

ВІДГОЛОС:

Угорська революція 1956 року
та українське суспільство у документах КГБ

VISSZHANG:

*Az 1956-os magyar forradalom és az ukrán társadalom
a KGB dokumentumainak tükrében*

Галузевий державний архів Служби безпеки України
Історичний архів Служби державної безпеки – Будапешт

**ВІДГОЛОС:
Угорська революція 1956 року
та українське суспільство
у документах КГБ**

Київ–Будапешт 2022

Ukrajna Biztonsági Szolgálatának Állami Ágazati Levéltára
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Budapest

VISSZHANG:
**Az 1956-os magyar forradalom
és az ukrán társadalom a KGB
dokumentumainak tükrében**

Budapest–Kijev 2022

УДК

Упорядники:

Андрій КОГУТ, Герге-Бендегуз ЧЕХ, Олександр ПАГІРЯ,
Ірина ЛЯБАХ, Магдолна БАРАТ

Редакційна колегія:

Ірина ЛЯБАХ, Магдолна БАРАТ, Анна МОРГУН

Рецензенти:

Д.і.н., проф., член-кореспондент НАН України Віктор ДАНИЛЕНКО
Проф., Др. Лайош ГЕЧЕНІ

У книзі публікуються архівні документи про вплив Угорської революції 1956 року на українське суспільство у 1956–1957 рр. з відголосом до середини 1959 року. Представлено спецповідомлення, оперативні зведення, донесення, які висвітлюють широке обговорення революційних подій в культурному, науковому середовищах, у колі студентства, зокрема іноземців, робітників, інформацію про що було отримано оперативним шляхом, переважно від агентури та з перлюстрованої кореспонденції. Також подаються документи, які висвітлюють листування КДБ УРСР з Москвою з повідомленнями про найважливіші події та відповідними вказівками «згори», а також регулярні звітування про поточну ситуацію до ЦК КПУ. У документах «післяреволюційного» періоду представлено оперативну розробку найактивніших прибічників революційних подій та висвітлено подальше слідство над ними. У додатку подаються фотографії осіб, які були фігурантами розробок, засуджених та інших осіб, які згадуються у збірнику.

На обкладинці розміщено фотографію
з Історичного архіву Служби державної безпеки — Будапешт

- © А. Когут, Г.-Б. Чех, О. Пагіря, І. Лябах, М. Барат,
упорядкування, коментарі, 2022
- © А. Когут, передмова, 2022
- © О. Пагіря, вступна стаття, 2022
- © Галузевий державний архів Служби безпеки України,
Історичний архів Служби державної безпеки —
Будапешт, 2022

ISBN

Összeállították:

Andrij Kohut, Cseh Gergő Bendegúz, Baráth Magdolna,
Irina Lyabakh, Olekszandr Pahirya

Szerkesztői kollégium

Baráth Magdolna, Irina Lyabakh, Anna Morgun

Lektorok

Prof. Ukrajna Tudományos Akadémiája levelező tagja Dr. Viktor Danyilenko
Prof. Dr. Gecsényi Lajos

A kötetben az 1956-os magyar forradalomnak az ukrán társadalomra 1956–1959 között gyakorolt közvetlen és elhúzódó hatásáról adunk közre levéltári dokumentumokat. Olyan különleges, illetve operatív jelentéseket, feljegyzéseket közlünk, amelyek rávilágítanak a forradalmi események széles körű visszhangjára a kulturális és tudományos közegben, az egyetemi hallgatók – többek között a külföldi vendéghallgatók –, továbbá a munkások körében. Minderről operatív eszközökkel, mindenekelőtt az ügynököktől illetve levéllenőrzés útján szereztek információkat. Publikálásra kerülnek olyan dokumentumok is, amelyek a legfontosabb eseményeket a kijevi Állambiztonsági Bizottság és a moszkvai központi Állambiztonsági Bizottság közötti levélváltások, a „fentről” jövő utasítások alapján mutatják be, de helyet kaptak a kötetben az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága számára az aktuális helyzetről készített rendszeres összefoglalók is. A „forradalom utáni” időszak dokumentumai a forradalmi események elhúzódó hatását, eszméinek őrzését és az ezekben részes személyek megfigyelését, az ellenük indított eljárásokat mutatják be. A mellékletben közreadjuk a kötetben szereplő személyek – köztük a megtorlás áldozatainak – fényképeit.

A borítón látható fényképek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára -
Budapest gyűjteményében találhatóak.

- © Andrij Kohut, Cseh Gergő Bendegúz, Baráth Magdolna,
Irina Lyabakh, Olekszandr Pahirya – összeállítás,
lábjegyzetek, 2022
- © Andrij Kohut – előszó, 2022
- © Olekszandr Pahirya – bevezető tanulmány, 2022
- © Ukrajna Biztonsági Szolgálatok Állami Ágazati Levéltára,
Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára –
Budapest 2022

Зміст

Передмова	8
Відголос: Угорська революція 1956 року та українське суспільство крізь призму документів КДБ.....	21
Документи	162
Ілюстрації	826
Список скорочень	836
Іменний покажчик.....	843
Географічний покажчик.....	869
Назви населених пунктів Закарпатської області українською, російською та угорською мовами	885
Покажчик документів.....	889

Tartalom

Előszó.....	14
Visszhang: az 1956-os magyar forradalom és az ukrán társadalom a szovjet állambiztonság dokumentumainak tükrében	90
Dokumentumok	163
Illusztrációk.....	826
Rövidítések	840
Névmutató.....	857
A kötetben előforduló földrajzi nevek.....	879
A kötetben előforduló kárpátaljai települések magyar és orosz/ukrán neve	885
Dokumentumok mutatója.....	895

Передмова

Угорська революція 1956 року стала подією, яка мала визначальний вплив на подальший розвиток історії країн Центральної та Східної Європи. Спроба Будапешта звільнитися від комуністичного режиму, нав'язаного та контролюваного з Москви, закінчилася невдачею. Військова інтервенція Радянського Союзу яскраво продемонструвала, чим може завершитися збройне визвольне повстання, а з іншого боку — засвідчила, що критика сталінізму Микитою Хрущовим зовсім не означала відмову від таких тоталітарних практик як примус, нагляд, контроль і репресії.

Водночас угорська революція 1956 року стала провісницею змін, які врешті-решт дозволили країнам Варшавського договору відновити власну незалежність. Це, зі свого боку, уможливило наукові дослідження причин, перебігу та наслідків подій жовтня–листопада 1956 року, уже без диктату комуністичної ідеології, яка трактувала антитоталітарну та антиколоніальну революцію як «контрреволюційний виступ». Важливим елементом наукового опрацювання історії угорської революції 1956 року була й залишається публікація архівних матеріалів. Відкриття архівів наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років, а особливо фондів комуністичних спецслужб, значно збагатило комплекс джерел для відповідного аналізу.

Ця книга, продовжуючи низку публікацій архівних свідчень про визвольне повстання 1956 року, є першим результатом співпраці Галузевого державного архіву Служби безпеки України та Історичного архіву державної безпеки Угорщини.

Після падіння тоталітарного режиму Радянського Союзу та його сателітів у колишніх країнах «народних демократій» було опубліковано чимало збірників документів про угорську революцію 1956 року. В Угорщині радянські архівні документи про угорські події 1956 р. стали відомими у 1993 році після візиту президента Російської Федерації Бориса Єльцина до Будапешта у листопаді 1992 року. Він привіз та передав президенту Угорської Республіки Арпаду Гьонцу копії 62 російських архівних документів. Вони були опубліковані у 1993 році з назвою «Досьє Єльцина»¹. Водночас було видано ін-

¹ A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk.: Gál Éva–Hegedűs B. András–Litván György–Rainer M. János. Századvég–1956-os Intézet, Budapest, 1993.

ший збірник під редакцією В'ячеслава Середи та Олександра Стикаліна². Деякі документи опубліковані в обох збірниках, але останній містить більшу кількість документів. Ці видання фокусуються не лише на днях революції та періоді після придушення повстання, але й показують реакцію радянського керівництва на політичну ситуацію, що склалася в Угорщині після XX з'їзду КПРС.

У 1996 році світ побачив збірник з нотами В.Н. Маліна про наради Президії ЦК КПРС у дні угорської революції³. Ці документи дають можливість поверхнево ознайомитися з дискусією про угорську ситуацію. Особливо важливими для розуміння подій повстання стали видання документів СРСР та країн Варшавського договору. Ці публікації дали можливість розширити потенціал досліджень найгучнішого антикомуністичного повстання в країнах, які потрапили під контроль Кремля після завершення Другої світової війни.

Одними з перших були видані у 1993 році в Празі два томи чехословацьких документів, у яких було опубліковано 34 документи з Центрального державного архіву, Військово історичного архіву та Архіву міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки⁴. Укладачі прагнули відобразити чеську реакцію на угорські події. Серед оприлюднених документів: протоколи засідань та рішень Політбюро ЦК Комуністичної партії Чехословаччини, засідань Генерального штабу, колегії Міністерства народної оборони, накази Міністерства внутрішніх справ, стенограми засідань та доповіді.

У 1995 році в серії «Документи до історії ПНР», 8-мий зошит вийшов під назвою «Угорська революція 1956 року в польських документах»⁵. У ньому опубліковано 25 документів із чотирьох архівів: Архіву нових актів, Архіву Міністерства закордонних справ, Центрального архіву Міністерства внутрішніх справ та Центрального військового архіву. Шифрограми Посольства ПНР у Будапешті, протоколи Політбюро Польської об'єднаної робітничої партії, доповідні про суспільні настрої, доповнені вирізками з газет і документами з особистої збірки її упорядника.

Також у 1995 році окремою книгою було видано 184 документи Британського міністерства закордонних справ⁶. Це листи, телеграми, повідомлення, а також інші документи «Форин-Офісу», що розкривають британську точку зору на події угорської революції 1956 року. Особливо цікавими є повідомлен-

² Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP levéltárából. Szerk.: Vjacseszlav Szereda–Alekszandr Sztikalin. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1993.

³ Döntés a Kremlben. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk.: Vjacseszlav Szereda–Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

⁴ Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Madarsku na podzim 1956 : sborník vybraných dokumentů / [K vydání připravili Jiří Bílek ... et al.]. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1993. 2 sv. 260 s.

⁵ Rewolucja węgierska 1956 w polskich dokumentach / oprac. János Tischler. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1995. 205 s.

⁶ The Hungarian revolution of 1956: a collection of documents from the British Foreign Office / By Haraszti-Taylor Eva. Nottingham: Astra Press, 1995. 404 p.

ня Посла Сполученого Королівства, в яких він описує перебіг подій та коментує різні аспекти революції, що розгорталася в Угорщині.

Деякі документи з двох останніх книг були опубліковані у 2002 році в англomовному виданні «Угорська революція 1956 року: історія в документах»⁷. Більшість зі 120 документів цієї книги вже раніше публікувалися у різних збірниках документів і бюлетенях «Cold War International History Project». У виданні було репрезентовано архівні свідчення Угорщини, Сполучених Штатів, Сполученого Королівства, Польщі, Чехословаччини, Румунії, Болгарії, Югославії, Франції та Радянського Союзу про описувані події. Більшість радянських документів взято із російськомовного видання «Радянський Союз та угорська криза 1956 року. Документи», виданого у 1998 році в Москві⁸.

У зазначеній книзі було оприлюднено 236 документів із трьох російських архівів — Архіву Президента Російської Федерації, Центру зберігання сучасної документації та Архіву зовнішньої політики Російської Федерації. Це, зокрема, постанови та протоколи Президіуму ЦК КПРС, телеграми, телефонограми, що надходили з радянських посольств, КДБ, військового командування, документи дипломатичної пошти, зокрема й нотатки розмов радянських дипломатів. Частину опублікованих документів становили угорські документи, перекладені російською мовою (близько 40). Важливою складовою збірника стали нечисленні документи репресивних радянських органів — МВС і КДБ. У книзі опубліковано три доповідні МВС СРСР та понад десять повідомлень від голови КДБ СРСР Івана Серова про участь радянських спецслужб у придушенні повстання, зокрема й про вивезення арештованих угорців на територію Радянського Союзу та розміщення їх у тюрмах на території Закарпатської та Львівської областей УРСР.

У 2009 році у Москві побачив світ збірник документів «Угорські події 1956 року очима КДБ і МВС СРСР», у якому було опубліковано 153 документи, в основному, із фондів Російського державного архіву новітньої історії, Центрального архіву Федеральної служби безпеки та Російського державного воєнного архіву⁹. Попри те, що укладачі збірника інтерпретували угорську революцію 1956 року виключно як подію інспіровану ворожими — західними спецслужбами, а також наявність доволі численних купюр у документах, архівні свідчення суттєво збільшили можливості аналізу особливостей військової інтервенції Радянського Союзу з метою придушення антитоталітарного повстання та утримання Угорщини під контролем Кремля. У збірнику опубліковані доповідні, довідки, звернення, накази, плани, бойові донесення

⁷ The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents / Ed. Csaba Békés, Malcolm Byrne, and János M. Rainer. National Security Archive Cold War Readers. Budapest: Central European University Press, 2002. 600 p.

⁸ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы / Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середя, А. С. Стыкалин. М.: РОССПЭН, 1998. 863 с.

⁹ Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. Сборник документов / Сост.: А. А. Зданович (руководитель коллектива) и др. М., 2009. 520 с.

радянських військових, доповідні та інформаційні повідомлення керівників радянського контингенту, зокрема й голови КДБ СРСР Івана Серова.

Важливим українсько-угорським проектом стала підготовка та видання збірника документів, переважно на основі фондів ГДА СБУ, присвяченого історії та долям заарештованих та вивезених для продовження слідства на територію Радянського Союзу угорців¹⁰. У книзі «Вимушена екскурсія в Радянський Союз. Угорські депортовані під слідством КДБ у 1956 році» (упорядники — Міклош Горват та Олександр Пагіря) у перекладі угорською мовою опубліковано 141 документ. Збірник заповнив одну з останніх «білих плям» в історії угорської революції 1956 року, пов'язану із депортацією радянськими органами держбезпеки понад 800 угорців до Радянського Союзу. Через відсутність оригінальних джерел у науковій літературі довгий час циркулювала низка необґрунтованих припущень щодо причини та наслідків депортацій. Оприлюднені матеріали переважно походять із 18-томного архівного зібрання із фонду 62, у другому описі якого зберігаються документи слідчого відділу Управління КДБ у Закарпатській області, що безпосередньо стосуються репресій радянських органів проти повсталих угорців. Серед оприлюднених документів в основному подано довідки на арештованих, протоколи їхніх допитів, а також списки осіб, які брали участь у подіях угорської революції та унаслідок були депортовані на територію СРСР для тимчасової ізоляції, інтернування та попереднього слідства. Книга стала результатом співпраці між ГДА СБУ та Військово-історичним інститутом і музеєм у Будапешті. Водночас згадане видання, аж ніяк не вичерпувало потенціалу фондів ГДА СБУ у дослідженні подій угорської революції 1956 року.

67 документів, опублікованих у цьому збірнику, стали результатом налагодженої у 2019 році співпраці з угорськими колегами-архівістами та подальшого науково-технічного опрацювання фондів Архіву СБУ щодо тематики Угорської революції 1956 року.

Публіковані архівні свідчення хронологічно охоплюють період із жовтня 1956 до травня 1959 рр. До збірника були відібрані документи із двох фондів Архіву СБУ: фонду 1 «3 відділ УДБ НКВС УРСР — 2 управління НКДБ–КДБ УРСР» та фонду 2 «Управління боротьби з бандитизмом МВС, Управління 2-Н та 4-те Управління МГБ–КДБ УРСР».

4-те управління КДБ займалося боротьбою з ОУН та її закордонними центрами, розробкою колишніх учасників опозиційних партій та організацій, веденням радіоігор із закордонними опозиційними організаціями. У 1959 році функціонал управління (та відповідно його регіональних відділів) був змінений, а діяльність сфокусована на оперативній роботі проти «антирадянських елементів», творчої інтелігенції, молоді та спроб проникнення ворожої агентури в особливо важливі наукові установи СРСР. У 1960 році 4-те управління розформували, а його підрозділи об'єднали з 2-им управлінням.

¹⁰ Horváth Miklós, Pahiryá Olekszandr. Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában — 1956. Budapest: Argumentum, 2012.

Управління 2-Н було провідним контррозвідувальним підрозділом радянських спецслужб. До його компетенції належала робота проти розвідок США, Великобританії, Німеччини, розробка емігрантських організацій та нагляд за іноземцями, які перебували на території СРСР, протидія «антирадянським центрам» та ідеологічній диверсії проти Радянського Союзу, розшук агентури, державних злочинців і зрадників, ведення проти них слідства, розслідування терористичних актів тощо.

У цьому збірнику опубліковані оперативні зведення, довідки, спеціальні повідомлення та доповідні про реагування населення, настрої студентів, «антирадянських елементів», співробітників угорських спецслужб на події в Угорщині. Також подано агентурні донесення, інформацію про агентурно-оперативні заходи радянських спецслужб, спрямовані на виявлення настроїв населення та їхню готовність до активних дій проти радянського режиму за угорським сценарієм. Окрім того у книзі опубліковано контррозвідувальні зведення у зв'язку з подіями в Угорщині; повідомлення про виявлені листівки на підтримку повстання; листування співробітників КДБ з республіканським керівництвом; меморандуми, виписки та довідки за справами оперативних перевірок та справами-формулярами; повідомлення про агентурно-оперативні заходи проти українських та угорських націоналістів, а також вказівки щодо боротьби з «угорськими буржуазними націоналістами».

Також, читаючи та опрацьовуючи опубліковані тут документи КДБ, варто пам'ятати про потребу критичного аналізу джерел, а особливо таких специфічних, як свідчення комуністичних спецслужб. З однієї сторони, вплив комуністичної ідеології в оцінках, трактуваннях, підборі свідчень та їхніх інтерпретаціях був постійним, а з іншої — «органи» здебільшого збирали і фіксували інформацію суперечливого характеру, ту яка була корисною для компрометації антикомуністичного руху опору загалом, його очільників та активних діячів зокрема. Тож, незважаючи те, що документи з «архівів КДБ» є надзвичайно важливими свідченнями, вони все ж таки потребують уважного та критичного аналізу та верифікації з іншими історичними джерелами.

Структура книги складається зі вступної статті, блоку архівних документів, який супроводжується примітками та коментарями, а також іменного та географічного індексів. Упорядники та автори цієї книги сподіваються, що вона буде корисною усім зацікавленим історією угорської революції 1956 року та її впливом на майбутнє комуністичного режиму у Центральній та Східній Європі.

* * *

У пропонованому виданні документи репрезентовано двома мовами — мовою оригіналу та у перекладі угорською мовою. В російськомовних оригіналах максимально збережено мовно-стилістичні та лексичні особливості, водночас, для зручності сприйняття тексту несуттєві граматичні та пунктуаційні помилки виправлено, як і технічні одруки.

Повідомлення та доповідні записки, які ґрунтуються на основі одні інших, часто містять однакову інформацію або таку, що відрізняється дрібними деталями. Ці документи доповнюють одне одного і дають можливість відслідкувати проходження інформації від органів нижчого рівня до центра.

Публікуючи документи, упорядники намагалися зберегти їхню структуру: грифи секретності, підкреслення, написання прізвищ великими літерами тощо. У примітки винесено ті особливості тексту, відтворення яких суттєво б ускладнило сприйняття документів. Оригінальні та перекладені угорською мовою документи розміщено синхронно на лівій та правій сторінках розвороту книги. Науковий апарат подано українською та угорською мовами відповідно.

Частини тексту, які неможливо прочитати чи які викликають сумнів щодо змісту, взято у квадратні дужки із вірогідним текстом або трикрапками. Оригінальні рукописні позначки, примітки, доповнення та уточнення передано за допомогою курсивного шрифту. Якщо документ повністю рукописний, його передано звичайним накресленням із відповідним зазначенням під архівною легендою. Про наявність штампів, печаток та інших графічних позначок вказано наприкінці документів. Рукописні написи, які не несуть смислового навантаження та не впливають на зміст документів — не враховано.

Наявність у документах оригіналу підпису відображено відповідним написом “Підпис” у квадратних дужках. У випадках, коли особу підписанта не вказано, але її вдалося встановити, або коли підпис зроблено іншою особою, ніж та, яка вказана у документі, у квадратних дужках також подано прізвище.

У тексті збережені скорочення, які повторюються із документа в документ. Назви населених пунктів та адміністративно-територіальних одиниць переважно передані згідно з оригіналом, а у примітках вказані сучасні назви. В перекладених документах, назви подано відповідно до усталених в угорській традиції згадуваних топонімів.

У примітках також подано коментарі, що детальніше висвітлюють персоналії, події та організації, згадувані в документах. На основі архівних документів підготовлені і подані стислі біографічні довідки співробітників КДБ УРСР, прізвища яких згадуються у збірнику. Для угорських читачів додатково наведені коментарі щодо менш відомих аудиторії реалій радянського минулого. В українській частині книги ці пояснення відсутні.

Кожний документ має редакційний заголовок і наприкінці супроводжується пошуковими даними, які складаються з: номерів архівного фонду, опису, справи і аркушів, а також зазначено його автентичність. Усі документи розташовано в хронологічній послідовності.

Андрій Козут

Előszó

Az 1956-os magyar forradalom olyan esemény volt, amely meghatározó befolyást gyakorolt a kelet- és közép-európai országok további fejlődésére. Budapest kísérlete, hogy megszabaduljon a Moszkvából ráerőszakolt és onnan ellenőrzött kommunista rendszertől, kudarcra végződött. A Szovjetunió katonai intervenciója egyfelől világosan megmutatta, hogyan végződhet egy fegyveres felkelés, melynek célja a szabadság kivívása, másfelől jelezte, hogy Nyikita Hruscsov sztálinizmus kritikája egyáltalán nem jelenti arról a totalitárius gyakorlatról való lemondást, melynek része a kényszerítés, a felügyelet, az ellenőrzés és a megtorlás.

Ezzel együtt az 1956-os magyar forradalom előfutára lett azoknak a változásoknak, amelyek végül hozzájárultak ahhoz, hogy a Varsói Szerződés tagállamai visszanyerjék a függetlenségüket. Ez most már a kommunista ideológia befolyása nélkül — amely az antitotalitárius és antikolonialista forradalmat „ellenforradalmi fel lépésként” magyarázta — tette lehetővé az 1956. októberi–novemberi események okainak, eseményeinek és következményeinek tudományos kutatását. Az 1956-os magyar forradalom története tudományos feldolgozásának fontos eleme volt és maradt a levéltári dokumentumok publikálása. A levéltárak megnyitása az 1980-as évek végén az 1990-es évek elején, különösen a kommunista titkosszolgálatok fondjai, jelentősen gazdagították az elemzéshez szükséges források együttesét.

Ez a könyv, folytatva a levéltári dokumentumok publikálását az 1956-os felkelésről, első eredménye Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára és a magyarországi Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára együttműködésének.

A Szovjetunió és az egykori „népi demokratikus” szatellit országok totalitárius rendszerének bukása után számos dokumentumkötetet publikáltak az 1956-os magyar forradalomról. Magyarországon az 1956-os forradalomra vonatkozó szovjet levéltári dokumentumok 1993-ban váltak első ízben ismertté, annak köszönhetően, hogy Borisz Jelcin, az Orosz Föderáció elnöke 1992. novemberi budapesti látogatása alkalmával 62 orosz levéltári dokumentum másolatát adta át Göncz Árpád köztársasági elnöknek. A dokumentumok 1993-ban A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról címmel külön kötetben jelentek meg.¹ Néhány nappal ezt követően jelent meg a „Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB

¹ A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk.: Gál Éva–Hegedűs B. András–Litván György–Rainer M. János. Századvég-1956-os Intézet, Budapest, 1993.

Levéltárából” című válogatás Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztikalin szerkesztésében.² Egyes dokumentumokat mindkét kötetben közöltek, az utóbbi kiadvány azonban több iratot tartalmaz. A kiadványok nem csupán a forradalom napjaira, illetve a felkelés leverése utáni időszakra fókuszáltak, de bemutatták azt is, hogyan reagált a budapesti szovjet nagykövetség az SZKP XX. kongresszusát követően Magyarországon kialakult politikai helyzetre.

1996-ban láttak napvilágot az SZKP KB Elnökségének üléseiről V. Ny. Malin által készített feljegyzések, amelyek bepillantást engednek abba, hogy a magyar forradalom napjaiban a szovjet pártelnökségen belül milyen viták folytak a magyarországi helyzetről.³

A felkelés eseményeinek megértéséhez különösen fontosak a Szovjetunió és az egykori Varsói Szerződés tagállamaiban megjelent dokumentumkiadások. Ezek a publikációk lehetőséget adtak a második világháború befejezése után a Kreml ellenőrzése alá került országokban a leghatalmasabb antikommunista felkelés történetére vonatkozó kutatások bázisának kiszélesítésére.

A legelsőik között jelent meg 1993-ban Prágában a csehszlovák dokumentumok két kötete, amelyekben 34 dokumentumot közöltek a Központi Állami Levéltárból, a Katonai-történelmi Levéltárból és a Csehszlovák Köztársaság Belügyminisztériumának Levéltárból.⁴ A szerkesztők arra törekedtek, hogy bemutassák a magyar forradalomra adott csehszlovák reakciót. A nyilvánosságra hozott iratok között található a Csehszlovák Kommunista Párt KB Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei és határozatai, a Vezérkar, a Nemzetvédelmi Minisztérium Kollégiuma üléseinek jegyzőkönyvei, a Belügyminisztérium utasításai, az ülésekről készült gyorsírási jegyzőkönyvek, jelentések.

1995-ban a „Dokumentumok a Lengyel Népköztársaság történetéhez” című sorozatban a 8. kötet „Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumokban” címmel jelent meg.⁵ Ebben négy levéltár — az Újkori Iratok Levéltára, a Külügyminisztérium Levéltára, a Belügyminisztérium Központi Levéltára és a Központi Katonai Levéltár — 25 dokumentumát közölték. A Lengyel Népköztársaság budapesti nagykövetségének rejtjel táviratait, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottsága jegyzőkönyveit, a társadalom hangulatáról szóló jelentéseket, újságcikkeket és a szerkesztő saját gyűjteményéből származó dokumentumokat.

² Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárból. Szerk.: Vjacseszlav Szereda–Alekszandr Sztikalin. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1993.

³ Döntés a Kremlben. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk.: Vjacseszlav Szereda és Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

⁴ Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Madarsku na podzim 1956: sborník vybraných dokumentů / [K vydání připravili Jiří Bílek ... et al.]. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1993. 2 sv. 260 s.

⁵ Rewolucja węgierska 1956 w polskich dokumentach / oprac. János Tischler. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1995. 205 s.

Ugyancsak 1995-ben egy önálló kötetben 184 dokumentumot adott ki a brit külügyminisztérium.⁶ Ezek levelek, táviratok, tájékoztatók, valamint a Foreign Office más iratai voltak, amelyek feltárják a brit álláspontot az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatban. Különösen érdekesek az Egyesült Királyság nagykövetének tájékoztatói, amelyekben leírja az események menetét és kommentálja a Magyarországon kibontakozott forradalom különböző aspektusait.

Az utóbbi két kötet néhány dokumentumát publikálták „Az 1956-os magyar forradalom: történelem dokumentumokban” című angol nyelvű kiadványban, amely 2002-ben jelent meg.⁷ Az itt közölt 120 dokumentum többségét korábban már közreadták különböző kötetekben és a „Cold War International History Project” bulletinjeiben. A kiadványban Magyarország, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Franciaország és a Szovjetunió levéltári forrásait tették közzé. A szovjet dokumentumok többségét az orosz nyelven „A Szovjetunió és az 1956-os magyar válság. Dokumentumok” címen megjelent kötetből vették át, amelyet 1998-ban adtak ki Moszkvában.⁸ Ebben 236 dokumentumot tettek közzé három oroszországi levéltár — az Orosz Föderáció Elnöki Levéltára, az Orosz Állami Legújabbkori Levéltár és az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltára — gyűjteményeiből. Ezek egyebek között az SZKP KB Elnökségének határozatai és jegyzőkönyvei, táviratok és telefonon továbbított üzenetek, amelyek a szovjet nagykövetségekről, az Állambiztonsági Bizottságtól, a katonai parancsnokságoktól érkeztek be, a diplomáciai posta iratai, többek között a szovjet diplomaták beszélgetéseiről készült feljegyzések. A közölt dokumentumok egy részét oroszra lefordított magyar iratok (körülbelül 40 forrás) teszik ki. A kötet fontos darabjai a szovjet elnyomó szervek — a Belügyminisztérium és az Állambiztonsági Bizottság — iratai. A Szovjetunió Belügyminisztériuma három jelentését és az Állambiztonsági Bizottság elnökének, Ivan Szerovnak a szovjet titkosszolgálatoknak a forradalom leverésével kapcsolatos tevékenységéről szóló több mint tíz tájékoztatóját adták közre, többek között a letartóztatott magyarok kiszállításáról a Szovjetunió területére és az USZSZK Kárpátaljai és Lvovi Területének börtöneiben való elhelyezéséről.

2009-ben Moszkvában látott napvilágot a „Magyar események az Állambiztonsági Bizottság és a Szovjetunió Belügyminisztériuma szemével” című kötet, amelyben 153 dokumentumot közöltek, alapvetően az Orosz Legújabbkori Állami Legújabbkori, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat Központi Levéltára és az Orosz Állami Katonai Levéltár fondjaiból.⁹ Annak ellenére, hogy a kötet összeállítói az 1956-os magyar forradalmat kizárólag úgy interpretálták, mint olyan eseményt, amelyet el-

⁶ The Hungarian revolution of 1956: a collection of documents from the British Foreign Office / By Haraszti-Taylor Eva. Nottingham: Astra Press, 1995. 404 p.

⁷ The 1956 Hungarian Revolution: A History in Documents / Ed. Csaba Békés, Malcolm Byrne, and János M. Rainer. National Security Archive Cold War Readers. Budapest: Central European University Press, 2002. 600 p.

⁸ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы / Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середа, А. С. Стыкалин. М.: РОССПЭН, 1998. 863 с.

⁹ Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. Сборник документов / Сост.: А. А. Зданович (руководитель коллектива) и др. М., 2009. 520 с/

lenséges — nyugati — titkosszolgálatok inspiráltak, továbbá a dokumentumokban található számos kihagyás ellenére, ezek a források lényegesen bővítik az antitotalitárius felkelés leverésére és a Magyarország megtartására irányuló szovjet katonai intervenció sajátosságainak elemzési lehetőségeit. A kötetben jelentéseket, feljegyzéseket, felhívásokat, parancsokat, terveket, a szovjet katonai egységek harci jelentéseit, a szovjet csapatok parancsnokának, többek között a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága vezetőjének, Ivan Szerovnak a jelentéseit és tájékoztató beszámolóit adták közre.

Fontos ukrán–magyar vállalkozás volt annak a dokumentumkötetnek az előkészítése és kiadása, amely elsődlegesen Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltárának a fondjain alapul, és amelyet a letartóztatott és a vizsgálat lefolytatására a Szovjetunió területére kiszállított magyarok történetének és sorsának szenteltek.¹⁰ A „Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában — 1956” (összeállította Horváth Miklós és Olekszandr Pahirya) című munkában magyar fordításban 141 iratot közöltek. A kötet eltüntette az 1956-os magyar forradalom történetének azt a „fehér foltját”, ami több mint 800 magyarnak a szovjet állambiztonsági szervek által a Szovjetunióba történt deportálásával függött össze. Az eredeti források hiánya miatt a tudományos irodalomban sokáig számos megalapozatlan feltevés terjedt a deportálásokról és következményeiről. A közreadott anyagok elsődlegesen a 62. fond 18 kötetnyi levéltári gyűjteményéből származnak, amelynek második csoportjában őrzik az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vizsgálati osztályának dokumentumait. Ezek közvetlenül érintik a szovjet szervek megtorló intézkedéseit a felkelő magyarokkal szemben. A közreadott források között alapvetően a letartóztatottakra vonatkozó feljegyzések, kihallgatási jegyzőkönyvek, valamint a magyarországi forradalmi eseményekben részt vett és ennek következtében átmeneti izolálásra és előzetes vizsgálatra a Szovjetunió területére deportált személyek névjegyzékei találhatók. A könyv Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára és a budapesti Hadtörténelmi Intézet és Múzeum közötti együttműködés eredményeként jelent meg.

Az a 67 dokumentum, amelyet a jelen kötetben közlünk, a 2019-ben a magyar levéltáros kollégákkal létrejött megállapodás és az azt követően, Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltárában az 1956-os magyar forradalomra vonatkozó fondok tudományos-technikai feldolgozásának eredménye.

A közölt iratok átfogják az 1956 októberétől 1959 májusáig terjedő időszakot. A kötetbe az Ágazati Levéltár két fondjából válogattuk a dokumentumokat: az 1. fond az USZSZK Belügyi Népbiztossága Állambiztonsági Igazgatóság 3. osztálya — az USZSZK Állambiztonsági Népbiztossága-Állambiztonsági Bizottsága 2. Csoportfőnöksége és a 2. fond — az USZSZK Belügyminisztériuma Banditizmus elleni harc Csoportfőnöksége, az Állambiztonsági Minisztérium — Állambiztonsági Bizottság 2-N Csoportfőnöksége és 4. Csoportfőnöksége.

¹⁰ Horváth Miklós, Pahirya Olekszandr. Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában — 1956. Budapest: Argumentum, 2012.

Az Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége foglalkozott az Ukrán Nationalisták Szervezete (OUN) és annak külföldi központjainak tevékenységével, az ellenzéki pártok és szervezetek egykori tagjainak ellenőrzésével, operatív játszmák folytatásával a külföldi ellenzéki szervezetekkel. 1959-ben a csoportfőnökség (és ennek megfelelően regionális részlegeinek) funkciója megváltozott. Ettől kezdve tevékenységét a „szovjetellenes elemekre”, az alkotó értelmiségre, az ifúságra és az ellenséges ügynökségeknek a Szovjetunió különösen fontos tudományos intézményeibe történő behatolási kísérletei elleni operatív munkára fókuszálta. 1960-ban a 4. Csoportfőnökséget feloszlatták, alegységeit pedig összevonták a 2. Csoportfőnökséggel.

A 2-N Csoportfőnökség a szovjet titkosszolgálatok vezető kémelhárítási szervezeti egysége volt. Hatáskörébe tartozott az USA, Nagy-Britannia és Németország hírszerzése elleni munka, az emigráns szervezetek feldolgozása és a Szovjetunió területén található külföldiek felügyelete, a „szovjetellenes központok” megfigyelése és a Szovjetunió elleni ideológiai diverzió elhárítása, az ügynökségek, az államellenes bűnöket elkövetők, az árulók felkutatása, ellenük a vizsgálat lefolytatása, a terrorista cselekmények kivizsgálása stb.

A jelen kötetben operatív információkat, tájékoztatókat, úgynevezett különleges jelentéseket és feljegyzéseket adunk közre a lakosság reagálásáról a magyarországi eseményekre, az egyetemi hallgatók, a „szovjetellenes elemek” és a magyar titkosszolgálatok Szovjetunióba menekült munkatársainak hangulatáról. Közlünk ügynöki jelentéseket, információkat a szovjet állambiztonság ügynöki-operatív intézkedéseiről, amelyek célja a lakosság hangulatának megismerése, a szovjet hatalom ellen a magyar eseményekhez hasonló forgatókönyv szerint történő aktív fellépésre irányuló szándékok leleplezése volt. Közlünk továbbá a magyarországi eseményekkel kapcsolatos kémelhárítási jelentéseket; a felkelést támogató rölapok felfedezéséről szóló tájékoztatókat; az állambiztonsági vezetők levelezését a köztársasági vezetéssel; feljegyzéseket az operatív ellenőrzési és figyelő-dossziék alapján; jelentéseket az „ukrán és magyar nacionalisták” elleni ügynöki-operatív intézkedésekről, valamint utasításokat a „magyar burzsoá nacionalisták” elleni harcot illetően.

Az Állambiztonsági Bizottság itt közölt dokumentumait olvasva és feldolgozva, ugyanakkor emlékeztetni kell arra is, hogy szükség van a források kritikus elemzésére, különösen az olyan sajátos esetekben, mint a kommunista titkosszolgálatok dokumentumai. Egyfelől állandó volt a kommunista ideológia hatása az értékelésekben, az értelmezésekben, a vallomások összegyűjtésében és azok interpretálásában, másfelől pedig a szervek alapvetően olyan információt gyűjtöttek és rögzítettek, amelyek összességében hasznosak voltak az antikommunista ellenállási mozgalom és egyes vezetőinek, aktív résztvevőinek kompromittálásához.

A kötet történeti bevezetőt, lábjegyzetekkel ellátott levéltári dokumentum blokkot, valamint név- és helynévmutatót, rövidítésjegyzéket tartalmaz. A szerkesztők bíznak abban, hogy a munka érdekes lesz mindazok számára, akik érdeklődnek az 1956-os magyar forradalom története és annak a közép- és kelet-európai országok kommunista rendszereinek jövőjére gyakorolt hatása iránt.

A kiadvány a bevezetőt és a dokumentumokat két nyelven, az eredeti (orosz) nyelven és magyar fordításban közli. Az orosz nyelvű dokumentumokban maximálisan törekedtünk a nyelvi-stilisztikai és lexikális sajátosságok megőrzésére, ugyanakkor a szöveg jobb megértése végett a nem lényeges nyelvtani és központoszási hibákat kijavítottuk csakúgy, mint a technikai elgépeléseket.

Nem változtattunk azon, hogy az egymásra épülő állambiztonsági jelentések gyakran azonos, vagy csupán kevésbé eltérő információkat, azaz ismétléseket tartalmaznak. Ezek időnként kiegészítik egymást és nyomon követhető az információ-áramlás az alsóbb szervektől a központ felé.

A szerkesztők arra törekedtek, hogy megőrizzék a dokumentumok formai jellemzőit: a minősítés [titkosság jelölését], az aláhúzásokat, a vezetéknevek nagybetűs írását stb. A megjegyzésekben a szövegnek azokat a sajátosságait emeltük ki, amelyeknek a közlése lényegesen megnehezítette volna a dokumentumok megértését.

Az eredeti és a magyar nyelvre lefordított dokumentumokat egymással szinkronban, a könyv bal és jobb oldalán helyeztük el. A tudományos apparátust ukrán és magyar nyelven adjuk közre.

A szövegnek azokat a részeit, amelyeket nem lehetett elolvasni vagy nehezen olvashatók, három ponttal jelöltük, vagy szögletes zárójelbe tettük a valószínű szöveggel. Az eredeti kézírásos jelzéseket, megjegyzéseket, kiegészítéseket és pontosításokat kurzív betűkkel adjuk meg. Ha a dokumentumot teljes egészében kézzel írták, magától értetődően betűhíven átirtuk, és a legendában utaltunk annak kézírásos volta. A bélyegző lenyomatok és más grafikai jelölések léte a dokumentum végén utalunk, a tartalmat nem befolyásoló kézzel írt megjegyzések közlését mellőztük.

A dokumentumok eredeti aláírását „aláírás” megjegyzéssel szögletes zárójelben közöljük. Abban az esetben, ha az aláíró személyt nem nevezték meg, de sikerült azonosítani, vagy amikor a dokumentumot nem a gépirással megjelölt személy írta alá, szögletes zárójelben megadtuk a tényleges aláíró vezetéknevét.

A dokumentumokban szereplő személyek vezetékneve döntő többségében változatlan formában olvasható, ahogyan azt az állambiztonság munkatársai — nem egyszer félreértve, félrehallva — rögzítették. Kiigazításra — lábjegyzetben vagy a név után szögletes zárójelben - csak akkor került sor, ha a helyes név kétséget kizáróan megállapítható volt. A szerkesztők a keresztnéveket a magyar szövegben, ha azok teljesen egyértelműen azonosíthatóak voltak, magyar formájukban adták meg, vagy ugyancsak szögletes zárójelben jelölték. Az orosz nyelvű eredeti szövegben szereplő apai neveket az egyértelműen magyar nemzetiségű személyeknél általában elhagyták, de ha a keresztnév és apai név helyett csak kezdőbetűk szerepeltek, akkor a magyar szövegben is megmaradt az eredeti forma.

A szövegben megőriztük a dokumentumról dokumentumra ismétlődő rövidítéseket. A lakott települések és közigazgatási-területi egységek elnevezését többnyire az eredeti szöveg szerint közöljük, a megjegyzésekben pedig utalunk a mai elnevezésre. A magyar nyelvre lefordított dokumentumokban a földrajzi nevek azonban hagyományos magyar nevükkel szerepelnek.

A lábjegyzetekben magyarázatot fűzünk a dokumentumokban említett eseményekhez, részletesebben szólunk az egyes személyekről és szervezetekről, megadjuk az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága kötetben említett munkatársainak rövid életrajzát. A magyar olvasók számára külön szerepeltetjük a szovjet múltnak az olvasóközönség számára kevésbé ismert személyeire és eseményeire vonatkozó lábjegyzeteket. A könyv ukrán részéből ezek a magyarázatok hiányoznak.

Minden dokumentumot szerkesztett címmel láttunk el és a dokumentum végén feltüntettük a levéltári őrzési helyet, ami a fond számából, a csoport (opisz) számából, és a dosszié (gyelo) számából, illetve az oldalszámból áll. Jeleztük a dokumentumok hitelességére vonatkozó információkat. A dokumentumokat időrendben közöljük.

Andrij Kohut

Відголос: Угорська революція 1956 року та українське суспільство крізь призму документів КДБ

Олександр Пагіря

У жовтні 1956 р. в Угорщині вибухнула перша потужна антитоталітарна революція у Центрально-Східній Європі, яка до основ струснула радянську імперію, виявивши системну кризу сталінської моделі соціалізму в країнах соцтабору. Угорський виклик, попри всю оновлену риторику XX з'їзду КПРС, продемонстрував неготовність Кремля до радикальної зміни методів здійснення контролю над своєю «зовнішньою імперією» у Східній Європі, нетерпимість до різкого відходу сателітів від «зразкової» радянської моделі суспільного устрою. Аж до 1989 р. угорська революція залишалася найсильнішим опозиційним виступом у всьому соціалістичному таборі, ставши, за висловом американської дослідниці Джоан Гренвіл, «першим доміно»¹, який поклав початок краху прорадянських тоталітарних режимів у Центрально-Східній Європі.

Повстання, яке спалахнуло у Будапешті 23 жовтня 1956 р. і блискавично поширилося на всю країну, призвело до колапсу всієї системи влади в центрі та на місцях протягом лічених днів. Реальна влада опинилася у руках стихійно створених революційних структур (комітетів і робітничих рад). Станом на 27 жовтня у 17 із 19 областей країни були сформовані національні та революційні комітети, які перебрали на себе функції органів влади на місцях. 26–27 жовтня демонстрації та збройні зіткнення відбувалися у всіх великих містах Угорської Народної Республіки (УНР). Проходило масове роззброєння органів держбезпеки і поліції². Основною рушійною силою революції стали аж ніяк не вихідці із попередньої гортистської еліти, які прагнули політичного реваншу (як стверджувала комуністична пропаганда і донесення КДБ), а робітни-

¹ Granville J.C. The first domino. International decision making during the Hungarian crisis of 1956. Foreword by Raymond L. Garthoff. — Texas A&M University Press, 2004.

² Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середя, А. С. Стыкалин. — М.: РОССПЭН, 1998. — С. 418.

чий клас, який здебільшого був відданий соціалістичним цінностям, та університетська молодь, яка сформувалася після Другої світової війни. Одночасно із вирішенням внутрішньополітичних і соціально-економічних завдань, угорські революціонери вимагали відновлення справжнього національного суверенітету країни та встановлення рівноправних відносин із Радянським Союзом³. Це дає підстави говорити про угорську революцію не тільки як про національно-демократичну, а й антиколоніальну, оскільки вона зачіпала самі основи радянської системи панування у Східній Європі.

Перше введення радянських військ у Будапешт 24 жовтня 1956 р. для придушення демонстрацій спровокувало зворотній ефект, підливши масла у вогонь повстання та викликавши сплеск патріотичних настроїв в угорському суспільстві. Сотні людей зі зброєю в руках виступили на захист національного суверенітету Угорщини. Дуже швидко на бік повстанців перейшла і частина армії. Стихийно сформовані органи влади вимагали виведення радянських військ, розпуску сил безпеки та широкої демократизації. Під тиском знизу угорський уряд Імре Надя, повторно призначений 24 жовтня 1956 р., пішов на рішуче зближення з революційними силами, скасував однопартійну диктатуру та запровадив багатопартійність, почав відкрито вимагати виведення радянських військ. Водночас, угорська влада в односторонньому порядку оголосила про вихід Угорщини з Варшавського договору та перетворення її у «нейтральну країну» під егідою ООН. Це викликало різку реакцію Кремля, який, після певних вагань і дискусій щодо можливості мирно врегулювати угорську кризу⁴, 31 жовтня 1956 р. ухвалив рішення про проведення нової військової інтервенції в Угорщині. На це рішення, зокрема, вплинули події на Близькому Сході, де 29–31 жовтня Англія та Франція спільно з Ізраїлем розпочали військову операцію в Єгипті з метою відновлення західного контролю над Суецьким каналом, націоналізованим урядом Гамалія Насера. Перспектива поразки Єгипту та загроза втрати влади комуністами в Угорщині були сприйняті в Кремлі як ланки одного ланцюга, симптоми фронтального наступу «сил імперіалізму» та відступу «сил соціалізму» й їхніх союзників у глобальному масштабі⁵. *«Якщо ми підємо з Угорщини, це підбадьорить американців, англійців і французів-імперіалістів. Вони зрозуміють як нашу слабкість і будуть наступати ... До Єгипту їм тоді додамо Угорщину. Вибору у нас іншого немає...»*, — заявив Хрущов на засіданні Президії ЦК КПРС 31 жовтня 1956 р.⁶ Відтак Суецька криза при-

³ Стыкалин А. С. Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. — М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. — С. 21–29.

⁴ Див. наприклад: Mark Kramer. The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. Journal of Contemporary History. — Vol. 33. — No. 2 (Apr., 1998). — P. 186–190.

⁵ Стыкалин А. С. Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. — М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. — С. 88–89.

⁶ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середя, А. С. Стыкалин. — М.: РОССПЭН, 1998. — С. 479.

скорила ухвалення ключового рішення щодо Угорщини, надавши СРСР більшу свободу дій в угорських справах.

Паралельно з угорським питанням у жовтні 1956 р. кремлівське керівництво було зайняте врегулюванням кризи у Польщі, де всупереч волі Москви до влади прийшов лідер реформаторського крила Владислав Гомулка. Нове польське керівництво втім змогло доволі швидко стабілізувати ситуацію та запевнити Москву у своїй лояльності та подальшому перебуванні Польщі у соціалістичному таборі. Порівняно з подіями у Польщі, угорська криза створила набагато серйозніший виклик радянській гегемонії у Східній Європі, адже тут внаслідок загальнонаціонального повстання відбувся колапс всієї системи партійної держави, виникла загроза втрати комуністами влади та виходу Угорщини зі соціалістичного блоку⁷.

Поставши перед угорським викликом, Кремль вирішив продемонструвати вирішальну роль силового фактору у збереженні Східної Європи під своїм контролем. 2–3 листопада 1956 р. у Москві було сформовано уряд Яноша Кадара, який мав стати легальним прикриттям військового втручання та офіційно запросити радянські війська для «наведення порядку» в Угорщині. Вранці 4 листопада 1956 р. розпочалася радянська військова операція під кодовою назвою «Вихор», яка до 12 листопада завершилася розгромом угорської революції⁸.

Окрім зовнішньополітичних аспектів угорської кризи, яка стала випробуванням на міцність усієї ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин, що сформувалася після завершення Другої світової війни, жовтневі події 1956 р. мали також потужний вплив на ситуацію у «внутрішній імперії». Угорські події створили безпрецедентний міжнародний резонанс, хвилі якого докотилися до самого СРСР. З одного боку, вони породили у свідомості радянської партократії контрреформаторський «угорський синдром», який надалі стримував процеси десталінізації в СРСР. Страх перед розвитком подій за угорським сценарієм в разі втрати партійним керівництвом контролю за перебігом навіть найобмеженіших і половинчастих реформ, викликали посилення наприкінці 1956 р. антиліберальних, контрреформаторських тенденцій усередині СРСР. Більшою мірою, угорські події не тільки запрограмували відкат у внутрішній політиці Хрущова, а й поставили під сумнів весь процес «відлиги»⁹, який розпочався в СРСР. Силowe придушення угорської революції наочно продемонструвало реальні межі проголошеного курсу КПРС на розрив

⁷ Стыкалин А. С. Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. — М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. — С. 601.

⁸ Див. детальніше: Soviet Military Intervention in Hungary 1956. Edited by J. Györkei and M. Horváth with a study by Alexander M. Kirov and memoirs of Yevgeny I. Malashenko. — Budapest: Central European University Press, 1999.

⁹ Сам термін носить дискусійний характер в історіографії. Див.: Dobson, Miriam J (2011) The Post-Stalin Era: De-Stalinization, Daily Life, and Dissent. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. — 12 (4). — P. 921–922.

зі спадщиною сталінізму, який, зокрема, передбачав визнання різних форм переходу до соціалізму та перебудову відносин із країнами соціалістичного блоку. З іншого боку, угорське повстання отримало широке відлуння у радянському суспільстві, поставивши на порядок денний низку незручних для режиму питань, які підважували його легітимність.

Соціальні хвилювання, які виникли в СРСР після таємної доповіді Микити Хрущова на XX з'їзді КПРС у лютому 1956 р., отримали нове дихання під впливом міжнародних подій восени 1956 р. Студенти, інтелігенція та інші соціальні групи розглядали перетворення в Польщі та Угорщині як можливість для висловлення свого невдоволення владою. Розвінчування «культу особи» Сталіна та засудження політики масових репресій 1930-х — початку 1950-х рр. відкрили шлях для ширшої критики природи радянського режиму. Хоча влада намагалася відновити контроль за процесом десталінізаційної кампанії, видаючи розпорядження про те, що дозволено, а що ні, однак вона не могла зупинити зародження опозиційних настроїв у суспільстві. Під впливом XX з'їзду суспільні дискусії часом набували зовсім непередбачуваного і радикального характеру, підриваючи фундаментальні основи комуністичного проекту. Відтак кризи у Польщі та Угорщині виникли у найбільш вразливий для радянського режиму момент, коли останній був розбурханий суспільними дискусіями про спадщину сталінізму. Після початку угорської революції наприкінці жовтня 1956 р. комуністичне керівництво на чолі з М. Хрущовим побоювалося, що студенти та інтелігенція в СРСР зможуть спровокувати такі заворушення вдома. Зокрема, радянська влада вбачала тривожні паралелі між дисидентським рухом у СРСР, який тільки зароджувався, і діяльністю гуртка ім. Шандора Петефі — головного центру опозиції в Угорщині, що заклав інтелектуальні підвалини революції. Радянські партократи також остерегалися, що використання репресивних заходів може бути недостатнім для відлякування протестів і відновлення дисципліни¹⁰.

За даними російського товариства «Меморіал», протести проти придушення угорського повстання були зафіксовані в 11 республіках та 43 регіонах СРСР. Форми протесту були різноманітні — поширення листівок, написання віршів, публіцистичних статей, записи у щоденниках, написання приватних листів та листів радянським державним і партійним органам, демонстрації, опозиційні висловлювання тощо¹¹.

Серед усіх частин Радянського Союзу угорські події отримали найбільший резонанс на його західному пограниччі, що опинилося у складі Країни Рад за підсумками Другої світової війни. Найхиткіші позиції комуністичний режим утримував в Україні, де всього кілька років тому радянські каральні війська придушили наймасштабніший у Східній Європі збройний рух спротиву, очо-

¹⁰ Mark Kramer. The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. *Journal of Contemporary History*. — Vol. 33. — No. 2 (Apr., 1998). — P. 195–196.

¹¹ Алексей Макаров. Люди октября 1956 года // Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1477397430>.

люваний ОУН і УПА. Угорські події співпали у часі із поверненням із таборів ГУЛАГу та спецпоселень у Західну Україну десятків тисяч амністованих учасників українського націоналістичного підпілля, які, незважаючи на табірні поневіряння, були найбільш мобілізовані в ідейному плані на продовження боротьби з комуністичним режимом. Йшлося про чисельну і добре організовану групу, яка мала за плечима досвід 10-ти річного запеклого збройного протистояння радянському режиму, організації табірних повстань та інших форм супротиву. Ці члени відкидали можливість кооптації та реформування системи «зсередини» і відчайдушно прагнули її повалення. Після XX з'їзду, який відкрив рани окупації та радянізації західноукраїнського регіону, потрібен був певний катаклізм, який би трансформував приспані ресентименти в конкретні дії¹². І такий катаклізм прийшов з іншого боку кордону наприкінці жовтня — на початку листопада 1956 р.

Як зазначає американський історик Амір Вайнер, саме на радянському західному пограниччі відбулася зустріч (не тільки метафорична, але й реальна) між демонтованою імперією ГУЛАГу та соціалістичною імперією, щойно зведеною Москвою у Східній Європі¹³. Повернувшись у свої рідні місця, багато колишніх учасників антирадянських підпільних рухів від країн Балтії до України вперше стали свідками дезінтеграції комуністичних режимів на іншому боці кордону, що дало друге дихання їхній антикомуністичній діяльності.

В українському контексті до цього додався ще фактор присутності понад 134 тис. угорського населення на території Закарпаття, яке було буквально наелектризоване революційними подіями з іншого боку кордону. Останні не тільки розпалили серед них антикомуністичні настрої, але і породили надію на відновлення угорської «уявленої спільноти» (за Бенедиктом Андерсоном) в межах історичних кордонів Угорщини. Радянські лідери отримували сигнали про активізацію угорських меншин у Румунії та Чехословаччині, демонстрації угорців у містах Трансильванії та Словаччини і пошуку ними контактів із революціонерами в УНР¹⁴, а відтак побоювалися вибуху подібних заворушень на Закарпатті.

На думку деяких західних дослідників, загроза поширення полум'я угорської революції як на інші країни Варшавського блоку, так і на «внутрішню імперію», стала одним із визначальних факторів, який вплинув на ухвалення фінального рішення у Москві¹⁵ про придушення революційного виступу в Угор-

¹² Amir Weiner. *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. *The Journal of Modern History*. — 2006. — P. 351.

¹³ *Ibidem*. — P. 335.

¹⁴ Mark Kramer. *The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings*. *Journal of Contemporary History*. — Vol. 33. — No. 2 (Apr., 1998). — P. 193–194.

¹⁵ Charles Gati. *Hungary and the Soviet Bloc*. — Durham, N.C.: Duke University Press, 1986. — P. 153; Mark Kramer. *The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings*. *Journal of Contemporary History*. — Vol. 33. — No. 2 (Apr., 1998). — P. 195; Amir Weiner. *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. *The Journal of Modern History*. — 2006. — P. 333.

щині. На наше переконання, така загроза стала чи не найбільш очевидною для радянського режиму саме в Україні, де останній зіткнувся не тільки з критикою своєї політики серед проліберальних кіл, але і з викликом українського та угорського націоналізму.

Україна відіграла вкрай важливу роль у радянській політиці під час розв'язання угорської кризи. З одного боку, територія другої найбільшої республіки СРСР слугувала плацдармом для підготовки та здійснення вторгнення 60 тис. радянських військ зі складу Прикарпатського військового округу (ПрикВО) в Угорщину. Водночас її найбільш західна частина — Закарпатська область — стала місцем притулку для десятків співробітників угорських органів державної безпеки, державного та партійного апарату, які тікали в СРСР від революційного насильства. Саме звідси робив свої перші кроки маріонетковий уряд Яноша Кадара, який через радіостанцію на околицях Ужгорода звернувся до своїх співвітчизників із закликом «припинити братовбивче кровопролиття». Окрім цього, Західна Україна слугувала тиловою базою для радянських спеціальних операцій, куди КДБ на чолі з Іваном Серовим тимчасово відправляв затриманих під час придушення повстання угорських громадян. Попри надійний контроль над регіоном, радянська влада та її усюдисущий Комітет державної безпеки були обізнані про широкий відголос угорських подій у західному пограниччі і вживали кроки для недопущення повторення угорського сценарію в Україні. Маючи за плечима десять років запеклої боротьби з українським повстанським рухом, радянський режим побоювався, що угорська революційна іскра може знову розпалити нове вогнище антикомуністичного повстання у Західній Україні, до якого міг додатися ще й угорський каталізатор.

Попри помітний резонанс угорських подій в українському суспільстві, діапазон думок, висловлювань і реакцій населення виявився доволі суперечливим. Їхній аналіз був предметом дослідження науковців в Україні та за її межами. Найсолідніший науковий доробок із цієї проблеми в українській історіографії створив старший науковий співробітник Інституту історії України Олег Бажан¹⁶, який опрацював документи радянського політичного керівни-

¹⁶ Бажан О. Зовнішньополітичні акції СРСР у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВС-КГБ. — 2000. — № 2–4. — С. 515–524; Він же. Зовнішні чинники формування ідеології дисидентства в Україні в другій половині 50-х — 80-ті роки // Історія України: маловідомі імена, події і факти. — Київ, 2001. — Вип. 14. — С. 364–384; Він же. Політичні репресії в Україні під час Угорської революції 1956 р. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). — Вип. 34. — 2007. — 34. — С. 289–298; Він же. Реакція українського суспільства на події 1956 року в Угорщині // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. — Вип. 18. — Ужгород, 2007. — С. 32–38; Він же. Угорська революція 1956 р. та її наслідки для України // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — Вип. 14. — Київ, 2008. — С. 274–277; Він же. Ставлення українського соціуму до Угорської революції 1956 року // Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. — С. 298–307; Він же. Угорська революція 1956 року та протестний рух в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 516–524.

цтва та спецслужб. Їхнє вивчення дало можливість історикам дійти висновку, що, попри твердження радянської пропаганди про безумовну підтримку населенням радянської політики в Угорщині, на території України фіксувалося невдоволення найрізноманітніших суспільних верств радянською інтервенцією в цю країну. Водночас події 1956 р. стали, на його думку, відправною точкою для зародження опозиційного руху в УРСР.

Окремі аспекти впливу угорської революції 1956 р. на український національно-визвольний рух досліджував Микола Держалюк¹⁷. Суспільну реакцію на угорські події на Півдні та Сході України вивчали Д. Шпак¹⁸ та І. Каретніков¹⁹. На обмеженому історіографічному та джерельному матеріалі відлуння угорських подій серед неугорської частини Закарпаття висвітлювала Лариса Капітан²⁰. Сергій Гордійчук у дисертації, присвяченій політичним репресіям на Закарпатті у радянську добу (1944–1991), спираючись на архівно-кримінальні справи, досліджував репресивні заходи радянських органів державної безпеки в регіоні у зв'язку з подіями 1956 р.²¹ Степан Віднянський аналізував висвітлення угорської революції 1956 р. в українській історіографії та мемуаристиці²². Ірина Матяш зробила загальний огляд та оцінку евристичного потенціалу джерел з історії угорської революції в українських архівах, зокрема ЦДАГО України та ГДА МЗС²³.

Найґрунтовніші дослідження щодо реакції угорського населення на Закарпатті на події угорської революції належать авторству Дьордя Дупки²⁴ та

¹⁷ Держалюк М. Угорська революція 1956 року та її вплив на піднесення національно-визвольного руху в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 499–515.

¹⁸ Шпак Д.О. Суспільні настрої Півдня Української РСР у ході подій Угорської революції 1956 року та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/21_DSN_2012/Istoria/1_114987.doc.htm

¹⁹ Каретніков І. Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 525–528.

²⁰ Капітан Л.І. Етнокультурний розвиток Закарпаття у контексті радянзації краю, 1944–1964 рр. — К., 2013. — С. 167–182; Капітан Л. Події 1956 р. в Угорщині: відлуння у радянському Закарпатті // Вісник Черкаського університету. — 2014. — № 9 (302). — С. 126–131.

²¹ Гордійчук С. Політичні репресії на Закарпатті у 1944–1991 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 — історія України / Гордійчук С. — Ужгород, 2015. — С. 130–141.

²² Віднянський С. У «дружніх» обіймах Кремля. До 50-річчя Угорської революції 1956 року // Дзеркало тижня. 21–27 жовтня 2006. — № 40. — С. 1, 21; Він же. Угорська революція: початок краху прорадянських тоталітарно-комуністичних режимів // Сучасна українська політика: політика та політологи про неї. — Спецвипуск: Європейська перспектива. — К., 2009. — С. 89–103; Він же. Угорська революція 1956 року в українській історіографії та мемуаристиці // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 455–464.

²³ Матяш І. Архівні джерела до історії Угорської революції 1956 року в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 465–473.

²⁴ Dupka G., Horvát S. '56 Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény. — Ungvár — Budapest: Intermix, 1993; Dupka Gy., Horvát S. A Magyar forradalom és szabadságharc hatása Kárpátalján (Ukrajnában) // Magyar '56: hatások a Kárpát-medencében / Szerk. Á. Székelyhidi. — Kötet 1. — Budapest, 1996. — О. 255–263; Dupka G. '56 és Kárpátalja hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. — Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006; Dupka G. Magyar forradalom és szabadságharc hatása

Наталії Вараді²⁵. Остання у 2008 р. захистила дисертацію в Угорщині та присвятила цій проблемі низку важливих публікацій, в основу яких лягли матеріали місцевої преси, обласних партійних архівів, записів усної історії з учасниками тих подій та кримінальних справ на засуджених угорцях.

Британський історик польського походження Збігнев Войновські, який на основі широкого комплексу радянських документів аналізував суспільні реакції в радянській Україні на угорські та польські події у 1956 р., зазначає, що останні не можна вмістити у просту дихотомію підтримки чи опозиції до хрущовської політики. Дослідник пропонує розглядати їх у межах понять «консервативного патріотизму», «реформістського патріотизму» та «етнічного націоналізму». Перший напрям містив прояви відкритої підтримки репресивної політики Москви в Угорщині та віри у сильну державу, що подекуди межувало із ностальгією за «сильною рукою» Сталіна. Прихильники цього табору критикували Хрущова за перегини десталінізаційної кампанії та «ліберальний» курс, втрату контролю над «зовнішньою імперією» та закликали владу застосувати силу для відновлення порядку вдома та закордоном. У цю групу дослідник зараховує представників т. зв. радянського середнього класу (партійних активістів, інженерів, сільськогосподарських спеціалістів, викладачів університетів), ветеранів війни та військових, які зазвичай домінували на організованих партією агітаційних зібраннях і мітингах, присвячених обговоренню міжнародних подій. Звіти КДБ підтверджують, що багато жителів України виражали подібні думки також за межами формальних зібрань, часто у дуже емоційний спосіб. Консервативний патріотизм базувався на вірі у здатність радянської держави забезпечити мир і стабільність у момент, коли багато громадян побоювалися початку війни через події в Угорщині. На думку історика, саме цей напрям репрезентував домінуючу реакцію в УРСР на угорські та польські події.

Kárpátalján // 50év 1956–2006. Szerkesztette Balla Bálint, Szöllősy Pál. — Basel — Budapest: Europai protestáns Magyar szabadegyetem, 2006. — O. 158–173; Dupka G. „Jön még egy új világ...” A magyar '56 kárpátaljai kézikönyve (A forradalom visszhangja a „megrengett Szovjetföldön”, 1956–1959). Tudományos, ismeretterjesztő monográfia. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 2020.

²⁵ Váradi N. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dokumentumai. Forrásválogatás. Vál., közread. és a bev. tanulmányt írta Váradi Natália. Szerk. Galambos Sándor. Nyíregyháza, 2012, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, 191 p.; Váradi N. 1956-os deportálások a Szovjetunióba. A KGB dokumentumai alapján // Acta Beregsasiensis. Beregszász, 2012a–Sz. 2. — O. 39–55; Váradi N. A tököli kormánydelegáció kíséretére vonatkozó KGB-dokumentumok Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Levéltárában. In: Mercurius Veridicus Novus. I. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanulmánygyűjteménye. Beregszász, 2015. — O. 254–298; Váradi N. Az 1956-os forradalom kárpátaljai dokumentumai (Forrásválogatás) // A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. II. Közlemények. Nyíregyháza, Nemzeti Kulturális Alap, 2012b.; Váradi N. Dokumentumok az 1956-ban Veszprémből a Szovjetunióba hurcolt egyetemistákról Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának ungvári levéltárából // Veszprémi Szemle. Veszprém, 2013. — Sz. 4. — O. 3–41; Váradi N., The 1956 Hungarian Revolution and its aftermath from the point of view of the Transcarpathian archival documents // Stuttgart, Németország: ORT Publishing and The Center for Scientific Research “Solution”, (2019). — P. 61–73.

Другий табір охоплює тих, хто виступав за подальшу «демократизацію» СРСР, обмеження ролі держави та вільне публічне обговорення подій у Східній Європі. Найбільш палкими прихильниками реформістського патріотизму були студенти, які висловлювали симпатії лідерам реформаторів у Польщі та Угорщині — Гомулці та Надю, критикували радянське вторгнення в Угорщину та закидали владі неналежне висвітлення подій у цій країні. Попри різні погляди на економіку, зовнішню політику, національне питання та свободу слова, реформістський та консервативний варіанти патріотизму зберігали високе почуття лояльності до радянської держави. Хоча обидва напрями критикували радянське керівництво на чолі з Хрущовим, останнє було більш стурбоване саме зростанням консерватизму, який кидав виклик владі з лівого флангу.

Крім того Войновські виокремлює колишніх учасників українського націоналістичного підпілля та представників забороненої греко-католицької церкви, а також вихідців із «нелояльних» національних меншин — угорців, поляків і євреїв, які разом потенційно становили більш серйозну загрозу для стабільності радянського режиму²⁶. Події у Польщі та Угорщині надихнули членів національних спільнот на мобілізацію їхніх етнічних ідентичностей на противагу дискурсу радянськості. Важливо додати, що всі згадані групи концентрувалися на західному пограниччі України — безпосередньо у тилу радянських військ, які здійснювали вторгнення в Угорщину.

* * *

На початку Комуністична партія України (КПУ) не вбачала у подіях, які розгорталися у Польщі та Угорщині, якусь проблему для України. 26 жовтня 1956 р. у Миколаєві, на півдні України, біля кораблебудівного інституту була поширена листівка, яка засуджувала агресивні дії радянських військ в Угорщині. Написана від руки чорною тушшю, вона закликала суспільство протестувати проти кривавої розправи радянських військ над угорцями, які прагнули звільнитися від комуністичного гніту²⁷. Це була одна з перших відкритих акцій, що сигналізувала про зростання опозиційних настроїв у суспільстві у зв'язку з угорськими подіями.

Перші звіти по лінії КДБ із аналізом реакції населення на угорську кризу з'явилися вже 27 жовтня 1956 р. і свідчили про «ворожі висловлювання» серед закарпатських угорців²⁸. У подальшому радянські спецслужби майже щоденно фіксували висловлювання громадян щодо угорських подій. Ті виражали свої думки в дуже різних контекстах: під час агітаційних мітингів, у приватних листах, неформальних розмовах із друзями та колегами, на робочому місці,

²⁶ Zbigniew Wojnowski. Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985. Doctoral thesis, UCL (University College London), 2011, P. 57–105; Zbigniew Wojnowski. The Near Abroad: Socialist Eastern Europe and Soviet Patriotism in Ukraine, 1956–1985. — University of Toronto Press, 2017. — P. 30–70;

²⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 6, 28–29.

²⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 15–21; Документ № 1.

під час навчання, подорожі, у черзі за продуктами тощо. Не маючи змоги брати участь у вільному громадському обговоренні, громадяни все ж артикулювали свої думки у неpubлічний спосіб. Глибоке проникнення у різні середовища за допомогою всеохоплюючої агентурної мережі дозволяло КДБ краще за будь-які соціологічні служби на Заході фіксувати громадську думку та «тримати руку на пульсі» життя радянського соціуму. У полі зору радянської таємної поліції перебували різні соціальні прошарки, професійні групи, релігійні та національні спільноти: робітники заводів, колгоспники, представники творчої і технічної інтелігенції, студенти, члени партії та комсомолу, ветерани Другої світової війни, військові, колишні в'язні ГУЛАГу та спецпоселенці, дотеперішні учасники націоналістичного підпілля, представники національних меншин, духовенство тощо. Однак насамперед, КДБ зосередило свою увагу на фіксації «ворожих» висловлювань серед тих, хто вже вважався підозрілим або був причетний до антирадянської діяльності у минулому. Відтак, як справедливо зазначає Збігнев Войновські, офіційні звіти не стільки конструювали нових ворогів, скільки звертали увагу на нагальну потребу вирішити стару проблему²⁹.

Моніторинг суспільних настроїв здійснювали паралельно радянські органи державної безпеки та партія. КПУ акумулювала та узагальнювала інформацію, яку потім надсилала у Москву. Оцінка двох структур часто не співпадала. У той час як партія була схильна виносити на передній план «правильні» думки та значною мірою прикрашати суспільну реакцію, органи КДБ зосереджували свою увагу на тих здебільшого неpubлічних висловлюваннях і діях, які, на його думку, могли становити небезпеку для радянської влади. При аналізі цих документів потрібно враховувати існування подвійної реальності у радянському суспільстві, за якою громадяни були схильні виражати свою лояльність і радянський патріотизм у публічній площині (як цього від них вимагала партія), і залишати критичні/опозиційні думки для комунікацій у приватній сфері. Залежно від контексту, одні й ті самі люди могли декларувати як відданість радянській владі, так і критикувати та засуджувати її. Саме на моніторинг неpubлічних комунікацій була й зорієнтована робота радянських органів державної безпеки, які попри певні структурні та функціональні зміни, запроваджені після смерті Сталіна, продовжували виконувати життєво важливі функції для існування радянської держави. Незалежно від того, чи громадяни виражали своє ставлення до згадуваних подій у публічний чи приватний спосіб, їхня реакція була предметом особливого занепокоєння влади. Те, наскільки глибоко вивчалися суспільні настрої, свідчить про побоювання режиму щодо відголосу угорських та польських подій в межах СРСР, зокрема на її західному прикордонні. Найбільш жваве громадське обговорення східноєвропейських криз в українському радянському суспільстві відбувалося з кінця жовтня до середини грудня 1956 р., зійшовши на спад на початку 1957 р.

²⁹ Zbigniew Wojnowski. Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985. Doctoral thesis. — UCL (University College London), 2011. — P. 98.

На угорському пограниччі республіки вплив «жовтня 1956 р.» був найдовший і найпомітніший, що простежується за різними проявами антикомуністичного спротиву аж до 1959 р. Громадське обговорення виявило різні лінії поділу в українському суспільстві: соціальні, економічні, вікові, географічні та етнонаціональні, які обумовлювали різний характер реакцій на кризи.

Висловлювання, зафіксовані у таємних звітах, поділялися їхніми авторами на «правильні», «негативні», «ворожі» та «антирадянські». Деякі західні історики критично ставляться до здатності формулярних звітів радянських спецслужб відображати міру, якою люди «приймали» чи «відкидали» режим. Обтяжені певним набором питань, які цікавили владу, та стандартизованими формами класифікації «інакодумства», вони часто недостовірно відображали мотивації та переконання, які підкріплювали нонконформістські погляди у суспільстві³⁰. Незважаючи на евристичні обмеження документів радянських спецслужб, численні зведення КДБ про суспільну реакцію на кризи у соціалістичному блоці, переконливо свідчать, що чимала частина радянських громадян симпатизувала угорському повстанню і виражала ідеї, які сприймалися нею як певна форма «спротиву». До того ж, звітні документи КДБ хрущовської епохи пропонують більш широкату картину громадської думки, ніж документи радянських спецслужб доби сталінізму. Це зумовлювалося не тільки тим, що громадяни у період «відлиги» вільніше висловлювали свої думки у публічному середовищі, але й тому, що КДБ був не тільки репресивним органом, але і джерелом інформації для партійних лідерів у той час, коли влада відмовилася від масового терору як інструменту державного управління. Хоча таємні звіти КДБ не дають можливості чітко визначити поширення різних форм реакції серед різноманітних груп українського суспільства, вони засвідчують, що думки, артикульовані на різних непублічних майданчиках, варіювалися від вираження підтримки радянському режиму та його політики, через помірковану критику до повного засудження радянської влади. Документи, які публікуються у цьому збірнику, дають дослідникам багате джерело для аналізу стану українського радянського суспільства у 1956 р. та його реакції на угорську кризу. Також вони доповнюють та уточнюють оцінки істориків, сформовані на основі аналізу партійних звітів.

Закарпаття на перехресті революції і контрреволюції

Як зазначалося вище, про перші реакції на революційні події в Угорщині органи КДБ УРСР рапортували 27 жовтня 1956 р. У доповідній записці, підготовленій управлінням КДБ у Закарпатській області на чолі з підполковником

³⁰ Zbigniew Wojnowski. Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985. Doctoral thesis. — UCL (University College London), 2011. — P. 24–26.

Прокопiєм Савчуком на адресу голови КДБ УРСР генерал-полковника Вiталiя Нiкiтченка, повiдомлялося про низку антирадянських висловлювань i випадкiв ворожого ставлення з боку мiсцевих угорцiв до радянських вiйськ. Зокрема, угорське населення не стримувало свого негативного ставлення до першого введення радянських частин в охопленiй антикомунiстичним повстанням Будапешт, що тривало з 24 жовтня до 30 жовтня 1956 р. КДБ уважно слiдкувало за контактами угорцiв по обидва боки кордону, небезпiдставно вбачаючи у них канал для проникнення небезпечних революцiйних iдей у радянське прикордоння. Водночас, спецслужби звернули увагу на iншу потенцiйну загрозу: прагнення угорцiв повернути Закарпаття до складу Угорщини та вiдродити «Велику Угорщину» в кордонах 1914 року. Висловлювання таких iдей у публiчному просторi супроводжувалося непоодинокими погрозами фiзичної розправи на адресу неугорського населення. Незважаючи на це, подiї в Угорщинi викликали здебiльшого спiвчуття серед мiсцевих українцiв, якi покладали вiдповiдальнiсть за них на радянський уряд у Москвi та режим Ракошi–Гере. Намагаючись заспокоїти республiканське керiвництво, керiвник закарпатського КДБ рапортував, що бiльшiсть населення рiгiону «*правильно розумiє ситуацiю, яка склалася в Угорщинi, i дає правильну полiтичну оцiнку*»³¹.

Однак реальнiсть швидше свiдчила про протилежне. У черговому спецповiдомленнi вiд 30 жовтня 1956 р. УКДБ у Закарпатськiй областi повiдомляло про зростання симпатiй мiсцевого населення до революцiйних перетворень в Угорщинi та посилення антирадянських настроiв. «*Угорський народ молодець, що бореться за свою свободу i за свої права*», — заявив у присутностi робiтникiв фанерно-меблевого комбiнату в Ужгородi шлiфувальник Юрiй Кацанич, угорець за походженням. Його слова вiдлунювали у висловлюваннi словака Матея Лойша: «*Угорцi молодецi, вони не хочуть терпiти поневолення*». «*Настав час, коли народ поставив перед собою мету звiльнення*», — сказав радянському агенту ужгородець Василь Сливка. «*Боротьба угорцiв набирає дуже серйозний характер. Угорська армiя переходить на бiк повстання*», — не без певної симпатiї коментував угорськi подiї учитель школи у Чопi Людвiг Чучка, який зроблявся КДБ як «угорський нацiоналiст». «*Якщо ця боротьба буде ще тягнутися, то повстання спалахне знову в Польщi, а також в НДР i ЧСР*», — передрiкав «ланцюгову реакцiю» його колега Ф. Тадi. «*Угорський народ має право вибрати такий уряд, який вiн любить, i не зобов'язаний служити уряду, який поставила Москва, тiльки комунiсти не дають їм свободи*», — заявила мешканка Мукачєва Ержебет Бундаш³².

Наприкинцi жовтня 1956 р. агенти радянських спецслужб вперше сигналізували готовнiсть мiсцевих угорцiв та українцiв виступити зi зброєю в руках проти радянської влади³³. Iз наростанням революцiйної хвилi в Угорщинi та заостренням силового протистояння на вулицях Будапешта й iнших

³¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 15–21; Документ № 1.

³² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 22–27, 34–38, 55; Документи № 2 та № 19.

³³ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 22–27; Документ № 2.

міст УНР такі настрої тільки посилювалися. Працівники Берегівської артілі «Промкооператор» Голеньдер і Темерев, захоплюючись угорськими повстанцями, передрікали початок аналогічного повстання на Закарпатті³⁴. Перукар із Росвигова (частина Мукачєва) Іван Зельд, який щодня слухав радіопередачі з новинами з Угорщини, вважав, що тамтешнє повстання за масштабом перевершило Угорську революцію 1848–1849 рр. і у розмові з підсланим агентом висловив сподівання, що революційні сили зможуть відтіснити радянські війська зі Закарпаття та повернути край до складу Угорщини. У випадку відступу радянських військ Зельд був готовий стріляти в них³⁵. Завідуючий буфетом у Тячеві Гофман Єрві відкрито закликав місцевих угорців іти в Угорщину, щоб надати допомогу повстанцям³⁶. «Повстання в Угорщині саме велике в їхній історії. Таке повстання не завадило б і тут», — вважав працівник ужгородської електростанції П. Літак, словак за походженням. «Час навести порядок і у нас за прикладом угорців», — заявив співробітник відділення зв'язку в Ужгороді Єремій Левчук, родом із Києва³⁷.

За повідомленням КДБ, закарпатські угорці регулярно збиралися під виглядом азартних ігор, винного застілля та іншими приводами для прослуховування іноземних радіопередач «Вільна Європа», «Голос Америки» та «ВВС» угорською мовою та обговорення останніх новин із УНР³⁸. Зокрема, в ніч з 25 на 26 жовтня 1956 р. у перукарні с. Ділове на Рахівщині зібралися бл. 20 місцевих угорців та італійців для обговорення подій по інший бік кордону, прослуховування радіопередач та ведення розмов «повстанського характеру». Деякі з них володіли зброєю та мали досвід участі в угорських нерегулярних формуваннях «Собот Чопоток» під час окупації Карпатської України 1938–1939 рр.³⁹ Подібні зібрання мали регулярний характер. У той час у Чопі місцеві угорці сходилися у приватних помешканнях, де виконували угорський національний гімн і обговорювали події в Угорщині⁴⁰.

Окремі донесення агентів свідчили про діяльність на Закарпатті озброєних підпільних груп, що начебто готувалися здійснити нелегальний перехід в Угорщину для підтримки тамтешніх повстанців⁴¹, однак ці факти не знайшли оперативного підтвердження. Підслухані угорці висловлювали сподівання на перекидання вогнища антикомуністичного повстання на інші країни «народної демократії» і початок глобальної війни, що, врешті-решт, мала допомогти угорцям вигнати «росіян із території Закарпаття»⁴². Багато з них демонстру-

³⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 27; Документ № 2.

³⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 55, 111–112; Документи № 10 та № 19.

³⁶ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 28; Документ № 13.

³⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 57; Документ № 19.

³⁸ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 36; Документ № 20.

³⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 100–101; Там само. — Спр. 1331. — Арк. 314–319; Документ № 40.

⁴⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 167; Документ № 28.

⁴¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 114–116; Документи № 4 та № 18.

⁴² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 10; Документ № 5.

вали готовність взяти участь у насильстві проти представників комуністичного режиму. Наприклад, Людвіг Мейсарош із Мужієва (Берегівський район) 28 жовтня 1956 р. у розмові з односельчанами схвально відгукувався про розправи над комуністами і виявляв бажання долучитися до боротьби, щоб *«звільнитися від колгоспів та розподілити землю серед населення»*. Для цього він начебто мав два пістолети⁴³.

Дуже швидко слова перетворилися у дії. Відразу у кількох населених пунктах Закарпаття, де компактно проживала угорська громада, прокотилася хвиля антирадянських акцій. Зокрема, 28 жовтня 1956 р. у Берегові КДБ зафіксувало поширення 152 одиниць антирадянських листівок, виконаних за допомогою саморобних кліше на вузькій смужці паперу учнівського зошита. Чекісти підозрювали в їхньому виготовленні трьох учнів — Іштвана Кондича, Йосифа Кіша та Степана Ковача, які усі були членами комсомолу⁴⁴. Через два дні (30 жовтня) радянська таємна поліція вилучила в Ужгороді 51 листівку угорською мовою, надруковану за подібною технологією, із написом: *«Нехай живуть угорські революційні ради!»*⁴⁵. 1 листопада 1956 р. у с. Вилко на Виноградівщині працівники міліції натрапили на угорськомовну листівку, написану червоним олівцем на аркуші учнівського зошита, із закликом до місцевої угорської молоді виганяти комуністів. Цього ж дня на цвинтарі у с. Солотвино на Рахівщині був виявлений вінок зі стрічкою з угорським триколом і чорним траурним бантом. Через два дні на паркані у с. Косонь на Берегівщині радянські правоохоронці вилучили листівку, що закликала угорців до зброї⁴⁶. 5 листопада 1956 р. у с. Чапа Виноградівського району у підводу, якою їхав голова місцевого колгоспу, невідомий вкинув антирадянські листівки, виконані на папері учнівського зошита, із закликом проти комуністів і колгоспів та зображенням «фашистської свастики»⁴⁷. За кілька днів співробітникам КДБ вдалося встановити автора прокламацій. Ним виявився 12-річний угорець зі с. Чапа Йосиф Егреші⁴⁸. 5 листопада 1956 р. на стіні чоловічої вбиральні у середній школі в Ужгороді був виявлений напис, зроблений олівцем угорською мовою: *«Геть комуністів!»*⁴⁹.

У Берегівській школі механізації член комсомолу, 23-річний студент Омелян Циглер у зв'язку з угорськими подіями проводив антирадянську агітацію серед студентів та висловлював намір вийти на демонстрацію до річниці більшовицької революції 7 листопада з угорським національним прапором. Співробітники КДБ оперативно затримали Циглера, який на допиті зізнався у скоє-

⁴³ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 182; Документ № 32.

⁴⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 173–173 зв.

⁴⁵ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 10; Документ № 5.

⁴⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 49–50; Документ № 17.

⁴⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 71; Документ № 21.

⁴⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 78; Документ № 24.

⁴⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 60.

ному. Після проведення профілактичної роботи та відписки його відпустили⁵⁰. Такі дії були би неможливими в епоху сталінізму.

А от прибиральниця мебельної фабрики у Берегові Кушан, готуючись до чергової річниці «Жовтневої революції», вважала, що це буде її останнє святкування, оскільки «Угорщина повстала проти комунізму та скоро допоможе Закарпаттю звільнитися від росіян»⁵¹.

Загалом у період з 23 жовтня до 15 грудня 1956 р. УКДБ у Закарпатській області зафіксувало 130 повідомлень про антирадянські висловлювання, переважно з боку представників угорської громади. Окрім цього, було зареєстровано 16 випадків поширення антирадянських листівок угорською, російською та українською мовами, вилучено понад 250 екземплярів, затримано 20 листів із антирадянським вмістом, виявлено чотири написи у публічних місцях, задокументовано 24 випадки погроз на адресу комуністів і радянського партійного активу⁵². З перших днів угорської революції були також виявлені факти прихованого саботажу, невиходу на роботу і дезертирства з лав Радянської армії серед закарпатських угорців.

Відтак, вкрай оптимістичною виглядає оцінка, викладена у підсумковому звіті, який секретар ЦК КПУ Степан Червоненко надіслав в ЦК КПРС 3 листопада 1956 р.: «Абсолютна більшість населення прикордонних районів Закарпатської області, яка в основному складається з угорців, правильно оцінює антинародну сутність повстання в Угорщині, добре виконує свої обов'язки на підприємствах і в колгоспах, засуджує повстанців, схвалює дії радянських військ, надає допомогу уряду Угорської республіки»⁵³.

Антирадянські дії з боку закарпатських угорців не залишилися без відповіді. Вже 3 листопада 1956 р. УКДБ у Закарпатській області рапортувало про проведення перших арештів серед місцевих угорців та українців за антирадянські висловлювання та погрози на адресу радянсько-партійного активу. Тоді за ґратами опинилися колгоспники із с. Попова Юлій Гере та Федір Буда, їхній колега Янош Ормош із с. Косоня і будівельник із Ужгорода Юліус Надай⁵⁴. У наступні декілька днів список затриманих поповнився ще 13 особами: Йосифом Ласлом, Бейлом Гайдашем, Ласло Кіралем, І. Кебелешем, Іваном Поповичем, Федором Гере, Шандором Піневзі, Іваном Соломонко, Василем Кучаком, Андрієм Піосом, Дмитром та Іваном Козарями, Петром Попюрканичем⁵⁵. 29 листопада 1956 р. був заарештований слюсар паровозного депо у Мукачеві Ю. Розман, який погрожував вчинити насильство проти росіян за прикладом угор-

⁵⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 79; Документ № 24.

⁵¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 176; Документ № 30.

⁵² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 190; Там само. — Спр. 1331. — Арк. 37; Документи № 37 та № 59.

⁵³ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 8.

⁵⁴ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 35; ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 48; Документи № 14 та № 16.

⁵⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 59, 73; ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 40–41; Документи № 19–21.

ських повстанців⁵⁶. Загалом у листопаді 1956 р. УКДБ у Закарпатській області разом із міліцією заарештували 24 особи, які були засуджені до різних термінів ув'язнення (переважно 4–5 років)⁵⁷. Їхні дії були найбільш радикальними ви-явами антирадянських настроїв, що включали погрозу застосування насиль-ства, фізичної розправи, використання мови ненависті, заклики до зміни кор-донів. Офіційні звіти також свідчать, що угорські події розбурхали антисеміт-ські стереотипи в середовищі закарпатських угорців. Це, зокрема, виражалося у підтримці ідеї формування моноетнічного угорського уряду без участі євре-їв, закликах до насильства проти комуністів та євреїв.

Згідно з непідтвердженими оперативними даними, отриманими КДБ напе-редодні радянського повторного вторгнення в Угорщину (4 листопада 1956 р.), місцеві угорці планували організувати в різних районах Мукачева масові без-лади та напади на радянських громадян⁵⁸.

Солідарність з революційними подіями в Угорщині вийшла за межі угор-ської спільноти і поширилася між представниками різних соціальних прошар-ків на Закарпатті — робітниками, викладачами, учителями, лікарями, студен-тами, технічною інтелігенцією, священниками, селянами — різного етнічного походження. Зокрема, перетворення в Угорщині знайшли позитивний відгук серед частини закарпатської інтелігенції, яка здебільшого гуртувалася навко-ло Ужгородського державного університету (УжДУ). Так, викладач латинської мови, завідувач кафедри іноземних мов УжДУ Василь Сулінчак, який до при-ходу радянської влади у 1944 р. довгий час працював директором Ужгород-ської державної гімназії, позитивно відгукувався про угорських повстанців, які, на його думку, здобули симпатії всього світу⁵⁹.

У доповідній записці УКДБ в Закарпатській області від 19 грудня 1956 р. зазначалося, що угорське повстання отримало відлуння серед молоді та інтелі-генції краю. Зокрема, в УжДУ з боку студентів *«мали місце нездорові висловлю-вання про радянську дійсність, схвалення угорської контрреволюції, спостері-галось зниження активності окремих студентів, виникло напруження у відно-синах між студентами-угорцями та студентами інших національностей»*⁶⁰.

Пізніше на звітно-виборних партійних зборах в УжДУ, 20 грудня 1956 р. викладачі та аспіранти вказували на те, що партбюро університету не органі-зувало під час угорських подій *«своєчасної роз'яснючої роботи в академічних групах, внаслідок чого студентська молодь не завжди давала рішучу відсіч не-правильним висловлюванням окремих студентів»*⁶¹.

⁵⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 10; Документ № 36.

⁵⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 200; Документ № 37.

⁵⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 106.

⁵⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 44; Документ № 16; ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1081. — Арк. 56.

⁶⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1081. — Арк. 55.

⁶¹ ЦДАГО України. — Оп. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 69.

Зокрема, в одному із перлюстрованих КДБ листів студентка хімічного факультету УжДУ Світлана Катренко 27 листопада 1956 р. писала своєму брату В'ячеславу у Черкаську область про атмосферу серед студентів Ужгородського університету: *«Я просто дивуюся такій колективності та згуртованості студентів. Повинна тобі написати, що наші історики п'ятикурсники трохи страйк не влаштували. Розумієш, ми знаємо ж про Угорщину, як все було, і нас не обдуриш, а нам в очі брешуть. Тому вони і виступали відкрито з доповідями, що носять, м'яко кажучи, антирадянський характер, а їм нічого і зробити не можуть. Просто говорять, що вони виховані погано, на низькому політичному рівні стоять. Одним словом в університеті ходять такі розмови поміж студентами, що якщо ще два роки так продовжиться, то буде те, що в Угорщині»*⁶².

Підтвердженням бунтівних настроїв серед студентів УжДУ слугує щоденник комсорга історичного факультету Василя Кушніра, уродженця Черкащини, який 10 листопада 1956 р. занотував наступне: *«Найбільше, що нас там потрясло, це події в Угорщині, а потім в Єгипті. Ми, студенти, були незадоволені тим, що ми робили в К[раї]ні, але кожний мовчав і боявся сказати що-н[ебудь] проти. А тут студенти Будапешта стали на чолі таких подій. Ми почувли себе пригніченими. Хоча розмови йшли з великими обережностями, але було ясно: наші симпатії на стороні мадьярів. Все ж народ проявляє ініціативу»*. У пізніших записах студент порівнював радянське вторгнення в УНР із походом російського воєначальника Івана Паскевича в Угорщину у 1849 р., писав про неминучість війни проти СРСР та висловлював готовність взяти участь у боротьбі проти комуністичного режиму. За свої приватні нотатки, які під час обшуку у помешканні родини на Черкащині потрапили до рук КДБ, Кушнір був заарештований у листопаді 1959 р., а на початку наступного року — засуджений до 5 років виправно-трудових таборів⁶³.

Відомий лікар-хірург Олександр Фединець, який стояв біля витоків закарпатської хірургії, у розмові з колегами-лікарями обережно зазначив, що *«гості набридають, якщо вони сидять довго, а якщо вони сидять 12 років, то ці гості дуже набридають господарям»*⁶⁴. Інший лікар обласної лікарні в Ужгороді Людвіг Кутій представив більш рельєфну геополітичну картину. На його думку, угорські події стали результатом спільних зусиль Югославії та західних країн (США, Англії та Франції) задля створення «санітарного кордону» між Заходом та Сходом із нейтральних країн, куди увійшли б Польща, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Румунія та Болгарія. Закарпаття начебто також мало б стати частиною цієї буферної зони⁶⁵.

Електромеханік Свалявського ліспромгоспу Петро Русин у бесіді з підсланим агентом не приховував свого захоплення діями угорських революці-

⁶² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1081. — Арк. 49, 51.

⁶³ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1081. — Арк. 246, 262, 307.

⁶⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 44; Документ № 16.

⁶⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 53; Документ № 17.

онерів, висловивши переконання, що у разі вибуху повстання в інших країнах соцтабору, *«український народ теж повстане»*⁶⁶. Бухгалтер райфінвідділу із Ужгорода Степан Котенець у розмові з агентом «Чайкою» заявив, що він повністю поділяє *«намагання повстанців в Угорщині, які прагнули завоювати справжню свободу, демократію та матеріально забезпечене життя»*⁶⁷. Юрист закарпатської бази підприємства «Текстильторг» Андрій Кампо вважав, що угорський народ правильно зробив, що повстав проти комуністичної влади у боротьбі за свободу та незалежність, висловлювавши жаль з приводу того, що *«тут у нас немає таких людей, які могли би зробити те ж, що зробили робітники Угорщини»*⁶⁸.

Суспільні настрої, зафіксовані агентурною мережею КДБ здебільшого у неопублічних контекстах, контрастують зі святковими звітами партійних органів, які зокрема заявляли, що *«трудящі Закарпаття, як і весь радянський народ, сприйняли події в Угорщині як намір контрреволюційного підпілля з допомогою імперіалістів Заходу реставрувати в цій країні капіталістичний лад»*. На урочистих заходах, організованих партією, із нагоди відзначення річниці більшовицької революції 7 листопада 1956 р. закарпатські трудящі, начебто, висловлювали свій *«гнів і протест проти дій чорних сил реакції в Угорщині, які в крові хотіли потопити завоювання угорського трудового народу»*. В добре зрежисованих промовах робітників та інтелігенції засуджувалися *«злочинні дії колишніх гітлерівських фашистів, які за підтримкою імперіалістів Заходу хотіли знищити завоювання трудового народу Угорщини»*. Із цього тріумфального тону партійних зведень вирізнялися хіба тільки окремі випадки, про які органи КПУ не могли мовчати. Зокрема, в інформації Закарпатського обкому від 15 листопада 1956 р. повідомлялося про учителя фізкультури однієї зі середніх шкіл Мукачєва Гомоняя, який піднімав в кафе келих за тих, *«хто зараз бореться в Угорщині»*, і заявляв про намір наступного дня не вийти на роботу в знак солідарності з угорськими революціонерами. Також наводилася інформація про окремі погрози комуністам, поширення антирадянських листівок, паніку серед населення, продовольчий ажіотаж тощо⁶⁹.

Радянське керівництво використало територію України в якості плацдарму для здійснення військової інтервенції в Угорщину. Основою ударного об'єднання Радянської армії, яке брало участь у придушенні угорської революції, були війська Прикарпатського військового округу (ПрикВО). Перші його з'єднання і частини були підняті по тривозі ввечері 23 жовтня, після початку демонстрацій і перших сутичок у Будапешті, а вже вночі 3-й стрілецький корпус у складі 128-ї стрілецької і 39-ї механізованої дивізії перейшов радянсько-угорський кордон у пунктах Чоп, Берегово, Вилко і зайняв східну частину Угорщини з містами Дебрецен, Ясьберень і Сольнок. Пізніше на територію

⁶⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 72–73; Документ № 21.

⁶⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 78; Документ № 24.

⁶⁸ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 43; Документ № 26.

⁶⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 39–42.

УНР передислокувалося управління 38-ї радянської армії. Вранці 24 жовтня прикордонні війська МВС СРСР взяли під посилену охорону угорсько-радянський кордон з метою недопущення незаконних порушень кордону. 25 жовтня у Будапешт прибули 33-тя механізована та 128-ма стрілецька дивізії. Впродовж кількох наступних днів радянські війська буквально наводнили територію Угорщини: 27-ма механізована дивізія перейшла кордон 27 жовтня, 70-а стрілецька дивізія — 28 жовтня, 32-га механізована — 28–29 жовтня, 31-ша повітряно-десантна дивізія — 30 жовтня, 60-та зенітно-артилерійська дивізія — 30 жовтня — 1 листопада, 11-та механізована дивізія — 1 листопада, 8-ма механізована армія — 2 листопада, 31-ша танкова та 7-ма повітряно-десантна дивізія — 3 листопада⁷⁰.

Перехід військових з'єднань ПрикВО через Закарпаття викликав здебільшого негативну реакцію серед місцевого населення. Як угорці, так і українці не побоювалися публічно протестувати проти руху радянських військових. Так, продавець залізничного магазину у Великому Березному Барна у присутності місцевих жителів під час проходження радянських військ викрикував: «*Дураки йдуть голови класти за колгоспи та убивати тих людей, які хочуть добре жити (...) Нехай дадуть зброю, ми знаємо, що з нею робити*»⁷¹. Угорець Золтан Букович, зустрівши на вулицях Ужгорода радянського офіцера, заявив, що «*їх треба всіх вбивати*»⁷².

Масова передислокація радянських військ через Західну Україну в бік угорського кордону спричинила паніку серед населення республіки від Львова до Ворошиловграда, яке в очікуванні початку нової війни, почало масово скуповувати в магазинах товари першої необхідності (мило, сіль, сірники, крупи, цукор, цигарки, гас тощо). Як пригадував колишній політ'язень Данило Шумук, який у 1956 р. повернувся у своє рідне село на Волині: «*Колгоспники на західних землях України перестали працювати. Всі кинулися до крамниць по сіль і мило. За два дні розібрали все*»⁷³. Попит на окремі види товарів в окремих областях підскочив майже в 30 разів. Ліквідувати зростання попиту на деякі продукти першої необхідності вдалося лише наприкінці листопада 1956 р. за допомогою насичення торгівельної мережі дефіцитними товарами та проведення роз'яснювальної роботи серед населення⁷⁴. Органи КДБ також вжили заходів

⁷⁰ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. — М.: РОССПЭН, 1998. — С. 367–369, 376–377.

⁷¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 22; Документ № 12.

⁷² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 71; Документ № 21.

⁷³ Шумук Д. Пережите і передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політ'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). — Детройт, 1983. — С. 408.

⁷⁴ Бажан О. Ставлення українського соціуму до Угорської революції 1956 року // Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. — С. 300.

у Закарпатській, Львівській, Дрогобицькій, Харківській та Київській областях, аби попередити розповсюдження чуток про початок нової війни⁷⁵.

Поряд з майданчиком для вимаршу радянських військ, територія Закарпаття слугувала також осідком для політичних втікачів із Угорщини. Уже 29 жовтня 1956 р. на прикордонну станцію Лужанка на власних машинах прибула група співробітників угорських органів державної безпеки із Саболцького обласного управління AVH (Államvédelmi Hatóság) разом із сім'ями (разом — 42 особи), які попросили притулку у Радянському Союзі. Внаслідок масових виступів, які охопили західні міста Ніредьгазу, Мішкольц і Дебрецен, угорські чекісти отримали вказівку разом із родинами емігрувати в СРСР. Радянська сторона розмістила втікачів у приміщенні піонерського табору у с. Циганівці поблизу Ужгорода. Сюди ж прибула група радянських офіцерів КДБ і прикордонних військ, щоб отримати інформацію з перших вуст про події в Угорщині⁷⁶.

Після повернення із радянськими військами до Ніредьгази 4 листопада співробітники управління МВС в області Саболч-Сатмар брали участь у проведенні арештів місцевих керівників революції та транспортуванні їх у в'язницю м. Ужгорода. 16–17 листопада 1956 р. радянсько-угорський кордон у черговий раз перейшли 25 співробітників органів МВС Угорщини, серед них — заступник начальника обласного Управління МВС в області Саболч майор Віг, начальники районних відділів МВС у Ніредьгазі, Ньїрбаторі та інші посадовці. Їхня повторна втеча на радянську територію була пов'язана з невизначеною ситуацією в Угорщині після придушення збройного опору революційних сил та приходу до влади уряду Яноша Кадара⁷⁷. У розмові з представниками радянського 27-го прикордонного загону вони поділилися своїм баченням причин та характеру повстання в Угорщині та його перебігу у містах Дебрецен, Мішкольц та Ніредьгаза⁷⁸.

Неспокійне прикордоння

Радикальні настрої, у зв'язку з угорськими подіями, були особливо характерні для середовища колишніх в'язнів ГУЛАГу, які внаслідок кількох хвиль амністії після смерті Сталіна поверталися у свої рідні місця. Ця категорія виявилася найбільш мобілізованою в ідейно-політичному плані на продовження боротьби проти комуністичного режиму. Угорська революція в черговий раз запалила в них іскру непокори, даючи проблиск надії (чи то пак ілюзії) на повалення тоталітарної влади. В Україні, подібно до країн Балтії, існували серйозні очікуван-

⁷⁵ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 46–56; Документ № 27.

⁷⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 1–8; Документ № 3.

⁷⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 170; Документ № 29.

⁷⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 66–72.

ня щодо початку «ланцюгової реакції» в межах Радянського Союзу, яка би дала можливість цим республікам позбутися залежності від Москви.

Зокрема, ужгородець Йосип Терпак, який у 1949 р. був засуджений до 10 років позбавлення волі, заявив, що якби на Закарпатті почалося повстання, то він би приєднався до повстанців, оскільки йому, мовляв, не було чого втрачати⁷⁹. Учитель середньої школи у с. Середнє Ужгородського району Р. Задорожний, якого радянські органи характеризували як «українського націоналіста», висловлював захоплення виступом угорців і передрікав його поширення на всі держави «народної демократії» та країни Балтії, де ще тривала антикомуністична боротьба⁸⁰. Житель с. Зарічово Перечинського району Ю. Пецко, який повернувся із таборів, у розмові з агентом заявив про своє бажання взяти активну участь у повстанні проти комуністичного режиму, щоб бути в змозі відплатити за свої поневіряння та *«стати справжнім борцем за волю України»*⁸¹. Колишній політичний в'язень Володимир Пелюх із м. Володимир-Волинський наголошував у розмові із «джерелом» КДБ на можливій участі в'язнів ГУЛАГу у виявленні та вбивстві функціонерів радянського режиму у випадку початку війни у зв'язку зі ситуацією в Угорщині⁸². Мешканка с. Боголюби на Волині А. Панасюк, яка теж була звільнена з ув'язнення, у розмові з колгоспниками щодо подій в Угорщині зазначила: *«... Скоро може бути таке і в нас. Ми ще дочекаємося, коли у нас буде своя — українська влада, і ми будемо жити у своїй хаті»*⁸³.

Вже 3 листопада 1956 р. за «антирадянські випадки» та погрози на адресу партійного активу УКДБ у Закарпатській області заарештувало двох колишніх українських політв'язнів — Василя Бучака із Тур'ї-Реметів та Андрія Пасу, — які нещодавно повернулися із місць заслання⁸⁴. 5 листопада до них приєднався Іван Белей із Тур'ї-Реметів, який після урочистого зібрання, присвяченого 39-й річниці більшовицької революції, біля сільського клубу погрожував вбивством голові колгоспу, а згодом у конторі підняв бучу та намагався завдати тілесних ушкоджень члену КППРС⁸⁵.

Бухгалтер школи-інтернату с. Часлівці Ужгородського р-ну Юрій Штефанець, який у міжвоєнний період був пов'язаний з українським націоналістичним рухом, у розмові з агентом КДБ висловив думку, що угорські події показали, що комуністи прийшли до влади за допомогою зброї, а вся «народна демократія» була створена із піску. Однодумець Штефанця, Юрій Михайлик,

⁷⁹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 20; Документ № 12.

⁸⁰ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 27; Документ № 13.

⁸¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 28; Документ № 13.

⁸² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 44; Документ № 26.

⁸³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 62; Документ № 31.

⁸⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 54; Документ № 17.

⁸⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 201; Документ № 37.

який працював учителем згаданої школи-інтернату, вважав, що угорці показали шлях чехам, румунам і болгарам⁸⁶.

КДБ особливо пильно відстежував реакцію на угорське повстання з боку колишніх членів ОУН і УПА, які після звільнення із таборів ГУЛАГу та спецпоселень поверталися у Західну Україну. Радянські спецслужби небезпідставно вважали, що після повернення вони можуть виношувати «злочинні наміри» щодо влади, тероризувати радянських активістів, які свідчили проти них у суді, проводити організований збір коштів для колишніх побратимів по зброї, які продовжували відбувати своє покарання, та здійснювати інші види антирадянської діяльності. Групи колишніх націоналістів не тільки зберігали зв'язки зі своїми побратимами у таборах, але й утворювали неформальні мережі на місцях. Багато з них у своєму оточенні позиціонували себе героями, хизувалися тим, що страждали за самостійність України, і що тюрма їх не зламала, а навпаки загартувала, й обіцяли не припиняти боротьбу з комуністичним режимом⁸⁷. У деяких громадах колишніх політичних в'язнів справді зустрічали як героїв, надавали матеріальну допомогу та інші форми сприяння. Однак, як встановили західні дослідники Амір Вайнер та Міріам Добсон⁸⁸, звільнені в'язні ГУЛАГу зазвичай були небажаними гостями у місцях свого колишнього проживання та на кожному кроці стикалися із перешкодами в реінтеграції в мирне життя. Це посилювало їхню ізоляцію та відчуження від решти суспільства, підживлювало їхню нелояльність до влади.

На момент вибуху угорського антикомуністичного повстання радянські спецслужби змогли придушити організований спротив українського націоналістичного підпілля у Західній Україні, який не припинявся після Другої світової війни. У травні 1954 р. КДБ захопив останнього керівника Проводу ОУН і головного командира УПА Василя Кука. Залишки підпілля у більшості західних областей були розгромлені до літа 1955 р.⁸⁹, боротьбу продовжували вести тільки поодинокі законспіровані групи підпільників та одинаки. На початку 1956 р. керівники КДБ остаточно відрепортували про завершення ліквідації організованого націоналістичного підпілля⁹⁰.

У контексті повоєнної боротьби з повстанським рухом у Західній Україні різним видам репресій було піддано до півмільйона осіб. За офіційною статистикою, у період 1944–1956 рр. під час збройного протистояння з комуніс-

⁸⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 44; Документ № 16.

⁸⁷ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 914. — Арк. 46.

⁸⁸ Amir Weiner. Robust Revolution to Retiring Revolution: The Life Cycle of the Soviet Revolution, 1945–1968. *The Slavonic and East European Review*. — Vol. 86. — No. 2, The Relaunch of the Soviet Project, 1945–64 (Apr., 2008). — P. 225; Miriam Dobson. *Khrushchev's Cold Summer: Gulag Returnees, Crime, and the Fate of Reform after Stalin*. — Cornell University Press, 2009. — P. 109–189.

⁸⁹ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 914. — Арк. 20.

⁹⁰ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 33.

тичним режимом українське підпілля втратило 155 108 осіб, було заарештовано 103 866 осіб, з яких засуджено 87 756. Окрім цього, у Сибір та Центральну Азію було депортовано 203 662 сім'ї оунівців та їхніх симпатиків, родин заможних селян і греко-католицьких священників. Сумарні втрати радянської сторони у цьому протиставленні дорівнювали 30 676 загиблими⁹¹.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 р. особи, засуджені за особливо небезпечні державні злочини, зокрема і націоналістичну діяльність, після закінчення терміну покарання мали направлятися на спецпоселення під нагляд органів безпеки. Їм заборонялося повертатися у рідні місця. 10 березня 1956 р., на хвилі десталінізації, Президія Верховної Ради СРСР скасувала Указ від 21 лютого 1948 р. і надала право колишнім членам ОУН і УПА, які відбули покарання, повертатися додому як із тюрем і таборів, так і зі спецпоселень. Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 15 травня 1956 р. були звільнені зі спецпоселень також члени сімей т. зв. українських націоналістів⁹². За даними КДБ, до 80 тис. колишніх оунівців та їхніх сімей мали повернутися у західні області України⁹³.

Після розвінчування «культу особи» на XX з'їзді КПРС колишні члени ОУН та їхні ідейні прихильники долучилися до громадської критики найбільш жахливих проявів тоталітаризму, просуваючи водночас свій порядок денний — вони намагалися всіляко піддати ревізії та критиці національну політику в СРСР, засуджували русифікацію України та політику радянського уряду у західних областях⁹⁴.

Окрім цього, у 1955–1956 рр. у західні області прибули 286 із 344 репресованих греко-католицьких священників⁹⁵. На територію Закарпатської області у 1954–1956 рр. із місць утримання повернулося 908 етнічних угорців із 1396⁹⁶, які були репресовані у сталінський період, серед них 17 римо-католицьких

⁹¹ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 916. — Арк. 44.

⁹² Місінкевич Л. Державна політика радянської влади на Україні щодо реабілітації громадян у західних областях у 1950-х рр. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки. — Херсон, 2014. — Випуск 5. — Том 1. — С. 54.

⁹³ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 916. — Арк. 44–45; Звіти МВС УРСР подають уточнену статистику щодо колишніх членів ОУН та їхніх сімей, які повернулися із таборів. Станом на 10 жовтня 1956 р. органи МВС зареєстрували понад 45 тис. колишніх націоналістів та їхніх симпатиків, які прибули у західні області України, включно із 39 тис. осіб, які були засуджені за контрреволюційні злочини. Більшість з них осіли у сільській місцевості — традиційному бастиону націоналістичного руху. Більш як 16 тис. були класифіковані як колишні члени підпілля ОУН і 14,5 тис. як учасники УПА (Amir Weiner. *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics.* — P. 338). До кінця 1956 р. чисельність колишніх членів підпілля, які повернулися, склала 60 тис. осіб (Літопис УПА. Нова серія. Т.3. *Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959.* — Київ-Торонто, 2001. — С. 571).

⁹⁴ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 914. — Арк. 60–61.

⁹⁵ Україна крізь віки. У 15-ти тт. - Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. — К.: Альтернативи, 1999. — С. 108.

⁹⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 212; Документ № 38.

і 11 реформаторських священників⁹⁷. За інформацією чекістів, після звільнення із таборів ГУЛАГу та місць заслання вони відновили свою «ворожу націоналістичну та релігійну діяльність», проводячи зібрання у вузькому колі⁹⁸. В умовах виникнення заворушень у соціалістичному таборі, наявність цього контингенту на західному прикордонні створювала додаткову кризу у безпосередньому тилу радянських військ, які брали участь у придушенні угорського повстання.

Ще перед початком угорських подій КДБ УРСР зауважував про активізацію «ворожої діяльності антирадянських націоналістичних елементів», що зокрема проявлялося у вбивствах і замаху на радянський партійний актив, підпалах майна колгоспів і сільських активістів, поширення антирадянських листівок та інших проявах. Більшість із цих акцій приписувалося колишнім членам ОУН, які повернулися із таборів⁹⁹. Зокрема, 22 жовтня 1956 р. у с. Топорівці Садгирського району Чернівецької області колишній в'язень ГУЛАГу Цибуляк вбив колгоспника, який свідчив проти нього під час слідства у 1947 р. У тому ж районі колишній засуджений Демик наніс важке тілесне ушкодження колишньому голові колгоспу, який допомагав радянським спецслужбам у його арешті. Подібні випадки фіксувалися також у Дрогобицькій, Львівській, Станіславській, Тернопільській областях. Багато з них відбулося напередодні угорської революції¹⁰⁰.

Відлунням угорських подій стало зростання насильства на західному прикордонні. За узагальненою статистикою КДБ УРСР, у 1956 р. у західних областях було задокументовано 77 проявів, зокрема 15 вбивств, 22 поранення і замаху на життя радянського активу, 26 підпалів колгоспного майна та майна сільських активістів, з яких абсолютна більшість — 43 проявів не була розкрита, здебільшого у Львівській і Тернопільській областях¹⁰¹. Окрім цього, у 1955–1956 рр. було додатково зафіксовано 63 випадки розповсюдження листівок, 203 факти надсилання листів із погрозами, під час облав було вилучено 450 одиниці зброї, зокрема 28 кулеметів¹⁰². У період з 1 жовтня до 14 листопада 1956 р. за ґратами опинилися 52 особи, переважно члени ОУН і їхні симпатички. Серед арештованих були ті, хто закликали до повстання проти радянської влади, розповсюджували антиурядові листівки, поширювали «наклейки» на адресу керівництва КПРС¹⁰³.

⁹⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 1–14.

⁹⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 188.

⁹⁹ ГДА СБУ. — Ф. 9. — Оп. 2. — Спр. 230. — Арк. 63.

¹⁰⁰ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 12–13.

¹⁰¹ ГДА СБУ. — Ф. 9. — Оп. 2. — Спр. 230. — Арк. 128–129.

¹⁰² Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 33, 549–550.

¹⁰³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 29–45.

Паралельно у західних областях продовжувалася ліквідація залишків збройного підпілля. Зокрема, у 1956–1957 рр. на території Станіславської області радянські органи державної безпеки заарештували членів підпільної групи у складі шести осіб на чолі з В. Врубелем («Марком») та Ю. Гричаком («Яремою»). 20 листопада 1956 р. у тому ж регіоні було ліквідовано активну боївку ОУН В. Санітовича («Карого»). У 1955–1960 рр. на території Івано-Франківської та Тернопільської областей діяла боївка під керівництвом члена надрайонного проводу ОУН Петра Пасічного («Чорного»). Вони зривали провладні заходи та здійснювали замаху на радянський актив у селах¹⁰⁴. Хоча діяльність окремих ізольованих груп підпільників, які ще довгий час переховувалися у різних куточках Західної України¹⁰⁵, вже не становила загрози для радянської влади, їхня боротьба мала швидше символічний характер, нагадуючи про «тліючий конфлікт» у регіоні.

Початок масштабного антикомуністичного повстання у сусідній Угорщині не міг не викликати оптимізму в екс-учасників збройного спротиву радянському режиму у Західній Україні. Швидкий колапс всієї системи влади в Угорщині породив надію щодо можливого повторення подібного сценарію в межах самого Радянського Союзу. На якийсь момент могло здатися, що ідея антиталітарної революції у країнах Центрально-Східної Європи, на яку після війни покладало велике сподівання командування УПА, нарешті набирала обрисів. Тільки тепер іскру в радянський картковий будинок вкинули не українці, а угорці. Хоча українське підпілля не мало спроможності для відновлення активного виступу проти радянської влади, угорські події мали потужний мобілізаційний вплив на середовище українських націоналістів, які з нетерпінням очікували переходу угорської революційної хвилі за радянські береги.

Про це, зокрема, свідчать численні донесення КДБ та партії зі західних областей. Житель с. Чорторія (тепер с. Миролобівка) у Тернопільській області Ярослав Козачок, що працював машиністом на станції депо у Тернополі, вважає, що в разі загострення міжнародної ситуації *«весь український народ підніметься та прожене "советів"»*. Колишній член ОУН із Тернополя Микола Омелько, який у 1948 р. був засуджений за участь у підпіллі до 10 років позбавлення волі, у розмовах говорив про звільнення Польщі та Угорщини від «російської окупації» і закликав однодумців бути готовими здійснити подібне в Україні¹⁰⁶. Звільнений зі спецпоселення мешканець Дрогобича Тадей Терлецький очікував початку збройної інтервенції США та Англії з метою захисту народів, які перебували під владу СРСР, та початку третьої світової війни, під час якої мала і бути вирішена доля України¹⁰⁷. У разі реалізації такого сценарію робітник вагоноремонтного заводу у Стрию і симпатик ОУН Василь Вов-

¹⁰⁴ Патриляк І. Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939–1960): Монографія. — Київ: ВДАДЕФ Україна, 2020. — С. 549.

¹⁰⁵ Бірчак В. Останні самураї УПА // Режим доступу: <https://tyzhden.ua/History/176096>

¹⁰⁶ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 175–176; Документ № 15.

¹⁰⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 126.

чук був готовий піти в ліс, у підпілля¹⁰⁸. В. Приступа, що був засуджений за зв'язок із підпіллям ОУН і влітку 1956 р. повернувся зі заслання у с. Княгининок на Волині, прогнозував, що радянська влада в черговий раз зіштовхнеться із викликом масштабного повстанського руху, якби вона вирішила почати військові дії проти країн Заходу¹⁰⁹. Інженер Тернопільської обласної промислової ради П. Бойко, який у 1947 р. був засуджений за участь в антирадянській молодіжній організації, а у 1954 р. повернувся із таборів, у колі однодумців говорив про необхідність поштовху з боку інтелігенції, аби підняти широкі маси на виступ проти радянського режиму¹¹⁰. Інший колишній учасник молодіжного підпілля Ярослав Львовський, що працював учителем середньої школи у Бережанах Тернопільської обл., у розмові з агентом у листопаді 1956 р. говорив про необхідність створення підпільної групи для поширення листівок серед населення¹¹¹.

Львівський бухгалтер М. Ривак, якого радянська таємна поліція підозрювала у родинних зв'язках із членом Проводу ОУН закордоном Василем Риваком, вважав, що процеси звільнення від диктату Москви будуть мати ефект «ланцюгової реакції» і поширяться на Чехословаччину, Румунію і, зрештою, матимуть вплив на Україну, Білорусь та азійські радянські республіки. «У нас тепер ведеться жорстока боротьба між російським та українським елементами і вже зараз українські письменники сміливо виступають проти «русифікації» України», — заявив він¹¹². Науковий співробітник львівського інституту землеробства Академії наук УРСР Грабар, який у 1956 р. повернувся після відбуття покарання за націоналістичну діяльність, був переконаний, що події у Польщі та Угорщині нанесуть потужного удару по міжнародному престижу СРСР і дадуть поштовх подальшій демократизації внутрішнього ладу в СРСР і країнах «народної демократії»¹¹³. Колишній член ОУН Іван Чабан із Борислава був впевнений, що угорці повстали проти свого уряду через те, що росіяни постійно втручалися у їхні внутрішні справи і вважав, що приклад Угорщини будуть наслідувати і в СРСР¹¹⁴.

Цікаво, що ідея антитоталітарної революції всередині самого Радянського Союзу підтримувалася також угорськими революційними колами. Так, член президії Дебреценського революційного комітету Ласло Деде під час одного зі своїх виступів наприкінці жовтні 1956 р. заявив, що протягом одного місяця в Радянському Союзі відбудеться революція. Спочатку революційна хвиля, на його думку, мала охопити одну із прикордонних радянських республік, що

¹⁰⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 91; Документ № 25.

¹⁰⁹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 44–46; Документ № 26.

¹¹⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 159.

¹¹¹ Там само. — Арк. 162.

¹¹² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 60–61; Документ № 31.

¹¹³ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 11.

¹¹⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 119–120.

мала вийти зі складу Радянського Союзу, а згодом перекинутись на інші терени СРСР¹¹⁵.

Продавець магазину у Стрию Павло Лучинський (за іншими даними, Лучичин), який у минулому був засуджений за «зраду батьківщини» та амністований у 1955 р., роз'їжджав містом на велосипеді та вигукував: «Українці! Беріться за зброю та піднімайтеся на боротьбу проти радянської влади». Використовуючи велосипед як засіб агітації, Лучинський зокрема закликав місцеве населення вийти на демонстрацію 7 листопада та «зробити те, що зробили в Будапешті». Вже за деякий час він був арештований КДБ¹¹⁶.

Тим часом, ревізор Дрогобицького обласного торгового відділу В. Бернер (за іншими даними, Вернер) скористався колісним транспортом для мобілізації антирадянських настроїв. Під час подорожі автобусом він звернувся до молоді із закликом: «Настав час почати і нам те, що відбувається в Угорщині. Надходить кінець радянській диктатурі». Його доля була подібною до Лучинського: вже 6 листопада він перебував під арештом¹¹⁷.

Письменник і поет І. Хоменко, який у 1949 р. був засуджений до 25 років за антирадянську діяльність, після свого звільнення розгорнув рішучу «антирадянську та націоналістичну діяльність» у Трускавці Дрогобицької області. За повідомленням тамтешніх партійних органів він публічно заявляв: «Я борюся на самостійну Україну. Я виб'ю всіх комуністів і чекістів (...) Більше вам не вдасться вивозити до Сибіру і тюрем український народ»¹¹⁸.

Екс-учасник підпілля ОУН у Богородчанському районі Станіславської області Проців у присутності іншого колишнього підпільника Богуславця поширював чутки про початок антикомуністичного повстання на Закарпатті у зв'язку з угорськими подіями. «В Угорщині почалася війна, скоро повстання почнеться і у нас. У нас, в Галичині, погано поставлена справа з організацією українських націоналістів. В цьому відношенні добре йдеться в Закарпатті, там націоналісти діють добре. Всі партизани, які раніше діяли в Галичині, переходять зараз на Закарпаття, де вони збираються і мають робити повстання»¹¹⁹.

Оунівець Ф. Поліщук, який продовжував відбувати свій термін у таборі у Воркуті, у листі до свого соратника Ф. Зубка, що повернувся у с. Бубнів Волинської області, 16 листопада 1956 р. писав: «Як тобі відомо, усі мої вірні друзі зараз на рідній Україні, а я повинен віддавати душу ворогам на півночі. Я гадаю,

¹¹⁵ ГДА СБУ. — Ф. 62. — Оп. 2. — Спр. 21. — Арк. 136.

¹¹⁶ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 41; ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 90; Документи № 20 та № 25; ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 121; ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 33.

¹¹⁷ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 42; Документ № 26.

¹¹⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4299. — Арк. 364, 376–379.

¹¹⁹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 574.

що у нас зараз роботи так багато, як в Угорщині. Ми вже розуміємо все, нам не повинно бути ніякої переешкоди. Я упевнений, що незабаром щось буде. Я був радий, що друзі відбувають на рідну Україну, всі колишні повстанці, які боролися за волю. Він не мирився з тими, хто на волі припинив боротьбу через тяжкі умови: *”Чого ж сидите, шукайте вихід, як інші нації”*¹²⁰.

Цікаво, що ідеї про вибух аналогічного до угорського повстання в Україні з метою повалення комуністичного режиму активно циркулювали не лише на західному прикордонні. Восени 1956 р. подібні думки можна було також почути на вулицях Києва. Зокрема, один зі «записаних» мешканців столиці УРСР Олександр Онищенко заявив: *«В один прекрасний день народ покінчить з цим режимом всюди. Правда наш український народ звик до бідності та горя. Але варто пробудити вогонь і буде те, що і в Угорщині. Так жити не можна. Це не життя, а в повному сенсі окупація»*. Микола Поваляєв зі Святошина (тепер частина Києва) у розмові з агентом заздрич угорцям, оскільки *«тепер у них почнеться справжня свобода»*. *«Почали поляки, за ними угорці, а тепер черга за нами»*, — сказав слюсар київського заводу А. Подрезов¹²¹.

Створення робітничих рад під час революційних перетворень в Угорщині та участь робітників в антикомуністичному виступі мали позитивне відлуння серед деяких робітників в Україні. Зокрема, працівник Київського радіолокаційного заводу М. Сокур виступав у розмовах за повторення угорського досвіду¹²².

Підтримка моделі угорських робітничих рад набула, зокрема, особливо го поширення в індустріальному серці України — на Донбасі, де робітники були незадоволені умовами праці, розміром зарплатні, грубим і зневажливим ставленням з боку керівників підприємств, багатьох партійних і профспілкових функціонерів. Перукар обласного музично-драматичного театру у Ворошиловграді (сучасний Луганськ) Микола Дубенко вбачав в угорських подіях *«початок кінця соціалістичної системи»*, заявивши: *«Це добре, що в Угорщині повстали, нехай б'ють комуністів, за угорцями підуть й інші»*¹²³. Робітник комбінату тресту «Ворошиловскстрой» Зиновій Василенко серед колег-будівельників сказав: *«... Так як відбулося в Угорщині може відбутися будь-де... Такі люди є і у нас»*¹²⁴.

Робітники відчули, що словосполученням «угорська революція» можна погрожувати «всіляким начальникам», вимагаючи покращення свого життя. Зокрема, на харцизьких заводах робітники відкрито говорили: *«І у нас треба завести таке, щоб воля колективу була законом для керівників підприємств»*¹²⁵.

¹²⁰ ЦДАГО України. Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4297. — Арк. 178–179.

¹²¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 27, 123–132; Документи № 13 та № 23; ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 19–20, 37–39, 241–243, 275–278.

¹²² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 37; Документ № 20.

¹²³ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 15.

¹²⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 249–251.

¹²⁵ Каретніков І. Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 527.

Такі дії не залишилися без відповіді влади. Вже у лютому 1957 р. КДБ викрило серед робітничої молоді у Харцизьку антирадянську групу у складі п'яти осіб, які виношували плани поширення антирадянських листівок, організації робітничих страйків і збройних виступів, створення антирадянської організації. За ґратами опинилися співробітники будівельного управління Луговий та Володимир Пікановський¹²⁶.

Угорське повстання не тільки загострило антикомуністичні почуття, а й призвело до хвилі насильства проти окремих партійних активістів, особливо у сільській місцевості. Колгоспні збори часто зривалися, а партійні члени зазнавали щоденних погроз з боку амністованих націоналістів, які збиралися в своєму середовищі для обговорення можливих дій у випадку виникнення повстання на зразок угорського. Данило Шумук, який повернувся після 11 років ув'язнення у радянських таборах за участь в УПА, згадував: *«Відлуння того повстання швидко покотилося і на нашій землі. Колгоспники знову перестали працювати, а декотрі жінки почали навіть погрожувати зненавидженим ними бригадирам і голові колгоспу (...) Після тих кривавих подій в Угорщині, розпочався натиск на колишніх політв'язнів, звільнених з ув'язнення комісією. Нас почали всілякими способами виганяти зі західних областей України»*¹²⁷.

Доволі неординарна ситуація мала місце у с. Яворів Дрогобицької області, де технік-будівельник Турківського райвиконкому Бабієвський звернувся до голови колгоспу із проханням скликати зібрання колгоспників, щоб обговорити питання повстання проти радянської влади (sic!). У своїх діях він начебто керувався дорученням штабу з підготовки такого повстання. Зважаючи на обізнаність КДБ із такими планами, ініційоване зібрання так і не відбулося через раптовий арешт Бабієвського¹²⁸.

За даними Дрогобицького УКДБ, на території Дрогобицької області у період угорської революції відбулося різке збільшення антирадянських виступів. Якщо за 9 місяців 1956 р. було зафіксовано 60 антиурядових висловлювань, то тільки за жовтень–листопад цього року — 97. За цей період було також заарештовано 66 осіб проти 24 за попередні 9 місяців¹²⁹.

¹²⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 109.

¹²⁷ Шумук Д. Пережите і передумане : Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). — Детройт, 1983. — С. 409. В англійській версії спогадів, виданих на Заході, містився додатковий пасаж про реакцію населення на угорські події: *«Колгоспники застерігали владу: «От побачите, скоро на Україні буде те, що в Угорщині. Ми вас повиганяємо з нашої землі»*, (англ. *“The collective farmers began warning officials: ‘Soon the same will happen in Ukraine as in Hungary. We’ll drive you from our land too’*). (Danylo Shumuk. Life Sentence: Memoirs of a Ukrainian Political Prisoner (The Canadian Library in Ukrainian Studies). — Edmonton, 1984. — P. 302).

¹²⁸ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 42; Документ № 26.

¹²⁹ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика : [монографія]; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Львів: Добра справа, 2003. — С. 308.

Через прибуття у Західну Україну великого контингенту ворогів радянської влади, які всього кілька років тому відкрито протистояли їй зі зброєю в руках, у надрах республіканської партійно-радянської верхівки виникла справжня паніка. Протягом кількох місяців у 1956 р. органи КДБ і МВС УРСР у західних областях відчайдушно ставили перед партійним керівництвом у Києві питання про недоцільність виконання указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 березня 1956 р. про амністію, що дозволила десяткам тисяч засудженим за націоналістичну діяльність повернутися у західні області, дестабілізуючи там безпекову ситуацію у найбільш вразливий для радянського режиму момент вибуху східноєвропейських криз. Виражаючи спільну думку місцевих радянських і партійних органів влади, відомства просили першого секретаря ЦК КПУ Олексія Кириченка звернутися з проханням до ЦК КПРС заборонити колишнім націоналістам та їхнім сім'ям повертатися у свої рідні місця. Місцеві органи влади водночас створювали всілякі перешкоди для повернення та реінтеграції колишніх повстанців у мирне життя: відмовляли у прописці, видачі паспорта, працевлаштуванні, вступу на навчання, поверненні конфіскованого майна тощо¹³⁰.

Позиція республіканської компартії у згаданому питанні була викладена в листі від 25 вересня 1956 р. за підписом секретаря ЦК КПУ Миколи Підгорного до ЦК КПРС, в якому вказувалося на проблему повернення 40 тис. колишніх членів ОУН та інших політичних в'язнів у західні області, де останні продовжували вести антикомуністичну пропаганду, відновлювали зв'язки між собою та тероризували місцевий радянський актив. Покликаючись на недостатнє «організаційно-господарське зміцнення частини колгоспів» і необхідність продовження боротьби з проявами українського націоналізму, ЦК КПУ вважав недоцільним повернення в західний регіон колишніх учасників ОУН і УПА та спецпоселенців і просив Москву вирішити це питання. Як крайній захід пропонувалося впродовж двох місяців виселити всіх амністованих оунівців та представників греко-католицького духовенства із території Західної України та навечно відправити їх на спецпоселення до Сибіру¹³¹.

Нарешті, у розпал операції «Вихор», 9 листопада 1956 р. Президія Верховної Ради УРСР ухвалила Постанову «Про заборону колишнім керівникам і активним учасникам українського націоналістичного підпілля, які були засуджені і відбули покарання, повертатися в західні області Української РСР». Колишнім членам ОУН і УПА, які були засуджені за «зраду Батьківщині», терористичні і диверсійні акти, а також особам, які були засуджені за бандитизм, заборонялося повертатися у Львівську, Тернопільську, Дрогобицьку, Станіс-

¹³⁰ Amir Weiner. *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. — P. 338.

¹³¹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. *Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959)*. Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 34.

лавську, Волинську, Рівненську, Чернівецьку та Закарпатську області під загрозою арешту та заслання на термін до 5 років. В разі прибуття колишніх учасників антикомуністичного спротиву у Західну Україну, органи міліції мали взяти у них підписку про виїзд із західних областей у п'ятиденний термін¹³². У західних областях були створені спеціальні комісії для розгляду матеріалів і видворення колишніх членів ОУН і УПА за межі місцевостей, де їхнє перебування було визнано небажаним¹³³.

Наприкінці 1956 р. з'явилася ціла низка приписів республіканського та союзного рівнів, якими встановлювалася заборона колишнім учасникам підпілля на повернення додому. Зокрема, МВС СРСР видало спеціальне розпорядження з приписом оголошувати українським націоналістам заборону на проживання у восьми західних областях України відразу під час звільнення¹³⁴. Станом на 1 січня 1957 р. органи МВС та прокуратури західних областей розглянули 75 тис. 227 заяв спецпоселенців на повернення, з яких 61 тис. 875 було відмовлено у поверненні до рідних місць. Над тими, які залишилися на батьківщині, встановлювався нагляд КДБ та міліції¹³⁵. Паралельно продовжувалися арешти нелегалів.

Окрім цього, у період 1956–1957 рр. за правопорушення (переважно хуліганство та погрози радянському активу і колишнім свідкам), вчинені у західних областях вже після повернення із місць відбування покарання, радянська влада засудила до різних термінів 536 колишніх членів ОУН (зокрема, 388 осіб у 1956 р., з них 259 осіб у листопаді–грудні 1956 р.)¹³⁶. Зачистка західного пограниччя від «небезпечних елементів» стала одним із наслідків угорської революції.

Про зв'язок між боротьбою КДБ проти українського підпілля та угорського націоналізму свідчить лист в. о. голови КДБ УРСР Павла Тихонова від 11 січня 1957 р. зі зверненням до Президії Верховної Ради УРСР, в якому він підтримував прохання виконкому Закарпатської обласної ради депутатів трудівників поширити дію Указу Верховної Ради від 9 листопада 1956 р. на колишніх «угорських націоналістів, терористів, учасників буржуазних політпар-

¹³² ГДА СБУ. — Ф. 9. — Оп. 2. — Спр. 230. — Арк. 111–113.

¹³³ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 34.

¹³⁴ Вронська Т., Стяжкіна О. Мінусники: покарані простором. — К.: Темпора, 2021. — С. 386.

¹³⁵ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика: [монографія]; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Львів: Добра справа, 2003. — С. 308.

¹³⁶ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. — Київ-Торонто, 2003. — С. 600; Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Львів, 2003. — С. 108.

тій та активних посібників угорсько-фашистських окупантів»¹³⁷. За даними КДБ, йшлося про 441 угорця, які не встигли повернутися на Закарпаття. Серед них: 107 членів угорських партій, 123 агенти розвідувальних і контррозвідувальних органів гортистської Угорщини, 12 «терористів» і 199 «посібників угорських окупантів»¹³⁸.

Українсько-угорські мости за «залізною завісою»

Угорські події мали не тільки вплив на колишніх членів ОУН і УПА в Західній Україні, вони також інспірували суспільно-політичну дискусію в українському націоналістичному середовищі на еміграції. 27 жовтня 1956 р. Закордонні Частини (ЗЧ) ОУН оприлюднили заяву про підтримку національного повстання в Угорщині, висловивши сподівання, що воно стане приводом до початку цілої серії революційних подій у країнах соцтабору, зокрема і в Україні. Водночас віталосся створення військових частин із добровольців — представників різних народів для участі в угорських подіях¹³⁹. Окремо було поширено звернення ЗЧ ОУН до українців у Радянській армії із закликом не воювати проти угорських революціонерів¹⁴⁰.

Як тільки стало зрозуміло, що в Угорщині розгорнулася національно-визвольна антикомуністична революція, спрямована проти радянської імперії, а не повстання під контролем націонал-комуністів, закордонна ОУН вирішила діяти. Разом із заявою, що призначалася для публічного поширення, 30 жовтня 1956 р. Провід ЗЧ ОУН розіслав своїм представникам у країнах світу внутрішню інструкцію, яка окреслила більш конкретний план дій в угорському питанні. Тут зазначалося, що на початку угорської кризи ОУН активізувала контакти з представниками угорської еміграції, пов'язаними з Антибільшовицьким блоком народів (АБН). Зокрема, із 1950 р. військовий відділ при АБН очолював угорський генерал Ференц Фаркаш де Кішбарнак, що як командир 6-го армійського корпусу у складі 1-ї угорської армії у 1944 р. мав часті контакти з УПА. У 1947 р. у Західній Німеччині він заснував антибільшовицьку організацію Угорський визвольний рух (Magyar Szabadság Mozgalom), завданням якого було підняти революцію в Угорщині проти комуністичного режиму¹⁴¹. Однак дуже швидко стало зрозуміло, що угорські представники, включно зі

¹³⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 212–213; Документ № 38.

¹³⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 212; Документ № 38.

¹³⁹ «Заява Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів з приводу національно-визвольної боротьби в Мадярщині!» 27.10.1956 // Архів ЦДВР (Львів).

¹⁴⁰ «Українці! — Бійці і Командири Радянської Армії!» 10.1956 // Архів ЦДВР (Львів).

¹⁴¹ Див. детальніше на тему відносин між УПА та угорською армією під час Другої світової війни: Пагіря О. Між війною та миром: відносини між ОУН і УПА та збройними силами Угорщини (1939–1945) // Літопис УПА. Бібліотека. Т. 12. — Торонто-Львів, 2014. — 581 с.

згаданим де Кішбарнаком, були відірвані від реальних справ на батьківщині і не мали жодного впливу на перебіг революції. Тоді ОУН вирішила на власну руку розвинути свою присутність в угорських подіях. Насамперед, українські націоналісти прагнули увійти в контакт із політичними втікачами з Угорщини на території Австрії. Для цього були активізовані організаційні зв'язки у Відні та на австро-угорському прикордонні. Окремо ЗЧ ОУН розпочало підготовку до відправлення на територію самої Угорщини своїх зв'язкових для проведення агітаційно-пропагандистської роботи серед неросійських військовослужбовців радянських військових частин, які були залучені до придушення угорського повстання, з метою їхнього морального розкладу та перешкодження участі в боротьбі з угорськими повстанцями. Водночас з документа випливає, що насправді ЗЧ ОУН мала доволі обмежені можливості в угорському питанні, й окрім проведення пропагандистських акцій йшлося радше про «теоретичне намічення планів», ніж про активну підтримку самого повстання. Навіть мобілізація серед закордонних осередків ЗЧ ОУН не видавалася за тих обставин можливою. В інструкції також йшлося, що згадка в поширеній заяві від 27 жовтня про підтримку формування добровольчих військових частин мала швидше декларативний характер і жодної практичної ініціативи в цьому плані організація не висувала. Провід ЗЧ ОУН мав намір поширити свою заяву угорською мовою на території Угорщини, сподіваючись, що у такий спосіб вона стане відомою тамтешньому революційному керівництву. Тим часом, у країнах перебування оунівці мали спільно з місцевими угорськими громадами організувати маніфестації з виявами солідарності із угорською революцією та наголосом на спільності антирадянського фронту. Водночас інструкція закликала не використовувати угорські події для просування вирішення українського питання — «не пекти українські колачі при малярському вогні», — і обмежуватися поширенням вимог про «звільнення України»¹⁴².

Наведений вище документ ЗЧ ОУН спростовує міф про формування добровольчих частин із колишніх членів УПА на еміграції, які начебто взяли участь у боях проти радянських військ у Будапешті. Обороняючи мости через Дунай, вони нібито усі загинули¹⁴³. Хоча легенда про оборону Будапешта українськими повстанцями час від часу виринає в медійному просторі, вона не знайшла підтвердження в жодних наявних документах. Як видно, ОУН не тільки не робила жодних практичних кроків у справі формування добровольчих частин для допомоги угорським повстанцям, але й виявилася не готовою до ширшої мобілізації своїх членів на еміграції для підтримки угорської революції.

Тим часом акція оунівців на Заході звелася до пропагандистських заходів та висвітлення перебігу угорських подій у своїх друкованих виданнях. Зокрема, офіційний орган Проводу ЗЧ ОУН газета «Шлях перемоги» 4 листопада 1956 р. присвятила угорській тематиці кілька аналітичних і програмних ста-

¹⁴² [До подій в Мадярщині. Інструкція] Проводу ЗЧ ОУН від 30 жовтня 1956 р. // Архів ЦДВР (Львів).

¹⁴³ Киричук Ю. Історія УПА. — Тернопіль, 1991. — С. 33.

тей провідників діячів ОУН — Степана Ленкавського та Степана Бандери¹⁴⁴. Регулярні репортажі з місця подій надавав спеціально відряджений як журналіст член ЗЧ ОУН В. Леник.

За даними КДБ УРСР, у 20-х числах грудня 1956 р. у Мюнхені відбулась нарада членів ЗЧ ОУН стосовно угорського повстання. Оунівці висловили невдоволення пасивною політикою США в угорських подіях, відмовою країн Заходу від активного втручання в угорські справи. На конференції була озвучена думка про необхідність встановлення більш тісних контактів із повстанцями на території Угорщини, а також з угорськими політичними емігрантами в Західній Німеччині для обговорення можливості проведення спільних підривних дій проти Радянського Союзу та країн соціалістичного табору. КДБ УРСР побоювався можливості використання ЗЧ ОУН території Угорщини як бази для перекидання організаційних кадрів в Україну¹⁴⁵. За даними КДБ, українська націоналістична еміграція орієнтувалася на сили, подібні до тих, які визначали перебіг подій в Угорщині 1956 р.¹⁴⁶

На ширшій нараді в лютому 1957 р. Провід ЗЧ ОУН підвів підсумки угорської революції та її уроків для української визвольної боротьби. Передусім, оунівці вказували на раптовість угорських подій, які застали зненацька багатьох емігрантів, закидали угорській гортистській еміграції пасивну роль у жовтневих подіях («не здала іспиту»), відсутність сформованого політичного порядку денного, стратегії та керівництва. Так само нарада констатувала неготовність з боку самих ЗЧ ОУН до проведення ширшої акції через брак кадрів, фінансових ресурсів, належного вишколу членів, розробленої стратегії і тактики. На думку бандерівців, у майбутньому слід було очікувати нових потрясінь і криз у комуністичному таборі, які могли дати шанс на реалізацію української визвольної програми. Для підготовки ОУН до такого сценарію було розроблено цілий комплекс заходів, у першу чергу, у військовій сфері¹⁴⁷.

Угорські події дали новий поштовх підготовці військових кадрів у середовищі української еміграції в Європі (Німеччині, Великій Британії, Франції, Бельгії, Нідерландах) для їхньої подальшої участі у визвольній боротьбі на території України у разі вибуху нової війни чи початку революції в СРСР. Також посилювалося співробітництво ОУН із військово-політичним альянсом НАТО, започатковане 1955 р.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Шлях перемоги. — 4 листопада 1956.

¹⁴⁵ ГДА СБУ. — Ф. 16. — Оп. 1. — Спр. 919. — Арк. 5.

¹⁴⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4782. — Арк. 360.

¹⁴⁷ «З постанов Ширшої наради ЗЧ ОУН. в справі скріплення революційної готовності» // Архів ЦДВР (Львів).

¹⁴⁸ Сич О. Військова політика Закордонних Частин ОУН в умовах розгортання Холодної війни (1945–1950-ті рр.) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. — Львів, 2007. — Збірник 9. — С. 107–113.

Студентський вірус нонконформізму

Подібно до решти території СРСР протестні настрої в Україні охопили насамперед частину студентства, яка прагнула наслідувати приклад угорських студентів, які були однією із головних рушійних сил повстання. Університетська молодь вивчала досвід угорської революції (зокрема, робітничих рад) у контексті критичного осмислення радянської дійсності. Виявлялися невідповідності цієї дійсності духу марксистського вчення, висловлювалися альтернативні ідеї, які, однак, не виходили на межі соціалістичного світогляду, навіть у тих випадках, коли висловлювалися радикальні погляди¹⁴⁹.

Одним із каналів поширення революційних ідей у вищих навчальних закладах радянської України були угорські студенти, які навчалися за обміном у Києві, Харкові та Дніпропетровську. Так, 137 угорських студентів, які навчалися у харківських ВНЗ, у розмовах із колегами висловлювали підтримку повстанцям у Будапешті, солідаризувалися з їхніми вимогами, зокрема щодо підвищення зарплат для робітників, зменшення адміністративно-управлінського апарату на підприємствах, свободи слова і релігії, добровільності вступу селян у колгоспи тощо. Вони також рішуче засуджували введення радянських військ в Угорщину, розцінюючи це як грубе порушення суверенітету країни¹⁵⁰. Радянські агенти повідомляли про велике хвилювання, яке охопило угорських студентів у Харкові після 23 жовтня 1956 р.: останні буквально не могли спати, чекаючи звісток з батьківщини, сиділи біля приймачів, слухаючи іноземні радіостанції («ВВС», австрійське радіо) і запитували, чому радянські ЗМІ так слабо висвітлюють події в Угорщині, не пояснюють масштабів протестів, називаючи повстанців бандитами. На їхню думку, такі дії підривали авторитет і довіру до влади¹⁵¹. Загалом у 1956 р. радянські органи зафіксували 76 антирадянських висловлювань з боку студентів харківських ВНЗ, з них 8 — під впливом закордонних радіопередач¹⁵².

Менш радикальними виявилися настрої серед угорських студентів у Дніпропетровську, які, за повідомленням агентури КДБ, не підтримували дій угорських повстанців, а вважали правильними лише окремі висунуті ними вимоги. Водночас вони були переконані, що цього можна було досягнути і без збройного повстання. Інші угорські студенти навпаки солідаризувалися з повстанцями, засуджували введення радянських військ у Будапешт та участь у придушенні антикомуністичного руху¹⁵³. Студент Дніпропетровського гірничого інституту Лаутнер вважав, що причиною кровопролиття в Угорщині був роз-

¹⁴⁹ Стыкалин А. С. Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. — М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. — С. 349–350.

¹⁵⁰ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 190–195; Документ № 6.

¹⁵¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 196–199; Документ № 7.

¹⁵² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 103.

¹⁵³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 81–83; Документ № 11.

стріл радянськими танками мирної демонстрації студентів у Будапешті, і що боротьба в Угорщині ведеться за національну незалежність від СРСР¹⁵⁴.

22 угорці, які навчалися у Київському політехнічному інституті (КПІ), палко підтримували зміни, які відбувалися в угорському уряді та керівництві Угорської партії трудящих. Вони регулярно збиралися невеликими групами по 5–6 чол., щоб обговорити останні події та прослухувати передачі «ВВС». У розмовах із радянськими студентами вони заявляли про свою солідарність з демонстрантами та їхніми вимогами, виступали за виведення радянських військ із Угорщини, виражали підтримку Імре Надю та формуванню незалежної політики угорської держави. Окремі студенти заявляли про свій намір виїхати в Угорщину, щоб особисто взяти участь у повстанні¹⁵⁵.

Чотири угорські студенти, які навчалися в Українській сільськогосподарській академії у Києві, в знак солідарності із повстанням саботували навчання, вороже відгукувалися про політику М. Хрущова та закликали для виступу проти радянської влади¹⁵⁶. Одного із них — Золтана Валішека, який заявляв, що угорський народ не пробачить втручання Радянського Союзу у внутрішні справи Угорщини, — на пропозицію секретаря Київського обкому КПУ Петра Шелеста пізніше було відраховано зі складу академії та видворено з СРСР¹⁵⁷. За подібні вчинки радянська влада пізніше позбулася ще двох «вороже налаштованих» угорських студентів — Дьєрдя Чабі з КПІ і Міхая Конди з Харківського автодорожнього інституту¹⁵⁸.

Попри зусилля урядової пропаганди, серед місцевих студентів київських вузів переважала оцінка угорської революції як «народної» та «справедливої». За повідомленням партійних органів, зокрема, студенти Гідромеліоративного інституту сприймали зміну уряду в Угорщині як революційну подію, з огляду на створення робітничих рад на підприємствах та інші кроки щодо демократизації політичного життя в країні. Студенти жваво цікавилися тамтешніми подіями, запитували у викладачів про їхні причини, характер демократичних перетворень, програму уряду Надя, участь угорських студентів у протестному русі тощо. Вони також скаржилися на неповне і тенденційне висвітлення цих питань у радянських ЗМІ. Багато з них використовували західні радіостанції та ЗМІ із країн «народної демократії» як джерело інформації про тамтешні події. Оскільки викладачі не були в силі дати належне пояснення подій в Угорщині, студенти вирішили самі вивчити ситуацію та зробити власні висновки. Водночас, порушувалася низка питань, які виходили за рамки міжнародних подій: про підвищення стипендій, покращення матеріально-побутових умов, вільне відвідування лекцій, свободу слова і думки. За інформацією КДБ, в знак солідарності з угорськими колегами, студенти 5-го курсу факультету журналісти-

¹⁵⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 77.

¹⁵⁵ Там само. — Арк. 10, 31.

¹⁵⁶ Там само. — Арк. 272–273.

¹⁵⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4537. — Арк. 26–27, 41–42.

¹⁵⁸ Там само. — Арк. 42; Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 293, 296–303.

ки Київського державного університету планували відмовитися брати участь в демонстрації до чергової річниці «Жовтневої революції». Пізніше київські студенти непублічно засуджували введення радянських військ на територію Угорщини, яке характеризували як «агресію»¹⁵⁹.

Про те, який дисонанс створювала у сприйнятті українських студентів інформація офіційної пропаганди про події в Угорщині, свідчить спогад Анатолія Лазоренка. Будучи студентом педагогічного інституту у м. Сталіно (суч. Донецьк), він разом із іншими студентами у жовтневі вечори 1956 р. регулярно слухав передачі закордонних радіостанцій. *«Десять опівночі у сусідній з нашою, 35-ою кімнатою збиралися хлопці, щоб послухати, що там кажуть «з-за бугра» про ці події, бо те, що писалося в наших газетах, було позбавлене логіки. У нашій пресі усіляко гонили Імре Надя, а по радіо повідомлялося, що він очолив великий націоналістичний демократичний рух. У нас він був натхненником контрреволюційного заколоту, а в них повідомлялося про те, що саме Імре Надя наказав своїм солдатам припинити вогонь по співвітчизниках»*¹⁶⁰.

Поодинокі студенти виражали радикальні ідеї у зв'язку з угорськими подіями, сподівання на їхнє повторення в Україні. Зокрема, студент 3-го курсу Київського художнього інституту С. Науменко заявив: *«... Якби у нас щось відбулося, я би перший бив їх — комуністів...»*¹⁶¹. Студентка Луцького педагогічного інституту Р. Позднякевич у розмові з групою колег щодо ситуації в Угорщині сказала: *«Непогано, якби у нас таке було, як в Угорщині»*¹⁶².

Як зазначає італійський дослідник руху «шістдесятників» Сімоне Беллецца, українські радянські студенти виявилися найбільш вразливими до подій у Польщі та Угорщині і найбільш «гучними» щодо існуючої несправедливості. Незадоволені як матеріальними умовами, так і політичним кліматом в країні, вони поєднували вимоги покращення умов життя та свободи думки з критикою радянського минулого¹⁶³.

В якості прикладу такого поєднання можна згадати про студентів 3-го курсу Харківського політехнічного інституту Івана Леонтьєва та Леоніда Ткаченко, які висловлювалися критично щодо політики партії та радянського уряду, виготовили прокламацію проти запровадження нового положення про стипендії та розповідали серед студентів антирадянські анекдоти. Обое у грудні 1956 р. були заарештовані КДБ¹⁶⁴.

Слідкуючи за студентськими аудиторіями, політичне керівництво та спецслужби УРСР прагнули перешкодити формуванню на території республіки

¹⁵⁹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 27, 123–132; Документи № 13 та № 23; ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 37–39, 241–243, 275–278.

¹⁶⁰ Лазоренко А. Штрихи до портрета Василя Стуса // Василь Стус: Поет і громадянин. Книга спогадів та роздумів. — К., 2013. — С. 245.

¹⁶¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 64; Документ № 31.

¹⁶² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 44–46; Документ № 26.

¹⁶³ Simone Attilio Bellezza. The Shore of Expectations: A Study on the Culture of the Ukrainian Shistdesiatnyky. Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2019, pp. 12–13.

¹⁶⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 108.

студентських організацій і груп за прикладом Москви, Ленінграда та інших російських міст, які в дні угорського повстання висловлювали свою підтримку повстанцям, рішуче засуджували радянське військове втручання, організували виступи на комсомольських зборах, розповсюджували листівки та прокламації¹⁶⁵. Втім, на тлі ізольованих протестів студентів Москви, Ленінграда та Ярославля проти дій радянського уряду в Угорщині, більша частина радянської молоді, незважаючи на критику комуністичних лідерів і державної бюрократії, залишалася відданою радянському соціалізму¹⁶⁶.

(Не)контрольована інтелігенція

2 листопада 1956 р. у повідомленні на адресу ЦК КПУ відомство Віталія Нікітченка представило розгорнуту картину широкого резонансу угорських та польських подій серед української радянської інтелігенції. Діапазон реакцій у цьому середовищі був доволі строкатий і варіювався від підтримки радянської політики до висловлення обережної критики і сподівання на глибші демократичні реформи в СРСР. Незважаючи на свою лояльність до радянського режиму, деякі із представників інтелігенції виражали погляди, які КДБ характеризував як «антирадянські», а окремі висловлювання навіть відлунювали ідеї, поширенні у середовищі колишніх українських націоналістів і в'язнів ГУЛАГу.

Письменник Іван Сенченко, який у 1947 р. зазнав нищівної критики на пленумі ЦК КП(б)У за свою творчість, у розмові із агентом висловлював заздрість Угорщині та Польщі, які, начебто, розчистили собі шлях до кращого життя «малою кров'ю», і жалкував, що Україні поки цього не вдалося¹⁶⁷. Директор Інституту мовознавства АН УРСР академік Леонід Булаховський, якого важко було запідозрити у нелояльності до радянського режиму, припустив, що події у сусідніх країнах соцтабору матимуть вплив на внутрішню політику СРСР. «Наш народ терпеливий, але не до безкінечності», — заявив він. Старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР і член КПРС Олександр Слуцький схвально відгукнувся про намір провести демократичні реформи у Польщі та вважав, що СРСР не завадило б теж задуматися над покращенням державного управління. Його колега, молодший науковий співробітник цього ж Інституту, дослідник історії міжнародних відносин Дмитро Сташевський говорив про «прорив накопиченого невдоволення» та наслідування прикладу Югославії, і висловлював подив тихою реакцією в Україні на події в Угорщині та Польщі. Заступник директора Печерського торгу у Києві і член

¹⁶⁵ Бажан О. Зовнішньополітичні акції СРСР у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВС-КГБ. — 2000. — № 2–4. — С. 516.

¹⁶⁶ Benjamin K. Tromly. Re-Imagining the Soviet Intelligentsia: Student Politics and University Life, 1948–1964. (Ph.D. diss., Harvard University, 2007). — P. 290–294.

¹⁶⁷ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 18; Документ № 12.

КПРС Л. Ямпольський, мислив у цьому ж напрямі. Зокрема, він визнавав, що угорські події — це результат політики диктату над малими країнами, а угорський народ не хоче мати *«того щасливого життя»*, що у Радянському Союзі. Викладач Харківського педагогічного інституту і майбутній відомий вчений-літературознавець Леонід Фрідман вбачав у подіях у Польщі та Угорщині провісника краху соціалістичного режиму, першим свідченням *«відпадиння країн народних демократій»* з-під орбіти Москви. Львівський композитор Анатолій Кос-Анатольський розглядав події у країнах «народної демократії» як спробу позбутися впливу Радянського Союзу, стати незалежними та будувати соціалізм за зразком Югославії.

Харківський адвокат Савватій Желіховський теж захоплювався самостійними діями поляків і угорців щодо Москви та обурювався участю радянських військ у придушенні протестів у Будапешті. Директор науково-дослідного інституту ґрунтознавства Олексій Соколовський вважав втручання радянських військ в Угорщині грандіозним ударом по міжнародному іміджу СРСР як захисника пригноблених народів і відкритим порушенням на словах підтримуваного Москвою принципу невтручання у внутрішні справи інших країн. Залишаючись вірним комуністичній ідеї, вчений виступав за демократизацію радянської виборчої системи та запровадження політичного плюралізму¹⁶⁸. Молодший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові Малий вважав помилкою, що радянський уряд застосував зброю для вирішення угорського питання і висловлював думку, що слідом за розвінчуванням «культу» особи Сталіна слід було піти шляхом демократизації країни¹⁶⁹.

Особливу підозру радянських органів державної безпеки викликали представники інтелігенції, які походили з «нелояльних» національних меншин, — зокрема, євреї. В контексті угорських подій останні постають у звітах КДБ і партії як особи із «ворожою» антирадянською позицією. З одного боку, це було зумовлено антисемітськими кампаніями в добу пізнього сталінізму під гаслом боротьби з «безрідним космополітизмом» та сумнозвісна «справа лікарів» 1953 р., які налаштували євреїв проти радянської влади. З іншого боку, угорські події співпали у часі з Суецькою кризою, під час якої радянські євреї здебільшого солідаризувалися із діями Ізраїлю та країн Заходу у Єгипті. Це підштовхнуло до нових форм антисемітизму в Радянському Союзі. Історик З. Войновські припускає, що звіти про реакцію євреїв на міжнародні події осені 1956 р. могли до певної міри виражати антисемітські упередження самих чиновників¹⁷⁰.

Однак, опубліковані тут рапорти КДБ подають кілька коментарів представників єврейської інтелігенції, які, на нашу думку, заслуговують довіри. Так,

¹⁶⁸ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 23–28, 18–22, 60–61, 200–210; Документи № 8, № 12, № 13 та № 31.

¹⁶⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 70.

¹⁷⁰ Zbigniew Wojnowski. Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985. Doctoral thesis, UCL (University College London). — 2011. — P. 90–91.

технік Київського обласного будівельного тресту М. Фінкель, відомий КДБ як «єврейський буржуазний націоналіст», був готовий взяти *«найбільш активну участь»* у боротьбі з комуністичним режимом, якби в Україні розпочалося повстання подібне до угорського. Викладач історії при Київському залізничному технікумі С. Герцман назвав угорські події розпадом сталінської імперії і не приховував свого задоволення з цього приводу. Страховий агент Печерської інспекції державного страхування у м. Києві М. Герштейн був переконаний у виході країн «народної демократії» з-під впливу Москви, демократизації політичної системи в СРСР та покращення матеріального становища населення¹⁷¹. Завідувач кафедрою Луцького педінституту, доктор фізико-математичних наук Симон Зуховицький, який врятувався під час Другої світової війни від Голокосту, а у середині 1950-х рр. вже перебував у полі зору КДБ як «єврейський буржуазний націоналіст», коментуючи події в Угорщині, засуджував тиранію та однопартійну диктатуру та підтримував демократію як *«найбільш придатну політичну систему»*¹⁷².

Окрім захоплення угорськими реформами та критикою політики радянського уряду, події в УНР викликали у середовищі інтелігенції почуття пригніченості та безпорадності, побоювання щодо згортання «десталінізації» і посилення репресій. Зокрема, викладач Харківського політехнічного інституту Михайло Резнік був стурбований, що згадані події призведуть до «загвинчування гайок» у самому СРСР та посилення антисемітської політики. Його колега Олександр Лагунов також передрікав посилення репресій і вважав методи придушення народних виступів в Угорщині сталінськими. Викладач кафедри державного та адміністративного права згаданого університету С. Базилевич через страх посилення репресій усередині СРСР вважав, що було б краще, якби останній зміг утримати за собою Угорщину. Острахи щодо посилення репресій мав також мистецтвознавець і дослідник творчої спадщини Тараса Шевченка Леонід Владич (Іоан-Вольф Розенберг). Інженер треста «Львіввугілля» П. Дунаєвський у розмові зі своїми колегами схвально відгукувався про те, що угорський уряд визнав свої помилки та пообіцяв їх виправити, однак не вірив, що ситуація в Угорщині зміниться на краще¹⁷³.

Директор Інституту суспільних наук АН УРСР, професор Іван Крип'якевич бачив принципову відмінність становища Польщі та Угорщини від ситуації в Україні. На його думку, у західних сусідів УРСР існували власні армії, адміністративний апарат та певні національні тенденції у комуністичних партіях, в той час як ЦК КПУ повністю та безумовно підпорядковувався Москві. У зв'язку з цим, вчений не покладав великих надій на зміни в Україні¹⁷⁴.

¹⁷¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 34; Документ № 14.

¹⁷² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 59; Документ № 31.

¹⁷³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 23–28, 18–22, 60–62, 200–210; Документи № 8, № 12, № 13 та № 31.

¹⁷⁴ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 60–61; Документ № 31.

Люди, які дотримувалися умовного ідеологічного нейтралітету в дискусії про східноєвропейські кризи, за будь-яку ціну прагнули уникнути чергової війни, зважаючи на свіжу пам'ять про Другу світову війну. Критично ж налаштовані громадяни дорікали владі за приховування інформації про ситуацію в Угорщині. Дехто сподівався на покращення економічного становища. *«Із цих подій радянський уряд і партія повинні зробити висновок, що далі тримати народ у таких злиднях як у нас неможливо. Необхідна докорінна перебудова економіки. За 40 років існування радянської влади народ вправі вимагати більш забезпеченого життя»*, — прокоментував старший економіст заводу Медпрепаратів Степан Цукрук¹⁷⁵.

Певна частина української творчої інтелігенції опинилася на боці уряду в оцінці угорських подій. Зокрема, академік Максим Рильський відкрито підтримував радянську інтервенцію в Угорщину, назвавши події в Угорщині *«заколотом проти народної влади»* та порівнявши їх із познанським виступом польських робітників у червні 1956 р. Директор інституту філософії Академії наук УРСР, професор Данило Острянин теж схвально відгукувався про рішення радянського уряду *«надати допомогу Угорщині»* у придушенні *«ворожих елементів, які намагалися викликати в Будапешті контрреволюційний заколот»* та *«захистити народно-демократичний лад від всляких замахів ворогів, що намагаються вивести ці країни з табору соціалізму і демократії»*¹⁷⁶.

Водночас представники української національно-орієнтованої інтелігенції, дискутуючи про події в Польщі та Угорщині, піднімали питання розвитку української культури та звертали увагу на неповноцінний статус української мови в умовах майже тотального домінування російської мови в освіті, на державній службі та публічній сфері. Окремі письменники відкрито говорили про негативний вплив русифікації на розвиток української культури¹⁷⁷. Питання української культури стало майданчиком для багатьох представників творчої інтелігенції в артикулюванні їхньої реформістської програми. Відкриті виступи української інтелігенції на захист рідної мови на тлі східноєвропейських криз спонукали ЦК КПУ звернути увагу на існуючі проблеми в національно-культурній сфері. Вище політичне керівництво УРСР рекомендувало різним органам влади проводити свою діяльність мовою, залежно від національного складу населення. Також була дана вказівка покращити ситуацію із забезпеченням підручниками та посібниками українською мовою та відкрити відповідні українські школи або паралельні класи в російських школах. Невдовзі *«з метою активізації роботи верств інтелігенції»* ЦК КПУ прийняв постанову про заснування ряду україномовних видань¹⁷⁸.

¹⁷⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 275–278.

¹⁷⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 17–18, 41–42.

¹⁷⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 159.

¹⁷⁸ Бажан О. Угорська революція 1956 року та протестний рух в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 523.

За даними радянських органів державної безпеки, у великих промислових та культурних центрах СРСР у другій половині 1956 р. відмічалось різке збільшення антирадянських проявів, що було пов'язано, зокрема із реакцією суспільства на угорські події. Так, якщо з 1 січня до 1 жовтня 1956 р. у Києві було зареєстровано 190 випадків антирадянського характеру, то за жовтень–листопад 1956 р. таких проявів було вже 225. У Харкові динаміка була ще більш вражаюча: у жовтні–грудні 1956 р. кількість антирадянських проявів серед інтелігенції та молоді якщо порівняти з 1955 р. зростає аж у шість разів¹⁷⁹. Найбільші опозиційні до влади настрої фіксувалися у середовищі науковців, викладачів і творчої інтелігенції. Зокрема, у жовтні–листопаді 1956 р. радянські органи зареєстрували 16 закликів до зміни державного ладу в СРСР, наклепу на марксистсько-ленінську теорію, внутрішню та зовнішню політику радянського уряду. За цей же період серед інтелігенції у великих урбаністичних центрах УРСР було задокументовано 50 закликів до проведення внутрішньопартійної дискусії з питань внутрішньої та зовнішньої політики Країни Рад, «*правоопортуністичні вагання*», «*наклепницькі висловлювання на радянську демократію та умови життя трудящих в СРСР*». 98 антирадянських проявів (за період березня — листопада 1956 р.) полягали «*у використанні розгорнутої ідеологічної кампанії проти культу особи для критики діяльності правлячої партії, образах на адресу керівників партії та уряду*». Та найбільша кількість «ворожих висловлювань» — 141 — припала саме на жовтень — листопад 1956 р. і була пов'язана з реакцією освіченої частини суспільства на угорські події та радянську інтервенцію в УНР. Як приклад у довідці КДБ наводилося висловлювання начальника відділу перевезення Міністерства міського та сільського будівництва УРСР, члена КПРС Стратоничького, який у розмові з агентом сказав: «*Народ Угорщини правильно зробив, що зробив повстання. Зараз йому дають, що він хоче... Треба було і у нас так зробити*». ¹⁸⁰

Сплеск радянського консерватизму

Поряд із посиленням опозиційних настроїв і нонконформізму, угорські події водночас призвели до зростання радянського консервативного патріотизму в українському суспільстві. Чимало громадян були відверто обурені «угорським заколотом», закидали радянському уряду упущення моменту вибуху повстання в Будапешті, критикували політику розвінчування «культу особи» Сталіна та закликали уряд до рішучих дій з метою придушення «контрреволюції» в дусі політики сталінізму. Представники цього табору вбачали в угорській революції підступи західних держав та їхніх агентів проти соціа-

¹⁷⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 96.

¹⁸⁰ Там само. — Арк. 98–102; Див. також: Бажан О. Політичні репресії в Україні під час Угорської революції 1956 р. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). — Вип. 34. — 2007. — 34. — С. 290–291.

лізму з метою посилення впливу США і реставрації капіталізму у Центрально-Східній Європі. Показово, що на фоні угорських подій в цьому середовищі відбулося зростання ностальгії за померлим диктатором та його владою «залізної руки». Особливо такі настрої були характерні для технічної інтелігенції та викладачів університетів, які користувалися привілейованим статусом у радянському суспільстві і були зацікавлені у посиленні стабільності в СРСР. *«Сталін Й.В. був правий, коли казав, що була необхідна диктатура пролетаріату у знищенні повалених класів. Занадто няньчитися стали з ворогами. Знищити їх треба, не панькатися. Починають перегинати палицю»*, — безапеляційно заявив викладач київського ремісничого училища Олександр Воробйов¹⁸¹. Інженер одного із київських ТЕЦ Є. Кокорін вважав, що ЦК КПРС не слід було викривати «культ особи» та помилки Сталіна, оскільки це, начебто, підірвало престиж Країни Рад.

Консервативно налаштована радянська громадськість критично відгукувалася на дії хрущовського керівництва. Зокрема, завідувач кафедри Харківського інституту механізації сільського господарства Т. Тишенко, обговорюючи угорські події, вбачав у них руку югославського комуністичного лідера Й. Тіто і зазначив, що *«при Сталіні такої історії не було, так як він міг міцно тримати все в [своїх] руках»*¹⁸². *«Був би Сталін, подій в Будапешті та Польщі не було би, він їх міцно тримав у руках, не треба було піднімати питання про культ особи»*, — заявив неназваний житель м. Сталіно (сучасний Донецьк)¹⁸³. *«Контрреволюціонери підняли свої голови в Угорщині, необхідно посилити там радянські війська та задушити контрреволюціонерів. Якщо ми цього не зробимо, то Угорська Народна Республіка загине»*, — міркувала працівниця чернігівської меблевої фабрики Хацкилевич¹⁸⁴. *«Якби батько Сталін був живий, він би половину виселив в Сибір і порядок швидко навів би в Угорщині»*, — сказав студент львівського сільськогосподарського інституту, комуніст Ковтонюк.

Подібні погляди були поширені і у середовищі військових. Інженер-полковник Київського вищого інженерно-авіаційного військового училища Гришанов, що був членом КПРС, коментуючи перебіг подій в Угорщині, сказав, що при Сталіні подібне не трапилося би. *«Сталін все тримав у руках і його слово було законом, а зараз виходить розмазня: хто що хоче, те й робить...»*, — заявив інженер штабу 2-го залізничного корпусу інженер-капітан Єрмоленко, член КПРС¹⁸⁵.

На Кіровоградщині деякі громадяни запитували, чому радянський уряд не *«надав допомогу угорському народу у придушенні повстання зразу після того як воно виникло»* і чому була можливість *«реакціонерам пробиратися в Угор-*

¹⁸¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 128; Документ № 23.

¹⁸² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 33; Документ № 14.

¹⁸³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 106.

¹⁸⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 146.

¹⁸⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 105–107, 126.

щину для відновлення фашистського режиму»¹⁸⁶. «Радянський уряд дуже повільно діє в питаннях з Угорщиною. Треба було зразу ж силою подавити контрреволюцію. Треба було ще в 1947 році зробити Угорщину і Польщу радянськими республіками», — категорично заявив старший науковий співробітник відділу української літератури Інституту суспільних наук Академії наук СРСР Щурат¹⁸⁷.

Хоча у середовищі радянських військових превалювала підтримка офіційної партійної лінії, не всі офіцери погоджувалися із радянською версією подій. Так, командир авіаланки 155-ї винищувальної авіадивізії Київського військового округу (КВО) капітан Гришин 31 жовтня 1956 р. заявив, що події в Угорщині виникли внаслідок неправильних дій радянського уряду, який намагався нав'язати свою політику країнам «народної демократії». Лікар 43-ї повітряної армії, що дислокувалася на території України, старший лейтенант Бурунов, член КПРС, висловив переконання щодо можливості повторення угорських подій всередині самого СРСР. Єфрейтор радіотехнічної роти ВПС штабу КВО Юсевич у розмові з підсланим агентом зробив наступний коментар щодо угорських подій: «...У нас усі хочуть самостійної України, тільки народ боїться відкрито висловлюватися і немає такої людини, яка могла би очолити народ із тим, щоби були не поодинокі висловлювання, а щоби більшість людей написали заяву в уряд про вихід України зі складу СРСР. Треба, щоб Україна була самостійною державою і ні від кого незалежною»¹⁸⁸.

Одними з найбільш голосних представників консервативного напрямку були ветерани Другої світової війни, які зайняли вкрай непримиренну позицію щодо спроб угорців обрати свій шлях розвитку. У своїх виступах на численних зібраннях і мітингах, організованих партією, вони часто покликалися на радянські жертви під час «визволення» країн Східної Європи від фашизму та закликали уряд зміцнити безпеку у соціалістичному таборі, аби захистити завоювання, здобуті СРСР у Другій світовій війні. «Я, інвалід Вітчизняної війни, обурений підступними діями контрреволюціонерів, які намагалися своїми діями внести розкол в Угорщині. Я схвалюю рішення нашого уряду і партії, які надіслали наші війська для втихомирення цих покидьків», — заявив конфекціонер київської фабрики ім. Горького і колишній солдат Червоної армії Б. Бабіч.

Найбільш агресивний тон щодо угорських подій зайняли ті ветерани, які брали безпосередню участь у бойових діях на території Угорщини у 1944–1945 рр. «Я згадую, як радісно нас, радянських воїнів, зустрічав угорський народ, як своїх визволителів від фашизму під час Великої Вітчизняної війни, і в цей час — в період авантюри фашистських молодчиків — радянські війська, за проханням угорського уряду, виконали свій обов'язок, допомогли поновити порядок

¹⁸⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 48.

¹⁸⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 105–107.

¹⁸⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 127, 129, 131.

в Будапешті», — сказав колишній військовослужбовець РСЧА, а тепер начальник відділу кадрів київської фабрики Харитонов¹⁸⁹.

Учасник боїв за Будапешт у 1945 р. Марченко, що проживав у Криму, за-явив: *«Ми проливали за Угорщину кров і тому не можемо спокійно ставитися до подій, які там відбуваються. За останні роки ми звикли бачити Угорщину в таборі соціалізму і не хочемо, щоб вона стала на шлях реставрації капіталізму. Угорщина повинна бути народною та вільною від капіталістів і наше завдання допомогти в цьому угорському народу»*. Інший учасник облоги Будапешта Фролков із Криму зазначав: *«Я знаю угорський народ і вірю, що він не піде на поводу у ворогів народу, не піде проти соціалізму, авантюра ворогів буде розгромлена»*.

У Криму, який тільки два роки тому приєднаний до складу УРСР, під впливом урядової пропаганди спостерігалася значна стурбованість населення подіями в Угорщині, особливо на тлі повідомлень про «білий терор». Люди збиралися біля радіоприймачів, щоб послухати останні новини та обмінятися думками. Багато кримчан побоювалися відходу Угорщини із соціалістичного табору, якби Радянський Союз не втрутився у її внутрішні справи. Як і в інших областях, кримське населення задавало багато запитань, зокрема щодо впливу угорських подій на СРСР та можливий початок нової війни. Найбільш консервативно налаштованих громадян цікавило, як угорський уряд і радянські радники могли взагалі допустити «такий безлад». Зрештою, робітники та колгоспники *«висловлювали радість з приводу того, що угорський народ зміг знайти в собі сили, щоб ударити по контрреволюції, щоб перемогла справедливість»*¹⁹⁰.

Так само як і серед військових, у розмаїтому ветеранському середовищі існували теж виключення із правила. Зокрема, ветеран Радянської Армії зі Львова І. Зайчик зробив наступний антиколоніальний прогноз в контексті аналізу східноєвропейських криз: *«Радянська імперія розвалюється, всі демократичні країни відхиляться від СРСР і почнуть жити вільним життям, в результаті чого деякі із керівників партії та радянського уряду повинні будуть піти з політичної арени»*¹⁹¹.

Ідеологічний контрнаступ

Компартія мобілізувала всі свої ресурси та пропагандистський арсенал для утвердження в суспільстві «правильної» картини подій в Угорщині. Ще в останній тиждень жовтня 1956 р. у багатьох областях були організовані спеціальні «роз'яснювальні» зібрання щодо ситуації в Польщі та Угорщині, під час

¹⁸⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 19–20.

¹⁹⁰ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 102–103; Там само. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 56–59.

¹⁹¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753 — Арк. 60–61; Документ № 31.

яких партійні функціонери зачитували статті із офіційних газет та обговорювали їх. Такі зустрічі призначалися для ширшої аудиторії, а не лише для партійних активістів, оскільки влада приділяла особливу увагу тому, щоб охопити всі цільові аудиторії — промислових робітників, колгоспників, студентів, молодь та інтелігенцію, жителів західних областей України. У першій половині листопада 1956 р. всі обкоми доповіли у ЦК КПУ про відголос східноєвропейських криз серед місцевого населення, проведення агітаційних зібрань та інформацію, отриману від обласних управлінь КДБ.

Для посилення політичного контролю за західними прикордонними регіонами, які виявилися найбільш відкритими до проникнення угорських революційних ідей, на початку листопада 1956 р. керівництво КПУ відрядило другого секретаря ЦК КПУ Миколу Підгорного разом із групою відповідальних працівників ЦК на Закарпаття. У той самий час член Президії ЦК Михайло Гречуха прибув із десантом партійних працівників у Львів. Особливу увагу органи КПУ приділили утвердженню «правильної оцінки» подій в Угорщині та Польщі серед інтелігенції, молоді, а також угорського та польського населення західних областей¹⁹².

З точки зору влади, 39-та річниця більшовицької революції (7 листопада 1917 р.) видавалася ідеальною нагодою для проведення широкомасштабного контрнаступу на ідеологічному фронті для відновлення статус-кво у суспільстві у момент, коли радянські танки придушували угорське повстання. Урочисте святкування цього року було особливе, оскільки поєднувалося із широкою суспільною дискусією про події у Польщі та Угорщині та на Близькому Сході. За завданням КППС обласні комітети партії спорядили цілий десант пропагандистів, партійних активістів і лекторів для проведення ініційованих «зверху» зібрань та мітингів, виголошення доповідей на підприємствах, колгоспах, машинно-тракторних станціях, в клубах, навчальних закладах та інших установах. Від часів таємної доповіді Хрущова на XX з'їзді КППС місцеві партійні осередки відігравали вагомий роль у моніторингу та здійсненні впливу на суспільні настрої. Відтак ключовим завданням у цій кампанії було спрямувати громадську думку у правильному для партії руслі та сформувати соціальну підтримку зовнішньополітичного курсу радянської держави.

На прикладі Житомирського обласного комітету КПУ можна простежити, як масово були залучені місцеві партійні кадри від секретарів міськкомів і райкомів до секретаря та членів обкому у проведенні «зібрань трудящих» для утвердження «правильної» версії міжнародних подій. Завданням партійних агітаторів було чітко окреслити лінію між «прийнятними реформами» та «контрреволюцією». Однак ретельно препарована офіційна інформація далеко не завжди могла задовольнити суспільство, яке ставило низку незручних запитань. Робітники скаржилися на те, що радіо та газети подавали доволі скупу інформацію про події в Угорщині і вона нерідко викликала «подив» і «пересу-

¹⁹² ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 13–14.

ди». На численних лекціях і доповідях «бійці ідеологічного фронту» зіштовхнулися з цілою низкою запитань, на які не були у змозі відповісти самостійно: про причини та рушійні сили демонстрацій в Угорщині, вимоги тамтешніх протестувальників, участь робітників та угорської армії у протестному русі, справу Ласло Райка, помилки Угорської партії трудящих, роль радянських військ у тамтешніх подіях, втрати радянських військовослужбовців у бойових діях у Будапешті та інших угорських містах, подальше перебування Угорщини у складі Варшавського договору, початок третьої світової війни та ін. Окремі секретарі парторганізацій і комуністи напряму дзвонили та приходили особисто у Житомирській міськом КПУ, аби довідатися, чи не прийшов якийсь лист із ЦК КПРС із детальним роз'ясненням угорських подій. Технік електромонтажу Моїсеєнко запитував: «Чому Радянська Армія взяла участь у подіях? Невже там своїми силами не могли впоратися? Це виходить війна проти трудівників Угорщини»¹⁹³. Тим часом у Херсоні на засіданні місцевого клубу пролунало запитання, чи події в Угорщині не стали результатом поспішного обговорення «культу особи» Сталіна та його діяльності¹⁹⁴. Нездатність партії пояснити межі курсу на «лібералізацію» у країнах «народної демократії» призвела до сум'яття серед населення.

З інших областей партійні чиновники тріумфально звітували про «гнівне обурення населення підступними діями фашистів в Угорщині», засудження ними «профашистських вилазок імперіалістів» та позитивний відгук на створення уряду Яноша Кадара та допомогу радянських військ «угорським трудящим у розгромі реакції і фашизму». Львівський обком наводив слова доцента Львівського університету Войтюка, якому могли позаздрити партійні агітатори: «Не знайдеться в нашій країні людини, яка б не раділа перемозі трудящих над фашистами в Угорщині. Тільки ворог може не підтримати дії радянського уряду». За повідомленням Хмельницького обкому, робітники, колгоспники та службовці на численних мітингах (всього у листопаді 1956 р. в області було проведено понад 100 мітингів) одностайно схвалювали програму уряду Кадара і висловлювали впевненість у тому, що він «зможе врятувати завоювання революції від чорних сил реакції»¹⁹⁵. Важко повірити у однозначну реальність, змальовану у даному звіті, втім фактом є те, що органи КДБ не повідомляли про жодні антирадянські висловлювання чи дії у Хмельницькій області. Однак, місцеве населення уважно стежило за подіями в Угорщині, слухало радіо, читало газети, відвідувало мітинги та зібрання і на початку було охоплене панічними настроями¹⁹⁶. У Чернігівській області люди теж збиралися біля репродукторів обласного і районного центрів для прослуховування повідомлень радянського радіо про останні події в Угорщині. Багато хто вважав, що угорське

¹⁹³ ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 86–89.

¹⁹⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 134.

¹⁹⁵ ЦДАГО України. — Ф.1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 91.

¹⁹⁶ Там само.

повстання було найбільшим загостренням міжнародної ситуації після завершення Другої світової війни¹⁹⁷.

На початку листопада 1956 р. у багатьох куточках УРСР пройшли зрежисовані партією агітаційні мітинги і демонстрації проти спільної військової інтервенції Великої Британії, Франції та Ізраїлю в Єгипті у відповідь на націоналізацію урядом Насера Суецького каналу (Суецька криза 29 жовтня — 6 листопада 1956 р.). Гнівно засуджуючи «загарбницькі дії імперіалістів» Англії, Франції та Ізраїлю, багато радянських громад водночас схильні були не помічати подібної імперіалістичної інтервенції Радянського Союзу у сусідній Угорщині. Вимагаючи, «виведення військ колонізаторів» із Єгипту, вони водночас проявляли подвійні стандарти в оцінці ситуації в Угорщині, підтримували кроки щодо «надання військової та матеріальної допомоги Угорській Народній Республіці» та всіляко вітали «миролюбну зовнішню політику» СРСР¹⁹⁸. Зокрема, у повідомленні Дрогобицького обкому КПУ від 16 листопада 1956 р. йшлося про одностайну підтримку з боку всіх прошарків населення (робітників, колгоспників і інтелігенції) «заходів щодо надання військової та матеріальної допомоги Угорській Народній Республіці». У зв'язку з подіями в Угорщині та Суецькою кризою, на території області було проведено понад 500 мітингів і зібрань за участю більше 120 тис. осіб¹⁹⁹.

Далеко не у всіх учасників зібрань угорські події викликали таку одностайну оцінку. Так, одна із учасниць мітингу на київському заводі «Красный экскаватор», присвяченому «роз'ясненню» міжнародної ситуації, звернулася до головного конструктора заводу із листом, в якому поставила питання, чому влаштовуються мітинги для засудження угорських повстанців, а ніхто не організовує мітинги проти втручання збройних сил СРСР у внутрішні справи Угорщини, що нею кваліфікувалося як «грубе і нелюдське порушення міжнародних демократичних прав народів». «Як відомо, — писала вона, — угорський народ піднявся на справедливу визвольну війну проти його поневолення з боку СРСР. Народ хоче жити вільно в повному сенсі цього слова (...) і він повстав за свою гідну справу (...)». Смілива авторка листа порівняла СРСР зі «світовим катом», який відправив свої війська на криваву розправу з угорським народом та провела паралелі із придушенням радянськими військами подібних виступів у Німеччині у червні 1953 р. і Польщі у червні 1956 р.²⁰⁰

Після революції

Жорстоке придушення угорського повстання радянськими військами під час операції «Вихор» 4–12 листопада 1956 р. викликало широке відлуння по ін-

¹⁹⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 69, 145.

¹⁹⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 7070. — Арк. 30.

¹⁹⁹ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 106.

²⁰⁰ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4302. — Арк. 155–156.

ший бік радянсько-угорського кордону. Суспільні реакції варіювалися від обурення і засудження до схвалення та підтримки курсу радянської політики.

Угорське населення Закарпаття насамперед було переповнене почуттям пригніченості та обурення. Воно з тривогою слідкувало за кривавим розгромам революції та розprawою над її лідерами. Угорець Міклош (Микола) Надь із с. Коритняни поблизу Ужгорода 6 листопада не приховував свого розчарування: *«Здавалося, що в Угорщині люди звільнилися і можна було надіятися, що у нас буде по-іншому. Але на них (угорців) знову напали і топлять у крові. Америка обіцяла допомогу, а зараз сидить і нічого не робить, а комуністи розправляються із повстанцями»*. Мешканець Ужгорода, угорець Людвіг Гомакі при зустрічі з агентом заявив: *«Які покидьки, ці росіяни. Що це комуністи роблять, знову напали на Угорщину. Я сиджу біля приймача і слухаю новини. Які варварські методи застосовують комуністи! (...)»*. Інший угорець з Ужгорода Гейза Вайдафі у розмові з джерелом КДБ також обурювався діями Москви: *«Від радянського уряду всі очікували миру та свободи, а Радянський Союз виступив проти такої маленької країни з танками та ще наважується говорити в ООН та захищати Єгипет. Весь світ переконався у тому, яка свобода та незалежність під комунізмом»*²⁰¹. Жителі с. Мужієво Федір та Людвіг Куни, Йосиф Молнар та Стефан Матій під час появи радянських літаків у повітрі 10 листопада 1956 р. витягли мисливські рушниця та прямо з виноградника у полі зробили постріли в їхньому напрямку²⁰².

Водночас дехто не втрачав оптимізму. *«Все одно, раніше чи пізніше, Угорщина досягне свого. Запалений вогонь вже не можна погасити»*, — пророче заявив зубний технік із Берегова, словак Гай Бендет²⁰³. *«Правильно роблять мадяри, що повстали проти росіян, адже по суті росіяни окупували Угорщину. Але мадяри не складуть зброї до того часу, поки не виженуть росіян із Угорщини»*, — поділився своїми думками житель Ужгорода Ені Вінт²⁰⁴. У пізніших спецповідомленнях прикордонні війська звітували, що частина угорського населення міста Берегова, виражаючи співчуття угорським повстанцям, покладали надії на недопущення з боку ООН поразки завоювань угорської революції²⁰⁵.

У зв'язку з придушенням повстання в УНР, за даними прикордонних військ МВС Південно-Західного округу, серед населення пограничних сіл Соловка та Яворово (зараз Есень) Ужгородського району поширювалися чутки про можливу депортацію закарпатських угорців у віддалені райони СРСР²⁰⁶. Цієї долі угорцям вдалося уникнути під час радянізації Закарпаття на завершальному етапі Другої світової війни та після її завершення. Хоча у сталін-

²⁰¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 75–76; Документ № 22.

²⁰² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 176; Документ № 30.

²⁰³ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 61.

²⁰⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 176; Документ № 30.

²⁰⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 182; Документ № 32.

²⁰⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 175; Документ № 30.

ський період вони не минули масових репресій за етнічною ознакою²⁰⁷, їх, на відміну від іншої «неблагонадійної» нацменшини краю — закарпатських німців, — не було депортовано поза межі регіону. Тепер же, коли радянські війська жорстоко ліквідували угорське антикомуністичне повстання, виникло побоювання, що Москва нарешті реалізує цей сценарій, аби остаточно вирішити «угорське питання» на Закарпатті.

Втім, навіть екзистенційна загроза для радянської «зовнішньої імперії» не змусила хрущовське керівництво повернутися до методів масового терору сталінської доби, одним із проявів якого були депортації. Замість виселення угорців із території Закарпаття КДБ на чолі з Іваном Серовим протягом 7–17 листопада 1956 р. депортував сюди 860 угорських громадян, затриманих під час розгрому революційних сил в Угорщині. Слідчі тюрми МВС в Ужгороді та Стрию тимчасово стали місцем концентрації угорського «контрреволюційного елементу», що пав жертвою випадкових затримань особливими відділами КДБ радянських дивізій на вулицях Будапешта, Сомбатгея, Веспрема, Секешфегервара, Пейча, Копошвара, Томаші, Шопроня, Домбовара, Дебрецена, Мішкольца, Сольнока і Ніредьгази. Згідно з вказівкою від 8 листопада 1956 р. голови КДБ Івана Серова, який відчував себе повновладним господарем у підкореній Угорщині, усіх затриманих слід було відправляти спеціальними ешелонами через залізничні станції Загонь та Чоп на Закарпатті. Виняток становили лише члени штабу та супровід угорської військової делегації на переговорах із радянськими військовими органами в Текелі на чолі з міністром оборони Угорщини Палом Малетером (всього 22 чол.), яких транспортували військовим літаком на Ужгородський військовий аеродром 9 листопада. Станом на 15 листопада 1956 р. в Ужгородську в'язницю прибуло 860 осіб (зокрема 25 жінок), з яких 463 осіб етапували для подальшого утримання в тюрмі м. Стрий. Попередньо КДБ планував розосередити затриманих ще у в'язницях Дрогобича, Чернівців та Станіслава, однак потім вирішив за доцільне сконцентрувати угорців в одному місці — Ужгороді. Серед ув'язнених опинилось 75 неповнолітніх (1939–1942 років народження), з яких було 9 дівчат. За соціальним та професійним складом серед заарештованих були робітники, рядові військовослужбовці (200 солдат) та офіцери (46 осіб), представники інтелігенції, партійні працівники, учні та студенти (79 осіб), викладачі, священнослужителі (2 особи) — вихідці з різних верств угорського суспільства. 239 осіб були затримані як члени національної гвардії. Радянські органи державної безпеки отримали завдання виявити серед заарештованих осіб, яких можна було б звинуватити в участі у «контрреволюційному путчі». Під час слідства на 333 заарештованих (39% від усіх ув'язнених) слідчі органи КДБ так і не змогли отримати матеріали про причетність до революційних подій. Врешті-решт, було

²⁰⁷ Див. детальніше: Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси 1944–1955 рр. Архівні документи і матеріали / Упор. О.М. Корсун. — Ужгород: Карпати, 2012; Dupka György. Halottaink 1944–1959. A kárpátaljai szovjet népirtás eddig ismert áldozatainak névsora. — Ungvár–Budapest, 2014.

прийнято рішення продовжити слідчі дії щодо цих осіб на території Угорщини. З кінця листопада 1956 р. до 7 січня 1957 р. усіх заарештованих угорців невеликими групами репатріювали до місць попереднього затримання²⁰⁸.

Радянська сторона намагалась максимально зберегти в таємниці та приховати від угорського суспільства й маріонеткового уряду Яноша Кадара в Будапешті перебіг оперативних заходів КДБ із вивезення заарештованих угорців на територію Закарпаття та свої наміри щодо них. Попри сувору секретність усієї операції, про факт виселення стало відомо угорцям по обидва боки кордону завдяки запискам, які вдалося поширити депортованим під час вивезення. Втім, до останнього часу залишалася невідомою подальша доля етапованих, що дало ґрунт для численних чуток, які теж поширювали західні радіостанції. Зокрема, житель Берегова Іван (Янош) Гаудач під час розмови з радянським агентом повідомив, що задля недопущення у майбутньому повторення повстання в Угорщині через пункт Чоп із Угорщини в Сибір (sic!) вивозять угорських чоловіків, жінок і дітей. Такі дії начебто диктувалися планами СРСР перетворити Угорщину на другу Латвію та приєднати її до свого складу. Цікаво, що після перевірки цього донесення контррозвідувальний відділ прикордонних військ МВС Південно-Західного округу зробив помітку про правдивість повідомлення Гаудача²⁰⁹.

Силова відповідь Радянського Союзу на угорську кризу похитнула віру у партію серед багатьох її членів. Зокрема, член КППС І. Маргуліс, що працював інженером-будівельником у Києві, заявив: *«До війни я вірив у партію. Але після всіх подій та викриття Сталіна я розчарований, якщо можна було би механічно вийти із партії»*²¹⁰. Старша інструкторка обласного відділу народної освіти М.Скворцова, член КППС, у розмові з «джерелом» заявила: *«Ми провалилися зі своєю політикою. Весь світ засуджує нас. І як ми наважилися проливати кров. Взагалі наш уряд непопулярний»*²¹¹. Завідувач кафедри нової та новітньої історії історичного факультету Київського державного університету, член КППС і колишній дипломат Василь Тарасенко, який відіграв важливу роль у створенні Держави Ізраїль, наголошував на міжнародній поразці СРСР та демонстрації слабкості позиції Москви перед обличчям країн «народної демократії». *«Ми втратили не тільки Югославію, але і Польщу та Угорщину»*, — заявив він²¹².

Для багатьох представників радянської інтелігенції участь радянських збройних сил у приборканні угорського повстання була потужним ударом по міжнародному іміджу Країни Рад. *«Розстрілом трудящих Угорщини СРСР відкинув себе назад на сотні років в плані авторитету у народів світу»*, — ска-

²⁰⁸ Див. детальніше: Horváth Miklós, Pahirya Oleksandr. Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában — 1956. — Budapest: Argumentum, 2012.

²⁰⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 175; Документ № 30.

²¹⁰ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 37; Документ № 20.

²¹¹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 48; Документ № 27.

²¹² ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 52–53; Документ № 27.

зав інженер Київського трамвайно-тролейбусного треста Козодой²¹³. Його погляд відлунював у словах львівського юриста нотаріальної контори Т. Когути, який у розмові з викладачами юридичного факультету Львівського державного університету зазначив: «Радянські війська здійснили агресію проти Угорщини, ніщо не може виправдати їх перед світовою громадськістю»²¹⁴. «В Угорщині відбулася справжня народна революція, а не контрреволюція, як зображують наші (...) Росія і раніше була жандармом, придушуючи революції, і в цьому випадку в Угорщині проти волі угорського народу задавили революцію», — розмірковував житель Києва Володимир Швайгер.

Водночас частина українського радянського соціуму, що зберігала високу лояльність до режиму та стояла на консервативній платформі, позитивно відгукувалася про застосування військової сили для придушення угорської революції в дусі сталінізму. Зокрема, завідувач кафедри загальної математики, доцент УжДУ Володимир Севбо заявив: «Ось це, на мою думку, правильно. Тільки так можна ліквідувати контрреволюційне вогнище в Угорщині». Викладач належав до табору, який вважав помилкою проведення десталінізації і пов'язував угорські події з непродуманою політикою хрущовського керівництва²¹⁵. «Радянський уряд правильно робить, що допомагає своїми військами відновлювати порядок у Будапешті», — заявив інший викладач УжДУ, завідувач кафедри загальної історії, доцент Микола Лелекач²¹⁶. Студент Самбірського педагогічного училища Мар'ян Солончак обурювався через «звірства контрреволюціонерів» та схвально відгукувався про дії радянських збройних сил: «Наші війська правильно і своєчасно вступили в Угорщину і не дали контрреволюціонерам захопити владу»²¹⁷.

Після придушення антитоталітарного повстання в Угорщині Компартія доклала максимум зусиль для відновлення ідеологічних позицій у суспільстві, які похитнулися внаслідок угорських та польських подій. Східноєвропейські кризи, породжені змінами в СРСР після смерті Сталіна, підштовхнули партійне керівництво нарешті чітко окреслити межу «дозволеного» у суспільній критиці спадщини сталінізму та проведенні «ліберальних» реформ. Відтак 19 грудня 1956 р., реагуючи на ранні прояви дисидентського руху, що почав зароджуватися після XX з'їзду, а також події в Польщі та Угорщині, ЦК КПРС поширив серед низових партійних організацій закритий лист «Про посилення політичної роботи партійних організацій в масах та попередження вилазок антирадянських, ворожих елементів», в якому підкреслювалося, що «диктатура пролетаріату щодо антирадянських елементів повинна бути твердою та

²¹³ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 58; Документ № 31.

²¹⁴ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 62; Документ № 31.

²¹⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 61.

²¹⁶ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 3.

²¹⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4377. — Арк. 118.

*безощадною»*²¹⁸. Лист підвів ризику під періодом невизначеності та розгубленості, який настав у Радянському Союзі після XX з'їзду КПРС. Він сигналізував згортання процесу десталінізації та став своєрідною інструкцією для боротьби з будь-якими проявами інакодумства в суспільстві.

Зокрема, лист звертав увагу місцевих партійних організацій на посиленні «виховної роботи» серед колишніх в'язнів ГУЛАГу та боротьбі із ворожою закордонною пропагандою, а також підкреслював необхідність пошуку партією нових джерел легітимності для збереження спокою і стабільності в державі. Водночас документ вказував не застосовувати адміністративні засоби проти «*політично незрілих осіб*», які «*неправильно оцінювали події, які відбувалися, і потрапили під вплив ворожої пропаганди*». Їх не потрібно було плутати з «*ворожими елементами*». Натомість особи, які були причетні до антирадянської діяльності, мали отримати найжорсткішу відповідь з боку влади²¹⁹.

Події в Польщі та Угорщині підтвердили пріоритетне завдання для комуністичного режиму «*відточувати ідейну зброю*» для протистояння західним ідеям свободи, демократії і плюралізму, які легко проникали крізь «залізну завісу» у радянську сферу впливу, ставши небезпечно привабливими для населення країн Східної Європи. Угорські події стали найнагляднішим прикладом поразки соціалізму в ідеологічній боротьбі зі Заходом у змаганні за серця та розуми людей. У згаданому вище закритому листі ЦК КПРС йшлося про те, що в умовах розрядки міжнародної ситуації, мирного економічного змагання соціалістичної та капіталістичної систем, ідеологічна боротьба між ними буде тільки посилюватися²²⁰.

Обговорення листа ЦК КПРС, розробкою якого займалася комісія під керівництвом Леоніда Брежнєва, спричинило гучну політичну кампанію, під час якої були зведені нанівець позитивні здобутки, досягнуті в процесі десталінізації, робилися реальні спроби реорганізації теорії і практики сталінізму²²¹. Зокрема, для відновлення дисципліни у партії з її лав після 19 грудня 1956 р. було виключено сотні осіб. Серед них були і ті, які у своїх розмовах та виступах раніше проявили солідарність з угорськими подіями чи критикували радянську політику в Угорщині.

Для згуртування лав інтелігенції в УРСР були проведені пленуми Союзу художників та Союзу композиторів, а також партійні збори Союзу письменників, на яких формально обговорювали підготовку до відзначення 40-річчя більшовицької революції, хоча основна мета полягала в іншому — продемонструвати ідеологічну єдність радянської інтелігенції на тлі міжнародних криз у соціалістичному таборі. Партійна організація Союзу письменників України

²¹⁸ Доклад Н.С. Хрущева о культе личности Сталина на XX съезде КПСС: Документы. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. — С. 393–401.

²¹⁹ Там само. — С. 400.

²²⁰ ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4265. — Арк. 211.

²²¹ Бажан О. Процес десталінізації в Україні (друга половина 50-х — початок 60-х років) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 1996. — №1. — С. 477.

(СПУ), яка зібралася на звітно-виборні збори у Києві 11 грудня 1956 р., всіляко виказувала підтримку правлячій партії. Зокрема, секретар партбюро СПУ Юрій Збанацький заявив, що перед обличчям міжнародних подій і «відчайдушних атак імперіалізму на завоювання соціалістичного ладу», партійна організація письменників України засвідчила себе «монолітним загonom», згуртованим навколо КПРС. За його словами, комуністичні письменники змогли дати «відсіч та різко засудити окремі прояви демагогії, які мали місце у письменницькому середовищі, а також висловлювання, які мали націоналістичний характер». Учасники зібрання гаряче підтримали заклик Ванди Василевської бути «солдатом партії» та всіляко «захищати завоювання соціалізму від посягання імперіалістів»²²².

Історик Сімон Беллецца зазначає, в умовах 1956 р. українська інтелігенція виявилася нездатною самоорганізуватися і вирішила не вступати у конфронтацію з радянським режимом. Відтак, партії до кінця року вдалося відновити контроль за інтелігенцією, однак вона не змогла заглушити критику серед освічених людей²²³.

Особливу увагу Компартія приділяла «покращенню ідеологічної підготовки у вищих навчальних закладах» і посиленню впливу комсомолу на студентів. Показово, що Президія ЦК КПРС, розглядаючи на засіданні 4 листопада 1956 р. стабілізацію ситуації в Угорщині після введення туди радянських військ, обговорила також «очищення вnz від нездорових елементів». Саме у той момент, на думку російського дослідника Володимира Козлова, окреслився прямий і безпосередній зв'язок між подіями у Східній Європі та ставленням партійного керівництва до «позасистемної» політичної активності деяких груп населення СРСР²²⁴. До кінця 1956 р. у головних вищих навчальних закладах СРСР була проведена зачистка від «ворожих елементів», яких було в кращому випадку відраховано, а в гіршому — арештовано за «антирадянську діяльність»²²⁵.

У довідці, підготовленій 4-м (таємно-політичним) Управлінням КДБ при Раді Міністрів УРСР 12 листопада 1956 р., наводився підсумковий аналіз реакції українського суспільства на ключові міжнародні події останнього місяця. За оцінкою КДБ, більшість населення УРСР «правильно оцінювала та позитивно реагувала на події у Польщі, Угорщині та Єгипті», а також «схвалювала політику радянського уряду та виступала на його захист». На цьому тлі виокремлювалася ворожа позиція «антирадянськи налаштованих осіб» із середовища інтелігенції, студентської молоді, службовців, а також осіб угорської,

²²² ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4264. — Арк. 20–21, 29.

²²³ Simone Attilio Bellezza. The Shore of Expectations: A Study on the Culture of the Ukrainian Shistdesiatnyky. —Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2019. —Р. 6–9.

²²⁴ Козлов В. Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe. 1953 — начало 1980-х гг. Издание третье, исправленное и дополненное. — Москва: РОССПЭН, 2009. — С. 321.

²²⁵ Mark Kramer. The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. Journal of Contemporary History. — Vol. 33. — No. 2 (Apr., 1998). — P. 198.

польської та єврейської національностей. Показово, що останні три групи виокремлювалися в категорію «нелояльних» національних меншин. На думку спеціалістів таємно-політичного управління, головною причиною «ворожої» реакції частини суспільства на дії радянського уряду, в контексті згаданих подій, стало прослуховування закордонних радіостанцій «Голосу Америки», «Вільної Європи» та «ВВС». Ситуацію загострювало повернення із таборів і місць заслання колишніх членів підпілля ОУН і УПА й осіб, засуджених за «контрреволюційні злочини», які у розмовах із населенням відкрито підтримували реформістські кола в Польщі та Угорщині.

Проаналізувавши весь масив зафіксованих висловлювань і реакцій, спеціалісти 4-го Управління КДБ визначили найбільш характерні серед них: 1) виправдання дій «реакційних сил» в Польщі, Угорщині, Єгипті та засудження дій СРСР як втручання у внутрішні справи цих держав; 2) підтримка угорських повстанців і заклики до відкритого виступу проти радянської влади, поєднані з висловленням надій на те, що події у Польщі та Угорщині знайдуть свій відголос серед народів СРСР і призведуть до зміни політичного устрою країни; 3) прояв солідарності радянських студентів зі своїми колегами з Польщі та Угорщини; 4) співчуття з боку окремих членів КППС антиурядовим висловлюванням у суспільстві та вимога проведення широкої дискусії у партії навколо питань внутрішньої політики; 5) критика щодо непослідовності політики партії та радянського уряду у питаннях внутрішньої політики та сподівання на зміни на краще в житті країни; 6) поширення чуток про неминучість початку збройного зіткнення між СРСР та країнами Заходу²²⁶.

Довгий вплив революції

Попри свою поразку, угорська революція залишила глибокий слід у свідомості угорського населення Закарпаття, ставши джерелом натхнення та прикладом наслідування для різних антирадянських молодіжних груп, які виникли в його середовищі у 1956–1958 рр. Після ліквідації останніх осередків збройного спротиву радянській окупації Угорщини, «жовтень 1956 р.» продовжував чинити довготерміновий вплив на закарпатських угорців, які не припиняли здійснювати акти непокори проти радянської влади та виявляли солідарність з подіями в УНР ще задовго після їхнього завершення. Революція не тільки активізувала в них опозиційні настрої, а й породила ілюзію на можливість відновлення єдності угорської нації.

Відтак деякі дії угорських груп мали яскраво виражене сепаратистське забарвлення. Так, 19 листопада 1956 р. в угорській школі м. Ужгорода були виявлені листівки, виконані друкованими літерами від руки, в яких стверджувалося про приналежність Закарпаття до Угорщини. 25 листопада 1956 р. на базарі в Ужгороді були знайдені ще дві листівки, в яких позитивно відгукувалися про

²²⁶ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 46–56; Документ № 27.

дії угорських повстанців. Цього ж дня у с. Солотвино на Рахівщині були поширені ще сім антирадянських листівок. Наступного дня (26 листопада) у с. Дяково на Виноградівщині на будівлі правління колгоспу був зроблений антирадянський напис «повстанського характеру». Для допомоги Управлінню КДБ у Закарпатській області у розшуку авторів прокламацій в Ужгород були відряджені два оперативні співробітники КДБ УРСР²²⁷.

Водночас органи КДБ продовжували фіксувати готовність місцевих угорців виступити зі зброєю в руках проти радянської влади. Так, слюсар паровозного депо у Чопі Лефлер у розмовах, записаних агентами, стверджував, що угорські події можуть повторитися у його рідному містечку і що він особисто знав 18 осіб, які мали зброю та могли б потенційно долучитися до справи. Якби не вдалося підняти повстання, угорці, начебто, мали намір здійснювати поодинокі вбивства росіян²²⁸.

Хоча угорські революційні події залишили найбільший відбиток на закарпатських угорцях, їхнє відлуння можна було простежити і в інших частинах республіки. Зокрема, 25 листопада 1956 р. на стіні диспетчерського пункту Одеського трамвайно-тролейбусного управління був виявлений антирадянський напис: «Геть червоний імперіалізм!». За кілька годин подібний напис був зроблений також на паркані міської лікарні²²⁹. Цього ж дня начальник радіовузла м. Балти Одеської області М. Насуленко вирішив у своєрідний спосіб виразити свій протест проти радянської політики в Угорщині і замість офіційної інформації протягом 7–10 хвилин транслював районною мережею передачу «ВВС», присвячену угорським подіям²³⁰. Через декілька місяців — 7 лютого 1957 р. — в Одесі були знову розклеєні антирадянські листівки (загалом 18 одиниць), в яких, поміж іншого, містився заклик до виведення радянських військ із Угорщини та протест проти національної дискримінації в межах СРСР²³¹.

23 січня 1957 р. у Київському політехнічному інституті була вивішена друкована стінгазета з незвичною назвою «Кувалда». Публікація обсягом у два аркуші не провисіла і кількох годин, як була помічена секретарем комсомольської організації механічного факультету Антоненком і відразу ж знята. Її автором виявився студент 2-го курсу цього факультету, член ВЛКСМ, В. Михайленко, який вирішив анонімно розкритикувати комсомольську організацію при КПІ, закидаючи їй підлабузництво перед дирекцією та партійною організацією. Захищаючи групу студентів, яких комсомол несправедливо вирішив виключити з інституту за «демагогічні вислови», автор вимагав більшої свободи у діяльності комсомольської організації та виступав проти партійного контролю за пресою. Водночас він наводив паралель з Угорщиною, стверджуючи, що зволікання Компартії з реалізацією рішень, ухвалених на XX з'їзді,

²²⁷ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 9–12; Документи № 33 та № 34.

²²⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 11; Документ № 36.

²²⁹ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 10; Документ № 33.

²³⁰ ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 11–12; Документ № 34.

²³¹ ЦДАГО України. — Ф. 1 — Оп. 24. — Спр. 4537. — Арк. 48–49.

може призвести до повторення угорських подій. Коріння проблеми студент, однак, вбачав не у власне Компартії та радянському керівництві, а у певних «проміжних інстанціях», які на його думку, стояли поміж центральними органами та масами, саботуючи реалізацію настанов перших. Зокрема, він називав Центральний Комітет партії бюрократичною організацією і закликав для вирішення питань звертатися не в ЦК, а до «широких мас населення». Михайленко погрожував підбурити студентські виступи, якби цей номер «Кувалди» був знятий. Завбачливо юнак поширив копії тексту статті на п'яти факультетах КПІ. Про цю «надзвичайну подію» були повідомлені партійні органи та КДБ, які почали власне розслідування обставин інциденту²³². Поява цієї публікації стала свідченням дискусій, які відбувалися у студентському середовищі з приводу рішень XX з'їзду КПРС та подій в Угорщині. Критикуючи партію із позицій марксизму-ленізму, студенти розглядали угорські події як певний «дзвіночок», що свідчив про хибність політики радянського керівництва. Вночі вони відкрито не виступали проти партії.

Паралельно в УРСР відбувалися суди над тими, хто відкрито засуджував радянську військову інтервенцію в Угорщину. Зокрема, на лаві підсудних опинилися слюсар із Дрогобича І. Янів, робітник із Дніпропетровська О. Кулаков, перукар із Болехова Я. Данильчук, студент із Харкова В. Біркін²³³. Саме засудження введення радянських військ в Угорщину стало підставою для кримінального переслідування та звинувачення в «антирадянській діяльності» відомого майбутнього українського дисидента Олекси Тихого. У лютому 1957 р. Тихий, який на той час працював завучем Олексіїво-Дружківської школи робітничої молоді в Сталінській області, написав на ім'я голови Президії Верховної Ради УРСР листа, в якому відкрито виступив із протестом проти участі радянських військ у придушенні угорської революції. Рішенням Сталінського обласного суду його було засуджено до 7 років позбавлення волі у виправно-трудовому таборі²³⁴.

У 1957 р. був також засуджений до 8 років таборів робітник із Луганська Гаврило Бендовський, який стверджував, що в Угорщині радянські війська вбивають робітників. Його колега — робітник автобази із Красного Луча Луганської обл. Леонід Якунін — отримав 6 років виправно-трудових таборів за критику внутрішньої та зовнішньої політики СРСР, зокрема щодо Угорщини. У 1958 р. до 8 років був засуджений інженер лісгоспу у Запорізькій області Михайло Гаврильченко, який критикував радянське втручання у справи Угорщини та закликав до створення незалежної України. Цього ж року суд дав 5 років Федору Піщанському тільки за те, що той насмілився кинути виклик генеральній лінії партії і назвав події в Угорщині — «повстанням робітників»,

²³² ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4537. — Арк. 14–24.

²³³ Бажан О. Зовнішньополітичні акції СРСР у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2000. — № 2–4. — С. 521.

²³⁴ Каретніков І. Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2017. — Вип. 26. — С. 527.

а не «контрреволюційним заколотом»²³⁵. В Ужгороді суд у лютому 1958 р. визнав винним Петра Марченка за те, що 31 жовтня 1956 р. у громадському місці (буфеті) схвально відгукнувся про угорське повстання. За антирадянську агітацію було також засуджено ужгородського студента Володимира Маргітича, який отримав чотири роки позбавлення волі. По 6 років отримали Янош Дорі та Євген Мельник за те, що у 1956 р. поширювали й виготовляли антиурядові листівки²³⁶.

Після завершення ліквідації повстання в Угорщині радянські спецслужби взялися за глибшу розробку опозиційно налаштованих угорців на Закарпатті з метою виявлення та знешкодження в їхньому середовищі антирадянського підпілля та встановлення зв'язків із повстанцями по інший бік кордону та на Заході. Це була своєрідна домашня робота над сигналами, які радянська влада отримала від суспільства під час бурхливої осені 1956 р. Активізація оперативно-розшукових та агентурних заходів КДБ після завершення угорських революційних подій була пов'язана з наростанням репресивної хвилі як в самій Угорщині, так і в межах СРСР.

З початку угорських подій в УКДБ Закарпатської області була сформована група оперативних співробітників для ведення роботи по угорській лінії, на базі якої у січні 1957 р. зі санкції КДБ СРСР постало спеціальне 5-е відділення у складі 4-го відділу УКДБ із шести осіб²³⁷ та розгалуженим агентурним апаратом у складі 126 агентів²³⁸.

Зокрема, у Берегівському районі оперативні зусилля КДБ були спрямовані на розробку Ємеріха Ілошваї та Федора Дудаша, які восени 1956 р. прослуховуючи іноземні передачі, позитивно оцінювали дії угорських повстанців і поширювали чутки про близький початок заворушень в інших країнах соцтабору. В Ужгороді під прицілом органів опинився відомий угорський письменник, перекладач і журналіст Ласло Балла, який під час жовтневих подій заявив про прагнення угорського народу звільнитися від радянського впливу шляхом повстання. В Мукачеві чекістами вивчався угорець Аккакій Ільканич, який після звільнення із таборів ГУЛАГу працював керівником оркестру міського будинку культури. Ільканич, за даними КДБ, гуртував навколо себе молодь і виявляв особисту готовність взяти участь у збройній боротьбі проти радянської влади, включно з виїздом в епіцентр повстання — Будапешт. Тим часом, Виноградівський районний апарат КДБ «взяв на замітку» колгоспника із с. Фанчиково Йосифа Балажа, який у розмовах із радянським агентом обговорював створення підпільної групи для боротьби проти комуністичного режиму, лік-

²³⁵ 58/10. Надзорные производства Прокуратуры СССР по делам об антисоветской агитации и пропаганде. Март 1953–1991 гг. Аннотированный каталог. — М.: Международный фонд «Демократия», 1999. — С. 368–369, 444, 468, 508.

²³⁶ Гордійчук С. Політичні репресії на Закарпатті у 1944–1991 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 — історія України / Гордійчук С. — Ужгород, 2015. — С. 139.

²³⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 1331. — Арк. 3–4; Ф. 9. — Оп.2. — Спр. 228. — Арк. 225.

²³⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 41; Документ № 49.

відації колгоспів і формування нової демократичної влади. *«Нам потрібно організуватися разом, (...) комуністичної влади скоро не буде (...), нам потрібно створити нову владу і свободу та скинути залізне комуністичне ярмо»*, — наголошував він²³⁹. Однак подальша розробка Балажа не підтвердила існування підпільної групи²⁴⁰.

Паралельно вивчалася можлива участь закарпатських угорців у повстанні на території Угорщини. Зокрема, Управління КДБ у Закарпатській області встановило, що у період осінніх подій із території краю в Угорщину виїхало 360 радянських громадян, з яких 100 не повернулося, серед них 86 осіб із простроченими візами. Чекісти підозрювали, що певна частина з них могла втекти у західні країни, про що зокрема свідчили матеріали перлюстрації кореспонденції. Водночас УКДБ зверталось до своїх колег у Москві надати допомогу у виявленні вихідців із Закарпаття на території Угорщини та забезпеченні повернення їх додому. Чекісти в Ужгороді вважали, що останні могли використовуватися західними розвідками проти СРСР²⁴¹.

Одним із об'єктів розробки КДБ був виходець із Тячева, маляр Ласло Будаї, який 3 листопада 1956 р. добровольцем приєднався до угорських інсургентів у Будапешті, працюючи спочатку водієм, а потім санітаром у лікарні на вул. Шандора Петерфі — одному із епіцентрів повстання. Коли наступного дня розпочалася інтервенція радянських військ, кілька збройних груп знайшли притулок у згаданій лікарні, здійснюючи звідти організовані напади на радянські сили. Прикриваючись радянським громадянством, Ласло Будаї залишився в лікарні, де ще до кінця листопада 1956 р. надавав допомогу та прихисток колишнім повстанцям. Однак через наростання хвилі репресій у постреволюційній Угорщині, він перебрався у Відень, де був згодом залучений до діяльності угорського революційного центру під назвою «Кард» (Шабля). Віденський центр, начебто, за підтримки західних розвідок намагався об'єднати під своєю «парасолькою» залишки повстанських груп в Угорщині. 14 грудня 1956 р. разом із братом Бейлою Будаї Ласло взяв участь у таємній передачі кореспонденції єпископу Міндсенті, який переховувався у посольстві США у Будапешті. Маючи намір на початку 1957 р. повернутися на Закарпаття, Ласло отримав завдання роздобути список угорців, які були вивезені КДБ в СРСР, зокрема у м. Стрий, та надіслати його по зв'язках в Угорщину. УКДБ у Закарпатській області вдалося отримати інформацію про діяльність Ласло Будаї завдяки інформації від угорських органів державної безпеки, які на початку 1957 р. заарештували його брата — Бейлу, якого пізніше засудили до довічного ув'язнення. 17 жовтня 1957 р. начальник УКДБ у Закарпатській області П. Савчук звернувся до голови КДБ УРСР В. Нікітченка з проханням відправити в Угорщину оперативного співробітника КДБ для

²³⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 187–209; Документ № 37.

²⁴⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 112; Документ № 58.

²⁴¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 604. — Арк. 117–121; Документ № 39.

документування діяльності Ласло Будаї²⁴². Однак допитані угорською стороною свідки не надали доказів, достатніх для арешту Будаї. У подальшому радянське розслідування ускладнилося розстрілом ключових свідків у справі за виroyками судів в Угорщині та втечею окремих з них на Захід.

22 січня 1957 р. КДБ провів арешт Ендре Сотмарі, колгоспника із с. Попово на Берегівщині, який у період угорської революції поширював чутки про відновлення «буржуазного» ладу в Угорщині в межах її «тисячолітніх кордонів», що включали би також територію Закарпаття, висловлював солідарність з угорськими повстанцями та готовність долучитися до їхньої боротьби. 22 березня 1957 р. Сотмарі був засуджений до п'яти років таборів²⁴³.

31 січня 1957 р. за ґратами опинився Елік Зікур, який після перегляду у с. Оросієво (Берегівський район) кіножурналу про події в Угорщині, заявив, що той не відображає дійсність. Йому також інкримінували зведення наклепу на першого секретаря ЦК КПРС Микиту Хрущова, вимогу зняття портрета останнього з будівлі колгоспу, а також образу депутата Верховної Ради УРСР Дмитра Поповича, якому Зікур заявив, що шкодує, що над ним не було проведено самосуду в період угорських подій. Врешті-решт, Зікура було засуджено до трьох років позбавлення волі²⁴⁴.

4 березня 1957 р. УКДБ у Закарпатській області заарештувало угорця Тібора Годора за поширення антирадянських анекдотів, в яких, на думку чекістів, зводився наклеп на керівництво СРСР та уряд Яноша Кадара і підривалася «дружба між СРСР та Угорщиною»²⁴⁵.

Напередодні річниці угорської революції 1848–1849 рр. — 15 березня 1957 р. — в Ужгороді, Берегові та Виноградіві місцеві угорці розповсюджували чутки про початок нового повстання в Угорщині. Це відобразилося у гаслі «У березні знову почнемо», яке прийшло на Закарпаття із території УНР, ставши своєрідним елементом повсякденної комунікації. Частина угорського населення буквально жила очікуванням нового суспільно-політичного вибуху в Угорщині та поширювала чутки про відокремлення Закарпаття від Радянського Союзу²⁴⁶. Зокрема, деякі угорці стверджували, що «не все втрачено», і що «такі події ще повторяться», «ми ще не програли бій» і т. д.²⁴⁷

Відтак, 12 березня 1957 р., напередодні згаданої річниці, у Берегові, поблизу пошти, були виявлені дві листівки угорською мовою з написом: «Нехай живе Угорська революція — у березні знову почнемо!»²⁴⁸. В ніч на 14 березня на кол-

²⁴² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 327–330, 339–341, 361–363; Документи № 51, № 52 та № 64.

²⁴³ АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. С-5503. — Арк. 191–192.

²⁴⁴ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 220; Там само. — Спр. 1331. — Арк. 130–131; Документи № 45 та № 60; АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 6. — Спр. 5504. — Арк. 153–154.

²⁴⁵ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 242–244; Документ № 45.

²⁴⁶ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 233–236; Документ № 42.

²⁴⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 96; Документ № 58.

²⁴⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 247; Документ № 46.

госпному ринку у Виноградіві були знайдені ще чотири листівки із закликом до боротьби проти комуністичного режиму, виготовлені за допомогою саморобного кліше²⁴⁹.

Кілька місяців знадобилося УКДБ, щоб вийти на слід виконавців акції. 24 червня 1957 р. у рамках агентурної справи «Мятежники» чекісти заарештували учнів 10-го класу Йожефа Іллейша, Яноша Варгу, Шандора Мілована, Іштвана Дудаша та Золтана Ковача, яким інкримінували виготовлення та поширення антирадянських листівок і намір створити молодіжну підпільну мережу на території Виноградівського району. Перші свої листівки група розповсюдила ще у листопаді 1956 р., до річниці більшовицької революції. Учні Йожеф Іллейш і Янош Варга виготовили вісім екземплярів листівок на аркушах учнівського зошита з написом: «*Брати! Друзі! Учні! Наші угорські брати борються за свободу та повну незалежність, які кожную свою краплю крові присвятують вигнанню злочинців*». Листівки були розклеєні у коридорі та на дошці оголошень школи № 3 у Виноградіві. На допиті Іллейш розкрив мотиви свого вчинку: «*Всі вимоги повстанців я вважав цілком правильними і вирішив написати листівки із закликом до угорського населення Закарпаття підтримати учасників «революції» виступом проти радянської влади...*»²⁵⁰.

Пізніше Іллейш домовився з Мілованом, Дудашем та Варгою про розповсюдження антирадянських листівок до річниці угорської революції 1848–1849 рр. Органам безпеки вдалося встановити, що окрім акції 14 березня 1957 р. школярі готувалися поширити нову партію листівок 15 березня 1957 р., однак відмовилися від задуму через дефект кліше. На допиті заарештовані підтвердили, що робили це з власної ініціативи. В одного з учасників групи КДБ вилучило ніж-палаш — вид холодної зброї. 26 серпня 1957 р. на закритому судовому засіданні в Ужгороді учасників групи було засуджено від 3 до 6 років виправно-трудових таборів. У 1958–1959 р. їх достроково звільнили із місць позбавлення волі за рішенням судів²⁵¹.

У липні 1957 р. Берегівський районний апарат Управління КДБ у Закарпатській області завів агентурну справу «Накинь» на групу молодих угорців із с. Косонь — Шандора та Барнабаша Сейчі, Марію, Стефана та Єлизавету Ормош. Чекісти встановили, що в гарячі жовтневі дні 1956 р. вони виготовили рукописну листівку з угорським національним прапором, підписану «Підкарпатським революційним союзом», яку в ніч з 1 на 2 листопада 1956 р. прикріпили на газетній вітрині села Косонь. У ній містився заклик до закарпатських угорців підніматися на боротьбу з радянською владою за приєднання Закарпаття до Угорщини та допомогу угорським повстанцям²⁵². Цікаво, що троє із

²⁴⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 45; Документ № 49.

²⁵⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 101–102; Документ № 58.

²⁵¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 45; Документ № 49; АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. С-5723. — Т. 4. — Арк. 185–190, 236–259.

²⁵² Зокрема, у тексті листівки зазначалося: «Угорці! Брати! Бойові друзі! Вся Угорщина стоїть у полум'ї. Героїчний угорський народ, ризикуючи своїм життям, став на полі бою в інтересах

групи були членами комсомолу. На антирадянську позицію Стефана Ормоша вплинув зокрема арешт його батька, колишнього члена терористичної організації «Собот Чопоток», який помер у таборах ГУЛАГу, отримавши 25-річний термін ув'язнення. 30 жовтня 1957 р. УКДБ провело обшук у квартирах Сейчів та Ормошів, унаслідок чого наступного дня заарештувало Шандора Сейчі, Марію та Стефана Ормошів. На допиті останні заявили, що їхні дії були інспіровані західними радіопередачами, а також маніфестаціями угорців у с. Барабаш, по інший бік від радянсько-угорського кордону. 21 січня 1958 р. Закарпатський обласний суд присудив Шандору Сейчі п'ять років, а Марії та Стефану Ормошам — чотири роки позбавлення волі у виправно-трудовах колоніях²⁵³. Стефан відбував свій термін у Мордовії, а Марія — у жіночому політичному таборі поблизу Москви²⁵⁴.

На основі агентурних повідомлень КДБ стало відомо також про діяльність у с. Косонь іншої антирадянської організації, заснованої ще у 1957 р. заарештованим у справі «Накипь» Стефаном Ормошем, до якої входило 24 особи на чолі з Ференцем Туровці, Міклошем Медве та Яношем Бачкаї. Паралельно діяли дві інші групи у сусідніх селах Заставне (зараз с. Запсонь) у складі 17 осіб, та с. Попово — 31 особа. Організація зберігала вогнепальну зброю, радіоапаратуру та гроші, а також збирала компрометуючі матеріали на сільський колгоспний актив²⁵⁵.

24 вересня 1957 р. КДБ затримав угорку Олену Філеп за підозрою у написанні антирадянських листів із фізичними погрозами комуністам та колгоспним активістам. Однак обласний прокурор не дав санкції на її арешт²⁵⁶.

Наступним важливим етапом для угорських опозиціонерів стала підготовка до відзначення першої річниці угорської революції. Від своєї агентури в середовищі угорської меншини КДБ отримав інформацію про існування у кількох містах Закарпаття молодіжної підпільної організації «Фекете-Чопот» або «Чорний загін». Її центральним осередком була угорська середня школа у Косоні, де учні 8-го та 9-го класів — Арпад Оремус, Тіберій Товт, Золтан Фіалко та С. Єрема — із гуми вирізали герб підпільної організації. Окремі члени організації проживали в Ужгороді, Мукачеві та Чопі. Одним із завдань підпільників стала підготовка до відзначення першої річниці жовтневих подій 1956 р. Відтак

повалення деспотичного ярма Радянської Росії. Ми також під цим ярмом стогнемо. До якого часу ми будемо ще далі терпіти. Угорець терпить, але не забуває! Ми також далі не терпимо! Адже ми також угорці вимагаємо, щоб нас приєднали до вільної Угорщини. Піднімайтеся угорці! Не бійтеся! Не вірте комуністам. Є ще Бог на небі! Піднімайся угорець! Батьківщина кличе! Зараз або ніколи!» (АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. С-5737. — Т. 2. — Арк. 97 (пакет).

²⁵³ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 1331. — Арк. 78–81, 82–87; Документи № 48, № 54, № 55; АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. С-5737. — Т. 2. — Арк. 190–192.

²⁵⁴ Dupka Gy., Horvát S. '56 Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény. — Ungvár — Budapest: Intermix, 1993. — О. 53.

²⁵⁵ ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 268–269; Документ № 65.

²⁵⁶ ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 40; Документ № 49.

розпочався збір зброї та боєприпасів. Деякі члени «Чорного загону» були раніше залучені до виготовлення та поширення саморобних антирадянських листівок восени 1956 р.²⁵⁷ На жаль, за наявними документами не можливо простежити подальшу долю учасників цієї групи.

У грудні 1957 р. 4-й відділ УКДБ у Закарпатській області відкрив справу попередньої оперативної перевірки на групу учнів середньої школи № 4 у Берегові — Іштвана Кондича, Йосифа Кіща та Степана Ковача, — яких підозрював у розповсюдженні у місті понад 150 антирадянських листівок, виконаних саморобним кліше на вузькій смузі учнівського зошита, у жовтні–листопаді 1956 р.²⁵⁸

У 1957 р. у зв'язку з угорською революцією УКДБ у Закарпатській області заарештувало 16 осіб, 10 з яких було засуджено за ст. 54–10 — «антирадянська пропаганда та агітація»²⁵⁹. Загалом у 1956–1957 рр. за ґратами опинилося 40 осіб. Зведена статистика антирадянських акцій за два роки включала 16 випадків поширення листівок, понад 100 різких антирадянських висловлювань і 15 випадків погроз на адресу радянсько-партійного активу²⁶⁰.

3 січня 1958 р. керівник 5-го відділення 4-го відділу УКДБ у Закарпатській області майор Рудов був викликаний у Київ для доповіді начальнику 4-го Управління КДБ СРСР генерал-лейтенанту Євгену Пітовранову про стан чекістської роботи по лінії «боротьби з угорськими буржуазними націоналістами». За результатами зустрічі Пітовранов дав вказівки щодо посилення роботи КДБ на угорському напрямі і запропонував до 1 травня 1958 р. підготувати конкретні пропозиції для введення радянської агентури в Угорщину для надання допомоги угорським спецслужбам та перехоплення каналів зв'язку, які вели до угорських націоналістів на території Закарпатської області²⁶¹. 18 січня 1958 р. заступник голови КДБ УРСР генерал-майор Микола Мороз видав вказівку начальнику УКДБ у Закарпатській області полковнику Савчуку, в якій підкреслював важливе значення, яке надавав КДБ СРСР «боротьбі з угорськими буржуазними націоналістами» у Закарпатській області, викриттю їхніх планів і каналів зв'язку з націоналістами в УНР та країнах Заходу. Мороз інструктував розпочати підбір і підготовку агентів, які мали зв'язки на території Угорщини для введення їх туди та надання допомоги угорським органам держбезпеки у викритті каналів зв'язку із націоналістами на Закарпатті²⁶².

Наприкінці серпня 1958 р. 4-й відділ УКДБ у Закарпатській області відправив в УНР агентесу «Євгенію» із завданням встановити контакт із колишніми учасниками угорського повстання та виявити можливі канали зв'язку між угорцями по обидва боки кордону та їхніми центрами на Заході. Агентеса по-

²⁵⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 57–60; Документ № 50.

²⁵⁸ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 173; Документ № 59.

²⁵⁹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 114; Документ № 58.

²⁶⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 119; Документ № 60.

²⁶¹ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 204; Документ № 61.

²⁶² ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 205; Документ № 62.

відомила про існування підпільної групи в Будапешті, яка налагодила нелегальний зв'язок із Канадою для здійснення валютних операцій, однак не змогла встановити жодного зв'язку угорських підпільників із Закарпаттям²⁶³.

У 1958 р. радянські органи державної безпеки помічали суттєве зменшення відкритих антирадянських проявів з боку закарпатських угорців, чому зокрема сприяли арешти, проведені у 1956–1957 рр. Незважаючи на це, події угорської революції продовжували чинити довгостроковий вплив на угорське населення на Закарпатті.

Черговий спалах антикомуністичних настроїв в їхньому середовищі був пов'язаний із оголошенням у середині червня 1958 р. смертного вироку Імре Надю та іншим лідерам революції. Тоді на лаві підсудних у Будапешті постали 11 представників угорського революційного уряду та командування за звинуваченням у зраді, спробі повалити комуністичний лад і реставрувати капіталізм в Угорщині. Вирок був винесений у консультації з урядом Яноша Кадара та радянським керівництвом 15 червня 1958 р. Імре Надя, колишнього міністра оборони Пала Малетера та революційного журналіста Міклоша Гімеша було засуджено до смертної кари і наступного дня повішено. Розправа над Надем та його соратниками, що стала завершенням цілої серії судових процесів у справі учасників революції 1956 р., викликала широкий міжнародний резонанс. Не минули ці події і закарпатські угорці.

Щойно стало відомо про вирок Надю та його соратникам, у Берегівському та Мукачівському районах було вивішено кілька радикальних листівок із закликом до вбивства комуністів. Органи КДБ рапортували про *«антирадянські націоналістичні судження»* угорської старшої інтелігенції та реформаторських священників та звинувачення ними радянської влади у тому, що сталося в Угорщині. У 1958 р. також відновилася практика таємних зібрань угорців під виглядом гри в карти та споживання вина, на яких велися *«антирадянські розмови»*. Значна частина угорського населення продовжувала слухати трансляції західних радіостанцій²⁶⁴.

Саме під впливом останніх учень 9-го класу вечірньої середньої школи м. Ужгорода, угорець Іштван Пастеляк виготовив і розповсюдив у рідному селі Галоч (Ужгородський район) до другої річниці угорської революції, в ніч на 23 жовтня 1958 р., три листівки із закликом до угорського населення об'єднатися у боротьбі проти комунізму за свободу та незалежність²⁶⁵. Ввече-

²⁶³ ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр.1331. — Арк. 265; Документ № 65.

²⁶⁴ ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр.1331. — Арк. 261–262; Документ № 65.

²⁶⁵ Текст листівки у перекладі з угорської звучав так: «Голос 23 жовтня. Сьогодні, 23 жовтня — друга річниця угорської революції. Два роки тому назад угорські патріоти хотіли відвоювати свободу. Але їм це не вдалося, оскільки за наказом радянських диктаторів, в яких руки запламовані кров'ю, втопили в крові правильну справу. Кожен угорський патріот, якщо не відкрито, то в душі, повинен співчувати тим людям, які боролися і померли за свободу. Революція мала багато мучеників. Комуністи знищили Імре Надя і декілька сотень патріотів. Комуністи на базі порожніх підозр арештовують та мучать людей. Не бійтеся мук! Чим більше мук у певного народу, тим ближча його свобода. Угорська молодь! Воюй і борись за свою свободу!

рі цього ж дня листівки передав в УКДБ секретар партійної організації колгоспу у Галочі Вільям Грюнвальд, а вже 25 жовтня юний активіст був затриманий. На допиті Пастеляк заявив, що акція була його власною ініціативою, інспірованою передачами «Голосу Америки», «ВВС», «Вільної Європи» та «Риму»²⁶⁶.

Під час подальшого слідства КДБ встановило, що ще у 1957 р. 14-річний Пастеляк під впливом західних радіопередач і реформаторського священника із с. Галоч Ендре Гече ініціював створення підпільної організації, до якої залучив односельчан-підлітків Яноша Сані, Ласло Молнара, Тібора Пердука, Ференца Деяка та Яноша Товта. На таємному зібранні у вересні 1957 р. юнаки створили організацію, розподілили між собою обов'язки, «таємним головуванням» обрали керівником Пастеляка та ухвалили почати магазинування вогнепальної зброї та боеприпасів для підготовки виступу проти радянської влади у випадку початку війни. Водночас вони прийняли клятву вірності організації та боротьбі за звільнення Угорщини. Восени 1957 р. члени галоцької групи ходили по полях і лісах у пошуках залишків зброї, патронів і мін із часів Другої світової війни. 24 листопада 1958 р. КДБ провів серію обшуків у членів групи, внаслідок чого було вилучено 60 набоїв до гвинтівки, 12 набоїв до пістолета, кілограм вибухівки, дві гранати, три снаряди і шість штиків до гвинтівки іноземного зразка. Однак під час подальшого проведення експертизи велика кількість зброї виявилася непридатною для використання. Невдовзі були затримані і решта співучасників групи — Л. Молнар, Я. Сані та Ф. Деак. Однак, зважаючи на неповноліття останніх, КДБ вирішив обмежитися проведенням профілактичних заходів²⁶⁷.

За ґратами натомість опинилися Тібор Пердук і реформаторський священник Ендре Гече, який насправді нічого не знав про існування підпільної групи. Під час слідства у в'язниці КДБ в Ужгороді 4 січня 1959 р. останній був закатований до смерті. Згідно з висновком судово-медичної експертизи, він офіційно помер від інфаркту на основі кардіосклерозу та гіпертонії. Кримінальну справу проти нього було закрито. КДБ не вдалося довести провину всіх заарештованих і тільки двох людей було засуджено за цією справою. 30–31 січня 1959 р. Закарпатський обласний суд виніс вирок Іштвану Пастеляку і Тібору Пердуку, засудивши їх до шести та двох років позбавлення волі у дитячих виправно-трудових колоніях відповідно. Оскільки 1959 р. Верховний Суд СРСР змінив кваліфікацію справи, то обидва юнаки провели всього один рік у місцях позбавлення волі²⁶⁸. Ласло Молнар, якого не засудили, бо на той час йому лед-

Радянська влада забрала багато тисяч угорської молоді на примусові роботи та в табори. Самим великим соромом було те, що Радянський Союз затоптав маленьку країну, яка бореться за свою свободу. Угорський народ ніколи не забуде ці муки та помстить за них. Угорці! Боріться за свою батьківщину та свободу. За Бога! За Батьківщину! За Свободу! 23 жовтня 1958 р.» (ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1081. — Арк. 143).

²⁶⁶ АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. 5608. — Т. 1. — Арк. 1–48.

²⁶⁷ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 262, 272–273; Документ № 65.

²⁶⁸ АТЗ УСБУ в Закарпатській області. — Ф. 7. — Спр. 5608. — Т. 3. — Арк. 262–310.

ве вивопнилося 13 років, мав протягом року з'являтися у селищну раду під контролем чергового офіцера КДБ²⁶⁹.

За узагальненою статистикою радянських органів державної безпеки, у 1957–1958 рр. в УРСР було викрито 23 антирадянські групи (18 — у 1957 р., а 5 — у 1958 р.), які виникли під впливом подій в Угорщині та Польщі. Серед їхніх учасників було заарештовано 27 осіб, а 75 осіб пройшли профілактичні заходи. Усього за згаданий період за ґратами опинилося 65 осіб та 100 осіб пройшли профілактику. Учасники цих груп «зводили наклеп» на внутрішню та зовнішню політику радянського уряду, проводили нелегальні зібрання, виготовляли і поширювали антирадянські листівки, а окремі з них висловлювали погрози на адресу партійно-радянського активу, а також закликали до організації страйків і «волинок»²⁷⁰. Цікаво, що ця статистика не враховує антирадянські групи, що існували серед закарпатських угорців.

Переслідування угорців на Закарпатті за вияви підтримки угорської революції 1956 р. відбувалися на тлі посилення репресій у межах всього СРСР. Як встановив російський дослідник В. Козлов, після угорських подій у 1957–1958 рр. в СРСР спостерігався потужний сплеск політичних репресій. Кількість засуджених за антирадянську агітацію і пропаганду протягом двох років складає 41% від загальної кількості всіх засуджених за 32 роки «ліберального комунізму»²⁷¹. Це призвело фактично до згорання хрущовської «відлиги». Соціальні ілюзії, породжені розвінчуванням «культу особи» Сталіна та міфом «відлиги», після придушення радянськими танками угорського повстання, швидко зійшли нанівець.

Замість висновків

Аналізуючи суспільну реакцію на угорські революційні події 1956 р. у радянському контексті, відомий російський історик Олександр Стикалін припустив, що, зважаючи на потужний диктат урядової пропагандистської машини і дефіцит інформації у суспільстві про події в Угорщині, більшість радянських громадян так чи інакше сприймала на віру твердження офіційної пропаганди. На його думку, певна частина суспільства розглядала угорські події як своєрідне продовження німецько-радянської війни і як відповідь на спроби «реакційних сил» переглянути завоювання, досягнуті у боротьбі з фашизмом. У той час найбільш догматичні громадяни розцінювали угорські події як результат капітулянтської політики хрущовського керівництва після смерті Сталіна і побо-

²⁶⁹ Dupka Gy., Horvát S. '56 Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény. — Ungvár — Budapest: Intermix, 1993. — Old. 58.

²⁷⁰ ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1097. — Арк. 357.

²⁷¹ Козлов В. Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe. 1953 — начало 1980-х гг. Издание третье, исправленное и дополненное. — Москва: РОССПЭН, 2009. — С. 322–323.

ювалися послаблення державної потуги СРСР. Водночас багатьох інтелігентів охопило почуття власної безпорадності²⁷².

Загалом ці висновки правильні, однак вони не враховують особливостей суспільної реакції на радянському західному пограниччі, де відлуння «жовтня 1956 р.» було чи не найбільш відчутним і довгостроковим. Приклад України засвідчує наскільки внутрішньо вразливим міг бути радянський режим під час спалаху міжнародних криз на його кордонах. Саме тут у вибухову суміш поєднувалися кілька факторів: суспільство, розбурхане дискусією про спадщину сталінізму, наслідки якого були особливо трагічними та масштабними в українському контексті; загроза активізації українського націоналістичного руху внаслідок повернення десятків тисяч політичних в'язнів та їхніх сімей у Західну Україну — регіон, який ще протягом десятиліття після війни був ареною найбільш запеклого збройного опору у всій радянській імперії; зростання угорського руху під впливом транскордонного трансферу революційних ідей та мобілізації етнічного націоналізму на всіх колишніх територіях Угорського королівства; поширення суспільного нонконформізму та інакодумства на тлі розпочатих Хрущовим половинчастих ліберальних реформ і перетворень у сусідніх Угорщині та Польщі. З іншого боку, в Україні, як і в інших частинах Радянського Союзу, мали місце доволі сильні маніфестації радянського консервативного патріотизму та підтримки неосталіністського курсу, які були не меншим джерелом занепокоєння з боку хрущовського керівництва.

Документи, які публікуються у цьому збірнику, дають можливість глибше проаналізувати весь спектр реакцій в українському суспільстві на угорські події та виправити деякі твердження істориків, які базувалися на вузькій джерельній базі та не враховували ширшого контексту.

Криза на західному пограниччі, пов'язана із поверненням десятків тисяч колишніх бранців ГУЛАГу та їхніх сімей у момент розгортання драматичних подій в Угорщині, втім не стала екзистенційною для радянської імперії. Радянський режим був впевнений у своїх позиціях навіть попри неможливість використання інструменту масового терору та усвідомлення того, що значна частина місцевого населення продовжувала бути вороже налаштованою проти нього, плекаючи надії на ланцюгову реакцію в межах СРСР.

Угорське повстання стало першою ластівкою у серії антитоталітарних революцій у країнах Центрально-Східної Європи, на початок яких поклало великі сподівання керівництво українського націоналістичного підпілля та УПА ще у другій половині 1940 — початку 1950 рр. Однак на момент вибуху угорської кризи в Україні було завершено придушення організованого збройного опору підпілля ОУН, а поодинокі підпільники вже не могли вплинути на суспільно-політичну ситуацію в країні. Водночас події 1956 р. засвідчили організаційну неспроможність середовища ОУН на еміграції у Західній Європі

²⁷² Стыкалин А. С. Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. — М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. — С. 345–346.

до мобілізації своїх членів для підтримки угорської революції та її потенційно ширшого відгону у радянській імперії.

За твердженням Аміра Вайнера, угорські повстанці та українські націоналісти не змогли здобути ширшої соціальної підтримки серед населення Західної України, оскільки багато жителів побоювалися, що «націоналізм» може призвести до зростання насильства²⁷³. Історик пов'язує це, зокрема, із ранами останньої війни та збройного насильства у регіоні у перше повоєнне десятиліття. Справді, пам'ять про Другу світову війну була ключовим запобіжником проти повторення угорських подій в Україні. Народне «аби лиш не було війни» стало чи не головним фактором, який стримував поширення симпатій в українському суспільстві до угорських повстанців та їхньої боротьби від Львова та Луцька до Криму та Ворошиловграда.

На відміну від країн Балтії, Чехословаччини та Румунії, в Україні не було масових демонстрацій на підтримку угорських подій і відкритих виступів проти введення радянських військ в Угорщину. Угорська меншина на Закарпатті перебувала під сильним репресивним тиском з боку КДБ. Будь-які акції непокори придушувалися в самому корені без шансів на розгортання ширшого руху опору. Однак привид угорської революції ще декілька років після її поразки тримав у напрузі радянську каральну систему на Закарпатті. Репресії влади у відповідь на зростання антикомуністичних настроїв серед закарпатських угорців призвели до їхньої більшої ізоляції в суспільстві.

Попри те, що радянській владі вдалося нейтралізувати революційний вибух в Угорщині і загрозу його поширення як в межах соціалістичного табору, так і всередині СРСР, зокрема в Україні, вплив угорських подій на радянську внутрішню політику був довготерміновий, спричинивши фактично до згорання «відлиги» та повернення до політики репресій (хоча і в масштабах набагато менших, ніж у сталінську добу). Відповіддю на угорські події стали «загвинчування гайок», встановлення чітких меж дозволеного і проведення масштабного ідеологічного контрнаступу. Водночас, щоб втримати під контролем зростання українського руху, радянська влада була змушена вдатися до запровадження окремих елементів політики «коренізації» 1920-х рр., залучаючи вихідців із місцевого населення до партійно-урядового апарату, сприяючи появі україномовних видань тощо.

Під час угорської та польської кризи восени 1956 р. радянський режим зі всією наглядністю переконався у небезпеці втрати монополії на інформацію. Передачі, трансльовані західними радіостанціями, мали зокрема сильний вплив на інтелігенцію та студентство, які піддавали сумніву твердження офіційної пропаганди та критикували політику радянського уряду. Зусилля влади щодо блокування радіостанцій не давали бажаного ефекту, зокрема на прикордонних територіях, де значна частина населення продовжувала ви-

²⁷³ Amir Weiner. *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics.* — P. 344.

користувати закордонні передачі як головне джерело інформації. Водночас вплив нерадянських медіа був відчутний у всіх куточках республіки: їх слухали як в Ужгороді, так і в Києві та Ворошиловграді. Інформаційна пробоїна, яка з'явилася у залізній завесі у 1956 р., принесла свої плоди вже за декілька десятиліть, відігравши свою роль у занепаді комуністичної системи.

Також негативний досвід угорських повстанців став у подальшому стримуючим фактором від відкритих масових збройних виступів проти комуністичної системи аж до 1989 року. Як справедливо відзначає Амір Вайнер, події 1956 р. та їхні наслідки позначили перехід від ери радикального опозиційного руху, що прагнув демонтажу радянської влади, до ери дисидентів, які шукали шляхи реформування системи зсередини, використовуючи легальні ненасильницькі засоби²⁷⁴. Для деяких майбутніх шістдесятників і дисидентів угорські події були одним з, якщо не вирішальним, мотивів формування їхньої опозиційності до радянської влади. Як зазначав відомий український дисидент Левко Лук'яненко, який у 1958 р. створив підпільну партію Українську робітничо-селянську спілку: «Придушення угорського повстання 1956 року яскраво показало всьому світові суть СРСР. Воно примусило задуматися найзавзятіших апологетів Москви над питанням, хто ж вона: центр світового комуністичного руху за втілення Марксового вчення в життя чи продовжувачка давньої імперської воєнно-поліцейської політики?»²⁷⁵. Зокрема, угорські події вплинули на інакодумство засновника Української Гельсінської Групи (1976) Миколи Руденка²⁷⁶ та ікону дисидентського руху Василя Стуса²⁷⁷.

²⁷⁴ Ibidem, p. 376.

²⁷⁵ Лук'яненко Л. Сповідь у камері смертників : [зб. творів]. — Київ: Б. в., 1991. — С. 86.

²⁷⁶ Руденко М. Найбільше диво життя. — К.: Кліо, 2013. — С. 341–342. Зокрема, Микола Руденко згадував, що угорські події стали для нього першим великим розчаруванням політикою Хрущова: «А проте в хрущовські часи діялися й такі речі, які руйнували оті рожеві ілюзії і знову повертали думку до страхітливих вад самої системи. Мене приголомшили події в Угорщині. Танки на вулицях Будапешта, що своїми сталевими черевиками чавили жінок і дітей, аж ніяк не вписувалися в доброзичливість хрущовської відлиги (...) Нас намагалися переконати, що радянські війська рятують угорців од небезпеки повернення фашизму, але ми вже в ці запевнення не вірили. Що й казати, ми були вдячні Хрущову за намагання повернути суспільству живу людську душу. Але події в Будапешті кидали похмуру тінь на його постать. Ми не могли йому пробачити угорської трагедії, бо ще не уявляли, що далеко не все залежало від Хрущова. Страхітливу, нелюдську сутність партократичної мафії ми тоді ще не розуміли».

²⁷⁷ Лазоренко А. Штрихи до портрета Василя Стуса // Василь Стус: Поет і громадянин. Книга спогадів та роздумів. — К., 2013. — С. 245.

Visszhang: az 1956-os magyar forradalom és az ukrán társadalom a szovjet állambiztonság dokumentumainak tükrében

Olekszandr Pahirya

Magyarországon 1956 októberében kitört Kelet-Közép-Európa első erőteljes antitotalitárius forradalma, amely alapjaiban rengette meg a szovjet birodalmat, miközben azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a szocialista tábor országaiban a szocializmus sztálini modellje rendszerszintű válságba került. Az SZKP XX. kongresszusának új retorikája ellenére a magyarok részéről érkező kihívás megmutatta, hogy a Kreml nem hajlandó radikálisan változtatni a kelet-európai „külső birodalma” feletti ellenőrzés módszerein, sem pedig tolerálni csatlósai éles elkanyarodását a társadalmi berendezkedés „mintaszerű” szovjet modelljétől. A magyar forradalom egészen 1989-ig a legerősebb ellenzéki megmozdulás maradt a szocialista táboron belül; az amerikai kutató, Johanna Granville kifejezésével élve ez lett az „első dominó”,¹ amely elindította a posztszovjet totalitárius rezsimiek összeomlását Közép- és Kelet-Európában.

A felkelés, amely 1956. október 23-án tört ki Budapesten, majd villámgyorsan az ország egészén szétterjedt, rövid idő alatt a helyi és központi hatalmi rendszer egészének összeomlását eredményezte. A tényleges hatalom spontán módon létrejött struktúrákban (forradalmi bizottságokban és munkástanácsokban) összpontosult. Október 27-ére az ország 19 megyéjéből 17-ben nemzeti és forradalmi bizottságokat hoztak létre, amelyek átvették a helyi hatalom funkcióit. Október 26–27-én a Magyar Népköztársaság (MNK) összes nagyobb városában tüntetések és fegyveres összecsapások zajlottak. Tömegesen fegyverezték le az állambiztonsági szervek és a rendőrség dolgozóit.² A forradalom fő hajtóerejét — a kommunista propaganda és a

¹ Granville J. C., *The First Domino. International Decision Making During the Hungarian Crisis of 1956*. Foreword by Raymond L. Garthoff. Texas A&M University Press, 2004.

² Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середя, А. С. Стыкалин. Москва, РОССПЭН, 1998. 418.

KGB-jelentések állításával szemben — korántsem a politikai revansra törekvő, régi horthysta elit képviselői, hanem a többségében a szocialista értékek mellett elkötelezett munkásosztály, valamint a második világháborút követően eszmélt egyetemi ifjúság jelentette. A belpolitikai és társadalmi-gazdasági problémák megoldása mellett a magyar forradalmárok az ország tényleges nemzeti szuverenitásának helyreállítását és a Szovjetunióval kialakítandó egyenjogú kapcsolatokat követelték.³ Ez alapján a magyar forradalmat nem csupán nemzeti demokratikus, de egyúttal antikolonialista forradalomnak is tekinthetjük, mivel a Kelet-Európában kialakított szovjet uralmi rendszer alapjait érintette.

1956. október 24-én a szovjet csapatok első bevonulása a tüntetések megakadályozása helyett épp az ellenkező hatást érte el: olajat öntött a felkelés tüzére, és hazafias érzelmek hullámát váltotta ki a magyar társadalomban. Felfegyverzett emberek százai léptek fel Magyarország nemzeti szuverenitásának védelmében. Hamarosan a katonaság egy része is átállt a felkelők oldalára. A spontán módon kialakult hatalmi szervek a szovjet csapatok kivonását, az államvédelmi erők felosztatását és a demokrácia széles körű érvényesítését követelték. Az 1956. október 24-én második alkalommal miniszterelnökké kinevezett Nagy Imre kormánya az alulról érkező nyomás hatására fokozatosan közeledni kezdett a forradalmi erőkhöz: megszüntette az egypárti diktatúrát, bevezette a többpártrendszert, és nyíltan követelte a szovjet csapatok kivonását az országból. Emellett a magyar vezetés egyoldalúan kinyilvánította a Varsói Szerződésből történő kilépését és Magyarországot „semleges országgá” kívánta nyilvánítani az ENSZ égisze alatt. Ez heves reakciót váltott ki a Kreml részéről, amely némi ingadozás és a magyar válság békés rendezésének lehetőségéről szóló viták után,⁴ 1956. október 31-én az újabb katonai beavatkozás mellett döntött. Erre a döntésre egyébek mellett a közel-keleti események is hatással voltak: október 29–31-én Anglia és Franciaország Izraellel közös katonai akciót indított Egyiptom ellen, hogy helyreállítsák a nyugati hatalmak ellenőrzését a Gamal Abdel-Nasser kormánya által államosított Szuezi-csatorna fölött. Egyiptom vereségének lehetőségét és annak veszélyét, hogy a kommunisták elveszíthetik a hatalmat Magyarországon, a Kreml ugyanannak a folyamatnak a láncszemeiként: az „imperialista erők” frontális támadásaként, illetve a „szocializmus erői” és szövetségeseik globális visszaszorulásának tüneteiként érzékelte.⁵ *„Ha kivonulnánk Magyarországról, ez felbátorítaná az amerikai, angol és francia imperialistákat. Ezt gyengeségünknek fognák fel, és támadásba lendülnének (...) Akkor Egyiptom mellett odaadnánk nekik Magyarországot is. Nincs más választásunk...”* — jelentette ki Hruscsov az SZKP KB Elnökségének 1956. októ-

³ Стыкалин А. С., Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. 21–29.

⁴ Lásd például Mark Kramer, The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. *Journal of Contemporary History*. Vol. 33, No. 2 (Apr., 1998), 186–190.

⁵ Стыкалин А. С., Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. Москва, Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. 88–89.

ber 31-én megtartott tanácskozásán.⁶ Ezért a szuezi válság meggyorsította a Magyarországról szóló kulcsfontosságú döntés meghozatalát, és nagyobb mozgásteret adott a Szovjetunióknak a magyar kérdés kezelésében.

A Kreml 1956 októberében a magyar kérdéssel párhuzamosan foglalkozott a lengyelországi válság rendezésével is. Lengyelországban Moszkva akarata ellenére Gomułka, a reformszárny vezetője jutott hatalomra. Az új lengyel vezetésnek ugyanakkor sikerült elég gyorsan stabilizálni a helyzetet és biztosítani Moszkvát a lojalitásáról, valamint arról, hogy Lengyelország továbbra is a szocialista tábor része marad. A lengyelországi eseményekhez képest a magyar válság sokkal komolyabb kihívást jelentett a Szovjetunió kelet-európai hegemoniája szempontjából, mivel itt az összemzeti felkelés következtében az egész pártállami rendszer összeomlott, és az a veszély fenyegetett, hogy a kommunisták elveszítik a hatalmat, Magyarország pedig ki lép a szocialista blokkból.⁷

A magyar kihívással szembenézve a Kreml úgy döntött, hogy a Kelet-Európa feletti ellenőrzés megtartása érdekében erőszakos megoldás révén fog példát statuálni. 1956. november 2–3-án Moszkvában megalakult Kádár János kormánya, amelynek feladata az volt, hogy legitimitást biztosítson a katonai beavatkozáshoz: hivatalosan be kellett hívnia a szovjet csapatokat, hogy „rendet teremtsenek” Magyarországon. 1956. november 4-én reggel megkezdődött a Varsói Szerződés egyesített fegyveres erőinek „Forgószél” fedőnevű hadművelete, amely november 12-én a magyar forradalom leverésével ért véget.⁸

A magyar válság a második világháborút követően létrejött jaltai–potsdami nemzetközi rendszer szakítópróbája volt, 1956 októbere ugyanakkor a külpolitikai vonatkozások mellett a „belső birodalomban” kialakult helyzetre is erőteljes hatást gyakorolt. A magyar események példátlan nemzetközi hullámokat váltottak ki, amelyek magát a Szovjetuniót is elérték. Ennek következtében a szovjet vezetés tudatában reformellenes „magyar szindróma” keletkezett, amely ettől kezdve kifejezetten fékezte a desztalinizáció folyamatát a Szovjetunióban. Attól tartottak, hogy ha a pártvezetés elveszíti az ellenőrzést az akár csak nagyon korlátozott és felemás reformok felett, az események könnyen a magyar forgatókönyv szerint fejlődhetnek tovább. Ez a félelem oda vezetett, hogy a Szovjetunióban 1956 végén megerősödtek az antiliberális és reformellenes tendenciák. Általában elmondható, hogy a magyar események nem csupán belekódolták a visszalépést Hruscsov belpolitikájába, de egyenesen a Szovjetunióban megkezdődött „olvadási” folyamat egészét kérdőjelezték meg.⁹ A magyar

⁶ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Редакторы-составители: Е. Д. Орехова, В. Т. Середя, А. С. Стыкалин. Москва, РОССПЭН, 1998. 479.

⁷ Стыкалин А. С., Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. Москва, Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. 601.

⁸ Részletesebben ld. Soviet Military Intervention in Hungary 1956. Edited by J. Györkei and M. Horváth with a study by Alexander M. Kirov and memoirs of Yevgeny I. Malashenko. Budapest, Central European University Press, 1999.

⁹ Ez a fogalom maga is vitatott a történetírásban. Lásd Dobson, Miriam J (2011), The Post-Stalin Era: De-Stalinization, Daily Life, and Dissent. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 12 (4). 921–922.

forradalom erőszakos leverése világosan megmutatta, hol húzódnak a határai annak az SZKP által meghirdetett, a sztálini örökséggel szakítani kívánó irányvonalnak, amelynek része volt többek között a szocialista átmenet különböző formáinak az elfogadása, valamint a szocialista országokkal fenntartott kapcsolatok átalakítása. Mindemellett a magyar felkelés a szovjet társadalomban is nagy visszhangot keltett, és napirendre tűzött egy sor, a rezsím számára kellemetlen kérdést, amelyek magát a legitimitását kérdőjelezték meg.

Az 1956 őszen lezajlott nemzetközi események hatására új erőre kapott az a társadalmi nyugtalanság, amely Nyikita Hruscsovnek az SZKP 1956 februárjában megtartott XX. kongresszusán elhangzott beszéde nyomán keletkezett a Szovjetunióban. Az egyetemisták, az értelmiségiek és más társadalmi csoportok a lengyel és magyar változásokban kínálkozó lehetőséget láttak arra, hogy kifejezzék a fennálló hatalommal szembeni elégedetlenségüket. Sztálin „személyi kultuszának” leplezése és az 1930-as, illetve 1950-es évek eleji tömeges repressziók elítélése utat nyitott a szovjet rendszer természetét célba vevő, széles körű kritika előtt. A hatalom azzal próbálta helyreállítani a desztalinizációs kampány feletti ellenőrzését, hogy előírta, mi számít engedélyezettnek és mi nem, ám így sem volt képes megállítani az ellenzéki hangulat kialakulását a társadalomban. A XX. kongresszus hatására a társadalmi viták olykor teljességgel előreláthatatlan, radikális jelleget öltöttek, és a kommunista projekt alappilléreit ásták alá. A lengyel és a magyar válság így a legsebezhetőbb pillanatában érte a szovjet rezsímet, amikor azt épp a sztálinizmus örökségéről szóló társadalmi viták tartották izgalomban. A magyar forradalom kitörése után, 1956 októberének végén a kommunista vezetés Nyikita Hruscsovval az élen attól tartott, hogy a szovjet értelmiség hazai földön is képes lesz hasonló zavarások kiprovokálására. A hatalom nyugtalanító párhuzamokat látott egyebek mellett az épp megszületőben lévő szovjetunióbeli ellenzéki *mozgalom* és a magyarországi ellenzék fő központja, a forradalom szellemi alapjait lerakó Petőfi Kör tevékenysége között. A szovjet pártvezetők emellett attól is tartottak, hogy a represszív intézkedések elégtelennek bizonyulhatnak arra, hogy kellőképpen ráijesszenek a tiltakozókra és helyreállítsák a rendet.¹⁰

Az oroszországi Memorial Társaság adatai szerint a Szovjetunió 11 köztársaságában és 43 régiójában regisztráltak a magyar felkelés leverése elleni tiltakozásokat. A tiltakozás a legkülönbözőbb formákat öltötte: röplapok terjesztése, versek és publicisztikák, naplóbejegyzések, magánlevelek, valamint a szovjet állami hatóságoknak és pártszervezeteknek címzett levelek írása, tüntetések, ellenzéki megszólalások és hasonlók.¹¹

A magyarországi események a Szovjetunió területén belül a második világháború eredményeként az országhoz csatolt, a nyugati határ mentén fekvő területeken keltették a legnagyobb visszhangot. A kommunista rezsím pozíciója Ukraj-

¹⁰ Mark Kramer, The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. *Journal of Contemporary History*. Vol. 33, No. 2 (Apr., 1998), 195–196.

¹¹ Алексей Макаров, Люди октября 1956 года // Режим доступа: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1477397430>.

nában volt a legingatagabb, ahol a szovjet megtorló csapatok csupán néhány évvel korábban verték le Kelet-Európa legnagyobb fegyveres ellenállási mozgalmát, amelyet az Ukrán Nacionalisták Szervezete és az Ukrán Felkelő Hadsereg szervezett. A magyarországi események időben egybeestek az ukrán nacionalista földalatti mozgalom néhány tízezer tagjának Nyugat-Ukrajnába történő hazatérésével, akik amnesztiával szabadultak a GULAG táboraiból és különféle hatóságilag kijelölt kényszerlakhelyekről; ők a táborokban és az úgynevezett speciális telepeken elszervezett megpróbáltatások ellenére is tökéletesen felkészültek rá eszmeileg, hogy folytassák a kommunista rezsim elleni küzdelmet. Ezek az emberek nagy létszámú és jól szervezett csoportot alkottak, a szovjet rendszerrel szembeni egy évtizednyi kitartó fegyveres ellenállás, táborlázasok szervezése és egyéb ellenállási formák bőséges tapasztalataival a hátuk mögött. A csoport tagjai elvetették a beépülés és a rendszer „belülről” történő megreformálásának lehetőségét, ehelyett elszántan törekedtek annak megdöntésére. A XX. kongresszust követően, amely felszakította a nyugat-ukrajnai régió megszállásának és szovjetizálásának idején okozott sebeket, csupán valamiféle kataklizma kellett, hogy konkrét cselekvéssé alakítsa a szunnyadó gyűlöletet.¹² Ez a kataklizma végül a határ másik oldalán következett be 1956. október végén-november elején.

Amint azt Amir Weiner amerikai történész megjegyzi, éppen a Szovjetunió volt az, ahol a nyugati határ menti övezetben sor került a GULAG lebontott birodalma és a Moszkva által nemrégiben Kelet-Európában felépített szovjet birodalom közötti — nemcsak metaforikus, hanem szó szerinti — találkozássra.¹³ A balti országoktól Ukrajnáig terjedő szovjetellenes földalatti mozgalmak számos egykori résztvevője szülőföldjére visszatérve szembesült először a határ másik oldalán létrejött kommunista rezsim felbomlásával, ami új lökést adott kommunistaellenes tevékenységüknek.

Ukrajnai kontextusban ehhez az a tényező is hozzátartozik, hogy Kárpátalja területén ekkoriban több mint 134 ezer magyar lakos élt, akiket egyenesen felvilányoztak a határ túloldalán zajló forradalmi események. Ezek az események nem csupán felszították körükben a kommunistaellenes hangulatot, hanem reményt is ébresztettek bennük arra, hogy a magyar „elképzelt közösség” (Benedict Anderson kifejezése) végre helyreállhat Magyarország történelmi határain belül. A szovjet vezetők jelentéseket kaptak a romániai és csehszlovákiai magyar kisebbségek aktivizálódásáról, a magyarok erdélyi és szlovákiai városokban tartott tüntetéseiről, valamint arról, hogy a kisebbségi magyarok keresik a kapcsolatot az anyaországi forradalmárokkal;¹⁴ mindezek okán attól tartottak, hogy Kárpátalján is hasonló zavargások törhetnek ki.

¹² Amir Weiner, *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. *The Journal of Modern History* 2006, 351.

¹³ Uo. 335.

¹⁴ Mark Kramer, *The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings*. *Journal of Contemporary History*. Vol. 33, No. 2 (Apr., 1998), 193–194.

Egyes nyugati kutatók szerint az a veszély, hogy a magyar forradalom tüze a Var-sói Szerződés más tagországaira, sőt a „belső birodalomra” is áterjedhet, a magyarországi forradalmi megmozdulás leveréséről szóló, Moszkvában meghozott végső döntés egyik legfontosabb motivációja volt.¹⁵ Meggyőződésünk szerint ez a veszély alighanem éppen Ukrajnában vált a legnyilvánvalóbbá, ahol a szovjet rendszer nemcsak a politikájával szembeni, liberális körökből származó kritikával, hanem az ukrán és magyar nacionalizmus kihívásával is szemben találta magát.

A szovjet politikában Ukrajna rendkívül fontos szerepet játszott a magyar válság rendezése során. A Szovjetunió második legnagyobb tagköztársasága felvonulási területként szolgált a Kárpátok menti katonai körzethez tartozó, 60 ezres létszámú szovjet csapatok magyarországi inváziójához. Ugyanakkor Ukrajna legnyugatibb része — a Kárpátaljai Terület — a magyar államvédelmi szervek, illetve az állami és pártapparátus számos tagja számára nyújtott menedéket, akik a forradalmi erőszak elől menekültek a Szovjetunióba. Innen tette meg első lépéseit Kádár János bábkormányja is, amely egy Ungvár környékén található rádióállomáson keresztül azzal a felhívással fordult honfitársaihoz, hogy „szüntessék be a véres testvérharcot”. Ezenkívül Nyugat-Ukrajna a szovjet különleges műveletek számára is hátországi bázisként szolgált, ahová az Ivan Szerov vezette KGB a felkelés leverése közben elfogott magyar állampolgárokat ideiglenesen irányította. Bár a területet szilárdan az ellenőrzésük alatt tartották, a szovjet kormány, illetve a mindenütt jelenlévő Állambiztonsági Bizottsága (a KGB) tudatában volt annak, milyen széles körű visszhangra találtak a magyarországi események a nyugati határvidéken, és lépéseket tettek annak érdekében, hogy a magyarországi forgatókönyv ne ismétlődhessen meg Ukrajnában. A szovjet rezsim, amely tíz éven keresztül folytatta ádáz harcát az ukrán ellenállási mozgalom ellen, tartott tőle, hogy a magyar forradalmi szikra ismét lángra lobbantja a nyugat-ukrajnai antikommunista felkelés tűzfészket, ezúttal a magyar gyűnyaggal is tovább szítva.

Annak ellenére, hogy a magyarországi események jól érzékelhető visszhangra találtak az ukrán társadalomban, a lakosság véleménye, vélekedései és reakciói meglehetősen ellentmondásosak voltak. Ezek utóbb az ukrán és nemzetközi kutatók munkáiban is alapos elemzés tárgyát képezték. Ebben a témában az ukrán történetírás legalaposabb tudományos munkáját a szovjet politikai vezetés és a biztonsági szolgálatok dokumentumait feldolgozó Oleg Bazsan, az Ukrán Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa publikálta.¹⁶ A dokumentumok tanulmányozása alap-

¹⁵ Charles Gati, *Hungary and the Soviet Bloc*. Durham, N.C., Duke University Press, 1986, 153; Mark Kramer, *The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings*. *Journal of Contemporary History*. Vol. 33, No. 2 (Apr., 1998), 195; Amir Weiner, *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. *The Journal of Modern History* 2006, 333.

¹⁶ Бажан О., Зовнішньополітичні акції ЦРСУ у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВС-КГБ. 2000. № 2–4. 515–524; Уб.: Зовнішні чинники формування ідеології дисидентства в Україні в другій половині 50-х — 80-ті роки // Історія України: маловідомі імена, події і факти. Київ, 2001. Вип.14. 364–384; Уб.: Політичні репресії в Україні під час Угорської революції 1956 р. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Вип. 34. 2007. 289–298; Уб.: Реакція українського суспільства на

ján a kutató cáfolta a szovjet propaganda állításait, amelyek szerint a lakosság teljes mértékben támogatta a Szovjetunió magyarországi politikáját; ezzel szemben Ukrajna területén a legkülönbözőbb társadalmi rétegek elégedetlenségét rögzítették a szovjet csapatok magyarországi intervenciójával kapcsolatban. Bazsan szerint az 1956-os események mindeközben az USZSZK-n belüli ellenzéki mozgalom létrejöttének kiindulópontjává váltak.

Nyikolaj Gyerzsaljuk az 1956-os magyar forradalom által az ukrán nemzeti függetlenségi mozgalomra gyakorolt hatás bizonyos vonatkozásait vizsgálta.¹⁷ D. Spak¹⁸ és I. Karetnyikov¹⁹ a magyar eseményeknek az Ukrajna déli és keleti régióiban megfigyelhető társadalmi fogadtatását tanulmányozták. Larisza Kapitan a csak korlátozottan elérhető historiográfiai és elsődleges forrásanyag alapján követte nyomon a magyarországi események visszhangját Kárpátalja nem magyar részében.²⁰ Szergej Gordijcsuk a szovjet korszakban (1944–1991) Kárpátalján alkalmazott repressziókról írt disszertációjában a szovjet állambiztonsági szerveknek az 1956-os eseményekkel kapcsolatos megtorló intézkedéseit kutatta, a büntetőügyekhez kapcsolódó levéltári anyagokra támaszkodva.²¹ Sztjepan Vidnyanszkij az 1956-os magyar forradalom ábrázolását elemezte az ukrán történetírásban és memoáirodalomban.²² Mátyás Irina áttekintette az ukrán levéltárakban, például az Ukrán Társadalmi Egyesületek Központi Állami Levéltárában és a Külügyminisztérium Állami Szaklevéltárában őrzött,

події 1956 року в Угорщині // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 18. Ужгород, 2007. 32–38; Уб.: Угорська революція 1956 р. та її наслідки для України // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 14. Київ, 2008. 274–277; Уб.: Ставлення українського соціуму до Угорської революції 1956 року // Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 298–307; Уб.: Угорська революція 1956 року та протестний рух в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 516–524.

¹⁷ Держалюк М.. Угорська революція 1956 року та її вплив на піднесення національно-визвольного руху в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 499–515.

¹⁸ Шпак Д. О., Суспільні настрої Півдня Української РСР у ході подій Угорської революції 1956 року та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/21_DSN_2012/Istoria/1_114987.doc.htm

¹⁹ Каретніков І., Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 525–528.

²⁰ Капітан Л., Події 1956 р. в Угорщині: відлуння у радянському Закарпатті // Вісник Черкаського університету. 2014. № 9 (302). 126–131.

²¹ Гордійчук С., Політичні репресії на Закарпатті у 1944–1991 рр. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Спеціальність 07.00.01 — історія України. Ужгород, 2015. 130–141.

²² Віднянський С., У «дружніх» обіймах Кремля. До 50-річчя Угорської революції 1956 року // Дзеркало тижня. 21–27 жовтня 2006. № 40. 1., 21.; Уб.: Угорська революція 1956 року в українській історіографії та мемуаристиці // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 455–464.

a magyar forradalom történetére vonatkozó forrásokat, illetve ezek lehetséges szerepét a téma további kutatásában.²³

A kárpátaljai magyar lakosságnak a magyar forradalom eseményeivel kapcsolatos reakcióiról a legalaposabb elemzések Dupka György²⁴ és Váradi Natália²⁵ tollából születtek. Utóbbi 2008-ban, Magyarországon védte meg disszertációját, és több fontos publikációt is szentelt ennek a problémának; ezek alapját a helyi sajtó, a területi pártlevéltárak, az elítélt magyarokkal kapcsolatos büntetőügyek, valamint az események résztvevőivel készített interjúk anyaga képezte.

A lengyel származású brit történész, Zbigniew Wojnowski, aki nagyszámú szovjet dokumentum alapján elemezte az 1956-os magyar és lengyel események korabeli társadalmi visszhangját Szovjet-Ukrajnában, arra a megállapításra jutott, hogy a reakciók nem helyezhetők el a hrucsovi politika helyeslésének vagy ellenzésének egyszerű dichotómiájában. A kutató által javasolt megoldás szerint azokat sokkal inkább a „konzervatív hazafiság”, a „reformista hazafiság” és az „etnikai nacionalizmus” fogalmi keretén belül érdemes vizsgálni. Az első irányzat Moszkva represszív magyarországi politikájának nyílt támogatóit és az erős államba vetett hit szószólóit foglalta magában, és bizonyos mértékben összefüggött a sztálini „kemény kéz” iránti nosztalgiával. Ennek az irányzatnak a hívei bírálták Hruscsovot a desztalinizációs kampány során elkövetett túlzások, a „liberális” irányvonal, valamint a „külső birodalom” feletti ellenőrzés elvesztése miatt, és arra szólították fel a vezetést, hogy bel- és külföldön egyaránt alkalmazzon erőszakot a rend helyreállítása érdekében. A kutató ehhez a csoporthoz sorolja az ún. szovjet középosztály képviselőit (pártaktivistákat, mérnö-

²³ Матяш І., Архівні джерела до історії Угорської революції 1956 року в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 465–473.

²⁴ Dupka György-Horváth Sándor: '56 Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény. Kárpátaljai Magyar Könyvek 158. Ungvár — Budapest: Intermix, 1993; Dupka György-Horváth Sándor: A magyar forradalom és szabadságharc hatása Kárpátalján (Ukrajnában) // Magyar'56: hatások a Kárpát-medencében / Szerk. Székelyhidi Ágoston. 1. kötet. Budapest, 1996. 255–263; Dupka György: '56 és Kárpátalja. Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Kárpátaljai Magyar Könyvek 181. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006; Dupka György: A magyar forradalom és szabadságharc hatása Kárpátalján // 50 év 1956–2006. Szerkesztette Balla Bálint, Szöllősy Pál. Basel — Budapest, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 2006. 158–173; Dupka György: „Jön még egy új világ...” A magyar '56 kárpátaljai kézikönyve (A forradalom visszhangja a „megrengett Szovjetföldön”, 1956–1959). Tudományos ismeretterjesztő monográfia. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2020.

²⁵ Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dokumentumai. (Forrásválogatás) Vál., közread. és a bev. tanulmányt írta Váradi Natália. Szerk.: Galambos Sándor. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. II. Közlemények 43. Nyíregyháza, 2012.; Váradi Natália: 1956-os deportálások a Szovjetunióba. A KGB dokumentumai alapján // Acta Beregsasiensis. Beregszász, 2010. 2. sz. 39–55; Váradi Natália: A tököli kormánydelegáció kíséretére vonatkozó KGB-dokumentumok Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Levéltárában. In: Mercurius Veridicus Novus. I. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanulmánygyűjteménye. Beregszász, 2015. 254–298; Váradi Natália: Dokumentumok az 1956-ban Veszprémből a Szovjetunióba hurcolt egyetemistákról Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának ungvári levéltárából // Veszprémi Szemle. Veszprém, 2013. 4. sz. 3–41.; Váradi Natália: The 1956 Hungarian Revolution and its aftermath from the point of view of the Transcarpathian archival documents // Stuttgart, ORT Publishing and The Center for Scientific Research “Solution”, 2019. 61–73.

köket, mezőgazdasági szakembereket, egyetemi oktatókat), valamint a háborús veteránokat és katonákat, akik általában a hangadó szerepét játszották a párt által a nemzetközi események megvitatására szervezett agitációs gyűléseken és összejöveteleken. A KGB beszámolóí megerősítik, hogy számos ukrain lakos hangoztatott hasonló gondolatokat a formális gyűléseken kívül is, még hozzá nem ritkán igencsak indulatos stílusban. A konzervatív hazafiság azon a hiten alapult, hogy a szovjet állam képes békét és stabilitást biztosítani a kialakult helyzetben, amikor is a szovjet állampolgárok közül sokan tartottak attól, hogy a magyarországi események miatt akár háború is ki-törhet. A történész szerint az USZSZK-n belül a magyar és lengyel események kapcsán ez az irányzat képviselte a domináns véleményt.

A második táborhoz azok tartoztak, akik a Szovjetunió további „demokratizálása”, az állam szerepének a korlátozása és a kelet-európai események szabad, nyilvános megvitatása mellett léptek fel. A „reformista hazafiság” leglelkesebb hívei az egyetemisták voltak, akik rokonszenvüket fejezték ki a lengyel és a magyar reformisták vezéralakjai, Gomulka és Nagy iránt, miközben bírálták a magyarországi szovjet beavatkozást, és a hatalmat hibáztatták az ottani eseményekről szóló hiteles tájékoztatás hiánya miatt. A gazdaságról, a külpolitikáról, a nemzetiségi kérdésről és a szólásszabadságról alkotott eltérő véleményük ellenére mind a reformista, mind a konzervatív hazafiság tábora fenntartotta a szovjet állam iránti nagyfokú lojalitást. Bár mind a két irányzat egyaránt bírálta Hruscsovot és a szovjet vezetést, az utóbbit jobban aggasztotta a konzervativizmus, amely balról intézett kihívást a hatalomnak.

Wojnowski külön kiemeli az ukrán földalatti nacionalista mozgalom egykori tagjait, a betiltott görögkatolikus egyház követőit, valamint a „nem lojális” nemzeti kisebbségek tagjait: a magyarokat, a lengyeleket és a zsidókat, akik együtt nagyobb potenciális fenyegetést jelentettek a szovjet rezsim stabilitása szempontjából.²⁶ A lengyelországi és magyarországi fejlemények arra bátorították a nemzetiségeket, hogy saját etnikai identitásukat mozgósítsák a szovjet identitásdiskurzussal szemben. Ehhez fontos hozzátenni, hogy az összes említett csoport Ukrajna nyugati határánál, a magyarországi beavatkozást végrehajtó szovjet csapatok közvetlen hátszögében összpontosult.

* * *

Ukrajna Kommunista Pártja (UKP) eleinte nem látott Ukrajnára nézve fenyegető problémát a Lengyelországban és Magyarországon kibontakozó történelmekben. 1956. október 26-án a dél-ukrainai Nyikolajevben, a Hajóépítési Egyetem környékén a szovjet csapatok agresszív magyarországi tetteit elítélő röplapot kezdtek terjeszteni. A kézzel, fekete tussal írt röplap arra szólította fel a társadalmat, hogy tiltakozzék a szovjet erőknek a kommunista igától megszabadulni igyekvő magyarok-

²⁶ Zbigniew Wojnowski, *Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985*. Doctoral thesis, UCL (University College London), 2011, 57–105; Zbigniew Wojnowski, *The Near Abroad: Socialist Eastern Europe and Soviet Patriotism in Ukraine, 1956–1985*. University of Toronto Press, 2017. 30–70;

kal szemben alkalmazott véres megtorlása ellen.²⁷ Ez volt az egyik legelső olyan akció, amely azt jelezte, hogy a magyarországi események hatására a társadalmon belül erősödni kezdett az ellenzéki hangulat.

A magyar válság lakossági visszhangját elemző első KGB-beszámoló csak 1956. október 27-én jelentek meg, és a kárpátaljai magyarok körében tapasztalható „elleneséges megnyilvánulásokról” tanúskodtak.²⁸ A továbbiakban a szovjet biztonsági szolgálatok szinte naponta rögzítettek a magyarországi hírekkel kapcsolatos lakossági megnyilatkozásokat. Az emberek a legkülönbözőbb helyzetekben fejtették ki gondolataikat: agitációs gyűléseken, magánlevelekben, barátokkal és munkatársakkal folytatott informális beszélgetések során, a munkahelyükön, tanulás és utazás közben, sorban állás alatt az élelmiszerüzletekben és így tovább. Az embereknek nem volt lehetőségük a szabad nyilvános vitára, ezért a nem nyilvános térben körvonalazták gondolataikat. A KGB, amely kiterjedt ügynökhálózata révén mélyen behatolt a különböző társadalmi közegekbe, bármelyik nyugati szociológiai intézetnél pontosabban nyomon tudta követni a közvélemény alakulását, „ujját a szovjet társadalom ütőerén tartva”. A legkülönbözőbb társadalmi rétegek tagjai kerültek a szovjet titkosrendőrség látókörébe: szakmai szervezetek, vallási és nemzetiségi közösségek, gyári munkások, kolhozparasztok, szellemi foglalkozású és műszaki értelmiségiek, egyetemisták, párt- és Komszomol-tagok, a második világháború veteránjai, katonák, a GULAG-ról szabadult foglyok és a kijelölt kényszerlakhelyekről hazatérő kitelepítettek, a földalatti nacionalista mozgalmak akkoriban is aktív résztvevői, a nemzeti kisebbségek képviselői és mások. A KGB ugyanakkor elsősorban arra összpontosította a figyelmét, hogy azoknak a személyeknek az „elleneséges” megnyilatkozásait rögzítse, akiket már eleve gyanúsnak tartottak, illetve akik a múltban már részt vettek valamilyen szovjetellenes tevékenységben. Zbigniew Wojnowski megállapítása szerint ezért a hivatalos beszámoló nem is annyira új ellenségeket konstruáltak, sokkal inkább régóta meglévő problémák megoldásának sürgető szükségességére hívták fel a figyelmet.²⁹

A szovjet állambiztonsági szervek és a párt párhuzamosan figyelte a társadalom hangulatát. Az UKP összegyűjtötte és összegezte az információkat, amelyeket azután Moszkvába küldtek tovább. A két struktúra helyzetértékelése igen gyakran eltérő volt. Miközben a párt többnyire elsősorban a „helyes” gondolatokat helyezte előtérbe, és jelentősen szépítette a társadalom reakcióit, a KGB szervei azokra a főleg nem nyilvános megnyilatkozásokra és tettekre összpontosították a figyelmüket, amelyek megítélésük szerint veszélyt jelenthettek a szovjet hatalomra. Ezeknek a dokumentumoknak az elemzése során figyelembe kell venni, hogy a szovjet társadalmat kettős valóság jellemezte: az emberek a nyilvánosság szféráiban hajlamosak voltak látványosan

²⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України. [Ukrán Társadalmi Egyesületek Központi Állami Levéltára] (A továbbiakban CDAGO Ukrajna) f. 1. op. 24. gy. 4265. 6, 28–29. lap

²⁸ Галузевий державний архів Служби безпеки України [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] (A továbbiakban GDA SZBU) f. 1. op.1. gy. 1330. 15–21. lap; 1. sz. dokumentum.

²⁹ Zbigniew Wojnowski, *Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985*. Doctoral thesis, UCL (University College London), 2011, 98.

demonstrálni lojalitásukat és szovjet hazafiságukat (ahogy azt a párt megkövetelte tőlük), miközben magánérinkezéseikben szabadjára engedték kritikusz/ellenzéki gondolataikat. A kontextusz függvényében ugyanazok az emberek deklarálhatták a szovjet hatalomhoz való hűségüket, ugyanakkor bírálhatták, sőt el is ítélték azt. Éppen a nem nyilvános kommunikáció megfigyelésére fókuszálták tevékenységüket a szovjet állambiztonsági szervek, amelyek a Sztálin halálát követően végrehajtott strukturális és funkcionális átalakítások ellenére továbbra is ellátták a szovjet állam szempontjából létfontosságú szerepüket. Az emberek reakciói mindenesetre különösen erős aggodalmat váltottak ki a hatalomból, függetlenül attól, hogy az említett történésekkel kapcsolatos álláspontjukat nyilvánosan vagy magánúton fejezték-e ki. A közhangulat ennyire elmélyült tanulmányozása arról árulkodik, hogy a rezsim nagyon is tartott a lengyelországi és magyarországi események visszhangjától a Szovjetunió belül, azon belül is többek között az ország nyugati határ menti területein. A szovjet-ukrán társadalmon belül a kelet-európai válságokról szóló viták legélénkebb szakasza az 1956 októberének végétől december közepéig tartó hetekre tehető, majd 1957 elején fokozatos lanyhulás vette kezdetét. „Ötvenhat októberének” hatása tagköztársaság magyar határának környékén volt a legtartósabb és a legfeltűnőbb, ami az anti-kommunista ellenállás különböző megnyilvánulásai alapján egészen 1959-ig nyomom követhető. A társadalmi viták nyomán különféle — szociológiai, gazdasági, életkori, földrajzi és etnikai-nemzetiségi — törésvonalak tárultak fel az ukrán társadalmon belül, amelyek meghatározták a válsággal kapcsolatos reakciók eltérő jellegét.

A titkos beszámolók szerzői az általuk rögzített megnyilatkozásokat a „helyes”, „negatív”, „ellenséges” és „szovjetellenes” kategóriákba sorolták be. Egyes nyugati történészek kritikusan értékelik a szovjet állambiztonsági szolgálatoknál keletkezett hivatalos beszámolók alkalmasságát arra, hogy pontosan jelezzék a fennálló rezsimmel kapcsolatos „elfogadó” vagy „elutasító” társadalmi attitűdök mértékét. Ezeknek a dokumentumoknak szükségszerű korlátjuk, hogy csupán bizonyos, a hatalmat érdeklő kérdésekkel, illetve a „másként gondolkodás” megnyilvánulásainak szabványosított csoportosításával dolgoztak, ezért gyakran nem voltak képesek hitelesen tükrözni azokat a motivációkat és meggyőződéseteket, amelyek a társadalmon belül a nonkonformista nézeteket táplálták.³⁰ Ugyanakkor a szovjet biztonsági szolgálatoknál keletkezett dokumentumok korlátozott forrásértéke ellenére is a KGB-nél összegyűlt, a szocialista táborban kialakult válságok társadalmi visszhangjára vonatkozó nagyszámú adat meggyőzően tanúskodik róla, hogy a szovjet polgárok jelentős hányada szimpatizált a magyar felkeléssel, és olyan eszméket hangoztatott, amelyeket az „ellenállás” bizonyos formájaként értelmeztek. A Hruscsov-korszak idején keletkezett KGB-beszámolók ráadásul jóval színesebb képet nyújtanak a közvéleményről, mint a Sztálin-korabeli szovjet állambiztonsági szolgálatok dokumentumai. Ennek nem pusztán az az oka, hogy az „olvadás” korszakában az emberek szabadabban fogalmazták meg a gondolataikat nyilvánosan, hanem az is, hogy a KGB nem csak

³⁰ Zbigniew Wojnowski, *Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985*. Doctoral thesis, UCL (University College London), 2011, 24–26.

represszív szervezatként funkcionált, de emellett információforrásként is szolgált a pártvezetők számára abban az időszakban, amikor a hatalom lemondott a tömegterorról mint az állami irányítás eszközéről. A KGB titkos beszámolóí nem adnak lehetőséget arra, hogy pontosan meghatározzuk, hogyan is terjedtek a reakciók különféle formái az ukrán társadalom egyes csoportjaiban; az azonban kiderül belőlük, hogy a különböző, nem nyilvánosan megfogalmazott gondolatok a szovjet rezsim és politikája támogatásától a mérsékelt bírálaton át a szovjet hatalom határozott elítéléséig terjedtek. A kötetben publikált dokumentumok gazdag forrásanyagot nyújtanak az ukrán-szovjet társadalom 1956-os állapotának és a magyar válsággal kapcsolatos reakcióinak elemzéséhez, illetve arra is jók, hogy a segítségükkel kiegészíthessük és árnyalhassuk a pártbeszámolókra támaszkodó történelmi értékeléseket.

Kárpátalja a forradalom és az ellenforradalom keresztútján

Mint már említettük, az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága 1956. október 27-én tett jelentést a magyarországi fejleményekkel kapcsolatos legkorábbi reakciókról. Az Állambiztonsági Bizottság Prokopij Szavcsuk alezredes vezette Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége által készített és az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága elnökének, Vitalij Nyikitcsenko vezérőrnagynak címzett írásbeli jelentésben egy sor szovjetellenes megnyilatkozásról, valamint a helybeli magyaroknak a szovjet katonákkal szembeni, esetenként kifejezetten ellenséges viszonyáról volt szó. A magyar lakosság nem rejtette véka alá negatív érzelmeit a szovjet csapatok első bevonulásához az antikommunista forradalomtól forrongó Budapestre, amely 1956. október 24-étől 30-áig tartott. A KGB a határ mindkét oldalán élő magyarok kapcsolatait gondos megfigyelés alatt tartotta, mivel azokban — nem alaptalanul — olyan információs csatornát látott, amelyen keresztül a veszélyes forradalmi eszmék átterjedhetnek a szovjet határmenti területekre. Emellett az állambiztonsági szolgálatok egy másik potenciális veszélyre is felfigyeltek: nevezetesen a magyarok azon törekvésére, hogy Kárpátalját visszaszerezzék Magyarországnak, és 1914-es határainak megfelelően állítsák helyre „Nagy-Magyarországot”. Az efféle gondolatok nyilvános térben történő hangoztatását nem egy alkalommal kísérték a nem magyar lakossággal való fizikai leszámolásra vonatkozó fenyegetések. Ennek ellenére a magyarországi események döntően együttérzést váltottak ki a helyi ukránokból, akik a moszkvai szovjet kormányt, illetve Rákosi és Gerő rezsimjét tartották felelősnek a történelemért. A KGB kárpátaljai vezetője megpróbálta megnyugtatni a köztársaság vezetését: arról tett jelentést, hogy a régió lakosságának többsége *„jól érti a Magyarországon kialakult helyzetet és azt politikailag helyesen értékeli”*.³¹

A valóság azonban ennek épp az ellenkezőjéről tanúskodott. 1956. október 30-án kelt soron következő különleges jelentésében a Kárpátaljai Területi Csoportfőnök-

³¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 15–21. lap; 1. sz. dokumentum.

ség arról adott hírt, hogy a helybeli lakosságon belül a magyarországi forradalmi változásokkal szembeni rokonszenv növekszik, a szovjetellenes hangulat pedig erősödik. „A magyar nép jól teszi, hogy harcol jogaiért és a szabadságáért” — jelentette ki az ungvári furnér- és bútorkészítő gyár egyik csiszolója, a magyar nemzetiségű Kacanics Jurij a részleg dolgozóinak jelenlétében. Szavai a szlovák Matej Lojs kijelentésében is visszaköszöttek: „A magyarok jól teszik, nem akarják elviselni a szolgásgot”. „Ütött az óra, amikor a nép a felszabadulást tűzte célként maga elé” — mondta a szovjet ügynöknek Vaszilij Szlivka ungvári lakos. „A magyarok küzdelme nagyon komoly jelleget ölt. A magyar hadsereg átáll a felkelés oldalára” — kommentálta bizonyos szimpátiával a magyarországi történeket a csapi iskolai tanár, Csucska Lajos, akit a KGB „magyar nacionalistaként” vett feldolgozás alá. „Ha ez a harc még tovább húzódik, akkor újra kitör a felkelés Lengyelországban, valamint az NDK-ban és a CSZK-ban” — jelezte előre a „láncreakciót” kollégája, F. Tagyi. „A magyar népnek joga van megválasztani azt a kormányt, amelyet szeret, és nem köteles szolgálni azt a kormányt, amelyet Moszkva kijelölt, csak a kommunisták nem hagynak nekik szabadságot” — jelentette ki Bundás Erzsébet munkácsi lakos.³²

A szovjet állambiztonsági szolgálatok ügynökei 1956 októberének végén jelentették először, hogy a helyi magyarok és ukránok készek akár fegyverrel a kezükben is fellépni a szovjet hatalom ellen.³³ A későbbiekben, ahogy a forradalmi hullám emelkedett Magyarországon, illetve ahogy Budapest és más magyar városok utcáin fokozódott az erőszakos szembenállás, ez a hangulat csak tovább erősödött. A beregszászi „Promkooperator” szövetkezet dolgozói, Holender és Tyemerjev csodálatukat fejezték ki a felkelők iránt, és megjósolták, hogy Kárpátalján is hasonló felkelés fog kitörni.³⁴ Zöld Iván, a — Munkácshoz tartozó — Oroszvégen élő fodrász, aki mindennap hallgatta a magyarországi híreket sugárzó rádióadásokat, úgy gondolta, hogy az ottani felkelés méreteit tekintve túlszárnyalta az 1848–49-es magyar forradalmat. A hozzá küldött ügynökkel folytatott beszélgetés során kifejezte az iránti reményét, hogy a forradalmi erők kiszorítják a szovjet csapatokat Kárpátaljáról és visszacsatolják ezt a területet Magyarországhoz. A szovjet csapatok visszavonulása esetén Zöld kész volt tüzet nyitni rájuk.³⁵ A técsői büfé vezetője Hofman Ervin nyíltan felszólította a helybeli magyarokat arra, hogy menjenek Magyarországra és segítsenek a felkelőknek.³⁶ „A magyarországi felkelés a legnagyobb a történelmükben. Az ilyen felkelés itt sem ártana” — vélekedett az ungvári erőmű szlovák származású dolgozója P. Litak. „Ideje lenne nálunk is rendet csinálni a magyarok példájára” — jelentette ki az ungvári postahivatal dolgozója, a kijevei születésű Jeremej Levcsuk.³⁷

A KGB jelentése szerint a kárpátaljai magyarok szerencsejátékot, borozgatást színelve vagy más ürüggyel rendszeresen összegyűltek, hogy meghallgassák a Szabad

³² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 22–27, 34–38., 55. lap; 2. és 19. sz. dokumentum.

³³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 22–27. lap; 2. sz. dokumentum.

³⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 27. lap; 2. sz. dokumentum.

³⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 55, 111–112. lap; 10. és 19. sz. dokumentum.

³⁶ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 28. lap; 13. sz. dokumentum.

³⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 57. lap; 19. sz. dokumentum.

Európa, az Amerika Hangja és a BBC magyar nyelvű adásait és megvitassák a legfrissebb magyarországi híreket.³⁸ Többek között az 1956. október 25-éről 26-ára virradó éjszakán a Rahói járásban, Terebesfejérpatak fodrászüzletében körülbelül 20 helybeli magyar és olasz gyűlt össze, hogy kitérjék a határ túloldalán zajló eseményeket, meghallgassák a rádióadásokat és „bujtató hangvételű beszélgetéseket” folytassanak. Néhányan közülük fegyverrel és harci tapasztalattal is rendelkeztek, mert Kárpát-Ukrajna megszállása alatt, 1938–1939-ben tagjai voltak a magyar irreguláris szabadcsapatoknak.³⁹ Az ilyen és ehhez hasonló összejövetelek rendszeresek voltak. Ugyanekkor Csapon a helybeli magyarok magánlakásokon gyűltek össze, ahol elénekelték a magyar himnuszt és megtárgyalták a magyarországi eseményeket.⁴⁰

Egyes ügynökjelentések arról számoltak be, hogy Kárpátalján fegyveres földalatti csoportok tevékenykednek, amelyek állítólag arra készülnek, hogy illegálisan átlépjék a magyar határt, hogy segítséget nyújtsanak az ottani felkelőknek,⁴¹ ezek az értesülések azonban nem kaptak operatív megerősítést. A lehallgatott magyarok abban reménykedtek, hogy az antikommunista felkelés lángja más „népi demokratikus” országokra is áterjed, és globális háború fog kitörni, amely végső soron segít majd a magyaroknak kiűzni „az oroszokat Kárpátaljáról”.⁴² A megfigyelték közül többen demonstrálták készségüket a kommunista rezsim képviselői elleni erőszakos cselekményekben való részvételre. A nagymuzsalyi (Beregszászi járás) Mészáros Lajos például 1956. október 28-án, a falubeliekkel folytatott beszélgetés során helyeslését fejezte ki a kommunistákkal szembeni erőszakos leszámolások kapcsán, majd arról beszélt, hogy kész csatlakozni a küzdelemhez, hogy „*megszabaduljunk a kolhozoktól és feloszszuk a földet a lakosok között*”. Állítólag két pisztoly is volt a birtokában erre a célra.⁴³

A szavakból nagyon hamar tettek lettek. A szovjetellenes akciók hulláma egyszerre több olyan kárpátaljai településen is végigsöpört, ahol a magyar közösség összefüggő tömbben élt. Többek között 1956. október 28-án Beregszászon a KGB 152 szovjetellenes röplap terjesztését regisztrálta, amelyeket házilágosan gyártott klisével nyomtattak fűzetből kivágott, keskeny papírfecnikre. A csekisták három tanulót — Kondics Istvánt, Kis Józsefet és Kovács Istvánt — gyanúsítottak meg a röplapok elkészítésével, akik mindhárman Komszomol-tagok voltak.⁴⁴ Két nappal később (október 30-án) a szovjet titkosrendőrség 51, hasonló technológiával készített magyar nyelvű röplapot foglalt le Ungváron, a következő felirattal: „Éljenek a magyar forradalmi tanácsok!”⁴⁵ 1956. november 1-jén a Nagyszőlősi járásban, Tiszaújlak faluban a rendőrök magyar nyelvű röplapot találtak, amelyet fűzetlapra írtak piros ceruzával: ez azt a helybeli magyar fiataloknak címzett felhívást tartalmazta, hogy kerges-

³⁸ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 36. lap; 20. sz. dokumentum.

³⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 100–101. lap; Uo. gy. 1331. 314–319. lap; 40. sz. dokumentum.

⁴⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 167. lap; 28. sz. dokumentum.

⁴¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 14–116. lap; 4. és 18. sz. dokumentum.

⁴² GDA SZBU. f. 2. op. 1. gy. 2753. 10. lap; 5. sz. dokumentum.

⁴³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 182. lap; 32. sz. dokumentum.

⁴⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 173–173. hátoldala.

⁴⁵ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 10. lap; 5. sz. dokumentum.

sék el a kommunistákat. Ugyanezen a napon a Rahói járás Aknaszlatina nevű falujában, a temetőben magyar nemzeti színű szalaggal körbefont és fekete gyászmasnival ellátott koszorút találtak. Két nappal később a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában a szovjet rendfenntartók egy kerítéshez erősített röplapokat foglaltak le, amelyek fegyverbe hívták a magyarokat.⁴⁶ 1956. november 5-én a Nagyszőlősi járásban található Csepe községben ismeretlen személy szovjetellenes röplapokat dobott be abba a lovasszekérbe, amelyen a helyi kolhoz elnöke utazott. Az iskolai füzetből kitépett lapokra írt kiáltványon kommunista- és kolhozellenes felhívás, valamint náci horogkereszt volt látható.⁴⁷ A KGB munkatársainak néhány nap alatt sikerült azonosítaniuk a proklamáció szerzőjét, a 12 éves, magyar származású Egresi József csepei lakost.⁴⁸ 1956. november 5-én a magyar tannyelvű ungvári középiskola fiúvécejének falán ceruzával írt magyar feliratot találtak: „Le a kommunistákkal!”⁴⁹

A beregszászi gépkezelői iskola 23 éves tanulója, Cigler Jemeljan Komszomol-tag szovjetellenes agitációt folytatott a tanulók között a magyarországi eseményekkel kapcsolatban, és azt tervezte, hogy magyar nemzeti lobogóval vonul ki a bolsevik forradalom évfordulója alkalmából megtartandó november 7-ei felvonulásra. A KGB munkatársai haladéktalanul letartóztatták Ciglert, aki a kihallgatáson beismerte tettét. A megelőző intézkedések végrehajtása és az aláírt beismerő vallomás beszerzése után Ciglert szabadon engedték⁵⁰ — ez a sztálinizmus alatt elképzelhetetlen lett volna.

És ott volt a beregszászi bútorgyár egyik takarítónője, Kuscsan is, aki az „októberi forradalom” évfordulójának előkészületei idején úgy gondolta, hogy utoljára fog sor kerülni erre az ünnepségre, mert „Magyarország felkelt a kommunizmus ellen és hamarosan segít Kárpátaljának megszabadulni az oroszoktól”.⁵¹

Az 1956. október 23-ától december 15-éig terjedő időszakban a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége összesen 130 jelentést rögzített az elsősorban a magyar közösség tagjaitól származó szovjetellenes kijelentésekről. Ezenkívül 16 olyan esetet regisztráltak, amikor magyar, orosz és ukrán nyelvű szovjetellenes röplapok terjesztésére került sor; több mint 250 röplapot foglaltak le, 20 szovjetellenes tartalmú levelet tartottak vissza, négy darab, nyilvános helyeken elhelyezett feliratot fedeztek fel, és 24 olyan esetet dokumentáltak, amikor kommunistákat, a tanácsi és pártaktíva tagjait fenyegették meg.⁵² A magyar forradalom első napjaitól kezdve olyan eseteket is feltártak, amikor a kárpátaljai magyarok titkos szabotázszt követtek el, nem jelentek meg a munkahelyükön vagy dezertáltak a szovjet hadseregből.

Mindezek okán módfelett optimistának tűnik az az értékelés, amelyet az UKP KB titkára, Sztjepan Cservonyenko adott elő az SZKP KB-hez 1956. novem-

⁴⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 49–50. lap; 17. sz. dokumentum.

⁴⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 71. lap; 21. sz. dokumentum.

⁴⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 78. lap; 24. sz. dokumentum.

⁴⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 60. lap

⁵⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 79. lap; 24. sz. dokumentum.

⁵¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 176. lap; 30. dokumentum.

⁵² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 190. lap; Uo. gy. 1331. 37. lap; 37. és 59. sz. dokumentum.

ber 3-án küldött összefoglaló beszámolójában: „A Kárpátaljai Területhez tartozó határ menti járások főként magyarokból álló lakosságának abszolút többsége helyesen értékeli a magyar felkelés népellenes jellegét, megfelelően teljesíti kötelességét a vállalatokban és a kolhozokban, elítéli a felkelőket, helyesli a szovjet csapatok tevékenységét, és segítséget nyújt a Magyar Népköztársaság kormányának”.⁵³

A kárpátaljai magyarok szovjetellenes tettei nem maradtak válasz nélkül. A KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége már 1956. november 3-án jelentést tett a szovjetellenes kijelentésekkel, illetve a tanácsi és pártaktívának címzett fenyegetésekkel vádolt helyi magyarok első letartóztatási hullámáról. Akkor Gerő Gyula és Buda Tivadar, a csonkapapi kolhoz dolgozói, mezőkaszonyi kollégájuk, Ormos Iván, valamint Náday Gyula ungvári építőmunkás kerültek rács mögé.⁵⁴ A következő néhány nap alatt a letartóztatottak névsora további 13 tétellel egészült ki: László József, Gajdos Béla, Király László, Kebeles I., Popovics Ivan, Gere Tivadar, Pinevzi Sándor, Szolomonko Ivan, Kucsák Vasziliy, Piosz Andrej, Kozar Dmitrij és Ivan, illetve Popjurkanyics Pjotr nevével.⁵⁵ 1956. november 29-én letartóztatták a munkácsi vasútállomás mozdonytelepének szerelőjét, Ju. Rozmánt, aki azzal fenyegetőzött, hogy a magyar felkelők példáját követve erőszakosan fog szembeszállni az oroszokkal.⁵⁶ 1956 novemberében a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége a rendőrséggel együttműködve összesen 24 embert tartóztatott le, akiket utóbb különböző (főként 4–5 éves) időtartamú börtönbüntetésre ítélték.⁵⁷ Az általuk elkövetett cselekmények jelentették a legradikálisabb kifejezését a szovjetellenes hangulatnak, amely többek között az erőszak alkalmazásával és fizikai leszámolással kapcsolatos fenyegetésekben, gyűlöletbeszédben és a határok megváltoztatására irányuló felhívásokban is megnyilvánult. A hivatalos beszámolók arra is kitérnek, hogy a magyarországi események új életre keltették a kárpátaljai magyarok körében élő antiszemita sztereotípiákat. Ez többek között a zsidók részvétele nélküli, etnikailag homogén magyar kormány gondolatának támogatásában, illetve a kommunistákkal és zsidókkal szembeni erőszakra irányuló felhívásokban nyilvánult meg.

A meg nem erősített operatív adatok szerint, amelyeket a KGB a szovjet csapatok ismételt magyarországi beavatkozásának előestéjén (1956. november 4-én) kapott, a helyi magyarok azt tervezték, hogy tömeges zavargásokat és a szovjet állampolgárok elleni támadásokat szerveznek Munkács különböző kerületeiben.⁵⁸

Idővel a magyarországi forradalmi eseményekkel való szolidaritás kitört a magyar közösség korlátai közül, és áterjedt a kárpátaljai társadalom különböző osztályhárterű, különféle etnikai származású képviselőire: munkásokra, egyetemi oktatókra,

⁵³ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 8. lap

⁵⁴ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 35. lap; GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 48. lap; 14. és 16. sz. dokumentum.

⁵⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 59., 73. lap; GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 40–41. lap; 19–21. sz. dokumentum.

⁵⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 10. lap; 36. dokumentum.

⁵⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 200. lap; 37. sz. dokumentum.

⁵⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 106. lap

tanárookra, orvosokra, egyetemistákra, műszaki értelmiségiekre, papokra, parasztokra. A magyarországi változások egyebek mellett a kárpátaljai értelmiségiek egy részénél is pozitív fogadtatásra találtak, akik főleg az Ungvári Állami Egyetem (UÁE) körül tömörültek. Így például a latin nyelvtanár, az UÁE Idegennyelvű Tanszékének vezetője, Szulincsák László, aki a szovjet hatalmat megelőző időkből, 1944-ben hosszú ideig az Ungvári Állami Gimnázium igazgatójaként dolgozott, pozitívan nyilatkozott a magyar felkelőről, akik szerinte az egész világ rokonszenvét élvezik.⁵⁹

A KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1956. december 19-én kelt jelentésében az szerepelt, hogy a magyar felkelés visszhangra talált a terület fiatalságának és értelmiségének körében. Így például az UÁE hallgatói *„helytelen kijelentéseket tettek a szovjet valóságról, dicsőítették a magyar ellenforradalmat, megfigyelhető volt, hogy egyes hallgatók visszafogták aktivitásukat, feszültség keletkezett a magyar és más nemzetiségű hallgatók közötti viszonyban”*.⁶⁰

Később, 1956. december 20-án az egyetemen megtartott beszámoló-választó pártgyűléseken az oktatók és az aspiránsok arra mutattak rá, hogy a magyarországi események idején az egyetem pártbizottsága nem szervezte meg *„az időszzerű felvilágosítást a hallgatók számára, aminek következtében az egyetemi ifjúság nem mindig tudta kellő határozottsággal visszautasítani az egyes diáktársaik részéről elhangzott helytelen kijelentéseket”*.⁶¹

Így például 1956. november 27-én az UÁE kémiai karának hallgatója, Szetlana Katrenko a Cserkaszi Területen élő testvérének címzett és a KGB által átvizsgált levelében így írt az Ungvári Egyetemen kialakult hangulatról: *„Egyszerűen meglep a hallgatók ilyen közösségérzete és összetartása. Meg kell mondanom neked, az ötödéves történészeink kis híján sztrájkot szerveztek. Képzeld, mi jól tudjuk, hogy történtek a dolgok Magyarországon, bennünket nem lehet átvágni, akkor sem, ha a szemünkbe hazudnak. Ezért a történészhallgatók nyíltan olvastak fel, mondhatni, egyenesen szovjetellenes jellegű előadásokat, azok pedig semmit sem tehetnek ellenük. Egyszerűen azt mondják, hogy rosszul neveltek, és alacsony politikai színvonalon állnak. Így hát az egyetemisták azt mondogatják egymásnak, hogy ha ez még két évig eltart, akkor itt is ugyanaz fog bekövetkezni, mint Magyarországon”*.⁶²

Az UÁE hallgatóinak körében uralkodó, lázadó hangulatról tanúskodik a történettudományi kar Komszomol-titkára, a Cserkaszi Területről származó Vaszilij Kusnyir naplója is. 1956. november 10-én Kusnyir a következőket írta: *„A magyarországi és egyiptomi események döbentettek meg minket a legjobban. Mi, egyetemisták elégedetlenek voltunk azzal, ami az országunkban folyik, de mindenki hallgatott, senki sem mert hangosan ellenkezni. Ezzel szemben a budapesti egyetemisták az események élére álltak. Csüggedtek voltunk. Óvatosan beszélgettünk, mégis világos volt, hogy rokonszenvezünk a magyarokkal. Hiszen ott a nép vette át a kezdeményezést”*. Későbbi bejegyzéseiben az egyetemista Ivan Paszkevic orosz hadvezér 1849. évi magyarországi hadjá-

⁵⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 44. lap; 16. sz. dokumentum; f. 1. op. 1. gy. 1081. 56. lap

⁶⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1081. 55. lap

⁶¹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 69. lap

⁶² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1081. 49., 51. lap.

ratához hasonlította a szovjet beavatkozást. Arról írt, hogy a Szovjetunió elleni háború elkerülhetetlen, és hogy ő kész részt venni a kommunista rendszer elleni harcban. Ezekért a magánjellegű feljegyzésekért, amelyek a Cserkaszi Területen élő családjánál tartott házkutatás során kerültek a KGB kezébe, 1959 novemberében letartóztatták Kusnyirt, a következő év elején pedig 5 év javító munkatáborban letöltendő büntetésre ítélték.⁶³

Az ismert orvos, Fedinecz Sándor, aki annak idején a kárpátaljai sebészet születése mellett bábáskodott, orvoskollégáival folytatott beszélgetése során óvatosan megjegyezte, hogy „*a vendégeket megunják, ha sokáig maradnak, ha pedig 12 évet maradnak, a házigazdák nagyon unják az ilyen vendégeket*”.⁶⁴ Az ungvári járási kórház egy másik orvosa, Kuti Lajos szemléletes geopolitikai helyzetképet vázolt fel. Véleménye szerint a magyarországi történések Jugoszlávia és a nyugati országok, az USA, Anglia és Franciaország közös erőfeszítésének eredményeként következtek be, amelyek azt tervezik, hogy a semleges államokból álló „*cordon sanitaire*”-t hoznak létre a Nyugat és a Kelet között. Ezen államok közé tartozna Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Bulgária is, és valószínűleg Kárpátalja is az ütközőzóna része lesz.⁶⁵

A szolvai erdőgazdaság villamos műszerésze, Pjotr Ruszin a hozzá küldött ügynökkel folytatott beszélgetés során nem titkolta elragadtatását a magyar forradalmárok tevékenységével kapcsolatban, és kifejezte meggyőződését, hogy ha a szocialista tábor más országaiban is kitör a felkelés, „*az ukrán nép is fellázad*”.⁶⁶ Az ungvári járási pénzügyi osztály könyvelője, Sztjepan Kotyenc a „Csajka” [„Sirály”] fedőnevű ügynökkel folytatott eszmecsereben kijelentette, hogy teljes mértékben osztja „*a magyarországi felkelők törekvését, akik ki akarták vívni az igazi szabadságot és demokráciát, valamint az anyagi jólétet*”.⁶⁷ A „Textiltorg” [textilkereskedelmi főigazgatóság] kárpátaljai bázisának jogásza, Andrej Kampo [Kampy András] úgy gondolta, a magyar nép helyesen tette, hogy a szabadságért és függetlenségért küzdve fellázadt a kommunista hatalom ellen, és sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy „*itt nálunk nincsenek ilyen emberek, akik ugyanazt tennék, amit Magyarország dolgozói tettek*”.⁶⁸

A KGB ügynöki hálózata által elsősorban nem nyilvános közegekben rögzített társadalmi hangulat szöges ellentmondásban állt a pártszervek által készített ünnepélyes beszámolókkal. Ezekben többek között azt állították, hogy „*Kárpátalja dolgozói az egész szovjet néppel együtt úgy értékelték a magyarországi eseményeket, mint a földalatti ellenforradalmi körök azon törekvését, hogy a nyugati imperialisták segítségével visszaállítsák a kapitalista rendszert az országban*”. A bolsevik forradalom évfordulója alkalmából 1956. november 7-én a párt által szervezett ünnepi rendezvényeken Kárpátalja dolgozói állítólag kifejezték „*haragjukat és tiltakozásukat a magyarországi sö-*

⁶³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1081. 246., 262., 307. lap

⁶⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 44. lap; 16. sz. dokumentum.

⁶⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 53. lap; 17. sz. dokumentum.

⁶⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 72–73. lap; 21. sz. dokumentum.

⁶⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 78. lap; 24. sz. dokumentum.

⁶⁸ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 43. lap; 26. sz. dokumentum.

tét reakciók ellen, amelyek vérbe akarják fojtani a magyar dolgozó nép vívmányait”. Munkások és értelmiségiek jó előre megkomponált felszólalásokban ítélték el „az egykori hitleri fasiszták bűnös tetteit, akik a nyugati imperialisták segítségével támaszkodva meg akarják semmisíteni a magyar dolgozó nép eredményeit”. A pártbeszámolók diadalmas hangvételéhez képest mindössze néhány olyan eset jelentett kivételt, amelyeket még az UKP szervei sem hallgathattak el. Mások mellett a kárpátaljai területi pártbizottság 1956. november 15-én kelt tájékoztatója az egyik munkácsi középiskola testnevelőtanáráról, Homonairól adott hírt, aki a kávéházban azokra emelte a poharát, „akik most Magyarországon harcolnak”; továbbá kijelentette, hogy a magyar forradalmárokkal érzett szolidaritás jeleként másnap nem megy be dolgozni. A tájékoztató emellett a kommunistáknak címzett fenyegetésekről, szovjetellenes röplapok terjesztéséről, a lakosság körében megjelenő pánikról, az élelmiszerellátás körüli nyugtalanságról és egyebekről tájékoztatót.⁶⁹

A szovjet vezetés Ukrajna területét felvonulási területként használta a magyarországi katonai beavatkozáshoz. A magyar forradalom leverésében részt vevő szovjet csapatok fő erejét a Kárpát menti katonai körzet egységei alkották. A körzet első alakulatait október 23-án este, az első budapesti tüntetéseket és összecsapásokat követően riadóztatták. A 128. lövész-, valamint a 39. gépesített hadosztályt magában foglaló 3. lövészhadtest már azon az éjszakán átlépte a szovjet–magyar határt Csapnál, Beregszásznál és Tiszaújlaknál, majd elfoglalta Magyarország keleti részét Debrecennel, Jászberénnyel és Szolnokkal együtt. Később a 38. szovjet hadsereg parancsnokságát is Magyarország területére helyezték át. Október 24-én reggel a szovjet belügyminisztériumhoz tartozó határőr csapatok fokozott őrizet alá helyezték a magyar–szovjet határt, hogy meg tudják akadályozni a határsértéseket. Október 25-én Budapestre érkezett a 33. gépesített és a 128. lövészadosztály. A következő néhány nap alatt a szovjet csapatok szinte előzönlötték Magyarország területét: a 27. gépesített hadosztály október 27-én, a 70. lövészadosztály október 28-án, a 32. gépesített hadosztály október 28–29-én, a 31. légideszant-hadosztály október 30-án, a 60. légvédelmi tüzérségi hadosztály október 30-án–november 1-jén, a 11. gépesített hadosztály november 1-jén, a 8. gépesített hadsereg november 2-án, a 31. tank- és a 7. légideszant-hadosztály pedig november 3-án lépte át a határt.⁷⁰

A Kárpát menti katonai körzet alakulatainak kárpátaljai áthaladása döntően negatív reakciót váltott ki a helyi lakosság részéről. Sem a magyarok, sem az ukránok nem félték nyilvánosan is kifejezni tiltakozásukat a szovjet katonák csapatmozdulatai ellen. Így például a nagybereznai vasúti bolt eladója, Barna a helyi lakosok jelenlétében a szovjet katonai egységek áthaladásakor ezt kiabálta: „Az ostobák mennek, hogy a kolhozokért feláldozzák az életüket és megöljék azokat az embereket, akik jól akarnak élni. (...) Adjanak csak fegyvert, tudjuk, mit csináljunk vele”.⁷¹ A magyar származású

⁶⁹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 39–42. lap

⁷⁰ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Москва, РОССПЭН, 1998. 367–369, 376–377.

⁷¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 22. lap; 12. sz. dokumentum.

Bukovics Zoltán egy Ungvár utcáin közlekedő szovjet tiszt látán kijelentette: „Meg kell ölni őket, mindannyiukat”.⁷²

A szovjet csapatok tömeges áthaladása Nyugat-Ukrajnán keresztül a magyar határ felé pánikot okozott a tagköztársaság lakosságában, Lvovtól Vorosilovgrádig. Egy új háború kitörésétől tartva az emberek tömegesen vásárolták fel az üzletekben kapható alapvető árucikkeket (szappant, sót, gyufát, daraféléket, cukrot, cigarettát, petróleumot és így tovább). Danyiil Sumuk egykori politikai fogoly, aki 1956-ban tért vissza volhíniai szülőfalujába, így emlékezett vissza erre: „Ukrajna nyugati területein a kolhozok dolgozói abbahagyták a munkát. Az emberek só és szappan után kutatva rohanták meg a boltokat. Két nap alatt mindent szétkapkodtak”.⁷³ Némelyik régióban bizonyos áruk iránt majdnem a harmincszorosára ugrott a kereslet. Egyes alapvető élelmiszerek esetében csak 1956 novemberének végén sikerült megállítani a kereslet növekedését, a kereskedelmi hálózat hiánycikkkel való feltöltésének és a lakosság körében folytatott felvilágosító munkának köszönhetően.⁷⁴ Az állambiztonsági szervek a Kárpátaljai, Lvovi, Drogobicsi, Harkovi és Kijevi Területeken is külön intézkedéseket hoztak, hogy megelőzzék az új háború kirobbanásáról szóló híreszteléseket.⁷⁵

Kárpátalja területe nem csupán a Magyarországra induló szovjet csapatok számára nyújtott alkalmas terepet; a határ túloldaláról érkező, magyarországi politikai menekültek befogadóközpontjaként is szolgált. A magyar ÁVH Szabolcs-Szatmár megyei Főosztályán dolgozó államvédelmi munkatársak egy csoportja a családtagokkal együtt (összesen 42 fő) már 1956. október 29-én saját gépkocsikkal megérkezett Asztély határállomásra, ahol menedéket kértek a Szovjetunióban. Miután a tömegmegmozdulások Nyíregyházát, Miskolcot és Debrecent is hatalmukba kerítették, a magyar államvédelmisek azt az utasítást kapták, hogy családjaikkal együtt emigráljanak a Szovjetunióba. A szovjetek az Ungvártól nem messze található Cigányos faluban, az egykori úttörőtáborban helyezték el a menekülteket. Ebben a faluban aztán a szovjet KGB- és határőrtilsztek egy csoportja is megjelent, hogy első kézből szerezzenek információt a magyarországi eseményekről.⁷⁶

A BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztályának munkatársai, akik november 4-én a szovjet csapatokkal együtt visszatértek Nyíregyházára, részt vettek a helyi forradalmi vezetők letartóztatásában és az ungvári börtönbe történő szállításában. 1956. november 16–17-én 25 belügyi munkatárs lépte át a szovjet–magyar határt, köztük Végh őrnagy, a BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztályának egykori helyettes vezetője, a BM nyíregyházi és nyírbátori járási osztályainak vezetői, illetve más tisztségviselők. Szovjet területre való újbóli menekülésük azzal a bizonyta-

⁷² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 71. lap; 21. sz. dokumentum.

⁷³ Шумук Д., Пережите і передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). Детройт, 1983. 408.

⁷⁴ Бажан О., Ставлення українського соціуму до Угорської революції 1956 року // Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 300.

⁷⁵ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 46–56. lap; 27. sz. dokumentum.

⁷⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 1–8. lap; 3. sz. dokumentum.

lan helyzettel függött össze, amely a forradalmi erők fegyveres ellenállásának leverése és Kádár János kormányának hatalomra jutása nyomán alakult ki Magyarországon.⁷⁷ A 27. határóralakulat tagjaival folytatott beszélgetés során a magyarok elmondták, mit gondolnak a magyarországi felkelés okairól és jellegéről, valamint a Debrecenben, Miskolcon és Nyíregyházán történekről.⁷⁸

Nyugtalan határmenti övezet

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban kialakult radikális hangulat különösen a GULAG egykori foglyait jellemezte, akik a Sztálin halálát követő amnesztiahullámok valamelyikének nyomán tértek haza szülőföldjükre. Mind ideológiai, mind pedig politikai szempontból az e kategóriába tartozó embereket lehetett a leginkább mozgósítani a kommunista rezsim elleni harc folytatására. A magyar forradalom az engedetlenség új szikráját csiholta ki belőlük: reményük ébredt, hogy a totalitárius hatalom megdönthető. A balti országokhoz hasonlóan Ukrajnában is komoly várakozások éltek arra vonatkozóan, hogy „láncreakció” indulhat el a Szovjetunió belül, amely lehetőséget nyújtana ezeknek a tagköztársaságoknak arra, hogy megszabaduljanak a Moszkvától való függéstől.

Tirpák József ungvári lakos például, akit 1949-ben tíz év szabadságvesztésre ítélték, kijelentette, hogy ha Kárpátalján felkelés tört volna ki, ő is csatlakozott volna a felkelőkhöz, mivel nem volt veszténivalója.⁷⁹ Az Ungvári járásban található Szerednye falu középiskolájának tanára, R. Zadorozsnij, akit a szovjet biztonsági szervek „ukrán nacionalistaként” jellemeztek, elragadtatását fejezte ki a magyarok fellépésével kapcsolatban, és azt jósolta, hogy a felkelés valamennyi „népi demokratikus” országra át fog terjedni, még a balti országokra is, amelyekben folytatódik majd a háború a kommunisták ellen.⁸⁰ A Perecsenyi járás Drugetháza nevű falvának egyik lakosa, a büntetőtáborból hazatért Ju. Pecko egy ügynökkel folytatott beszélgetés során kijelentette, hogy aktívan részt szeretne venni a kommunista rezsim elleni felkelésben, hogy meg tudja bosszulni az átélt szenvedéseket és „*Ukrajna szabadságáért küzdő valódi harcossá válhasson*”.⁸¹ Vlagyimir Peljuh egykori politikai fogoly, Vlagyimir-Volinszkij lakosa a KGB „forrásával” folytatott beszélgetés során megjegyezte, hogy egy, a magyar helyzet miatt bekövetkező háború esetén a táborok foglyai részt vehetnek majd a szovjet funkcionáriusok felkutatásában és megölésében.⁸² A Bogoljuba nevű volhíniai falu egyik lakosa, A. Panaszjuk, aki szintén nem sokkal korábban szabadult a táborból, a kolhoztagokkal a magyar eseményekről folytatott beszélgetés során ki-

⁷⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 170. lap; 29. sz. dokumentum.

⁷⁸ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 66–72. lap

⁷⁹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 20. lap; 12. sz. dokumentum. A dokumentumban Tyerpak Jozsif néven szerepel.

⁸⁰ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 27. lap; 13. sz. dokumentum.

⁸¹ GDA SZBU f. 2. gy. 1. gy. 2753. 28. lap; 13. sz. dokumentum.

⁸² GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 44. lap; 26. sz. dokumentum.

fejtette: „*Valami hasonló hamarosan megtörténhet nálunk is. Mi még megéljük, hogy nálunk is saját, ukrán hatalmunk lesz, és a saját otthonunkban fogunk lakni*”.⁸³

A KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége már 1956. november 3-án letartóztatott két, a száműzetésből visszatért egykori ukrán politikai foglyot, a turjaremetei Vaszilij Bucsakot és Andrej Passzat, „szovjetellenes kirohanásokért” és a pártaktívának címzett fenyegetésekért.⁸⁴ November 5-én csatlakozott hozzájuk a turjaremetei Ivan Belej is, aki a bolsevik forradalom 39. évfordulója alkalmából megtartott ünnepi gyűlés után, a falusi kultúrház mellett halálosan megfenyegette a kolhoz elnökét, majd később botrányt csapott a kolhoz irodájában, és megpróbálta fizikailag bántalmazni az SZKP egyik tagját.⁸⁵

Az Ungvári járásban működő császlóci bentlakásos iskola ukrán nemzetiségű könyvelője, Jurij Stefanec, aki a két háború között kapcsolatban állt az ukrán nacionalista mozgalommal, egy KGB-ügynökkel folytatott beszélgetés során annak a véleménynek adott hangot, hogy a magyar események bebizonyították, hogy a kommunisták a fegyvereknek köszönhetően jutottak hatalomra, és az egész „népi demokrácia” olyan, mint a homokra épült ház. Stefanec elvbarátja, Jurij Mihajlik, aki tanárként dolgozott az említett bentlakásos iskolában, úgy vélekedett, hogy a magyarok példát mutatnak a cseheknek, a románoknak és a bolgároknak.⁸⁶

A KGB különösen nagy figyelemmel kísérte a magyar felkelés visszhangját az Ukrán Nacionalisták Szervezete (OUN) és az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) hajdani tagjai körében, akik a GULAG táboraiból és különféle hatóságilag kijelölt kényszerlakhelyekről történt szabadulásuk után visszatértek Nyugat-Ukrajnába. A szovjet biztonsági szolgálatok nem alaptalanul feltételezték, hogy ezek az emberek a visszatérésüket követően „bűnös terveket” forgathatnak a fejükben a fennálló hatalom ellen: terrorizálhatják azokat a szovjet pártaktivistákat, akik ellenük tanúskodtak a bíróságon, szervezeten pénzt gyűjthetnek volt harcostársaiknak, akik továbbra is a büntetésüket töltik, illetve egyéb szovjetellenes tevékenységet is folytathatnak. A nacionalista csoportok egykori tagjai, túl azon, hogy fenntartották kapcsolataikat a táborokban maradt bajtársaikkal, helyi informális hálózatokat is létrehoztak. Sokan közülük hősként állították be magukat a környezetükben, azzal dicsekedtek, hogy Ukrajna függetlenségéért vállalták a szenvedést, illetve, hogy a börtön nem törte meg, hanem épp ellenkezőleg, megedzette őket; emellett arra is ígéretet tettek, hogy nem szüntetik be a kommunista rezsim ellen folytatott harcot.⁸⁷ Egyes közösségekben a hajdani politikai foglyokat valóban hősként fogadták, és anyagi, illetve egyéb segítséget nyújtottak nekik. Ám amint azt két nyugati kutató, Amir Weiner és Miriam Dobson⁸⁸ megállapították, a GULAG szabadlábra helyezett foglyai általában nemki-

⁸³ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 62. lap; 31. sz. dokumentum.

⁸⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 54. lap; 17. sz. dokumentum.

⁸⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 201. lap; 37. sz. dokumentum.

⁸⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 44. lap; 16. sz. dokumentum.

⁸⁷ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 914. 46. lap

⁸⁸ Amir Weiner, *Robust Revolution to Retiring Revolution: The Life Cycle of the Soviet Revolution, 1945–1968*. The Slavonic and East European Review. Vol. 86. No. 2; The Relaunch of the Soviet Project, 1945–

vánatos vendégnek számítottak egykori lakhelyükön, és a polgári életbe történő beilleszkedésük során minden lépésnél akadályokba ütköztek. Ez elmélyítette elszigeteltségüket és elidegenedésüket a társadalomtól, egyúttal a hatalom iránti illojalitásukat is tovább szította.

A magyar kommunistaellenes felkelés kirobbanásának idejére a szovjet biztonsági szolgálatoknak már sikerült elfojtaniuk a nyugat-ukrajnai földalatti nacionalista mozgalom szervezett ellenállását, amely a második világháború után sem szűnt meg. 1954 májusában a KGB elfogta az OUN vezetőségének utolsó vezetőjét és egyúttal az UPA főparancsnokát, Vaszilij Kukot. 1955 nyarára a legtöbb nyugati területen szétverték a földalatti mozgalom maradványait;⁸⁹ ezt követően csupán elszórt konspiratív csoportok és magányos személyek folytatták tovább a küzdelmet. 1956 elején a KGB vezetői a szervezett földalatti nacionalista mozgalom végleges felszámolásáról tettek jelentést.⁹⁰

A háborút követően, a nyugat-ukrajnai ellenállási mozgalom elleni harc keretében közel félmillió ember szenvedte el a megtorlás különböző formáit. A hivatalos statisztika szerint 1944 és 1956 között, a kommunista rezsim elleni küzdelem során az ukrán földalatti mozgalom 155 108 embert veszített, 103 866 embert letartóztatnak, közülük pedig 87 756 főt elítéltek. Ezenkívül további 203 662 családot deportáltak Szibériába és Közép-Ázsiába: OUN-tagokat és segítőkiket, gazdag parasztokat és görögkatolikus papokat. Ebben a küzdelemben a szovjet fél összesített veszteségei 30 676 halottat tettek ki.⁹¹

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1948. február 21-én kelt rendelete értelmében a különlegesen veszélyes államellenes bűncselekményekért, többek között a nacionalista tevékenységért elítélt személyeket a büntetés letöltése után az állambiztonsági szervek felügyelete alatt kényszerlakhelyekre száműzték, ahonnan tilos volt visszatérniük a szülőföldjükre. A desztalinizáció hullámán, 1956. március 10-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége hatályon kívül helyezte 1948. február 21-ei rendeletét, és lehetővé tette a büntetésüket letöltött egykori OUN- és UPA-tagok számára, hogy hazatérjenek a táborokból, börtönökből és kényszerlakhelyekről. A Szovjetunió Minisztertanácsa által 1956. május 15-én kiadott határozat alapján szabadlábra helyezték az úgynevezett ukrán nacionalisták kényszerlakhelyeken élő családtagjait is.⁹² A KGB adatai szerint mindezek nyomán arra lehetett számítani, hogy

64 (Apr., 2008). 225; Miriam Dobson, *Khrushchev's Cold Summer: Gulag Returnees, Crime and the Fate of Reform after Stalin*. Cornell University Press, 2009. 109–189.

⁸⁹ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 914. 20. lap

⁹⁰ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 33.

⁹¹ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 916. 44. lap

⁹² Місінкевич Л., Державна політика радянської влади на Україні щодо реабілітації громадян у західних областях у 1950-х рр. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки. Херсон, 2014. Випуск 5. Том 1. 54.

összesen közel 80 ezer egykori OUN-tag fog visszatérni a családjával együtt Ukrajna területére.⁹³

A „személyi kultusznak” a XX. kongresszuson történt leleplezését követően az OUN volt tagjai elvbarátaikkal együtt csatlakoztak a totalitarizmus legszörnyűbb megnyilvánulásait bíráló társadalmi mozgalomhoz. Ezzel egyidejűleg napirendre tűzték az őket leginkább foglalkoztató kérdéseket: minden lehetséges eszközzel igyekeztek újraértékelni és kritikusan vizsgálni a Szovjetunió nemzetiségi politikáját, mindenekelőtt elítélték Ukrajna eloroszosítását és a szovjet kormánynak a nyugati területeken folytatott politikáját.⁹⁴

1955–1956-ban emellett a megtorlások 344 görögkatolikus pap áldozata közül 286-an érkeztek haza a nyugati területekre.⁹⁵ 1954 és 1956 között a Kárpátaljai Területre 908-an tértek haza fogságuk helyszínéről az összesen 1396, a sztálini időszak alatt represszió áldozatául esett magyar nemzetiségű személyből,⁹⁶ köztük 17 római katolikus pap és 11 református lelkész.⁹⁷ A csekisták információi szerint a GULAG-táborokból, illetve száműzetésből szabadulva ezek az emberek folytatták „ellenséges nacionalista és vallási tevékenységüket”, és szűk körű gyűléseket tartottak.⁹⁸ A szocialista táboron belül zajló zavargások idején egy ilyen csoport jelenléte a nyugati határ közelében újabb válság kibontakozásának veszélyét hordozta magában, méghozzá a magyar felkelés leverésében közreműködő szovjet csapatok közvetlen hátszágában.

Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága már a magyarországi eseményeket megelőzően is feljegyezte, hogy fokozódik „a szovjetellenes nacionalista elemek ellenséges tevékenysége”, amely többek között szovjet pártaktivisták meggyilkolásában, illetve ellenük elkövetett merényletekben, kolhozok és falusi aktivisták javainak a felújításában, szovjetellenes röplapok terjesztésében és egybekben jutott kifejezésre. Az ilyen akciók többségét a táborokból visszatért egykori OUN-tagok számlájára ír-

⁹³ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 916. 44–45. lap; Az USZSZK BM beszámolója a táborokból visszatért volt OUN-tagokra és családjaikra vonatkozó pontosított statisztikai adatokat nyújtanak. 1956. október 10-ig a BM szervei több mint 45 ezer, Ukrajna nyugati területére érkezett, volt nacionalistát és velük szimpatizáló személyt regisztráltak, beleértve azt a 39 ezer főt, akiket az ellenforradalmi bűncselekményekért ítélték el. Többségük a falvakban, a nacionalista mozgalom hagyományos fellegvárában telepedtek le. Több mint 16 ezer embert az illegális OUN-mozgalom volt tagjaként, 14,5 ezret pedig az UPA tagjaként tartottak nyilván. (Amir Weiner, *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. 338). Az illegális mozgalom 1956 év végéig visszatért tagjainak létszáma 60 ezer főt tett ki. (Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. *Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959*. Київ–Торонто, 2001. 571.).

⁹⁴ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 914. 60–61. lap

⁹⁵ Україна крізь віки. У 15-ти тт. Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / За заг. ред. В. Смоля. НАН України. Інститут історії України. Київ, Альтернативи, 1999. 108.

⁹⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 212. lap; 38. sz. dokumentum.

⁹⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 1–14. lap

⁹⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 188. lap

ták.⁹⁹ Így például 1956. október 22-én, a Csernovici Terület Szadgorodszki járásának Toporivci nevű falujában egy hajdani GULAG-fogoly, Cibuljak meggyilkolta azt a kolhoztagot, aki 1947-ben ellene vallott a nyomozás során. Ugyanebben a járásban egy Demik nevű volt elítélt súlyos testi sértést követett el a volt kolhozelnök ellen, aki korábban segített a szovjet állambiztonsági szerveknek a letartóztatása során. Hasonló eseteket rögzítettek a Drogobicsi, a Lvovi, a Sztanyiszlavi és a Tyernopoli járásban is — ezek közül több a magyar forradalom előestéjén történt.¹⁰⁰

Ugyancsak a magyarországi események egyik utórezgése volt az erőszak megnyisíró növekedése. Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága összesített statisztikája szerint 1956-ban a nyugati területeken 77 esetben dokumentáltak erőszakos tanácsai — többek között 15 gyilkosságot, 22 testi sértést és merényletet a szovjet aktíva ellen, valamint 26 esetben a kolhozok és falusi aktivisták javainak felgyújtását. Ezeknek a bűncselekményeknek a nagy részét — 43 esetet — nem sikerült felderíteni, elsősorban a Lvovi és Tyernopoli Területeken.¹⁰¹ Ezenkívül 1955–1956-ban 63 esetben regisztráltak röplapterjesztést, 203 esetben pedig fenyegető levelek küldését, a razziák során pedig 450 darab fegyvert, többek között 28 géppuskát is lefoglaltak.¹⁰² 1956. október 1-jétől november 14-ig 52 személy, főként OUN-tagok és segítők kerültek rács mögé. A letartóztatottak között olyan emberek is voltak, akik a szovjet hatalommal szembeni felkelésre hívtak fel, illetve kormányellenes röplapokat vagy az SZKP vezetőivel kapcsolatos „rágalmakat” terjesztettek.¹⁰³

Ezzel párhuzamosan a nyugati területeken folytatódott a fegyveres földalatti csoportok maradványainak felszámolása. 1956–1957-ben a szovjet állambiztonsági szervek többek között letartóztattak egy V. Vrubel (Márk) és Ju. Gricsak (Jarjoma) által vezetett hattagú csoportot a Sztanyiszlavi Területen. 1956. november 20-án ugyanebben a régióban számolták fel az OUN-hoz tartozó V. Szanyitovics (Karij) által vezetett aktív fegyveres csoportot. 1955 és 1960 között az Ivano-Frankovszki és Tyernopoli Területen tevékenykedett az OUN járásközi vezetőségének tagja, Pjotr Paszicsnij („Csornij”) által vezetett harci csoport. A szervezet tagjai szabotálták a szovjet hatalom intézkedéseit, és merényleteket követtek el a falusi tanácsai aktivisták ellen.¹⁰⁴ A még hosszú időn át Nyugat-Ukrajna különböző szegleteiben rejtőzködő, elszigetelt földalatti csoportok¹⁰⁵ tevékenysége nem jelentett veszélyt a szovjet hatalom számára. Küzdelmük inkább szimbolikus jelentőséggel bírt, amennyiben emlékeztette az embereket a régióban „parázsló konfliktusra”.

⁹⁹ GDA SZBU f. 9. op. 2. gy. 230. 63. lap

¹⁰⁰ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. g 4265. 12–13. lap

¹⁰¹ GDA SZBU f. 9. op. 2. gy. 230. 128–129. lap

¹⁰² Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 33, 549–550.

¹⁰³ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2754. 29–45. lap

¹⁰⁴ Патриляк І., Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939–1960): Монографія. Київ: ВД АДЕФ Україна, 2020. 549.

¹⁰⁵ Бірчак В., Останні самураї УПА // Режим доступа: <https://tyzhden.ua/History/176096>

A szomszédos Magyarországon kitört nagyszabású kommunistaellenes felkelés szükségképpen optimizmust váltott ki a szovjet rendszerrel szembeni nyugat-ukrajnai ellenállás egykori résztvevőiből. A teljes magyarországi hatalmi rendszer gyors összeomlása reményt ébresztett azt illetően, hogy ez a forgatókönyv magán a Szovjetunió belül is megismételhető. Egy pillanatig úgy tűnhetett, hogy a háborút követően az UPA vezetősége által áhított kelet-közép-európai antitotalitárius forradalom eszméje végre kezd egyre határozottabb körvonalakat ölteni. Ez alkalommal azonban nem az ukránok, hanem a magyarok dobtak szikrát a szovjet kártyavárra. Az ukrán földalatti mozgalomnak nem volt lehetősége a szovjet hatalom elleni újabb aktív fellépésre, ám a magyarországi történések így is komoly mozgósító hatást tettek az ukrán nacionalistákra, akik türelmetlenül várták, hogy a magyar forradalmi hullám elérje a szovjet partokat.

Erről tanúskodott többek között az a rengeteg jelentés, amely a KGB-től és a pártszervezetektől érkezett a nyugati területekről. A Tyernopoli Területen található Csertorija (jelenleg Miroljubovka) falu lakosa, Jaroszlav Kozacsok, aki mozdonyvezetőként dolgozott a tyernopoli vasútállomáson, úgy vélekedett, hogy ha a nemzetközi helyzet kiéleződik, „*az egész ukrán nép fel fog kelni, és elkergeti innen a szovjeteket*”. Az OUN volt tagja, a tyernopoli Nyikolaj Omelko, akit 1948-ban 10 év szabadságvesztésre ítélték a földalatti mozgalomban való részvételért, Lengyelország és Magyarország „orosz megszállás” alól történő felszabadításáról szónokolt, arra biztatva elvbarátait, hogy készüljenek fel rá, hogy Ukrajnában is hasonló fordulatot hajthaszanak végre.¹⁰⁶ A kijelölt kényszerlakhelyéről hazaengedett Faggyej Tyerleckij drogobicsi lakos az USA és Anglia által a Szovjetunió uralma alatt élő népek védelmében végrehajtandó fegyveres beavatkozás megindítására és a harmadik világháború kezdetére várt, amelynek során Ukrajna sorsának is el kell majd dőlnie.¹⁰⁷ Ennek a forgatókönyvnek a megvalósulása esetén a Sztrij vasútállomáson működő vagonjavító gyár munkása, az OUN-nal rokonszenvező Vaszilij Vovcsuk kész volt bevetni magát az erdőbe, hogy illegalitásba vonuljon.¹⁰⁸ V. Prisztupa, akit az OUN földalatti szervezetével fenntartott kapcsolataért ítélték el és aki 1956 nyarán tért vissza a száműzetésből a volhíniai Knyaginyinok faluba, azt jósolta, hogy amennyiben a szovjet kormány katonai akcióba kezd a nyugati országok ellen, ezúttal is komoly kihívással lesz kénytelen szembesülni a széles körű ellenállási mozgalom részéről.¹⁰⁹

A tyernopoli területi ipari tanács mérnöke, P. Bojko, akit 1947-ben ítélték el szovjetellenes ifjúsági szervezetben való részvétele miatt, és aki 1954-ben visszatért a táborból, elvbarátai körében arról beszélt, hogy az értelmiség részéről lökésre van szükség, hogy széles tömegeket mozgósítsanak a szovjet rendszer elleni fellépésre.¹¹⁰ Az ifjúsági földalatti mozgalom másik volt résztvevője, Jaroszlav Lvovszkij, aki a Tyernopoli Területen Berezsanyiban dolgozott középiskolai tanárként, az ügynökkel 1956 novembe-

¹⁰⁶ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 175–176. lap; 15. sz. dokumentum.

¹⁰⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 126.

¹⁰⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 91. lap; 25. sz. dokumentum.

¹⁰⁹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 44–46. lap; 26. sz. dokumentum.

¹¹⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 159. lap

rében folytatott beszélgetés során arról beszélt, hogy illegális csoport létrehozására van szükség a röplapok lakosság körében történő terjesztéséhez.¹¹¹

Egy Ivovi könyvelő, M. Rivak, akit a szovjet titkosrendőrség azzal gyanúsított, hogy az OUN külföldi vezetősége egyik tagjával, Vaszilij Rivakkal áll rokoni kapcsolatban, úgy gondolta, hogy a Moszkva önkényétől való megszabadulás folyamata „láncreakció” fog kiváltani: kiterjed majd Csehszlovákiára és Romániára, végül pedig jelentős hatást fog gyakorolni Ukrajnára, Fehéroroszországra és az ázsiai szovjet tagköztársaságokra is. „*Nálunk kíméletlen harc folyik az orosz és az ukrán elem között, és az ukrán írók már most is bátran fellépnek Ukrajna »eloroszosítása« ellen*” — jelentette ki Rivak.¹¹² Az USZSZK Tudományos Akadémiája Ivovi Földművelési Intézetének tudományos munkatársa, Grabar, aki 1956-ban tért vissza a nacionalista tevékenységért kiszabott büntetés letöltése után, meg volt győződve róla, hogy a lengyelországi és magyarországi események súlyos csapást mérnek majd a Szovjetunió nemzetközi tekintélyére, és lökést adnak a politikai berendezkedés demokratizálásához a Szovjetunióban és a „népi demokratikus” országokban.¹¹³ Az OUN egykori tagja, a boriszlavi Ivan Csaban biztos volt benne, hogy a magyarok azért lázadtak fel a kormányuk ellen, mert az oroszok állandóan beavatkoztak a belső ügyeikbe; úgy vélte, hogy a magyar példa a Szovjetunióon belül is hatást fog elérni.¹¹⁴

Érdekes, hogy a szovjetunióbeli antitotalitárius forradalom eszméjét a magyar forradalmi körök is támogatták. Így például a debreceni forradalmi bizottmány elnökségi tagja, Dede László 1956 októberének végén az egyik felszólalásában kijelentette, hogy a Szovjetunióban egy hónapon belül ki fog törni a forradalom. Véleménye szerint a forradalmi hullám kezdetben valamelyik határ menti szovjet tagköztársaságot fogja elérni, amely ennek nyomán kiválik majd a Szovjetunióból, később pedig a Szovjetunió egyéb területeire is tovább fog terjedni.¹¹⁵

A sztrijai bolt eladója, Pavel Lucsinszkij (más adatok szerint Lucsinyin), akit korábban „hazaárulásért” ítélték el, majd 1955-ben szabadult amnesztiával, a városban kerékpározgatva azt kiabálta: „*Ukránok, fogjatok fegyvert! Kezdjétek el a harcot a szovjet hatalom ellen!*” Lucsinszkij egyebek mellett arra hívta fel a helyi lakosokat, hogy menjenek ki a november 7-ei felvonulásra és „*tegyék meg azt, amit megtettek Budapestben*”. Nem sokkal később a KGB letartóztatta.¹¹⁶

Ezzel egy időben a drogobicsi területi kereskedelmi osztály revizora, V. Berner (más adatok szerint Verner) ugyancsak közlekedési eszközt használt fel a szovjetellenes hangulat felszítására. Az autóbuszon vele együtt utazó fiatalokhoz fordulva azt mondta: „*Elérkezett az idő, hogy mi is elkezdjük azt, ami Magyarországon történik. El-*

¹¹¹ Uo. 162. lap

¹¹² GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 60–61. lap; 31. sz. dokumentum.

¹¹³ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 11. lap

¹¹⁴ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 119–120. lap

¹¹⁵ GDA SZBU f. 62. op. 2. gy. 21. 136. lap

¹¹⁶ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 41. lap; GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 90. lap; 20. és 25. sz. dokumentum; CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 121. lap; CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 33. lap

jön a szovjet diktatúra vége”. Ő is a Lucsinszkijéhoz hasonló sorsra jutott: már november 6-án letartóztatták.¹¹⁷

I. Homenko író-költő, akit 1949-ben 25 év büntetésre ítélték szovjetellenes tevékenységért, szabadulása után határozott „szovjetellenes és nacionalista tevékenységbe” kezdett a Drogobicsi Területhez tartozó Truszkavecben. A helyi pártszervek jelentése szerint nyilvánosan kijelentette: „Az önálló Ukrajnáért harcolok. Az összes kommunistát és csekistát kiverem innen. (...) Többé nem lesz lehetőségetek arra, hogy Szibériába és a börtönökbe hurcoljátok az ukrán népet”.¹¹⁸

A Sztanyiszlavi Terület Bogorodcsanyi járásában működő földalatti OUN-szervezet hajdani tagja, Prociv egy másik volt földalatti mozgalmár, Boguszlavec jelenlétében azt híresztelte, hogy Kárpátalján kommunistaellenes felkelés van kibontakozóban a magyarországi események hatására. „Magyarországon háború kezdődött, és hamarosan nálunk is felkelés lesz. Nálunk, Galíciában rosszul áll az ukrán nacionalisták megszervezése. Ebben a tekintetben jobb a helyzet Kárpátalján — ott a nacionalisták hatékonyan tevékenykednek. Az összes partizán, aki korábban Galíciában tevékenykedett, most átmegy Kárpátaljára, ahol összegyűlnek és megcsinálják a felkelést”.¹¹⁹

Egy OUN-tag, F. Poliscsuk, aki továbbra is a büntetését töltötte a vorkutai táborban, bajtársának, a Volhíniai Terület Bubnov nevű falujába visszatért F. Zubkónak címzett, 1956. november 16-án kelt levelében ezt írta: „Amint azt te is tudod, e pillanatban összes hűséges barátom édes Ukrajnámban van, csak nekem kell kiszolgáltatnom a lelkem az ellenségeinknek itt, északon. Hiszem, hogy ugyanannyi munka vár ránk itt, mint odaát, Magyarországon. Már mindent értünk — nem szabad hagynunk, hogy bármi akadályozzon bennünket. Biztos vagyok benne, hogy hamarosan történni fog valami. Nagy örömmre szolgált, hogy barátaim, az összes hajdani felkelő, akik egykor a szabadságért harcoltak, elutaztak édes Ukrajnámba”. Poliscsuk nem volt képes megbocsátani azoknak, akik szabadlábra kerülve felhagytak a nehéz körülményekkel szembeni küzdelemmel: „Miért ültök tétlenül? Keressétek a megoldást, mint más nemzetek.”¹²⁰

Érdekes, hogy a kommunista rezsim megdöntéséről, illetve a magyar felkeléshez hasonló ukrainai robbanásról szóló gondolatok nem csak a nyugati határterületeken keringtek nagy számban. 1956 őszén Kijev utcáin is hasonló vélemények voltak hallhatók. Így például az ukrán főváros egyik „regisztrált” lakosa, Alekszandr Onyiscsenko kijelentette: „Egy szép napon a nép mindenütt leszámol ezzel a rezsimmel. Igaz, hogy ukrán népünk hozzászókot már a nyomorhoz és a szenvedéshez. De ha egyszer felébred a tűz, ugyanaz lesz, mint Magyarországon. Így nem lehet élni. Ez nem élet, hanem megszállás a szó szoros értelmében”. A — ma Kijevhez tartozó — Szvatosinóban lakó Nyikolaj Povaljajev az ügynökkel folytatott beszélgetés során a magyarok iránti

¹¹⁷ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 42. lap; 26. sz. dokumentum.

¹¹⁸ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4299. 364, 376–379. lap

¹¹⁹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 574.

¹²⁰ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4297. 178–179. lap

irigységéről beszélt, amiért „náluk most igazi szabadság kezdődik”. „A lengyelek kezdtek, utánuk következtek a magyarok, most pedig rajtunk a sor” — mondta egy kijeivi gyár lakatosa, A. Podrezov.¹²¹

A magyar forradalmi átalakulások idején a munkástanácsok megalakulása és a munkások részvétele az antikommunista megmozdulásokban kedvező visszhangra talált az ukrainai dolgozók bizonyos köreiből. Így például a kijeivi rádiólokációs üzem dolgozója, M. Szokur beszélgetéseiben a magyar tapasztalatok utánzása mellett agitált.¹²²

A magyar munkástanácsok modelljének támogatása különösen széles körben elterjedt Ukrajna ipari központjában, a Donyec-medencében, ahol a munkások elégedetlenkedtek a munkakörülményeik, a fizetésük, a vállalatvezetők, valamint a számos párt- és szakszervezeti funkcionárius részéről megnyilvánuló durva és lekezelő bánásmód miatt.

A vorosilovgrádi (ma Luganszk) területi zenés-drámai színház fodrása, Nyikolaj Dubenko „a szocialista rendszer végnapjainak kezdetét” látta a magyarországi eseményekben, majd kijelentette: „Jó hogy Magyarországon kitört a felkelés, üssék csak a kommunistákat, a magyarokat követik majd mások is”.¹²³ A „Vorosilovszkstroy” [vorosilovszki építési] tröszt egyik munkása, Zinovij Vaszilenko egy építkezésein a kollegái körében ezt mondta: „...Mindenhol megtörténhet az, ami Magyarországon történt. (...) Miféleképpen is akadnak ilyen emberek”.¹²⁴

A munkások megérezték, hogy a „magyar forradalom” szókapcsolat használata „mindenféle főnök” számára fenyegetően hat, amikor életkörülményeik javítását követelik. Így például a harciszki gyárakban a munkások egészen nyíltan szólaltak fel: „Nálunk is be kell vezetni, hogy a kollektíva akarata törvény legyen a vállalatvezetők számára”.¹²⁵ A hatóságok nem hagyták válasz nélkül ezeket a cselekedeteket. 1957 februárjában a KGB öt fős szovjetellenes csoportot leplezett le Harciszskban a fiatalok körében, a csoport tagjai szovjetellenes röplapok terjesztését, sztrájkokat és fegyveres fellépéseket, valamint egy szovjetellenes szervezet létrehozását is tervezték. Rács mögé kerültek az építési igazgatóság munkatársai, Lugovoj és Vlagyimir Pikanovszkij is.¹²⁶

A magyar felkelés nem csupán fokozta a kommunistaellenes érzelmeket, de erőszakhullámhoz is vezetett egyes pártaktivisták ellen, különösen a falvakban. Több ízben is megghiúsítottak kolhozgyűléseket, a párttagok pedig naponta kaptak fenyegetéseket az amnesztiával szabadult nacionalistáktól, akik rendszeresen összegyűltek, hogy megtárgyalják, mi lehet majd a teendőjük, ha végre kitör egy, a magyarhoz hasonló felkelés. Danyiil Sumuk, aki a hajdani UPA-tagságért kiszabott, 11 éves lágerbüntetés letöltése

¹²¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 27., 123–132. lap; CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 19–20, 37–39, 241–243, 275–278. lapok

¹²² GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 37. lap; 20. sz. dokumentum.

¹²³ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 15. lap

¹²⁴ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 249–251. lap

¹²⁵ Каретніков І., Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 527.

¹²⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 109. lap

után tért haza, utóbb így emlékezett erre: „*Annak a felkelésnek a visszhangja a mi területünkön is gyorsan átrobogott. A kolhoztagok ismét abbahagyták a munkát, a nők pedig olykor annyira felbátorodtak, hogy meg merték fenyegetni a gyűlölt brigádvezetőket és a kolhozelnököket. (...) A magyarországi véres eseményeket követően nagy nyomás kezdett nehezedni a bizottság által szabadlábba helyezett egykori politikai foglyokra. Mindenféle módon igyekeztek kiűzni minket Ukrajna nyugati területeiről.*”¹²⁷

Meglehetősen szokatlan helyzet alakult ki a Drogobicsi Terület Javorov nevű falujában, ahol a turkovi járási végrehajtó bizottság építész-technikusa, Babijevszkij azzal a kéréssel fordult a kolhoz elnökéhez, hogy hívja össze a kolhoztagokat egy gyűlésre, amelyen megvitatnák a szovjet hatalom elleni felkelés kérdését (sic!). Kijelentése szerint a felkelést előkészítő stáb megbízásából cselekedett. A KGB értesült a tervről, így a kezdeményezett gyűlés Babijevszkij váratlan letartóztatása miatt végül nem jött létre.¹²⁸

A KGB Drogobicsi Területi Csoportfőnöksége adatai szerint a Drogobicsi Területen a magyar forradalom idején jelentősen megnövekedett a szovjetellenes megnyilvánulások száma. Míg 1956 első kilenc hónapja alatt 61 kormányellenes kijelentést rögzítettek, addig egyedül október–november folyamán 97-et. Ez utóbbi időszak alatt 66 embert tartóztattak le, szemben az előző kilenc hónap alatt regisztrált 24 fővel.¹²⁹

Miután a szovjet hatalom ellenségeinek különféle csoportjai, amelyek alig néhány évvel korábban még fegyverrel a kezükben harcoltak, nagy létszámban érkeztek meg Nyugat-Ukrajna területére, valóságos pánik tört ki a tagköztársaság tanácsi és pártvezetése körében. 1956-ban az ukrán Állambiztonsági Bizottság és a Belügyminisztérium nyugati területeken működő szervei néhány hónapon keresztül kétségbeesetten fordultak újra és újra a kijevi pártvezetéshez azzal a megkereséssel, hogy nem lenne célszerű végrehajtani a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1956. március 10-én kiadott amnesztia rendeletét. Ez a nacionalista tevékenységért elítéltek tízezreinek számára tette lehetővé, hogy visszatérjenek a nyugati területekre, ami által épp abban a szovjet rezsim szempontjából legveszélyesebb pillanatban destabilizálta az ottani biztonsági helyzetet, amikor egymás után robbantak ki a kelet-európai válságok. Az említett hatóságok a helyi hatalom tanácsi és párt szerveinek együttes véleményét tolmácsolva arra kérték az UKP KB első titkárát, Alekszej Kiricsenkót, kérel-

¹²⁷ Шумук Д., Пережите і передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). Детройт, 1983. 409. A visszaemlékezések Nyugaton kiadott angol nyelvű változata egy kiegészítő passzust tartalmaz a magyar eseményeknek a lakosság körében keltett visszhangjáról: „*Kolhozparasztko figyelmzették a hivatalnokokat: «Meglátjátok, hogy Ukrajnában hamarosan ugyanaz lesz, mint Magyarországon. Elkergetünk titeket a földünkről».* (Angol: “*The collective farmers began warning officials: ‘Soon the same will happen in Ukraine as in Hungary. We’ll drive you from our land too’.*”) (Danylo Shumuk, Life Sentence: Memoirs of a Ukrainian Political Prisoner (The Canadian Library in Ukrainian Studies). Edmonton, 1984. 302).

¹²⁸ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 42. lap; 26. sz. dokumentum.

¹²⁹ Киричук Ю., Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика: [монографія]; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: Добра справа, 2003. 308.

mezze az SZKP KB-tól, hogy tiltsák meg a volt nacionalistáknak és családtagjainak a szülőföldjükre való visszatérést. Eközben a helyi hatalmi szervek különféle akadályokat gördítettek az egykori felkelők visszatérése és a polgári életbe történő visszailleszkedése elé: elutasították a lakhelyre, munkára vagy tanulásra való bejelentkezéseket, a személyi igazolvány iránti kérelmüket, megtagadták a korábban elkobzott javaik visszaszolgáltatását és így tovább.¹³⁰

A tagköztársaság kommunista pártjának álláspontját ebben a kérdésben az 1956. szeptember 25-én kelt és az UKP KB titkára, Nyikolaj Podgornij által aláírt, majd az SZKP KB-hez küldött levél fejtette ki. A levél ismertette a problémát, amelyet a 40 ezer hajdani OUN-tag és más politikai foglyok nyugati területekre történő hazatérése jelentett, illetve, hogy a visszaérkezők tovább folytatták a kommunistaellenes propagandát, helyreállították az egymással való kapcsolataikat, és terrorizálták a helyi tanácsi aktívát. Arra hivatkozva, hogy „a kolhozok egy részének szervezeti és gazdasági megerősítését” nem hajtották végre kielégítő mértékben, illetve mindközben az ukrán nacionalizmus megnyilvánulásai elleni harcot is folytatni kell, az UKP KB helytelennek tartotta az OUN és UPA egykori tagjainak visszatérését a nyugati régióba, ezért arra kérte Moszkvát, hogy oldja meg a kérdést. Végső intézkedésként azt javasolták, hogy Nyugat-Ukrajna területéről az amnesztiával szabadult összes OUN-tagot és görögkatolikus papot két hónapon belül életfogytig telepítsék ki szibériai kényszerlakhelyekre.¹³¹

Végül a „Forgósél” hadművelet tetőpontján, 1956. november 9-én az OSZSZK Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége határozatot fogadott el „Az ukrán nacionalista földalatti mozgalom elítélt és büntetésüket letöltött vezetőinek, illetve aktív résztvevőinek az Ukrán SZSZK nyugati területeire történő visszatérésére vonatkozó tilalmáról”. Az OUN és az UPA egykori tagjainak, akiket „hazaárulásért”, terror- és szabotázscelemekéért, valamint banditizmusért ítélték el, letartóztatás és 5 évig terjedő száműzetés terhe mellett megtiltották a Lvovi, Tyernopoli, Drogobicsi, Sztanyiszlavi, Volhíniai, Rivnyei, Csernovici és Kárpátaljai Területekre történő visszatérést. Abban az esetben, ha a kommunistaellenes ellenállás hajdani résztvevői mégis megjelentek volna Nyugat-Ukrajnában, a rendőri szerveknek aláírt ígéretet kellett volna beszerezniük tőlük arra vonatkozóan, hogy öt napon belül elhagyják a nyugati területeket.¹³² A nyugati területeken különleges bizottságokat hoztak létre, amelyek átvizsgálták az OUN és az UPA volt tagjainak anyagát, majd kiutasították őket azokról a területekről, amelyeken a tartózkodásuk nemkívánatosnak minősült.¹³³

¹³⁰ Amir Weiner, *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. 338.

¹³¹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 34.

¹³² GDA SZBU f. 9. op. 2. gy. 230. 111–113. lap

¹³³ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959 / Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 34.

1956 végén egy sor köztársasági és szövetségi szintű rendelkezést adtak ki, amelyekben megtiltották a földalatti mozgalom egykori résztvevőinek a szülőföldjükre történő visszatérést. Egyebek mellett a Szovjetunió Belügyminisztériuma adott ki erre vonatkozó külön utasítást, amely szerint az ukrán nacionalistákkal szabadlábba helyezésükkel azonnal közölni kell: megtiltották számukra, hogy Ukrajna nyugati területének bármelyikén lakjanak.¹³⁴ 1957. január 1-jéig a nyugati területek belügyi szervei és ügyészségei a szülőföldjükre hazatérni kívánó egykori kitelepítettek-től beérkezett 75 227 kérvényt vizsgálták meg — ezek közül 61 875 esetben született elutasító határozat. A szülőföldjükön maradtak az állambiztonsági szervek és a rendőrség felügyelete alá kerültek.¹³⁵ Ezzel párhuzamosan az illegalitásban élő személyek letartóztatása is folytatódott.

Mindezek mellett 1956–1957 folyamán a szovjet hatalom az OUN 536 egykori tagját különböző időtartamú büntetésre ítélte (388-at 1956-ban, közülük is 259-et 1956 novemberében–decemberében); ezeket a szankciókat már a büntetés-végrehajtási helyszínekről történt visszatérést követően a nyugati területeken elkövetett törvénysértésekért (főleg garázdaságért, valamint a tanácsi aktivistáknak és egykori tanúknak címzett fenyegetésekért) szabták ki.¹³⁶ A nyugati határ menti övezetnek a „veszélyes elemektől” való megtisztítása a magyar forradalom egyik következménye volt.

A KGB által az ukrán földalatti mozgalom és a magyar nacionalizmus elleni küzdelem között megállapított összefüggésről tanúskodik az a levél is, amelyet az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága megbízott elnöke, Pavel Tyihonov írt 1957. január 11-én az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségéhez. Ebben támogatta a Munkásküldöttek Kárpátaljai Területi Tanácsának Elnöksége által megfogalmazott kérést arra vonatkozóan, hogy terjesszék ki a Legfelsőbb Tanács 1956. november 9-i határozatának hatályát a hajdani „*magyar nacionalistákra, terroristákra, a burzsoá politikai pártok tagjaira, valamint a magyar fasiszta megszállók aktív támogatóira.*»¹³⁷ A KGB adatai szerint 441 magyarról volt szó, akiknek mindaddig nem sikerült visszatérniük Kárpátaljára. Közöttük volt a magyarországi pártok 107 tagja, a horthysta Magyarország hírszerző és kémelhárító szerveinek 12 ügynöke, 12 terrorista, valamint a magyar megszállók 199 támogatója.¹³⁸

¹³⁴ Вронська Т., Стяжкіна О. Мінусники: покарані простором. К.: Темпора, 2021. 386.

¹³⁵ Киричук Ю., Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика: [монографія]; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: Добра справа, 2003. 308.

¹³⁶ Літопис УПА. Нова серія. Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959/ Упор. М. Деркач, А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. Київ-Торонто, 2003. 600; Баран В., Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2003. 108.

¹³⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 212–213. lap; 38. sz. dokumentum.

¹³⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 212. lap; 38. sz. dokumentum.

Ukrán-magyar hidak a „vasfüggöny” mögött

A magyarországi események nem csak az OUN és az UPA egykori nyugat-ukrajnai tagjaira hatottak: az emigráns ukrán nacionalista körökön belül is társadalmi-politikai vitákat gerjesztettek. 1956. október 27-én az OUN Külföldi Részlege (KR) nyilatkozatot adott ki, amelyben támogatásáról biztosította a magyarországi nemzeti felkelést, egyúttal reményét fejezte ki, hogy a forradalmi események sorozatát fogja elindítani a szocialista tábor országaiban, Ukrajnát is beleértve. A nyilatkozat emellett üdvözölte, hogy önkéntesekből, különféle nemzetiségek képviselőiből álló katonai alakulatok jöttek létre a magyarországi eseményekben történő részvétel céljából.¹³⁹ Külön terjesztették az OUN KR felhívását a szovjet hadseregben szolgálatot teljesítő ukránok között, akiket arra szólítottak fel, hogy ne harcoljanak a magyar forradalmárok ellen.¹⁴⁰

Amikor kiderült, hogy Magyarországon nem a nemzeti kommunisták által kontrollált felkelés, hanem a kommunistaelenes nemzeti felszabadító harc bontakozott ki, amely a szovjet birodalom ellen irányult, a külföldi OUN azonnal cselekvésre szánta el magát. A nyilvános terjesztésre szánt nyilatkozat mellett 1956. október 30-án az OUN KR Vezetősége belső utasítását is szétküldte a világ különböző országaiban tartózkodó képviselőinek, amelyben konkrétabb cselekvési tervet vázolt fel a magyar kérdéssel kapcsolatban. A dokumentum kifejtette, hogy a magyar válság elején az OUN intenzívebbé tette kapcsolatát az Antibolsevista Nemzetek Blokkjának (ANB) magyar tagjaival. Így például 1950-től az ANB katonai osztályát kisbarnaki Farkas Ferenc egykori magyar tábornok vezette, aki 1944-ben az 1. magyar hadsereg 6. hadtestének parancsnokaként gyakran kapcsolatba került az UPA-val. 1947-ben ő alapította meg a Magyar Szabadság Mozgalom elnevezésű antibolsevista szervezetet Németországban, amelynek az volt a célja, hogy a kommunista rezsim elleni forradalmat keltsen Magyarországon.¹⁴¹ Azonban nagyon hamar kiderült, hogy a magyar képviselők, beleértve a fent említett kisbarnaki Farkas Ferencet, elszakadtak a szülőföldjükön zajló valós folyamatoktól és semmi hatásuk nem volt a forradalom menetére. Akkor az OUN úgy döntött, hogy önállóan fokozzák részvételüket a magyar eseményekben. Mindenekelőtt az ukrán nacionalisták igyekeztek kapcsolatot teremteni a magyar politikai menekültekkel Ausztria területén. Ennek érdekében mozgósították a bécsi és az osztrák-magyar határon rendelkezésre álló szervezeti kapcsolatokat. Az OUN KR külön megkezdte előkészíteni, hogy az összekötőit eljuttassa Magyarországra területére, akiknek az lett volna a feladata, hogy agitációs és

¹³⁹ «Заява Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів з приводу національно-визвольної боротьби в Мадящині!» 27.10.1956 // Архів Центру досліджень визвольного руху [A Felszabadító Mozgalom Kutatóközpontjának Levéltára] (a továbbiakban CDVP Levéltár) (Львів).

¹⁴⁰ «Українці! — Бійці і Командири Радянської Армії!» 10.1956 // CDVP Levéltár (Львів).

¹⁴¹ Az UPA és a magyar hadsereg közötti viszonyról a második világháború alatt részletesebben lásd: Пагіря О., Між війною та миром: відносини між ОУН і УПА та збройними силами Угорщини (1939–1945) // Літопис УПА. Бібліотека. Т. 12. Торонто-Львів, 2014. 581.

propaganda-tevékenységet folytassanak a magyar felkelés leverésére küldött szovjet katonai alakulatok nem orosz katonái között erkölcsi bomlasztásuk céljából és azért, hogy megakadályozzák részvételüket a magyar felkelők elleni harcban. Ugyanakkor a dokumentumból az is kiderül, hogy a valóságban az OUN KR elég korlátozott lehetőségekkel rendelkezett a magyar kérdés befolyásolására, és a propagandaakció mellett inkább a „tervek elméleti felvázolásáról”, mint a felkelés aktív támogatásáról volt szó. Ilyen körülmények között még az OUN KR központjaiban történő mozgósítás sem tűnt lehetségesnek. Az utasításban arról is szó esett, hogy az október 27-ei nyilatkozatnak az önkéntes katonai alakulatok toborzásának támogatásáról szóló része inkább deklaratív jellegű, és hogy ebben az ügyben a szervezet valójában semmiféle gyakorlati lépést nem kezdeményezett. Az OUN KR Vezetősége a nyilatkozatát Magyarországon, magyar nyelven is terjeszteni kívánta, abban bízva, hogy az így a helyi forradalmi vezetők számára is ismertté válik. Az OUN tagjai ezzel egy időben azt a feladatot kapták, hogy tartózkodási országukban a helyi magyar közösségekkel közös utcai tüntetéseket szervezzenek, amelyek során kifejezik a magyar forradalom iránti rokonszenvüket és hangsúlyozzák a közös szovjetellenes összefogás létrejöttét. Ugyanakkor az utasítás arra is felszólította az OUN képviselőit, hogy a magyarországi eseményeket ne próbálják felhasználni az ukrán kérdés megoldásának előmozdítására: „ne süssenek ukrán kalácsot magyar tűznél”, ehelyett elégedjenek meg az „Ukrajna felszabadításáról” szóló követelések terjesztésével.¹⁴²

Az OUN KR fent ismertetett dokumentuma cáfolja azt a mítoszt, amely szerint az UPA egykori tagjaiból önkéntes alakulatokat toboroztak az emigrációban, amelyek állítólag részt vettek volna a szovjet csapatok elleni budapesti harcokban, ezek során pedig a dunai hidakat védelmezve állítólag mindannyian elesetek.¹⁴³ A Budapestet védő ukrán felkelőkről szóló legendát, amely időről időre felbukkan a médiában, mindeddig semmilyen dokumentum nem erősítette meg. Látható, hogy az OUN nem csak a magyar felkelőket segítő önkéntes alakulatok toborzása ügyében nem tett semmiféle gyakorlati lépést, de még arra is alkalmatlannak bizonyult, hogy a magyar forradalom támogatása céljából széles körű mozgósítást szervezzen emigrációban élő tagjai körében.

A nyugati emigrációban élő OUN-tagok tevékenysége propagandaakciókra és a magyar eseményekről szóló, a szervezet sajtóorgánumaiban megjelent tudósításokra korlátozódott. Így például az OUN KR Vezetőségének hivatalos lapja, a „Шлях перемоги” 1956. november 4-én néhány elemző, illetve programjellegű cikket szentelt a magyar tematikának az OUN vezéralakjai, Sztjepan Lenkavszkij és Sztjepan Bandera tollából.¹⁴⁴ Rendszeres helyszíni tudósításokkal jelentkezett az OUN KR tagja, V. Lenyik, akit újságíróként küldtek Magyarországra.

Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága adatai szerint 1956 decemberének utolsó harmadában Münchenben tartották meg az OUN KR tagjainak a magyar felkelés-

¹⁴² [До подій в Мадярищині. Інструкція] Проводу ЗЧ ОУН від 30 жовтня 1956 р. // CDVP Levéltár (Львів).

¹⁴³ Киричук Ю, Історія УПА. Тернопіль, 1991. 33.

¹⁴⁴ Шлях перемоги. 4 листопада 1956.

sel foglalkozó tanácskozását. A résztvevők elégedetlenségüket fejezték ki annak kapcsán, hogy a magyarországi események idején az USA passzív politikát követett, és a nyugati országok általában is lemondtak a magyar ügyekbe történő beavatkozásról. A konferencián az a vélemény is elhangzott, hogy a magyarországi felkelőkkel és Nyugat-Németországban élő politikai emigránsokkal is szorosabb kapcsolatra kell törekedni annak érdekében, hogy megvitathassák a Szovjetunió és a szocialista tábor országai elleni közös felforgató akciók lehetőségét. Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága attól tartott, hogy az OUN KR Magyarország területét fogja támaszpontként használni a szervezkedés irányításával megbízott emberek Ukrajnába juttatására.¹⁴⁵ A KGB adatai szerint az ukrán nacionalista emigráció olyan erők irányában tájékozódott, amelyekhez hasonlók az 1956-os események menetét is meghatározták.¹⁴⁶

Az 1957 februárjában megtartott hosszas tanácskozásán az OUN KR Vezetősége összefoglalta a magyar forradalom eredményeit és tanulságait az ukrán felszabadító mozgalom szempontjából. Az OUN tagjai elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a magyarországi események váratlanul következtek be, és sok emigránst felkészületlenül értek. Emellett azzal vádolták a magyar emigrációt, hogy passzív maradt az októberi események során („megbukott a vizsgán”), és nélkülözte mind a kidolgozott politikai napirendet, mind a stratégiát, mind pedig a vezetőket. Ezenkívül a tanácskozás azt is megállapította, hogy maga az OUN KR sem állt készen érdemi akció lebonyolítására; ennek okát a káder- és pénzhiányban, valamint a tagok elégtelen kiképzésében, illetve a kidolgozott stratégia és taktika hiányában jelölte meg. A banderisták kifejtették véleményüket, hogy a jövőben új megrázkódtatásokra és válságokra kell számítani a szocialista táboron belül, amelyek esélyt kínálhatnak az ukrán felszabadítási program megvalósítására. Annak érdekében, hogy felkészítsék az OUN-t egy ilyen forгатókönyvre, egész sor intézkedést dolgoztak ki, elsősorban katonai jellegűeket.¹⁴⁷

A magyar események újabb lökést adtak a katonai szakemberek kiképzésének az európai ukrán emigráció körében (Németországban, Nagy-Britanniában, Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában), hogy később részt vehessenek az ukrán területen folytatandó felszabadító harcokban, amennyiben új háború törne ki vagy forradalom kezdődne a Szovjetunióban. Ezenkívül az OUN és a NATO katonai-politikai szövetsége közötti, 1955-ig visszanyúló együttműködés is tovább erősödött.¹⁴⁸

¹⁴⁵ GDA SZBU f. 16. op. 1. gy. 919. 5. lap

¹⁴⁶ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4782. 360. lap

¹⁴⁷ «З постанов Ширшої наради ЗЧ ОУН. в справі скріплення революційної готовності» // CDVP Levéltár (Львів).

¹⁴⁸ Сич О., Військова політика Закордонних Частин ОУН в умовах розгортання Холодної війни (1945–1950-ті рр.) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Львів, 2007. Збірник 9. 107–113.

Az egyetemi nonkonformizmus vírusa

A Szovjetunió egyéb területeihez hasonlóan a protesthangulat Ukrajnában is elsősorban az egyetemisták egy részének körében terjedt, akik megpróbálták követni a felkelés egyik fő hajtóereje, a magyar egyetemisták példáját. Az egyetemi ifjúság a szovjet realitások kritikai átértékelése szempontjából módszeresen tanulmányozta a magyar forradalom (többek között a munkástanácsok) tapasztalatait. Arra jutottak, hogy ezek a realitások nem felelnek meg a marxista tanítás szellemének, ezért a hallgatók alternatív gondolatokat fogalmaztak meg, amelyek azonban még akkor sem lépték át a szocialista világszemlélet kereteit, amikor egyébként radikális gondolatokat fogalmaztak meg a helyzettel kapcsolatban.¹⁴⁹

Szovjet-Ukrajna felsőoktatási intézményeiben a forradalmi eszmék terjesztésének egyik csatornáját a magyar egyetemisták biztosították, akik csereprogram keretében tanultak Kijevben, Harkovban és Dnyepropetrovszkban. Így például 137, harkovi felsőoktatási intézményekben tanuló magyar hallgató a diáktársakkal folytatott beszélgetések során támogatta a budapesti felkelőket, valamint egyetértését fejezte ki a követeléseikkel, köztük a munkások fizetésemelésével, a vállalati adminisztratív-igazgatási apparátusok csökkentésével, a szólás- és vallásszabadsággal, a kolhozokba történő belépés önkéntessé tételével és így tovább. Az egyetemisták határozottan elítélték a szovjet csapatok magyarországi beavatkozását, amelyet az ország szuverenitásának durva megsértéseként értékeltek.¹⁵⁰ A szovjet ügynökök arról a jelentős forrongásról is jelentést tettek, amely a Harkovban tanuló magyar egyetemisták körében volt tapasztalható 1956. október 23-a után. A fiatalok szó szerint nem tudtak aludni, várták a hazájukból érkező híreket, a rádiókészülékek előtt ültek, hogy meghallgathassák a külföldi rádióadásokat (a BBC-t, az osztrák rádiót), és közben egyre azt firtatták, hogy a szovjet tömegtájékoztatói eszközök miért tudósítanak a magyarországi eseményekről ennyire rosszul, hogy miért nem mutatják be hitelesen a tiltakozások méretét, illetve miért nevezik banditáknak a felkelőket. Úgy vélték, ez a magatartás aláássa a hatalom tekintélyét és hitelességét.¹⁵¹ 1956-ban a szovjet hatóságok összesen 76 szovjetellenes kijelentést regisztráltak a harkovi felsőoktatási intézmények hallgatói részéről, akik ebből nyolcat a külföldi rádióadások hatására tettek.¹⁵²

Kevésbé bizonyult radikálisnak a Dnyepropetrovszkban tanuló magyar egyetemisták hangulata, akik a KGB-ügynökök jelentése szerint nem támogatták a magyar felkelők tevékenységét, legfeljebb azok egyes követeléseit tartották jogosnak. Ezenkívül arról is meg voltak győződve, hogy azokat fegyveres felkelés nélkül is meg lehetett volna valósítani. Más magyar egyetemisták ugyanakkor szolidárisak voltak a felkelőkkel, és elítélték a szovjet csapatok bevonulását Budapestre, illetve részvételüket a

¹⁴⁹ Стыкалин А. С., Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2016. 349–350.

¹⁵⁰ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 190–195. lap; 6. sz. dokumentum.

¹⁵¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 196–199. lap; 7. sz. dokumentum.

¹⁵² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 103. lap

kommunistaellenes mozgalom elfojtásában.¹⁵³ A Dnyepetrovszki Bányászati Főiskola egyik hallgatója, Lautner úgy vélte, a magyarországi vérontást az okozta, hogy a szovjet tankok szétlőtték az egyetemisták békés budapesti tüntetését, valamint hogy Magyarországon a Szovjetuniótól való nemzeti függetlenségért küzdenek.¹⁵⁴

A Kijevi Műszaki Egyetemen (KME) tanuló 22 magyar lelkesen támogatta a magyar kormányban és a Magyar Dolgozók Pártjában bekövetkezett változásokat. Gyakran gyűltek össze 5–6 fős csoportokban, hogy megvitassák a legfrissebb eseményeket és meghallgassák a BBC adását. A szovjet egyetemistákkal folytatott eszmecsere során arról beszéltek, hogy szolidárisak a tüntetőkkel és egyetértenek követeléseikkel, állást foglaltak a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonása mellett, valamint kifejezték támogatásukat Nagy Imre és a magyar állam független politikája iránt. Egyes hallgatók kijelentették: arra készülnek, hogy hazatérnek Magyarországra, és személyesen is részt fognak venni a felkelésben.¹⁵⁵

A kijevi Ukrán Mezőgazdasági Akadémián tanuló négy magyar hallgató a felkeléssel való szolidaritása jeléül szabotálta az oktatást, ellenségesen beszélt Hruscsov politikájáról és szorgalmazta a szovjet hatalommal szembeni fellépést.¹⁵⁶ Később az egyiküket, Valisek Zoltánt, aki kijelentette, hogy a magyar nép nem bocsátja meg a Szovjetunióknak a magyar belügyekbe történt beavatkozását, az UKP kijevi területi pártbizottságának titkára, Pjotr Seleszt javaslatára kizárták az Akadémiáról és kiutasították a Szovjetunióból.¹⁵⁷ A szovjet hatóságok utólag még két további, hasonló magatartást tanúsító, „ellenséges beállítottságú” magyar hallgatótól szabadultak meg: a KME hallgatójától, Csabi Györgytől és a Harkovi Autóútépítő Főiskolán tanuló Kondi Mihálytól.¹⁵⁸

A kormánypropaganda erőfeszítései ellenére a kijevi felsőoktatási intézmények helyi hallgatói nagyrészt „népinek” és „igazságosnak” minősítették a magyar forradalmat. A Folyamszabályozási Főiskola hallgatói például a pártszervek tájékoztatása szerint forradalmi eseményként fogadták a magyarországi kormányváltást, arra hivatkozva, hogy a vállalatoknál munkástanácsok alakultak és más lépések is történtek az ország politikai életének demokratizálása terén. A hallgatók élénken érdeklődtek az ottani események iránt: kérdéseket tettek fel az oktatóknak arra vonatkozóan, hogy mik az események okai, miben állnak a demokratikus változások, mi Nagy Imre kormányának programja, hogyan vesznek részt a magyar egyetemisták a tiltakozásokban és így tovább. Emellett arra panaszkodtak, hogy a szovjet tömegtájékoztatási eszközök csak részlegesen és tendenciózusan tájékoztatnak ezekről a kérdésekről. Sokan inkább a nyugati rádióadásokat és a többi „népi demokratikus” ország tömegtájékoztatási eszközeit használták a magyar eseményekről szóló hírek forrásául. Mivel az oktatók képtelenek voltak kielégítő magyarázatot adni a magyarországi eseményekre, a

¹⁵³ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 81–83. lap; 11. sz. dokumentum.

¹⁵⁴ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 77. lap.

¹⁵⁵ Uo. 10., 31. lap.

¹⁵⁶ Uo. 272–273. lap.

¹⁵⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4537. 26–27, 41–42. lap.

¹⁵⁸ Uo. 42. lap; CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 293, 296–303. lap.

hallgatók úgy döntöttek, hogy önállóan tanulmányozzák a kialakult helyzetet, és maguk vonják le a következtetéseket. Emellett egy sor további, nem a nemzetközi események problémaköréhez tartozó kérdés is felvetődött: az ösztöndíjak emelése, az anyagi életkörülmények javítása, az előadások szabad látogatása vagy éppen a szólás- és gondolatszabadság. A KGB információi szerint a Kijevi Állami Egyetem újságírói szakán tanuló ötödéves hallgatók a magyar kollégáikkal vállalt szolidaritásuk jeléül azt tervezték, hogy nem vesznek részt az „októberi forradalom” soron következő évfordulója alkalmából rendezett felvonuláson. Később a kijevi egyetemisták nem nyilvánosan bírálták a szovjet csapatok magyarországi beavatkozását, amelyet „agressziósnak” minősítettek.¹⁵⁹

Anatolij Lazorenko visszaemlékezése tanúskodik arról, hogy milyen zavart okozott az ukrán egyetemisták tudatában a hivatalos propaganda tájékoztatása a magyar eseményekről. A Sztalino városban (mai Donyeck) működő pedagógiai főiskola hallgatójaként Lazorenko 1956 októberében esténként a többiekkel együtt hallgatta a külföldi rádióállomások adásait. *„Körülbelül éjfélkor a velünk szomszédos, 35-ös szobában összegyűltek a srácok, hogy meghallgassák, mit mondanak ott, a határon túl ezekről az eseményekről, mert abban, amit újságaink írtak, nem volt semmi logika. A sajtónkban különféle módon szidták Nagy Imrét, a rádióban pedig arról beszéltek, hogy Nagy a nacionalista demokratikus mozgalom élére állt. Nálunk az ellenforradalmi lázadás ösztönzőjeként szerepelt, miközben a rádió arról tájékoztatott, hogy megparancsolta katonáinak, hogy ne lőjenek honfitársaikra”*¹⁶⁰

Egyes hallgatók kifejezetten radikális gondolatokat fogalmaztak meg a magyarországi eseményekkel kapcsolatban: reményüket fejezték ki, hogy ezek az események Ukrajnában is meg fognak ismétlődni. Így például a Kijevi Művészeti Egyetem harmadéves hallgatója, Sz. Naumenko kijelentette: *„...Ha nálunk is történe valami, én elsőként ütném a kommunistákat...”*¹⁶¹ A Lucki Pedagógiai Főiskola hallgatónője, R. Pozdnyakevics a magyarországi helyzetről beszélgetve kijelentette társai előtt: *„Nem lenne rossz, ha nálunk is az lenne, mint Magyarországon”*¹⁶²

A „hatvanasok” mozgalmának olasz kutatója, Simone Bellezza kiemelte, hogy a szovjet-ukrán egyetemisták voltak a legfogékonyabbak a lengyelországi és magyarországi események iránt, és a saját életükben tapasztalt igazságtalanságokra is ők reagáltak a lehangosabban. Elégedetlenek voltak úgy az anyagi körülményeikkel, mint az országban kialakult politikai klímával, ezért az életkörülmények javítására és a gondolatszabadságra vonatkozó követeléseiket ötvözték a szovjet múlt bírálatával.¹⁶³

¹⁵⁹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 27, 123–132. lap; 13. és 23. sz. dokumentum; CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 37–39, 241–243, 275–278. lap.

¹⁶⁰ Лазоренко А., Штрихи до портрета Василя Стуса // Василь Стус: Поет і громадянин. Книга спогадів та роздумів. К., 2013. 245.

¹⁶¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 64. lap; 31. sz. dokumentum.

¹⁶² GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 44–46. lap; 26. sz. dokumentum.

¹⁶³ Simone Attilio Bellezza, *The Shore of Expectations: A Study on the Culture of the Ukrainian Shistdesiatnyky*. Edmonton-Toronto, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2019, 12–13.

Egy ilyen ötvözés példaként gondolhatunk a Harkovi Műszaki Egyetem harmadéves hallgatóira, Ivan Leontyevre és Leonyid Tkacsenkóra, akik bírálták a párt és a szovjet kormány politikáját, kiáltványt készítettek az új ösztöndíj-rendelet ellen és szovjetellenes vicceket meséltek az egyetemistáknak. 1956 decemberében a KGB mindkettőjüket letartóztatta.¹⁶⁴

Az egyetemi előadótermeket megfigyelő politikai vezetés és az USZSZK állambiztonsági szolgálatai a tagköztársaság területén igyekeztek elejét venni olyan hallgatói szervezetek és csoportok megalakulásának, amelyek a magyar felkelés napjaiban kifejezték támogatásukat a felkelők iránt, határozottan elítélték a szovjet katonai beavatkozást, felszólalásokat kezdeményeztek a Komszomol-taggyűléseken, valamint röplapokat és felhívásokat terjesztettek Moszkvában, Leningrádban és más oroszországi városokban.¹⁶⁵ Ugyanakkor az is igaz, hogy bár akadtak elszigetelt tiltakozások a moszkvai, leningrádi és jaroszlavli egyetemisták körében, a szovjet fiatalok nagy része pedig kritikusan viszonyult a kommunista vezetőkhez és az állami bürokráciához, összességében mégis hűek maradtak a szovjet szocializmushoz.¹⁶⁶

(Nem)kontrollált értelmiség

1956. november 2-án Vitalij Nyikitcsenko hivatala az UKP KB-nek küldött jelentésében a magyarországi és lengyelországi események által a szovjet-ukrán értelmiségiek széles körében kiváltott visszhang részletes képét tárta a címzett elé. Ebben a közegben meglehetősen sokféle reakció jelent meg, a szovjet politika támogatásától az óvatos bírálatig és a Szovjetunióban várható, a demokráciát elmélyítő reformokba vetett remény megnyilvánulásáig. A szovjet rezsim iránti lojalitásuk ellenére az értelmiség egyes képviselői olyan nézeteket is megfogalmaztak, amelyeket a KGB „szovjetellenesnek” minősített, bizonyos kijelentésekben pedig az egykori ukrán nacionalisták és a GULAG volt foglyai körében bevettnek számító gondolatok is megjelentek.

Ivan Szencsenko író, akit 1947-ben az UK(b)P KB plénuma előtt megsemmisítő kritikával illettek alkotásaiért, egy ügynökkel folytatott beszélgetés során irigységének adott hangot Magyarországgal és Lengyelországgal szemben, amelyek úgy mond „csekély véráldozat árán” megtisztították maguknak az utat egy jobb élet felé, és sajnálatát fejezte ki, amiért Ukrajnában ezt még nem sikerült elérni.¹⁶⁷ Az USZSZK Tudományos Akadémiája Nyelvészeti Intézetének igazgatója, Leonyid Bulahovszkij akadémikus, akit nehezen lehetett volna azzal gyanúsítani, hogy nem lojális a szovjet rendszer iránt, azt feltételezte, hogy a szocialista tábor szomszédos országaiban zajló események a Szovjetunió belpolitikájára is hatást fognak gyakorolni. „*Népünk na-*

¹⁶⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 108. lap

¹⁶⁵ Бажан О., Зовнішньополітичні акції КПСР у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВС-КГБ. 2000. № 2–4. 516.

¹⁶⁶ Benjamin K. Tromly, Re-Imagining the Soviet Intelligentsia: Student Politics and University Life, 1948–1964. (Ph.D. diss., Harvard University, 2007). 290–294.

¹⁶⁷ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 18. lap; 12. sz. dokumentum.

gyon türelmes, de nem a végtelenségig” — mondta. Az USZSZK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, Alekszandr Szluckij, az SZKP tagja helyeselte a Lengyelországban tervezett, az államberendezkedés demokratizálását célzó reformokat, és úgy vélte, hogy a Szovjetunióban sem ártana elgondolkodni az államigazgatás fejlesztésén. Kollégája, ugyanennek az intézetnek a tudományos segédmunkatársa, a nemzetközi kapcsolatok történetének kutatója, Dmitrij Sztasevszkij „*az összegyűlt elégedetlenség kitöréséről*”, valamint a jugoszláv példa követéséről beszélt, és azon csodálkozott, hogy Ukrajnában az emberek ennyire csendesen reagálnak a magyarországi és lengyelországi eseményekre. Hasonlóan gondolkodott a Kijev-Pecseri kereskedelmi vállalat igazgatóhelyettese, L. Jampolszkij, az SZKP tagja is: többek között elismerte, hogy a magyarországi események a kisebb országokkal szembeni diktatórikus politika eredménye, illetve, hogy a magyar nép nem akarja magának „*azt a boldog életet*”, amely a Szovjetunióban van. A Harkovi Tanárképző Főiskola oktatója, a későbbi híres irodalomtudós, Leonyid Frizman úgy látta, hogy a lengyelországi és magyarországi események a szocialista rendszer bukását vetítik előre, első jelei „*a népi demokratikus országok leválásának*” Moszkvától. A Ivovi zeneszerző, Anatolij Kosz-Anatolszkij úgy vélte, hogy a „népi demokratikus” országokban zajló események kísérletet jelentenek arra, hogy ezek az országok megmeneküljenek a Szovjetunió befolyásától, és Jugoszlávia példáját követve maguk is függetlenné váljanak.

Szavvatyij Zselihovszkij harkovi ügyvéd is lelkesedett a lengyelek és a magyarok Moszkvával szembeni függetlenségi törekvéseiért, és fel volt háborodva amiatt, hogy a szovjet csapatok részt vettek a budapesti tiltakozások elfojtásában. A Talajtani Tudományos Kutatóintézet igazgatója, Alekszej Szokolovszkij úgy vélte, a szovjet csapatok magyarországi beavatkozása szörnyű csapást jelent a Szovjetunió mint az elnyomott népek védelmezőjének nemzetközi imázsára, és nyíltan megsérti a más országok belügyeibe való be nem avatkozás Moszkva által szavakban támogatott elvét. A tudós hű maradt a kommunizmus eszméjéhez, ugyanakkor síkra szállt a szovjet választási rendszer demokratizálása és a politikai pluralizmus mellett.¹⁶⁸ Az USZSZK Tudományos Akadémiája Ivovi Társadalomtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa, Malij hibának tartotta, hogy a szovjet kormány fegyveres erőket vett igénybe a magyar kérdés megoldásához, és annak a véleménynek adott hangot, hogy Sztálin „személyi kultuszának” leplezése után tovább kellett volna haladni az ország demokratizálásához vezető úton.¹⁶⁹

A szovjet állambiztonsági szervek különösen gyanúsnak tekintették az „illojális” nemzeti kisebbségekhez tartozó értelmiségieket, többek között a zsidókat. A párt és a KGB beszámolóiban az utóbbiak a magyar események kapcsán az „ellenséges”, szovjetellenes álláspontot képviselő személyekként jelennek meg. Ennek oka egyrészt a sztálinizmus kései korszakában lezajlott, a „hontalan kozmopolitizmus” elleni harc ürügyén indított antiszemita kampány volt, illetve az 1953-ban kibontakozott „gyil-

¹⁶⁸ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 18–22, 23–28, 60–61, 200–210. lap; 8., 12., 13. és 31. sz. dokumentum.

¹⁶⁹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 70. lap

kos orvosok” hírhedt ügye — ezek a szovjethatalom ellen hangolták a zsidókat. Másrészt a magyarországi események időben egybeestek a szuezi válsággal, amelynek során a szovjet zsidók nagy része Izrael és a nyugati hatalmak Egyiptom elleni lépéseivel értettek egyet. Ez az antiszemizmus új formáinak megjelenését eredményezte a Szovjetunióban. Z. Wojnowski történész feltételezése szerint az 1956 őszen lezajlott nemzetközi eseményeknek a zsidóság körében keletkezett visszhangjáról szóló jelentések bizonyos mértékig maguknak a hivatalnokoknak az antiszemita előítéleteit tükrözhatték.¹⁷⁰

Ennek ellenére a KGB itt közzétett jelentései számos olyan, zsidó értelmiségi-ektől származó kommentárt is tartalmaznak, amelyeket a magunk részéről hitelesnek tartunk. Így például a kijevi területi építési tröszt technikusa, M. Finkel, akit a KGB „zsidó burzsoá nacionalistaként” emlegetett, kész lett volna „*a legaktívabban részt venni*” a kommunista rendszer elleni küzdelemben, amennyiben Ukrajnában is a magyarhoz hasonló felkelés törne ki. A kijevi vasúti technikum történelemtanára, Sz. Gercman (Herzman) a sztálini birodalom széthullásának tekintette a magyarországi eseményeket, és nem is titkolta ezzel kapcsolatos elégedettségét. Az állami biztosító kijev-pecseri felügyeletének biztosítási ügynöke, M. Gerstein meg volt győződve arról, hogy a „népi demokráciák” kivonják majd magukat Moszkva befolyása alól, valamint hogy a Szovjetunió politikai rendszere demokratizálódni, a lakosság anyagi helyzete pedig javulni fog.¹⁷¹ A Lucki Pedagógiai Főiskola tanszékvezetője, a fizikai és matematikai tudományok doktora, Szimon Zuhovickij, aki a második világháború alatt túlélte a holokausztot, az 1950-es évek közepén pedig már „zsidó burzsoá nacionalistaként” került az állambiztonság látókörébe, a magyarországi eseményeket kommentálva elítélte a zsarnokságot és az egypárti diktatúrát, továbbá a demokráciát támogatta mint „*az egyetlen megfelelő társadalmi rendszert*”.¹⁷²

A magyarországi reformokkal kapcsolatos lelkesedés és a szovjet kormány politikájának bírálata mellett a magyarországi események a lehangoltság és a tehetetlenség érzését is kiváltották az értelmiség körében, amely attól is tartott, hogy a történetek a „desztalinizáció” beszüntetését és a repressziók fokozását fogják maguk után vonni. Így például a Harkovi Műszaki Egyetem oktatóját, Mihail Reznyiket az aggasztotta, hogy az említett események magában a Szovjetunióban is „*a gyeplő szorosabbra húzását*”, és az antiszemita politika megerősödését eredményezhetik. Kollégája, Alekszandr Lagunov szintén a repressziók fokozását jósolta, és úgy vélte, hogy a Magyarországon lezajlott népi megmozdulásokat sztálini módszerekkel tiporták el. Az említett egyetem állam- és közigazgatási jogi tanszékének oktatója, Sz. Bazilevics, aki attól tartott, hogy fokozódni fognak a Szovjetunióon belüli repressziók, úgy gondolta, hogy jobb lenne, ha az utóbbi mégiscsak meg tudná tartani Magyarországot. Egy művészettörténész, a Tarasz Sevcsenko munkásságát kutató Leonyid Vladics (Ioan-Volf Rozenberg) ugyancsak a repressziók várható fokozódásától tartott. A „Lvovugol”

¹⁷⁰ Zbigniew Wojnowski, *Patriotism and the Soviet Empire: Ukraine views the socialist states of Eastern Europe, 1956–1985*. Doctoral thesis, UCL (University College London). 2011. 90–91.

¹⁷¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 34. lap; 14. sz. dokumentum.

¹⁷² GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 59. lap; 31. sz. dokumentum.

tröszt mérnöke, P. Dunajevszkij a kollégaival folytatott beszélgetés során helyeslően beszélt arról, hogy a magyar kormány beismerte a hibáit és ígéretet tett azok kijavítására, abban ugyanakkor nem hitt, hogy a magyarországi helyzet jobbra fordulhat.¹⁷³

Az USZSZK Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetének igazgatója, Ivan Kripjakevics professzor úgy látta, hogy a lengyelországi és a magyarországi helyzet alapvetően különbözik az Ukrajnában kialakult szituációtól. Véleménye szerint, míg az USZSZK nyugati szomszédai saját hadsereggel és közigazgatási apparátussal rendelkeznek, az ottani kommunista pártokban pedig érvényesülni tudtak bizonyos nemzeti tendenciák, az UKP KB teljes mértékben és feltétel nélkül engedelmessé vált Moszkva akaratainak. Ennek következtében a tudós nagy reményeket fűzött hozzá, hogy Ukrajnában változások következhetnek be.¹⁷⁴

Mindazok, akik a kelet-európai válságokról folytatott vitákban egyfajta ideológiai semlegességet képviseltek, a második világháború friss emlékére tekintettel bármi áron igyekeztek elkerülni az új háborút. Kritikus beállítottságú emberek a maguk részéről amiatt hibáztatták a hatalmat, hogy eltitkolja a magyarországi helyzetről szóló információkat. Egyesek a gazdasági helyzet javulásában bíztak. *„A szovjet pártnak és kormánynak azt a következtetést kell levonnia ezekből az eseményekből, hogy a népet nem szabad tovább olyan nyomorban tartani, amilyen nálunk van. Elengedhetetlen a gazdaság gyökeres átalakítása. A szovjet hatalom 40 éves fennállása után a népnek jogában áll nagyobb jólétet követelni”* — így kommentálta a helyzetet a gyógyszergyár fő közigazgatója, Sztjepan Cukruk.¹⁷⁵

Az ukrán alkotó értelmiségiek egy része a magyarországi helyzet értékelésében a kormány oldalára került. Így például Makszim Rilszkij akadémikus nyíltan támogatta a Szovjetunió magyarországi intervencióját, az ottani eseményeket pedig *„a népi hatalom elleni lázadásnak”* nevezte, összehasonlítva azokat a lengyel munkások 1956 júniusában történt poznanai felkelésével. Az USZSZK Tudományos Akadémiája Filozófiai Intézetének igazgatója, Danyilo Osztrjanyin professzor is helyeselte a szovjet kormány arra vonatkozó döntését, hogy *„segítséget nyújt Magyarországnak”* az *„ellenséges elemek”* legyőzésében, akik *„ellenforradalmi lázadást próbáltak kibontani Budapesten”*, illetve *„a népi demokratikus berendezkedés megvédésében minden ellenséges erőttől, amely megkísérli kivezetni ezeket az országokat a szocializmus és a demokrácia táborából”*.¹⁷⁶

Az ukrán nemzeti érzelmű értelmiség képviselői a lengyelországi és magyarországi eseményekről folytatott vitáikban az eddigiek mellett az ukrán kultúra fejlődésével kapcsolatos kérdéseket is felvetettek; rámutattak az ukrán nyelv háttérbe szorulására, miközben az oktatásban, az államigazgatásban és a nyilvánosság tereiben az orosz nyelv uralma gyakorlatilag korlátlan volt. Egyes írók nyíltan szóvá tették az oroszosításnak az ukrán kultúra fejlődésére gyakorolt negatív hatásait.¹⁷⁷ Az ukrán

¹⁷³ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 23–28, 18–22, 60–62, 200–210. lap; 8., 12., 13. és 31. sz. dokumentum.

¹⁷⁴ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 60–61. lap; 31. sz. dokumentum.

¹⁷⁵ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. gy. 275–278.

¹⁷⁶ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 17–18, 41–42. lap

¹⁷⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 159. lap

kultúra problémája az alkotó értelmiség számos képviselője számára megfelelő ürügyet kínált arra, hogy megfogalmazza saját reformprogramját. A kelet-európai váltságok idején az ukrán értelmiségiek nyílt fellépései az anyanyelvük védelmében arra kényszerítették az UKP KB-t, hogy figyelmét a nemzeti kultúra területén tapasztalható problémákra fordítsa. Az USZSZK legfelső vezetése arra tett javaslatot a különféle hatalmi szerveknek, hogy tevékenységük nyelvét igazítsák a lakosság nemzetiségi összetételéhez. Egy másik utasítás előírta, hogy az oktatásban javítani kell az ukrán nyelvű tankönyvekhez és segédanyagokhoz való hozzáférést, továbbá vagy megfelelő számú ukrán iskolát kell nyitni, vagy az orosz iskolákban kell párhuzamos osztályokat indítani. Az UKP KB nem sokkal később határozatot fogadott el egy sor ukrán nyelvű kiadvány terjesztéséről „*az értelmiségi rétegek munkájának aktivizálása*” céljából.¹⁷⁸

A szovjet állambiztonsági szervek adatai szerint 1956 második felében a Szovjetunió nagy ipari és kulturális központjaiban jelentősen megnövekedett a szovjetellenes megnyilvánulások száma, ami többek között a magyarországi fejlemények társadalmi visszhangjával függött össze. Így például, míg 1956. január 1-jétől október 1-jéig Kijevben 190 esetben regisztráltak szovjetellenes megnyilvánulásokat, addig 1956 októberében–novemberében már 225 ilyen eset fordult elő. Harkovban a növekedés üteme még látványosabb volt: 1956 októberétől decemberig a szovjetellenes megnyilvánulások száma az értelmiségiek és a fiatalok körében 1955-höz képest egyenesen a hatszorosára nőtt.¹⁷⁹ Az ellenzéki hangulat legnagyobb részben a tudósok, oktatók és alkotó értelmiségiek körében volt tapasztalható. Így például 1956 októberében–novemberében a szovjet hatóságok 16 felhívást regisztráltak, amelyek a Szovjetunió államrendszerének megváltoztatására, a marxista-leninista elmélet, valamint a szovjet kormány bel- és külpolitikájának megrágalmazására buzdították az embereket. Ugyanezen időszak alatt az USZSZK nagy városi központjaiban az értelmiség körében 50 esetben dokumentáltak a szovjet állam bel- és külpolitikájáról szóló párton belüli vitát szorgalmazó felhívásokat, „*jobboldali opportunistá ingadozásokat*”, „*a szovjet demokráciával és a szovjet dolgozók életkörülményeivel kapcsolatos rágalmozó kijelentéseket*”. 98 esetben (1956 márciusától decemberéig) az előforduló szovjetellenes megnyilvánulások abban álltak, hogy „*a személyi kultusz elleni, széles körben kibontakozó ideológiai kampányt a kormánypárt tevékenységének bírálatára, a párt és a kormány vezetőinek sértegetésére használták fel*”.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Бажан О., Угорська революція 1956 року та протестний рух в Україні // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 523.

¹⁷⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 96. lap

¹⁸⁰ Уо. 98–102. lap; Lásd még: Бажан О., Політичні репресії в Україні під час Угорської революції 1956 р. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Вип. 34. 2007. 34. 290–291.

A szovjet konzervativizmus fellobbanása

A magyarországi események az ellenzéki hangulat és a nonkonformizmus fokozódása mellett egyúttal a szovjet konzervatív hazafiasság megerősödését is eredményezték az ukrán társadalmon belül. Sokan őszintén felháborodtak a „magyar lázadás” miatt, felrötták a szovjet kormánynak a budapesti felkelés kirobbanásának pillanatában elkövetett mulasztásait, bírálták a sztálini „személyi kultusz” leleplezésének politikáját, valamint felszólították a kormányt, hogy határozottan, a sztálinizmus szellemében tegyen lépéseket az „ellenforradalom” leverésére. E tábor képviselői a magyar forradalomban a nyugati országoknak és ügynökeiknek a szocializmus elleni ármánykodását látták, amely azt a célt szolgálta volna, hogy megerősítsék az USA befolyását és helyreállítsák a kapitalizmust Kelet-Közép-Európában. Figyelemreméltó, hogy a magyarországi események nyomán ezekben a körökben nőtt az elhunyt diktátor „vaskezű” hatalma utáni nosztalgia. Ezek az érzések különösen a műszaki értelmiséget és az egyetemi oktatókat jellemezték, akik kiváltságos státusnak örvendtek a szovjet társadalomban, és akik a leginkább érdekelték voltak a stabilitás erősödésében a Szovjetunió belül. *„J. V. Sztálinnak igaza volt, amikor azt mondta, hogy a proletárdiktatúrára szükség volt a megdöntött osztályok megsemmisítéséhez. Elkezdtek túlságosan bajlódni az ellenséggel. Megsemmisíteni kell őket, nem pedig bajlódni velük. Kezdek túlfeszíteni a húrt”* — jelentette ki ellentmondást nem tűrőn a kijevi szakközépiskola oktatója, Alekszandr Vorobjov.¹⁸¹ Az egyik kijevi hőerőmű mérnöke, Je. Kokorin úgy vélte, hogy az SZKP KB-nak nem kellett volna lelepleznie Sztálin „személyi kultuszát” és hibáit, mert ezzel úgymond aláásta a Szovjetunió tekintélyét.

Az orosz társadalom konzervatív beállítottságú része kritikusan értékelte a hruscsovi vezetés tevékenységét. Így például a Harkovi Mezőgazdasági Gépészeti Főiskola tanszékvezetője, T. Tyiscsenko egy, a magyarországi eseményekről szóló vitában a jugoszláv kommunista vezér, J. Tito kezét látta a történesek mögött, és megjegyezte, hogy *„Sztálin idején ilyen esemény nem volt, mert ő mindent keményen kézben tudott tartani”*.¹⁸² *„Ha Szálin élne, a budapesti és a lengyelországi események elő se fordulhatnának, ő keményen kézben tartotta őket, egyáltalán nem is kellett volna felvetni a személyi kultusz kérdését”* — szögezte le Sztalino (jelenleg Donyeck) város egyik meg nem nevezett lakosa.¹⁸³ *„Magyarországon az ellenforradalmárok felemelték a fejüket, ezért meg kell ott erősíteni a katonai jelenlétet, és meg kell fojtani az ellenforradalmárokat. Ha ezt nem tesszük meg, a Magyar Népköztársaság el fog pusztulni”* — töprengett a csernyigovi börtöngyár dolgozónője, Hackilevics.¹⁸⁴ *„Ha Sztálin apánk élne, az emberek felét kitelepiténe Szibériába, és egykettőre rendet csinálna Magyarországon”* — mondta a Lvovi Mezőgazdasági Főiskola hallgatója, a kommunista Kovtonyuk.

Ilyen és ehhez hasonló nézetek terjedtek a katonák körében is. A Kijevi Repülőgépmérnöki Katonai Főiskola mérnök ezredese, Grisanov, az SZKP tagja a Magyar-

¹⁸¹ GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 128. lap; 23. sz. dokumentum.

¹⁸² GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 33. lap; 14. sz. dokumentum.

¹⁸³ GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 106. lap

¹⁸⁴ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 146. lap.

országon zajló eseményekről azt mondta, hogy Sztálin idejében még csak hasonló sem fordulhatott volna elő. *„Sztálin mindent kézben tartott, a szava törvény volt, most meg összevisszaság van: mindenki azt csinál, amit csak akar...”* — jelentette ki a 2. vasúti hadtest vezérkari mérnöke, Jermolenko mérnök százados, az SZKP tagja.¹⁸⁵

A Kirovogradi Területen egyesek azt a kérdést tették fel, hogy a szovjet kormány miért nem *„nyújtott segítséget a magyar népnek a felkelés leverésében, már mindjárt a kirobbanása után”,* illetve, hogy a reakciósnak miért tették lehetővé, hogy *„bejuthassanak Magyarországra, a fasiszta rendszer visszaállítása céljából”*¹⁸⁶. *„A szovjet kormány nagyon lassan cselekszik a magyar kérdésben. Rögtön erőszakkal kellett volna levernü az ellenforradalmat. Már 1947-ben szovjetköztársaságokat kellett volna csinálni Magyarországból és Lengyelországból”* — jelentette ki kategorikusan a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Intézetében működő ukrán irodalmi osztály tudományos főmunkatársa, Scsurat.¹⁸⁷

Annak ellenére, hogy a szovjet katonák általában támogatták a párt hivatalos irányvonalát, nem minden katonatiszt értett egyet a történések szovjet értelmezésével. Így például 1956. október 31-én a kijevei katonai körzethez tartozó 155. vadászrepülő-hadosztály repülőkötelékének parancsnoka, Grisin százados azt fejtegette, hogy a magyarországi események a szovjet kormány elhibázott lépéseinek eredményeképpen kezdődtek, amikor is a „népi demokratikus” országokra próbálta ráerőszakolni a politikáját. Az Ukrajna területén állomásozó 43. légi hadsereg orvosa, Burunov főhadnagy, az SZKP tagja meg volt győződve róla, hogy a magyar események a Szovjetunióon belül is megismétlődhetnek. A kijevei katonai körzet légierőjének vezérkarához tartozó rádiótechnikai század örvezetője, Juszyevics a hozzá küldött ügynökkel folytatott beszélgetés során a következő kommentárt fűzte a magyarországi fejleményekhez: *„...Nálunk mindenki független Ukrajnát szeretne, csak a nép fél nyíltan kimondani a véleményét, és nem akad olyan ember, aki az emberek élére állna, hogy ne csupán elszigetelt megnyilvánulások legyenek, hanem az emberek többsége írjon a kormánynak nyilatkozatot Ukrajna kiválásáról a Szovjetunióból. Ukrajnának önálló, mindenkitől független állammá kell válnia.”*¹⁸⁸

A konzervatív irányzat lehangosabb képviselőihez tartoztak a második világháború veteránjai, akik kérlelhetetlen álláspontot képviseltek a magyarok azon kíséreltetével szemben, hogy maguk válasszák meg a fejlődésük útját. A párt által szervezett számos gyűlésen elmondott felszólalásaikban gyakran hivatkoztak a Kelet-Európa nácizmus alól történt „felszabadítása” során elszenvedett szovjet áldozatokra, és felszólították a szovjet kormányt, hogy erősítse meg a szocialista tábor biztonságát, hogy sikerüljön megvédeni a Szovjetuniónak a második világháború során elért vívmányait. *„Engem, a honvédő háború hadirokkantját felhábortottak az ellenforradalmárok gyalázatos tettei, akik ketté akarták szakítani Magyarországot. Helyeslem pártunk és kormányunk döntését, amelyek odaküldték csapatainkat a helyi söpredék*

¹⁸⁵ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 105–107, 126. lap.

¹⁸⁶ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 48. lap

¹⁸⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 105–107. lap

¹⁸⁸ CDAGO Ukrajna f.1. op. 24. gy. 4265. 127. lap, 129., 131. lap

megfekezésére” — fejezte ki véleményét a Gorkij nevet viselő kijevi ruhagyár anyag-szerzője és a Vörös Hadsereg hajdani katonája, B. Babics.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban azonban a legagresszívebb hangnemet azok a veteránok ütötték meg, akik 1944–1945-ben közvetlenül is részt vettek a Magyarország területén zajló harcokban. *„Emlékszem, a magyar nép mekkora örömmel fogadott benniünket, szovjet katonákat, akikben a fasiszta alóli felszabadítóit látta a nagy honvédő háború idején; és most is, amikor — a fasiszta pribékek kalandor akciójának idején — a szovjet csapatok a magyar kormány kérésére teljesítették kötelességüket, hozzájárultak a rend helyreállításához Budapesten”* — mondta a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg volt katonája, a kijevi gyár személyzeti osztályának későbbi vezetője, Haritonov.¹⁸⁹

Az 1945. évi budapesti harcok résztvevője, a Krímben élő Marcsenko így nyilatkozott: *„Vérünket áldoztunk Magyarorszáért, ezért nem tudjuk hideg fejjel szemlélni az ott zajló eseményeket. Az utóbbi években megszoktuk, hogy Magyarországot a szocialista táboron belül látjuk, és nem akarjuk, hogy meginduljon a kapitalizmus restaurációjának útján. Magyarországnak népi, a kapitalistáktól szabad országnak kell maradnia, és az a feladatunk, hogy segítséget nyújtsunk ebben a magyar népnek”*. Ugyancsak részt vett Budapest ostromában Frolkov, szintén krími lakos, aki megjegyezte, hogy *„ismeri a magyar népet, és hisz benne, hogy ez a nép nem engedi, hogy az ellenségei pórázon vezessék; nem fog szembehelyezkedni a szocializmussal, az ellenség kalandor válalkozását pedig szét fogják zúzni”*.

A csupán két évvel korábban az USZSZK-hoz csatolt Krímben a kormánypropaganda hatására jelentős nyugtalanság volt tapasztalható a lakosság körében a magyarországi események miatt, különösen a „fehérterrorról” szóló hírek ismeretében. Az emberek a rádiókészülék köré gyűltek, hogy meghallgassák a legfrissebb híreket, majd megvitassák azokat egymás közt. Sok krími lakos attól tartott, hogy ha a Szovjetunió nem avatkozik a belügyeibe, Magyarország el fogja hagyni a „szocialista tábor”¹⁹⁰. Ahogy más régiókban is történt, a Krím lakosságában is számos kérdés fogalmazódott meg, többek között a magyarországi eseményeknek a Szovjetunióra gyakorolt hatásáról és az esetleges új háború lehetséges kezdetéről. A legkonzervatívabb beállítottságú embereket az érdekelte, hogy a magyar kormány és szovjet tanácsadói egyáltalán hogyan engedhették meg „ennek a zűrzavarnak” a kialakulását. A munkások és a kolhozparasztok pedig *„örömüket fejezték ki azzal kapcsolatban, hogy a magyar nép képes volt összeszedni erejét és csapást mérni az ellenforradalomra, hogy az igazság győzedelmeskedhessen”*.¹⁹¹

Ahogy a katonák között, úgy a veteránok soraiban is előfordultak kivételek. Így például a szovjet hadsereg lvovi veteránja, I. Zajcsik a következő antikolonialista jósolatot fogalmazta meg a magyarországi események elemzése nyomán: *„A szovjet birodalom düledezik; valamennyi demokratikus ország eltávolodik a Szovjetuniótól, és szabad életet fognak élni, ennek eredményeképpen pedig a párt és a szovjet kormány egyes vezetőinek el kell tűnniük a politika színpadáról”*.¹⁹¹

¹⁸⁹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 19–20. lap

¹⁹⁰ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 102–103. lap; Uo. f. 1. op. 46. gy. 7070. 56–59. lap

¹⁹¹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2753. 60–61. lap; 31. sz. dokumentum

Ideológiai ellentámadás

A kommunista párt összes erőforrását és propagandaeszköztára egészét mozgósította annak érdekében, hogy a lehető leghatékonyabban rögzítse a társadalomban a magyarországi eseményekről alkotott „helyes” képet. Már 1956 októberének utolsó hetében számos helyen szerveztek a lengyel és magyar helyzetet „magyarázó” gyűléseket, amelyeken a pártfunkcionáriusok a hivatalos újságokból származó cikkeket olvasták fel és vitatták meg egymással. Ezeket az összejöveleteket nemcsak a pártaktivistáknak, hanem a szélesebb hallgatóságnak is szánták, mivel a hatalom különös figyelmet fordított arra, hogy a lehető legszélesebb célközönséget érje el: ipari munkásokat, kolhozparasztoakat, fiatalokat és értelmiségieket, Ukrajna nyugati területeinek lakóit. 1956 novemberének első felében az összes területi pártbizottság jelentést tett az UKP KB-nak a kelet-európai válságok visszhangjáról a helyi lakosság körében, valamint az agitációs gyűlések lebonyolításáról és a KGB területi csoportfőnökségeitől kapott információkról.

Hogy megerősítse politikai ellenőrzését a nyugati határ menti régiók felett, amelyek a legnyitottabbnak bizonyultak a magyar forradalmi eszmék befogadására, az UKP vezetése 1956 novemberének elején Kárpátaljára küldte az UKP KB második titkárát, Nyikolaj Podgornijt, a KB felelős tisztségviselőinek egy csoportjával együtt. Ezzel egy időben a KB Elnökségének tagja, Mihail Grecsuha pártmunkások egy különítményével együtt Lvovba érkezett. A pártszervek különös figyelmet fordítottak arra, hogy megtámogassák a magyarországi és lengyelországi események „helyes értékelését” a nyugati területeken élő értelmiségiek és fiatalok, valamint a magyar és lengyel lakosság körében.¹⁹²

A hatalom szempontjából a bolsevik forradalom harminckilencedik évfordulója (1956. november 7-e) ideális alkalomnak tűnt az ideológiai fronton egy nagyméretű hadművelet megindítására annak érdekében, hogy helyreállítsák a status quót, éppen akkor, amikor a szovjet tankok leverték a magyar felkelést. Az ez évi ünnepi megemlékezés kivételes volt, hiszen egybeesett a magyarországi, a lengyelországi, valamint a közel-keleti események széles körű társadalmi megvitatásával. Az SZKP megbízásából a párt területi szervezetei seregnyi propagandistát, pártaktivistát és előadót küldtek szét a vállalatoknál, a kolhozokban, a gép- és traktorállomásokon, a különféle klubokban, oktatási és egyéb intézményekben a „felülről” kezdeményezett gyűlésekre és előadásokra. Hruscsovnak az SZKP XX. kongresszusán elhangzott titkos beszéde óta a párt helyi alapszervezetei fontos szerepet játszottak a közhangulat megfigyelésében és befolyásolásában. A kampány kulcsfeladata abban állt, hogy a párt által helyesnek tartott mederbe tereljék a közvéleményt, illetve társadalmi támogatást teremtsenek a szovjet állam külpolitikai irányvonala számára.

Az UKP zsitomiri területi bizottságának példáján nyomon követhető, ahogy a helyi pártkádereket — a városi és járási pártbizottságok titkáraitól a területi pártbizottság titkáráig és tagjaiig — tömegesen bevonták a „dolgozók gyűléseinek” lebo-

¹⁹² CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 13–14. lap

nyolításába, a nemzetközi események „helyes” tálalása céljából. A pártagitátorok azt a feladatot kapták, hogy egyértelműen kijelöljék a határokat az „elfogadható reformok” és az ellenforradalom között. A gondosan előkészített hivatalos információk azonban egyáltalán nem mindig elégitették ki a társadalmat, amelynek részéről egy sor kellemetlen kérdés vetődött fel. A munkások arra panaszkodtak, hogy a rádió és az újságok fukarkodnak a magyarországi történésekre vonatkozó információk közlésével, ezek az információk pedig gyakran váltottak ki „csodálkozást” és mindenféle „pletykákat”. Az „ideológia frontharcosai” az előadások alatt sokszor szembesültek olyan kérdésekkel, amelyeket nem voltak képesek önállóan megválaszolni. Ezek közé tartoztak a magyarországi tüntetések okaira és hajtóerejére, a helyi tiltakozók követeléseire, a munkásoknak és a magyar hadseregnek a tiltakozó mozgalomban való részvételére, Rajk László ügyére, a Magyar Dolgozók Pártja által elkövetett hibákra, a szovjet csapatoknak az ottani eseményekben játszott szerepére és a Budapesten, illetve más városokban folytatott harcokban elszenvedett veszteségeire, Magyarországnak a Varsói Szerződésben való maradására, a harmadik világháború kezdetére vonatkozó és egyéb hasonló kérdésekre. Az egyes pártszervezetek titkárai és az egyszerű kommunisták közvetlenül betelefonáltak vagy személyesen keresték fel az UKP zsitomiri városi pártbizottságát, hogy megtudakolják, nem jött-e levél az SZKP KB-tól, amely részletes felvilágosítást adna a magyar eseményekről. Egy villanyszerelő technikus, Mojszejenko így érdeklődött: *„A szovjet hadsereg miért vett részt az eseményekben? A magyarok nem tudtak volna önerőből megbirkózni a helyzettel? Így most az a látszat alakult ki, hogy háború folyik a magyar dolgozók ellen.”*¹⁹³ Közben Herszonban, a helyi klub gyűlésén az a kérdés hangzott el, hogy a magyarországi események vajon nem a sztálini „személyi kultuszból”, illetve az annak következményeiről szóló elharmarkodott vita eredményeképpen alakultak-e ki.¹⁹⁴ A párt képtelen volt elmagyarázni, hol húzódnak a meghirdetett „liberalizációs” irányvonal határai a „népi demokratikus” országokban, ez pedig összezavarta a lakosságot.

A párthivatalnokok más területekről diadalittas jelentéseket küldtek arról, hogy *„a lakosság dühödt felháborodással fogadta a fasiszták álnok tetteit Magyarországon”,* hogy elítélte *„az imperialisták fasisztabarát kirohanásait”,* valamint hogy pozitívan értékelte Kádár János kormányalakítását és azt a segítséget, amelyet a szovjet csapatok nyújtottak *„a magyar dolgozóknak a reakció és a faszizmus szétzúzásában”.* A lvoivi területi pártbizottság felidézte a Lvovi Egyetem docensének, Vojtyuknak a szavait, amelyeket a pártagitátorok is megirigyelhettek volna: *„Hazánkban egyetlen olyan ember sem akad, aki ne örvendene annak, hogy a dolgozók győzelmet arattak a fasiszták felett Magyarországon. Kizárólag az ellenség vetemedhet arra, hogy ne támogassa a szovjet kormányt”.* A hmelnyciki területi pártbizottság jelentése szerint a munkások, a kolhozparasztok és az alkalmazottak nagyszámú gyűlésen (1956 novemberében a területen összesen több mint 100 gyűlést tartottak) egyhangúlag támogatták a Kádár-kormány politikáját, és kifejezték meggyőződésüket, hogy Kádár *„képes lesz*

¹⁹³ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 86–89. lap

¹⁹⁴ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 134. lap

megmenteni a forradalom vívmányait a reakció sötét erőtől¹⁹⁵. Nehéz elhinni, hogy a jelentésben leírt egyhangú egyetértés a valóságban is létezett volna, az azonban tény, hogy a KGB szervei a Hmelnyci Területről nem adtak hírt szovjetellenes kijelentésekről vagy szovjetellenes tettekről. Ezzel együtt a helyi lakosság nagy figyelemmel követte nyomon a magyarországi eseményeket: rádiót hallgatott, újságokat olvasott, látogatta a gyűléseket, és kezdetben páni hangulat fogta el.¹⁹⁶ Az emberek a Csernyigovi Területen is a területi és járási központokon elhelyezett hangszórók köré gyűltek, hogy meghallgassák a szovjet rádió legfrissebb híreit a magyarországi fejleményekről. Sokan úgy vélték, hogy a magyar felkelés a második világháború vége óta a legsúlyosabb válságot okozta a nemzetközi kapcsolatokban.¹⁹⁷

1956 novemberének elején az USZSZK számos pontján zajlottak a párt által megrendezett agitációs gyűlések és tüntetések. A résztvevők tiltakozásukat fejezték ki Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael közös egyiptomi beavatkozásával szemben, amely a Szezi-csatorna Nasszer kormánya által végrehajtott államosítására történt válaszlépés volt (az 1956. október 29–november 6-i szezi válság). Számos szovjet közösség nagy felháborodással ítélte el az angol, francia és izraeli „*imperialisták hódító tetteit*”, miközben készséggel elsiklott a Szovjetunió hasonló imperialista beavatkozása felett, amely a szomszédos Magyarországon történt. A szovjet polgárok a „*gyarmatosítók csapatainak Egyiptomból történő kivonását*” követelve ugyanakkor kettős mércével értékelték a magyarországi helyzetet: támogatták a „*Magyar Népköztársaságnak nyújtandó katonai és anyagi segítségnyújtás*” érdekében tett lépéseket, és feltétlenül üdvözölték a Szovjetunió „*békeszerető külpolitikáját*”.¹⁹⁸ Így például az UKP drogobicsi területi bizottsága 1956. november 16-án kelt jelentésében arról esett szó, hogy a lakosság minden osztálya (munkások, kolhozparasztok és értelmiségiek) egyhangúlag támogatja „*a Magyar Népköztársaságnak nyújtandó katonai és anyagi segítségnyújtással kapcsolatos intézkedéseket*”. Az említett területen a magyarországi eseményekkel és a szezi válsággal kapcsolatban több mint 500 gyűlést tartottak, összesen 120 ezernél is több ember részvételével.¹⁹⁹

A gyűléseknek távolról sem minden résztvevője osztotta a magyarországi eseményeknek ezt az egyhangú értékelését. Így például a „Krasznij ekszkavator” [„Vörös kotrógép”] nevű kijevei gyárban megtartott, a nemzetközi helyzet „magyarázatának” szentelt gyűlés egyik szereplője levélben fordult a gyár főtervezőjéhez, amelyben a következő kérdést tette fel: miért szerveznek gyűléseket a magyar felkelők elítélésére, és miért nem szervez senki gyűléseket a szovjet katonai erők Magyarország belügyeibe történt beavatkozása ellen? Ez utóbbit pedig „*a népek nemzetközi demokratikus jogainak durva és embertelen megsértésének*” minősítette. „*Ismeretes — írta —, hogy a magyar nép igazságos felszabadító harcot indított az országát rabságba döntő Szovjetunió ellen. A nép a szó szoros értelmében szabadon akar élni (...), ezért felkelt saját tisz-*

¹⁹⁵ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 91. lap

¹⁹⁶ Uo.

¹⁹⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 69., 145. lap

¹⁹⁸ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 46. gy. 7070. 30. lap

¹⁹⁹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 106. lap

teletre méltó ügyéért (...)”. A levél bátor szerzőnöje a „világ hóhérjához” hasonlította a Szovjetuniót, amely elküldte csapatait, hogy véresen leszámoljon a magyar néppel, egyúttal párhuzamot vont a hasonló 1953. júniusi németországi, valamint 1956. júniusi lengyelországi megmozdulásokkal.²⁰⁰

Forradalom után

A magyar felkelés kíméletlen leverése, amelyet a szovjet csapatok hajtottak végre 1956. november 4–12-én a „Forgószél” fedőnevű hadművelet során, a szovjet–magyar határ túloldalán is nagy visszhangot váltott ki. A társadalom reakciói változóak voltak, a felháborodástól és az elítéléstől a szovjet politikai irányvonal helyesléséig és támogatásáig.

Kárpátalja magyar lakosságát főként a lehangoltság és a felháborodás érzése hatotta át. Az emberek aggodalommal figyelték a felkelés vérbe fojtását és a vezetőivel történt leszámolást. A magyar származású Nagy Miklós, az Ungvár közelében fekvő Kerkenye falu lakosa november 6-án nem rejtette véka alá csalódottságát: „*Úgy tűnt, hogy Magyarországon az emberek felszabadultak, és volt remény arra, hogy nálunk is másképpen lesz. De őket is (a magyarokat) megint megtámadták, és vérbe fojtják. Amerika segítséget ígért, most meg csak ül, és nem csinál semmit, a kommunisták pedig leszámolnak a felkelőkkel*”. Homoki Lajos ungvári magyar lakos az ügynökkel való találkozás alkalmával kijelentette: „*Milyen szemetek ezek az oroszok! Mit művelnek ezek a kommunisták, megint megtámadták Magyarországot! Ülök a rádió előtt, és hallgatom a híreket. Micsoda barbár módszereket alkalmaznak a kommunisták! (...)*” A KGB informátorával folytatott beszélgetés során egy másik ungvári magyar, Vajdafi Géza is felháborodásának adott hangot Moszkva magatartásával kapcsolatban: „*A szovjet kormánytól mindenki békét és szabadságot várt, a Szovjetunió meg erre tankokkal lépett fel egy ilyen kicsinyke országgal szemben; és még van mersze az ENSZ-szel tárgyalni meg Egyiptomot védeni! Az egész világ meggyőződhetett róla, miféle szabadság és függetlenség létezik a kommunizmus alatt.*”²⁰¹ 1956. november 10-én Nagymuzsaly falu lakosai, Kun Tivadar és Lajos, Molnár József és Matij Stefan a szovjet repülőgépek megjelenésekor elővették vadászpuskáikat, és a szőlőből lövéseket adtak le rájuk.²⁰²

Ugyanakkor egyesek nem veszítették el az optimizmusukat. „*Előbb vagy utóbb Magyarország úgyis el fogja érni a célját. A felszított lángot többé nem lehet eloltani*” — jelentette ki egy beregszászi fogtechnikus, a szlovák Gaj Bendet.²⁰³ „*A magyarok jól teszik, hogy felkeltek az oroszok ellen, hiszen az oroszok lényegében megszállták Magyarországot. A magyarok pedig nem fogják letenni a fegyvert, amíg el nem kergetik az oroszokat Magyarországról*” — osztotta meg gondolatait Wint Jenő ungvári lakos.²⁰⁴

²⁰⁰ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4302. 155–156. lap

²⁰¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 75–76. lap; 22. sz. dokumentum.

²⁰² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 176. lap; 30. sz. dokumentum.

²⁰³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 61. lap

²⁰⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 176. lap; 30. sz. dokumentum.

A határőrizeti csapatok később különleges jelentésekben számoltak be arról, hogy a beregszászi magyar lakosság egy része rokonszenvét fejezte ki a magyar felkelők iránt, és abban reménykedett, hogy az ENSZ nem tűri el a magyar forradalom vívmányainak megsemmisítését.²⁰⁵

A Belügyminisztérium Délnyugati Határörkörzetéhez tartozó határőr csapatok adatai szerint a magyar forradalom vereségével kapcsolatban az Ungvári járásban található, határ menti Szalóka és Eszeny falvak lakosai között arról terjedt a szóbeszéd, hogy a kárpátaljai magyarokat a Szovjetunió távoli területeire deportálhatják.²⁰⁶ Kárpátaljának a második világháború utolsó szakaszában és a háborút követően bekövetkezett szovjetizálásakor a magyaroknak sikerült elkerülniük ezt a sorsot. Annak ellenére, hogy a sztálini időszakban a magyarokat is érintették az etnikai szempontú repressziók,²⁰⁷ a régió másik „megbízhatatlan” nemzeti kisebbségével, a kárpátaljai németekkel ellentétben őket nem deportálták szervezeten a régió határain túlra. Most pedig, amikor a szovjet csapatok kegyetlenül felszámolták a magyar antikommunista felkelést, az az aggodalom fogalmazódott meg, hogy Moszkva ezúttal végre fogja hajtani ezt a forogatókönyvet, hogy véglegesen megoldja a „magyar kérdést” Kárpátalján.

Igaz, még a szovjet „külső birodalmat” létében fenyegető veszély sem készítette arra a hrucsovi vezetést, hogy visszatérjen a sztálini korszak tömegterrorjához, amelynek egyik bevett módszere a deportálás volt. Ahelyett, hogy kitelepítették volna a magyarokat Kárpátalja területéről, az Ivan Szerov vezette KGB 1956. november 7-e és 17-e között éppenséggel pont ide deportált 860 magyar állampolgárt, akiket a magyar forradalmi erők leverése idején tartóztattak le. A magyar „ellenforradalmi elemeket” ideiglenesen a BM ungvári és sztriji vizsgálati börtöneiben gyűjtötték össze; ők azoknak a véletlenszerű letartóztatásoknak estek áldozatul, amelyeket a KGB-nek a szovjet hadosztályokkal érkező különleges részlegei hajtottak végre Budapest, Szombathely, Veszprém, Székesfehérvár, Pécs, Kaposvár, Tamási, Sopron, Dombóvár, Debrecen, Miskolc, Szolnok és Nyíregyháza utcáin. A magát a meghódított Magyarország teljhatalmú urának érző Ivan Szerov KGB-elnök 1956. november 8-án kelt utasítása értelmében az összes letartóztatottat külön szerelvényekben kellett elszállítani Csap és Záhony vasútállomásokon keresztül Kárpátaljára. Az egyetlen kivételt a szovjet katonai szervekkel Tökölön tárgyalásokat folytató magyar honvédelmi miniszter, Maléter Pál vezette magyar katonai küldöttség tagjai és kísérete képezték (összesen 22 fő), akiket november 9-én katonai repülőgépen szállítottak át az ungvári katonai repülőtérré. 1956. november 15-éig 860 fő (köztük 25 nő) érkezett az ungvári börtönbe, akik közül 463 főt tovább szállítottak a Sztrij városban található börtönbe. A KGB előzetesen azt tervezte, hogy a letartóztatottak egy részét Drogobics, Csernovci és Sztanyiszlav börtöneiben osztja szét, később azonban úgy döntött, hogy célsze-

²⁰⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 182. lap; 32. dokumentum.

²⁰⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 175. lap; 30. sz. dokumentum.

²⁰⁷ Részletesebben lásd: Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси 1944–1955 рр. Архівні документи і матеріали / Упор. О.М. Корсун. Ужгород, Карпати, 2012; Dupka György: Halottaink 1944–1959. A kárpátaljai szovjet népirtás eddig ismert áldozatainak névsora. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 237. Ungvár–Budapest, 2014. Intermix,

rúbb lesz egyetlen helyen, Ungváron összegyűjteni őket. A foglyok között 75 kiskorú (1939–1942-es születésű) személy is volt, köztük 9 lány. Társadalmi hovatartozásukat és foglalkozásukat tekintve a letartóztatottak között a magyar társadalom legkülönbözőbb rétegeinek képviselői: munkások, közkatonák (200 közlegény) és katonatisztek (46 fő), értelmiségiek, pártmunkások, tanulók és egyetemi hallgatók (79 fő), oktatók, papok (2 fő) is megtalálhatók voltak. 239 főt a Nemzetőrség tagjaként tartóztattak le. A szovjet állambiztonsági szervek azt a feladatot kapták, hogy olyan személyek után kutassanak a letartóztatottak között, akiket meg lehetne vádolni az „ellenforradalmi puccsban” való részvétellel. A KGB nyomozati szerveinek a vizsgálat során 333 letartóztatottra (az összes fogoly 39%-ára) vonatkozóan nem sikerült olyan adatokat találnia, amelyek bizonyították volna a forradalmi eseményekben való részvételüket. Végül az a döntés született, hogy a velük kapcsolatos nyomozati eljárást Magyarország területén kell folytatni. 1956. novemberének végétől 1957. november 7-éig az összes letartóztatott magyart kis csoportokban hazaszállították, majd az előzetes fogva tartás céljából fenntartott intézményekben helyezték el.²⁰⁸

A szovjet fél a magyar társadalom és Kádár János budapesti bábkormányára előtt igyekezett maradéktalanul eltitkolni a letartóztatott magyarok Kárpátalja területére történő szállításával kapcsolatos, a KGB által foganatosított operatív intézkedéseket és a foglyok további sorsát érintő szándékait. A művelet szigorúan titkos jellege ellenére a kitelepítés ténye a határ két oldalán élő magyarok előtt rövidesen ismertté vált azoknak a céduláknak köszönhetően, amelyeket a deportáltaknak sikerült kicsempészniük az elszállításuk közben. Igaz, az elszállított foglyok további sorsa egészen a legutóbbi időkig ismeretlen maradt, ami különböző rémhíreknek szolgált táptalajul, amelyeket azután a nyugati rádióadók is terjesztettek. Így például Hudacs Iván (János) beregszászi lakos a szovjet ügynökkel folytatott beszélgetés során közölte, hogy Csapon keresztül magyar nemzetiségű férfiakat, nőket és gyerekeket szállítanak át Magyarországról Szibériába (sic!), hogy megelőzzék a jövőbeli magyarországi lázadásokat. A feltételezett intézkedésnek állítólag az volt az okuk, hogy a Szovjetunió második Lettországot szándékozott csinálni Magyarországból, vagyis magához akarta csatolni az utóbbit. Érdekes, hogy a jelentés ellenőrzését követően a BM Délnyugati Határőrkerületéhez tartozó határőr csapatok kémelhárítási osztálya azt jegyezte fel, hogy a Hudacs kijelentéséről szóló információk hitelesek.²⁰⁹

A magyar válságra adott erőszakos szovjet válasz sok párttagban rengette meg a pártba vetett hitet. Így például az SZKP tagja, a Kijevben dolgozó építészmérnök, I. Margulisz kijelentette: „*A háború előtt hittem a pártban. De az események és Sztálin leleplezése után csalódom vagyok, ha lehetne, mechanikusan kilépnék a pártból.*”²¹⁰ A területi népoktatási osztály főinuktora, M. Szkvorcova, az SZKP tagja a „forrással” folytatott beszélgetés során kijelentette: „*A politikánk kudarcot vallott. Az egész világ elítél minket. És hogy vehettük a bátorságot ahhoz, hogy vért ontsunk? A kormányunk*

²⁰⁸ Részletesebben lásd: Horváth Miklós, Pahiry Olekszandr: Kényszerkirándulás a Szovjetunióba. Magyar deportáltak a KGB fogságában — 1956. Budapest, Argumentum, 2012.

²⁰⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 175. lap; 30. sz. dokumentum.

²¹⁰ GDA SZBU f. 2. op 1.. gy. 2753. 37. lap; 20. sz. dokumentum.

egyáltalán nem népszerű”.²¹¹ A kijevi egyetem új és legújabb kori történelem tanszékének vezetője, az SZKP tagja és egykori diplomata, Vaszilij Taraszenko, aki fontos szerepet játszott Izrael állam létrehozásában, megjegyezte, hogy a Szovjetunió nemzetközi vereséget szenvedett, és az összes „népi demokratikus” állam előtt nyilvánvalóvá tette befolyásának gyengülését. *„Nem csak Jugoszláviát veszítettük el, de Lengyelországot és Magyarországot is”* — tette hozzá.²¹²

A szovjet értelmiség számos képviselője szemében a szovjet csapatoknak a magyar felkelés megfékezésében vállalt szerepe óriási csapást jelentett a szovjet állam nemzetközi tekintélyére. *„A magyar dolgozók agyonlövésével a Szovjetunió évszázadokra lerombolta tekintélyét a világ szemében”* — mondta Kozodoj, a kijevi villamos-trolibusz tröszt mérnöke.²¹³ Ugyanezt a véleményt visszhangozta a Lvovi jegyzői hivatal jogásza, T. Kohut is, aki a Lvovi Állami Egyetem jogi karának oktatóival folytatott beszélgetés során megjegyezte: *„A szovjet csapatok agressziót követtek el Magyarország ellen, és a világ közvéleménye előtt ezt semmi sem igazolhatja”*.²¹⁴ *„Magyarországon valódi népi forradalom ment végbe, nem pedig ellenforradalom, ahogy azt a mieink feltűntetik. (...) Oroszország korábban is csendőr, a forradalom elnyomója volt, és ebben az esetben is a magyar nép akarata ellenére fojtották el a forradalmat Magyarországon”* — gondolkodott hangosan Vlagyimir Svajger kijevi lakos.

Emellett a szovjet ukrán társadalomnak az a része, amely a rendszer iránti feltétlen lojalitását megőrizve konzervatív platformon állt, pozitívan fogadta a katonai erőszaknak a sztálinizmus szellemét idéző alkalmazását a magyar forradalom leverésére. Az általános matematika tanszék vezetője, az Ungvári Állami Egyetem docense, Vlagyimir Szevbo például így vélekedett: *„Ez szerintem helyes. Egyedül így lehet felszámolni a magyarországi ellenforradalmi tüzfészket”*. Az oktató ahhoz a táborhoz tartozott, amely hibának tartotta a desztalinizációt, és a hruscsovi vezetés átgondolatlan politikájával hozta összefüggésbe a magyarországi eseményeket.²¹⁵ *„A szovjet kormány jól teszi, hogy csapataival segíti a rend helyreállítását Budapesten”* — jelentette ki az Ungvári Állami Egyetem másik oktatója Lelekács docens.²¹⁶ A Szamabori Tanárképző Főiskola hallgatója, Marjan Szoloncak felháborodott az *„ellenforradalmárok rémtettei”* miatt, és helyeslően beszélt a szovjet fegyveres erők tevékenységéről: *„Csapataink helyesen és épp időben vonultak be Magyarországra; nem hagyták, hogy az ellenforradalmárok magukhoz ragadják a hatalmat.”*²¹⁷

A magyarországi antitotalitárius felkelés elfojtását követően a kommunista párt a lehető legtöbb erőforrást fordította arra, hogy helyreállítsa ideológiai állásait a társadalmon belül, amelyeket a magyarországi és lengyelországi események alaposan megrendítettek. A Szovjetunióban a Sztálin halálát követően bekövetkezett változá-

²¹¹ GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 48. lap; 27. sz. dokumentum.

²¹² GDA SZBU f. 2. op 1.. gy. 2753. 52–53. lap; 27. sz. dokumentum.

²¹³ GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 58. lap; 31. sz. dokumentum.

²¹⁴ GDA SZBU f. 2. op 1.. gy. 2753. 62. lap; 31. sz. dokumentum.

²¹⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 61. lap

²¹⁶ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 3. lap

²¹⁷ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4377. 118. lap

sok által kiváltott kelet-európai válságok arra ösztönözték a pártvezetést, hogy végre egyértelmű határokat jelöljön ki azt illetően, mi számít „megengedettnek” a sztálinizmus társadalmi kritikájában és a „liberális” reformok végrehajtásában. Ennek következtében 1956. december 19-én az SZKP KB titkos levelet küldött szét az alsóbb szintű pártszervezeteknek „A pártszervezeteknek a tömegek körében végzett politikai munkája erősítéséről, valamint a szovjetellenes, ellenséges elemek kirohanásainak megelőzéséről” címmel, amely hangsúlyozta, hogy „*a szovjetellenes elemeket illetően a proletárdiktatúrának keményen és kíméletlenül kell fellépnie*”.²¹⁸ A levél a XX. kongresszus nyomán kialakult korai ellenzéki mozgalomra, valamint a lengyelországi és magyarországi eseményekre reagálva lezárta a kongresszus utáni bizonytalanság és tanácstalanság időszakát a Szovjetunióban. Egyúttal azt is jelezte, hogy a desztalinizáció folyamata a végéhez közeledik, és egyfajta irányadó szerepet töltött be a társadalomban jelentkező másként gondolkodás elleni harcban.

A levél többek között arra hívta fel a helyi pártszervezetek figyelmét, hogy fokozni kell a GULAG egykori foglyai között végzett „nevelőmunkát” és az ellenséges külföldi propaganda elleni küzdelmet, továbbá hangsúlyozta, hogy a pártnak a legitimitás új forrásait kell keresnie a belső nyugalom és a stabilitás megőrzése érdekében. Ugyanakkor a dokumentum arra vonatkozóan is útmutatást adott, hogy nem kell adminisztratív eszközöket alkalmazni a „*politikailag éretlen személyekkel*” szemben, akik „*helytelenül értékelték a megtörtént eseményeket, és az ellenséges propaganda hatása alá kerültek*”. Őket nem volt szabad összekeverni az „ellenséges elemekkel”. Ezzel szemben a szovjetellenes tevékenységben részt vevő személyeket a hatalomnak kemény válaszból kellett részesítenie.²¹⁹

A lengyelországi és magyarországi események hatására megerősödött a meggyőződés, hogy a kommunista rendszer előtt álló legfontosabb kihívás „az ideológiai fegyverek megélezése” a szabadság, a demokrácia és a pluralizmus nyugati eszméi elleni küzdelem céljából, amelyek oly könnyen beszivárogtak a „vasfüggönyön” keresztül a szovjet befolyási övezetbe, és ennyire vonzóknak bizonyultak a kelet-európai országok lakossága számára. A magyarországi események a legszemléletesebb példáját nyújtották annak, hogy a szocializmus vereséget szenvedett az emberek szívéért és eszéért a Nyugattal folytatott ideológiai küzdelemben. Az SZKP KB fent említett titkos levelében arról is szó esett, hogy a nemzetközi helyzet enyhülése, valamint a szocialista és kapitalista rendszerek békés gazdasági versengése idején a köztük zajló ideológiai harc csak fokozódni fog.²²⁰

Az SZKP KB Leonyid Brezsnyev vezette bizottsága által kidolgozott levél megvitatásából zajos politikai kampány lett, amelynek során megsemmisültek a desztalinizációs folyamat során elért pozitív eredmények, és kísérletek történtek arra, hogy

²¹⁸ Доклад Н.С. Хрущева о культуре личности Сталина на XX съезде КПСС: Документы. Москва, РОССПЭН, 2002. 393–401. lap

²¹⁹ Uo. 400.

²²⁰ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4265. 211. lap

megújítsák a sztálinizmus elméletét és gyakorlatát.²²¹ Más intézkedések mellett 1956. december 19-e után a pártfegyelem helyreállítása érdekében emberek százait zárták ki a pártból. Köztük voltak azok is, akik a beszélgetésekben és felszólalásaikban szolidaritásukat fejezték ki a magyar változásokkal, illetve bírálták a Szovjetunió magyar politikáját.

Az értelmiség sorainak „szorosabbra fűzése” érdekében szervezték meg az USZSZK-ban a Művészek Szövetségének és a Zeneszerzők Szövetségének elnökségi ülését, valamint az Írószövetség pártszervezetének gyűléseit, amelyeken hivatalosan a bolsevik forradalom 40. évfordulója megünneplésének előkészületeit vitatták meg, a fő céljuk azonban más volt: a szovjet értelmiség ideológiai egységének demonstrálása a „szocialista táborban” kirobbant nemzetközi válságok idején. Az Ukrajnai Írószövetség (UI) pártszervezete, amely 1956. december 11-én Kijevben tartotta meg beszámoló-választó taggyűlést, teljes támogatásáról biztosította a kormányzó pártot. Így például az UI vezetőségének titkára, Jurij Zbanackij kijelentette, hogy a nemzetközi események okozta bonyodalmak és „*az imperialistáknak a szocialista rendszer vívmányai ellen indított elkeseredett támadásai*” idején az ukrán írók pártszervezete az SZKP körül felsorakozott, „*monolit csapatnak*” bizonyult. Szavai szerint a kommunista írók képesek voltak „*visszautasítani és élesen elítélni az írók körében előforduló demagóg megnyilvánulásokat és nacionalista jellegű kijelentéseket*”. A gyűlés résztvevői lelkesen támogatták Vanda Vaszilevszkaja felhívását, mely szerint az íróknak a „*párt katonáiként*” mindenáron „*meg kell védelmezniük a szocializmus vívmányait az imperialisták támadási kísérleteivel szemben*”.²²²

Simone Bellezza történész megjegyzi, hogy az 1956-ban kialakult körülmények között az ukrán értelmiség nem volt képes megszervezni magát, és úgy döntött, hogy nem konfrontálódik a szovjet rezsimmel. Ezért a pártnak már az év végére sikerült helyreállítania az értelmiség feletti ellenőrzését, ugyanakkor a művelt emberek körében elhangzó bírálatokat nem sikerült elhallgattatnia.²²³

A kommunista párt különös figyelmet fordított a „*felsőoktatási intézményekben folyó ideológiai felkészítés javítására*”, valamint a Komszomol egyetemi hallgatókra gyakorolt hatásának erősítésére. Jellemző, hogy amikor az SZKP KB Elnöksége 1956. november 4-ei ülésén megtárgyalta a magyarországi helyzetnek a szovjet csapatok bevonulását követő stabilizálódását, ezzel egy időben „*a felsőoktatási intézményeknek a káros elemektől történő megtisztítását is*” megvitatta. Vlagyimir Kozlov orosz kutató szerint ekkor vált tapinthatóvá az egyenes és közvetlen kapcsolat a kelet-európai események hatása, valamint a pártvezetésnek a szovjet lakosság bizonyos csoportjain belül megnyilvánuló, „rendszeren kívüli” politikai aktivitás iránti viszonya

²²¹ Бажан О., Процес десталінізації в Україні (друга половина 50-х — початок 60-х років) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 1996. №1. 477.

²²² CDAGO Ukraina f. 1. op. 24. gy. 4264. 20–21, 29. lap

²²³ Simone Attilio Bellezza, *The Shore of Expectations: A Study on the Culture of the Ukrainian Shistdesiatnyky*. Edmonton-Toronto, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2019. 6–9.

között.²²⁴ 1956 végére a Szovjetunió legfontosabb felsőoktatási intézményeit megtisztították az „ellenséges elemektől”, akiket jobb esetben eltávolítottak az intézményekből, a legrosszabb esetben pedig „szovjetellenes tevékenységért” letartóztatták őket.²²⁵

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság negyedik (titkos politikai) csoportfőnöksége által elkészített tájékoztató összesítő elemzést közölt az ukrainai társadalomnak az előző hónap nemzetközi helyzetére vonatkozó véleményéről. A KGB értékelése szerint az ukrainai lakosság többsége „helyesen értékelte és kedvezően reagált a Lengyelországban, Magyarországon és Egyiptomban zajló eseményekre”, valamint „helyeselte a szovjet kormány politikáját, és védelmébe is vette azt”. Emellett szembetűnő volt az értelmiség, az egyetemi ifjúság, a tisztviselők, valamint a magyar, lengyel és zsidó nemzetiségűek körébe tartozó személyek által képviselt ellenséges attitűd. Figyelemreméltó, hogy az utóbbi három csoportot külön kategóriába, az „illojális” nemzetiségi kisebbségek kategóriájába sorolták. A titkos politikai csoportfőnökség szakemberei szerint annak, hogy a társadalom egy része „ellenségesen” reagált a szovjet kormánynak az említett eseményekkel kapcsolatos tevékenységére, az volt a fő oka, hogy az emberek külföldi rádióállomások — az Amerika Hangja, a Szabad Európa és a BBC — adásait hallgatják. A helyzetet az is súlyosbította, hogy a táborkból és a száműzetésből tömegesen tértek haza az OUN és az UPA földalatti mozgalmának tagjai, valamint számos, „ellenforradalmi bűncselekményekért” elítélt személy is, akik a lakossággal folytatott beszélgetések során nyíltan kifejezték támogatásukat a lengyel és magyar reformkörök iránt.

A KGB 4. Csoportfőnökségének szakemberei a rögzített reakciók és kijelentések elemzése alapján kiemelték a legjellemzőbbeket: 1) a lengyelországi, magyarországi és egyiptomi reakciós erők tevékenységének helyeslése és a Szovjetunióknak az említett országok belügyeibe történő beavatkozásként értelmezett tetteinek elítélése; 2) a magyar felkelők támogatása és a szovjet hatalom elleni nyílt fellépésre történő felhívások, valamint annak a reménynek a hangoztatása, hogy a lengyelországi és magyarországi történések visszhangra találnak a Szovjetunió népeinek körében, és változást idéznek elő az ország politikai rendszerében; 3) a szovjet egyetemisták szolidaritása a lengyel és magyar kollegáikkal; 4) az SZKP egyes tagjai részéről a társadalomban tapasztalható, kormányellenes kijelentésekkel kinyilvánított egyetértés, valamint a párton belüli, széles körű belpolitikai vitára vonatkozó követelések; 5) a párt és a szovjet kormány következtelen belpolitikájának bírálata és az ország életében a jövőben bekövetkező, kedvező fordulatba vetett remény; 6) a Szovjetunió és a nyugati országok közötti fegyveres konfliktus elkerülhetetlenségéről szóló rémhírek terjesztése.²²⁶

²²⁴ Козлов В., Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневe. 1953 — начало 1980-х гг. Издание третье, исправленное и дополненное. Москва, РОССПЭН, 2009. 321.

²²⁵ Mark Kramer, The Soviet Union and the 1956 Crises in Hungary and Poland: Reassessments and New Findings. Journal of Contemporary History. Vol. 33. No. 2 (Apr., 1998). 198.

²²⁶ GDA SZBU f. 2. op 1. gy. 2753. 46–56. lap; 27. sz. dokumentum.

A forradalom hosszú távú hatása

A magyar forradalom elbukása ellenére is mély nyomot hagyott a kárpátaljai magyar lakosság tudatában: a legkülönbözőbb, 1956 és 1958 között alakult szovjetellenes ifjúsági csoportok számára szolgált inspirációként és példaként. „1956 októbere” a szovjet megszállás elleni fegyveres ellenállás utolsó magyarországi gócinak felszámolását követően is tartós hatást gyakorolt a kárpátaljai magyarokra, akik időről időre továbbra is ellenszegültek a szovjet hatalomnak, a Magyarországon történekmekkel pedig a későbbiekben is hosszú ideig szolidaritást vállaltak. A forradalom nem csak az ellenzéki érzelmeket fűtötte, de azt az illúziót is táplálta bennük, hogy akár a magyar nemzet egységének helyreállítására is esély nyílhat.

Ennek következtében számos magyar vágyakozása öltött revizionista színezetet. Így például 1956. november 19-én az ungvári magyar iskolában kézírással, nyomtatott betűkkel készített röplapokat fedeztek fel, amelyek szerzője azt állította, hogy Kárpátalja továbbra is Magyarország része. 1956. november 25-én az ungvári piacon további két röplapot találtak, amelyek helyeselték a magyar felkelők tevékenységét. Ugyanazon a napon a Rahói járás Aknaszlatina nevű falujában hét másik szovjetellenes röplapot terjesztettek. Másnap (november 26-án) a Nagyszőlősi járás Nevetlenfalú nevű településén a kolhozvezetés épületén magyar nyelvű, „lázító tartalmú” szovjetellenes feliratot fedeztek fel. Ezt követően az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága két operatív munkatársát küldték ki Ungvárra, hogy segítsenek a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségnek a röplapok terjesztőinek felkutatásában.²²⁷

Emellett a KGB szervei továbbra is hírt adtak a helybeli magyarok azon hajlandóságáról, hogy fegyveresen lépjenek fel a szovjet hatalommal szemben. Így például a csapi vasútállomás mozdonytelepének szerelője, Lefler az ügynökök által lejegyzett beszélgetések során azt állította, hogy a magyarországihoz hasonló események az ő szülővárosában is megisméltélődhetnek, illetve, hogy személyesen ismer 18 embert, akik saját fegyverrel rendelkeznek, így részt is vehetnének ilyen eseményekben. Abban az esetben, ha nem sikerül kirobbantani a felkelést, a magyarok állítólag arra készültek, hogy egyenként ölik meg az oroszokat.²²⁸

Annak ellenére, hogy a magyarországi forradalom a kárpátaljai magyarokban hagyta a legmélyebb nyomot, az események visszhangja a tagköztársaság más részeiben is tetten érhető volt. Így például 1956. november 25-én az odesszai villamos-trolibusz igazgatóság diszpécserközpontjának falán szovjetellenes feliratot fedeztek fel: „Le a vörös imperializmussal!” Néhány órával később a városi kórház kerítésén is hasonló feliratot találtak.²²⁹ Ugyanazon a napon az Odesszai Terület Balta városában lévő rádióadó vezetője, M. Naszulenko úgy döntött, hogy sajátos módon tiltakozik a szovjet politika ellen: a járási hálózaton a hivatalos információk helyett 7–10 perces időtartamban a BBC rádióadását közvetítette a magyarországi helyzetről.²³⁰ Néhány

²²⁷ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2754. 9–12. lap; 33. és 34. sz. dokumentum.

²²⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 11. lap; 36. sz. dokumentum.

²²⁹ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2754. 10. lap; 33. sz. dokumentum.

²³⁰ GDA SZBU f. 2. op. 1. gy. 2754. 11–12. lap; 34. sz. dokumentum.

hónappal később, 1957. február 7-én Odesszában ismét szovjetellenes röplapokat (összesen 18 darabot) ragasztottak ki, amelyekben többek között a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonására vonatkozó felhívás, valamint a Szovjetunió belüli nemzetiségi alapú diszkrimináció elleni tiltakozás szerepelt.²³¹

1957. január 23-án szokatlan — „Pöröly” — című nyomtatott faliújságot függesztettek ki a Kijevi Műszaki Egyetemen. A kétoldalas sajtótermék alig néhány órán át lógott csak az egyetem falán, mert a Komszomol mechanikai kari szervezetének titkára, Antonyenko észrevette, és azonnal levetette. Kiderült, hogy a faliújság szerzője a kar másodéves hallgatója, a Komszomol-tag V. Mihajlenko volt, aki úgy döntött, hogy anonim bírálatot fogalmaz meg a Komszomol egyetemi szervezetével szemben az egyetemi vezetés és a pártbizottság előtti hajbókolás miatt. A szerző védelmébe vette a hallgatók egy csoportját, akiket a Komszomol döntése alapján igazságtalanul zártak ki az egyetemről „demagóg kijelentéseikért”, nagyobb szabadságot követelt a Komszomol-szervezet tevékenységében, valamint felszólalt a sajtó feletti pártellenőrzés ellen. Mindemellett párhuzamot vont Magyarországgal, azt állítva, hogy a kommunista párt késelekedése a XX. kongresszuson elfogadott döntések végrehajtásában a magyarországi események megismétlődéséhez vezethet. A hallgató a probléma gyökerét nem magában a kommunista pártban és a szovjet vezetésben, hanem a bizonyos „közbülső hatóságokban” látta, amelyek szerinte a központi szervek és a tömegek közé ékelődve szabotálták az előbbieket utasításainak végrehajtását. Többek között bürokratikus szervezetnek nevezte a párt Központi Bizottságát, és azt szorgalmazta, hogy a problémák megoldását nem a KB-től, hanem a „lakosság széles tömegeitől” kell várni. Mihajlenko hallgatói megmozdulásokkal fenyegetőzött arra az esetre, ha a „Pöröly” kifüggesztett számát leveszik a falról. A fiatalember elővigyázatosan a KME öt karán terjesztette párhuzamosan a cikk másolatait. A „különleges eseményről” a pártszervek és a KGB is értesültek, amelyek ezt követően saját kezükbe vették az incidens körülményeinek kivizsgálását.²³² A faliújság megjelenése arról tanúskodott, hogy a hallgatók körében élénk viták folynak az SZKP XX. kongresszusának határozatairól és a magyarországi eseményekről. A hallgatók marxista-leninista alapon állva bírálták a pártot, a magyarországi eseményeket pedig afféle „vészcsengőnek” tartották, amely a szovjet vezetés politikájának elhibázott voltára figyelmeztetett; a párt politikájával szemben ugyanakkor nem léptek fel nyíltan.

Ezzel párhuzamosan az USZSZK-ban zajlottak a perek azokkal szemben, akik nyíltan elítélték a szovjet csapatok magyarországi katonai beavatkozását. Mások mellett a vádlottak padjára került egy drogobicsi lakatos, I. Janov, egy dnyepropetrovszki munkás, A. Kulakov, Bolehov falu fodrásza, Ja. Danyilcsuk, valamint egy harkovi egyetemi hallgató, V. Birkin is.²³³ Éppen a szovjet csapatok magyarországi beavatkozásának elítélése szolgált alapul a későbbiekben ismertté vált ukrán disszidens, Oleksza Tyihij büntetőjogi felelőségre vonásához, akit „szovjetellenes tevékenység-

²³¹ CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4537. 48–49. lap

²³² CDAGO Ukrajna f. 1. op. 24. gy. 4537. 14–24. lap

²³³ Бажан О., Зовнішньополітичні акції СРСР у 50–80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2000. № 2–4. 521.

gel” vádoltak. 1957 februárjában Tyihij, aki akkoriban a Sztálini Területen, Alekszejevo-Druzskovkában dolgozott a fiatal munkások esti iskolájának tanulmányi vezetőjeként, levelet írt az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségéhez, amelyben nyíltan tiltakozott a szovjet csapatoknak a magyar forradalom leverésében történt részvétele ellen. A sztálini területi bíróság döntése értelmében 7 évnyi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.²³⁴

1957-ben 8 évnyi, ugyancsak táborban letöltendő büntetésre ítélték egy luganszki munkást, Gavril Bendovszkijt, aki azt állította, hogy a szovjet katonák munkásokat gyilkolnak Magyarországon. Kollégája, a Luganszki Terület Krasznij Lucs nevű városában működő gépkocsitelep munkásaként dolgozó Leonyid Jakunyin 6 évnyi, javító-nevelő munkatáborban letöltendő büntetést kapott a Szovjetunió kül- és belpolitikájának, többek között magyar politikájának bírálatáért. 1958-ban 8 éves büntetésre ítélték a Zaporozsjei Területen működő erdőgazdaság mérnökét, Mihail Gavrilcsenkót, aki bírálta a magyar belügyekbe történt szovjet beavatkozást és a független Ukrajna kikiáltására hívott fel. Ugyanebben az évben a bíróság 5 éves büntetésre ítélte Fjodor Piscsanszkijt, csupán amiatt, hogy szembe mert helyezkedni a párt fő irányvonalával, és nem „ellenforradalmi lázadásnak”, hanem „munkásfelkelésnek” nevezte a magyarországi eseményeket.²³⁵ 1958-ban Ungváron a bíróság abban találta bűnösnek Pjotr Marczenkót, hogy 1956. október 31-én nyilvános helyen (egy büfében) helyeslően beszélt a magyar felkelésről. Szovjetellenes agitációért ítélték el egy ungvári egyetemi hallgatót, Vlagyimir Margiticset is, akire 4 év szabadságvesztést róttak ki. Dori János és Jevgenyij Melnik 6 évet kapott, mert 1956-ban kormányellenes röplapokat készítettek és terjesztettek.²³⁶

A magyar felkelés végleges leverése után a szovjet állambiztonsági szervek alaposabb nyomozásba kezdtek az ellenzéki beállítottságú kárpátaljai magyarok körében annak érdekében, hogy feltárják és semlegesítsék körükben a lehetséges földalatti csoportokat, illetve felderítsék a határ mindkét oldalán, valamint a Nyugatra menekült felkelőkkel fenntartott kapcsolataikat. Ez különös házi feladat volt, figyelemmel 1956 viharos őszén a társadalom részéről a szovjet kormány felé érkezett jelzések alapján. A magyarországi forradalmi események befejeződését követően a KGB operatív felderítő és ügynöki munkájának aktivizálódása összefüggésben állt a represszív hullám Magyarországon és a Szovjetunióban bekövetkezett emelkedésével.

A magyar események kezdetekor a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségén belül operatív munkatársakból álló csoportot hoztak létre, kifejezetten a magyar vonalon folyó munka lebonyolítására. 1957 januárjában a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának hozzájárulásával ebből a csoportból szervezték meg a Csoport-

²³⁴ Каретніков І., Реагування населення Донбасу на події Угорської революції 1956 року // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2017. Вип. 26. 527.

²³⁵ 58/10. Надзорные производства Прокуратуры СССР по делам об антисоветской агитации и пропаганде. Март 1953–1991 гг. Аннотированный каталог. Москва, Международный фонд «Демократия», 1999. 368–369, 444, 468, 508.

²³⁶ Гордійчук С., Політичні репресії на Закарпатті у 1944–1991 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 — Історія України / Гордійчук С. Ужгород, 2015. 139.

főnökség 4. osztályának keretein belül²³⁷ a 6 fős ötödik alosztályt, amely szerzteága-zó, 126 ügynökből álló ügynöki apparátussal rendelkezett.²³⁸

Így például a Beregszászi járásban nagy erőket fordítottak Ilosvai Imre és Du-dás Tivadar operatív feldolgozására, akik 1956 őszén külföldi rádióadásokat hallgat-tak, pozitívan értékelték a magyar felkelők tevékenységét és rémhíreket terjesztettek a „szocialista tábor” más országaiban hamarosan bekövetkező zavargásokról. Ung-váron a híres magyar író, műfordító és újságíró, Balla László került az állambizton-sági szervek célkeresztjébe, aki a magyarországi események idején kijelentette: a ma-gyar nép célja a felkeléssel az, hogy megszabaduljon a szovjet befolyástól. Munkácson a csekisták megfigyelés alá vonták a magyar nemzetiségű Ilkanics Akakijt, aki a GU-LAG-ról való szabadulása után a városi kultúrház zenekarának karmestereként dol-gozott. A KGB adatai szerint Ilkanics fiatalokat gyűjtött maga köré, akik előtt azt han-goztatta, hogy kész személyesen is részt venni a szovjet hatalom elleni fegyveres harc-ban, valamint kiutazni a felkelés központjába, Budapestre.

A KGB nagyszülősi járási apparátusa a Fancsika faluban élő Balázs József kol-hozparasztra „figyelt fel”, aki a szovjet ügynökkel folytatott beszélgetések során egy földalatti csoport létrehozásáról beszélt a kommunista rezsim elleni harc, a kolho-zok feloszlata és az új, demokratikus hatalom megalapozása céljából. „*Mindany-nyiunknak szervezkednünk kellene, (...) a kommunista hatalom rövid idő múlva már nem lesz (...), új hatalmat, szabadságot kell teremtenünk, és le kell ráznunk magunkról a kommunizmus rabigáját*” — mondta.²³⁹ Balázs további operatív feldolgozása azon-ban nem igazolta a földalatti csoport létezését.²⁴⁰

Ezzel párhuzamosan a kárpátaljai magyarok esetleges részvételét is megvizsgál-ták a Magyarország területén lezajlott felkelésben. Így például a Kárpátaljai Terüle-ti Csoportfőnökség megállapította, hogy az őszi események idején 360 szovjet állam-polgár utazott ki Kárpátaljáról Magyarországra, akik közül százan nem tértek visz-sza, 86-an pedig lejárt vízummal rendelkeztek. A KGB munkatársai azt gyanították, hogy a kiutazók egy része nyugati országokba szökött, amit többek között a levele-zésük átvizsgálása során szerzett információk is alátámasztottak. A Csoportfőnökség munkatársai moszkvai kollegáikhoz fordultak segítségért a Magyarország területén tartózkodó kárpátaljai lakosok felkutatása, illetve hazatérésük biztosítása érdekében. Az ungvári állambiztonsági munkatársak úgy vélték, a nyugati hírszerző szervek fel-használhatják a kint maradtakat a Szovjetunió elleni munkájukban.²⁴¹

A KGB nyomozásainak egyik célszemélye Budai László técsői festő-mázoló volt, aki 1956. november 3-án önkéntesként csatlakozott a budapesti felkelőkhöz, és ele-inte gépkocsivezetőként, később pedig ápolóként dolgozott a Péterfy Sándor utcai kórházban, a felkelés egyik központjában. Amikor egy nappal később kezdetét vette a Varsói Szerződés csapatainak magyarországi intervenciója, néhány fegyveres cso-

²³⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 3–4. lap; f. 9. op. 2. gy. 228. 225. lap

²³⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 41. lap; 49. sz. dokumentum.

²³⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 187–209. lap; 37. sz. dokumentum.

²⁴⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 112. lap; 58. sz. dokumentum.

²⁴¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 604. 117–121. lap; 39. sz. dokumentum.

port az említett kórházban lelt menedékre, és onnan hajtottak végre szervezett támadásokat a szovjet katonák ellen. Budai László szovjet állampolgárságával fedezve magát a kórházban maradt, és egészen 1956 novemberének végéig segítséget és menedéket nyújtott a forradalmároknak. A forradalom leverését követően a Magyarországon kezdődő megtorlás fokozódása miatt Bécsbe ment, ahol bevonták egy, „Kardnak” nevezett, „magyar forradalmi központ” tevékenységébe. A „központ” — állítólag a nyugati hírszerző szervek támogatásával — megkísérelte maga köré gyűjteni a magyarországi felkelő csoportok maradványait. 1956. december 14-én Budai László testvérével, Bélával együtt részt vett az USA budapesti követségén rejtőzködő Mindszenty bíborosnak címzett levél titkos kézbesítésében. Kárpátaljai visszatérésére készulve, 1957 elején László azt a feladatot kapta, hogy szerezze meg a KGB által a Szovjetunióba, többek között Sztrij városba, elszállított magyarok névsorát, majd kapcsolatait felhasználva küldje azt vissza Magyarországra. A KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének a magyar államvédelmi szervektől kapott információk segítségével sikerült megismernie Budai László tevékenységét, akinek a testvérét, Bélát, már 1957 elején Magyarországon letartóztatták és később életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1957 október 17-én a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség vezetője, P. Szavcsuk azzal a kéréssel fordult az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága elnökéhez, V. Nyikitscenkóhoz, hogy a KGB egyik operatív munkatársát Budai László tevékenységének dokumentálása céljából küldjék Magyarországra.²⁴² A magyar fél által kikérdezett tanúk azonban nem szolgáltak elegendő bizonyítékkal Budai letartóztatásához. A további szovjet nyomozást megnehezítette az a tény, hogy a kulcsszerepet játszó tanúk egy részét a magyar bíróságok ítéletei alapján kivégezték, néhányan pedig Nyugatra menekültek.

1957. január 22-én a KGB letartóztatta Szatmári Endre kolhozparasztot, a Beregszászi járás Csonkapapi falujának lakosát, aki a magyar forradalom idején olyan híreket terjesztett, hogy „ezeréves határainak” keretei között fogják helyreállítani a „burzsoá” magyar rendszert, amelyek Kárpátalját is magukban foglalják. Emellett szolidaritását fejezte ki a magyar felkelőkkel, és kijelentette, hogy kész csatlakozni a harcukhoz. 1957. március 22-én Szatmárit öt év tábortáborban letöltendő büntetésre ítélték.²⁴³

1957. január 31-én rács mögé került Zihur Elek sárosoroszi (Beregszászi járás) lakos, aki a magyarországi eseményekről szóló filmhíradó megtekintését követően kijelentette, hogy az nem tükrözi a valóságot. Bűneként rótták fel azt is, hogy megrágalmazta az SZKP KB első titkárát, Nyikita Hruscsovot, és azt követelte, hogy az arcképét távolítsák el a kolhozvezetés épületéből. Ezenkívül megsértette az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselőjét, Dmitrij Popovicsot, aki előtt kijelentette: sajnálja, hogy a magyarországi események időszakában Popovics nem vált lincselés áldozatává. Végül Zihurt 3 év szabadságvesztésre ítélték.²⁴⁴

²⁴² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 327–330, 339–341, 361–363. lap; 51., 52. és 64. sz. dokumentum

²⁴³ Архів тимчасового зберігання УСБУ в Закарпатській області. [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Ideiglenes Kárpátaljai Területi Levéltára] (A továbbiakban ATZ SZBU) f. 7. gy. Sz-5503. 191–192. lap

²⁴⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 220. lap; Uo. gy. 1331. 130–131. lap; 45. és 60. dokumentum; ATZ SZBU f. 6. gy. 5504. 153–154. lap

1957. március 4-én a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége szovjetellenes viccek terjesztéséért letartóztatta a magyar nemzetiségű Gádor Tibort. Az állambiztonsági munkatársak szerint ezek a viccek a Szovjetunió vezetésével és Kádár János kormányával kapcsolatos rágalmatokat tartalmaztak és aláásták a „Szovjetunió és Magyarország közötti barátságot”²⁴⁵.

Az 1848–1849-es magyar forradalom évfordulójának előestéjén, 1957. március 15-én Ungváron, Beregszászon és Nagyszőlősön a helybéli magyarok körében az új magyarországi felkelés kezdetéről szóló hírek terjedtek. Ezt tükrözte a „*Márciusban újra kezdjük*” jelszó is, amely a Magyar Népköztársaság területéről jutott Kárpátaljára, ahol a mindennapi kommunikáció sajátos elemévé vált. A magyar lakosság egy részét szinte megújult erővel töltötte el az újabb magyarországi társadalmi-politikai robbanásba vetett remény; ezek az emberek szájról szájra adták a Kárpátalja Szovjetuniótól való elszakadásáról szóló híreszteléseket.²⁴⁶ Egyes magyarok azt állították, hogy „még nincs veszve minden”, hogy „ezek az események még meg fognak ismétlődni”, illetve, hogy „egyelőre nem veszítettük el a harcot” stb.²⁴⁷

1957. március 12-én, az említett évforduló előestéjén Beregszászon, a posta mellett két magyar nyelvű röplapot találtak, ezzel a felirattal: „*Éljen a magyar forradalom! Márciusban újra kezdjük!*”²⁴⁸ A március 14-ére virradó éjszakán a nagyszőlősi kolhoz piacán további négy, házilag gyártott klisé segítségével elkészített röplapot találtak azzal a felhívással, hogy harcolni kell a kommunista rezsim ellen.²⁴⁹

A KGB Csoportfőnökségének néhány hónapjába telt, hogy az akció végrehajtói nyomára bukkanjon. 1957. június 24-én, a „Mjatyezsnyiki” [„Lázadók”] fedőnevű ügy keretében az állambiztonsági szervek munkatársai letartóztattak négy tizedik osztályos tanulót, Illés Józsefet, Varga Jánost, Milován Sándort és Kovács Zoltánt. Azzal vádolták őket, hogy szovjetellenes röplapokat készítettek és terjesztettek, valamint azt tervezték, hogy földalatti ifjúsági hálózatot alakítanak ki a Nagyszőlősi járás területén. A csoport még 1956 novemberében, a bolsevik forradalom évfordulóján kezdte terjeszteni az első röplapokat. Illés József és Varga János tanulók nyolc darab, füzetlapokon sokszorosított röplapot készítettek ezzel a szöveggel: „*Testvérek! Barátok! Tanulók! Magyar testvéreink a szabadságért és a teljes függetlenségért harcolnak, minden csepp véréket a gonosztevők kiűzésének szentelik!*”. A röplapokat a nagyszőlősi 3. számú iskola folyosójára és hirdetőtáblájára ragasztották ki. A kihallgatás során Illés feltárta tette motívumait: „*A felkelők összes követelését teljesen jogosnak tartottam, és elhatároztam, hogy írok egy röplapot egy Kárpátalja magyar lakosságához szóló felhívással, hogy támogassák a «forradalom» résztvevőit a szovjet hatóságokkal szembeni fellépésükben...*”²⁵⁰

Később Illés abban állapodott meg Milovánnal, Dudással és Vargával, hogy szovjetellenes röplapokat fognak terjeszteni az 1848–1849-es magyar forradalom évfor-

²⁴⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 242–244. lap; 45. sz. dokumentum.

²⁴⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 233–236. lap; 42. sz. dokumentum.

²⁴⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 96. lap; 58. sz. dokumentum.

²⁴⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1330. 247. lap; 46. sz. dokumentum.

²⁴⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 45. lap; 49. sz. dokumentum.

²⁵⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 101–102. lap; 58. sz. dokumentum.

dulóján. Az állambiztonsági szerveknek sikerült feltárniuk, hogy 1957. március 14-i akciójukon kívül a tanulók 1957. március 15-én egy további kötegni röplapot is szét akartak osztani, ám a klisé meghibásodása miatt végül lemondtak tervükről. Kihallgatásuk során a letartóztatottak megerősítették, hogy tetteiket saját elhatározásukból hajtották végre. A csoport egyik tagjától elkoboztak egy széles pengéjű vágófegyvert, afféle pallost. 1957. augusztus 26-án az Ungváron megtartott zárt tárgyaláson a csoport tagjait 3-tól 6 évig terjedő, javító-nevelő munkatáborban letöltendő büntetésre ítélték. 1958–1959-ben, még a büntetés lejárta előtt bírói döntés alapján szabadláb-
ra helyezték őket.²⁵¹

1957 júliusában a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének beregszászi járási apparátusa új aktát nyitott „Nakip” [„Vízke”] fedőnéven, amelyben a mezőkaszonyi magyar fiatalok egy csoportjára, Szécsi Sándorra és Barnabásra, Ormos Máriára, Istvánra és Erzsébetre vonatkozó adatok szerepeltek. Az állambiztonsági munkatársak megállapították, hogy 1956 októberének forrongó napjaiban az említettek kézirásos, magyar nemzeti zászlót is ábrázoló, „Kárpátaljai Forradalmi Szövetség” aláírású röplapot készítettek, amelyet az 1956. november 2-ára virradó éjszakán Mezőkaszony falu újságos vitrinjében helyeztek el. A röplap arra vonatkozóan intézett felhívást a kárpátaljai magyarokhoz, hogy harcoljanak a szovjet hatalom ellen Kárpátalja Magyarországhoz történő csatolása érdekében, illetve nyújtsanak segítséget a magyar felkelőknek.²⁵² Figyelemreméltó, hogy a csoport három résztvevője is Komoszomol-tag volt. Ormos István és testvérei szovjetellenes álláspontjának kialakulására hatással volt többek között apjának, a szabadcsapatok egykori tagjának letartóztatása, akit 25 év szabadságvesztésre ítélték, majd a GULAG egyik táborában halt meg. 1957. október 30-án a KGB Csoportfőnökség házkutatást tartott Szécsiék és Ormosék lakásán, amelynek eredményeképpen másnap letartóztatták Szécsi Sándort, valamint Ormos Máriát és Istvánt. Az utóbbiak kihallgatásuk során kijelentették, hogy tetteiket a nyugati rádióműsorok, valamint a szovjet–magyar határ túloldalán található Barabás faluban élő magyarok átkiabálásai inspirálták. 1958. január 21-én a kárpátaljai területi bíróság Szécsi Sándort öt, Ormos Máriát és Istvánt pedig négy év javító-nevelő kényszermunkatelepen letöltendő szabadságvesztésre ítélte.²⁵³ István Mordóviában, Mária pedig egy Moszkva melletti női táborban töltötte büntetését.²⁵⁴

²⁵¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 45. lap; 49. sz. dokumentum; ATZ SZBU f. 7. gy. Sz-5723. T. 4. 185–190, 236–259. lap

²⁵² A röplap szövege egyebek mellett így szólt: „Magyarok! Testvéreim! Bajtársak! Egész Magyarország lángban áll. A hősi magyar nép életét kockáztatva síkra szállt a zsarnoki Szovjet-Oroszország igájának lerázása érdekében. Mi is ez alatt az iga alatt nyögünk. Meddig tűrjük ezt még tovább. A magyar tűr — de nem felejt! Mi sem tűrünk tovább! Hisz mi is magyarok vagyunk. Követeljük, hogy csatoljanak vissza [a] szabad Magyarországhoz! Fel hát magyarok! Ne féljete! Ne higgyetek a kommunistáknak. Van még Isten az égben! Talpra magyar! Hív a haza! Itt az idő! Most, vagy soha!” ATZ SZBU f. 7. gy. Sz-5737. T. 2. 97. lap (csomag)

²⁵³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 78–81., 82–87. lap; 48., 54., 55. sz. dokumentum; ATZ SZBU f. 7. gy. Sz-5737. T. 2. 190–192. lap

²⁵⁴ Dupka György, Horváth Sándor: '56 Kárpátalján. Dokumentumgyűjtemény. Ungvár-Budapest, Intermix, 1993. 53.

Az ügynöki jelentésekből az állambiztonság arról is értesült, hogy Mezőkaszony faluban működik egy másik szovjetellenes szervezet is, amelyet még 1957-ben alapított a „Nakip” dosszié alapján letartóztatott Ormos István, és amelyhez 24 fő tartozott, Turóczi Ferencsel, Medve Miklóssal és Bácskai Jánossal az élükön. Ezzel párhuzamosan további két csoport tevékenykedett még a szomszéd falvakban: egy 17 fős Zápszonyban és egy 31 fős Csonkapapiban. A szervezet lőfegyvereket, rádiókészüléket és pénzt rejtegetett, valamint a kolhoz- és falusi aktívát „kompromittáló anyagokat” gyűjtött.²⁵⁵

1957. szeptember 24-én a KGB őrizetbe vett egy magyar nőt, Filep Jelenát, akit azzal gyanúsítottak, hogy szovjetellenes, a kommunistákat és kolhozaktívát fizikai leszámolással fenyegető leveleket írt. A területi ügyész azonban nem járult hozzá a letartóztatásához.²⁵⁶

A következő, a magyar ellenzékiek szempontjából fontos állomás a magyar forradalom első évfordulójáról való megemlékezésre történő felkészülés volt. A magyar kisebbség köreiből tevékenykedő ügynökeiktől a KGB arról kapott információkat, hogy Kárpátalja néhány városában egy „Fekete Csapat” elnevezésű földalatti ifjúsági szervezet működik. Központja a mezőkaszonyi magyar iskolában volt, Orémusz Árpád, Tóth Tibor, Fialkó Zoltán és Jerem I. nyolcadikos-kilencedikes tanulók gumiból elkészítették a földalatti szervezet címerét. A szervezet egyes tagjai Ungváron, Munkácsra és Csapra laktak. A fiatalok egyik feladata volt az 1956. évi októberi események első évfordulójáról való megemlékezés előkészítése. Ennek érdekében fegyvereket és lőszerrel kezdtek gyűjteni. A „Fekete Csapat” egyes tagjai korábban, 1956 őszén házilag készített szovjetellenes röplapok elkészítésében és terjesztésében vettek részt.²⁵⁷ Sajnos a rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján nem tudjuk nyomon követni a csoport tagjainak további sorsát.

1957 decemberében a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének 4. osztálya előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott a beregszászi 4. számú középiskola tanulóira, Kondics Istvánra, Kis Józsefre és Kovács Istvánra vonatkozó információkból. Azzal gyanúsították őket, hogy 1956 októberében–novemberében több mint 150 darab szovjetellenes nacionalista röplapot terjesztettek a városban, amelyeket házilagosan elkészített klisével nyomtak egy füzetből kivágott, keskeny papírfecnikre.²⁵⁸

1957-ben a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 16 embert tartóztatott le a magyar forradalommal összefüggésben, akik közül 10 főt az 54–10. cikkely („szovjetellenes propaganda és agitáció”) alapján ítélték el.²⁵⁹ 1956–1957 folyamán összesen 40 ember került rács mögé. A szovjetellenes akciók összesített kétéves statisztikája 16 alkalommal végrehajtott röplapterjesztést, több mint száz durva szovjetellenes kijelentést, valamint a tanácsai és pártaktívának címzett, 15 esetben megfogalmazott fenyegetést foglalt magában.²⁶⁰

²⁵⁵ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 268–269. lap; 65. sz. dokumentum.

²⁵⁶ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 40. lap; 49. sz. dokumentum.

²⁵⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 57–60. lap; 50. sz. dokumentum.

²⁵⁸ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 173. lap; 59. sz. dokumentum.

²⁵⁹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 114. lap; 58. sz. dokumentum.

²⁶⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 119. lap; 60. sz. dokumentum.

1958. január 3-án Kijevbe kérték a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségen működő 4. osztály 5. alosztályának vezetőjét, Rudov őrnagyot, hogy jelentést tegyen a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága 4. Csoportfőnökségének vezetője, Jevgenyij Pitovranov altábornagy előtt „a magyar burzsoá nacionalisták elleni állambiztonsági tevékenység” állásáról. A találkozó eredményei alapján Pitovranov utasítást adott a magyar burzsoá nacionalisták elleni állambiztonsági munka fokozására, és előírta, hogy 1958. május 1-jére készítsenek elő konkrét javaslatokat a szovjet ügynökök Magyarországra történő kihelyezéséről, hogy segítséget nyújthassanak a magyar állambiztonsági szolgálatnak és elzárják a Kárpátaljai Területen tevékenykedő nacionalistákhoz vezető kapcsolattartási csatornákat.²⁶¹ 1958. január 18-án az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága elnökhelyettese, Nyikolaj Moroz vezérőrnagy utasítást adott a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökséget vezető Szavcsuk [ekkor már] ezredesnek, amelyben hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága nagy jelentőséget tulajdonít a Kárpátaljai Területen tevékenykedő „magyar burzsoá nacionalisták elleni harcnak”, valamint annak, hogy feltárják ellenséges szervezkedéseiket, illetve az őket a Magyar Népköztársaságban, valamint a nyugati országokban tevékenykedő „nacionalistákkal” összekötő kapcsolattartási csatornákat.²⁶²

1958 augusztusának végén a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének 4. osztálya azzal a feladattal küldte a Magyar Népköztársaságba „Jevgenyija” fedőnevű ügynökét, hogy lépjen *kapcsolatba az „ellenforradalmi puccs” egykori résztvevőivel, valamint hogy derítse fel a határ két oldalán tartózkodó magyarok és a forradalmárok nyugati központjai között esetlegesen működő kapcsolattartási csatornákat.* Az ügynök azt jelentette, hogy Budapesten valóban létezik egy földalatti csoport, amely illegális kapcsolatokkal rendelkezik Kanadával, és a csatornát a valutázás céljából is használja, azonban semmilyen kapcsolatot nem sikerült felfedeznie a magyarországi földalatti mozgalom és Kárpátalja között.²⁶³

1958-ban a szovjet állambiztonsági szervek a kárpátaljai magyarok által elkövetett nyílt szovjetellenes megnyilvánulások számottevő csökkenését jegyezték fel, amihez többek között az 1956–1957-ben végrehajtott letartóztatások is hozzájárultak. Ennek ellenére a magyar forradalom eseményei a későbbiekben is éreztették hosszú távú hatásukat Kárpátalja magyar lakosságának körében.

A kommunistaellenes érzelmek újabb fellángolása a körökben azzal függött össze, hogy 1958 júniusának közepén bejelentették Nagy Imre és más forradalmi vezetők kivégzését. A budapesti perben a magyar forradalmi kormány és a katonai vezetés 11 képviselője ült a vádlottak padján, akiket hazaárulással és a magyar kommunista rendszer megdöntésére, valamint a kapitalizmus restaurálására tett kísérlettel vádoltak. Az ítéletet 1958. június 15-én hirdették ki, a Kádár János kormányával és a szovjet vezetéssel való egyeztetést követően. Nagy Imrét, honvédelmi miniszterét, Maléter Pált és Gimes Miklós forradalmi újságíró halálra ítélték, majd másnap felakasztották. A Nagy Imrével és társaival való leszámolás, amely betetőzte az 1956-os

²⁶¹ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 204. lap; 61. sz. dokumentum.

²⁶² GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 205. lap; 62. sz. dokumentum.

²⁶³ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 265. lap; 65. sz. dokumentum.

forradalom résztvevőivel kapcsolatos addigi bírósági perek sorozatát, széles körű nemzetközi visszhangot váltott ki. Az események a kárpátaljai magyarok figyelmét sem kerülték el.

Miután a Nagy és társai ügyében hozott ítélet ismertté vált, a Beregszászi és Munkácsi járásokban radikális tartalmú röplapokat függesztettek ki, amelyek a kommunisták meggyilkolására szólítottak fel. A KGB szerveinek jelentései az előző rendszer magyar értelmisége és a református papság „szovjetellenes nacionalista véleményéről” szóltak, valamint arról, hogy a szovjet vezetést okolják amiatt, ami Magyarországon történt. 1958-ban a magyarok ismét titkos gyűléseket kezdtek tartani, amelyeken „szovjetellenes beszélgetéseket” folytattak kártyajáték vagy borozgatás ürügyén. A magyar lakosság jelentős része továbbra is a nyugati rádióállomások adásait hallgatta.²⁶⁴

Éppen az utóbbiak hatására az ungvári esti iskola egyik 9. osztályos tanulója, a magyar Pasztellák István Gálocs nevű szülőfalujában (Ungvári járás) az október 22-ére virradó éjjelen három, saját készítésű röplapot terjesztett a magyarországi „ellenforradalmi lázadás” második évfordulójának alkalmából, amelyekben arra szólította fel a magyar lakosságot, hogy egyesüljön a kommunizmus ellen, a szabadságért és a függetlenségért folytatott harcban.²⁶⁵ Ugyanaznap este a gálócsi kolhoz párttitkára, Grünwald Vilmos átadta a röplapokat a KGB Csoportfőnökségnek, és az ifjú aktivistát már október 25-én letartóztatták. Kihallgatása során Pasztellák kijelentette, hogy az akciót saját kezdeményezésként hajtotta végre, az „Amerika Hangja”, a „BBC”, a „Szabad Európa” és a „Róma” rádióállomások adásainak hatására.²⁶⁶

A KGB a vizsgálat további szakaszában megállapította, hogy a 14 éves Pasztellák a szovjetellenes rádióadások és Gecse Endre gálócsi református lelkész hatására már 1957-ben kezdeményezte egy földalatti szervezet megalakítását, amelybe más falubéli kamaszok, így Szanyi János, Molnár László, Perduk Tibor, Deák Ferenc és Tóth János is követte. Egy 1957 szeptemberében megtartott titkos gyűlésen a fiatalok megalakították a szervezetet, elosztották egymás között a feladatokat, „titkos szavazással” a vezetőjükké választották Pasztellákat, és úgy döntöttek, hogy egy háború kitörése esetére tervezett szovjetellenes fellépés előkészítésékképpen lőfegyvereket és lőszert gyűjtenek. Emellett esküt tettek arra, hogy hűek lesznek a szervezethez és a Magyarország felszabadításáért folytatott küzdelemhez. 1957 őszén a gálócsi cso-

²⁶⁴ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 261–262. lap; 65. sz. dokumentum.

²⁶⁵ A röplap szövege a következő volt: „Október 23-a hangja. Ma, október 23-án van a magyar forradalom második évfordulója. Két évvel ezelőtt a magyar hazafiak ki akarták harcolni a szabadságot. Ez nem sikerült nekik, mivel a véres kezű szovjet diktátorok parancsára az igaz ügyet vérbe fojtották. Minden magyar hazafinak, ha nem is nyíltan, de lélekben együtt kell éreznie azokkal az emberekkel, akik harcoltak és meghaltak a szabadságért. A forradalomnak sok mártírja volt. A kommunisták megölték Nagy Imrét és néhány száz hazafit. A kommunisták pusztán gyanú alapján tartóztatnak le és kínoznak meg embereket. Ne féljete a kínzásoktól! Minél erősebben kínoznak egy népet, annál közelebb a szabadsága. Magyar fiatalok! Harcoljatok, küzdjete a szabadságotokért! A szovjet hatalom sok ezer magyar fiataalt küldött kényszermunkára, táborokra. A legnagyobb szégyen volt, hogy a Szovjetunió agyontaposta a szabadságáért küzdő kis országot. A magyar nép soha nem felejtí el szenvedéseit és bosszút áll értük. Magyarok! Harcoljatok a hazátokért és a szabadságotokért! Istenért! Hazáért! Szabadságért! 1958. október 23.” (GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1081. 143. lap)

²⁶⁶ ATZ SZBU f. 7. gy. 5608. T.1. 1–48. lap

port tagjai a mezőket és az erdőket járva kutattak a második világháború idejéből megmaradt fegyverek, lőszer és aknák után. 1958. november 24-én a KGB házkutatások sorozatát hajtotta végre a csoport tagjainál, aminek következtében 60 puskátöltényt, 12 pisztolytöltényt, 1 kg robbanószert, 2 kézigránatot, 3 tüzérségi lövedéket és 6 darab, külföldi puskához való szuronyt koboztak el. A további szakértői vizsgálat során azonban kiderült, hogy a fegyverek jelentős része használhatatlannak bizonyult. Rövidesen a csoport többi tagját, Molnár Lászlót, Szanyi Jánost és Deák Ferencet is letartóztatták. Az utóbbiak kiskorúságára való tekintettel azonban a KGB úgy döntött, hogy beéri megelőző intézkedések foganatosításával.²⁶⁷

Így helyettük végül Perduk Tibor és Gecse Endre református lelkész kerültek rács mögé, annak ellenére, hogy Gecse valójában még csak nem is tudott a földalatti csoport létezéséről. Őt 1959. január 4-én, a vizsgálat során halálra kínozták a KGB ungvári börtönében. A hivatalos törvényszéki-orvostani szakértői vélemény szerint a halál oka koszorúér-elmeszesedés és magas vérnyomás következtében bekövetkezett infarktus volt. Az ellene zajló büntetőjogi eljárást beszüntették. A KGB-nek nem sikerült bebizonyítania az összes letartóztatott bűnösségét, így ebben az ügyben csak két embert ítélték el. 1959. január 30–31-én a kárpátaljai területi bíróság bűnösnek nyilvánította Pasztellák Istvánt és Perduk Tibort, és az előbbit hat, utóbbit pedig két évi, javító-nevelő gyermektelepen letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Miután 1959-ben a Legfelsőbb Bíróság átminősítette az ügyüket, mindkét fiatal csak egy évet töltött a büntetés-végrehajtás helyszínén.²⁶⁸ Molnár László, akit nem ítélték el, mivel épp akkor töltötte be a 13. életévét, egy éven át köteles volt időről időre megjelenni a községi tanácsnál, a KGB ügyeletes tisztjének felügyelete alatt.²⁶⁹

A szovjet állambiztonsági szervek összesített statisztikája szerint 1957–1958-ban az USZSZK-n belül 23 szovjetellenes csoportot (18-at 1957-ben, 5-öt 1958-ban) derítettek fel, amelyek mind a magyarországi és lengyelországi események hatására jöttek létre. Ezek tagjai közül 27 személyt tartóztattak le, 75 személlyel szemben pedig megelőző intézkedéseket alkalmaztak. Összesen 65 fő került rács mögé, százan pedig megelőző intézkedéseken estek át a jelzett időintervallum alatt. Az említett csoportok tagjai a szovjet kormány bel- és külpolitikáját „rágalmazták”, illegális gyűléseket tartottak, szovjetellenes röplapokat készítettek és terjesztettek, egyesek pedig a párt- és tanácsi aktivistákat fenyegették, illetve sztrájkokra és a munka lassítására szólítottak fel.²⁷⁰ Érdekes, hogy ez a statisztika figyelmen kívül hagyta a kárpátaljai magyarok körében létrejött szovjetellenes csoportokat.

A kárpátaljai magyarok üldöztetése, amelyet az 1956-os forradalom támogatásáért kellett elszenvedniük, a Szovjetunió egész területén tapasztalható, fokozódó repressziós hullám hátterében zajlott. Egy oroszországi kutató, V. Kozlov megállapítása szerint a magyarországi események után, 1957–1958-ban Szovjetunió-szerte a politikai repressziók erőteljes hulláma volt megfigyelhető. Ennek a két évnek a folyamán

²⁶⁷ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 262, 272–273. lap; 65. sz. dokumentum.

²⁶⁸ ATZ SZBU f. 7. gy. 5608. T. 3. 262–310. lap

²⁶⁹ Dupka György, Horváth Sándor: '56 Kárpátalján. 58.

²⁷⁰ GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1097. 357. lap

a szovjetellenes agitációért és propagandáért elítéltek aránya a „liberális kommunizmus” alatti összes elítélt 41%-át tette ki.²⁷¹ Mindez gyakorlatilag véget vetett a hruscsovi „olvadás” folyamatának. A Sztálin „személyi kultuszának” leplezéséből és az „olvadás” mítoszából táplálkozó társadalmi illúziók a magyar forradalom szovjet tanok általi eltiprását követően gyorsan elpárologtak.

Következtetések helyett

Az ismert oroszországi történész, Alekszandr Sztikalin az 1956-os magyarországi forradalmi események szovjetunióbeli társadalmi visszhangját elemezve arra a feltételezésre jutott, hogy a kormányzati propagandagépezet erőteljes nyomása és a társadalomnak a magyarországi eseményekről szóló hiányos ismeretei következtében a szovjet emberek többsége valamilyen mértékben elhitte a hivatalos propaganda állításait. Szerinte a társadalom nagy része a szovjet honvédő háború egyfajta folytatásaként értelmezte a magyarországi eseményeket, a „reakciós erőknél” a faszizmus elleni küzdelemben elért vívmányok revíziós kísérletére adott válaszként. Ugyanakkor a legdogmatikusabb beállítottságúak a Sztálin halálát követő, önfeladó hruscsovi politika eredményeként értékelték a magyar válságot, és a Szovjetunió meggyengülésétől tartottak. Emellett számos értelmiségit a saját tehetetlenségének érzete ejtett foglyul.²⁷²

Ezek a következtetések összességében helyesnek mondhatók, bár figyelmen kívül hagyják a nyugati határ menti szovjet területeken jelentkező társadalmi reakciók sajátosságait, ahol „1956 októberének” visszhangja alighanem leginkább érzékelhető és a legtartósabb volt. Ukrajna példája arról tanúskodik, mennyire sebezhetőnek bizonyult a szovjet rezsim belülről, amikor nemzetközi válság tört ki a határainál. Épp ezen a területen tudott veszélyes robbanóeleggyé összeállni néhány különálló tényező: a sztálinizmus örökségéről szóló vitáktól felkavart ukrán társadalom, amelyben a sztálinizmus következményei különösen tragikusak és széles körűek voltak; az ukrán nacionalista mozgalom aktivizálódásának veszélye, amely abból eredt, hogy a politikai foglyok és családjaik tízezerszámra tértek vissza Nyugat-Ukrajnába, abba a régióba, amely még a háború utáni évtizedben is az egész szovjet birodalmon belül a legelszántabb fegyveres ellenállás terepe volt; a magyar szervezkedés fokozódása a forradalmi eszmék határokon átnyúló hatására és a Magyar Királyság egykori területein mozgósított etnikai nacionalizmus ösztönzésére; valamint a társadalmi nonkonformizmus és másként gondolkodás terjedése a szomszédos Magyarországon és Lengyelországban, amelyet a Hruscsov által indított, felemás liberális reformok serkentettek. A másik oldalon Ukrajnában, ahogy a Szovjetunió egyéb részeiben is, a szovjet konzervatív hazafiasság és a neosztálinista irányvonal támogatása meglehetősen határozott megnyilvánulásokban fejeződött ki, ami nem kevésbé nyugtalanította a hruscsovi vezetést.

²⁷¹ Козлов В., Массовые беспорядки в СССР при Хрущеве и Брежневе. 322–323.

²⁷² Стыкалин А. С., Венгерский кризис 1956 года в исторической ретроспективе. 345–346.

Az ebben a gyűjteményes kötetben publikált dokumentumok lehetőséget biztosítanak az ukrán társadalom körében a magyarországi eseményekre adott reakciók teljes spektrumának mélyebb elemzésére, valamint arra, hogy korrigáljuk azoknak a történészeknek a következtetéseit, akik mindeddig túlságosan szűk forrásbázisra támaszkodtak, és figyelmen kívül hagyták az események tágabb kontextusát.

A nyugati határ menti övezetben kitört válság, amely elválaszthatatlan attól a ténytől, hogy a GULAG egykori foglyainak tízezrei családjukkal együtt éppen a magyarországi drámai események idején tértek haza, mégsem vált a szovjet birodalmat létében fenyegető problémává. A szovjet rezsim még annak ellenére is szilárdan bízott önmagában, hogy nem folyamodhatott a tömeges terror eszközához, és tudatában volt annak, hogy a helyi lakosság jelentős része továbbra is ellenséges vele szemben, és erősen bízik a Szovjetunió belülről induló láncreakcióban.

A magyar felkelés volt az első fecske a kelet-közép-európai antitotalitárius forradalmak sorában, amelyek eljövételében még 1940–1950 elején olyannyira bízott az ukrán nacionalista mozgalom és az UPA. A magyar válság kirobbanásának idejére azonban Ukrajnában már véglegesen elfojtották az OUN által szervezett földalatti fegyveres ellenállást, az elszigetelt földalatti ellenállók pedig már nem voltak képesek befolyásolni az országban kialakult társadalmi-politikai helyzetet. Ugyanakkor az 1956-os események azt is megmutatták, hogy az OUN a nyugat-európai emigrációban képtelen volt mozgósítani tagjait a magyar forradalom támogatására, illetve annak elősegítésére, hogy az események szélesebb körű hatást gyakoroljanak a szovjet birodalmon belül.

Amir Weiner állítása szerint a magyar felkelők és az ukrán nacionalisták azért nem voltak képesek nagyobb társadalmi támogatásra szert tenni Nyugat-Ukrajna lakosságának körében, mert sok helyi lakos tartott attól, hogy a „nacionalizmus” az erőszak erősödéséhez vezethet.²⁷³ Ezt a történész többek között azzal hozza összefüggésbe, hogy a világháború óta eltelt évtized nem volt elegendő hozzá, hogy a legutóbbi háború és a fegyveres erőszak okozta sebek begyógyulhassanak. A második világháború emlékei valóban kulcsfontosságú szerepet játszottak abban, hogy a magyar események nem tudtak megisméltódni Ukrajnában. A lakosság körében népszerű „csak háború ne legyen!” mondás alighanem a legfontosabb olyan tényező volt, amely Lvovtól és Lucktól a Krímig és Vorosilovgrádig fékezte a harcoló magyar felkelők iránti rokonszenvet az ukrán társadalomban.

A balti tagköztársaságoktól, Csehszlovákiától és Romániától eltérően Ukrajnában nem zajlottak sem a magyar felkelés támogatására szervezett tömeges tüntetések, sem a szovjet csapatok magyarországi beavatkozása elleni nyílt megmozdulások. A kárpátaljai magyar kisebbség a KGB erős elnyomása alatt élt. Bármiféle tiltakozási akciót a csirájában fojtottak el, anélkül, hogy lehetőség nyílt volna széles körű ellenállási mozgalom kibontakozására. Ennek ellenére a magyar forradalom kísértete még évekkel a veresége után is feszültségben tartotta a Kárpátalján működő szovjet

²⁷³ Amir Weiner, *The Empires Pay a Visit: Gulag Returnees, East European Rebellions, and Soviet Frontier Politics*. 344.

megtorló gépezetet. A repressziók, amelyekkel az állam reagált a kárpátaljai magyarok körében fokozódó kommunistaellenes érzelmekre, még inkább elszigetelték a hatalmat a társadalomtól.

Annak ellenére, hogy a szovjet vezetésnek sikerült semlegesítenie a magyarországi forradalmi robbanást, valamint megelőzte elterjedését a szocialista táboron és a Szovjetunió, többek között Ukrajnán belül, az eseményeknek a szovjet belpolitikára gyakorolt hatása tartósnak bizonyult: gyakorlatilag az „olvasás” politikájának befejezéséhez és a megtorlás politikájához történő visszatéréshez vezetett (igaz, a megtorlások sokkal kisebb méretűek voltak a sztálini korszakhoz viszonyítva). A magyarországi eseményekre adott válasz abban állt, hogy megkezdődött a „gyeplő szorosabbra húzása”: pontosan kijelölték annak határait, hogy mi számít megengedettnek, és széles körű ideológiai ellentámadásba fogtak. Ezzel egy időben a szovjet hatalom, amely ellenőrzése alatt kívánta tartani a növekvő ukrán mozgalmat, kénytelen volt visszatérni a „gyökeresítés” 1920-as években folytatott politikájának bizonyos elemeihez, vagyis bevonni a párt- és kormányzati apparátusba a helyi lakosság képviselőit, elősegíteni az ukrán nyelvű kiadványok megjelenését és így tovább.

A magyar és lengyel válság idején, 1956 őszén a szovjet rezsim világosan meggyőződhetett róla, milyen veszélyes lehet az információs monopólium elvesztése. A nyugati rádióállomások adásai komoly hatást gyakoroltak az értelmiségiekre és az egyetemi hallgatókra, akik kétségbe vonták a hivatalos propaganda állításait, és bírálták a szovjet kormány politikáját. A hatalomnak a rádióállomások blokkolására irányuló erőfeszítései nem hozták meg a kívánt eredményt — többek között a határmenti területeken sem, ahol a lakosság jelentős része számára továbbra is a külföldi adások jelentették a fő információs forrást. A nem szovjet média hatása a tagköztársaság minden szegletében érzékelhető volt: ezeket az adásokat ugyanúgy hallgatták Ungváron, mint Kijevben vagy Vorosilovgrádban. Az 1956-ban a vasfüggönyön keletkezett információs rés néhány évtizeddel később meghozta a gyümölcsét, és szerepet játszott a kommunista rendszer felbomlásában.

Ugyanakkor ettől kezdve a magyar felkelés negatív tapasztalatai egészen 1989-ig elejét vették a nyílt, tömeges és fegyveres, a kommunista rendszer ellen irányuló megmozdulások kialakulásának. Amir Weiner helyesen állapítja meg, hogy az 1956-os események és következményeik az átmenetet jelezték a szovjet hatalom lebontására törekvő, radikális ellenzéki mozgalomtól a disszidensek korszakába, akik már azt kutatták, miképp lehetne belülről megreformálni a rendszert, legális és erőszakmentes eszközök felhasználásával.²⁷⁴ A majdani „hatvanas” nemzedék vagy a disszidens mozgalom egyes tagjai számára a magyarországi események az egyik, ha nem a döntő motívumot szolgáltatottak a szovjet hatalommal szembeni ellenzéki magatartásuk formálódásakor. A híres ukrán disszidens, Levko Lukjanyenko, aki 1958-ban megalakította az „Ukrán Munkás-Paraszt Szövetség” nevű illegális pártot, így írt erről: *„Az 1956-os magyar felkelés leverése az egész világnak feketén-fehéren megmutatta a Szovjetunió lényegét. Moszkva legvadabb apológétáit is arra készítette, hogy el-*

²⁷⁴ Uo. 376.

gondolkozzanak rajta, mi mellett is állnak ki valójában: a Marx tanításának megvalósításáért küzdő kommunista világmozgalom centrumáért vagy az ősrégi birodalmi katonai-rendőri politika folytatójáért?”²⁷⁵. A magyarországi események többek között az Ukrán Helsinki Csoport megalapítója (1976), Mikola Rudenko,²⁷⁶ valamint a diszszidens mozgalom ikonja, Vaszil Sztusz²⁷⁷ gondolkodására is nagy hatást gyakoroltak.

²⁷⁵ Лук'яненко Л., Сповідь у камері смертників: [зб. творів]. Київ, Б. в., 1991. 86.

²⁷⁶ Руденко М., Найбільше диво життя. Київ, Кліо, 2013. 341–342. Mikola Rudenko többek között visszaemlékezett arra, hogy a magyar események első alkalommal kényszerítették arra, hogy nagyot csalódjék a hrucsovi politikában: „A hrucsovi időkben azonban olyan dolgok is történtek, amelyek lerombolták a rózsaszínű illúziókat és visszaterelték gondolataimat a rendszer szörnyű fogyatékoságaihoz. Megdöbbenetek a magyarországi események. A Budapest utcáin megjelent tankok, amelyek acéltalpaikkal agyonnyomták a nőket és a gyerekeket, ahogy se illeszkedtek bele a hrucsovi olvadás nagylelkűségébe (...) Minket arról próbáltak meggyőzni, hogy a szovjet csapatok megmentik a magyarokat a fasizmus fenyegető visszatérésétől, de mi már nem hittünk ennek a győzködésnek. Mi tagadás, hálásak voltunk Hruscsovnak azért, hogy megpróbálta visszaadni a társadalomnak az élő emberi lelket, de a budapesti események sötét árnyékot vetettek alakjára. Nem tudtuk megbocsátani neki a magyar tragédiát, mert még nem értettük, hogy nem minden Hruscsovtól függött. Akkor még nem fogtuk fel a pártokrata maffia félelmetes, embertelen lényegét”.

²⁷⁷ Лазоренко А., Штрихи до портрета Василя Стуса // Василь Стус: Поет і громадянин. Книга спогадів та роздумів. Київ, 2013. 245.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про антирадянські настрої серед населення Закарпаття та реагування на події в Угорщині

27 жовтня 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Из Ужгорода
27 октября 1956 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО¹

В связи с событиями в Венгрии, от нашей агентуры и других источников поступил ряд сигналов, которые свидетельствуют о том, что, абсолютное большинство населения области правильно понимает сложившуюся обстановку в Венгрии и дает правильную политическую оценку.

Однако, имеется ряд сигналов отрицательного реагирования, в основном лиц венгерской национальности и антисоветского элемента. Так, прибывший из Венгрии к родителям в поселок Тячево КЕКЕШИ Балинт Балинтович, 1921 года рождения, по национальности венгр, в беседе с жителями этого поселка БАРТАШ Стефаном и другими 15.X. с. г. заявил:

¹ Нікітченко Віталій Федотович (1908–1992) — голова КДБ при Раді Міністрів УРСР (1954–1970), генерал-полковник (1957). Член КП(б)У з 1940. Народився у Севастополі. 1931 закінчив Харківський інститут інженерів залізничного транспорту (ХПЗТ), за фахом — інженер-механік. Кандидат технічних наук (1941). 1944–1948 — заступник секретаря Харківського обкому КП(б)У. 1948–1953 — завідувач транспортного відділу ЦК КП(б)У/КПУ. Червень 1953 — квітень 1954 — завідувач відділу адміністративних і фінансових органів ЦК КПУ. 1954–1970 — голова КДБ при Раді Міністрів УРСР. У зв'язку зі спробами витіснити з політичної арени 1-го секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста 21 липня 1970 Нікітченко був звільнений і переведений у Москву на посаду начальника Вищої червонопрапорної школи КДБ при РМ СРСР ім. Ф. Дзержинського. Після виходу у відставку мешкав у Києві. Депутат Верховної Ради УРСР (1966), депутат Верховної Ради СРСР 7-го скликання (1966–1970).

DOKUMENTUMOK

1.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív jelentése a Kárpátalja lakossága körében tapasztalható szovjetellenes hangulatról és a magyarországi eseményekre történő reakciókról

1956. október 27.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Ungvárról
1956. október 27.

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO¹ elvt[árs]nak

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban az ügynökeinktől és más forrásokból egy sor olyan jelzés érkezett, amelyek arról tanúskodnak, hogy a terület¹ lakosságának abszolút többsége jól érti a Magyarországon kialakult helyzetet és azt politika-
ilag helyesen értékeli.

¹ Nyikitszenko Vitalij Fedotovics (1908–1992) — az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke (1954–1970), vezérezredes (1957). Az UK(b)P tagja 1940-től. Szvasztopolban született. 1931-ben elvégezte a harkovi vasúti közlekedésmérnöki egyetemet — foglalkozását tekintve gépészmérnök. A műszaki tudományok kandidátusa (1941). 1944–1948-ban az UK(b)P harkovi területi bizottságának titkár helyettese. 1948 és 1953 között az UK(b)P/UKP KB közlekedési osztályának vezetője. 1953 júniusától 1954 áprilisáig az UKP KB adminisztratív és pénzügyi szervei osztályának vezetője. 1954-től 1970-ig az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság vezetője. Amikor megpróbálták a politikai színtérről kiszorítani az UKP KB első titkárát, Pjotr Selesztet, 1970. július 21-én Nyikitszenkót is felmentették, és Moszkvába helyezték a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő KGB Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett F. Dzerzsinszkij Főiskolája vezetőjének. Nyugdíjba vonulása után Kijevben élt. Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselője (1966), a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának képviselője (1966–1970).

* Az orosz oblaszty (terület, vidék) olyan közigazgatási egységet jelöl, amelynek nincs magyar megfelelője. Legtöbbször megyének fordítják, de ez nem pontos megjelölés.

«Теперь еще лучше будет, потому что Ракоши² сняли с работы. Когда Ракоши был министром, то был большим злодеем, он вместе со Сталиным очень много невинных людей арестовал и расстрелял. Наша политика скоро будет новой, потому что у нас через пару месяцев колхозов не будет. У нас теперь обратно хотят поставить премьер-министром Нодь Имрэ³.

- ² Ракоши Матяш (Матяш Розенфельд, 1892–1971) — угорський комуністичний діяч, фактичний лідер-диктатор Угорщини у 1945–1956, спочатку як генеральний секретар Угорської комуністичної партії (1945–1948), а згодом як генеральний секретар Угорської партії трудящих (1948–1956). Приєднався до ліворадикального руху в Угорщині ще в юні роки, працював комісаром в короткотривалому уряді Угорської Радянської Республіки (1919). Після падіння комуністичного режиму в Угорщині покинув країну та працював закордоном як агент Комінтерну. 1924 — заарештований під час спроби повернутися в Угорщину та створити підпільну комуністичну партію, провів 15 років за ґратами. 1940 угорська влада звільнила Ракоші та дозволила йому емігрувати в СРСР. У 1945 Ракоші став лідером відновленої Угорської комуністичної партії. Незважаючи на поразку на парламентських виборах у листопаді 1945, комуністи обійняли ключові посади в уряді, а сам Ракоші став віце-прем'єр-міністром. За допомогою інтриг, тиску, шантажу і змов йому вдалося крок за кроком знищити своїх опонентів (т. зв. «тактика салямі») і у 1948 здобути повноту влади в країні. За його правління в Угорщині був побудований тоталітарний режим сталінського зразка з особистим культм Ракоші. Його режим був відповідальний за масове ув'язнення понад 150 тис. угорців і смерть тисячі людей. В країні були організовані «показові судові процеси» за зразком СРСР, серед найвидатніших жертв яких був колишній міністр внутрішніх справ Ласло Райк. Політика колективізації та масових репресій зруйнувала економіку та політичне життя країни, викликавши масове невдоволення. Після смерті Сталіна у 1953, за вказівкою Москви Ракоші був частково позбавлений своїх владних повноважень, а новим прем'єр-міністром став комуніст-реформатор Імре Надь. Однак Ракоші зміг використати свій постійний вплив першого секретаря, щоб завадити спробам Надя провести реформи і, зрештою, змусив останнього піти з уряду у 1955 році. Однак після відомого таємного виступу радянського лідера Микити Хрущова на XX з'їзді КПРС у лютому 1956 позиції Ракоші похитнулися. Велика кількість людей у партії та суспільстві загалом почали виступати проти його режиму та закликали до відставки. Ракоші був нарешті змушений подати у відставку в липні 1956 та емігрувати в СРСР, де й помер у 1971.
- ³ Надь Імре (1896–1958) — угорський політик, двічі прем'єр-міністр Угорської Народної Республіки (1953–1955, жовтень–листопад 1956), лідер Угорської революції 1956. Народився у селянській родині. В роки Першої світової війни служив в австро-угорській армії, воював на Італійському та Східному фронтах, потрапив у російський полон під час Брусиловського прориву (1916). У 1918 вступив у Червону гвардію, воював у Сибіру, згодом у лютому 1920 став членом ВКП(б). У 1921 повернувся в Угорщину. У 1929 виїхав до Радянського Союзу на другий Конгрес КПУ. Проживав у Москві до 1944, отримав радянське громадянство, працював у Міжнародному аграрному інституті та угорській секції Комінтерну. У 1933–1941 працював таємним агентом радянських спецслужб під псевдонімом «Володя». У 1944 повернувся в Угорщину. 1944–1945 — міністр сільського господарства в угорському тимчасовому уряді генерала Бейли Міклоша. 1945–1946 — міністр внутрішніх справ в уряді Золтана Тілді. 1947–1949 — голова Національних Зборів Угорщини. 4 липня 1953 — 18 квітня 1955 — прем'єр-міністр угорського уряду. 18 квітня 1955 Надь був позбавлений своєї посади та виключений з партії. Після початку антикомуністичної революції у Будапешті 23 жовтня 1956 УПТ повернула Імре Надя на посаду прем'єр-міністра. 1 листопада 1956 оголосив про вихід Угорської Народної Республіки з Організації Варшавського договору, проголосив нейтралітет Угорщини і звернувся по допомогу до ООН. Після введення радянських військ (4–11 листопада 1956) і придушення Угорської революції переховувався в будинку югославського посольства у Будапешті, де провів два з половиною тижні. 22 листопада 1956 був обманом вивезений у розта-

Ugyanakkor vannak negatív visszhangokról szóló jelzések is, ezek főleg magyar nemzetiségű személyektől és szovjetellenes elemektől származnak. Így például folyó év X. 15-én Magyarországról a szüleihez, Técső községbe érkezett KÉKESI Bálint (1921-ben született, magyar nemzetiségű) BARTOS Istvánnal és a község más lakosaival folytatott beszélgetés során kijelentette:

„Most majd még jobb lesz, mert Rákosit leváltották. Amikor Rákosi miniszter volt,² nagy gazember volt, Sztálinnal együtt nagyon sok ártatlan embert tartóztattak le és lövették agyon. Hamarosan új politikánk lesz, mert pár hónap múlva már nem lesz kolhozunk. Nálunk most vissza akarják hozni Nagy Imrét miniszterelnöknek. Ha megválasztják, mindenekelőtt felszámolja az összes kolhozot. Egyszer már meg akarta ezt csinálni, de Rákosi kidobta a pártból,³ most pedig a nép miniszteri beosztást követel Nagynak. Nem baj, BARTOS, nem fogunk sokáig várni a szabadságra, az oroszok ugyanúgy menekülnek majd, mint a németek 1944-ben. Csak nem gondoljátok azt, hogy megszöktünk Magyarországra és ott elaludtunk? Vagy azok, akik Ausztriába vagy Nyugat-Németországba szöktek meg? Mi, emigránsok, mindannyian dolgozunk, itt nálatok pedig senki nem csinál semmit, mert félték, hogy 25 évet kaptok. Azt hiszitek, hogy mi félünk, márpedig mi nem félünk és nem is fogunk félni, tovább fogunk dolgozni azért, hogy Kárpátalját és más elszakított területeket visszaadjunk Magyarországnak. Nem sokára újra lesz Nagy Magyarország, mint 1914-ben. Az első világháborúban Magyarország elveszítette területének egy részét, ugyanaz történt a második világháborúban is, de ha harmadik háború is lesz, akkor már nem veszítünk területet, mert Amerika és Nyugat-Németország már olyan erősen állnak, mint korábban soha”.

KÉKESI kijelentette, hogy illegális úton kap leveleket Nyugat-Németországból egy korábban oda szökött embertől:

„Ne higgyétek, hogy nálunk nincsenek partizánok, vannak, és mi is ugyanolyan partizánok vagyunk”.

BARTOS kérdésére, hogy miért jött ide másodszor, KÉKESI azt válaszolta, hogy sehol sem dolgozik, Budapesten lakik, és ide-oda utazgat. KÉKESI érdeklődött BARTOSTÓL a Kárpátalja területén állomásozó csapatok iránt. KÉKESIRE vonatkozóan olyan adatokkal rendelkezünk, hogy a Honvéd Háború ideje alatt a magyar hadseregben szolgált és 1945-ben Magyarországra szökött Elek nevű testvérével (1920-ban született), akivel együtt most érkezett Técsőre a rokonaihoz. A KÉKESI testvéreket ügynöki megfigyelés alá vontuk.

² Rákosi nem miniszter, hanem miniszterelnök volt 1952. augusztus 14. és 1953. július 4. között. Az utalás azonban valószínűleg nem erre, hanem arra az időszakra történik, amikor Rákosi volt a magyar kommunista párt első titkára. Erről a posztról 1956. július 19-én váltották le.

³ Nagy Imrét a miniszterelnöki posztról 1955. április 18-án váltották le, a pártból 1955. december 1-jén zárták ki.

Если его изберут, то он в первую очередь ликвидирует все колхозы. Он уже хотел раз это сделать, но Ракоши выбросил его из партии, а теперь народ требует Нодя на должность министра. Ничего, БАРТАШ, мы не будем долго ждать свободы, русские так будут бежать, как немцы в 1944 году. Что думаете, что мы бежали в Венгрию и там спали? Или те, которые бежали в Австрию или Западную Германию? Мы все эмигранты работаем, а тут у Вас никто не делает ничего, потому что вы боитесь получить 25 лет. Вы думаете мы боимся, вот мы не боимся и не будем бояться и дальше будем работать, чтобы Закарпатье и другие земли, что взяли, Венгрии вернуть назад. Скоро будет обратно Великая Венгрия, как было в 1914 году. В первую войну Венгрия потеряла часть территории, то же самое и во вторую, но если будет третья война, мы уже не будем терять территорию, потому что Америка и Западная Германия уже стоят, как никогда».

КЕКЕШИ заявил, что он получает письма из Западной Германии нелегальным путем от человека, который бежал раньше туда:

«Что вы думаете, у нас не ходят партизаны, у нас они есть и мы тоже такие же партизаны».

На вопрос БАРТОШИ — почему он приехал сюда второй раз, КЕКЕШИ ответил, что он нигде не работает, живет в Будапеште и ездит туда-сюда. КЕКЕШИ интересовался у БАРТОШИ наличием войск в Закарпатской области. В отношении КЕКЕШИ располагаем данными, что он в период Отечественной войны служил в Венгерской армии и в 1945 году бежал в Венгрию вместе с братом Элеком, 1920 года рождения, с которым вместе приехал в Тячево к родным. Братья КЕКЕШИ взяты нами под агентурное наблюдение.

Поступают сигналы о враждебных проявлениях к военнослужащим Советской Армии со стороны отдельных лиц венгерской национальности.

21.X.56 г. вечером в г. Ужгороде, на улице, где расположена воинская часть, неизвестный гражданин, проезжавший велосипедом, поравнявшись со старшим лейтенантом в/ч 74222 ЛЕВШЕНКОВЫМ, выкрикнул: «Убирайтесь отсюда оккупанты».

25.X.56 г., вечером, в буфете местные граждане, увидев военнослужащих, начали спрашивать их: «Зачем вы свои войска послали в Будапешт, там и без вас справятся».

В этот же день наш агент «ПЕТР» беседовал с венгеркой, работающей па-спортисткой домоуправления № 4 г. Ужгорода — ВИШКИ Ангелой по вопросу событий в Венгрии, которая заявила:

шування радянських військ, заарештований та на деякий час інтернований в Румунії. 1958 на таємному судовому процесі у Будапешті засуджений до смертної кари «за державну зраду» і страчений шляхом повішення.

Jelzések érkeznek arról, hogy egyes magyar nemzetiségű személyek részéről el-
lenséges megnyilvánulások történtek a Szovjet Hadsereg katonáival szemben.

[19]56. X. 21-én este Ungváron, azon az utcán, ahol egy katonai alakulat álló-
másozik, egy ismeretlen bicikliző polgártárs, a 74222-es számú alakulat főhadnagya,
LEVSENKOV mellé érve odakiáltott: „Takarodjatok innen, megszállók!”

[19]56. X. 25-én este a büfében a helyi lakosok a katonákat észrevéve kérdezgették
tőlük: „Minek küldtétok a csapataitokat Budapestre? Ott nélkületek is elboldogulnak?”

Ugyanazon a napon „PJOTR” ügynökünk beszélgetést folytatott a magyarorszá-
gi eseményekről egy VISKI Angéla nevű magyar nővel, aki mint hivatalnok a személyi
igazolványokkal foglalkozik Ungvár 4-es számú házkezelőségében. VISKI kijelentette:

„A magyar nép leváltotta zsidó miniszterelnökét és egy magafajta, magyar em-
bert tett a helyére”.

Eközben VISKI rágalmozó megjegyzéseket tett a Magyarországon tapasztalható
anyagi körülményekre.

1953.⁴ X. 25-én Munkácson az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége ap-
parátusához információk érkeztek BABIT Józsefnek, a Közúti Szállítmányozási Iroda
magyar nemzetiségű gépkocsivezetőjének szovjetellenes megnyilatkozásairól, aki le-
számolással fenyegette meg a nem magyar nemzetiségű személyeket: „Várjatok csak,
eljön az idő, amikor csúszni-mászni fogtok előttem. Nem ússzátok meg élve”.

[19]56. X. 23-án a munkácsi cipőgyár dolgozója PAP Vaszilij, magyar, kijelentet-
te ugyanazon gyár VINER I. I. nevű dolgozójának:

„Fogtok ti még templomba járni és térdre borulva imádkozni, mert hamarosan
a szovjetek kaphatják az utasítást, hogy hagyják el Kárpátalját, ami csatlakozik
Magyarországhoz”.

A „KVITKO” ügynökkel folytatott beszélgetése során az ungvári egyetem do-
cense, ukrán, SZEVBÓ⁵ V. I. kijelentette:

„Nagyon szégyellem, és nagyon kellemetlenül érintenek a magyarországi esemé-
nyek, mert hibásak vagyunk bennük, nem kellett volna leleplezni Sztálin szemé-
lyi kultuszát, hiszen a demokratikus országok és a szovjet állam ottani ellenségei
felhasználták azt provokatív tevékenységükben”.

Közben SZEVBÓ elégedetlenségének adott hangot amiatt, hogy a szovjet saj-
tó nem ad részletes tájékoztatást a magyarországi eseményekről, és ezért, mondta
SZEVBÓ, provokatív pletykák jelentek meg arról, hogy Magyarország egész lakossá-
ga fellépett kormánya és a szovjet rendszer ellen. A szovjet kormány azzal, hogy tit-
kolja a nép elől a magyarországi eseményeket, még egyszer egyértelműen megmutat-

⁴ Elírás. Helyesen: 1956.

⁵ Szevbo Vlagyimir Ivanovics (1898–1968) Az Ungvári Állami Egyetem docense, az általános matema-
tika tanszék vezetője. (1953–1958).

«Венгерский народ снял бывшего премьер-министра еврея и поставил своего — мадьяра».

При этом ВИШКИ клеветнически высказывалась о материальной жизни в Венгрии.

В г. Мукачево 25.X.53 г.⁴ в аппарат УКГБ поступили данные об антисоветских высказываниях БАБИТА Иосифа Ивановича — шофера АТК, по национальности венгра, который угрожал расправой лицам невенгерской национальности: «Подождите, придет время, когда вы будете у меня под ногами ползать. Костей отсюда не унесете».

Работник Мукачевской обувной фабрики ПАП Василий, венгр, 23.X.56 г. рабочему этой же фабрики ВИНЕР И.И. заявил:

«Вы еще будете ходить в церковь и молиться на коленях, так как вкоро- сти Советы могут получить указание оставить Закарпатье, которое присо- единится к Венгрии».

В беседе с агентом «КВИТКО» доцент Ужгородского университета СЕВБО В.И.⁵, украинец, заявил:

«Очень стыдно и так неприятно от событий в Венгрии, так как мы в этом виноваты, не надо было развенчивать культ личности Сталина, так как демократические страны и враги у них Советского государства использовали это в своей провокационной деятельности».

При этом СЕВБО проявил недовольство тем, что советская печать не дает подробных сообщений о событии в Венгрии, а отсюда, заявил СЕВБО, появляются провокационные слухи, что все население Венгрии выступило против своего правительства и против советской системы. Советское правительство, скрыва- вая от народа ход событий в Венгрии, еще раз подчеркивает свой отрыв от народа, недоверие народу. Раз правительство скрывает, то значит не считается с народом.

Такое же мнение высказывал в беседе с агентом доцент областной пар- тшколы БЕРЕЗОВЧУК М. —

«Советская внешняя политика с инцидентом в Венгрии полностью прова- лилась, о чем говорит и Президент США Эйзенхауэр⁶. События в Венгрии используют США в очередной кампании выборов президента и в агита- ции против СССР вообще. События в Венгрии направлены, главным об- разом, против СССР».

⁴ Правильно: «1956 р.».

⁵ Севбо Володимир Иванович (1898–1968) — доцент Ужгородського державного університету (УжДУ), завідувач кафедри загальної математики (1953–1958). Учасник Другої світової війни.

⁶ Эйзенхауер Дуайт (1890–1969) — 34-й президент США (1953–1961), один із головних аме- риканських воєначальників Другої світової війни, головнокомандувач сил Антигітлерівської коаліції в Європі, генерал армії (1944).

ja, hogy elszakadt a néptől, nem bízik a népben. Ha a kormány titkolózik, akkor semmibe veszi a népet.»

Ugyanezt a véleményt fogalmazta meg az ügynökkel folytatott beszélgetésben a járási pártiskola docense BEREZOVCSUK M.:

„A magyarországi incidenssel a szovjet külpolitika teljesen megbukott, amiről az USA elnöke, Eisenhower⁶ is beszél. Az USA-ban a magyarországi eseményeket a soron következő választási kampányban is, és általában a Szovjetunió elleni agitációban is felhasználják. A magyarországi események főleg a Szovjetunió ellen irányulnak”.

[19]56. X. 26-án az ungvári egyetem adjunktusa, egy régi ukrán nacionalista, az Ukrajna nyugati részéről származó HICSIJ⁷ a „KVITKO” ügynökkel folytatott beszélgetés során a magyarországi eseményekről a következőt mondta: „Mindenképp az SZKP egyik vezetője fog felelni (őt tartva a lengyelországi és a magyarországi események felelősenek)”.

A Beregszászi járás Gát nevű falujában lévő iskola igazgatója, a magyar származású KOMLÓSI az ügynökkel folytatott beszélgetés során azzal magyarázta a magyarországi események okait, hogy az ottani rendszerben az emberek nagyon rossz anyagi körülmények között élnek.

A Szolyvai járásban Szentmiklóson lakó GYURKÓ I. Ju. nevű pap címére [19]56. X. 15-i keltezésű ajánlott levél érkezett Magyarországról, Miklós nevű testvérétől, aki egyebek mellett ezt írja:

„Már elmúlt az az idő, amikor a levelezés reménytelen volt, és amikor a tartalma nem tetszett a személyi kultuszt működtető személyeknek. Ezen a területen, de más területeken is, nálunk sokat javult a helyzet, amit te is tudsz, ha hallgatod a rádiót. Folytatódik a foglyok rehabilitálása, szabadlábra helyezése és régi beosztásukba való visszatérésük. Ma már kívánatos, hogy az emberek nyíltan beszéljenek, korábban ez bűncselekménynek számított”.

[19]56. X. 25-én a „GORSZKI” ügynökkel folytatott beszélgetés során az Ungvári Állami Egyetem docense LELEKÁCS⁸ M[iklós] a magyarországi eseményekről a következőt mondta:

⁶ Dwight D. Eisenhower (1890–1969) az Egyesült Államok 34. elnöke (1953–1961) a második világháborúban a Hitler-ellenes európai koalíciós erők főparancsnoka, hadseregátornok (1944).

⁷ Hicsij Osztaf Fjodorovics (1905–1987) Az Ungvári Állami Egyetem docense. A tyernopoli vajdaság Berezsani járásának Kopcsiv falujában született. 1923-ban fejezte be a gimnáziumot Sztanyiszlavban (ma Ivano-Frankovszk), 1929-ben pedig a lvovi egyetemet. 1947-től dolgozott adjunktusként az Ungvári Állami Egyetem matematika és fizika tanszékén, majd 1950-től az általános matematika tanszéken. 1960–1965 között az általános mérnöki tanszékét vezette.

⁸ Lelekacs Nyikolaj Mihajlovics — Lelekács Miklós (1907–1985) — történész, pedagógus. A prágai egyetem filozófia szakán végzett, majd a debreceni középiskolai tanárképzőben szerzett történelem tanári oklevelet. Dolgozott az ungvári önkormányzati levéltárban (1936–1938), az ungvári görög katolikus tanítóképző intézetben. Különböző tisztségeket töltött be a Kárpátaljai Tudományos Társaságban (1942–1944), egyik szerzője volt a Kárpátaljáról összeállított első tudományos biblio-

Старший преподаватель Ужгородского госуниверситета, старый украинский националист, выходец из западных областей Украины, ХИЧИЙ⁷ в беседе с агентом «КВИТКО» 26.X.56 г. по вопросу событий в Венгрии заявил: «Отвечит за все один из руководителей КПСС» (считая его виновником того, что происходит в Польше и Венгрии).

Директор школы в селе Гать, Береговского района, КОМЛОВШИЙ, венгр, в беседе с агентом причины событий в Венгрии объясняет тем, что при существующем там строе люди материально живут очень плохо.

В адрес священника ДЮРКО И.Ю., проживающего в селе Чинадиево, Свалявского района, от брата Николая из Венгрии проследовал литер «Д», датированный 15.X.56 г., в котором он, между прочим, пишет:

«Уже прошло то время, когда переписка была безнадежной и когда ее содержание не нравилось лицам, проводящим культ личности. У нас в этой области, да и в других большое улучшение, о чем, если слушаешь радио, тебе известно. Продолжается реабилитация, освобождение и восстановление на прежние позиции узников. Ныне уже желает то, чтобы люди говорили открыто, раньше это было преступление».

В беседе с агентом «ГОРСКИМ» 25.X.56 г. доцент Ужгородского госуниверситета ЛЕЛЕКАЧ Н.М.⁸ о событиях в Венгрии сказал:

«Это сделали бывшие буржуи, торговцы и офицеры, недовольные существующим строем. Здесь есть такие люди тоже. В Ужгороде называют фанерно-мебельный комбинат «панской» фабрикой. Здесь очень много работает людей, которые при мадьярах раньше занимали определенное положение, а теперь вынуждены работать».

⁷ Хичій Остап Федорович (1905–1987) — доцент Ужгородського державного університету. Народився у с. Копчів Бережанського повіту Тернопільського воєводства. 1923 закінчив гімназію у Станіславові (нині Івано-Франківськ), а у 1929 — Львівський університет. З 1947 працював старшим викладачем кафедри фізики і математики УжДУ, а з 1950 — старшим викладачем кафедри загальної математики. 1960–1965 — завідувач кафедри загальноінженерних дисциплін.

⁸ Лелекач Микола Михайлович (1907–1975) — учений-історик, педагог, громадський і культурно-освітній діяч Закарпаття. 1934 закінчив філософський факультет Празького університету. 1934–1936 — служив у чехословацькій армії. 1936–1938 — працював у Земському архіві Підкарпатської Русі. У 1942–1944 займав різні посади: друкаря у Підкарпатському товаристві наук, викладача Ужгородської учительської семінарії. Деякий час перебував у спеціальному таборі в Трансильванії, куди його направила угорська окупаційна влада. 1944 мобілізований в угорську армію й відправлений на Східний фронт. Незабаром потрапив у полон, перейшов на бік Червоної армії, де його призначили перекладачем з угорської та чеської мов у 7-му гвардійську армію 2-го Українського фронту. Після демобілізації (вересень 1945) повернувся в Ужгород і зайняв посаду директора Закарпатського обласного державного архіву. Від січня 1946 — старший викладач, доцент (від 1947), завідувач кафедри загальної історії (1948–1956) УжДУ. Кандидат історичних наук (1959). Автор багатьох наукових праць з історії та культури Закарпаття, краєзнавчих заміток і бібліографічних досліджень.

„Ezt a volt burzsujok, kereskedők és katonatisztek csinálták, akik elégedetlenek voltak a fennálló rendszerrel. Itt is vannak ilyen emberek. Ungváron a furnér- és bútorkészítő gyárat «úri» gyárnak hívják. Itt sok olyan ember dolgozik, akik korábban magasabb társadalmi helyzetűek voltak, most meg kénytelenek dolgozni”.

[19]56. X. 26-án „Szilva” ügynöktől információ érkezett arról, hogy a kulturális dolgozók szakszervezete járási bizottságának elnöke, FILCER Ivan Juljevics folyó év X. 25-én a magyarországi eseményekkel kapcsolatban a következőt mondta:

„A felelős posztokra Ivánok telepedtek, a mieink, a helybeliek, pedig csináljanak, amit akarnak, hiába van felsőfokú végzettségük, nincs megfelelő munka a számukra”.

Magyarországról FILCER ezt mondta:

„Nagyon rossz, súlyos a helyzet ott, a nép nem nyugszik. Elvettek két tankot a szovjet katonáktól, emberek ezrei haltak meg, súlyos a helyzet. Én nem megyek innen sehova, lesz, ami lesz”.

[19]56. X. 26-án „ANDROS” ügynök jelentette, hogy a járási Terviroda mérnökével, VALC Jenővel folytatott beszélgetés során a magyarországi eseményekről utóbbi a következőt mondta:

„Ez várható volt amiatt, hogy a magyar nép elégedetlen volt Rákosi és Gerő Ernő⁹ kormányával”.

Ugyanannak az ügynöknek az Ungváron állomásozó lakáskezelő alakulat gazdasági vezetője MENCSIK kijelentette:

„Ezeket a zavargásokat és megmozdulásokat Gerő Ernő provokálta ki, aki megparancsolta, hogy tartóztassák le azokat az egyetemistákat, akik kérték, hogy követeléseiket olvassa be a rádió”.

„BOGDÁN” ügynök tájékoztatta a „30 éves az Októberi forradalom” szövetkezet hulladékfeldolgozó részlege GARAGONICS nevű vezetője és ugyanazon szövetkezet asztalos részlege BINDÁSZ Sándor nevű vezetője között [19]56. X. 26-án lezajlott beszélgetésről. Az előbbi kijelentette, hogy a magyarországi felkelők megsegítésére állítólag ejtőernyősöket és fegyvereket dobtak le, és helyes, hogy támogatják őket.

gráfiának. 1943-ban behívták a magyar hadseregbe, a keleti fronton fogságba esett, ahol beosztották magyar és cseh tolmácsnak a 2. Ukrán Front 7. gárdahadseregébe. A háború befejezését követően visszatért Ungvárra, kinevezték az újonnan szervezett Kárpátaljai Területi Állami Levéltár igazgatójának. 1946 januárjától adjunktus, majd 1947-től docens az Ungvári Állami Egyetemen, az egyetemes történelem tanszék vezetője (1948–1956). A történelemtudományok kandidátusa (1959). Számos helytörténeti tanulmány, lexikonicikk és bibliográfia szerzője Kárpátalja történelméről és kultúrájáról.

⁹ Gerő Ernő nem volt kormányfő. Az utalás első titkári működésére vonatkozhat.

26.X.56 г. поступили данные от агента «Сильва» о том, что председатель обкома профсоюзных работников культуры ФИЛЬЦЕР Иван Юльевич 25.X. с. г. по поводу событий в Венгрии в разговоре заявил:

«Вот засели иваны на ответственные места, а наши — местные — делай что хочешь, хоть они и с высшим образованием, а работы им подходящей нет».

В отношении Венгрии ФИЛЬЦЕР говорил:

«Очень плохо, тяжелое положение там, народ не успокаивается. Взяли от советских войск два танка, тысячи людей погибли, положение тяжелое. Я не поеду отсюда никуда, пусть будет, что будет».

Агент «АНДРОШ» 26.X.56 г. сообщил, что в беседе с инженером Облсельпроекта ВАЛЬЦ Иене 25.X.56 г. последний по вопросу событий в Венгрии в беседе сказал:

«Это можно было ожидать в связи с тем, что венгерский народ не был доволен правительством Ракоши и Гере Эрне⁹».

Этому же агенту завхоз КЭЧ в г. Ужгороде МЕНЬЧИК заявил:

«Эти волнения и выступления вызвал своими провокациями Гере Эрне, который приказал арестовывать студентов, просивших передать их требования по радио».

Агент «БОГДАН» сообщает о состоявшемся 26.X.56 г. разговоре между начальником утильцеха артели «30 лет Октября» ГАРАГОНИЧА и начальником столярного цеха этой же артели БИНДАС Александром. Первый заявил, что в помощь повстанцам в Венгрии якобы выбросили парашютистов и оружие и что правильно делают, что поддерживают их. БИНДАС согласился с этим. Далее агент сообщил, что бывший столяр этой артели ПИТКАЛЯК 24.X. с. г., зайдя в столярный цех, заявил, что требования повстанцев справедливы.

⁹ Гере Эрне (1898–1980) — угорский коммунистичный діяч, генеральный секретар ЦК УПТ (21 липня — 25 жовтня 1956). З 1918 — член Угорської комуністичної партії. Після розгрому Угорської радянської республіки в 1919 втік до Відня. З 1924 проживав у Москві, з 1930-х рр. працював в апараті Комінтерну. Перебував в Іспанії під час Громадянської війни. Під час Другої світової війни проживав у Москві. Був одним із перших комуністичних функціонерів, які повернулися в Угорщину на початку листопада 1944. У січні–травні 1945 входив до складу Вищої національної ради — угорського тимчасового уряду. При диктатурі Матяша Ракоші був членом Політбюро ЦК УПТ, обіймав посади міністра фінансів і міністра внутрішніх справ, був причетний до політики масових репресій, індустріалізації та колективізації в Угорщині. Призначений генеральним секретарем ЦК УПТ після відставки Матяша Ракоші 18 липня 1956 та перебував на цій посаді до початку Угорської революції. Після своєї відставки 25 жовтня 1956 втік до СРСР. У 1961 році повернувся в Будапешт, за участь у масових репресіях в серпні 1962 був виключений з партії. До кінця життя працював перекладачем.

BINDÁSZ egyetértett vele. Az ügynök jelentette továbbá, hogy folyó év X. 24-én az említett szövetkezet volt asztalos PITKALJAK benézett az asztalos részlegre és kijelentette, hogy a felkelők követelései igazságosak.

№ 400

SZAVCSUK¹⁰

[19]56. X. 27.

A dokumentumon Sz. Krikun¹¹ határozata látható: „Grigorjev¹² elvt[árs]. Használja fel az anyagot az UK(b)P KB tájékoztatására! [19]56. I/XI. [Aláírás]”.

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező]. № 5832 1956. X. «27».» és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező]. № 8948 1956. XI «1»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 15–21. lap
Eredeti. Gépírás.*

¹⁰ Szavcsuk Prokopij Gyemidovics (1918–?) — az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének vezetője (1954–1959). A Vinnyicai Terület Velikij Csernyatyin falujában született. 1939. november–decemberben katonai szolgálatot teljesített a Munkás-Paraszt Vörös Hadseregben. 1941–1943-ban a 2. Légi Hadsereg 227. hadosztálya 174. és 525. csatarepülő ezredeiben századparancsnok. Részt vett a harci cselekményekben Ukrajna, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország területén. Több szovjet kitüntetést kapott. 1946–1948-ban az ukrán Komszomol Hmelnyci Területi Bizottsága káder-titkára. 1948–1952-ben az ukrán Komszomol Kárpátaljai Területi Bizottságának első titkára. 1952–1953-ban az Állambiztonsági Minisztérium Kárpátaljai Csoportfőnöksége vezetőjének személyügyi helyettese. 1954 júniusától 1959 decemberéig az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének vezetője. (Alezredes 1955, ezredes 1957). 1959 és 1966 között az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 1. Csoportfőnökségének vezetője. 1966 szeptemberében felmentették és az USZSZK közrendvédelmi minisztere első helyettesének nevezték ki. Az új tisztségében a belügyi csapatok vezérőrnagya rangot kapta.

¹¹ Krikun Szerafim Ivanovics (1917–2008) Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága egyik vezető munkatársa. A Cserkaszi Terület Szahnovka falujában született. 1940-tól az SZK(b)P tagja. 1940 és 1946 között az USZSZK Belügy- illetve Állambiztonsági Minisztériuma különböző csoportfőnökségeinek vizsgálója. 1946-tól 1953-ig az UK(b)P KB instruktora. 1953–1956-ban az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének helyettes vezetője, majd vezetője, 1959–1962 között a 2. Csoportfőnökség vezetője. 1962–1970 között, illetve 1970–1974-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökének helyettese, majd első helyettese. 1974 és 1983 között a KGB 204. számú kijevei iskolájának vezetője. Vezérőrnagy (1965).

¹² Grigorjev Anatolij Ivanovics (1907–?) — az állambiztonsági szervek munkatársa. Molotov városban született. 1946-tól az SZK(b)P tagja. 1944–1945-ben az USZSZK Belügyi Népbiztosság Banditizmus elleni harc Igazgatósága operatív főmegbízottja. 1945–1947-ben az USZSZK Belügyi Népbiztosság Banditizmus elleni harc Igazgatósága osztályvezetője. 1947 és 1953 között a 2-N Csoportfőnökség különböző osztályainak vezetője. 1953–1955-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége osztályvezető-helyettese, osztályvezetője. 1955 és 1959 között az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége operatív főmegbízottja. Őrnagy (1949).

На документі резолюція С. Крикуна¹¹: «т. Григорьеву¹², материалы использовать для информации ЦК КП(б)У I/X 56 г. [Підпис]».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вход. № 5832 «27» X 1956 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 8948 «1» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 15–21.
Оригінал. Машинопис.*

¹⁰ Савчук Прокопій Демидович (1918–?) — начальник Управління КДБ при РМ УРСР у Закарпатській області (1954–1959), підполковник. Народився у с. Великий Чернятин на Вінниччині. У листопаді–грудні 1939 — на військовій службі у РСЧА. У 1941–1943 обіймав посади військового комісара авіаційних ескадрилей 174-го та 525-го штурмових авіаційних полків 227-ї авіаційної дивізії 2-ї Повітряної Армії. Брав участь у бойових діях на території України, Польщі, Чехословаччини, Угорщини. Нагороджений багатьма радянськими нагородами. 1946–1948 — секретар кадрів Хмельницького обласного комітету ЛКСМУ. 1948–1952 — перший секретар Закарпатського обласного комітету ЛКСМУ. 1952–1953 — заступник начальника з кадрів Управління МДБ у Закарпатській області. Червень 1954 — грудень 1959 — начальник УКДБ у Закарпатській області. Підполковник (1955), полковник (1957) КДБ. 1959 — 1966 — начальник 1-го управління КДБ при РМ УРСР. У вересні 1966 звільнився зі служби в КДБ і обійняв посаду першого заступника міністра охорони громадського порядку УРСР. На новій посаді отримав спеціальне звання генерал-майора внутрішньої служби.

¹¹ Крикун Серафим Іванович (1917–2008) — член керівного складу КДБ УРСР. Народився у с. Сахнівка Черкаської області. Член КПРС з 1940. 1940–1946 — слідчий управлінськ НКВС/МДБ УРСР. 1946–1953 — інструктор ЦК КПУ. 1953–1956 — заступник, потім начальник 4-го Управління МДБ/КДБ при РМ УРСР. 1959–1962 — начальник 2 Управління КДБ при РМ УРСР. 1962–1970, 1970–1974 — заступник, перший заступник голови КДБ при РМ УРСР. 1974–1983 — начальник Київської школи КДБ № 204. Генерал-майор (1965).

¹² Григор'єв Анатолій Іванович (1907–?) — співробітник органів державної безпеки. Народився в м. Молотов. Член ВКП(б) з 1946. 1944–1945 — старший оперуповноважений УББ НКВС УРСР. 1945–1947 — начальник відділення УББ НКВС УРСР. 1947–1953 — начальник відділень Управління 2-Н МДБ УРСР. 1953–1955 — заступник начальника, начальник відділення 4 Управління МВС/КДБ при РМ УРСР. 1955–1959 — старший оперуповноважений 4 Управління КДБ при РМ УРСР. Майор (1949).

№ 2

**Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про антирадянські
настрої серед населення Закарпаття та реакцію на події
в Угорщині**

30 жовтня 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Принято: Из Ужгорода
«30» октября 1956 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

Оперативная сводка
о реагировании некоторых антисоветских элементов на события в Венгрии

29 октября с. г. агент «СМЕЛЫЙ» сообщил, что шлифовальщик фанерно-мебельного комбината в гор. Ужгороде КАЦАНИЧ Юрий, по национальности венгр, среди рабочих цеха в присутствии источника заявил:

«Венгерский народ молодец, который борется за свою свободу и за свои права».

Характеризуя КАЦАНИЧА, источник «СМЕЛЫЙ» сообщил, что КАЦАНИЧ и раньше выступал на собраниях, высказывая различные недовольства.

Агент «ЗАРЯ» 29.Х.-56 г. сообщил, что в беседе с ним житель гор. Ужгорода МАТЕЙ Лойш, по национальности словак, заявил:

«Вот видишь, венгры молодцы, они не хотят терпеть порабощения. Хотя это маленький народ, но все же взялись за свое освобождение». Правда, вряд ли им это удастся, но все-таки мир будет видеть, что борются за лучшую жизнь. Русских они терпеть не могут. Венгры любят кушать сало и белый хлеб, но у них его нет. Жалко их, они своим восстанием ничего себе хорошего не принесут, только большие жертвы. Там вторглись наши войска и они с ними расправятся».

2.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött összefoglalója a Kárpátalja lakossága körében tapasztalható szovjetellenes hangulatról és a magyarországi eseményekre történő reakciókról

1956. október 30.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Érkezett Ungvárról, 1956. október „30.”

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]nak

Operatív jelentés

egyreszovjetellenes elemek reagálásáról a magyarországi eseményekre

Folyó év október 29-én „SZMELIJ” [„BÁTOR”] ügynök jelentette, hogy az ungvári furnér- és bútorkészítő gyár csiszolója, a magyar nemzetiségű KACANICS Jurij a részleg dolgozója és forrásunk jelenlétében kijelentette:

„A magyar nép jól teszi, hogy harcol jogaiért és szabadságáért.”

KACANICSOT jellemezve „SZMELIJ” forrásunk jelezte, hogy KACANICS azelőtt is felszólalt gyűléseken és hangot adott elégedetlenségének.

[19]56. X. 29-én „ZARJA” [„HAJNAL”] ügynök jelentette, hogy a szlovák nemzetiségű MATEJ Lojs, ungvári lakos a vele folytatott beszélgetés során kijelentette:

„Látod, a magyarok jól teszik, nem hajlandók elviselni a szolgaságot. Bár kicsi ez a nép, mégis vállalkoztak arra, hogy felszabadítsák magukat. Igaz, ez aligha sikerül nekik, de a világ mégis látni fogja, hogy harcolnak a jobb életért. Ki nem állhatják az oroszokat. A magyarok szeretik a szalonnát és a fehér kenyeret, de ezek most nincsenek. Kár értük, semmi jót nem hoz nekik ez a felkelés, csak sok áldozatot. Betörték oda a csapataink, azok majd végeznek velük.”

Этот же источник сообщил, что житель села¹³ Ужгорода СЛИВКА Василий в беседе с ним говорил:

«Настал час, когда народ поставил перед собой цель освобождения. Русские говорят, что они принесли свободу бывшим поработленным народам. Сейчас видно, как народ любит эту свободу».

По сообщению агента «КОНЕЧНЫЙ», 27.X.-с. г. на электростанции гор. Ужгорода он беседовал с рабочими электростанции ДЕРКАНИЧ, РИНДИНЫМ и МАРЦИНИШИНОЙ о событиях в Венгрии.

РИНДИНЫЙ в присутствии вышеуказанных лиц высказывался:

«Это ничего, что события произошли в маленькой стране, как Венгрия. Если бы это произошло здесь в Советском Союзе, то возбудилось бы 50% населения».

Тогда же рабочий электростанции ГОЛОМБОШ рассказал источнику, что он слушает передачи из-за границы относительно событий в Венгрии и далее заявил источнику:

«Восстание в Венгрии надо было начинать, когда были аналогичные события в Восточной Германии¹⁴. Это было бы эффективней».

По сообщению агента «САША», 26.X.-56 г. в беседе с ним работник отделения связи гор. Ужгорода ЛЕВЧУК Еремей Лазаревич, уроженец гор. Киева, участвовавший в учительском хоре, во время перерыва репетиции хора, касаясь событий в Венгрии, говорил:

«Зачем навязывать им чужое. У венгров есть своя культура, свои пути к жизни. Венгры правы, их обманули так, как и советский народ обманывали на протяжении многих лет, как это выяснилось после XX съезда партии. Пора навести порядок и у нас по примеру венгров».

О реагировании учителей средней школы № 26 поселка Чоп агент «БАРТА» сообщает:

«25.X.-56 г. учитель ЧУЧКА Л.П. заявил источнику:

«Борьба венгров набирает очень серьезный характер. Венгерская армия переходит на сторону восстания. Венгерское правительство защищают

¹³ Правильно: «города».

¹⁴ Идетсья про повстання у Східній Німеччині 16–17 червня 1953 р., що розпочалося зі страйку будівельників у Східному Берліні та набуло характеру широкомасштабного виступу проти просталінського режиму НДР за участю понад мільйона осіб, які протестували у 700 населених пунктах по всій країні. Повстання було придушене за допомогою танків групи радянських військ у Німеччині та народної поліції. Спорадичні демонстрації продовжувалися у більше 500 містах і містечка НДР ще протягом наступних кількох днів.

Ugyanaz a forrás jelentette, hogy SZLIVKA Vaszilij, Ungvár falu¹³ lakosa ezt mondta neki:

„Ütött az óra, amikor a nép a felszabadulást tűzte célként maga elé. Az oroszok azt mondják, hogy szabadságot hoztak a korábban leigázott népeknek. Most látható, mennyire szereti a nép ezt a szabadságot”.

„KONYECSNIJ” ügynök jelentése szerint folyó év X. 27-én az ungvári erőműben a magyarországi eseményekről beszélgetett DERKANICS, RINGYINIJ és MARCINISINA nevű dolgozókkal.

Az említett személyek jelenlétében RINGYINIJ azt mondta:

„Nem baj, hogy az események olyan kicsi országban történtek, mint Magyarország. Ha ez itt, a Szovjetunióban történt volna, akkor a lakosság 50%-a mozdult volna meg”.

Ugyanekkor az erőmű egyik munkása, GALAMBOS elmondta a forrásunknak, hogy a magyar eseményekről szóló külföldi rádióadásokat hallgat, és kijelentette:

„A magyarországi felkelést akkor kellett volna kezdeni, amikor ugyanolyan események történtek Kelet-Németországban¹⁴. Így hatékonyabb lett volna”.

„SZASA” ügynök jelentése szerint [19]56. X. 26-án vele beszélgetve az ungvári postahivatal dolgozója, a kijevei születésű LEVCSUK Jeremej Lazarevics, aki a tanári kórusban énekel, a kóruspróba szünetében a következőt mondta a magyarországi eseményekről:

„Miért kell rájuk kényszeríteni idegen dolgokat. A magyaroknak van saját kultúrájuk, saját életfelfogásuk. A magyaroknak igazuk van, becsapták őket éppen úgy, ahogy hosszú éveken keresztül becsapták az orosz népet is, ahogy ez a XX. kongresszus után kiderült. Ideje lenne nálunk is a magyarok példájára rendet csinálni”.

A Csap község 26. számú középiskolája tanáraitól származó visszahangokról „BARTA” ügynök a következőt jelentette:

„[19]56. X. 25-én CSUCSKA L. P. tanár forrásunknak kijelentette:

„A magyarok küzdelme nagyon komoly jelleget ölt. A magyar hadsereg átáll a felkelés oldalára. A magyar kormányt csak a szovjet csapatok, a kommunisták és

¹³ Helyesen: város.

¹⁴ Az 1953. június 16–17-i kelet-németországi felkelésről van szó, ami az építőmunkások sztrájkjával kezdődött Kelet-Berlinben és széleskörű megmozdulássá fejlődött, több mint egymillió ember részvételével, akik az ország számos településén tiltakoztak a rendszer ellen. A felkelést az NDK-ban átlomázó szovjet hadsereg tankjai és a népi milícia egységei verték le. Elszórt demonstrációkra, több mint 500 településen, még a következő néhány hétben is sor került.

только советские войска, коммунисты и евреи. Особенно распространяется ненависть к русским, убивают их, где только могут. Все это принесет серьезный ущерб политике Советского Союза».

27.X. с. г. в учительской учитель ТАДИ Ф.Л. говорил:

«Америка передавала по радио, что венгерский народ борется против коммунизма, требует вывода из Венгрии советских войск и обещает материальную помощь борющимся группам. Что сделает Советский Союз, например, если США и др. добьются через ООН разрешения помочь венграм, как когда-то Кореи, тогда вспыхнет новая мировая война, ибо Советский Союз не выведет свои войска и не разрешит реставрации капитализма в Венгрии. Если эта борьба будет еще тянуться, то восстание вспыхнет снова в Польше, а также в ГДР и ЧСР».

Вмешавшись в разговор учитель АНТАЛОВСКИЙ высказывался:

«Нет, чехи на это не пойдут. Они очень умные и хитрые. Чехи поставят на своем все, что хотят и без восстания. Конечно, восстание является большим моральным даром для нас, но оно будет ликвидировано».

По сообщению уполномоченного КГБ в Иршавском районе, антиправительственное выступление враждебных элементов в Будапеште в подавляющем большинстве население района расценивается трезво, однако некоторые лица мадьярской национальности высказываются во враждебном духе.

По сообщению агента «ОРЕНБУРГ»¹⁵, возвратившийся из мест заключения ЛЕВКЕ Арпат, работающий зав. свинофермой Белицкого¹⁶ сельпо Иршавского района в беседе с *источником* заявил:

«В Венгрии сейчас происходит революция, создано новое правительство. Все это делается под руководством Англии и США. Хотя в Венгрию пошли советские войска, им туда не дойти».

Бухгалтер Ильшицкого¹⁷ шахтоуправления ИГНАТКО Иван Михайлович¹⁸ и десятник шахты № 5 ПОРОСТОВСКИЙ Иосиф Федорович по национальности венгры, узнав о событиях, говорили в присутствии источника «КОЧЕТКОВА»:

¹⁵ Частина речення закреслена олівцем.

¹⁶ Правильно: «Белковского». Зазначену у документі назву району не вдається точно ідентифікувати. Можливо, в тексті мова йде про с. Білки.

¹⁷ Правильно: «Ильницкого».

¹⁸ По батькові закреслено олівцем.

a zsidók védik. Különösen terjed az oroszgyűlölet, az oroszokat gyilkolják, ahol csak tudják. Mindez komoly kárt okoz a Szovjetunió politikájának”.

Folyó év X. 27-én TAGYI F. L. tanár a tanári szobában ezt mondta:

„Amerikából adták a rádióban, hogy a magyar nép a kommunizmus ellen küzd, Amerika követeli a szovjet csapatok kivonását Magyarországról és anyagi segítséget ígér a harcoló csoportoknak. Mit tesz a Szovjetunió, ha például az USA és mások az ENSZ-en keresztül megkapják az engedélyt, hogy segítséget nyújthassanak Magyarországnak, mint valamikor Koreának, akkor kitör az új világháború, mert a Szovjetunió nem vonja ki csapatait és nem engedi restaurálni a kapitalizmust Magyarországon. Ha ez a harc még tovább húzódik, akkor újra kitör a felkelés Lengyelországban, valamint az NDK-ban és a CSSZK-ban”.

ANTALOVSZKIJ nevű tanár beleszólt a beszélgetésbe és azt mondta:

„Nem, a csehek ezt nem vállalják be. Ők nagyon okosak és ravaszok. A csehek felkelés nélkül is elérik, amit akarnak. Természetesen a felkelés nagy erkölcsi ajándék számunkra, de azt felszámolják”.

A KGB ilosvai járási megbízottjának jelentése szerint az ellenséges elemek budapesti kormányellenes fellépését a járás lakosságának túlnyomó többsége józanul értékelte, ugyanakkor egyes magyar nemzetiségű személyek ellenséges nyilatkozatokat tettek.

„ORENBURG” ügynök jelentése szerint¹⁵, a büntetésletöltés helyéről visszatért LEVKE Árpád, aki az Ilosvai járásban működő belicki¹⁶ falusi fogyasztási szövetkezet sertéshizlaldájának vezetőjeként dolgozik, a *forrásunkkal* folytatott beszélgetés során kijelentette:

„Magyarországon most forradalom van, új kormányt alakítottak. Mindez Anglia és az USA irányítása alatt történik. Bár a szovjet csapatok elindultak Magyarországra, nem jutnak el odáig”.

Az iloncai¹⁷ bányaigazgatóság könyvelője, IGNATKO Ivan Mihajlovics¹⁸ és az 5-ös számú bánya bányamestere POROSZTOVSZKIJ Jozsif Fjodorovics, mindketten magyar nemzetiségűek, amikor értesültek az eseményekről, ezt mondták „KOCSETKOV” forrásunk jelenlétében:

¹⁵ A mondat egy részét ceruzával kihúzták.

¹⁶ Az orosz nyelvű eredeti szövegben hibásan „belicki”-nek írták, aminek pontos azonosítása bizonytalan. Lehetséges, hogy elírás és helyesen Szilce (Beregkisfalud), vagy Bilke községgel azonos.

¹⁷ A település ukrán neve Ilnycija. Az orosz nyelvű eredeti szövegben hibásan „ilsici”-t írták.

¹⁸ Az apai nevet ceruzával kihúzták.

«В мире сейчас правильно заварилась каша. Случаи в Познани¹⁹, Черковце²⁰, Будапеште, а потом Суэцкий канал²¹ в конечном итоге приведет к войне. Это будет очень хорошо. Мы сможем русских метлой выгнать из Закарпатья».

По сообщению этого же агента, 25.X. с. г.²² инструктор районного Комитета физкультуры Иршавского района ЧЕРДЕР Корнелий Юрьевич, по нацио-

¹⁹ Ідеться про Познанське повстання — перший в історії Польської Народної Республіки (ПНР) загальний страйк і вуличні демонстрації проти комуністичного режиму, які прокотилися у Познані 28–30 червня 1956. Безпосередніми причинами виступу були вимоги економічного характеру. Для придушення протестів польський комуністичний уряд застосував танки та 10 тис. вояків Польської народної армії у взаємодії зі співробітниками органів безпеки та правопорядку. Під час виступу маніфестантів і розгону демонстрації загинуло та згодом померло внаслідок поранень близько 57 цивільних осіб, сотні людей було поранено, понад 700 протестувальників — заарештовані. Познанське повстання стало важливим етапом на шляху до ліберальних змін у Польщі, що розпочалися в жовтні 1956 із призначенням на посаду генерального секретаря Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) Владислава Гомулки.

²⁰ Не вдалося встановити, про що йде мова.

²¹ Мова іде про Суецьку кризу або Другу арабо-ізраїльську війну (29 жовтня — 7 листопада 1956) — військовий конфлікт між Великою Британією, Францією та Ізраїлем з одного боку, та Республікою Єгипет з іншого боку, за контроль над Суецьким каналом та домінування на Близькому Сході. Приводом стала націоналізація єгипетським урядом Гамалія Насера Суецького каналу 26 липня 1956. Дії Єгипту викликали негативну реакцію Франції та Великої Британії, головних власників каналу. 2 серпня 1956 США, Велика Британія і Франція виступили зі спільною заявою про необхідність встановити міжнародний контроль над каналом. 16 серпня 1956 у Лондоні відкрилася конференція користувачів каналу за участю 22-х країн, на розгляд якої була винесена спільна англо-франко-американська пропозиція. Втім, вона не знайшла одностайної підтримки як така, що не виправдано обмежує суверенітет Єгипту. Тоді питання було винесене Лондоном і Парижем на розгляд Ради Безпеки ООН (5–13 жовтня 1956), при цьому вони заявили, що залишають за собою право застосувати силу. Проте англо-французький проект резолюції не був прийнятий через вето СРСР. Після провалу дипломатичних спроб Велика Британія і Франція розробили спільний з Ізраїлем план бойових дій проти Єгипту. Метою Ізраїля було вирішення проблеми блокади арабами Акабської затоки і заборони Єгиптом проходу Суецьким каналом суднам, що направлялися в Ізраїль чи йшли з його портів. У ніч з 29 на 30 жовтня 1956 ізраїльські війська напали на Єгипет. 31 жовтня 1956 Лондон і Париж висунули ультиматум обох сторонам припинити військові дії та дозволити ввести англо-французькі війська у Порт-Саїд. Після відхилення Єгиптом ультиматуму 31 жовтня 1956 англо-французька авіація піддала бомбардуванням Каїр, Олександрію і міста зони каналу. 5 листопада повітряними десантами було захоплено Порт-Саїд і Порт-Фуад, а 6 листопада на захоплених плацдармах було висаджено потужний морський десант. Після тижня бойових дій під міжнародним тиском три країни-агресори були змушені вивести свої війська із території Єгипту. СРСР різко засудив англо-франко-ізраїльську агресію проти Єгипту. Із вимогою припинити військові дії виступив і президент США Д. Ейзенхауер. Співпадіння радянських і американських позицій у конфлікті спонукали до припинення агресії проти Єгипту. Криза, що розгорнулася синхронно з антикомуністичним повстанням в Угорщині, дозволила Радянському Союзу здійснити придушення Угорської революції без значного міжнародного розголосу. З іншого боку, міжнародна невдача Британії та Франції у суецьких подіях прискорила процеси деколонізації на Близькому Сході та в Африці.

²² Перша частина речення закреслена олівцем, також закреслено «Корнелий Юрьевич».

„Ió, hogy most a világban alaposan megkavarták az állóvizet. A poznani¹⁹, csertkovi²⁰, budapesti esetek, azután a Szezi-csatorna²¹, mindez végeredményben háborúhoz vezet. Ez nagyon jó lesz. Kisöpörhetjük az oroszokat Kárpátaljáról.”

Ugyanazon ügynök jelentése szerint folyó év X. 25-én²² az Ilosvai járás Testnevelési Bizottságának oktatója, a magyar nemzetiségű CSERDER Kornyelij Jurjevics, akit a múltban 10 évre ítélték el a magyar megszállókkal való együttműködésért, az ügynökkel folytatott beszélgetés során kijelentette:

„A magyarok azért fogtak fegyvert, mert azt akarják, hogy az oroszok eltakarodjanak onnan. És jól teszik. Ez a fegyveres felkelés átterjed más népi demokratikus országokra, és végeredményben háború lesz, amelyben az USA győz.”

„URAGANOV” ügynök jelentése szerint²³ az Ilosvai járásban működő mészgyár asztalos részlegének dolgozója, az ukrán nemzetiségű TUROK Jurij Vasziljevics a következőt mondta a magyarországi eseményekről:

„Bárcsak nálunk is lenne ilyen!”

TUROK kijelentésére²⁴ a jelenlévő ukrán nemzetiségű munkás, KOSZIK Jurij Jurjevics kijelentette:

„Akkor levágnánk a kommunisták fejét”

¹⁹ Az 1956. június 28–30-án a kommunista rendszer ellen kitört poznani felkelésről van szó, ami az első megmozdulás volt a háború utáni Lengyel Népköztársaság történetében, általános sztrájkokkal és utcai demonstrációkkal. A felkelés közvetlen kiváltó okai gazdasági jellegű követelések voltak. A megmozdulást a lengyel néphadsereg és az állambiztonsági szervek egységei számolták fel. A harcok és a tüntetések idején, majd a sebesülések következtében 57 polgári személy hunyt el, emberek százai sebesültek meg és több mint 700 tüntetőt tartóztattak le. A poznani felkelés fontos szakasz volt a lengyelországi változásokhoz vezető úton, amelyek 1956 októberében kezdődtek, amikor Wladyslaw Gomulkát választották a Lengyel Egyesült Munkáspárt főtitkárává.

²⁰ Nem sikerült kideríteni, hogy milyen eseményekre utal.

²¹ Nasszer elnök 1956 nyarán államosította és ezzel Egyiptom fennhatósága alá vonta a Szezi-csatornát. Ez volt a kiváltó oka annak, hogy 1956. október 29-én Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael megtámadták Egyiptomot. Az 1956. november 7-ig tartó nemzetközi konfliktust (amit második arab-izraeli háborúként is emlegetnek) a nemzetközi politikában szoros összefüggésbe hozzák az 1956-os magyar forradalommal. Részletesebben lásd Gazdik Gyula: Nasszer külpolitikai útkeresése és a szezi válság. Világtörténet, 2013. 1. sz. 53–72., illetve A szezi válság és Magyarország 1956. Diplomáciai iratok az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, illetve a szezi válság történetéhez. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Sáringer János. Veritas-Magyar Napló, Bp., 2016.

²² A mondat első részét ceruzával kihúzták, és ugyancsak kihúzták a „Kornelij Jurjevics” szavakat.

²³ A mondat elejét ceruzával kihúzták.

²⁴ A „TUROK kijelentésére” mondatrészt ceruzával kihúzták.

нальності венгр, в прошлом судим на 10 лет за пособничество венгерским оккупантам, в беседе с агентом заявил:

«Венгры взяли за оружие потому, что хотят, чтобы оттуда убрались русские. И правильно сделали. Это вооруженное восстание перекинется в другие страны народной демократии и вконец-концов будет война, которую выиграют США».

По сообщению агента «УРАГАНОВА»²³, работник столярного цеха Известкового завода в Иршавском районе ТУРОК Юрий Васильевич, по национальности украинец, говоря о венгерских событиях, сказал:

«Нам бы такое дело».

Присутствовавший при этом рабочий КОСИК Юрий Юрьевич, украинец, на высказывание ТУРОКА²⁴ заявил:

«Мы бы тогда рубили голову коммунистам».

На КОСИК и ранее поступали данные о его антисоветском настроении. Так, например, после лекции, прочитанной лектором Обкома партии в начале октября месяца с. г. о жизни и деятельности Ивана ФРАНКО²⁵, КОСИК выкрикнул:

«Хай живе батько Волошин²⁶ і Іван Франко!»

²³ Початок речення закреслено олівцем.

²⁴ Частина речення «на высказывание ТУРОКА» закреслена олівцем.

²⁵ Франко Іван Якович (1856–1916) — український поет, письменник, перекладач, публіцист, політичний та громадський діяч. Восени 1875 поступив на філософський факультет Львівського університету та долучився до роботи студентського гуртку москвофільської орієнтації «Академічний кружок» і редакції студентського часопису «Друг», де друкував свої перші твори. В 1877 заарештований і звинувачений в організації таємного соціалістичного товариства, засуджений до дев'яти місяців тюремного ув'язнення. Після звільнення активно долучився до громадсько-політичної роботи, організовував гуртки студентської молоді, співпрацював із робітничою газетою «Раса», брав участь у заснуванні часопису «Громадський друг». 1880 вдруге заарештований, тривалий час жив під поліцейським наглядом. В 1878–1882 написав свої найвідоміші поезії суспільно-політичного змісту, публіцистичні та наукові праці, став широковідомим письменником. У 1885–1886 познайомився з провідними діячами українського руху. 1889 втретє заарештований. В 1890 році був одним із засновників та першим головою Русько-української радикальної партії (РУРП), написав її програму. 1891 здобув вищу освіту в Чернівецькому університеті. 1893 у Віденському університеті здобув учений ступінь доктора філософії. Видавав літературно-науковий журнал «Житє і слово», працював у польській газеті «Kurier Lwowski». За свої погляди піддавався гострій критиці. В 1899 вийшов з РУРП та приєднався до Народної демократичної партії. Став дійсним (1899, 1904 — почесним) членом Наукового товариства ім. Шевченка, відійшов від активної політичної діяльності та займався літературною та науковою працею. 1906 став почесним доктором Харківського університету. У 1898 та 1913 відбулося урочисте відзначення ювілеїв творчості Франка. Останні роки життя важко хворів, що значно ускладнило літературну та наукову працю.

²⁶ Волошин Августин Іванович (17.03.1874–19.07.1945) — педагог, просвітител, громадсько-політичний і церковно-релігійний діяч, президент Карпатської України. Народився у с. Келе-

Korábban is kaptunk információkat KOSZIK szovjetellenes beállítottságáról. Így például a járási pártbizottság előadójának folyó év október elején, Ivan FRANKO²⁵ életéről és tevékenységéről tartott előadása után KOSZIK felkiáltott:

„Éljenek Volosin²⁶ apó és Ivan Franko!”

„ZVEZDA” forrásunk jelentése szerint folyó év X. 25-én a Perecsenyi²⁷ járásban működő dolzsanszki erdőgazdaság munkásaival és hivatalnokaival együtt Dolha faluból Ilosva községbe utazott gépkocsival a járási egészségügyi osztály főkönyvelője, KOBOL Jurij Mihajlovics, aki a következőt mondta a jelenlévőknek:

„Veszélyes dolgok történnek Magyarországon, lángolnak a gyárak, utcai harcok folynak. Ma felszóltalt egy csehszlovák orvosprofesszor és csoportja, aki a lengyel és a magyar nép elleni közös harchoz való csatlakozásra szólított fel.²⁸ Utánuk felkelnek a románok is. Bár a budapesti felkelést leverik, az történelmi tény marad!”

²⁵ Franko Ivan Jakovics (1856–1916) ukrán költő, író, műfordító, publicista, társadalomtudós, politikai aktivista. 1875 őszén beiratkozott a Lvovi Egyetem filozófia szakára, csatlakozott a diákok moszkofil irányultságú „Akadémiai kör” elnevezésű egyesületéhez és a „Druh” elnevezésű hallgatói lap szerkesztőségének munkájához, ahol megjelentette első műveit. Titkos szocialista társaság szervezésének vádjával 1877-ben letartóztatták és kilenc hónap börtönre ítélték. Kiszabadulása után aktívan részt vett a társadalmi-politikai munkában, megszervezte az egyetemi ifjúság köreit, együttműködött a „Praca” munkás újsággal, részt vett az „Obsesztvennij drug” című folyóirat megalapításában. 1880-ban ismét letartóztatták, hosszú ideig volt rendőri felügyelet alatt. 1878–1882 között írta legismertebb társadalmi-politikai tartalmú verseit, publicisztikai és tudományos munkáit, széles körben ismert íróvá lett. 1885–1886-ban megismerkedett az ukrán mozgalom vezetőivel. 1889-ben harmadszor is letartóztatták. 1890-ben egyik alapítója az Orosz-Ukrán Radikális Pártnak, megírta annak programját. 1891-ben felsőfokú végzettséget szerzett a csernovici egyetemen. 1893-ban a bécsi egyetemen filozófiai doktori címet szerzett. 1899-ben megalapította a Nemzeti Demokratikus Pártot, amelyben 1904-ig dolgozott. 1899-től rendes, 1904-től tiszteletbeli tagja a Sevcsenko Tudományos Társaságnak; felhagyott a politizálással, csak irodalmi és tudományos tevékenységet folytatott. 1906-tól a Harkovi Egyetem tiszteletbeli doktora. Élete utolsó éveiben súlyos bereg volt, ami jelentősen megrehezítette irodalmi és tudományos munkáját.

²⁶ Volosin Avgusztin Ivanovics (1874. 03. 17. — 1945. 07. 19.) — görögkatolikus pap, pedagógus, lapszerkesztő, politikus. Budapesten végezte teológiai és pedagógiai tanulmányait, 1897-ben szerezte meg tanári diplomáját. Ungváron görögkatolikus plébános, 1900 és 1917 között az ungvári görögkatolikus tanítóképző tanára, majd 1922-től 1938-ig igazgatója. 1918-ban a Magyar-Ruszin Néptanács egyik megalapítója, titkára, 1920-ban a Podkarpatszka Rusz Autonóm Direktorium tagja, majd a Ruszin Nemzeti Tanács elnöke (1920–1922, 1938–). 1923-ban megalapította a Keresztény Néppártot, melynek elnöke, 1925–1929 között pedig képviselője volt a csehszlovák parlamentben. Ezt követően is jelentős szerepet játszott Kárpátalja közéletében. 1938 őszén az autonóm Kárpátalja Andrej Brody vezette kormányában a közegészségügyi miniszteri posztot töltötte be, majd Brody lemondása után ő lett a miniszterelnök. 1939. március 14-én kikiáltotta Kárpát-Ukrajna függetlenségét, amelynek az elnöke lett. Miután a magyar hadsereg elfoglalta a területet, a csehországi német protektorátusba, Prágába menekült, ahol az Ukrán Szabadegyetem pedagógiai tanszékét vezette. 1945. májusában a szovjet kémelhárítás, a SZMERS letartóztatta, a moszkvai lefortovói, majd a Butirka börtönbe szállították, ahol ismeretlen körülmények között 1945. július 19-én meghalt.

²⁷ Az orosz nyelvű eredeti szövegben hibásan „peregini”-t írtak „perecsenyi” helyett.

²⁸ A hivatkozott eseményt nem tudtuk azonosítani.

По сообщению источника «ЗВЕЗДА», 25.X. с. г. вместе с рабочими и служащими Должанского лесхоза Перегинского²⁷ района на автомашине из с. Довгое в поселок Иршаву следовал старший бухгалтер райздравотдела КОБОЛЬ Юрий Михайлович, который присутствовавшим говорил:

«Опасное дело творится в Венгрии, заводы горят, идут уличные бои. Сегодня выступал со своей группой чехословацкий профессор-медик, который призывал присоединиться к общей борьбе против польского и венгерского народа²⁸. За ними поднимутся румыны. Хотя восстание в Будапеште будет подавлено, но оно останется историческим фактом!»

чин Воловської округи (нині село Міжгірського р-ну Закарпатської обл.) у сім'ї священника. Навчався в Ужгородській гімназії (1883–1892), на теологічному факультеті Будапештського університету, в Теологічному ліцеї, який закінчив 1896, Вищій педагогічній школі в Будапешті (1899–1900). По закінченні останньої здобув звання професора математики й фізики для горожанських шкіл, а 1897 одержав диплом учителя народних шкіл. Того ж року висвячений на священника і став капеланом Цегольнянської церкви в Ужгороді. Тривалий час працював професором Ужгородської вчительської семінарії (1900–1917), а згодом її директором (1917–1938). Багато зробив для піднесення освіти і культури Закарпаття. Підготував і видав 42 книги, найзначніші серед яких: «Методическая грамматика карпаторусского языка для народных школ» (1899), «Читанка для угро-русской молодежи» (1900), «Азбука» (1904), «О письменном язичі Подкарпатських русинов» (1920). Зарекомендував себе і як журналіст-видавець. Редагував єдину на той час руську газету «Наука» (1903–1918), а також газету «Свобода» (1920–1938), перший український щоденник «Нова свобода» (1938–1939). Був засновником, співзасновником, співпрацівником низки газет і журналів (зокрема «Підкарпатська Русь» (1923–1938), «Учительський голос» (1929–1939), «Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді» (1922–1938), «Благовісник» (1922–1938) та «Місяцеслов» (1902–1924)). Був одним із засновників акціонерного товариства «Унію», яке мало власну друкарню, книгарню та видавало книги (1902–1938). Один із основоположників т-ва «Просвіта» (1920–1939), засновник Педагогічного товариства (1924) й Учительської громади (1930–1938). Був серед ініціаторів створення Підкарпатського банку та низки кооперативів. У міжвоєнний період дотримувався прочехословацької орієнтації. Був організатором і керівником Народно-християнської партії (1922–1939), обирався від неї послом чехословацького парламенту (1925–1929), обіймав посаду держсекретаря в уряді А. Бродія (11–26 жовтня 1938). 26 жовтня 1938 чехословацький уряд призначив його прем'єр-міністром автономного уряду Карпатської України. Під час виборів до Сойму Карпатської України 12 лютого 1939 обраний послом; 14 березня 1939 проголосив незалежність Карпатської України, що була затверджена Соймом 15 березня 1939. На засіданні Сойму його обрали президентом Карпатської України. Після окупації краю військами гортиської Угорщини разом із окремими членами свого уряду був змушений залишити м. Хуст і 16 березня 1939 перейшов кордон Румунії. Відвідавши Югославію, Австрію, Німеччину, місцем свого осідку обрав Прагу. Будучи на чужині, присвятив себе науковій та педагогічній діяльності в Українському вільному університеті (УВУ). Йому присвоєно звання проф. педагогіки. В УВУ пройшов шлях від завідувача кафедри педагогіки до продекана філософського факультету і ректора (1945). Заарештований співробітниками радянської військової контррозвідки «Смерш» 21 травня 1945, вивезений до Москви і поміщений до Лефортовської в'язниці. Помер у Бутирській в'язниці (Москва). У 2002 йому посмертно присвоєно звання Героя України.

²⁷ Правильно: «Перечинського».

²⁸ Не вдалося встановити, про яку подію йде мова.

[19]56. X. 26-án a KGB beregszászi apparátusának „ERIK”nevű ügynöke jelentette, hogy a magyarországi eseményekről beszélgetett a „Promkooperator” szövetkezett dolgozóival HOLENDER-rel és TYEMERJEV-vel. *Csodálták* a felkelőket, de sajnálták, hogy nem érnek el sikert, és elégedetlenkedtek amiatt, hogy a Szovjet Hadsereg alakulatai bevonultak Magyarországra.

HOLENDER kijelentette, hogy neki mindig azt tanították, hogy csak a burzsoázia és a fasiszták harcolnak a munkásosztály ellen, de akkor „nem értem, hogy a szovjet csapatok miért indultak Magyarországra és harcolnak a felkelő munkások ellen”.

TYEMETYIV²⁹ egyetértett HOLENDERREL és azt mondta:

„Ha Kárpátalján felkelés kezdődne, akkor ők koruk ellenére is fegyvert fognának”.

SZAVCSUK

№ 407 [19]56. X. 30. X.

A dokumentumon Litvinov³⁰ megjegyzése látható: „Nyikitcsenko V. F. elvt[árs]nak jelentették, a 4. Csoportfőnökség sürgősen készítsen tájékoztatót a megfelelő szerveknek. [19]56. X. 31. [Aláírás]”.

A dokumentumon Ny. Zubatyenko³¹ határozata látható: „Ipatov³² A. elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. X. 31.”

²⁹ Helyesen: Tyemerjev

³⁰ Litvinov Szergej Prohorovics (1914–?) Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság titkárságának vezetője. A Szumi Terület Kamenko falujában született. 1939–1940-ben az NKVD Tengermelléki körzeti Csoportfőnöksége 2. osztályának operatív megbízottja. 1940–1944-ben az NKVD Tengermelléki körzeti Csoportfőnöksége titkárságának vezetője. 1944 és 1954 között az USZSZK NKGB/MGB titkárságának helyettes vezetője. 1954–1957-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság titkárságának vezetője. 1957–1959-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 8. osztályának vezetője. Ezredes (1957).

³¹ Zubatyenko Nyikolaj Ivanovics (1917–1983) Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 2. Csoportfőnökségének vezetője. A Donyecki Terület Sztaro-Majorszkoje falujában született. 1943-tól az SZKP tagja. 1943–1946-ban a Belorusz SZSZK NKGB 2. Csoportfőnökségének operatív megbízottja. 1946 és 1952 között vezető posztokat töltött be az Állambiztonsági Minisztérium Drogobicsi Területi 2-N Csoportfőnöksége 2-N osztályán. 1954 és 1956 között az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 3. osztályának 1956–1960 között a 4. Csoportfőnökségnek a vezetője. 1960 és 1976 között a 2. Csoportfőnökség helyettes vezetője, 1976–1983-ban a 2. Csoportfőnökség vezetője. Vezérőrnagy (1976).

³² Ipatov Alekszej Alekszandrovics (1921–?) — az állambiztonsági szervek munkatársa. Az Omszki Terület Sztanovko falujában született. 1940-től az SZKP tagja. 1947–1948-ban az USZSZK Állambiztonsági Minisztériuma 2-N Csoportfőnökségének operatív főmegbízottja. 1948 és 1953 között vezető tisztségeket töltött be a 2-N Csoportfőnökség osztályain. 1953–1954-ben az USZSZK Belügyminisztériuma 4. Csoportfőnöksége 1. osztálya 2. alosztályának vezetője. 1954-től 1959-ig az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 2. Csoportfőnöksége 3. osztályának vezető helyettese. Alezredes (1955).

Агент Береговского аппарата КГБ «ЭРИК» 26.X.56 г. сообщил, что он беседовал с работниками артели «Промкооператор» ГОЛЕНЬДЕР и ТЕМЕРЕВ о событиях в Венгрии. *Восхищались мятежниками, но сожалеют в связи с отсутствием у них успеха и высказывали недовольство вводом частей Советской Армии в Венгрию.*

ГЕЛЕНДЕР заявил, что его все время учили так, что только буржуазия и фашисты борются против рабочего класса, но тогда «мне не ясно, почему советские войска пошли в Венгрию и ведут борьбу восставших рабочих».

ТЕМЕТИВ²⁹ поддержав ГЕЛЕНДЕРА, высказывался:

«В Закарпатье, если бы возникло восстание, то они, несмотря на свой возраст, взяли бы в руки оружие».

№ 407 30.X.56 г.

САВЧУК

На документі коментар С. Литвинова³⁰: «т. Никитченко В.Ф. доложено, 4 Управлению срочно готовить информацию в инстанции. 31.X.56 г. [Підпис]».

На документі резолюція М. Зубатенка³¹: «тов. Ипатову³² [Підпис] 31.X.56 года».

На документі відбиток штапу: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР
Вход. № 5904 «30» X 1956 г.»

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 22–27.
Оригінал. Машинопис.

²⁹ Правильно: «Темерев».

³⁰ Литвинов Сергій Прохорович (1914–?) – начальник секретариата КДБ при РМ УРСР. Народився у с. Кам'янка Сумської області. 1939–1940 — оперуповноважений 2 відділу УНКВС у Приморському краї. 1940–1944 — начальник секретариату УНКВС у Приморському краї. 1944–1954 — заступник начальника секретариату НКДБ/МДБ УРСР. 1954–1957 — начальник секретариату КДБ при РМ УРСР. 1957–1959 — начальник 8 відділу КДБ при РМ УРСР. Полковник (1957).

³¹ Зубатенко Микола Іванович (1917–1983) — начальник 2 Управління КДБ при РМ УРСР. Народився в с. Старо-Майорське Донецької області. Член КПРС з 1943. 1943–1946 — оперуповноважений 2 Управління НКДБ БРСР. 1946–1952 — керівні посади у відділі 2-Н УМДБ у Дрогобицькій області. 1954–1956 — начальник 3 відділу 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1956–1960 — заступник начальника 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1960–1976 — заступник начальника 2 Управління КДБ при РМ УРСР. 1976–1983 — начальник 2 Управління КДБ при РМ УРСР. Генерал-майор (1976).

³² Ипатов Олександр Олександрович (1921–?) — співробітник органів держбезпеки. Народився в с. Становка Омської області. Член КПРС з 1940. 1947–1948 — старший оперуповноважений Управління 2-Н МДБ УРСР. 1948–1953 — керівні посади у відділах Управління 2-Н МДБ УРСР. 1953–1954 — начальник 2 відділення 1 відділу 4 Управління МВС УРСР. 1954–1959 — заступник начальника 1 відділу 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1960–1964 — заступник начальника 3 відділу 2 Управління КДБ при РМ УРСР. Підполковник (1955).

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata található: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező]. № 5904 1956. X. «30»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 22–27. lap
Eredeti. Gépirás.*

№ 3

**Записка по «ВЧ» із оперативною завіткою УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про прибуття групи
оперативних співробітників із Угорщини**

30 жовтня 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Из Ужгорода
30.X.56 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

17-55

ОПЕРАТИВНАЯ ЗАМЕТКА

29 октября 1956 г., по указанию начальника УКГБ при Совете Министров УССР по Закарпатской области подполковника т. САВЧУК, совместно с переводчиком венгерского языка 2 спецотделения УКГБ мл. сержантом ГУЛЯНИЧ выехал в село Цыгановцы Ужгородского района, с целью проведения беседы с прибывшими туда венгерскими гражданами.

Прибыв в указанное село, было уставлено, что они местными советскими властями с участием представителя облисполкома т. ЮРОВСКОГО размещены в здании бывшего пионерского лагеря.

Под видом представителей облисполкома мы явились в упомянутое здание, где встретились с сотрудниками пограничных войск, в частности начальником политотдела пограничных войск юго-западного округа полковником БОЛДАРЕВЫМ и начальником 2 отдела указанного округа полковником СТАРОВОЙТОВЫМ, а также т. ЮРОВСКИМ.

Встретившись с БОЛДАРЕВЫМ и СТАРОВОЙТОВЫМ, представился им, что являюсь сотрудником УКГБ и прибыл для выяснения некоторых обстоятельств появления венгерских граждан.

В беседе с названными представителями пограничных войск были получены следующие данные:

22 октября³³ 1956 г., в 16 часов, на пограничную заставу в районе села Лужанка, Береговского района, на своих автомашинах прибыла группа венгерских граждан, которые просили убежища на территории Советского Союза.

³³ Дата невірна, співробітники угорських спецслужб залишили країну 29 жовтня.

3.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív jelentése a Nyíregyházáról menekült államvédelmi tisztek beszámolójáról a forradalmi eseményekről Debrecenben, Miskolcon és Nyíregyházán

1956. október 30.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Ungvárról
[19]56. X. 30.

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]nak
17-55

OPERATÍV JEGYZET

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének vezetője, Szavcsuk alezredes elvt[árs] utasítására 1956. október 29-én a Csoportfőnökség 2. különleges osztályának orosz-magyar tolmácsával, GULJANYICS tizedessel együtt az Ungvári járás Cigányos nevű falujába indultam abból a célból, hogy beszélgetést folytassak az oda érkezett magyar állampolgárokkal.

A nevezett faluba megérkezve megállapítottuk, hogy a helyi szovjet hatóságok a járási VB képviselője, JUROVSZKIJ elvt[árs] közreműködésével a volt úttörőtábor épületében helyezték el őket.

A járási VB képviselőinek nevezve magunkat elmentünk az említett épületbe, ahol találkoztunk a határőrség tisztjeivel, többek között a Délnyugati Katonai Körzetben állomásozó határőrség Politikai Osztályának vezetőjével, BOLDAREV ezredessel és az említett körzet 2. Osztályának vezetőjével, SZTAROVOJTOV ezredessel, valamint JUROVSZKIJ elvtárrsal.

BOLDAREVVEL és SZTAROVOJTOVVAL való találkozásakor bemutakoztam nekik, hogy a KGB Csoportfőnökség munkatársa vagyok, és azért jöttem, hogy tisztázzam a magyar állampolgárok érkezésének bizonyos körülményeit.

Пограноргани, по согласованию с вышестоящим начальством, приняли этих лиц, которые впоследствии с представителями советских местных органов разместились в бывшем пионерском лагере в с. Цыгановцы. Всего прибыло 42 человека, из них 23 мужчины, остальные женщины и дети. В числе этих лиц, со слов пограничников, находится майор ВИГ³⁴ и другие сотрудники органов государственной безопасности Венгрии. У венгерских граждан имелось огнестрельное оружие: автоматы, пулемет, гранаты и личное оружие, которое, за исключением личного, было сдано нашим пограничникам на погранзаставе в селе Лужанке.

В целях выяснения интересующих нас данных в связи с событиями в Венгрии было принято решение пригласить майора ВИГ в отдельную комнату и провести с ним беседу.

В беседе, которая проводилась в присутствии вышеуказанных полковников и переводчика ГУЛЯНИЧ, майор ВИГ сообщил, что он является начальником Сабольчского областного управления государственной безопасности, которое размещалось в областном центре г. Ниредьгаза. Вместе с ним прибыли сотрудники указанного управления и члены их семей.

Мы обратились с просьбой к майору ВИГ рассказать кратенько о происходящих событиях в Венгрии, который сообщил следующее:

После 20 съезда КПСС по всей Венгрии стала проводиться пропаганда, направленная на отрыв Венгрии от демократического лагеря и советского Союза. Инициаторами этого являлись лица из числа писателей, преподавателей и студентов — участников кружка «Петефи» и др. В этих же целях использовались литературная и другие газеты, в которых печатались статьи с требованием независимости Венгрии, какой она была 1000 лет назад, и создания парламента, немедленного устранения с поста Ракоши и его сообщников, прекратить вывоз в Советский Союз урановой руды, препятствовать построению колхозов и т. д.

На совещаниях в МВД эти вопросы поднимались и рассматривались как действие, направленное на отрыв Венгрии от советского Союза, требовали усиления контроля со стороны партии над органами безопасности.

³⁴ Вейг (Куні) Дердь (Юрій) (1923–?) — з 1945 працював у Департаменті політичної міліції штабу сільської міліції Державної міліції Угорщини. 1948 був переміщений до м. Солнок, згодом того ж року був направлений до Відділу державної безпеки Будайського району. З 1950 у Шальготар'яні працював оперативним підлеглим, керівником групи, а згодом керівником відділу контррозвідки. У 1953 його перемістили в Ниредьгазу на посаду заступника начальника відділу. 1956 призначений на посаду начальника відділу МВС області Саболч–Сатмар. 29 жовтня 1956 разом зі своїми колегами переїхав до СРСР, звідки повернувся вже після 4 листопада разом із радянськими військами. Брав участь у придушенні революції. З 1957 був на посаді заступника начальника відділу, а з 1958 — керівника Департаменту політичних розслідувань Головного штабу міліції Бач–Кішкунської області. З 1964 був керівником підрозділу III/III-6/b МВС, однак того ж року був відновлений на своїй попередній посаді. Протягом 1971–1973 перебував на посаді заступника керівника Департаменту політичних розслідувань Головного штабу міліції Бач–Кішкунської області з питань державної безпеки.

A határőrség nevezett képviselőivel folytatott beszélgetés során a következő információt kaptam:

1956. október 22-én³³ 16 órakor a Beregszászi járás Asztély nevű falujának környékén lévő határőrőrs saját gépkocsijaikkal magyar állampolgárok egy csoportja érkezett és a csoport tagjai menedéket kértek a Szovjetunió területén.

A határőrizeti szervek a felettes hatósággal való egyeztetés után befogadták az érkezett személyeket, akiket később Cigányos faluban, a volt úttörőtáborban helyeztek el. Összesen 42 fő érkezett, 23-an közülük férfiak, a többiek pedig nők és gyerekek. A határőrök elmondása szerint az említett személyek között vannak VÉGH őrnagy³⁴ és a magyar állambiztonsági szervek más munkatársai is. A magyar állampolgárok rendelkeztek lőfegyverrel: géppisztolyokkal, géppuskával, gránátokkal és személyi fegyverrel. Ezeket — a személyi fegyverek kivételével — határőreinknek adták le az Asztély falu melletti határőrőrsön.

A minket érdeklő, a magyarországi eseményekkel kapcsolatos körülmények tisztázása érdekében az a döntés született, hogy egy külön szobába hívjuk VÉGH őrnagyot és elbeszélgetünk vele.

A beszélgetés során, amely a fent említett ezredesek és GULJANYICS tolmács jelenlétében zajlott le, VÉGH őrnagy elmondta, hogy ő a megyei központban, a Nyíregyháza városában székelő Szabolcs megyei államvédelmi főosztály vezetője. Vele együtt érkeztek az említett főosztály munkatársai és családjuk tagjai.

Azzal a kéréssel fordultunk VÉGH őrnagyhoz, hogy röviden beszéljen a magyarországi eseményekről, és ő elmondta a következőket:

Az SZKP XX. kongresszusa után Magyarország szerte elindult a propaganda, amely arra irányult, hogy Magyarország szakadjon el a demokratikus tábortól és a Szovjetuniótól. Kezdeményezői írók, tanárok, egyetemisták — a „Petőfi” kör tagjai és mások voltak. Ezekre a célokra felhasználták az irodalmi lapokat és más újságokat, ahol olyan cikkek jelentek meg, amelyek követelték Magyarország függetlenné válását, amilyen 1000 évvel korábban volt, parlament létrehozását, Rákosi és híveinek azonnali elmozdítását, az uránérc Szovjetunióba való kivitelének beszüntetését, a kolhozosítás megakadályozását stb.

³³ Az időpontot tévesen adták meg, a magyar állambiztonsági tisztok október 29-én hagyták el az országot.

³⁴ Végh (Kuni) György (1923–?) 1945 végétől a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán dolgozott. 1948-ban Szolnokra helyezték, majd ugyanabban az évben a Buda-környéki Államvédelmi Osztályra vezényelték. 1950-től Salgótarjában operatív beosztott, csoportvezető, majd a kémelhárítási osztály vezetője. 1953-ban Nyíregyházára került a megyei rendőrfőkapitányság (Főosztály) helyettes vezetőjének. 1956 elején megbízták a Szabolcs-Szatmár megyei főosztály vezetésével. 1956. október 29-én az államvédelmi állománnyal a Szovjetunióba távozott, ahonnan november 4-én a bevonuló szovjet csapatokkal tért vissza. Részt vett a forradalom helyi szerveinek felszámolásában, a vezetők letartóztatásában és Szovjetunióba deportálásában. November közepén a közhangulattól félve néhány napig ismét a Szovjetunióban tartózkodott. 1957-től a Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának helyettes vezetője, 1958-tól vezetője. 1964-től a Belügyminisztérium III/III-6/b alosztály vezetője, de még ugyanabban az évben visszahelyezték előző pozíciójába. 1971–1973-ban a Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének állambiztonsági helyettese.

Такого же взгляда придерживались бывш. Министр МВД ПОРШ³⁵, его заместитель по государственной безопасности ДЕЙКАН³⁶ и заместитель последнего ГАШ³⁷. Начальник всей венгерской полиции ГАБРИ³⁸ не разделял полностью взгляды ПИРОШ, ДЕЙКАН и ГАШ, а его заместитель ПЮВЦЕ³⁹ поддерживал антинародные выступления.

³⁵ Пірош Ласло (1917–2006) — міністр внутрішніх справ Угорської Народної Республіки у 1954–1956. Під час Другої світової війни служив на Східному фронті. В 1943 після поразки 2-ї угорської армії під Воронежем потрапив у радянський полон. Напередодні повернення додому був співробітником радянського військового штабу (1944–1945) в Жукові, Закарпаття. Повернувся в Угорщину разом із партизанською групою. Протягом лютого–грудня 1945 перебував на посаді слідчого політичної міліції спочатку в Дебрецені, а пізніше в Будапешті. Лютий–грудень 1945 — секретар, а 2 грудня 1945 — 20 жовтня 1948 — заступник генерального секретаря Ради профспілок малої та змішаної промисловості. 20 жовтня 1948 — 24 жовтня 1950 — заступник генерального секретаря Національної ради профспілок, і одночасно президент Національної асоціації працівників харчування та Національної профспілки працівників харчової промисловості. З 24 жовтня 1950 до 3 січня 1953 — у званні генерал-майора державної безпеки був командувачем Внутрішньої армії та прикордонної охорони Управління державної безпеки. Одночасно з цим протягом жовтня 1950 — липня 1953 — заступник керівника Управління державної безпеки. 4 липня 1953 — 6 липня 1954 — командир Управління державної безпеки та перший заступник міністра внутрішніх справ (з 4 січня 1954 — у званні генерал-лейтенанта). 6 липня 1954 — 24 жовтня 1956 — міністр внутрішніх справ УНР. З початком революції радянська влада сприяла його втечі на територію Союзу, та в 1956 разом з окупаційними радянськими військами він повернувся до Угорщини. З середини листопада 1956 р. до вересня 1958 р. знову перебував на території СРСР. Після повернення на батьківщину був на посаді головного інженера (1958–1969) та генерального директора (1969–1977) Сегедського заводу салями та м'ясокомбінату. 14 липня 1948 — 3 вересня 1949 — заступник, вересень 1949 — 31 жовтня 1953 — член комітету Центрального управління Угорської партії трудящих. 31 травня 1950 — 28 червня 1953, 14 квітня 1955 — 23/24 жовтня 1956 — заступник члена Політичного комітету Угорської партії трудящих.

³⁶ Дейкан Іштван (1919–1975) — протягом 1945–1950 був співробітником Управління державної безпеки, а згодом виконував обов'язки заступника міністра внутрішніх справ. В листопаді 1956 разом із сім'єю переселився в Москву, повернувся в Угорщину в 1958. Був редактором видавництва «Європа», а згодом став директором Технікуму громадського харчування.

³⁷ Гарш Іштван (1924–2014) — заступник міністра внутрішніх справ. За фахом токар. У 1945 вступив до Угорської комуністичної партії. До 1947 у складі Угорської комуністичної партії, а після об'єднання партій вже у складі Угорської партії трудящих працював у відділі агітації та пропаганди. Згодом, після закінчення дворічної партійної школи, займав посаду заступника керівника відділу адміністрації. Полковник державної безпеки. У 1954–1955 — очолював Управління розвідки Міністерства внутрішніх справ. З 1955 до 7 грудня 1956 — заступник міністра внутрішніх справ та керівник основної групи державної оборони. З 1959 — перший заступник керівника Угорського телебачення та радіо, протягом 1974–1988 — президент Угорського радіо.

³⁸ Габрі Михайл (1921 —?) — з кінця 1945 — на партійній роботі в осередках Угорської комуністичної партії в м. Дер, а згодом — в областях Шомодь, Бараня та в Будапешті (1950–1953). 1954–1956 — заступник члена комітету Центрального управління Угорської партії трудящих. З 1955 — заступник начальника відділу партійних та масових організацій УПТ. До 8 грудня 1956 — заступник міністра внутрішніх справ, згодом — співробітник відділу партійних та масових організацій ЦК Угорської соціалістичної народної партії.

³⁹ Пьюце Тібор (1919–2003) — угорський комуністичний діяч. За фахом слюсар. З 1936 — член Соціал-демократичної партії, а з 1945 — Угорської комуністичної партії. 1951–1954 — член

A BM tanácskozásain ezeket a kérdéseket úgy vetették fel és tekintették át, mint olyan tevékenységet, amely Magyarországnak a Szovjetuniótól való elszakítására irányul, és követelték az állambiztonsági szervek pártellenőrzésének fokozását.

Ezt a nézetet képviselte a volt belügyminiszter, PIROS³⁵, az államvédelmi helyettese DÉKÁN³⁶ és az utóbbi helyettese HÁRS³⁷. Az egész magyar rendőrség vezetője GÁBRI³⁸ nem osztotta teljesen PIROS, DÉKÁN és HÁRS nézeteit, helyettese PŐCZE³⁹ pedig támogatta a népellenes fellépéseket.

Az államvédelem megyei apparátusai nem kaptak a központtól semmiféle utasítást a népellenes propaganda megszüntetésére. Ami a közvetlenül Szabolcs megyében lezajlott eseményeket illeti, VÉGH őrnagy elmondta, hogy folyó év október 23-

³⁵ Piros László (1917–2006) Eredeti foglalkozása hentes. A II. világháborúban a keleti fronton szolgált. 1943-ban Voronyezsnél hadifogságba esett. Az antifasiszta iskola elvégzését követően egy partizncsoport tagja lett, 1944 őszén rövid ideig a kárpátaljai Zsukóban működő szovjet katonai parancsnokságon dolgozott. 1945 januárjában tért vissza Debrecenbe, ahonnan Budapestre irányították. Itt előbb a politikai rendőrség nyomozója (1945. jan.–1945. febr.), majd a Szakszervezeti Tanács kis- és vegyesipari titkára (1945. febr.–1945. dec.), főtitkárhelyettese (1945. dec. 2.–1948. okt. 20.), a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) főtitkárhelyettese és az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége, ill. az Élelmiszeripari Dolgozók Országos Szakszervezete (ÉDOSZ) elnöke (1948. okt. 20.–1950. okt. 24.). Államvédelmi vezérőrnagyi rangban az ÁVH Belső Karhatalom és Határőrség parancsnoka (1950. okt. 24.–1953. jan. 3.), egyúttal az ÁVH vezetőjének első helyettese (1950. okt.–1953. júl.), az ÁVH megbízott vezetője (1953. jan. 3.–1953. júl.). Az ÁVH parancsnoka és a belügyminiszter első helyettese (1953. júl. 4.–1954. júl. 6.; 1954. jan. 4-étől altábornagyként), belügyminiszter (1954. júl. 6.–1956. okt. 24.). A forradalom kirobbanása után a szovjet hatóságok a Szovjetunióba menekítették, de a megszálló szovjet csapatokkal visszatért. 1956. november közepétől 1958 szeptemberéig ismét a Szovjetunióban tartózkodott. Hazatérését követően a Szegedi Szalámigyár és Húskombinát főmérnöke (1958–1969), vezérigazgatója (1969–1977). Az MDP KV póttagja (1948. jún. 14.–1949. szept. 3.), tagja (1949. szept.–1956. okt. 31.), az MDP PB póttagja (1950. máj. 31.–1953. jún. 28. és 1955. ápr. 14.–1956. okt. 23/24.)

³⁶ Dékán István (1919–1975) 1945–1950-ben az államvédelmi szerveknél teljesített szolgálatot, majd belügyminiszterhelyettes. 1956 novemberében családjával Moszkvába távozott, 1958-ban tért haza. Az Európa Kiadónál szerkesztő, majd a Vendéglátóipari Technikum igazgatója.

³⁷ Hárs István (1924–2014) Eredeti foglalkozása esztergályos. 1945-ben belépett a kommunista pártba. 1947-ig a Magyar Kommunista Párt, majd a pártegyesülést követően a Magyar Dolgozók Pártja központjában dolgozott előbb az Agitációs- és Propaganda Osztályon, majd a kétéves pártiskola elvégzése után az Adminisztratív Osztály helyettes vezetőjeként. Államvédelmi ezredes. 1954–1955-ben a Belügyminisztérium Hírszerzési főosztályát vezette. 1955-től 1956. december 7-ig belügyminiszter-helyettes, államvédelmi főcsoportfőnök. 1959-től a Magyar Televízió és Rádió első elnökhelyettese, 1974 és 1988 között a Magyar Rádió elnöke.

³⁸ Gábr Mihály (1921–?) Eredeti foglalkozása lakatos. 1945 végétől az MKP alkalmazottjaként dolgozott Győrben. 1951–1955 között az MDP Somogy, majd Baranya megyei Bizottságának első titkára, majd az MDP KV Párt- és Tömegszervezetek Osztálya osztályvezető-helyettese (1955. január–december). Ezt követően 1956. december 8-ig a belügyminiszter első helyettese, majd az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának helyettes vezetője (1957–1960) Az MDP KV póttagja (1954–1956), országgyűlési képviselő (1953–1958).

³⁹ Pöcze Tibor (1919–2003) Eredeti foglalkozása lakatos. 1936-tól a Szociáldemokrata Párt, 1945-től a Magyar Kommunista Párt tagja. Pártalkalmazott (1946–1951) 1951 és 1954 között a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja. 1951–1953-ban belügyminiszter-helyettes, majd 1953–1956. december 8-ig országos rendőrfőkapitány, mellette 1954. augusztusától 1957 februárjáig ismét belügyminiszter-helyettes. Rendőrvezérőrnagy.

Областные аппараты государственной безопасности никаких указаний из центра о пресечении проводившейся антинародной пропаганды не получали. Касаясь событий, происходивших непосредственно в Сабольчской области, майор ВИГ рассказал, что 23 октября с. г. возникло контрреволюционное восстание в г. Дебрецене, а 25 октября — в г. Мишкольц⁴⁰. Эти области граничат с Сабольчской.

26 или 27 октября 1956 года мятежники из указанных областей перешли в Сабольчскую область, где организовали контрреволюционный мятеж⁴¹. В основном мятежники состояли из молодежи, которые были пьяные, в карманах имели большие суммы денег для использования в контрреволюционных целях. В этой области мятежники привлекли на свою сторону молодежь, полицию и военнослужащих.

Действия повстанцев были направлены на разрушение памятников советским воинам, срыв со зданий, а также с головных уборов военнослужащих и полиции звездочек, нападение на тюрьму и освобождение заключенных⁴².

У восставших имелось огнестрельное оружие, которое они применяли при появлении в городе Ниредьхаза советских войск, в результате этого имелось много жертв с обеих сторон.

Затем повстанцы создали так называемый революционный Комитет, заняли в г. Ниредьхаза радиостанцию, по согласованию с бывшим областным руководством, которое они не трогали, отпечатали в типографии листовки с требованием восставших и разбросали их, призывая, чтобы все руководство в области присоединилось к ним.

Центрального управління УПТ. 1951–1953 — заступник міністра внутрішніх справ. Генерал-майор міліції. З 1953 до 8 грудня 1956 — капітан Національної міліції. З 1954 до лютого 1957 — знову на посаді заступника міністра внутрішніх справ.

⁴⁰ Одночасно з подіями в Будапешті 23 жовтня і в Дебрецені відбулися масові демонстрації, на учасників яких владні сили відкрили вогонь. Багато людей померло та були поранені. Звістка про це дійшла до Ниредьгази. В Мішкольці 25 жовтня відбулася масштабна демонстрація робочих, в ході якої учасники напали на штаб поліції області/повіту, у відповідь по них відкрили вогонь. Опісля такого розвитку подій кількох поліцейських було піддано лінчуванню. Про дебреценські події див.: *1956 dokumentumai Hajdú-Biharban. Az 1956-os forradalom Hajdú-Bihar megyei történetének válogatott dokumentumai. Főszerk. Gazdag István, szerk. Filep Tibor, Valuch Tibor. Debrecen, 1956-os Intézet Hajdú-Bihar Megyei Kutatócsoportha, 1993. 509 p.* 25 жовтня у Мішкольці відбулася велика демонстрація робітників, під час якої демонстранти напали на комітатське поліцейське управління, з будівлі якого на них було відкрито вогонь. Після цього кілька офіцерів поліції були піддані лінчуванню. Про події у Мішкольці див.: *Szokolczai Attila: Tömegmozgalmak Miskolcon, 1956. október 25–26. http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/szovegek_evk2000/szokolczay.*

⁴¹ Більш численна група робітників та шахтарів Мішкольця і Діюшдера прибула до Ниредьгази 26 жовтня з метою оприлюднення подій, що мали місце в Мішкольці, а також щоб взяти участь в демонстраціях і формулюванні вимог.

⁴² Про події революції в Ниредьгазі більш детально тут: *DIKÁN Nóra [Németh Péterné]: Szabolcs-Szatmár megye. In A vidék forradalma, 1956. 1. köt. Szerk. Szokolczai Attila, Á. Varga László. Budapest, 2003, 1956-os Intézet–Budapest Főváros Levéltára, 301–336. p.*

án Debrecenben, október 25-én pedig Miskolcon ellenforradalmi felkelés tört ki.⁴⁰ Ezek a területek határosak Szabolcs megyével.

1956. október 26-án vagy 27-én a lázadók az említett megyékből átmentek Szabolcs megyébe, ahol ellenforradalmi lázadást szerveztek.⁴¹ A lázadók nagyrészt rézszeg fiatalok voltak nagy pénzüsszegekkel a zsebeikben, a pénzt ellenforradalmi célokra használták fel. Ebben a megyében a lázadók a fiatalokat, a rendőrséget és a katonákat állították az oldalukra.

A felkelők cselekedetei arra irányultak, hogy lerombolják a szovjet katonák emlékműveit, az épületekről és a katonák, rendőrök sapkáiról leszakítsák a csillagot, megtámadják a börtönöket és kiszabadítsák a foglyokat.⁴²

A felkelőknek volt fegyverük, amelyet a szovjet csapatok Nyíregyházára való bejövetelekor használtak, és ami sok áldozatot követelt mindkét oldalon.

Ezután a felkelők megalakították az úgynevezett Forradalmi Bizottságot, elfoglalták a nyíregyházi rádióállomást, a volt megyei vezetőséggel való egyeztetés után, amelyet nem bántottak, a felkelők követeléseit tartalmazó röplapokat nyomtattak ki és szétszórták azzal a felhívással együtt, hogy az összes megyei vezető csatlakozzon hozzájuk.

Nyíregyházán a főtéren az összeverődött katonák tömege időnként újraválasztotta a „forradalmi bizottság” tagjait, miközben a felkelők megérkeztek a BM és az államvédelmi szervek épülete elé és azt követelték, hogy a belügyi dolgozók adják le fegyverüket és bocsássák szabadon a politikai foglyokat. A tárgyalások lefolytatására [a felkelők] 3 képviselőt küldtek, akiknek [a rendőrség vezetői] kijelentették, hogy politikai foglyok nincsenek, a fegyvert pedig nem adják le.

Az államvédelem és a rendőrség munkatársai nem használtak fegyvert, mert erre utasítást kaptak a Minisztertanács Elnökségétől. Ezután a felkelők megtámadták, és tűz alá vették a kaszárnyákat. A katonák fegyveresen ellenálltak.

1956. október 28-án reggel a lázadók újra Nyíregyháza főterén gyűltek össze, kb. 5–7 ezren, és azt követelték, hogy küldjék hozzájuk a katonaság és a rendőrség képviselőit. A katonák 35, a rendőrök néhány embert küldtek a tárgyalásra. Ott dön-

⁴⁰ Debrecenben október 23-án a budapesti eseményekkel egy időben került sor tömegtüntetésre, melynek résztvevőire a karhatalom tüzet nyitott, két ember meghalt, illetve megsebesült. Ennek a híre eljutott Nyíregyházára. A debreceni eseményekről lásd *1956 dokumentumai Hajdú-Biharban. Az 1956-os forradalom Hajdú-Bihar megyei történetének válogatott dokumentumai*. Főszerk. Gazdag István, szerk. Filep Tibor, Valuch Tibor. Debrecen, 1956-os Intézet Hajdú-Bihar Megyei Kutatócsoportja, 1993. Miskolcon október 25-én hatalmas munkástüntetés zajlott le, melynek során a tüntetők megtámadták a megyei rendőrfőkapitányságot, ahonnan tüzet nyitottak rájuk. Ezt követően több rendőrtisztet meglincseltek. A miskolci eseményekről lásd Szakolczai Attila: *Tömegmozgalmak Miskolcon, 1956. október 25–26.* http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/szovegek_ evk2000/szakolczay

⁴¹ A miskolc-diósgyőri munkások és bányászok nagyobb csoportja október 26-án érkezett Nyíregyházára, hogy ismertesse a miskolci eseményeket, és részt vegyen a tüntetésekben, a követelések megfogalmazásában.

⁴² A forradalom nyíregyházi eseményeiről lásd DIKÁN Nóra [Németh Péterné]: Szabolcs-Szatmár megye. In *A vidék forradalma, 1956.* 1. köt. Szerk. Szakolczai Attila, Á. Varga László. Budapest, 2003, 1956-os Intézet–Budapest Főváros Levéltára, 301–336.

На площади в г. Ниредьхаза состоялось собрание военнослужащих, где периодически переизбирался состав «революционного комитета», в то же время восставшие подошли к зданию, где размещалось МВД и органы государственной безопасности и потребовали сдачу оружия и освобождения политических заключенных, при этом направив 3-х своих представителей для переговоров, которым было заявлено, что политзаключенных нет, а оружие не сдадут.

Сотрудники государственной безопасности и полиции оружия не применяли, так как имели указание по этому вопросу от Председателей Совета Министров. После этого повстанцы напали на казармы и обстреляли их. Со стороны военных было оказано вооруженное сопротивление.

Утром 28 октября 1956 года мятежники снова собрались на площади Ниредьхаза — около 5–7 тысяч, куда потребовали представителей венгерских войск и полиции. Было направлено 35 представителей военных и несколько человек от полиции. Там же было решено, что венгерские войска, находящиеся в г. Ниредьхаза и полиция переходят на сторону восставших. При появлении в этот период советских войск, они были обстреляны и забрасывались камнями и другими предметами, в силу чего были жертвы обеих сторон.

В связи с такими обстоятельствами, а также происшедшими мятежами в г. Дебрецене и Мишкольц, майор ВИГ получил указание из Будапешта, в частности, от ГАРШИ уничтожить все оперативные документы и всему личному составу органов государственной безопасности отойти в г. Ниртабор, где располагается пограничный отряд. Вскоре из Будапешта было получено второе указание, чтобы документы не сжигать, а ключи от сейфов и здания передать заместителю начальника полиции Сабольчской области полковнику ПЕЙТЕНИ⁴³.

Майор ВИГ со своими сотрудниками и семьями прибыли в г. Ниртабор, где начальник погранотряда просил его перейти в другое место, так как повстанцы могут узнать о нахождении там работников государственной безопасности и нападут на пограничников, а он не имеет войск для их отражения.

После этого майор ВИГ позвонил в Будапешт ГАРШИ и доложил обстановку, а также просил указаний как быть. Ему было дано указание передвинуться к советской границе.

Прибыв в село Лужанка, Береговского района, майор ВИГ встретился с советским пограничником, через которого связался с командованием заставы и по согласованию с нашими погранчастями со всем составом, в количестве 42 человек, перешел на советскую территорию. Имевшееся оружие, кроме личного, сдал на этой заставе.

В конце беседы майор ВИГ заявил нам, что если мы желаем, он с большим желанием может подробно сообщить об указанных обстоятельствах. Так-

⁴³ Петені Йожеф (1924–?) — капітан міліції, в період революції взяв на себе обов'язки управління обласним відділом міліції та як член революційного комітету організував її перебудову. 13 грудня 1957 Військовим судом Дебрецена був засуджений до 10 місяців ув'язнення умовно. У 1966 працював керівником рибного магазину.

tötték el, hogy a Nyíregyházán tartózkodó katonák és a rendőrség átállnak a felkelők oldalára. Ebben az időszakban lőttek az érkező szovjet katonákra, köveket és más tárgyakat dobáltak rájuk, aminek következtében mindkét oldalon áldozatok voltak.

Ezen eseményekkel, valamint a Debrecenben és a Miskolcon kitört lázadással kapcsolatban VÉGH őrnagy utasítást kapott Budapestről, személy szerint HÁRS-TÓL, hogy semmisítse meg az összes operatív dokumentumot és az államvédelem egész személyi állományával együtt vonuljon vissza Nyírbátorba, a határőr egység állomáshelyére. Hamarosan egy másik utasítás jött Budapestről, mely szerint a dokumentumokat ne égezzék el, a székek és épületek kulcsait pedig adják át a Szabolcs megyei rendőrfőkapitány helyettesének PETÉNYI⁴³ ezredesnek.

Amikor VÉGH őrnagy munkatársaival és családjukkal megérkezett Nyírbátorba, a határőr egység vezetője megkérte, hogy menjen máshova, mert a felkelők értesülhetnek az államvédelem munkatársainak érkezéséről és megtámadhatják a határőröket, neki meg nincs elég határőre, hogy visszaverje a támadást.

Ezután VÉGH őrnagy telefonált Budapestre HÁRSNAK, jelentette a helyzetet és utasításokat kért, hogy mit tegyen. Utasítást kapott arra, hogy menjenek a szovjet határhoz.

A Beregszászi járás Asztély nevű falujába érkezése után VÉGH őrnagy találkozott egy szovjet határőrrel, akin keresztül kapcsolatba lépett a határőr parancsnoksággal és a határőr csapatainkkal való egyeztetés után az egész 42 fős személyi állományával együtt szovjet területre jött át. A náluk lévő fegyvereket — a személyi fegyverek kivételével — ezen a határőrörsön leadták.

A beszélgetés végén VÉGH őrnagy kijelentette, hogy ha kívánjuk, nagyon szívesen elmondhatja a fenti eseményeket részletesen is. Ezenkívül kijelentette, ha Magyarországról kivonják a szovjet csapatokat, akkor ott elkerülhetetlenül megváltozik a fennálló rendszer. Ő csak abban az esetben menne vissza Magyarországra, ha ott folytatódik a szocializmus építése.

Ezzel a beszélgetés befejeződött. Mindannyian bementünk egy szobába, ahol megszervezték a vacsorát, és mindenki az asztaloknál ült. Megérdeklődtük, hogy érik magukat, és hogyan helyezkedtek el. Kedvező válasz után elbúcsúztunk és elutaztunk. Velük maradt a járási VB képviselője, JUROVSZKIJ elvt[árs].

AZ OPERATÍV FELJEGYZÉST ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

AZ USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége OSZTÁLYVEZETŐJE —

MEGYIN⁴⁴ őrnagy

⁴³ Petényi József (1924.04.30. -?) — rendőr százados, a forradalom napjaiban ő vette át a megyei főkapitányság irányítását és a forradalmi bizottság tagjaként szervezte a rendőrség átállítását. 1957. december 13-án a Debreceni Katonai Bíróság 10 hónap felfüggesztett börtönre ítélte. 1966-ban a Halértékesítő Vállalatnál boltvezetőként dolgozott.

⁴⁴ Megyin Alekszej Ivanovics (1913-?) az állambiztonsági szervek munkatársa. A Rjazanyi Terület Zelenovo falujában született. 1939-től az SZK(b)P tagja. 1944–1945-ben az Ukrán SZSZK Állam-

же висказував своє мнение, что если из Венгрии будут выведены советские войска, то там неизбежно произойдет смена существующего строя. Он возвратится в Венгрию только в том случае, если там будет продолжаться строительство социализма.

На этом беседа была закончена. Мы все зашли в комнату, где был организован ужин и за столами находились все прибывшие. Мы поинтересовались их самочувствием и как они устроились. Получив положительный ответ, мы попрощались и уехали. С ними оставался представитель облисполкома т. ЮРОВСКИЙ.

ОПЕРАТИВНУЮ ЗАМЕТКУ СОСТАВИЛ:

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ УКГБ при СМ УССР
по Закарпатской области — майор
МЕДИН⁴⁴

30 октября 1956 г.

На документі коментар С. Литвинова: «4 Упр. 1.ХІІ.56 г.».

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Свердлову⁴⁵ [Підпис] 3.ХІІ.56».

На документі резолюція О. Іпатова «Болдину [Підпис] 4.ХІІ.56».

На документі відбитки штампів: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 9967 «1» ХІІ 1956 г.» та «Секретариат МГБ при Совете Министров УССР. Вход. № 6605 «1» ХІІ 1956 г.»

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 1–8.
Оригінал. Машинопис.

⁴⁴ Медін Олексій Іванович (1913–?) — співробітник органів держбезпеки. Народився в с. Зеленово Рязанської області. Член ВКП(б) з 1939. 1944–1945 — старший оперуповноважений 1-го Управління НКДБ УРСР. 1945–1953 — очолював відділення 1, 2 відділів УНКДБ/УМДБ у Закарпатській області. 1954–1958 — начальник 1 відділення УКДБ у Закарпатській області. 1958–1959 — начальник відділень УКДБ у Житомирській області. Майор (1955).

⁴⁵ Свердлов Петро Якович (1923–?) — співробітник органів держбезпеки. Народився у м. Умань Черкаської області. Член КПРС з 1947. 1943 — оперуповноважений Городищенського РВ УНКВС у Пензенській області. 1943–1945 — оперуповноважений обласних управлінь НКДБ УРСР. 1945–1952 — займав керівні посади у 2 відділі/відділі 2-Н УМДБ у Тернопільській області. 1952–1954 — заступник начальника 1 відділу Управління 2-Н/4 Управління МДБ/МВС УРСР. 1954–1960 — начальник 1 відділу 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1960–1967 — начальник відділів 2 Управління КДБ при РМ УРСР. Полковник (1964).

A dokumentumon Sz. Litvinov megjegyzése szerepel: „4. Oszt[ály] [19]56. XII. 1.”.

A dokumentumon szerepel Ny. Zubatyenko határozata: „Ja. Szverdlov⁴⁵ elv[társ]nak [Aláírás] [19]56. XII. 3.”.

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Bolgynnak [Aláírás] [19]56. XII/4.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség, Beérk[ező]: №9967 1956. XII «1»” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság, Beérk[ező]: № 6605 1956. XII «1»”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 1–8. lap
Eredeti. Gépirás.

biztonsági Népbiztossága 1. Csoportfőnökségének főoperatív megbízottja. 1945 és 1953 között az Állambiztonsági Népbiztosság, illetve Állambiztonsági Minisztérium Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1. és 2. osztályain alosztályvezető. 1954-től 1958-ig az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetője. 1958–1959-ben az Állambiztonsági Bizottság Zsitomiri Területi Csoportfőnökségének osztályvezetője. (Örnagy 1955).

⁴⁵ Szverdlov Pjotr Jakovlevics (1923–?) — az állambiztonsági szervek munkatársa. A Cserkaszi Terület Umany városában született. 1947-től az SZK(b)P tagja. 1943-ban az Belügyi Népbiztosság Penzai Területi Csoportfőnöksége gorodiscei hírszerző osztályának operatív megbízottja. 1943–1945-ben az Állambiztonsági Népbiztosság területi csoportfőnökségeinek operatív megbízottja. 1945 és 1952 között vezető tisztségeket töltött be az Állambiztonsági Minisztérium Tyernopoli Területi Csoportfőnöksége 2. és 2-N osztályán. 1952–1954-ben az USZSZK Állambiztonsági Minisztérium 2-N. Főcsoportfőnökség 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetőhelyettese. 1954 és 1960 között az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának, 1960–1967 között a 2. Csoportfőnökség különböző osztályainak vezetője.

№ 4

**Агентурне повідомлення про збройну антирадянську
групу, що мала намір перейти в Угорщину для допомоги
тамтешнім повстанцям**

30 жовтня 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Источник «КАТЯ»
л/д № _____

ПРИНЯЛ: БУБРЯК
30/X.56 года

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ

Источник при встрече сообщил, что 30-го октября 1956 года, находясь на квартире у гр-ки по имени Эмма⁴⁶, проживающей в гор. Мукачево по ул. Пионеров в доме № 10, с которой в этом же дворе по соседству проживает сапожник по фамилии — ЦИКЛЕР Рудольф, который имеет сына по имени Ленин, в возрасте примерно 18–20 лет. Сын ЦИКЛЕРА является учащимся одной из школ, однако в какой школе или учебном заведении учится установить источнику не удалось. В разговорах с источником ЦИКЛЕР Ленин — высказался, что он состоит в одной из подпольных групп, которая вооружена огнестрельным оружием и собирается совершить нелегальный переход границы в сторону Венгрии из СССР, с целью оказания помощи восставшимся венграм. Какое оружие имеется у вышеуказанной группы источнику не известно, кроме этого ЦИКЛЕР ежедневно слушает по радио «Голос Америки» и «Свободной Европы».

«Катя»

ВЕРНО: ЗАМ. НАЧ. МУКАЧЕВСКОГО ГОМ МВД
ЛЕЙТЕНАНТ —

(БУБРЯК)

СПРАВКА: 1. Донесение на ЦИКЛЕР Ленина от источника «Катя» поступило впервые.

МЕРОПРИЯТИЯ: Копию донесения направить в КГБ гор. Мукачево. Дать источнику задание установить состав группы и наличие оружия.

⁴⁶ Мова йде про Емму Бугу, яка згадується у документі № 18.

4.

Ügynöki jelentés egy szovjetellenes fegyveres csoportról, amely Magyarországra kíván átmenni a felkelők megsegítése céljából

1956. október 30.

SZIGORÚAN TITKOS

Forrás: „KÁTYA” FOGADTA: BUBRJAK
N^o _____ [19]56. X/30.

ÜGYNÖKI JELENTÉS

A találkozón a forrásunk jelentette, hogy 1956. október 30-án Emma nevű polgártársnő⁴⁶ lakásán tartózkodott, aki Munkácson lakik az Úttörők utcája 10 szám alatt, ahol ugyanabban az udvarban, a szomszédban lakik CIKLER [CZIGLER?] Rudolf nevű cipész, akinek van egy 18–20 éves Lenin nevű fia. CIKLER [CZIGLER?] fia az egyik iskola tanulója, de azt, hogy melyik iskolában vagy oktatási intézményben tanul, forrásunknak nem sikerült megállapítani. A forrásunkkal folytatott beszélgetések során CIKLER [CZIGLER?] Lenin elmondta, hogy tagja az egyik földalatti csoportnak, amely lőfegyverekkel van felfegyverkezve és arra készül, hogy illegálisan átlépje a szovjet határt Magyarország irányába a magyarországi felkelők megsegítése céljából. Azt, hogy a fent jelzett csoport milyen fegyverekkel rendelkezik, forrásunk nem tudja, ezenkívül CIKLER [CZIGLER?] naponta hallgatja a rádióban az *Amerika Hangját* és a *Szabad Európát*.

„Kátya”

HITELES: MUNKÁCSI VÁROSI RENDŐRKAPÍTÁNYISÁG VEZETŐHELYETTESE

(BUBRJAK) HADNAGY

FELJEGYZÉS: 1. CIKLER [CZIGLER?] Leninnel kapcsolatban először érkezett bejelentés „Kátya” fedőnevű forrástól.

INTÉZKEDÉSEK: Küldjük el a jelentés másolatát a munkácsi KGB-nek. Forrásunkat bízuk meg azzal a feladattal, hogy állapítsa meg a csoport összetételét és derítse ki, van-e fegyverük.

⁴⁶ Azonos a 18. számú dokumentumban szereplő Buga Emmával.

ЗАМ. НАЧ. МУКАЧЕВСКОГО ГОМ МВД
ЛЕЙТЕНАНТ —

(БУБРЯК)

Верно: л-т [Підпис Коробкіна]

На документі коментар Коробкіна: «Справка: Циклер и Чигояс это одно и то же лицо. 5/ХІІ.56 г. [Підпис]».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 114.
Завірена копія. Машинопис.*

MUNKÁCSI VÁROSI RENDŐRKAPÍTÁNYSÁG VEZETŐHELYETTESE

(BUBRJAK) HADNAGY

Hiteles:.....hdgy. [Korobkin aláírása]

A dokumentumon Korobkin megjegyzése szerepel: „Feljegyzés: Cikler [Czigler?] és Csigojasz [Csigolyás?] ugyanaz a személy. [19]56. XII/5. [aláírás]”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 114. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 5
**Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР
у ЦК КПУ про реакцію жителів Закарпатської області
на угорські події**

31 жовтня 1956 року

Копія

31 октября [19]56

№ 2209/н

Совершенно секретно

экз. № 2

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
УКРАИНЫ

КГБ СМ СССР (ч/8 отдел шифром) 1 копия в д 36.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ⁴⁷

о реагировании некоторых антисоветских элементов из числа жителей
Закарпатской области, Украинской ССР, на события в Венгрии

В КГБ при СМ УССР поступают агентурные материалы об антисоветских высказываниях некоторых лиц венгерской национальности из числа жителей Закарпатской области УССР, на события в Венгрии. Приводим наиболее характерные из них:

Учитель средней школы № 26 поселка Чоп — ЧУЧКА Л.П. заявил нашему источнику:

«Борьба венгров набирает очень серьезный характер. Венгерская армия переходит на сторону восстания. Венгерское правительство защищают только советские войска, коммунисты и евреи. Особенно распространяется ненависть к русским, убивают их, где только могут. Все это принесет серьезный ущерб политике Советского Союза».

Бухгалтер Ильцицкого шахтоуправления ИГНАТКО И.М. и десятник шахты № 5 ПОРОСТОВСКИЙ И.Ф., по национальности венгры, в присутствии источника говорили:

⁴⁷ Документ містить низку робочих креслень і виправлень: деякі абзаци виділені вертикальними лініями на лівому полі документа; червоним олівцем біля деяких прізвищ зроблено графічні позначки; в тексті документа простим олівцем зроблені виправлення та закреслення.

5.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a Kárpátaljai Terület lakosainak reakciójáról a magyarországi eseményekre

1956. október 31.

Másolat

19[56.] október 31.

Szigorúan titkos
2. sz. példány

Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának

Szovjetunió MT KGB (cs/8 osztály) selejtezve 1 másolat a 36. dossziéba

Különleges jelentés⁴⁷

az Ukrán SZSZK Kárpátaljai Területe lakossága néhány szovjetellenes
elemének reagálásáról a magyarországi eseményekre

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottsághoz ügynöki jelentések érkeztek az USZSZK Kárpátaljai Területén lakó magyar nemzetiségű személyek szovjetellenes kijelentéseiről a magyarországi események kapcsán. Felsoroljuk közülük a legjellemzőbbeket:

Csap 26. sz. középiskolájának tanára, CSUCSKA L. P. kijelentette forrásunknak:

„A magyarok küzdelme nagyon komoly jelleget ölt. A magyar hadsereg átáll a felkelés oldalára. A magyar kormányt csak a szovjet csapatok, a kommunisták és a zsidók védik. Különösen terjed az oroszgyűlölet, az oroszokat gyilkolják, ahol csak tudják. Mindez komoly kárt okoz a Szovjetunió politikájának”.

Az iloncai bányagazgatóság könyvelője, IGNATKO I. M. és az 5-ös számú bánya bányamestere POROSZTOVSZKIJ I. F. magyar nemzetiségűek, a forrás jelenlétében arról beszéltek:

⁴⁷ A dokumentumban számos lapszéli bejegyzés található, egyes bekezdéseket függőleges vonallal emeltek ki a dokumentum bal margóján; néhány vezetéknev mellett grafikai jeleket tettek, a dokumentum szövegében piros ceruzával javításokat végeztek, megjegyzéseket tettek.

«... В мире сейчас правильно заварилась каша. Случаи в Познани, Чорткове, Будапеште, а потом Суэцкий канал в конечном итоге приведет к войне. Это будет очень хорошо. Мы сможем русских метлой выгнать из Закарпатья».

Инструктор Иршавского районного комитета физкультуры ЧЕРДЕР К.Ю., по национальности венгр, в прошлом судим к 10 годам за пособничество венгерским оккупантам, в беседе с источником⁴⁸ заявил:

«Венгры взяли за оружие потому, что хотят, чтобы оттуда убралась русские. И правильно сделали. Это вооруженное восстание перекинется в другие страны народной демократии и в конце концов будет война, которую выиграют США».

Учитель школы села Дравцы — ЧУЧА Юрий, бывший офицер мадьярской армии, в разговоре с источником сказал:

«Я вчера целый день слушал передачи по радио. Мадьяры очень возмущены тем, что русские вмешались с танками в это дело. Возможно с этого сейчас может разыграться война. Мадьяры вообще русских не любят, а еще эти колхозы вызвали недовольство. Если русские не уйдут с Венгрии, то может быть беда. Погасить революцию трудно будет. Весь народ и войска на стороне повстанцев».

Продавец ларька Дубриничского леспромхоза Перегинского⁴⁹ района, венгр САРВАШ Бейла, в беседе говорил:

«Сейчас советские войска в Венгрии. Все-таки венгры хорошо дали проклятым большевикам. Сегодня привезли много раненых москалей в Мукачевскую больницу. Пусть знают, что венгры всегда им отомстят. Мы молчим, но...!»

Житель г. Ужгорода МАТЕЙ Лойш, по национальности словак, заявил источнику:

«Вот видишь, венгры молодцы, они не хотят терпеть порабощения. Хотя это маленький народ, но все же взяли за свое освобождение. Правда, вряд ли им это удастся, но все-таки мир будет видеть, что борются за лучшую жизнь. Русских они терпеть не могут».

Шлифовальщик Ужгородского фанерно-мебельного комбината КАЦАНИЧ Юрий, по национальности венгр, среди рабочих цеха заявил:

⁴⁸ Поруч написано: «помещено в справку 12/ХІ».

⁴⁹ Правильно: «Перечинского».

„Jó, hogy most a világban alaposan megkavarták az állóvizet. A poznani, csertkovi, budapesti esetek, azután a Szezei-csatorna, mindez végeredményben háborúhoz vezet. Ez nagyon jó lesz. Kisöpörhetjük az oroszokat Kárpátaljáról!”

Az Ilosvai járási sportbizottság instruktora, CSERDER K.Ju., magyar nemzeti-ségű, akit a múltban 10 évre ítélték a magyar megszállókkal való együttműködésért, a forrással⁴⁸ folytatott beszélgetésben kijelentette:

„A magyarok azért fogtak fegyvert, mert azt akarják, hogy az oroszok eltakarodjanak onnan. És jól teszik. Ez a fegyveres felkelés átterjed más népi demokratikus országokra, és végeredményben háború lesz, amelyben az USA győz”

Ungdaróc falu iskolájának tanára, CSUCSA Jurij, a magyar hadsereg korábbi tisztje a forrással folytatott beszélgetés során elmondta:

„Tegnap egész nap a rádióadásokat hallgattam. A magyarok nagyon fel vannak háborodva amiatt, hogy az oroszok tankokkal avatkoztak be ebbe az ügybe. Lehet, hogy ettől most kirobbanhat a háború. A magyarok általában nem szeretik az oroszokat, és a kolhozok is elégedetlenséget váltottak ki. Ha az oroszok nem mennek ki Magyarországról, baj lehet. A forradalmat eloltani nehéz lesz. Az egész nép és a katonaság a felkelők oldalán van.”

A Perecsenyi⁴⁹ járás bercsényifalvai faipari gazdasága boltjának eladója, a magyar SZARVAS Béla, a beszélgetés során azt mondta:

„A szovjet csapatok most Magyarországon vannak. A magyarok mégiscsak jól adtak az átkozott bolsevizmusnak. Ma sok sebesült ruszkit hoztak a munkácsi kórházba. Hadd tudják meg, hogy a magyarok mindig bosszút állnak rajtuk. Mi hallgatunk, de ...!”

MATEJ Lojs szlovák nemzetiségű ungvári lakos, kijelentette forrásunknak:

„Látod, a magyarok jól teszik, nem hajlandók elviselni a szolgaságot. Bár kicsi ez a nép, mégis vállalkoztak arra, hogy felszabadítsák magukat. Igaz, ez aligha sikerül nekik, de a világ mégis látni fogja, hogy harcolnak a jobb életért. Ki nem állhatják az oroszokat...”

Az ungvári furnér- és bútorkészítő gyár csiszolója KACANICS Jurij, magyar nemzetiségű az üzem dolgozói körében kijelentette:

„A magyar nép jól teszi, hogy harcol a jogaiért és szabadságáért. A magyar nép derék nép, amely harcol a szabadságáért és az igazáért.”

REBES ungvári lakos a forrással folytatott beszélgetés során így fejezte ki magát:

⁴⁸ Megjegyzés: „Elhelyezve a XI/12-i feljegyzésbe.”

⁴⁹ Az orosz nyelvű eredeti szövegben a járás nevét hibásan írták le.

«Венгерский народ молодец, который борется за свою свободу и за свои права».

Житель г. Ужгорода РЕБЕШ в разговоре с источником высказался:

«Я до тех пор не ложился спать, пока точно не узнал, как обстоит дело и когда услышал, что почти вся территория Задунайщины в руках повстанцев и Австрия открыла границу для них, то легче стало на душе. Если бы возможно было, я бы туда поехал, чтобы бить, резать этих диких москалей».

Рабочий электростанции г. Ужгорода в присутствии работников этой же электростанции ДЕРКАНИЧ, МАРЦЫНИШИНОЙ и источника, высказываясь о событиях в Венгрии, заявил:

«Это ничего, что события произошли в маленькой стране, как Венгрия. Если бы это произошло здесь в Советском Союзе, то возбудилось бы 50% населения».

Возвратившийся из мест заключения ЛЕВКЕ Арпат, работающий зав. свинофермой Белицкого⁵⁰ сельпо Иршавского района в беседе с источником сказал:

«В Венгрии сейчас происходит революция, создано новое правительство. Все это делается под руководством Англии и США. Хотя в Венгрию пошли советские войска, им туда не дойти».

Житель села Турья Поляна — ТУРЕЦКИЙ в беседе с источником упрекал последнего, что он и интеллигенция Закарпатья не подготовили народ на борьбу. При этом ТУРЕЦКИЙ заявил:

«Вы продались коммунистам и боитесь выступить за свой народ. Но вы за это будете все терпеть, ибо время освобождения уже близко».

Работники Береговской артели «Промкооператор» ГОЛЕНЬДЕР и ТЕМЕРЕВ, беседуя с источником о событиях в Венгрии, восхищались мятежниками и высказывали недовольство вводом частей Советской Армии в Венгрию. ТЕМЕРЕВ, поддерживая ГОЛЕНЬДЕРА, высказался:

«В Закарпатья, если бы возникло восстание, то они, несмотря на свой возраст, взяли бы в руки оружие».

30 октября с. г. в центре поселка Великое Березно, того же района, остановился следовавший по дороге военный транспортер. К нему подошли несколько человек, среди которых был демобилизованный воин Советской Армии ДАГУЛИЧ Ю.И. Последний сказал водителю транспортера, чтобы он

⁵⁰ Див. коментар № 16.

„Én addig nem feküdtem le, amíg pontosan meg nem tudtam, mi a helyzet, és amikor meghallottam, hogy a Dunántúl majdnem egész területe a felkelők kezében van, és Ausztria megnyitotta számukra a határt, akkor a lelkem megkönnyebbült. Ha lehetett volna, oda utaztam volna, hogy üssem-vágjam ezeket a kegyetlen ruszkiakat.”

Az ungvári villanytelep dolgozója ugyanennek a villanytelepnek a dolgozóit, DERKANICS, MARCINISINA és a forrás jelenlétében a magyarországi eseményekről szólva kijelentette:

„Ez semmi, amilyen események az olyan kis országban, mint Magyarország végbementek. Ha ez itt történt volna a Szovjetunióban, akkor a lakosság 50%-a felázadt volna.

A büntetésletöltés helyéről visszatért LEVKE Árpád, aki az Ilosvai járás belicki⁵⁰ fogyasztási szövetkezete sertéshízlaldájának vezetőjeként dolgozik, a forrással való beszélgetés során azt mondta:

„Magyarországon most forradalom van, új kormányt alakítottak. Mindez Anglia és az USA irányítása alatt történik. Bár a szovjet csapatok elindultak Magyarországra, nem jutnak el odáig.”

TURECKIJ, turjamezői lakos a forrással folytatott beszélgetés során szemrehányást tett utóbbinak, hogy ő és a kárpátaljai értelmiség nem készítette fel a népet a harcra. Ennek kapcsán TURECKIJ kijelentette:

„Eladtátok magatokat a kommunistáknak és féltek fellépni a saját népetekért. De ezért mindent el kell szenvednetek, mert már közel a felszabadulás ideje.”

A beregszászi „Promkooperatyiv” elnevezésű szövetkezet dolgozóit, HOLENDER és TYEMERJEV a forrással a magyarországi eseményekről beszélgetve lelkesedtek a felkelők iránt, és elégedetlenségüket fejezték ki a szovjet hadsereg egységeinek Magyarországra történt bevonulása miatt.

TYEMERJEV egyetértve HOLENDERREL kijelentette:

„Ha Kárpátalján felkelés kezdődne, akkor ők koruk ellenére is fegyvert fognának”.

Ez év október 30-án ugyanazon járásban, Nagyberezna község központjában megállt az úton haladó katonai szállítójármű. Odament hozzá néhány ember, akik között volt a szovjet hadsereg leszerelt katonája, DAGULICS Ju. I. Utóbbi azt mondta a szállítójármű sofőrjének, hogy zárja be a fülkét és senkit ne engedjen magához. Az ekkor jelen lévő ungvári lakos, NÁDAI Ju. Ju., odamenve DAGULICSHOZ kijelentette: Behúzzak Neked magyar módra? és ököllel beverte a szemét.

⁵⁰ Lásd a 16. számú jegyzetet.

закрыв кабину и никого к себе не подпускал. Присутствовавший при этом житель г. Ужгорода НАДАЙ Ю.Ю., подойдя к ДАГУЛИЧ заявил: «Дать тебе по-мадьярски» и ударил его кулаком в глаз.

НАДАЙ Юлиус Юлиусович, 1924 года рождения, уроженец г. Ужгорода, работающий на строительстве пекарни, за хулиганские действия привлекается к судебной ответственности органами милиции.

Антисоветские высказывания имеют место и со стороны украинских националистических элементов.

Старший инструктор облоно СКВОРЦОВА М.М., член КПСС с 1950 года, уроженка г. Днепропетровска, украинка, в беседе с источником о событиях в Венгрии заявила⁵¹:

«ООН теперь даст нам за вмешательство в дела Венгрии. Мы провалились со своей политикой. Весь мир осуждает нас. И как мы посмели проливать кровь. Вообще наше правительство не популярно».

Работник столярного цеха Иршавского известкового завода ТУРОК Ю.В., по национальности украинец, сказал: «Нам бы такое дело».

Присутствовавший при этом рабочий КОСИК Ю.Ю., украинец, заявил: «Мы бы тогда рубили голову коммунистам».

Бухгалтер Часловского интерната недоразвитых детей в Ужгородском районе ШТЕФАНЕЦ, известный органам КГБ как украинский националист, в разговоре с учителем МИХАЙЛИКОМ и источником сказал:

«Все равно в Венгрии нашим не помогут ни пушки, ни танки. Оттуда им надо убраться. Там власть уже в руках повстанцев».

Машинистка «Смешторга» ГЛИВКА Елена в разговоре, как сообщает источник, сказала:

«Понаехали сюда сволочи, ничего, недолго вам осталось тут быть. Я вам сама за все отомщу. Собственными руками задушу вас всех, пусть только придут американцы».

Вместе с тем, 30 октября с. г. имел место случай распространения в г. Ужгороде антисоветских листовок, отпечатанных на листах бумаги размером 3x15 см. Листовки отпечатаны с помощью самодельного клише на венгерском языке, следующего содержания:

«Да здравствуют мадьярские революционные советы!».

Всего собрано 51 листовка. Принимаются меры к розыску распространителей листовок.

⁵¹ Написано: «*поне[щено]* в справку 12/ХІ».

NÁDAI Gyula 1924-ben született, ungvári lakos, egy sütőüzem építkezésén dolgozik, garázda tetteért a rendőri szervek büntetőjogi felelősségre vonják.

Szovjetellenes kijelentések előfordulnak ukrán nacionalista elemek részéről is.

A területi népoktatási osztály főinuktora, SZKVORCOVA M. M., 1950 óta az SZK(b)P tagja, dnyepropetrovszki születésű, ukrán, a forrással a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetés során kijelentette:⁵¹

„Az ENSZ ad most nekünk a Magyarország ügyeibe való beavatkozásért. A politikánk kudarcot vallott. Az egész világ elítél minket. És hogy volt bátorságunk vért ontani? A kormányunk egyáltalán nem népszerű.”

Az ilosvai mészgyár asztalos üzemének dolgozója, TUROK Ju, V., ukrán nemzetiségű, azt mondta: „Bárcsak nálunk is lenne ilyen!”

A jelenlévő KOSZIK Ju. Ju. munkás, ukrán, kijelentette: „Akkor levágnánk a kommunisták fejét”. Az Ungvári járás császlóci, kiskorú gyermekek internátusának könyvelője, STEFANEC, az állambiztonsági szervek előtt ukrán nacionalistaként ismert, MIHAJLIK tanárral és a forrással beszélgetve kijelentette:

„Mindegy, Magyarországon a mieinknek nem segítenek sem a puskák, sem a tankok. Onnan nekünk el kell takarodni. Ott a hatalom már a felkelők kezében van.”

A „Szmestorg” [Vegyeskerekedés] gépírónöje, GLIVKA Jelena a forrás közlése szerint a beszélgetés során azt mondta:

„Jöttek ide tömegesen, gazemberek, de nem baj, már nem maradhattok itt sokáig. Én magam mindenért bosszút állok rajtatok. Saját kezemmel fojtom meg mindegyiket, csak jöjjenek az amerikaiak.”

Ezzel együtt, ez év október 30-án Ungváron előfordult szovjetellenes röplapterjesztés is, amelyet kb. 3x15 cm-es papírra nyomtatták saját készítésű klisé segítségével, magyar nyelven a következő tartalommal:

„Éljének a magyar forradalmi tanácsok!”

Összesen 51 röplapot gyűjtöttünk össze. Intézkedések történnek a röplapok terjesztőinek felkutatására.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitcsenko

*Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége különleges közlése alapján
410 31/X. 407 [1956. X. 30.]*

⁵¹ Megjegyzés: „Elhely[ezve] a XI/12-i feljegyzésbe”.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

Основ[ание] с/сооб. УКГБ Закарп. обл.

№ 410 31/X, 407 30/X.56

вх. 8896 вх. 8897

Верно [Підпис А. Григор'єва]

31/X-56

без черновика [Підпис А. Григор'єва]

ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 9-14.

Завірена копія. Машинопис.

Beérk[ező] 8896 beérk[ező] 8897

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op.1. gy. 2753. 9-14. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 6

**Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР
у Харківській області до КДБ при РМ УРСР про відлуння
подій в Угорщині та Польщі серед угорських і польських
студентів в УРСР**

31 жовтня 1956 року

Сов. секретно

екз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ
УКРАИНСКОЙ ССР

ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ
тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

о реагировании венгерских и польских граждан
на последние события в Венгрии и Польше.

В ВУЗ'ах гор. Харькова обучается 762 студента из стран народной демократии, в том числе 137 венгров и 142 поляка.

События, развернувшиеся в Венгрии, а до этого — в Польше, вызывали и продолжают вызывать оживленное обсуждение среди этого контингента.

По полученным агентурным данным, группа польских студентов, обучающихся в Харьковском инженерно-экономическом институте, высказывает антисоветские суждения по поводу последних событий, происходивших в Польше⁵².

Так, польский студент БОГАЧ Здислав, обсуждая изменения в составе политбюро ЦК ПОРП, заявил, что старых работников ЦК ПОРП привлекают к ответственности за то, что они неправильно проводили экономическую политику, в результате чего Советский Союз на торговле извлекал для себя пользу в ущерб Польше, что колхозный строй для Польши не подходит⁵³.

БОГАЧ сказал, что новое руководство ПОРП желает проводить новую политику, независимую от СССР. «У нас, — говорил он, будет так, как в Югославии».

⁵² Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «использ. в с/сообщ. № 2223/н».

⁵³ Цей і наступний абзаци виділені вертикальною лінією, накресленою на лівому полі документа.

6.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése a Magyarországon és Lengyelországban történt események visszhangjáról a harkovi felsőoktatási intézményekben tanuló magyar és lengyel hallgatók körében

1956. október 31.

Szigorúan titkos
I. sz. példány

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett
működő Állambiztonsági Bizottság elnökének
V. F. Nyikitcsenko vezérőrnagy elvtársnak
Kijev

Különleges jelentés
a magyar és lengyel állampolgárok reagálásáról a legutóbbi
magyarországi és lengyelországi eseményekre

Harkov felsőoktatási intézményeiben a népi demokratikus országok 762 hallgatója tanul, köztük 137 magyar és 142 lengyel.

A Magyarországon, azt megelőzően pedig Lengyelországban végbement eseményeket élénken vitatták és vitatják ebben a körben.

A beérkezett ügynöki adatok szerint a harkovi mérnök-közgazdasági egyetemen tanuló lengyel hallgatók egy csoportja a Lengyelországban végbement legutóbbi események kapcsán szovjetellenes véleményt képvisel.⁵²

Így például, Zdzislaw BOGACZ lengyel diák, amikor a LEMP KB Politikai Bizottsága összetételének változását vitatták, kijelentette, hogy a LEMP KB régi munkatársait felelősségre fogják vonni azért, mert helytelen gazdaságpolitikát folytattak. Ennek következményeként a Szovjetunió a kereskedelemben hasznot húzott Lengyelország kárára, és a kolhozrendszer Lengyelországnak nem megfelelő.⁵³

BOGACZ elmondta, hogy a LEMP új vezetése új, a Szovjetuniótól független politikát kíván folytatni. „Nálunk — mondta — úgy lesz, mint Jugoszláviában.”

⁵² A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: “Felhaszn[álni] a № 2223/n számú különleges jelentésben”.

⁵³ A dokumentum jobb oldalán ezt és a következő bekezdést függőleges vonallal emelték ki.

Польский народ требует, чтобы советских офицеров, находящихся в Польше, отправили в СССР, а также требует от политбюро ЦК ПОРП разъяснений, зачем приезжала в Варшаву делегация Президиума ЦК КПСС⁵⁴.

23 октября с[его]/года во время обсуждения статьи, помещенной в «Правде» — «Об антисоциалистических выступлениях на страницах польской печати», студент КОВАЛЕЦ Бронислав в присутствии студентов из Китайской народной республики сказал, что подобных статей в советской печати больше не будет, так как польская печать дала критику этой статье, и добавил, что это наше внутреннее дело, а пути строительства социализма могут быть разные: советский, югославский и другие. И Польша еще посмотрит каким путем строить социализм.

Аналогичные суждения высказывают польские студенты ЖМУДКА Збигнев, МЕНДЮКОВ и другие.

Проживающие с ними в комнатах общежития советские студенты, возмущаясь таким поведением указанных польских студентов, выражают намерение обратиться к дирекции института о переселении их от поляков в другие комнаты.

По сообщению агента «ВЕНЕК», приехавший в отпуск к родственникам жены в гор. Харьков польский гражданин ЯРМОЛОВСКИЙ Петр, в 1950–1955 гг. обучавшийся в Харьковском сельскохозяйственном институте, в Польше он работал агрономом, — агенту рассказал, что за год его отсутствия жизнь в СССР в материальном отношении улучшилась. Однако в Польше уровень жизни все еще остается низким, цены на продукты питания высокие. Несмотря на это, расценки за работу на предприятиях снижают, а в деревне высокий продналог, и крестьянин не может распоряжаться продуктами своего труда. Все это вызывает недовольство среди населения, которое увязывается с влия-

⁵⁴ 19 жовтня 1956 делегація із Москви у складі членів Президії ЦК КПРС М. Хрущова, А. Мікояна, В. Молотова, Л. Кагановича, М. Булганіна, маршалів Г. Жукова і І. Конєва та генерала О. Антонова несподівано прибула до Варшави, щоб завадити призначенню Владислава Гомулки на посаду першого секретаря ПОРП та усуненню сталініста — радянського маршала Костянтина Рокосовського з посади міністра оборони Польщі. Щоб підкріпити свою позицію, Хрущов водночас наказав військам Північної групи Радянської армії та колонам танків розпочати похід на Варшаву. У відповідь польське керівництво привело внутрішні війська у бойову готовність та наказало їм зайняти стратегічні позиції на підступах до Варшави. Перед загрозою військового зіткнення обидві сторони шукали компромісу. В результаті напружених переговорів у польській столиці 19 жовтня 1956 радянська делегація була змушена повернутися у Москву ні з чим. 20 жовтня 1956 пленум ЦК ПОРП обрав Гомулку першим секретарем та усунув Рокосовського з посади міністра оборони. Протягом 21–24 жовтня 1956 у кількох містах Польщі пройшли масові демонстрації на підтримку Гомулки. 21 жовтня Президія КПРС одностайно ухвалила рішення утриматися від здійснення військової інтервенції у Польщі. Радянським військам було наказано повернутися у містя своєї дислокації. 24 жовтня 1956 Гомулка виступив на багатотисячному мітингу у Варшаві із засудженням сталінізму та оголошенням реформ, спрямованих на демократизацію системи. Водночас він закликав до збереження сильних політичних і військових зв'язків із СРСР і засудив заклики вивести Польщу із Варшавського пакту. Промова Гомулки запевнила радянське керівництво у тому, що Польща, на відміну від Угорщини, залишиться лояльним членом «соціалістичної співдружності».

A lengyel nép azt követeli, hogy a Lengyelországban tartózkodó szovjet tiszteket vigyék vissza a Szovjetunióba, valamint magyarázatot követel a LEMP KB Politikai Bizottságától, hogy miért érkezett Varsóba az SZKP KB Elnökségének küldöttsége.⁵⁴

Ez év október 23-án, amikor a Pravdában „A szocialistaellenes megnyilvánulásokról a lengyel sajtóban” címmel megjelent cikket vitatták, Bronisław KOWALEC a Kínai Népköztársaság hallgatóinak jelenlétében azt mondta, hogy több hasonló cikk a szovjet sajtóban nem lesz, mivel a lengyel sajtó bírálta ezt a cikket. Hozzátette, hogy ez a mi belügyünk, a szocializmus építésének útjai pedig különbözőek lehetnek: szovjet, jugoszláv és mások. És Lengyelország még eldönti, milyen módon építse a szocializmust.

Azonos véleményt hangoztatnak Zbigniew ŻMUDKA és MENDJUKOV lengyel hallgatók és mások.

A kollégiumi szobákban velük együtt lakó szovjet hallgatók, felháborodva az említett lengyel diákok magatartásán, kijelentették, hogy az egyetem igazgatóságához szándékoznak fordulni, hogy költöztessék el őket a lengyelektől másik szobákba.

„VENYEK” ügynök információja szerint Piotr JARMOLOWSKI lengyel állampolgár, aki szabadságra érkezett felesége rokonaihoz Harkovba, 1950–1955-ben a harkovi mezőgazdasági főiskolán tanult, Lengyelországban agronómusként dolgozott — elmesélte az ügynöknek, hogy az alatt az egy év alatt, amíg nem volt a Szovjetunióban, az életkörülmények javultak. Ugyanakkor Lengyelországban az életszínvonal továbbra is alacsony, az élelmiszerárak magasak. Ennek ellenére az üzemekben a munkabéreket csökkentik, a faluban pedig magas a természetbeni adó, és a paraszt nem rendelkezhet munkája termékeivel. Mindez elégedetlenséget vált ki a lakosság körében, ami összekapcsolódik a Szovjetunió befolyásával Lengyelországban, és ily módon az elégedetlenség a Szovjetunió ellen fordul.

⁵⁴ 1956. október 19-én egy, az SZKP Központi Bizottsága Elnökségének tagjaiból álló moszkvai küldöttség Ny. Hruscsov, A. Mikojan, V. Molotov, L. Kaganovics, Ny. Bulganyin, Zsukov és Konyev marsallok, valamint Antonov tábornok személyében váratlanul Varsóba érkezett, hogy megakadályozza Władysław Gomułka megválasztását a LEMP első titkárának és a sztálinista Konsztantyin Rokosszovszkij szovjet marsall eltávolítását Lengyelország védelmi miniszteri posztjáról. Pozíciójának megerősítése érdekében Hruscsov egyúttal elrendelte, hogy a szovjet hadsereg északi hadseregcsoportjának egységei és a harcokcioszlopok kezdjék meg előrenyomulásukat Varsó irányába. Válaszként a lengyel vezetés harckészültségbe helyezte a hadsereget és parancsba adta a Varsóba vezető stratégiai pontok elfoglalását. A katonai konfrontáció előtt mindkét fél kompromisszumra törekedett. A feszült hangulatú egyeztetéseket követően 1956. október 19-én a szovjet küldöttség kénytelen volt eredménytelenül visszatérni Moszkvába. 1956. október 20-án a LEMP Központi Bizottságának plénuma első titkárnak választotta meg Gomułkát és menesztette Rokosszovszkijt a hadügyminiszteri posztról. 1956. október 21–24. folyamán Lengyelország néhány városában tömegtüntetésekre került sor Gomułka támogatására. Október 21-én az SZKP Elnöksége egyhangúlag úgy döntött, hogy tartózkodik a lengyelországi katonai beavatkozástól. A szovjet csapatoknak parancsba adták, hogy térjenek vissza eredeti állomáshelyükre. Egy többezres tüntetésen Varsóban 1956. október 24-én Gomułka beszédet mondott, melyben elítélte a sztálinizmust és a rendszer demokratizálására irányuló reformokat hirdetett. Ezzel egyidejűleg kijelentette, hogy a Szovjetunióval fennálló erős politikai és katonai kapcsolatokat meg kell őrizni és elítélte azokat, akik szerint Lengyelországnak ki kellene lépnie a Varsói Szerződésből. A beszéd megerősítette a szovjet vezetőket annak tudatában, hogy Lengyelország, Magyarországtól eltérően, a „szocialista nemzetközösség” lojális tagja marad.

нием СССР в Польше и, таким образом, недовольство обращается против Советского Союза.

По заявлению ЯРМОЛОВСКОГО, это недовольство рабочих в Познани использовали для организации восстания реакционеры и иностранная агентура.

По его же мнению, ЦК ПОРП сделал правильно, сменив руководство и изменив курс политики, так как этим удовлетворяются требования масс об улучшении жизни, — иначе могла бы произойти Познань в масштабе всей Польши.

ЯРМОЛОВСКИЙ высказал надежду, что теперь уровень жизни населения Польши будет улучшаться и в скором времени достигнет советского.

Большинство венгерских студентов, обучающихся в Харьковском политехническом институте, по сообщению агента органов безопасности Венгрии «БОЗОК», находящегося у нас на связи, высказывает антисоветские суждения по поводу последних событий в Венгрии⁵⁵.

Агент заявил, что основная масса венгерских студентов высказывается за поддержку восставших, так как согласны с теми требованиями, которые они поставили, в частности, — повышение заработной платы рабочим, сокращение административно-управленческого аппарата на предприятиях, свобода слова и религии, добровольность вступления крестьян в колхозы и т. д.

«БОЗОК» сообщил, что многим венгерским студентам известны факты принуждения венгерских крестьян вступать в колхозы, хотя они этого не хотят. За отказ вступить в колхозы у крестьян отбирали их землю и давали в другом месте плохую и меньше, а отдельных из них даже репрессировали.

Далее «БОЗОК» рассказал, что большинство венгерских студентов высказывает недовольство тем, что в Будапешт были введены советские войска, расценивая это, как нарушение суверенитета Венгрии.

О новом составе венгерского правительства венгерские студенты, в основном, отзываються положительно, программу нового правительства считают удовлетворительной, но относятся к ней с недоверием, полагая, что это только слова, а что будет на деле, будет еще видно.

В составе нового венгерского правительства имеется значительное число ранее осужденных за связь с РАЙКОМ⁵⁶, поэтому некоторые венгерские студенты считают, что РАЙКА осудили неправильно.

⁵⁵ Цей та наступні вісім абзаців виділені вертикальною лінією на лівому полі документа, поруч написано: «использ. в с/сообщ. по студентам I/XI.».

⁵⁶ Райк Ласло (1909–1949) — угорський комуніст, політичний діяч, в роки диктатури Матяша Ракоші — міністр внутрішніх справ і міністр закордонних справ Угорщини, який став жертвою політичних репресій. У 1937–1939 воював у складі інтернаціональних бригад в Іспанії, був комісаром угорського батальйону. 1941 повернувся в Угорщину, де був заарештований та засуджений до тривалого тюремного ув'язнення. Звільнений у вересні 1944, призначений секретарем ЦК Угорської комуністичної партії. У 1946–1948 — міністр внутрішніх справ Угорщини, а 1948–1949 — міністр закордонних справ. 30 травня 1949 заарештований і на основі неправдивого обвинувачення страчений 15 жовтня 1949. Посмертно реабілітований у 1955. Перепоховання останків Райка 6 жовтня 1956, на якому були присутні понад 100 тис. осіб, стало наймасовішою публічною акцією напередодні угорського повстання 1956.

JARMOLOWSKI kijelentése szerint a munkások elégedetlenségét Poznanban a reakciók és a külföldi ügynökség felkelés szervezésére használták fel.

Ugyancsak az ő véleménye szerint, a LEMP KB helyesen tette, hogy leváltotta a vezetést és megváltoztatta a politikai irányvonalat, mivel ezzel a tömegeknek az életkörülmények jobbá tételére irányuló követelése teljesülnek — másként Poznan egész Lengyelország területére kiterjedne. JARMOLOWSKI reményét fejezte ki, hogy most Lengyelország lakosságának életszínvonala javulni fog és rövid időn belül eléri a szovjetet.

A magyar állambiztonsági szervek „BOZOK” ügynöke, akivel kapcsolatban vagyunk, jelenti, hogy a Harkovi Műszaki Főiskola magyar hallgatóinak többsége a legutóbbi magyarországi események kapcsán szovjetellenes kijelentéseket tesz.⁵⁵

Az ügynök kijelentette, hogy a magyar hallgatók többsége a felkelők támogatása érdekében szólal fel, mivel egyetért azokkal a követelésekkel, amelyeket felvetettek. Ilyen többek között a munkások fizetésének emelése, az adminisztratív-irányító apparátus csökkentése az üzemekben, szólás- és vallásszabadság, a parasztok kolhozokba való belépésének önkéntessége stb.

„BOZOK” közölte, sok magyar hallgató előtt ismert, hogy a magyar parasztokat akarataik ellenére kényszerítik a termelősövetkezetbe. A termelősövetkezetbe való belépés elutasítása miatt a parasztoktól elvették a földjeiket és más helyen rosszabbat és kevesebbet adtak nekik, közülük néhányat pedig még represszió alá is vontak.

A továbbiakban „BOZOK” elmondta, hogy a magyar hallgatók többsége elégedetlen amiért Budapestre bevonultak a szovjet csapatok, ezt úgy értékeli, mint Magyarország szuverenitásának megsértését.

A magyar kormány új összetételéről a magyar diákok alapvetően kedvezően nyilatkoznak, az új kormány programját kielégítőnek tartják, de bizalmatlanul viszonyulnak hozzá, azt feltételezik, hogy ezek csak szavak, és hogy mi lesz a valóságban, az még eldől.

Az új magyar kormányban jelentős számban vannak olyanok, akiket korábban elítéltek a RAJKKAL⁵⁶ való kapcsolatuk miatt, ezért egyes magyar diákok úgy vélik, hogy RAJKOT igazságtalanul ítélték el.

„BOZOK” közölte, hogy egyes diákok azt szeretnék, hogy hazatérhessenek Magyarországra. Minden magyar diák írt levelet Magyarországra a rokonainak és várják a válaszeveleket. Minden nap hallgatják a budapesti rádióadást.

⁵⁵ A dokumentum jobb oldalán ezt és a következő nyolc bekezdést függőleges vonallal emelték ki. Itt ez áll: „Felhaszn[ál]ni a XI/1-i különleges jelentésben a hallgatókról”.

⁵⁶ Rajk László (1909–1949) — kommunista politikus. 1930-ban kapcsolódott be az illegális kommunista mozgalomba. A párt megbízásából részt vett a spanyol polgárháborúban, a Nemzetközi Brigádok magyar zászlóaljának politikai biztosa és párttitkára volt. Franco győzelme után Franciaországban internálótáborban volt. 1945-től 1949-ig az MKP, illetve az MDP KV és PB tagja, 1945-ben a KV titkára. 1945–1946-ban az MKP Budapesti Területi Bizottságának titkára, majd a párt főtitkár-helyettese. 1948–1949-ben az MDP KV titkára. 1946-tól 1948-ig belügyminiszter, azt követően letartóztatásáig külügyminiszter. 1949-ben egy koncepció perben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták, 1956. október 6-ai újratemetése politikai tömegtüntetéssé vált.

«БОЗОК» сообщил, что отдельные студенты высказывали желание возвратиться домой в Венгрию. Все венгерские студенты написали письма в Венгрию своим родственниками и ожидают ответных писем. Ежедневно они слушают передачи радио из Будапешта.

Агент органов безопасности ГДР «СОНЯ», находящаяся у нас на связи, сообщила, что отдельные венгерские студенты, обучающиеся в Харьковском институте механизации и электрификации сельского хозяйства, высказывают беспокойство о судьбе своих родителей, считая, что их могут преследовать восставшие за то, что их дети учатся в СССР.

Венгерские студенты ПЛЮТА Мечислав, ГРЕНЬ Юзеф, ШРИЦИК Андор и ГЕВОН Гефге встревожены тем, что не получают писем от родных из Венгрии, в связи с чем заявили, что если в ближайшие дни они не получат писем от родных, то обратятся с запросом в венгерское посольство в Москве.

О реагированиях студентов из других стран на события в Польше и Венгрии прилагаем при этом донесение нашего агента «КЛАРЫ».

ПРИЛОЖЕНИЕ: Копия донесения на 4 листах⁵⁷.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР ПО ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛ.

ПОЛКОВНИК– [Підпис]
(Н. РЕШЕТОВ⁵⁸)

№ 1/1943

«31» октября 1956 года
гор. Харьков

На документі резолюція В. Нікітченка «т. Крикуну [Підпис] 1/XI/56 г.»

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Григорьеву [Підпис] 2/XI-56 г.».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вход. № 5939 «1» XI 1956 г. Индекс № 2» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 8982 «2» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 190–195.
Оригінал. Машинопис.*

⁵⁷ Див. агентурне донесення у документі № 7.

⁵⁸ Решетов Микола Антонович (1903–1983) — начальник УКДБ у Харківській області. Народився у с. Сурово Тамбовської області. Член ВКП(б) з 1923. 1941–1942 — співробітник 4 відділу НКВС УРСР. 1943–1951 — начальник УНКВС/УМДБ у Чернівецькій області. 1951–1953 — начальник УМДБ у Рівненській області. 04–06.1953 — начальник УМВС у Закарпатській області. 1953 — начальник УМВС у Харківській області. 1954–1961 — начальник УКДБ у Харківській області. 1947–1955 — депутат Верховної Ради УРСР 2-го і 3-го скликання. Полковник (1955).

Az NDK állambiztonsági szerveinek ügynöke, „SZONJA”, akivel kapcsolatban vagyunk, közölte, hogy egyes magyar diákok, akik a harkovi Mezőgazdasági Gépészeti és Villamossági Főiskolán tanulnak, nyugtalanok szüleik sorsa miatt, úgy vélén, hogy a felkelők üldözhetik őket, amiért a gyerekeik a Szovjetunióban tanulnak.

PLJUTA Mieczyslaw, GRENY József, SRICIK Andor és GEVON Gergő magyar hallgatók nyugtalanok amiatt, amiért nem kapnak levelet rokonaiktól Magyarországról. Ezzel összefüggésben kijelentették, hogy ha a következő napokban sem kapnak levelet a rokonoktól, akkor a moszkvai magyar nagykövetséghez fordulnak megkezdésükkel.

Más országok hallgatóinak a lengyelországi és magyarországi eseményekre való reagálásáról mellékeljük „KLÁRA” ügynökünk jelentését.

Melléklet: Jelentés másolata 4 lapon.⁵⁷

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének vezetője

Ny. Resetov⁵⁸ ezredes

1/1943. sz.

1956. október „31”

Harkov

A dokumentumon V. Nyikitscenko határozata áll: „Krikun elvtársnak [Aláírás] [19]56. XI/1”.

A dokumentumon Ny Zubatyenko határozata áll: Grigorjev elvtársnak. [Aláírás] [19]56. XI/2”.

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező]: № 5939 1956. XI «1». Index № 2» és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező]: № 8982 1956. XI «2».”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op.1. gy. 2753. 190–195. lap
Eredeti. Gépírás.*

⁵⁷ Az ügynök jelentése a 7. számú dokumentum.

⁵⁸ Resetov Nyikolaj Antonovics (1903–1983) — a KGB Harkovi Területi Csoportfőnökségének vezetője. A Tambovi Terület Szurovo falujában született. 1923-tól az SZK(b)P tagja. 1941–1942-ben az USZSZK Belügyi Népbizottsága 4. osztályának munkatársa. 1943 és 1951 között a Belügyi Népbizottság/Állambiztonsági Minisztérium Csernigovi Területi Csoportfőnökségének, 1951–1953-ban az Állambiztonsági Minisztérium Rveni Területi Csoportfőnökségének vezetője. 1953. április–júniusban az Állambiztonsági Minisztérium Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének, 1954 és 1961 között az Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének vezetője. 1947 és 1955 között az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselője. Ezredes (1955).

№ 7

Агентурне донесення про відголос подій Угорської революції серед іноземних студентів у Харкові

31 жовтня 1956 року

Сов. секретно

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ

ист. «КЛАРА»

л. д. № _____

Принял: ст. л-т СЕРГЕЕВ

31/X.56 года

Вольфганг ШУМАН, ВЕРНЕР Франц, Гергард ЕКЕЛЬ и Гельга ЛАПГЕ избраны в партийное руководство землячества студентов из ГДР.

В связи с событиями в Венгрии все студенты волнуются, ведутся целыми днями дискуссии и к ШУМАНУ и ФРАНЦУ обращаются студенты 1-го курса за разъяснениями. Вольфганг сильно нервничает, что не всегда может дать исчерпывающий ответ.

Все студенты: немцы, чехи, поляки, китайцы, русские слушают бибиси и австрийское радио, так как сообщения Москвы их не удовлетворяют. Передачам бибиси и австрийского радио не полностью верят, но все же у всех возникает вопрос: почему советское радио и газеты не дают ясного и исчерпывающего объяснения. Почему о событиях в Венгрии говорили все страны уже 2 дня, а советское радио молчало? Почему студенты вынуждены слушать зарубежное радио? Почему другие радиостанции дают подробности, их сообщения интересуют всех, те станции считаются авторитетными?

Всех интересует, почему Москва говорит только о событиях в гор. Будапеште, не говоря ничего об остальной территории, когда известно, что вся страна охвачена восстанием. Всем ясно, что это не путч, не горсточка повстанцев, а весь народ принимает участие — какая причина? Почему студенты начали демонстрировать, почему советская пресса это называет мирной демонстрацией, а фактически студенты выдвинули 7 требований⁵⁹, в частности

⁵⁹ Насправді список вимог угорського студентства, які були сформульовані 22 жовтня 1956 р. на зборах 5–6 тис. студентів і викладачів Будапештського технологічного університету, включав у себе 16 пунктів, серед них: негайну евакуацію всіх радянських військ із території Угорщини; вибори нового ЦК УПТ шляхом таємного голосування; формування нового уряду на чолі з Імре Надем і звільнення з посад всіх діячів епохи Сталіна–Ракоші; здійснення народного суду над Ракоші та його спільниками; проведення демократичних виборів до Національних Зборів Угорщини на багатопартійній основі; перегляд угорсько-радянських та угорсько-югославських відносин у відповідності до принципу рівноправності та невтручання у внутрішні справи іншої країни; докорінна перебудова економічного життя; перегляд всіх політичних

7.

Ügynöki jelentés a magyar forradalom visszhangjáról a harkovi egyetem külföldi hallgatói körében

1956. október 31.

Szig[orúan] titkos

ÜGYNÖKI JELENTÉS

forr[ás]. „KLÁRA”
sz. kart. № _____

Fogadta: SZERGEJEV fhdgy.[főhadnagy]
56.X.31.

Wolfgang SCHUMANNT, Franz WERNERT, Gerhard ECKELT és Helga LAPGÉT megválasztották az NDK-ból érkezett egyetemisták pártvezetőségébe.

A magyarországi események miatt az összes hallgató nyugtalanodik, reggeltől estig folyó viták folynak, és az első éves hallgatók SCHUMANNHOZ és FRANZHOZ fordulnak magyarázatért. Wolfgang nagyon ideges amiatt, hogy nem mindig tud kimerítő válaszokat adni a kérdésekre.

Az összes egyetemista — németek, csehek, lengyelek, kínaiak és oroszok — a BBC-t és az osztrák rádiót hallgatja, mert Moszkva híradásai nem elégségesek a számukra. A BBC-nek és az osztrák rádióknak nem hisznek teljesen, mégis mindenkiben felmerülnek kérdések: a szovjet rádió és a szovjet újságok miért nem adnak világos és kimerítő magyarázatot? Miért van az, hogy miközben minden ország már 2 napja beszélt a magyarországi eseményekről, a szovjet rádió még mindig hallgatott? Az egyetemisták miért kénytelenek a külföldi rádióadásokat hallgatni? Más rádióadók miért közölnek részleteket, a híradásaik miért érdekelnek mindenkit, és miért van tekintélyük?

Mindenkit érdekel, hogy Moszkva miért csak a budapesti eseményekről beszél és nem mond semmit a többi területről, miközben ismert, hogy a felkelés az egész országban elterjedt. Mindenki előtt világos, hogy ez nem puccs, nem egy maroknyi felkelő, hanem az egész nép részt vesz a megmozdulásokban. Mi ennek az oka? A hallgatók miért kezdtek tüntetni, a szovjet sajtó miért nevezi ezt békés tüntetésnek, miközben a hallgatók gyakorlatilag 7 követelést⁵⁹ fogalmaztak meg, többek között a szovjet csapatok kivonását és a Varsói Szerződésből⁶⁰ való kilépést. Budapesten 2 szovjet hadosztály, sok ezer ember, 5 magyar hadosztály van — ők mind a banditák ellen harcolnak? Ki hiszi ezt el? Miért nem mondják meg az igazat? Ez aláássa a hatalom tekintélyét és a nép bizalmát.

⁵⁹ Valójában 16 pontot tartalmazott az egyetemisták követelése. A követelések első változatát a Szegedi Tudományegyetemen megalakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége fogalmazta meg 1956 október 20-án, majd a Műegyetemen az ország egyetemeinek küldötteiből alakult diákgyűlés öntötte végleges formába október 22-én.

⁶⁰ A Varsói Szerződésből történő kilépés nem szerepelt a követelések között.

вывод советских войск и выход из Варшавского договора⁶⁰. В Будапеште 2 советских дивизии, много тысяч людей, 5 венгерских дивизий — все они воюют с бандитами? Кто этому может поверить? Почему не говорят правду? Это подрывает авторитет власти и доверие народа.

Вольфганг сказал так: ЛЕНИН всегда учил: «Власть сильна тогда, когда она доверяет своему народу, сообщает ему о всех событиях, говорит ему всю правду, советуется с народом, прислушивается к нему. Лишь тогда народ поддерживает свою власть». Но почему нарушается этот ленинский принцип, — спрашивает Вольфганг и все остальные.

«Комсомольская правда» приводила смехотворные объяснения, что виноват «Голос Америки» и другая агитация. Если в стране воюют 7 дивизий, то это не вызвано «Голосом Америки». С болью в душе, с дрожащим от волнения голосом Вольфганг спрашивал: «Почему не говорят нам правду из Москвы? Почему молчит Хрущев⁶¹? Почему все слушают бибиси, ведь не подобает прислу-

та економічних процесів та реабілітація невинно засуджених, дотримання принципу свободи слова та друку, демонтаж пам'ятника Й. Сталіну, дотримання національних традицій тощо.

⁶⁰ Насправді список вимог не містив пункту про вихід із Варшавського договору. Варшавський договір — Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу, підписаний 14 травня 1955 у Варшаві між Албанією, Болгарією, НДР, Польщею, Румунією, СРСР, Угорщиною та Чехословаччиною, що утворив військово-політичний союз країн соцтабору — Організацію Варшавського договору (ОВД). Договір доповнював двосторонні угоди про військово-політичну співпрацю між країнами соціалістичного блоку. Він передбачав створення Політичного консультативного комітету (ПКК) — вищого політичного органу ОВД, об'єднаних збройних сил і об'єднаного командування, а також регламентував перебування радянських військ в Угорщині та Румунії.

⁶¹ Хрущов Микита Сергійович (1894–1971) — радянський партійний і державний діяч, генеральний секретар КПРС (1953–1964). Народився у с. Калинівка (нині село Курської обл., РФ). 1935–1938 — 1-й секретар Московського обкому і міськкому ВКП(б). У цей час здобув довіру Й. Сталіна, чим тривалий час вдало користувався. 1939 — увійшов до складу Політбюро ЦК ВКП(б). 1938–1949 — очолював ЦК КП(б)У (з перервою з березня по грудень 1947, коли першим секретарем ЦК КП(б)У був Л. Каганович). 1944–1947 — голова Ради народних комісарів (РНК) УРСР. Під час німецько-радянської війни був членом військового рад Київського особливого військового округу, Південно-Західного напрямку, Сталінградського фронту, Південного фронту, Воронежського фронту і 1-го Українського фронту; генерал-лейтенант (1943). 1949 — березень 1953 — секретар ЦК ВКП(б) (із 1952 — КПРС) і перший секретар Московського обкому ВКП(б)/КПРС. Із березня 1953 — секретар, з вересня 1953 — перший секретар ЦК КПРС. На XX з'їзді КПРС (1956) офіційно ініціював засудження «культу особи» Й. Сталіна, що по суті означало початок обережної й суперечливої лібералізації комуністичного режиму. За його ініціативою було розпочато реабілітацію репресованих і ще живих в'язнів (переважно комуністів), у 1957 засуджено «антипартійну групу» сталіністів (В. Молотов, Л. Каганович, Г. Маленков та ін.). Водночас Хрущов увійшов в історію як один із найсуперечливіших комуністичних лідерів. Під його тиском XXII з'їзд КПРС (1961) прийняв 3-тю Програму партії, де була проголошена утопічна ідея побудови комунізму в СРСР за 20 років. Поступово почав складатися потворний культ самого Хрущова, який у 1958–1964 очолював Раду Міністрів СРСР, зосередивши у своїх руках чималу владу. Використовуючи непослідовність у його діях, а також зважаючи на невдоволення населення, його оточення почало планомирну роботу з усунення Хрущова, що й сталося на жовтневому (1964 р.) пленумі ЦК КПРС. Після цього й до кінця життя фактично був ізольований на дачі під Москвою.

Wolfgang a következőt mondta: LENIN MINDIG EZT TANÍTOTTA: „A hatalom akkor erős, amikor megbízik a népében, minden eseményről tájékoztatja a népet, a teljes igazságot mondja neki, tanácskozik vele és meghallgatja a véleményét. A nép csak ebben az esetben támogatja a hatalmat”. De miért sértik meg ezt a lenini elvet, kérdezi Wolfgang és a többiek.

A „Komszomolszkaja Pravda” nevenséges magyarázatot közölt, mely szerint az *Amerika Hangja*, meg más rádióadás a hibás. Ha az országban 7 hadosztály harcol, akkor ezt nem az *Amerika Hangja* okozta. Wolfgang elszoruló szívvel, az idegességtől remegő hangon kérdezte: „Miért nem mondanak nekünk igazat Moszkvából? *Hruscsov*⁶¹ miért hallgat? Miért hallgat mindenki BBC-t, hiszen nem illik figyelni az ellenséges forrásokra, ez egyszerűen erkölcstelen. Lefekszem aludni, nem akarom hallgatni ezeket, de a többiek nem tudnak aludni, izgulnak, várják a híreket, és valóságos zarándoklatot szerveznek azokba a szobákba, ahol rádiókészülékek vannak. Düh és bosszankodás fog el amiatt, hogy a mi szovjet újságjaink nem segítenek nekünk az eligazodásban. Mi Franzzal nem tudjuk, hogyan vághatjuk ki magunkat. El kell magyaráznunk nekik, mi történik Magyarországon és ennek tetejébe meg kell magyaráznunk, hogy a szovjet sajtó miért kerül ennyire minden fontos kérdést.

A magyar hallgatók egy része nem eszik, nem alszik. Izgulnak hozzátartozóik, testvéreik miatt. (Nagy) részük pedig nyugodtan kijelenti, hogy másképpen nem is végződhetett volna, hogy az élet nagyon nehéz volt, hogy az agrárországból hirtelen ipari országot akartak csinálni, anélkül, hogy figyelembe vették volna, hogy a munkás enni szeretne, lakást szeretne és emberi módon szeretne élni. A kínaiak is úgy gondolják, hogy teljesen természetes, hogy a nép fellázadt.

Wolfgangnak kérdéseket tesznek fel: a dolgozók pártja miért váltogatja titkárait ennyire gyakran, a Minisztertanács új elnöke miért ad utasításokat a párt KB-ának? Miért van az, hogy a KB titkárainak mindegyike saját politikáját folytatja, és hol van a kollektív vezetés? A kormány miért nem beszél sehol arról, hogy a dolgozók pártjára támaszkodik? Miért hoznak létre új kormányzati szerveket? A pártnak miért nincs tekintélye?

Az NDK-ból érkezett hallgatók és egyáltalán minden német, ahogy Wolfgang mondja, gondosan tanulmányozták a Varsói Szerződést. Sehol se volt szó arról, hogy szovjet csapatokat kell állomásoztatni a népi demokratikus országok területén. Most

⁶¹ Hruscsov Nyikita Szergejevics (1894–1971) szovjet politikus, az SZKP KB első titkára (1953–1964). Kalinovka faluban (ma az Orosz Föderáció Kurszki Területének faluja) született. 1935–1938-ban az SZK(b)P moszkvai területi és városi bizottságának első titkára. 1939-ben bekerült az SZK(b)P KB Politikai Bizottságába. 1938 és 1949 között az UK(b)P KB-t vezette (1947. március–december közötti szünettel, amikor az UK(b)P KB első titkára L. Kaganovics volt). 1944–1947-ben az USZSZK Népbiztosok Tanácsa (Minisztertanácsa) elnöke. A honvédó háború idején a kijevi különleges katonai körzet, a Dél-Nyugat irány, a sztálingrádi front, a déli front, a voronyezsi front és az 1. Ukrán Front katonai tanácsának tagja; altábornagy (1943). 1949 és 1953. március között az SZK(b)P (1952-től SZKP) KB titkára, az SZK(b)P/SZKP moszkvai területi bizottságának első titkára. 1953 márciusától az SZKP KB titkára, 1953 szeptemberétől első titkára. 1958 és 1964 között a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke. Az SZKP KB 1964. októberi plénumán leváltották. Ezt követően gyakorlatilag élete végéig elszigetelten élt Moszkva környéki dácsájában.

шиваться к враждебным источникам, это просто безнравственно. Я ложусь спать, а не хочу их слушать, но все остальные не могут спать, волнуются, ждут известий и устраивают целое паломничество в комнаты, где имеются приемники. Меня охватывает зло и досада, что наши советские газеты не помогают нам разобраться. Мы с Францем не знаем, как выкрутиться. Нужно им объяснить, что в Венгрии происходит, да еще объяснят, почему советская пресса так обходит все важные вопросы.

Часть венгерских студентов не ест, не спит. Волнуются за своих близких, за братьев. А часть (большая) совершенно спокойно заявляет, что оно иначе и не могло кончиться, что жизнь была очень тяжелой, что аграрную страну захотели вдруг сделать индустриальной, не учитывая, что рабочий хочет кушать, иметь квартиру и жить по-человечески. Китайцы тоже считают, что вполне естественно, что народ восстал.

Вольфгангу задают вопросы, почему партия трудящихся так часто меняет своих секретарей, почему новый председатель Совета Министров предписывает ЦК партии? Почему каждый секретарь ЦК проводит свою политику, а где коллективное руководство. Почему правительство нигде не говорит о том, что оно опирается на партию трудящихся? Почему создаются новые органы управления? Почему партия не пользуется авторитетом?

Все землячество, да и вообще все немцы, говорит Вольфганг, тщательно изучали Варшавский договор. Нигде не было сказано, что на территории стран демократии должны быть советские войска. А теперь оказалось, что и в Польше, и в Венгрии были советские танки и артиллерия. В Германии все спрашивают, откуда взялись эти войска, почему скрыли от народов этот факт. Если б сразу все узнали, что это входит в условия договора, никто не удивлялся бы. А теперь все в недоумении, почему обманули народы, куда это годится. Что касается Польши, то Вольфганг говорит, что они счастливо отделались одной Познанью. Но почему «высокие гости» (имелся ввиду визит Хрущева, Кагановича⁶² и др.) так мало побывали в Варшаве? «Не хочется повторять, что передает этот гнилой источник бибиси, но говорят, что Хрущев не подал руки Гомул-

⁶² Каганович Лазар Мойсейович (1893–1991) — партійний і державний діяч СРСР. Народився у с. Кабани (згодом с. Діброва Поліського р-ну Київської області, нині зняте з облікових даних). З 1924 — член ЦК РКП(б). 1924–1925 — секретар ЦК РКП(б). 1925–1928 — генеральний секретар ЦК КП(б)У. З 1930 — член політбюро ЦК ВКП(б). 1930–1935 — перший секретар Московського комітету ВКП(б). Один із організаторів Голодомору 1932–1933 в Україні та на Кубані. У 1930-х роках був причетний до чисток у партії та політики «Великого терору» (1936–1938). 1937–1958 — депутат Верховної Ради СРСР. 1938–1944, 1944–1947, 1947–1953 — заступник голови РНК СРСР, займався питаннями транспорту, паливної промисловості, нафтової промисловості та ін. У березні–грудні 1947 — перший секретар ЦК КП(б)У. 1956–1957 — міністр промисловості будівельних матеріалів СРСР. На XX з'їзді КПРС (1956) назвав культ особи Й. Сталіна «шкідливим», водночас разом з Г. Маленковим, В. Молотовим та ін. вимагав зміщення М. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КПРС на тій підставі, що хрущовська критика діяльності Й. Сталіна нібито зайшла занадто далеко. Рішенням червневого (1957) пленуму ЦК КПРС виведений зі складу ЦК і Президії ЦК КПРС і направлений до м. Азбест Свердловської обл. РФ, де працював директором гірничозбагачувального ком-

pedig kiderült, hogy Lengyelországban is, Magyarországon is voltak orosz tankok és tüzérség. Németországban mindenki azt kérdezi: honnan kerültek oda ezek a csapatok, miért titkolták el az emberektől ezt a tényt. Ha mindenki azonnal tudta volna, hogy ez hozzátartozik a szerződés rendelkezéseihez, akkor senki sem csodálkozott volna. Most pedig mindenki értetlenkedik, miért csapták be a népet, mire jó ez? Ami pedig Lengyelországot illeti, Wolfgang azt mondja, hogy a lengyelek szerencsésen megúszták egyetlen *Poznannal*. De a „magas rangú” vendégek (*Hruscsov*, *Kaganovics*⁶² és mások látogatására gondolt) miért töltöttek Varsóban olyan kevés időt? „Nincs kedvem megismételni azt, amit ez a rohadt forrás, a BBC sugároz, de azt mondják, hogy *Hruscsov* nem nyújtott kezet Gomulkának⁶³, valamint árulónak nevezte. Ez felizgatott mindenkit, mert felmerült az aggodalom, hogy Varsó és Moszkva között viszály keletkezik”.

A kínai hallgatók azt mondják, hogy országukban soha nem kerülhetne sor a felkelésre, mert a kínai hatalom kezdettől fogva helyes önálló politikát folytatott, miközben az összes többi demokratikus ország semmit nem tett, amíg előbb nem mentek el Moszkvába és nem konzultáltak az SZKP KB-val. Már pedig ami jó volt Oroszországnak, nem mindig jó más országoknak.

Továbbá Wolfgang azt mondja, hogy az NDK-ban se önálló a sajtó, hanem ismételteti azt, amit Moszkvából mondanak neki, például évekig sulykolták, hogy a nyugati országok vasfüggönnyet építenek, és Németországban ezt elhitte mindenki, most pedig kiderült, hogy azt maga a Szovjetunió építette és elszigetelte az oroszokat más

⁶² Kaganovics Lazar Mojszejevics (1893–1991) — szovjet politikus. Kabanyi (később a Kijevi Terület Poleszki járásának Dibrova faluja) faluban született. 1934-től a OK(b)P KB tagja, 1924–1925-ben az OK(b)P KB titkára. 1925 és 1928 között az UK(b)P KB főtitkára. 1930-tól az SzK(b)P Politikai Bizottságának tagja. 1935–1938-ban az SZK(b)P moszkvai bizottságának első titkára. Az 1930-as években részese volt a párton belüli tisztogatásnak és a „Nagy Terror” politikájának (1936–1938). 1937–1938-ban a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának képviselője. 1938–1944, 1944–1947, 1947–1953 között a Szovjetunió Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese. 1947. március–december az UK(b)P KB első titkára. 1956–1957-ben a Szovjetunió építőanyag-ipari minisztere. Az SZKP KB 1957. júniusi plenumának határozatával kikerült a párt vezető szerveiből és az Orosz Föderáció Szerdlovi Területe Aszbeszt városába küldték, ahol egy üzem igazgatójaként dolgozott. 1962-ben kizárták a pártból a megtorlások szervezésében és az 1930-as évek tömeges letartóztatásaiban való részvétel miatt.

⁶³ Gomulka Wladyslaw (1905–1982) — lengyel politikus, a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB első titkára (1956–1970). 1926-tól Lengyelország Kommunista Pártjának tagja, a baloldali szakszervezeti mozgalom szervezője. 1934-ben a Szovjetunióban a Komintern Nemzetközi Lenin Iskoláján tanult. 1935-ben visszatért Lengyelországba, ahol kommunista tevékenység miatt hamarosan letartóztatták. A börtönből Németország Lengyelország elleni támadása után, 1939 szeptemberében szabadult, részt vett Varsó védelmében, a kommunista mozgalom irányításában. 1943–1948 között a Lengyel Munkáspárt KB főtitkára. A háború utolsó hónapjaiban egyik kezdeményezője a baloldali erők képviselői szerve, az Országos Nemzeti Tanács (1944) és a Népi Hadsereg (Armija Ludowej) létrehozásának. 1944 végén az ideiglenes kormány miniszterelnök-helyettese és a visszatért (nyugati és déli) területek minisztere (1945–1947). 1948-ban „jobboldali-nacionalista elhajlással” vádolták meg, leváltották tisztségeiből és bebörtönözték (1951–1954). Az 1956. októberi lengyelországi politikai válság idején rehabilitálták és a LEMP KB első titkárává választották. A balti tengerparti munkásvárosokban kezdődött tömegmegmozdulások idején 1970 decemberében leváltották tisztségéből és ezt követően kikerült a legfelső párt- és állami szervekből.

ко⁶³ и назвал его предателем. Это всех взволновало, так как возникают опасения, что будет раздор между Варшавой и Москвой».

Китайские студенты говорят, что в их стране никогда не могло бы дойти до восстания, так как их власть с самого начала стала проводить правильную самостоятельную политику, а все другие демократические страны ничего не предпринимали, не побывав в Москве и не проконсультировавшись с ЦК КПСС. А то, что для России было хорошо, не всегда хорошо для других стран.

Вольфганг дальше говорит, что пресса в ГДР тоже несамостоятельна, а повторяет все, что ей говорят из Москвы, например, много лет твердили, что западные государства создают железный занавес и все в Германии этому верили, а теперь оказалось, что сам Советский Союз создавал его и изолировал русских от других народов. Всеобщее восхищение вызывает политика Булганина⁶⁴, политика дружбы народов и их сотрудничества.

бінагу. У травні 1962 виключений з партії за участь в організації репресій і масових арештів у 1930-ті роки.

⁶³ Гомулка Владислав (1905–1982) — польський комуністичний діяч, генеральний секретар ЦК ПОРП (1956–1970). З 1926 — член Комуністичної партії Польщі (КПП), працював у різних профспілкових організаціях. У 1930-х роках керував страйковою боротьбою робітників у Польщі, неодноразово був заарештований. 1934 нелегально виїхав в СРСР, де навчався у Міжнародній ленінській школі. Наприкінці 1935 повернувся до Польщі, невдовзі був знову ув'язнений за антидержавну діяльність. Звільнився з в'язниці після нападу Німеччини на Польщу у вересні 1939. На початку 1942 розпочав формування організації Польської робітничої партії (ПРП), створеної з ініціативи Комінтерну. Наприкінці 1943 став генеральним секретарем ЦК ПРП, співтворцем її стратегії і тактики, спрямованої на захоплення влади у післявоєнній Польщі. Один з ініціаторів створення представницького органу лівих сил — Крайової національної ради (1944) та Армії Людової, що спиралася на підтримку Москви. Після зайняття Польщі Червоною армією наприкінці 1944 став віце-прем'єром у Тимчасовому уряді, очолюваному соціалістом Е. Осубкою-Моравським, а також віце-прем'єром і міністром повернутих (західних і південних) земель у Тимчасовому уряді національної єдності (1945–1947). Намагався зберегти самостійність прийняття рішень та елементи суверенітету Польщі у період встановлення там комуністичної влади, був опонентом Й. Сталіна щодо створення Комінформбюро. 1948 звинувачений у «право-націоналістичному ухилі», знятий з керівних посад та ув'язнений (1951–1954). Під час політичної кризи в Польщі у жовтні 1956 реабілітований і обраний першим секретарем ЦК Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП). Спираючись на суспільні очікування, реалізував політику демонтажу одіозного сталінського режиму і зміцнення позицій ПОРП, подальшого будівництва соціалізму під протекторатом КПРС і СРСР. Унаслідок гальмування системних реформ, конфліктів із католицькою церквою та інтелігенцією, переслідування інакодумства, залучення Польщі до придушення Празької весни 1968, розгортання антисемітської кампанії втратив впливи у ПОРП і суспільстві. Під час заворушень робітників міст Балтійського узбережжя у грудні 1970 усунутий з посади першого секретаря ЦК ПОРП і виведений зі складу вищих партійних і державних органів.

⁶⁴ Булганін Микола Олександрович (1895–1975) — державний, партійний і військовий діяч СРСР, маршал (1947, у 1958 позбавлений звання), генерал-полковник (1958). Член РСДРП(б) з 1917. 1918–1922 — працював в органах ВНК. Обіймав керівні посади у Вищій раді народного господарства. З липня 1937 — голова РНК РРФСР, 1938–1941 — заступник голови РНК СРСР і одночасно голова Правління Державного банку СРСР. Член Військових рад Західного (1941–1943), 2-го Прибалтійського (1943–1944), 1-го Білоруського (1944) фронтів. Від листопада 1944 — заступник наркома оборони СРСР і член Державного комітету оборони (ДКО), від березня 1946 — перший заступник міністра збройних сил СРСР, від березня 1947 — мі-

népektől. Általános csodálatot vált ki *Bulganyin*⁶⁴ politikája, amely a népek közötti barátságra és együttműködésre irányul.

Wolfgang elmondása szerint az összes német (egyetemista) úgy vélekedik, hogy az NDK-ban az ilyen felkelés lehetetlen lenne, hiszen azt senki nem támogatná. Mindenki meggyőződött fennálló rendszerük előnyeiről és megvédték volna az elért eredményeket. Ráadásul Grotewohl⁶⁵ az összes német határtalan bizalmát és szeretetét élvezte. Ulbrichtot⁶⁶ kevésbé értéklik, mivel nagy ígéretekkel szokott tenni a népek, amelyeket később nem tart be, márpedig a nép nem túri, ha becsapják.

Amikor Wolfgang meghallotta a rádióban a lefrissebb híreket arról, hogy Budapesten romlott a helyzet, annyira elkedvetlenedett, hogy már nem volt képes semmiről beszélgetni és szinte elrohant a kollégiumába. Még a küszöbről megígérte, hogy néhány nap múlva benéz.

1956. X. 30. „KLÁRA”

FELJEGYZÉS:

A jelentésben említett Wolfgang Schumann, Franz Werner és mások az NDK-ból érkezett egyetemi hallgatók.

„KLÁRA” ellenőrzött ügynök, idegen nyelveket tanít Harkov város egyik felsőfokú oktatási intézményében, az NDK-ból érkező egyetemisták tanulmányozására használjuk fel.

A jelen jelentést saját kezdeményezésére küldte be.

⁶⁴ Bulganyin Nyikolaj Alekszandrovics (1895–1975) — szovjet politikus és katonai vezető, marsall (1947, 1958-ban megfosztották rangjától), vezérezredes (1958). 1917-től tagja az OSZD(b)P-nek. 1918–1922-ben az állambiztonsági szervezetekben dolgozott. Vezető tisztségeket töltött be a Legfelső Népgazdasági Tanácsban. 1937 júliusától az OSZSZK Népbiztosok Tanácsának elnöke, 1938–1941-ben a Szovjetunió Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese és egyidejűleg a Szovjetunió Állami Bankja Igazgatóságának elnöke. A Nyugati (1941–1943), a 2. Balti (1943–1944), az 1. Belorusz (1944) frontok katonai tanácsának tagja. 1944 novemberétől a Szovjetunió honvédelmi népbiztosának helyettese és az Állami Honvédelmi Bizottság tagja, 1946 márciusától a Szovjetunió fegyveres erői miniszterének első helyettese, 1947 márciusától a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettese és egyidejűleg 1947. március és 1949. március között a fegyveres erők minisztere. 1950 áprilisától a Szovjetunió Minisztertanácsa első elnökhelyettese, egyidejűleg 1953. márciustól 1955. februárig a Szovjetunió honvédelmi minisztere. 1955. februártól 1958. márciusig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, 1958–1960-ban a sztavropoli szovnarhoz (népgazdasági tanács) elnöke.

⁶⁵ Otto Grotewohl (1894–1964) — német szociáldemokrata, majd kommunista politikus, 1912-től Németország Szociáldemokrata Pártja, 1946-tól a Német Szocialista Egységpárt tagja, a Politikai Bizottság tagja, parlamenti képviselő, az NDK Minisztertanácsának elnöke (1949–1964).

⁶⁶ Walter Ulbricht (1893–1973) — német kommunista politikus, a NSZEP KB főtitkára, majd első titkára (1950–1971), a párt elnöke (1971-), a miniszterelnök első helyettese (1949–1960), az államtanács elnöke (1960-) 1912-től vett részt a munkásmozgalomban, 1919-től a Kommunista Párt tagja. A Komintern tisztségviselője (1924–1943). Tevékenyen részt vett az NDK létrehozásában. Az általa 1952-ben meghirdetett a „szocializmus tervszerű felépítése” szovjet mintára Kelet-Németországban az egyik kiváltó oka volt az 1953. júliusi berlini felkelésnek, amelynek következtében Ulbrichtnak a Berlin-Karlshorstban állomásozó szovjet csapatokhoz kellett menekülnie.

Все немцы (студенты) считают, говорит Вольфганг, что такое восстание в ГДР было бы невозможным, так как никто его не поддержал бы. Все убедились в преимуществах их строя и все стали бы отстаивать достигнутые успехи. К тому у всех немцев Гротеволь⁶⁵ пользуется безграничным доверием, авторитетом и любовью. Ульбрихта⁶⁶ ценят меньше, так как он любит давать народу большие обещания, а потом они не выполняются, а народ не терпит, когда его обманывают.

Услышав по радио последние известия о том, что положение в Будапеште ухудшилось, Вольфганг так расстроился, что уже ни о чем говорить не мог и буквально умчался к себе в общежитие. На пороге он обещал зайти через несколько дней.

30/X-1956 года

«КЛАРА»

СПРАВКА:

Проходящие по донесению Вольфганг Шуман, Вернер Франц и другие являются студентами из Германской Демократической Республики.

«КЛАРА», как агент — проверена, является преподавателем иностранных языков одного из ВУЗ-ов гор. Харькова, используется по изучению студентов из ГДР.

Данное донесение ею представлено инициативно.

ВЕРНО: ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 2 ОТД-НИЯ 2 ОТДЕЛА УКГБ
ПРИ СМ УССР ПО ХАРЬКОВ. ОБЛ. — СТ. ЛЕЙТЕНАНТ —
[Підпис] (СЕРГЕЕВ)

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 196–199.
Оригінал. Машинопис.*

ністр збройних сил СРСР і заступник голови РМ СРСР, від 1949 — заступник голови РМ СРСР, від березня 1953 — міністр оборони СРСР і заступник голови РМ СРСР, лютий 1955 — березень 1958 р. — голова РМ СРСР. 1958–1960 — голова Ставропольського раднаргоспу. Від 1960 на пенсії. Депутат ВР СРСР 1–3-го скликань. Член ЦК ВКП(б)–КПРС 1934–1961, Політбюро (президії) ЦК ВКП(б)–КПРС 1948–1958.

⁶⁵ Отто Гротеволь (1894–1964) — німецький політик, член Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН), з 1946 — Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЕПН), голова Ради міністрів НДР (1949–1964).

⁶⁶ Вальтер Ульбрихт (1893–1973) — німецький комуністичний політик, перший секретар ЦК СЕПН (1950–1971), заступник прем'єр-міністра НДР (1949–1960). Один із засновників НДР, ініціатор побудови Берлінської стіни (1961), сталініст. Проголошений ним у 1952 курс на «планомірну побудову соціалізму» за радянським зразком у Східній Німеччині став однією з причин повстання у червні 1953 у Берліні, внаслідок чого Ульбрихт був змушений втекти під захист радянських військ у резиденцію у Карлсхорсті.

HITELES: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG HARKOVI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE 2. OSZTÁLYA 2. ALOSZTÁLYÁNAK
OPERATÍV MEGBÍZOTTJA

[Aláírás]

(SZERGEJEV) FŐHADNAGY

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 196–199. lap
Eredeti. Gépirás.*

№ 8

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Харківській
області в КДБ при РМ УРСР про висловлювання
населення Харківської області щодо подій в Угорщині
та Польщі**

31 жовтня 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ —

товарищу НИКИТЧЕНКО В.Ф.

гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О нездоровых реакциях отдельных
лиц в связи с событиями, происходящими
в Польше и Венгрии

В УКГБ при СМ УССР по Харьковской области от агентуры поступают данные об антисоветских высказываниях со стороны подучетного элемента в связи с событиями, происходящими в Польше и Венгрии, а также имеют место факты нездорового реагирования со стороны отдельных лиц из числа интеллигенции и молодежи⁶⁷:

Так, по данным агента «ЛАВРОВА», разрабатываемый по делу-формуляр еврейский националист адвокат 1-й юридической консультации ЖЕЛИХОВСКИЙ Савватий Данилович, касаясь событий в Польше, в беседе с адвокатом БЕЛЕЦКОЙ и другими, рассказал:

«Польские коммунисты не считались с мнением приехавших в Варшаву советских руководителей и единогласно избрали секретарем ЦК польской объединенной партии ГОМУЛКО. Это свидетельствует о том, что они не хотят подчиняться влиянию Москвы, а хотят жить самостоятельно. Польски свободолюбивый народ и будут жить свободно без колхозов и других социалистических учреждений».

⁶⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с № 2247».

8.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének jelentése a Harkovi Terület lakosságának véleményéről a magyarországi és lengyelországi eseményekről

1956. október 31.

SZIGORÚAN TITKOS

1. sz. példány

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökének

V. F. Nyikitcsenko vezérőrnagy elvtársnak

Kijev

JELENTÉS

egyres személyek egészségtelen reakálásáról a Lengyelországban és
Magyarországon végbemenő eseményekkel összefüggésben

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségéhez az ügynökségtől adatok érkeznek egyes nyilván tartott elemek szovjetellenes kijelentéseiről a Lengyelországban és Magyarországon végbemenő eseményekkel összefüggésben. Ugyancsak előfordulnak egészségtelen reagálásra mutató tények egyes értelmiségiek és fiatalok részéről:⁶⁷

Így például „LAVROVA” ügynök adata szerint, a Figyelő-dosszié alapján feldolgozás alatt álló zsidó nacionalista, az 1. sz. Jogtanácsadó [Iroda] ügyvédje, ZSELIHOVSZKIJ Szavvatyij Danyilovics a BELECKAJA ügyvéddel és másokkal folytatott beszélgetés során a lengyelországi eseményeket érintve elmondta:

„A lengyel kommunisták nem számoltak a Varsóba érkezett szovjet vezetők véleményével és egyhangúlag megválasztották a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB titkárának GOMULKÁT. Ez arról tanúskodik, hogy nem akarják alárendelni magukat Moszkva befolyásának, hanem önállóan akarnak élni. A lengyelek szabadságszerető nép, és szabadon fognak élni kolhozok és más szocialista intézmények nélkül.”

A továbbiakban felháborodott azon, hogy a sajtónkban hírül adták, hogy a magyar kormány a Szovjetunióhoz fordult segítségért az ellenforradalmi lázadás leveréséhez, ennek kapcsán Zselihovszkij kijelentette:

⁶⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: „2247 sz. különleges jelentés”.

Далее, возмущался тем, что в нашей прессе сообщалось об обращении венгерского правительства к Советскому Союзу с просьбой о помощи для подавления участников контрреволюционного мятежа, при этом Желиховский заявил:

«Варшавский договор не давал права танками давить рабочих и все недовольное режимом население, разве Варшавский договор трактует о поддержке коммунизма в Венгрии советскими штыками. Это им так не пройдет. Общественность Западной Европы и их правительства не будут молчать и выскажут свое слово».

Касаясь происходящих событий в Польше и Венгрии, состоящий на оперативном учете, бывший активный троцкист Попов Сергей Иванович, работающий слесарем на электротяговом заводе, в беседе с агентом «ПОНОМАРЕНКО» заявил:

«Наших политических представителей, которые выезжали в Польшу, по видимому просто выгнали. Да, собственно, какой туда поехал авторитет? Может быть только секретарь ЦК КПСС, который реабилитировал себя тем, что разоблачил Сталина, а остальные совершенно безавторитетные».

Объясняя источнику происшедшие изменения в Польше Попов высказал следующее:

«Политика старого ЦК не отражала воли польского народа, колхозы в стране не приживаются и их надо распустить. Одновременно их надо разогнать и в Советском Союзе».

В таком же тоне, как сообщает агент «ПОНОМАРЕНКО» Попов отзывается и о венгерских событиях, причина которых, по его мнению заключается в том, что в стране был ряд политических ошибок.

По данным агента «БЫКОВА», разрабатываемый по делу-формуляр еврейский националист Фризман Леонид Генрихович⁶⁸, 1935 года рождения, еврей, преподаватель Харьковского Педагогического Института, будучи враждебно настроен к советскому строю, среди своего окружения высказывает антисоветские измышления. В частности, в беседе с источником о событиях, происходящих в Польше и Венгрии, заявил:

«Десять человек долго не могут осуществлять диктатуру, насилие над 200 миллионами человек. С 5 марта 1953 года началось расшатывание на-

⁶⁸ Фризман Леонід Генріхович (1935–2018) — український вчений-літературознавець, педагог, публіцист, доктор філологічних наук (1977), професор (1980). У 1957 закінчив Харківський педагогічний інститут (російська мова і література), у 1963 — Харківський державний університет (німецька мова). 1965–2013 — викладав у Харківському педагогічному інституті (університеті). 1994–2010 — завідувач кафедри російської та зарубіжної (світової) літератури. Автор та укладач 45 книг і близько 550 статей.

„A Varsói Szerződés nem adott jogot arra, hogy tankokkal nyomják el a munkásokat és a rendszerrel elégedetlen lakosságot. Talán a Varsói Szerződést úgy értelmezik, hogy szovjet szuronyokkal kell támogatni a kommunizmust Magyarországon. Ez nekik így nem fog menni. Nyugat-Európa közvéleménye és a kormányok nem fognak hallgatni és megmondják a véleményüket.”

A Lengyelországban és Magyarországon zajló eseményeket érintve, az operatív nyilvántartásban szereplő egykori aktív trockista, Popov Szergej Ivanovics, aki asztalosként dolgozik a villamos vontatási üzemben, „PONOMARENKO” ügynökkel beszélgetve kijelentette:

„Politikai képviselőinket, akik elutaztak Lengyelországba, nyilván egyszerűen elzavarták. Igen, ami azt illeti, milyen tekintély utazott oda? Esetleg csak az SZKP KB titkára, aki azzal rehabilitálta magát, hogy leleplezte Sztálint, a többiek viszont teljesen tekintély nélküliek.”

A Lengyelországban lezajlott változásokat magyarázva Popov a forrásnak a következőket mondta:

„A régi KB politikája nem fejezte ki a lengyel nép akaratát, a kolhozok az országban nem honosodtak meg, ezeket szét kell kergetni. Egyidejűleg azokat szét kell kergetni a Szovjetunióban is.”

Amint azt „PONOMARENKO” ügynök közölte, Popov ugyanebben a hangnemben nyilatkozott a magyarországi eseményekről is, amelyeknek oka véleménye szerint abban rejlik, hogy az országban számos politikai hiba volt.

„BIKOV” ügynök adatai szerint a Figyelő-dosszié alapján feldolgozás alatt álló zsidó nacionalista, Frizman⁶⁸ Leonyid Genrihovics, született 1935-ben, zsidó, a Harkovi Tanárképző Főiskola tanára, ellenséges érzelmű a szovjet rendszer iránt, környezetében szovjetellenes koholmányokat terjeszt. Többek között a forrással beszélgetve a Lengyelországban és Magyarországon végbemenő eseményekről kijelentette:

„Tíz ember sokáig nem tudja megvalósítani a diktatúrát, az erőszakot 200 millió ember felett. 1953. március 5. óta diktatúránk elkezdett inogni. A történelem objektív törvénye szemétdombra söpri a mostani rendszert. A népi demokratikus országok leválása az első szakasz a szocialista rendszer csődjének folyamatában és mi még megéljük veled az új napokat.”

Ez év október 28-án ugyanezzel a forrással a végbemenő eseményekről folytatott beszélgetésben Frizman kijelentette:

⁶⁸ Frizman Leonyid Genrihovics (1935–2018) ukrán irodalomtudós, pedagógus, publicista, a filológiai tudományok doktora (1977), professzor (1980). 1957-ben fejezte be a harkovi tanárképző főiskolát (orosz nyelv és irodalom), 1963-ban a harkovi állami egyetemet (német nyelv). 1965 és 2013 között oktatott a harkovi tanárképző főiskolán (egyetemen). 1994–2010 között az orosz- és világirodalom tanszék vezetője.

шей диктатуры. Объективный закон истории сметет на свалку нынешний режим. Отпадение стран народной демократии — первый этап в процессе краха социалистического режима и мы с тобой еще доживем до новых дней».

28 октября с. г. в беседе с этим же источником по вопросу происходящих событий Фризман высказал:

«...Не имеет значения победят повстанцы или нет, факт один — рухнет проклятая система. Я бы все отдал, чтобы быть сейчас в Венгрии с ними...»

Начальник Планового отдела щетинощеточной фабрики Фастовский Марк Иосифович, ранее разрабатывался как еврейский националист, по сообщению агента «ТУР», 21/Х с. г. среди своих сослуживцев, комментируя внешнеполитические события, заявил:

«Вот видите, как это получается, начали волюнку против Израиля, вмешались в вопрос о Суэцком канале, а теперь должны спасать положение в Союзных странах, так как они перестают слушаться и подчиняться. Снятие с поста маршала РОКОССОВСКОГО⁶⁹ и избрание секретарем ЦК ГОМУЛКИ свидетельствует о том, что польские коммунисты меняют политический курс и стоят за ликвидацию колхозов».

Разрабатываемый по делу агентурно-оперативной проверки еврейский националист Дементьев Михаил Иванович, 1927 года рождения, еврей, беспартийный, работающий преподавателем истории Чугуевской средней школы, который в беседе с агентом «БЫКОВЫМ», наряду с другими антисоветскими выпадами по поводу происходящих событий, заявил:

⁶⁹ Рокосовский Костянтин Костянтинович (1896–1968) — радянський військовий діяч і полководець, маршал Радянського Союзу (1944). Двічі Герой Радянського Союзу (1944, 1945). Під час Другої світової війни командував 9-м механізованим корпусом, із серпня 1941 — 16-ю армією, із липня 1942 — Брянським фронтом, із вересня 1942 — Донським фронтом, із лютого 1943 — Центральним фронтом, із жовтня 1943 — Білоруським фронтом, із лютого 1944 — Першим Білоруським фронтом, із листопада 1944 по червень 1945 — 2-м Білоруським фронтом. Війська під командуванням Рокосовського брали участь у Смоленській битві 1941 р., битві під Москвою 1941–1942, Сталінградській битві 1942–1943, Курській битві 1943, Білоруській наступальній операції 1944, Східнопруській і Східнопомеранській наступальних операціях 1945, Берлінській наступальній операції 1945, Командував Парадом Перемоги на Красній площі в Москві 24 червня 1945. Після війни — головкомандуючий Північною групою військ (1945–1949). У жовтні 1949 за домовленістю між урядами ПНР та СРСР був призначений міністром народної оборони і заступником голови Ради міністрів ПНР; йому було присвоєно військове звання маршала Польщі. Звільнений з посади у Польщі у жовтні 1956. Після повернення до СРСР із 1956 — заступник міністра оборони СРСР. Із липня 1957 — головний інспектор-заступник міністра оборони СРСР, із жовтня 1957 — командуючий військами Закавказького військового округу. 1958–1962 — заступник міністра і головний інспектор Міністерства оборони СРСР.

„...Nincs jelentősége, hogy győznek-e a felkelők vagy sem, egy a lényeg — az átkozott rendszer összeomlik. Mindent odaadnék, hogy most velük lehessenek Magyarországon...”

A kefégyár tervezési osztályának vezetője *Fasztovszkij* Mark Joszifovics, korábban zsidó nacionalistaként állt feldolgozás alatt, „TUR” ügynök információja szerint ez év október 21-én kollégái körében a külpolitikai eseményeket kommentálva kijelentette:

„Látjátok, hogy alakul: elkezdték a huzavonát Izrael ellen, beavatkoztak a Szezi-csatorna ügyébe, most pedig kénytelenek menteni a helyzetet a szövetséges országokban, mert azok már nem fogadnak szót és nem engedelmessékednek. RO-KOSSZOVSZKIJ⁶⁹ marsall leváltása a posztjáról és GOMULKA KB titkárrá választása arról tanúskodik, hogy a lengyel kommunisták megváltoztatják a politikai irányvonalat és a kolhozok felszámolása mellett állnak ki.”

Az ügynöki-operatív ellenőrzés keretében feldolgozás alá vont zsidó nacionalista, *Dementyev* Mihail Ivanovics (1927-ben született, zsidó, pártonkívüli, történelmet tanít a csugujevi középiskolában) a „BIKOV” ügynökkel folytatott beszélgetésben más szovjetellenes kirohanások mellett a végbemenő események kapcsán kijelentette:

„Szétvet a düh! Gyűlölöm az átkozott Oroszországot. Le kell rombolni. Amerikának le kell igáznia és meg kell semmisítenie a civilizáció ezen ellenségeit. A lengyelek és magyarok derék fickók!”

Meg kell említeni, hogy a nyilvántartott elemek egyre gyakoribbá váló ellenséges kirohanásai mellett az értelmiségiek és az ifjúság részéről is előfordulnak egészségtelen vélemények a Lengyelországban és Magyarországon zajló legutóbbi eseményekkel összefüggésben.

Így például a Harkovi Műszaki Egyetem fizika-matematika tudományok kandidátusa, REZNYIK Mihail Benjaminovics rendszeresen hallgatja a BBC-rádióadásokat

⁶⁹ Rokosszovszkij Konsztantyin Konsztantyinovics (1896–1968) a Szovjetunió marsallja (1944), lengyel nemzetvédelmi miniszter (1949–1956) A Szovjetunió Hőse két alkalommal (1944., 1945.). A második világháború alatt a 9. gépesített hadtest, 1941 augusztusától a 16. hadsereg, 1942. júliustól a Brjanszki Front, 1942. szeptembertől a Doni Front, 1943 februárjától a Középső Front, 1943. októbertől a Belorusz, 1944 februárjától az I. Belorusz Front, 1944. novemberétől 1945. júniusig a 2. Belorusz Front parancsnoka. Rokosszovszkij parancsnokága alatt a csapatok részt vettek az 1941-es szmolenszki, az 1941–1943-as Moszkva alatti, az 1942–1943-as sztálingrádi, az 1943-as kurszki csatákban, az 1944-es belorusszai, az 1945-ös kelet-poroszországi és az 1945-ös berlini támadó hadműveletben. 1945. június 24-én a moszkvai Vörös téren ő vezényelte a győzelmi díszszemlét. A háború után az északi hadseregcsoport főparancsnoka (1945–1949). 1949 októberében a Szovjetunió kormányának döntése alapján a lengyel kormány kinevezte nemzetvédelmi miniszternek és a minisztertanács elnökhelyettesének. Lengyelországi beosztása alól 1956 októberében mentették fel. A Szovjetunióba történt visszatérése után a Szovjetunió honvédelmi miniszterhelyettese, 1957 októberétől a Kaukázuson túli katonai körzet parancsnoka. 1958 és 1962 között miniszterhelyettes és a Szovjetunió honvédelmi minisztériuma főfelügyelője.

«Меня мучит злоба! Ненавижу проклятую Россию. Разрушить ее надо. Америка должна покорить и уничтожить этих врагов цивилизации. Молодцы поляки и венгры!»

Следует указать, что наряду с участвовавшими враждебными выпадами со стороны подчетного элемента, имеют место факты нездоровых суждений в связи с последними событиями, происходящими в Польше и Венгрии со стороны лиц из числа интеллигенции и молодежи.

Так, кандидат физико-математических наук Харьковского Политехнического института РЕЗНИК Михаил Вениаминович систематически слушает радиопередачи Би-Би-Си и распространяет их среди сослуживцев. 26/Х-с. г. РЕЗНИК в беседе с доцентом ПАРХОМОВСКИМ Г.Д. и кандидатом технических наук ЛАГУНОВЫМ А.С. по поводу событий в Венгрии выразился:

«Восстание в Венгрии произошло из-за плохих условий существования трудящихся. Американские империалисты здесь не при чем. События в Польше и Венгрии могут привести к «завинчиванию гаек» у нас в стране. В первую очередь это может отразиться на евреях, которые всегда являются козлом отпущения».

Кандидат технических наук ХПИ ЛАГУНОВ Александр Самойлович, 1916 года рождения, беспартийный, 29/Х-56 года, касаясь событий в Венгрии рассказал:

«В Венгрии сейчас применяются те же сталинские методы подавления. Наше руководство, допустив ничтожную свободу, уже вызвало такие беспорядки. Поэтому возможно усиление режима репрессий и т. д.».

Как сообщил агент «КАЧАЛОВ» заведующий лабораторией кафедры электрификации ХПИ ДЕРМАН И.Г. по поводу событий в Венгрии заявил:

«Би-Би-Си является единственным правдивым источником информации. Венгры восстали из-за плохих условий жизни, а наши подавляют их справедливые возмущения. У нас было бы то же самое, если бы не расстреляли всех руководителей 20 лет тому назад».

Касаясь происходящих событий в Венгрии зам. директора Института Почвоведения, ГРИНЧЕНКО Александр Маркович⁷⁰ в разговорах с источником «ЭТА», выразился так:

⁷⁰ Гринченко Олександр Маркович (1904–1998) — український радянський вчений-грунтознавець, доктор сільськогосподарських наук (1955), член-кореспондент Української академії сільськогосподарських наук (1959), заслужений діяч науки УРСР (1964). З 1935 — викладач Харківського сільськогосподарського інституту. В часи «Великого терору» був ув'язнений на 9 місяців. Під час німецько-радянської війни воював у народному ополченні, був евакуйований в Узбекистан. В 1959–1969 — ректор Харківського сільськогосподарського інституту. 1969–1989 — завідувач кафедри ґрунтознавства. Розробив теоретичні основи та практичні

és terjeszti azokat kollégái körében. Ez év október 26-án REZNYIK G. D. PARHOMOVSKIJ docenssel és a műszaki tudományok kandidátusával, A. Sz. LAGUNOVVAL folytatott beszélgetésben a magyarországi események kapcsán így fogalmazott:

„A felkelés Magyarországon a dolgozók rossz életkörülményei miatt történt. Az amerikai imperialistáknak ehhez semmi közük. A lengyelországi és magyarországi események miatt a mi országunkban is szorosabbra húzhatják a gyeplőt. Ez elsősorban a zsidókra lehet hatással, akik mindig bűnbakok.”

A Harkovi Műszaki Egyetemen a műszaki tudományok kandidátusa, LAGUNOV Alekszandr Szamojlovics (1918-ban született, pártonkívüli) 1956. október 29-én a magyarországi eseményeket érintve elmondta:

„Magyarországon most a sztálini elnyomásnak ugyanazokat a módszereit alkalmazzák. Vezetésünk, noha nagyon kevés szabadságot engedett meg, máris ekkora rendbontást váltott ki. Emiatt lehetséges a megtorlások fokozódása stb.”

Amint azt „KACSALOV” ügynök jelentette, a Harkovi Műszaki Egyetem villamosítási tanszéke laboratóriumának vezetője, DERMAN I. G. a magyarországi események kapcsán kijelentette:

„A BBC az egyetlen hiteles hírforrás. A magyarok a rossz életkörülmények miatt keltek fel, a mieink pedig elnyomják igazságos felháborodásukat. Nálunk is ugyanez lenne, ha nem lőtték volna agyon az összes vezetőt 20 évvel ezelőtt.”

A Magyarországon végbemenő eseményeket érintve a Talajtani Intézet igazgatóhelyettese, GRINCSENKO⁷⁰ Alekszandr Markovics „ETA” forrással beszélgetve így fejezte ki magát:

„Engem meglep, hogy a mieink ezt így elnézték. Hogy engedtek meg egy általános felkelést. Véleményem szerint ez nem csupán a magyar kormány politikai rövidlátása, de a mienké is. Véleményem szerint a Balkánról és a Duna völgyből TITO⁷¹ kiszorít minket. Pozícióink Lengyelországban szintén erősen meginogtak. Következésképpen, eltelt több mint 30 év, de a parasztkérdést nem oldottuk meg, sőt, nem tudunk átadni semmilyen tapasztalatot.”

⁷⁰ Grincsenko Alekszandr Markovics (1904–1998) — ukrán szovjet talajkutató-tudós, a mezőgazdasági tudományok doktora (1955), az USZSZK érdemes tudósa (1964), 1935-től a Mezőgazdasági Főiskola oktatója. A „Nagy Terror” idején 9 hónapra bebörtönözték. A honvédő háború idején népfelkelő egységben harcolt. 1959 és 1969 között a harkovi Mezőgazdasági Főiskola rektora. 1969-től 1989-ig a talajtani tanszék vezetője.

⁷¹ Tito, Joszif Broz (1892–1980) jugoszláv politikus, partizánvezető. Részt vett az I. és a II. világháborúban. 1943-tól a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. 1941–1945-ben a népi felszabadító hadsereg és a partizáncapatok parancsnoka. Marsall (1943). 1942-ben létrehozta és vezette az antifasiszta tanácsot, 1943-ban pedig Jugoszlávia Nemzeti Felszabadítási Bizottságát, amely az ország felszabadított területein gyakorlatilag a parlament szerepét töltötte be. 1945-től Jugoszlávia miniszterelnöke, 1953-tól haláláig Jugoszlávia elnöke.

«Меня удивляет как это прозевали наши. Как допустили всеобщее восстание. По моему мнению это близорукость политики не только венгерского правительства, но и нашего. По моему мнению нас с Балкан и долины Дуная вытесняет ТИТО⁷¹. В Польше наши позиции тоже сильно пошатнулись. Выходит, что прошло больше 30 лет, а крестьянский вопрос мы не разрешили и даже не можем передать никакого опыта».

29 октября 1956 года в беседе с этим же источником по вопросу событий в Венгрии директор института академик СОКОЛОВСКИЙ А.Н.⁷² высказал такие суждения:

«Венгерские события страшный удар для нас, также и польские. Ореол защитника слабых и поборника национально-освободительных движений сорван. Наши войска по признанию наших же газет, которые печатают все обращения Имре Надь, защищают правительство от народа. Где же наши слова о невмешательстве, где заверения о приверженности принципам «Панча Шила»⁷³.

заходи щодо окультурення й підвищення родючості солонцевих і підзолистих (кислих) ґрунтів Лісостепу й Полісся УРСР. Підготував і видав 152 наукові праці, з них три монографії та один навчальний посібник.

⁷¹ Броз Йосип (Тіто) (1892–1980) — югославський державний та військовий діяч, лідер Югославії (1945–1980), Президент Югославії (1953–1980), маршал (1943). Учасник Першої та Другої світових війн. З 1934 член ЦК Комуністичної партії Югославії. У 1941–1945 — командувач Народно-визвольною армією і партизанськими загонами Югославії (НВАЮ). 1942 створив та очолив Антифашистське віче, а 1943 — Національний комітет звільнення Югославії, який фактично виконував функції уряду на визволених територіях країни. Лідер Югославії з кінця Другої світової війни до своєї смерті. У 1948 увійшов у конфлікт із керівництвом СРСР на чолі зі Сталіним. У 1948–1952 у Москві велася підготовка до здійснення військового вторгнення в Югославію, у рамках якої СРСР заохочував своїх союзників по соцтабору розбудувати свої військові сили. Це особливо стосувалося Угорщини, якій відводилася провідна роль у можливій війні проти Югославії. Однак цим планам завадила спочатку війна в Кореї (1950–1953), а потім смерть Сталіна. Після смерті останнього відносини між Югославією і СРСР потепліли і в 1955 Тіто здійснив офіційний візит у Москву, проте повного порозуміння з СРСР знайти так і не вдалось. Тіто шукав свій, югославський шлях до соціалізму. Бачив його в самоврядуванні, створенні «робітничих рад» на підприємствах із гранично широкими правами, різкому ослабленні цензури, «керованому» плюралізмі, «відокремленні партії від влади». В основних рисах ця модель склалася до середини 1960-х років і проіснувала до смерті Тіто. У зовнішній політиці був ідеологом Руху неприєднання, проголосивши рівну віддаленість від США і СРСР.

⁷² Соколовський Олексій Никанорович (1884–1959) — ґрунтознавець, директор Харківського сільськогосподарського інституту (з 1944) і науково-дослідного інституту ґрунтознавства (з 1956). Дійсний член АН УРСР (з 1929), Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (з 1926 її перший президент), Всесоюзної академії сільськогосподарських наук (з 1935) та Української академії сільськогосподарських наук (з 1956). У середині 1930-х роках був заарештований і перебував на засланні, потім повернувся в Україну.

⁷³ «Панча Шила» — п'ять принципів мирного співіснування, зафіксованих у договорі 1954 року між Китаєм та Індією про врегулювання міждержавної суперечки за Тибет. Зокрема, вони передбачали: 1) взаємну повагу до територіальної цілісності і суверенітету; 2) ненапад; 3) невтручання у внутрішні справи; 4) рівність та взаємна вигода; 5) мирне співіснування.

1956. október 29-én ugyanezzel a forrással a magyarországi eseményekről beszélgetve az intézet igazgatója, SZOKOLOVSKIJ A. Ny.⁷² akadémikus azt mondta:

„A magyar események szörnyű csapást jelentenek a számunkra, csakúgy, mint a lengyel események. A gyenge védelmezőjének és a nemzeti-felszabadító mozgalmak oltalmazójának nimbusza szertefoszlott. Csapataink a sajtónk bevallása szerint, amely közli Nagy Imre minden felhívását, megvédik a kormányt a néptől. Hol vannak a be nem avatkozásról mondott szavaink, hol van a nyilatkozat a »Pancsa Sila⁷³« elveihez való ragaszkodásról.

Felhívásaiban Nagy Imre következetesen beismeri, hogy a dolgozók egy része el volt keseredve az ország állapota miatt, hogy voltak nehézségek, hogy a kormányt a „legdemokratikusabb” alapon kell létrehozni. Következésképpen az korábban nem volt demokratikus, következésképpen tartalmatlan minden fecsegés arról, hogy a népi demokratikus országokban a legmagasabb rendű demokrácia van.

A magyarországi és lengyelországi események az egyik legjelentősebb vereség a kommunizmusért folyó harcban. Számunkra ez nem csupán vereség, hanem tünet is. Megnyomorít minket a bürokrácia fekélye, megszünteti egyéni kezdeményezésünket, olyan körülményeket hoz létre, amelyek akadályozzák a műszaki fejlődést, a kritika és önkritika fejlesztéséről szóló beszélgetések üresek, elveszítették tartalmukat és formájukat. Feltétlenül sürgősen demokratizálni kell választási rendszerünket (eddig ezek nem választások voltak, hanem a kinevezési gyakorlatot elleplező szertartások), gondolkodni azokról az intézkedésekről, amelyek a széles tömegeket bevonják a politikai életbe. A mi korunknak a nép bevonásának jegyében kell továbbhaladnia.”

Ezzel egyidejűleg SZOKOLOVSKIJ ebben a beszélgetésben hazafias érzelmeket is kifejezésre juttatott, amikor kijelentette:

„Ennek pont ebben az annyira sikeres diplomáciai évben kellett megtörténnie. Hiszen mindezt ki fogják használni az ellenségeink. Értelmiségünk túlnyomó része, amelyhez magamat is sorolom, annyira össze van fonódva a rendszerünkkel és államunkkal, hogy bármilyen fenyegetés a szovjet rendszer ellen — ez automatikus fenyegetés ránk nézve is, mivel az anyagi jólét, a személyes sors egészen

⁷² Szokolovszkij Alekszej Nyikanorovics (1884–1959) — talajkutató, a harkovi Mezőgazdasági Főiskola (1944-től) és a Talajtani Tudományos Kutatóintézet igazgatója (1956-tól). Az USZSZK Tudományos Akadémiája (1929-től), a Mezőgazdasági Tudományok Ukrán Akadémiája (1926-tól annak első elnöke), a Mezőgazdasági Tudományok Összövetségi Akadémiája (1935-től) tagja.

⁷³ A „Pancsa Sila” a békés egymás mellett élés öt alapelve, amelyet Kína és India között a Tibet miatti államközi vitát rendező egyezményben rögzítettek 1954-ben. Ezek: 1) a területi épség és szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása; 2) meg nem támadás; 3) a belügyekbe való be nem avatkozás; 4) egyenlőség és kölcsönös haszon; 5) békés egymás mellett élés. 1955-ben ezek az elvek szolgálták alapul az el nem kötelezett mozgalom ázsiai és afrikai országai bandungi nemzetközi konferenciája záronyilatkozatának.

В обращениях Имре Надь последовательно признается, что часть трудящихся была огорчена состоянием страны, что были трудности, что нужно создать правительство на самой «демократической» основе. Следовательно оно ранее не было демократическим, следовательно разговоры о странах народной демократии как странах высшей демократии, лишены содержания.

События в Венгрии и Польше одно из самых значительных поражений в борьбе за коммунизм. Это не только поражение, но и симптом для нас. Нас заедает язва бюрократизма, она лишает нас личной инициативы, создает условия, препятствующие техническому прогрессу, разговоры о развитии критики и самокритики пустые, лишены содержания, формы. Необходимо срочно демократизировать нашу избирательную систему (до сих пор это не выборы, а ритуал, прикрывающий назначение) и подумать о мерах привлечения к политической жизни широких масс. Наше время должно идти под знаком привлечения народа».

Одновременно с этим СОКОЛОВСКИЙ в этой же беседе высказал патристические настроения, заявляя:

«Нужно было случиться этому в момент столь успешного дипломатического года. Ведь все это будет использовано нашими врагами. Подавляющая часть нашей интеллигенции, к которой я отношу и себя, настолько связана с нашим режимом и государством, что всякая угроза Советскому строю — это автоматически угроза нам самим, т. к. материальное благополучие, личная судьба, вплоть до творческой работы, мыслима и возможна только в условиях этого строя. Нельзя рубить сук, на котором сидишь. Того, кто бы этого захотел, ждет катастрофа и позор. Поэтому в свое время я подал заявление о желании вступить в партию».

По данным источника «КРАСИЛЬНИКОВ» заведующий кафедрой *Харьковского* института механизации сельского хозяйства ТИЩЕНКО Трофим Петрович⁷⁴, касаясь событий, происходящих в Венгрии, в разговорах среди сослуживцев заявил:

«При Сталине такой истории не было, т. к. он мог крепко держать все в руках. Большую роль во всех последних событиях играет ТИТО, он бывает у нас, ходит на охоту, а правит свою линию, ссылаясь на особенности Югославии. Новое правительство Венгрии тоже говорит об этом»⁷⁵.

1955 ці принципи лягли в основу підсумкового документа Бандунзької міжнародної конференції країн Азії та Африки та руху неприєднання.

⁷⁴ Тищенко Трохим Петрович — викладач Харківського інституту інженерів залізничного транспорту, завідувач кафедри деталей машин в Харківському інституті механізації та електрифікації сільського господарства.

⁷⁵ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа, поруч написано: «Вкл. 2247 3/XI-56».

az alkotómunkáig csak ennek a rendszernek a feltételei között képzelhető el és lehetséges. Nem szabad azt az ágat vágni, amelyiken ülsz. Azt, aki ezt szeretné, katasztrófa és szegény várja. Emiatt jelentkeztem annak idején a pártba.”

„KRASZILNYIKOV” ügynök adatai szerint a *Harkovi* Főiskola mezőgazdasági gépészeti tanszékének vezetője, Trofim Petrovics TYISCSENKO⁷⁴ a kollégáival folytatott beszélgetésben a magyarországi eseményeket érintve, kijelentette:

„Sztálin idején ilyen esemény nem volt, mert ő mindent erősen kézben tudott tartani. Az összes legutóbbi eseményben nagy szerepet játszott TITO, ő szokott nálunk járni, vadászatra jár, viszont úgy irányítja a politikáját, hogy közben Jugoszlávia sajátosságaira hivatkozik. Magyarország új kormánya is erről beszél.”⁷⁵

A Magyarországon és Lengyelországban zajló eseményeket szintén ellenséges pozícióból értelmezi a harkovi egyetem oktatója, CSERNYAKOV Mark Vlagyimirovics. Kijelentette:

„A Magyarországon végbemenő események törvényszerűek, mivel azok a Szovjetunió diktátuma ellen irányulnak, ami súlyos gazdasági helyzethez vezetett. Most Lengyelország és Magyarország mögött a többi népi demokratikus országnak kell következnie.”⁷⁶

Ez év október 31-én „JASIN” ügynök közölte, hogy VISNYEVSZKIJ David Kelmanovics⁷⁷ író saját véleményét a magyarországi eseményekről így fogalmazta meg:

„Már rég ezt vártam, Magyarországon az emberek nem szoktak hozzá, hogy meghajoljanak, mint nálunk, ők normálisan akarnak élni. Csapataink nem tartózkodhatnak Magyarországon, mivelhogy ez túlságosan hasonlít Európa amerikai megszállására.”

Amint azt „SUMSZKIJ” ügynök jelentette, a Harkovi Népművészetek Háza munkatársainak többsége politikailag helyesen értékeli az eseményeket, valamint a szovjet kormány ezzel kapcsolatos nyilatkozatait.⁷⁸ Így például, a szovjet kormány nyilatkozatáról BONDARENKO Alekszej Petrovics kijelentette:

⁷⁴ Tyiscsenko Trofim Petrovics — A harkovi vasúti közlekedési mérnöki főiskola oktatója, a harkovi mezőgazdasági gépészeti és villamosítási főiskolán a gépalkatrész tanszék vezetője.

⁷⁵ A dokumentum bal margóján a bekezdést függőleges vonallal emelték ki. A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: „Bevéve a 2247 [számú jelentésbe] [19]56-XI/3”.

⁷⁶ Ugyanúgy.

⁷⁷ Visnyevszkij David Kelmanovics (1910–1977) — ukrán-szovjet író és újságíró, haditudósító. 1933–1941-ben a „Rizyv” újságnál majd a „Molodoj bolsevik” kiadónál dolgozott. A Szovjetunió Írószövetségének tagja (1940-tól). A „nagy honvédő háborúban”, mint egy hadseregűjság tudósítója és egy hadosztály lapjának szerkesztője vett részt. Az SZKP tagja. A „Brak” (1932), a „Mecsta” (1943), „Bronzovij szokol” (1941), „Prosztijje szerdca” (1948) novelláskötetek és több kisregény szerzője.

⁷⁸ 1956. október 30-án hozták nyilvánosságra a Szovjetunió kormányának nyilatkozatát a szocialista országokkal való kapcsolatok alapjairól. A nyilatkozatban, amelyet ugyanaznap este a rádió is közölt és október 31-én a sajtóban is publikáltak, többek között leszögezték: „A szovjet kormány a szocia-

Также с враждебных позиций истолковывает происходящие события в Польше и Венгрии преподаватель Харьковского Университета ЧЕРНЯКОВ Марк Владимирович. Он заявил:

«События, происходящие в Венгрии, закономерны, т. к. они направлены против диктата Советского Союза, приведшего к затруднительному экономическому положению. Теперь вслед за Польшей и Венгрией должны последовать другие страны народной демократии»⁷⁶.

31 октября с. г. агент «ЯШИН» сообщил, что писатель ВИШНЕВСКИЙ Давид Кельманович⁷⁷ свое мнение о венгерских событиях высказал так:

«Я давно ожидал этого, в Венгрии люди не привыкли гнуть спину как у нас, они хотят жить нормально. Наши войска не должны находиться в Венгрии, т. к. это слишком походит на американскую оккупацию Европы».

Как сообщил агент «ШУМСКИЙ», подавляющая часть сотрудников Харьковского Дома Народного творчества дают правильную политическую оценку событиям, а также о декларации Советского правительства, связанную с этими событиями⁷⁸. Так, например, касаясь декларации Советского правительства БОНДАРЕНКО Алексей Петрович в беседе среди сослуживцев заявил:

«Вот это правильно, теперь не будут на нас гавкать, мы поступаем справедливо и по-честному».

Зав. учебной частью Дома Народного творчества МОВСЕЕВ Сергей Артемьевич сказал:

«Теперь все неясности исчезли у наших врагов. Это клевета, что мы подчинили целиком наших соседей. Очень правильно, что отзывают наши во-

⁷⁶ Так само.

⁷⁷ Вишневський Давид Кельманович (1910–1977) — український радянський письменник і журналіст, військовий кореспондент. 1933–1941 працював у журналі «Заклик», видавництві «Молодий більшовик». Член Союзу письменників СРСР (1940). 1941–1949 — на військовій службі у Червоній армії. Брав участь у німецько-радянській війні як кореспондент армійської газети та редактор дивізійної газети. Член КПРС. Автор збірок оповідань: «Брак» (1932), «Мрійник» (1934), «Бронзовий сокіл» (1941), «Прості серця» (1948) та багатьох повістей.

⁷⁸ 30 жовтня 1956 було оголошено Декларацію уряду СРСР про основи взаємовідносин із соціалістичними країнами. У декларації, переданій по радіо увечері того ж дня і опублікованій у пресі 31 жовтня, зокрема, зазначалося: «З метою забезпечення взаємної безпеки соціалістичних країн Радянський Уряд готовий розглянути з іншими соціалістичними країнами — учасниками Варшавського договору питання про радянські війська, які перебувають на територіях зазначених вище країн». Події в Угорщині оцінювалися в документі як «справедливий і прогресивний рух трудящих», до якого приєдналися і реакційні сили. «Радянський уряд, — говорилося у декларації, — готовий вступити у відповідні переговори з урядом Угорської Народної Республіки та іншими учасниками Варшавського договору з питання перебування радянських військ на території Угорщини».

„Na így helyes, most már nem fognak csaholni ránk, mi helyesen és becsületesen járunk el.”

A Népművészetek Háza tanulmányi részlegének vezetője, MOVSZEJEV Szergej Artyomovics azt mondta:

„Az ellenségeinknek most már nincs semmi kétségük. Rágalom, hogy a szomszédainkat teljes egészében alárendeltté tettük. Nagyon helyes, hogy visszahívják a csapatainkat Budapestről⁷⁹, a fasisztáknak nem lesz alapjuk, hogy szovjetellenes agitációt folytassanak és gyűlöletet keltsenek az oroszok ellen.”

Izrael Egyiptom elleni támadását érintve a Népművészetek Háza módszertani szakértője, VOLSANYIK Nyikolaj Abramovics, komszomolista, zsidó nemzetiségű, kijelentette:

„Ezek az átkozott zsidók milyen disznóságot találtak ki: engem idétlen helyzetbe hoztak, ha önkénteseket fognak toborozni, akkor öntudatom alapján kénytelen leszek védeni az egyiptomiakat.”

Viszont a továbbiakban VOLOSNYIK⁸⁰, aki a kérdést nemzeti érzésből kiindulva értelmezte, kijelentette:

„Dehát nem lehet gyilkolni egyvérű nemzettestvéreimet, ezt muszáj lesz megtagadnom. Magyarországon így katonáink kénytelenek voltak elnyomni a felkelést. Ez amiatt történt, mert a magyar katonák nem voltak hajlandók lőni saját népükre. Csak a mi Ivánjaink nem ismerik el a nemzeti kötelékeket és képesek megfojtani egymást.”

1956. október 26-án a Harkovi Mérnöki és Közgazdasági Főiskola hallgatóitól, GREVCOVTÓL és LEVINTŐL bejelentés érkezett a lengyelországi eseményekkel összefüggő egészségtelen véleményekről.

Az említett egyetem lengyel hallgatója, Zdzislaw BOGACZ a hallgatók között elmondta:

„Hazámban az új kormány választása zajlik, a KB titkárának GOMULKÁT fogják megválasztani, a KB régi munkatársait pedig felelősségre vonják azért, amiért helytelen gazdaságpolitikát folytattak Lengyelországban. Egyenlőtlen kereske-

lista országok kölcsönös biztonságának biztosítása céljából kész megvizsgálni a Varsói Szerződésben részt vevő többi szocialista országokkal az illető országok területén tartózkodó szovjet csapatok kérését.” A magyarországi eseményeket a dokumentumban úgy értékelték, mint a „dolgozók igazságos és haladó mozgalmát”, amelyhez reakciós erők is csatlakoztak. „A szovjet kormány — szólt a nyilatkozat — kész tárgyalásokba bocsátkozni a Magyar Népköztársaság kormányával és a Varsói Szerződésben részt vevő más államok kormányaival a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról.”

⁷⁹ Az utasítást a szovjet csapatok Budapestről történő kivonására 1956. október 30-án adták ki, megtiltották, hogy tüzet nyissanak, illetve engedjenek a provokációnak. Még ugyanaznap visszatértek magyarországi elhelyezési körleteikbe.

⁸⁰ Helyesen: Volsanyik.

йска из Будапешта⁷⁹, не будет оснований у фашистов вести антисоветскую агитацию и разжигать ненависть против русских».

Касаясь нападения Израиля на Египет методист Дома Народного Творчества ВОЛШАНИК Николай Абрамович, комсомолец, по национальности еврей, заявил:

«Вот эти чертовы жида придумали такую пакость — меня поставили в дурацкое положение, если будут набирать добровольцев, то я по своему сознанию должен пойти защищать египтян».

Но далее ВОЛОШНИК⁸⁰, истолковывая этот вопрос из своих национальных чувств, заявил:

«Но как же идти бить своих кровных по нации, придется отказаться. Вот в Венгрии наши войска вынуждены были подавлять восстание. Это потому, что венгерские войска отказались стрелять в своих. Это только наши Иваны не признают национальной связи и могут душить друг друга».

26 октября 1956 года от студентов Харьковского Инженерно-Экономического Института ГРЕВЦОВА и ЛЕВИНА поступили заявления о нездоровых суждениях в связи с событиями в Польше.

Польский студент указанного института БОГАЧ Зресплав среди студентов сказал:

«У меня на Родине происходят выборы нового правительства, секретарем ЦК будет избран ГОМУЛКО, а старых работников ЦК привлекут к ответственности за то, что неправильно вели экономическую политику в Польше. Они вели торговые отношения неравные в ущерб Польше, а СССР извлекал для себя выгоду в этой торговле. ГОМУЛКО будет проводить новую политику самостоятельную, не связывая ее с интересами СССР и у нас будет так построено, как ведет политику ТИТО в Югославии».

В этой беседе БОГАЧА поддержал второй польский студент ЖУДА, который заявил:

«Колхозов в Польше не будет, так как они нам не подходят. Польский народ требует, чтобы советских офицеров выгнали из Польши в Советский Союз. Советским Союзом недовольны все, даже в Венгрии поднялось вооруженное восстание».

⁷⁹ Наказ про виведення радянських військ із Будапешта був виданий 30 жовтня 1956 р. Радянським військам заборонялося відкривати вогонь у відповідь, «піддаватися на провокації» та виходити із розташування частини. Вже вранці цього дня радянські війська були повернуті у місця своєї дислокації на території Угорщини.

⁸⁰ Правильно: «Волшаник».

delmi kapcsolatokat folytattak Lengyelország kárára, a Szovjetunió pedig hasznot húzott ebből a kereskedelemből. GOMULKA új, önálló politikát fog folytatni, amelyet nem köt össze a Szovjetunió érdekeivel és úgy lesz kiépítve, ahogyan TITO politikája Jugoszláviában.”

Ebben a beszélgetésben BOGACZOT egy másik lengyel diák, ZSUDA támogatta, aki kijelentette:

„Kolhozok Lengyelországban nem lesznek, mivel számunkra azok nem megfelelőek. A lengyel nép követeli, hogy a szovjet tiszteket zavarják el Lengyelországból a Szovjetunióba. A Szovjetunióval mindenki elégedetlen, még Magyarországon is fegyveres felkelés bontakozott ki.”

Az ügynökségtől beérkezett adatokból kitűnik, hogy a Harkov felsőoktatási intézményeiben tanuló magyar hallgatók túlnyomó része az ott zajló eseményekkel összefüggésben alapvetően a szüleik sorsa miatt nyugtalan.

Abból a célból, hogy megismerjük az ellenséges elemek elgondolásait a nemzeti eseményekkel összefüggésben és megakadályozzuk részükről a lehetséges szovjetellenes jelenségeket, aktivizáltuk az ügynöki-operatív munkát.

A beérkező adatokról tájékoztatjuk az Ukrán KP területi titkárát, V. Ny. TYITOV⁸¹ elvtársat.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének vezetője

[Aláírás]

RESETOV ezredes

1956. október 31.

№1/1952

Harkov

A dokumentumon V. Nyikitszenko határozata áll: „Krikun elvtársnak [Aláírás] [19]56/ XI/2”.

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság, Beérk[ező] № 5980 1956. XI «2»_ Index № 2” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség, Beérk[ező] № 9019 1956. XI. «2»”.

⁸¹ Tyitov Vitalij Nyikolajevics (1907–1980) ukrán pártfunkcionárius. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa és az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa képviselője. Az UKP KB tagja (1954–1961), az SZKP KB tagja (1956–1980). 1953 és 1961 között az UKP Harkovi Területi Bizottságának első titkára. 1961–1965-ben az SZKP KB szövetségi köztársaságok pártszervezetei osztályának vezetője. 1965 és 1971 között Kazahsztán Kommunista Pártja Központi Bizottságának másodtitkára. 1971-től 1980-ig a Szovjetunió állandó KGST-képviselőjének első helyettese.

Из поступивших от агентуры данных явствует, что основная часть венгерских студентов, обучающихся в высших учебных заведениях города Харькова, в основном озабочена судьбой своих родителей в связи с происходящими там событиями.

В целях знания замыслов враждебных элементов в связи с происходящими международными событиями и предотвращения возможных антисоветских проявлений с их стороны, нами активизирована агентурно-оперативная работа.

О получаемых данных информируем секретаря Обкома КП Украины товарища ТИТОВА В.Н.⁸¹

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР
ПО ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОЛКОВНИК
[Підпис] (РЕШЕТОВ)

«31» октября 1956 г.
№ 1/1952
гор. Харьков

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 2/XI/56».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вход. № 5980 «2» XI 1956 г. Индекс № 2» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 9019 «2» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 200–210.
Оригінал. Машинопис.*

⁸¹ Титов Віталій Миколайович (1907–1980) — український радянський і компартійний діяч, депутат Верховної Ради СРСР 4–10-го скликань, депутат Верховної Ради УРСР 3-го і 5-го скликань. Член ЦК КПУ (1954–1961), член ЦК КПРС (1956–1980). 1953–1961 — перший секретар Харківського обласного комітету КПУ. 1961–1965 — завідувач відділу партійних органів ЦК КПРС по союзних республіках. 1962–1965 — секретар ЦК КПРС. 1965–1971 — другий секретар ЦК Комуністичної партії Казахстану. 1970–1980 — перший заступник постійного представника СРСР у Раді Економічної Взаємодопомоги.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy.2753. 200–210. lap
Eredeti. Gépírás.

№ 9

**Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ
про реакцію на угорські події студентів із країн соцтабору,
що навчалися у вишах Києва та Харкова**

[1 листопада 1956 року]

Копія

Сов. секр.
экз. № 3

№ 2223/н

ЦК КП України
Москва КГБ СМ СССР (ч/8 отд.)
1 копия 3 отдел.
1 копия в д. 36.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании студентов из стран народной демократии, обучающихся в высших учебных заведениях гг. Киева и Харькова, на события в Венгрии

В высших учебных заведениях г. Харькова обучается 137 студентов венгерской национальности, которые оживленно обсуждают события, имевшие место в Венгрии.

Большинство студентов-венгров высказывает недовольство тем, что в Будапешт были введены советские войска, расценивая это, как нарушение суверенитета их страны.

О новом составе правительства венгерские студенты, в основном, отзываются положительно, его программу считают удовлетворительной, но относятся к ней с недоверием, полагая, что это пока слова, а что будет на деле, будет еще видно.

По сообщению нашего источника, большинство венгерских студентов, обучающихся в Харьковском политехническом институте, высказывает антисоветские суждения и одобряет требования восставших о повышении заработной платы рабочим, свободы слова и религии, добровольности вступления крестьян в колхозы и др.

Этот же источник сообщает, что отдельные студенты высказывали намерение возвратиться домой. Все они написали письма родным, ожидают ответных писем и ежедневно слушают передачи радио из Будапешта.

По данным другого агента отдельные венгерские студенты, обучающиеся в Харьковском институте механизации и электрификации сельского хозяй-

9.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a „népi demokratikus” országok Kijev és Harkov felsőoktatási intézményeiben tanuló diákjainak reagálásáról a magyarországi eseményekre

[1956. november 1.]

Másolat

Szig[orúan] tit[kos]

3. sz. példány

2223/n

Ukrán KP KB

Moszkva SzU MT KGB (cs/8. o.)

1 másolat 3. oszt[álynak]

1 másolat a 36. sz. dossziéba

Különleges jelentés

**a népi demokratikus országok Kijev és Harkov felsőoktatási intézményeiben
tanuló diákjainak reakciójáról a magyarországi eseményekre**

Harkov felsőoktatási intézményeiben 137 magyar nemzetiségű hallgató tanul, akik élénken vitatják a magyarországi eseményeket.

A magyar hallgatók többsége elégedetlenségének ad hangot amiatt, hogy a szovjet csapatok bevonultak Budapestre, ezt úgy értékelik, mint országuk szuverenitásának megsértését.

A kormány új összetételéről a magyar hallgatók alapvetően kedvezően nyilatkoznak, programját kielégítőnek tartják, de bizalmatlanok, azt feltételezik, hogy ezek egyelőre csak szavak. Meglátják mi lesz a tettekben.

Forrásunk közlése szerint a magyar diákok többsége, akik Harkovban a műszaki egyetemen tanulnak szovjetellenes véleményt hangoztat és helyesli, hogy követelik a munkások fizetésének felemelését, a szólás- és vallásszabadságot, a parasztok önkéntes belépésének [lehetőségét] a szövetkezetekbe stb.

Ugyanez a forrás azt jelentette, hogy egyes diákok kijelentették, szándékukban áll hazatérni. Valamennyien levelet írtak a rokonaiknak, várják a válaszleveleket, és minden nap hallgatják a budapesti rádióadásokat.

Egy másik ügynök adatai szerint egyes magyar diákok, akik a harkovi mezőgazdasági gépészeti és villamosítási főiskolán tanulnak, nyugtalanok a rokonaik sor-

ства, обеспокоены судьбой своих родителей считая, что восставшие могут их преследовать за то, что их дети учатся в СССР.

Студенты ПЛЮТА Мечислав, ГРЕНЬ Юзеф, ШРИЦИК Андор и ГЕВОН Гефге заявили, что если в ближайшие дни не получат писем от родных, то обратятся в венгерское посольство в Москве.

Аспирант Киевского политехнического института ШЛЮКО нашему источнику рассказал, что в настоящее время среди студентов, прибывших на учебу из Венгрии, образовались две враждующие между собой группировки, в одну из них входят лица венгерской национальности, а во вторую — еврейской.

Студент института ПРОКША Ференц, 1933 года рождения, отец его рабочий, член венгерской партии трудящихся, в беседе со ШЛЮКО заявил⁸²:

«Пока у Вас не был поднят вопрос о борьбе с культом личности, венгры относились положительно к Вашей стране, советские войска принимали как освободителей, а в настоящее время смотрят, как на оккупантов».

Преподаватель Киевского политехнического института МОНЕТА сообщил, что студент ГНОИНСКИЙ Александр Александрович, 1935 года рождения⁸³, прибывший на учебу из Польши (отец его член ПОРП, в прошлом рабочий, а затем работал в органах беспечи⁸⁴), в беседах с нашими студентами заявил:

«Польские студенты, а также других стран Европы, — это действительно передовая революционная молодежь, они заставляют правительства своих стран прислушиваться к их голосу, влияют на состав и программу деятельности правительств, а что Ваши студенты...».

Студент Киевского госуниверситета ИОЦЕНТРУК Грүя, подданный Румынской Народной Республики, присутствуя на вечеринке в общежитии и обращаясь к студентам-украинцам, заявил:

«Украина не может сохранить свою национальную культуру, во всей работе чувствуется русизм. Наша пресса освещает неправду, в жизни совсем иное. Румыния может существовать и без Советского Союза..., украинцы дураки и т. п...».

28 октября с. г. в здании Киевского госуниверситета состоялось собрание Комитета Чехословацкого Землячества, на котором присутствовало 76 человек студентов-чехов, обучающихся в высших учебных заведения г. Киева.

⁸² Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

⁸³ Текст «Александр Александрович, 1935 года рождения» у документі закреслено. Цей та наступний абзаци виділено вертикальною лінією на лівому полі документа, поруч написано: «в справку 12/XI».

⁸⁴ Так у тексті.

sa miatt, attól tartva, hogy a felkelők üldözhetik őket azért, mert gyerekeik a Szovjetunióban tanulnak.

Pljuta Mieczyslaw, Greny József, Sricik Andor és Gevon Gefge [Gergő] diákok kijelentették, hogy ha a közeli napokban nem kapnak levelet a rokonaiktól, akkor a moszkvai magyar nagykövetséghez fordulnak.

A kijevei műszaki egyetem aspiránsa, Sljuko forrásunknak elmondta, hogy a Magyarországról érkezett diákok között két egymással szemben álló ellenséges csoportosulás alakult, az egyikbe a magyar nemzetiségűek tartoznak, a másikba a zsidó nemzetiségűek.

Az egyetem hallgatója, Proksa Ferenc (1933-ban született, apja munkás, a Magyar Dolgozók Pártja tagja) Sljukóval folytatott beszélgetése során kijelentette:⁸²

„Amíg Nálatok nem vetették fel a személyi kultusz elleni harc kérdését, a magyarok kedvezően viszonyultak az országotokhoz, a szovjet csapatokat felszabadítóként fogadták, most pedig úgy tekintenek rájuk, mint megszállókra.”

A kijevei műszaki egyetem oktatója, MONYETA közölte, hogy GNOIŃSKI Alekszandr Alekszandrovics hallgató, született 1935-ben,⁸³ Lengyelországból érkezett tanulni (apja tagja a LEMP-nek, a múltban munkás, azután az állambiztonsági szerveknél⁸⁴ dolgozott) a hallgatóinkkal való beszélgetések során kijelentette:

„A lengyel diákok, valamint Európa többi országának diákjai valóban élvonalbeli forradalmi ifjúság, országaik kormányait arra ösztönzik, hogy hallgassák meg a szavukat, befolyásolják a kormányok összetételét és cselekvési programját, az Önök diákjai viszont...”

A kijevei állami egyetem hallgatója, IOCENTRUK Gruja, a Román Népköztársaság állampolgára, amikor jelen volt a kollégiumban egy házibulin odafordult az ukrán diákokhoz, és kijelentette:

„Ukrajna nem tudja megőrizni nemzeti kultúráját, orosz-centrikusság (ruszizmus) érződik az egész munkában. Sajtónk nem az igazat mutatja be, az életben egészen más van. Románia létezhet a Szovjetunió nélkül is. ... az ukránok ostobák stb.”

Ez év október 28-án a kijevei állami egyetem épületében került sor a Csehszlovák Diákközösség Bizottságának gyűlésére, amelyen 76 Kijev felsőoktatási intézményeiben tanuló cseh diák vett részt.

⁸² A bekezdést a dokumentum bal margóján függőleges vonallal emelték ki.

⁸³ „Az Alekszandr Alekszandrovics, született 1935-ben” szövegrészt a dokumentumban kihúzták. Ezt és a következő bekezdést a dokumentum bal margóján függőleges vonallal kiemelték, mellette a következő megjegyzés olvasható: „A XI/12-i feljegyzésbe”.

⁸⁴ Az eredeti orosz nyelvű szövegben az állambiztonsági szervekre nem az orosz, hanem a lengyel elnevezést használják.

КГБ при СМ УССР проводит мероприятия по выяснению вопросов, обсуждавшихся на этом собрании.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

1.11.56.

Черновик уничтожен [Підпис А. Григор'єва]

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 15–17.
Завірена копія. Машинопис.*

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság intézkedéseket tesz, hogy kiderítse milyen kérdéseket vitattak meg ezen a gyűlésen.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitszenko

[19]56. 11. 1.

A piszkozatot megsemmisítették. [A. Grigorjev aláírása]

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy.2753. 15–17. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

Агентурне повідомлення про реакцію угорців Мукачева на події в Угорщині

1 листопада 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

АГЕНТУРНАЯ ЗАМЕТКА

1-го ноября 1956 года нами был принят ист. «Разумный».

29–30 и 31 октября источник «Разумный», находясь в гостях у своего тещи, проживающего в гор. Мукачево, на Росвигово, заходил к своему старому знакомому — парикмахеру ЗЕЛЬД Ивану, венгру, работающему заведующим парикмахерской на Росвигово по ул. Ужгородской, напротив средней школы.

В этой же парикмахерской мастером работает мужчина по имени Михаил, венгр по национальности, возвратившийся месяца три тому из заключения.

ЗЕЛЬД в разговоре с источником о происходящих событиях в Венгрии заявил, что разразившееся восстание по своим размерам значительно превосходит венгерскую революцию 1848 года⁸⁵ и его сила еще в том, что восставшие

⁸⁵ Угорська революція та війна за незалежність 1848–1849 — демократична революція в Угорському королівстві, що входило до складу Австрійської імперії, одна з серії європейських революцій 1848–1849. Відправною точкою стало повстання у Пешті 15 березня 1848, внаслідок чого до влади в Угорщині прийшов ліберальний уряд Лайоша Баттяні, який розпочав модернізаційні реформи і приступив до організації національної гвардії. 18 березня 1848 Державні збори Угорщини схвалили пакет реформ, що включав в себе, зокрема, скасування панщини, ліквідацію поміщицького суду, церковної десятини та інших феодальних пережитків, передачу землі селянам, запровадження загального оподаткування, свободи друку, недоторканості особистості та власності, рівноправ'я християнських конфесій, відповідальність уряду перед парламентом, розширення виборчого права. 11 квітня 1848 імператор Фердинанд V затвердив реформи Угорської революції. Відтак країна перетворилася на конституційну монархію, а фактична влада перейшла до рук національного уряду, підзвітного парламенту. Однак імператор не пішов на поступки угорцям у питаннях міжнародних відносин, фінансової політики та, головне, збройних сил. 5 червня 1848 зібрався новий парламент Угорського королівства, обраний на основі березневого виборчого закону. Невдовзі Відень зміг перейти у контрнаступ і, схиливши на свій бік провідників хорватського національного руху, у вересні 1848 спрямувати хорватські збройні сили на підтримку австрійській армії у війні проти Угорщини. 16 вересня 1848 для керівництва країною під час війни було створено Комітет оборони на чолі з Лайошем Кошутом. Революційна армія на чолі з поляком Юзефом Бемом змогла витіснити австрійські війська із Трансильванії, зайняти Банат та придушити сербів Воеводини. На хвилі перемог 14 квітня 1849 Державні збори Угорщини оголосили Декларацію незалежності від Австрійської монархії, і країна фактично стала республікою, а Кошута було проголошено правителем-президентом країни. Незважаючи на успіхи революції, Угорському королівству не вистачило міжнародного визнання. Королівство Пруссія, Велика Британія та Французька республіка виступили за збереження єдиної Австрійської монархії як гаран-

10.

Ügynöki feljegyzés Munkács magyar lakosainak reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 1.

SZIGORÚAN TITKOS

ÜGYNÖKI FELJEGYZÉS

1956. november 1-jén „Razumnij” [„Eszes”] forrásunkat fogadtuk.

Október 29–30-án és 31-én „Razumnij” forrásunk, aki Munkácson, Oroszvégben vendégeskedett apósánál, meglátogatta régi ismerősét, ZÖLD Iván nevű magyar nemzetiségű fodrászt, aki Oroszvégben, az Ungvári utcában, a középiskolával szemben működő fodrászüzlet vezetőjeként dolgozik.

Ugyanabban a fodrászüzletben dolgozik fodrászként az a Mihály nevű magyar nemzetiségű férfi is, aki három hónappal azelőtt tért vissza büntetésének letöltése után.

A magyarországi eseményekről a forrásunkkal folytatott beszélgetés során ZÖLD kijelentette, hogy méreteit tekintve a kitört felkelés sokkal nagyobb, mint az 1848-as magyar forradalom⁸⁵, és az is növeli a felkelés erejét, hogy a burzsoá Nyugat is támogatja a felkelőket. ZÖLDNEK saját rádiója van, és naponta hallgatja az erről szóló különböző adásokat.

Kijelentette, hogy közeledik a vége — ahogy ő fogalmazott — az oroszok magyarországi uralmának, és hogy Magyarország kiszorítja Kárpátalja területéről a szovjet csapatokat, tehát helyreáll a korábbi állapot, amikor Kárpátalja a burzsoá Magyarországhoz tartozott.

Közben ZÖLD kifejezte azt a szándékát, hogy a szovjet csapatok Kárpátaljáról történő visszavonulása esetén löni fog rájuk.

ZÖLD szó szerint a következőt mondta:

„Még körülbelül kétszázat tennék el láb alól közülük, tudom, hogyan kell, mert őrmesterként szolgáltam a magyar hadseregben”.

ZÖLD körülbelül 49–50 éves, a Moszkvai utca 30 vagy 35 (nem pontos) szám alatt lakik, korábban a Beregszász felé vezető úton, a repülőalakulat kaszárnyája mellett működő fodrászüzletben dolgozott.

A Honvédő Háború idején ZÖLD őrmesterként szolgált a magyar hadseregben.

A forrásunk 1931 óta ismeri ZÖLDET, amikor az utóbbi Volóc faluban dolgozott.

ZÖLD abban az időben is fanatikus magyar nacionalistaként volt jellemezhető.

⁸⁵ Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc és az 1956-os forradalom összehasonlítása nem véletlen. 1956 őszétől 1957 tavaszáig intenzíven és számos formában használták az 1848–49-es forradalom és szabadságharcból öröklött szimbólumokat. Bővebben lásd Gyarmati György: 1848 és 1956 kapcsolata. In: Erdész Ádám (szerk.): Tények és üzenetek. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2007. 9–30.

поддерживаются буржуазным западом. ЗЕЛЬД имеет свой радиоприемник и ежедневно слушает различные радиопередачи по этому поводу.

Он заявил, что наступает конец, по его выражению, господству русских в Венгрии и что последняя вытеснит советские войска с территории Закарпаття, т. е. восстановится прежнее положение, когда Закарпатская Украина входила в состав буржуазной Венгрии.

При этом ЗЕЛЬД высказал свое намерение в случае отступления советских войск из Закарпаття стрелять по ним.

Буквально ЗЕЛЬД выразился так.

«Я бы еще их уложил сотни две, я знаю как это делать, так как служил в Венгерской армии сержантом».

ЗЕЛЬД, примерно 49–50 лет, проживает по ул. Московской 30 или 35 (не точно), ранее работал в парикмахерской возле казарм авиачасти, по дороге на Берегово. В период Отечественной войны ЗЕЛЬД служил в венгерской армии в звании сержанта.

Источник знает ЗЕЛЬДА с 1931 года, когда последний работал в с. Воловец.

И в тот период ЗЕЛЬД характеризовался как фанатично настроенный мадьярский националист.

Семья ЗЕЛЬДА состоит из него и жены, детей не имеет. Он женился в 1953 или 1954 году, ранее не был женат.

При разговоре источника с ЗЕЛЬДОМ присутствовал вышеуказанный парикмахер Михаил, лет 40, отбывавший наказание в течение 5–6 лет. Последнего источник ранее не знал.

Кроме этого в этих беседах участвует систематически приходящий в парикмахерскую сын бывшего греко-католического попа ТОВТ Николай Николаевич, лет 39–40, проживающий в Росвигово, который также одобряет действия восставших в Венгрии и высказывает надежды на скорую перемену власти в Закарпатье. ТОВТ нигде не работает. В парикмахерскую к ЗЕЛЬД часто также заходит и ведет разговоры о текущих событиях еврей по имени Шома, лет около 60-ти, работающий заготовителем скота в Мукачевской заготконторе, часто ездит по селам.

Источнику не известно, имя ли это или фамилия — Шома.

Последний —высокого роста, брюнет, толстый, с широким лицом, бритым лицом.

Шома — местный еврей, ранее источник его не знал.

та стабільності в регіоні. 3 червня 1849 на територію північних комітатів Угорщини на запрошення Відня було введено російську армію під командуванням генерала Івана Паскевича. 13 серпня 1849 угорська армія капітулювала перед російськими військами. Після придушення революції в Угорщині була запроваджена військова диктатура, відроджено цензуру та поліцейський нагляд, засуджено до різних термінів ув'язнення і страчено керівників повстання (Баттяні і 13 генералів). Незважаючи на свою поразку, Угорська революція була однією із найважливіших подій в угорській модерній історії, що заклала фундамент сучасної угорської національної ідентичності. Вона стала також ключовим фактором у трансформації Австрійської імперії у 1867 у двоєдину Австро-Угорську монархію та відродженні угорського суверенітету.

ZÖLD családja belőle és feleségéből áll, gyerekeik nincsenek, 1953-ban vagy 1954-ben nősült meg, azelőtt nem volt nő.

A forrásunk és ZÖLD közötti beszélgetéseknél jelen volt a fent említett körülbelül 40 éves Mihály nevű fodrász, aki az utóbbi 5–6 év folyamán büntetését töltötte. Ez utóbbi személyt forrásunk korábban nem ismerte.

Ezenkívül a beszélgetésekben részt vesz a fodrászüzletben rendszeresen megjelenő TÓTH Nyikolaj Nyikolajevics, volt görögkatolikus pap fia, aki 39–40 éves, Oroszországban lakik, szintén helyesli a magyarországi felkelők tetteit, és reményét hangoztatja azzal kapcsolatban, hogy Kárpátalján hamarosan hatalomváltás lesz. TÓTH nem dolgozik sehol.

ZÖLDHÖZ a fodrászüzletbe gyakran bejár és a zajló eseményekről beszélget egy Soma nevű zsidó, körülbelül 60 éves, aki a munkácsi felvásárló telepen dolgozik felvásárlóként, gyakran járja a falvakat.

A forrásunk nem tudja, hogy a Soma keresztnév-e vagy vezetéknev.

Az utóbbi személy magas, barna hajú, kövér, széles, borotvált arcú.

Soma helyi zsidó, korábban forrásunk nem ismerte.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának vezetője

[Aláírás]

(SZVERDLOV) őrnagy

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének operatív főmegbízottja

[Aláírás] (GNAP százados)

1956. november „1.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 111–112. lap
Eredeti. Gépirás.*

Начальник 1 отдела 4 Управления
КГБ при СМ УССР — майор

(СВЕРДЛОВ)

Ст. оперуполномоченный 4 Управления
КГБ при СМ УССР — капитан

[Підпис]

(ГНАП)

«1» ноября 1956 г.

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 111-112.
Оригінал. Машинопис.*

№ 11

**Записка по «ВЧ» із Дніпропетровська про реакцію
закордонних студентів на угорські події**

1 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Из Днепропетровска
1.XI.56 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

Имеются данные, что студенты из Венгрии, обучающиеся в Днепропетровском металлургическом институте, в общем действия мятежников не одобряют, но считают правильными отдельные выставленные ими требования. Так, студент КОВАЧ, КОРАЙ, ШИПЕ Имре, ТЕРЕНДИ Юрий и другие заявляют, что цели, преследуемые восстанием, можно было достигнуть им без вооруженного выступления.

Эти студенты выражают мнение, что до сего времени в Венгрии была очень односторонняя ориентация на Советский Союз и это следует изменить.

КОВАЧ в частности говорит, что торговые отношения между СССР и ВНР должны быть установлены на основах полного равноправия, чего, по его мнению, в настоящее время нет.

Имеются также данные об отношении к событиям в Венгрии и студентов из Германской демократической республики, которые события не считают контрреволюционными, а большинство требований мятежников рассматривают как демократические, разрешение которых возможно мирным путем.

Студент 5-го курса Днепропетровского инженерно-строительного института из Венгрии БАРТОК Шандор заявил, что целиком одобряет повстанцев, что, по его мнению, Советское правительство поступило неправильно, введя свои войска в Будапешт и приняв участие в подавлении восстания, что народ, по его мнению, хочет и должен судить Ракоши и Гере как главных виновников убийства Райка, и что восстание надо было сделать давно.

Далее БАРТОК заявил, что в Советском Союзе положение еще хуже, чем в Венгрии, но русский народ терпелив. Если бы это было в Венгрии, сказал он,

11.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Dnyepropetrovszki Területi Csoportfőnökségének jelentése a Dnyepropetrovszokban tanuló külföldi hallgatók reakciójáról a magyar eseményekre

1956. november 1.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

Jelentés NF-en Dnyepropetrovszkból

1956. november 1.

Hová és kinek címezve: Nyikitszenko elvtárs

Adatok vannak arra vonatkozóan, hogy a dnyepropetrovszki kohászati főiskolán tanuló magyarországi diákok általában nem helyeslik a felkelők tevékenységét, de az általuk felvetett egyes követeléseket helyesnek tartják. Így Kovács Koraj [Károly], Sipe Imre, Terendi György és más hallgatók kijelentették, hogy a felkelés céljait el lehetett volna érni fegyveres fellépés nélkül is.

Ezeknek a hallgatóknak az a véleménye, hogy Magyarországon mostanáig nagyon egyoldalúan a Szovjetunióra orientálódtak, és ezen változtatni kell.

Kovács egyebek között elmondta, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat a Szovjetunió és Magyarország között a teljes egyenjogúság alapján kell megteremteni, ami véleménye szerint most nincs így.

Adatok vannak a Német Demokratikus Köztársaság hallgatóinak a magyarországi eseményekhez való viszonyulásáról. Ők az eseményeket nem tartják ellenforradalminak, a felkelők követeléseinek többségét demokratikusnak tekintik, amelyek megoldása békés úton lehetséges.

A dnyepropetrovszki építészmérnöki egyetem ötödéves magyar hallgatója, Bartók Sándor kijelentette, hogy teljes egészében helyesli a felkelők [álláspontját], hogy véleménye szerint a szovjet kormány helytelenül járt el, amikor beküldte a csapatait Budapestre és részt vett a felkelés leverésében, hogy a nép — véleménye szerint — el akarja, és el is kell, ítélni Rákosit és Gerőt, mint Rajk meggyilkolásának fő bűnöseit, és hogy a felkelést már régen meg kellett volna csinálni.

A továbbiakban Bartók kijelentette, hogy a Szovjetunióban a helyzet még rosszabb, mint Magyarországon, de az orosz nép béketűrő. Ha ez Magyarországon lenne, mondta, a magyar nép már régen felkelt volna. A beszélgetésben részt vevő diák, Monori László egyértéktett Bartók kijelentéseivel.

то венгерский народ давно бы восстал. Присутствовавший при беседе студент МАНОРИ ЛАСЛО соглашался с высказыванием БАРТОК⁸⁶.

БАРТОК и МАНОРИ — члены венгерской партии трудящихся, БАРТОК — член бюро ВПТ по городу Днепропетровску парторганизации студентов-венгров.

30 октября 1956 года получены данные, что студентка 5-го курса металлургического института из Румынской Народной Республики МОРЕЛИ в беседе со студентами-венграми о событиях в Венгрии заявила, что рабочие нефтяного центра Румынии Плоешти тоже неблагоприятно настроены к Советскому Союзу, особенно к его войскам, расквартированным в Румынии. По ее словам, румынский народ беспокоит, что нефть в СССР отправляется за бесценок и не нравится, что для офицеров Советской Армии открыты в Румынии спецмагазины с продажей товаров по пониженным ценам.

«Румынский народ, заявила она, не совсем хорошо относится к СССР и в Румынии может быть нечто вроде Будапешта».

ТКАЧЕВ⁸⁷

№ 534/Т

1.XI.56 г.

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 1.XI.56 г.».

На документі резолюція М. Зубатенка: «т. Григорьеву. В інформацію [Підпис] 2.XI.56 г.».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вход, № 5949 «1» XI 1956 г. Индекс № 1» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 8983 «2» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 81–83.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

⁸⁶ Цей та наступні абзаци виділені вертикальною лінією на лівому полі документа.

⁸⁷ Ткачов Анатолій Федорович (1909–?) — начальник УКДБ при РМ УРСР у Дніпропетровській області. Народився у м. Макіївка Донецької області. Член ВКП(б) з 1939. 1940–1942 — в керівництві міськ-, райвідділів НКВС, Ворошиловградська область. 1944–1953 — начальник міськ-, райвідділів НКДБ/МДБ, Сталінська область. 1954–1956 — заступник начальника УКДБ у Запорізькій області. 1956–1960 — начальник УКДБ у Дніпропетровській області. Полковник (1957).

Bartók és Monori a Magyar Dolgozók Pártja tagjai. Bartók a magyar diákok dnyepropetrovszki pártszervezete irodájának tagja.⁸⁶

1956. október 30-án olyan adatokat kaptunk, hogy a kohászati főiskola ötödéves hallgatónöje, a Román Népköztársaságból [érkezett] MORELI a magyar diákokkal a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetés alkalmával kijelentette, hogy Romániában a Ploesti olaj(ipari) központ dolgozói a Szovjetunióhoz, különösen annak Romániában állomásozó csapataihoz rosszindulatúan viszonyulnak. Szerinte a román népet nyugtalanítja, hogy az olajat potom áron viszik a Szovjetunióba, és nem tetszik nekik, hogy a szovjet hadsereg tisztjei számára Romániában külön üzleteket nyitottak, ahol a termékeket csökkentett áron adják.

„A román nép, jelentette ki, nem igazán jól viszonyul a Szovjetunióhoz és Romániában lehetséges valami Budapesthez hasonló.”

Tkacsov⁸⁷

534/T

1956. XI. 1.

A dokumentumon V. Nyikitszenko határozata áll: „Krikun elvtársnak [Aláírás] 1956. XI. 1.”

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata áll: *Grigorjev elvtársnak. Tájékoztatásul [Aláírás] 1956. XI. 2.*”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „A Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 5959 1956. XI «1». Index № 1» és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 8983 1956. XI «2»”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 81–83. lap
Eredeti. Formanyomtatvány. Gépírás.

⁸⁶ A szöveg további részét a dokumentum bal oldalán függőleges vonallal emelték ki.

⁸⁷ Tkacsov Anatolij Fjodorovics (1909–?) — A Donyecki Terület Makejevka városában született. 1939-től az SZK(b)P tagja. 1940–1942-ben a Belügyi Népbizottság városi, járási szerveinek vezetésében dolgozott a Vorosilovgrádi Területen. 1944 és 1953 között az Állambiztonsági Népbizottság ill. Minisztérium különböző járási, városi osztályainak vezetője a Sztálini Területen. 1954–1956-ban az Állambiztonsági Bizottság Zaporozsjei Területi Csoportfőnökségének helyettes vezetője. 1956 és 1960 között az Állambiztonsági Bizottság Dnyepropetrovszki Területi Csoportfőnökségének vezetője. Ezredes (1957).

№ 12

Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про реакцію суспільства на події в Польщі та Угорщині

2 листопада 1956 року

Копія

2 ноября [19]56 г.

№ 2230/н

Совершенно секретно

экз. № 2

3-й экз. принят по акту 57 г. (17)

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ УКРАИНЫ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии

В КГБ при СМ УССР продолжают поступать агентурные материалы о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии. Приводим наиболее характерные из них:

Писатель СЕНЧЕНКО И.Е.⁸⁸ в беседе с источником сказал:

«Венгрия и Польша расчистили себе путь к лучшей жизни малой кровью, а вот Украина не сумела сделать этого вовремя, пережила ужасы 1933 и 1937 гг. и до сих пор страдает».

Директор института языкознания Академии наук УССР академик БУЛАХОВСКИЙ Л.А.⁸⁹ в беседе с источником заявил:

⁸⁸ Сенченко Иван Юхимович (1901–1975) — український радянський письменник, поет, прозаїк, перекладач, журналіст, літературний критик, один із зачинателів української радянської літератури. Належав до літературних організацій «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ (1925–1928), «Проліт-фронт» і Спілки письменників СРСР. З 1926 працював у журналах «Вапліте», «Літературний ярмарок», «Пролітфронт», обіймаючи посаду відповідального секретаря. За прозу про сільське життя у 1930-х роках був оголошений апологетом куркульства. З 1943 — відповідальний секретар журналу «Україна» у Москві, а потім у Києві. У вересні 1947 зазнав нищівної критики на пленумі КП(б)У. У подальшому творчість Сенченка замовчувалася. Автор поетичної збірки «В огнях вишневих зав'рюх» (1925), історичних романів «Чорна брама» (1933), «Руді вовки» (1936), романів на робітничу тематику «Металісти» (1932), «Напередодні» (1936) та «Його покоління» (1947; 2-га редакція — 1965), творів для дітей. Найвизначніші твори Сенченка — червоноградський, солонянський та донецький цикли оповідань і повість «Савка» (1972).

⁸⁹ Булаховський Леонід Арсенійович (1888–1961) — український мовознавець, член-кореспондент АН СРСР (з 1946), академік АН УРСР (з 1939), заслужений діяч науки УРСР

12.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre

1956. november 2.

Másolat

[19]56. november 2.
2230/n

Szigorúan titkos
2. sz. példány
A 3. példány az [19]57. évi jegyzőkönyv (17) alapján
átvéve

Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának

Különleges jelentés

a lakosság különböző rétegeinek reakciójáról a
lengyelországi és magyarországi eseményekre

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottsághoz továbbra is érkeznek ügynöki jelentések a lakosság különböző rétegeinek reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre. Felsoroljuk közülük a legjellemzőbbeket:

Szencsenko⁸⁸ I. Je. író a forrással való beszélgetés során azt mondta:

„A lengyelek és a magyarok kis véráldozattal megtisztították maguknak az utat egy jobb élethez, Ukrajna pedig lám nem tette meg ezt idejében, túlélte az 1933. és 1937. évek szörnyűségét és mostanáig szenved.”

⁸⁸ Szencsenko Ivan Jefimovics (1901–1975) — ukrán író, költő, fordító, újságíró, irodalmi kritikus, az ukrán szovjet irodalom egyik megalapítója. 1926-tól a „Vaplite”, „Lyityeraturujaja Jarmarka”, „Prolitfront” újságoknál dolgozott, ahol a felelős titkári posztot töltötte be. Az 1930-as években a paraszti életről szóló prózájáért a kulákság apologetájának nyilvánították. 1943-tól az „Ukrajna” folyóirat felelős titkára Moszkvában, azután pedig Kijevben. 1947. szeptemberében az UK(b)P KB plenumán megsemmisítő kritikát kapott. A későbbiekben Szencsenko művészete elhallgatott. A „Vorhjah visnyevih meteyej” (1925) verseskötet, „Csornije vrata” (1933), „Rizsije volki” (1936) történelmi regények, „Metalliszti” (1932), „Nakanunye” (1936) és „Ego pokolenyjije” (1947 — második kiadásban 1965) munkás témájú regények, gyerekeknek szóló elbeszélések szerzője.

«Последние события в Польше и Венгрии показывают дальнейшее «поправление». Слишком зарвались без учета обстановки и реальных возможностей...

... Не повлияют ли эти события на внутреннюю политику в СССР. Наш народ очень терпелив, но не до бесконечности»⁹⁰.

Старший научный сотрудник института истории Академии наук УССР СЛУЦКИЙ А.Б.⁹¹, член КПСС, в разговоре о событиях в Польше и Венгрии заявил, что он одобряет намеченные в Польше реформы по демократизации ее государственного устройства и отметил, что и в СССР не мешало бы крепко подумать о многих улучшениях нашего управления⁹².

Младший научный сотрудник этого же института СТАШЕВСКИЙ⁹³, член КПСС, в беседе с источником говорил:

«Там не потерпят того, что у нас привыкли переносить, и ослабление террористического режима привело к прорыву накопившегося недовольства. Югославский статут всем понравился и самостоятельный и в почете»⁹⁴.

СТАШЕВСКИЙ с удовлетворением подчеркнул то, что в Польше и Венгрии застрельщиком волнений выступило студенчество и «только у нас тишь и благодать».

(з 1941). Член Харківського історико-філологічного товариства. Автор праць із загального, українського і російського мовознавства, славістики, методики викладання мови тощо. Автор близько 350 наукових праць з різних питань сучасної української мови, її історії, зі славістики, загального мовознавства, методики викладання.

⁹⁰ На лівому полі документа написано: «Аг. "Чернов"».

⁹¹ Слущкий Олександр Борисович (1915–1967) — український радянський історик, дослідник історії робітничого класу України. У 1931–1935 навчався на історичному факультеті Київського державного університету. 1938–1941 – науковий співробітник Інституту історії АН УРСР. Учасник Другої світової війни. 1946–1960 – старший науковий співробітник відділу історії радянського суспільства, 1960–1967 — старший науковий співробітник відділу історії соціалістичного і комуністичного будівництва Інституту історії АН УРСР.

⁹² На лівому полі документа написано: «Аг. "Чернов"».

⁹³ Шашевський Дмитро Миколайович (1924–1969) — дослідник загальної історії та історії міжнародних відносин. 1949 закінчив факультет міжнародних відносин Київського державного університету. 1953–1957 — молодший науковий співробітник, 1957–1963 — старший науковий співробітник відділу загальної історії і міжнародних відносин, 1963–1969 — старший науковий співробітник відділу нової та новітньої історії зарубіжних країн Інституту історії АН УРСР. Доктор історичних наук (1966).

⁹⁴ На лівому полі документа написано: «Аг. "Чернов"».

Az USZSZK Tudományos Akadémiája Nyelvészeti Intézetének igazgatója, Bula-hovszkij L. A.⁸⁹ akadémikus a forrásunkkal való beszélgetésben kijelentette:

„A legutóbbi lengyelországi és magyarországi események további „jobbratólódást” mutatnak. Túlságosan messzire mentek a helyzet és a reális lehetőségek figyelembevétele nélkül...

...Nem befolyásolják-e ezek az események a Szovjetunió belpolitikáját. Népünk nagyon türelmes, de nem a végtelenségig.”⁹⁰

Az USZSZK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, Szluckij A. B.⁹¹, az SZKP tagja, a lengyelországi és magyarországi eseményekről folyó beszélgetés folyamán kijelentette, hogy helyesli a Lengyelországban tervezett reformokat az állami berendezkedés demokratizálását illetően, és megjegyezte, hogy a Szovjetunióknak nem ártana elgondolkodni az igazgatás javításán.⁹²

Ugyanezen intézet tudományos segédmunkatársa. SZTASEVSKIJ⁹³, az SZKP tagja a forrással való beszélgetés során azt mondta:

„Ott nem tűrik azt, amit mi megszokásból elviselünk, és a terrorrendszer gyengülése az összegyűlt elégedetlenség kitöréséhez vezetett. A jugoszláv helyzet mindenkinek megtetszett — önálló és tiszteletre méltó is.”⁹⁴

Sztasevskij elégedetten hangsúlyozta azt, hogy Lengyelországban és Magyarországon a forrongás kezdeményezője az egyetemi ifjúság volt, „csak nálunk van csend és békesség”.

⁸⁹ Bulahovszkij Leonyid Arsenyjevics (1888–1961) — ukrán nyelvész, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja (1946-tól), az USZSZK Tudományos Akadémiájának tagja (1939-től), az USZSZK érdemes tudományos személyisége (1941-től). A harkovi Történeti-Filozófiai Társaság tagja.

⁹⁰ A dokumentum bal oldalán az alábbi megjegyzés található: „Csernov ügy[nök].”

⁹¹ Szluckij Alekszandr Boriszovics (1915–1967) ukrán történész, Ukrajna munkásosztálya történetének kutatója. 1931 és 1935 között a Kijevi Állami Egyetem történelem szakán tanult. 1938–1941-ben az USZSZK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. 1946 és 1960 között az USZSZK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében a szocialista és kommunista építés története osztály tudományos főmunkatársa.

⁹² A dokumentum bal oldalán az alábbi megjegyzés található: „Csernov ügy[nök].”

⁹³ Sztasevskij Dmitrij Nyikolajevics (1924–1969) — történész. 1949-ben fejezte be a Kijevi Állami Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakát. 1953 és 1957 között az USZSZK Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa, 1957–1963-ban az egyetemes történelem és nemzetközi kapcsolatok osztály tudományos főmunkatársa, 1963-tól 1969-ig a az új- és legújabbkori történeti osztály tudományos főmunkatársa. A történettudományok doktora (1966).

⁹⁴ A dokumentum bal oldalán az alábbi megjegyzés található: „Csernov ügy[nök].”

Референт союза художников — искусствовед ВЛАДИЧ-РОЗЕНБЕРГ⁹⁵ заявил источнику⁹⁶:

«В связи с этими событиями нужно ожидать, что в нашей стране снова начнутся аресты».

Редактор издательства Академии наук СПИВАК, по национальности еврей, встретив нашего источника, сказал ему⁹⁷:

«После Польши и Венгрии очередь за демократической Германией. Я уверен, что там в каждой подворотне уже стоят наши танки».

Преподаватель истории в Киевском железнодорожном техникуме ГЕРЦМАН С.М., комментируя последние события, заявил:

«Сейчас происходит распад Сталинской империи и это очень хорошо».

Зам. директора Печерского торгового дома в г. Киеве ЯМПОЛЬСКИЙ Л.М., член КПСС, в беседе с источником, сказал:

«События в Венгрии — это результат той политики, которая проводится в порядке диктата малым странам. Народ там, как видно, умнее нашего народа, он не хочет иметь той счастливой жизни, как в Советском Союзе».

Учитель вечерней средней школы № 2 г. Львова ПОЧИНОК Е.С., украинец, в период немецкой оккупации находился в Германии известен органам КГБ как антисоветски настроенная личность, в беседе с источником о событиях в Польше сказал:

«Правильно польский народ сделал, что потребовал избрать первым секретарем ГОМУЛКУ, который является любимцем польского народа, и он свою политику поведет по другому пути. Всех сталинских ставленников в Польше уберет, т. е. он сделает так, как с ним сделали в свое время».

Инженер треста «Львовуголь» ДУНАЕВСКИЙ П.В., по национальности еврей, в присутствии инженеров этого же треста ПЕТРОВСКОГО А.И. и ПИЛЯВСКОГО И.И., по вопросу событий в Венгрии заявил:

⁹⁵ Владич Леонід Володимирович (Розенберг Іоан-Вольф Пінхасович; 1913–1984) — український радянський мистецтвознавець, журналіст, педагог. Автор досліджень про мистецьку спадщину Т.Г. Шевченка і праць, присвячених відтворенню образу Шевченка в радянському мистецтві. Був одним з організаторів музею Т.Г. Шевченка у Києві, де працював науковим співробітником. Учасник Другої світової війни. У 1958 закінчив Інститут живопису, скульптури та архітектури імені І.Ю. Рєпіна в Ленінграді. У 1960–1982 роках викладав у Київському художньому інституті.

⁹⁶ Тут та далі у документі зроблено правки: слово «источник» закреслено.

⁹⁷ На лівому полі документа написано «Аг. „Майский“».

A festőművészek szövetségének előadója — VLADICS-ROZENBERG⁹⁵ művészettörténész a forrásnak⁹⁶ kijelentette:

„Ezekkel az eseményekkel összefüggésben számítani kell arra, hogy országunkban újra letartóztatások kezdődnek.”

A Tudományos Akadémia könyvkiadójának szerkesztője, SZPIVAK, zsidó nemzetiségű, amikor forrásunkkal találkozott, azt mondta neki⁹⁷:

„Lengyelország és Magyarország után a demokratikus Németországon a sor. Biztos vagyok benne, hogy ott már minden kapualjban állnak a tankjaink.”

A kijevei vasúti technikum történelem tanára GERCMAN Sz. M., a legutóbbi eseményeket kommentálva kijelentette:

„Most végbemegy a sztálini birodalom széthullása és ez nagyon jó.”

A Kijev-Pecseri kereskedelmi vállalat igazgatóhelyettese JAMPOLSZKIJ L. M., az SZKP tagja, a forrással való beszélgetés során elmondta:

„A magyarországi események annak a politikának az eredménye, ami a kis országoknak adott diktátumok formájában valósult meg. Ott a nép, úgy látszik, okosabb a mi népünknel, nem akarja azt a boldog életet, mint a Szovjetunióban.”

A Lvovi 2. számú esti középiskola tanára, POCSINOK Je. Sz., ukrán, a német megszállás időszakában Németországban tartózkodott, a KGB előtt mint szovjetellenes beállítottságú személy ismert, a forrással való beszélgetés során a lengyelországi eseményekről azt mondta:

„Jól csinálta a lengyel nép, hogy követelte Gomulka első titkárrá választását, aki a lengyel nép kedvence, és másként politizál. Az összes sztálini kreatúrát eltakarítja Lengyelországban, vagyis úgy tesz, ahogyan vele tették annak idején.”

A „Lvovugol” tröszt mérnöke, DUNAJEVSZKIJ P. V., nemzetiségét tekintve zsidó, ugyanezen tröszt mérnökeinek — PETROVSZKIJ A. I. és PILJAVSZKIJ I. I. — jelenlétében a magyarországi események kapcsán kijelentette:

„Nekem legjobban azt tetszik, hogy a kormány elismerte a hibáit és megígéri, hogy kijavítja azokat. Ott ugyanúgy, mint nálunk, lenyomták a fizetést és az életszínvonalat, a munkások azért jutottak el idáig. A kormány ígéretei most

⁹⁵ Vladics Leonyid Vlagyimirovics (Rozenberg Ioan-Volf Pinharszovics; 1913–1984) — ukrán művészettörténész, újságíró, pedagógus. Munkásságának középpontjában T. G. Sevczenko művészeti örökségének feltárása állt. A kijevei T. G. Sevczenko múzeum egyik megszervezője, ahol tudományos munkatársként dolgozott. 1958-ban elvégezte a leningrádi I. Je. Repin festészeti, szobrászati és építészeti egyetemet. 1960 és 1982 között a kijevei művészeti egyetemen oktatott.

⁹⁶ Itt és a szöveg többi részében számos javítás található. A „forrás” szó alá van húzva.

⁹⁷ A dokumentum bal oldalán a következő megjegyzés található: „Majszkij” ügy[nők]

«Мне больше всего нравится, что правительство признало свои ошибки и обещает их исправить. Значит там был такой же пресс, как и у нас, в отношении заработной платы и жизненного уровня, что рабочие дошли до этого. Обещания правительства сейчас только маневр, а на самом деле, когда успокоятся, то будет по-прежнему».

Студент *Львовского* лесотехнического института ИВАНИЦКИЙ Янек, по национальности поляк, и ксендз ОЛЬШОВСКИЙ вели между собой беседу о событиях в Венгрии. Обращаясь к ОЛЬШОВСКОМУ, ИВАНИЦКИЙ спросил:

«Слыхал ли отец радио из Варшавы, что в Будапеште все улицы залиты кровью?»

На это ОЛЬШОВСКИЙ ответил:

«Советские штыки умиряют. Это называется «миротворцы», кричат о мире, а сами поступают, как каратели».

Преподаватель 34 средней школы г. Львова КОКОТАЙЛО Р.Р., украинец, ранее принадлежавший к группе «Москвофилов»⁹⁸, в беседе с источником сказал:

«Вскоре должен состояться пленум КПСС по вопросу о внутренней политике и что в этом вопросе политика партии должна измениться резко «вправо».

Прибывший из заключения житель г. Ужгорода ТЕРПАК Иосиф⁹⁹ в беседе с источником заявил:

«Если бы у нас в Закарпатье поднялось восстание, то я присоединился бы к восставшим, т. к. мне нечего терять».

Инженер «Закарпатгеостроя» МАРКЛИ И.И., одобряя действия повстанцев в Венгрии, сказал нашему источнику:

«Это было очень хорошо подготовлено. Хотя погибнут пару тысяч человек, но зато миллионы будут жить хорошо».

Учитель неполной средней школы села Сокирница Хустского района, Закарпатской области, ФЕКЕТЕ в беседе с источником сказал:

⁹⁸ Культурна організація «Галицько-руська матиця» виникла 16 липня 1848 р. у Львові за прикладом схожих організацій чехів і словаків. Основною її метою був розвиток видавничої діяльності, культури та освіти у Східній Галичині. З 1860-х рр. XIX ст. вона перетворилась на москвофільську організацію, заперечувала право на існування українського народу та мови. До 1880-х рр. організація видала понад 80 книг, підручників, спеціальної технічної та педагогічної літератури. Організація припинила свою діяльність у 1930-х рр.

⁹⁹ Терпак (Тирпак) Йосип — народився у 1905 у м. Ужгород, бухгалтер окрспоживспілки. 18 червня 1949 засуджений Закарпатським обласним судом до 10 років позбавлення волі. Реабілітований у 1992.

csak elterelő műveletek, valójában, amikor megnyugszanak az emberek, minden a régi lesz.”

A *Ivovi* erdészeti-műszaki főiskola hallgatója, IWANICKI Janek, lengyel nemzetiségű, és OLSZOWSKI lengyel katolikus pap egymás között beszélgettek a magyarországi eseményekről. OLSZOWSKIHOZ fordulva IWANICKI megkérdezte:

„Hallotta-e atya a rádiót Varsóból, hogy Budapesten minden utcát vér borít?

Erre OLSZOWSKI azt felelte: „A szovjet szuronyok teremtenek békét. Ezeket hívják „béketeremtőknek”. Békéről kiabálnak, közben pedig büntetőosztigosokként viselkednek.”

A *Ivovi* 34. számú középiskola tanára, KOKOTAJLO R. R. ukrán, korábban a „Moszkofil”-ok társasághoz⁹⁸ tartozott, a forrással való beszélgetés során elmondta:

„Nemsokára sor kerül az SZKP plénumára a belpolitikai helyzetről és a párt politikáját élesen meg kell változtatni jobboldali irányba.”

A büntetésletöltés helyéről visszatért ungvári lakos, TYERPAK Jozsif⁹⁹ a forrással beszélgetve kijelentette:

„Ha nálunk Kárpátalján felkelés tört volna ki, csatlakoztam volna a felkelőkhöz, mivel nincs mit vesztenem.”

A „Zakarpatgeosztroj” mérnöke, MARKLI M. I. a budapesti felkelők tettét helyeselve azt mondta forrásunknak:

„Ez nagyon jól elő volt készítve. Habár pár ezer ember meghal, de milliók fognak jobban élni.”

A Kárpátaljai Terület Huszti járás Szeklence faluja iskolájának tanára, FEKETE a forrással folytatott beszélgetésben elmondta:

„A magyarok nem fogják túrni az oroszok elnyomását és a szocialista rendszert, ők jól akarnak élni, nem pedig úgy, ahogyan mi élünk. Talán élet az, amikor nincs pénz a cigarettára. Ha harcolni kellene az amerikaiakkal, én nem emelnék rájuk fegyvert.”

⁹⁸ A Galíciai-ruszin Matica kulturális szervezet 1848. július 16-án jött létre Lvovban a csehek és szlovákok hasonló szervezeteinek példájára. Fő feladatának a könyvkiadást, a kultúra és az oktatásügy fejlesztését tekintette Kelet-Galiciában. A XIX. század 60-as éveitől kezdve moszkofil (azaz oroszbarát) szervezet lett, tagadta az ukrán nép és nyelv létjogosultságát. Az 1880-as évekig több, mint 80 könyvet adott ki, tankönyveket, műszaki és pedagógiai szakirodalmat. A társaság az 1930-as években szűnt meg.

⁹⁹ Tyerpak Jozsif [Tirpák József] — 1905-ben született Ungváron, vállalati könyvelő, 1949. június 18-án a Kárpátaljai Terület Bírósága 10 év szabadságvesztésre ítélte. 1992-ben rehabilitálták.

«Венгры не будут терпеть гнета русских и социалистическую систему, они желают жить хорошо, а не так, как мы живем. Неужели это жизнь, когда не имеешь денег на папиросы. Если бы пришлось воевать с американцами, я бы против них не поднял оружия».

Продавец железнодорожного магазина № 5, в поселке Велико-Березное Закарпатской области, БАРНА в присутствии жителей поселка, во время прохождения советских воинских частей, заявил:

«Дураки едут головы ложить за колхозы и убивать тех людей, которые хотят хорошо жить. Хватит, солдат больше обманывать не будут. Во время Отечественной войны обещали горы-долы, а после войны послали в колхозы да тюрьмы. За что воевать, за колхозы, в которых люди получают солому на трудодни. Пусть только дадут оружие, мы знаем, что с ним делать».

Бригадир грузчиков станции Чоп САВКА И.И. рассказал нашему источнику, что он имеет связь с людьми, которые бастуют в Венгрии, и заявил:

«Вот увидишь, если сюда из Венгрии придут те, с которыми я имею связь, буду первый бить и резать коммунистов и русских».

Жители г. Мукачево СТАРОВОЙТОВ, ТКАЧЕНКО и другие заявили уполномоченному Мукачевского аппарата КГБ, что проживающий в г. Мукачево ПИГАРЬ Адальберт систематически занимается враждебной агитацией. Так, по поводу событий в Польше он заявил: «Теперь настал конец советскому правлению в Польше и оккупантов из Польши выгонят».

В день контрреволюционной провокации в Венгрии ПИГАРЬ, находясь на улице, в присутствии заявителей сказал: «Не далек день, когда я собственными руками буду резать всех русских и евреев. Русские, убирайтесь в Сибирь».

По фактам враждебной агитации ПИГАРЬ райаппаратом КГБ проводится следствие.

Докладываю в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

Верно: [Підпис А. Григор'єва]

Основ[ание]

Агент. м-л и с/сообщ. УКГБ

Закарп. обл. № 414 от 3/Х вх. 8951

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 18–22.
Завірена копія. Машинопис.*

A Kárpátaljai Területen Nagyberezna településen az 5. számú vasúti bolt eladója, BARNA a falu lakosainak jelenlétében a szovjet katonai egységek áthaladásakor kijelentette:

„Az ostobák mennek, hogy a kolhozokért feláldozzák az életüket és megölni azokat az embereket, akik jól akarnak élni. Elég, a katonákat többé nem fogják becsapni. A honvédő háború alatt hegyet-völgyet ígértek, a háború után pedig kolhozokba, sőt börtönbe küldték őket. Miért harcoljanak, a kolhozokért, ahol az emberek szalmát kapnak a munkaegységért. Adjanak csak fegyvert, tudjuk, mit csináljunk velük.”

Csap állomás rakodómunkásainak brigádvezetője, SZAVKA I. I. elmondta forrásunknak, hogy kapcsolatban áll olyan emberekkel, akik Magyarországon sztrájkolnak és kijelentette:

„Meglátod, ha Magyarországról idejönnek azok, akikkel kapcsolatban állok, először a kommunistákat és az oroszokat fogom ütni-vágni.”

SZTAROVOJTOV, TKACSENKO és más munkácsi lakosok a KGB munkácsi apparátusa megbízottjának kijelentették, hogy a Munkácson élő PIGÁR Adalbert rendszeresen ellenséges agitációt folytat. Így például a lengyelországi események kapcsán kijelentette: „Most eljött a szovjet kormányzás vége Lengyelországban és kiűzik Lengyelországból a megszállókat.”

A magyarországi ellenforradalmi provokáció napján PIGÁR az utcán tartózkodva, a bejelentők jelenlétében azt mondta: „Nincs messze a nap, amikor saját kezemmel fogom megölni az összes orosz és zsidót. Oroszok, takarodjatok Szibériába”.

PIGÁR ellenséges agitációja miatt a KGB járási apparátusa vizsgálatot folytat. Tájékoztatás céljából közlöm.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke
V. Nyikitcsenko

Hiteles: [A. Grigorjev aláírása]

Ügynöki anyagok és az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 414. számú X/3-i beérk[ező] 8951 különleges jelentése alapján

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753 18–22. lap
Hiteles másolat. Gépipírás.

№ 13

**Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ
та КДБ при РМ СРСР про реакцію суспільства на події
в Польщі та Угорщині**

3 листопада 1956 року

Копія

3 ноября [19]56

№ 2239/н

Совершенно секретно

экз. № 2

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
УКРАИНЫ
КГБ СССР
г. Серову¹⁰⁰

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии

В дополнение к ранее представленной информации о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии сообщаем:

Директор Харьковского сельскохозяйственного института академик СОКОЛОВСКИЙ заявил:

«...События в Венгрии и Польше — одно из самых значительных поражений в борьбе за коммунизм. Это не только поражение, но и симптом для нас. Нас заедает язва бюрократизма. Она лишает нас личной инициативы, создает условия, препятствующие техническому прогрессу. разгово-

¹⁰⁰ Серов Иван Александрович (1905–1990) — керівник радянських спецслужб, начальник Головного розвідувального управління Генштабу (1958–1963), перший голова КДБ при РМ СРСР (1954–1958), генерал армії (1955, понижений до генерал-майора у 1963), Герой Радянського Союзу (1945). Лютий–липень 1939 – начальник Головного управління Робітничо-селянської міліції НКВС СРСР. Червень–вересень 1939 — начальник 2-го (секретно-політичного) відділу — заступник начальника Головного управління державної безпеки НКВС СРСР. 3 2 вересня 1939 до лютого 1941 – народний комісар внутрішніх справ УРСР. 02.-07.1941 — перший заступник народного комісара держбезпеки СРСР. Безпосередній учасник взяття Берліна, учасник церемонії підписання капітуляції Німеччини 8 травня 1945. 1941–1947 — заступник народного комісара (міністра) внутрішніх справ СРСР. 1947–1954 – перший заступник міністра внутрішніх справ СРСР. Зіграв важливу роль в утриманні влади М.С. Хрущовим на червневому і жовтневому Пленумах ЦК КПРС (1957). У жовтні–листопаді 1956 перебував в Угорщині, один з провідних керівників придушення угорського повстання, керував арештами його учасників, а пізніше — створенням нових органів безпеки. Член ЦК КПРС (1956–1961). Депутат Верховної Ради СРСР 1-го, 2-го і 5-го скликань.

13.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre

1956. november 3.

Másolat

[19]56. november 3.
2239/n

Szigorúan titkos
2. sz. példány

Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának
A Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága
Szerov¹⁰⁰ elvtársnak

Különleges jelentés

a lakosság különböző rétegeinek reakciójáról
a lengyelországi és magyarországi eseményekre

Kiegészítésül a korábban adott tájékoztatáshoz az alábbiakat jelentjük a lakosság különböző rétegeinek reakciójáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre:

A harkovi mezőgazdasági intézet igazgatója, SZOKOLOVSKIJ akadémikus ki-jelentette:

„... A magyarországi és lengyelországi események — az egyik legjelentősebb ve-reség a kommunizmusért folyó harcban. Ez nem csak vereség, hanem szimptó-

¹⁰⁰ Szerov Ivan Alekszandrovics (1905–1990) a szovjet állambiztonság vezetője. 1939. február–júliusban a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága munkás-paraszt milíciája főcsoportfőnökségének vezetője. 1939. július–szeptemberben a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága 2. (titkos-politikai) osztályának vezetője — az Állambiztonsági Főcsoportfőnökség vezetőjének helyettese. 1939. szeptember 2-től 1941 februárjáig az USZSZK belügyi népbiztosa. 1941. február–1942. július között a Szovjetunió állambiztossági népbiztosának első helyettese. 1941 és 1947 között a Szovjetunió belügyi népbiztosának (miniszterének) helyettese. 1947 és 1954 között a Szovjetunió belügyminiszterének első helyettese. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság (KGB) elnöke (1954–1958), A Vezérkar Hírszerzési Főcsoportfőnökségének vezetője (1958–1963). Hadseregtagornok (1955, lefokozták vezérőrnaggyá 1963), a Szovjetunió Hőse (1945). 1956. október–novemberben Magyarországon tartózkodott, ahol irányította a forradalom utáni megtorlás megszervezését, az állambiztonsági szervek újjászervezését. Az SZKP KB tagja (1956–1961). A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának tagja.

ры о развитии критики и самокритики — пустые, лишённые содержания и формы. Необходимо срочно демократизировать нашу избирательную систему и подумать о мерах привлечения к политической жизни широких масс. Наше время должно идти под знаком привлечения народа».

В то же время СОКОЛОВСКИЙ высказал и патриотические настроения:

«...Нужно было случиться этому в момент столь успешного дипломатического года. Ведь все это будет использовано нашими врагами. Подавляющая часть нашей интеллигенции, к которой я отношу и себя, настолько связана с нашим режимом и государством, что всякая угроза советскому строю — это автоматическая угроза нам самим, т. к. материальное благополучие людей, судьба, вплоть до творческой работы, мыслимы и возможны только в условиях этого строя. Нельзя рубить сук, на котором сидишь. Того, кто бы этого захотел, ожидает катастрофа и позор. Поэтому, в свое время я подал заявление о желании вступить в партию».

Преподаватель Харьковского политехнического института кандидат физико-математических наук РЕЗНИК М.Г., по национальности еврей, высказался:

«События в Польше и Венгрии могут привести к завинчиванию гаек у нас в стране. В первую очередь это может отразиться на евреях, которые всегда являются козлом отпущения».

Преподаватель этого же института, кандидат технических наук ЛАГУНОВ А.С. заявил:

«В Венгрии сейчас применяются те же сталинские методы подавления. Наше руководство, допустив ничтожную свободу, уже вызвало такие беспорядки. Поэтому возможно усиление режима, репрессий и т. д.».

Заведующий культмагом в г. Черновцы РАЙТМОН, повстречавшись с нашим источником¹⁰¹, поздравил его с событиями в Венгрии и заявил:

«Это не просто события — это начало распада коммунистического мира. Еще посмотрим, что будет у нас».

Студент 5 курса Днепропетровского инженерно-строительного института БАРТОК Шандор в беседе заявил, что в Советском Союзе положение еще хуже, чем в Венгрии, но русский народ терпелив. Если бы это было в Венгрии, сказал он, то венгерский народ давно бы восстал. Присутствовавший при беседе студент МАНОРИ Ласло соглашался с высказыванием БАРТОК.

БАРТОК и МАНОРИ — члены венгерской партии трудящихся, БАРТОК — член бюро ВПТ по г. Днепропетровску парторганизации студентов-венгров.

¹⁰¹ Слово закреслено в документі і написано: «агентом “Зубаровым”».

ma a számunkra. Szétmar minket a bürokratizmus fekélye. Megfoszt minket a személyes kezdeményezéstől, olyan feltételeket teremt, amelyek akadályozzák a műszaki fejlődést. A kritikáról és önkritikáról folyó beszélgetések — üres és felesleges tartalmak és formák. Sürgősen demokratizálni kell választási rendszerünket, és gondolkodni kell olyan intézkedésekről, amelyek a széles tömegeket bevonják a politikai életbe. A mi korunknak a nép bevonásának jegyében kell továbbhaladnia.”

Ugyanakkor SZOKOLOVSZKIJ hazafias kijelentéseket is tett:

„...Ennek pont ebben az annyira sikeres diplomáciai évben kellett megtörténnie. Hiszen mindezt ki fogják használni az ellenségeink. Értelmiségünk túlnyomó része, amelyhez magamat is sorolom, annyira össze van fonódva a rendszerünkkel és államunkkal, hogy bármilyen fenyegetés a szovjet rendszer ellen — ez automatikus fenyegetés ránk nézve is, mivel az anyagi jólét, a személyes sors egészen az alkotómunkáig csak ennek a rendszernek a feltételei között képzelhető el és lehetséges. Nem szabad azt az ágat vágni, amelyiken ülsz. Azt, aki ezt szeretné, katasztrófa és szegény várja. Emiatt jelentkeztem annak idején a pártba.”

A harkovi műszaki egyetem tanára, a fizika-matematika tudományok kandidátusa, REZNYIK M. G., zsidó nemzetiségű, így nyilatkozott:

„A lengyelországi és magyarországi események elvezethetnek odáig, hogy szorosabbra fogják a gyeplőt nálunk az országban. Ez elsősorban a zsidókra lesz hatásos, akik mindig bűnbakok.”

Ugyanennek az egyetemnek az oktatója, a műszaki tudományok kandidátusa, LAGUNOV A. Sz. kijelentette:

„Magyarországon most az elnyomásnak ugyanazokat a sztálini módszereit alkalmazzák. Vezetésünk, amely elenyészően kevés szabadságot tűr el, már kiváltott ilyen zavargásokat. Ezért lehetséges a rendszer erősítése, repressziók stb.”

A csernovci-i kulturális termékek üzletének vezetője, RAJTMON összetalált zott forrásunkkal¹⁰¹, gratulált neki a magyarországi eseményekhez és kijelentette:

„Ezek nem csupán egyszerűen események, hanem a kommunista világ szétesésének kezdetét jelentik. Még meglátjuk, hogy mi lesz nálunk.”

A dnyepetrovzski építészmérnöki egyetem ötödéves hallgatója, BARTÓK Sándor a beszélgetésben kijelentette, hogy a Szovjetunióban a helyzet még rosszabb, mint Magyarországon, de az orosz nép türelmes. Ha ez Magyarországon lenne, mondta, a magyar nép már régen fellázadt volna. A beszélgetés során jelen lévő MONORI [az eredeti szövegben Manori] László diák egyetértett BARTÓK kijelentésével.

¹⁰¹ A szót a dokumentumban aláhúzták és odaírták: »"Zubarov" ügynökkel«.

Студентка 5 курса Днепропетровского металлургического института, прибывшая на учебу из Румынской Народной Республики МОРЕЛИ в беседе со студентами-венграми о событиях в Венгрии заявила, что рабочие нефтяного центра Румынии Плоешти тоже неблагоприятно настроены к Советскому Союзу, особенно к его войскам, расквартированным в Румынии. По ее словам, румынский народ беспокоит, что нефть в СССР отправляется за бесценок и не нравится, что для офицеров Советской Армии открыты в Румынии спецмагазины с продажей товаров по пониженным ценам.

«Румынский народ, — заявила она, — не совсем хорошо относится к СССР и в Румынии может быть нечто вроде Будапешта».

1 ноября с. г. в бюро обслуживания интуристов в гор. Харькове обратился венгерский студент с просьбой организовать 20 билетов для выезда в Венгрию через станцию Чоп.

На вопрос нашего источника¹⁰², имеется ли разрешение посольства, студент заявил:

«Посольство теперь не вмешивается, посольство теперь будет заменено, если оно уже не заменено. В настоящее время все эти вопросы решает народ. Сегодня мы все венгерские студенты собираемся, и мы сами решим, как нам быть. Мы все, наверное, уедем домой. Завтра я зайду и скажу сколько человек нас собирается уехать».

Преподаватель истории средней школы в г. Чугуев Харьковской области ДЕМЕНТЬЕВ М.И., известный органам КГБ как еврейский националист, в беседе с источником¹⁰³ высказал:

«Меня мучает злоба, ненавижу проклятую Россию, разрушить ее надо. Америка должна уничтожить этого врага цивилизации. Молодцы поляки и венгры»¹⁰⁴.

Слесарь Харьковского электротягового завода, подозреваемый в троцкистской деятельности ПОПОВ С.И. заявил:

«Политика старого ЦК не отражала воли польского народа. Колхозы в стране не приживаются и их надо распустить. Одновременно их надо разогнать и в Советском Союзе».

Преподаватель Харьковского пединститута ФРИДМАН Л.Г.¹⁰⁵ по убеждениям еврейский националист, высказываясь о событиях в Польше и Венгрии, заявил:

¹⁰² Слово закреслено в документі і написано: «агента "Ефимова"».

¹⁰³ Слово закреслено в документі.

¹⁰⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «взято в справку 12/XI».

¹⁰⁵ Правильно: «Фризман».

BARTÓK és MONORI a Magyar Dolgozók Pártja tagjai, Bartók a dnyepropetrovszki magyar diákok pártszervezete vezetőségének tagja.

A dnyepropetrovszki kohászati főiskola ötödéves hallgatója, aki a Román Népköztársaságból jött tanulni, MORELI, a magyar diákokkal a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetésben kijelentette, hogy a romániai Ploesti olajipari központ dolgozói szintén ellenségesen viszonyulnak a Szovjetunióhoz, különösen a Romániában beszállásolt szovjet csapatokhoz. Szavai szerint a román népet nyugtalanítja, hogy az olajat potom áron viszik a Szovjetunióba, és nem tetszik, hogy a szovjet hadsereg tisztjei számára Romániában különleges üzletek nyíltak, ahol az árukat csökkentett áron adják el.

„A román nép — jelentette ki — nem egészen jól viszonyul a Szovjetunióhoz és Romániában lehetséges valami Budapesthez hasonló.”

Ez év november 1-jén Harkovban a külföldi turistákat kiszolgáló irodához egy magyar diák azzal a kéréssel fordult, hogy szerezzenek 20 jegyet a Magyarországra történő kiutazásra Csap állomáson keresztül.

Forrásunk¹⁰² kérdésére, hogy van-e nagykövetségi engedélye, a diák azt válaszolta:

„A nagykövetség most nem avatkozik be, a nagykövetséget most le fogják cserélni, ha ugyan már le nem cserélték. Most mindezeket a kérdéseket a nép dönti el. Ma az összes magyar diák készülődik és mi valamennyien, valószínűleg, haza utazunk. Holnap beugrok és elmondom, hogy közülünk hány személy tervezi az elutazást.”

A Harkovi Terület Csugujev város középiskolájának történelem tanára, DE-MENTYEV M. I., aki az állambiztonsági szervek előtt, mint zsidó nacionalista ismert, a forrásunkkal¹⁰³ folytatott beszélgetésben kijelentette:

„Szétvet a düh, gyűlölöm az átkozott Oroszországot, le kell rombolni. Amerikának meg kell semmisítenie a civilizáció ezen ellenségeit. A lengyelek és magyarok derék fickók!¹⁰⁴

A harkovi villamos vontatási üzem asztalosa, a trockista tevékenységgel gyanúsított POPOV Sz. I. kijelentette:

„A régi KB politikája nem fejezte ki a lengyel nép akaratát. A kolhozok az országban nem honosodtak meg, és szét kell őket kergetni a Szovjetunióban is.”

A harkovi tanárképző főiskola tanára, FRIDMAN¹⁰⁵ L. G., meggyőződéses zsidó nacionalista, állást foglalva a lengyelországi és magyarországi eseményekkel kapcsolatban, kijelentette:

¹⁰² A dokumentumban a szót aláhúzták és odaírták: »"Jefimova" ügynök«.

¹⁰³ A dokumentumban a szó alá van húzva.

¹⁰⁴ A bekezdés mellett a bal oldalon ez szerepel: „Bevéve a XI/12-i feljegyzésbe.”

¹⁰⁵ Elírás, helyesen: Frizman.

«Десять человек не могут осуществлять диктатуру насилия над 200 млн. человек. С 5 марта 1953 г. началось расшатывание нашей диктатуры. Объективный закон истории сметет на свалку нынешний режим. Отпадение стран народной демократии — первый этап в процессе краха социалистического режима, и мы с тобой еще доживем до новых дней...

...Не имеет значения, победят повстанцы или нет, факт один — рухнет проклятая система. Я бы все отдал, чтобы быть сейчас в Венгрии с ними».

По сообщению нашего источника, студенты 5-го курса факультета журналистики Киевского государственного университета вынашивают намерения отказаться участвовать в Октябрьской демонстрации якобы в знак солидарности с венгерскими студентами.

Эти данные нами тщательно проверяются.

Учитель средней школы села Середнее Ужгородского района, Закарпатской области, ЗАДОРЖНЫЙ Р.Н., известный органам КГБ как украинский националист, в беседе с источником заявлял:

«Вообще мадьяры молодцы! Они докажут всему миру, что можно бороться за свободу и в условиях настоящего режима. Восстание охватит все страны народной демократии, а также прибалтийские страны, в которых не прекращается война против коммунистов и наших вынудят пойти на уступки».

Возвратившийся из заключения житель села Заречево Перечинского района, Закарпатской области, ПЕЦКО Ю.П. заявил нашему агенту¹⁰⁶:

«Кругом нас события мирового масштаба, а мы — спим. Как хочется быть активным участником подобных событий, где бы я в числе других повстанцев имел бы счастье отомстить Советам за все пережитое, стать настоящим борцом за волю Украины».

Житель села Новосельска Виноградовского района, Закарпатской области, венгр ДЕВРИ Н.А., был добровольцем в хортиевской армии, сдался в плен американцам и возвратился в октябре 1945 года. В последнее время работал учителем, но за избиение ученика уволен, среди своих односельчан говорил:

«Товарищи! Те, у кого есть радиоприемники, наверное слушают, что происходит в Венгрии. Я прошу, чтобы и дальше слушали и сочувствовали им, а если будет нужно, то примите участие».

Заведующий буфетом в райцентре Тячево Закарпатской области, венгр ЕРВИ Гофман заявил:

¹⁰⁶ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «взято в справку 12/XI».

„Tíz ember nem tudja megvalósítani a diktatúrát, az erőszakot 200 millió ember felett. 1953. március 5. óta a diktatúránk elkezdett inogni. A történelem objektív törvénye szemétdombra söpri a mostani rendszert. A népi demokratikus országok leválása az első szakasz a szocialista rendszer csődjének folyamatában és mi még megéljük veled az új napokat.

... Nincs jelentősége, hogy győznek-e a felkelők vagy sem, egy a lényeg — az átkozott rendszer összeomlik. Mindent odaadnék, hogy most velük lehessenek Magyarországon....”

Forrásunk információi szerint a Kijevi Állami Egyetem újságíró szakának ötödéves hallgatói megpróbálják elutasítani a résztvételt az Októberi megemlékezésen*, állítólag a magyar egyetemistákkal való szolidaritás jeléül.

Ezeket az adatokat alaposan megvizsgáljuk.

Az Ungvári járás Szerednye falu iskolájának tanára, ZADOROZSNIJ R. N., a KGB szervei előtt mint ukrán nacionalista ismert, a forrással való beszélgetésben kijelentette:

„A magyarok általában derék fickók! Bebizonyítják az egész világnak, hogy lehet a szabadságért harcolni még a mostani rendszer keretei között is. A felkelés átfogja valamennyi népi demokratikus országot, még a balti országokat is, amelyekben nem marad abba a háború a kommunisták ellen, és a mieink kénytelenek lesznek engedményeket tenni.”

A Kárpátaljai Terület Perecsenyi járás Drugetháza falujának a büntetésletöltés helyéről visszatért lakosa, PECKO Ju. P. kijelentette ügynökünknek¹⁰⁶:

„Körülöttünk világméretű események [zajlanak], mi pedig alszunk. Mennyire szeretnék aktív résztvevője lenni hasonló eseményeknek, ahol más felkelők mellett szerencsém lenne megbosszulni a szovjeteknek az átélteket, igazi harcossá válni Ukrajna szabadságáért.”

A Kárpátaljai Terület Nagyszőlősi járás Tiszaújhely falujának lakosa, a magyar DEVRI N. A., a horthysta hadsereg önkéntese volt, megadta magát az amerikaiaknak és 1945 októberében tért vissza. Az utóbbi időben tanárként dolgozik, de egy diák megverésért elbocsátották, falubelije körében azt mondta:

„Eltársak! Akiknek van rádiókészüléke, bizonyára hallotta, hogy mi történik Magyarországon. Azt kérem, hogy továbbra is hallgassák és rokonszenvezzenek velük, és ha szükség lesz rá, vegyenek részt.”

A Kárpátaljai Terület Técső járási központja büféjének vezetője, a magyar ERVI Hofman [Hofman Ervin?] kijelentette:

* Az „Októberi megemlékezés” az 1917 októberében lezajlott bolsevik forradalom évfordulójának ünnepe.

¹⁰⁶ A dokumentumban a bekezdés mellett a bal oldalon odaírva: „Bévéve a XI/12-i feljegyzésbe.”

«Наши братья проливают кровь в Будапеште, а мы здесь сидим. Нам надо идти в Венгрию и оказать помощь восставшим».

Докладываю в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ
СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

[Подпис А. Григор'ева]

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 23–28.
Завірена копія. Машинопис.*

„A fivéreink a vérüket ontják Budapesten, mi pedig itt ülünk. Magyarországra kell mennünk, és segítenünk kell a felkelőknek.”

Tájékoztatás céljából közlöm.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitcsenko

[A. Grigorjev aláírása]

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 23–28. lap
Hiteles másolat. Gépiprás*

№ 14

Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про суспільну реакцію на події в Польщі та Угорщині

3 листопада 1956 року

Копія

3 ноября [19]56
№ 2247/н

Совершенно секретно
экз. № 2

ЦК КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ УКРАИНЫ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии

В КГБ при СМ УССР продолжают поступать агентурные материалы о реагировании различных слоев населения на события в Польше и Венгрии.

Отмечается усиление распространения слухов о том, что в Польше и Венгрии распускают колхозы и что это следует ожидать в СССР.

Приводим наиболее характерные реагирования из числа поступивших:

Заведующий кафедрой Харьковского института механизации сельского хозяйства ТИЩЕНКО Т.П., обсуждая события происходящие в Венгрии, говорил среди своих сослуживцев:

«При Сталине такой истории не было, так как он мог крепко держать всех в руках. Большую роль во всех последних событиях играет ТИТО, он бывает у нас, ходит на охоту, а правит свою линию, ссылаясь на особенности Югославии. Новое правительство Венгрии тоже говорит об этом».

Преподаватель Харьковского университета ЧЕРНЯКОВ М.В. заявил¹⁰⁷:

«События, происходящие в Венгрии, закономерны, так как они направлены против диктата Советского Союза, приведшего к затруднительному экономическому положению. Теперь вслед за Польшей и Венгрией должны последовать другие страны народной демократии».

Техник Киевского облстройтреста ФИНКЕЛЬ М.Ш., известный органам КГБ как еврейский буржуазный националист, сказал нашему источнику:

«Хорошо, что так получилось, ни Польша, ни Венгрия не желают нашего вмешательства. Они хотят жить по-человечески. Они не нуждаются

¹⁰⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Харьков 1/1952».

14.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre

1956. november 3.

Másolat

[19]56. november 3.
2247/n

Szigorúan titkos!
2. sz. példány

Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának

Különleges jelentés

a lakosság különböző rétegeinek reagálásáról a
lengyelországi és magyarországi eseményekre

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottsághoz továbbra is érkeznek ügynöki jelentések a lakosság különböző rétegeinek reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre.

Észrevehető az arra vonatkozó híresztelések terjedésének erősödése, hogy Lengyelországban és Magyarországon feloszlatták a kolhozokat, és hogy ezt lehet várni a Szovjetunióban is.

A beérkezettekől közöljük a legjellemzőbb reagálásokat:

A harkovi Mezőgazdasági Gépészeti Főiskola tanszékvezetője, TYISCSENKO T. P. a Magyarországon végbemenő eseményeket megvitatva, kollégái körében azt mondta:

„Sztálin idején ilyen esemény nem volt, mert ő mindenkit erősen kézben tudott tartani. A legutóbbi eseményekben nagy szerepet játszott TITO, ő szokott hozzánk jönni, vadászatra jön, a saját vonalát viszi, Jugoszlávia sajátosságaira hivatkozva. Magyarország új kormánya is erről beszél.”

A harkovi egyetem oktatója, CSERNYAKOV M. V. kijelentette¹⁰⁷:

„A Magyarországon végbemenő események törvényszerűek, mivel azok a Szovjetunió diktátuma ellen irányulnak, ami súlyos gazdasági helyzethez vezetett.

¹⁰⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés Harkov 1/1952”.

в руководстве наших бездарностей. Ах, если бы у нас началось такое, как в Венгрии, я первый бы включился в эту борьбу и принимал бы самое активное участие»¹⁰⁸.

Страховой агент Печерской инспекции госстраха в гор. Киеве ГЕРШТЕЙН М.П., по поводу событий в Венгрии сказал:

«Это только цветки, а ягодки впереди. Раньше или позже страны народной демократии отойдут от нас. Все они встанут на позициях ТИТО, а это такая трещина, которая будет использована Западом и особенно Америкой. В свете этих событий и нам придется перестроить нашу внутреннюю политику в отношении выборной системы, улучшения материального положения нашего народа, так как наш прожиточный минимум не выдерживает никакой критики»¹⁰⁹.

Диспетчер Киевского цементного завода ШВАЙГЕР В.А., одобряя события в Польше и Венгрии, заявил¹¹⁰:

«Я располагаю данными о том, что у нас многие против социалистического строя».

Работник ателье мод Киевской фабрики индпошива ГЕРШКЕВИЧ М.Г., в беседе с источником высказался:

«Если бы не находились Советские войска в Румынии, то там давно уже было бы восстание и осуществился переворот. Поскольку я встречаюсь здесь с приезжающими как туристы из Румынии и они мне по секрету рассказывали, что там также все это держится на волоске»¹¹¹.

За распространение антисоветских измышлений и высказывание угрозы расправы в адрес партийно-советского актива, УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области подвергнуты аресту¹¹²:

ГЕРЕ¹¹³ Юрий Юрьевич, 1931 года рождения, венгр, житель с. Попова Береговского района, работал шофером в колхозе, ранее судим за хулиганство;

¹⁰⁸ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Киев 2/XI».

¹⁰⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «в справку 12/XI».

¹¹⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Киев № 224».

¹¹¹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Аг. "Флинт"».

¹¹² Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Ужгород № 419».

¹¹³ Ідентифікація здійснена на підставі роботи: *Dupka György: A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991). A kárpátaljai magyarságot ért atrocitások, sérelmek vázlatos története levéltári források, egyéb dokumentumok alapján.* — Ungvár–Budapest: Intermix, 2014. — Old. 119.

Most Lengyelország és Magyarország után a többi népi demokratikus országnak kell következnie.”

A kijevi területi építési tröszt technikusa, FINKEL I. S., a KGB szervei előtt, mint zsidó burzsoá nacionalista ismert, azt mondta forrásunknak:

„Jó, hogy így alakult, sem Lengyelország, sem Magyarország nem akarják a beavatkozásunkat. Emberi módon akarnak élni. Nekik nincs szükségük a tehetéstelen embereink irányítására. Aj, ha nálunk kezdődött volna olyan, mint Magyarországon, elsőként kapcsolódtam volna be ebbe a harcba és a legaktívabban részt vettem volna benne.”¹⁰⁸

Az állami biztosító Kijev-Pecseri felügyeletének biztosítási ügynöke, GERS-TEIN M. P., a magyarországi események kapcsán azt mondta:

„Most jön még csak a fekete leves. Előbb vagy utóbb a népi demokratikus országok eltávolodnak tőlünk. Mindannyian TITO álláspontján állnak, ez pedig olyan szakadás, amit a Nyugat és különösen Amerika ki fog használni. Ezeknek az eseményeknek a fényében nekünk is át kell alakítanunk a belpolitikánkat, a választási rendszert, a nép anyagi helyzetének megjavítását illetően, mivel a mi létminimumunk nem bír ki semmiféle kritikát.”¹⁰⁹

A kijevi cementgyár diszpécser, SVAJGER V. A. a lengyelországi és magyarországi eseményeket helyeselve kijelentette¹¹⁰:

„Adataim vannak arra vonatkozóan, hogy nálunk sokan vannak a szocialista rendszer ellen.”

A kijevi mérték utáni szabóság divatszalonjának munkatársa, GERSKOVICS M. G. forrásunkkal beszélgetve azt mondta:

„Ha a szovjet csapatok nem lennének Romániában, ott már régen felkelés lenne, és fordulat történne. Én itt találkozom Romániából érkezett turistákkal, akik nekem titokban elmondják, hogy ott szintén mindez egy hajszálon függ.”¹¹¹

Szovjetellenes koholmányok terjesztéséért és a párt- és tanácsi apparátus leszámolással való fenyegetéséért az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége letartóztatta¹¹²:

¹⁰⁸ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés Kijev XI/2”.

¹⁰⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „XI/2-i feljegyzésbe”.

¹¹⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „224. sz. különleges jelentés Kijev”.

¹¹¹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „„Flint” ügyn[ök].«

¹¹² A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „419. számú különleges jelentés Ungvár”.

ОРОШ¹¹⁴ Иван Густавович, 1921 года рождения, венгр, житель с. Косино
Береговского района, работал в колхозе;

НАДАЙ Юлиус Юлиусович, 1924 года рождения, по национальности
венгр, уроженец гор. Ужгорода, работал на стройучастке в поселке Вели-
кий Березный.

Докладываю в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ
СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

В. НИКИТЧЕНКО

Основ[ание] с/сооб. УКГБ Киев, Харьков, Ужгород

Верно [Підпис А. Григор'єва]

без черновика

*Копия для КГБ СССР
уничтожена по
акту 57 г. (14)*

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 33–35.
Завірена копія. Машинопис.*

¹¹⁴ Правильно: «Ормош».

GERŐ Gyulát¹¹³ (1931-ben született, magyar, a Beregszászi járás Csonkapapi falu lakosa), aki sofőrként dolgozott egy kolhozban, korábban bíróság előtt állt garázdaság miatt;

OROS¹¹⁴ Ivánt (1921-ben született, magyar, Beregszászi járás Mezőkaszony falu lakosa), aki kolhozban dolgozott;

NÁDAI Gyulát, aki 1924-ben született, magyar nemzetiségű, ungvári születésű, építkezésen dolgozott Nagyberezna faluban.

Tájékoztatás céljából közlöm.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitscenko

A KGB kijevi, harkovi, ungvári csoportfőnökségeinek különleges jelentései alapján

Hiteles [A. Grigorjev aláírása]

Piszkozat nélkül

*Másolat a SZSZSZK KGB-nek
megsemmisítve a [19]57. évi
jegyzőkönyv alapján (14)*

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 33–35. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

¹¹³ Azonosítását Dupka György: A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991). A kárpátaljai magyarságot ért atrocitások, sérelmek vázlatos története levéltári források, egyéb dokumentumok alapján (Intermix, Ungvár-Budapest, 2014.) című munkája alapján végeztük el. (119.)

¹¹⁴ Helyesen: Ormos. Lásd Dupka György: A szovjet hatóságok...i.m. 119.

№ 15

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Тернопільській
області на адресу КДБ при РМ УРСР про відголос
угорських подій у Тернопільській області**

3 листопада 1956 року

Українська РСР
УПРАВЛІННЯ
КОМИТЕТА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ
при Раді Міністрів
Української РСР
по
Тернопільській області
м. Тернопіль

Украинская ССР
УПРАВЛЕНИЕ
КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ
при Совете Министров
Украинской ССР
по
Тернопольской области
г. Тернополь

«3» ноября 1956 года

№ 4/2894

Совершенно секретно

Экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

генерал-майору тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.

гор. Киев

Вх № 9175 6 XI 56 г.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА¹¹⁵

о реагировании населения Тернопольской
области на события в Венгрии

По поступившим в Управление КГБ агентурным и другим данным, население Тернопольской области высказывает возмущение попыткой реакционных сил совершить контрреволюционный путч в Венгрии. При этом имеются высказывания опасения, что это событие может повести к развязыванию войны американско-английским блоком стран.

Так, гр. НАГОРНАЯ Надежда Федоровна, 1914 года рождения, уроженка Балашовской области, работает монтером в Тернопольском управлении связи, в письме к своей дочери, проживающей в городе Томске, пишет:

¹¹⁵ У нижньому правому куті першої сторінки документа написано: «Исполь. “2287/н 10/XI-56”».

15.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Tyernopoli Területi Csoportfőnökségének jelentése a magyar forradalom visszhangjáról a Tyernopoli Területen

1956. november 3.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 2.
Területi Csoportfőnökség [címer]
a Tyernopoli Területen
Tyernopol

1956. november 3.
4/2894

Szigorúan titkos
1. sz. példány

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökének

V. F. Nyikitcsenko vezérőrnagy elvtársnak

Kijev

Beér[kező]: № 9175 [19]56. XI. 6.

JELENTÉS¹¹⁵

a Tyernopoli Terület lakosságának reagálásáról a magyarországi eseményekre

Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségére beérkezett ügynöki és más adatok szerint a Tyernopoli Terület lakossága felháborodásának ad hangot a reakciós erők azon próbálkozása miatt, hogy ellenforradalmi puccsot hajtsanak végre Magyarországon. Ennek kapcsán előfordulnak félelmet kifejező megnyilatkozások, miszerint ez az esemény háború kialakulásához vezethet az amerikai-angol blokk országaival.

Így például Nagyvezda Fjodorovna NAGORNAJA (született 1914-ben, a Balasovi Területen, a tyernopoli Hírközlési Igazgatóságon dolgozik szerelőként) a Tomszokban élő lányának levélben ezt írta:

„Te nyilván hallottál Budapestről, hogy ott milyen szörnyű felkelés volt. Mi kell ezeknek az átkozottaknak, mindenáron bajt akarnak keverni? Nehéz lesz Tyer-

¹¹⁵ A dokumentum jobb alsó sarkában ez áll: Felhaszn[álva] a 2287/n számú [19]56. XI/10-i [jelentésben]” és „Beérk[ező] № 9175 [19]56. XI. 6.”

«... Ты, видимо, слышала за Будапешт, какое там страшное восстание было. Проклятые, что им только надо, так и хотят заварить кашу. Трудно будет из Тернополя выскочить, сразу парализуют дороги, ну, а суд быстро устроит. Мне так хочется отсюда выбраться заблаговременно. У меня идея такая: вывеси объявление в Томске, что в г. Тернополе меняется квартира на Томскую...»

Наряду с этим имеются данные о том, что ряд лиц, главным образом из числа антисоветских элементов, с удовлетворением, а в ряде случаев и с восхищением относятся к имевшим место событиям в Венгрии и Польше.

Так, по данным агента «ЖУК» гр. ЛУКАЧ Дмитрий Юрьевич, 1923 года рождения, уроженец Тячевского района Закарпатской области, по национальности украинец, образование высшее, работает главным конструктором Облгоссельпроекта, 29 октября с. г. на работе в беседе с сотрудниками заявил¹¹⁶:

«... Венгерский народ на своих позициях будет стоять твердо и никогда от них не отступит. Венгерский народ берет пример с польского народа и идет по его пути...»

ЛУКАЧ часто восхищается венгерской культурой, бытом, богатством, рассказывает, что во время войны он находился в венгерской армии, часто выражает недовольство жизнью в Советском Союзе, заявляя, что в СССР ничего нет, все построено на болтовне и обещаниях, а хорошо живут только те, кто имеет в кармане «красные билеты».

Агент «ЮПИТЕР» сообщил, что гр. КАЗАЧОК¹¹⁷ Ярослав Викторович, 1922 года рождения, уроженец с. Черторья¹¹⁸ Микулинецкого района Тернопольской области, украинец, б/партийный, образование среднее, работает машинистом в депо ст. Тернополь, в беседе с источником рассказал, что:

«... Советский Союз притеснял польский народ, поэтому там произошло восстание. Это не случайное явление, еще раньше в Познани польский народ хотел сменить свое правительство, но это не произошло потому, что вмешались вооруженные силы СССР.

У нас на Украине, вряд ли произойдет восстание, так как украинский народ в настоящее время запуганный и боится.

Но когда обострится международное положение, то весь украинский народ поднимется и прогонит отсюда Советов...»

Ранее поступали данные об антисоветских высказываниях КАЗАЧОК.

¹¹⁶ У документі деякі абзаци виділено вертикальною лінією на полі документа.

¹¹⁷ Тут і далі в документі правильно: «Козачок».

¹¹⁸ Зараз с. Миролюбівка Тернопільського р-ну Тернопільської області.

nopolból kijutni, rögtön lezárják az utakat, a számonkérést pedig gyorsan megszervezik. Annyira ki akarok jutni innen, idejében. Ötletem a következő: tegyél ki Tomszkban hirdetést, hogy egy tyernopoli lakást tomszkira cserélnék...”

Ezzel párhuzamosan adatok vannak arra vonatkozóan, hogy számos személy, főként a szovjetellenes elemek közül, meglegedettséggel, számos esetben pedig elragadtatással viszonyul a Magyarországon és Lengyelországban zajló eseményekhez.

Így például „ZSUK” ügynök adatai szerint LUKÁCS Dmitrij Jurjevics (született 1923-ban a Kárpátaljai Terület Técsői járásában, ukrán nemzetiségű, felsőfokú végzettségű, az Oblgorszelprojekt főkonstruktoraként dolgozik) ez év október 29-én a munkahelyén a munkatársakkal folytatott beszélgetés során kijelentette:¹¹⁶

„A magyar nép szilárdan ki fog tartani az álláspontján és attól soha nem fog eltérni. A magyar nép a lengyel népről vesz példát és az ő útján halad...”

LUKÁCS gyakran el van ragadtatva a magyar kultúrától, mindennapi élettől, gazdagságtól, meséli, hogy a háború idején a magyar hadseregben szolgált, gyakran elégedetlen a szovjetunióbeli élettel, kijelenti, hogy a Szovjetunióban semmi nincs, minden a fecsegésre és ígéretekre épül, és csak azok élnek jól, akiknek „vörös igazolvány” van a zsebükben.

„JUPITER” ügynök közölte, hogy KAZACSOK¹¹⁷ Jaroszlav Viktorovics (született 1922-ben a Tyernopoli Terület Mikulineci járás Csertorija¹¹⁸ falujában, ukrán, pártönkívüli, középfokú végzettségű, Tyernopol állomás fűtőházában gépész) a forrással folytatott beszélgetésben elmondta:

„... a Szovjetunió elnyomta a lengyel népet, azért került sor ott felkelésre. Ez nem véletlen jelenség. Korábban Poznanban a lengyel nép le akarta váltani a kormányt, de erre nem került sor, mert a Szovjetunió fegyveres erői beavatkoztak.

Nálunk Ukrajnában aligha kerül majd sor felkelésre, mert az ukrán nép jelenleg megfélemlített és fél.

De amikor a nemzetközi helyzet kiéleződik, az egész ukrán nép felkel és kiűzi innen a szovjeteket...”

Korábban már érkeztek adatok KOZACSOK szovjetellenes kijelentéseiről.

„PETRENKO” forrás közölte, hogy OMELKO Nyikolaj Tyimofejevics¹¹⁹ (született 1913-ban), aki a Tyernopoli Terület Veliko-Borkovo járás Malij Hodacskov falu-

¹¹⁶ A dokumentum jobb oldalán ezt a bekezdést függőleges vonallal kiemelték.

¹¹⁷ Elírás, helyesebb: Kozacsok.

¹¹⁸ Jelenleg a Tyernopoli Terület Tyernopoli járás Miroljubovka faluja.

¹¹⁹ Omelko Mihail Tyimofejevics (1913-?) A Tyernopoli terület Malij Hodacskov falujában született. A Zbarazsi járás Ohrimovci falujában élt, bolti eladóként dolgozott. Az Ukrán Nationalisták Szervezetének tagja. 1948. október 1-én letartóztatta az Állambiztonsági Minisztérium Veliko-borkovoi járási szerve az USZSZK Büntető Törvénykönyve 54-1a cikkelye alapján. A Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma különleges tanácsa 1949. szeptember 24-i határozatának megfelelően 10 év javító

Источник «ПЕТРЕНКО» сообщил, что ОМЕЛЬКО Николай Тимофеевич¹¹⁹, 1913 года рождения, уроженец с. Малые Ходачки Велико-Борковского района Тернопольской области, украинец, беспартийный, образование среднее, работает каменщиком в Тернопольском Облстройтресте, в беседе о событиях в Польше и Венгрии заявил:

«...Польша освобождается от русской оккупации, прогнали РОКОССОВСКОГО, распустили колхозы, не приемлет русского метода индустриализации, ибо она страна крестьянская и пойдет по пути ТИТО.

... То же делается сейчас и в Венгрии. Это же будет и в других «оккупированных» русскими странами. Мы (т. е. украинские националисты) должны готовиться к тому, чтобы у нас провести подобные меры...»¹²⁰.

Далее ОМЕЛЬКО поклялся перед источником в своей верности национализму и в своей «чистоте служения народу».

ОМЕЛЬКО является кадровым украинским националистом. По показаниям арестованного и осужденного к ВМН в 1940 году агента немецкой разведки ЧУБАТОГО, ОМЕЛЬКО в 1939 году с приходом Советских войск на территорию Тернопольской области бежал в Краков, откуда в марте 1940 года вместе с известным оуновцем ОХРИМОВИЧЕМ¹²¹ и другими был переброшен в Тернопольскую область для активизации националистической деятельности. После

¹¹⁹ Омелько Микола Тимофійович (1913–?) — народився у с. Малий Ходачків Тернопільської області. Проживав у с. Охримівці Збаразького р-ну. Працював продавцем магазину. Член Організації Українських Націоналістів. Заарештований 01.10.1948 Великобурківським РВ МДБ за ст. 54-1а КК УРСР. Згідно з постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 24.09.1949 ув'язнений на 10 років у ВТТ. Звільнений 14.12.1954, повернувся в с. Охримівці. Реабілітований 03.03.1992.

¹²⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Включить» та «с/сообщ. № 2287 10/XI-56».

¹²¹ Охримович Василь Остапович («Павелко», «Філософ», «Охало», «Бард», «Кузьма», «Пилип», «Грузин», «Далекий», «Дальній», «Чужий»; 1914–1954) — український військовий і політичний діяч, крайовий провідник ОУН на західноукраїнських землях (ЗУЗ), член УГВР, майор-політвиховник УПА. У 1930-х роках неодноразово заарештовувався польською поліцією за участь в українському націоналістичному підпіллі. З початком Другої світової війни втік із польської в'язниці. Після розколу ОУН у 1940 приєднався до революційного проводу під проводом С. Бандери. Член Українського центрального комітету в Кракові. Працював у канцелярії Військового штабу ОУН(б), навчався на курсах підготовки командного складу. Влітку 1941 був головою (старостою) Обласної Управи Тернопільської області. З початком нацистських репресій проти націоналістів перейшов у підпілля. У 1942 був одним із керівників школи підготовки підпільних кадрів ОУН для роботи у східних областях України. З 1943 — краєвий провідник ОУН на західноукраїнських землях. Учасник III Надзвичайного збору ОУН (серпень 1943), член Проводу ОУН. Відіграв важливу роль у створенні Української головної визвольної ради (УГВР) у 1944, був її членом. 1946–1951 — в еміграції в Західній Німеччині, провідний член Закордонного представництва УГВР (1946–1951), член Закордонних частин ОУН (до 1948). 19 травня 1951 був десантований з американського літака на Дрогобиччині для координації дій українського підпілля. Зміг зустрітися з Головним командиром УПА Василем Куком і вести деякий час роботу у підпіллі, очолюючи в цей період ОУН Карпатського краю. 6 жовтня 1952 захоплений агентурно-бойовою групою МДБ, після чого перевезений до

jából származik, ukrán, pártonkívüli, középfokú végzettségű, kőművesként dolgozik a Tyernopoli Területi Építési Trösztnél (Oblsztrojtreszt), a lengyelországi és magyarországi eseményekről folyó beszélgetés során kijelentette:

„...Lengyelország felszabadul az orosz megszállás alól, elzavarták Rokosszovszkijt, feloszlatták a kolhozokat, nem fogadják el az iparosítás orosz módszerét, mivel az paraszti ország, és TITO útján fognak haladni.

...Ugyanez történik most Magyarországon is. Ugyanez lesz a többi oroszok által „megszállt” országban is. Nekünk (vagyis ukrán nacionalistáknak) készülnünk kell arra, hogy nálunk is hasonló intézkedéseket hajtsunk végre...”¹²⁰

A továbbiakban OMELKO megesküdt a forrás előtt a nacionalizmushoz való hűségére és „a nép szolgálatának tisztaságára”.

OMELKO régi ukrán nacionalista. A német hírszerzés 1940-ben letartóztatott és halálra ítélt ügynökének, CSUBATIJ-nak a vallomása szerint OMELKO 1939-ben, amikor a szovjet csapatok megérkeztek a Tyernopoli Területre, Krakkóba menekült, ahonnan 1940 márciusában az ismert ounista OHRIMOVICCSAI¹²¹ és másokkal együtt átdobták őt a Tyernopoli Területre, hogy aktivizálja a nacionalista tevékenységet. A megszállók kiűzése után OMELKO illegálisba ment és 1948 augusztusáig egy bunkerben rejtőzött, azután pedig őrizetbe vették és 10 év javító munkatáborra ítélték. 1954-ben szabadult büntetése letöltése után, munkanapok beszámításával.

„WEISZMAN” ügynök közölte, hogy DRUKER Gers Joszifovics (született 1918-ban, pártonkívüli, nemzetisége zsidó, általános iskolai végzettségű, a „koopraca”

munkatáborra ítélték. 1954. december 14-én szabadult, visszatért Ohrimovci faluba. 1992. március 3-án rehabilitálták.

¹²⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Bevenni” és „2287. számú [19]56. XI/10-i különleges jelentés”.

¹²¹ Ohrimovics Vaszilij Osztapovics („Pavelko”, „Filozof”, „Ohalo”, „Bard”, „Kuzma”, „Filipp”, „Gruzin”, „Daljokij”, „Dalnyij”, „Csuszsoj”) 1914–1954) — ukrán katona és politikus, az Nacionalisták Szervezete (OUN) nyugat-ukrajnai regionális vezetője (1943-), az Ukrán Felszabadítási Főtanács (UGVR) tagja (1944), az Ukrán Nemzeti Hadsereg (UNA) tisztje őrnagyi rangban. Az 1930-as években a lengyel rendőrség többször letartóztatta az illegális ukrán nacionalista mozgalomban való részvétele miatt. A II. világháború kezdetekor megszökött a lengyel börtönből. Az OUN átmeneti szétesése után 1940-ben csatlakozott a Sz. Bandera vezetése alatt álló mozgalomhoz. A krakkói Ukrán Központi Bizottság tagja. Dolgozott az OUN-B katonai törzskara irodájában, tanult a parancsnoki kar felkészítő tanfolyamain. 1941 nyarán a Tyernopoli Területen a Területi Elöljáróság elnöke volt. Amikor megkezdődtek a nacionalisták elleni náci repressziók, illegálisba ment. 1942-ben az egyik vezetője volt annak az iskolának, amely az OUN illegális kádereit készítette fel az Ukrajna keleti területein végzendő munkára. Részt vett az OUN III. rendkívüli gyűlésén (1943. augusztus), ahol ismét az OUN vezetésének tagjává választották. 1946 és 1951 között Nyugat-Németországban volt emigrációban, az UGOSZ külföldi képviselőjének, az OUN külföldi egységeinek tagja (1948-ig). 1951. május 19-én egy amerikai repülőgépről ledobták a Drogobicsi Területre az ukrán illegális ellenállási mozgalom tevékenységének koordinálására. Találkozott az Ukrán Népi Hadsereg (UPA) főparancsnokával, Vaszil Kukkal és egy ideig illegális munkát végzett — ebben az időszakban az OUN kárpáti körzetét vezette. 1952. október 6-án az Állambiztonsági Minisztérium különleges harci csoportja elfogta, Kijevbe szállították, ahol a kijevi katonai körzet törvényszékének ítélete alapján 1954-ben kivégezték. A Harci Érdemek Aranykeresztje második osztályának posztumusz lovagja.

изгнания оккупантов ОМЕЛЬКО перешел на нелегальное положение и скрывался в бункере до августа 1948 года, а затем был задержан и осужден к 10 годам ИТЛ. Освобожден в 1954 году после отбытия наказания с зачетом рабочих дней.

Агент «ВАЙСМАН» сообщил, что ДРУКЕР Герш Иосифович, 1918 года рождения, беспартийный, по национальности еврей, образование низшее, работает закройщиком в артели «коопраця» в беседе заявил, что события в Венгрии вызваны тем, что подняли вопрос о культе личности. Это была неправильная политика и теперь от лагеря социализма отойдут и остальные демократические государства. Теперь друг другу не доверяют, и нет престижа партии.

На разработку ОМЕЛЬКО, КОЗАЧОК и ДРУКЕР направлена агентура с задачей изучения их поведения в настоящее время, а также выявления единомышленников и лиц, поддерживающих антисоветские высказывания. Учитывая, что ОМЕЛЬКО в прошлом являлся активным оуновцем и в настоящее время проявляет особо враждебно, на период Октябрьских праздников за ним будет установлена оперативная слежка.

ГРЕДЗИШ Николай, проживающий в Польше, воеводство Ополе, повит Голубчица, с. Яблонка, пишет своим родственникам, проживающим в с. Васильковцы Гусятинского района Тернопольской области:

«...Здесь у нас в Польше, есть изменения в демократии. Сначала мы брали пример с Вас, а это нам не подходило. Теперь мы будем хозяйничать сами. Посмотрим, как это будет и не вернемся ли мы обратно вести хозяйство по примеру русских...».

РУДИНСКАЯ Алла Андреевна. 1936 года рождения, уроженка г. Волчанска, Харьковской области, член ВЛКСМ, работает пионервожатой в НСШ села Киданцы Збаражского района Тернопольской области, своей матери, проживающей в г. Волчанске, пишет:

«...Последние вести тревожат все мысли. Боюсь, чтобы не застала меня здесь война. Что-то с каждым днем вести все хуже и хуже. Сначала Венгрия, затем Египет...

И почему-то все люди боятся, что вот-вот и Советский Союз выступит. Подходит праздник, но он почему-то не чувствуется, как-то тревожно...».

ЗАРИЦКИЙ Юзеф, проживающий в Польше, воеводство Вроцлав, повит Болеславец, село Лыбкув, своим родственникам, проживающим в с. Товстобабы Монастырисского района Тернопольской области пишет:

«...Сообщаю Вам о том, что Польша отмежевалась и стала независимой от Советского Союза. Создан новый партийный комитет, а первым секретарем

Киева, де у 1954 страчений за вироком Військового трибуналу Київського військового округу. Лицар Золотого Хреста Бойової Заслуги 2-го класу.

[„kooperatív munka”] szövetkezetben szabásként dolgozik) beszélgetés közben kijelentette, hogy a magyarországi eseményeket az váltotta ki, hogy felvetették a személyi kultusz kérdését. Ez helytelen politika volt és most a szocialista tábortól eltávolodik a többi demokratikus állam is. Most nem bíznak egymásban, és a pártnak nincs presztízse.

OMELKO, KOZACSOK és DRUKER feldolgozására ügynökséget irányítottunk azzal a feladattal, hogy tanulmányozzák jelenlegi magatartásukat, valamint leplezzék le cinkostársaikat és azokat a személyeket, akik támogatják a szovjetellenes kijelentéseket. Tekintettel arra, hogy OMELKO a múltban aktív OUN-tag volt és jelenleg különösen ellenségesnek bizonyul, az októberi ünnepek időszakára operatív megfigyelés alá fogjuk vonni.

Nyikolaj GREDZIS, aki Lengyelországban, Opole vajdaságban, a Glubczycki járásban, Jablonka faluban lakik, azt írja a Tyernopoli Terület Guszjatyin járás Vaszil-kovci faluban lakó rokonainak:

„...Itt nálunk, Lengyelországban változások vannak a demokráciában. Először rólatok vettünk példát, de ez nem volt megfelelő nekünk. Most mi magunk fogunk gazdálkodni. Meglátjuk, hogyan lesz ez és nem térünk-e vissza az orosz minta szerinti gazdálkodásra...”

RUGYINSZKAJA Alla Andrejevna (született 1936-ban a Harkovi Területen, Volcsanszk faluban, a Komszomol tagja, úttörővezetőként dolgozik a Tyernopoli Terület Zbarazsi járás Kidanca falu hétosztályos iskolájában) a Volcsanszkban lakó édesanyjának ezt írja:

„...A legutóbbi hírek nyugtalanítják a gondolataim. Félek, hogy a háború nehogy itt találjon. Valahogy a hírek napról napra egyre rosszabbak. Először Magyarország, azután Egyiptom...”

És valamilyen okból mindenki attól fél, hogy a Szovjetunió is beavatkozik. Közeli az ünnep, de valamiért nem érződik, valahogy nyugtalanság van...”

Józef ZARYCKI, aki Lengyelországban, Wroclaw vajdaságban, Boleslawieci járásban, Libkuv faluban lakik, a rokonainak, akik a Tyernopoli Terület Monasztiri járás Tovsztohaba falujában laknak, azt írja:

„Tájékoztatlak Titeket arról, hogy Lengyelország elhatárolódott és függetlené vált a Szovjetuniótól. Új pártbizottságot hoztak létre, első titkárnak pedig W. GOMULKÁT választották, aki ezeknek a változásoknak éppen az oka volt. Ha a dolgok jól mennek, akkor egyesek visszatérnek a saját földjükre, Keletre, de erre a pillanatra még várni kell. A nemzetközi helyzet meglehetősen feszült...”

Azokat a személyeket, akik leveleikben szovjetellenes kijelentéseket engednek meg maguknak, ügynökségen és más lehetőségeken keresztül tanulmányozzuk. A terület járásaiban lakókról a KGB illetékes járási szervei tájékoznak.

рем избран Вл. ГОМУЛКА, который был именно причиной этих изменений. Если дела пойдут хорошо, то некоторые возвратятся на собственную землю на Востоке, но этого момента надо подождать. Международное положение довольно напряженное...».

Лица, допускающие антисоветские выпады в письмах, изучаются через агентуру и другие возможности. О проживающих в районах области ориентируются соответствующие районные аппараты КГБ.

По всем изложенным фактам информирован Секретарь Обкома КПУ.

И. О. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР ПО ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

подполковник [Підпис]

(ВАСИЛЬЧЕНКО)

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 6/XI/56 г.».

На документі резолюція С. Крикуна: «тов. Григорьеву. Использовать в докладе. 6/XI-56 г. [Підпис]».

На документі відбиток штапу: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вход. № 6070 «б» XI 1956 г. Индекс № 20».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 175–180.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

Az összes említett tényről tájékoztattuk Ukrajna Kommunista Pártja területi titkárát.

Ukrajna Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Tyernopoli Területi Csoportfőnökségének megbízott vezetője:

[Aláírás]

VASZILCSENKO alezredes

A dokumentumon V. Nyikitscenko határozata áll: „Krikun elvt[árs]nak. [19]56/XI/6. [Aláírás]”.

A dokumentumon Sz. Krikun határozata áll: Grigorjev elvt[árs]nak. Felhasználni a jelentésben. [19]56/XI/6. [Aláírás]”.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata található: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 6070 1956. XI «6»_Index № 20”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 175–180. lap
Eredeti. Formanyomtatvány. Gépirás.*

№ 16

Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну
реакцію на угорські події

3 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»¹²²

Принято: Из Ужгорода

«3» ноября 1956 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

«9» час. «00» мин.

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

о происшествиях и реагировании некоторых
антисоветских элементов на события в Венгрии

За прошедшие сутки на территории Закарпатской области происшествий не было.

В связи с событиями в Венгрии от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

По сообщению агента «ПЕТРОВ», 1 ноября с. г. преподаватель латинского языка Ужгородского госуниверситета СУЛИНЧАК¹²³ в беседе с источником заявил:

«Венгры — твердые парни. Они перевернули целый свет. Суэцкий канал показался маленьким и незначительным по сравнению с венгерским вопросом. Венгерские повстанцы приобрели себе симпатии всего мира. Ин-

¹²² Документ містить низку робочих креслень і виправлень, зроблених червоним олівцем, більшість абзаців із цитуванням підкреслені і виділені вертикальною лінією на лівому полі документа.

¹²³ Сулінчак Василь Йосипович (1892–1969) — закарпатський педагог, директор Ужгородської гімназії, завідувач кафедри іноземних мов УжДУ. Навчався в університетах Праги та Будапешта. У міжвоєнний період працював викладачем Ужгородської учительської семінарії та професором історії Мукачівської руської гімназії. 1921–1934 – директор руської гімназії у Хусті. 1934–1945 — директор Ужгородської державної гімназії (у 1939–1944 — Угорської королівської державної гімназії). У 1930-х роках — почесний голова футбольного клубу СК «Русь», член правління культурно-просвітницького товариства ім. Духновича. 1945–1957 — завідувач кафедри іноземних мов УжДУ.

16.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események visszhangjáról

1956. november 3.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS¹²²

Érkezett: Ungvárról

1956. november „3.” „9” óra „00” perckor

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]nak

Operatív jelentés a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemek reagálásáról a magyarországi eseményekre

Az elmúlt 24 óra alatt a Kárpátaljai Területen rendkívüli esemény nem történt.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban az ügynökeinktől és más forrásokból a következő információt kaptunk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

„PETROV” ügynök jelentése szerint folyó év november 1-jén az Ungvári Állami Egyetem latin nyelvtanára SZULINCÁSÁK¹²³ a forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette:

„A magyarok kemény legények. Felforgatták az egész világot. A magyar kérdéshez képest a Szezei-csatorna kicsinek és jelentéktelennek tűnik. A magyarorszá-

¹²² A dokumentum számos piros ceruzával tett kihúzást és javítást tartalmaz, az idézetek nagy részét alá húzták és a dokumentum baloldali margóján látható függőleges vonallal emelték ki.

¹²³ Szulincásák Vaszilij Jozsipovics — Szulincásák László dr. (1892–1969) — kárpátaljai pedagógus. A prágai és budapesti egyetemeken tanult. 1921 és 1934 között a huszti gimnázium igazgatója. 1935–1945 között az ungvári főgimnázium, majd a ruszin tannyelvű állami gimnázium igazgatója. Az 1930-as évektől az SK Rusi sportegyesület elnöke, a Duchnovics Kultúregyesület vezetőségi tagja. 1945 és 1957 között az Ungvári Állami Egyetem idegen nyelvek tanszékének vezetője.

дия стоит на стороне венгерских повстанцев, даже МАО-ДЗЕ-ДУН¹²⁴ на их стороне».

СУЛИНЧАК состоит на оперативном учете. В период мадьярской оккупации Закарпатья являлся директором королевской гимназии в гор. Ужгороде.

1 ноября 1956 года агент «КОНСУЭЛО» сообщил, что доцент-хирург Ужгородской областной больницы ФЕДЕНЕЦ¹²⁵ в беседе с врачами ПЛЮСНИНОЙ и ПАРХОМЕНКО о венгерских событиях высказался:

«Гости надоедают, если они сидят долго, а если они сидят 12 лет, то эти гости очень надоедят хозяевам».

ФЕДЕНЕЦ состоит на оперативном учете, разрабатывается по подозрению в причастности к разведорганам бывшей фашистской Венгрии. Его брат проживает в США.

Агент «МОЛОТ» 2 ноября 1956 года сообщил, что бухгалтер школы-интерната в с. Часловцы Ужгородского р-на ШТЕФАНЕЦ Юрий Юрьевич, по национальности украинец, в беседе с источником заявил:

«Венгерские события показывают, что коммунисты пришли к власти с помощью оружия Советской Армии. Вся народная демократия строилась на песке».

ШТЕФАНЕЦ разрабатывается как украинский националист.

По данным этого же источника, заведующий школы в с. Часловцы Ужгородского района ЛАВРИНЕЦ Арпад Иосифович в беседе с агентом говорил:

«Венгерский народ на протяжении истории не покорялся и боролся за свободу. Он и сейчас показал, что с ним надо считаться. Это не мы, на Закарпатье, как прикажут, так и сделали».

Агент «ОРЕЛ» 30 октября с. г. сообщил, что учитель школы в с. Ключарки Мукачевского района ШИТИК в присутствии учителей школы распространял провокационные слухи, заявляя:

¹²⁴ Мао Цзедун (1893–1976) — китайский политический лидер, основатель и лидер Китайской Народной Республики (1949–1976), теоретик маоизма.

¹²⁵ Фединец Александр Васильевич (1897–1987) — лікар-хірург, корифей закарпатської хірургії. Отримав медичну освіту у Будапешті та Празі. У міжвоєнний період працював хірургом у лікарнях Ужгорода, Мукачева та Севлюша, а також у клініках Відня, Цюриха та Мюнхена. 1928–1932 — асистент кафедри хірургії медичного факультету Братиславського університету. Довголітній завідувач хірургічним відділенням Ужгородської міської лікарні. 1952–1955 — очолював кафедру загальної і факультетської хірургії медичного університету УжДУ. 1955–1975 — завідувач кафедри госпітальної хірургії УжДУ. За свою довголітню лікарську кар'єру (загалом 65 років) провів 40 тис. операцій. Головний хірург Закарпатської області, професор хірургії УжДУ.

gi felkelők az egész világ rokonszenvét élvezik. India a magyarországi felkelők oldalán áll, még MAO CE-TUNG¹²⁴ is az ő oldalukon áll”.

SZULINCSÁK szerepel az operatív nyilvántartásunkban. Kárpátalja magyar megszállása idején az ungvári királyi gimnázium igazgatója volt.

1956. november 1-jén „CONSUELO” ügynök jelentette, hogy az ungvári járási kórház docens-sebésze, FEDINEC¹²⁵ a magyarországi eseményekről PLJUSZNYINA és PARHOMENKO orvosokkal folytatott beszélgetés során kijelentette:

„A vendégeket megunják, ha sokáig maradnak, ha pedig 12 évet maradnak, a házigazdák nagyon unják az ilyen vendégeket”.

FEDINEC szerepel az operatív nyilvántartásban, feldolgozás alá vontuk a volt fasiszta Magyarország hírszerző szerveihez való tartozás gyanúja alapján. Testvére az USA-ban él.

1956. november 2-án „MOLOT” [„PÖRÖLY”] ügynök jelentette, hogy az Ungvári járásban működő császlóci bentlakásos iskola ukrán nemzetiségű könyvelője STEFANEC Jurij Jurjevics a forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette:

„A magyarországi események azt mutatják, hogy a kommunisták a szovjet hadsereg fegyveres segítségével jutottak hatalomra. Az egész népi demokrácia homokra épült”.

STEFANECET operatív feldolgozás alá vontuk, mint ukrán nacionalistát.

Ugyanezen forrásunk információja szerint az Ungvári járásban működő császlóci iskola vezetője LAVRINEC Árpád az ügynökkel folytatott beszélgetés során azt mondta:

„Történelme során a magyar nép nem hódolt be senkinek és folytatta a küzdelmét. Most is megmutatta, hogy számolni kell vele. Nem úgy, mint mi itt Kárpátalján: azt csináljuk, amit parancsolnak nekünk”.

Folyó év október 30-án „OREL” [„SAS”] ügynök jelentette, hogy a Munkácsi járás Várkulcsa falujában működő iskola tanára SITIK az iskola többi tanárának jelenlétében provokatív híreket terjesztett kijelentve:

„Jelenleg nem csak Budapesten, de más városokban is folynak a harcok. A magyar alakulatok mellett a tankokkal rendelkező szovjet csapatok is átállnak a lázadók oldalára”.

¹²⁴ Mao Ce-tung (1893–1976) — kínai politikai vezető, a Kínai Népköztársaság megalapítója és vezetője (1949–1976), a maoizmus teoretikusa.

¹²⁵ Fedinec Alekszandr Vasziljevics — Fedinecz Sándor dr. (1897–1987) — sebész orvos, a kárpátaljai sebészek kiemelkedő személyisége. Budapesten és Prágában szerzett orvosi képzettséget. A két világháború között sebészként dolgozott Ungvár, Munkács és Nagyszőlős kórházaiban, valamint Bécs, Zürich és München klinikáin. 1928–1931-ben a pozsonyi egyetem orvosi kara sebészeti tanszékének tanársegédje. Ezt követően az ungvári, illetve munkácsi városi kórházak sebészeti osztályának főorvosa. 1950–1975 között egyidejűleg az ungvári egyetem orvosi kara általános sebészeti tanszékének vezetője.

«Теперь идут бои не только в Будапеште, но и в других городах. На сторону мятежников переходят не только мажарские части, но и части Советской Армии вместе с танками».

ШИТИК взят в агентурную разработку.

По сообщению агента «БЫСТРЫЙ», бригадир грузчиков «Заготзерно» Иршавского района — МАТИЧИНЕЦ Иван Михайлович, 27 октября с. г. в присутствии других грузчиков заявил:

«Я зарабатываю 100 рублей и на это должен жить. Хватит, обманывали народ до этих пор, также обманывали и в Будапеште. В этом году русским будет конец, больше людей они обманывать не будут. Народ взялся за оружие».

Данные агента «БЫСТРЫЙ» перепроверяются через другие источники.

Агент «ПОПОВ» сообщил, что он 29 октября с. г., находясь в г. Ужгороде, беседовал с адвокатами КАЛИНОВ и ЛЕНДВАЙ о венгерских событиях. При этом ЛЕНДВАЙ говорил:

«Венгры довели бы дело до конца в течение 2–3 дней, но советские войска помешали этому. Когда русские начали действовать, мажары были очень встревожены и поняли любовь русских к себе».

Учитель Часловской школы-интерната Ужгородского района бывший офицер мажарской армии МИХАЙЛИК Юрий, по данным агента «МОЛОТ» 31 октября с. г. в присутствии учителей ДАНКО и ВЕРТЫШ заявил:

«Мажары показали путь чехам, румынам и болгарам. Это не банда, а народ, который дальше не может терпеть коммунистический режим. Ведь у мажар забрали все и они голодали».

МИХАЙЛИК состоит на оперативном учете как украинский националист.

По заявлению работника «Горсмешторга» гор. Ужгорода, члена КПСС ПОДОЛЯКА, сменный секретарь редакции газеты «Советское Закарпатье» ИВАНЬО Василий Семенович, будучи выпивши, при встрече с ПОДОЛЯКОМ говорил:

«Москали, вы, когда я дождусь возможности резать вас так, как это делают венгры».

За антисоветские выпады и угрозы в адрес партийного сов. актива арестованы:

ГЕРЕ Юрий Юрьевич, 1931 г. рождения, венгр, житель с. Попова Береговского района, работал шофером в колхозе, ранее был судим за хулиганство;

ОРШОШ¹²⁶ Иван Густавович, 1921 г. рождения, венгр, житель с. Косино Береговского района, работал в колхозе;

¹²⁶ Правильно: «Ормош».

SITIKET ügynöki feldolgozás alá vontuk.

„BISZTRIJ” [„GYORS”] ügynök jelentése szerint folyó év október 27-én a „Zagotzerno” elnevezésű állami vállalat ilosvai járási részlegében dolgozó rakodómunkások brigádvezetője MATICSINEC Ivan Mihajlovics más rakodómunkások jelenlétében kijelentette:

„100 rubelt keresek, ebből kell megélnem. Elég volt, eddig becsapták a népet, ugyanúgy becsapták a népet Budapesten is. Ebben az évben az oroszoknak végük lesz, többé nem csapják be az embereket. A nép fegyvert fogott”.

„BISZTRIJ” ügynök információját más forrásokon keresztül ellenőrizzük.

„POPOV” ügynök jelentette, hogy folyó év október 29-én ungvári tartózkodása során a magyarországi eseményekről beszélgetett KALINOV és LENDVAI nevű ügyvédekkel. Beszélgetés közben LENDVAI azt mondta:

„A magyarok 2–3 nap alatt befejezték volna a dolgot, de a szovjet csapatok megakadályozták ezt. Amikor az oroszok cselekedni kezdtek, a magyarok erősen nyugtalankodtak és megértették, hogy az oroszok hogyan szeretik őket”.

„MOLOT” ügynöktől származó információ szerint folyó év október 31-én az Ungvári járásban működő császlóci bentlakásos iskola tanára, a magyar hadsereg volt tisztje MIHAJLIK Jurij, DANKÓ és VÉRTES tanárok jelenlétében, kijelentette:

„A magyarok megmutatták az utat a cseheknek, románoknak és bolgároknak. Ők nem banda, hanem nép, amely nem tűrheti tovább a kommunista rezsimet. Hiszen a magyaroktól mindent elvettek, és ők éheztek”.

MIHAJLIK az operatív nyilvántartásban, mint ukrán nacionalista szerepel.

Az ungvári városi vegyeskereskedelmi vállalat PODOLJAK nevű dolgozójának, az SZKP tagjának feljelentése szerint a *Szovjet Kárpátalja* című újság titkára IVANYO Vaszilij Szemjonovics PODOLJAK-kal történt találkozáskor ittas állapotban azt mondta:

„Ti, muszkák, vigyázzatok, kivárom a lehetőséget, amikor levághatlak titeket, ahogy ezt a magyarok teszik”.

Szovjetellenes kirohanásokért és a párt- és tanácsi aktivistáknak címzett fenyegetésekért letartóztatásba kerültek:

GERŐ Gyula (szül. 1931-ben, magyar, Beregszászi járás Csonkapapi nevű falujának lakosa, kolhozban dolgozott gépkocsivezetőként, korábban bíróság előtt állt garázdaság miatt);

ORSÓS Iván¹²⁶ (szül. 1921-ben, magyar, Beregszászi járás Mezőkaszony nevű falujának lakosa, kolhozban dolgozott);

¹²⁶ Helyesen: Ormos.

НАДАЙ Юлиус Юлиусович, 1924 г. рождения, по национальности венгр, уроженец гор. Ужгорода, работал на стройучастке в поселке Великий Березный.

Задержан БУДА Федор Федорович, 1927 г. рождения, житель с. Попово Береговского района, венгр, работал колхозе.

Савчук

№ 419
2.XI.56 г.

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 3/XI.56».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вх. 5991 «3» XI 1956 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 9058 «3» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 44–48.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

NÁDAI Gyula (szül. 1924-ben Ungváron, magyar nemzetiségű, építkezésen dolgozott Nagyberezna községben);

Órízetbe vették BUDA Tivadart (szül. 1927-ben, Beregszászi járás Csonkapapi nevű falujának lakosa, magyar, kolhozban dolgozott).

Szavcsuk

N° 419

[19]56. XI. 2.

A dokumentumon V. Nyikitcsenko határozata látható: „Krikun elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. XI/3.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság, Beérk[ező] N° 5991 1956. XI. «3»” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség, Beérk[ező] N° 9058 1956. XI. «3».”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1330. 44–48. lap

Eredeti. Formanyomtatvány Gépírás.

№ 17

**Оперативне зведення УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області про реагування на угорські події
«антирадянських елементів»**

3 листопада 1956 року

Из Ужгорода

Оперативная сводка
о происшествиях и реагировании некоторых
антисоветских элементов на события в Венгрии

На территории Закарпатской обл. имели место следующие происшествия:
1 ноября с. г. около сельсовета с. Вилок Виноградовского района участковым уполномоченным милиции была обнаружена антисоветская листовка, написанная на венгерском языке на листке тетрадной бумаги красным карандашом, скорописным почерком следующего содержания:

«Возвания! Дорогие венгерские девушки и юноши, не допустите, чтобы и дальше вредили русские на Венгерской земле, выгоните вон из нашей страны коммунистов. Вилок XI 30».

В селе Косино Береговского района 3/XI.56 г. на заборе была обнаружена листовка, написанная печатными буквами следующего содержания:

«К оружию модяры — революционный союз».

1/XI с. г. в селе Солотвино Раховского района на кладбище обнаружен венок, обвитый трехцветной лентой (красный, белый и зеленый — содержание расцветки национальной бывшей буржуазной Венгрии) с черным траурным бантом. Для проведения розысков автора антисоветских листовок и установление лица изготовившего венки на место выехали оперработники.

В связи с событием в Венгрии от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

2 ноября 1956 г. агент «Бережанин» сообщил, что он 27/X.56 г. беседовал с жителем г. Мукачево Дулишковичем Евгением Александровичем¹²⁷, последний

¹²⁷ Дулишкович Євмен Олександрович, отец Євмен (1899–1958) — греко-католицький священник на Закарпатті. У міжвоєнний період служив парохом у різних населених пунктах Підкарпатської Русі (Негрово, Голубине, Свалява). За віддану душпастирську працю єпископ Олександр Стойка відзначив о. Євменія в 1932 титулом почесного намісника (декана), а в 1933 призначив діловедущим намісником (деканом) Свалявського деканату. 1939–1949 — парох церкви Успіння Пресвятої Богородиці у м. Мукачево й архідиякон Берегського архідияконату. За протидію «возз'єднанню» Мукачівської греко-католицької єпархії з Російською православною церквою (РПЦ) заарештований і 18 травня 1949 засуджений Особливою Народою при МВС СРСР до 10 років позбавлення волі. Покарання відбував у м. Явас Мордовської

17.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének operatív jelentése a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 3.

Ungvárról

Operatív jelentés
a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemeknek
a magyarországi eseményekre történő reagálásáról

A Kárpátaljai Területen a következő rendkívüli események történtek:

Folyó év november 1-jén a Nagyszőlősi járás Tiszaújlak falujában, a falusi tanács épülete mellett a helyi rendőrség körzeti megbízottja magyar nyelvű szovjetellenes röplapot talált, amelyet folyóírással írtak egy füzetlapra piros ceruzával, és amely a következő szöveget tartalmazta:

„Felhívás! Drága magyar leányok és fiúk, ne engedjétek, hogy az oroszok továbbra is károkat okozzanak magyar földön, kergessétek el országunkból a kommunistákat. Tiszaújlak XI. 30.”

[19]56. XI. 3-án a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában egy kerítésen a következő tartalmú nyomtatott betűkkel írt röplapot találtak:

„Fegyverbe magyarok! Forradalmi Szövetség”.

Folyó év XI. 1-jén a Rahói járás Aknaszlatina falujában a temetőben háromszínű (piros-fehér-zöld — a volt burzsoá Magyarország nemzeti színei) szalaggal és fekete gyászmasnival körbefont koszorút láttak. A szovjetellenes röplapok szerzőjének felkutatására és a koszorúkészítő személyének megállapítására operatív munkatársak utaztak a helyszínre.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban ügynökeinktől és más forrásokból a következő információt kaptuk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

1956. november 2-án „Berezsanyin” ügynök jelentette, hogy [19]56. X. 27-én Duliskovics Jevgenyij Alekszandrovcics¹²⁷ munkácsi lakossal beszélgetett, aki a következőt mondta forrásunknak: „Az oroszok nem tudják tartani magukat a Kárpátok-

¹²⁷ Duliskovics Jevgenyij Alekszandrovcics, Eumén atya (1889–1958) görögkatolikus pap, kerületi esperes. A két világháború között Kárpátalja különböző településein (Negrovo/Maszárfalva, Golubino, Szolyva) teljesített egyházi szolgálatot. 1949. május 18-án a Szovjetunió Belügyminisztériuma Különleges Tanácsa 25 év szabadságvesztésre ítélte. Büntetését a Mordvin ASZSZK Javasz lágerében töltötte le, ahonnan 1955. október 13-án tért vissza Munkácsra. 1958. augusztus 22-én hunyt el. 1989-ben rehabilitálták.

источнику сказал: «Русские не удержатся в Карпатах и должны уйти на старые границы. Закарпатье должно принадлежать венграм».

Дулишкович 1889 г. рождения, национальность украинец, уроженец села Сусково Свалявского района, без определенных занятий, бывший архидиакон униатской церкви, в 1956 г. был освобожден из заключения по болезни, состоит на оперучете.

По данным этого же источника учитель средней школы № 2 г. Мукачево Саладчак Людвиг Николаевич 1897 г. рождения, украинец, уроженец Румынии, в беседе с источником заявил:

«Оккупацию Венгрии не разрешают западные государства. Венгры правы и за венграми пойдут все демократические государства. Коммунизм сильно поколебался и можно ждать его провала». Саладчак взят в агентурную разработку.

2/XI с. г. агент «Виктор» сообщил, что кассир областного отдела организованного набора рабочей силы Чейке Ибоя Людвиговна по национальности венгерка, в присутствии служащих Пономаревой Галины и Шофера Гитии в разговоре о венгерских событиях высказалась: «Они знают за что борются и своих требований добьются, их терпение пришло к концу».

Агент «Лавров» 3/XI с. г. сообщил, что в беседе с ним врач областной больницы в г. *Ужгород* Кутий Людвиг Иосифович¹²⁸ 1908 г. рождения¹²⁹ по национальности венгр, в беседе с источником говорил: «Венгерское восстание является результатом совместных усилий Югославии и западных держав США, Англии и Франции, которые намерены создать «санитарный кордон» между западом и востоком из нейтральных государств. В состав которых бы вошли — Польша, Чехословакия, Венгрия, Югославия, Румыния и Болгария. Закарпатская область тоже должна войти. Об этом говорил Тито».

Кутей разрабатывается как венгерский националист.

Этот же источник сообщил, что в беседе с ним врач этой же больницы Деак Федор Степанович 1911 г. рождения, венгр (по документам словак) рассказал¹³⁰: «Во время возвращения из Чехословакии пять дней тому назад один из словацких таможенников на ст. Черна¹³¹ подал мне руку и сказал: «Скоро и мы начнем». Деак говорил источнику, что встреча с таможенником была на ст. Черна (Чехословакия)¹³².

АРСР. 3 місяць ув'язнення повернувся в Мукачево 13 жовтня 1955. Помер 22 серпня 1958. Реабілітований 1989.

¹²⁸ «Людвиг Иосифович» закреслено і написано: «Л. И.».

¹²⁹ «1908 г. рождения» закреслено.

¹³⁰ Текст «Кутей разрабатывается как венгерский националист. Этот же источник сообщил, что в беседе с ним врач этой же больницы Деак Федор Степанович 1911 г. рождения, венгр (по документам словак) рассказал» закреслено.

¹³¹ Йдеться про станцію у словацькому містечку Черна (Čierna), розташованому на кордоні із Закарпатською областю.

¹³² «Деак говорил источнику, что встреча с таможенником была на ст. Черна (Чехословакия)» закреслено.

ban és kénytelenek lesznek visszavonulni régi határaikra. Kárpátalja a magyaroké kell, hogy legyen”.

Duliskovics 1889-ben született a Szolyvai járásban Bányfalu községben, ukrán nemzetiségű, foglalkozás nélküli, a görögkatolikus egyház volt főesperese, 1956-ban szabadult betegség miatt a fogságból, szerepel az operatív nyilvántartásban.

Ugyanannak a forrásnak információja szerint a munkácsi 2. számú középiskola tanára Szaladcsak Ludvig Nyikolajevics (született 1897-ben Romániában, ukrán nemzetiségű) forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette:

„A nyugati országok nem engedik Magyarország megszállását. A magyaroknak igazuk van, őket követi majd az összes demokratikus ország. A kommunizmus erősen megrendült, bukása várható”. Szaladcsakot ügynöki feldolgozás alá vontuk.

Folyó év XI. 2-án „Viktor” ügynök jelentette, hogy a munkaerő szervezett felvételével foglalkozó járási osztály pénztárosa, a magyar nemzetiségű Csejke Ibolya, Ponomarjova Galina és Sofer Gitti alkalmazottak jelenlétében a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetés során kijelentette: „Ők tudják, miért harcolnak, és elérik követeléseik teljesítését, a türelmük elfogyott”.

Folyó év XI. 3-án „Lavrov” ügynök jelentette, hogy az Ungváron működő járási kórház orvosa, Kuti Lajos¹²⁸ (született 1908-ban¹²⁹, magyar nemzetiségű) a forrásunkkal folytatott beszélgetés során a következőt mondta: „A magyarországi felkelés Jugoszlávia és a nyugati országok, USA, Anglia és Franciaország együttes erőfeszítéseinek eredménye, amelyek a semleges államokból álló „*cordon sanitaire*”-t akarják létrehozni Nyugat és Kelet között. Az ilyen államok közé tartozna Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Bulgária. A Kárpátaljai Terület is hozzájuk tartozna. Erről Tito beszélt”.

Kutit feldolgozás alá vontuk, mint magyar nacionalistát.

Ugyanaz a forrás jelentette, hogy ugyanannak a kórháznak egy másik orvosa, Deák Tivadar [Fjodor] (született 1911-ben, magyar /a dokumentumok szerint szlovák/) a vele folytatott beszélgetés során a következőt mesélte¹³⁰: „Öt nappal ezelőtt, Csehszlovákiából történő visszatérésem közben a Cserna¹³¹ vasútállomáson dolgozó vámosság egyik kezét nyújtott és ezt mondta: „Hamarosan mi is elkezdjük”. Deák azt mondta forrásunknak, hogy a vámossal való találkozás Cserna vasútállomáson (Csehszlovákia) történt¹³².

„Metrov” ügynök jelentése szerint a Huszti járás Szeklence falujában működő hétosztályos iskola tanára, Tárkányi József (született 1917-ben, magyar nemzetiségű) forrásunknak kijelentette: „Budapesten a felkelők megsemmisítik a marxista-leninis-

¹²⁸ A kihúzott „Lajos Józsefovics” mellé „L. J.”-t írták be.

¹²⁹ A „született 1908-ban” szövegrészt kihúzták.

¹³⁰ „Kutit feldolgozás alá vontuk mint magyar nacionalistát. Ugyanaz a forrás jelentette, hogy ugyanannak a kórháznak egy másik orvosa, Deák Tivadar (született 1911-ben, magyar /a dokumentumok szerint szlovák/) a vele folytatott beszélgetés során a következőt mesélte” szövegrészt kihúzták.

¹³¹ Cserna település Tiszacsernyővel azonos.

¹³² „Deák azt mondta forrásunknak, hogy a vámossal való találkozás Cserna vasútállomáson (Csehszlovákia) történt” szövegrészt kihúzták.

По сообщению агента «Метров» учитель НСШ в с. Сокирница Хустского района Тарканий Иосиф Иосифович 1917 г. рождения, по национальности венгр источнику заявил: «В Будапеште повстанцы уничтожают марксистско-ленинскую литературу, они хотят жить свободно, без диктата извне. Новое правительство желает идти по пути, по которому идет Югославия, самостоятельным путем без приказов. Это очень хорошо делается».

Тарканий взят в агентурную разработку.

Агент «Чайка» сообщил, что главный зоотехник управления сельского хозяйства облисполкома, член КПСС Сабчук в присутствии сослуживцев Мишиной и Ивановой 25/X-56 г. заявила: «Какого черта наши войска полезли в Венгрию? Чего им там надо? Если бы венграм хорошо жилось они бы восстание не подымали и ведь нет таких дураков как русские, которые все терпят, как и мы». Данные агента «Чайка» перепроверяются через другие источники.

За антисоветские выпады и угрозы в адрес партийного актива арестованы: Бучак Василий Антонович 1926 г. рож[дения] украинец, житель села Туря-Ремета Перечинского р-на *Закарпатской обл.*, без определенных занятий, возвратился из мест заключения¹³³.

Пасса Андрей Петрович¹³⁴ 1926 г. рождения, украинец, без определенных занятий, возвратился из мест заключений.

Савчук

№ 423
3/XI-56 г.

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 4/XI.56».

На документі відбитки штампів: «4 Управление КГБ при СМ УССР Вх. 9072 «5» XI 1956 г.» та «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Индекс 21 Вход. № 6013 «5» XI 1956 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 49-54.
Оригінал. Рукопис.

¹³³ Поруч з текстом написано: «Необходимо подробней информировать, какие «антисоветские выпады». «В с/сообщение не вошло».

¹³⁴ «Андрей Петрович» закреслено і дописано «А.».

ta irodalmat, szabadon, külső diktátum nélkül szeretnének élni. Az új kormány Jugoszlávia útján akar haladni, az önállóság útján, parancsok nélkül. Nagyon jól teszi”.

Tárkányit ügynöki feldolgozás alá vontuk.

„Csajka” [„Sirály”] ügynök jelentette, hogy [19]56. X. 25-én a járási végrehajtó bizottság mezőgazdasági igazgatóságának főállattenyésztője, az SZKP tag Szabcsuk, Misina és Ivanova nevű kolleganói jelenlétében kijelentette: „Csapataink mi az ördögnek mentek be Magyarországra? Mit keresnek ott? Ha a magyarok jól éltek volna, nem kezdték volna meg a felkelést, hiszen nincsenek az oroszokhoz hasonló hülyék, akik mindent eltérnek, ahogy mi is”. „Csajka” ügynök információját más forrásokból ellenőrizzük.

A szovjetellenes kirohanásokért és a pártaktívának címzett fenyegetésekért letartóztatásba kerültek: Bucsak Vaszilij Antonovics (szül[etett] 1926-ban, ukrán nemzetiségű, *Kárpátaljai Ter[ület]* Perecsenyi járása Turjaremete falujának lakosa, foglalkozás nélküli, visszatért a büntetésletöltés helyéről).¹³³

Passza Andrej Petrovics¹³⁴ (született 1926-ban, ukrán nemzetiségű, foglalkozás nélküli, visszatért a büntetésletöltés helyéről).

Szavcsuk

№ 423

[19]56. XI. 3.

A dokumentumon V. Nyikitscenko határozata szerepel: „Krikun elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. XI. 4.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 9072 1956. XI. «5».” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 6013 1956. XI. «5».”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 49–54. lap
Eredeti. Kézírás.

¹³³ A szöveg mellé ezt írták: „Részletesebben kell tájékoztatni, milyen ’szovjetellenes kirohanásokért’. Különleges jelentésben nem szerepelt”.

¹³⁴ Az „Andrej Petrovics” nevet kihúzták, beírták „A.”-t.

№ 18

Агентурне повідомлення про намір деяких угорців м. Мукачева перейти в Угорщину для допомоги місцевим повстанцям

3 листопада 1956 року

Сов. секретно

Ист. «Катя»
л/д №

Пришли: уполн. УКГБ г. Мукачево
подп. Огиенко и о/уп. Коробкин.

3.XI.56 г.

Агентурное донесение

Источник сообщает, что 29 октября 1956 г. прибыла в гор. Мукачево и остановилась на квартире по ул. Пионеров № 10 у знакомой источнику женщины, по фамилии Буга Эммы, лет 39–40, по национальности венгерка, нигде не работает (занимается спекуляцией), имеет 3-х детей, две дочери взрослые и сын лет 12–13, нигде не учится. Муж ее по национальности немец и находится в гор. Гамбурге (Германия).

Примерно часов в 8–9 вечера, на квартиру Буги Эммы пришел ее сосед по квартире Чигояс, называли его Ленин (якобы такое имя), лет ему, примерно 17–18, где он работает источник не знает, а проживает по ул. Пионеров 10.

Буга Эмма, ее сын Феликс и Чигояс слушали радиопередачу «Голос Америки» о положении дел в Венгрии и тут же обсуждали. Чигояс заявил: «Вот если бы и здесь началось такое, как в Венгрии, то мы бы первые пошли против русских, оружие у нас есть», и обращаясь к Буги Эмме, спросил ее, «Тетя Эмма, а вы пошли бы с нами воевать против русских?» Буги ответила положительно: - «Да, я пойду!».

После этого Чигояс сказал, что: «Если здесь ничего не получится, то мы поедем в Венгрию». С кем именно они собираются уходить в Венгрию источник не установила.

Сын Буги Эммы Феликс спросил источника, может ли он к ней прийти, для того, чтобы из Виноградово перейти в Вилок, а оттуда в Венгрию, но источник на это сказала, что пусть он лучше не приходит, т. к. источника дома не будет. Источник спросила Феликса: «А не жалко ли тебе оставить мать?» Но Буга Эмма (мать Феликса) сказала, «Пусть идет, возьми его с собой».

Слушать радиопередачи на квартиру к Буга Эмме приходит в вечернее время так же житель дома № 10, ул. Пионеров, по имени Руди (фамилии его не знаю), работает где-то ремонтником, который также разделяет их мнение и

18.

Ügynöki információ néhány munkácsi magyar lakos azon szándékáról, hogy átmennek Magyarországra segíteni a felkelőknek

1956. november 3.

Szig[orúan] titkos

Forrás: „Katya”

Küldték: a KGB munkácsi Csoportfőnökség mb. [megbízottja]
Ogienko alez[redes és Korobkin
op [operatív] mb [megbízott].

[19]56. XI. 3.

Ügynöki jelentés

Forrásunk jelenti, hogy 1956. október 29-én Munkácsra érkezett és az Úttörők utcája 10 szám alatti lakásban szállt meg egy Buga Emma nevű ismerősénél, aki 39–40 éves, magyar nemzetiségű, nem dolgozik (üzérkedéssel foglalkozik), 3 gyereke van, két felnőtt lánya és egy 12–13 éves fia, aki nem tanul. Férje német nemzetiségű és Hamburgban (Németország) tartózkodik.

Este kb. 8–9 órakor Buga Emma lakására érkezett szomszédja, Csigojasz [Csigolyás?], akit Leninnek hívtak (állítólag ez a neve), kb. 17–18 éves, forrásunk nem tudja, hol dolgozik, az Úttörők utcája 10 szám alatt lakik.

Buga Emma, fia Felix és Csigojasz [Csigolyás?] az Amerika Hangja adását hallgatták a magyarországi helyzetről és rögtön megtárgyalták a hallottakat. Csigojasz [Csigolyás?] kijelentette: „Ha itt is elkezdődne az, ami Magyarországon, akkor elsők között lépnénk fel az oroszok ellen, van fegyverünk, és Buga Emmához fordulva megkérdezte: „Emma néni, és Ön elindulna velünk harcolni az oroszok ellen?” Buga helyeslően válaszolt: „Igen, megyek!”

Ezek után Csigojasz [Csigolyás?] azt mondta: „Ha itt nem sikerül semmi, akkor elmegyünk Magyarországra”. Hogy pontosan kikkel készülnek elmenni Magyarországra, azt forrásunk nem derítette ki.

Buga Emma fia, Felix megkérdezte forrásunktól, elmehetne-e hozzá, hogy Nagyszőlősről átmenjen Tiszaújlakra, onnan meg Magyarországra, de forrásunk erre azt mondta, hogy inkább ne jöjjön, mert nem lesz otthon. Forrásunk megkérdezte Felixtől: „És nem sajnálod itt hagyni anyád?” De Buga Emma (Felix anyja) azt mondta, hogy „menjen csak, vidd őt magaddal”.

Esti időben Buga Emma lakására eljár rádiót hallgatni az Úttörők utcája 10 szám alatti ház egy másik, Rudi nevű (vezetéknévét nem tudom) lakója is, aki szerelőmunkásként dolgozik valahol, szintén osztja a fentnevezettek véleményét és el akar menni a határon túlra. Azt mondta, „én is elmegyek Magyarországra vagy Csehszlováki-

имеет желание уйти за границу. Он сказал, что, «я тоже уйду в Венгрию или Чехословакию». Когда они вели этот разговор, то Чигояс сказал, что «нас много, мы не одни». Но кто именно, кого он имел в виду, источник не знает.

Отец Чигояса, работает сапожником в одной из артели гор. Мукачево, источник его знает уже примерно года 2–3. По отношению Советской власти относится положительно и неоднократно ссорился с Буга Эммой, за то, что она высказывалась с восхищением о событиях в Венгрии.

Источник одновременно сообщает, что 30.X.56 г. в 11-30, источник вместе с Буга Эммой пошли за ее фотокарточками в фотографию, которая находится по ул. Духновича (дом № не помню) от аптеки 2-№ или 3-№ дом, почти напротив кондитерской фабрики. Зайдя в фотографию, Буга Эмма, поприветствовав фотографа начала с ним вести разговор о положении в Венгрии. В это время по улице Духновича проезжала колонна автомашин с солдатами, фотограф, обращаясь к Буге сказал — «Чорт несет этих русских, идут оккупировать Венгрию и Чехословакию, — когда бы началось здесь у нас такое же, то мы бы их били чем попало, если не оружием, то палками, и били бы кого попало, что бы они больше не возвратились сюда ни одного». Далее заявил, что в Венгрии русских детей через окна выбрасывали, то мы тоже бы так делали».

Приметы фотографа: Низкого роста, лицо продолговатое, блондин, глаза серые, возраст примерно 30–35 лет, работает он в этой фотографии один.

«Катя»

Справка: Источник «Катя» состоит в агентурной сети Виноградовского райотдела милиции МВД и в Мукачево находилась в маршруте. Материал представлен по ее личной инициативе. Материал требует перепроверки.

Оперуполномоченный аппарата Мукачевского
горотдела — лейтенант
[Підпис]

(Коробкин)

Справка: Агент «Катя» — Кляп Юлия Васильевна, 1916 г. рождения, уроженка Закарпатской области, проживает г. Виноградово, ул. Хрущева д. 39 (инвалид 2-й группы, нигде не работает).

Оперуполномоченный аппарата Мукачевского
УКГБ — лейтенант [Підпис] (Коробкин)

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 115–116.
Завірена копія. Машинопис.

ába”. Amikor erről beszélgettek, Csigojasz [Csigolyás?] azt mondta, hogy „sokan vagyunk, nem vagyunk egyedül”. De hogy pontosan kikről van szó, kikre gondolt, azt forrásunk nem tudja.

Csigojasz [Csigolyás?] apja az egyik munkácsi munkaközösségben dolgozik cipészként, forrásunk már körülbelül 2–3 éve ismeri. A szovjet hatalomhoz pozitívan viszonyul és nem egyszer veszekedett Buga Emmával, amiért ő elragadtatással beszélt a magyarországi eseményekről.

Ugyanakkor a forrásunk jelenti, hogy [19]56. X. 30-án 11.30-kor Buga Emmával együtt elment a fényképeiért a fényképész üzletbe, amely a Duchnovics utcában működik (házszámra nem emlékszik) a patikától számítva második vagy harmadik házban, majdnem szemben az édességyárral. Belépve a fényképész üzletbe Buga Emma üdvözölte a fényképészt és elkezdett beszélgetni vele a magyarországi eseményekről. Ekkor a Duchnovics utcán kocsikonvoj haladt el szovjet katonákkal, és a fényképész azt mondta Bugának: „Mi a fenének mennek ezek az oroszok, igyekeznek Magyarországot és Csehszlovákiát megszállni, ha itt nálunk is kezdődne ugyanaz, ütnénk-vernénk őket mindennel, ami kezünk ügyébe kerül, ha nem fegyverrel, akkor botokkal, és ütnénk-vágnánk mindenkit, aki az utunkba kerül, hogy egyikük se térjen vissza soha”. Azután kijelentette, hogy „Magyarországon az orosz gyerekeket kidobálták az ablakokon, mi is ezt tennénk”.

A fényképész ismertetőjelei: alacsony, hosszúkás arcú, szőke, sötét szemű, körülbelül 30–35 éves, egyedül dolgozik az említett fényképész üzletben.

„Katya”

Feljegyzés: „Katya” forrásunk a Belügyminisztérium Nagyszőlősi járási rendőrkapitányságának ügynöki hálózatához tartozik, és Munkácson utazás közben tartózkodott. Az anyagot saját kezdeményezésére nyújtotta be. Az anyag ellenőrzést igényel.

Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége Munkácsi apparátusának operatív megbízottja

[Aláírás]
(Korobkin) hadnagy

Feljegyzés: „Katya” ügynök — Kljap Júlija Vasziljevna 1916-ban született a Kárpátaljai Területen, Nagyszőlősen lakik a Hruscsov utca 39 szám alatt (2. kategóriájú rokkant, nem dolgozik).

Az Állambiztonsági Bizottság munkácsi apparátusának operatív megbízottja

[Aláírás] (Korobkin) hadnagy

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálatok Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 115–116. lap
Hiteles másolat. Gépírás

№ 19

Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну реакцію на угорські події

4 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Принято:

Из Ужгорода

«__» ____ 195 г.

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

«__» час. «__» мин.

Оперативная сводка
о происшествиях и реагировании некоторых
антисоветских элементов на события в Венгрии

За прошедшие сутки на территории Закарпатской области происшествий не было.

В связи с событиями в Венгрии от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

2/XI 1956 г. агент «Виктор» сообщил что он 30/X с. г. ехал в автобусе по маршруту Ужгород — Рахово, где встретился с врачом областной санэпидстанции Свиначенко Трофимом 1908 г. рождения. Свиначенко читал газету, где общалось о событиях в Венгрии и, обращаясь к источнику, заявил: «У наших людей нет желания работать. В нашей стране народ голодает, нищенствует, а кучка правителей устраивает ежедневные приемы, балы, ездит на курорты... Правительство только способно на пышные декларации. Опубликовало заявление о повышении зарплаты низкооплачиваемым работникам, увеличив ее на копейку, а шуму на сотню рублей».

Свиначенко по национальности украинец, уроженец с. Вира Сумской области, проживает в гор. Ужгороде. Взят в агентурную разработку.

Агент «Барков» 2/XI с. г. сообщил, что 25/X с. г. между¹³⁵ работниками Ужгородской электростанции Литак П.И., Данч Е.И., член КПСС, и Башани А.И. вели беседу о событиях в Венгрии. Литак при этом заявил: «Восстание в Венгрии это самое большое в их истории. Такое восстание не помешало бы и здесь».

¹³⁵ «Агент «Барков» 2/XI с. г. сообщил, что 25/X с. г. между» закреслено.

19.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események társadalmi visszhangjáról

1956. november 4.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Érkezett:

Ungvárról 195. „...” óra „_” perckor

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]nak_”

Operatív jelentés

a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemeknek
a magyarországi eseményekre történő reagálásáról

Az elmúlt 24 óra alatt a Kárpátaljai Területen rendkívüli esemény nem történt.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban az ügynökeinktől és más forrásokból a következő információt kaptuk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

1956. XI. 2-án „Viktor” ügynök jelentette, hogy folyó év X. 30-án Ungvár — Rahó útvonalon utazott busszal, ahol találkozott a járási járványvédelmi hivatal orvosaival, Szvinarenko Trofimmal, aki 1908-ban született. Szvinarenko újságot olvasott, amelyben a magyarországi eseményekről tudósítottak, és forrásunknak kijelentette: „Az embereinknek nincs kedvük dolgozni. Az országunkban a nép éhezik, nyomorog, miközben a vezetők maroknyi csoportja naponta fogadásokat, bálakat rendez, üdülőhelyekre utazgat... A kormány csupán dagályos nyilatkozatokra képes. Nyilatkozatot publikáltak arról, hogy felemelik a rosszul fizetett dolgozók fizetését, párkopekkel emelték, miközben száz rubelnyi felhajtást csináltak körülötte”.

Szvinarenko ukrán nemzetiségű, a Szumi járás Viri falujában született, Ungváron lakik. Ügynöki feldolgozás alá vontuk.

Folyó év XI. 2-án „Barkov” ügynök jelentette, hogy folyó év X. 25-én¹³⁵ az ungvári erőmű Litak P. I., Dancs Je. I., SZKP-tag, és Basanyi A. I. nevű dolgozói beszél-

¹³⁵ „Folyó év XI. 2-án „Barkov” ügynök jelentette, hogy folyó év X. 25-én” — kihúzva.

Участвовавший в беседе Данч, член КПСС, на это ответил: «Все это подготовлено западными империалистами и восстание скоро будет подавлено».

Литак продолжал: «Не так легко подавить волю венгерского народа, который так много страдал. Советский Союз вывозил из Венгрии дорогие станки и машины, а народ за низкую плату работал. Венгрия самая богатая страна в Европе на продовольственные товары, а она сейчас голодает. Это все делало еврейское правительство Ракоши».

Литак Павел Иванович, 1910 г. рождения, по национальности словак.

Данные о враждебных высказываниях Литак проверяются через другие источники.

3/XI с. г. агент «Ярослава» сообщила, что в беседе с ней житель г. Ужгорода Пиффер Степан Иванович рассказывал: «Советские офицеры и военнослужащие в количестве 1200 чел. совместно с семьями приняли венгерское подданство и их спрятали в Австрии. Жители Будапешта обливали себя бензином и кидались под советские танки. Венгры очень воинственный народ и любит жить хорошо, а за такую заработную плату, которую они получили, каждый восстанет».

По данным нашего источника у жителя гор. Ужгорода (ул. Победы 20) Горвата Дюри собираются под видом игры в карты соседи по национальности венгры и слушают радиопередачи «Свободный голос Европы».

Жена Горвата в присутствии источника говорила: «Какого чорта русские пришли на нашу землю, мы к ним не идем, а они к нам пришли и кушают наш хлеб».

Горват и его связи взяты в агентурную разработку.

По сообщению агента «Саша» от 3/XI с. г. в беседе с ним житель гор. Ужгорода Шерегей Е.М. говорил: «Русские допустили тактическую ошибку в Закарпатье. Все ключевые позиции, ответственные места находятся в руках русских, а местные люди оттеснены на задний план. Такие знатные коммунисты, как Цуперяк, Горват и ряд других были исключены из партии и сняты с ответственных постов. Известно, что при чехах они были хорошими коммунистами и вели за собой почти весь народ».

Шерегей Евгений Миронович, 1910 г. р. украинец, уроженец с. Дусино Свалявского района, работает в Областном доме народного творчества методистом, состоит на оперативном учете, как украинский националист.

Агент линейного Отдела КГБ ст. Ужгород «Юрко» 31/X с. г. сообщил, что в беседе с ним машинист паровозного депо ст. Берегово Кейкеши Иосиф Андреевич по национальности венгр в присутствии помощника машиниста Гернади Золтана Юрьевича заявил: «В Венгрии война будет до тех пор продолжаться пока оттуда не уйдут коммунисты и солдаты к своей границе, которая была до 1943–1944 годов».

Суждения Кейкеши разделял Гернади. За антисоветские выпады и угрозы в адрес партийного актива арестованы:

gettek a magyarországi eseményekről. A beszélgetés során Litak kijelentette: „A magyarországi felkelés a legnagyobb a történelmükben. Az ilyen felkelés itt sem ártana”.

A beszélgetésben résztvevő Dancs, SZKP-tag erre azt felelte: „Mindezt a nyugati imperialisták készítették elő, és a felkelést hamarosan leverik”.

Litak folytatta: „Nem olyan könnyű elnyomni a magyar nép akaratát, amely oly sokat szenvedett. A Szovjetunió elszállította Magyarországról a drága gépeket és berendezéseket, a nép meg kis fizetésért dolgozott. Magyarország élelmiszerekben Európa leggazdagabb országa, most meg éheznek. Minderről Rákosi zsidó kormánya tehet”.

Litak Pavel Ivanovics 1910-ben született, szlovák nemzetiségű.

Litak ellenséges megnyilatkozásairól szóló információt más forrásokból ellenőrizzük.

Folyó év XI. 3-án „Jaroslava” ügynök jelentette, hogy a vele folytatott beszélgetés során Piffer Szytepan Ivanovics, ungvári lakos a következőt mesélte: „Szovjet katonatisztek és katonák, szám szerint 1200-an családjaikkal együtt felvették a magyar állampolgárságot, és Ausztriában rejtették el őket. Budapest lakosai leöntötték magukat benzinnel és a szovjet tankok alá vetették magukat. A magyarok nagyon harcias nép és szeretnek jól élni, márpedig amiatt a fizetés miatt, amit kaptak, bárki képes felkelni”.

Forrásunk információja szerint Horváth Gyuri ungvári lakosnál (Győzelem u. 20.) kártyajáték ürügyén magyar nemzetiségű szomszédok gyűlnek össze és hallgatják a Szabad Európa Rádió adásait.

Horváth felesége forrásunk jelenlétében a következőt mondta: „Mi az ördögnek jöttek az oroszok a földünkre, mi nem megyünk hozzájuk, ők meg eljöttek és a kenyereinket eszik”.

Horváthot és kapcsolatait ügynöki feldolgozás alá vontuk.

„Szasa” ügynök folyó év XI. 3-án kelt jelentése szerint a vele folytatott beszélgetés során Seregély Je. M., ungvári lakos a következőt mondta: „Kárpátalján az oroszok taktikai hibát követtek el. Minden kulcspozíció, felelős beosztás az oroszok kezében van, a helyi embereket meg háttérbe szorították. Olyan ismert kommunistákat, mint Cuperjak, Horváth és egy sor másikat kizártak a pártból és leváltottak felelős beosztásukból. Ismeretes, hogy a csehek alatt jó kommunisták voltak és majdnem az egész népet vezették maguk után”.

Seregély Jevgenyij Mironovics 1910-ben született a Szolyvai járás Zajgó nevű falujában, ukrán, módszertani oktatóként dolgozik a járási Népművészetek Házában, operatív nyilvántartásban szerepel, mint ukrán nacionalista.

Folyó év X. 31-én az ungvári vasútállomáson működő állambiztonsági részleg „Jurko” ügynöke jelentette, hogy a vele folytatott beszélgetés során Beregszász vasútállomás fűtőházának mozdonyvezetője, a magyar nemzetiségű Kékesi József, Hernádi Zoltán mozdonyvezető-helyettes jelenlétében kijelentette: „Magyarországon a háború addig fog folytatódni, amíg a kommunisták és a katonák nem mennek el onnan saját 1943–1944 előtti határukhoz”.

Hernádi osztotta Kékesi véleményét. Szovjetellenes kirohanásokért és a párt- és tanácsi aktivistáknak címzett fenyegetésekért letartóztatásba kerültek:

Ласло¹³⁶ Иосиф Юрьевич, 1930 г. р., урож. и житель с. Косино Береговского района *Закарпатской обл.*, по национальности венгр, колхозник.

Гойдош Бейла Федорович, 1937 г. р. урож. и житель с. Великая Бегань Береговского района *Закарпатской обл.*, венгр, колхозник.

Попович Иван Павлович, 1901 г. р., ур[оженец] с. Мужиево, житель с. Мочала Береговского района *Закарпатской обл.*, украинец, без определенного занятия, в 1949 г. был осужден по Указу от 4/VI 1947 г.¹³⁷ на 15 лет ИТЛ.

Гере Федор Александрович, 1928 г. рожд. урож. и житель с. Попово Береговского района *Закарпатской обл.*, венгр.

Савчук

№ 424

4.XI 56 г.

На документі відбитки штампів: «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 9077 «5» XI 1956 г.» та «Секретаріат КГБ при Совете Министров УССР Вх. № 6018 «5» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 55–59.
Оригінал. Рукопис.*

¹³⁶ В цьому списку арештованих від руки закреслені прізвища та імена і поставлені ініціали.

¹³⁷ 4 червня 1947 року Президією ВР СРСР було ухвалено два укази: «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і суспільного майна» та «Про посилення охорони особистої власності громадян».

László¹³⁶ József, született 1930-ban a *Kárpátaljai Terület* Beregszászi járásának Mezőkaszony nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar nemzetiségű, kolhozparaszt.

Gajdos Béla, 1937-ben született a *Kárpátaljai Terület* Beregszászi járásának Nagybégány nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, kolhozparaszt.

Popovics Ivan Pavlovics, 1901-ben született Nagymuzsaly faluban, a *Kárpátaljai Terület* Beregszászi járásában Macsolán lakik, ukrán, foglalkozás nélküli, 1949-ben 15 éves javító munkatáborra ítélték az 1947. VI. 4-én kelt rendelet alapján.¹³⁷

Gere Tivadar, 1928-ban született a *Kárpátaljai Terület* Beregszászi járásában Csonkapapi faluban, ahol jelenleg is lakik, magyar.

Szavcsuk

№ 424

[19[56. XI. 4.

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 9077 1956. XI. «5».” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 6018 1956. XI. «5».”

GDA SZBU [*Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára*] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 55–59. lap
Eredeti. Kézírás.

¹³⁶ A letartóztatottak listáján a vezeték és keresztnéveket kézzel kihúzták és helyettük a kezdőbetűk szerepelnek.

¹³⁷ A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelete az állami és társadalmi tulajdon fosztogatásáért történő büntetőjogi felelősségrevonásról.

№ 20

Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК КПУ про реакцію суспільства на події в Угорщині

6 листопада 1956 року

6 ноября [19]56
2272/н

Совершенно секретно
экз. № 2

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ УКРАИНЫ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании отдельных антисоветски
настроенных лиц на события в Венгрии

В КГБ при СМ УССР продолжают поступать агентурные материалы и другие материалы о реагировании различных слоев населения на события в Венгрии.

Анализ этих материалов свидетельствует о том, что антисоветски настроенные лица слушают передачи заграничных радиостанций и рассказывают их содержание среди своего окружения, истолковывая происходящие события в Венгрии с враждебных позиций.

Приводим наиболее характерные высказывания:

По данным нашего источника, у жителя г. Ужгорода ГОРВАТА Дюри собираются под видом игры в карты соседи, по национальности венгры, и слушают радиопередачи «Свободный голос Европы».

Жена ГОРВАТА в присутствии источника говорила:

«Какого черта русские пришли на нашу землю, мы к ним не идем, а они к нам пришли и кушают наш хлеб».

Работники Ужгородской электростанции ЛИТАК П.И., ДАНЧ Е.И., член КПСС и БАШАНИ А.И. вели беседу о событиях в Венгрии. ЛИТАК при этом заявил¹³⁸:

«Восстание в Венгрии — это самое большое в их истории. Такое восстание не помешало бы и здесь».

По сообщению нашего источника, некоторые рабочие Одесского завода имени Кирова высказывают серьезное недовольство предстоящими ново-

¹³⁸ Цей та наступний абзаци виділені вертикальною лінією на лівому полі документа.

20.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 6.

[19]56. november 6.
2272/n

Szigorúan titkos
2. sz. példány

Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának

Különleges jelentés
egyek szovjetellenes beállítottságú személyek
reagálásáról a magyarországi eseményekre

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottsághoz továbbra is érkeznek ügynökjelentések és más anyagok a lakosság különböző rétegeinek reagálásáról a magyarországi eseményekre. Ezeknek az anyagoknak az elemzése arról tanúskodik, hogy a szovjetellenes beállítottságú személyek hallgatják a külföldi rádióadásokat, és azok tartalmát elmesélik környezetükben, és a Magyarországon zajló eseményeket ellenséges álláspontból magyarázzák.

Felsorolunk néhány jellemző kijelentést:

Forrásunk adatai szerint HORVÁTH Gyuri ungvári lakosnál kártyázás ürügyén összegyűlnek a magyar nemzetiségű szomszédok, és hallgatják a Szabad Európa Rádió adásait.

Horváth felesége forrásunk jelenlétében kijelentette:

„Mi az ördögnek jöttek az oroszok a földünkre, mi nem megyünk hozzájuk, ők meg eljöttek, és a kenyereinket eszik.”

Az ungvári erőmű dolgozói, LITAK P. I. és DANCS Je. I., az SZKP tagjai, és BASANYI A. I. beszélgetést folytattak a magyarországi eseményekről. LITAK ennek kapcsán kijelentette¹³⁸:

¹³⁸ A dokumentum bal oldalán ezt és a következő bekezdést függőleges vonallal jelölték ki.

введениями в области оплаты труда. Эти недовольства являются результатом крайне недостаточной разъяснительной работы среди рабочих по вопросу изменений в оплате труда.

При этом среди рабочих часто обсуждается содержание передачи «Голоса Америки» и «Би-би-си».

Шофер консервного комбината в г. Измаиле КУЗЬМУК при получении зарплаты и вычета с него налога, в присутствии ряда лиц высказал угрозу в адрес руководства комбината, заявив:

«Видите, что делается в Венгрии и если у нас кто-нибудь подымет руку, мы все пойдем за ним и посрываем вам головы».

По последним двум фактам информирован Одесский обком КП Украины. Врач областной больницы в г. Ужгороде КУТИЙ Л.И., по национальности венгр, в беседе с источником говорил:

«Венгерское восстание является результатом совместных усилий Югославии и западных держав: США, Англии и Франции, которые намерены создать «Санитарный кордон» между Западом и Востоком из нейтральных государств, в состав которых бы вошли: Польша, Чехословакия, Венгрия, Югославия, Румыния и Болгария. Закарпатская область тоже должна войти. Об этом говорил ТИТО».

Врач этой же больницы ДЕАК Ф.С., венгр (по документам словак) заявил:

«Во время возвращения из Чехословакии, 5 дней тому назад один из словацких таможенников на ст. Черна подал мне руку и сказал: «Скоро и мы начнем».

Вернувшийся в г. Одессу из мест заключения ДИТЮК В.М. без определенных занятий, сказал:

«Сначала мятеж в Польше, теперь в Венгрии. Это начинает принимать хороший оборот для наших деятелей.

Думаю настанет и у нас такое дело, когда подымут свои требования русские люди, сколько можно терпеть такое положение: быть под прессом и все ходить под страхом»¹³⁹.

Студент 4 курса Одесского технологического института МАТВЕЕВ, уроженец Львовской области, заявил¹⁴⁰:

«За мятежом в Польше восстала Венгрия. Если бы я жил сейчас во Львове, то я развернулся бы вовсю».

¹³⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «№ 4/2734».

¹⁴⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «в справку 12/XI».

„A magyarországi felkelés a legnagyobb a történelmükben. Az ilyen felkelés itt sem ártana.”

Forrásunk tájékoztatása szerint az odesszai Kirov üzem néhány dolgozója komoly elégedetlenségének adott hangot a munkabéreket érintő küszöbönálló változások miatt. Ez az elégedetlenség a dolgozók körében a változásokkal kapcsolatban végzett szerfelett elégtelen felvilágosító munka következménye. Ezek kapcsán a munkások körében gyakran megvitatják az Amerika Hangja és a BBC adásainak tartalmát.

Az izmaili konzervgyár sofőrje, KUZMUK amikor megkapta a fizetését és látta az abból levont adókat, többek jelenlétében megfenyegette a gyár vezetését, kijelentve:

„Nézzék, mi történik Magyarországon, ha nálunk valaki felemeli a kezét, mindannyian követjük és leszedjük a fejeket.”

Az utóbbi két esetről tájékoztattuk az Ukrán KP odesszai területi bizottságát.

Az ungvári területi kórház orvosa, KUTI L.I., magyar nemzetiségű, a forrásunkkal beszélgetve azt mondta:

„A magyar felkelés Jugoszlávia és a nyugati hatalmak (USA, Anglia és Franciaország) közös erőfeszítéseinek eredménye, akik Nyugat és Kelet között „cordon sanitaire”-t akarnak létrehozni a semleges országokból. Ebbe beletartozna: Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Bulgária. Kárpátaljának is bele kell tartoznia. Erről beszélt Tito.”

Ugyanennek a kórháznak az orvosa, DEÁK F.Sz magyar (a dokumentumok szerint szlovák) kijelentette:

„Amikor öt nappal ezelőtt visszatértem Csehszlovákiából, a csernai állomáson szolgáló egyik szlovák vámos kezét nyújtott és azt mondta: „Hamarosan mi is kezdjük.”

A büntetésletöltés helyéről Odesszába visszatért DITJUK V. M., foglalkozás nélküli, azt mondta:

„Lázadás kezdődött Lengyelországban, most pedig Magyarországon. A dolgok kedvezőtlen fordulatot vesznek a vezetőink számára.

Azt hiszem, nálunk is lesz olyan, hogy az orosz emberek megmondják a követeléseiket, meddig lehet túrni ezt a helyzetet: elnyomás alatt, félelemben élni?”¹³⁹

Az odesszai műszaki egyetem 4. évfolyamának hallgatója, MATVEJEV, aki a Lvovi Területről származik, kijelentette¹⁴⁰:

¹³⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „№ 4/2734”

¹⁴⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „XI/12-i feljegyzésbe”.

Житель г. Киева МАРГУЛИС И.Е., член КПСС, инженер-строитель, в беседе с источником рассказал¹⁴¹:

«У нас есть причины для такого движения. У нас очень много неполадок. На словах у нас все хорошо, а на деле плохо. Некому верить. Наши руководители не авторитетны. Если бы на каждом предприятии было хотя бы 2–3 человека инициаторов движения за изменение политики и руководства, к ним присоединились бы и другие...»¹⁴².

«...Создавшаяся обстановка меня угнетает. Нет уверенности в завтрашнем дне. У меня какая-то апатия. До войны я верил в партию. Но после всех событий и разоблачения СТАЛИНА я разочарован, если можно было бы механически выйти из партии».

Рабочий Киевского радиолокационного завода (п/я № 1) СОКУР Н.С., украинец, 1929 г. рождения, в присутствии мастера ТУРУКА и монтера цеха заявил, что не мешало бы и у нас сделать то же, что сделали рабочие Венгрии¹⁴³.

В последние дни антисоветски настроенные лица венгерской национальности, из числа жителей Закарпатской области, усилили свою преступную деятельность, совершив ряд враждебных выпадов против партийно-советских работников и сельского актива, в связи с чем органами КГБ подвергнуты аресту¹⁴⁴:

1) ОРМОШ И.Г., 1921 г. рождения, житель села Косино Береговского района, венгр, который угрожал комсомолке ГОДЗАК расправой с приходом мадьяр в Закарпатскую область, заявляя при этом, что ее надо повесить¹⁴⁵.

Он же схватил за горло члена КПСС ПИТЕРСКИХ В.А., угрожая ему: «Если ты не знаешь по-венгерски, то уезжай в Россию».

2) ГЕРНЬ Ю.Ю.¹⁴⁶, 1931 г. рождения, житель села Попово Береговского района, венгр, работал шофером в колхозе, ранее был дважды судим за хулиганство. Последний при обсуждении гражданами событий в Венгрии заявил:

«Венгры бьют коммунистов, а таких коммунистов (обращаясь к присутствовавшему при разговоре члену КПСС БОКОВУ) надо повесить».

После этого ГРЕНЬ избил БОКОВА.

3) ЛАСЛО И.Ю., 1930 г. рождения, житель села Косино Береговского района, венгр, в 1949 году был судим на 1 год за самовольный уход из школы ФЗО, который, будучи в нетрезвом состоянии, оскорбил председателя сельсовета

¹⁴¹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «в справку 12/XI +».

¹⁴² Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

¹⁴³ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Аг. 5 Управления "Питерский" м-лы у Сайко 6-53».

¹⁴⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «№ 5/XI-56».

¹⁴⁵ Поруч з цим та наступним абзацами на лівому полі документа написано: «в справку 12/XI».

¹⁴⁶ Правильно: «Гере».

„A lengyelországi lázadást követően felkelt Magyarország. Ha most Lvovban élnék, kitombolnám magam...”

MARGULISZ I. Je. kijevei lakos, az SZKP tagja, építészmérnök, forrásunkkal beszélgetve elmondta¹⁴¹:

„Van okunk erre a mozgalomra. Nagyon sok gondunk van. Szavakban nálunk minden jó, a valóságban viszont rossz. Nincs kinek hinni. A vezetőinknek nincs tekintélyük. Ha csak minden üzemben legalább 2–3 ember lenne, aki a politika és a vezetés megváltoztatására irányuló mozgalom kezdeményezője lenne, hozzájuk mások is csatlakoznának...”¹⁴²

„...A kialakult helyzet engem nyomaszt. Létbizonytalanság van. Én valamiféle apátiában vagyok. A háború előtt hittem a pártban. De az események és Sztálin leleplezése után csalódott vagyok, ha lehetne, mechanikusan kilépnék a pártból.”

A kijevei rádiólokációs üzem dolgozója, SZOKUR Ny. Sz., ukrán, 1929-ben született, az üzem művezetője TURUK és az üzem szerelője jelenlétében kijelentette, hogy nem ártott volna nálunk is ugyanezt csinálni, amit Magyarország dolgozói csináltak.¹⁴³

Az utóbbi napokban a Kárpátaljai Terület lakosai között a szovjetellenes beállítottságú magyar nemzetiségű személyek fokozzák bűnös tevékenységüket, számos támadást követnek el a pártmunkások és tanácsi dolgozók, a falusi aktíva ellen. Ezzel összefüggésben a KGB szervei letartóztatták¹⁴⁴:

ORMOS I.G. 1921-ben született, a Beregszászi járásban, Mezőkaszony falu lakosa, magyar, aki GODZAK komszomolistát leszámolással fenyegette meg, amikor a magyarok bejönnek Kárpátaljára. Kijelentette, hogy őt fel kell kötni.¹⁴⁵

Ugyancsak ő torkon ragadta az SZKP tagját, PITYERSZKIJ V. A.-t, azzal fenyegetve, „Ha nem tudsz magyarul, akkor utazz Oroszországbal!”

2.) Gerő Ju.Ju.,¹⁴⁶ 1931-ben született, a Beregszászi járás Csonkapapi falujának lakosa, magyar, sofőrként dolgozik a kolhozban, korábban kétszer állt bíróság előtt garázdaság miatt. Utóbbi, amikor polgártársaival a magyarországi eseményeket vitatták meg, kijelentette:

„A magyarok ütik a kommunistákat, az ilyen kommunistákat (a beszélgetésben részt vevő SZKP tag BOKOVHOZ fordulva) viszont fel kell kötni.”

Ezután GERŐ megverte BOKOVOT.

3.) LÁSZLÓ J.Ju. 1930-ban született, a Beregszászi járás Mezőkaszony falujának lakosa, magyar, 1949-ben egy évre ítélték, mert engedély nélkül otthagya az ipari-

¹⁴¹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „XI/12-i feljegyzésbe”.

¹⁴² A dokumentum bal oldalán ezt a bekezdést függőleges vonallal jelölték ki.

¹⁴³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az 5. Csoportfőnökség « Pityerszkij » ügynökére vonatkozó anyag Stajkónál van. 6–53.

¹⁴⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „№ 5/XI-56”.

¹⁴⁵ A dokumentum bal oldalán ez és a következő bekezdés mellett ez áll: „XI/12-i feljegyzésbe”.

¹⁴⁶ Az eredetiben Gerny Julij, másutt: Gerijev szerepel. Lásd a 113. lábjegyzetet.

коммуниста КОВАЧ и уч[асткового] уполномоченного милиции РУСАНОВА. При этом ЛАСЛО заявил:

«Хватит тебе здесь прыгать. Если не завтра, то позже я тебя убью. Тебе здесь делать нечего, убирайся отсюда».

4) ГАЙДАШ Б.Ф., 1937 г. рождения, житель села Бейгань, Береговского района, венгр. Последний, будучи в нетрезвом состоянии, схватил агронома колхоза БЫЧКОВА Александра за горло и на венгерском и русском языках говорил¹⁴⁷:

«Что ты здесь командуешь. На той стороне ваших бьют. Я тебя так побью, что ты будешь бежать в Россию».

5) КИРАЛЬ В.И., 1927 г. рождения, и КЕБЕЛЕШ И.И., 1930 г. рождения, оба жители села Доброселье, венгры, работали звеньевыми колхоза, которые, встретив члена КПСС ПАУК В.В., остановили его, при этом КИРАЛЬ замахнулся топором и заявил:

«Ты был богом, а теперь еще большим богом хочешь быть (имея в виду, что ПАУКА хотят избрать секретарем парторганизации колхоза)».

При этом КЕБЕЛЕШ схватил ПАУКА за грудь и угрожал ему расправой.

В связи с происходящими событиями в Венгрии, в некоторых районах Дрогобычской области отмечаются антисоветские проявления со стороны отдельных лиц из числа местного населения.

1 ноября с. г. житель г. Стрый ЛУЧИНИН П.П.¹⁴⁸, 1926 г. рождения, уроженец Станиславской области, работающий заведующим ларьком «Смежторга», в прошлом судился за воровство, освобожден из заключения по амнистии в 1955 году, развезжая на велосипеде по городу, выкрикивал:

«Украинцы, за оружие! Боритесь за создание самостоятельной Украины, не жалея своей крови».

В тот же день ЛУЧИНИН в поселке Новый Свет, Стрыйского района, среди граждан говорил о необходимости поднимать восстание.

ЛУЧИНИН привлекается к уголовной ответственности.

Докладываю в порядке информации¹⁴⁹.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

с/сооб. Ужгород, Одесса, Киев

¹⁴⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «№ 695 5/XI 56 в справку 12/XI».

¹⁴⁸ Тут і далі в документі правильно: «Лучинский».

¹⁴⁹ Абзац закреслено і написано: «Об изложенном доложено ЦК КП Украины».

tanuló-iskolát, részegen megsértette a falusi tanács elnökét, a kommunista KOVÁCSOT és a rendőrség körzeti megbízottját, RUSZANOVOT. Ennek kapcsán LÁSZLÓ kijelentette:

„Eleget ugráltál itt! Ha nem holnap, akkor később megöllek. Semmi keresnivalód itt, takarodj innen!”

4.) GAJDOS B.F., 1937-ben született, a Beregszászi járás Kisbégány falu lakosa, magyar. Utóbbi részegen torkon ragadta a kolhoz agronómusát, Alekszandr BICKOVOT és magyarul és oroszul azt mondta¹⁴⁷:

„Mit parancsolgatsz itt? Odaát verik a magad fajtáját. Én úgy megütlek, hogy Oroszországba szaladsz.”

5.) KIRÁLY V.I., született 1927-ben és KEBELES I. I., született 1930-ban, mindketten Benya falu lakosai, magyarok, csoportvezetőként dolgoztak a kolhozban, akik amikor az SZKP tagjával, V. V. PAUKKAL találkoztak, megállították őt, ekkor KIRÁLY ütésre emelte a fejszéjét és kijelentette:

„Isten voltál, és most még nagyobb isten akarsz lenni (arra utalva, hogy PAUKOT meg akarják választani a kolhoz pártszervezete titkárának).”

Ekkor KEBELES megragadta PAUK ingét és megfenyegette, hogy leszámol vele. A Magyarországon zajló eseményekkel összefüggésben a Drogobicsi Terület néhány járásában egyes helyi lakosok részéről szovjetellenes megnyilvánulások tapasztalhatók.

Ez év november 1-jén Sztrij város lakosa, LUCSINYIN¹⁴⁸ P. P., született 1926-ban, a Sztanyiszlavi [ma Ivanovo-Frankiszki] Terület lakosa, aki a „Szmezstorg” (Vegyeskereskedés) boltjának vezetője, a múltban elítélték lopásért, 1955-ben amnesztiával szabadult, a városban kerékpározgatva azt kiabálta:

„Ukránok, fegyverbe! Harcoljatok a független Ukrajnáért nem sajnálva a véretek!”

Ugyanazon a napon LUCSINYIN a Sztriji járásban, Novij Szvet nevű faluban az állampolgárok között arról beszélt, hogy felkelést kell szítani.

LUCSINYINT büntetőjogilag felelősségre vonjuk.

Tájékoztatás céljából közlöm.¹⁴⁹

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke
V. Nyikitcsenko

¹⁴⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „695. számú [19]56. XI. 5-i feljegyzésbe”.

¹⁴⁸ Itt és a dokumentum többi részén helyesen: Lucsinszkij.

¹⁴⁹ A dokumentumban a bekezdést kihúzták, helyette pedig ezt írták oda: „A leírtakról az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának beszámoltak”.

Аг. м-л.
№ 8274

Верно [Підпис А. Григор'єва]

*Копия для КГБ СССР
уничтожена по акту 57 года (12)*

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 36-41.
Завірена копія. Машинопис.*

*különleges jelentés Ungvár, Odessza, Kijev,
ügyn[öki] any[ag]
№ 8274*

Hiteles [A. Grigorjev aláírása]

*A SZSZK KGB számára készített
másolat megsemmítésre került az
[19]57. évi jegyzőkönyv alapján (12)*

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 36–41. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 21

**Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну
реакцію на угорські революційні події**

7 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Из Ужгорода

7.XI.1956 г.

02 часа

Куда и кому адресована

т. НИКИТЧЕНКО

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

о происшествиях и реагировании некоторых
антисоветских элементов на события
в Венгрии

На территории Закарпатской области имели место следующие происше-
ствия.

5.XI с. г. в 21 ч. во двор бригадира колхоза «Сталинский путь» с. Паладь-
Комаровцы Ужгородского района ВАРГА Адальберта Степановича неизвест-
ным преступником была брошена граната, которая взорвалась. Жертв нет¹⁵⁰.
Для проведения розыска преступника на место направлена опергруппа¹⁵¹.

В с. Чепя Виноградовского района 5.XI с. г. на подводу, на которой ехал
председатель колхоза СТАВЕЦКИЙ, двумя неизвестными были вброшены две
антисоветские листовки, исполненные на листе ученической тетради скоро-
писным почерком с призывом против коммунистов и колхозов. Подписана
«Фашист», с изображением фашистской свастики. Проводятся мероприятия
по установлению автора и распространителей указанных листовок¹⁵².

¹⁵⁰ Див. документ № 22.

¹⁵¹ На лівому полі документа написано: «Используй[овать] в инф[ормировании]».

¹⁵² На лівому полі документа написано: «Используй[овать]».

21.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események társadalmi visszhangjáról

1956. november 7.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Ungvárról

1956. XI. 7. 02 órakor

Címzett neve és címe:

NYIKITCSENKO elvt[árs]

OPERATÍV JELENTÉS

a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemeknek
a magyarországi eseményekre történő reagálásáról

A Kárpátaljai Területen a következő rendkívüli események történtek.

Folyó év XI. 5-én 21 órakor ismeretlen bűnöző gránátot dobott az Ungvári járás Palágykomoróc falujában működő „Sztálini út” kolhoz brigádvezetője, VARGA Adalbert udvarába; a gránát felrobbant. Áldozatok nincsenek.¹⁵⁰ A bűnöző felkutatására operatív csapat szállt ki a tett színhelyére.¹⁵¹

Folyó év XI. 5-én a Nagyszőlősi járás Csepe falujában két ismeretlen két szovjetellenes röplapot dobott be abba a lovas szekérbe, amelyen SZTAVECKIJ kolhozelnök utazott. Az iskolai füzetből kitépett lapokon gyors kézírással készített röplapokon, amelyeken a kommunisták és a kolhozok elleni felhívások olvashatók, a náci szvasztika és a „Fasiszta” aláírás látható. Intézkedéseket teszünk az említett röplapok szerzője és terjesztői azonosítására.¹⁵²

¹⁵⁰ Lásd még a 22. sz. dokumentumot.

¹⁵¹ A dokumentum baloldali margóján kézzel írt megjegyzés látható: „Felhaszn[álni] inf[ormálás] céljára”.

¹⁵² A dokumentum baloldali margóján kézzel írt megjegyzés látható: „Felhaszn[álni]”.

В связи с событиями в Венгрии от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

По сообщению агента управления милиции «СЕВЕРНЫЙ», житель гор. Ужгорода БУКОВИЧ З.А., увидев проходящего по улице офицера Советской Армии, в присутствии источника и члена КПСС ВАРЦАБА заявил: «Их надо всех убивать»¹⁵³.

БУКОВИЧ Золтан Альбертович, 1915 года рождения, венгр, уроженец с. Гомок Ужгородского района, работает парикмахером. БУКОВИЧ взят в агентурную разработку.

Житель с. Вилок Виноградовского района АНАТАЛ Федор Иванович сообщил в Виноградовский райаппарат КГБ, что его сосед ФАБИЯН Андрей Андреевич, по национальности венгр, без определенных занятий, 3.XI с. г. в беседе с АНАТАЛ о событиях в Венгрии сказал: «Подобное скоро будет в Румынии, Болгарии, Польше и в ГДР».

Когда АНАТАЛ стал возражать и требовал, чтобы ФАБИЯН прекратил такие разговоры, последний заявил: «Тебя и всех коммунистов скоро повесят на столбах».

По указанному факту враждебного проявления ФАБИЯНА проводится расследование.

Агент «МАСТЕР» 4.XI с. г. сообщил, что житель гор. Виноградово КЛАПЕК Габер, по национальности венгр, в беседе с источником 3.XI с. г. заявил: «Так видно, что правда победит. Венгрия будет нейтральным государством»¹⁵⁴.

После сообщения по радио о создании Венгерского Революционного Рабоче-Крестьянского правительства¹⁵⁵, КЛАПЕК при встрече с этим же источником 4.XI с. г. заявил: «Венгерской свободе конец. Все подметают русские танки. Накажи бог Америку и Англию, которые только подстрекают, а что надо сделать, то их нет».

¹⁵³ Поруч з абзацом на лівому полі документа вказівка М. Зубатенка: «Необходимо задокументировать и арестовать Букович. [Підпис]».

¹⁵⁴ Цей і наступні два абзаци виділені вертикальною лінією на лівому полі документа та написано: «Использовать».

¹⁵⁵ 28 жовтня 1956 на засіданні Президії КПРС йшлося про необхідність організації звернення до угорського населення. Також обговорювалась можливість створення нового уряду в УНР, але наразі тільки у формі певної комісії, що «візьме до рук владу». Фактично новий уряд був створений Президією 2–3 листопада 1956. Тоді на засіданні був присутній і Янош Кадар, якого в ході подій Москва «приглянула» на посаду глави нового уряду. Відозва Угорського революційного робітничо-селянського уряду від 6 листопада 1956 року, що була опублікована того ж дня у свіжому номері *Szabad Nép* («Вільний Народ») в м. Сольнок, і яка також розповсюджувалася у вигляді листівок, по суті була написана керівництвом уряду Ракоші. В тексті цієї відозви Янош Кадар вставив тільки кілька зауважень та зробив кілька виправлень. (Більш детально про це: Baráth Magdolna: A Moszkvába menekült magyar pártvezetők 1956. október végi–november eleji tevékenységéről. *Múltunk*, 2005/1. sz. 272–296.). З території Закарпаття цю відозву почали транслювати по радіо 4 листопада 1956 року зранку, з 5 год. 5 хв. Текст відозви був також опублікований у газеті «Правда» 4 листопада 1956.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban az ügynökeinktől és más forrásokból a következő információt kaptuk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

A Rendőr-főkapitányság „SZEVERNIJ” [„ÉSZAKI”] ügynökétől beérkezett jelentés szerint BUKOVICS Z. A., ungvári lakos a szovjet hadseregnek az utcán közlekedő egyik tisztje láttán forrásunk és VARCABA SZKP-tag jelenlétében kijelentette: „Meg kell ölni őket, mindannyijukat”¹⁵³

BUKOVICS Zoltán 1915-ben született az Ungvári járás Kincseshomok nevű falujában, magyar, fodrászként dolgozik. BUKOVICSOT ügynöki feldolgozás alá vontuk.

A Nagyszőlősi járás Tiszaújlak falujában lakó ANTAL Tivadar jelentette a KGB nagyszőlősi járási apparátusának, hogy folyó év XI. 3-án szomszédja, FÁBIÁN András, magyar, foglalkozás nélküli, a magyarországi eseményekről ANTAL LAL folytatott beszélgetés során azt mondta: „Hamarosan Romániában, Bulgáriában, Lengyelországban és az NDK-ban is lesz hasonló”.

Amikor ANTAL tiltakozott és követelte, hogy FÁBIÁN fejezze be az ilyen beszédet, az utóbbi kijelentette: „Téged és minden kommunistát hamarosan oszlopokra akasztanak fel”.

FÁBIÁN ellenséges megnyilvánulásával kapcsolatban nyomozás folyik.

Folyó év XI. 4-én „MASZTYER” [„MESTER”] ügynök jelentette, hogy folyó év XI. 3-án KLAPEK Gábor (magyar nemzetiségű, nagyszőlősi lakos) forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette: „Úgy tűnik az igazság győzedelmeskedik. Magyarország semleges ország lesz”.¹⁵⁴

Miután a rádióban hírt adtak a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásáról¹⁵⁵, KLAPEK ugyanazon forrásunkkal folyó év XI. 4-én történt találkozására alkalmából kijelentette: „A magyar szabadságnak vége. Az orosz tankok mindent elsöpörnek. Isten büntesse meg Amerikát és Angliát, amelyek csak uszítanak, ha meg cselekedni kell, sehol sincsenek”.

Az ügynökeinktől korábban is érkezett információ KLAPEK ellenséges megnyilatkozásairól. KLAPEK szovjetellenes tevékenységével kapcsolatban nyomozás folyik.

¹⁵³ A dokumentum baloldali margóján a bekezdés mellet Ny. Zubatyenko utasítása látható: *„Dokumentálni kell, és Bukovicsot le kell tartóztatni! [Aláírás]”*

¹⁵⁴ Ezt és a következő két bekezdést a dokumentum baloldali margóján húzott függőleges vonallal, valamint kézzel „Felhaszn[álni]” megjegyzéssel emelték ki.

¹⁵⁵ Az SZKP KB Elnöksége 1956. október 28-i ülésen esett először szó arról, hogy felhívást kell intézni a magyar lakossághoz, és foglalkoztak egy esetleges ellenkormány alakításával is, egyelőre valamiféle bizottság formájában, amely „kézbe veszi a hatalmat”. Az új kormányt lényegében az Elnökség 1956. november 2–3-i — az időközben Moszkvába szállított és az új kormány fejének kiszemelt Kádár János részvételével megtartott ülésén hozták létre.. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4-i felhívását, amelyet a Szolnokon kiadott Szabad Nép november 6-i száma közölt, és amelyet röplapokon is terjesztettek, lényegében a volt rákosista vezetők fogalmazták, abba Kádár János csak néhány beszúrását, illetve javítást tett. (Bővebben lásd Baráth Magdolna: A Moszkvába menekült magyar pártvezetők 1956. október végi–november eleji tevékenységéről. Múltunk, 2005/1. sz. 272–296.) A felhívást 1956. november 4-én hajnali 5 óra 5 perctől kezdte sugározni a rádió Kárpátalja területéről. A felhívás szövegét a Pravda 1956. november 4-én közölte.

О враждебных высказываниях КЛАПЕК поступали и ранее данные от агентуры. По фактам антисоветской деятельности КЛАПЕК проводится следствие.

По данным агента «СВИДЕТЕЛЬ», житель с. Дусино Свалявского района, РУСИН Петр, 1910 года рождения, украинец, работает электромехаником Свалявского леспромхоза, 2.XI с. г. в беседе с источником говорил:

«Повстанцы в Венгрии правильно сделали, что восстали против существующего строя, они не одни, их поддерживают Америка и Англия. Ты думаешь, что украинский народ доволен советской властью, если восстание будет в других странах, украинский народ тоже восстанет».

Данные агента «СВИДЕТЕЛЬ» проверяются через другие источники.

Агент «ГАЛКИН» сообщил, что житель села Каменское Иршавского района, ЛЕВКО Михаил Васильевич, по национальности украинец, в беседе с источником 1.XI с. г. заявил: «Как жаль, что в Венгрию ввели советские войска. Они помешают сбросить власть коммунистов. Если бы не войска, то была бы установлена прежняя буржуазная власть и зажиточная спокойная жизнь».

ЛЕВКО взят в агентурную разработку.

За антисоветские выпады и угрозы в адрес партийного актива арестованы: ПИНЕВЗИ Александр Карлович, 1925 года рождения, по национальности венгр, уроженец и житель пос. Тячево того же района, без определенных занятий, прибыл из мест заключения по амнистии.

СОЛОМОНКО Иван Васильевич, 1926 года рождения, украинец, уроженец с. Бушкино Тячевского района, работал заготовителем Вышковского сельпо Хустовского района.

НАЧАЛЬНИК УКГБ при СМ УССР по ЗАКАРПАТСКОЙ
ОБЛАСТИ — Подполковник

(САВЧУК)

6.XI.1956 г.

№ 429

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 7.XI.56».

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Чернову, тов. Ипатову, тов. Григорьеву. В информацию ЦК КП Украины и КГБ СССР. Контролировать мероприятия УКГБ по розыску преступников [Підпис] 7/XI.56»

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 71–73.
Копія. Машинопис.

„SZVIGYETEL” [„TANÚ”] ügynök adatai szerint folyó év XI. 2-án RUSZIN Pjotr, a Szolyvai járásban Zajgó falu lakosa (született 1910-ben, ukrán, a szolyvai erdőgazdaságban dolgozik elektronikai műszerészként) a forrásunkkal folytatott beszélgetés során a következőt mondta:

„A magyarországi felkelők jól tették, hogy felkeltek a fennálló rendszer ellen, nincsenek egyedül, Amerika és Anglia támogatja őket. Azt hiszed, hogy az ukrán nép elégedett a szovjet hatalommal? Ha más országokban felkelés lesz, az ukrán nép is felázad”.

„SZVIGYETYEL” ügynök adatainak ellenőrzése folyamatban van más források segítségével.

„GALKIN” ügynök jelentette, hogy folyó év XI. 1-jén az Ilosvai járás Beregkövesd falujának lakosa, az ukrán nemzetiségű LEVKO Mihail Vasziljevics a forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette: „Milyen kár, hogy a szovjet csapatok bevonultak Magyarországra. Ők nem hagyják, hogy megdöntsék a kommunisták hatalmát. Ha nincsenek katonák, helyreállították volna a régi burzsoá hatalmat és a jó módú nyugodt életet”.

LEVKÓT ügynöki feldolgozás alá vontuk.

A szovjetellenes kirohanásokért és a pártaktívának címzett fenyegetésekért letartóztatásba kerültek:

PINEVZI Sándor (1925-ben született a Técsői járásban Técsőn, ahol most is lakik, magyar nemzetiségű, foglalkozás nélküli, amnesztia után tért vissza a fogvatartás helyéről.

SZOLOMONKO Ivan Vasziljevics (1926-ban született a Técsői járás Bustyaháza falujában, ukrán, a Huszti járásban a viski fogyasztási szövetkezetben dolgozott beszerzőként).

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI
BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐJE —
(SZAVCSUK) alezredes

1956. XI. 6.

№ 429

A dokumentumon V. Nyikitszenko határozata látható: „Krikun elvt[árs]nak. [Aláírás] [19]56. XI. 7.”.

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata látható: „Csernov, Ipatov és Grigorjev elvt[árs]nak. Ukrán KP KB-ja és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága információjába! Ellenőrizni a Csoportfőnökségnek a bűnözők felkutatására irányuló intézkedéseit! [Aláírás] [19]56. XI. 7.”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy 1330. 71–73. lap
Másolat. Gépirás.

№ 22

**Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про реагування
«антирадянських елементів» на події в Угорщині**

7 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Вх. № 9793. 8 XI 56 г.

Из Ужгород

Принято «7» ноября 1956 г.

Куда и кому адресована:

т. НИКИТЧЕНКО

«23» час. «15» мин.

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

о происшествиях и реагировании некоторых
антисоветских элементов на события в Венгрии

На территории Закарпатской области имели место следующие происше-
ствия:

6 ноября с. г. в 20 часов 30 минут в с. Великие Лучки Мукачевского района, находясь в чайной КОЗАРЬ Дмитрий Васильевич, 1932 г. рождения, без определенных занятий, уроженец с. Великие Лучки и его брат — КОЗАРЬ Иван Васильевич, 1937 г. рождения, на требования участкового тов. КРАВЦОВА прекратить шум и хулиганские действия, набросились на него, отняли пистолет и начали избивать. Присутствующий при этом колхозник указанного села ЧЕРЕПАНЯ И.В. пытался оказать помощь КРАВЦОВУ, но произведенным выстрелом из пистолета КОЗАРЬ Дмитрием был ранен в ногу, после чего братья КОЗАРЬ скрылись¹⁵⁶.

Принятыми мерами розыска они были задержаны с пистолетом и подвергнуты аресту.

В оперативной сводке от 6 ноября с. г. за № 429¹⁵⁷ мы сообщали, что в с. Паладь-Комаровцы Ужгородского района была брошена во двор бригадира колхоза ВАРГА А.С. граната. Произведенным расследованием установлено, что два дня тому назад эту гранату (мадьярская) нашел в поле ЖОЛТЕР Василий, 15 лет, житель указанного села и спрятал в навозе. В день происшествия ЖОЛ-

¹⁵⁶ На лівому полі документа вказівка О. Іпатова: «Матвееву. Інформація [Підпис]».

¹⁵⁷ Див. документ № 21.

22.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 7.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Érkezett No. 9793 1956. XI. 8.

Ungvárról

Fogadták 1956. november „7.” 23” óra „15” perckor
Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]

OPERATÍV JELENTÉS

a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemek
reagálásáról a magyarországi eseményekre

A Kárpátaljai Területen a következő rendkívüli események történtek:

Folyó év november 6-án 20 óra 30 perckor a Munkácsi járás Nagylucska nevű falujában a teázóban tartózkodó KOZAR Dmitrij Vasziljevics (született 1932-ben Nagylucskán, foglalkozás nélküli) és testvére, KOZAR Ivan Vasziljevics (született 1937-ben) a körzeti megbízott, KRAVCOV elvt[árs] felszólítására, hogy hagyják abba a zajongást és a garázda cselekményeket, rávetették magukat KRAVCOV elvtársra, elvették pisztolyát és elkezdték verni. Az esetről jelenlévő CSEREPANYA I. V., aki az említett falu kolhozában dolgozik, megpróbált segíteni KRAVCOVNAK, de a KOZAR Dmitrij által leadott lövéstől megsebesült a lábán, ami után a KOZAR testvérek elmenekültek.¹⁵⁶

A nyomozati intézkedések eredményeképpen a testvéreket a náluk lévő pisztollyal együtt letartóztatták.

Folyó év november 7-én kelt 429. számú operatív jelentésünkben¹⁵⁷ jelentetjük, hogy az Ungvári járás Palágykomoróc falujában gránátot dobtak VARGA A.Sz., a kolhoz brigádvezetőjének udvarába. A lefolytatott nyomozás megállapította, hogy

¹⁵⁶ A dokumentum baloldali margóján A. Ipatov utasítása látható: „Matvejevnek. Információ [Aláírás]”.

¹⁵⁷ Lásd a 21. sz. dokumentumot.

ТЕР вместе с 12-летним братом пошли по селу, взяв с собой гранату, где на них напала собака, в которую они бросили эту гранату и она упала во двор ВАР-ГИ и взорвалась.

В связи с событиями в Венгрии, от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

Агент «ГОРСКИЙ» 6 ноября с. г. сообщил, что в беседе с ним житель с. Корытяны Ужгородского района — НАДЬ Николай, по национальности венгр, заявил:

«Казалось, что в Венгрии люди освободились и можно было надеяться, что и у нас будет иначе. Но на них (венгров) опять напали и топят в крови. Америка обещала помочь, а сейчас сидит и ничего не делает, а коммунисты расправляются с повстанцами».

НАДЬ взят в агентурную разработку.

По данным этого же источника, житель г. Ужгорода ГОМАКИ Людвиг, по национальности венгр, работает портным, 4 ноября с. г. при встрече с источником говорил:

«Какие сволочи, эти русские. Что эти коммунисты делают, опять напали на Венгрию. Я сижу у приемника и слушаю вести. Какие варварские методы применяют коммунисты! Представьте себе, что русские с танками не могли зайти в Будапешт. Дети и женщины делали баррикады, залазили на танки и их уничтожали, а русские в гневе бессилия фугасными бомбами забросали весь город».

Данные агента «ГОРСКИЙ» в отношении антисоветских и провокационных высказываний ГОМАКИ проверяются через другие источники.

Агент «КОНЕЧНЫЙ» сообщил, что 4 ноября с. г. житель гор. Ужгорода ВАЙДАФИ Г.З. в беседе с источником о событиях в Венгрии заявил:

«От Советского правительства все ожидали мира и свободы, а Советский Союз выступил против такой маленькой страны с танками и еще отваживается говорить с ООН и защищать Египет. Весь мир убедился в том, какая свобода и независимость под коммунизмом».

ВАЙДАФИ Гейза Золтанович, 1912 г. рождения, по национальности венгр, разрабатывается как антисоветский элемент.

6 ноября с. г. агент линейного отдела КГБ ст. Ужгорода сообщил, что бригадир паровозного депо ПАЛКО в присутствии источника и инженера депо ЧЕРНЫШЕВОЙ говорил:

«В правительстве Имрэ Надь были дураки, такое и новое правительство, но этих поставили русские. Пусть сами бы венгры избрали себе правительство».

САВЧУК

két nappal korábban ezt a (magyar) gránátot a 15 éves ZSOLTER Vaszilij, aki az említett faluban lakik, találta meg a mezőn és a trágyában rejtette el. Az esemény napján ZSOLTER 12 éves öccsével együtt magukhoz vették a gránátot és járták a falut, ahol egy kutya támadta meg őket, akit megdobtak a gránáttal. A gránát VARGA udvarába esett és felrobbant.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban az ügynökeinktől és más forrásokból a következő információt kaptuk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

Folyó év november 6-án „GORSZKIJ” ügynök jelentette, hogy a magyar nemzetiségű NAGY Miklós, az Ungvári járásban Kereknye falu lakosa a vele folytatott beszélgetés során kijelentette:

„Úgy tűnt, hogy Magyarországon az emberek felszabadultak, és volt remény arra, hogy nálunk is másképpen lesz. De őket (a magyarokat) megint megtámadták és vérbe fojtják. Amerika segítségét ígérte, most meg csak ül és nem csinál semmit, a kommunisták pedig leszámolnak a felkelőkkel”.

NAGY-ot ügynöki feldolgozás alá vontuk.

Ugyanannak a forrásnak az információja szerint folyó év november 4-én a magyar nemzetiségű HOMOKI Lajos ungvári lakos, aki szabóként dolgozik, a forrásunkkal történt találkozáskor a következőt mondta:

„Milyen szemetek ezek az oroszok. Mit művelnek ezek a kommunisták, megint megtámadták Magyarországot. Ülök a rádió előtt és hallgatom a híreket. Micsoda barbár módszereket alkalmaznak a kommunisták! Képzelve el, hogy az oroszok nem tudtak tankokkal bemenni Budapestre. A gyerekek és a nők barikádokat emeltek, felmáshoztak a tankokra és megsemmisítették azokat, az oroszok pedig tehetetlen dühükben végigszórták az egész várost repeszbombákkal”.

„GORSZKIJ” ügynök HOMOKI szovjetellenes, provokatív kijelentéseivel kapcsolatos információját más forrásokon keresztül ellenőrzi.

„KONYECSNIJ” ügynök jelentette, hogy folyó év november 4-én, VAJDIFI G[éza] ungvári lakos a forrásunkkal a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetése során megjegyezte:

„A szovjet kormánytól békét és szabadságot várt mindenki, a Szovjetunió meg tankokkal lépett fel egy ilyen kicsi országgal szemben, és még van mersze az ENSZ-szel tárgyalni és Egyiptomot védeni. Az egész világ meggyőződött arról, miféle szabadság és függetlenség létezik a kommunizmus alatt”.

VAJDIFI G.F. (született 1912-ben, magyar nemzetiségű) szovjetellenes elemként operatív feldolgozás alatt áll.

Folyó év november 6-án az Állambiztonsági Bizottság ungvári vasútállomáson működő részlegének ügynöke jelentette, hogy a fűtőház PALKÓ nevű brigádvezetője a forrásunk és a fűtőház CSERNISOVA nevű mérnöke jelenlétében a következőt mondta:

№ 430

7.XI-56 г.

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 7.XI 56».

На документі резолюція М. Зубатенка «тов. Ипатову, тов. Григорьеву. Использовать в информации ЦК КП Украины и КГБ СССР. [Підпис] 8/XI.56 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 74-76.

Копія. Машинопис.

„Nagy Imre kormányában is voltak hülyék, olyan az új kormány is, de ezeket az oroszok tették oda. Hagyni kellene a magyarokat, hogy saját maguk válasszanak maguknak kormányt”.

SZAVCSUK

N° 430

[19]56. XI. 7.

A dokumentumon V. Nyikitcsenko határozata látható: „Krikun elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. XI. 7.”

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata látható: „Ipatov és Grigorjev elvt[árs]nak. Felhasználni az Ukrán KP KB és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága informálásában. [Aláírás] [19]56. XI. 8.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy 1330. 74–76. lap
Másolat. Gépirás.*

№ 23

Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР у Київській області на адресу КДБ при РМ УРСР про реакцію жителів Києва на міжнародні події в Угорщині, Польщі та Єгипті

9 листопада 1956 року

Совершенно секретно

экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ при СМ УССР
генерал-майору

товарищу НИКИТЧЕНКО В.Ф.

г. Киев

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о некоторых реакциях жителей города Киева по вопросу событий в Польше, Венгрии и Египте

Заведующий отделом комиссионного магазина № 1101 РЫБАК в беседе с агентом «Девять» о событиях в Венгрии сказал:

«Я не знаю, как вы, но мне хоть с трудом удается ловить передачи из заграницы на длинных волнах. Оказывается, что началось в Венгрии с демонстрации студентов, выступивших против принудительного изучения в ВУЗ'ах учения марксизма-ленинизма. Студенты требовали не теорию социализма, а хлеба и улучшения жизни. Наши советники в Венгрии почивали на лаврах, а в это время было все подготовлено для восстания, которое организовано было и приспособлено к моменту демонстрации.

Как сообщают из Америки, советские офицеры и солдаты пачками переходили на сторону восставших, вместе с оружием и военной техникой. Весь венгерский народ требовал вывода советских войск из Венгрии, и наши это сделали не по доброй воле.

Зачем-же это скрывают от своего народа, который должен знать правду. А в Польше лучше было? Как передавало «Би-би-си», во время восстания в Познани, там в первую очередь стали надругаться над могилами советских воинов, павших за освобождение Польши, а РОКОССОВСКОМУ предложили убраться в СССР»¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Исп[ользовано] 2383».

23.

**Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett
működő Állambiztonsági Bizottság Kijevi Területi
Csoportfőnökségének különleges jelentése Kijev lakosainak
reagálásáról a magyarországi, lengyelországi és egyiptomi
eseményekre**

1956. november 9.

Szigorúan titkos!
1. számú példány

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökének
V. F. Nyikitsenko vezérőrnagy elvtársnak

Kijev

Különleges jelentés

Kijev város lakosainak reagálásáról a legutóbbi lengyelországi,
magyarországi és egyiptomi eseményekre

A 1101. számú bizományi üzlet részlegvezetője, RIBAK „Gyevjaty” ügynökkel folytatott beszélgetése során a magyarországi eseményekről azt mondta:

„Nem tudom Ön hogy van vele, de nekem, habár nehezen, sikerül elcsípni a hosszúhullámú külföldi rádióadásokat, úgy tűnik, hogy Magyarországon az egyetemisták demonstrációjával kezdődött, akik felléptek az ellen, hogy a felsőoktatási intézményekben kényszerből a marxizmus-leninizmust tanulják. A hallgatók nem a szocialista eszmék [megvalósítását] követelték, hanem kenyeret és az élet megjavítását. A mi magyarországi tanácsadóink a babérjaikon pihentek, pedig ekkor már minden elő volt készítve a felkeléshez, amely szervezett volt és a demonstráció pillanatára időzítették.

Amint azt Amerikából közlik, a szovjet tisztek és katonák tömegével álltak át a felkelők oldalára, fegyverrel és haditechnikával együtt. Az egész magyar nép követelte a szovjet csapatok kivonását Magyarországról, és ezt a mieink nem szabad akaratukból tették.

Valamiért ezt titkolják a saját népük előtt, amelynek tudnia kell az igazságot. És Lengyelországban jobb volt? Amint a BBC hírül adta, a poznani felkelés idején ott először a Lengyelország felszabadításáért elesett szovjet katonák sírjait

Житель гор. Киева ИОЗЕФИ Михаил, проживающий по улице Горького в доме № 48, заявил:

«Наши изъявили желание воевать. Разве им что-то стоит миллионы человеческих жизней. Египет просит добровольцев. Наши пошлют войска. Считаю, что дурак тот человек кто поедет воевать в Египет. Египет от наших границ далеко. Надо организовать посылку добровольцев в Израиль. Это культурное государство, а наши решили нажать на него и порвать дипломатические отношения. Если бы можно — я сам завербовал бы тысячу людей евреев-добровольцев для Израйля. В Одессе военные корабли отходят в Египет. Можно было бы послать с торговыми пароходами евреев, чтобы они остались там. Но, момент еще не созрел».

Продолжая ИОЗЕФИ сказал:

«Израиль будет существовать на зло нашим руководителям. Я хоть и не еврей, но уважаю культурные государства. В Одессе евреи не так рассуждают. Располагаю данными, что свои люди, сейчас озабочены как меньше поехало бы добровольцев в Египет, а побольше в Израиль. Это решение правильное, оно вытекает из исторических данных о развитии еврейской национальности».

Учитель одной из киевских школ СТЕСЕНКО Никита Родионович, член КПСС, по вопросу о событиях в Венгрии и в Польше агенту «Майскому» рассказал:

«В Венгрии наши консультанты провалились, войска пришлось вывести и конца событиям не видно, а Америка передает, что уже имеется 18 тысяч человеческих жертв.

Нашего РОКОССОВСКОГО тоже скинули в Польше, говорят нам не нужно эмигрантов. А наши разъезжают по гостям, трудно сказать насколько правильную линию ведут сейчас наши правители».

Разрабатываемый по делу предварительной оперативной проверки ОНИЩЕНКО Александр Игнатьевич, 1898 года рождения, в беседе с агентом «Зеленым» о событиях в Венгрии сказал¹⁵⁹:

«До чего довели народ Венгрии. Сорок тысяч погибло советских солдат и ничего не сделали, не удалось народ заставить молчать. Вот так держится советская оккупация. В один прекрасный день народ покончит с этим режимом везде.

¹⁵⁹ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

kezdték meggyalázni, ROKOSSZOVSZKIJNAK pedig azt tanácsolták, hogy tatarodjon a Szovjetunióba.”¹⁵⁸

Kijev város lakosa, JOZEFI Mihail, aki a Gorkij utca 48. számú házban lakik, kijelentette:

„A mieink kijelentették, hogy harcolni akarnak. Mit számít nekik embermilliók élete. Egyiptom önkénteseket kér. A mieink csapatokat küldenek. Úgy vélem, bolond az, aki elmegy Egyiptomba harcolni. Egyiptom messze van a határainktól. Meg kell szervezni önkéntesek küldését Izraelbe. Ez egy kultúrállam, a mieink viszont úgy döntöttek, hogy nyomást gyakorolnak rá és megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat. Ha lehetne, én magam toboroznék ezer zsidó önkéntest Izrael számára. Odesszából hadihajók indulnak Egyiptomba. Kereskedelmi gőzhajókkal el lehetne küldeni a zsidókat, hogy ott maradjanak. Ugyanakkor, még nem érkezett el az idő.”

Folytatásként JOZEFI elmondta:

„Izrael a mi vezetőink akarata ellenére is létezni fog. Bár én nem vagyok zsidó, de tisztellem a kultúrállamokat. Odesszában a zsidók nem így gondolkodnak. Adatokkal rendelkezem arról, hogy a saját embereik most azon aggódnak, hogy minél kevesebb önkéntes menjen Egyiptomba és minél több Izraelbe. Ez helyes döntés, ami a zsidó nemzetiség fejlődésére vonatkozó történelmi adatokból következik.

Az egyik kijevi iskola igazgatója, SZTESZENKO Nyikita Ragyionovics, az SZKP tagja, a magyarországi és lengyelországi események kapcsán „Majszkij” ügynöknek elmondta:

„Magyarországon tanácsadóink kudarcot vallottak, a csapatokat ki kellett vonni és az események vége nem látszik, Amerika pedig azt közli, hogy már van 18 ezer halott.

A mi ROKOSSZOVSZKIJUNKAT is leváltották Lengyelországban, azt mondják, hogy nincs szükségük emigránsokra. A mieink pedig vendégségbe járnak, nehéz megállapítani, hogy mennyire helyénvaló vonalat visznek most a vezetőink.”

Az előzetes operatív ellenőrzés céljából feldolgozás alá vont ONYISZSENKO Alekszandr Ignatyevics, született 1898-ban, a „Zeljonij” ügynökkel folytatott beszélgetés során a magyarországi eseményekről elmondta:¹⁵⁹

„Hova juttatták Magyarország népét. Negyvenezer szovjet katona halt meg és semmit nem csináltak, nem sikerült a népet elhallgattatni. Hát így tartja magát a szovjet megszállás. Egy szép napon a nép mindenütt véget vet ennek a rendszernek.

¹⁵⁸ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Felhasznál[va] 2382.”

¹⁵⁹ A dokumentum bal oldalán ezt a bekezdést függőleges vonallal emelték ki.

Правда наш украинский народ привык к нищете и горю. Но стоит прогудить огонек и будет то, что в Венгрии. Так жить нельзя. Это не жизнь, а в полном слове оккупация¹⁶⁰.

Венгры это культурный народ, привыкший жить зажиточно. Все народы с ненавистью смотрят на русских ибо русские приносят народам других стран горе, слезы и нищету».

Врач ВЛАСКИНА Зоя Тимофеевна, работающая в детской поликлинике Печерского района города Киева в беседе с агентом «Ивановым» рассказала:

«Как волка не корми, а он все в лес смотрит — так и с Израилем, мы их здесь принимаем, а они против демократов воюют и хотят, чтобы у нас в СССР были торгаши».

ПОВАЛЯЕВ Николай, проживающий в Святошино по ул. Северная, дом № 71, в беседе с агентом «Белозеровым» о последних международных событиях сказал:

«Вот сейчас с Венгрии посмотрели венгры к чему ведет социализм, перевернули все в верх дном и молодцы. А наших военных с женами уже полно в Киеве, они удрали из Венгрии, наших даже в уборных прятали. Молодцы венгры, я им завидую, теперь у них начнется настоящая свобода.

В Египте наши поставили НАСЕРА¹⁶¹, он кончил школу коминформа в Москве, дали денег за займов, просунули в правительство, посоветовали забрать канал, думали сойдет с рук, а здесь и НАСЕР вверх тормашками летит и наши деньги и наше оружие, которое мы им продали».

Студент Киевского медицинского института ЦУКАНОВ Л.А. в беседе с агентом «Волынец» рассказал:

¹⁶⁰ Цей та наступний абзаци виділені вертикальною лінією на лівому полі документа і написано: «с/с № 2383 21/XI».

¹⁶¹ Насер Гамаль (1918–1970) — єгипетський революціонер, державний і військовий діяч, другий президент Єгипту (1956–1970). Заснував і ввійшов у керівництво таємної політичної організації «Вільні офіцери», що підготувала і здійснила в ніч на 23 липня 1952 військовий переворот у Єгипті, у результаті якого був повалений король Фарук I. У 1954–1956 — прем'єр-міністр, одночасно виконував обов'язки президента. З червня 1956 до смерті обіймав посаду президента Єгипту. Здійснена ним у липні 1956 націоналізація Суецького каналу призвела до Суецької кризи і значно збільшила його популярність в Єгипті та арабському світі. Дотримуючись ідеології панарабізму, в 1958–1961 очолював Об'єднану Арабську Республіку в складі Єгипту та Сирії. Після поразки Єгипту в Шестиденній війні з Ізраїлем у 1967 подав у відставку, однак, після масових демонстрацій на власну підтримку скасував рішення. До 1970 обіймав пост прем'єр-міністра, почав війну на виснаження з Ізраїлем з метою відвоювати втрачені землі, запустив процес деполітизації збройних сил і ліберальні політичні реформи. СРСР підтримував Насера та його політику у панарабському світі. 1964 Президія ВР СРСР своїм указом удостоїла Насера звання Героя Радянського Союзу.

Igaz, a mi ukrán népünk hozzászokott a nincstelenséghez és bánathoz. De érdemes felszítani a tüzet és az lesz, ami Magyarországon. Így nem lehet élni. Ez nem élet, hanem megszállás a szó szoros értelmében.¹⁶⁰

A magyarok kultúrnép, akik hozzászoktak, hogy jómódban éljenek. Minden népgyűlölettel tekint az oroszokra, mert azok bajt, könnyeket és nyomorúságot hoznak a többi ország népeinek.”

VLASZKINA Zoja Tyimofejevna orvos, aki Kijev pecseri kerületének gyermek-klinikáján dolgozik, „Ivanov” ügynökkel folytatott beszélgetésében elmondta:

„Bárhogy is etessük a farkast, az mindig az erdő felé tekintget — így állunk Izraellel is, mi itt befogadjuk őket, ők pedig a demokraták ellen harcolnak és azt akarják, hogy nálunk, a Szovjetunióban kufárok legyenek.”

POVALJAJEV Nyikolaj, aki Szvjatosinóban, a Szevernaja utca 1. szám alatt lakik, „Belozerov” ügynökkel folytatott beszélgetésében a legutóbbi nemzetközi eseményekről ezt mondta:

„No, most Magyarországon meglátták a magyarok, hová vezet a szocializmus, fenekestől felforgattak mindent, és jól tették. A mi katonáinkkal és azok feleségeivel pedig már tele van Kijev, ezek megléptek Magyarországról, a mieinket még a vécékben is bújtatták. A magyarok ügyesek, irigylem őket, náluk most igazi szabadság kezdődik.

Egyiptomban a mieink NASSZERT¹⁶¹ juttatták hatalomra, ő Moszkvában elvégezte a Kominform iskolát, adtak neki hitelbe egy kis pénzt, benyomták a kormányba, azt tanácsolták, hogy vegye el a csatornát, azt hitték, megússzák az egészet, pedig most Nasszernek is annyi, meg a pénzünknek és fegyvereinknek is, amiket eladtunk neki.”

A kijevi orvosi egyetem hallgatója, CUKANOV L. A., a „Volinyec” ügynökkel folytatott beszélgetésben elmondta:

¹⁶⁰ A dokumentum bal oldalán ezt és a következő bekezdést függőleges vonallal jelölték ki. A bekezdés mellett ez áll: “2883. sz. XI/21-I különleges jelentés”.

¹⁶¹ Gamal Abdel-Nasszer (1918–1970) — egyiptomi politikus, Egyiptom második elnöke (1956–1970). Létrehozta és vezetője lett a Szabad Tisztek elnevezésű titkos politikai szervezetnek, amely előkészítette az 1952. július 23-ára virradó éjjel végrehajtott katonai fordulatot, amelynek eredményeképpen megbuktatták I. Faruk királyt. 1954–1956-ban miniszterelnök, egyidejűleg ellátta az elnöki feladatokat, majd 1956 júniusától haláláig Egyiptom elnöke. 1956 júliusában államosította a Szezei-csatornát, ami a szezei válsághoz vezetett és jelentősen növelte népszerűségét Egyiptomban és az arab világban. A pánarab ideológiától vezérelve 1958–1961-ben vezette az Egyiptomot és Szíriát magában foglaló Egyesült Arab Köztársaságot. Miután az 1967-es „Hatnapos” arab-izraeli háborúban Egyiptom vereséget szenvedett, visszavonult, de az őt támogató tömegdemonstrációk hatására megváltoztatta döntését. Megkezdte a fegyveres erők depolitizálását és a politikai rendszer liberalizációját. A Szovjetunió támogatta Nasszert és politikáját a pánarab világban. 1964-ben a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége odaitélte Nasszernek a Szovjetunió Hőse címet.

«Говорят, что в Будапеште студенты объявили забастовку и устроили демонстрацию по поводу того, что им зажимают рот и плохо воспитывают.

Попробовали бы они поездить каждую осень вместо отдыха в колхоз вшей кормить и выполнять чужую работу, тогда бы они еще не так запели. Но пускать против них за это танки и расстреливать их — нечестно, это мнение всех наших студентов».

Изучаемый нами студент 3-го курса художественного института ГУЛИВАТЫЙ Яков Трофимович, 1933 года рождения, член ВЛКСМ, в беседе с агентом «Сербовым» заявил:

«В Венгрии «революция» народная и справедливая, что социалистическая система себя там не оправдала, что он бы хотел победы этой «революции». И, конечно, если бы наши войска не придушили «народное восстание», то он был бы очень доволен».

Студент 3-го курса этого же института НАУМЕНКО Степан Степанович, 1931 года рождения, беседа с агентом «Сербовым», последнему сказал¹⁶²:

«Не только в Венгрии, но и в других странах недовольны нашим «вмешательством» в ихние внутренние дела. Как например, в демократической Германии. Один офицер, который там служил, рассказывал, как немцы «ненавидят» русских и как они ждут только «слушного момента». Если бы у нас что-нибудь произошло я бы первый бил их — коммунистов. Наши войска в Венгрии — это агрессия»¹⁶³.

В отношении ГУЛИВАТОГО и НАУМЕНКО продолжаем наши мероприятия по их агентурному изучению.

Заведующий отделом комиссионного магазина № 1109, характеризую положение, создавшееся в последнее время в Польше и в Венгрии, заявил:

«Я так и не могу понять основные причины восстания в Венгрии. Если верить сообщениям нашей печати, то самой главной причиной явились громадные ошибки правительства в сельском хозяйстве.

Как видно перегибы привели к массовому недовольству крестьян за насильственные методы коллективизации.

И если хотите знать, то и у нас плохо обстоит в колхозах, куда колхозники бегут в город, а в селах остаются старики и детишки. Разве мы не видим, что если бы не трудящиеся городов, то весь урожай хлеба и других культур погиб бы на корню.

¹⁶² Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

¹⁶³ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «№ 2383/м 21/ХІ».

„Azt mondják, hogy Budapesten a diákok sztrájkot hirdettek és tüntetést rendeztek, mert befogják a szájukat és rosszul nevelik őket.

Próbálnák ki ők is, hogy minden ősszel pihenés helyett kolhozba utaznak a tetveket etetni és mások munkáját elvégezni, akkor még jobban visítanak. De tankokat küldeni ellenük és lelőni őket — nem tisztességes, ez az összes hallgatónk véleménye.”

Az általunk tanulmányozott művészeti egyetem harmadéves hallgatója, HULIVATIJ Jakov Trofimovics, született 1933-ban, a Komszomol tagja, „Szerbov” ügynökkel folytatott beszélgetés során kijelentette:

„Magyarországon a »forradalom« népi és igazságos, a szocialista rendszer ott nem vált be, ő ennek a »forradalomnak« a győzelmét akarja. És természetesen, amennyiben a mi csapataink nem fojtották volna el a »népfelkelést«, akkor ő nagyon elégedett lenne.”

Ugyanezen egyetem harmadéves hallgatója, NAUMENKO Sztjepan Sztjepanovics, született 1931-ben, „Szerbov” ügynökkel beszélgetve utóbbinak azt mondta:¹⁶²

„Nem csak Magyarországon, de más országokban is elégedetlenek a belügyeikbe történő »beavatkozásunkkal«. Így például a demokratikus Németországban. Egy katonatiszt, aki ott szolgált, elmondta, hogy a németek mennyire »utálják« az oroszokat, és hogy csak a »kedvező pillanatot« várják. Ha nálunk valami történne, én elsőként ütném a kommunistákat. A csapataink Magyarországon — ez agresszió.”¹⁶³

Hulivatijt és Naumenkót illetően folytatjuk az ügynöki tanulmányozásukra irányuló intézkedéseinket.

A 1109. számú bizományi bolt vezetője az utóbbi időben Lengyelországban és Magyarországon kialakult helyzetet jellemezve kijelentette:

„Én így sem tudom megérteni a magyarországi felkelés alapvető okait. Ha hinni lehet sajtónk híradásainak, a legfőbb okok a kormány iszonyú nagy hibái voltak a mezőgazdaságban.

Mint látható, a túlzások a parasztság tömeges elégedetlenségéhez vezettek a kollektivizálás erőszakos módszerei miatt.

És ha tudni akarják, nálunk is rossz a helyzet a kolhozokban, ahonnan a kolhozparasztok a városba menekülnek, a falvakban pedig csak az öregek és gyerekek maradnak. Talán mi nem látjuk, hogy ha nincsenek városi dolgozók, akkor az egész gabona- és más kultúrák termése a lábán [értsd: kint a mezőn] ment volna tönkre.

¹⁶² A dokumentum bal oldalán ezt a bekezdés függőleges vonallal jelölték ki.

¹⁶³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: ”№ 2383/m XI/21.”

Наши крестьяне не против были бы реставрации политики сельского хозяйства, но они боятся об этом говорить.

Я видел приятеля, приехавшего из Польши, и он говорит, что там буквально голод. Наших (т. е. советских) людей там ненавидят и презирают. И у нас жизнь далеко не сладкая. Если в Киеве благополучно с продуктами, то поезжайте в любую область Украины, то там за куском белого хлеба нужно стоять в больших очередях. И вся беда в том, что наверху ставят благородные и хорошие задачи, а на местах немало прохвостов и хабарников».

Разрабатываемый по делу-формуляр ШВАЙГЕР Владимир Андреевич в беседе с агентом «Циклон» сказал:

«В Венгрии произошла доподлинно народная революция, а не контрреволюция как это изображают наши. Народ Венгрии коммунистами доведен до крайнего предела, замучен, поэтому они с таким возмущением расправляются с коммунистами.

Россия и ранее была жандармом, подавляющим революции, и в данном случае в Венгрии против воли венгерского народа задавили революцию. Но это не все силы там останутся и будут добиваться своего.

... Всякие протесты как внутренние, так и внешние в Англии, Франции это все до лампочки. В Египте дело кончится тем, что НАСЕР будет удален со своего поста, как руководитель ввергший свою страну в кровопролитие, понесет за это ответственность, будет создано в Египте новое правительство. Позор только Англии, что она терпит временные поражения со стороны Египта».

В беседе с агентом «Шмелев» начальник финансового отдела Министерства бумажной и деревообрабатывающей промышленности УССР ЦИМБАЛ Тихон Степанович говорил:

«Еврей всегда остается евреем, был и есть продажным как в одиночке, так и в целом Израильском государстве — таковы они в большинстве. Израильцы куплены сейчас на американские деньги и за них они из своего брата найдут не один десяток тысяч человек, которые готовы заработать даже на своей собственной смерти.

... Наши советники в Венгрии как гражданские, так и военные проморгали начало событий. Игра в демократизм в условиях враждебного окружения большая ошибка. У нас контрреволюцию мы уничтожали десяток лет, а у них этого не было и нужно было предвидеть такой оборот дела. Сейчас когда ввели войска и наши подавали контрреволюцию получилось некрасиво, слишком грубо и вызовет нарекания заграницы».

Parasztjaink nem lennének a mezőgazdasági politika kijavítása ellen, csak félnek erről beszélni.

Találkoztam a barátommal, aki Lengyelországból érkezett és elmondta, hogy ott szó szerint éhínség van. A mieinket (vagyis szovjet embereket) ott gyűlölik és megvetik. A mi életünk is távolról sem olyan édes. Amíg Kijevben kedvező az élelmiszerhelyzet, ezzel egyidejűleg utazzanak el Ukrajna bármelyik területére, ott egy darab fehér kenyérért nagy sorokat kell kiállni. Az összes baj oka pedig az, hogy fent költés és jó célokat állítanak fel, helyben viszont nem kevés gazember és korrupciós személy van.”

A Figyelő-dosszié alapján feldolgozás alatt álló SVAJGER Vlagyimir Andrejevics „Ciklon” ügynökkel folytatott beszélgetésben elmondta:

„Magyarországon hamisíthatatlan népi forradalom ment végbe, nem pedig ellenforradalom, mint ahogyan a mieink feltűntetik. A magyar népet a kommunisták a végtelékig sanyargatták, szenvedtették, ezért számoltak le a kommunistákkal ilyen felháborodással.

Oroszország korábban is csendő, a forradalom elnyomója volt, ebben az esetben is Magyarországon a magyar nép akarata ellenére fojtották el a forradalmat. De ez még nem a vég, ott marad még erő és harcolni fognak a követeléseikért.

...Minden belső és külső tiltakozás Angliában, Franciaországban hidegen hagy. Egyiptomban a dolog azzal fog végződni, hogy Nasszert eltávolítják a posztjáról, mint olyan vezetőt, aki vérontásba vitte az országát, és ezért felelősséggel tartozik, Egyiptomban új kormányt fognak létrehozni. Csak Angliára nézve szegény, hogy eltűri az ideiglenes vereséget Egyiptomtól.”

A „SMELEV” ügynökkel folytatott beszélgetésben az USZSZK Papír- és Ffeldolgozóipari Minisztériuma pénzügyi osztályának vezetője, CIMBAL Tyihon Sztjepanovics azt mondta:

„A zsidó mindig zsidó marad, megvásárolhatók voltak és azok maradnak, egyenként és együttesen az egész izraeli államban — ők többségükben ilyenek. Az izraelieket most amerikai pénzen vették meg, és ezért a pénzért tízezreket találnak saját testvéreik közül, akik akár saját halálukon is készek nyereszkeskedni.

...Tanácsadóink Magyarországon, mind a polgáriak, mind a katonaiak elszalasztották az események kezdetét. Ellenséges környezetben nagy hiba demokráciát játszani. Nálunk az ellenforradalmat tíz év alatt számoltuk fel, nálunk erre nem került sor és látni kellett volna az ügyek ilyen fordulatát. Most, amikor bevezényelték a csapatokat és a mieink elfojtották az ellenforradalmat, ez nem sikerült szépen, túlságosan durva lett, ez külföldön rosszállást vált ki.”

„Ciklon” ügynök információja szerint a kijevei vasúti körzet ellenőre, MAKO-VECKIJ Nyikolaj Jakovlevics a magyarországi és lengyelországi események kapcsán a következő kijelentést tette:

По сообщению агента «Циклон» контролер-ревизор поездов Киевского ревизорского участка МАКОВЕЦКИЙ Николай Яковлевич по поводу событий в Венгрии и Польше высказался так:

«В Венгрии и Польше народ не хочет, чтобы страной управляли коммунисты, им народ не доверяет, народ хочет по своему хозяйничать. РОКОС-СОВСКОГО из Польши погнали, сказали, он нам не нужен, берите его себе назад, мы без коммунистов обойдемся».

В беседе с тем же агентом контролер-ревизор поездов того же участка ШИХМАН Арон Эммануилович, член КПСС, сказал:

«Товарищ БУЛГАНИН не сумел написать послание Эйзенхауэру, в нем нанес ему личное оскорбление, поэтому Эйзенхауэр, этот умница, дал ответ на послание в дерзкой форме и показал это перед мировой общественностью».

По сообщению агента «Наташина» столяр Стройуправления № 3 МИХНЕНКО Петр Кононович о событиях в Венгрии высказался так:

«Они подняли бунт, очевидно, потому, что не хотят стоять так в очередях у магазинов, как у нас стоят. Надо было покончить с контрреволюционным элементом в Венгрии тогда, когда зашли туда наши войска, тогда бы не имели мороки сейчас с ними, а то миндальничали с ними, да еще, наврное продукты и машины им даем».

БУЛАХ Варвара Васильевна, беспартийная, в беседе с агентом «Тамариным» говорила:

«События, конечно, нехорошие, но надо понимать, что там люди новые, которые еще не умеют трудности так переживать, как наш советский народ, который молчит...».

Беседуя с агентом «Захаровым», преподаватель ремесленного училища № 11 ВОРОБЬЕВ Александр Федорович сказал:

«Я возмущаюсь тем, что слишком начали наши руководители говорить о мирном вращении в социализм. СТАЛИН И.В. был прав, когда говорил, что необходима была диктатура пролетариата в уничтожении свергнутых классов. Слишком нянчиться стали с врагами. Уничтожить их надо, не нянчиться. Начинают перегибать палку».

ДАБИЖА Василий Калистратович, беспартийный, в беседе с агентом «Николаевым» говорил:

«Венгры вообще на советскую власть смотрят косо, готовы в любую минуту изменить советской власти. Они не хотят, чтобы наши войска там стояли, они ждут американцев».

„Magyarországon és Lengyelországban a nép nem akarja, hogy az országot a kommunisták irányítsák, a nép nem hisz nekik, a nép önállóan akarja intézni ügyeit. ROKOSSZOVSZKIJT elzavarták Lengyelországból, azt mondták, nekünk nincs rá szükségünk, vegyétek vissza őt magatoknak, mi boldogulunk kommunisták nélkül.”

Ugyanezzel az ügynökkel beszélgetve ugyanennek a körzetnek a vasúti ellenőre, SIHMAN Aron Emmanulovics, az SZKP tagja, elmondta:

„BULGANYIN elvtárs nem volt képes megírni az üzenetet Eisenhowernek, a személyében megsértette, ezért Eisenhower, ez az okos, szemtelen formában válaszolt az üzenetre és megmutatta ezt a világ közvéleményének.”

„Natasina” ügynök információja szerint a 3. sz. építészeti igazgatóság asztalosa, MIHNYENKO Pjotr Kononovics a magyarországi eseményekről így nyilatkozott:

„Fellázdak, nyilvánvalóan azért, mert nem akarnak úgy sorban állni az üzleteknél, ahogyan nálunk állnak. Az ellenforradalmi elemekkel akkor kellett volna végezni Magyarországon, amikor a csapataink bevonultak oda, akkor most nem lenne gondunk velük, mi meg kesztyűs kézzel bántunk velük, és még talán élelmiszert és kocsikat is adunk nekik.”

BULAH Varvara Vasziljevna, pártonkívüli, „Tamarin” ügynökkel beszélgetve elmondta:

„Az események természetesen nem jók, de meg kell érteni, hogy ott új emberek vannak, akik még nem tudják a nehézségeket úgy elviselni, mint a mi szovjet népünk, amelyik hallgat...”

A 11. sz. ipari iskola oktatója, VOROBJOV Alekszandr Fjodorovics „Zaharov” ügynökkel beszélgetve elmondta:

„Engem felháborít az, hogy vezetőink túlságosan sokat beszélnek a szocializmusba történő békés belenövésről. J. V. Sztálinnak igaza volt, amikor azt mondta, hogy szükség volt a proletárdiktatúrára a megdöntött osztályok megsemmisítéséhez. Elkezdtek túlságosan bajlódni az ellenséggel. Megsemmisíteni kell őket, nem pedig bajlódni velük. Kezdik túlfeszíteni a húrt.”

DABIZSA Vaszilij Kalisztratovics, pártonkívüli, a „Nyikolajev” ügynökkel folytatott beszélgetésben azt mondta:

„A magyarok általában ferdén néznek a szovjet hatalomra, készek bármelyik pillanatban elárulni a szovjet hatalmat. Nem akarják, hogy a mi csapataink ott állomásozzanak, ők az amerikaiakat várják.”

Ugyanezzel az ügynökkel beszélgetve GRISCSENKO Nyikolaj Ivanovics azt mondta:

В беседе с тем же агентом ГРИЩЕНКО Николай Иванович сказал:

«События в Венгрии направлены против аграрной реформы. Наверное, там колхозы организовали, а люди не хотят. Это нас сразу схватили. В 1933 году сделали голод, а в колхозах стали варить суп и люди вынуждены были идти в колхоз, а там люди против».

По сообщению агента «Никитина» ПУСТОВАЛОВ Петр Степанович, работающий фельдшером Мало-Ольшанского медпункта, о событиях в Египте высказался так:

«Советский Союз подбил Египет выгнать из Суэцкого канала Англию и Францию и обещал, что поможет воевать, если те пойдут войной на Египет. Теперь, когда началась война в Египте, наши войска пошли в Египет. Советский Союз обещал Египту заплатить за все убытки. Сколько опять пропадет советского золота».

Ветрврач Городской поликлиники ДУНЕВИЧ Альбин Демьянович в беседе с агентом «Южной» сказал:

«Если Советский Союз открыто поможет Египту или в подавлении мятежа в Венгрии, то нам войны будет избежать трудно. Англия и Франция, нападая на Египет, рассчитывают на наше вмешательство. Войны нам не избежать, но воевать не хочется, рано нам».

В беседе с тем же агентом каменщик «Мясомолстроля» КЛЮЧЕНКО Денис Михайлович, беспартийный, 60-ти лет, говорил:

«Воевать не хочется, Советский Союз еще не оправился от второй мировой войны, но что ж, если сунутся, то пойдём, проучим, чтобы еще и этим было неповадно, чтобы забыли к нам дорогу».

Начальник СМУ-3 САМОЙЛЕНКО Фирс Иванович, 50 лет, беспартийный, сказал:

«Войны нам будет трудно избежать, если мы примем участие в подавлении мятежа в Венгрии и агрессии в Египте. Опять бомбы, разруха. Войну надо избежать любой ценой, она не нужна нам».

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ УССР
по КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ — полковник

[Підпис]

МАРТЫНЕНКО¹⁶⁴

¹⁶⁴ Мартиненко Євген Васильович (1909–?) — співробітник органів держбезпеки УРСР. Народився в с. Луки Сумської області. Член ВКП(б) з 1930. В органах держбезпеки з 1933, проходив службу в особливих відділах НКВС УРСР/СРСР. 1947–1954 — заступник начальника УМДБ/УКДБ у Київській області. 1954–1956 — начальник УКДБ у Київській області. Полковник (1955).

„A magyarországi események az agrárreform ellen irányulnak. Valószínűleg ott kolhozokat szerveztek, az emberek viszont nem akarják [azt]. Minket bezzeg rögtön elkaptak. 1933-ban éhínséget csináltak, a kolhozokban viszont elkezdtek levest főzni, az emberek kénytelenek voltak bemenni a kolhozba, ott viszont el-lene vannak.”

„Nyikityin” ügynök információja szerint PUSZTOVALOV Pjotr Sztjepanovics, aki a Malo-Olsani orvosi rendelő ápolójaként dolgozik, az egyiptomi eseményekről így nyilatkozott:

„A Szovjetunió felbízta Egyiptomot, hogy űzze el Angliát és Franciaországot a Szezi-csatornától, és megígérte, hogy segíteni fog harcolni, ha az utóbbiak háborút indítanak Egyiptom ellen. Most, amikor elkezdődött a háború Egyiptomban, a csapataink elmentek Egyiptomba. A Szovjetunió megígérte Egyiptomnak, hogy kifizeti az összes veszteséget. Mennyi szovjet arany vész el újra.”

A városi rendelőintézet állatorvosa, DUNYEVICS Albin Gyemjanovics „Juzsnoj” ügynökkel [az orosz végződésből arra lehet köbetkeztetni, hogy ügynöknőről lehetett szó] folytatott beszélgetésben azt mondta:

„Ha a Szovjetunió nyíltan segít Egyiptomnak, vagy [részt vesz] a magyarországi felkelés leverésében, akkor nehéz lesz elkerülnünk a háborút. Anglia és Franciaország megtámadták Egyiptomot, számítanak a beavatkozásunkra. A háború elkerülhetetlen, de nem szeretnénk harcolni, még korai lenne.”

Ugyanezzel az ügynökkel folytatott beszélgetésben a „Mjaszomoltorg” [Hús-és tejkereskedelem] kőművese, KLJUCSENKO Gyenyisz Mihajlovics, pártönkíüli, 60 éves, elmondta:

„Harcolni nem akaródzik, a Szovjetunió még nem heverte ki a második világháborút, de mit tegyünk, ha beszemtelenkednek ide, elmegyünk, és jól megleckéztetjük őket, hogy nekik is elmenjen a kedvük, hogy a hozzánk vezető utat is el-felejtsek.”

A 3. sz. Építési és Szerelési Igazgatóság vezetője, SZAMOJLENKO Firsz Ivanovics, 50 éves, pártönkíüli, azt mondta:

„A háborút nehéz lesz elkerülni, ha részt veszünk a magyarországi lázadás leverésében és az egyiptomi agresszióban. Ismét bombák, pusztulás. A háborút bármi áron el kell kerülni, nem kell az nekünk.”

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kijevi Területi Csoportfőnökség vezetője

(aláírás) MARTINYENKO¹⁶⁴ ezredes

¹⁶⁴ Martinyenko Jevgenyij Vasziljevics (1909-?) — az USZSZK állambiztonsági szerveinek munkatársa. A Szumi Terület Luki falujában született. 1930-tól a SZK(b)P tagja. 1933-tól dolgozott az állam-

«9» ноября 1956 года
№ 237

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну 9/ХІ/56 г. [Підпис]».

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Григорьеву. Использовать в информации [Підпис] 10/ХІ-56 г.».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вх. № 6118 «9» ХІ 1956 г. Индекс № 2» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 9259 «10» ХІ 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 123–132.
Оригінал. Машинопис.*

1956. november 9.
237. sz.

A dokumentumon V. Nyikitcsenko határozata áll: „Krikun el[vtársnak] [19]56/XI/9. [Aláírás]”.

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata áll: Grigorjev elvt[árs]nak. Felhasználni az információban [Aláírás] [19[56-XI-10].”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 6118 1956. XI. «9»_Index № 2” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 9259 1956. XI. «10»_”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 123–132. lap
Eredeti. Gépirás.*

biztonsági szerveknél, az USZSZK Belügyi Népbiztossága különleges osztályain teljesített szolgálatot. 1947 és 1954 között az Állambiztonsági Minisztérium, illetve az Állambiztonsági Bizottság Kijevi Csoportfőnökségének vezető helyettese, 1954–1956-ban vezetője. Ezredes (1955).

№ 24

**Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області про реагування
«антирадянських елементів» на події в Угорщині**

9 листопада 1956 року

Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ЗАПИСКА ПО «ВЧ»

Ужгород
9.XI.56 г.
24-00

Куда и кому адресована: т. НИКИТЧЕНКО

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

о происшествиях и реагированиях некоторых
антисоветских элементов на события в Венгрии

За прошедшие сутки на территории Закарпатской области происшествий не было.

Население Закарпатской области с большим удовлетворением восприняло образование Венгерского рабоче-крестьянского правительства и осуждает зверства, чинимые хортисскими фашистами.

По сообщению агента «МУСОРГСКОГО», колхозник села Павлово Ужгородского района, ЦАП Иосиф, по национальности венгр, в беседе с источником 8.XI.56 г. в присутствии колхозников заявил:

«У нас нет симпатии к венгерским повстанцам, они сами виноваты в своем несчастье, поверили обещаниям западных государств. Нам хорошо живется и в Советском Союзе».

Этот же источник сообщает, что колхозник села Сторожница Ужгородского района, РУТНЯНСКИЙ Иван в беседе с источником высказался:

«Венгерские повстанцы — дураки, и мы не должны о них беспокоиться. Венгры получают от нас помощь, но они ничего не заслужили. Я доволен своим положением, получил авансом в колхозе 16 цент[неров] кукурузы, 10 цент[неров] картофеля, поэтому будем честно работать».

24.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött jelentése a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 9.

USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság

SZIGORÚAN TITKOS

„NF” KAPCSOLATON KERESZTÜL KÜLDÖTT FELJEGYZÉS

Ungvár

[19]56. XI. 9. 24–00

Címzett neve és címe: NYIKITCSENKO elvt[árs]nak

OPERATÍV JELENTÉS

a rendkívüli eseményekről és az egyes szovjetellenes elemek
reagálásáról a magyarországi eseményekre

Az elmúlt 24 óra alatt a Kárpátaljai Területen rendkívüli esemény nem történt.

A Kárpátaljai Terület lakossága nagy meglepéssel fogadta a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását és elítéli a horthysta fasiszták által elkövetett rémtetteket.

„MUSZORGSZKIJ” ügynök jelentése szerint [19]56. XI. 8-án az Ungvári járás Palló falujának kolhozparasztja, a magyar nemzetiségű CAP József forrásunkkal folytatott beszélgetése során más kolhozparasztok jelenlétében kijelentette:

„Mi nem rokonszenvezünk a magyar felkelőkkel, ők maguk tehetnek a velük történt szerencsétlenségről, mert elhitték a nyugati országok ígéreteit. Mi a Szovjetunióban is jól élünk”.

Ugyanaz a forrásunk jelenti, hogy az Ungvári járás Ördarma falujának kolhozparasztja, RUTNYANSZKIJ Ivan a forrásunkkal folytatott beszélgetés során a következőt mondta:

„A magyar felkelők ostobák, és nekünk nem kell aggódnunk miattuk. A magyarok segítséget kapnak tőlünk, pedig nem érdemeltek semmit. Én elégedett va-

Наряду с этим, от агентуры и других источников получены следующие данные о враждебных проявлениях антисоветских элементов.

Агент «ЧАЙКА» 9.XI.56 г. сообщил, что в беседе с ним 8.XI.56 г. житель г. Ужгорода КОТЕНЕЦ С.И. говорил:

«Вполне разделяю стремление повстанцев в Венгрии, которые хотели завоевать действительную свободу, демократию и материально обеспеченную жизнь».

КОТЕНЕЦ Стефан Иванович, 1919 года рождения, уроженец Чехословакии, украинец, работает бухгалтером райфинотдела, взят в агентурную разработку.

В оперативной сводке за № 429 от 6.XI.56 г.¹⁶⁵ мы сообщили, что в с. Чепе Виноградовского района, в подводу, на которой ехал председатель колхоза, были брошены две антисоветские листовки¹⁶⁶.

Принятыми мерами установлен автор антисоветских листовок, который является жителем с. Чепы, — ЭГРЕШИ Иосиф Иосифович, 1944 года рождения, по национальности венгр. С ним будет проведена беседа на предмет установления лица, побудившего его написать а/с листовки.

Уполномоченному КГБ в Береговском районе 4.XI.56 г. поступило заявление от учащегося школы механизации № 9 в г. Берегово — ДОЛИНКО Степана Юрьевича о том, что учащийся указанной школы ЦЫГЛЕР Емельян Емельянович, 1933 года рождения, уроженец г. Берегово, по национальности венгр, член ВЛКСМ, в связи с событиями в Венгрии, среди учащихся школы механизации проводит резкую антисоветскую агитацию и высказывал намерение выйти на демонстрацию 7 ноября с. г. с венгерским националистическим флагом.

Проведенными следственными и литерными мероприятиями эти данные были подтверждены, после чего ЦЫГЛЕР был задержан и подвергнут допросу. На допросе последний показал:

«Признаю себя виновным в том, что перед контрреволюционным мятежом в Венгрии высказывал провокационные измышления в отношении советских войск, я говорил ученикам школы механизации, что русские после помощи венгерским властям будут якобы вешать мадьяр в Закарпатье. Я говорил также, что, если такие будут, что они пусть идут под мое знамя, по случаю празднования годовщины Октябрьской революции буду идти с венгерским флагом».

¹⁶⁵ Див. документ № 21.

¹⁶⁶ На лівому полі документа вказівка М. Зубатенка: «*тов. Чернову [Підпис] 10/XI 56*». Поруч коментар Чернова «*Сообщение послано [Підпис] 12.XI.56 г.*». Нижче коментар: «*Этот случай в справку включен [Підпис нерозбірливий]*».

gyok a helyzetemmel, előlegként megkaptam a kolhozban 16 mázsa kukoricát és 10 mázsa krumplit, ezért becsületesen fogunk dolgozni”.

Emellett az ügynökeinktől és más forrásokból a következő információkat kaptuk a szovjetellenes elemek ellenséges megnyilvánulásairól.

[19]56. XI. 9-én „CSAJKA” ügynök jelentette, hogy [19]56. XI. 8-án KOTYENEC SZ. I., ungvári lakos a következőt mondta:

„Teljes mértékben osztom a magyarországi felkelők törekvését, akik ki akarták vívni az igazi szabadságot és demokráciát, valamint az anyagi jólétet”.

KOTYENEC Sztjepan Ivanovicsot (született 1919-ben Csehszlovákiában, ukrán, a járási pénzügyi osztály könyvelőjeként dolgozik) ügynöki feldolgozás alá vontuk.

Az [19]56. XI. 6-án kelt 429. számú operatív jelentésben¹⁶⁵ már jelentettük, hogy a Nagyszőlősi járás Csepe falujában két szovjetellenes röplapot dobtak be abba a lovas szekérbe, amelyen a kolhozelnök utazott.

A foganatosított intézkedések eredményeképpen sikerült azonosítani a szovjetellenes röplapok szerzőjét, Egresi József csepei lakost (született 1944-ben, magyar nemzetiségű). Beszélgetést folytattunk vele azzal a céllal, hogy azonosítsuk azt a személyt, aki rávette őt a szovjetellenes röplapok megírására.¹⁶⁶

[19]56. XI. 4-én a KGB Beregszászi járási megbízottjához bejelentés érkezett a beregszászi 9-es számú gépkezelői iskola tanulójától, DOLINKO Sztjepan Jurjevics-től. A bejelentés szerint az említett iskola tanulója, CIGLER Jemeljan Jemeljanovics (született 1933-ban Beregszászon, magyar nemzetiségű, Komszomol-tag) heves agitációt folytat a gépkezelői iskola tanulóinak között a magyarországi eseményekkel kapcsolatban és elmondta, hogy a magyar nemzeti zászlóval szándékozik kimenni az ideai november 7-i felvonulásra.

A foganatosított nyomozati és operatív technikai intézkedések megerősítették az információt, ami után CIGLERT letartóztatták és kihallgatták. A kihallgatáson a következőt mondta:

„Bűnösnek vallom magam abban, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás előtt provokatív kohlmányokat hangoztattam a szovjet csapatokkal kapcsolatban, azt mondtam a gépkezelői iskola tanulóinak, hogy a magyar hatóságoknak nyújtott segítség után az oroszok felakasztják a magyarokat Kárpátalján. Azt is mondtam, hogy ha lesznek jelentkezők, akkor jöjjenek zászlóm alá, mert magyar zászlóval megyek az Októberi forradalommal kapcsolatos ünnepségre”.

CIGLERREL megelőző munkát végeztünk, aláírását beszereztük, azután elengedtük.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Lásd a 21. sz. dokumentumot.

¹⁶⁶ A dokumentum baloldali margóján Ny. Zubatyenko kézírásos megjegyzése látható: „Csernov elv[ár]snak]. [19]56. XI. 10”. Csernov megjegyzése mellett: „A jelentést elküldtük [Csernov aláírása] [19]56. XI. 12.”, és lentebb „Ezt az esetet felvettük a tájékoztatóba. [Olvashatatlan aláírás]”.

¹⁶⁷ A bekezdést a dokumentum baloldali margóján húzott két függőleges vonallal emelték ki.

С ЦЫГЛЕРОМ была проведена профилактическая работа и отобрана под-
писки, после чего он был отпущен¹⁶⁷.

САВЧУК

№ 435
9.XI.56 г.

Верно: [Підпис Шишкина]

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Крикуну [Підпис] 10.XI.56».

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Григорьеву, тов. Чернову [Підпис] 10/
XI.56 г.».

На документі резолюція Чернова: «тов. [...], по случаю [...] составит справку. До-
кумент передать тов. Григорьеву [Підпис] 12/XI.56 г.».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР
Индекс 21 Вх. 6122 «10» XI 1956 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 9264 «10» XI
1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 77-79.
Завірена копія. Машинопис.*

¹⁶⁷ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

№ 435

[19]56. XI. 9.

Hiteles: Siskin [aláírás]

A dokumentumon V. Nyikitscenko határozata látható: „*Krikun elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. XI. 10.*”

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata látható: „*Grigorjev és Csernov elvt[ársak]nak [Aláírás] [19]56. XI. 10.*”

A dokumentumon Csernov határozata látható: „*[...] elv[társ] az esetről [...] tájékoztatót összeállítani. A dokumentumot átadni [...] elvtársnak. [Aláírás] [19]56. XI. 12.*”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság, Beérk[ező] № 6122 1956. XI. «10».” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség, Beérk[ező] № 9264 1956. XI. «10».”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1330. 77–79. lap.

Hiteles másolat. Gépirás.

№ 25

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР
на Львівській-залізниці на адресу КДБ при РМ УРСР
щодо агентурно-оперативних заходів із виявлення реакції
залізничників на події у Єгипті та Угорщині**

9 листопада 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ тов. НИКИТЧЕНКО В. Ф.
гор. КИЕВ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Проводя агентурно-оперативную работу по выявлению реактивных железнодорожников и их окружения в связи с происходящими событиями в Египте и Венгрии, нами выявлены следующие факты:

Агент «Леонтьев» 30/Х-с. г. сообщил, что грузчик погрузконторы ст. Чоп — ТУБА Михаил Михайлович, 1916 года рождения, высказывает недовольство советскими войсками, находящимися в Венгрии, заявляя, что «восстание не прекратится до тех пор, пока не выгонят оттуда русские войска. Они заставляют строить колхозы, а народ не хочет».

Агент спросил его, как же они выгонят русские войска, ведь это все равно, что муха против слона. ТУБА ответил: «Америка вмешается, будет война и русских из Закарпатья выгонят».

Характеризуя ТУБУ, агент сообщил, что в период венгерской оккупации Закарпатья, он имел связь с жандармерией, агент неоднократно видел его и ШИТОВА как они заходили в помещение жандармерии и ШИТОВ имел пистолет¹⁶⁸.

Приняты меры к установлению и изъятию оружия у ШИТОВА.

Тот же агент в другом донесении сообщил, что бригадир грузчиков ст. Чоп — САВКА Иван Васильевич, 1925 года рождения, украинец, в беседе с источником заявил, что он имеет связь с теми, которые сейчас «бастуют» в Венгрии. Когда источник сделал ему замечание, чтобы он не болтал, САВКА сказал¹⁶⁹:

¹⁶⁸ На лівому полі документа написано: «Использов. в с/сооб. № 2230/н».

¹⁶⁹ На лівому полі документа коментар М. Зубатенка: «Этот факт нами уже использован из сообщения УКГБ [Підпис] № 2230/н».

25.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének jelentése a vasúti dolgozók reagálásáról a magyarországi és egyiptomi eseményekre

1956. november 9.

SZIGORÚAN TITKOS

I. sz. pld.

AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKÉNEK
NYIKITCSENKO V. F. ELVT[ÁRS] VEZÉRŐRNAGYNAK

KIJEV

FELJEGYZÉS

A vasutasok és környezetük magyarországi és egyiptomi eseményekkel kapcsolatos reagálásának feltárását célzó ügynöki operatív tevékenység eredményeképpen a következő információkat gyűjtöttük össze:

Folyó év X. 30-án „Leontyev” ügynök jelentette, hogy a Csap vasútállomáson működő rakodó részleg rakodómunkása, TUBA Mihály (született 1916-ban) elégedetlenségének adott hangot a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok miatt és kijelentette, hogy „a felkelésnek nem lesz vége, amíg nem kergetik el onnan az orosz csapatokat. A katonák arra kényszerítik a magyarokat, hogy kolhozokat építsenek, pedig a nép ezt nem akarja”.

Az ügynök megkérdezte tőle, hogyan kergetik el az orosz csapatokat, hiszen ez olyan, mintha légy harcolna az elefánt ellen. TUBA azt válaszolta, hogy „Amerika beavatkozik, háború lesz, és az oroszokat elkergetik Kárpátaljáról”.

TUBA jellemzéseként az ügynök jelentette, hogy Kárpátalja magyar megszállása idején TUBA kapcsolatban állt a csendőrséggel, az ügynök többször látta őt és SITO-VOT bemenni a csendőrség épületébe, és SITO-VOTNAK pisztolya volt.¹⁶⁸

Intézkedések történtek a fegyver felkutatására és SITOVTÓL való elkobzására.

Egy másik jelentésében ugyanaz az ügynök jelentette, hogy a CSAP vasútállomáson dolgozó rakodómunkások brigádvezetője, SZAVKA Ivan Vasziljevics (1925-ben

¹⁶⁸ A dokumentum bal margójára odaírták: „Felhasználva a 2230/n. számú különleges jelentésben.”

«...Вот увидишь, если сюда из Венгрии придут те, с которыми я имею связь, буду первый бить и резать коммунистов и русских...».

На вопрос источника, чем же он намерен бить? САВКА ответил, что имеет финку.

Гражданка ОВЧИННИКОВА заявила о том, что работающая в конторе передач ст. Чоп — ДЮРЕ Ева Федоровна, 1933 года рождения, член ВЛКСМ, высказывает всякие нелепости в отношении советских войск, заявляя, что события в Будапеште начались с того, что советские танки открыли огонь по демонстрантам, что демонстранты требуют вывода наших войск из Венгрии и роспуска колхозов и что если бы ушли оттуда советские войска, то Венгрия за пару лет стала бы такая богатая, как Америка.

Когда ОВЧИННИКОВА сделала ей замечание, что она комсомолка, носит комсомольский значок, а такую глупость говорит, ДЮРЕ сказала, что она вынуждена была вступать в комсомол, чтобы приняли ее на работу.

В своем заявлении гражданка САСЬКО сообщила, что примерно 25/X-с. г., проходя по перрону ст. Чоп мимо работника НГЧ этой станции БЕЛОВИЧА, стоявшего с шестью неизвестными мадьярами, они о чем то разговаривали. В это время проезжал состав с советскими солдатами.

Когда она поравнялась с БЕЛОВИЧЕМ, то лично слышала, как он на русском языке сказал:

«...Если бы у меня была пушка, я бы их всех уложил в Чопе...».

Агент «Борятин» 31/X-с. г. сообщил, что анализатор Ужгородского отделения дороги ТРАМБОЛА, на вопрос агента, почему мятежники жестоко обращаются с советскими женщинами, детьми и гражданами, ответил, что советским войскам нечего было делать в Венгрии, мадьяры сумели бы договориться между собой и что якобы жестокость мятежников к советским гражданам вызвана тем, что советские войска первые открыли стрельбу по демонстрантам.

31/X-с. г. агент «Товт» сообщил, что работник НГЧ-6 ХОВАНЕЦ, в разговоре о положении в Венгрии заявил:

«...Скоро мы поедем в Будапешт, там будет лучше, чем здесь, так как там строится новое государство и русские должны уйти из Венгрии. А если они уйдут из Венгрии, то должны уйти и отсюда...».

Присутствовавший рабочий ЮГАС сказал:

«...Представьте себе жулик ПУШКАШ (венгерский футболист) тоже занимался шпионажем в пользу русских, тогда как ему нужно было защищать свое государство, как это делали женщины...».

Второй работник НГЧ КРУПЧИНСКИЙ добавил:

született, ukrán) a forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette, hogy kapcsolatban áll azokkal, akik jelenleg „sztrájkolnak” Magyarországon. Amikor a forrásunk megjegyzést tett neki, hogy ne fecsegyen, SZAVKA a következőt mondta¹⁶⁹:

„...Meglátod, ha idejönnek Magyarországról azok, akikkel kapcsolatban állok, elsőként fogom ütni-vágni a kommunistákat és az oroszokat...”

Forrásunknak arra a kérdésre, hogy mivel akar ütni, SZAVKA azt válaszolta, hogy van finn kése.

OVCSINNYIKOVA polgártársnő bejelentette, hogy a CSAP vasútállomás vonatátadó irodájában dolgozó GYÜRE Éva Fjodorovna (született 1933-ban, Komszomol-tag) mindenféle képtelenségeket állít a szovjet csapatokról, kijelentette, hogy a budapesti események azzal kezdődtek, hogy a szovjet tankok tüzet nyitottak a tüntetőkre, hogy a tüntetők követelik csapataink kivonását Magyarországról és a kolhozok felosztatását, és azt is mondta, hogy ha a szovjet csapatok kivonulnának onnan, Magyarország pár év alatt olyan gazdag lenne, mint Amerika.

Amikor OVCSINNYIKOVA azt a megjegyzést tette neki, hogy ő Komszomol-tag, komszomolista jelvényt hord és ennek ellenére ilyen butaságot beszél, GYÜRE azt mondta, hogy kénytelen volt belépni a Komszomolba, hogy munkát kapjon.

Bejelentésében SZASZKO közölte, hogy folyó év körülbelül X. 25-én Csap vasútállomás peronján elhaladt az állomás osztálymérnökségén dolgozó BELOVICS mellett, aki hat ismeretlen magyarral beszélgetett valamiről. Az állomáson éppen akkor haladt át a szovjet katonákat szállító szerelvény.

Amikor a bejelentő egy vonalba került BELOVICCSAL, saját fülével hallotta, ahogy ő oroszul mondta:

„...Ha lenne ágyúm, mindannyiukat megölném Csapon...”

Folyó év X. 31-én „Borjatyin” ügynök jelentette, hogy az ungvári vasúti szakasz mérnöke TRAMBOLA az ügynök azon kérdésére, hogy a felkelők miért bánnak annyira kegyetlenül a szovjet nőkkel, gyerekekkel és állampolgárokkal, azt felelte, hogy a szovjet csapatoknak semmi dolguk nem volt Magyarországon, a magyarok egyezségre jutottak volna egymással, és hogy a felkelők kegyetlenségét a szovjet állampolgárokkal kapcsolatban szerinte az váltotta ki, hogy a szovjet katonák elsőként nyitottak tüzet a tüntetőkre.

Folyó év X. 31-én „Tovt” [„Tóth”] ügynök jelentette, hogy a 6. számú osztálymérnökség dolgozója, HOVANEK a magyar helyzetről folyó beszélgetés során kijelentette:

„...Hamarosan Budapestre megyünk, ott jobb lesz, mint itt, mert ott egy új állam épül, és az oroszok kénytelenek lesznek elmenni Magyarországról. És ha elmennek Magyarországról, akkor kénytelenek lesznek elmenni innen is...”

¹⁶⁹ A dokumentum baloldali margóján Ny. Zubatyenko megjegyzése látható: „Ezt a tényt már felhasználtuk az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége tájékoztatásában [Olvashatatlan aláírás] № 2230/n.

«...Мы тоже защищали бы, не только они. Было бы что защищать. Тогда мы имели бы свободу и частное ремесло и не работали бы за копейки, как сейчас...».

1 ноября с. г. работник ОКПП ПВ МВД ст. Чоп майор ЗАВЯЛОВ на мосту через реку Тисса, на границе имел встречу и беседу с военным комендантом Советской Армии на ст. Захонь майором ОСИПОВЫМ, который сообщил об обстановке на ст. Захонь. Он рассказал, что на ст. Захонь создано два комитета: один на станции, руководитель — начальник станции СЮЧ, второй в депо, руководитель неизвестный. Органы общественной безопасности ликвидированы. Обращение между собой у них введено «пан». Обращаться словом «товарищ» запрещено. Армия снимает погоны и меняет свою форму. Станция Захонь не работает. Рабочие заявляют, что не будут работать до тех пор, пока не будет выполнено требование о выводе советских войск из Венгрии. Станция не разрушена. Работают: телеграф, телефон, магазины, но в них ничего нет, привезли муки на шесть суток.

В гор. Ниредьхаза (райцентр¹⁷⁰) появился подполковник старой армии, бывший член хорватской партии¹⁷¹, который берет власть в свои руки.

В гор. Кишварда появился майор старой армии, который также берет власть в свои руки.

В Будапеште происходят облавы на коммунистов, которых вешают и убивают.

31/X- и 1/XI-с. г. над мостом, расположенном на советско-венгерской границе, между ст. Чоп и Захонь и над переправами через реку Тисса, появились реактивные самолеты с венгерскими опознавательными знаками.

31/X-с. г. весовщик ст. Борислав ВАЛАГА Евстахий Николаевич (ранее разрабатывался по ДПОП № 375), о событиях в Венгрии агенту «Андрей» сказал:

«...В Венгрии правительство сдалось. Народ не хочет работать, как работают наши люди за 300 рублей в месяц, такие дела происходят не только в Венгрии, но и в Польше и будут происходить в других демократических странах...».

Если в Советском Союзе вспыхнет война, то тоже будут происходить такие дела, особенно в Западной Украине. Война в Советском Союзе неминуема...».

30/X-с. г. рабочий вагоноремонтного завода ст. Стрый — ВОВЧУК Василий Михайлович, 1920 года рождения, агенту «Степь» сказал:

«...Я слышал передачу «Голос Америки» и узнал, в Египте идет война. Война началась. Если еще с Советским Союзом начнут войну, тогда сразу ухажу в лес в подполье. Скоро русские из Западной Украины побегут, побросают все, что они нажили...».

¹⁷⁰ Ниредьгаза є центром області Саболч–Сатмар.

¹⁷¹ Ідентифікувати хорватську партію не вдалося.

A jelenlévő JUHÁSZ nevű munkás a következőt mondta:

„...Képzeljétek el, ez a csirkefogó PUSKÁS [Ferenc] (magyar labdarúgó) is kémkedett az oroszok javára, pedig az országát kellett volna védenie, ahogy a nők tettek...”.

Az osztálymérnökség másik dolgozója, KRUPCSINSZKIJ hozzátette:

„...Nemcsak ők, mi is védenénk. Csak lenne mit védeni. Akkor lenne szabadságunk és magán iparunk, nem kellene fillérékért dolgozni, mint most...”.

Folyó év november 1-jén a Belügyminisztérium Csap vasútállomáson működő határátkelőhelyének dolgozója, Zavjalov őrnagy a Tisza feletti hídon, a határon találkozott és beszélgetést folytatott Záhony vasútállomás szovjet katonai parancsnokával, OSZIPOV őrnaggyal, aki tájékoztatta a Záhony vasútállomáson kialakult helyzetről. Elmondta, hogy Záhony vasútállomáson két bizottság alakult: az egyik az állomáson SZÜCS állomásfőnök vezetésével, a másik a fűtőházban, annak a vezetője ismeretlen. A társadalmi biztonságért felelős szerveket felszámolták. Bevezették az „úr” megszólítást. Az „elvtárs” megszólítást betiltották. A hadsereg leveszi a vállapjait és lecseréli az egyenruháját. Záhony vasútállomás nem működik. A munkások kijelentették, hogy nem fognak dolgozni, amíg nem teljesül a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonására vonatkozó követelésük. Az állomást nem rombolták le. Működik távírda, telefon, üzletek, de az üzletekben nincs semmi, hat napra elegendő lisztet hoztak.

Nyíregyházán (járási központ¹⁷⁰) megjelent a régi hadsereg alezredese, a horvát párt¹⁷¹ volt tagja, aki átveszi a hatalmat.

Kisvárdán megjelent a régi hadsereg őrnagya, aki szintén átveszi a hatalmat.

Budapesten razziáznak, keresik a kommunistákat, akiket felakasztanak és megölnék.

Folyó év X. 31-én és XI. 1-jén a szovjet-magyar határon, a Csap és Záhony között lévő híd és a Tisza átkelői fölött megjelentek magyar felségjelzésű lökhajtásos repülőgépek.

Folyó év X. 31-én Borisláv vasútállomás mérlegkezelője VALAGA Jevsztahij Nyikolajevics (korábban operatív feldolgozás alatt állt a 375. számú EOED alapján) a következőt mondta „Andrej” ügynöknek a magyarországi eseményekről:

„...Magyarországon a kormány megadta magát. A nép nem akar dolgozni havi 300 rubelért, mint ahogy nálunk dolgoznak az emberek, hasonló dolgok nemcsak Magyarországon, de Lengyelországban is történnek, és megtörténnek más demokratikus országokban is...”

Ha a Szovjetunióban kitör a háború, akkor itt is megtörténnek hasonló dolgok, különösen Nyugat-Ukrajnában. A Szovjetunióban a háború elkerülhetetlen...”

¹⁷⁰ Ez tévedés. Nyíregyháza Szabolcs-Szatmár megye székhelye volt.

¹⁷¹ A „horvát pártot” nem tudtuk azonosítani.

31/Х-с. г. разговаривая по этому же вопросу, ВОВЧУК агенту сказал:

«...Если бы был жив КОНОВАЛЕЦ¹⁷², то дело было бы совсем по другому, так как его все знали и поддерживали не только тут, но и другие страны...».

2/ХІ-с. г. от начальника штаба МИВО Стрыйского отделения дороги МЕЛЬНИКОВА поступило устное заявление, что 30/Х-с. г. примерно в 20 часов, неизвестный гражданин, следуя на велосипеде по Заводской улице в гор. Стрый, кричал:

«...Долой Советы, 7-го ноября сделаем то, что сделали в Будапеште...».

Принятыми мерами вместе с аппаратом Уполномоченного КГБ в Стрыйском районе Дрогобычской области установлено, что неизвестным является заведующий керасинного ларька Стрыйского смешторга ЛУЧИНСКИЙ Павел, ранее отбывавший срок наказания за преступления, предусмотренные ст. 54 УК УССР, который в тот же день в поселке «Новый Свет» призывал жителей к восстанию против советской власти, о чем 3/ХІ-с.г. сообщил кладовщик ОРС'а Стрыйского отделения дороги.

По антисоветскому проявлению ЛУЧИНСКОГО, УКГБ по Дрогобычской области проводится документация для привлечения его к уголовной ответственности.

31/Х-с. г. агент «Юпитер» сообщил, что помощник машиниста паровозного депо ст. Тернополь КОЗАЧЕК¹⁷³ Ярослав Викторович, 1922 года рождения, в беседе с источником сказал:

«...Советский Союз притеснял польский народ и там произошло восстание. Это восстание не случайное явление, еще раньше в Познани польский

¹⁷² Коновалець Євген (1891–1938) — український військовий і політичний діяч, полковник Армії Української Народної Республіки (УНР), командант Української військової організації (УВО), голова Проводу українських націоналістів (з 1927), голова Організації Українських Націоналістів (з 1929). Народився у с. Зашків, тепер Львівська обл. Брав участь у Першій світовій війні у складі австро-угорської армії. 1915 потрапив у російський полон під час боїв за г. Маківка. 1917 у Києві створив Галицько-буковинський курінь січових стрільців, який ніс охорону Української Центральної Ради. Як командир куреня брав участь у придушенні Січневого повстання у Києві у 1918. У листопаді 1918 на чолі Окремого загону січових стрільців брав участь в антигетьманському повстанні та бою під Мотовилівкою. 1918–1919 — командував дивізією, корпусом і групою січових стрільців під час бойових дій проти більшовицьких і денікінських військ. Після рішення уряду УНР про розпуск регулярного війська і організацію партизанської боротьби видав наказ про розпуск підрозділів січових стрільців. Засновник і начальний командант Української військової організації. У міжвоєнний період проживав в Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії та Італії. У 1927 очолив Провід українських націоналістів, а 1929 — провід ОУН. Був причетний до створення Української стрілецької громади, що поклала початок Організації державного відродження України (ОДВУ) в США та Українського національного об'єднання в Канаді. Загинув у Роттердамі внаслідок замаху радянських спецслужб 23 травня 1938.

¹⁷³ Правильно: «Козачок».

Folyó év X. 30-án a Sztrij vasútállomáson működő vagonjavító gyár munkása VOVCŠUK Vaszilij Mihajlovs (született 1920-ban) a következőt mondta „Sztjep” ügynöknek:

„...Meghallgattam az *Amerika Hangja* adását és megtudtam, hogy Egyiptomban háború van. Elkezdődött a háború. Ha háborút indítanak a Szovjetunió ellen is, azonnal elmegyek az erdőbe, illegálisba. Hamarosan az oroszok elmenekülnek Nyugat-Ukrajnából itt hagyva mindent, amit megszereztek...”

Folyó év X. 31-én ugyanerről a kérdéstről folytatott beszélgetés során VOVCŠUK a következőt mondta az ügynöknek:

„...Ha KONOVALEC¹⁷² élne, akkor a dolgok egészen másképpen alakulnának, mert őt mindenki ismerte és támogatta nemcsak itt, de más országok is...”

Folyó év XI. 2-án a sztriji vonalszakasz helyi légvédelmi szervének vezérkari főnökétől, MELNYIKOV TÓL szóbeli bejelentés érkezett arról, hogy folyó év X. 30-án körülbelül 20 órakereszt Sztrij város Zavodszkaja utcáján bicikliző ismeretlen személy a következőt kiabálta:

„...Le a szovjetekkel, november 7-én tegyük meg azt, amit megtettek Budapesten!”

A Drogobicsi Terület Sztriji járása állambiztonsági megbízottjának apparátusával együtt fogantatosított intézkedések eredményeképpen megállapítottuk, hogy az ismeretlen személy, aki folyó év XI. 3-án a szovjet hatalom elleni felkelésre szólította fel „Novij Svet” [Új Világ] község lakosait — amiről ugyanezen a napon bejelentést tett a sztriji vonalszakasz munkásellátási osztályának raktárosa –, a sztriji vegyeskereskedés kerozint árusító boltjának vezetője, LUCSINSZKIJ Pavel (korábban büntetését töltötte az USZSZK Büntető Törvénykönyvének 54. paragrafusában [„ellenforradalmi büntetett”] alapján).

LUCSINSZKIJ szovjetellenes megnyilvánulásával kapcsolatban az Állambiztonsági Bizottság Drogobicsi Területi Csoportfőnöksége bizonyítási eljárást folytat azzal a céllal, hogy az említett személyt büntetőjogi felelősségre vonják.

¹⁷² Konovalec Jevgenyij Mihajlovs (1891–1938) — ukrán katona és politikus, az Ukrán Népköztársaság (1917–1920) hadseregének ezredese, az ukrán katonai szervezet (UVO) alapítója és parancsnoka, az ukrán nacionalista szervezet, az OUN vezetője (1929-től) Zaskov faluban, a mai Lvovi Területen született. Az első világháborúban az osztrák-magyar hadsereg katonájaként vett részt. 1915-ben a Makovkáért folyó harcokban orosz fogságba esett. 1917-ben Kijevben létrehozta a Szicsi Lövészek halicsi-bukovinai csapatát, amely az Ukrán Központi Radát védte. Mint a csapat parancsnoka részt vett a kijevi 1918. januári felkelés leverésében. 1918 novemberében a Szicsi Lövészek különleges küldönménye élén részt vett a hetman-ellenes felkelésben. 1918–1919-ben a Szicsi Lövészek hadosztályait vezette a bolsevikok és Gyenikin csapatai ellen. A két háború közötti időszakban Csehszlovákiában, Németországban, Svédországban és Olaszországban élt. 1927-től az Ukrán Nacionalisták Szervezete (OUN) vezetőségének élére került. Részt vett az ukrán sztrelec közösség létrehozásában, amely az USA-ban az Ukrajna Állami Újjászületése nevű szervezet (OGVU), Kanadában az Ukrán Nemzeti Egység nevű szervezet alapjaként szolgált. A szovjet titkosszolgálatok 1938-ban Rotterdamban meggyilkolták.

народ хотел сменить свое правительство, но этого не произошло потому, что вмешались вооруженные силы СССР. У нас на Украине навряд ли произойдет восстание, так как украинский народ в настоящее время запуган и боится, но когда обострится международное положение, то весь украинский народ поднимется и прогонит отсюда Советы...».

2/XI-с. г. главный врач железнодорожной больницы ст. Снятин, Львовской жел[езной] дороги — ДМИТРИЕВ, в беседе с агентом «Патриотовым» говорил:

«...Венгры потребовали вывода из страны советских войск, коммунистические газеты в Венгрии перестали выходить. Сообщения «Правды» о контрреволюционном путче в Венгрии являются ложью. Венгерский народ хочет самостоятельности и рабочие не приступят к работе пока Советские войска не уйдут из Венгрии...»

Будапешт почти совсем разрушен, хуже, чем в войну, советской авиацией и танками. Подростки выливали жидкое мыло и танки не могли идти, а затем взбирались на них, обливали горячей жидкостью и поджигали. По выскакивавшим танкистам стреляли из нашего же оружия, ведь мы же дали венграм оружие и они бьют этим оружием нас...

Польша тоже потребовала вывода Советских войск...».

И далее заявил:

«...Вообще (назвал имя первого секретаря ЦК КПСС) окружил себя молодыми: ШЕПИЛОВЫМ¹⁷⁴, ФУРЦЕВОЙ¹⁷⁵ и др. и провалился со своей политикой. Никто из старых большевиков его не поддерживает. Будет политбюро и он сгорит на нем...».

Касаясь вопроса о событиях в Египте, ДМИТРИЕВ сказал:

«...Плохо дело. Скоро Израиль вместе с Англией и Францией полностью оккупируют Египет. Израиль хорошо вооружен, а мы сбыли Египту ста-

¹⁷⁴ Шепілов Дмитро Трохимович (1905–1995) — радянський політик-економіст, член-кореспондент Академії наук Радянського Союзу (1953, у 1959 позбавлений звання), міністр закордонних справ СРСР (1956–1957), головний редактор газети «Правда» (1952–1956), член ЦК КПРС (1952–1957), секретар ЦК КПРС (1955–1956, 1957), кандидат в члени Президії ЦК КПРС (1955–1957). В радянському керівництві належав до консервативного крила. У липні 1957 на Пленумі ЦК КПРС у протистоянні з першим секретарем М. Хрущовим та його однодумцями відстоював позицію Молотова, Маленкова та Кагановича. Після поразки їхньої групи виключений зі складу Центрального Комітету, а згодом на певний час і з партії. З 1957 — директор, потім заступник директора Інститута економіки АН Киргизької РСР. В 1962–1980-х працював у Головному архівному управлінні при РМ СРСР.

¹⁷⁵ Фурцева Катерина Олексіївна (1910–1974) — радянська державна і партійна діячка, єдина жінка-міністр в історії СРСР. Перший секретар Московського міського комітету КПРС (1954–1957), член Президії ЦК КПРС (1957–1961), секретар ЦК КПРС (1956–1960), міністр культури СРСР (1960–1974). Була наближена до М. Хрущова.

Folyó év X. 31-én „Jupiter” ügynök jelentette, hogy a Tyernopol vasútállomás fűtőházában dolgozó KOZACSEK¹⁷³ mozdonyvezető-helyettes (született 1922-ben) a forrásunkkal folytatott beszélgetés során a következőt mondta:

„...A Szovjetunió sanyargatta a lengyel népet, és ott kitört a felkelés. Ez a felkelés nem véletlen jelenség, a lengyel nép már korábban Poznanban is le akarta cserélni a kormányát, de ez nem történt meg, mert beavatkoztak a Szovjetunió fegyveres erői. Nálunk Ukrajnában aligha lesz felkelés, mivel jelenleg az ukrán nép megrettent és fél, de ha a nemzetközi helyzet kiéleződik, az egész ukrán nép felkel és elkergeti innen a szovjeteket...”

Folyó év XI. 2-án a Lvovi vasútvonalon található Sznyatyin vasútállomás vasúti kórházának főorvosa DMITRIJEV a „Patriotov” ügynökkel folytatott beszélgetés során a következőt mondta:

„...A magyarok követelik a szovjet csapatok kivonását az országból, Magyarországon nem jelennek meg a kommunista újságok. A „Pravda” tudósításai arról, hogy Magyarországon ellenforradalmi puccs történt, hazudnak. A magyar nép önállóságot akar, és a munkások nem veszik fel a munkát, amíg a szovjet csapatok ki nem vonulnak Magyarországról...

A szovjet tankok és légierő majdnem teljesen lerombolták Budapestet, jobban, mint a háborúban. A kamaszok folyékony szappant folyattak szét, és a tankok nem tudtak mozogni, aztán felmáztak a tankokra, leöntötték gyúlékony folyadékkal és felgyújtották. A kiugró katonákat lőtték a mi fegyvereinkből, hiszen mi magunk adtunk a magyaroknak fegyvereket, most azokból pusztítanak minket...

Lengyelország is követeli a szovjet csapatok kivonását...”

És a továbbiakban kijelentette:

„...Egyébként is (megnevezte az SZKP KB első titkárának nevét) körbevette magát fiatalokkal: SEPILOVVAL,¹⁷⁴ FURCEVÁVAL¹⁷⁵ és másokkal és megbukott a

¹⁷³ Helyesen: Kozacsok.

¹⁷⁴ Sepilov Dmitrij Trofimovics (1905–1995) — szovjet politikus, közgazdász, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja (1953, 1959-ben megfosztották címétől). A Szovjetunió külügyminisztere (1956–1957), a Pravda főszerkesztője (1952–1956), az SZKP KB tagja (1952–1957), a KB titkára (1955–1956, 1957), a KB Elnökségének póttagja (1955–1957). A szovjet vezetésben a konzervatív „szárnyhoz” tartozott. 1957 júliusában Molotovot, Malenkovot és Kaganovicsot támogatta az SZKP KB plenumán, az első titkárral, Ny. Sz. Hruscsovval és híveivel folytatott küzdelemben. Csoportjuk vereségét követően kizárták a Központi Bizottságból, majd egy időre a pártból is. A későbbi években a Kirgiz Tudományos Akadémia közgazdasági intézetében, 1962 és 1980 között a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Levéltári Főigazgatóságon dolgozott.

¹⁷⁵ Furceva Jekatyerina Alekszejevna (1910–1974) — szovjet politikus, a Szovjetunió egyetlen női minisztere. Az SZKP moszkvai városi pártbizottságának első titkára (1954–1957), az SZKP KB Elnökségének tagja (1957–1960), az SZKP KB titkára (1956–1960), a Szovjetunió kulturális minisztere (1960–1974).

рье. Если наши вмешаются, то через два месяца и нас пробомбят. Вообще положение плохое. А тут еще и восточная Германия может подняться, глядя на Венгрию. Советская политика провалилась, все это сделал культ личности...».

1/XI-с. г. в беседе с агентом «Патриотовым», проводник вагонов Черновицкого резерва ЧЕРЯПКИН, сказал:

«...Венгрия хочет освободиться от советского ига, от коммунизма. Да и правда, что у нас хорошего в Советском Союзе? Эти колхозы принесли нищету. Это хуже крепостного права... Все народности хотят избавиться от этой кабалы. А у нас тоже народ недоволен. Жизнь тяжелая, на хлеб не хватает...».

На замечание «Патриотова», «что же поделаешь», — ЧЕРЯПКИН ответил:

«...Надо сделать так как в Венгрии. Будет война, все равно хоть так, хоть иначе погибать...».

Работу по изучению реагирования железнодорожников на происходящие события продолжаем, а по резким антисоветским проявлениям проводим необходимые агентурно-оперативные мероприятия.

И. О. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ УССР
на ЛЬВОВСКОЙ ЖЕЛ. ДОРОГЕ, ПОЛКОВНИК —
[Підпис] ОПРЫШКО¹⁷⁶

«9» ноября 1956 г.
№ 27/2-6184

На документі резолюція М. Мороза¹⁷⁷: «т. Крикун. Использовать для информации ЦК партии [Підпис] 12/XI.56».

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Григорьеву [Підпис] 14/XI.56».

¹⁷⁶ Опришко Олексій Олексійович (1912–?) — в. о. начальника Управління КДБ при РМ УРСР на Львівській залізниці. Народився у м. Харків. Член КПРС з 1940. 1938–1941 — служив в ВДТВ НКВС ст. Харків. 1941–1944 — заступник, потім начальник транспортного відділу НКДБ Південної залізниці. 1944–1954 — начальник відділення, потім відділу Управління охорони ст. Таллін Балтійської залізниці. 1954–1959 — заступник начальника УКДБ на Львівській залізниці. 1959–1960 — начальник 6 відділу КДБ при РМ УРСР. 1960–1962 — начальник 7 відділу 2 Управління КДБ при РМ УРСР. Підполковник (1950).

¹⁷⁷ Мороз Микола Тихонович (1908–1994) — заступник голови КДБ при РМ УРСР (1954 — 1959). В радянських органах державної безпеки з 1933. 1943–1944 — начальник 2-го відділу УНКДБ УРСР у Чернігівській області. 1944–1948 — заступник начальника УНКДБ/УМДБ у Дрогобицькій області. 1948–1951 — начальник УМДБ у Дрогобицькій області. 1951–1953 — начальник УМДБ у Ворошиловградській області. 1953–1954 — начальник УМВС у Ворошиловградській області. 1954 — начальник УКДБ у Ворошиловградській області. Заступник голови КДБ при РМ УРСР (19 червня 1954 — 7 серпня 1959). Генерал-майор (1957).

politikájával. A régi bolsevikok közül senki nem támogatja. Politbüro ülés lesz, és azon ő leég...”.

Az egyiptomi eseményekkel kapcsolatban DMITRIJEV a következőt mondta:

„...Rosszul áll a dolog. Izrael Angliával és Franciaországgal együtt hamarosan teljesen megszállják Egyiptomot. Izraelt jól felfegyverezték, mi meg ócskavasat adtunk el Egyiptomnak. Ha a mieink beavatkoznak, akkor két hónap múlva minket is bombáznak. Általában véve nehéz a helyzet. Ráadásul Kelet-Németország is felkelhet Magyarország példájára. A szovjet politika megbukott, és erről a személyi kultusz tehet...”.

Folyó év XI. 1-jén a Csernovci vasútállomásán dolgozó CSERJAPKIN vasúti utaskísérő a „Patriotov” ügynökkel folytatott beszélgetés során a következőt mondta:

„...Magyarország fel akar szabadulni a szovjet uralom alól, megszabadulni a kommunizmustól. Igaz is, mi jó van nálunk, a Szovjetunióban? Ezek a kolhozok nyomort hoztak magukkal. Rosszabb ez a jobbágyrendszernél... Minden nép meg akar szabadulni ettől az elnyomástól. A nép nálunk is elégedetlen. Az élet nehéz, nincs pénz kenyérre...”.

Amikor „Patriotov” megjegyezte, hogy „mit lehet tenni”, CSERJAPKIN azt felelte:

„...Ugyanazt kell csinálni, mint Magyarországon. Háború lesz, így vagy úgy, de ügyis elpusztulunk...”.

Folytatjuk a vasutasoknak az eseményekkel kapcsolatos reakcióinak tanulmányozását, a kirívó szovjetellenes megnyilvánulásokkal kapcsolatban fogatosítjuk a szükséges ügynöki-operatív intézkedéseket.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
LVOVI VASÚTI CSOPORTFŐNÖKSÉGE
MEGBÍZOTT VEZETŐJE

[Aláírás]

(OPRISKO¹⁷⁶)

EZREDES

1956. november „9.”

N° 27/2-6184

¹⁷⁶ Oprisko Alekszej Alekszejevics (1912-?) –Harkovban született. 1940-tól az SZK(b)P tagja. 1938–1941 között a Belügyi Népbiztosság vasúti-közlekedési alosztályán szolgált Harkov állomáson. 1941–1944-ben a déli vasút állambiztonsági közlekedési osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. A balti vasút Tallinn állomásán működő Őrszolgálati Igazgatóság részleg-, majd osztályvezetője, 1954–1959 között az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi vasúti csoportfőnökségének helyettes (1956-ban megbízott) vezetője. 1959–1960-ban az Állambiztonsági Bizottság 6. osztályának, 1960–1961-ben a 2. Csoportfőnökség 7. osztályának vezetője. (Al-ezredes (1950).

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вх. д № 6131 «12» XI 1956 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 9318 «13» XI 1956 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 87-93.

Оригінал. Машинопис.

A dokumentumon Ny. Moroz¹⁷⁷ határozata látható: „Krikun elvt[árs]. Felhasználni a párt KB informálására [Aláírás] [19]56. XI. 12.”

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata látható: „Grigorjev elvt[árs]nak [Aláírás] [19]56. XI. 14.”

A dokumentumon ismeretlen személy határozata olvasható: „Felhaszn[álva] a 2230/n számú kül[önleges] jelentésben”.

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatók: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság, Beérk[ező] № 6131 1956. XI. «12».” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség, Beérk[ező] № 9318 1956. XI. «13».”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 87–93. lap
Eredeti. Gépirás.*

¹⁷⁷ Moroz Nyikolaj Tyihonovics (1908–1994). 1933-tól szolgált a szovjet állambiztonsági szerveknél. 1943–1949-ben az Állambiztonsági Népbiztosság Csernigovi Területi Csoportfőnöksége 2. osztályának vezetője. 1944 és 1948 között az Állambiztonsági Népbiztosság, illetve az Állambiztonsági Minisztérium Drogobicsi Területi Csoportfőnökségének vezető helyettese, 1948–1951-ben vezetője. 1951–1954 között a Vorosilovgrádi Területi Csoportfőnökség vezetője. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettese (1954. június 19.–1959. augusztus 7.) Vezérőrnagy (1957.)

№ 26
Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ
та КДБ при РМ СРСР про реакцію суспільства на події
в Угорщині

10 листопада 1956 року

копія

10 ноября [19]56
2287/н

Совершенно секретно
экз. № 2
КГБ СССР
т. Серову
1 копия

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
УКРАИНЫ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о реагировании отдельных антисоветски
настроенных лиц на события в Венгрии

В дополнение к ранее представленным информациям сообщаем, что в связи с происходящими событиями в Венгрии отдельные антисоветски настроенные лица активизировали свою враждебную деятельность, призывают к выступлениям против Советской власти, а также высказывают различного рода измышления о положении внутри Советского Союза.

1) Техник-строитель Турковского райисполкома Дрогобычской области БАБИЕВСКИЙ, находясь в селе Яворов, обратился к председателю колхоза т. БРУГ с просьбой созвать собрание колхозников, на котором обсудить вопрос о восстании против Советской власти. Обращаясь к т. БРУГ, БАБИЕВСКИЙ заявил, что он действует по поручению штаба, подготавливающего восстание¹⁷⁸.

БАБИЕВСКИЙ привлекается к уголовной ответственности.

2) Ревизор Дрогобычского облторготдела БЕРНЕР В.Т., с высшим образованием, будучи в нетрезвом состоянии, обращаясь к молодежи, ехавшей вместе с ним в автобусе, говорил¹⁷⁹:

¹⁷⁸ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа і написано: «с/с УКГБ Дрогобыч № 1/410 5/XI».

¹⁷⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с УКГБ Дрогобыч 1/410 5/XI. Взято в справку 12/XI».

26.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a lakosság reagálásáról a magyarországi eseményekre

1956. november 10.

Másolat

[19]56. november 10.

2287/n

Szigorúan titkos!
2. sz. példány

*Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága
Szerov elvt[árs]
1 másolat*

Ukrajna Kommunista Pártja
Központi Bizottsága

Különleges jelentés
egyes szovjetellenes beállítottságú személyek
reagálásáról a magyarországi eseményekre

Kiegészítésül a korábban adott tájékoztatáshoz közöljük, hogy a Magyarországon zajló eseményekkel összefüggésben egyes szovjetellenes beállítottságú személyek aktivizálták ellenséges tevékenységüket: a szovjet hatalom elleni fellépésre szólítanak fel, valamint különböző koholmányokat állítanak a Szovjetunióon belüli helyzetről.

1. A Drogobicsi Terület turkovi járási végrehajtó bizottságának építész-technikusa, BABIJEVSZKIJ, amikor Eszeny faluban tartózkodott, a kolhoz elnökéhez, Brug elvtárshoz fordult azzal a kéréssel, hogy hívja össze a kolhoztagokat gyűlésre, amelyen megvitatják a szovjet hatalom elleni felkelés kérdését. Babijevszkij kijelentette, hogy ő a felkelést előkészítő stáb megbízásából cselekszik.¹⁷⁸

BABIJEVSZKIJT büntetőjogilag felelősségre vonjuk.

¹⁷⁸ A dokumentum bal oldalán a bekezdést függőleges vonallal jelölték ki. A bekezdés mellett ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségének különleges jelentése. Drogobics. «№ 1/410 5/XI».

«Настало время начать и нам то, что делается в Венгрии. Приходит конец советской диктатуре».

БЕРНЕР арестован, ведется следствие.

Каменщик Тернопольского облстройтреста ОМЕЛЬКО Н.Т. в беседе о событиях в Польше и Венгрии заявил:

«То, что делается сейчас в Венгрии, это же будет и в других «оккупированных» русских странах. Мы, т. е. украинские националисты, должны готовиться к тому, чтобы у нас провести подобные меры».

ОМЕЛЬКО является кадровым украинским националистом. В 1940 году вместе с известным оуновцем ОХРИМОВИЧЕМ и другими был переброшен в Тернопольскую область для активизации националистической деятельности. До 1948 года находился на нелегальном положении, затем был задержан и осужден к 10 годам ИТЛ. Освобожден в 1954 году¹⁸⁰.

На разработку ОМЕЛЬКО направлена агентура.

*Стоящий на оперативном учете органов КГБ КАМПО А.И. работающий юристом Мукачевской базы «Текстильторга» КАМПО А.И.*¹⁸¹ в беседе с источником заявил:

«Венгерский народ правильно восстал против власти требуя свободу и независимость. Жаль, что тут у нас нет таких людей, которые могли бы сделать то же, что сделали рабочие Венгрии. Все равно, рано или поздно, русские уйдут и отсюда, потому что после Венгрии потребует свои старые границы и Польша»¹⁸².

Возвратившийся из заключения житель г. Владимир-Волынский ПЕЛЮХ Владимир сказал источнику¹⁸³:

«В лагерях сидят самые лучшие люди, они знают все, кто что делает при Советской власти и в случае войны, а она наверное будет, то всех теперешних служителей повешают».

ПЕЛЮХ взят в агентурную разработку.

Студентка Луцкого педагогического институт ПОЗДНЯКЕВИЧ Р.И. в беседе с группой студентов о событиях в Венгрии заявила:

«Неплохо, если бы у нас такое было, как в Венгрии».

Поведение Познякевич проверяется через агентуру.

¹⁸⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. УКГБ Тернопольская обл. № 4/2894 3/XI-56».

¹⁸¹ Прізвище закреслено.

¹⁸² Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Закарпатс. обл. № 426 5/XI-56».

¹⁸³ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. УКГБ Волын. обл. № 518/с 3/XI».

2. A Drogobicsi Terület kereskedelmi osztályának revizora, a felsőfokú végzettséggel rendelkező BERNER V. T. részegen az autóbuszon vele együtt utazó fiatalokhoz fordulva azt mondta¹⁷⁹:

„Elérkezett az idő, hogy mi is elkezdjük azt, ami Magyarországon történik. Eljön a szovjet diktatúra vége.”

BERNERT letartóztatták, [ügyében] folyik a vizsgálat.

A tyernopoli területi építészeti tröszt kőművese, OMELKO Ny. T. a lengyelországi és magyarországi eseményekről beszélgetve kijelentette:

„Az, ami most Magyarországon történik, ez fog történi a többi oroszok által »megszállt« országban is. Nekünk, ukrán nacionalistáknak, készülnünk kell arra, hogy nálunk is hasonló intézkedéseket vezessünk be.”

OMELKO régi nacionalista. 1940-ben OHRIMOVICCSAL, az ismert OUN-taggal [Ukrán Nacionalisták Szervezete], és másokkal átdobták a Tyernopoli Területre a nacionalista tevékenység aktivizálására. 1948-ig illegalitásban volt, azután őrizetbe vették és 10 év javító munkatáborra ítélték. 1954-ben szabadult.¹⁸⁰

OMELKO feldolgozására ügynökséget irányítottunk.

A KGB szerveinek operatív nyilvántartásában szereplő KAMPO A. I.¹⁸¹, a „Textiltorg” [textilkereskedelmi vállalat] munkácsi bázisának jogásza a forrásunkkal beszélgetve kijelentette:

„A magyar nép, helyesen, felkelt a hatalom ellen, szabadságot és függetlenséget követelve. Kár, hogy itt nálunk nincsenek ilyen emberek, akik ugyanazt tennék, amit Magyarország dolgozói tettek. Mindegy, előbb vagy utóbb az oroszok elmennek innen, mert Magyarország után Lengyelország is követelni fogja a régi határait.”¹⁸²

A büntetése letöltése után visszatért PELJUH Vlagyimir, Vlagyimir-Volinszkij város lakosa azt mondta forrásunknak¹⁸³:

„A légerekben a legjobb emberek ülnek, ők tudják, hogy ki mit csinál a szovjet hatalom idején, és háború esetén, ami valószínűleg lesz, az összes mostani kiszolgálót felkötik.”

PELJUHOT ügynöki feldolgozás alá vontuk.

¹⁷⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: *Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége különleges jelentése. Drogobics. Bevéve a XI/12-i feljegyzésbe*.”

¹⁸⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottság Tyernopoli Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése 4/2894 [19]56. XI. 3.”

¹⁸¹ A vezetéknevet a dokumentumban kihúzták.

¹⁸² A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „*Kárpátaljai Ter[ület] № 426 [19]. XI/5.*”

¹⁸³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „*Az Állambiztonsági Bizottság Volinyi Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése. № 518/sz. XI/3.*”

Житель села Княгиненок Луцкого района Волынской области, ПРИСТУПА В.И. сказал:

«...Если только Советский Союз начнет военные действия, то ты посмотришь, что здесь еще будет делаться. Будет столько банд, что их раньше столько не было и они свое еще покажут».

ПРИСТУПА в прошлом являлся активным бандпособником, две дочери и зять его за связь с бандитами ОУН были осуждены, летом 1956 года возвратились из заключения.

За ПРИСТУПА установлено агентурное наблюдение.

Зав. художественным отделом редакции газеты «Радянська Україна» ЛУКАШЕНКО Н.Л., член КПСС, в присутствии фоторепортера газеты «Зірка» ПАЛАМАРЧУКА и источника в разговоре о событиях в Венгрии, касаясь внутреннего положения в СССР, заявил¹⁸⁴:

«...У нас такая развелась бюрократия, что уже дальше и терпеть нельзя...
...Теперь нужно развернуть внутрипартийную дискуссию по обсуждению политики нашего правительства...».

Житель г. Виноградovo Закарпатской области КЛАПЕК Габер, по национальности венгр, после сообщения по радио о создании Венгерского революционного рабоче-крестьянского правительства, встретив источника, сказал¹⁸⁵:

«Венгерской свободе конец. Все подметают русские танки. Накажи бог Америку и Англию, которые только подстрекают, а что надо сделать, то их нет».

Данные о враждебных высказываниях КЛАПЕКА поступали и ранее. По фактам его антисоветской деятельности проводится расследование.

Профессор Киевского ветеринарного института ЯРОСЛАВ С.Ю. в беседе с нашим источником о событиях в Венгрии заявил:

«Декларация вновь сформированного революционного рабоче-крестьянского правительства говорит о том, что строительство социализма в Венгрии пойдет по пути, определенному Югославией. Политический курс, взятый ТИТО, может восторжествовать не только в Венгрии и Польше, но и в других странах народной демократии.

Докладываю в порядке информации¹⁸⁶.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

¹⁸⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Аг. «Корень» взято в справку 12/ХІ».

¹⁸⁵ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. УКГБ Ужгород №429 6/ХІ».

¹⁸⁶ Абзац закреслено і написано: «Об изложенном доложено ЦК КП Украины».

A lucki pedagógiai főiskola hallgatója, POZDNYAKEVICS R. I. egyetemi hallgatókkal a magyarországi eseményekről beszélgetve kijelentette:

„Nem lenne rossz, ha nálunk is az lenne, mint Magyarországon.”

POZDNYAKEVICS magatartását ügynökségen keresztül ellenőrizzük.

A Volinyi Terület Lucki járás Knyaginjenok falu lakosa, PRISZTUPA V. O. azt mondta:

„...Ha csak a Szovjetunió kezd katonai tevékenységet, akkor meglátod, hogy itt még mi fog történni. Annyi banda lesz, amennyi még sosem volt, és még megmutatják magukat.”

PRISZTUPA a múltban aktív bandatag volt, két lányát és sógorát az OUN banditáival való kapcsolat miatt elítélték, 1956 nyarán tértek vissza a büntetés letöltése után.

PRISZTUPÁT ügynöki megfigyelés alá vontuk.

A „Ragyanszka Ukraina” című lap szerkesztősége művészeti részlegének vezetője, LUKASENKO N. L. az SZKP tagja, a „Zirka” lap fotóriportere PALAMARCSUK és a forrás jelenlétében a magyarországi eseményekről folyó beszélgetés során, a Szovjetunió belső helyzetét érintve kijelentette¹⁸⁴:

„...Nálunk a bürokrácia annyira elterjedt, hogy már nem lehet tovább túrni...

Most el kell kezdeni a párton belüli vitát kormányunk politikájáról.”

A Kárpátaljai Területen KLAPEK Gábor nagyszülősi lakos, magyar nemzeti-ségű, miután a rádióban hírt adtak a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakításáról, a forrással találkozáva kijelentette¹⁸⁵:

„A magyar szabadságnak vége. Az orosz tankok mindent elsöpörnek. Isten büntesse meg Amerikát és Angliát, amelyek csak uszítanak, ha meg cselekedni kell, sehol sincsenek”.

Korábban is érkezett információ KLAPEK ellenséges megnyilatkozásairól. KLAPEK szovjetellenes tevékenységével kapcsolatban nyomozás folyik.

A kijevei állatorvosi főiskola professzora, JAROSZLAV Sz. Ju. a forrásunkkal a magyarországi eseményekről beszélgetve kijelentette:

„Az újonnan létrejött Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozata arról tanúskodik, hogy a szocializmus építése Magyarországon a Jugoszlávia által meghatározott úton halad. A Tito által választott politikai irányvonal nem csak

¹⁸⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Koreny ügy[nök]. Bevéve a XI/12-i feljegyzésbe”,

¹⁸⁵ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottság Ungvári Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése. №429 XI/6”.

Верно [Підпис А. Григор'єва]

Основ[ание] с/сооб. УКГБ Ужгород, Дрогобыч, Тернополь

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 42-45.
Завірена копія. Машинопис.*

Magyarországon és Lengyelországban győzedelmeskedhet, hanem más népi demokratikus országokban is.

Tájékoztatás céljából közlöm.¹⁸⁶

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitscenko

Hiteles [A. Grigorjev aláírása]

Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségeinek különleges jelentése alapján, Ungvár, Drogobics, Tyernopol

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 42–45. lap
Hiteles másolat. Gépirás.

¹⁸⁶ A szövegben ezt a bekezdést kihúzták, a helyén pedig ez áll: „A kifejtettekről jelentettünk Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának.”

Довідка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР про реакцію суспільства на міжнародні події

12 листопада 1956 року

Вх. 11251. «1» I.1957 г.

СПРАВКА

о поступивших в органы КГБ Украинской ССР данных о реагировании отдельных лиц на последние международные события

Из поступившей от УКГБ при СМ УССР по Закарпатской, Дрогобычской, Львовской, Киевской и Харьковской областей информации видно, что большинство населения *правильно оценивает* и положительно реагирует на происходящие события в Польше, Венгрии и Египте, одобряет политику Советского правительства и выступает в ее защиту.

Однако, отдельные антисоветски настроенные лица, особенно из числа интеллигенции, студенческой молодежи, служащих, а также лица венгерской, польской и еврейской национальностей, комментируя происходящие события, высказывают среди своего окружения резкие враждебные суждения, а в некоторых случаях призывают к выступлениям против Советской власти.

Анализ этих высказывание свидетельствует о том, что *большинство* указанных враждебных реагирований являются результатом слушания передач заграничных радиостанций — «Голос Америки», «Свободная Европа» и «Би-Би-Си».

Определенное отрицательное влияние на антисоветский националистический элемент оказывают возвращающиеся из ссылки и мест заключения бывшие оуновцы и лица, судимые за контрреволюционные преступления, которые *в своих разговорах среди населения* поддерживают действия реакционных кругов Польши и Венгрии, извращая при этом политику КПСС и Советского правительства как в международных вопросах, так и внутренней жизни страны.

По своему характеру враждебные реагирования могут быть сведены к следующему:

1. *Реагирования*, оправдывающие действия реакционных сил в Польше, Венгрии, Египте и осуждающие помощь Советского государства, изображая ее, как вмешательство во внутренние дела этих государств.

Инженер «Укрпромстрахсовета» ЛЕВИН С.Б., член КПСС, рассказал источнику:

«Народы демократических стран боятся, как бы не повторилась у них трагедия советских людей — запуганных, обезволенных, зажатых в тиски дик-

27.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének összefoglalója a nemzetközi események ukrajnai társadalmi visszhangjáról

1956. november 12.

Beér[kező] № 1125 1957. 05. »1«

Tájékoztató

az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Bizottsága szerveihez beérkezett
adatokról, egyes személyek reagálásáról a nemzetközi eseményekre

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai, Drogobicsi, Lvovi, Kijevi és Harkovi Területi Csoportfőnökségeitől beérkezett információkból látható, hogy a lakosság többsége *helyesen értékelte és kedvezően reagált* a Lengyelországban, Magyarországon és Egyiptomban zajló eseményekre, helyesli a szovjet kormány politikáját, és védelmébe veszi azt.

Ugyanakkor egyes szovjetellenes érzelmű személyek, különösen az értelmiség, az egyetemi ifjúság, a tisztviselők, valamint a magyar, lengyel és zsidó nemzetiségű személyek között, az eseményeket saját környezetükben kommentálva, élesen ellenséges véleményt fogalmaznak meg, néhány esetben pedig felszólítanak a szovjet hatalom elleni fellépésre.

Ezeknek a megnyilvánulásoknak az elemzése arról tanúskodik, hogy az említett ellenséges reagálások *többsége* a külföldi rádióadások — Amerika Hangja, Szabad Európa és BBC — hallgatásának eredménye.

Bizonyos negatív hatást gyakorolnak a szovjetellenes nacionalista elemekre a száműzetésből és a büntetésletöltés helyéről visszatérő egykori ounisták [ukrán nacionalista szervezet tagjai] és azok a személyek, akiket ellenforradalmi bűnökért ítélték el, és akik a lakosság körében folytatott beszélgetéseikben támogatják Lengyelország és Magyarország reakciós köreinek tevékenységét, ennek során kiforgatják az SZKP és a szovjet kormány politikai állásfoglalásait, mind a nemzetközi kérdésekben, mind az ország belső életében.

Jellegét tekintve az ellenséges reagálásokat a következőképpen lehet összefoglalni:

1. *Reagálások*, amelyek helyeslik a lengyelországi, magyarországi és egyiptomi reakciós erők tevékenységét és elítélik a szovjet állam segítségét, úgy mutatva be azt, mint ezen országok belügyeibe történő beavatkozást.

Az „Ukrpromsztrahszovet” [Ukrán Ipari Biztosítási Tanács] mérnöke, LEVIN Sz. B., az SZKP tagja forrásunknak elmondta:

татурой верхушки партии — и открыто выступают против попыток установления такого режима в их странах. Конечно, это не обошлось без вмешательства извне, но разве экстренный вылет нашей делегации в Польшу не является беспрецедентным, грубым вмешательством во внутренние дела чужих стран»¹⁸⁷.

Техник Киевоблстройтреста ФИНКЕЛЬ М.Ш., разрабатываемый КГБ как еврейский буржуазный националист, сказал:

«Хорошо, что так получилось, ни Польша, ни Венгрия не желают нашего вмешательства. Они хотят жить по-человечески. Они не нуждаются в руководстве наших бездарностей. Ах, если бы у нас началось такое, как в Венгрии, я первый бы включился в эту борьбу и принимал бы самое активное участие».

Старший инструктор облоно *Закарпатской обл.* СКВОРЦОВА М.М., член КПСС с 1950 года, уроженка г. Днепропетровска, украинка, в беседе с источником о событиях в Венгрии заявила¹⁸⁸:

«ООН теперь даст нам за вмешательство в дела Венгрии. Мы провалились со своей политикой. Весь мир осуждает нас. И как мы посмели проливать кровь. Вообще наше правительство не популярно».

Юрист Мукачевской базы «Облглавтекстильторга» КАМПО А.И. в беседе с источником заявил¹⁸⁹:

«Русские — это мировые бандиты, которые всеми силами стремятся завладеть миром, не так как американские сволочи, которые боятся русских, не хотели помочь венгерскому народу».

Адвокат 1-й юридической консультации г. Харькова ЖЕЛИХОВСКИЙ С.Д., разрабатываемый как еврейский националист, в разговоре с адвокатом БЕЛЕЦКОЙ заявил:

«Варшавский договор не давал права танками давить рабочих и все недовольное режимом население. Разве Варшавский договор трактует о поддержке коммунизма в Венгрии советскими штыками? Это им так не пройдет. Общественность Западной Европы и их правительства не будут молчать и выскажут свое слово»¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщение УКГБ Киев № 327 3/XI вх. 9074».

¹⁸⁸ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2209».

¹⁸⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «УКГБ Ужгород № 436 вх. 9285».

¹⁹⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «УКГБ Харьков № 1/1952 2/XI-56. вх. 8981».

„A demokratikus országok népei attól félnek, hogy náluk is megismétlődik a megfélemlített, akarattuktól megfosztott, a pártvezetők diktatúrájával satuba szorított szovjet emberek tragédiája, és nyíltan fellépnek az ellen, hogy náluk is ilyen rendszer épüljön fel. Természetesen ez nem sikerül a kívülről jövő beavatkozás nélkül, de talán delegációnk sürgős útja Lengyelországba nem precedens nélküli, durva beavatkozás-e más országok belügyeibe.”¹⁸⁷

A kijevi „Oblasztrojtreszt” [területi építési tröszt] technikusa, FINKEL M. S., akit az állambiztonság mint zsidó burzsoá nacionalistát tart feldolgozás alatt, azt mondta:

„Jó, hogy így alakult, sem Lengyelország, sem Magyarország nem akarja a beavatkozásunkat. Emberi módon akarnak élni. Nincs szükségük a tehetségtelen embereink irányítására. Aj, ha nálunk kezdődött volna az, ami Magyarországon, elsőként kapcsolódtam volna be ebbe a harcba és a legaktívabban részt vettem volna benne.”

A *Kárpátaljai Terület* területi népoktatási osztályának főinuktora, SZKORCOVA M. M., 1950 óta az SZKP tagja, Dnyepropetrovszkból származik, ukrán, a forrással a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetés során kijelentette:¹⁸⁸

„Az ENSZ ad most nekünk a Magyarország ügyeibe való beavatkozásért. A politikánk kudarcot vallott. Az egész világ elítél minket. És hogy volt bátorságunk vért ontani? A kormányunk egyáltalán nem népszerű.”

Az „Oblglavteksztiltorg” [a területi textilkereskedelmi vállalat] munkácsi bázisának jogásza, KAMPO A. I. a forrással folytatott beszélgetésében kijelentette:¹⁸⁹

„Az oroszok nemzetközi banditák, akik minden erejükkel igyekeznek meghódítani a világot, nem úgy, mint az amerikai gazemberek, akik félnek az oroszoktól, és nem akartak segíteni a magyar népnek.”

Harkov város 1. sz. Jogi Tanácsadó [Irodájának] ügyvédje, ZSELIHOVSZKIJ Sz. D., aki, mint zsidó nacionalista áll feldolgozás alatt, BELECKAJA ügyvéddel folytatott beszélgetésében kijelentette:¹⁹⁰

„A Varsói Szerződés nem adott jogot arra, hogy tankokkal nyomják el a munkásokat és a rendszerrel elégedetlen teljes lakosságot. Talán a Varsói Szerződés tárgyalja a magyarországi kommunizmus szovjet szuronyokkal való támogatá-

¹⁸⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottság Kijevi Területi Csoportfőnöksége 327. számú XI/3-i különleges jelentése. Beérk[ező] 9074”.

¹⁸⁸ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2209. számú különleges jelentés”.

¹⁸⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Állambiztonsági Bizottság Ungvári Csoportfőnökség 436. sz. Beérk[ező] 9285”.

¹⁹⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Állambiztonsági Bizottság Harkovi Csoportfőnökség № 1/1952 [19]56-XI/2. Beérk[ező] 8981”.

2. *Реагирования* высказывающие солидарность с мятежниками и призывающие к открытым контрреволюционным выступлением против Советской власти, а также выражающие надежды, что события в Польше и Венгрии найдут отклик в среде народов СССР и вызовут изменения в политическом строе нашей страны.

Продавец магазина гор. Стрый, Дрогобычской области ЛУЧИНИН П.П.¹⁹¹, уроженец Станиславской области, 28 октября с. г. на улице города обратился к гражданам с призывом¹⁹²:

«Украинцы! Берите оружие и поднимайтесь на борьбу против Советской власти».

1 ноября он же, разъезжая по городу Стрый на велосипеде и будучи в нетрезвом состоянии, выкрикивал:

«Хлопцы, берите оружие. Поднимайтесь на борьбу против Советской власти. Боритесь за создание «Самостийной Украины».

ЛУЧИНИН арестован.

Работники Ужгородской электростанции ЛИТАК П.И., ДАНЧ Е.И., член КПСС, и БАШАНИ А.И. вели беседу о событиях в Венгрии. ЛИТАК при этом заявил¹⁹³:

«Восстание в Венгрии — это самое большое в их истории. Такое восстание не помешало бы и здесь».

Работающий в одной из юридических консультаций г. Киева юрист МИНЧИН в разговоре с пианисткой ФАЙНЕР С.С. рассказывал¹⁹⁴:

«...События в Польше, Венгрии, Египте и др. скажутся на положении в СССР. Я убежден, что со временем, через год, может быть два, в СССР будет восстание против правительства и что найдутся люди, которые будут во главе этого дела».

Возвратившийся из заключения житель села Заречево Перечинского района, Закарпатской области, ПЕЦКО Ю.П. заявил нашему агенту:

«Кругом нас события мирового масштаба, а мы спим, как хочется быть активным участником подобных событий, где бы я в числе других повстанцев имел бы счастье отомстить Советам за все пережитое, стать настоящим борцом за волю Украины».

¹⁹¹ Тут і далі в документі правильно: «Лучинский».

¹⁹² Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «УКГБ Дрогобыч с/сообщ. № 4/1-3872 вх. 9277».

¹⁹³ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2272/н».

¹⁹⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2245».

sát? Ez így nem megy. Nyugat-Európa közvéleménye és kormányaik nem fognak hallgatni és megmondják a véleményüket.”

2. *Reagálások*, amelyek szolidaritást fejeznek ki a lázadókkal és nyílt ellenforradalmi fellépésre hívnak fel a szovjet hatalom ellen, valamint kifejezik a reményt, hogy a lengyelországi és magyarországi események visszhangra találnak a Szovjetunió népei körében, és változást idéznek elő országunk politikai rendszerében.

A Drogobicsi Terület Sztrij városának bolti eladója, LUCSINYIN¹⁹¹ P. N., a Sztanyiszlavi Területről származik, ez év október 28-án a város utcáján felhívással fordult a polgárokhoz:¹⁹²

„Ukránok, fogjatok fegyvert! Kezdjetek harcot a szovjet hatalom ellen.”

November 1-jén ugyanő, Sztrij városában részegen kerékpározgatva azt kiabálta:

„Fiúk, fogjatok fegyvert. Kezdjetek harcot a szovjet hatalom ellen. Harcoljatok a »Független Ukrajna« létrehozásáért”.

LUCSINYINT letartóztattuk.

Az ungvári erómű dolgozói, LITAK P. I. és DANCS Je. I., az SZKP tagjai és BASANYI A. I. beszélgetést folytattak a magyarországi eseményekről. LITAK ennek kapcsán kijelentette:¹⁹³

„A magyarországi felkelés — ez történelmünk legnagyobb eseménye. Ilyen felkelés itt sem ártana.”

Kijev egyik jogi tanácsadójában dolgozó jogász, MICSIN, FAJNER Sz. Sz. zongoristával folytatott beszélgetésben kijelentette:¹⁹⁴

„...A lengyelországi, magyarországi, egyiptomi események és egyebek hatással vannak a szovjetunióbeli helyzetre. Meg vagyok győződve, hogy idővel, egy év múlva, talán kettő múlva a Szovjetunióban felkelés lehet a kormány ellen, és lesznek emberek, akik ennek az ügynek az élére állnak.”

A Kárpátaljai Terület Perecsenyi járás Drugetháza falu lakója, a büntetés letöltése után hazatért PECKO Ju. P. kijelentette ügynökünknek:

„Körülöttünk világméretű események, mi pedig alszunk. Mennyire jó lenne aktív résztvevője lenni hasonló eseményeknek, ahol más felkelők között, alkalmam lenne megbosszulni a szovjeteknek az átélteket, Ukrajna szabadságának igazi harcosává válni.”

¹⁹¹ Itt és a dokumentum többi részében helyesen: Lucsinszkij.

¹⁹² A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Állambiztonsági Bizottság Drogobicsi Területi Csoportfőnökség 4/1–3872 számú különleges jelentése. Beérk[ező] 9277”.

¹⁹³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2272/n számú különleges jelentés”.

¹⁹⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2245 számú különleges jelentés”.

3) Особенно оживленные разговоры о событиях в Польше и Венгрии происходят в студенческой среде, которая, узнав о том, что началом всех событий явилось выступление студентов этих стран, пытается высказывать солидарность им и поддавшись нездоровым влияниям со стороны студентов из стран народной демократии, в свою очередь допускает враждебные выпады.

В Киевском государственном университете имела место попытка со стороны студентов 5 курса факультета журналистики, отказаться от участия в Октябрьской демонстрации, якобы в знак солидарности с венгерскими студентами.

Преподаватель Киевского политехнического института МОНЕТА сообщил, что студент ГНОИНСКИЙ А.А., прибывший на учебу из Польши, в беседах с нашими студентами заявил:

«Польские студенты, а также других стран Европы, — это действительно передовая революционная молодежь, они заставляют правительства своих стран прислушиваться к их голосу, влияют на состав и программу деятельности правительств, а что ваши студенты...».

Студент 4 курса Одесского технологического института МАТВЕЕВ, уроженец Львовской области, заявил:

«За мятежом в Польше восстала Венгрия. Если бы я жил сейчас во Львове, то я развернулся бы вовсю».

4) Отдельные члены КПСС разделяют различного рода отрицательные реагирования со стороны окружающей их среды, в свою очередь высказывают антисоветские суждения и считают необходимым проведение широкой дискуссии в партии по вопросам внутренней политики в стране.

Зав. художественным отделом редакции газеты «Радянська Україна» ЛУКАШЕНКО Н.Л., член КПСС, в присутствии фоторепортера газеты «Зирка» ПАЛАМАРЧУКА и источника в разговоре о событиях в Венгрии, касаясь внутреннего положения в СССР, заявил:

«... У нас такая развелась бюрократия, что уже дальше и терпеть нельзя...
... Теперь нужно развернуть внутрипартийную дискуссию по обсуждению политики нашего правительства».

Житель г. Киева МАРГУЛИС И.Е., член КПСС, инженер-строитель, в беседе с источником рассказал:

«У нас есть причины для такого движения. У нас очень много неполадок. На словах у нас все хорошо, а на деле плохо. Некому верить. Наши руководители не авторитетны. Если бы на каждом предприятии было хотя бы 2–3 человека инициаторов движения за изменение политики и руководства, к ним присоединились бы и другие...»

3) A lengyelországi és magyarországi eseményekről különösen élénk beszélgetések folynak a hallgatók körében, akik tudomást szerezve arról, hogy az események kezdete ezekben az országokban az egyetemisták fellépése volt, próbálják kifejezni szolidaritásukat velük, és a népi demokratikus országok hallgatóinak egészségtelen befolyása alá kerülve ellenséges kirohanásokat követnek el.

A Kijevi Állami Egyetemen az újságíró szak ötödéves hallgatói megpróbálták elutasítani részvételüket az Októberi demonstrációban, állítólag a magyar egyetemistákkal való szolidaritás jeléül.

A kijevi műszaki főiskola oktatója, MONYETA közölte, hogy GNOIŃSKI A. A. hallgató, aki Lengyelországból jött tanulni, a hallgatókkal való beszélgetés során kijelentette:

„Lengyelország, valamint Európa más országainak egyetemistái — ez valóban haladó forradalmi ifjúság, saját országaik kormányait arra ösztönzik, hogy hallgassák meg a hangjukat, befolyással vannak a kormányok összetételére, programjára és tevékenységére, az Önök egyetemistái pedig...”

Az odesszai műszaki egyetem negyedéves hallgatója, MATVEJEV, aki a Lvovi Területről származik, kijelentette:

„A lengyelországi lázadást követően felkelt Magyarország. Ha most Lvovban élnék, kitombolnám magam.”

4) Az SZKP egyes tagjai osztják környezetük különböző típusú negatív reagálásait, szovjetellenes véleményeket hangoztatnak, és szükségesnek tartják széles körű vita lefolytatását a pártban az ország belpolitikai kérdéseiről.

A „Ragyanszka” Ukraina” című lap szerkesztősége művészeti rovatának vezetője, LUKASENKO N. L., az SZKP tagja, a „Zirka” lap fotóriportere, PALAMARCSUK és a forrás jelenlétében a magyarországi eseményekről folyó beszélgetésben a Szovjetunió belső helyzetét érintve, kijelentette:

„...Nálunk a bürokrácia annyira elterjedt, hogy tovább már nem lehet túrni...”

„Most el kell kezdeni a párton belüli vitát kormányunk politikájáról.”

MARGULISZ I. Je. kijevi lakos, az SZKP tagja, építészmérnök, a forrással való beszélgetésében elmondta:

„Van okunk erre a mozgalomra. Nagyon sok gondunk van. Szavakban nálunk minden jó, a valóságban viszont rossz. Nincs kinek hinni. A vezetőinknek nincs tekintélyük. Ha csak minden üzemben legalább 2–3 ember lenne, aki a politika és a vezetés megváltoztatására irányuló mozgalom kezdeményezője lenne, hozzájuk mások is csatlakoznának...”

Зав. кафедрой истории Киевского университета ТАРАСЕНКО¹⁹⁵, член КПСС, ранее находился на дипломатической работе, в разговоре с источником, оценивая положение и перспективы развития событий в Венгрии, заявил, что Советский Союз потерпел жестокое поражение, продемонстрировал перед всем миром слабость своего влияния в странах народной демократии.

«Мы потеряли не только Югославию, но и Польшу и Венгрию. Наш авторитет в Китае сильно упал и продолжает падать. Мы перестаем быть ведущей силой социалистического лагеря».

«Если советские руководители не ликвидируют разрыв между резолюциями и их фактическим исполнением, то нашей стране тоже грозят большие осложнения. Мы потеряем всякое доверие у друзей и ослабим коммунистические партии в капиталистических странах».

5) Комментируя происходящие события многие высказывают клеветнические измышления о несостоятельности политики партии и правительства по внутренним вопросам, что якобы должно привести к изменениям в жизни страны. При этом усиленно распространяют слухи о том, что в Польше и Венгрии распускают колхозы и что этого следует ожидать и в СССР.

Разрабатываемый органами КГБ троцкист ПОПОВ С.И., работающий слесарем Харьковского электротягового завода заявил:

«Политика старого ЦК не отражала воли польского народа. Колхозы в стране не приживаются и их надо распустить. Одновременно их надо разогнать и в Советском Союзе».

Преподаватель 34 средней школы г. Львова КОКОТАЙЛО Р.Р., украинец, ранее принадлежавший к группе «Москвофилов», в беседе с источником сказал¹⁹⁶:

¹⁹⁵ Тарасенко Василь Якимович (1907–2001) — український історик, дипломат, доктор історичних наук, професор. Надзвичайний і Повноважний посланник II класу. У 1939 закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту. Учасник Другої світової війни у званні капітана. Демобілізований у зв'язку з пораненням. 1943–1945 — директор Запорізького педагогічного інституту. З травня 1945 — помічник міністра закордонних справ УРСР. З серпня 1945 до січня 1946 — представник УРСР в Європейському комітеті Адміністрації допомоги і відновлення Об'єднаних Націй (ЮНРРА). З січня до листопада 1946 р. — представник УРСР в Економічній і Соціальній Раді ООН. У 1946–1948 — радник Посольства СРСР у США. Входить до складу делегацій України на Генеральній Асамблеї ООН, з 1948 — керівник делегації України на Генеральній Асамблеї ООН. У 1948–1949 — представник УРСР в Раді Безпеки ООН. Відіграв важливу роль у створенні Держави Ізраїль у травні 1948 р. Певний час був заступником міністра закордонних справ УРСР. 1950–1984 — професор і завідувач кафедри нової та новітньої історії Київського університету. Автор понад 80 праць з історії США, зовнішньої політики СРСР і міжнародних відносин після Другої світової війни, науковий керівник 10 кандидатських дисертацій, засновник кафедральної школи американістики.

¹⁹⁶ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2230/н».

A kijevi egyetem történelem tanszékének vezetője, Taraszenko¹⁹⁵, az SZKP tagja, korábban diplomáciai szolgálatban volt, a forrással beszélgetve a magyarországi helyzetet és az események perspektíváját értékelve kijelentette, hogy a Szovjetunió kegyetlen vereséget szenvedett, az egész világ előtt demonstrálta befolyásának gyengeségét a népi demokratikus országokban.

„Nem csak Jugoszláviát veszítettük el, de Lengyelországot és Magyarországot is. Tekintélyünk Kínában erősen csökkent és továbbra is esik. Megszűnünk a szocialista tábor vezető ereje lenni.”

„Ha a szovjet vezetés nem számolja fel a határozatok és az azok tényleges végrehajtása közötti szakadékot, úgy országunkat szintén nagy nehézségek fenyegetik. Elveszítjük barátaink minden bizalmát és gyengítjük a kommunista pártokat a kapitalista országokban.”

5) Az éppen zajló eseményeket kommentálva sokan rágalmozó koholmányokat hangoztatnak arról, hogy a párt és a kormány belpolitikája tarthatatlan, aminek szerintük változásokhoz kell vezetni az ország életében. Ennek kapcsán erősen terjed az a szóbeszéd, hogy Lengyelországban és Magyarországon feloszlatták a kolhozokat, és hogy ezt lehet várni a Szovjetunióban is.

Az Állambiztonsági Bizottság szervei által feldolgozás alatt álló trockista, PO-POV Sz. I., aki a harkovi villamosvontatási üzemben dolgozik lakatosként, kijelentette:

„A régi KB politikája nem fejezte ki a lengyel nép akaratát, a kolhozok az országban nem honosodtak meg, ezeket szét kell engedni. Egyidejűleg azokat szét kell kergetni a Szovjetunióban is.”

A lvovi 34. sz. középiskola oktatója, KOKOTAJLO R. R., ukrán, korábban a „moszkofilok” csoporthoz tartozott, a forrással folytatott beszélgetésben azt mondta:¹⁹⁶

„Nemsokára sor kerül az SZKP plénumára a belpolitikai helyzetről és a párt politikáját élesen meg kell változtatni »jobboldali irányba«.”

¹⁹⁵ Taraszenko Vaszilij Akimovics (1907–2001) — ukrán történész, a történettudományok doktora, diplomata, II. osztályú rendkívüli és meghatalmazott követ. 1939-ben fejezte be a kijevi tanárképző főiskolán a történelem szakot. Századosi rangban részt vett a második világháborúban. Sebesülése miatt szerelték le. 1943–1945-ben a zaporozsjei tanárképző főiskola igazgatója. 1945 májusától az USZSZK külügyminiszterének segítőtje. 1945 augusztusától 1946 januárjáig az USZSZK képviselője az UNNRA-nál. 1946. január–novemberben az USZSZK képviselője az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsában. 1946–1948-ban a Szovjetunió nagykövetségének tanácsosa az USA-ban. Tagja volt Ukrajna delegációjának az ENSZ közgyűlésén, 1948-tól Ukrajna ENSZ közgyűlési delegációjának vezetője. 1948–1949-ben az USZSZK képviselője az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Fontos szerepet játszott Izrael állam létrejöttében 1948-ban. Egy ideig az USZSZK külügyminiszterének helyettese. 1950 és 1984 között a kijevi egyetem professzora, az új és legújabbkori történelmi tanszék vezetője. Több mint 80 könyv szerzője az USA történetéről, a Szovjetunió külpolitikájáról és a II. világháború utáni nemzetközi kapcsolatokról.

¹⁹⁶ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2230/n számú különleges jelentés”.

«Вскоре должен состояться пленум КПСС по вопросу о внутренней политике и что в этом вопросе политика партии должна измениться резко «вправо».

Страховой агент Печерской инстанции госстраха в гор. Киеве ГЕР-ШТЕЙН М.П., по поводу событий в Венгрии сказал¹⁹⁷:

«Это только цветики, а ягодки впереди. Раньше или позже страны народной демократии отойдут от нас. Все они встанут на позициях ТИТО, а это такая трещина, которая будет использована Западом и особенно Америкой. В свете этих событий и нам придется перестроить нашу внутреннюю политику в отношении выборной системы, улучшения материального положения нашего народа, так как наш прожиточный минимум не выдерживает никакой критики».

б) Происходящие события, а также распространение всевозможных провокационных слухов вызвали в ряде мест, среди неустойчивой части населения панические настроения о неизбежности, в ближайшее время, начала военных действий между СССР и странами капиталистического лагеря.

Инструктор Иршавского районного комитета физкультуры ЧЕРДЕР К.Ю., по национальности венгр, в прошлом судим к 10 годам за пособничество венгерским оккупантам, заявил¹⁹⁸:

«Венгры взяли за оружие потому, что хотят, чтобы оттуда убрались русские. И правильно сделали. Это вооруженное восстание перекинется в другие страны народной демократии и в конце концов будет война, которую выиграют США».

В связи с событиями в Венгрии, Польше и Египте, значительным передвижением советских войск через Львовскую область, население сел и городов, в первые дни начало закупать в магазинах товары первой необходимости (мыло, соль, спички, крупы, сахар и т. п.). Принятыми мерами партийными и советскими органами, запасы товаров пополняются и закупки прекратились¹⁹⁹.

Органами госбезопасности Львовской, Дрогобычской, Харьковской, Киевской и Закарпатской областей проведен ряд агентурно-оперативных мероприятий по недопущению распространения антисоветских слухов.

Распространители этих слухов и лица, допускающие антисоветские высказывания, взяты органами КГБ под агентурное наблюдение, а отдельные из них, проявляющие себя активно, привлечены к уголовной ответственности.

¹⁹⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2247/н».

¹⁹⁸ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/сообщ. 2209».

¹⁹⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «и/т Львов № 703 вх. № 12304».

Az állami biztosító Kijev-Pecseri felügyeletének ügynöke, GERSTEIN M. P., a magyarországi események kapcsán azt mondta:¹⁹⁷

„Most jön még csak a fekete leves. Előbb vagy utóbb a népi demokratikus országok eltávolodnak tőlünk. Mindannyian Tito álláspontján állnak, ez pedig olyan szakadás, amit a Nyugat és különösen Amerika ki fog használni. Ezeknek az eseményeknek a fényében nekünk is át kell alakítanunk a belpolitikánkat, a választási rendszerünket a nép anyagi helyzetének megjavítását illetően, mivel a mi létminimumunk nem bír ki semmiféle kritikát.”

6) A végbemenő események, valamint a különféle provokációs híresztelések arról, hogy a közeljövőben elkerülhetetlenek a fegyveres összecsapások a Szovjetunió és a kapitalista tábor országai között, a lakosság ingadozó körében számos helyen pánikhangulatot váltottak ki.

Az ilosvai járási sportbizottság instruktora, CSERDER K. Ju., magyar nemzeti-ségű, akit a múltban 10 évre ítélték a magyar megszállókkal való együttműködésért, kijelentette:¹⁹⁸

„A magyarok azért fogtak fegyvert, mert azt akarják, hogy az oroszok eltakarodjanak onnan. És jól tették. Ez a fegyveres felkelés áterjed más népi demokratikus országokra, és végeredményben háború lesz, amelyben az USA győz.”

A magyarországi, lengyelországi és egyiptomi eseményekkel, a szovjet csapatoknak a Lvovi Területen való jelentős mozgásával összefüggésben a falvak és városok lakossága elkezdte felvásárolni a boltokban a közszükségleti cikkeket (szappan, só, gyufa, kása, cukor stb.). A párt és tanácsi szervek intézkedései nyomán a készleteket feltöltötték, és a felvásárlás abbamaradt.¹⁹⁹

A Lvovi, *Drogobicsi*, Harkovi, Kijevi és Kárpátaljai Terület állambiztonsági szervei számos ügynöki-operatív intézkedést tettek a szovjetellenes híresztelések terjesztésének megakadályozására.

Ezeknek a híreszteléseknek a terjesztőit és a szovjetellenes kijelentéseket tevő személyeket az Állambiztonsági Bizottság szervei ügynöki megfigyelés alá vonták, egyeseket közülük pedig, akik aktívak voltak, büntetőjogi felelősségre vontak.

A Drogobicsi Terület kereskedelmi osztályának revizora, BERNER V. T. felsőfokú végzettségű, részegen, az autóbuszon vele együtt utazó fiatalokhoz fordulva azt mondta:

„Elérkezett az idő, hogy mi is elkezdjük azt, ami Magyarországon történik. Eljön a szovjet diktatúra vége.”

Bernert letartóztattuk, folyik a vizsgálat.

¹⁹⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2247/n számú különleges jelentés”.

¹⁹⁸ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „2209 számú különleges jelentés”.

¹⁹⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Rejtjel távirat Lvov № 703 beérk[ező] № 12304”.

Ревизор Дрогобычского облторготдела БЕРНЕР В.Т., с высшим образованием, будучи в нетрезвом состоянии, обращаясь к молодежи, ехавшей вместе с ним в автобусе, говорил:

«Настало время начать и нам то, что делается в Венгрии. Приходит конец советской диктатуре».

БЕРНЕР арестован, ведется следствие.

За распространение антисоветских измышлений и высказывание угрозы расправы по адресу партийно-советского актива УКГБ Закарпатской области подвергнуты аресту 8 человек, в числе которых:

ОРМОШ И.Г., 1921 года рождения, житель села Косино Береговского района, венгр, который угрожал комсомолке ГОДЗАК расправой с приходом мадьяр в Закарпатскую область, заявляя при этом, что ее надо повесить.

Он же схватил за горло члена КПСС ПИТЕРСКИХ В.А., угрожая ему: «Если ты не знаешь по-венгерски, то уезжай в Россию».

ГАЙДАШ Б.Ф., 1937 года рождения, житель села Великая Бейгань Береговского района, венгр. Последний, будучи в нетрезвом состоянии, схватил агронома колхоза БЫЧКОВА Александра за горло и на венгерском и русском языках говорил:

«Что ты здесь командуешь. На той стороне ваших бьют. Я тебя так побью, что ты будешь бежать в Россию».

НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
подполковник

КРИКУН

«12» ноября 1956 г.

Верно [Підпис А. Григор'єва]

На документі відбиток штампу: «Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 11251 «1» 5 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 46–56.
Завірена копія. Машинопис.*

Szovjetellenes koholmányok terjesztéséért és a párt és tanácsi aktíva leszámolás-sal való fenyegetéséért az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfő-nöksége letartóztatott 8 személyt, köztük:

ORMOS I[ván]t (1921-ben született, a Beregszászi járás Mezőkaszony falujának lakosa, magyar) aki GODZAK komszomolistát leszámolással fenyegette meg és kije-lentette, amikor a magyarok bejönnek Kárpátaljára, fel kell őt kötni.

Ugyancsak ő torkon ragadta az SZKP tagját, PITYERSZKIJ V. A.-t, azzal fenye-getve, hogy „Ha nem tudsz magyarul, akkor utazz Oroszországba!”

GAJDAS [Gajdos] B[élá]t, aki 1937-ben született, a Beregszászi járás Nagybé-gány falu lakosa, magyar. Utóbbi részegen torkon ragadta a kolhoz agronómusát, Al-ekszandr BICSKOVOT és magyarul és oroszul azt mondta:

„Mit parancsolgatsz itt? Odaát verik a magad fajtáját. Én úgy megütlek, hogy Oroszországba szaladsz.”

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizott-ság 4. Csoportfőnökségének vezetője

Krikun
alezredes

1956. november 12.

Hiteles [A. Grigorjev aláírása]

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 11251 1957. 5. «1».”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 46–56. lap
Hiteles másolat. Gépírás*

№ 28

**Доповідна записка голові КДБ при РМ УРСР В. Нікітченку
про реакцію залізничників Львова на події в Угорщині**

15 листопада 1956 року

СССР
Управление Комитета
Государственной безопасности
при Совете Министров СССР
на Львовской жел. дор.
« 15 » XI 1956 г.
№ 27/22-6257
гор. Львов

Совершенно секретно
Экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ Украинской ССР
Генерал-майору
тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о реагировании железнодорожников в связи
с происходящими событиями в Венгрии

подавляющее большинство железнодорожников происходящие в Венгрии события оценивают правильно. Однако отдельные лица продолжают высказывать свое недовольство по поводу пребывания советских войск в Венгрии.

Так, агент «Месяцова» в донесении от 6 ноября с. г. сообщает:

«В беседе с источником ОГОРОДНИК Зинаида, проживающая в гор. Ужгороде ул. Украинская 73, рассказала, что ее хозяин дома, в котором она живет, АБРАГАМ сделал такое заявление: -

«Хотя я старый, но первый буду стрелять коммунистов.»

У АБРАГАМА сестра жены находится в США. Вся семья АБРАГАМА настроена против советской власти. На квартире у них ночуют неизвестные люди — мужчины.

По этому вопросу нами информирован 2-й отдел УКГБ по Закарпатской области.

6 ноября 1956 года помощник механика электроподстанции ст. Чоп КРИВЛЯК в беседе с оперработником линотделения милиции Чоп капитаном АВЕРИНЫМ, сделал следующее заявление:

«25/X-1956 года в беседе с рабочим конторы передачи ст. Чоп МАРКОВИЧ Петром, проживающим в с. Тисянка²⁰⁰ Ужгородского района, последний,

²⁰⁰ Зараз с. Тисаагтелек Ужгородського р-ну Закарпатської області.

28.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének
jelentése a vasutasok reagálásáról a magyarországi
eseményekre**

1956. november 15.

Szigorúan titkos

1. pld.

Az USZSZK Minisztertanácsa
mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Lvovi Vasúti
Csoportfőnöksége

Az Ukrán
SZSZK Minisztertanácsa
mellett működő
Állambiztonsági Bizottság
Elnökének
NYIKITCSENKO V. F.
vezérőrnagy elvt[árs]nak

1956. XI., 15.”

Nº 27/22-6257

Lvov

Kijev

JELENTÉS

a vasutasoknak a magyarországi eseményekkel kapcsolatos reagálásáról

A vasutasok túlnyomó többsége helyesen értékeli a Magyarországon zajló eseményeket. Egyes személyek azonban továbbra is elégedetlenségüket fejezik ki a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásával kapcsolatban.

Így „Meszjacova” ügynök a folyó év november 6-án kelt jelentésében a következőt jelezte:

„A forrásunkkal folytatott beszélgetés során OGORODNYIK Zinaida, aki Ungváron az Ukrán u. 73 szám alatt lakik, elmondta, hogy annak a háznak a gazdája, ahol lakik, ÁBRAHAM a következő kijelentést tette:

ругаясь нецензурной бранью, говорил, что надо русских бить и распустить колхозы. Они настроили их, а нам они не нужны.

Такие высказывания МАРКОВИЧ продолжает вести и до настоящего времени».

6 ноября 1956 года от агента «Радистовка» поступило сообщение о том, что бригадир паровозного депо ПАЛКО в присутствии инженера депо ЧЕРНЫШЕВОЙ высказался:

«Правительство в Венгрии Имре Надь были дураки, дураки сейчас и новое правительство. Но этих поставили русские. Пусть сами бы венгры избрали себе правительство».

МАРКОВИЧ и ПАЛКО взяты в агентурную проверку.

6 ноября с. г. в беседе с секретарем партийной организации мадьярской средней школы ст. Чоп ЛАРЬКОВЫМ стало известно, что 31 октября с. г. учениками был сорван урок по физкультуре, которым руководит сам ЛАРЬКОВ.

Выясняя обстоятельства срыва занятий, ЛАРЬКОВ объяснил, что в этот день на уроке вызывающе вел себя ученик 9-го класса Уйлаки, в связи с чем преподаватель вынужден был попросить выйти его из класса. Уйлаки требования учителя не выполнил.

Выйдя к доске ученик Шулер отказался отвечать на вопросы учителя.

Видя создавшуюся обстановку, ЛАРЬКОВ вынужден был прекратить урок.

Кроме того, имеются данные о том, что много учеников мадьярской национальности из сел Шоломоново²⁰¹ и Червоное²⁰² в настоящее время не ходят в школу.

О создавшемся положении в школе информирован дорожный отдел школ Львовской железной дороги.

3 ноября с. г. в Линотделение КГБ ст. Мукачево поступило заявление КУЛЬШРИНОВОЙ Нафисы Майдаровны, проживающей по ул. Коммунистической, 49, о том, что бухгалтер управления рынками гор. Мукачево 2 ноября с. г., увидев КУЛЬШРИНОВУ (живут в одной квартире), стал высказывать угрозы в адрес русских, высмеивал русскую культуру, заявляя, что скоро они (мадьяры) подметут эту русскую культуру, а жена Кобаль заявила КУЛЬШРИНОВОЙ, что они (мадьяры) скоро будут резать русских.

По данному вопросу информирован аппарат Уполномоченного КГБ по городу Мукачево.

6-го ноября с. г. в Линотдел КГБ ст. Ужгород от гражданки ГЕТМАН Марии, проживающей в гор. Ужгороде по улице Кремлевская, 13, поступило заявление, в котором она сообщила, что 5 ноября в автобусе, курсирующем от пл. Корятовича до аэропорта, ехал гр-н Тимко, проживающий по ул. Совет-

²⁰¹ Правильно: «Соломоново».

²⁰² Очевидно, ідеться про с. Червеньово Мукачівського р-ну Закарпатської області.

„Bár öreg vagyok, de elsőként lövöm le a kommunistákat”.

ÁBRAHAM feleségének lánytestvére az USA-ban tartózkodik. ÁBRAHAM egész családja ellenséges a szovjet hatalommal szemben. Lakásukon ismeretlen emberek, férfiak éjszakáznak”.

Erről a kérdésről tájékoztattuk a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 2. osztályát. 1956. november 6-án a Csap vasútállomáson működő elektromos állomás segédműszerésze KRIVLJAK a csapi vasúti rendőrkapitányság operatív dolgozójával, AVERIN századossal folytatott beszélgetés során a következő bejelentést tette:

„1956. X. 25-én Csap vasútállomás átadó irodájának MARKOVICS Péter nevű munkásával (lakik az Ungvári járás Tiszaágtelek²⁰⁰ falujában) folytatott beszélgetés során az utóbbi nyomdafestéket nem tűrő káromkodások kíséretében azt mondta, hogy meg kell verni az oroszokat és feloszlatni a kolhozokat. Építettek egy csomó kolhozot, pedig ezek nekünk nem kelleneek.

Hasonló kijelentéseket MARKOVICS jelenleg is tesz”.

1956. november 6-án „Radisztovka” ügynöktől jelentés érkezett arról, hogy a mozdonyosbriga vezetője PALKÓ a mozdonyosmérnök CSERNISOVA jelenlétében a következőt mondta:

„Magyarországon Nagy Imre kormányában hülyék voltak, hülyék vannak az új kormányban is. De ezeket az oroszok állították oda. Inkább hagyni kell a magyarokat, hogy maguk válasszanak kormányt maguknak”.

MARKOVICSOT és PALKÓT ügynöki ellenőrzés alá vontuk.

Folyó év november 6-án a Csap vasútállomáson működő magyar iskola párttitkárával, LARKOVVAL folytatott beszélgetésből kiderült, hogy folyó év október 31-én a tanulók meghiúsították a testnevelés órát, amelyet maga LARKOV tartott.

Az óra meghiúsításának körülményeiről LARKOV elmagyarázta, hogy aznap az Újlaki nevű 9. osztályos tanuló kihívóan viselkedett az órán, és emiat a tanár kénytelen volt megkérni őt, hogy hagyja el az osztálytermet. Újlaki a tanár utasítását nem teljesítette.

A Suler nevű tanuló a táblánál nem volt hajlandó felelni a tanár kérdéseire.

Látva a kialakult helyzetet LARKOV kénytelen volt befejezni az órát.

Ezen kívül adataink vannak arra vonatkozóan, hogy sok tiszasalamoni²⁰¹ és csarondaháti²⁰² magyar nemzetiségű tanuló jelenleg nem jár iskolába.

Az iskolában kialakult helyzetről tájékoztattuk a Lvovi vasút iskolákat felügyelő osztályát.

²⁰⁰ A falu ukrán neve korábban Tyeszjanka volt, most ukránul is Tiszaágtelek.

²⁰¹ Az eredeti orosz nyelvű szövegben a település nevét hibásan írták le.

²⁰² Az eredeti orosz nyelvű szövegben a település nevét (Cservenyovo) hibásan, Cservenyovo-ként írták le.

ской, 175, сын которого в 1947–48 гг. бежал за границу. Тимко, будучи немного выпившим, в присутствии пассажиров кричал, что русские бандиты пришли на Закарпатье грабить местных жителей, они имеют много денег, а местные только работают.

Заявление ГЕТМАН М. направлено в УКГБ по Закарпатской области.

В беседе с жительницей дома № 2 по ул. им. Ворошилова г. Мукачево Никифоровой З.Д. стало известно, что в этом доме в квартире № 3 проживает учительница 16-й школы г. Мукачево ПЕЦА Елена Михайловна.

23 октября 1956 года ПЕЦА Е.М. вернулась из Венгрии. Она была в гостях и, не добыв срока своего отпуска, вернулась в Мукачево. Вместе с ней проживает ее сожитель (фамилия не известна), недавно возвратившийся из заключения (был судим на 25 лет).

По соседству с комнатой ПЕЦА в этой же квартире проживает бывший священник, который недавно возвратился после отбытия наказания и сейчас работает в Сваляве, но каждое воскресенье приезжает в Мукачево к семье.

Последнее время квартиру ПЕЦА в ночное время посещают лица, возвратившиеся из заключения.

Заявление направлено в аппарат Уполномоченного УКГБ гор. Мукачево.

Также получены сигналы о враждебных высказываниях со стороны отдельных лиц, ранее состоявших на оперативном учете.

Например: содерж[атель] я[вочной]/кв[автиры] «Соколов» 5 ноября с. г. сообщил, что на ремонтном пути ст. Чоп ПАЛКО Юлиус (состоял на формулярном учете) высказывал недовольство по поводу вмешательства советских войск во внутренние дела Венгрии. Он заявил, что пусть бы венгры сами решили свою судьбу, а советам там делать нечего.

Бывший агент «Ракета» 6 ноября с. г. со слов своей жены сообщил, что на одной из квартир поселка Чоп собираются: Кон Шони, Галли Иосиф — парикмахер (состоял на формулярном учете) и Комор Лацци — весовщик перевалочной базы, поют старый мадьярский гимн (хортинский) и ведут антисоветские разговоры по поводу событий в Венгрии.

Комор Л. проверяем через агентуру. О Кон Ш. и Галли И. нами информировано УКГБ по Закарпатской области.

Агентурно-оперативную работу строим в направлении пресечения возможных активных враждебных проявлений.

И.О. НАЧ. УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ СССР
на Львовской ж. д. — полковник

[Підпис]

А. ОПРЫШКО

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Мороз [Підпис] 19/XI.56».

На документі резолюція М. Мороза: «Крикун. Срочно выяснить, знает ли об этих фактах Савчук, какие приняты меры и т. п. Доложить [Підпис]».

Folyó év november 3-án az Állambiztonsági Bizottságnak a munkácsi vasútállomáson működő osztályára bejelentés érkezett a Kommunista u. 49 szám alatt lakó KULSRINOVA Nafisza Majdarovnától, mely szerint folyó év november 2-án a munkácsi piacokat felügyelő igazgatóság könyvelője meglátva KULSRINOVÁT (egy lakásban laknak), fenyegető kijelentéseket tett az oroszoknak címezve, kigúnyolta az orosz kultúrát kijelentve, hogy ők (magyarok) hamarosan kisöprik ezt az orosz kultúrát. Kobal felesége pedig kijelentette KULSRINOVÁNAK, hogy ők (magyarok) hamarosan lekasabolják az oroszokat.

Erről tájékoztattuk a munkácsi városi KGB-megbízott apparátusát.

Folyó év november 6-án az Állambiztonsági Bizottságnak az ungvári vasútállomáson működő osztályára bejelentés érkezett HETMAN Mária polgártársnőtől, aki Ungváron a Kreml utca 13. szám alatt lakik. A bejelentő közölte, hogy november 5-én a Korjatovics tér és a repülőtér között közlekedő buszon utazott Timkó polgártárs, aki a Szovjet utca 175. szám alatt lakik, és akinek a fia 1947–48-ban külföldre szökött. Timkó, aki kicsit ittas állapotban volt, az utasok jelenlétében azt kiabálta, hogy az orosz banditák megjelentek Kárpátalján, hogy kirabolják a helyi lakosságot, sok pénzük van, miközben a helybeliek csak dolgoznak.

HETMAN M[ária] bejelentését elküldtük a Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének.

Munkácson, a Vorosilov utca 2-es szám alatt lakó Nyikiforova Z. D.-vel folytatott beszélgetés során kiderült, hogy az említett ház 3. számú lakásában lakik a 16. számú munkácsi városi iskola tanárnője PECA Jelena Mihajlovna.

1956. október 23-án PECA Je. M. visszatért Magyarországról, ahol vendégségben volt. Munkácsra szabadságának lejártá előtt tért vissza. Vele együtt lakik élettársa (neve ismeretlen), aki nem régen tért vissza büntetésének letöltése után (25 évre ítélték el).

Ugyanabban a lakásban a PECA melletti szobában lakik egy volt pap, aki nemrég tért vissza büntetésének letöltéséből és jelenleg Szolván dolgozik, de minden vasárnap eljön Munkácsra a családjához.

Az utóbbi időben PECA lakását az éjszakai órákban a büntetésük letöltése után visszatért személyek látogatják.

A bejelentést elküldtük a KGB Csoportfőnökség munkácsi megbízottja apparátusának.

Ezen kívül jelzések érkeztek bizonyos, korábban operatív nyilvántartásban szereplő személyek ellenséges kijelentéseiről.

Így például: folyó év november 5-én a titkos lakás „Szokolov” fedőnevű gazdája jelentette, hogy a Csap vasútállomás javítógányán dolgozó PALKÓ Júliusz (szerepelt a Figyelő-dossziék nyilvántartásában) elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy a szovjet csapatok beavatkoztak Magyarország belügyeibe. Kijelentette, hogy hagyni kell a magyarokat önállóan dönteni a sorsukról, a szovjeteknek meg nincs ott semmi dolguk.

Folyó év november 6-án „Rakéta” volt ügynök, felesége elmondása alapján jelentette, hogy Csap község egyik lakásában összegyűlnek: Kohn Sanyi, Halli József fod-

На документі резолюція С. Крикуна: «т. Свердлову. УКГБ по Закарпатской области эти все факты известны, т. Трояк²⁰³ говорит, что по этим фактам меры приняты. Мной предложено т. Трояку вызвать в Управление нач. отделения на ж. дороге, заслушать какие меры приняты по их линии, затем доложить нам. Проследите. 23/XI [Підпис]».

На документі резолюція П. Свердлова: «т. Бондаренко. К исполнению 23/XI [Підпис]».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР «индекс 45 Вх. 6281 «17» XI 1956 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 9596 «21» XI 1956 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 163–167.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

²⁰³ Трояк Микола Захарович (1921–2010) — співробітник радянських органів державної безпеки. Народився в с. Бровково Кіровоградської області. Член ВКП(б) з 1944. 1950–1952 — завідувач відділом пропаганди та агітації Березівського окружного ВКП(б) у Закарпатській області. 1952–1957 — заступник, потім начальник відділу УМДБ-УКДБ у Закарпатській області. 1957–1963 — заступник начальника УКДБ при РМ УРСР по Закарпатській області. 1963–1964 — заступник начальника УКДБ при РМ УРСР по Кримській області. 1964–1967 — начальник УКДБ при РМ УРСР по Закарпатській області. 1967–1978 — заступник голови КДБ при РМ УРСР. Генерал-майор (1970).

rász (szerepelt a Figyelő-dossziék nyilvántartásában) és Komor Laci, az átrakódó bázis mázsamestere, akik a régi magyar (horthysta) himnusz éneklés és szovjetellenes beszélgetéseket folytatnak a magyarországi események kapcsán.

Komor L.-t ellenőrizzük ügynökeinken keresztül. Kohn S.-ről. és Halli J.-ről tájékoztattuk az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségét.

Ügynöki-operatív munkánkat oly módon alakítjuk, hogy megakadályozzuk a lehetséges aktív ellenséges megnyilvánulásokat.

AZ USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének
MEGBÍZOTT VEZETŐJE

[Aláírás]

(A. OPRISKO) EZREDES

A dokumentumon szerepel V. Nyikitcsenko határozata: „Moroz elvt[árs]. [Aláírás] V. Nyikitcsenko [19]56. XI/19.”

A dokumentumon szerepel Moroz határozata: „Krikun. Sürgősen derítsék ki, ismeri-e ezeket a tényeket Szavcsuk, milyen intézkedéseket foganatosítottak stb. Jelentést kérek. [Aláírás] I. Moroz”.

A dokumentumon Sz. Krikun határozata szerepel: „Szverdlov elvt[árs]nak. A Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség ezeket a tényeket ismeri. Trojak²⁰³ elvt[árs] azt mondja, hogy a tényekkel kapcsolatban már intézkedtek. Javasoltam Trojak elvt[árs]nak, hogy rendelje be a Csoportfőnökségre a vasúti osztály vezetőjét, hallgassa meg, hogy milyen intézkedéseket tettek a maguk hatáskörében, és utána tegyen nekünk jelentést. Ellenőrizze! XI/23. [Aláírás]”.

A dokumentumon P. Szverdlov határozata szerepel: „Bondarenko elvt[árs]. Hajtsák végre! XI/23. [Aláírás]”.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Index 45. Beérk[ező] № 6281 1956. XI. «17»” és „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 9596 1956. XI. «21»”.

*GDA SZBU [Ukrájna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op.1. gy.1330. 163–167. lap
Eredeti. Formanyomtatvány. Gépírás.*

²⁰³ Trojak Nyikolaj Zaharovics (1921–2010) — az állambiztonsági szervek munkatársa. A Kirovográdi Terület Brovkovo falujában született. 1944-től az SZK(b)P tagja. 1950–1952-ben az SZK(b)P beregszászi körzeti bizottsága agitációs és propaganda osztályának osztályvezetője. 1952 és 1957 között a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség osztályvezető-helyettese, majd osztályvezetője. 1957–1963-ban a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség, 1963–1964-ben a Krimi Területi Csoportfőnökség vezetőjének helyettese. 1964–1967-ben a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség vezetője. 1967 és 1977 között az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettese. Vezérőrnagy (1970).

**Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС
Південно-Західного округу у зв'язку з подіями в Угорщині**

20 листопада 1956 року

Сов. секретно

Экз. № ____

КОНТРОРАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ СВОДКА

о поступивших оперативных данных в связи
с событиями в Венгрии

По состоянию на 19.11.56 г.

ПО ЗАКОРДОНУ.

§ 1.

Информация
перешедших в СССР
работников органов
МВД Венгрии.
16.11.56 г.

16 и 17 ноября 1956 г. на участке 14 заставы 27 погран-отряда в СССР перешли в поисках убежища 25 работников органов МВД Венгрии. В числе перешедших: зам. начальника областного Управления МВД по области Соболяч — майор Виг, начальники районных отделов МВД: Ньиредьхаза — старший лейтенант Киш, Надь-Калло — Гере, Ньир-Батор — старший лейтенант Нодь и другие²⁰⁴.

Указанные работники МВД дали следующую информацию по Венгрии:

В Будапеште, Ньиредьхазе, Вашарошнамене, Дебрецене и других городах Венгрии устанавливается нормальная жизнь, работают магазины, городской транспорт, внутренняя телефонная связь. Налаживается электроосвещение, водоснабжение.

Промышленные предприятия работают не постоянно. На работу выходят около 80% рабочих. Остальные рабочие отсиживаются дома, причем, неработающие якобы также получают заработную плату. Мятежники и их пособники терроризируют рабочих и директоров предприятий. Отмечаются случаи рас-

²⁰⁴ Персонал органів державної безпеки окружного управління Міністерства внутрішніх справ в області Саболч–Сатмар, який 4 листопада повернувся з радянськими військами до Ніредьгази, а також брав участь у арешті місцевих керівників революції та перевезенні останніх до в'язниці в м. Ужгород, імовірно, знову залишив країну через відсутні в області суспільні настрої.

29.

A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a magyarországi eseményekkel kapcsolatban

1956. november 20.

Szig[orúan] titkos
___ sz. pld.

KÉMELHÁRÍTÁSI JELENTÉS

a magyarországi eseményekkel kapcsolatban beérkezett operatív adatokról

[19]56.11.19-i állapot alapján

HATÁRON TÚLI HELYZET

§ 1

A Szovjetunió területére
belépett magyarországi
BM-munkatársaktól
származó információ.
56.11.16.

1956. november 16-án és 17-én a 27. határóralakulat 14.
határőrőrsének határszakaszán a Szovjetunió területére
belépett a magyarországi BM 25 menedéket kereső
munkatársa. A határátlépők között van a BM Szabolcs megyei
főosztályának vezető-helyettese Végh őrnagy, a BM járási
osztályainak vezetői: Kis főhadnagy (Nyíregyháza), Gere
(Nagykálló), Nagy főhadnagy (Nyírbátor) és mások.²⁰⁴

A BM említett munkatársai a következő információt közölték Magyarországról:
Budapesten, Nyíregyházán, Vásárosnaményban, Debrecenben és más magyar-
országi városokban visszaáll a normális élet, működnek az üzletek, a városi közleke-
dés és a belső telefonhálózat. Helyreállítják a villanyvilágítást és a vízellátást.

Az ipari vállalatok nem folyamatosan működnek. A munkások körülbelül 80%-
a jár dolgozni. A többi munkás üldögél otthon, és aki nem dolgozik, állítólag szin-
tén kap fizetést. A lázadók támogatóikkal együtt terrorizálják a vállalatok dolgozóit
és igazgatóit. Előfordultak olyan esetek, amikor a munkát felvevő dolgozókat lelőtték.

²⁰⁴ A BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztályának államvédelmi munkatársai, akik november 4-én a szovjet csapatokkal tértek vissza Nyíregyházára és ott részt vettek a forradalom helyi vezetőinek letartóztatásában, az ungvári börtönbe történő elszállításában, feltételezhetően a megyében tapasztalható közhangulat, az általános sztrájk hatására hagyták el ezekben a napokban ismét az országot. November folyamán mindezen túl a megye néhány településén még összetűzésekre került sor a szovjet hadsereg egységei és a helyi forradalmi szervek között, ami bizonytalanná tette a helyzetüket

стрелов рабочих, выходящих на работу. В результате некоторая часть рабочих и директоров предприятий периодически прекращают работу.

Правительством Яноша Кадара²⁰⁵ принято решение о роспуске войск и органов МВД²⁰⁶. Создаются новая армия и милиция²⁰⁷.

14.11.56 г. министром обороны и внутренних дел Мюннихом²⁰⁸ отдано распоряжение всем бывшим работникам МВД сдать оружие, разойтись по домам и устраиваться на работу. Причем, по одним данным, бывшие работники МВД могут быть приняты в новые органы МВД, по другим данным, поступление их на работу в государственный аппарат вообще запрещено²⁰⁹.

²⁰⁵ Кадар Янош (до 1945 р. мав прізвище Черманек; 1912–1989) — угорський державний та політичний діяч. Фактичний керівник Угорської Народної Республіки (УНР) на посаді генерального секретаря Угорської соціалістичної робітничої партії (1956–1988). У 1956–1958 та 1961–1965 також обіймав посаду прем'єр-міністра УНР. Як член Комуністичної партії Угорщини неодноразово ув'язнювався, зокрема у 1931, 1933–1935, 1944. 1943 обраний секретарем ЦК Компартії Угорщини. 1949–1950 — міністр внутрішніх справ Угорщини. Брав участь у переслідуванні та суді над Ласлом Райком, одному із найбільш резонансних показових процесів після Другої світової війни у Східному блоці. 1951 сам став жертвою режиму Ракоші та був ув'язнений за сфабрикованим звинуваченням у шпигунстві. 1952 засуджений до пожиттєвого ув'язнення. Звільнений із тюрми у липні 1954. 25 жовтня 1956 обраний генеральним секретарем УПТ (з 1 листопада 1956 — УСРП), входив до складу короткотермінового революційного уряду Імре Надя. 4 листопада 1956 за підтримки СРСР очолив Революційний робітничо-селянський уряд. Перші роки його правління (1956–1962) були позначені терором і репресіями проти учасників угорської революції. Після стабілізації внутрішньополітичної ситуації в Угорщині оголосив амністію рядових учасників повстання та взяв курс на лібералізацію політичного життя, економічні реформи, підвищення добробуту та створення доступу до товарів народного споживання («гуляш-комунізм»).

²⁰⁶ Це не є достовірною інформацією. Ні армія, ні органи внутрішніх справ не були розформовані, заборонялася лише реорганізація сільських органів державної безпеки. 7 листопада 1956 року був виданий Указ № 5003/1956 МВС Революційного робітничо-селянського уряду щодо заборони відновлення певних сільських органів державної безпеки.

²⁰⁷ Організація міліції розпочалася ще в листопаді 1956, однак проходив цей процес складно. На перший заклик вступити до лав міліції відгукнулося 1800–2000 осіб, не покращило ситуацію й доповнення контингенту за рахунок добровольців. До кінця 1956 звернулось тільки 400 нових допоміжних працівників міліції.

²⁰⁸ Мюнних Ференц (1886–1967) — угорський державний діяч. 1945 повернувся до Угорщини з СРСР. Був головним іспаном (намісником) м. Печ. 1946–1949 — начальник поліції Будапешта. 1949–1956 — на дипломатичній службі (був посланцем в Гельсінкі, послом в Софії, Москві, а з 8 серпня до 25 жовтня 1956 — в Белграді). З 23/24 жовтня 1956 — член Центрального комітету УПТ, з 28 жовтня — член Президії УПТ, з 26 жовтня — член Військового комітету, створеного Центральним комітетом партії. 26–31 жовтня 1956 — міністр внутрішніх справ в революційному уряді Імре Надя. 12 листопада 1956 — 1 березня 1957 — міністр збройних сил та внутрішніх справ в уряді Яноша Кадара. 1958–1961 — голова Ради Міністрів.

²⁰⁹ Паралельно із ухваленням рішення про заборону реорганізації Управління державної безпеки (ÁVH), 7 листопада 1956 на першому засіданні уряд Кадара ухвалив рішення, за яким допускалась лише мінімальна кількість колишніх співробітників органів державної безпеки для служби в органах міліції. *Kádár János első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei. I. m. 41–42. (Протоколи засідань Ради Міністрів першого уряду Яноша Кадара) Baráth Magdolna. Magyar Országos Levéltár, 2009, p. 41–42.*

Ebből következően a vállalatok dolgozóinak és igazgatóinak egy része rendszeresen félbehagyja a munkát.

Kádár János kormánya²⁰⁵ döntést hozott a hadsereg és a BM-szervek feloszlatásáról.²⁰⁶ Új rendőrséget is szerveznek.²⁰⁷

[19]56. 11. 14-én a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere Münnich²⁰⁸ utasítást adott a BM minden volt munkatársának, hogy adják le fegyvereiket, menjenek haza és keressenek munkát. Egyes értesülések szerint a BM volt munkatársai felvételt nyerhetnek a BM új szerveibe, de más értesülések szerint az államapparátusba való felvételük tilos.²⁰⁹

A rendőrség új személyi állományát a lázadók oldalára átváltott rendőrségi dolgozók, valamint a börtönökből kiengedett köztörvényes bűnözők alkotják.²¹⁰

Münnich utasítása szerint a BM és a rendőrség munkatársainak büntetés mellett tilos segíteni a szovjet csapatokat a lázadók elfogásában. Ez után az utasítás után Nyíregyházán a felkelők és támogatóik követelik minden volt BM-munkatárs megölését. Ismeretlen személyek, akik az újonnan létrehozott állambiztonsági apparátus dolgozóinak adják ki magukat, elmennek a volt BM-munkatársak lakására, megverik és megölik őket.

²⁰⁵ A Kádár-kormány megalakulásával kapcsolatban lásd Kádár János első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1956. november 7. –1958. január 25. (Szerk.: Baráth Magdolna. Magyar Országos Levéltár, 2009.) bevezető tanulmányát.

²⁰⁶ Ez téves információ, sem a hadsereget, sem a belügyi szerveket nem oszlatták fel, valószínűleg a politikai rendőrségre gondoltak. 1956. november 7-i keltezéssel jelent meg a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 5003/1956 (XI. 7.) BM számú rendelete egyes vidéki államvédelmi szervek visszaállításának megtiltásáról. Kádár János első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei i. m. 41–42.

²⁰⁷ A rendőrség szervezése már 1956. november elején megkezdődött, de a munka vontatottan haladt: a bevonulási felhívásra 1800–2000 rendőr állt munkába, és az önkéntesekkel való kiegészítés sem ment jobban, 1956. november végéig mindössze 400 új segédrendőr jelentkezett. Részletesebben lásd Baráth Magdolna: A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után. Rubicon, 2010. (20. évf.) 3. sz. OnlinePlusz

²⁰⁸ Münnich Ferenc (1889–1967) 1945-ben tért haza a Szovjetunióból. Előbb Baranya megye főispánja, majd 1946–1949 között Budapest rendőrfőkapitánya. 1949-től 1956-ig diplomáciai szolgálatot teljesített (helsinkai, szófiai, moszkvai, 1956. augusztus 8-tól október 25-ig belgrádi követ, illetve nagykövet). 1956. október 27-től november 3-ig a Nagy Imre-kormány belügyminisztere. 1956. október 23/24-től az MDP KV tagja, október 28-tól az MDP Elnökség tagja, október 26-tól a KV által alapított Katonai Bizottság tagja. A Kádár-kormányban 1957. február 28-ig a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere, miniszterelnök-helyettes. 1958-tól miniszterelnök, 1961-től államminiszter.

²⁰⁹ A kormány 1956. november 7-i első ülésén az ÁVH újjászervezésének megtiltásával párhuzamosan arról döntött, hogy a volt államvédelmi beosztottakból „minimális létszámot a rendőrség keretén belül egy osztályba szervezzenek be”. Kádár János első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei. I. m. 41–42.

²¹⁰ A forradalom leverését követően a rendőrséget illetően általános volt a vélemény, hogy a testület tagjai kevés kivétellel nem állták meg a helyüket, a rendőrség vezetői nem adtak kellő irányítást akkor, amikor arra a legnagyobb szükség lett volna. A rendőrség állományát Münnich Ferenc, a fegyveres erők minisztere három csoportba sorolta: szétszóródott egységek, passzív magatartásúak és a felkelőket támogatók (utóbbihoz tartoztak Kopácsi Sándor és társai). A Kádár-kormány érdeke és fő célja a fegyveres erők mielőbbi újjászervezése volt. A politikai vezetés az átszervezést az egység megeremlítésére is fel kívánta használni és szükségesnek tartották a személyi változások folyamatos végrehajtását, az „ingadozó” vezetők munkakáderekkel történő lecserélését.

Новый состав милиции комплектуется за счет бывших работников милиции, перешедших на сторону мятежников, а также за счет уголовников, освобожденных из тюрем²¹⁰.

Приказом Мюнха, работникам МВД и милиции под угрозой наказания запрещено оказывать помощь советским войскам в вылавливании мятежников. После этого приказа в гор. Ньиредьхаза мятежники и их пособники требуют уничтожения всех бывших работников МВД. Неизвестные лица под видом работников вновь созданного аппарата безопасности начали посещать квартиры бывших работников МВД, избивать их и убивать.

К бывшим органам МВД Венгрии, якобы, отрицательно настроен глава правительства Янош Кадар. В 1949 г.²¹¹, когда Кадар был арестован, следствие по его делу вел полковник Форкош²¹². Теперь по приказу Кадара, Форкош и его подчиненные вместе с семьями арестованы²¹³. Судьба их не известна.

В городах Венгрии создаются революционные рабочие комитеты, в селах — революционные крестьянские комитеты. Однако, организационно они еще не оформлены. Поэтому вся власть фактически находится в руках милиции, на которую возложена борьба с грабежами и хулиганством.

Отсутствие твердой власти на местах и неудовлетворительный состав милиции способствует деятельности контрреволюционных элементов.

Правительственные распоряжения до населения доходят плохо, так как печатные издания из центра до него не доходят, а на местах газеты еще не издаются. Население повсеместно слушает передачи радиостанций «Голос Америки» и «Свободная Европа».

Кадровые рабочие действиями мятежников возмущены, не довольны бездеятельностью правительства в борьбе с мятежниками, но Яноша Кадара поддерживают. Остальная часть населения Венгрии под воздействием контррево-

²¹⁰ Після придушення революції загальною думкою щодо міліції було те, що, за винятком невеликої кількості осіб, члени правління не виправдали покладені на них надії, керівники міліції не змогли забезпечити належного керівництва в той момент, коли це було найбільш потрібно. Міністр збройних сил Ференц Мюнніх поділив поліцейський контингент на три групи: розсіяні підрозділи, пасивні та прихильники повстанців. Інтересом та основною метою уряду Кадара була якнайшвидша реорганізація збройних сил. Політичне керівництво мало на меті використати реорганізацію для створення єдності і вважало за необхідне постійно здійснювати кадрові зміни, замінюючи керівників що «коливаються» робітничими кадрами.

²¹¹ Я. Кадар був заарештований у 1951.

²¹² Фаркаш Володимир (Ласло) (1925–2002) до 1939 проживав у Кошицях, потім переселився в СРСР, де закінчив партійну школу. В Угорщину приїхав у 1945. Жовтень 1946 — лютий 1955 — працював в кадрах політичної міліції та Управління державної безпеки (ÁVN). З 1949 — начальник технічного, а згодом розвідувального відділу. Брав участь в показових судових справах як слідчий. Брав участь у розслідуванні справи Кадара. В 1955 за власним бажанням був відсторонений від своїх обов'язків. 5 жовтня 1956 заарештований. Після одного року попереднього ув'язнення, 13 квітня 1957 був засуджений до 12 років ув'язнення. У квітні 1960 звільнений, після чого працював бухгалтером з оплати праці, статистиком та керівником заводу. З 1976 до виходу на пенсію в 1985 був радником тресту «Volán».

²¹³ Володимира (Ласло) Фаркаша заарештували 5 жовтня, а Михайла Фаркаша 12 жовтня 1956. До відповідальності їх притягнули лише навесні 1957 року.

Állítólag a kormány vezetője, Kádár János negatívan viszonyul a magyarországi BM volt szerveihez. 1949-ben²¹¹, amikor Kádárt letartóztatták, ügyében a vizsgálatot Farkas ezredes²¹² vezette. Jelenleg Kádár utasítására Farkas és beosztottjai családjaikkal együtt letartóztatásban vannak.²¹³ Sorsuk ismeretlen.

Magyarország városaiban megalakítják a forradalmi munkás, a falvakban pedig forradalmi paraszt bizottságokat. Azonban ezeknek a bizottságoknak még nem alakult ki a szervezeti formájuk. Ezért az egész hatalom gyakorlatilag a rendőrség kezében van, amelyre a rablások és garázdaság elleni küzdelem hárul.

Az erős helyi hatalom hiánya és a rendőrség nem kielégítő minőségű állománya elősegítik az ellenforradalmi elemek tevékenységét.

A kormányrendeletek nehezen jutnak el a lakossághoz, mert a központi nyomtatott kiadványok nem jutnak el hozzájuk, a helyi újságok pedig még nem jelennek meg. A lakosság mindenhol az „Amerika Hangja” és „Szabad Európa” adásait hallgatja.

A régi munkásokat felháborítja a lázadók tevékenysége, a munkások elégedetlenek a kormány tétlenségével a lázadók elleni harcban, de támogatják Kádár Jánost. A magyarországi lakosság többi része a külföldi ellenforradalmi rádióadások és a lázadók tetteinek hatására elégedetlen Kádár János kormányával kapcsolatban és Nagy Imre kormánya visszaállítása mellett foglal állást, mert arra számít, hogy az teljes mértékben visszaállítja a magántulajdont.

A lázadók és támogatóik propagandájukban a szovjet csapatok Magyarországról történő sürgős kivonását és a Nyugattal való szabad kereskedelem bevezetését követelik a kormánytól. Ennek az agitációnak hatására [19]56.11.14-én Budapesten a tömeg kivonult a parlament épületéhez azzal a követeléssel, hogy a szovjet csapatokat vonják ki Magyarországról és kezdjék meg a szabad kereskedelmet a nyugati országokkal.²¹⁴

A lázadók azzal fenyegetőznek, hogy ha követeléseiket nem teljesítik, akkor újra kezdik a lázadást és megdöntik a kormányt.

A Szovjetuniótól és más országoktól kapott anyagi segítség főleg Budapestre irányul. Vidéki városokba nem érkezik. Kihasználva az ellenőrzés hiányát, egyes polgártársak személyes élelmiszerkészleteket halmoznak fel, üzérkedéssel foglalkoznak.

²¹¹ Kádár Jánost 1951-ben tartóztatták le.

²¹² Farkas Vladimírről van szó. Farkas Vladimir (1925–2002) 1939-ig Kassán élt, majd a Szovjetunióba távozott, ahol politikai iskolát végzett. 1945-ben jött Magyarországra, 1946. októberétől 1955. februárjáig a politikai rendőrségen és az ÁVH-n dolgozott. 1949-től a technikai, később a hírszerző főosztály vezetője volt. Kihallgatóként vett részt a koncepciók perében. 1955-ben saját kérésére leszerelték. 1956. október 5-én letartóztatták, majd egy év vizsgálati fogság után, 1957. április 13-án 12 év börtönre ítélte a bíróság. 1960. áprilisában szabadult, ezután bérelszámoló, statisztikus, üzemgazdász munkakörökben dolgozott. 1976-tól 1985-ös nyugdíjazásáig a Volán Tröszt tanácsadója volt.

²¹³ Farkas Vladimírt 1956. október 5-én, Farkas Mihályt 1956. október 12-én tartóztatták le. Bírósági felelősségre vonásukra csak 1957 tavaszán került sor.

²¹⁴ Ilyen tömegdemonstrációról nincs tudomásunk. 1956. november 14-én alakult meg a Nagybudapesti Központi Munkástanács, amelynek küldöttsége este a Parlamentben találkozott Kádár Jánossal és a kormány más tagjaival és ismertették nyolcpontos követeléseiket (általános amnesztia, a szovjet csapatok kivonása, az egypártrendszer megszüntetése).

люционных радиопередач из-за границы и действий мятежников проявляет недовольство правительством Яноша Кадара, высказывается за восстановление правительства Имре Надя, рассчитывая на полное восстановление им частной собственности.

В своей пропаганде мятежники и их пособники требуют от правительства срочного вывода из Венгрии советских войск и свободной торговли с Западом. Под воздействием этой агитации 14.11.56 г. в Будапеште толпа народа подошла к зданию парламента с требованиями: вывести советские войска из Венгрии и открыть свободную торговлю с западными странами²¹⁴.

Мятежники пытаются угрожать возобновлением мятежа и свержением правительства при невыполнении их требований.

Получаемая Венгрией материальная помощь от СССР и других государств идет в основном в Будапешт. В периферийные города не поступает. Пользуясь бесконтрольностью, отдельные граждане создают личные запасы продовольствия, занимаются спекуляцией.

В гор. Ньиредьхаза организатором и руководителем мятежа был бывший хортистский офицер Селади²¹⁵. В момент мятежа он организовывал группы из населения, вооружал их и направлял на поднятие мятежа на периферии, агитировал за политику Имре Надя.

25.10.56 г. Селади выбросил свои группы в районы переправ советских войск через границу с задачей записывать номера танков и автомашин, устанавливать количество солдат, офицеров и артиллерии. Собранные таким образом сведения он лично передавал по телефону правительству в Будапеште и затем дублировал по радио.

Из бывших хортистских офицеров Селади создал карательные отряды, которые вооружал оружием, полученным от армии и милиции и направлял эти отряды для расправы с коммунистами и работниками безопасности. Селади арестован командованием Советской Армии.

10.11.56 г. в гор. Ньиредьхаза задержан агент американской разведки Берецкий, по национальности венгр, бывший капитан пограничных войск Венгрии, в прошлом бежавший в Австрию. На допросе Берецкий показал, что 7.11.56 г. он в числе одной мелкой группы из состава 54 шпионов был перебросен через границу из Австрии в Венгрию с задачей фотографировать со-

²¹⁴ Інформація про проведення згаданої масової демонстрації не відповідає дійсності. Відомо, що 14 листопада 1956 року було засновано Центральну раду робітників Великого Будапешта, делегація якої увечері зустрілася із Яношем Кадаром та іншими членами уряду в парламенті й оприлюднила свої вимоги, що склалися з восьми пунктів (загальна амністія, виведення радянських військ, скасування однопартійної системи).

²¹⁵ Сіладі Ласло (1924–1958) — народився у с. Гейчень, область Саболч–Сатмар, у 1946–1950 член УПТ. Працював на підприємстві. Під час угорської революції 1956 очолював окружний революційний комітет області Саболч–Сатмар. Затриманий радянськими військами у Ниредьгазі 6 листопада 1956, перевезений 10 листопада в Ужгород, де утримувався до 4 грудня 1956. 6 травня 1958 засуджений до смертної кари. Інформація про те, що Сіладі був офіцером гортистської армії не відповідає дійсності.

Nyíregyházán Szilágyi,²¹⁵ volt horthysta katonatiszt volt a lázadás szervezője és irányítója. Csoportokat szervezett a lakosság köréből, felfegyverezte, és vidékre irányította ezeket azzal a szándékkal, hogy lázadást robbantsanak ki, valamint Nagy Imre politikája mellett agítált.

[19]56. 10. 25-én Szilágyi a szovjet csapatok határátkelő pontjainál helyezte el csoportjait azzal a feladattal, hogy írják fel a tankok és gépkocsik rendszámait, állapítsák meg a katonák és a katonatisztek létszámát, a tüzérség mennyiségét. Az ily módon összegyűjtött adatokat személyesen továbbította telefonon a kormánynak, azután pedig ismételtelen elküldte rádióon is.

Szilágyi büntetőosztagokat szervezett volt horthysta katonatisztekéből, akiket a hadseregtől és a rendőrségtől kapott fegyverekkel fegyverzett fel, és ezeket az osztagokat a kommunistákkal és az államvédelmi dolgozókkal való erőszakos leszámolásra küldte. Szilágyit a szovjet hadsereg parancsnoksága letartóztatta.

[19]56. 11. 10-én Nyíregyházán letartóztatták az amerikai hírszerzés ügynökét, Bereczkit, aki magyar nemzetiségű, a magyar határőrség volt századosa, és aki a múltban Ausztriába szökött. Kihallgatásakor Bereczki elmondta, hogy [19]56. 11. 7-én egy 54 ügynökből álló kontingenshez tartozó kis csoport tagjaként átdobták a határon Ausztriából Magyarországra azzal a feladattal, hogy a szovjet haditechnikát lefényképezze. Bereczki jelszavakkal rendelkezett, hogy kapcsolatba lépjen három Magyarországon tartózkodó rezidenssel. Minden megszerzett hírszerzési információt [19]56.11.14-én át kellett volna adnia rádióon Győrből az amerikai hírszerzésnek, a filmeket pedig eljuttatni a rezidensek segítségével a határon túlra, Ausztriába. Bereczki elmondta továbbá, hogy [19]56. 11. 6-án az amerikai hírszerzés Magyarország fölött 300 ügynök-ejtőernyőst dobott le, akik a szovjet hadsereg csapatainak szálláskörzetébe kerültek, és egy részüket még a levegőben lelőtték. Egy másik részüket elfogták, de egy harmadik részük elrejtőzött az erdőben. Minden ejtőernyős-ügynök az amerikai hírszerzéstől fényképezőgépet kapott, jó fegyvereket és 2–3 jelszót, hogy kapcsolatba léphessenek a Magyarországon működő ügynökökkel.²¹⁶

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány azt a parancsot adta a magyar határőr csapatoknak, hogy maradjanak a helyükön külön utasításig, emellett a szolgálatot második és harmadik éve teljesítő katonákat le kell szerelni. Ily módon csak a szolgálat első évét teljesítő katonák maradnak a helyükön. A magyarországi határvédelem megszervezése későbbi utasítások alapján kezdődik majd meg.

A szovjet-magyar határon, Nyírbátorban állomásozó határőr alakulat főhadiszállásán körülbelül 100 katona és tiszt tartózkodik Lóczi²¹⁷ őrnagy parancsnoksága

²¹⁵ Szilágyi László (1924–1958), vállalati tisztviselő. Hamis a közlés, mely szerint katonatiszt volt a hadseregben. A forradalom alatt a Szabolcs-Szatmár megyei nemzeti tanács elnöke. 1956. november 6-án a szovjet csapatok Nyíregyházán őrizetbe vették, november 10-én kiszállították Ungvárra, ahol december 4-ig tartották fogva, majd átadták a magyar hatóságoknak 1958. május 6-án a bíróság halálra ítélte és az ítélet alapján kivégezték.

²¹⁶ Bereczki személyét és ügyét jelenlegi ismereteink alapján nem sikerült azonosítani.

²¹⁷ Lóczi János (1919–?) — áv. őrnagy. 1941–1942-ben honvédként az ukrainai megszálló csapatoknál szolgált. 1945 és 1948 között 3 hold juttatott földön gazdálkodott, majd terményfelvásárló volt. 1950-ben lépett be a hadseregbe, 1951 és 1953 között a Szovjetunióban volt iskolán. 1953-ban áv. százados,

ветскую военную технику. Берецкий имел пароли для связи с тремя резидентами, находящимися в Венгрии. Все добытые шпионские сведения он должен был передать 14.11.56 г. в американскую разведку по радио из гор. Дьер, а фотопленки переправить через границу в Австрию при помощи резидентов. Далее Берецкий сообщил, что 6.11.56 г. американской разведкой было выброшено в Венгрию 300 агентов-парашютистов, которые попали в район расположения частей Советской Армии и частью были расстреляны в воздухе. Частью захвачены, но часть этих шпионов скрылась в лесах. Каждому из агентов-парашютистов американской разведкой были выданы фотоаппараты, хорошее оружие и было дано по 2–3 пароля для связи с действующими в Венгрии агентами²¹⁶.

Пограничным войскам Венгрии революционным рабоче-крестьянским правительством отдано распоряжение — оставаться на месте до особого указания, причем солдаты 2 и 3 годов службы подлежат демобилизации. Таким образом на месте остаются только солдаты первого года службы. Организация охраны границ Венгрии будет начата на основании дополнительных указаний.

В штабе пограничного отряда на советско-венгерской границе в гор. Ньирбатор имеется около 100 солдат и офицеров, под командой начальника отряда майора Лоции²¹⁷. Весь этот личный состав во главе с майором Лоции в начале мятежа перешел на сторону мятежников и поддерживает с ними связь до настоящего времени. Майор Лоции и его офицеры высказывают недовольства Советским Союзом и Советской Армией, заявляя: «Если бы не СССР Венгрия имела бы полную свободу». Кроме того, 16.11.1956 г. майор Лоции выдал оружие мятежникам со складов отряда. 6.11.56 г. майор Лоци намерен был арестовать 3-х работников МВД с последующей передачей их мятежникам. 16.11.56 г. Он пытался арестовать работников МВД, прибывших на погранпост в селе Берешурань. Он не выполнил свое намерение только потому, что эти работники, будучи предупреждены об опасности, перешли границу в СССР²¹⁸.

На территории Венгрии распространяются слухи о том, что между Советским правительством и правительством Венгрии имеется договоренность о прекращении вывоза в СССР захваченных участников мятежа²¹⁹. Распростра-

²¹⁶ На основі поданих відомостей не вдалося встановити особу Берецького та виявити його справу.

²¹⁷ Лоци Янош (1919–?) — майор держбезпеки. 1941–1942 — служив гонведом в окупаційній армії в Україні. 1945–1948 — вів сільськогосподарську діяльність. 1950 — вступив на військову службу, 1951–1953 — проходив навчання в СРСР. В 1953 у званні капітана держбезпеки був командиром 2-го батальону 2-го прикордонного округу, в 1955 був призначений командиром Нирбаторського прикордонного округу, де служив до 7 червня 1957, коли був притягнутий до дисциплінарної відповідальності і відправлений у відставку. 5 вересня 1957 заарештований. 27 лютого 1958 Дебреценський військовий трибунал виніс вирок про 1 рік ув'язнення умовно з випробувальним терміном 3 роки.

²¹⁸ Див. документ № 3.

²¹⁹ Мова іде про депортацію у Радянський Союз 860 угорських громадян, затриманих під час придушення радянськими військами угорської революції у листопаді 1956. Відправною точкою для депортацій стала вказівка голови КДБ при РМ СРСР Івана Серова, видана 8 листопада 1956 особливим відділом КДБ радянських дивізій, про відправку окремими ешелонами

alatt. A lázadás kezdetén az egész személyi állomány Lóczi őrnagy vezetésével átállt a lázadók oldalára és jelenleg is tartja velük a kapcsolatot. Lóczi őrnagy és tisztjei elégedetlenségüket fejezik ki a Szovjetunió és a szovjet hadsereg iránt kijelentve: „Ha nincs a Szovjetunió, Magyarország teljesen szabad lenne”. Ezenkívül 1956. 11. 16-án Lóczi őrnagy kiadta a lázadóknak a fegyvereket alakulata raktárából. [19]56. 11. 6-án Lóczi őrnagy 3 BM-munkatársat szándékozott letartóztatni, hogy átadja őket a lázadóknak. [19]56. 11. 16-án megpróbálta letartóztatni a Beregsurány faluban lévő határőrszerekre érkezett BM-munkatársakat, és csak azért nem valósíthatta meg szándékát, mert a munkatársakat figyelmeztették és átmentek a határon a Szovjetunió területére²¹⁸.

Magyarország területén terjed a szóbeszéd arról, hogy a szovjet és magyar kormány megállapodott, hogy leállítják az elfogott lázadók elszállítását a Szovjetunióba.²¹⁹ A szóbeszéd szerint Nagy Imre Jugoszlávia budapesti nagykövetségén rejtőzik.

a 2. Határőrkerület 2. zászlóaljának parancsnoka, 1955-ben kinevezték a nyírbátori határőrkerület parancsnokának, ahol 1957. június 7-ig szolgált, amikor fegyelmileg elbocsájtották. 1957. szeptember 5-én letartóztatták. 1958. február 27-én a Debreceni Katonai Bíróság 1 év, 3 évi próbaidőre felüggesztett börtönre ítélte.

²¹⁸ Lásd a 3. sz. dokumentumot.

²¹⁹ A Szovjetunióba deportált 860 magyar állampolgárról van szó, akiket 1956 novemberében a magyar forradalom szovjet csapatok által történt leverése idején vettek őrizetbe. A deportáláshoz a kiinduló pontot a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke, Ivan Szerov utasítása jelentette, amelyet 1956. november 8-án adott ki a szovjet hadosztályok különleges állambiztonsági részlegeinek a felkelés letartóztatott résztvevőinek külön vasúti szerelvényrel történő elindításáról a kárpátaljai Csap határállomásra. Az őrizetbevételek földrajzilag széleskörűek voltak, magukban foglalták Szombathelyt, Veszprémet, Székesfehérvárt, Pécsét, Kaposvárt, Tamásit, Sopront, Dombóvárt, Debrecent, Miskolcot, Szolnokot és Nyíregyházát. A magyar forradalmárokat szovjet területen döntően a Belügyminisztérium ungvári és sztrijai börtöneiben koncentrálták. Kezdetben azt tervezték, hogy az őrizetbe vettek a drogobicsi, csernovci és sztanyiszlavi börtönökbe is irányítják, ugyanakkor ezt később elvetették. 1956. november 15-i adatok szerint az ungvári börtönbe Magyarországról 846 személyt (köztük 23 nő) vittek, akik közül 463 személyt a sztrijai börtönben való további őrzésre szállítottak. Az őrizetbe vettek között volt 68 fiatalkorú (1939–1942-ben születettek), közöttük 9 lány. Szociális és foglalkozási összetételük szerint munkások, sorkatonák (200 katonára), tisztek (46 fő), az értelmiség képviselői, pártmunkások, tanulók és egyetemisták (79 személy), oktatók, papok (2 fő) voltak — akik a magyar társadalom különböző rétegeiből származtak. 239 személyt, mint a Nemzetőrség tagját vettek őrizetbe. 1956. november 19-én I. Szerov azt jelentette az SZKP KB-nak, hogy a hadművelet teljes ideje alatt a szovjet állambiztonsági szervek Magyarország területén 4700 főt vettek őrizetbe, közülük 1400 személyt tartóztattak le. Az USZSZK területére deportált 860 magyar közül 329 személyt vittek az ungvári börtönbe, 463 főt Sztrijbe, 54 személy bizonyos idő múlva visszatért a hazájába, mert nem volt bizonyíték a bűnösségére. A vizsgálat során 333 személyre (az összes letartóztatott 39%-a) a szovjet vizsgálati szervek így sem tudtak anyagot szerezni arra vonatkozóan, hogy közülük volt a forradalmi eseményekhez. Végül olyan döntés született, hogy ezen személyek tevékenységét Magyarország területén kell tovább vizsgálni. 1956. november végétől 1957. januárig az összes letartóztatott kis csoportokban visszazállították Magyarországra. A szovjet fél igyekezett maximálisan titokban tartani és eltitkolni a magyar társadalom és Kádár János budapesti kormánya elől a KGB operatív intézkedéseit a letartóztatott magyaroknak a Szovjetunió területére történő kiszállítását és a velük kapcsolatos szándékait.

няються слухи також о том, що Имре Надь скривається в Югославському посольстві в Будапешті.

СПРАВКА: Указанная информация по отдельным вопросам требует проверки, так как дававшие ее работники МВД Венгрии часто говорили разноречиво.

ПО ЗАКОРДОНУ.

§ 1.

17.11.56 г. на участке 3 застава 27 погранотряда задержан нарушитель границы из Чехословакии в СССР, который назвался КУЦ Иван Карлович, 1933 г. рождения, уроженец гор. Москвы. На допросах Куц показал, что в период войны он попал в Западную Германию, где в гор. Бремене в течение 6 лет обучался в разведывательной школе. В ночь на 11.11.56 г. он вместе с тремя другими агентами с аэродрома Бремен на американском самолете был выброшен на территорию Чехословакии. Выброска произведена в 50 километрах юго-западнее гор. Пельзен с высоты 8.500 метров. В районе выброски агенты сожгли парашюты. Из числа выброшенных агентов Куц называет только одного по имени Федя, с которым последний раз встречался 14.11.56 г. в Праге.

Куц и Федя договорились, что шпионское задание на территории Чехословакии и СССР они выполнять не будут. Условились, что 20.11.56 г. в 20.00 они

заарештованих учасників повстання на прикордонну станцію Чоп у Закарпатській області. Географія затримань була широкою та охопила міста Сомбатгей, Веспрем, Секешфегервар, Пейч, Копшвар, Томаші, Шопронь, Домбовар, Дебрецен, Мішкольц, Сольнок і Ніредьгаза. Основними місцями концентрації угорських «контрреволюціонерів» на радянській території були слідчі тюрми МВС в Ужгороді та Стрию. Первісно передбачалося також відправляти затриманих у тюрми Дрогобича, Чернівців і Станіслава, однак від цього пізніше відмовилися. Станом на 15 листопада 1956 у в'язницю МВС м. Ужгород із Угорщини прибуло 846 осіб (у т. ч. 23 жінки), з яких 463 осіб етапували для подальшого утримання в тюрмі м. Стрий. Серед ув'язнених опинилось 68 неповнолітніх (1939–1942 років народження), з яких було 9 дітей. За соціальним та професійним складом серед заарештованих були робітники, рядові військовослужбовці (200 солдат) та офіцери (46 осіб), представники інтелігенції, партійні працівники, учні та студенти (79 осіб), викладачі, священнослужителі (2 осіб) — вихідці з різних верств угорського суспільства. 239 осіб були затримані як члени національної гвардії. 19 листопада 1956 очільник КДБ І. Серов доповідав у ЦК КПРС, що за весь час операції органи КДБ затримали на території Угорщини 4 тис. 700 осіб, з них 1 тис. 400 заарештували. Із 846 депортованих на територію УРСР угорців 329 осіб етапували до в'язниці Ужгорода, 463 — Стрия, а 54 — повернули через деякий час на Батьківщину через брак доказів вини. У ході слідства на 333 заарештованих (39% від усіх ув'язнених) слідчі органи КДБ так і не змогли отримати матеріали про їхню причетність до революційних подій. Врешті-решт, було прийнято рішення продовжити слідчі дії відносно цих осіб на території Угорщини. З кінця листопада 1956 до початку січня 1957 усіх заарештованих угорців невеликими групами репатріювали до місць попереднього затримання. Радянська сторона намагалась максимально зберегти в таємниці та приховати від угорського суспільства й маріонеткового уряду Яноша Кадара в Будапешті хід оперативних заходів КДБ із вивезення заарештованих угорців на територію СРСР та свої наміри щодо них.

FELJEGYZÉS: A fent leírt információ bizonyos pontjai ellenőrzésre szorulnak, mivel a magyarországi BM-munkatársak gyakran különböző módon beszéltek róluk.

HATÁRON TÚLI HELYZET

1. §

KUC I. K. nevű elfogott határsértő vallomása [1956. 11. 17.]

[19]56.11.17-én a 27. határóralakulat 3. határőrsének határszakaszán Csehszlovákiából a Szovjetunió területére átment határsértőt tartóztattak le, aki KUC Iván Karlovicsnak nevezte magát, 1933-ban született Moszkvában. A kihallgatások során Kuc elmondta, hogy a háború idején került Nyugat-Németországba, ahol 6 éven keresztül a Bréma városában működő hírszerző iskolában kapott kiképzést. Az [19]56. 11. 11-re virradó éjszakán öt és három ügynöktársát amerikai repülőgépen a brémai repülőtérrel elszállították, és ejtőernyővel ledobták Csehszlovákia területe fölé.

Az ejtőernyős ugrást Plzeň városától dél-nyugati irányban 50 kilométerre hajtották végre 8500 méteres magasságból. A földet érés környékén az ügynökök elégették az ejtőernyőiket. A leugrott ügynökök közül Kuc csak egy Fegyva nevűt nevezett meg, akivel utoljára [19]56. 11. 14-én találkozott Prágában.

Kuc és Fegyva megbeszélték, hogy hírszerzési feladatukat Csehszlovákia és a Szovjetunió területén nem teljesítik. Megállapodtak abban, hogy [19]56.11.20-án 20 órakor találkoznak Fegyvával a Drogobicsi járás Sztrij városában, ahol Kucnak pénzt kellett volna kapnia Fegyvától, miután az előbbi elutazott volna Moszkvába, hogy munkát találjon magának.

A Kuc motozása során előkerült tárgyak között szerepel egy notesz, amelyben a Sztrij városába vezető út vázlata található. A terep átkutatása során egy 5x7 centiméter méretű, Kisberezna–Volóc–Kárpátaljai Terület Munkács városa útvonalat ábrázoló német térképet találtak.²²⁰

FELJEGYZÉS: Kucot átadtuk a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének. A KGB-szervekkel közös intézkedések megtételére helyszínre irányítottuk a 2. osztály vezetőjét, Sztarovojtov ezredet.

²²⁰ Az ügyet jelenlegi ismereteink alapján nem sikerült tisztázni.

встретятся с Федей в гор. Стрый, Дрогобычской области, где Куц должен получить от Феде деньги и следовать в Москву для устройства на работу.

Среди обнаруженных предметов при обыске Куц имеется блокнот со схемой маршрута движения до гор. Стрый. При обыске местности найдена немецкая карта размером 5x7 см с маршрутом: Малая Березна–Воловец–Мукачево, Закарпатской области²²⁰.

СПРАВКА: Куц передан УКГБ по Закарпатской области. Для проведения мероприятий совместно с органами КГБ на место командирован начальник 2 отдела полковник Старовойтов.

§ 2.

27 погранотряд.
18.11.56 г.

В 21.00 16.11.56 г. в квартиру жителя гор. Ужгорода Радецкого, работавшего заведующим складом Облпищеснаба зашел неизвестный в форме старшего лейтенанта танковых войск Советской Армии, убил Радецкого и скрылся. Неизвестный свободно владеет венгерским языком.

В ночь на 13.11.56 г. в гор. Берегово, Закарпатской области появлялся неизвестный в форме старшего лейтенанта Советской Армии, который посетил квартиры Шугалиевой и одной официантки. Угрожая оружием, неизвестный от последних требовал о его появлении никому не сообщать.

СПРАВКА: Неизвестный в форме офицера Советской Армии разыскивается совместно с органами КГБ-МВД. Данные учтены в охране границы.

НАЧАЛЬНИК ПОГРАНИЧНЫХ ВОЙСК МВД
ЮГО-ЗАПАДНОГО ОКРУГА ГЕНЕРАЛ-МАЙОР [Підпис]
ДЕМШИН²²¹

«20» ноября 1956 года

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 170–174.
Оригінал. Машинопис.

²²⁰ На основе приведенных сведений не удалось восстановить детали обставин.

²²¹ Демшин Илья Иванович (1906–1980) — радянський державний і військовий діяч, генерал-лейтенант КДБ при РМ СРСР (1957). 08.1944–03.1948 — начальник прикордонних військ Закарпатського округу НКВС/МВС СРСР. 1948–1950 — начальник прикордонних військ Вірменського округу МВС СРСР. 1950–1953 — начальник прикордонних військ Туркменського округу МДБ. 1953–1955 — начальник штабу прикордонних військ МВС СРСР. 1955–1957 — начальник прикордонних військ МВС СРСР (Південно-Західний округ). 1957–1959 — заступник начальника Головного управління прикордонних військ КДБ при РМ СРСР. 1959–1966 — начальник Московського прикордонного військового училища КДБ при РМ СРСР.

2. §

27. határáralakulat
[19]56. 11. 18.

[19]56.11.16-án 21 órakor az Ungváron lakó és a járási élelmiszerellátó raktárvezetőjeként dolgozó Radetzky [nevű személy] lakásába betért a szovjet hadsereg tankcsapatainak főhadnagyi egyenruháját viselő ismeretlen személy, megölte Radetzkyt és elmenekült. Az ismeretlen folyékonyan beszél magyarul.

[19]56. 11. 13-ra virradó éjszakán a Kárpátaljai Terület Beregszász városában a szovjet hadsereg főhadnagyi egyenruháját viselő ismeretlen személy jelent meg, aki ellátogatott Sugalijeva [polgártársnő] és egy pincérnő lakására. Az ismeretlen fegyverrel fenyegette meg az utóbbi személyeket és azt követelte tőlük, hogy senkinek ne szóljanak a megjelenéséről.

FELJEGYZÉS: A szovjet hadsereg tiszti egyenruháját viselő ismeretlen személyt a KGB és BM szerveivel közösen keressük. A fenti adatokat határőrizeti szolgálatban figyelembe vettük.

A BM HATÁRŐRSÉG DÉL-NYUGATI KÖRZETE PARANCSNOKA

[Aláírás] (GYEMSIN²²¹)
VEZÉRŐRNAGY

1956. november „20.”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy.1330. 170–174. lap
Eredeti. Gépírás.

²²¹ Gyemsin Ilja Ivanovics (1906–1980) — szovjet állami és katonai funkcionárius. 1944 augusztusától 1948 márciusáig a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága, illetve Belügyminisztériuma kárpátaljai körzete határőrcsapatának, 1950–1953-ban az Állambiztonsági Minisztérium türkmén körzeti határőrcsapatának, 1953–1955-ben a Szovjetunió Belügyminisztériuma határőrségének törzsparancsnoka. 1955–1957 között a Szovjetunió Belügyminisztériuma Délnyugati körzet határőrségének parancsnoka. 1957–1959-ben a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága Határőrsége Főcsoportfőnökségének helyettes vezetője. 1959 és 1966 között a SZSZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság moszkvai határőr iskolájának parancsnoka. Altábornagy (1957).

№ 30

Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС
СРСР Південно-Західного округу про реакцію жителів
Закарпатської області на угорське повстання

21 листопада 1956 року

Сов. секретно

Экз. № 2

КОНТРАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ СВОДКА

о поступивших оперативных данных в связи
с событиями в Венгрии

По состоянию на 20.11.56 г.

ПО ПРИКОРДОНУ

§ 1.

Офицер 10 ПЗ
27 погранотряда
л-т Лаврухин.
16.11.56 года.

Среди населения сел Саловка²²² и Яворово²²³ Ужгородского района распространяются провокационные слухи о том, что граждане венгерской национальности будут выселены в отдаленные районы страны. На этой почве со стороны отдельных граждан венгерской национальности проявляются недовольства Советской властью.

СПРАВКА: Данные достоверны, учтены в охране границы. Информирован аппарат КГБ в Ужгородском районе.

§ 2.

Агент «Сергиенко»
16.11.56 года.

Жительница с. Мужиево Береговского района ОРОС в беседе с женой источника заявила: «Скоро всю молодежь венгерской национальности русские возьмут в лагеря, так как в скором времени начнется война и венгерская молодежь будет бить русских, поэтому они и хотят упрятать в лагерях всю молодежь венгерской национальности».

СПРАВКА: Данные о высказываниях ОРОС первичны, проверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

²²² Правильно: «Соловка».

²²³ Зараз с. Есень Ужгородського р-ну Закарпатської області.

30.

A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a Kárpátaljai Terület lakosságának reagálásáról a magyarországi felkelésre

1956. november 21.

Szig[orúan] titkos
2. pld.

KÉMELHÁRÍTÁSI JELENTÉS

a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan beérkezett operatív adatokról

[19]56. 11. 20-i állapot alapján

HATÁRMENTI HELYZET

1. §

27. határőralakulat 10.
határőrsének tiszt-
je, Lavruhin hdgy.
[19]56. 11. 16.

Az Ungvári járásban Szalóka²²² és Eszeny²²³ fal-
vak lakossága körében provokatív szóbeszéd terjed ar-
ról, hogy a magyar nemzetiségű állampolgárokat az or-
szág távoli területére telepítik ki. Ez táptalajt nyújt ah-
hoz, hogy egyes magyar nemzetiségű állampolgárok a
szovjet hatalommal szembeni elégedetlenségüknek ad-
janak hangot.

FELJEGYZÉS: Az adatok hitelesek, határőrizeti szolgálatban figyelembe vettük.
Tájékoztatottuk a KGB ungvári járasi apparátusát.

2. §

„Szergijenko” ügynök
[19]56. 11. 16.

A Beregszászi járásban Nagymuzsaly faluban OROSZ nevű ottani lakos, forrásunk feleségével folyta-
tott beszélgetése során kijelentette: „Az oroszok hama-
rosan táborba viszik az összes magyar nemzetiségű fi-
atalt, mert nemsokára kitör a háború, és a magyar fia-
talok ölni fogják az oroszokat, ezért akarják táborokba
dugni az összes magyar nemzetiségű fiatalt”.

²²² Az orosz nyelvű eredeti szövegben a település nevét hibásan írták.

²²³ A település neve az orosz nyelvű szövegben Javorovo, jelenleg már ukránul is Eszeny.

§ 3.

Аг. «Зайцев»
16.11.56 года.

Житель гор. Берегово Закарпатской области ГАУДАЧ Иван источнику рассказал, что с целью недопущения в будущем мятежа в Венгрии через пункт Чоп из Венгрии в Сибирь вывозят мужчин, женщин и детей венгерской национальности. При этом ГАУДАЧ заявил: «СССР хочет сделать Венгрию как Латвию и присоединить ее к себе, чтобы никогда больше не было вражды между ними».

СПРАВКА: Данные о высказывании ГАУДАЧ правдивы. Информирован аппарат КГБ в Береговском р-не.

§ 4.

Аг. «Горный»
14.11.56 г.

В гор. Ужгород проживает СКУБЕНИЧ Степан, работающий возчиком в торговой сети. В беседе с источником СКУБЕНИЧ заявил: «Скоро начнется война, тогда я заживу по-настоящему, буду иметь собственную землю, виноградники, много скота и все это будет мое. А сейчас нам невыгодно иметь хорошие хозяйства, так как половина дохода от них у нас забирают русские, поэтому мы и живем плохо».

СПРАВКА: Данные о высказывании ГАУДАЧ правдивы. Информирован аппарат КГБ в Береговском р-не.

§ 5.

Аг. «Швед»
14.11.56 г.

Житель гор. Ужгород ВИНТ Ены в беседе с источником заявил: «Правильно делают мадьяры, восстав против русских, ведь по существу русские оккупировали Венгрию. Но мадьяры не сложат оружия до тех пор, пока не выгонят русских из Венгрии». Источник, возразив ему, сказал, что он неправильно понимает события в Венгрии. На это ВИНТ ответил: Если ты будешь так говорить, то тебя убьют».

СПРАВКА: Данные об антисоветских высказываниях ВИНТА первичны, перепроверяются. Ориентирован аппарат КГБ в Ужгородском районе.

FELJEGYZÉS: Az OROSZ kijelentéseiről szóló információ első alkalommal érkezett, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

3. §

„Zajcev” ügyn[nök]
[19]56. 11. 16.

A Kárpátaljai Terület Beregszász város lakosa, GAUDACS [HUDACS?] Ivan elmondta forrásunknak, hogy CSAPON keresztül magyar nemzetiségű férfiakat, nőket és gyerekeket visznek Magyarországról Szibériába, hogy megelőzzék a jövőbeli magyarországi lázadásokat. Emellett GAUDACS [HUDACS?] kijelentette: „A Szovjetunió szeretné magához csatolni Magyarországot, mint Lettországot, hogy köztük soha többé ne legyen ellenségeskedés”.

FELJEGYZÉS: A GAUDACS [HUDACS?] kijelentéséről szóló információ hiteles. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

4. §

„Gornij” ügyn[nök]
[19]56. 11. 14.

Ungváron lakik SZKUBENYICS István, aki a kereskedelemben dolgozik fuvarosként. Forrásunkkal folytatott beszélgetés során SZKUBENYICS kijelentette: „Hamarosan kitör a háború, és akkor kezdődik számomra az igazi élet, lesz saját földem, szőlőm, sok marhám, és mindez az enyém lesz. Most meg nem érdemes jó gazdaságokat tartanunk, mert a gazdaságokból származó jövedelem felét elveszik az oroszok, ezért is élünk rosszul”.

FELJEGYZÉS: A SZKUBENYICSRÓL szóló információ első alkalommal érkezett, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB ungvári járási apparátusát.

5. §

„Svéd” ügyn[ök]
[19]56. 11. 14.

WINT Jenő ungvári lakos forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette: „A magyarok jól teszik, hogy felkeltek az oroszok ellen, hiszen az oroszok lényegében megszállták Magyarországot. De a magyarok nem teszik le a fegyvert, amíg el nem kergetik az oroszokat Magyarországról”. Forrásunk ellenvetést tett mondván, hogy WINT helytelenül értelmezi a magyarországi eseményeket. Erre WINT ezt felelte: „Ha ilyeneket mondasz, meg fognak ölni”.

§ 6.

Аг. «Сосед»
14.11.56 г.

10.11.56 г. жители села Мужиево Береговского района Кун Федор, Кун Людвиг, Молнар Иосиф и Матий Стефан Иванович находились в поле на винограднике. При появлении советских самолетов в воздухе указанные лица высказывали: «Вас еще не разбили мадьяры? Ну так мы вам покажем». При этом они зарядили свои охотничьи ружья и произвели один залп в направлении самолетов. Вместе с перечисленными лицами на винограднике находились жители села Мужиево Ковач Иван Иванович, Левринец Жужана, Матий Михаил.

СПРАВКА: Данные первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

§ 7.

Аг. «Добуш»
17.11.56 г.

Житель с. Бодалово Береговского района, Закарпатской области АНДОР Федор Елекович несколько дней тому назад, беседуя с источником заявил: «В Венгрии идет борьба за правду, за лучшую жизнь. Возможно, это же будет и у нас, так как у нас многие люди захватили чужую землю и сейчас ею пользуются. А если будет и у нас то же, что и в Венгрии, то коммунистам худо будет, только бы Боднар Федора не трогали, так как он только снаружи коммунист».

СПРАВКА: Данные первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

§ 8.

Доверенное
лицо «В»
17.11.56 г.

6.11.56 г. уборщица береговской мебельной фабрики Куцан в присутствии бухгалтера фабрики Лейбовча заявила: «Октябрьский праздник здесь празднуем последний раз, так как Венгрия восстала против коммунизма и скоро поможет Закарпатья освободиться от русских».

СПРАВКА: Данные о высказывании Куцан первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

FELJEGYZÉS: A WINT szovjetellenes kijelentéseiről szóló információ első alkalommal érkezett, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB ungvári járási apparátusát.

6. §

„Szoszéd” [„Szomszéd”]
ügyn[ök]
[19]56. 11. 14.

[19]56. 11. 10-én a Beregszászi járásban Nagymuzsaly falu lakosai, KUN Tivadar [Fjodor], KUN Lajos, MOLNÁR József és MATIJ Stefan Ivanovics a szőlőben tartózkodtak. A légtérben megjelent szovjet repülőgépek láttán a jelzett személyek a következőt mondták: „Titeket még nem vertek szét a magyarok? Akkor mi megmutatjuk nektek”. Közben megtöltötték vadászpuskáikat és egy sorozatot adtak le a repülőgépek irányába. A felsorolt személyekkel együtt a szőlőben tartózkodtak Nagymuzsaly falu más lakosai is: KOVÁCS Iván, LAVRINEC Zsuzsanna, MATIJ Mihail.

FELJEGYZÉS: Első információ, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

7. §

„Dobus”ügyn[ök]
[19]56. 11. 17.

Néhány nappal ezelőtt a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásában található Badaló falu lakosa, ANDOR Tivadar a forrásunkkal folytatott beszélgetés során kijelentette: „Magyarországon az igazságért, a jobb életért folyik a harc. Talán nálunk is ez lesz, mert nálunk sok ember mások földjét vette el, és most azt használja. Ha pedig nálunk is ugyanaz lesz, mint Magyarországon, akkor rossz lesz a kommunistáknak, csak Bodnár Tivadart ne bántsák, mert ő csak látszatra kommunista”.

FELJEGYZÉS: Első információ, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

8. §

„B” megbízható
kapcsolat
[19]56. 11. 17.

[19]56. 11. 6-án a beregszászi bútorgyár takarító-nője, Kuscsan a bútorgyár könyvelőjének, Lebovicsnak a jelenlétében kijelentette: „Itt utoljára ünnepeljük az Októberi forradalom ünnepét, mert Magyarország felkelt a kommunizmus ellen és hamarosan segít Kárpátaljának megszabadulni az oroszoktól”.

§ 9.

Аг. «Горный»
14.11.56 г.

Рабочий ужгородского винсовхоза Петрунич Михаил Михайлович систематически слушает передачи радиостанции «Голос Америки». Рабочим винсовхоза он рассказывает: «В Венгрии идет война, пришел конец коммунистам и колхозам. Скоро и у нас в Закарпатье так будет».

СПРАВКА: Данные перепроверяются. По существу, ориентирован аппарат КГБ в Ужгородском районе.

§ 10.

Аг. «Коля»
16.11.56 г.

Житель с. Оноковцы Ужгородского района Андрашко Василий, по национальности венгр 15.11.56 г. в присутствии односельчан Лицак Павла Иосифовича и Чаловка Ивана Юрьевича высказывал недовольство советской властью и колхозами. При этом он заявил: «Если потребуется, то я один десять русских убью».

СПРАВКА: Данные первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Ужгородском районе.

§ 11.

Аг. «Сосед»
15.11.56 г.

В с. Боржава Береговского района проживает Левринец Александр Александрович. Последний в присутствии председателя совета Кидерий Юрия заявил заведующему свинофермой колхоза Бенке Лойёш: «У меня есть 60 человек, которые будут идти против русских, а венгры нам помогут освободиться от коммунистов и колхозов»²²⁴.

СПРАВКА: Данные первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

§ 12.

Аг. «Сосед»
15.11.56 г.

Житель с. Боржава Береговского района Гержени Александр часто высказывает антисоветские настроения. Несколько дней тому назад, следуя по с. Мужиево, Гержени пел на венгерском языке фашистский гимн. Пение им этого гимна лично слышала жительница с. Мужиево Кото Елена, которая об этом и рассказала источнику.

²²⁴ На лівому полі документа вказівка М. Мороза: «Крикун. Лично выяснить какие меры приняты нашими органами. Сообщить [Підпис]».

FELJEGYZÉS: Kuscsan kijelentéséről szóló információ először érkezett, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

9. §

„Gornij” ügyn[ök]
[19]56. 11. 14.

Az ungvári állami borászati gazdaság munkása, Petrunyics Mihail Mihajlovics rendszeresen hallgatja az *Amerika Hangja* adásait. Az állami borászati gazdaság munkásainak a következőt mesélte: „Magyarországon háború folyik, vége van a kommunistáknak és a kolhozoknak. Hamarosan nálunk, Kárpátalján is így lesz”.

FELJEGYZÉS: Az információt ellenőrizzük. Lényegét illetően tájékoztattuk a KGB ungvári járási apparátusát.

10. §

„Kolja” ügyn[ök]
[19]56. 11. 16.

Az Ungvári járás Felsődomonya falu magyar nemzetiségű lakosa, Andraskó Vazul [19]56. 11. 15-én a falubeliek, Lizák Pál és Csalovka Ivan Jurjevics, jelenlétében elégedetlenségét fejezte ki a szovjet hatalom és a kolhozok miatt. Közben kijelentette: „Ha kell, egyedül is megölök tíz orosz”.

FELJEGYZÉS: Első információ, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB ungvári járási apparátusát.

11. §

„Szoszted” ügyn[ök]
[19]56. 11. 15.

A Beregszászi járásban Nagyborzsova faluban lakik Lavrenec Alekszandr Alekszandrovics, aki a falusi tanács elnöke, Kiderij Jurij jelenlétében kijelentette a kolhoz disznóhizlaldája vezetőjének, Benkő Lajosnak: „60 emberem van, akik fellépnek az oroszok ellen, a magyarok pedig segítenek nekünk, hogy megszabaduljunk a kommunistáktól és a kolhozoktól”.²²⁴

FELJEGYZÉS: Első információ, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

²²⁴ A dokumentum baloldali margóján Ny. Moroz utasítása: „Krikun. Személyesen tisztázza, hogy szerveink milyen intézkedéseket tettek. Tájékoztasson.”

СПРАВКА: Данные первичны, перепроверяются. Информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

ВРИО НАЧАЛЬНИКА ПОГРАНВОЙСК МВД ЮГО ЗАПАДНОГО
ОКРУГА — ПОЛКОВНИК

[Підпис]

ЭЙСМОНТ²²⁵

«21» ноября 1956 г.

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 175–177.
Оригінал. Машинопис.*

²²⁵ Ейсмонт Михайло Архипович (1907–1994) — радянський військовий діяч. Під час Другої світової війни обіймав керівні посади у Політичному управлінні військ НКВС СРСР. У 1947–1954 перебував на відповідальній роботі в Управлінні прикордонних військ МВС-МДБ Українського округу, начальник штабу округу у м. Львові. 1954–1957 — начальник штабу — заступник начальника Управління прикордонних військ Південно-Західного округу МВС СРСР. 1957–1963 — начальник Управління прикордонних військ КДБ Азербайджанського округу. 1963–1967 — начальник штабу — перший заступник начальника військ Північно-Західного прикордонного округу КДБ СРСР.

12. §

„Szoszed” ügyn[ök]
[19]56. 11. 15.

A Beregszászi járás Nagyborzsova falu lakosa, Gerzsenyi Sándor gyakran hangot ad szovjetellenes beállítottságának. Néhány nappal ezelőtt Gerzsenyi a nagyborzsovai vasútállomáson keresztül haladva magyarul énekelte a fasiszta himnuszt. A himnusz éneklését személyesen hallotta Koto Jelena, nagyborzsovai lakos, aki ezt forrásunknak elmondta.

FELJEGYZÉS: Első információ, ellenőrizzük. Tájékoztattuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

A BM HATÁRŐRSÉG DÉL-NYUGATI KÖRZETE
IDEIGLENESEN MEGBÍZOTT PARANCSNOKA

[Aláírás]

(EJSZMONT²²⁵) EZREDES

1956. november „21.”

A dokumentumon Ny. Moroz határozata szerepel: „Krikun. Személyesen derítse ki, milyen intézkedéseket tettek szerveink! Jelentést kérek! [Aláírás]”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330 175–177. lap
Eredeti. Gépirás.*

²²⁵ Ejszmont Mihail Arhipovics (1907–1994) A második világháború alatt vezető tisztségeket töltött be a Szovjetunió Belügyi Népbiztossága csapatainak Politikai Igazgatóságán. 1947 és 1954 között az MVD-MGB Határőrizeti csapatok ukrainai körzete Igazgatóságánál végzett felelős munkát, a Lvovi körzet törzsének parancsnoka. 1954–1957-ben a Szovjetunió Belügyminisztériuma Délnyugati határőr körzete törzsének parancsnoka — az Igazgatóság vezetőjének helyettese. 1957–1963-ban a KGB határőrizeti csapatai Azerbajdzsáni körzete Igazgatóságának vezetője, 1963–1967-ben a Szovjetunió KGB Északnyugati körzete határőrizeti csapatai törzsének parancsnoka — a csapatok parancsnokának első helyettese.

№ 31

**Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу
КДБ при РМ СРСР про суспільну реакцію в Україні на
міжнародні події в Угорщині, Польщі та Єгипті**

21 листопада 1956 року

21 ноября [19]56

2383/м

Совершенно секретно

экз. № ____

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СМ СССР — ГЕНЕРАЛУ АРМИИ

товарищу СЕРОВУ И.А.
ЦК КПУ (без копий)

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о поступивших в органы КГБ Украинской ССР данных по реагированию
отдельных лиц на последние международные события

В органы КГБ Украинской ССР продолжают поступать агентурные материалы о реагировании отдельных лиц на события в Польше, Венгрии и Египте, причем большая часть враждебных высказываний имеет место со стороны подучетного элемента.

Приводим наиболее характерные, из числа поступивших.

Действительный член Академии Наук УССР, профессор, доктор физико-математических наук ЛАШКАРЕВ В.Е.²²⁶, беспартийный, разрабатывается ор-

²²⁶ Лашкарьов Вадим Євгенович (1903–1974) — український науковець, першовідкривач фізичних ефектів, які були покладені в основу напівпровідникових технологій і мікроелектроніки, академік АН УРСР (з лютого 1945). 1924 — закінчив Київський інститут народної освіти. 1924–1927 — аспірант, викладач Київської науково-дослідницької кафедри фізики. Від 1928 працював у Ленінградському фізико-технічному інституті, з 1930 очолював там відділ рентгенівської та електронної оптики, а з 1933 — лабораторію дифракції електронів. Цього ж року опублікував монографію «Дифракция электронов». За результатами отриманих ним досліджень у 1935 йому без захисту дисертації присудили вчений ступінь доктора фізико-математичних наук. У 1935 заарештований та засуджений до 5 років заслання до Архангельська (реабілітований у 1957). У 1935–1939 працював завідувачем кафедри Архангельського медичного інституту. Від 1939 — завідувач відділом напівпровідників Інституту фізики АН УРСР. У 1941 експериментально відкрив р-n перехід у закисі міді. У роки німецько-радянської війни разом з Інститутом фізики АН УРСР був евакуйований до Уфі. Перебуваючи у Сибірі під час війни, Лашкарьов розробив купроксні діоди для армійських радіостанцій і домігся їх промислового випуску на заводі в Уфі. Після звільнення Києва разом з Інститутом повернувся в

31.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak és az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának Ukrajna lakosságának reagálásáról a magyarországi, lengyelországi és egyiptomi eseményekre

1956. november 21.

[19]56. november 21.

2383/m

Szigorúan titkos!
... sz. példány

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökének — I. A. Szerov
hadsereg tábornok elvtársnak
KPU KB-nak (másolat nélkül)

Különleges jelentés

Az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Bizottsága szerveihez beérkezett adatokról
egyes személyek reagálásáról a legutóbbi nemzetközi eseményekre

Az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Bizottságának szerveihez továbbra is érkeznek információk egyes személyek reagálásáról a lengyelországi, magyarországi és egyiptomi eseményekre, miközben az ellenséges nyilatkozatok nagyobb része a nyilvánartott elemektől származik.

A beérkezettekből felsoroljuk a legjellemzőbbeket.

Az USZSZK Tudományos Akadémiájának rendes tagja, V. Je. LASKARJOV²²⁶ professzor, a fizika-matematika tudományok doktora, pártonkívüli, a KGB szervei által felolgozás alatt áll, a magyarországi események kapcsán azt mondta a forrásnak:²²⁷

²²⁶ Laskarjov Vagyim Jevgyenyevics (1903–1974) — ukrán tudós, kísérleti fizikus, az USZSZK Tudományos Akadémiája tagja (1945 februárjától). 1924–1927-ben aspiráns, a kijevi Fizikai Intézet munkatársa. 1930-tól a leningrádi Fizikai-Műszaki Intézetben dolgozott, ahol a Szovjetunióban először végeztek elektron diffrakciós kísérleteket. 1939-től az USZSZK Tudományos Akadémiája Fizikai Intézetében a félvezetők fizikája osztályának vezetője. 1944–1952-ben a Fizikai Intézetben végzett munkája mellett az egyetemen a fizika tanszék, majd 1952–1956-ban a kijevi egyetemen újonnan létrehozott Félvezetők Fizikája Tanszék vezetője. 1960-tól az Ukrán Tudományos Akadémia Félvezetők Fizikai Intézetében dolgozott osztályvezetőként, majd igazgatóként (1960–1970).

²²⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Ügyn[ök]”.

ганами КГБ, по поводу событий в Венгрии сказал источнику²²⁷:

«Причиной событий было то, что венгерский народ, как и всякий цивилизованный народ, не мог примириться с политикой, рассчитанной на скотов, т. е. на советских граждан, которые ее терпят».

Далее ЛАШКАРЕВ рассказал источнику, что он был в Москве, где видел профессора КАЛАШНИКОВА²²⁸ и что последний ему заявил:

«Студенты МГУ за последнее время вывесили несколько раз рукописные газеты, требующие «свободы слова» и вообще резко критикующие наши порядки; эти газеты были уничтожены парторганизацией, вопрос рассматривался на комсомольском собрании, где комсомольцы выступили с требованием «освободить комсомол от опеки партии...»²²⁹.

ЛАШКАРЕВ также сказал, что он знает от КАЛАШНИКОВА и от своего сына (Студента МГУ), что профессура МГУ в общем сочувственно относится к этим студенческим выступлениям, что это продолжение славных революционных традиций студентов Московского университета.

Инженер Киевского трамвайно-троллейбусного треста КОЗОДОЙ, еврей, в 1956 году возвратился из заключения, где отбывал наказание за антисоветскую деятельность, после возвращения добился полной реабилитации, в беседе с источником заявил:

«... Что система, основывающаяся на лжи, не может существовать, что пока не будет дана свобода внутри страны ничего не удастся в смысле подъема престижа Союза на международной арене...»²³⁰.

Касаюсь событий в Египте КОЗОДОЙ сказал, что виновником осложнений в Египте он считает СССР и полагает, что министр ШЕПИЛОВ во время своего пребывания в Египте «подговорил» Насера занять Суэц и национа-

Україну. В 1944–1952 водночас із роботою в Інституті завідував кафедрою фізики, а в 1952–1956 — новоствореною кафедрою фізики напівпровідників Київського університету. Заклав основи вчення про електрорушійні сили в напівпровідниках. Від 1956 був головним редактором заснованого цього ж року «Українського фізичного журналу». Від 1960 працював в Інституті напівпровідників АН УРСР (з 1960 — завідувач відділом; в 1960–1970 — директор). Спільно з В. Ляшенко провів піонерські дослідження поверхневих явищ у напівпровідниках. Створив наукову школу.

²²⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Az[енн]».

²²⁸ Калашников Сергій Григорович (1906–1984) — радянський фізик. 1930 закінчив Московський державний університет (МДУ) ім. М.В. Ломоносова і працював на фізичному факультеті МДУ понад 30 років асистентом, доцентом, професором і завідувачем кафедри загальної фізики (1948–1953). Заснував і завідував кафедрою фізики напівпровідників фізичного факультету МДУ (1953–1961). Доктор фізико-математичних наук (1940). У 1950 брав участь у роботах з ядерної фізики.

²²⁹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Az[енн]».

²³⁰ Так само.

„Az események oka az volt, hogy a magyar nép, mint bármely más civilizált nép, nem tudott megbékélni a politikával, amit marháknak, vagyis a szovjet állampolgároknak szántak, akik azt túrik.”

A továbbiakban LASKARJOV elmondta a forrásnak, hogy járt Moszkvában, ahol találkozott KALASNYIKOV²²⁸ professzorral, aki azt mondta neki:

„Az MGU [Moszkvai Állami Egyetem] hallgatói az utóbbi időben kifüggesztettek néhány kézírásos újságot, amelyekben „szólásszabadságot” követelnek, és általában élesen kritizálják a rendszerünket; ezeket az újságokat a pártszervezet megsemmisítette, a kérdést megtárgyalták a Komszomol gyűlésen, ahol a komoszomolisták azzal a követeléssel léptek fel, hogy „szabadítsák meg a Komszomolt a párt gyámságától...”²²⁹

LASKARJOV azt is elmondta, hogy tudja KALASNYIKOV TÓL és a fiától (az egyetem hallgatója), hogy az egyetem professzorai általában együttérzően viszonyulnak ezekhez a hallgatói fellépésekhez, és ez a moszkvai egyetem hallgatói dicső forradalmi hagyományainak folytatása.

A kijevei villamos-trolibusz tröszt mérnöke, KOZODOJ, zsidó, 1956-ban tért vissza a fogvatartásból, ahol letöltötte büntetését szovjetellenes tevékenységért. Viszatarérése után elérte a teljes rehabilitációt. A forrással beszélgetve kijelentette:

„... Hogy hazugságon alapuló rendszer nem létezhet, hogy amíg nem adnak szabadságot az országon belül, semmit nem sikerül elérni a Szovjetunió tekintélyének növelésére a nemzetközi szinten.”²³⁰

Az egyiptomi eseményeket érintve KOZODOJ azt mondta, hogy az Egyiptomban történekeért a Szovjetuniót tartja hibásnak, és feltételezi, hogy Sepilov miniszter egyiptomi látogatásakor „rábeszélte” Nasszert, hogy foglalja el Szuzeit és államosítsa a csatornát. Úgy véli, hogy a Szovjetunió Egyiptomon keresztül látja el az összes felkelőt Afrikában. Azt mondta: „szégyen, hogy a Szovjetunió támogatja a fasiszta Nasszert, a keleti Hitlert”.

A magyarországi események kapcsán KOZODOJ elmondta:

„Oroszország a XIX. században eltiporta ott a forradalmat és megismételte ezt a XX. században. A magyarok a Szovjetunió örök ellenségei lesznek. Magyarországot feltétlenül követni fogja a demokratikus tábor összes országa. A magyar dol-

²²⁸ Kalasnyikov Szergej Grigorjevics (1906–1984) — szovjet fizikus, 1930-ban végzett a moszkvai Lomonoszov Állami Egyetemen és annak fizikai tanszékén dolgozott több mint 30 évig adjunktusként, docensként, professzorként és az Általános Fizika Tanszék vezetőjeként (1943–1953). Létrehozta és vezette a Fizika Kar Félvezetők Fizikája Tanszékét (1953–1961). A fizikai és matematikai tudományok doktora (1940). 1950-ben részt vett az atomfizikai kutatásokban.

²²⁹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Ügyn[ök]”.

²³⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Ügyn[ök]”.

лизировать канал. Он считает, что через Египет СССР снабжает всех повстанцев в Африке. Он говорил: «позор, если СССР поддерживает Насера-фашиста, восточного Гитлера».

По поводу событий в Венгрии КОЗОДОЙ сказал:

«Россия в XIX подавила там революцию и повторила это в XX веке. Венгры будут вечными врагами СССР. За Венгрией последуют обязательно все страны демократического лагеря, расстрелом трудящихся Венгрии СССР отбросил себя назад на сотни лет в смысле авторитета у народов мира».

Член-корреспондент Академии Наук УССР, профессор, доктор физико-математических наук СОКОЛОВ Ю.Д.²³¹, разрабатывается по делу-формуляр, говорил источнику:

«Внешняя политика нашего правительства даже агрессивнее, чем при СТАЛИНЕ...»

Профессор, доктор физико-математических наук, зав. кафедрой Луцкого пединститута ЗУХОВИЦКИЙ С.И.²³², еврей, разрабатывается органами КГБ, заявил источнику:

²³¹ Соколов Юрий Дмитриевич (1896–1971) — український радянський механік і математик, член-корреспондент АН УРСР (1939). По закінченні Київського університету (1921) працював у ВУАН/АН УРСР. 1929 захистив докторську дисертацію на тему «Умови загального зіткнення трьох тіл, які взаємно притягуються за законом Ньютона», що принесла йому широке визнання і поставила його в один ряд із кращими фахівцями в галузі небесної механіки того часу. Один із засновників Інституту математики ВУАН (1933). З 1934 завідував відділом механіки, згодом теорії диференціальних рівнянь Інституту математики; одночасно — професор кількох вузів Києва. З 1930 до кінця свого життя очолював кафедру математики Київського інженерно-будівельного інституту. Під час німецької окупації був директором Астрономічної обсерваторії Київського університету. Рятівник євреїв. Разом із дружиною Марією у 1993 визнаний «Праведником народів світу» за участь у порятунку свого учня, математика Симона Зуховицького, якому родина Соколових надавала притулок у своєму будинку в Києві з жовтня 1941 до листопада 1943. Під час відступу нацистів співробітники Астрономічної обсерваторії на чолі з Юрієм Соколовим врятувати бібліотеку і майно обсерваторії від вивезення в Німеччину, за що у 1968 був нагороджений медаллю «За оборону Києва». 1943–1944 — старший науковий співробітник Інституту фізики та математики, 1944–1945 — завідувач відділу механіки Інституту математики АН УРСР. Автор понад 100 наукових праць (зокрема п'яти монографій) в галузі небесної механіки та диференціальних рівнянь.

²³² Зуховицький Симон Ізраїльович (1908–1994) — математик, доктор фізико-математичних наук (1951), професор (1957). Працював в Інституті математики АН УРСР (1936 — 1941), Київському університеті (1943 — 1949), Київського педагогічного інституті (1949–1953, 1957–1965). З 1962 — професор кафедри математичного аналізу. 1953–1957 — завідувач кафедри математики Луцького педагогічного інституту. 1965 — 1975 — завідувач кафедри прикладної математики Московського інженерно-будівельного інституту. 1975 емігрував до Ізраїлю, де до 1988 викладав у місцевих університетах. Був врятований під час німецької окупації Києва від Голокосту Юрієм Соколовим.

gozók agyonlövésével a Szovjetunió évszázadokra lerombolta tekintélyét a világ szemében.”

Az USZSZK Tudományos Akadémiájának levelező tagja, Ju. D. SZOKOLOV²³¹ professzor, a fizika-matematika tudományok doktora, aki Figyelő-dosszié alapján áll feldolgozás alatt, azt mondta a forrásnak:

„Kormányunk külpolitikája még agresszívabb, mint SZTÁLIN idején volt.”

Sz. I. ZUHOVICKIJ²³² professzor, a fizika-matematika tudományok doktora, a lucki Pedagógiai Főiskola tanszékvezetője, zsidó, a KGB szervei által feldolgozás alatt áll, kijelentette a forrásnak:

„Az egyetlen megfelelő társadalmi rendszer a demokrácia. Az egypártrendszer elkerülhetetlenül önkényuralomba és erőszakba torkollik. Ennél a rendszernél megszűnik az állampolgárok automatikus reakciója a kormány magatartására...”

„...A demokrácia szintén egy sor hiányosságtól szenved, de feltétlenül megmenti a népet az önkénytől. A kétpártrendszer sokkal észszerűbb rendszer...”²³³

A KGB szervei által feldolgozás alatt álló A. I. ONYISCSENKO, aki a kijevi művészek társasága műtermének vezetője, ukrán, pártonkívüli, a forrással a magyarországi eseményekről folytatott beszélgetésben azt mondta:²³⁴

²³¹ Szokolov Jurij Dmitrijevics (1886–1971) — matematikus, az USZSZK Tudományos Akadémiájának levelező tagja (1939). A kijevi egyetem befejezése után (1921) az USZSZK Akadémiájának munkatársa. 1929-ben védte meg „Az egymást Newton törvénye szerint vonzó három test összeütközésének feltételei” című doktori disszertációját, amely széles körű elismerést hozott számára és egy sorba állította a legjobb szakemberekkel az égi mechanika területén. Az Ukrán Tudományos Akadémia Matematikai Intézetének egyik alapítója (1933). 1934-től az Intézet Mechanika Osztályát, később Differenciálegyenletek Elmélete Osztályát vezette; egyidejűleg Kijev több felsőoktatási intézményének professzora. 1930-tól élete végéig vezette a kijevi Építésmérnöki Főiskola matematika tanszékét. A német megszállás idején a kijevi egyetem csillagászati obszervatóriumának igazgatója. Feleségével, Marijával együtt 1993-ban felvették a „Világ Igazai” közé, tanítványa, Szimon Zuhovickij matematikus megmentéséért, akinek a Szokolov család menedéket biztosított kijevi lakásukban 1941 októbertől 1943 novemberéig. A német csapatok visszavonulásakor a csillagászati obszervatórium munkatársai Szokolovval az élen megmentették a könyvtárat és az obszervatórium javait a Németországba történő kiszállításától, amiért 1968-ban megkapta a „Kijev védelméért” kitüntetést.

²³² Zuhovickij Szimon Izrailevics (1908–1994) — matematikus, a matematikai-fizikai tudományok doktora (1951), professzor (1957). Az USZSZK Tudományos Akadémiája Matematikai Intézetében (1936–1941), a kijevi egyetemen (1943–1949), a kijevi Tanárképző Főiskolán (1949–1953, 1957–1965) dolgozott. 1962-től a Matematikai Analízis Tanszékének professzora. 1953 és 1957 között a lucki Tanárképző Főiskola Matematika Tanszékének vezetője. 1965-től 1975-ig a moszkvai Építésmérnöki Főiskola Alkalmazott Matematika Tanszékének vezetője. 1975-ben Izraelbe emigrált, ahol 1988-ig különböző egyetemeken oktatott.

²³³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Ügyn[ök]”.

²³⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés Kijev. № 237 XI/9”.

«Единственно подходящей общественной системой является демократия. Однопартийная система неизбежно вырождается в тиранию и произвол. При этой системе ликвидируется автоматическая реакция граждан на поведение правительства...».

«... Демократия тоже страдает рядом недостатков, но она обязательно избавляет народ от тирании. Двухпартийная система является, пожалуй, наиболее разумной системой...»²³³.

Разрабатываемый органами КГБ ОНИЩЕНКО А.И., работающий заведующим мастерской Киевского товарищества художников, украинец, беспартийный, в беседе с источником о событиях в Венгрии сказал²³⁴:

«... Украинский народ привык к нищете и горю. Но стоит пробудить огонек и будет то, что в Венгрии. Так жить нельзя. Это не жизнь, а в полном смысле оккупация.

Венгры — это культурный народ, привыкший жить зажиточно. Все народы с ненавистью смотрят на русских, ибо русские приносят народам других стран горе, слезы и нищету...».

Директор Львовского института общественных наук АН УССР, профессор, доктор исторических наук КРИП'ЯКЕВИЧ И.П.²³⁵, украинец, беспартийный, в беседе заявил²³⁶:

«... Положение в Венгрии и Польше коренным образом отличается от положения на Украине.

Там же существуют национальные армии, собственный административный аппарат и определенные национальные тенденции в коммунистических партиях. Всего этого на Украине нет. И хотя «титизм» опасная бо-

²³³ Поруч з абзацами на лівому полі документа написано: «*Аг[ент]*».

²³⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «*с/с Киев № 237 9/XI*».

²³⁵ Крип'якевич Іван Петрович (1886–1967) — український історик, археограф, організатор наукового життя, громадський та освітній діяч, журналіст. Від 1906 — звичайний, а з 1911 — дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (НТШ). Д-р філософії (1911), доктор історичних наук (1941), професор (1941). Один із провідних учнів М. Грушевського. Досліджував історію Війська Запорозького і визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького середини XVII ст. 1912 — 1925 працював учителем у гімназіях м. Львова. У 1921–1923 викладав у Львівському таємному українському університеті. У 1929 на запрошення М. Грушевського відвідав Київ і Харків, домовився про активізацію співпраці НТШ з історичними установами ВУАН, яка припинилася в роки посилення сталінських репресій проти української інтелігенції. 1934–1939 — голова Історично-філософської секції НТШ і керівник Комісії старої України НТШ, у ці ж роки викладав історію України у Львівській богословській академії. 1940–1941, 1944–1946 — завідувач новоствореного Львівського відділу Інституту історії АН УРСР. 1942–1944 працював редактором у львівському українському видавництві. З 1953 до своєї смерті працював директором Інституту суспільних наук АН УРСР.

²³⁶ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «*Львов с/сообщ. № 4/4677*».

„...Az ukrán nép hozzászólt a nincstelenséghez és bánathoz. De érdemes felszítani a tüzet és az lesz, ami Magyarországon. Így nem lehet élni. Ez nem élet, hanem megszállás a szó szoros értelmében.

A magyarok kultúrnép, akik hozzászóltak, hogy jómódban éljenek. Valamennyi nép gyűlölettel tekint az oroszokra, az oroszok a többi ország népeinek fájdalmát, könnyeket és nyomort hoznak...”

Az USZSZK Tudományos Akadémiája Lvovi Társadalomtudományi Intézetének igazgatója, a történettudomány doktora I. P. KRIPJAKEVICS²³⁵, ukrán, pártunkívüli, egy beszélgetés során kijelentette:²³⁶

„...A magyarországi és lengyelországi helyzet gyökeresen különbözik az ukrajnaitól.

Ott van nemzeti hadsereg, saját közigazgatási apparátus és bizonyos nemzeti tendenciák a kommunista pártokban. Mindez Ukrajnában nincs. És habár a „tittoizmus” veszélyes betegség, befolyásolja az emberek ambícióit; a kijevi KB teljes egészében Moszkvától függ és annak van alárendelve. Ebben a kérdésben semmiféle váratlan dolgot nem szabad várni.”

KOSZ-ANATOLSZKIJ²³⁷ Lvovi zeneszerző a forrással való beszélgetés során elmondta:

²³⁵ Kripjakevics Ivan Petrovics (1886–1967) — ukrán történész, tudományszervező, újságíró. 1906-tól a Sevcsenko Tudományos Társaság levelező, 1911-től rendes tagja. A filozófia doktora (1911), a történettudomány doktora (1941), professzor (1941). Mihail Grusevszkijnek, az ukrán történetírás megalapozójának egyik kiemelkedő tanítványa. A XVII. század közepén létezett zaporozsjei csapatok és a Bogdan Hmelnickij vezette felszabadító háború történetét kutatta. 1912 és 1925 között a Lvovi gimnázium tanára. A lengyel uralom idején 1921–1923-ban a Lvovi titkos ukrán egyetemen oktatott. 1929-ben M. Grusevszkij meghívására felkereste Kijevet és Harkovot, megállapodtak a Sevcsenko Tudományos Társaság és az Ukrán Tudományos Akadémia Történeti Intézete közötti együttműködés aktivizálásáról, ami az ukrán értelmiség elleni kommunista repressziók erősödésének éveiben szakadt meg. 1934–1939-ben a Sevcsenko Tudományos Társaság történelmi-filozófiai szekciójának elnöke és a Társaság „régí Ukrajna” bizottságát vezette. Ezekben az években Ukrajna történelmét tanította a Lvovi hittudományi akadémián. Nyugat-Ukrajna szovjet megszállása után 1940–1941-ben és 1944–1946-ban vezette az USZSZK Tudományos Akadémiája újonnan létrehozott Lvovi részlegét. 1942–1944-ben a német megszállás idején a Lvovi ukrán kiadó szerkesztőjeként dolgozott. 1953-tól haláláig az USZSZK Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Intézetének igazgatója.

²³⁶ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Lvov. Különleges jelentés. № 4/4677”.

²³⁷ Kosz-Anatolszkij Anatolij Ioszfivics (1909–1983) — ukrán zeneszerző, Ukrajna népművésze (1969). A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának képviselője. 1931-ben végzett a Lvovi egyetem jogi karán, 1934-ben pedig a Lvovi konzervatóriumban. Az 1930-as években Leonyid Jablonszkijjal, Bogdan Veszolovszkijjal és Sztyepan Guminyovicsal együtt a Galíciában akkor népszerű „Jablonszkij Jazz-Quartett” („JAbco-jazz”) tagja. 1934–1937-ben a M. Liszenko Zenei Főiskola Lvovi fiiláléjában tanított. 1938–1939-ben ügyvédként dolgozott Zalizca városban. A második világháború után Szovjet-Ukrajnában a szovjet zeneszerzők szövetsége Lvovi területi igazgatóságának tagja, illetve 1951-től elnöke, miközben koncertmesterként dolgozott a Lvovi drámai színházban, 1952-től a Lvovi konzervatórium oktatója (1973-tól professzor).

лезнь, действует на амбиции людей, Киевское ЦК полностью зависит и подчиняется Москве. Каких-либо неожиданностей по этому вопросу ожидать нельзя».

Львовский композитор КОС-АНАТОЛЬСКИЙ²³⁷ в беседе с источником сказал:

«В Польше и Венгрии происходят военные события. Народы этих стран стремятся уйти от влияния Советского Союза. Стать независимыми и строить социализм по типу Югославии».

Адвокат МАШИНСКИЙ, житель гор. Львова, поляк, по поводу событий в Польше и Венгрии, заявил:

«Пусть не думают, что поляки так легко позволят себя закабалить, история показывает, что поляки в состоянии защищать свою свободу».

Бухгалтер Львовской сберегательной кассы РИВАК Н.С., украинец, высказался²³⁸:

«За Польшей пойдет Венгрия, Чехословакия и быть может Румыния и это будет иметь большое влияние на Украину, Белоруссию и азиатские советские республики. У нас будет проводиться ожесточенная борьба между русским и украинским элементом и уже теперь украинские писатели смело выступают против «русификации» Украины».

РИВАК разрабатывается органами КГБ как родственная связь находящегося за границей члена центрального «провода» ОУН.

Сотрудник Львовского общепита ЖУКРОВСКИЙ И.П., поляк, в присутствии рабочего ГИРНЫК заявил:

«Пусть Советский Союз не вмешивается в дела Польши, которая добивается самостоятельности в решении своей политики. После того, как в Поль-

²³⁷ Кос-Анатольський Анатолій Йосипович (1909–1983) — український композитор, народний артист України (1969), лауреат Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1980). Депутат ВР СРСР 8–9-го скликань. У 1931 закінчив юридичний факультет Львівського університету, а в 1934 — Львівську консерваторію. У 1930-х роках разом із Леонідом Яблонським, Богданом Весоловським та Степаном Гумініловичем входив до складу популярної у той час в Галичині «Джаз-капели Яблонського» («Ябцьо-джаз»). У 1934–1937 викладав у Стрийській філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. У 1938–1939 працював адвокатом у м. Залізці. Після Другої світової війни став членом та з 1951 — головою правління Львівського обласного відділення Спілки радянських композиторів України, працював концертмейстером Львівського драматичного театру, а від 1952 – викладачем Львівської консерваторії ім. М. Лисенка (з 1973 — професор). Автор опери, трьох балетів, симфонічних творів, низки концертів та популярних хорів («Нова Верховина», «На горах Карпатах» та ін.), сольних пісень, романсів.

²³⁸ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Львов с/с № 4/4677 21/ХІ».

„Lengyelországban és Magyarországon katonai események zajlanak. Ezeknek az országoknak a népei arra törekednek, hogy meneküljenek a Szovjetunió befolyásától. Függetlenné akarnak válni és a szocializmust jugoszláv módra építeni.”

MASINSZKIJ ügyvéd, Lvovi lakos, lengyel, a lengyelországi és magyarországi események kapcsán kijelentette:

„Ne gondolják, hogy a lengyelek olyan egyszerűen engedik igába hajtani a fejüket, a történelem megmutatja, hogy a lengyelek képesek megvédeni saját szabadságukat.”

A Lvovi takarékpénztár könyvelője, Ny. Sz. RIVAK, ukrán, kijelentette:²³⁸

„Lengyelországot követi Magyarország, Csehszlovákia és talán Románia, és ennek nagy hatása lesz Ukrajnára, Belorussziára és az ázsiai szovjet köztársaságokra. Nálunk kíméletlen harc lesz az orosz és az ukrán elemek között és az ukrán írók már most bátran fellépnek Ukrajna „eloroszosítása” ellen.

RIVAKOT a KGB szervei operatív feldolgozás alá vonják, mint az OUN külföldön élő központi „vezetőségi” tagjának rokoni kapcsolatát.

A Lvovi közétkeztetés munkatársa, I. P. ZSUKROVSZKIJ, lengyel, GIRNIK munkás jelenlétében kijelentette:

„A Szovjetunió ne avatkozzon be Lengyelország belügyeibe, ami önállóságra törekszik politikájának kialakításában. Azt követően, hogy Tito Lengyelországban és Magyarországon járt, ezek az államok megváltoztatták a Szovjetunióhoz való viszonyukat.”

Lvov város lakosa, ZAJCSIK I. I., a szovjet hadsereg nyugdíjasa, a forrásnak helyeslően kijelentette:

„A szovjet birodalom düledezik, valamennyi demokratikus ország eltávolodik a Szovjetuniótól és szabad életet élnek, és ennek eredményeképpen a párt és a szovjet kormány egyes vezetőinek el kell tűnniük a politikai színtérről.”

A Lvovi jegyzői hivatal jogásza, KOHUT T. K., pártonkívüli, a Lvovi Állami Egyetem jogi karán az állam- és közigazgatási jogi tanszék adjunktusa, BAZILEVICS Sz. E. és KALINOVICS V. I.²³⁹, aki a Sztanyiszlavi Területről származik, az SZKP tagja, az Állami Egyetem eszmetörténeti és állam- és jogtörténeti tanszékének vezetője, amikor egymás között megvitatták a legutóbbi eseményeket, KOHUT azt mond-

²³⁸ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Lvov. Különleges jelentés. №4/4677 XI/21.”

²³⁹ Kalinovics Vlagyimir Ivanovics (1907–1994) — ukrán állam- és jogtörténész. 1945-től az Ivan Franko nevét viselő Lvovi állami egyetemen dolgozott. 1954 és 1960 között az állam és jogtörténeti és elméleti tanszéket vezette, egyidejűleg 1958–1962-ben a Lvovi Egyetem jogi kar dékánja volt. 1962-ben nyugdíjba vonult.

ше и Венгрии побывал Тито, эти государства изменили отношения с Советским Союзом».

Житель города Львова ЗАЙЧИК И.И., пенсионер Советской Армии, источнику в утвердительной форме заявил:

«Советская империя разваливается, все демократические страны отключаются от СССР и заживут свободной жизнью, в результате этого некоторые из руководителей партии и Советского Правительства должны будут уйти с политической арены».

Юрист Львовской нотариальной конторы КОГУТ Т.К., беспартийный, старший преподаватель кафедры государственного и административного права юридического факультета Львовского госуниверситета БАЗИЛЕВИЧ С.Э. и КАЛИНОВИЧ В.И.²³⁹, уроженец Станиславской области, член КПСС, работающий зав. кафедрой теории и истории государства и права госуниверситета, между собой обсуждали последние события, при этом КОГУТ сказал: «Советские войска совершили агрессию против Венгрии, ничто не может их оправдать перед общественностью мира»²⁴⁰.

На это КАЛИНОВИЧ заметил: «Палка всегда была оружием в политике царской России и теперь этот метод продолжает существовать».

БАЗИЛЕВИЧ в беседе высказался так: «после неудач Советского Союза в Венгрии, можно ожидать только усиления репрессий у нас и поэтому лучше будет для местного населения, если Советский Союз сумеет удержать Венгрию».

По сообщению источника житель поселка Свалява Закарпатской области РОНУСА А.М. слушает передачи радиостанций «Голос Америки» и все клеветнические выпады распространяет среди окружения, так в присутствии источника и местного жителя ПАНАСОВИЧА А.А. заявил²⁴¹:

«Все коммунисты будут прятаться в мышиные дыры — видишь, как все головы опустили. Правда нас еще мало, но если будем держаться, то переживем москалей, а со своими мы успеем рассчитаться».

РОНУСА взят в агентурную разработку.

Юрист Мукачевской базы облглавтекстильторга КАМПО А.И. в беседе с источником заявил²⁴²:

²³⁹ Калинович Володимир Иванович (1907–1994) — український історик держави і права. З 1945 працював у Львівському державному університеті ім. Івана Франка. 1954–1960 — очолював кафедру історії і теорії держави і права та одночасно у 1958–1962 був деканом юридичного факультету Львівського університету. У 1962 вийшов на пенсію.

²⁴⁰ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «Львов ш/т».

²⁴¹ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Ужгород № 436».

²⁴² Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Ужгород № 436».

ta: „A szovjet csapatok agressziót követtek el Magyarország ellen, a világ közvéleménye előtt semmi nem igazolhatja őket.”²⁴⁰

Erre KALINOVICS megjegyezte: „A furkósbot mindig is a cári Oroszország politikai eszköze volt, és ez a módszer ma is létezik.”

BAZILEVICS a beszélgetésben azt mondta: „a Szovjetunió magyarországi sikertelensége után csak a represszió erősödése várható nálunk, és ezért a legjobb lesz a helyi lakosság számára, ha a Szovjetunió meg tudja tartani Magyarországot.”

A forrás közlése szerint a Kárpátaljai Területen Szolyva falu lakosa, RONUSZA A. M. hallgatja az „Amerika Hangja” rádióállomás adásait, és a rádióállomás minden rágalmozó kirohanását terjeszti a környezetében, így a forrás és PANASZOVICS A. A. helyi lakos jelenlétében kijelentette:²⁴¹

„Minden kommunista el fog rejtőzni az egérlyukban, látod, hogy lehajtják a fejüket. Igaz, még kevesen vagyunk, de ha tartjuk magunkat, akkor túléljük a ruszlikat, a sajátjainkkal pedig lesz időnk elszámolni.”

RONUSZÁT ügynöki feldolgozás alá vontuk.²⁴²

A területi textilkereskedelmi [vállalat] (oblglavtextiltorg) munkácsi bázisának jogásza, KAMPO A. I. a forrással folytatott beszélgetésben kijelentette:

„Az oroszok nemzetközi banditák, akik minden erejükkel igyekeznek meghódítani a világot, nem úgy, mint az amerikai gazemberek, akik félnek az oroszoktól, és nem akartak segíteni a magyar népnek.”

KAMPÓT ügynökök útján feldolgozzuk.

A Lucki járás Bogoljuba falu lakosa, PANASZJUK A. I., aki büntetése letöltése után nemrégiben tért vissza, a kolhoztagokkal a magyarországi eseményekről beszélgetve kijelentette:²⁴³

„...Valami hasonló hamarosan megtörténhet nálunk is. Mi még kívárujuk, hogy nálunk is így legyen. Még megéljük, hogy nekünk is saját, ukrán hatalmunk lesz, és a saját otthonunkban fogunk lakni.”

A Kijevi Művészeti Egyetem harmadéves hallgatója, NAUMENKO Sz. Sz. a forrással beszélgetve elmondta:²⁴⁴

„Ha nálunk valami történne, én elsőként ütném őket — a kommunistákat...”

²⁴⁰ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottág Lvovi Területi Csoportfőnöksége rejtjel távirata”.

²⁴¹ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés. Ungvár № 436”.

²⁴² A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés. Ungvár № 436”.

²⁴³ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „[...] 522/sz.”

²⁴⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Különleges jelentés, Kijev № 237”.

«Русские это мировые бандиты, которые всеми силами стремятся завладеть миром, не так как американские сволочи, которые боятся русских, не хотели помочь венгерскому народу».

КАМПО агентурно разрабатывается.

Жительница с. Боголюбы Луцкого района ПАНАСЮК А.И., недавно прибывшая из заключения, в беседе с колхозниками по вопросу о событиях в Венгрии заявила²⁴³:

«...Скоро может быть такое и у нас. Мы еще дождемся, когда у нас будет своя — украинская власть, и мы будем жить в своей хате».

Студент 3-го курса Киевского художественного института НАУМЕНКО С.С., беседуя с источником, сказал²⁴⁴:

«...Если бы у нас что-нибудь произошло, я бы первый бил их — коммунистов...».

Житель села Березье Торчинского района, Волынской области КОЛЯДА М.М., колхозник, в беседе с группой лиц, прибывших из гор. Луцка, рассказал²⁴⁵:

«...В селе Березье среди людей ходят разговоры, что война неизбежна. В связи с этим люди запасаются спичками, керосином, солью, мылом и другими необходимыми товарами. Некоторые из крестьян недовольны колхозами и хотят, чтобы скорее началась война и не было колхозов».

В связи с последними международными событиями и передвижением Советских войск через Львовскую область, в ряде сел и городов население стало скупать в магазинах соль, спички, мыло, сахар и другие продукты первой необходимости²⁴⁶.

Партийные и советские органы приняли меры к пополнению запасов в магазинах и закупки прекратились.

Об изложенном доложено ЦК КП Украины.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СМ УССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

В. НИКИТЧЕНКО

Агентурн. м-л.

Верно:
[Підпис А. Григор'єва]

²⁴³ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «[...] 522/с».

²⁴⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «с/с Киев № 237».

²⁴⁵ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «[...] « 522/с»».

²⁴⁶ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «шт Львов».

A Volinyi Terület Torcsini járás Berezje falu lakosa, KOLJADA M. M., kolhozparaszt, a Luck városból érkezett személyekkel beszélgetve elmondta:²⁴⁵

„...Berezje faluban az emberek között olyan beszélgetések folynak, hogy a háború elkerülhetetlen. Ezzel összefüggésben az emberek tartalékolják a gyufát, ke-rozint, sót, szappant és más szükséges termékeket. A parasztok közül néhányan elégedetlenek a kolhozokkal és azt akarják, hogy hamarosan kezdődjön a hábo-rú, és ne legyenek kolhozok.”

A legutóbbi nemzetközi eseményekkel és a szovjet csapatoknak a Lvovi Terü-
len történő átvonulásával összefüggésben számos faluban és városban a lakosság el-
kezdte felvásárolni a sót, gyufát, szappant, cukrot és más létfontosságú termékeket.²⁴⁶

A párt és tanácsi szervek intézkedtek a készletek feltöltéséről az üzletekben, és a felvásárlás abbamaradt.

Az előadottokról jelentést tettünk Ukrajna Kommunista Pártja KB-nak.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnöke

V. Nyikitcsenko
vezérőrnagy

Ügynöki anyag

Hiteles:
[A. Grigorjev aláírása]
[19]56-XI/14
piszkozat nélkül

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2753. 57–64. lap
Hiteles másolat. Gépirás

²⁴⁵ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „[...] 522/sz.”

²⁴⁶ A bekezdés mellett a dokumentum bal oldalán ez áll: „Az Állambiztonsági Bizottság Lvovi Területi Csoportfőnöksége rejtjel távirata”.

14/XI-56
без черновиків.

ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2753. — Арк. 57-64.
Завірена копія. Машинопис.

**Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС
СРСР Південно-Західного округу у зв'язку з подіями
в Угорщині**

22 листопада 1956 року

Сов. секретно
Экз. № 2

КОНТРАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ СВОДКА

о поступивших оперативных данных в связи
с событиями в Венгрии

По состоянию на 22.11.56 г.
Карта 100.000-52 г.

По закордону

§ 1.

Информация
перешедших в СССР
работников органов
МВД Венгрии²⁴⁷
18.11.56 года.

Работники МВД Венгрии: зам. начальника
ка управления МВД по области Собољч майор
ВИГ, начальник РО МВД в Надь-Калло лейтенант
ГЕРЕ, оперуполномоченный Ченгерского РО МВД
лейтенант Эш-ТОВТ²⁴⁸, перешедшие в СССР 16–
17 ноября с. г. на участке 14 заставы 27 погранич-
ного отряда, дали по Венгрии следующую инфор-
мацию:

Вновь созданная «Социалистическая рабочая партия» Венгрии²⁴⁹ в сложившейся обстановке должного влияния в стране не имеет. На местах неиз-

²⁴⁷ Див. текст документа № 29 та коментарі до нього. Два документи фіксують одні і ті ж події з суттєвим різночитанням.

²⁴⁸ Ш. Тот Йожеф (1934–?) — у 1954 здав іспити на атестат зрілості в економічному технікумі, потім був оперативним співробітником Надькаллоїського рійвідділу Управління МВС у комітаті Саболч–Сатмар. В серпні 1956 переведений до Ченгерського райвідділу. Після революції служив у V підвідділі відділу політичних розслідувань Головного поліцейського управління МВС комітата Саболч–Сатмар, а після реорганізації 1962, — у підвідділі III/III. З 1974 працював головним референтом в секретаріаті органів державної безпеки, з 1979 — заступник керівника, а з 1982 — керівник відділу III/II. З 1987 на пенсії.

²⁴⁹ 31 жовтня 1956 кілька керівників Угорської партії трудящих заявили про її розпуск і за-
сновали нову партію — Угорську соціалістичну робітничу партію (угор. Magyar Szocialista

32.

A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a magyarországi eseményekkel kapcsolatos információkról

1956. november 22.

Szig[orúan] titkos
2. pld.

KÉMELHÁRÍTÁSI JELENTÉS

a magyarországi eseményekkel kapcsolatban beérkezett operatív adatokról

Az [19]56. 11. 22-i állapot alapján
Térkép 100.000–52. év

Határmenti helyzet

1. §

A Szovjetunió területére belépett magyarországi BM-munkatársaktól²⁴⁷ származó információ [19]56. 11. 18.

A magyarországi BM munkatársai: A BM Szabolcs megyei főosztályának vezető-helyettese VÉGH őrnagy, a BM nagykállói járási osztályának vezetője GERE hadnagy, a BM csengeri járási osztályának operatív megbízottja S. TÓTH²⁴⁸ hadnagy, akik folyó év november 16–17-én léptek be a Szovjetunió területére a 27. határóralakulat 14. határőrésének határszakaszán, a következő információt adták Magyarországról:

A kialakult helyzetben az újonnan megalakult Magyar Szocialista Munkáspártnak²⁴⁹ nincs kellő befolyása az országban. Helyi szinten nem tudják, mi történik a

²⁴⁷ Vesd össze a 29. számú dokumentumommal és a hozzá tartozó lábjegyzettel. A két dokumentum jelentős tartalmi eltéréssel rögzítette az eseményeket.

²⁴⁸ S. Tóth József (1934–?) 1954-ben közgazdasági technikumban érettségizett, majd a BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztály Nagykovácsi Járási Osztályánál volt operatív beosztott. 1956. augusztusában került át a Csengeri Járási Osztályra. A forradalom után a BM Szabolcs-Szatmár megyei Rendőrfőkapitányság vizsgálati alosztályán, az 1962-es átszervezés után a III/III. alosztályon szolgált. 1974-től az áb. szerv Törzs kiemelt főelőadója, majd 1979-ben a III/II. Osztály vezetőjének helyettese, 1982-től az osztály vezetője. 1987-ben vonult nyugállományba.

²⁴⁹ 1956. október 31-én a Magyar Dolgozók Pártja több korábbi vezetője kimondta annak feloszlását és új pártot alapítottak Magyar Szocialista Munkáspárt néven. Az új párt vezetőségében Kádár János,

вестно что делается в правительстве. Колеблющиеся члены партии в его устойчивости не уверены и, боясь мятежников, бросают свои партийные билеты. Колебания, неуверенность охватывают на местах и коммунистов — членов бывшей Венгерской партии трудящихся, так как с роспуском обкомов этой партии часть коммунистов направляют на работу в сельскую местность, а другой части предлагают устраиваться по своему усмотрению.

15.11.56 г. распущен Союз молодежи Венгрии²⁵⁰. Секретарь обкома этого союза по области Соболяч ПУСТОШ майору ВИГ сообщил, что ему в Будапеште выдали трудовую книжку, 3000 форинтов и предложили искать другую работу. При этом заявили, что в Венгрии союза молодежи больше не будет.

В высших учебных заведениях Венгрии учеба еще не началась. Мелкие группы студентов и цыган распространяют среди населения контрреволюционные листовки с призывом прекратить работу на предприятиях.

К моменту роспуска органов МВД в селе Тиса-Лык органы безопасности вскрыли две группы, которые имели намерение взорвать мосты через реку Тиса и воспрепятствовать тем самым прохождению советских войск в Венгрию²⁵¹.

Органы безопасности об этих группах ориентировали органы милиции, но работники милиции заявили, что против мятежников они никаких мер предпринимать не будут, так как в случае смены правительства они могут быть привлечены к ответственности.

Большинство вооруженных групп мятежников находится за Дунаем. Свои ряды они пополняют прибывающими из Западной Германии через Австрию хортистскими офицерами и другими контрреволюционными элементами.

Переброска этих элементов осуществляется на самолетах и через сухопутную границу с Австрией.

В основной своей части мятежников возглавляют офицеры бывшей хортистской армии, которые носят свою прежнюю форму одежды.

Прибывшие из Западной Германии хортисты при получении от мятежников оружия целовали его и заявляли, что пришло время расправы с коммунистами, органами МВД и расчета с Россией²⁵².

Munkáspárt, MSZMP). До керівного складу нової партії увійшли Янош Кадар, Імре Надь, Геза Лошонци, Ференц Донат, Золтан Сабо, Дьєрдь Лукач і Шандор Копачі. Після придушення революції партія, що згуртувалась навколо Угорського революційного робітничо-селянського уряду, зберегла свою назву.

²⁵⁰ Союз робітничої молоді (угор. Dolgozó Ifjúság Szövetsége, DISZ) — проурядова масова молодіжна організація в Угорській Народній Республіці у 1950–1956. Станом на 1955 Союз нараховував 700 тис. членів віком 14–26 років і 14 тис. місцевих відділень. Видавав тижневик “Szabad ifjúság” («Вільна молодь»). Напередодні Угорської революції 1956 всередині союзу було створено неформальне об’єднання — «Гурток Петєфі», що став центром формування опозиції до комуністичного режиму в Угорщині. Після свого розпуску союз був замінений на Угорську молодіжну комуністичну лігу (угор. Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, KISZ).

²⁵¹ На основі наявних відомостей цю подію не вдалося встановити.

²⁵² Інформація про озброєних гортиських офіцерів, що їхали із Західної Німеччини через Австрію, не відповідає дійсності. Її мета, очевидно, полягала у підкресленні ролі емігрантських організацій у ході революції.

kormányban. Az ingadozó párttagok nem bíznak abban, hogy a kormány tartós lesz, és a lázadóktól való félelmükben kidobják párttagkönyvüket. Az ingadozás, az önbizalom hiánya kerítik hatalmukba a helyi kommunistákat, a volt Magyar Dolgozók Pártja tagjait is, mivel a párt megyei bizottságainak feloszlatása után a kommunisták egy részét falusi munkára irányítják át, más részének azt tanácsolják, hogy saját belátása szerint keressenek munkát.

[19]56. 11. 15-én feloszlatták a magyarországi ifjúsági szövetséget.²⁵⁰ A szövetség szabolcsi járási [megyei] bizottságának titkára, PUSZTOS [Pusztai] Végh őrnagynak elmondta, hogy Budapesten kiadták neki a munkakönyvét, 3000 forintot és azt tanácsolták, hogy keressen más munkát. Emellett kijelentették, hogy Magyarországon többé nem lesz ifjúsági szövetség.

A felsőfokú oktatási intézményekben még nem kezdődött meg a tanítás. Az egyetemisták és a cigányok kis csoportjai ellenforradalmi röplapokat terjesztenek a lakosság körében azzal a felhívással, hogy szüntessék be a munkát a vállalatoknál.

A BM-szervek feloszlatásakor az államvédelmi szervek két csoportot derítettek fel Tiszalök faluban, amelyek két Tisza-hidat készültek felrobbantani, hogy megakadályozzák a szovjet csapatok magyarországi bevonulását.²⁵¹

Az államvédelmi szervek tájékoztatták ezekről a csoportokról a rendőrséget, de a rendőrség munkatársai kijelentették, hogy nem intézkednek a lázadók ellen, mert kormányváltás esetén felelősségre vonhatják őket.

A fegyveres lázadócsoporthoz többsége a Dunántúlon tevékenykedik. Soraitak Nyugat-Németországból Ausztrián keresztül érkező horthysta tisztekkel és más ellenforradalmi elemekkel egészítik ki.

Ezen elemek szállítása repülőgépekkel és Ausztriából a szárazföldi határon át történik.

A lázadók élén nagyrészt a volt horthysta hadsereg tisztjei állnak, akik régi egyenruhájukat viselik.

A Nyugat-Németországból érkező horthysták megcsókolták a lázadóktól kapott fegyvereket, és azt mondták, hogy eljött az idő, hogy leszámoljanak a kommunistákkal, a BM-szervekkel és megfizessenek Oroszországnak.²⁵²

A lázadók Budapestről más városokba mennek, és ott lázadásokat szítanak.

Nagy Imre, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Szántó Zoltán, Lukács György és Kopácsi Sándor kapott helyet. A forradalom leverése után az átalakult és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mögé felsorakozó párt - természetesen új vezetőkkel — megtartotta az MSZMP nevet.

²⁵⁰ A Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) 1950. július 16–18-án alakult meg. Az MDP vezetése alatt álló, a 14–26 éves fiatalokat tömörítő szervezet célja az ifjúság egységesítése volt. Az addig a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége által összefogott ifjúsági szervezeteket váltotta fel. 1955-ben 702 ezer tagot számlált. 1956 októberében, a forradalom idején megszűnt, szerepét 1957 tavaszától a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) vette át.

²⁵¹ Az eseményt jelenlegi ismereteink szerint nem tudtuk azonosítani.

²⁵² A Nyugat-Németországból Ausztrián érkező felfegyverzett egykori „horthysta” tisztekről szóló információ teljesen hamis volt, ami az emigrációs szervezeteknek a forradalomban játszott szerepét volt hivatva alátámasztani.

Из Будапешта мятежники уходят в другие города и поднимают там мятежи.

13.11.56 г. после выступления по радио Яноша Кадара, в котором он заявил о роспуске органов МВД, в гор. Мишкольц мятежники разгромили облуправление МВД, вылавливали его сотрудников и учиняли над ними расправу. Трех работников МВД они повесили, одного капитана привязали за ноги к двум автомашинам и разорвали на части. Жен и детей работников МВД живыми выбрасывали в окна с 3–4 этажей²⁵³.

Из гор. Мишкольц 15.11.56 г. вооруженные группы мятежников прибыли в гор. Ньиредьхаза, где подняли мятеж, разгромили здание облуправления МВД, разыскивали его сотрудников и расстреливали рабочих, идущих на работу²⁵⁴. В результате рабочие гор. Ньиредьхаза 15 и 16 ноября 1956 г. на работу не выходили.

Против этих выступлений мятежников правительство каких-либо мер не принимало.

В период происшедших событий в Венгрии были распущены экономически слабые крестьянские кооперативные хозяйства, но оставшиеся экономически мощные кооперативные хозяйства подвергаются грабегам, поджогам со стороны кулачества и др. враждебных элементов.

Сельское население материально обеспечено, закупает все что имеется в магазинах, создавая себе запасы.

§ 2.

Информация нач.
штаба «9» венгерского
погранотряда
майора МАТРУК
19.11.56 года.

Управление пограничных войск Венгрии во время мятежа сохранилось. Из состава его сотрудников погибло 6–8 человек. Начальником пограничных войск по-прежнему является полковник САЛВА²⁵⁵.

На границе с Советским Союзом сохранились все подразделения погранохраны, на которых в данное время имеется по одному офицеру и по 4–8 солдат. Службу по охране границы они не несут.

²⁵³ Повністю викривлено подається інформація про відтворення подій, що відбулися 25–26 жовтня у м. Мішкольц.

²⁵⁴ Інформація про дії груп повстанців, які насправді 26 жовтня 1956 прибули з м. Мішкольц до м. Ниредьгаза, не відповідає дійсності.

²⁵⁵ Янош Салва (1922–1984) — з 1947 працював в угорських органах державної безпеки. Полковник державної безпеки (1956). У 1949 закінчив офіцерські курси в м. Дзержинськ. У 1952–1955 — керівник штабу прикордонної служби та внутрішніх військ. Між 1955–1956 закінчив однорічний курс прикордонної служби в СРСР. З 1 серпня 1956 до 1957 — командир прикордонної служби, а у 1957–1958 — командир штабу. Між 1958–1963 був командиром спочатку залагерсеґської прикордонної території, а згодом прикордонної території у м. Чорна. Опісля до 1968 працював керівником відділу МВС.

[19]56. 11. 13-án Kádár János rádióban sugárzott beszéde után, amelyben bejelentette a BM-szervek feloszlását, Miskolcon a lázadók szétverték a BM megyei osztályát, elfogták a munkatársait és erőszakosan leszámoltak velük. A BM három munkatársát felakasztották, egy századost lábánál fogva két kocsihoz kötöttek és széttépték. A BM-munkatársak feleségeit és gyerekeit elevenen dobták le a 3–4. emeletről.²⁵³

[19]56. 11. 15-én a lázadók felfegyverzett csoportjai Miskolcra Nyíregyházára érkeztek, ahol felkelést robbantottak ki, szétverték a BM megyei osztályának épületét, keresték az ott dolgozókat és a munkába induló munkásokra lőttek.²⁵⁴ Ennek hatására 1956. november 15-én és 16-án nem vették fel a munkát.

A kormány nem tett semmilyen intézkedést a lázadók említett akciói ellen.

A lezajlott események idején Magyarországon feloszlatták a gazdaságilag gyenge paraszti szövetkezeteket, ugyanakkor a megmaradt gazdaságilag erős szövetkezeteket a kulákok és más ellenséges elemek kirabolják, felgyújtják.

A falusi lakosság anyagilag jómódú, készleteket halmoz fel, összevásárol mindent, ami az üzletekben van.

2. §

„9.” magyar
határóralakulat
vezérkari főnöke,
MATRUK őrnagy
információja
[19]56. 11. 19.

A lázadás idején megmaradt a magyar határőrség főcsoportfőnöksége. Személyi állományából 6–8 ember veszítette életét. A Határőrség parancsnoka továbbra is SZALVA²⁵⁵ ezredes maradt.

A Szovjetunióval közös határon minden határőrségi alakulat megmaradt, mindegyikükben jelenleg egy tiszt és 4–8 katona van. Határőrizeti szolgálatot nem teljesítenek.

Bizonyos magyarországi falvakban megmaradtak a lázadás előtt is működő helyi hatalmi szervek és szövetkezeti gazdaságok, de az utóbbiakban az épületek jelentős részét felégették és feldúlták.

²⁵³ Az állítás nem felelt meg teljesen a valóságnak. Miskolcon 1956. október 26-án a megyei rendőrfőkapitányságnál rendőrök és államvédelmi nyomozók nyitottak tüzet a tüntetőkre. A számos halálos áldozatot követelt sortűz után a tömeg megrohmozta az épületet és négy rendőrtisztet és egy civilt meglincsel. Egyiküket teherautó után kötötték, majd felakasztották. Szokolczai Attila: Tömegmozgalmak Miskolcon, 1956. október 22–23. In: *Évkönyv VIII.* 1956-os Intézet, Budapest, 2000. 303–322, illetve Szokolczai Attila (szerk.): *A vidék forradalma, 1956. I.* 1956-os Intézet–Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2003. 145.

²⁵⁴ Az információ nem felel meg a valóságnak, az 1956. október 26-án Miskolcra Nyíregyházára érkezett csoportok tevékenységének felelevenítése.

²⁵⁵ Szalva János (1922–1984) 1947-től dolgozott a államvédelmi szerveknél. Államvédelmi alezredes (1950), államvédelmi ezredes (1956). 1949-ben Dzerszinszkij tiszti tanfolyamot végzett. 1952–1955 között a Határőrség és belső karhatalom törzsfőnöke. 1955–1956-ban 1 éves határőr iskolát végzett a Szovjetunióban. 1956. augusztus 1-től 1957-ig a határőrség parancsnoka, 1957–1958-ban újra törzsfőnök. 1958 és 1963 között a zalaegerszegi, majd a csornai határőr kerület parancsnoka, azt követően 1968-ig a Belügyminisztériumban osztályvezető.

В некоторых селах Венгрии сохранились существовавшие до мятежа местные органы власти и кооперативные хозяйства, но в последних значительная часть строений сожжена и разорена.

В большинстве же сел отсутствуют органы власти и население, пользуясь этим, расхищает общественные богатства, производит вырубку лесов.

§ 3.

Информация
советского военного
коменданта станции
Захонь майора
ОСИПОВА
19.11.56 года.

17.11.56 г. в населенных пунктах в районе ст. Захонь появились две автомашины «Победа», на которых находилось по 6 вооруженных мятежников. Они призывали население к саботажу, угрожая расправой лицам, выходящим на работу. Железнодорожная ст. Захонь работает нормально, на работу выходит 114 человек. Население ст. Захонь к материальной помощи Советского Союза относится положительно.

По прикордону

§ 1.

Показания нарушителя
границы КУЦ И.К.
19.11.56 г.

Дополнение к КРС на 19.11.56 г. § 1

Задержанный 17.11.56 г. на участке 27 погранотряда нарушитель государственной границы КУЦ Иван Карлович 19 ноября 1956 г. дополнительно показал, что в разведывательной школе, расположенной в лесу, примерно 120–130 км от г. Бремена, он обучался с 1950 года по 10.11.56 г., т. е. до момента его выброски на территорию ЧСР.

Указанная школа находилась в 4-х этажном здании, при ней имеется аэродром, два самолета, используемые для обучения прыжкам с парашютом.

На первом этаже школы обучалось четыре группы по пять человек каждая, кто и чем занимался на остальных 3-х этажах школы для КУЦ якобы неизвестно.

Каждая группа готовилась для ведения разведки в какой-либо стране. КУЦ обучался в группе, предназначенной для действий на территории ЧСР. В программу подготовки входило изучение политико-экономического строя, языка, литературы, обычаев той страны, в которой должен был работать агент.

Все обучаемые знали друг друга только по кличкам. Он — КУЦ И.К. — имеет кличку «Орлик», остальные из его группы имели клички «Сова», «Сokol», «Белка» и «Ворон». Другие более конкретные данные установочного и

Ugyanakkor a falvak többségében hiányzik a helyi hatalom, és a lakosság ezt kihasználva fosztogatja a társadalmi vagyont, lopja a fát az erdőből.

3. §

Záhony vasútállomás
szovjet katonai
parancsnoka,
OSZIPOV őrnagy
információja
[19]56. 11. 19.

[19]56. 11. 17-én a Záhony vasútállomás környéki településeken két „Pobeda” gépkocsi jelent meg, amelyeken 6–6 fegyveres lázadó utazott. A lázadók szabotázsra buzdították a lakosságot, leszámolással fenyegették a munkát felvevőket.

Záhony vasútállomás rendszeren működik, 114 ember veszi fel a munkát. Záhony lakossága pozitívan viszonyul a Szovjetunó által nyújtott anyagi segítséghez.

Határmenti helyzet

1. §

KUC I. K. nevű
határsértő vallomása
[19]56. 11. 19.

[19]56. 11. 19-i keltezésű KHJ 1. §-a kiegészítése²⁵⁶

[1]56. 11. 17-én a 27. határóralakulat határszakaszán letartóztatott határsértő, KUC Ivan Karlovics 1956. november 19-én kiegészítésképpen elmondta, hogy 1950-től [19]56. 11. 10-éig, vagyis Csehszlovákia területére történt leugrása pillanatáig volt kiképzésen egy erdőben, a Brémától körülbelül 120–130 km-re működő hírszerző iskolában.

Az említett iskola 4 szintes épületben kapott helyet, mellette van repülőtér és két repülőgép, amelyeket ejtőernyős ugrások oktatására használnak fel.

Az iskola földszintjén öt-öt főből álló négy csoport kapott kiképzést, hogy ki és mivel foglalkozott a többi 3 szinten, arról KUCNAK állítólag nincs tudomása.

Mindegyik csoportot egy-egy meghatározott országban végzendő hírszerzői munkára képezték ki. KUC abba a csoportba tartozott, amelyet Csehszlovákia területén folytatandó tevékenységre készítettek fel. A kiképzés programjába tartozott az ügynök tevékenységi területének választott ország politikai és gazdasági berendezkedésének, nyelvének, irodalmának és szokásainak tanulmányozása.

A kiképzés minden résztvevője kizárólag fedőnéven ismerte egymást. Magának KUC I. K.-nak „Orlik” [„Sasocska”] volt a fedőneve, csoportja többi tagjai „Szova” [„Bagoly”], „Szokol” [„Sólyom”], „Belka” [„Mókusz”] és „Voron” [„Varjú”] fedőnevet viseltek. Más, konkrétabb, a csoporttársai azonosítását és jellemzését szolgáló ada-

²⁵⁶ Lásd a 29. számú dokumentumot.

характеризующего порядка на обучавшихся с ним в группе агентов Куц дать отказался. Одновременно показал, что группой, в которой он обучался, руководил некто КОВАЧ, по национальности чех.

В программу обучения в разведшколе, кроме указанных выше основных дисциплин, также входили:

- топография и черчение;
- парашютное дело;
- автодело: вождение автомобиля и мотоцикла;
- системы оружия и практическая стрельба;
- подрывное дело: изучение мин, способы их применения по подрыву мостов, заводов и зданий;
- фотодело: фотографирование оборонных объектов, местности и отдельных лиц;
- радиodelo и тайнопись;
- система охраны границы и ее оборудование, средства, применяемые на местности против обнаружения следов собаками;
- яды, которыми снабжается агентура на случай ее захвата;
- обучение одной из специальностей, которая должна была использоваться для поступления на интересующее разведку предприятие.

После выброски 11.11.56 г. на территорию ЧСР, Куц находился вместе с Федей в г. Прага до 16.11.1956 г. Местонахождение других двух агентов для него якобы неизвестно, так как он с Федей первыми совершили прыжок. Для выброски с самолета на высоте 8.500 м они были снабжены кислородными приборами и парашюты открыли на высоте 900 м от земли²⁵⁶. Оба были снабжены деньгами по 3000 крон каждый и финскими ножами. Куц-«Орлик» имел задание 13.11.56 г. установить связь в г. Пильзен с неизвестным для него человеком, который затем и должен был руководить его шпионской работой.

Этот человек должен был его встретить у входа в вокзал ст. Пильзен по установленному паролю. Затем легализовать его и устроить на работу на один из заводов. После этого он, Куц, должен приступить к сбору шпионских данных и передавать их этому человеку, а последний американской разведке.

Однако, оказавшись на территории ЧСР, он по договоренности с Федей, который также является якобы жителем г. Москвы, решили не выполнять задание американских разведорганов, а перейти в Советский Союз для оседания на жительство. Для этого они договорились границу в СССР перейти нелегально по одному и встретиться в г. Стрый, Дрогобычской области, где Федя имеет якобы знакомую женщину, которая их обеспечит деньгами и они смогут выехать в Москву на жительство.

Будучи в Праге, Куц по указанию Федеи начертил схему маршрута движения по советской территории: Малый Березный (1406) — Перечин (0008) — Турья Реметы (9816) — Поляна (8844) — Стрый.

²⁵⁶ На лівому полі документа коментар М. Зубатенка «Затяжной [...] нужна [...] и тренировка».

tokat Kuc nem volt hajlandó megadni. Ugyanakkor elmondta, hogy azt a csoportot, amelyben kiképezték, bizonyos KOVÁCS, cseh nemzetiségű személy vezette.

A kiképzés programjához a fent említett főtárgyak mellett tartozott még:

- topográfia és rajzolás;
- ejtőernyős ismeretek;
- gépjárműismeret: gépkocsira és motorkerékpárra vonatkozóan;
- fegyverismeret és gyakorlati lövészet;
- robbantási ismeretek: aknák tanulmányozása, aknatelepítési módszerek hidak, gyárok és épületek robbantására;
- fényképészet: védelmi objektumok, terep és személyek fényképezése;
- rádióismeretek és rejtjelezés;
- határőrizeti rendszer és az azzal kapcsolatos berendezések, eszközök, amelyeket a terepen alkalmaznak, hogy a kutyák ne találjanak nyomokat;
- mérgek, amelyekkel ellátják az ügynököket elfogásuk esetére;
- egy olyan szakma elsajátítása, amely lehetővé teszi a hírszerzést érdeklő vállalatnál való elhelyezkedést.

Csehszlovákia területére [19]56. 11. 11-én történt ejtőernyős ugrás után Kuc 1956. 11. 16-ig Prágában tartózkodott Fegyával együtt. A másik két ügynök tartózkodási helyét Kuc állítólag nem ismeri, mivel Fegyával elsőként hajtották végre az ugrást. A repülőről 8500 méter magasságon történt ugrás végrehajtására oxigénpalackokkal látták el őket, az ejtőernyőket 900 méteres föld fölötti magasságon nyitották ki.²⁵⁷ Mindkettőt ellátták pénzzel, fejenként 3000 koronával, valamint finn késekkel. Kuc-Orliknak az volt a feladata, hogy [19]56. 11. 13-án Plzeň városban tehermentesen kapcsolatot egy számára ismeretlen emberrel, aki a későbbiekben hírszerzői tevékenységét irányította volna.

Ennek az embernek kellett volna fogadnia Kucot Plzeň pályaudvarának bejáratánál egy előre kiválasztott jelszó alapján, azután legalizálni és elhelyezni az egyik gyárban. Ezek után Kucnak hozzá kellett volna látnia a hírszerzési adatok összegyűjtéséhez és átadni ezeket az adatokat az említett embernek, aki továbbította volna azokat az amerikai hírszerzésnek.

Azonban Csehszlovákia területén Kuc és Fegyá, aki állítólag szintén moszkvai lakos volt, megbeszélték a helyzetet és úgy döntöttek, hogy nem teljesítik az amerikai hírszerzési szervektől kapott feladatot, hanem átmennek a Szovjetunió területére, állandó letelepedés céljából. Ezért megállapodtak abban, hogy illegálisan, egyenként lépik át a szovjet határt és a Drogobicsi járás Sztrij városában találkoznak, ahol Fegyának állítólag van egy ismerősnője, aki ellátta volna őket pénzzel, azután pedig elutazhattak volna Moszkvába, ahol letelepedhettek volna.

Prágai tartózkodásuk alatt Kuc Fegyá útmutatása alapján lerajzolta a szovjet területen történő utazás útvonalát: Kisberezna (1406) — Perecseny (0008) — Turjaremete (9816) — Polena (8844) — Sztrij.

²⁵⁷ A dokumentum bal oldali margójám Ny. Zubatyenko megjegyzése: „Hosszadalmas [...] szükség van [...] és edzésre.”

Куц имел намерение после перехода границы похитить автомашину или мотоцикл, используя которые доехать до г. Стрый, где встретиться с Федей. Встреча с последним должна состояться в период с 20 по 24 ноября с. г. в разное время суток.

Будучи в Праге, Куц и Федя купили себе костюмы по 650 крон, а остальные деньги якобы расходовали на питание, оставив лишь на путь следования от Праги до границы.

16 ноября 1956 года Куц поездом выехал к границе, взяв билет до станции Стакчин, его провожал Федя. С целью выбора маршрута движения до границы с СССР, он купил карту Чехословакии, по которой и избрал место перехода границы в районе Убля–Малый Березный. Этот маршрут им был избран, как наиболее кратчайший от Праги до границы, местность пересеченная, мало населенная, что и могло обеспечить безнаказанный переход границы.

От ст. Стакчин Куц автобусом через села Колоница, Ладомирово доехал до моста (2000), где сошел с автобуса и южнее села Убля (1802), используя лесистую местность, перешел границу, где и был задержан.

КУЦ показал, что по достижении границы он выбросил карту Чехословакии, оставив себе от нее небольшой кусок участка местности от села Убля до Поляна (8844).

- СПРАВКА:
1. Судя по показаниям Куц и его поведению на следствии, видно, что он неоткровенен и дает показания общего порядка, уклоняясь от прямых ответов по существу.
 2. Следствие и мероприятия по задержанию Феде в г. Стрый проводят органы УКГБ Закарпатской области.

§ 2.

Агент «Сергиенко»
18.11.56 г.

Житель села Мужиево Береговского района, Мейсарош Людвиг Викторович, 1929 года рождения, венгр, без определенных занятий, систематически слушает передачи радиостанции «Голос Америки» и среди населения заявляет, что США скоро окажут помощь Венгрии и тогда нам можно будет приниматься за дело.

A határátlépés után Kuc gépkocsit vagy motorkerékpárt szándékozott lopni, amellyel eljutott volna Sztrijig, ahol találkozott volna Fegyával. A találkozás folyó év november 20. és 24. között jött volna létre különböző napszakokban.

Prágai tartózkodásuk alatt Kuc és Fegya öltönyöket vettek maguknak, mindegyik öltöny 650 koronába került, a többi pénzt állítólag étkezésre költötték csak a Prágától a határig tervezett utazás költségét téve félre.

1956. november 16-án Kuc jegyet vett Takcsány állomásig és vonattal indult el az államhatárhoz, Fegya kikísérte a vonathoz. Hogy kiválaszthassa a szovjet határhoz vezető útvonalát, Kuc vett egy Csehszlovákia térképét és a térképen kiválasztotta a határátlépés helyét Ugar-Kisberezna térségében. Ezt az útvonalat azért választotta, mert a legrövidebb volt Prágától a határig, a terep egyenetlen, a terület gyéren lakott, ami biztosíthatta volna a büntetlen határátlépést.

Takcsány állomástól Kuc Kiskolon és Ladomérvágása falvakon keresztül busszal eljutott a hídig (2000), ahol leszállt a buszról és Ugar falutól (1802) délre kihasználva az erdős terepet átment a határon, ahol letartóztatták.

KUC elmondta, hogy elérve a határt kidobta Csehszlovákia térképét és csak Ugar falutól Polenáig (8844) terjedő területet mutató kis darabkáját hagyta magánál.

FELJEGYZÉS: 1. Vallomásából és a nyomozás során tanúsított magatartásából ítélve kiderül, hogy Kuc nem őszinte, általános jellegű vallomást tesz, miközben kerül az egyenes, lényegyet érintő válaszokat.
2. A nyomozást és Fegyá Sztrij városban történő letartóztatását célzó intézkedéseket az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének szervei hajtják végre.

2. §

„Szergijenko” ügynök
[19]56. 11. 18.

A Beregszászi járás Nagymuzsaly falujának lakosa, Mészáros Lajos (született 1929-ben, magyar, foglalkozás nélküli) rendszeresen hallgatja az *Amerika Hangja* adásait és a lakosság körében terjeszti, hogy „az USA hamarosan segítséget nyújt Magyarországnak, és akkor mi is hozzáfoghatunk a munkánkhoz.”

„Szoszted” ügynök
[19]56. 11. 15.

Még [19]56. 10. 28-án Mészáros a kolhoz boltjában Picskár Jurij Dmitrijevics, Matij Alekszandr Alekszandrovics és Lejkó Sándor jelenlétében kijelentette: „A magyarok jól teszik, hogy ütik a kommunistákat. Bármi-kor kész vagyok segíteni nekik, hogy megszabaduljunk a kolhozoktól és felosszuk a földet a lakosok között. A kommunisták elleni harcra 2 pisztolyom van...”²⁵⁸

²⁵⁸ A dokumentum baloldali margóján Ny. Zubatyenko megjegyzése áll: „Kikérdezni. [Aláírás].”

Агент «Сосед»
15.11.56 г.

Еще 28.10.56 г. Мейсарош, будучи в колхозном ларьке, в присутствии Пичкарь Юрия Дмитриевича, Матей Александра Александровича и Лейко Александра заявил: «Венгры правильно делают, что бьют коммунистов. Я готов им помочь в любую минуту для того, чтобы освободиться от колхозов и разделить землю среди населения. Для борьбы с коммунистами я имею 2 пистолета»²⁵⁷.

СПРАВКА: Данные об антисоветских высказываниях Мейсарош поступали и ранее. По существу информирован аппарат КГБ в Береговском районе.

§ 3.

Доверенный «В»
18.11.56 г.

Житель села Шишловцы Ужгородского района, ОРОС Александр, 35 лет, венгр, работает учителем в начальной школе села Прикордонное^{258,259}, продолжает высказывать антисоветские настроения и выражать сочувствие венгерским мятежникам.

СПРАВКА: Данные заслуживают доверия. Об антисоветских высказываниях Орос данные поступали и ранее. По существу информирован аппарат КГБ в Ужгородском районе.

§ 4.

Заявитель Головко А.Е.
18.11.56 г.

Житель поселка Вилки Виноградского района, ЕВЧАК Берталон, 35 лет, венгр, чернорабочий детского дома, в беседе с поваром детдома Лубай Марией, в присутствии Головко Александры Ефимовны, восхвалял действия венгерских мятежников по расправе над коммунистами. При этом Евчак заявил: «Мы здесь также подберем надежных людей и перережем всех русских»²⁶⁰.

СПРАВКА: Данные первичны. По существу ориентирован аппарат КГБ в Виноградском районе.

²⁵⁷ На лівому полі документа вказівка М. Зубатенка «Запросить [Підпис]».

²⁵⁸ Так само.

²⁵⁹ Зараз с. Ботфалва Ужгородського р-ну Закарпатської області.

²⁶⁰ На лівому полі документа вказівка М. Зубатенка «Запросить [Підпис]».

FELJEGYZÉS: Korábban is érkeztek információk MÉSZÁROS szovjetellenes kijelentéseiről. Az ügy lényegéről informáltuk a KGB beregszászi járási apparátusát.

3. §

„B” megbízható
kapcsolat
[19]56. 11. 18.

Az Ungvári járás Sislóc falujának lakosa, OROSZ Sándor (30 éves, Botfalva falu általános iskolájában dolgozik tanítóként)²⁵⁹ továbbra is hangoztatja szovjetellenes érzéseit és kifejezi együttérzését a magyar lázadókkal.

FELJEGYZÉS: Az információ megbízható. Korábban is érkeztek információk Orosz szovjetellenes kijelentéseiről. Az ügy lényegéről informáltuk a KGB ungvári járási apparátusát.

4. §

Golovko A. Je.
bejelentő
[19]56. 11. 18.

A Nagyszőlősi járás Tiszaújlak községének lakosa, ÖCSÁK Bertalan (35 éves, magyar, gyermekotthonban dolgozik segédmunkásként) a gyermekotthon szakácsával, LUBÁN Máriával folytatott beszélgetés során, GOLOVKO Alekszandra Jefimovna jelenlétében, dicsőítette, hogy a magyar lázadók leszámolnak a kommunistákkal. Többek között Öcsák kijelentette: „Mi is itt kiválogatjuk a megbízható embereket és levágjuk az összes orosz!”²⁶⁰

FELJEGYZÉS: Első információ. Az ügy lényegéről tájékoztattuk a KGB nagyszőlősi járási apparátusát.

5. §

„L” bejelentő
[19]56. 11. 19.

Beregszász magyar nemzetiségű lakosságának egy része kifejezi együttérzését a magyarországi lázadókkal és reménykedik abban, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete nem hagyja, hogy a magyarországi „forradalmárok” vereséget szenvedjenek.

FELJEGYZÉS: Az információ megbízható. Az ügy lényegéről informáltuk az állambiztonsági szerveket.

²⁵⁹ Ugyanígy.

²⁶⁰ A dokumentum bal oldali margóján Ny. Zubatyenko megjegyzése olvasható: „Kikérdezni, [Aláírás].”

§ 5.

Заявитель «Л»
19.11.56 г.

Часть населения венгерской национальности города Берегово, выражая сочувствие венгерским мятежникам, питает надежды на недопущение Организацией Объединенных Наций поражения «революционеров» Венгрии.

СПРАВКА: Данные заслуживают доверия. По существу информированы органы КГБ.

§ 6.

Заявитель
Аккерман
19.11.56 г.

В качестве уборщицы при Мукачевском райисполкоме работает гр-ка Гута, которая систематически высказывает антисоветские настроения. 18.11.56 г. в присутствии заявителя и его жены она заявила: «Скоро русских прогонят из Закарпатья, тогда мы будем жить свободно».

СПРАВКА: Данные на Гута поступили впервые, не проверены. Информирован аппарат КГБ в Мукачевском районе.

§ 7.

Агент «Перец»
19.11.56 г.

13.11.56 г. в доме жителя села Невицкое, Ужгородского района, ДАНКО Иосифа Михайловича, 1908 года рождения, кроме главы семьи присутствовали: его жена Анна, односельчане Урган Вера и Крелик Иван Юрьевич, 1907 года рождения, украинец, единоличник, которые вели разговор о событиях в Венгрии.

В ходе беседы Крелик И.Ю. заявил: «Я желаю, чтобы русские убралась не только из Венгрии, но и из Закарпатья». И далее: «Русские сами недовольны советским строем, поэтому две дивизии из числа советских войск, находившиеся в Венгрии, перешли на сторону мятежников».

СПРАВКА: Поступившие на Крелик данные не проверены. Информирован аппарат КГБ в Ужгородом районе.

6. §

Akkerman
bejelentő
[19]56. 11. 19.

A munkácsi járási tanács végrehajtó bizottsága alkalmazásában takarítói munkakörben dolgozik Guta polgártársnő,²⁶¹ aki rendszeresen hangot ad szovjetlenes érzéseinek. [19]56. 11. 18-án a bejelentő és felesége jelenlétében kijelentette: „Az oroszokat hamarosan elkergetik Kárpátaljáról, akkor szabadon fogunk élni”.

FELJEGYZÉS: Ez az első, nem ellenőrzött információ Gutával kapcsolatban. Informáltuk a KGB munkácsi járási apparátusát.

7. §

„Perec” ügynök
[19]56. 11. 19.

[19]56. 11. 13-án az Ungvári járás Nevicke falujának lakosa, DANKÓ József (született 1908-ban) házában a családfőn kívül jelen voltak: felesége, Anna, valamint falubeliek, Urgan Vera és Krelik Ivan Jurjevics (született 1907-ben, ukrán nemzetiségű, egyénileg gazdálkodó paraszt), akik a magyarországi eseményekről beszélgettek.

A beszélgetés során Krelik I. Ju. kijelentette: „Azt kívánom, hogy az oroszok nem csak Magyarországról, de Kárpátaljáról is takarodjanak”. És később: „Az oroszok maguk is elégedetlenek a szovjet rendszerrel, ezért a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok két hadosztálya átállt a lázadók oldalára”.

FELJEGYZÉS: A Krelikről érkezett adatok nem ellenőrzöttek. Tájékoztattuk a KGB ungvári járási apparátusát.

8. §

Ukrán
Belügyminisztérium
Kárpátaljai Területi
RFK-ja információja
[19]56. 11. 19.

[19]56. 11. 19-i keltezésű KHJ 2. §-a kiegészítése²⁶²
Radetzky Mihail Karlovics (született 1923-ban, ukrán nemzetiségű, pártönkivüli, az 1941–1945. évi háború alatt „SS”-csapatokban szolgált) ungvári lakost [19]56. 11. 16-án a 33073. számú katonai alakulat (ungvári gépkocsizó zászlóalj) tisztje, a 34 éves NOSZACS Andrej Pavlovics ölte meg. Ez utóbbit felkutatták és letartóztatták az ungvári helyőrség ügyészségének határozata alapján. Radetzky meggyilkolását Noszacs a közös ivászat utáni veszekedés során követte el.

FELJEGYZÉS: Az információ megbízható.

²⁶¹ Aláhúзва fekete ceruzával.

²⁶² Lásd a 29. sz. dokumentumot.

Информация УМ
УМВД Закарпат.
области
19.11.56 г.

§ 8.

В дополнение КРС на 19.11.56 г., § 2²⁶¹.

Убийство жителя г. Ужгород Радецкого Михаила Карловича, 1923 года рождения, украинца, беспартийного, служившего в период войны 1941–1945 гг. в войсках «СС», было совершено 16.11.56 г. офицером воинской части 33073 (Ужгородский автобат) НОСАЧ Андреем Павловичем, 34-х лет. Последний разыскан и арестован прокуратурой Ужгородского гарнизона. Убийство Радецкого совершено Носач на почве ссоры, возникшей после совместной пьянки.

СПРАВКА: Данные достоверны.

§ 9.

Доверенный «С»
19.11.56 г.

Житель села Вышково Хустского района, МУНКАЧИ Степан Степанович, 1924 года рождения, венгр, лесник Буштинского лесничества, в беседе с источником, в присутствии лесника Немеш Ивана Васильевича, 1903 года рождения, заявил: «В Венгрии идет настоящая война и как только Организация Объединенных Наций начнет помогать Венгрии, русские будут бежать оттуда, а убегая, они будут все уничтожать на своем пути. К этому нам нужно подготовиться»²⁶².

СПРАВКА: Данные поступают впервые, требуют проверки, Информирован аппарат КГБ в Хустском районе.

§ 10.

Заявитель «П»
19.11.56 г.

В селе Батево Береговского района, проживает бывший офицер пограничных войск МВД майор запаса ПУХОВ, который 17 и 18 ноября с. г. находился в командировке. Возвратившись из командировки, Пухов обнаружил, что окна его квартиры выбиты, мебель разбросана. Лица, совершившие преступление, не установлены.

СПРАВКА: Данные достоверны. Мероприятия проводит Береговский райотдел милиции.

²⁶¹ Див. документ № 29.

²⁶² На лівому полі документа вказівка М. Зубатенка «Запросить [Підпис]».

9. §

„SZ” megbízható
kapcsolat
[19]56. 11. 19.

A Huszti járás Visk falujának lakosa, MUNKÁCSI István (született 1924-ben, magyar, a bustyaházai erdőgazdaság erdésze) forrásunkkal folytatott beszélgetés során Nemes János erdész (született 1903-ban) jelenlétében kijelentette: „Magyarországon igazi háború folyik, és amikor az Egyesült Nemzetek Szervezete elkezdi segíteni Magyarországot, az oroszok elmenekülnek onnan, és menekülés közben elpusztítanak mindent, ami az útjukba kerül. Erre fel kell készülnünk.”²⁶³

FELJEGYZÉS: Az adatok először érkeztek, ellenőrzésre szorulnak. Tájékoztattuk a KGB huszti járási apparátusát.

10. §

„P” bejelentő
[19]56. 11. 19.

A Beregszászi járás Bányu falujában lakik a BM határőrségének volt tisztje, PUHOV tartalékos őrnagy, aki folyó év november 17-én és 18-án kiküldetésen tartózkodott. Visszatérve a kiküldetésből Puhov felfedezte, hogy lakása ablakait betörték, a bútorokat szétdobálták. A bűncselekményt elkövető személyeket nem azonosították.

FELJEGYZÉS: Az információ hiteles. A Beregszászi járási rendőrkapitányság intézkedik.

§ 11.

„Klára” ügynök
[19]56. 11. 19.

A Rahói járás Aknaszlatina község lakosa, POPP [PAPP] György lakásában esténként rendszeresen összegyűlnek POPOVICS Béla, VAJNÁGI László, HESZBERGER Ferenc és MOLDOVÁN András. Összejöveleiken ezek a személyek az *Amerika Hangja* adásait hallgatják és később szovjetellenes koholmányokat terjesztenek a lakosság körében.

FELJEGYZÉS: Az információ először érkezett, ellenőrizzük. Informáltuk a KGB rahói járási apparátusát.

A BM HATÁRŐRSÉG DÉL-NYUGATI KÖRZETE
IDEIGLENESEN MEGBÍZOTT PARANCSNOKA

[Aláírás]

(EJSZMONT) EZREDES

²⁶³ A dokumentum baloldali margóján Ny. Zubatyenko utasítása áll: „Kikérdezni. [Aláírás].”

§ 11.

Агент «Клара»
19.11.56 г.

На квартире жителя поселка Солотвино Раховского района ПОПП Юрия систематически вечерами собираются Попович Бейло, Вайнаги Василий Васильевич, Хосбергор Франц Францович и Молдаван Андрей Андреевич. Собираясь, эти лица слушают радиопередачи «Голос Америки» и затем среди населения распространяют антисоветские измышления²⁶³.

СПРАВКА: Данные поступают впервые, проверяются. Информирован аппарат КГБ в Раховском районе.

/ВРИО НАЧАЛЬНИКА ПОГРАНИЧНЫХ ВОЙСК
МВД ЮГО ЗАПАДНОГО ОКРУГА
ПОЛКОВНИК

[Подпись не установленной особы]

(ЭЙСМОНТ)

На документі відбиток штампу: «ПРИЛОЖЕНИЕ к вх. № 3806-26/XI.56 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 178–186.
Оригінал. Машинопис.

²⁶³ Так само.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Melléklet a 3806–56/XI. 26.
Beérk[ező] sz[ámhoz]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330 178–186. lap
Eredeti. Gépirás.

№ 33

**Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК
КПУ про виявлення антирадянських листівок і написів
в Ужгороді та Одесі**

28 листопада 1956 року

Копія

28 ноября [19]56

№ 2451/н

Совершенно секретно

экз. № 2

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
УКРАИНЫ

КГБ СССР Телеграммой

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

19 ноября с. г. в Ужгородской средней школе № 10 (венгерской) обнаружена антисоветская листовка на венгерском языке, исполненная печатными буквами от руки, автор которой заявляет, что Закарпатье принадлежит Венгрии.

25 ноября утром на базаре гор. Ужгорода обнаружены две антисоветские листовки, исполненные от руки на венгерском языке, одобряющие действия венгерских мятежников.

Для оказания помощи УКГБ в розыске преступника в гор. Ужгород командированы два оперативных работника КГБ при СМ УССР.

25 ноября с. г. в 4.00 на стене диспетчерского пункта Одесского трамвайно-троллейбусного управления обнаружена исполненная мазутом антисоветская надпись: «Долой красный империализм!»

Аналогичная по содержанию и исполнению надпись обнаружена в 11.00 на заборе туббольницы.

Управление КГБ приняты меры к розыску преступника.

Докладываю в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

Верно [Підпис А. Григор'єва]

Черновик уничтожен [Підпис А. Григор'єва]

ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 9–10.

Завірена копія. Машинопис.

33.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának szovjetellenes rölapok és feliratok felfedezéséről Ungváron és Odesszában

1956. november 28.

Másolat

[19]56. november 28.

2451/n

Szigorúan titkos

2. sz. példány

UKRAJNA KOMMUNISTA PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
Szovjetunió KGB-nek távirati úton

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

Ez év november 19-én az ungvári 10. sz. (magyar) középiskolában magyar nyelvű, kézírással, nyomtatott betűkkel készített szovjetellenes rölapot fedeztek fel, amelynek szerzője kijelenti, hogy Kárpátalja Magyarországhoz tartozik.

November 25-én reggel az ungvári piacon két szovjetellenes rölapot fedeztek fel, ami magyar nyelven kézírással készült, és helyesli a magyar lázadók tevékenységét.

A bűnösök felkutatásában az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségének nyújtandó segítség céljából Ungvárra irányítottuk az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság két operatív munkatársát.

Ez év november 25-én 4 órakor az odesszai villamos-trolibusz igazgatóság diszpécser pontjának falán pakurával készült szovjetellenes feliratot fedeztek fel: „Le a vörös imperializmussal!”

A tartalmát és az elkészítés módját tekintve hasonló feliratot találtak 11 órakor a tüdőkörház kerítésén.

A Csoportfőnökség megtette az intézkedéseket a bűnösök felkutatására.

Tájékoztatás céljából közlöm.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKE

V. NYIKITCSENKO

Hiteles: [A. Grigorjev aláírása]

A piszkozat megsemmisítésre került [A. Grigorjev aláírása]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2754. 9–10. lap
Hiteles másolat. Gépírás.

№ 34

Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу
ЦК КПУ про поширення антирадянських листівок
у с. Солотвино на Закарпатті

30 листопада 1956 року

Копія

30 ноября [19]56

№ 2481/н

Совершенно секретно

экз. № 2

ЦК КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ УКРАИНЫ

КГБ СССР Телеграфом

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

22 ноября с. г. в УКГБ при СМ УССР по Николаевской области поступил анонимный документ, адресованный начальнику Снегиревского РОМ МВД. Автор документа возводит клевету на КПСС и Советское правительство²⁶⁴.

Ведется розыск автора анонимного документа.

25 ноября с. г. в УКГБ Закарпатской области поступили данные о распространении в поселке Солотвино, Раховского района семи антисоветских листовок, злобного клеветнического характера, на русском языке²⁶⁵.

На розыск распространителей листовок направлены оперативные работники.

В адрес первого секретаря Станиславского областного комитета КП Украины тов. ЩЕРБАК по почте, со штампом 23 ноября с. г., поступило анонимное письмо следующего содержания²⁶⁶:

«Дорогой тов. ЩЕРБАК убирайтесь от сюда по добру иначе не уйдете.

Едьте в Москву мы сами без вас поживем забирайте своих коллег.

Украинцы».

По сообщению УКГБ при СМ УССР по Одесской области, утром 25 с. г. в городе Балта начальник радиоузла НАСУЛЕНКО Н.Я., 1915 года рождения,

²⁶⁴ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «9835».

²⁶⁵ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «9857».

²⁶⁶ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «вх. 9861».

34.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának szovjetellenes röplapok terjesztéséről Kárpátalján, Sztatina községben

1956. november 28.

Másolat

[19]56. november 30.
2481/n

Szigorúan titkos
2. sz. példány

Ukrajna Kommunista Pártja KB-nak
Szovjetunió KGB-nek távíróval

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

Ez év november 22-én az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Nyikolajevi Területi Csoportfőnökségéhez aláírás nélküli levél érkezett, amelyet a Belügyminisztérium sznyegirovi járási rendőrkapitánysága vezetőjének címeztek. A dokumentum szerzője rágalmazza az SZKP-t és a szovjet kormányt.²⁶⁴

Folyamatban van az anonim dokumentum szerzőjének felkutatása.

Ez év november 25-én a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökséghez adatok érkeztek orosz nyelvű szovjetellenes röplapok terjesztéséről a Rahói járás Aknasztatina településén, amelynek rosszindulatú, rágalmozó jellege volt.²⁶⁵

A röplapok terjesztőinek felkutatására operatív munkatársakat küldtünk ki.

Az Ukrán KP Sztanyiszlavi Területi Bizottsága első titkára, SCSEBBAK elvtárs címére postán, a postai bélyegző szerint ez év november 23-án anonim levél érkezett a következő tartalommal:²⁶⁶

„Kedves SCSEBBAK elvtárs, takarodjon innen addig, amíg nem történik baj, később már nem menekülhet el.

Utazzon Moszkvába, mi maga nélkül is elélünk, szedje össze a kollégáit.

Ukránok”

²⁶⁴ A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: «9835».

²⁶⁵ A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: «9857».

²⁶⁶ A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: „beérk[ező] 9861”.

член КПСС, в течение 7–10 минут транслировал по районной сети передачу радиостанции «Би-Би-Си» о положении в Венгрии²⁶⁷.

26 ноября с. г. в селе Дяково, Виноградовского района, Закарпатской области, на здании правления колхоза обнаружена антисоветская надпись, повстанческого содержания, исполненная на венгерском языке.

По всем приведенным фактам ведется расследование.

Докладываю в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

В. НИКИТЧЕНКО

Вх. № 9867, 9861, 9857, 9827, 9835 в 4 отделе.

Верно [Підпис нерозбірливий]

Черновик уничтожен [Підпис нерозбірливий]

ГДА СБУ. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 2754. — Арк. 11–12.
Завірена копія. Машинопис.

²⁶⁷ Поруч з абзацом на лівому полі документа написано: «вх. 9827».

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Odesszai Területi Csoportfőnökségének közlése szerint ez év november 25-én reggel Balta városban a rádióadó vezetője, NASZULENKO Ny. Ja. (született 1915-ben, az SZKP tagja, 7–10 perc időtartamban a járási hálózaton a BBC rádióállomás adását közvetítette a magyarországi helyzetről.²⁶⁷

Ez év november 25-én Kárpátalja Nagyszőlősi járásának Nevetlenfalu településén a kolhozvezetés épületén magyar nyelvű lázító tartalmú szovjetellenes feliratot fedeztek fel.

Az összes felsorolt ügyben vizsgálat folyik.

Tájékoztatás céljából közlöm.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKE

V. NYIKITCSENKO

№ 12384, [19]56. XI. 28.

Beérk[ező] № 9867, 9861, 9857, 9827, 9835 a 4. osztályon.

Hiteles: [olvashatatlan aláírás]

A piszkozat megsemmisítésre került [olvashatatlan aláírás]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 2.
op. 1. gy. 2754. 11–12. lap
Hiteles másolat. Gépirás.

²⁶⁷ A bekezdés mellett a dokumentum bal margóján ez áll: „beérk[ező] 9827”.

№ 35

**Лист 1-го відділу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
на адресу Уповноваженого апарату КДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області в Мукачівському районі з приводу
агентурних даних про збройну антирадянську групу, що
мала намір перейти в Угорщину**

Грудень 1956 року

Совершенно секретно

екз. № _____

УРСР
КОМІТЕТ
Державної Безпеки
при
Раді Міністрів
УРСР

УССР
КОМИТЕТ
Государственной
Безопасности
при
Совете Министров УССР

УПОЛНОМОЧЕННОМУ
АППАРАТА КГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ В
МУКАЧЕВСКОМ РАЙОНЕ —
подполковнику_

тов. ОГИЕНКО

г. Мукачево

4 Управление

« ___ » декабря 1956 г.

№ _____

г. Киев

Копия: НАЧАЛЬНИКУ 4 ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ
СМ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

подполковнику

Тов. ТРОЯК

г. Ужгород

На состоявшихся встречах с агентом «КАТЯ» 30.X. и 3.XI.1956 года от нее были получены данные о том, что Циклер-Чигояс, проживающий в г. Мукачево, является якобы участником антисоветской группы, которая имеет оружие и намеревается бежать в Венгрию²⁶⁸.

Прошу сообщить о результатах проверки данных агента «КАТИ».

НАЧАЛЬНИК 1 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ УССР — майор

СВЕРДЛОВ

²⁶⁸ Див. документ № 4.

35.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának
utasítása a Kárpátaljai Terület munkácsi járási állambiztonsági
megbízottjának egy Magyarországra készülődő fegyveres
szovjetellenes csoportra vonatkozó korábbi ügynöki adatok
ellenőrzéséről**

1956. december

[Címer]

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
4. Csoportfőnökség

1956 december „...” Kijev Szigorúan titkos
№ sz. p.l.d.

KÁRPÁTALJAI TERÜLET MUNKÁCSI JÁRÁS
ÁLLAMBIZTONSÁGI MEGBÍZOTTJÁNAK
OGIENKO alezredes elvt[árs]nak
Munkács

Másolat: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉG 4. OSZTÁLYA VEZETŐJÉNEK

TROJAK alezredes elvt[árs]nak
Ungvár

A „KÁTYA” fedőnevű ügynökkel 1956. X.30-án és XI. 3-án lebonyolított találkozókon információt kaptunk arra vonatkozóan, hogy a Munkács városában lakó Cikler-Csigojasz [Czigler-Csigolyás?], állítólag egy olyan szovjetellenes csoport tagja, amelyik fegyverrel rendelkezik, és szökni készül Magyarországra.²⁶⁸

Kérem, tájékoztassanak a „KÁTYA” ügynök által közölt információ ellenőrzésének eredményéről.

²⁶⁸ Lásd a 4. sz. dokumentumot.

На документі довідка Степанова «Справка: т. Свердлову доложено, получено указание при выезде в Ужгород проверить правдоподобность этих данных на месте. [Підпис]».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 113
Копія. Машинопис на бланку.*

Az USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖKSÉGE
1. OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

SZVERDLOV őrnagy

A dokumentumon Sztjepanov határozata szerepel: „Megjegyzés: jelentettük Szverdlov elvtársnak, megkaptuk az utasítást, hogy későbbi ungvári utunk során helyben ellenőrizzük az információ hitelességét. [Aláírás]”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára]
f. 1. gy. 1330. 116. lap
Másolat. Gépirás.*

№ 36

**Доповідна записка УКДБ при РМ СРСР на Львівській
залізниці про агентурно-оперативні заходи щодо
виявлення політичних настроїв серед місцевого населення**

4 грудня 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Экз. № 3

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ при
СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

Генерал-майору тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О реагировании железнодорожников на события в Венгрии и Египте, продолжают поступать следующие сигналы:

Так, бухгалтер топливно-распределительной конторы паровозной службы Львовской жел[езной] дороги ГЕРЕНЧУК С.И. заявляет, что при (фамилия одного из руководителей партии и правительства) было лучше руководство государством, чем теперь при (фамилии руководителей КПСС и Советского правительства). Они теперь разъезжают, пьют и гуляют, а это отражается на жизни трудящихся. ГЕРЕНЧУК считает, что нечего нам было вмешиваться в события в Венгрии и оказывать какую-либо помощь, пусть они живут как хотят.

19.XI.1956 года источник «Орлов» ехал поездом № 62 Ужгород–Львов и в 5 часов утра зашел к главному кондуктору Львовского резерва МАРКОВУ. В беседе МАРКОВ рассказал, что, как ему известно, от одной поезда бригады, посылаемые в Венгрию продукты и стройматериалы мадьяры не хотят разгружать. Возмущаясь этим МАРКОВ заявил: «Наше правительство показывает себя, что мы богаты, дают помощь венграм, а наш народ нищий и голодный». Поскольку источник стал разъяснять неправильность взглядов МАРКОВА, последний дальнейший разговор прекратил.

По сообщению агента «Павлова» — мастер парикмахерской вокзала ст. Львов–главный ДУЧИНСКИЙ М.И. 20.XI — говорил, что правительство Венгрии, пришедшее к власти в 1945 году, не является народным, так как установлено оно при содействии Советской Армии, а не революцией внутри страны. Поэтому ДУЧИНСКИЙ заявляет, что заговорщики в Венгрии находят некоторую поддержку среди населения. Зверства и бесчинства заговорщиков он объясняет их жестокостью и в прошлых годах.

36.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének jelentése a vasúti dolgozók véleményéről a magyarországi és egyiptomi események kapcsán

1956. december 4.

SZIGORÚAN TITKOS

3. sz. pld.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK

NYIKITCSENKO V. F. vezérőrnagy elvt[árs]nak
Kijev

JELENTÉS

A vasutasoknak a magyar és egyiptomi eseményekkel kapcsolatos reakcióiról a következő jelzések érkeznek:

Így például a Lvovi vasútnál működő mozdonyszolgálat üzemanyagelosztó irodájának könyvelője GERENCSUK SZ. I. kijelentette, hogy (a párt és kormány egyik vezetőjének neve) alatt jobb volt az államirányítás, mint most (SZKP és a szovjet kormány vezetőinek neve) alatt. Ők most utazgatnak, isznak és szórakoznak, ez pedig kihat a dolgozók életére. GERENCSUK szerint nem kellett volna beavatkozni a magyar eseményekbe semmilyen segítségnyújtással, hadd éljenek, ahogy nekik tetszik.

1956. XI. 19-én az „Orlov” fedőnevű forrás a 62-es számú vonattal utazott az Ungvár–Lvov vonalon és reggel 5-kor benézett a Lvovi tartalék főkalauzához MARKOV-hoz. A beszélgetés során MARKOV elmondta, hogy az egyik vonatszemélyzettől megtudta, a magyarok nem hajlandók kirakni a Magyarországra küldött élelmiszert és építőanyagokat. Ezen felháborodva MARKOV kijelentette: „A kormányunk azt mutatja, hogy gazdagok vagyunk, segítséget küld a magyaroknak, pedig a népünk szegény és éhes”. Mivel a forrásunk elkezdte magyarázni, hogy MARKOV nézetei hibásak, az utóbbi befejezte a beszélgetést.

„Pavlov” ügynök jelentése szerint november 20-án a Lvov főpályaudvarán lévő fodrászat egyik fodrásza, DUCSINSZKIJ M. I. azt mondta, hogy az 1945-ben hatalomra jutott magyar kormány nem népi, mivel a Szovjet Hadsereg segítségével és nem az országon belüli forradalom által jött létre. DUCSINSZKIJ kijelentette, hogy ezért a magyar összeesküvők bizonyos támogatást élveznek a lakosság körében. Az összeesküvők kegyetlenkedéseit és garázdálkodását az előző évek kegyetlenkedéseivel magyarázta.

Вмешательство Советского Союза в дела Венгрии он считает неверным, так как Венгрия должна была разрешить вопросы своими внутренними возможностями. Но в тоже время, по его мнению, вмешательство было необходимым для подавления контрреволюционного мятежа.

11 ноября с. г. со ст. Кишинев до ст. Львов с одесским поездом ехал работник кладовой обмундирования главного материального склада Львовской жел[езной] дороги — ГЕРБИЧ Михаил. В беседе с агентом «Шаблонским» по вопросу о событиях в Египте он заявил, что евреи (Израиль) вынуждены были начать войну против Египта, так как арабы их всячески притесняли и нападали на них. И далее он сказал, что евреи — это такой народ, что чем больше их прижимают, тем больше среди них растёт национализм...

14 ноября с. г. звеньевая колхоза ПАЙДИЧ М. в своём заявлении в Линотдел КГБ ст. Ужгород сообщила, что стрелочник ст. Ужгород — ЦИРАКИ А.С., будучи в нетрезвом состоянии 13.XI-сего года, ругал нецензурной бранью марксизм-ленинизм, восторгался тем, что разбили коммунистов в Венгрии и говорил, что так же надо сделать в Закарпатье.

На возражения ПАЙДИЧ, что (фамилия руководителя Советского правительства) хорошо отзывается о рабочем классе Венгрии, ЦИРАКИ заявил, что он его лично повесит своими руками, а сам будет руководить.

На ЦИРАКИ возбуждено уголовное дело и проводится документация.

Агент линотделения милиции МВД ст. Чоп «Ягодка» 12.XI-сего года сообщила, что слесарь паровозного депо ст. Чоп ЛЕФЛЕР, будучи в их квартире, заявил, что такие события, как в Венгрии, могут повториться в Чопе. На возражения матери источника, что в Чопе некому делать такие события, да и нет оружия, ЛЕФЛЕР ответил, что он лично знает 18 человек, которые имеют оружие и продолжают приобретать его. Если такие события и не удастся сделать в Чопе, то будут по одному убивать русских.

ЛЕФЛЕР нами взят в активную агентурную разработку, данные агента «Ягодки» нами тщательно проверяются.

17 ноября с. г. от агента «Рыбакова» поступили данные, что в с. Узловом (ст. Батьево) существует подпольная террористическая организация, которая в Октябрьские праздники собиралась выступить против Советской власти. Вместе с территориальными органами эти данные были подвергнуты проверке и не нашли подтверждения, так как агент «Рыбаков» слышал об этом также от других лиц.

От агента «Кустова» 6.XI-1956 года были получены данные, что слесарь паровозного депо по ст. Мукачево РОЗМАН Ю.Л. 27 октября в магазине ОРС НОД-5 ст. Мукачево, в присутствии других лиц угрожал, что они русских скоро будут бить, вешать, душиить, как в Венгрии.

По этому факту также получены заявления от свидетелей, на основании чего было возбуждено уголовное дело и проведена документация.

29 ноября с. г. РОЗМАН Ю.Л. арестован и привлекается к уголовной ответственности.

Helytelennek tartja azt, hogy a Szovjetunió beavatkozott Magyarország ügyeibe, mivel Magyarországnak belső erőfeszítésekkel kellett volna megoldania a problémáit. Ugyanakkor szerinte a beavatkozás szükséges volt az ellenforradalmi lázadás leveréséhez.

Folyó év november 11-én az odesszai vonattal utazott Kisinyovból Lvovba a Lvovi vasút központi anyagraktárához tartozó egyenruha-raktár dolgozója GERBICS Mihail. „Sablonszkij” ügynökkel beszélgetve az egyiptomi eseményekről azt mondta, hogy a zsidók (Izrael) kénytelenek voltak háborút indítani Egyiptom ellen, mert az arabok mindenféle módon üldözték és támadták őket. És később azt is mondta, hogy a zsidók olyan nép, hogy minél jobban üldözik őket, annál inkább erősödik náluk a nacionalizmus...

Folyó év november 14-én PAJDICS M. kolhoz-brigádvezető a KGB Ungvár vasútállomásán működő közlekedési osztályára eljuttatott feljelentésében beszámolt arról, hogy folyó év XI. 13-án Ungvár vasútállomás váltókezelője CIRÁKI A. SZ. alkoholos befolyásoltság alatt nyomdafestéket nem tűrő káromkodásokkal szidta a marxizmus-leninizmust, örvendezett azon, hogy Magyarországon szétverték a kommunistákat és azt mondta, hogy ugyanezt kell csinálni Kárpátalján is.

PAJDICSNAK arra az ellenvetésére, hogy (a szovjet kormány vezetőjének a neve) jó véleményen van a magyarországi munkásosztályról, CIRÁKI kijelentette, hogy saját kezével felakasztja, és ő maga lesz a vezető.

CIRÁKI ellen büntetőeljárás indult, folyik az ügy dokumentálása.

Folyó év XI. 12-én a BM Csap vasútállomásán működő rendőrőrsének „Jagodka” [„Bogyóka”] fedőnevű ügynöke jelentette, hogy Csap vasútállomás mozdonytelepének szerelője LEFLER a lakásukban kijelentette, hogy a magyarországihoz hasonló események megismétlődhetnek Csapon is. A forrásunk anyjának ellenvetésére, miszerint Csapon nincsenek olyanok, akik ilyen eseményekben részt vennének, és fegyverek sincsenek hozzá, LEFLER azt válaszolta, hogy személyesen ismer 18 embert, akiknek van fegyverük és folytatják a fegyvervásárlást. Ha nem is sikerül ilyen eseményeket Csapon szervezni, elkezdik egyenként megölni az oroszokat.

LEFLERT aktív ügynöki feldolgozás alá vontuk, „Jagodka” ügynök információját gondosan ellenőrizzük.

Folyó év november 17-én „Ribakov” ügynöktől információ érkezett arra vonatkozóan, hogy Bátyún (Bátyú vasútállomás) földalatti terrorista szervezet létezik, amely abból a célból jött létre, hogy az októberi ünnepek során a szovjet hatalom ellen lépjen fel. A területi szervekkel együtt ellenőriztük az információt, melyeket megerősítettek, mivel „Ribakov” ügynök más személyektől is hallott erről.

1956. XI. 6-án „Kusztov” ügynöktől azt az információt kaptuk, hogy október 26-án a munkácsi vasútállomás „ORSZ-NOD-5” üzletében a munkácsi vasútállomás mozdonytelepének szerelője ROZMÁN Ju. L. más személyek jelenlétében azzal fenyegetőzött, hogy az oroszokat hamarosan ütni, akasztani, tiporni fogják, mint Magyarországon.

Ezzel kapcsolatban tanúvallomásokot kaptunk, melyek alapján büntetőeljárás indult, és lezajlott az eset dokumentálása.

По этому вопросу смотрите нашу отдельную докладную записку № 27 сл. – 6504 от 3 декабря с. г.

По данным агента «Стрелина» от 14.XI-1956 года большинство венгров, проживающих в гор. Мукачево и работающих на железной дороге, в возрасте от 30 до 50 лет, осуждают венгерских мятежников, называя их идиотами.

Однако, работающий в энергоучастке–I БАРТА Тибор — венгр, заявляет: «Сколько же могут и до каких пор будут терпеть венгры русских».

Житель пос. Чоп Ужгородского района Закарпатской области ВАРГА Золтан в своём заявлении от 17.XI-56 г. в ЛО КГБ ст. Ужгород сообщил со слов почтальона ЧУПИК, что бывших работников МВД (в т. ч. самого ВАРГА) и коммунистов, скоро будут убивать.

Заявление ВАРГА и другие материалы направлены начальнику Управления КГБ при СМ УССР по Закарпатской области для оперативного использования.

По сообщению агента Линотдела милиции ст. Ужгород «Турова», багажный весовщик ст. Ужгород ГУСНАЙ, в присутствии других лиц, 4 или 5 ноября с. г., когда шли воинские эшелоны, заявлял: «Если русские войска в Венгрии произведут хотя бы один выстрел, то американцы обязательно пойдут против русских. Тогда мы русским не дадимся и будем знать кого бить и резать».

Далее ГУСНАЙ заявлял, что русские вывезли из Венгрии свои семьи и стали убивать мирных венгерских жителей. Русские опозорились на весь мир, так как насиловали венгерских женщин, а потом их убивали.

Данные «Турова» проверяются через другую агентуру.

Башмачник ст. Ужгород ДАНЧ Карл 5.XI-с. г. в присутствии агента «Эмберг» и других лиц высказывал недовольство вмешательством советских войск в венгерские события и, по его мнению, было лучше, если бы Венгрию освободили с Запада.

Агент «Васильева» 11 ноября с. г. обратилась к киоскеру на перроне ст. Мукачево ОРОС, чтобы он ей отпустил колбасы. ОРОС заявил, что колбасы больше не увидите. На вопрос «Васильевой» — «почему не увидим? всегда была колбаса?» ОРОС ответил: «Да, большевики кормили вас колбасой, но не настоящей, а конской, а теперь и такой не будет».

Гражданка ГУБАНОВА 14.XI-с. г. в своём заявлении в органы КГБ сообщила, что работник НГЧ-6 ст. Ужгород, комсомолец ТРАМБОЛА высказывает антисоветские суждения. Так, помощь, оказанная Советским Союзом Венгрии, по его мнению, пойдет на снабжение Советских войск в Венгрии, которые давали венгерских детей танками.

Заявительнице ГУБАНОВОЙ он заявил: «Зачем вы сюда понаехали?» На ответ ГУБАНОВОЙ, что она командирована по путёвке, сказал: «Это его земля и никуда он отсюда не поехал бы, какая бы власть здесь не была. Ему всё равно при какой власти работать».

По данному вопросу информированы партийные органы.

Старший стрелочник ст. Орошены (Черновицкое отделение дороги) ЯРЕЦКИЙ Василий 14.XI-с. г. в беседе с агентом «Патриот» рассказал, что со слов его

Folyó év november 29-én ROZMÁN Ju. L.-t letartóztatták és büntetőjogi felelősségre vonták.

Erre a kérdésre vonatkozóan lásd a folyó év december 3-án kelt külön feljegyzésünket № 27 szl.-6504.

„Sztrelina” ügynök 1956. XI. 14-ei keltezésű információja szerint a Munkácson lakó és a vasúton dolgozó 30 és 50 év közötti magyarok többsége elítéli a magyarországi lázadókat, idiotáknak nevezik őket.

Ugyanakkor az I. energiaellátó állomáson dolgozó BARTA Tibor nevű magyar kijelentette: „A magyarok mennyi ideig és meddig képesek elviselni az oroszokat?”

A Kárpátaljai Terület Ungvári járásában VARGA Zoltán csapi lakos az Állambiztonsági Bizottság Ungvár vasútállomáson működő közlekedési osztályára eljuttatott [19]56. XI. 17-ei feljelentésében CSUPIK postás szavaira hivatkozva közölte, hogy a BM volt dolgozóit (többek között magát VARGÁT is) és a kommunistákat hamarosan meggyilkolják.

VARGA feljelentését más anyagokkal együtt eljuttattuk az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vezetőjének operatív felhasználásra.

Az ungvári vasútállomáson működő rendőrkapitányság közlekedési osztálya „Turov” ügynökének jelentése szerint folyó év november 4-én vagy 5-én, amikor az állomáson a katonai szerelvények haladtak át, Ungvár állomás HUSZNAI nevű csomag-mázsáló munkása más személyek jelenlétében kijelentette: „Ha a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok akárcsak egy lövést adnak le, akkor az amerikaiak biztosan szembeszállnak az oroszokkal. És akkor nem adjuk meg magunkat az oroszoknak és tudni fogjuk, kit kell ütni-vágni”.

Ezenkívül HUSZNAI kijelentette, hogy az oroszok kivitték Magyarországról családjaikat és gyilkolni kezdték a békés magyar lakosságot. Az oroszok világra szóló szégyent hoztak magukra, mert nemi erőszakot követtek el a magyar nőknél, azután pedig megölték őket.

„Turov” információját más ügynökökön keresztül ellenőrizzük.

Folyó év XI. 5-én az ungvári vasútállomás cipésze DANCS Károly „Emberg” ügynök és más személyek jelenlétében elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy a szovjet csapatok beavatkoztak a magyarországi eseményekbe, véleménye szerint jobb lenne, ha Magyarországot Nyugatról szabadítanák fel.

Folyó év november 11-én „Vasziljeva” ügynök a munkácsi vasútállomáson található árusító bódé OROSZ nevű eladójától kolbászt kért. OROSZ kijelentette, hogy a vevők nem látnak többé kolbászt. „Vasziljevának” arra a kérdésére, hogy „miért nem, hiszen mindig volt kolbász?”, OROSZ azt válaszolta: „Igen, a bolsevikok kolbásszal etettek titeket, de nem az igazival, hanem lókolbásszal, most pedig az se lesz”.

Folyó év XI. 14-én GUBANOVA polgártársnő a KGB szerveihez eljuttatott feljelentésében jelezte, hogy az ungvári vasútállomás polgári épületeinek karbantartásával foglalkozó részleg dolgozója, a komszomolista TRAMBOLA szovjetellenes kijelentést tesz. Így például szerinte a Szovjetunió által Magyarországnak nyújtott se-

дочери-студентки, среди студентов Черновицкого Университета (или института) имеются высказывания: «поучимся еще месяца три и пойдём на улицы и будем делать так, как нам нужно, мы уже готовы к выступлению».

По данному факту нами проинформирован начальник Управления КГБ при Совете Министров УССР по Черновицкой области.

Изучение настроений и реагирования железнодорожников на события в Венгрии и Египте продолжаем.

По выявленным фактам проводим необходимые агентурно-оперативные мероприятия.

И. о. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ УССР

на Львовской ж. д. — ПОЛКОВНИК

[Підпис]

А. ОПРЫШКО

27/2-6513

4.XII.56 г.

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Мороз 7.XII. [Підпис]».

На документі резолюція М. Мороза: «Крикуну: для ознакомлення [Підпис] 7.12.56».

На документі резолюція невстановленого автора: «Свердлову. [Підпис нерозбірливий] 10.12.[1956]».

На документі резолюція невстановленого автора «т. Болдину. Кто нам известен из этих лиц. Доложите [Підпис нерозбірливий] 10.12.56».

На документі відбитки штампів: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 10187 «7» XII 1956 г.» та «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР. Вх. № 6735 «6» XII 1956 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 9-14.
Оригінал. Машинопис.

gítséget a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok ellátására fordítják, amelyek tankokkal gázoltak halálra magyar gyerekeket.

A feljelentést tevő GUBANOVÁNAK kijelentette: „Minek jöttetek ide?” GUBANOVA válaszára, miszerint, őt ide hivatalosan vezényelték, azt felelte: „Ez az ő földje, és hogy ő innen nem megy el, bármilyen legyen is itt a hatalom. Neki teljesen mindegy, hogy milyen hatalom alatt kell dolgoznia”.

Erről a kérdésről a pártszervek tájékoztatást kaptak.

Folyó év XI. 14-én az oroseni vasútállomás (csernovcii vasúti szakasz) főváltókezelője JARECKIJ Vaszilij a „Patriot” [„Patrióta”] fedőnevű ügynökkel folytatott beszélgetés során elmondta, hogy egyetemista lánya szerint a csernovcii egyetem (vagy főiskola) hallgatói körében azt beszélték, hogy „még körülbelül három hónapig tanulunk, azután kimegyünk az utcákra és azt tesszük, amit szerintünk kell, már készek vagyunk cselekedni”.

Az esettel kapcsolatban tájékoztattuk az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Csernovci Területi Csoportfőnökségének vezetőjét.

Folytatjuk a vasutasoknak a magyarországi és egyiptomi eseményekkel kapcsolatos hangulatának és reakcióinak tanulmányozását.

A feltárt tényekkel kapcsolatban fogantatosítjuk a szükséges ügynöki-operatív intézkedéseket.

AZ USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének
MEGBÍZOTT VEZETŐJE
[Aláírás] A. OPRISKO EZREDES

27/2-6513
[19]56. XII. 4.

A dokumentumon V. Nyikitcsenko határozata szerepel: „Moroz elv[árs] XII. 7. [Aláírás].”

A dokumentumon Ny. Moroz határozata szerepel: „Krikunnak megismerés céljából. [Aláírás] [19]56. XII. 7.”

A dokumentumon szerepel egy ismeretlen személy határozata: „Szverdlov elvt[árs]nak. [1956.] XII.10. [Olvashatatlan aláírás].”

A dokumentumon ismeretlen személy határozata szerepel: „Bolgyn elv[árs]. Kit ismerünk ezek közül a személyek közül. Jelentést kérek. [Olvashatatlan aláírás] [19]56. 12. 10.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 10187 1956. XII «7».” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] № 6735 1956 XII «6».”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 9–14. lap
Eredeti. Gépirás.

№ 37

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській
області про підсумки агентурно-оперативної роботи
у 1956 р. проти угорських націоналістів**

19 грудня 1956 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Серия «К»

экз. № 1

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСУДАР-
СТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ
УКРАИНСКОЙ ССР —

полковнику товарищу МОРОЗУ Н.Т.
гор. Киев

Вх. 7078-21 22/XII-56 г.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Об итогах агентурно-оператив-
ной работы в 1956 году по венгер-
ским буржуазным националистам.

Оперативная обстановка в настоящее время в Закарпатской области по венгерским буржуазным националистам характеризуется следующими дан-
ными.

На территории области проживает свыше 120 тыс. лиц венгерской нацио-
нальности, сосредоточенных в основном в Береговском, Виноградовском, Уж-
городском и Мукачевском районах.

Венгерские разведывательные и контрразведывательные органы, задол-
го до оккупации Закарпатья мадьярскими войсками, в марте 1939 г. на тер-
ритории области насаждали свою агентуру, создавали диверсионно-тер-
рористические группы и организации, такие как: «Собот-Чопотош»²⁶⁹,

²⁶⁹ Має бути «Собот чопоток» (угор. Szabadcsapatok — Вільні загони) — іррегулярні частини, створені у 1938 у відповідності до політичного рішення угорського уряду, під керівництвом Міністерства оборони і Генерального штабу із цивільних-резервістів, які з пізньої осені 1938–1939 з метою дестабілізації території Підкарпатської Русі (Карпатської України) та підготовки угорської окупації перетинали кордон. Під час здійснення своїх акцій, співпрацюючи з чле-
нами т. зв. «Рондьош гарда», окрім акцій пропаганди та саботажу, вони вступали у сутички з частинами чехо-словацької армії та відділами Карпатської Січі.

37.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentése a magyar „burzsoá
nacionalisták” ellen 1956-ban folytatott ügynöki-operatív
munka eredményeiről**

1956. december 19.

SZIGORÚAN TITKOS

„K” sorozat

1 pld.

Az UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKHELYETTESÉNEK

MOROZ Ny. T. ezredes elvt[árs]nak

Kijev

Beérk[ező] 7078-21 1956. XII/22

JELENTÉS

a magyar burzsoá nacionalisták ellen 1956-ban folytatott
ügynöki-operatív munka eredményeiről

Jelenleg a magyar burzsoá nacionalistákkal kapcsolatos operatív helyzet a Kárpátaljai Területen a következő adatokkal jellemezhető.

A területen több mint 120 ezer magyar nemzetiségű személy lakik, akik főleg a Beregszászi, Nagyszőlősi, Ungvári és Munkácsi járásokban koncentrálnak.

A magyar hírszerző és kémelhárító szervek már jóval Kárpátalja 1939 márciusában bekövetkezett magyar megszállása előtt betelepítettek ügynökeiket erre a területre, diverzáns, terrorista csoportokat és szervezeteket hoztak létre, például: a „Szabadcsapatokat”²⁶⁹, a „Terket-Pejsz-t”²⁷⁰,

²⁶⁹ Az orosz nyelvű eredeti dokumentumban hibásan „Szobot-Csopotos”-nak írták. A magyar kormányzat politikai döntése alapján a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkari Főnökség irányításával 1938-ban tartalékos katonákból, civilekből létrehozott irreguláris egységek, amelyek 1938 október-december folyamán a térség destabilizálása és a magyar bevonulás előkészítése céljából több ízben, kisebb-nagyobb csoportokban átlépték Kárpátalja határát. Az akciók során — együttműködve az ún. „Rongyos Gárda” tagjaival — a propaganda és szabotázs tevékenység mellett alkalmanként megütköztek a csehszlovák hadsereg egységeivel. Tevékenységükkel kapcsolatban lásd Hornyák Csaba: A kárpátaljai akció (1938) Aetas 8. 1988/1 5-27., illetve Sőregi Zoltán: „EGY FELEMÁS DIVERZÁNSAKCIÓ — SZABADCSAPATOK KÁRPÁTALJÁN, 1938 ŐSZÉN”. *Felderítő Szemle VIII.* (4.), 148-156. Lásd még Пагіря О. Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман. — Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2020

²⁷⁰ A fonetikus átírás alapján nem sikerült kideríteni, hogy milyen szervezetről van szó.

«Теркет-Пейс»²⁷⁰, «Рондьош-Гардо»²⁷¹. После оккупации на базе этих организаций и групп были созданы и активно действовали фашистские и профашистские партии²⁷²: «Нилош-Керестеш» — партия «скрещенных стрел»²⁷³, возглавлявшаяся известным немецким агентом САЛАШИ. «Мадьяр-эйлет-парт» (МЭП) — «партия мадьярской жизни»²⁷⁴, считалась правительственной и возглавлялась ХОРТИ²⁷⁵. Членами «МЭП» являлись торговцы, ремесленники, чи-

Про діяльність «Собот чопоток» див.: Sőregi Zoltán: Egy felemás diverzánsakció — Szabadcsapatok Kárpátalján, 1938 őszén. Felderítő Szemle, VIII. (4.) 1939. december 148–156. и Hornyák Csaba: A kárpátaljai akció (1938) Aetas 8. 1988/1 5-27; Пагіря О. Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман. — Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2020.

²⁷⁰ Не вдалося встановити про яку організацію йде мова.

²⁷¹ «Рондьош гарда» (угор. Rongyos Garda — Гвардія обідранців) — у квітні 1919 з колишніх військових офіцерів та антикомуністичних цивільних добровольців в Угорщині був організований загін, який брав активну участь в переслідуванні та убивствах учасників «диктатури пролетаріату». У серпні 1921 члени «Рондьош гарда» взяли участь у так званому західно-угорському повстанні, що мало на меті запобігти передачі передбачених умовами Тріанонського мирного договору територій Бургенланду Австрії. Протягом жовтня 1921 «повстанці» під керівництвом командира загону Пала Пронаї створили самостійну державу з назвою «Лайтабаншаг», що врешті проіснувала один місяць. Такі дії спонукали західні держави у грудні 1921 дозволити провести референдум, за результатами якого м. Шопрон та його околиці і надалі залишилися у складі Угорщини. Восени 1938, на фоні чехословацької кризи, озброєні підрозділи реорганізованого загону «Рондьош гарда» регулярно проникали на територію Закарпаття, де протягом кількох тижнів проводили менші збройні акції проти місцевої чехословацької влади та своїми діями залякували місцеве українське населення. У 1939 кілька членів цієї організації у лавах фінських військ взяло участь у радянсько-фінській війні.

²⁷² Дані неправдиві. Після окупації території Закарпаття Угорщиною у березні 1939 ці організації не відігравали помітної ролі в місцевому політичному житті краю.

²⁷³ Партия «Нілошкерестеш» («Схрещених стріл») — фашистська партия Угорщини, що була створена у березні 1939 колишнім військовим офіцером Ференцом Салаші в якості правонаступниці Партії національної волі, створеної ним у 1935 році із тотожною антикомуністичною, антикапіталістичною та антисемітською ідеологією. Після створення кількісний склад партії коливався від 100 тис. до 300 тис. осіб. 28 травня 1939 на парламентських виборах партия отримала 15% голосів, ставши другою за чисельністю партією угорського парламенту. З 1942 офіційною назвою партії була «Партия «Схрещених стріл» — гунгаристський рух». Після усунення від влади Міклоша Горти, за підтримки німців на чолі з «керівником нації» Ференцем Салаші партією «Схрещених стріл» було створено уряд, що протримався до 28 травня 1945. Під час свого існування створені ним загони вбили сотні людей. 26 лютого 1945 партия була законодавчо заборонена Тимчасовим національним урядом Угорщини. Після війни угорські суди визнали Салаші та інших керівників партії воєнними злочинцями, засудили їх до смертної кари і стратили.

²⁷⁴ Партия угорського життя («Мадьяр-эйлет-парт», угор. Magyar Élet Pártja; Партия єдності (1922–1932), Партия національної єдності (1932–1939) — урядова консервативна партия Угорщини міжвоєнного періоду, що існувала з різними назвами. Її керівником був граф Іштван Бетлен. Міклош Горти ніколи не був членом чи керівником цієї партії.

²⁷⁵ Горти Міклош (1868, м. Кендереш (Угорщина) — 1957, м. Ештуріл (Португалія) — адмірал, державний діяч, регент Угорського королівства (1920–1944). 1886 закінчив Військово-морську академію в м. Фіуме (Рієка). У 1909–1912 змінивши кілька посад, був ад'ютантом короля Франца Йосифа I. Під час Першої світової війни як командир корабля брав участь у кількох

a „Rongyos Gárdát”²⁷¹. A megszállás után ezen csoportok és szervezetek alapjaiban aktív tevékenykedő fasiszta és profasiszta pártok alakultak meg.²⁷² A Nyilaskeresztes Pártot²⁷³ az ismert német ügynök SZÁLASI vezette. A „Magyar Élet Pártja”²⁷⁴ (MÉP) kormánypártnak számított, HORTHY²⁷⁵ vezette. A MÉP tagjai keres-

²⁷¹ Volt katonatisztekkel, antikommunista civil önkéntesekből 1919 áprilisában szerveződött irreguláris katonai különítmény, amely részt vett a proletárdiktatúra résztvevőinek üldözésében, gyilkosságok végrehajtásában. Hosszabb szünet után 1921 augusztusában a „Rongyos Gárda” tagjai részt vettek az ún. „nyugat-magyarországi felkelésben”, azzal a céllal, hogy megakadályozzák a trianoni békeszerződésben Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek (Burgenland) átadását az osztrák hatóságoknak. Október folyamán a „felkelők” Prónay Pál különítmény-parancsnok vezetésével Lajtabánság néven önálló államot hoztak létre, ami egy hónapig állt fenn. Ez arra készítette a nyugati hatalmakat, hogy 1921 decemberében népszavazást engedélyezzenek, amelynek eredményeképpen Sopron és környékének lakossága Magyarország része maradt. 1938 késő őszen a csehszlovák állam fokozatos szétesésének fényében az újjászerveződött „Rongyos Gárda” fegyveres egységei beszivárogtak Kárpátalja területére, ahol heteken át kisebb akciókat hajtottak végre a csehszlovák hatóságok ellen, megfélemlítették az ukrán lakosságot. 1939 márciusában a magyar hadsereg bevonulása előtt Lengyelország irányában elhagyták Kárpátalját. A szervezet több tagja 1939-ben a finn csapatok soraiban részt vett a finn-szovjet háborúban.

²⁷² A jelentés nyilvánvalóan hamis beállítás. A kárpátaljai terület Magyarországhoz történt visszacsatolását követően ezek a szervezetek nem játszottak szerepet a helyi politikai életben.

²⁷³ A Nyilaskeresztes Párt magyarországi fasiszta párt, melyet Szálasi Ferenc volt katonatiszt — korábban más néven létezett azonos eszmeiségű (antikommunista, antikapitalista, antiszemita) pártja utódként — ezen a néven 1939 márciusában alakított. A párt taglétszáma a megalakulását követő években 100–300 ezer fő között ingadozott. Az 1939. május 28-ai parlamenti választásokon a szavazatok 15%-át kapta, és ezzel a magyar parlament második legnagyobb pártjává vált. Hivatalos neve 1942-től Nyilaskeresztes Párt — Hungarista Mozgalom lett. 1944. október 15-én Horthy Miklós kormányzó eltávolítását követően közvetlen német támogatással Szálasi Ferenc, mint „nemzetvezető” irányításával a Nyilaskeresztes Párt alakított kormányt, amely 1945. március 28-ig létezett. Fennállása idején az általa felállított különítmények emberek százait gyilkolták meg. A pártot az Ideiglenes Nemzeti Kormány jogilag 1945. február 26-án betiltotta. A háború után a magyar bíróságok Szálasi és a párt többi vezetőjét háborús bűnösnek nyilvánították, halálra ítélték és kivégezték.

²⁷⁴ Magyar Élet Pártja — (Egységes Párt 1922–1932, Nemzeti Egység Pártja 1932–1939) különböző neveken a magyar parlament — Bethlen István gróf által alapított — kormányzó pártja a két világháború között. Horthy Miklós sohasem volt a párt tagja és vezetője.

²⁷⁵ Horthy Miklós (Kenderes, 1868– Estoril, Portugália 1957) tengerésztiszt, államférfi, 1920 és 1944 között a Magyar Királyság kormányzója. 1886-ban fejezte be a haditengerészeti akadémiát Fiumében. Több beosztást követően 1909–1912 között I. Ferenc József király tengerészeti szárnysegédje. Az első világháborúban hajóparancsnokként több ütközetben vett részt az Adriai-tengeren. 1918 februárjától ellentengernagy, októberig az osztrák-magyar hadiflotta főparancsnoka. 1919 júniusában a Szegeden megalakult ellenforradalmi kormány hadügyminisztere, majd a „nemzeti hadsereg” fővezére. Különítményei tevékenyen részt vettek a Tanácsköztársaságot követő „fehérterror” gyilkosságjaiban. 1919 novemberében vonult be Budapestre, ahol 1920. március 1-jén a nemzetgyűlés államfővé, kormányzóvá választotta. 1944 márciusában az ország német megszállását követően is a helyén maradt. A világháború eseményeiben bekövetkezett fordulat, a szovjet csapatok előre nyomulásának hatására október 15-én tűzszüneti kérelemmel fordult a szovjet vezetéshez, és elrendelte a harcok beszüntetését, amit azonban a német befolyás alatt álló katonai parancsnokok nem hajtottak végre. Másnap német nyomásra aláírta a lemondását, a hatalmat átadta Szálasi Ferencnek és pártjának. Ezt követően Németországba szállították, ahol amerikai hadifogságba került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, de eljárást sem ott, sem Magyarországon nem indítottak ellene. 1948-ban Németországból átköltözött Portugáliába, ott halt meg Lisszabon közelében. Az 1990-es években hamvait haza hozták és Magyarországon temették el.

новники и реформатское духовенство. «МЭП» насчитывала до 6700 членов, объединенных в 60 первичных организациях.

Большинство главарей мадьярских политпартий и руководителей агентурных служб бежали с оккупантами на Запад и настоящее их местонахождение неизвестно.

Органы государственной безопасности Закарпатской области в свое время репрессировали большое количество враждебного элемента из числа венгерских националистов и пособников оккупантов.

Так, с 1945 по 1953 год арестовано и осуждено:

	<u>Арестовано</u>	<u>Возвратилось в 1945–56 г.г.</u>
агентов венгерской разведки	37	17
агентов венгер[ской] к/разведки	207	104
жандармов	53	6
венгер[ских] бужруаз[ных] националистов	69	69
актива политпартий	350	243
Пособн[иков] венгерским оккупантам	597	398
реформатского духовенства	23	21
террористов «Собот-Чопотэш»	60	48

Некоторые лица, вернувшиеся из заключения, остались на прежних антисоветских позициях и прибыв в Закарпатье, возобновили свою враждебную националистическую и религиозную деятельность, проводя ее нелегально в кругу близких доверительных связей.

С первых дней контрреволюционного путча в Венгрии, в области резко активизировалась антисоветская деятельность мадьярских националистов.

битвах на Адриатическому морі. З 1918 — контр-адмірал, до жовтня 1918 — головнокомандувач австро-угорського військово-морського флоту. У червні 1919 — військовий міністр організованого у м. Сегед антиреволюційного уряду, згодом головний керівник «національної армії». Очолювані ним загони брали активну участь у вбивствах, здійснених під час «білого терору», що мало місце після падіння Угорської Радянської Республіки. У листопаді 1919 увійшов до Будапешта, де 1 березня 1920 Національними зборами був обраний головою держави, регентом. Після німецької окупації країни у березні 1944 року залишився на своїй посаді. В результаті повороту в ході Другої світової війни та наступу радянських військ 15 жовтня звернувся до керівництва СРСР із проханням припинення вогню. Дав наказ припинити бойові дії, який, однак, не був виконаний військовими командирами, які перебували під впливом Німеччини. Наступного дня під тиском Німеччини Горті підписав заяву про відставку, передавши владу Ференцу Салаші та його партії. Опісля був перевезений до Німеччини, де потрапив у військовий полон американців. Як свідок допитувався піл час Нюрнберзького процесу, однак проти нього справа не була розпочата ні на процесі, ні в Угорщині. В 1948 з Німеччини переїхав до Португалії, де і помер неподалік Лісабону. В 1990-х роках його прах повернули та перепоховали в Угорщині.

kedők, kézművesek, hivatalnokok és református lelkészek voltak. A MÉP létszáma közel 6700 fő volt, akik 60 alapszervezetbe tömörültek.

A magyar politikai pártok és felderítő szolgálatok vezetőinek többsége Nyugatra menekült a megszállókkal együtt, tartózkodási helyük jelenleg ismeretlen.

Annak idején a Kárpátaljai Terület állambiztonsági szervei megtorló intézkedéseket alkalmaztak a magyar nacionalistákból és a megszállók támogatóiból kikerült nagyszámú ellenséges elem ellen.

Így például 1945-től 1953-ig letartóztattak és elítéltek:

	<u>Letartóztatottak</u>	<u>Visszatértek 1945–56-ban</u>
magyar hírszerzés ügynökei	37	17
magyar kémelhárítás ügynökei	207	104
csendőrök	53	6
magyar burzsoá nacionalisták	69	69
politikai pártok aktivistái	350	243
magyar megszállók támogatói	597	398
református papság	23	21
„Szabadcsapatok” terroristái	60	48

Egyes, a büntetés letöltése után visszatért személyek megtartották korábbi szovjetellenes nézeteiket és Kárpátaljára érkezve felújították ellenséges nacionalista és valószínűleg tevékenységüket, amit illegálisan, hozzájuk közelálló, megbízható emberek körében folytattak.

A magyarországi ellenforradalmi puccs első napjaitól kezdve a magyar nacionalisták gyorsan felerősítették szovjetellenes tevékenységüket a Kárpátaljai Területen.

A Csoportfőnökséghez a nyílt ellenséges megnyilvánulásokról és a magyar lakosság egy részének a magyarországi eseményekre történő negatív reagálásáról információk kezdtek érkezni.

A Kárpátaljai Területen a szovjetellenes tevékenység aktivizálásában és a magyar nacionalizmus szításában bizonyos szerepet játszottak az *Amerika Hangja* és a *Szabad Európa* magyar nyelvű szovjetellenes adásai, amelyeket hallgatott és jelenleg is hallgat a helyi lakosság, valamint a nagyszámú uszító, szovjetellenes tartalmú röplap. A röplapokat léggömbökkel juttatták el a területre.

A szovjetellenes megnyilvánulásokról szóló jelzések elemzése alapján megállapítást nyert, hogy ezek többsége a szélsőséges magyar nacionalizmust és a magyarországi ellenforradalmi lázadókkal való szolidaritást, valamint a szovjet kormánynak és a szovjet csapatoknak az ellenforradalmi lázadás leverésére, a népi demokratikus rendszer megvédésére és a nyugalom és a rend Magyarországon történő helyreállítására irányuló erőfeszítései iránti gonosz indulatokat hirdet.

Adatokat rögzítettünk a kommunistáknak, a tanácsi és pártaktívának, valamint az ország keleti területeiről érkezett lakosoknak címzett fenyegetésekről, bizonyos

В Управление КГБ начали поступать материалы об открытых враждебных проявлениях и отрицательных реакциях части венгерского населения в связи с этими событиями.

Определенную роль в активизации антисоветской деятельности и разжигании венгерского национализма в области сыграли антисоветские передачи радио «Голос Америки» и «Свободная Европа» на венгерском языке, которые прослушивались и прослушиваются сейчас местным населением, а также большое количество листовок, подстрекательского антисоветского содержания, забрасывавшихся на территорию области воздушными шарами.

Анализируя поступившие сигналы об антисоветских проявлениях установлено, что в большинстве из них проповедуется махровый мадьярский национализм, солидарность с контрреволюционными мятежниками в Венгрии, злобное недовольство действиями Советского правительства и частей Советской Армии по подавлению контрреволюционного мятежа, защиты народно-демократического строя и наведения спокойствия и порядка в Венгрии.

Отмечены факты угроз в адрес отдельных коммунистов, советско-партийного актива и жителей из восточных областей страны, а также имели место случаи скрытого саботажа, не выхода на работу отдельных лиц мадьярской национальности в первые дни мятежа в Венгрии.

За период с 23 октября по 15 декабря в УКГБ и райаппараты КГБ области поступило от агентуры и заявителей 130 сигналов об антисоветских высказываниях враждебного элемента, в основном мадьярской национальности.

За это же время отмечено 14 случаев распространения антисоветских листовок на венгерском, русском и украинском языках и подобрано 243 экземпляра листовок, задержано 20 писем с антисоветскими листовками и анонимными враждебными документами, обнаружено 4 надписи на заборах, жилых и общественных помещениях. Отмечено 24 случая угроз и попыток осуществить эти угрозы в отношении коммунистов и совпартактива.

По линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами в Управлении КГБ при СМ УССР по Закарпатской области по состоянию на 20 декабря с. г. имеется 25 дел оперативного учета, из них 14 заведено в 1956 г.

Наибольший оперативный интерес представляют следующие агентурные разработки:

Дело-формуляр на Майзельс Василия Людвиговича²⁷⁶, 1894 г. рождения, уроженца гор. Керменд (Венгрия), жителя г. Берегово, быв. адвоката, в настоящее время без определенных занятий.

²⁷⁶ Тут і далі в документі має бути «Мейзельс». Др. Мейзельс Ласло (Василь) Людвигович — бергівський адвокат, орендар землі. Навчався в університетах Будапешта та Відня. Брав активну участь в політичному житті Чехословацької Республіки. Певний час був віце-президентом Національної угорської партії дрібних фермерів та підприємців, членом правління м. Берегова.

esetekben előfordult a rejtett szabotázs, a magyarországi lázadás első napjaiban egyes magyar nemzetiségű személyek nem jelentek meg munkahelyükön.

Az október 23-ától december 15-éig eltelt időszakban a Csoportfőnökséghez és annak Kárpátalján működő járási apparátusaihoz 130, az ügynököktől és bejelentőktől származó, jelzés érkezett a főleg magyar nemzetiségű ellenséges elemektől származó szovjetellenes kijelentésekről.

Ugyanezen időszak alatt 14 olyan esetet rögzítettünk, amikor magyar, orosz és ukrán nyelvű szovjetellenes röplapok terjesztésére került sor. Összegyűjtöttünk 243 darab röplapot, visszatartottunk 20 levelet, amelyek szovjetellenes röplapokat és ellenséges anonim dokumentumokat tartalmaztak, továbbá 4, a kerítésekre, lakó- és középületekre kihelyezett feliratot fedeztek fel. Rögzítésre került 24 eset, amikor kommunistákat, a tanácsai és pártaktívá tagjait fenyegették meg és megkísérelték beváltani a fenyegetéseket.

A magyar burzsoá nacionalisták elleni harccal összefüggésben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségénél a folyó év december 20-i állapot szerint az operatív nyilvántartásban 25 dossziét tartanak nyilván, közülük 14-et 1956-ban nyitottak.

Kiemelt operatív érdeklődés tárgyát a következő ügynöki feldolgozások képezik:

Meizelsz Vazul Ludvigovics²⁷⁶ Figyelő-dossziéja (született 1894-ben Körmenden /Magyarország/, beregszászi lakos, volt ügyvéd, jelenleg foglalkozás nélküli).

Meizelsz a volt nagybirtokosok egyike, valamint a magyar profasiszta Magyar Nemzeti Párt²⁷⁷ kárpátaljai szervezője volt. Ezenkívül tagja volt az „Öslakosok”, „Paraszti Társaság” és „Katonai Egyesület” magyar szervezeteknek.²⁷⁸

Kárpátaljának a szovjet hadsereg általi felszabadítása után Meizelsz ellenségesen viszonyult a szovjet hatalom megalakulásához, szovjetellenes nacionalista nézeteket hangoztatott környezetében, rágalmazta a szovjet valóságot. Szovjetellenes beállítottságú.

Fia, Meizelsz István és lánya Meizelsz Márta 1946-ban illegálisan Magyarországra szöktek.

A célszemély széles körű kapcsolatokkal rendelkezik Magyarországon.

Meizelsz feldolgozása során az 1956-ban kapott információk közül operatív érdeklődés tárgyát képezik a „Szakadij” ügynök által közölt adatok, melyek szerint Meizelsz magyar nacionalistának tartja magát. Így például [19]56. IX. 6-án a célszemély

²⁷⁶ Meisels László dr. beregszászi ügyvéd, földbérlő. Tanulmányait a budapesti és a bécsi egyetemen végezte. Aktívan részt vett a Csehszlovák Köztársaság politikai életében, egy ideig az Országos Magyar Kisgazda- Földműves és Kisiparos Párt országos alelnöke, a beregszászi képviselőtestület tagja.

²⁷⁷ Magyar Nemzeti Párt, melyet a csehszlovákiai magyarság egységes parlamenti képviselőtestületének szándékával 1925 októberében alapítottak. Az egység megteremtésére csak 1936-ban került sor, amikor a párt egyesült az Országos Keresztényszocialista Párttal és létrehozták az Egyesült Magyar Pártot.

²⁷⁸ Pontosan nem azonosítható szervezetek. A Csehszlovákiában működött magyar pártok tagjai gyakran nevezték magukat a közéletben is „öslakosoknak”. Az 1920-as években felmerült olyan javaslat, hogy ezt a megnevezést vegyék fel a Magyar Párt nevébe. A „Paraszti Társaság” vélhetően az Autonóm Földműves Szövetségre vagy a Kisgazda Pártra vonatkozott.

Майзельс является одним из бывших крупных помещиков, а также организатором в Закарпатье профашистской венгерской политической партии «Мадьярнемзет-парт»²⁷⁷. Кроме этого он состоял членом бывших венгерских организаций, «Коренных жителей», «Крестьянского общества» и «Военного кооператива»²⁷⁸.

После освобождения Закарпатья Советской Армией Майзельс враждебно относился к установлению советской власти, среди окружения высказывал антисоветские националистические взгляды, клеветал на советскую действительность. Антисоветски настроен.

Его сын Майзельс Иштван и дочь Майзельс Марта в 1946 году нелегально бежали в Венгрию.

На территории Венгрии разрабатываемый располагает обширными связями.

В ходе разработки Майзельс из полученных материалов в 1956 году заслуживают оперативного внимания данные агента «Сакадия» о том, что Майзельс считает себя венгерским националистом. Так, 6.IX.56 г. объект заявил агенту, что он «телом и душой венгр», в особенности при настоящих условиях. Это чувство полностью овладело им. При этом Майзельс высказывал злобную клевету на русский народ и его культуру. В этом же донесении «Сакадий» сообщил: «Майзельс ежедневно бывает в буфетах, где встречается с рабочими и крестьянами и перед ними тоже так высказывается, что мол мы мадьяры, начиная от нашествия татар на протяжении столетий потеряли много крови, принесли крупные жертвы, однако мы и сегодня живем, только исключительно потому, что мы любим свою нацию, свой язык, веру и культуру и поэтому нас трудно ликвидировать».

В сентябре 1956 г. Майзельс совместно с сожительницей ЗАН Юлианой Иосифовной, выехали сроком на 3 месяца в Венгрию к сыну и дочери объекта.

Майзельс перед отъездом в Венгрию сообщил агенту «Сакадию», что он намерен в Венгрии встретиться со своим лучшим другом, одним из лидеров венгерской крестьянской партии²⁷⁹ доктором ЭРЕВШ Яношом²⁸⁰ (см. наш

²⁷⁷ Угорська національна партія, заснована у жовтні 1925 з метою єдиного представництва в парламенті інтересів чехословацьких угорців. Єдності вдалося досягти лише в 1936, коли партія об'єдналась з Провінційною християнсько-соціалістичною партією, і була створена Об'єднана угорська партія.

²⁷⁸ Організації не піддаються точній ідентифікації. Члени угорських партій і громадських організацій, що діяли в Чехословаччині, часто називали себе «корінними жителями». В 1920-х роках з'явилась пропозиція включити це самовизначення до назви угорської партії. Назва «Селянська спільнота» ймовірно стосувалась Автономного землеробського союзу.

²⁷⁹ Вирогідно, йдеться про Незалежну партію дрібних господарів, аграрних робітників і громадян, з якою Мейзельс підтримував зв'язок і у попередні роки.

²⁸⁰ Ерьош Янош (1889, Тисаеслар — 1962, Буффало (США) — юрист, політик. У 1936 вступив до Партії дрібних господарів, став членом її центрального керівного органу, т. зв. Великого зібрання. Після окупації Угорщини німцями (19 березня 1944) був змушений переховуватися через свої антивоєнні і антинімецькі погляди. Був членом Тимчасового національного зібрання, а також директором Незалежної партії дрібних господарів (1945–1946). З 1946 —

kijelentette az ügynöknek, hogy „testileg és lelkileg magyar”, különösen a jelenlegi körülmények között. Ez az érzés teljesen hatalmába kerítette. Közben Meizelsz gonoszul rágalmazta az orosz népet és kultúráját. Ugyanabban a jelentésében „Szakadij” azt is közölte, hogy „Meizelsz különböző büfékben fordul meg nap mint nap, ahol munkásokkal és parasztokkal találkozik, és jelenlétükben is azt mondja, hogy mi, magyarok, úgymond, a tatárjárástól kezdve évszázadokon keresztül sok vért vesztettünk, nagy áldozatokat hoztunk, de csak azért élünk ma is, mert szeretjük nemzetünket, nyelvünket, hitünket és kultúránkat, és ezért nehéz minket elpusztítani”.

1956 szeptemberében Meizelsz élettársával, ZAN Juliannával együtt Magyarországra utazott 3 hónapra a fiához és lányához.

A Magyarországra való indulás előtt Meizelsz közölte „Szakadij” ügynökkel, hogy Magyarországon szándékozik találkozni legjobb barátjával, a magyarországi „Parasztpárt”²⁷⁹ egyik vezetőjével EREVS Jánossal²⁸⁰ (ld. 1956. augusztus 29-én kelt 4/2/1141. számú jelentésünket²⁸¹), akinek sok mindent szeretne elmesélni, azonban Meizelsz adatai szerint EREVS [Eröss] állítólag Nyugatra szökött és ott folytatja munkáját, de Meizelsz reméli, hogy Magyarországon megtalálja EREVS [Eröss] valamelyik közeli munkatársát és tőle megtud valamit. Ugyanakkor tanulmányozni szeretné azt is, hogy milyen lehetőségek vannak arra, hogy véglegesen letelepedjen Magyarországon.

Ugyanazon ügynök értesülései szerint Meizelsz a közeljövőben visszatér Magyarországról.

Ilosvai Imre Figyelő-dossziéja (született 1909-ben a Nagyszőlősi járás Királyháza nevű településén, magyar, pártonkívüli, kereskedő családból származik, szovjet állampolgár, beregszászi lakos, foglalkozás nélküli).

1956-ban „Viktor” és „Gábor” ügynököktől jelentős mennyiségű anyag érkezett Ilosvainak a saját környezetében kifejtett szovjetellenes, magyar nacionalista tevékenységéről, amelyet rendszerint a beregszászi illetőségű GÉCZI [nevű személy] lakásán meghallgatott szovjetellenes külföldi rádióadások után folytat. A magyarországi események kezdete után Ilosvai aktivizálta szovjetellenes nacionalista tevékenységét, amely abban fejeződött ki, hogy dicsóította a magyarországi ellenforradalmi elemek tetteit, és azt terjesztette, hogy hamarosan lázadások törnek ki a szocialista tábor más országaiban is.

²⁷⁹ Minden bizonnyal a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártól van szó, amellyel Meisels már a korábbi években kapcsolatot tartott.

²⁸⁰ Eröss János (Tiszaeszlár 1889 — Buffalo, USA 1962) ügyvéd, politikus. 1936-ban csatlakozott a Kisgazdapárthoz, tagja lett az országos vezetőségnek, az ún. nagyválasztmánynak. A német megszállást (1944. március 19.) követően háború- és németellenes magatartása miatt bujkálnia kellett. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, illetve 1945 és 1946 között az FKgP pártigazgatója volt. 1946-tól a Jóvá-tételi Hivatal elnöke, a Nagy Ferenc-, majd az első Dinnyés-kormányban közellátási miniszter, illetve 1947. szeptemberétől 1948 márciusáig országgyűlési képviselő volt. Az FKgP jobboldalának egyik vezéralakja; 1948 tavaszán visszavonult a politikai élettől, majd ugyanebben az évben elhagyta Magyarországot és az Egyesült Államokban telepedett le.

²⁸¹ Nem közöljük.

№ 4/2/1141 от 29 августа 1956 года²⁸¹), которому намерен многое рассказать, однако по сведениям Майзельс, ЭРЕВШ якобы бежал на Запад и там продолжает работать, но Майзельс надеется установить в Венгрии кого-либо из близких сотрудников ЭРЕВША и от них узнать кое-что. Одновременно намерен изучить возможности остаться на постоянное жительство в Венгрии.

По данным этого же агента Майзельс в ближайшее время должен возвратиться из Венгрии.

Дело-формуляр на Илошваи Эмерих Эмериховича, 1909 г. рождения, уроженца ст. Королево Виноградовского района, венгр, б/п, из семьи торговца, гр-н СССР, проживает в г. Берегово, без определенных занятий.

В 1956 году от агентов «Виктор» и «Габор» получено значительное количество материалов о проводимой Илошваи в среде своего окружения антисоветской мадьярско-националистической деятельности, которую он проводит как правило, после прослушивания антисоветских заграничных радиопередач на квартире жителя гор. Берегово ГЕЙЦИ. С началом венгерских событий Илошваи активизировал свою антисоветскую националистическую деятельность, выражающуюся в восхвалении действий контрреволюционных элементов в Венгрии и распространяет слухи о скором начале мятежей в других странах социалистического лагеря.

Илошваи заявил агенту «Виктор», что «коммунистам уже подсчитаны дни существования, что их тоже ожидает то же, что они сделали с невинными мадьярами».

Илошваи рассказал о том, что есть такой человек, который занимается этим вопросом и что виновники пофамильно будут отчитываться.

В разработку Илошваи вводится агент «Микша», ранее пользовавшийся некоторым доверием у объекта.

Разработку Илошваи ведем в направлении скрытия через него мадьярско-националистического подполья в Береговском районе.

Мукачевским райаппаратом КГБ совместно с 4 отделом УКГБ 27 мая 1956 г. был арестован и осужден по ст. 54-10 часть 1 УК УССР, разрабатывавшийся по ДПОП — СЕРЕНЧИШ Янош Яношевич, 1918 г. рождения, уроженец ст. Королево Виноградовского р-на, венгр, б/п, образование среднее, работал бухгалтером облзоветшколы в г. Мукачево. СЕРЕНЧИШ в прошлом являлся офицером бывшей мадьярской армии, имел звание мл. лейтенант.

Начиная с марта 1955 г. СЕРЕНЧИШ систематически среди населения гор. Мукачево проводил мадьярско-националистическую антисоветскую де-

голова Репараційного відомства, міністр громадського постачання в уряді Ференца Надя і першому уряді Лайоша Диньеша, з вересня 1947 до березня 1948 — депутат Державного зібрання. Був одним з провідних діячів правого крила Незалежної партії дрібних господарів; навесні 1948 відійшов від політичної діяльності, у тому ж році залишив Угорщину та оселився в США.

²⁸¹ Не публікується.

„Viktor” ügynöknek *Ilosvai* kijelentette, hogy „a kommunisták napjai meg vannak számlálva”, és hogy „ugyanaz vár rájuk, amit ők tettek az ártatlan magyarokkal”.

Ilosvai elmondta, hogy van egy ember, aki ezzel a kérdéssel foglalkozik, és hogy a bűnösöket név szerint elszámoltatják.

Ilosvai feldolgozásába bevonjuk „Miksa” ügynököt, aki korábban a célszemély bizonyos bizalmát élvezte.

Ilosvai feldolgozását abban az irányban folytatjuk, hogy rajta keresztül felkutasuk a Beregszászi járásban működő illegális magyar nacionalistákat.

1956. május 27-én a KGB munkácsi járási apparátusa a Csoportfőnökség 4. osztályával együttműködve letartóztatta és az USZSZK BTK 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján elítélte az EOED alapján operatív feldolgozás alá vont SZERENCSE S Jánost (született 1918-ban a Nagyszőlősi járásban Királyházán, magyar, pártonkízüli, közép fokú végzettségű, Munkácson dolgozott az állatorvosi iskola könyvelőjeként.) A múltban SZERENCSE S alhadnagyi rendfokozatban a volt magyar hadsereg tisztje volt.

1955 márciusától SZERENCSE S rendszeresen folytatott magyar nacionalista, szovjetellenes tevékenységet Munkács lakosságának körében, rágalmazta a fennálló szovjet rendszert, az orosz népet és kultúráját, dicsőítette a volt magyar fasiszta kormány alatti életet.

SZERENCSE S aktivizálta szovjetellenes tevékenységét, amikor 1956 áprilisában közterületen nyíltan hangoztatta szélsőségesen szovjetellenes, rágalmazó koholmányait a szovjet kormányról és a Kommunista Párt vezetőiről.

A vizsgálat és az események dokumentálása során SZERENCSE S törvényellenes tevékenysége teljes bizonyítást nyert, aminek következtében 3 év javító munkatáborban letöltendő büntetésre ítélték.

A magyarországi események idején a Csoportfőnökség 14 személyt vett nyilván tartásába. Kiemelt operatív érdeklődés tárgyát a következők képezik:

*Balla László*²⁸² Figyelő-dossziéja szerint született 1927-ben Pálóc faluban (Csehszlovákia), magyar, pártonkízüli, szovjet állampolgár, felső fokú végzettségű, foglalkozása költő, ungvári lakos.

²⁸² Balla László (1927–2010) — magyar író, fordító és újságíró. A Kassához közeli Pálócon született, ahonnan a család 1939-ben Ungvárra költözött. Itt és Kisvárdán folytatott középiskolai tanulmányokat, majd a rövid életű Ungvári Képzőművészeti Főiskola hallgatója (1945–1946). Ungváron a Képzőművészeti Esti Stúdió igazgatóhelyettese, a Kárpátaljai Fialat Művészek Egyesületének főtítkára (1946–1948). 1947 és 1951 között a *Kárpáti Igaz Szó* olvasószerkesztője, 1951–1953-ban a „Kárpáti” könyvkiadó magyar szerkesztőségének munkatársa. 1953 és 1960 között a „Szovjetszkaja skola” [„Szovjet iskola”] kiadó magyar kiadásának szerkesztője. 1954 és 1960 között magyar nyelvet és irodalmat tanított az Ungvári Állami Egyetemen. Az Ukrajnai Írószövetség kárpátaljai tagozata magyar szekciójának vezetője. A Zakarpatzka Pravda főszerkesztő-helyettese, a magyar kiadás, a Kárpáti Igaz Szó vezető szerkesztője (1965–1967), majd 1967-től 1987-ig az önálló *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője. 1958 és 1989 között az SZKP tagja. Jelentős irodalmi és fordítói tevékenységet végzett, elsősorban ukrán szerzők műveit fordította magyarra.

ательность, клеветал на существующий советский строй, на русский народ и его культуру, восхвалял жизнь при бывшем венгерском фашистском правительстве.

Активируя антисоветскую деятельность СЕРЕНЧИШ в апреле 1956 г. в общественном месте открыто высказывал резкие антисоветские клеветнические измышления в адрес советского правительства и руководителей Коммунистической партии.

В ходе документации и следствия преступная деятельность СЕРЕНЧИШ полностью доказана и он был осужден к 3 годам ИТЛ.

За период венгерских событий УКГБ взято на оперативный учет 14 человек. Наибольший оперативный интерес представляют:

Дело-формуляр на Балла Ласло Карловича²⁸², 1927 года рождения, уроженец с. Павловцы (Чехословакия), венгр, б/п, гр-н СССР, образование высшее, по профессии поэт, проживет в гор. Ужгороде.

Из материалов агентов «Папайды», «Богдана» и «Жарова» видно, что Балла настроен в антисоветском мадьярско-националистическом духе, надеется на реставрацию старых порядков в Венгрии и присоединение к ней Закарпатья.

В период венгерских событий Балла высказывал мнение о том, что венгерский народ желает освободиться от влияния СССР путем мятежа. Говоря о своей творческой деятельности Балла заявил, что в последнее время он все меньше выступает против Запада, что ему нельзя писать того о чем он желал бы, однако он имеет рукописи, которые в случае перемены существующего строя опубликует. Балла поддерживает связь с венгерской интеллигенцией из числа работников венгерских издательств, в частности с ШАНДОР²⁸³, ЭНДРИКОМ и другими, которые по агентурным данным разделяют его убеждения.

По делу проводятся агентурно-оперативные мероприятия, направленные на выявление его близких связей, а также установление конкретных фактов его враждебной националистической деятельности.

²⁸² Балла Ласло Карлович (1927–2010) — угорский письменник, перекладач і журналіст. Народився у с. Павловце. В 1939 його сім'я переїхала жити до м. Ужгород. В Ужгороді і в Кішварді (Угорщина) здобував середню освіту, згодом був студентом Ужгородського коледжу художнього мистецтва (1946–1948). У 1947–1951 — редактор газети «Kárpáti Igaz Szó» (угорськомовний випуск «Закарпатської правди»), у 1951–1953 — співробітник угорської редколегії видавництва «Карпати». 1953–1960 — редактор угорської редакції видавництва «Радянська школа». У 1954–1960 був викладачем угорської мови та літератури Ужгородського державного університету. Голова угорської секції Закарпатського відділення Спілки письменників України. Заступник головного редактора «Закарпатської Правди», у 1965–1967 — старший редактор угорського видання Kárpáti Igaz Szó (угорськомовне видання «Закарпатської правди»), а з 1967 до 1987 — відповідальний редактор вже самостійного видання Kárpáti Igaz Szó. Член КПРС (1958–1989). Відіграв значну роль в літературній та перекладацькій діяльності, перекладаючи угорською мовою твори видатних українських літературних митців.

²⁸³ Шандор Ласло (1909–1993) — літературний історик, редактор. Народився у Будапешті. Після 1939 переїхав до Ужгорода, де з 1946 працював у Обласній картинній галереї, з 1953 — в обласному книжковому видавництві, з 1956 — на обласному радіо. У 1962 переїхав до Будапешта.

A „Papajda”, „Bogdán” és „Zsarov” ügynököktől származó anyagokból látható, hogy *Balla* szovjetellenes, magyar nacionalista beállítottságú, abban reménykedik, hogy Magyarországon helyreáll a régi rend, és Kárpátalját Magyarországhoz csatolják.

A magyarországi események idején *Balla* azt hangoztatta, hogy a magyar nép lázadás útján akar megszabadulni a szovjet befolyástól. Alkotó tevékenységéről szólva *Balla* kijelentette, hogy az utóbbi időben egyre kevésbé támadja a Nyugatot, és hogy nem írhat arról, amiről szeretne, de vannak kéziratái, amelyeket publikálni fog, ha a fennálló rendszer megváltozik. *Balla* kapcsolatot tart a magyar kiadóknál dolgozó magyar értelmiségiekkel, többek között SÁNDORRAL²⁸³, ENDRIKKEL és másokkal, akik az ügynökök értesülései szerint osztják meggyőződését.

Ebben az ügyben ügynöki-operatív intézkedések vannak folyamatban, amelyek célja a célszemély közeli kapcsolatainak felderítése, valamint a hozzá köthető ellenséges nacionalista tevékenység konkrét tényeinek megállapítása.

Ilkanics Akakij Georgijevics Figyelő-dossziéja szerint született 1925-ben Munkácson, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártonkívüli, szovjet állampolgár, a városi kultúrház zenekarának karmestere.

Az ügynököktől származó adatok és a tanúvallomások alapján megállapítottuk, hogy *Ilkanicsot* 1942-ben besorozta a magyar Kémelhárító osztály²⁸⁴ „I-5” fedőnévvel. Munkácsi lakosként azt a feladatot kapta, hogy felfedje a kommunistákat és azokat, akik magyarellenes tevékenységet folytatnak.

1944-ben Budapestre utazott, ahol tagja volt az ifúsági fasiszta büntetőosztagnak, amely üldözte a kommunistákat, valamint azokat, akik megtagadták a katonai szolgálatot a magyar hadseregben. Budapesten személyesen tartóztatott le két zsidót.

1947-ben állambiztonsági szerveink besorozták, de a munka alól kitért és szándékosan felfedte magát, valamint abbéli szándékát fejezte ki, hogy terrorcselekményt követ el a vele kapcsolatot tartó operatív munkatárs ellen.

A kémelhárító osztály ügynökeként, büntetőosztagosként, valamint terrorcselekmény szándékáért letartóztatták, és [19]50. IV. 23-án a Különleges Tanács 10 év javító munkatáborban letöltendő büntetésre ítélte el az USZSZK BTK 54–13. [„aktív tevékenység a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen a burzsoá rendszer idején”] és 109. cikkelye [szigorúan bizalmas információk közlése vagy átadása] alapján. 1956-ban szabadult ügye felülvizsgálata után.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás kezdete óta a mai napig *Ilkanics* szélsőséges magyar nacionalista, szovjetellenes agitációt folytat, csoportokba gyűjti a magyar nemzetiségű fiatalokat, velük közös ivászatokat rendez és azt hangoztatja, hogy

²⁸³ Sándor László (Budapest, 1909- Budapest, 1993) Irodalomtörténész, szerkesztő. 1939 után költözött Ungvárra, ahol a háborút követően a Területi Képtár (1946-), majd a Területi Könyvkiadó (1953-) végül a Területi Rádió (1956-) munkatársa. 1962-ben áttelepült Budapestre.

²⁸⁴ A magyar királyi honvédség Vezérkari Főnökségének szervezeti egysége: a 2 VKF osztály kémelhárító (defenzív) alosztálya, melynek feladata az idegen államok hírszerzésének megakadályozása, ügynöki hálózat kiépítése és működtetése, kémgyanús ellenséges személyek lehallgatása, megfigyelése, letartóztatása, kihallgatása, illetve a hadi üzemek védelme volt.

Дело-формуляр на Ильканич Аккакия Георгиевича, 1925 г. рождения, уроженца и жителя города Мукачево, мадьяра, б/п, гр-н СССР, работает руководителем оркестра городского дома культуры.

По данным агентуры и показаниям свидетелей установлено, что Ильканич в 1942 г. был завербован мадьярским контрразведывательным органом «Кемельгарито-осталь»²⁸⁴ под псевдонимом «И-5», проживая в гор. Мукачево имел задание выявлять коммунистов и лиц, проводивших антимадьярскую деятельность.

В 1944 г. выезжал в Будапешт, где был в молодежном фашистском карательном отряде, проводившем репрессии против коммунистов и лиц не желавших служить в мадьярской армии. Лично арестовал в Будапеште двух евреев.

В 1947 г. был завербован нашими органами, от работы уклонялся и умышленно расшифровался, высказывал намерение совершить теракт над оперативным работником, у которого находился на связи.

Как агент «Кемельгарито-осталь», каратель, а также за намерение совершить теракт был арестован и осужден по ст. 54-13 и 109 УК УССР особым совещанием 23.IV.50 г. к 10 годам ИТЛ. В январе 1956 г. освобожден в связи с пересмотром дела.

Ильканич с начала контрреволюционного мятежа в Венгрии по настоящее время проводит резкую мадьярскую националистическую антисоветскую агитацию, группирует молодежь венгерской национальности, с которой устраивает пьянки и высказывает намерения в случае осложнения обстановки в Закарпатской области, первым принять участие в борьбе против Советской власти. В дни событий в Венгрии высказывал желание быть в Будапеште и принимать непосредственное участие в мятеже.

Ильканич нами взят в активную агентурную разработку в направлении выявления возможно существующей националистической группы, действительных антисоветских замыслов с перспективой его ареста в ближайшее время.

Мукачевским райаппаратом КГБ взят на учет по делу-формуляр

Кампо Андрей Иванович, 1903 года рождения, уроженец с. Грибовцы Мукачевского р-на Закарпатской области, украинец, с высшим юридическим образованием, б/п, гр-н СССР, работает юристом «Главтекстильсбыта» облторгбазы, проживает в гор. Мукачево.

По агентурным данным и свидетельским показаниям известно, что Кампо в прошлом состоял в РНАП²⁸⁵ и был членом президиума этой партии. Его кан-

²⁸⁴ «Кемельгарито-осталь» (угор. kémelhárító osztály) — антишпигунський (контррозвідувальний) підрозділ 2-го відділу Генерального штабу Угорської королівської армії, завданням якого було запобігання розвідці інших держав, розбудова та забезпечення функціонування мережі агентів, прослуховування, спостереження, арешт і допит підозрюваних у шпигунстві ворожих осіб, а також захист військових об'єктів.

²⁸⁵ РНАП (Русская национально-автономная партия) — Російська національно-автономна партия — русофільська та проугорська праворадикальна політична партія на території Закарпаття, яку в 1935 заснував Степан Фенцик, що був керівником партії та від неї обирався депута-

elsőként vesz részt a szovjet hatalom elleni harcban, ha Kárpátalja területén a helyzet feszültté válik. A magyarországi események napjaiban azt mondta, hogy szeretne Budapesten lenni, hogy közvetlenül vegyen részt a lázadásban.

Ilkanicsot aktív ügynöki feldolgozás alá vontuk abból a célból, hogy felfedjük a nacionalista csoportot és a valóságos szovjetellenes tervek lehetséges létezését és a célszemélyt a közeljövőben letartóztassuk.

A KGB munkácsi járási apparátusa nyilvántartásba vette Figyelő-dosszié alapján

Kampo Andrej Ivanovicsot (született 1903-ban a Kárpátaljai terület Munkácsi járásában levő Gombás faluban, ukrán, felsőfokú jogi végzettségű, párttonkívüli, szovjet állampolgár, a járási textiltereskedelmi központ igazgatóságán dolgozik jogászként, Munkácson lakik).

Az ügynököktől származó adatok és a tanúvallomások alapján ismeretes, hogy a múltban *Kampo* az Orosz Nemzeti Autonóm Pártnak²⁸⁵ tagja és annak elnökségi tagja is volt. Az ONAP vezetőjével, FENCIKKEL²⁸⁶ együtt jelöltként szerepelt az 1935. évi parlamenti választáson, de nem választották meg.

Kárpátalja magyar megszállása alatt *Kampo* Munkácson maradt, elvette HOR-NOK földbirtokosnőt, ENDREDI alezredes, Munkács katonai parancsnokának unokahúgát. Hamarosan *Kampót* nevezték ki a magyarországi Legfelsőbb Bíróság tagjának²⁸⁷, és Budapestre utazott, ahonnan 1945 elején tért vissza.

Jelenleg szélsőséges szovjetellenes agitációt folytat környezetében, dicsőíti a magyarországi ellenforradalmárokat és elítéli a szovjet kormány Magyarországot megsegitő intézkedéseit, miközben kijelenti: „A magyar nép jól tette, hogy felkelt a hatalom ellen szabadságot és függetlenséget követelve. Kár, hogy nálunk nincsenek olyan emberek, akik képesek lennének megtenni ugyanazt, mint Magyarországon”.

²⁸⁵ Orosz Nemzeti Autonóm Párt — magyarbarát ruszofil orientációjú radikális politikai párt Kárpátalja területén, amelyet 1935-ben Fencik Sztjepan (Fencik István dr) kárpátaljai politikus alapított, aki a párt elnöke és parlamenti képviselője lett. Lapja az oroszul megjelenő „Kárpátorosz hang” (1935–1944). 1938–1939-ben a párt tagjai részt vettek a paramilitáris „Feketeingesek Orosz Nemzeti Gárdája” megalakításában, amely részt vett a csehszlovák karhatalommal és az ukránbarát önkéntesekkel, a Kárpáti Szics elnevezésű fegyveres alakulattal való összeütközésekben. A háború után a párt tagjainak többségét a szovjet rendszer letartóztatta és elítélte a Magyarországgal való kollaborációért.

²⁸⁶ Fencik Sztjepan — Fencik István dr. (Nagylucska 1892– Ungvár, 1946) görögkatolikus pap, tanár, szerkesztő, politikus. Budapesten, Bécsben és Párizsban folytatott teológiai filozófiai, jogi és bölcsészeti egyetemi tanulmányokat. Az ungvári tanítóképző intézet, majd a gimnázium tanára, az ungvári papi szeminárium prefektusa. A Duchnovics Kárpátorosz Kultúregyesület megalapítója és titkára, 1934-ben elnöke, a Kárpátorosz Cserkész Egyesület elnöke (1926-). Huszton megalapította az Orosz (Ruszin) Nemzeti Autonóm Pártot (1935), amelynek képviselőjévé választották. A csehszlovák parlament tagja (1935–1939). 1938. október 11-én kinevezték Podkarpatszka Rusz autonóm terület kormányának tárca nélküli miniszterévé, tagja lett a Ruszin Nemzeti Tanácsnak. Aktív propagandát folytatott a kárpátaljai autonóm területnek Magyarországhoz való visszatéréseért. 1938 decemberében kooptálták a magyar parlamentbe. Javaslati, melyekben Kárpátalja autonómiájának megteremtését sürgette, nem találtak meghallgatásra. A szovjet csapatok bevonulása után a 3. Ukrán Front SZMERS kémelhárítása letartóztatta és 1946 júniusában halálra ítélték, kivégezték. 1992-ben rehabilitálták.

²⁸⁷ Kampo András vélhetően azonos dr.Kampy András munkácsi járásbíróval, akit 1941-ben Magyarországon „legfelső bírósághoz” azaz a Magyar királyi Kúriához rendelték be szolgálatra.

дидатура в 1935 г. баллотировалась на выборах в парламент вместе с лидером РНАП ФЕНЦИКОМ²⁸⁶, но избран не был.

В период венгерской оккупации Закарпатья Кампо остался в гор. Мукачево, женился на помещице ГОРНОК, племяннице военного коменданта гор. Мукачево полковника ЭНДРЕВДИ. Вскоре Кампо был назначен членом верховного суда²⁸⁷ в Венгрии и выехал в Будапешт, откуда возвратился в начале 1945 г.

В настоящее время среди окружения проводит резкую антисоветскую агитацию, восхваляет венгерских контрреволюционеров и осуждает мероприятия Советского правительства по оказанию помощи Венгрии, заявляя при этом: «Венгерский народ правильно восстал против власти, требуя свободу и независимость. Жаль, что у нас нет таких людей, которые могли бы сделать то же, что в Венгрии».

Разработку Кампо ведем через агентов «Пиноварора» и «Конотоп» с задачей выявления фактов преступной деятельности и связей, разделяющих его враждебные взгляды.

Береговским райаппаратом КГБ заведено несколько дел предварительной оперативной проверки, из числа которых наиболее перспективными являются —

ДПОП на Миндак Степана Людвиговича, 1911 г. рождения, уроженец и житель села Дедово Береговского р-н, венгр, образование неполно-среднее, гр-н СССР, сторож Береговского мебельного комбината.

По непроверенным данным агента «Борно» от 26.VIII.56 г. Миндак хранит у себя антисоветскую листовку, которую показывал жителю с. В-Бегань ЛЕНДЕЛЬ Степану и спрашивал его есть ли такие листовки у них в селе.

том чехословацкого парламенту. Периодичним виданням партії був «Карпаторусській голось» (1935–1944). Протягом 1938–1939 члени партії взяли участь у формуванні парамілітарної організації «Русская национальная гвардия чернорубашечников», що брала участь в зіткненні із чехословацькими органами безпеки та Карпатською Січчю. Після війни радянська влада заарештувала більшість членів партії і засудила їх через колаборацію з Угорщиною.

²⁸⁶ Фенцик Степан (Fenczik István) (1892–1946) — греко-католицький священник, учитель, редактор, політик. Вивчав теологію, філософію, право та гуманітарні студії в університетах Будапешта, Відня та Парижа. Вчитель Ужгородської вчительської семінарії, а згодом гімназії, префект Ужгородської духовної семінарії. Один із засновників і секретар товариства ім. О. Духновича, в 1934 — його голова. Голова Карпатського товариства скаутів (з 1926). 1935 заснував Російську національно-автономну партію, від якої був обраний депутатом чехословацького парламенту (1935–1939). 11 жовтня 1938 був призначений міністром автономного уряду Підкарпатської Русі, став членом Російської національної ради. Проводив активну пропагандистську діяльність щодо повернення автономного краю Підкарпатської Русі під владу Угорщини. 1938 кооптований до складу в угорського парламенту. Під час своєї депутатської діяльності розробив кілька подань щодо можливої автономії краю для угорського уряду, однак їх не було розглянуто. Після входу радянських військ заарештований контррозвідкою «СМЕРШ» 3 Українського фронту і в червні 1946 засуджений до страти. Реабілітований у 1992.

²⁸⁷ «Найвищим судом» Угорщини у ці роки була Угорська Королівська Курія. Не знайдено підтвердження, що згаданий у документі був членом цієї Курії.

Kampo feldolgozását „Pivovarova” és „Konotop” ügynökök részvételével folytatjuk abból a célból, hogy feltárjuk törvénytelenes tevékenysége tényeit és az ellenséges nézeteit osztó emberekkel fenntartott kapcsolatait.

A KGB beregszászi járási apparátusa néhány előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott, amelyek közül a leginkább perspektivikusak a következők:

Mindák István előzetes ellenőrzési dossziéja (született 1911-ben a Beregszászi járás Beregdéda falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, befejezetlen középfokú végzettségű, szovjet állampolgár, a beregszászi bútorgyár öre.)

„Borno” ügynöktől [19]56. VIII. 26-án érkezett ellenőrizetlen információ szerint Mindák egy szovjetellenes röplapot tart magánál, amelyet megmutatott a Nagybégányban lakó LENGYEL Istvánnak és megkérdezte tőle, vannak-e ilyen röplapok a falujában.

Mindák kijelentette, hogy emelni kell a nép jólétét, és azt mondta, hogy jelenleg más a helyzet, és nem kell félni, hanem követelni kell a jólétet, valamint kijelentette, hogy ők szervezkednek, és azt tanácsolta LENGYELNEK, hogy ők se aludjanak.

„Vaszilevics” ügynökön keresztül megállapítottuk, hogy Mindák szoros kapcsolatban áll KULCSÁR Menyhérttel, akit a múltban a határon történő illegális átkelésért ítélték el.

A kapott információk ellenőrzésére és a Mindák és KULCSÁR közötti kapcsolat jellegének tanulmányozására bevonjuk a feldolgozásba „Javor” ügynököt.

Dudás Tivadar előzetes operatív ellenőrzési dossziéja (született 1919-ben Beregszászon, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártunkívüli, szovjet állampolgár, 5 osztályt végzett, a Beregszászi járás Nagymuzsaly falujában dolgozik a varroda vezetőjeként.

A szovjetellenes beállítottságú Dudás szélsőséges szovjetellenes agitációt folytat a környezetében, dicsőíti az imperialista államokat és rágalmazza a szovjet rendszert.

1955-ben Dudás a Beregszászon állítólag létező illegális szovjetellenes szervezkedésről beszélt, léggömbbel eljuttatott szovjetellenes röplapot adott elolvasásra a vele közeli kapcsolatban álló személyeknek.

Jelenleg Dudás helyesli a magyarországi ellenforradalmi lázadók tetteit, és lázadásokat jósol más népi demokratikus országokban is.

„Bukszar” és „Volga” ügynökökön keresztül intézkedéseket fogantatosítunk, hogy ellenőrizzük ezeket az adatokat, összegyűjtjük a tanúvallomásokot az ügy későbbi dokumentálása céljából, valamint feltárjuk a célszemély szervezett kapcsolatait a Beregszászi járásban esetlegesen tevékenykedő illegális magyar nacionalista szervezettel.

A 4. osztály és a Csoportfőnökség járási apparátusai ügynöki-operatív intézkedéseket hajtanak végre azért, hogy gondosan ellenőrizzék a magyarországi ellenforradalmi puccsal kapcsolatban érkező jelzéseket. Ezek közül leginkább a csekisták érdeklődésére tarthatnak számot a KGB nagyszőlősi járási apparátusának ellenőrzött, „Ivanovics” fedőnevű ügynökétől származó információk a Nagyszőlősi járás Fancsi-

Заявил о необходимости поднятия благосостояния народа Миндак говорил, что теперь не то положение и бояться не надо, а нужно требовать благосостояния, при этом заявил, что они организовываются и посоветовал ЛЕНДЕЛЮ, чтобы и у них не спали.

Через агента «Василевич» установлена близкая связь Миндак — КУЛЧАР Мингерт, судимый в прошлом за нелегальную переправочную деятельность через границу.

С целью проверки этих данных и изучения характера связи Миндак с КУЛЧАР в разработку вводим агента «Явор».

ДПОП на Дудаши Федора Федоровича, 1919 г. рождения, уроженца и жителя гор. Берегово, венгр, б/п, гр-н СССР, образование 5 классов, работает зав. швейной мастерской в с. Мужиево, Береговского района.

Дудаши будучи антисоветски настроенным среди близких лиц проводит резкую антисоветскую агитацию, выражающуюся в восхвалении империалистических государств и в клевете на советский строй.

В 1955 г. Дудаши высказывался о наличии якобы в г. Берегово антисоветского подполья, близким ему связям давал читать антисоветскую листовку, заброшенную воздушным шаром.

В настоящее время Дудаши одобряет действия венгерских контрреволюционных мятежников и предсказывает мятеж в других народно-демократических странах.

Через агентов «Буксар» и «Волга» принимаем меры по проверке этих данных, выявлению свидетельской базы с целью последующей документации, а также установлению его организационных связей с возможно действующим в Береговском районе мадьярским националистическим подпольем.

4 отделом и райаппаратами УКГБ проводятся агентурно-оперативные мероприятия по тщательной проверке сигналов, поступивших в связи с контрреволюционным путчем в Венгрии, из числа которых наибольший чекистский интерес представляют данные проверенного агента Виноградовского райаппарата КГБ «Ивановича» относительно жителя с. Фанчиково Виноградовского р-на Балаж Иосифа Степановича, 1921 года рождения, мадьяр, б/п, гр-н СССР, колхозник.

Балаж в беседе с «Ивановичем» предлагал организовать вместе, с целью борьбы против коммунистической власти, роспуска колхозов и создания новой свободной власти. На возражения агента о том, что этого сделать не возможно за неимением силы и средств, должны подчиняться существующему строю, Балаж заявил агенту, что у них (кого не назвал) оружия хватит, нужно только быть вместе и предлагал «Ивановичу» проводить работу в селе, где живет агент, чтобы жители этого села поддерживали выступление односельчан Балаж, при этом он предупредил, что если кто его предаст, тому будет плохо.

Дальнейшей проверкой Балаж установлено, что он в 1938 г. вместе со своим отцом бежал в с. Вилко, которое было раньше захвачено венгерскими ок-

ka falujának Balázs József nevű lakosáról (született 1921-ben, magyar, pártonkívüli, szovjet állampolgár, kolhozparaszt).

Balázs „Ivanoviccsal” folytatott beszélgetése során azt javasolta, hogy közösen szervezkedjenek a kommunista hatalom elleni harc, a kolhozok feloszlatása és az új, szabad hatalom megalakítása céljából. Az ügynöknek arra az ellenvetésére, hogy ez lehetetlen, mivel nincs hozzá se erejük, se pénzük, engedelmeskedniük kell a fennálló rendszernek, Balázs kijelentette, hogy nekik (nem nevezte meg, kikről van szó) van elég fegyverük, csak egyesülniük kell, és azt javasolta „Ivanoviccsnak”, hogy győzze meg az ügynök falujának lakosait, hogy támogassák Balázs falubelijeinek megmozdulását, és közben figyelmeztette, hogy rosszul jár az, aki őt esetleg elárulná.

Balázs további ellenőrzése során megállapítást nyert, hogy 1938-ban apjával együtt Tiszaújlak faluba szökött, amelyet a magyar megszállók előbb foglaltak el, mint Fancsika falut. Ott Balázs apja csatlakozott a terrorista szabad csapatokhoz, ahol megölték, maga Balázs pedig 1939-ben tért vissza Fancsika faluba a megszállókkal együtt.

Intézkedéseket teszünk, hogy ellenőrizzük Balázst más ügynökökön keresztül és egyidejűleg lépéseket teszünk abban az irányban, hogy megtaláljuk Balázs esetleg létező hasonló gondolkodású társait és kiderítsük, milyen terveik vannak az ellenséges tevékenység megvalósítására.

A Csoportfőnökség 4. osztályának „Prokop” ügynökétől kaptunk információt arról, hogy az Ungvári járás Tiszaásvány falujában működő általános iskola magyar nemzetiségű tanítója Ónodi Géza, a fasiszta magyar hadsereg volt tisztje az ügynök jelenlétében rendszeresen szovjetellenes nacionalista nézeteit hangoztatja. Negatívan nyilatkozik mindenről, ami szovjet, dicséri azt, ahogy az emberek éltek a volt burzsoá Magyarországon, és miközben helyeselte a magyarországi lázadók tetteit, kijelentette: „Most már vége lesz a kommunizmusnak Magyarországon és máshol, az oroszok kénytelenek lesznek elhagyni Magyarország, Lengyelország, Románia és Kárpátalja általuk megszállt területeit”.

Ónodi feldolgozása „Prokop” ügynökön keresztül történik. Ezen kívül az Ónodi-val szorosabb kapcsolatban álló személyek közül beszerzésre alkalmas jelöltet keresünk az információk további ellenőrzésére.

A magyarországi események idején az állambiztonsági szervek a rendőri szervekkel együttműködve 24 személyt tartóztattak le Kárpátalja területén és ítélték el különböző időtartamú büntetésre a szovjetellenes megnyilvánulásokért, a párt- és tanácsi aktíva tagjainak fenyegetéséért, valamint a fenyegetések beváltására irányuló kísérletekért.

A legjellemzőbb személyek a letartóztatottak közül a következők:

1. OMOROS²⁸⁸ Iván (született 1921-ben a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásának Mezőkaszony nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, kolhozparaszt), 1956. október 29-én megfenyegette GOZDAK komszomolistát azzal, hogy leszámol vele, amikor megjönnek a magyarok, kijelentette, hogy fel kell őt akasztani. 1956. október 26-án ORMOS torkánál fogva megragadta az SZKP tagját PITYERSZKIJ V. A.-t, megfenyegette, azt mondta neki: „Ha nem tudsz magyarul, menj el Oroszországba”.

²⁸⁸ Itt és a dokumentum további részében helyesen: Ormos.

купантами, нежели село Фанчиково. Отец Балаж там вступил в террористический отряд «Собот-Чопотош» и был убит, а сам Балаж возвратился в с. Фанчиково в 1939 г. совместно с оккупантами.

Принимаем меры по проверке Балаж через другую агентуру, одновременно осуществляем мероприятия в направлении выявления возможных единомышленников Балаж и их замыслов в проведении враждебной деятельности.

От агента 4 отдела УКГБ «Прокоп» получены данные о том, что учитель начальной школы с. Минеральное, Ужгородского района Оноди Гейза Гейзович, венгр по национальности, в прошлом офицер венгерско-фашистской армии, систематически в присутствии агента высказывает антисоветские националистические взгляды. Отрицательно отзываясь о всем советском и восхваляет жизнь в бывшей буржуазной Венгрии, при этом одобряя действия мятежников в Венгрии, заявил: «Теперь будет конец коммунизму в Венгрии и вообще, русские должны будут оставить оккупированные ими территории Венгрии, Польши, Румынии и Закарпатья».

Разработка Оноди ведется через агента «Прокоп». Кроме того для перепроверки этих данных из числа близких связей Оноди подбираем кандидатуру на вербовку агента.

Во время венгерских событий, за антисоветские высказывания, за угрозы в адрес партийно-советского актива и за попытки осуществить их, органами КГБ совместно с органами милиции, на территории области арестовано и осуждено к разным срокам наказания 24 человека.

Из числа арестованных наиболее характерными являются:

1. ОМОРОШ²⁸⁸ Иван Густавович, 1921 г. рождения, уроженец и житель с. Косино, Береговского района Закарпатской области, венгр, колхозник, 29 октября 1956 г. угрожал комсомолке ГОЗДАК расправой как только придут венгры, заявляя, что ее надо повесить. 26 октября 1956 г. ОМОРОШ схватил за горло члена КПСС ПИТЕРСКИХ В.А. и угрожая ему сказал: «Если ты не знаешь по венгерски, то уезжай в Россию».

ОМОРОШ осужден по ст. 70 часть II УК УССР к 4 годам лишения свободы.

2. ГЕРИЕВ²⁸⁹ Юлий Юльевич, 1931 г. рождения, уроженец и житель с. Попово, того же района, 24 октября с/года при обсуждении гражданами вопроса о событиях в Венгрии, заявил: «Венгры бьют коммунистов, а таких коммунистов (он обратился к чл. КПСС БОКОВУ) надо повесить». После этого он избил БОКОВА.

ГЕРИЕВ осужден по ст. 70 часть II УК УССР к 5 годам лишения свободы.

3. БЕЛЕЙ Иван Петрович, 1924 г. рождения, уроженец и житель с. Турья Ремета Перечинского района Закарпатской области, 5 ноября 1956 года после окончания торжественного собрания, посвященного 39-й годовщине Великой Октябрьской Социалистической революции, около сельского клуба угрожал

²⁸⁸ Правильно: «Ормош».

²⁸⁹ Правильно: «Гере».

ORMOST 4 év szabadságvesztésre ítélték az USZSZK BTK 70. cikkelyének II. bekezdése [garázda tevékenység] alapján.

2. GERIJEV²⁸⁹ GYULA (született 1931-ben ugyanabban a járásban Csonkapi faluban, ahol jelenleg is lakik) folyó év október 24-én, miközben a polgárok megvitatták a magyarországi eseményeket, kijelentette: „A magyarok ölik a kommunistákat, az ilyen kommunistákat pedig (itt az SZKP tagjához BOKOVHOZ fordult) fel kell akasztani”. Ezek után megverte BOKOVOT.

GERŐT 5 év szabadságvesztésre ítélték el az USZSZK BTK 70. cikkelyének II. bekezdése [garázda tevékenység] alapján.

3. BELEJ Ivan Petrovics (született 1924-ben a Kárpátaljai Terület Perecsenyi járásának Turjaremete falujában, ahol jelenleg is lakik) 1956. november 5-én a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulója alkalmából megtartott ünnepi gyűlés után a falusi kultúrház mellett megöléssel fenyegette meg a kolhoz elnökét, az SZKP tagját SZTYEGURE V. V. elvtársat, botrányt csapott a kolhoz irodájában és megpróbálta megverni az SZKP tagját PETROSZJAN A. H.-t.

4. KIRÁLY László (született 1927-ben a Beregszászi járás Bene falujában, magyar, a Kirov nevét viselő kolhozban dolgozik) és KEBELES Iván (született 1930-ban ugyanabban a faluban, jelenleg is ott lakik, kolhozparaszt) 1956. október 27-én a szőlőben találkoztak PAUK Vaszilij Vasziljevicssel, az SZKP tagjával. Miután PAUKOT megállították, KIRÁLY, felemelte a baltát és arra utalva, hogy PAUKOT meg akarják választani a kolhoz pártszervezetének elnökévé, kijelentette: „Isten voltál, most meg még nagyobb isten akarsz lenni”. Ekkor KEBELES ingmellénél fogva megragadta PAUKOT és megfenyegette, hogy leszámol vele.

5. A KOZAR testvérek, Ivan Vasziljevics (született 1937-ben) és Dmitrij Vasziljevics (született 1932-ben), a Munkácsi járásban Nagylucska falu lakosai, folyó év november 6-án Nagylucskán megverték a rendőrség KRAVCOV nevű körzeti megbíztottját, elvették fegyverét és megsebesítették CSEKAL I. V. kolhozparasztot, aki megpróbált segíteni KRAVCOVNAK.

A Csoportfőnökségnek a magyar nacionalisták felkutatásával és feldolgozásával foglalkozó ügynöki apparátusa 92 ügynökből áll, közülük 25 ügynököt 1956-ban szereztek be, beleértve azt a 20 főt, akiknek a beszerzése [19]56. X. 23-ától a jelentés napjáig, tehát a magyarországi eseményekkel kapcsolatban történt.

Folyó év júliusában a Csoportfőnökség 4. osztálya beszervezte „Horvát” fedőnevű ügynököt, Zala András (született 1918-ban Miskolcon /Magyarország/, felsőfokú jogi végzettségű, az Úttörők Házában dolgozik, a fényképész szakkör vezetőjeként, beregszászi lakos).

1948-ban az állambiztonsági szervek letartóztatták „Horvátot”, később a Kárpátaljai Területi Bíróság 10 év javító munkatáborban letöltendő büntetésre és 5 évi politikai jogfelfüggesztésre ítélte az USZSZK BTK 54–4. cikkelye [„a nemzetközi burzsoázia segítése”] és 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján.

²⁸⁹ Itt é a dokumentum további részében helyesen: Gerő.

убийством председателю колхоза, чл. КПСС тов. СТЕГУРЕ В.В., в конторе колхоза поднял дебош и пытался избить члена КПСС ПЕТРОСЯНА А.Х.

4. КИРАЛЬ Василий Иванович, 1927 г. рождения, уроженец с. Доброселье Береговского района, венгр, работает в колхозе им. «Кирова» и КЕБЕЛЕШ Иван Иванович, 1930 года рождения, уроженец и житель того же села, колхозник, 27 октября 1956 года на винограднике встретили члена КПСС ПАУКА Василия Васильевича. Остановив ПАУКА, КИРАЛЬ поднял на него топор и заявил: «Ты был богом, а теперь еще большим богом хочешь быть», имея в виду, что ПАУКА хотят избрать секретарем партийной организации колхоза. В то же время КЕБЕЛЕШ схватил ПАУКА за грудь и угрожал расправой.

5. Братья КОЗАРЬ Иван Васильевич, 1937 года рождения и Дмитрий Васильевич, 1932 года рождения, проживающие в с. В. Лучки Мукачевского района, 6-го ноября с. г. избili участкового уполномоченного милиции в селе Великие Лучки КРАВЦОВА, отобрали оружие, ранили колхозника ЧЕКАЛЯ И.В., который пытался оказать помощь КРАВЦОВУ.

Агентурный аппарат УКГБ по выявлению и разработке венгерских националистов состоит из 92 агентов, из числа которых в 1956 г. завербовано 25 агентов, в том числе 20 завербовано с 23.X.56 г. по день отчета, т. е. в связи с венгерскими событиями.

4 отделом УКГБ в июле с. г. осуществлена вербовка агента «Горват» Зала Андрея Иосифовича, 1918 г. рождения, урож. г. Мишкольцы (Венгрия), с высшим юридическим образованием, работает руководителем фотокружка дома пионеров, проживает в городе Берегово.

«Горват» в 1948 г. был арестован органами государственной безопасности и осужден областным Закарпатским судом по ст.ст. 54-4 и 54-10 ч. 1 УК УССР к 10 годам ИТЛ с поражением в правах на 5 лет.

В процессе судебного следствия было установлено, что «Горват» в 1943–44 гг. стремясь выслужиться перед венгерскими оккупантами, инициативно своим киноаппаратом демонстрировал для населения антисоветские фильмы, один из которых был изъят у него при аресте.

В 1954 г. «Горват» был освобожден из заключения и прибыл на жительство в Закарпатскую область.

В Венгрии проживают его родственники: брат матери и брат отца, первый работает инженером в городе Будапеште, а второй — торговец. С этими родственниками агент поддерживает письменную связь.

В настоящее время «Горват» находится в близких отношениях с объектом дела-формуляр Майзельс, Чанка и другими.

«Горват» располагает связями среди старой мадьярской интеллигенции, отдельные из которой собираются на квартире его сестры, где ведут антисоветские разговоры. За время венгерских событий, «Горват» представил материалы, заслуживающие оперативного внимания.

A bírósági eljárás során megállapítást nyert, hogy 1943–1944-ben „Horvát”, aki érdemeket igyekezett szerezni a magyar megszállók előtt, saját kezdeményezésére és saját filmvetítő készülékével szovjetellenes filmeket vetített a lakosságnak, az egyik ilyen filmet a letartóztatásakor foglalták le.

1954-ben „Horvát” szabadrúdra került és a Kárpátaljai Területen telepedett le.

Magyarországon élnek rokonai: anyja testvére és apja testvére, az előbbi mérnökként dolgozik Budapesten, az utóbbi pedig kereskedő. Ezekkel a rokonaival az ügynök írásban tart kapcsolatot.

Jelenleg „Horvát” közeli kapcsolatban áll a Figyelő-dosszié célszemélyével Meizszel, Csankával és másokkal.

„Horvát” kapcsolatokkal rendelkezik a régi magyar értelmiségiek között, akik közül néhányan összejárnak lánytestvére lakásán, ahol szovjetellenes beszélgetéseket folytatnak. A magyarországi események ideje alatt „Horvát” olyan anyagokat szolgáltatott, amelyek operatív érdeklődés tárgyát képezhetik.

A közeljövőben „Horvátot” egy ügynöki kombinációban használjuk fel Meizszel operatív feldolgozása keretében, aki még az események előtt elutazott Magyarországra és a rendelkezésünkre álló adatok szerint december végén tér vissza Beregszászra.

Folyó év novemberében a 4. osztály beszervezte a „Jevgenyija” [„Eugénia”] fedőnevű ügynököt:

Kékesi Lenke 1924-ben született a Kárpátaljai Terület Técsői járásának Úrmező falujában, magyar, középfokú szakvégzettségű, földesúri családból származik, az Ungvári Állami Egyetemen dolgozik laboránsként, ungvári lakos.

1940-ig „Jevgenyija” a szülőfalujában lakott, azután elutazott Putnokra (Magyarország), ahol mezőgazdasági iskolába iratkozott be, amelyet 1943-ban végzett el és visszatért a szüleihez Kárpátaljára.

1944-ben férjhez ment a horthysta magyar hadsereg tisztjéhez, Kékesi Nándorhoz, aki 1944-ben a szovjet hadsereg fogságába került és 1948-ig Tbilisziben volt hadifogoly, azután pedig átadták a magyar hatóságoknak. Átadásakor „Jevgenyija” találkozott vele Taracköz szovjet határállomáson.

Beszervezésekor „Jevgenyija” elmesélte a férjével való második találkozását, amely folyó év júniusában jött létre Magyarországon, ahova az Ukrán Belügyminisztérium Rendőrfőkapitányságának Vízum- és Regisztrációs Osztálya engedélyével utazott ki. Az ügynök bejelentése szerint az ellenforradalmi puccs előtt a férje Magyarországon, Sztálinvárosban (Dunapentele) dolgozott a vasbeton termékeket előállító gyár főmérnökeként. A vele folytatott beszélgetésekből „Jevgenyija” megállapította, hogy a férje nacionalista beállítottságú, aki azt javasolta az ügynöknek, hogy törvénytelenül intézze el a Szovjetunióból Magyarországra való kiutazását, bár ő ott már másodszer megnősült, és két gyermeke van.

A magyarországi eseményekről „Jevgenyija” kijelentette, hogy mindez a nyilasok és a horthysták műve, akikhez nacionalista elemek is csatlakoztak, mivel a magyarok többsége nacionalista.

В ближайшее время «Горват» будет использован в агентурной комбинации по разработке Майзельса, который еще до начала событий выехал в Венгрию и по имеющимся данным должен возвратиться в конце декабря в гор. Берегово. В ноябре с. г. 4 отделом завербована агент «Евгения»

Кийкеши Ленке Васильевна, 1924 г. рождения, уроженка с. Русское Поле Тячевского района, Закарпатской области, венгерка, образование среднее специальное, из семьи помещика, работает лаборантом Ужгородского государственного университета, проживает в гор. Ужгород.

«Эвгения» до 1940 г. проживала по месту рождения, после чего выехала в г. Путнок (Венгрия), где поступила в сельскохозяйственную школу, которую окончила в 1943 г. и прибыла к своим родителям в Закарпатье.

В 1944 г. вышла замуж за хортиевского офицера венгерской армии Кийкеши Шандора Фердинандовича, который в 1944 г. Советской Армией был взят в плен и до 1948 г., как военнопленный находился в г. Тбилиси, а затем был передан венгерским властям, при передаче последнего «Эвгения» встречалась с ним на советской пограничной станции Тересва.

При вербовке «Эвгения» рассказала о второй встрече с мужем в июне с. г. в Венгрии, куда она выезжала по разрешению ОВИР УМ УМВД. По заявлению агента, ее муж до контрреволюционного путча в Венгрии работал главным инженером завода железобетонных изделий, в г. Сталинварош (Дунапентеле). Из бесед с ним «Эвгения» установила, что он настроен националистически, предлагал агенту незаконно оформить выезд из СССР в Венгрию, хотя вторично там женился и имеет двух детей.

Относительно событий в Венгрии «Эвгения» заявила, что это сделали салашисты и хортисты, к которым присоединились националистически настроенные элементы, так как венгры в своем большинстве являются националистами.

Из числа своих связей «Эвгения» назвала врача КЕРЕКЕШ, жену бывшего аптекаря ТОМЧАНИ, быв. адвоката ТОВТА и его сына Яноша (разрабатывается 4 Управлением КГБ УССР), как лиц, настроенных в антисоветском националистическом духе.

На первой встрече после вербовки «Эвгения» сообщила, что ТОВТ Янош прибыл из Киева якобы на каникулы, сроком на две недели. В беседе с агентом заявлял, что он готовится на похороны советских (кого не известно). Ему сочувствуют все Львовские студенты, а среди венгерской молодежи он видит беспокойство, при этом он заявил: «Нам нельзя было бы без вмешательства смотреть на это...». На возражение агента ТОВТ оскорбил ее.

После вербовки «Эвгения» зарекомендовала себя положительно и будет нами использоваться по разработке националистически настроенной венгерской интеллигенции.

Для выявления и разработки антисоветских элементов из числа учащейся молодежи 4 отделом 4.XI.56 г. завербована агент —

Kapcsolatai közül „Jevgenyija” KERÉKES orvost, TOMCSÁNYI volt patikus feleségét, Tóth volt ügyvédet és János fiát (az USZSZK Állambiztonsági Bizottságának 4. Csoportfőnöksége feldolgozás alá vonta) nevezte meg, mint szovjetellenes, nacionalista személyeket.

A beszerzése utáni első találkozón „Jevgenyija” jelentette, hogy Tóth János állítólag kéthetes szünetre érkezett Kijevből. Az ügynökkel folytatott beszélgetés során kijelentette, hogy a szovjetek temetésére készül (nem tudni, kikre gondolt). Rokonszenvez vele az összes lvovi egyetemista, a magyar fiatalok között pedig nagy nyugtalanságot tapasztal és kijelentette: „Nem kellene nézni ezt beavatkozás nélkül...”. Az ügynök ellenvetésére sértéssel válaszolt.

Beszerzése után „Jevgenyija” jó ügynöknek bizonyult, fel fogjuk használni a nacionalista beállítottságú magyar értelmiségiek operatív feldolgozására.

A tanulóifjúság körében tevékenykedő szovjetellenes elemek felkutatása és feldolgozása céljából a 4. osztály [19]56. XI. 4-én a „Busujeva” fedőnevű ügynököt szervezte be:

Fodor Klára Ungváron született és ott is lakik, munkásszarmazású, magyar, Kom-szomol-tag, szovjet állampolgár, középiskolai tanuló.

„Busujevát” hazafias alapon szervezték be. Beszerzése során elmondta, hogy egyes rokonai és az anyja vallásos emberek és nem teljesen lojálisak a fennálló rendszer iránt.

Beszerzése után „Busujeva” információkat közölt a tanuló ifjúságnak a magyarországi ellenforradalmi puccsal kapcsolatos hangulatáról, többek között néhány olyan magyar nemzetiségű tanulót nevezett meg, akik negatív kijelentéseket engedtek meg maguknak.

Folyó év november 1-jén a 4. osztály beszervezte a „Novikov” fedőnevű ügynököt:

László Zoltán 1926-ban született a Kárpátaljai Területen Técső községében, magyar, munkásszarmazású, pártonkívüli, befejezetlen felsőfokú végzettségű, fizika tanárként dolgozik a 10. számú magyar iskola felső osztályaiban, ungvári lakos.

„Novikovot” hazafias alapon szervezték be a magyar nemzetiségű értelmiségiek operatív feldolgozása céljából.

Előzetes tanulmányozása és beszerzésének előkészítése során ügynökeink pozitívan jellemezték. Kapcsolatokkal rendelkezik a városi középiskolák és a Kárpátaljai Terület különböző iskoláinak tanárai között, osztályfőnökként közvetlenül érintkezik a magyar iskolában tanulók szüleivel, ahol a magyarországi események kezdeti időszakában ismeretlen személyek által krétával írt szovjetellenes feliratok jelentek meg, valamint szovjetellenes tartalmú röpiratot ragasztottak ki.

A KGB beregszászi járási apparátusa beszervezte a „Klemencia” fedőnevű ügynököt:

«Бушуева» Федор Клара Иосифовна, уроженка и жительница гор. Ужгорода, из рабочих, венгерка, чл. ВЛКСМ, гр-ка СССР, учащаяся средней школы.

Вербовка «Бушуевой» осуществлена на патриотической основе. В процессе вербовки она рассказала, что ее некоторые родственники и мать являются людьми религиозными и не совсем лояльно настроены к существующему строю.

После вербовки «Бушуева» представила несколько материалов о настроениях учащейся молодежи в связи с контрреволюционным путчем в Венгрии, в том числе выявила отдельных учащихся мадьярской национальности, допуская отрицательные высказывания.

1-го ноября с. г. 4 отделом был завербован в качестве агента

«Новиков» Ласло Золтан Альбертович, 1926 г. рождения, уроженец п. Тячево Закарпатской обл., венгр, из рабочих, б/п, образование н/высшее, работает учителем физики в старших классах в мадьярской школе № 10, проживает в гор. Ужгороде.

«Новиков» завербован на патриотической основе для разработки интеллигенции мадьярской национальности.

В процессе его изучения и подготовки на вербовку он агентурой характеризовался положительно. Располагает связями среди учителей средних школ города, а также некоторых венгерских школ области, как классный руководитель непосредственно общается с родителями учащихся венгерской школы, где в начальный период венгерских событий имели место антисоветские националистические надписи, исполненные мелом неизвестными лицами и вывешена листовка антисоветского содержания.

Береговским райаппаратом КГБ осуществлена вербовка агента

«Климентия» Арань Этелла-Елизовета Жигмундовна, 1919 года рождения, уроженка гор. Поль (Венгрия), венгерка со средним педагогическим образованием, работает учительницей села Батево, проживает в в г. Берегово.

Ранее «Климентия» разрабатывалась по агентурному делу «Заговорщики», а в октябре 1951 г. была арестована в числе других за проведение антисоветской мадьярской националистической деятельности.

Возвратившись в декабре 1955 г. из заключения, в связи с пересмотром дела, «Климентия» устроилась работать в школу. По месту работы, в быту и окружении, она характеризовалась положительно, изучая ее через агентуру, компрометирующих материалов добыто не было. Учитывая наличие связей с объектами бывшего агентурного дела «Заговорщики», возвратившихся из заключения, она в октябре 1956 г. была завербована для их разработки.

За время сотрудничества, «Климентия» зарекомендовала себя положительно и представила ряд материалов об антисоветских мадьярско-нацио-

Arany Etella Erzsébet 1919-ben született Pol [a város nevét nem sikerült azonosítani] városban (Magyarország), magyar, középfokú pedagógiai végzettségű, *Bátyú faluban* dolgozik *tanítónőként*, *beregszászi* lakos.

Korábban „Klemenciát” feldolgozás alá vonták a „Zagovorscsiki” [„Összeesküvők”] elnevezésű ügygel kapcsolatban, 1951 októberében pedig másokkal együtt szovjetellenes magyar nacionalista tevékenységért tartóztatták le.

1955 decemberében „Klemencia” ügye felülvizsgálata után kiszabadult és visszatérve egy iskolában helyezkedett el. Munkahelyén, mindennapi életében és környezetében jó jellemzéseket kapott, az ügynökeinken keresztül végzett vizsgálat sem szolgáltatott kompromittáló anyagot. Figyelembe véve azt, hogy „Klemencia” kapcsolatban áll a „Zagovorscsiki” elnevezésű ügy időközben kiszabadult szereplőivel, 1956 októberében beszerveztük őt az említett személyek operatív feldolgozása céljából.

Az együttműködés ideje alatt „Klemencia” jó ügynöknek bizonyult és egy sor információt közölt a javító munkatáborból visszatért PÁLFI, NAGY Lajos valamint BALOG református lelkész és más személyek szovjetellenes, magyar nacionalista nézeteiről.

„Klemenciát” a fent említett személyek, a „Zagovorscsiki” elnevezésű ügy aktív résztvevői operatív feldolgozására, valamint a környezetében lévő magyar nacionalisták felkutatására állítottuk rá.

Folyó év november 6-án a KGB munkácsi járási apparátusa az „Aktyor” [„Színész”] fedőnevű ügynököt szervezte be:

Fabri Gyula 1939-ben született Munkácson, ahol jelenleg is lakik, magyar, Kom-szomol-tag, 7 osztályt végzett, szovjet állampolgár, színészként dolgozik a Munkácsi Orosz Színházban.

„Aktyort” az őt kompromittáló anyagok segítségével szerveztük be, amelyek arról szóltak, hogy ILKANICS A. G. nevű barátjával (Figyelő dossziéja szerepel az operatív nyilvántartásban) együtt a kultúrház néhány dolgozója jelenlétében a szovjet hatalom elleni kijelentéseket tették.

A „Zvezda” étterem kávézójában, ahol ILKANICCSAL együtt tartózkodott, „Aktyor” tósztot mondott a magyar fiatalokból álló társaság számára: „Éljen a szabadság Magyarországon!”

Beszervezés közben „Aktyor” őszinte magatartást tanúsított, beismerte bűnösségét és tanúvallomást tett arról, hogy ILKANICS szovjetellenes beállítottságú személy, csoporthoz gyűjti a magyar nemzetiségű fiatalokat és azt hangoztatja, hogy elsőként vesz részt a szovjet rendszer elleni fegyveres harcban, ha Kárpátalja területén a helyzet feszültté válik.

„Aktyor” szívesen egyezett bele a beszerzésbe, jelenleg értékes információkat szolgáltat ILKANICS A. G.-ről és kapcsolatairól, a magyarországi eseményekkel kapcsolatos ellenséges beállítottságukról.

налистических взглядах, возвратившегося из ИТЛ ПАЛФИ, НАДЬ Людвига, а также реформатского священника БАЛОГ и др. лиц.

«Климентия» направлена на разработку вышеуказанных лиц, являвшихся активными участниками агентурного дела «Заговорщики» и выявления мадьярских националистов из числа своего окружения.

Мукачевским райаппаратом КГБ 6 ноября с. г. завербован агент

«Актер» Фабрин Дюла Дюлович, 1939 г. рождения, уроженец и житель гор. Мукачево, венгр, чл. ВЛКСМ, образ. 7 классов, гр-н СССР, работает артистом Мукачевского русского театра.

«Актер» был завербован на компрометирующих его материалах о том, что он со своим другом ИЛЬКАНИЧ А.Г. (взят на опер[ативный] учет по Д/Ф) в присутствии некоторых работников дома культуры, высказывал враждебные выпады против советской власти.

Будучи в кафе ресторана «Звезда» совместно с ИЛЬКАНИЧ, «Актер» для участников своей компании, состоявшей из венгерской молодежи, провозгласил тост: «Да здравствует свобода в Венгрии».

При вербовке «Актер» вел себя откровенно, признал себя виновным и дал показания на ИЛЬКАНИЧА о том, что он является антисоветски настроенной личностью, группирует молодежь венгерской национальности и высказывает намерение в случае осложнения обстановки в Закарпатской области первым принять участие в вооруженной борьбе против Советского строя.

«Актер» на вербовку пошел охотно, в настоящее время представляет ценные материалы на ИЛЬКАНИЧ А.Г. и его связи о их враждебных настроениях в связи с событиями в Венгрии.

Следует указать, что в последние годы чекистская работа по выявлению и разработке венгерских националистов УКГБ проводилась недостаточно активно, не уделялось должного внимания созданию квалифицированного агентурного аппарата по этой линии, в связи с чем оказались без агентурного наблюдения некоторые активные враждебные элементы из среды мадьярских националистов.

Учитывая создавшуюся оперативную обстановку УКГБ принимаются активные меры, направленные на усиление агентурно-оперативной работы по линии борьбы с венгерскими националистами.

В этих целях создано отделение в количестве 6 человек, в т. ч. нач. отделения, три ст. оперуполномоченных, один оперуполномоченный и один пом. оперуполномоченного²⁹⁰.

Аппаратами КГБ в Береговском, Мукачевском, Виноградовском районах, с участием руководящих работников УКГБ, а также 4 отделом по городу и Ужгородскому району разработаны конкретные планы мероприятия по активизации работы и проверки сигналов, выполняя которые, как было указано

²⁹⁰ У документах №№ 49 та 60 датою їх створення зазначено січень 1957 р.

Rá kell mutatni arra, hogy az utóbbi években a Csoportfőnökség nem elég aktívan folytatta a magyar nacionalisták felkutatására és operatív feldolgozására irányuló csekista tevékenységét, nem fordított kellő figyelmet az ezzel foglalkozó felkészült ügynöki apparátus létrehozására, aminek következtében néhány, a magyar nacionalisták köréből kikerült ellenséges elem elkerülte az ügynöki megfigyelést.

A kialakult operatív helyzet figyelembevételével a Csoportfőnökség aktív intézkedéseket tesz, amelyek a magyar nacionalisták elleni harccal összefüggő ügynöki operatív munka fokozására irányulnak.

Ebből a célból 6 fős alosztályt hoztak létre, amely egy osztályvezetőből, három operatív főmegbízottból, egy operatív megbízottból és egy operatív megbízott-helyettesből áll.²⁹⁰

A KGB beregszászi, munkácsi, nagyszőlősi járási apparátusai a Csoportfőnökség vezető munkatársainak részvételével, valamint a városban és az Ungvári járásban illetékes 4. osztály, konkrét intézkedési terveket dolgoztak ki a munka aktivizálására és a jelzések ellenőrzésére. A tervek teljesítése során, ahogy fentebb már jeleztük, 24 személyt letartóztattunk, 20 személyt szerveztünk be, előzetes operatív ellenőrzési dossziékat nyitottunk, miközben az egyes jelzésekkel kapcsolatos ellenőrzés még nem fejeződött be. A Csoportfőnökség vezetése ellenőrzés alá vonta a különösen ígéretes lehetőségeket és fontos intézkedéseket tesz.

Halaszthatatlan és elsőrendű fontosságú intézkedésként azt tervezzük, hogy főleg a volt magyar katonatisztek, csendőrök, rendőrök, reakciós politikai pártok tagjai, régi magyar értelmiségiek, valamint a fiatalok körében végrehajtott új beszervezések révén bővítsük az ügynöki apparátust a Kárpátalján esetlegesen létező magyar nacionalista szervezkedés felderítésének, s annak a magyarországi illegális ellenforradalmi szervezkedéssel fenntartott kapcsolatainak feltárása céljából.

Ezzel egyidejűleg aktivizáljuk az operatív nyilvántartásban szereplő dossziék és a magyar eseményekkel kapcsolatban érkezett jelzések feldolgozását.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK
VEZETŐJE

[Aláírás]

(P. SZAVCSUK) alezredes

USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYÁNAK
VEZETŐJE

[Aláírás]

(TROJAK) alezredes

²⁹⁰ A 49. és 60. számú dokumentumokban az alosztály létrehozásának időpontjaként 1957. január szerepel.

выше, арестовано 24 человека, осуществлены вербовки 20 человек, заведены дела предварительной оперативной проверки, по отдельным сигналам проверка не закончена. Особо важные зацепки и мероприятия взяты на контроль руководством УКГБ.

В качестве неотложных и первоочередных мероприятий намечаем пополнение агентурного аппарата за счет новых вербовок, главным образом из числа бывших мадьярских офицеров, жандармов, полицейских, актива существовавших реакционных политпартий, старой мадьярской интеллигенции, а также молодежи, с целью вскрытия возможно существующего в Закарпатье мадьярского националистического подполья и выявления связей с контрреволюционным подпольем в Венгрии.

Одновременно активизируем разработку имеющихся дел оперативного учета и поступивших сигналов в связи с венгерскими событиями.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.

подполковник

[Підпис]

(П. САВЧУК)

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.

подполковник

[Підпис]

(ТРОЯК)

«19» декабря 1956 года

№ 4/3/ 1638

гор. Ужгород.

На документі резолюція О. Іпатова: «тов. Бондаренко. Матеріали використані при складанні щорічного доповіді. Розробку Балла, Ільканич і Балаж потрібно взяти під контроль [Підпис] 2/І-56 г.».

На документі відбиток штамп: «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 10965 «27» XII 1956 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 187–209.
Оригінал. Машинопис.

1956. december „19.”

Nº 4/3/ 1638

Ungvár

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Bondarenko elvt[árs]. Az anyagokat felhasználtuk az éves jelentés összeállításakor. Balla, Ilkanics és Balázs feldolgozását ellenőrzés alatt kell tartani [Aláírás] [19]56. I. 2.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonssági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beér[kező] Nº 10965 1956. XII. »27«.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 187–209. lap
Eredeti. Gépirás.*

№ 38

**Лист в.о. голови КДБ УРСР на адресу керівника канцелярії
Президії Верховної Ради УРСР про застосування Указу
ВР від 9 листопада 1956 р. щодо засуджених угорських
націоналістів**

10/11 січня 1957 року

-копія-

Совершенно секретно

экз. № 2

10/11 января [195]7

№ 83/т

На № 04с от 3.1.1957 г.

НАЧАЛЬНИКУ КАНЦЕЛЯРИИ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО
СОВЕТА УКРАИНСКОЙ ССР

тов. ВАЛЕТЧИКУ

После освобождения Советской Армией Закарпатской области и воссоединения ее с Украинской ССР, органами советской власти было арестовано и осуждено 1396 человек из числа венгерских националистов, агентов фашистской разведки, участников буржуазных политпартий и активных пособников оккупантов.

В 1955–1956 гг. в Закарпатскую область из мест заключения возвратилось 908 человек, ранее судимых за контрреволюционные преступления, кроме того 48 человек этой категории переданы властям Венгерской Народной Республики.

До настоящего времени на территории Закарпатской области из числа ранее осужденных 441 человек не возвратилось, в том числе:

бывших участников венгерских буржуазных политпартий	107 чел.
агентов разведывательных и контрразведывательных органов фашистской Венгрии	123 чел.
террористов	12 чел.
пособников венгерским оккупантам	199 чел.

Из имеющихся следственных и других материалов установлено, что участники буржуазных политпартий, являвшиеся идеологами венгерского нацио-

38.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság megbízott elnökének levele az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa elnökségi hivatala vezetőjének a Legfelsőbb Tanács 1956. november 9-ei rendeletének alkalmazásáról az elítélt „magyar nacionalisták” ügyében

1957, január 10/11.

másolat

Szigorúan titkos

2. pld.

[195]7. január 10/11.

N° 83/m

AZ UKRÁN SZSZK LEGFELSŐBB TANÁCSA ELNÖKSÉGI HIVATALA VEZETŐJÉNEK

VALETCSIK elvt[árs]nak

A Kárpátaljai Terület szovjet hadsereg által történt felszabadítása és az Ukrán SZSZK-val történt újraegyesítése (Sic!) után a szovjet hatalom szervei 1396 olyan embert tartóztattak le, akik magyar nacionalisták, a fasiszta hírszerzés ügynökei, a polgári politikai pártok tagjai és a megszállók aktív támogatói voltak.

1955–1956-ban a Kárpátaljai Területre 908 olyan szabadlábra helyezett személy tért vissza, akiket korábban ellenforradalmi cselekményekért ítélték el, ezen felül még 48, ebbe a kategóriába tartozó személyt adtak át a Magyar Népköztársaság hatóságainak.

A korábban elítéltek közül a mai napig 441 fő nem tért vissza a Kárpátaljai Területre, többek között:

magyar polgári pártok volt tagjai	107 fő
a fasiszta Magyarország hírszerző és kémelhárító szerveinek ügynökei	123 fő
terroristák	12 fő
a magyar megszállók támogatói	199 fő

A meglévő vizsgálati és egyéb anyagokból megállapítható, hogy a Nagy Honvédó Háború idején a polgári politikai pártok tagjai, akik a magyar nacionalizmus ideológusai voltak, valamint a magyar megszállók ügynökei és támogatói aktív ellenséges tevékenységet folytattak, ami a fasiszta rendszer erősítésére és a Kárpátaljai Területnek a volt burzsoá Magyarországhoz történő csatlakozására irányult.

нализма, а также агентура и пособники венгерских оккупантов, в период Великой Отечественной войны проводили активную вражескую деятельность, направленную на укрепление фашистского режима и присоединение Закарпатской области к бывшей буржуазной Венгрии.

В дни контрреволюционного мятежа в Венгрии, со стороны венгерских националистических элементов, проживающих в Закарпатской области, была отмечена резкая активизация враждебной деятельности, выражавшаяся в угрозах советско-партийному активу, пропагандировании солидарности с мятежниками и распространении листовок повстанческого характера.

В связи с изложенным, Комитет госбезопасности при СМ УССР поддерживает ходатайство исполкома Закарпатского областного Совета депутатов трудящихся о распространении действия Указа Президиума Верховного Совета УССР от 9 ноября 1956 г.²⁹¹ на бывших венгерских националистов, террористов, участников буржуазных политпартий и активных пособников венгерско-фашистским оккупантам.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Копия письма исполкома Закарпатского Совета депутатов трудящихся²⁹².

И.О. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

(ТИХОНОВ²⁹³)

Черновик уничтожен. Верно: [Підпис нерозбірливий]

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 212–213.
Завірена копія. Машинопис.

²⁹¹ Идется про Указ Президії ВР УРСР від 9 листопада 1956 «Про заборону колишнім керівникам і активним учасникам українського націоналістичного підпілля, які відбули засудження і покарання, повертатися в західні області УРСР». Указ забороняв засудженим членам ОУН та УПА повертатися у Західну Україну. Самовільне повернення до рідних осель каралося трирічним засланням.

²⁹² Не публікується.

²⁹³ Тихонов Павло Павлович (1909–1990) — заступник голови КДБ при РМ УРСР. 1939–1941 — заступник начальника УНКВС у Харківській області. 1941 — начальник УНКВС у Харківській області. 1941–1942 — заступник начальника УНКВС у Харківській області. 1943–1945 — начальник УНКДБ у Харківській області. 1945–1951 — начальник УНКДБ/УМДБ у Сумській області. 1951–1952 — начальник УМДБ у Дніпропетровській області. 1953–1954 — начальник УМВС в Одеській області. 1954 — начальник УКДБ в Одеській області. 3 липня 1954 — 7 серпня 1959 — заступник голови КДБ при РМ УРСР. 1959–1970 — начальник УКДБ у Київській області. Генерал-майор (1958).

A magyarországi ellenforradalmi lázadás napjaiban az ellenséges tevékenység ugrásszerű erősödése volt tapasztalható a Kárpátaljai Területen élő magyar nacionalista elemek részéről, amely a tanácsi és a pártaktívának címzett fenyegetésekben, a lázadókkal való szolidaritás propagálásában és felforgató jellegű rölapok terjesztésében fejeződött ki.

Az elmondottakból kifolyólag az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság támogatja a Kárpátaljai Munkásküldöttek Tanácsa Végrehajtó Bizottságának azt a kérvényét, hogy az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége 1956. november 9-én kelt rendeletének²⁹¹ a hatályát a volt magyar nacionalistákra, terroristákra, a polgári politikai pártok tagjaira és a magyar fasiszta megszállók aktív támogatóira is terjesszék ki.

MELLÉKLET: Kárpátaljai Munkásküldöttek Tanácsa Végrehajtó Bizottsága levelének másolata.²⁹²

USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG MEGBÍZ[OTT] ELNÖKE
(TYIHONOV²⁹³)

A piszkozatot megsemmisítettük. Hiteles: [Olvashatatlan aláírás]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 212–213. lap
Hiteles másolat. Gépírás.

²⁹¹ Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának 1956. november 9-i „Az illegális ukrán nacionalista mozgalom elítélt és büntetését letöltött egykori és aktív tagjai visszatérésének tilalmáról az USZSZK nyugati területeire” rendeletről van szó. A rendelet megtiltotta az OUN és az UPA elítélt tagjainak Nyugat-Ukrajnába történő visszatérését. Az önkényes visszatérést 3 éves elzárással büntették.

²⁹² Nem közöljük.

²⁹³ Tyihonov Pavel Pavlovics (1909–1990) — az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettese. A Belügyi Népbiztosság Harkovi Területi Csoportfőnökségének helyettes vezetője (1939–1941), majd vezetője (1941), a Harkovi Területi Csoportfőnökség helyettes vezetője (1941–1942), vezetője 1943–1945), az Állambiztossági Népbiztosság, illetve az Állambiztonsági Minisztérium Szumi Területi Csoportfőnökségének (1945–1951), az Állambiztonsági Minisztérium Dnyepropetrovzszi (1951–1952), majd Odesszai Területi Csoportfőnökségének vezetője (1953–1954). Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettese (1954. július 3.–1959. augusztus 7.), a Kijevi Területi Csoportfőnökség vezetője (1959–1970). Vezérőrnagy (1958).

№ 39

Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській
області про втечу під час революційних подій 1956 р.
жителів Закарпатської області на Захід

16 січня 1957 року

Вх. 311 16.І.57

Украинская ССР
Управление Комитета
Государственной Безопасности
при Совете Министров
Украинской ССР
по
ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ
«16» января 1957 г.
№ 2/2/60
гор. Ужгород

СОВ. СЕКРЕТНО
Экз. № 1
Особой важности

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР
Генерал-майору
тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

СПЕЦСООБЩЕНИЕ²⁹⁴

В период контрреволюционного мятежа на территории Венгрии оказались 360 советских граждан, жителей Закарпатской области, которые выезжали туда на побывку к родственникам и знакомым частным порядком.

По состоянию на 12 января с. г. не возвратились в Закарпатье 100 человек, из них 86 человек имеют просроченные визы пребывания в Венгрии. Список этих лиц нами направлен во 2-е Управление КГБ при СМ УССР.

В последнее время нами получены агентурные данные и материалы «ПК», свидетельствующие о том, что некоторые лица из числа указанной категории во время контрреволюционного мятежа бежали в капиталистические страны.

Так, например, наш агент «ГЕРМАН» в своих донесениях в декабре 1956 года сообщил, что из бесед с родственниками и знакомыми выехавших на временное пребывание в Венгрию Папирник Иосифа Иосифовича и Перл Хайма Сендеровича, а также выехавшего на постоянное жительство в Венгрию по венгерскому нацпаспорту Когн, ему стало известно, что все они бежали на Запад: первый — во Францию, второй — в США и третий в Израиль.

Произведенной по ОВИР Управления милиции УВД Закарпатской области проверкой установлено, что Папирник Иосиф Иосифович, 1929 г. рождения, уроженец с. Горяны Ужгородского района Закарпатской области, словак, гр-н СССР, беспартийный, проживал в г. Ужгороде по ул. Дравецкая, 39, работал мастером цеха Ужгородской артели «Химик», действительно 15 сентября

²⁹⁴ На полях документа містяться написані нерозбірливо вказівки співробітників КДБ УРСР.

39.

**Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének különleges jelentése az
USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottságnak Magyarországon tartózkodó kárpátaljai lakosok
Nyugatra szökéséről**

1957. január 16.

Beérk[ező] 311 16.I.57

SZIG[ORÚAN] TITKOS
Különösen fontos!
1. pld.

Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
Csoportfőnöksége

1957. január 16.

N° 2/2/60

Ungvár

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK
NYIKITCSENKO V. F. elvt[árs]_vezérőrnagynak

Kijev

KÜLÖNLEGES JELENTÉS²⁹⁴

Az ellenforradalmi lázadás időszakában 360 olyan szovjet állampolgár tartózkodott Magyarországon területén, aki Kárpátalja területén lakik, és aki magánlátogatásra utazott ki rokonaihoz és ismerőseihez.

Folyó év január 12-i állapot szerint 100 fő nem tért vissza Kárpátaljára, közülük 86 fő Magyarországra szóló lejárt vízummal rendelkezik. Ezen személyek névsorát elküldtük az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 2. Csoportfőnökségének.

²⁹⁴ A dokumentum margóján az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága munkatársainak olvashatatlan utasításai láthatók.

1956 года выехал в Венгрию в село Кенизме, комитат Боршод-Абауй-Земплен в гости к дяде Папирник Михаилу, сроком на один месяц. До сего времени Папирник в Ужгород не возвратился.

Перл Хайм Сендерович, 1927 г. рождения, уроженец с. Богдан Раховского района Закарпатской области, еврей, гр-н СССР, беспартийный, женат, образование 6 классов, проживал в г. Ужгороде по ул. Новгородская, 18, работал механиком швейных машин Ужгородского райпромкомбината. 29 сентября 1956 года Перл вместе с женой Клайн Евой Еневовной, 1936 г. рождения, уроженка гор. Будапешта, еврейка, работала портнихой в Ужгородском райпромкомбинате, выехал к родственникам, проживающим в г. Будапеште по ул. Ракоши, дом № 51, сроком на один месяц. До настоящего времени Перл и его жена в г. Ужгород не возвратились.

Перл Хайм Сендерович состоял в действующей агентурной сети УКГБ под псевдонимом «КОРЧИ».

Когн Георгий (Дьердь) Соломонович, 1920 г. рождения, уроженец гор. Будапешта (Венгрия), еврей, беспартийный, образование среднее, женат, в мае 1956 года, оформив венгерское гражданство, вместе с женой Когн (Гершкович) Сидоней Соломоновной, 1927 г. рождения, уроженкой с. Тересва Тячевского района Закарпатской области, выехал на постоянное жительство в г. Будапешт (Венгрия). Ранее состоял в агентурной сети под псевдонимом «ВЕНСКИЙ», исключен в связи с выездом в Венгрию.

7 января с. г. из Амстердама проследовал документ в адрес сестры жены Когн, проживающей в г. Ужгороде, в котором он сообщает, что вылетает в Канаду.

22 ноября 1956 года житель с. Воловец Закарпатской области ТИДИР Андрей Андреевич в беседе с нашим оперработником т. РЯШКО рассказал, что его друг детства, житель гор. Мукачево — ДЕМКО Владимир, находясь в Венгрии в краткосрочном отпуске, во время контрреволюционного мятежа бежал из Венгрии в Западную Германию.

Со слов родственников ДЕМКО ТИДИР сказал, что ДЕМКО, находясь в Западной Германии, якобы выступал по радио, и родственники слушали его выступление.

ДЕМКО Владимир Михайлович, 1931 г. рождения, проживавший в г. Мукачево по ул. Митрака, дом № 3, вместе с матерью — ДЕМКО Марией Андреевной, 1900 г. рождения, проживавшей по тому же адресу, действительно 5 октября 1956 года выехали в Венгрию в г. Кестхель, сроком на один месяц и до сего времени в гор. Мукачево не возвратились.

6 спецотделением УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области перехвачен ряд документов, следовавших в Закарпатье от лиц, ранее проживавших в Закарпатской области, в разное время выехавших в Венгрию, которые в период контрреволюционного мятежа бежали в капиталистические страны.

Так, например, 2 января 1957 года проследовал документ от некоего ГОРВАТ Ивана, находящегося ныне в США, г. Буффало [штат] Н[ью] Й[орк] 150 Мапл Колпингхаус, в адрес ГОРВАТ Ивана, проживающего в с. Вилкок Ви-

Az utóbbi időben olyan ügynöki információkat és „K-ellenőrzési” anyagokat kaptunk, amelyek arról tanúskodnak, hogy az ellenforradalmi lázadás alatt néhány, a jelzett kategóriába tartozó személy kapitalista országokba szökött.

Így például 1956 decemberében „GERMAN” ügynökünk jelentéseiben jelezte, hogy az ideiglenes magyarországi tartózkodásra kiutazott Papirnyik Jozsif Jozsifovics és Perl Haim Szenderovics, valamint a magyar állami útlevél alapján végleges magyarországi letelepedés szándékával kiutazott Kohn rokonaival és ismerőseivel folytatott beszélgetéseiből megtudta, hogy mindannyian Nyugatra szöktek: az első Franciaországba, a második az USA-ba, a harmadik pedig Izraelbe.

A Belügyminisztérium Kárpátaljai Területi Rendőrfőkapitánysága Vízum- és Regisztrációs Osztályán végzett ellenőrzés megállapította, hogy Papirnyik Jozsif Jozsifovics (1929-ban született a Kárpátaljai Terület Ungvári járása Gerény nevű falujában, szlovák és szovjet állampolgár, Ungváron a Drapeckaja u. 39. szám alatt lakott, a „Himik” ungvári szövetkezetben dolgozott üzemvezetőként) 1956. szeptember 15-én valóban Magyarországra, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Kenézlő nevű falujába utazott egyhónapos látogatásra Papirnyik Mihály nevű nagybátyjához. Ezideig Papirnyik nem tért vissza Ungvárra.

Perl Haim Szenderovics (1927-ben született a Kárpátaljai Terület Rahói járása Tiszabogdány nevű falujában, zsidó, szovjet állampolgár, pártonkívüli, nő, 6 osztályt végzett, az ungvári Novogorodszkaja u. 18. szám alatt lakott, az ungvári járási ipari kombinátban dolgozott varrógépműszerészként). 1956. szeptember 29-én Perl feleségével, Klein Évával (1936-ban született Budapesten, zsidó, az ungvári járási ipari kombinátban dolgozott szabóként) együtt egyhónapos látogatásra utazott rokonaihoz, akik Budapesten, a Rákosi [Rákóczi?] u. 51. szám alatt laknak. Ezidőig se Perl, se felesége nem tértek vissza Ungvárra.

Perl Haim Szenderovics „KORCSI” fedőnév alatt tagja volt a Csoportfőnökségen működő ügynöki hálózatnak.

Kohn György (1920-ban született Budapesten /Magyarország/, zsidó, pártonkívüli, középfokú végzettségű, nő) miután 1956 májusában megkapta a magyar állampolgárságot, a végleges letelepedés szándékával Budapestre (Magyarország) utazott feleségével, Kohn (Herskovics) Szidóniával (1927-ben született a Kárpátaljai Terület Técsői járása Taracköz nevű falujában) együtt. Korábban az ügynöki hálózat tagja volt „VENSZKI” [„BÉCSI”] fedőnév alatt, a Magyarországra való áttelepülés miatt a hálózatból kizárták.

Folyó év január 7-én Amszterdamból Kohn felesége testvérének címére, aki Ungváron lakik, levél érkezett, amelyben Kohn közölte, hogy Kanadába repül.

1956. november 22-én TIGYIR Andrej Andrejevics, a Kárpátaljai Terület Volóc nevű falujának lakosa operatív munkatársunkkal, RJASKO elvtárssal való beszélgetés során elmondta, hogy gyerekkori barátja, GYEMKO Vlagyimir munkácsi lakos, aki rövid szabadságra Magyarországra utazott, az ellenforradalmi lázadás ideje alatt Magyarországról Nyugat-Németországba szökött.

GYEMKO rokonaira hivatkozva TIGYIR azt mondta, hogy GYEMKO Nyugat-Németországban állítólag beszélt a rádióban, és a rokonai meghallgatták őt.

ноградовского района Закарпатской области, в котором он сообщает, что недавно прибыл на жительство в США.

По учетам 6 спецотделения проходит как инокорреспондент ГОРВАТ Иван, который до событий в Венгрии проживал в гор. Будапеште, VII р-н, ул. Кланкал, 19 и поддерживал письменную связь с ГОРВАТ Иваном Иосифовичем, проживающим в с. Вилко Виноградовского района Закарпатской области.

В этот же день проследовал документ из Швейцарии без обратного адреса, в адрес ГЕРЕЙ Карла, проживающего в гор. Мукачево, по ул. Рабочая. 16. Автор документа пишет, что он в настоящее время находится в Швейцарии, откуда в феврале месяце поедет «дальше».

По имеющимся данным отправителем документа является ГЕРЕЙ Павел Карлович, 1928 г. рождения, до 1955 года проживал вместе с родителями в г. Мукачево, а затем выехал в Венгрию.

В адрес проживающей в гор. Мукачево по ул. Вагутина, 18 ГОРНЯК Маргариты Ивановны 2 января 1957 года проследовал документ от КУН Людвиговой из Австрии, Эдлиц, Гастгауе Лакер. Отправитель документа сообщает, что теперь она находится в Австрии.

Из имеющихся материалов «ПК» видно, что КУН-ГОРНЯК Маргарита Павловна (Людвигова) до венгерских событий проживала по адресу: Венгрия, Будапешт VI, Йозефа 46-II, 1.

В документе, проследовавшем из США, Ньюджерси Неварк 5 Саут Стрит-11 от БЕЖИНЕЦ Анны в адрес БЕЖИНЕЦ Марии, проживающей в с. Кузьмино Мукачевского района Закарпатской области автор сообщает, что к ним приехало много венгров, среди которых «есть из наших сел из Паланок и Лалово» (Мукачевский район).

Докладывая об изложенном, просим запросить КГБ при СМ СССР какими они располагают данными о бегстве с территории Венгрии выходцев из Закарпатья. Одновременно просим поставить вопрос о принятии мер по возвращению в Закарпатье лиц, выехавших на временное пребывание в Венгрию, срок виз которых истек.

Учитывая, что вышеперечисленные лица представляют интерес для органов КГБ в смысле возможного использования их иностранными разведками против СССР, нами принимаются меры к установлению родственных и других связей их на территории области и обеспечения их агентурным наблюдением, в целях выяснения их деятельности за кордоном и своевременного обнаружения их в случае появления на территории СССР.

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.

Подполковник

[Підпис Дейніченка]
(САВЧУК)

GYEMKO Vlagyimir Mihajlovics (1931-ben született, a munkácsi Mitrák u. 3. szám alatti lakos) anyjával, GYEMKO Marija Andrejevnaival (1900-ban született, ugyanazon a címen lakik) együtt 1956. október 5-én valóban Magyarországra, Keszthelyre utaztak egyhónapos időtartamra és ez ideig nem tértek vissza Munkácsra.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 6. különleges osztálya egy sor olyan, Kárpátaljára címzett levelet fogott el, amelyeket azok a korábban a Kárpátaljai Területen lakó személyek küldtek, akik különböző időpontokban Magyarországra utaztak és az ellenforradalmi lázadás ideje alatt kapitalista országokba szöktek.

Így például 1957. január 2-án levél érkezett bizonyos HORVÁTH Ivántól, aki jelenleg az USA-ban, N[ew] Y[ork] [állam], Buffalo, Maple st. 150. Kolping House-ban lakik, HORVÁTH Iván címére, aki a Kárpátaljai Terület Nagyszőlősi járásának Tiszaújlak nevű falujában lakik, amelyben értesíti a címzettet arról, hogy nemrég a végleges letelepedés szándékával érkezett az USA-ba.

A 6. különleges osztály nyilvántartásában HORVÁTH Iván külföldi levelezőként szerepel, aki a magyarországi események előtt Budapesten, a VII. kerületi Klankal [Klauzál?] u. 19. szám alatt lakott és levelezést folytatott HORVÁTH Ivánnal, aki a Kárpátaljai Terület Nagyszőlősi járásának Tiszaújlak nevű falujában lakik.

Ugyanazon a napon feladó nélküli levél érkezett Svájcból GEREI Károly címére, aki Munkácson, a Munkás u. 16. szám alatt lakik. A levélíró azt írja, hogy jelenleg Svájcban tartózkodik, ahonnan februárban utazik „tovább”.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint a levél küldője GEREI Pál, aki 1928-ban született, 1955-ig Munkácson lakott szüleivel együtt, azután pedig Magyarországra utazott.

1957. január 2-án az ausztriai Edlitzből, a Gasthaus Lackerből levél érkezett KUN Ludvigova-tól HORNYÁK Margarita Ivanovna címére, aki Munkácson, a Vututyin u. 18. szám alatt lakik. A levélíró közli, hogy jelenleg Ausztriában tartózkodik.

A „K”-ellenőrzés alapján rendelkezésünkre álló információkból kiderült, hogy KUN-HORNYÁK Margarita Pavlovna (Ludvigova) a magyarországi események előtt a következő címen lakott: Magyarország, Budapest, VI. József krt. 46. II., 1.

Az USA-ból, New-Jersey, Newark, 5. South Street 11.-ből BEZSINEC Annától BEZSINEC Mária címére, aki a Kárpátaljai Terület Munkácsi járásának Beregszilvás nevű falujában lakik, érkezett levélben a levélíró tudatja, hogy sok magyar érkezett hozzájuk, és közöttük „vannak emberek falvainkból, Palánkából és Beregleányfalvából” (Munkácsi járás).

A fentiekről szóló jelentéssel egyidejűleg kérjük, hogy tájékozódjanak az SZSZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnál, hogy milyen adatok állnak rendelkezésükre a Kárpátaljáról származó és Magyarország területéről megszökött személyekről. Ugyanakkor kérjük, hozzanak döntést arról, hogy milyen intézkedések szükségesek ahhoz, hogy az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó és lejárt vízummal rendelkező személyek visszatérjenek Kárpátaljára.

Tekintettel arra, hogy az Állambiztonsági Bizottságnak figyelemmel kell kísérnie a fent felsorolt személyeket, mivel a külföldi hírszerző szervek felhasználhatják őket

На документі резолюція П. Тихонова: «т. Суркову²⁹⁵. Информировать КПУ Украины и 2 гл[авное] управление [Підпис] 16/І-[19]57 г.».

На документі резолюція М. Суркова «Крылов. Подготовить информацию. Ср[ок] — 20.01. [Підпис] 16.01.1957».

На документі резолюція Крилова «т. Супрун [Підпис] 17.01.1957».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 604. — Арк. 117-121.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

²⁹⁵ Сурков Микола Васильович (1919-?) — співробітник органів держбезпеки. Народився у м. Зєя Амурської області. Член ВКП(б) з 1943. В НКВС УРСР з 1940. 1945–1952 — співробітник відділу кадрів НКДБ/МДБ УРСР. 1952–1953 — начальник особливої інспекції відділу кадрів УМДБ у Київській області. 1954 — начальник відділу кадрів УКДБ у Закарпатській області. 1954–1957 — секретар партбюро парторганізації УКДБ у Закарпатській області. 1957–1960 — начальник 4 відділу УКДБ у Закарпатській області. 1960–1964 — начальник 7 відділу УКДБ у Закарпатській області. 1964–1969 — начальник 7 відділу УКДБ у Чернівецькій області. Полковник (1960).

a Szovjetunió ellen, intézkedéseket fogantatosítunk annak érdekében, hogy feltárjuk és ügynöki megfigyelés alá vonjuk az említett személyek rokoni és egyéb kapcsolatait Kárpátalja területén abból a célból, hogy megismerjük ezen személyek külföldi tevékenységét és idejekorán megtaláljuk őket, ha megjelenének a Szovjetunió területén.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐHELYETTESE

[Dejnicsenko aláírás]
(Szavcsuk) alezredes

A dokumentumon szerepel P. Tyihonov határozata: „Szurkov²⁹⁵ elv[társnak]. Tájékoztatás az UKP-t és a 2. [Fő]csoportfőnökséget! [Aláírás] [19]57. I. 16.”

A dokumentumon szerepel Ny. Szurkov határozata: „Krilov. Készítsék el a tájékoztatót! H[atár[i[dő]: 01. 20. [Aláírás] 1957. 01. 16.”

A dokumentumon szerepel Krilov határozata: „Szuprun elv[társ]. [Aláírás] 1957. 01. 17.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 604. 117–121. lap
Eredeti. Formanyomtatvány. Gépirás.*

²⁹⁵ Szurkov Nyikolaj Vasziljevics (1919–?) az állambiztonsági szervek munkatársa. Az Amuri Terület Zeja városában született. Az SZK(b)P tagja 1943-tól. 1940-től dolgozott az USZSZK Belügyi Népbiztosságán. 1945 és 1952 között az USZSZK Állambiztonsági Népbiztossága, illetve az Állambiztonsági Minisztérium káderosztályának munkatársa. 1952–1953-ban az Állambiztonsági Minisztérium Kijevi Területi Csoportfőnöksége különleges ellenőrzési osztályának, 1954-ben a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség káderosztályának vezetője. 1954–1957-ben a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség pártszervezetének titkára. 1957 és 1960 között a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4. osztályának, 1960–1964-ben 7. osztályának, 1964-től 1969-ig a Csernovici Területi Csoportfőnökség 7. osztályának vezetője. (Ezredes 1960).

№ 40

Меморандум у справі попередньої оперативної перевірки, заведеній апаратом уповноваженого УКДБ при РМ УРСР по Закарпатській області в Рахівському районі

19 січня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

МЕМОРАНДУМ

по делу предварительной оперативной проверки № 418,
заведенной апаратом уполномоченного УКГБ при СМ
УССР по Закарпатской области в Раховском районе
19 января 1957 года

По делу проходят:

1. Кородини Ондьол Алойошевич, 1907 года рождения, уроженец и житель села Деловое Раховского района Закарпатской области, по национальности итальянец, б/п, образование 8 классов, женат, работает парикмахером артели им. Кагановича села Деловое.
2. Манфредий²⁹⁶ Антон Карлович, 1921 года рождения, уроженец и житель села Деловое Раховского района Закарпатской области, по национальности венгр, б/п, женат, работает экспедитором Закарпатского карьероуправления на ст. Берлибаш.
3. Манфредий Людвиг Карлович, 1926 года рождения, уроженец и житель села Деловое Раховского района Закарпатской области, венгр, б/п, работает на лесопильном заводе села Деловое.
4. Штайнгигел Федор Эдуардович, 1920 года рождения, уроженец и житель села Деловое, Раховского района, Закарпатской области, по национальности венгр, б/п, женат, работает экспедитором Закарпатского карьероуправления на ст. Берлибаш.

В ходе разработки добыты следующие материалы:

²⁹⁶ Тут і далі правильно: «Манфриди».

40.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége rahói járási megbízottjának emlékeztetője egyres terebesfejrpataki lakosok magatartásáról

1957. január 19.

SZIGORÚAN
TITKOS

EMLÉKEZTETŐ

a 418-as számú előzetes operatív ellenőrzési dossziéval kapcsolatban,
amelyet az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége rahói járási
megbízottjának apparátusa nyitott 1957. január 19-én

A dossziében szerepelnek:

1. Korodini Angyal (született 1907-ben a Kárpátaljai Terület Rahói járásának Terebesfejrpaták nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, olasz nemzetiségű, pártontkívvüli, 8 osztályt végzett, nős, Terebesfejrpaták falu Kaganovics nevét viselő munkaközösségében dolgozik *fodrászként*).
2. Manfredi²⁹⁶ Antal (született 1921-ben a Kárpátaljai Terület Rahói járásának Terebesfejrpaták nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar nemzetiségű, pártontkívvüli, nős, Barnabás állomáson dolgozik a kárpátaljai bányaigazgatóság *szállítmányozójaként*).
3. Manfredi Lajos (született 1926-ban a Kárpátaljai Terület Rahói járásának Terebesfejrpaták nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártontkívvüli, Terebesfejrpatákon dolgozik a *fűrésztelepen*).
4. Steinhibel Tivadar (született 1920-ban a Kárpátaljai Terület Rahói járásának Terebesfejrpaták nevű falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar nemzetiségű, pártontkívvüli, nős, Barnabás állomáson dolgozik a kárpátaljai bányaigazgatóság *szállítmányozójaként*).

Az operatív feldolgozás során a következő információkat szereztük be:

²⁹⁶ Itt és a dokumentum további részén helyesen: „Manfridi”.

Резидент
«Новохоперец»
10.XI.56 г.

10 ноября 1956 года источник зашел в контору передач, где имел беседу с агентом конторы ЮРАК В.В., который сообщил, что мадьяры села Деловое Раховского района, в момент обострения положения в Венгрии собрались на квартире парикмахера, фамилию его источник не знает (Деловецкого ССТ) и обсуждали текущие вопросы, но точно какие ЮРАК не знает.

Один из этих участников, фамилию источник не помнит, просил у приятеля ЮРАК В.В. резиновую дубинку, какую носили полицейские, а с какой целью не известно. ЮРАК предполагает для репрессий для украинцев. ЮРАК В.В. высказал свое предположение, что мадьяры (имеется ввиду с. Деловое) имеют оружие.

Источнику в разговоре лейтенант КПП войск МВД КАРПЕНКО сообщил, что одному из клиентов парикмахер Деловецкого ССТ (имеется ввиду КОРОДИНИ О.А.) заявил, что он скоро будет всех вызывать по одному к себе.

Резидент
«Новохоперец»
16.XI.1956 г.

12 ноября с. г в помещении конторы передач ст. Берлибаш источник имел разговор с ЮРАК В.В. о положении в Требушанах (Деловое) ЮРАК В.В. упорно утверждал, что Требушанские (Деловецкие) мадьяры имеют оружие. Они любят выпить и если бы ЮРАК пил, то сумел бы у них купить пистолет за 1000 рублей, они продали бы.

ЮРАК сообщил, что любит выпить и парикмахер села Деловое, фамилию которого он не назвал (имеется ввиду КОРОДИНИ).

Он же сообщил, что ему через свою жену стало известно, что брат экспедитора мраморного карьероуправления МАНФРИДИ Антона — МАНФРИДИ Гашпар Карлович, 1923 года рождения, уроженец и житель села Деловое, венгр, б/п, женат, работает начальником лесопильного завода в с. Деловое Велико-Бычковского лесхоза, обратился к директору В-Бычковского лесхоза ЖУКОВОЙ, чтобы она в случае чего оставила бы его на работе хотя бы приемщиком леса.

В разговоре ЮРАК несколько раз подчеркивал, что в случае реакции мадьяры поднимут головы, то они поголовно вырежут все украинское население.

„Novohoperec”
rezidens
[19]56. XI. 10.

1956. november 10-én forrásunk betért az átadó irodába, ahol elbeszélgetett az iroda munkatársával JURAK V.V.-vel, aki közölte, amikor a magyarországi helyzet élessé vált, a Rahói járás Terebesfejrpatak falujában lakó magyarok összegyűltek a falusi fogyasztási szövetkezet fodrászának lakásán, akinek a nevét a forrásunk nem tudja, és megtárgyalták az időszerű kérdéseket, de hogy pontosan milyeneket, azt JURAK nem tudja.

A beszélgetés egyik résztvevője, akinek a nevére forrásunk nem emlékszik, JURAK ismerősétől olyan gumibotot kért, amelyet a rendőrök hordtak, de nem tudni, mi célból. JURAK feltételezi, hogy az ukránok elleni erőszakos cselekmények céljából. JURAK V. V. elmondta feltételezését, mely szerint a magyaroknak (Terebesfejrpatakra gondolt) van fegyverük.

Egy beszélgetés során a határátkelőhelyen szolgáló rendőrtiszt, KARPENKO hadnagy forrásunknak elmondta, hogy a terebesfejrpataki falusi fogyasztási szövetkezet fodrásza (KORODINI A. A.-ra gondolt) az egyik vendégének kijelentette, hogy nemsokára egyenként rendel be mindenkinek magához.

„Novohoperec”
rezidens
1956. XI. 16.

Folyó év november 12-én Barnabás vasútállomás átadó irodájában a forrásunk JURAK V. V.-vel beszélgetett a Terebesfejrpatakon kialakult helyzetről. JURAK V. V. kitaróan állította, hogy a terebesfejrpataki magyaroknak van fegyverük. Szeretnek inni, és ha JURAK inna, akkor 1000 rube-
lért revolvért vehetne tőlük, mert ők eladnák.

JURAK közölte, hogy szeret inni Terebesfejrpatak falu fodrásza is, akinek a nevét nem mondta (KORODINIRA gondolt).

Ugyanő közölte, hogy a feleségén keresztül azt tudta meg, hogy a márványbánya igazgatóságának szállítmányozója, MANFRIDI Antal öccse, MANFRIDI Gáspár (született 1923-ban Terebesfejrpatak faluban, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártonkívüli, nő, Terebesfejrpatakon dolgozik a nagybocskói erdőgazdaság fűrésztelepének vezetőjeként) az erdőgazdaság igazgatójától, ZSUKOVÁTÓL azt kérte, hogy ha történne valami, továbbra is alkalmazza őt még ha csak faátvevőként is.

A beszélgetés során JURAK néhányszor hangsúlyozta, hogy egy megmozdulás esetén a magyarok felemelik a fejüket és kiirtják az egész ukrán lakosságot.

Агент «Орел»
14.XI.56 г.

Примерно 25–26 октября источник вышел из вечерней школы с. Деловое и зашел в пекарню, где встретил пекаря Катеринюк. Катеринюк сказал, что у меня имеется резиновая палка, а парикмахер Кородини узнал об этом и просил ее у меня, но для чего она ему нужна не понимаю. Здесь же Катеринюк рассказал, что у парикмахера Кородини Ангела в парикмахерской после 20 октября собрались около 20 мадьяр и итальянцев поздно вечером. К окну парикмахерской подобрался фельдшер с. Деловое РУДЪ, который подслушал их разговор и сообщил участковому уполномоченному РУСНАКУ, а последний по телефону позвонил в КГБ Рахово и сказал пограничникам.

Из Рахово приезжала крытая машина, но что дальше было он не знает. Участковому уполномоченному РУСНАКУ была подброшена анонимная записка, в которой указывалось место, где его они повесят.

Как лично известно источнику МАНФРИДИ все три брата ранее имели связь с мадьярской жандармерией.

МАНФРИДИ Готий имеет близкую связь с директором лесхоза ЖУКОВОЙ, которую он просил устроить его на работу у себя хотя [бы] бракером леса, если его уволят с должности лесопильного завода села Деловое.

Агент «Тур»
14.XI.56 г.

... Источнику со слов односельчан известно, что когда заходили венгры, то оказывается, что старого МАНФРИДИ сыновья все были вооружены и принимали участие в террористической организации и издевались над другими национальностями, а сейчас МАНФРИДИ имеет надежду, что Венгрия останется такой как была и раньше, что Венгрия не признает ее освобождение, а наоборот — закабаление.

Аг. заметка б.
агента «Скала»
15.XI.56 г.

У МАНФРИДИ Карла Феликсовича, уроженца и жителя села Деловое, венгра, в доме где он живет сейчас, во время венгерской оккупации располагалась венгерская жандармерия. Тогда же перед этим домом жандармерии во дворе на клумбе была сделана венгерская корона из бетона, которая якобы и сейчас там сохраняется, но только МАНФРИДИ Карл прикрыл ее землей.

„OREL”
ügynök
[19]56. XI. 14.

Körülbelül október 25–26-án forrásunk kijött a terebesfejrpataki esti iskolából és bement a pékségbe, ahol Katyerinjuk pékkel találkozott. Katyerinjuk azt mondta, hogy van gumibotja, Korodini fodrász, amikor megtudta ezt, elkérte volna tőle, de a pék nem érti, mire kell neki. Ugyanott Katyerinjuk elmondta, hogy október 20-a után Korodini Angyal fodrásznál a fodrászüzletben közel 20 magyar és olasz gyűlt össze késő este. A fodrászüzlet ablakához odalopódzott Terebesfejrpaták falu felcsere, RUGY, aki kihallgatta beszélgetésüket és értesítette RUSZNÁK körzeti megbízottat, ez utóbbi pedig telefonált a rahói állambiztonsági megbízottnak és szólt a határőröknek.

Rahóból zárt tetejű autó érkezett, de hogy mi történt utána, azt nem tudja. RUSZNÁK körzeti megbízottnak névtelen cédulát csúsztattak be, amelyben megjelölték azt a helyet, ahol fel fogják akasztani.

A forrásunk tudomása szerint korábban mindhárom MANFRIDI testvér kapcsolatban állt a magyar csendőrséggel.

MANFRIDI Gáspár közeli kapcsolatban áll az erdőgazdaság igazgatójával, ZSUKOVÁVAL, akit arra kért, hogy helyezze el őt valamilyen állásba, még ha csak árumínősítőként is, ha elbocsátják a terebesfejrpataki fűrésztelepről.

„TUR” [„Őstulok”]
ügynök
[19]56. XI. 14.

... A falubeliek elmondásából a forrásunk úgy tudja, hogy amikor bejöttek a magyarok, az öreg MANFRIDI öszszes fia fel volt fegyverkezve, részt vettek a terrorista szervezetben és más nemzetiségeket zaklattak, most pedig MANFRIDI abban reménykedik, hogy Magyarország olyan marad, mint amilyen korábban volt, hogy Magyarország nem ismeri el, hogy felszabadították, hanem inkább fordítva — hogy leigázták.

„Szkala” [„Szikla”]
ügynök ügyn[öki]
jegyzete
[19]56. XI. 15.

A magyar megszállás idején MANFRIDI Károlynál (Terebesfejrpatakon született és ott is lakik, magyar), abban a házban, ahol jelenleg is lakik, a magyar csendőrség helyezkedett el. Ugyanakkor a csendőrség háza előtt, az udvari virágágyásban betonból készült magyar koronát helyeztek el, amely állítólag most is megmaradt ott, csak MANFRIDI Károly elfedte földdel.

Справка

15 ноября 1956 года на очередной явке агент «Петр» сообщил, что 11 ноября с. г. в с. Деловое встретился [с] лесничим СЕЛЮХ Иваном Семеновичем, который рассказал источнику, что лесник КЕРН Иван в разговоре с СЕЛЮХ заявил: «Если русским не было стыдно ввести свои войска в Венгрию, то теперь пусть выстреляют всех мадьяр».

Агент «Чайка»
24.XI.56 г.

Со слов ВОРОХТЫ Алексея Петровича источнику стало известно, что у парикмахера села Деловое КОРОДИНИ Ангела после событий в Венгрии, в конце октября м[еся]ца, собралась группа мадьяр, примерно около 30 человек, слушали радио, играли в шахматы и др., ожидали три дня, что им забросят с самолета оружие.

Агент «Тур»
27.XI.56 г.

Источник сообщает, что 25.XI.56 г. имел беседу с начальником погрузки Закарпатского карьероуправления МАНФРИДИ (имеется ввиду Манфриди Антон Карлович), который рассказал, что народ в Венгрии не остановится и не успокоится до тех пор, пока не выйдут русские войска из Венгрии и тогда они выберут себе путь по какому они должны идти.

Далее он сказал, что такие порядки как сейчас у нас, в Венгрии установлены не будут. Не будет колхозов, артелей и сдача налогов, продуктов. В Венгрии хватают всего и они не требуют нашей помощи и венгры прямо говорят, что накормить свой народ, который довели до такого положения, что не смеет сказать, что нет чего-нибудь, когда в действительности всего нехватка, а в основном в продуктах питания...

Все венгры требуют сейчас выборов, а русские не допускают. Но не устоять, так как народ потребовал, чтобы их руководителем был Имре Надь и он еще будет, подтвердил МАНФРИДИ, потому что только хорошего хотел для своего народа и народ добьется этого, что Имре Надь освободит Венгрию от коммунистов и наведет порядок как и раньше был.

Feljegyzés

1956. november 15-én a soron következő találkozáson „Pjotr” ügynök jelentette, hogy folyó év november 11-én Terebesfejrpaták faluban találkozott SZELJUH Ivan Szemjonovics erdőszel, aki forrásunknak elmondta, hogy KERN Iván erdősz a SZELJUHHAL folytatott beszélgetése során kijelentette: „Ha az oroszok nem szégyellték magukat, amikor bevonultak Magyarországra, akkor most már lőjék le az összes magyart.”

„Csajka”
ügynök
[19]56. XI. 24.

VOROHTA Alekszej Petrovics szavaiból forrásunk megtudta, hogy a magyarországi események után, október hónap végén Terebesfejrpaták falu fodrászánál, KORODINI Angyalnál körülbelül 31 fős, magyarokból álló csoport gyűlt össze, akik rádiót hallgattak, sakkoztak stb., három napig várták, hogy fegyvereket dobjanak le nekik repülőgépről.

”Tur”
ügynök
[19]56. XI. 27.

Forrásunk jelentette, hogy [19]56. XI. 25-én beszélgetett a kárpátaljai bányagazgatóság berakodási vezetőjével, MANFRIDIVEL (MANFRIDI Antalra gondolt), aki elmondta, hogy Magyarországon a nép nem fog megállni és nem nyugszik meg addig, amíg az orosz csapatok nem vonulnak ki Magyarországról, és akkor ők kiválasztják azt az utat, amelyiken haladniuk kell.

Továbbá azt mondta, hogy Magyarországon nem lesz olyan rendszer, mint most nálunk. Nem lesznek se kolhozok, se munkaközösségek, se adó- se élelmiszer-beszolgáltatás. Magyarországon mindenből van elég, és ők nem kérnek a segítségünkből, a magyarok nyíltan hangoztatják, hogy képesek etetni a népüket, amelyet olyan helyzetbe juttattak, hogy még beszélni sem mer, ha valami hiányzik, miközben a valóságban mindenből hiány van, különösen pedig élelmiszerből...

Jelenleg az összes magyar választásokat követel, de az oroszok nem engedik. De lehetetlen ellenállni, mivel a nép azt követelte, hogy Nagy Imre legyen a vezetője, és ő még lesz is a vezetője, erősítette meg MANFRIDI, mert csakis jót akart népének, és a nép eléri azt, hogy Nagy Imre megszabadítsa Magyarországot a kommunistáktól, és olyan rendet csinál, amely korábban is volt.

Агент «Орел»
29.XI.56 г.

21 ноября 1956 года на ст. Берлибаш, примерно в 15 час. источник встретился с МАНФРИДИ Антоном, он был подвыпивши. В разговоре сказал, что они все знают и имеют записанных людей с нижних даже районов как вели себя и имеют связь с ними. В чем выражается связь не сказал. Связь между ними осуществляется через МАНФРИДИ Гошия (директора лесозавода) так как у него мотоцикл.

На сборище в парикмахерской КОРОДИНИ Ангела, со слов МАНФРИДИ Антона, были: МАРТЫГЛОНИ Стефан, мастер лесозавода, ИРИЩАК Федор, возчик, Сметана (по уличной кличке) и др. Разговор, говорит МАНФРИДИ Антон, не был очень серьезный, а просто подсчитали там сколько коммунистов и кто они такие. Между прочим МАНФРИДИ Антон выразился, что под эту шумиху он расходовал 10 тысяч рублей денег.

Агент «Петр»
30.XI.56 г.

15 ноября 1956 года МАНФРИДИ Антон рассказал источнику о том, что ему рассказывал начальник лесопильного завода Берлибаш ВАРГА Бонди, что 4 ноября с. г. в 4 часа в парикмахерской с. Деловое проводили собрание 12 мадьяр, кто именно источнику не известно.

Операт. заметка

В беседе с уч[астковым] уполномоченным Раховского РОМ МВД в с. Деловое мл. лейтенантом милиции РУСНАК, последний рассказал, что в ночь с 3 на 4 ноября 1956 года в помещении парикмахерской села Деловое у КОРОДИНИ Ондьола было какое-то сборище лиц венгерской и итальянской национальности, где присутствовало около 10 человек, а именно:

1. Кородини Ондьол — парикмахер.
2. Кири Николай Николаевич.
3. Манфриди Людвиг Карлович.
4. Манфриди Антон Карлович.
5. Штайнгибел Федор и др.

Лиц украинской национальности в то время там якобы никого не было. Дверь парикмахерской была закрыта на замок, а окна завешены занавесками, чего Кородини ранее не делал и теперь не делает.

Также говорят, сказал РУСНАК, что у жителя села Деловое ВИЗАВЕР Гобия, по национальности венгр, имеется якобы какое-то оружие.

„Orel” ügynök
[19]56. XI. 29.

1956. november 21-én körülbelül 15 órakor forrásunk Barnabás vasútállomáson találkozott MANFRIDI Antallal, aki kissé ittas volt. A beszélgetés során elmondta, hogy mindent tudnak és felírták az embereket, többek között az alsó járásokból is, tudják, ki hogyan viselkedett és kapcsolatot tartanak velük. Arról, hogy milyen ez a kapcsolat, nem beszélt. A kapcsolatot MANFRIDI Gáspáron (a fűrésztelep igazgatóján) keresztül tartják, mert neki motorkerékpárja van.

MANFRIDI Antal szavai szerint a KORODINI Angyal fodrászüzletében megtartott összejövetelen a következők voltak: MARTIGLONI István, a fűrésztelep munkavezetője, IRISCSÁK (?) Tivadar, fuvaros, „Tejföl” (utcai ragadvány-név) és mások. Ahogy MANFRIDI Antal mondta, a beszélgetés nem volt túl komoly, egyszerűen összeszámolták, hány kommunista van, és kik azok. Egyébként MANFRIDI Antal közölte, hogy 10 ezer rubelt költött erre a nagy húhóra.

„Pjotr” ügynök
[19]56. XI. 30.

1956. november 15-én MANFRIDI Antal a forrásunknak elmondta, amit neki a barnabási fűrésztelep vezetője, VARGA Bandi mesélt arról, hogy folyó év november 4-én 4 órakor 12 magyar gyűlést tartott Terebesfejérpatak falu fodrászüzletében, de pontosan kik voltak, azt forrásunk nem tudja.

Oper[atív] jegyzet

A Belügyminisztérium rahói járási rendőrkapitányság terebesfejérpataki körzeti megbízottjával, RUSZNAK rendőralhadnaggal folytatott beszélgetés során az utóbbi elmondta, 1956. november 3-áról 4-ére virradó éjszakán Terebesfejérpatak falu fodrászüzletében KORODINI Angyalnál a magyar és az olasz nemzetiségű személyek valamiféle összejövetelt tartottak, amelyen közel 10 fő volt jelen, név szerint:

1. Korodini Angyal — fodrász.
2. Kirn Miklós
3. Manfridi Lajos
4. Manfridi Antal
5. Steinhibel Tivadar és mások.

Ukrán nemzetiségű személyek akkor állítólag nem voltak ott. A fodrászüzlet ajtaját kulcsra zárták, az ablakokat pedig elfüggönyözték, amit Korodini korábban nem tett és most sem teszi.

Azt is beszélük, mondta RUSZNAK, hogy Terebesfejérpatak falu magyar nemzetiségű lakosának, VIZAVER Go-bijnak állítólag valamilyen fegyvere van.

Агент «Гвоздев»
8.XII.56 г.

Источник сообщает, что с бесед со многими жителями села Деловое источнику стало известно, что во время контрреволюционного мятежа в Венгрии венгры с. Деловое собирались на сборище в парикмахерской с. Деловое, которой заведует Кородины Ангел.

О Кородины Ангел источнику известно, что он ранее служил в чехословацкой армии, а во время Отечественной войны служил в венгерской армии в саперных частях.

Агент «Скала»
8.XII.56 г.

Політичне стремління Кородіні Ангела не знаю, той, що позіхає за Мадярщиною. Женився на українці, дітей виховує мадярами, з жінкою говорить по-мадярськи²⁹⁷.

Агент «Скала»
8.XII.56 г.

Манфреді Антон Карлович був кадровим солдатом Хортїївської армії і під час визволення находився на відпусці в с. Діловім і до визволення ходив з пістолетом, якого не прийнято від Манфреді.

Агент «Орел»
12.XII.56 г.

7 декабря 1956 года Катеринюк Николай рассказал источнику, что 6 декабря 1956 года к нему в пекарню пришел Кородины с просьбой, не заявлять на него в органы советской власти о ранее имевшем место разговоре по поводу мадыарской плетки.

Перечисляя лиц из числа мадыарских авторитетов Катеринюк заявил: «Возьмите Манфриды Гоция — начальника лесозавода, живет как министр, денег как мусора, а ему нужно влезать в такое дело. Думаячи о тогдашнем сборище или держать оружие вместе из братом МАНФРИДИ Антоном на горе. Здесь оружие имеется не только у них, но есть у ВИЗАВЕР Гобия, у которого в ящиках, но где хранится и какое он не сказал, у БУЗИЙ Лойчия.

Свидетель
Гордаченко Н.И.
17.XII.56 г.

Показала, что 12 сентября 1956 года парикмахер Кородины О.А., будучи в магазине, где она работала продавцом, предупредил ее чтобы она выехала из Закарпаття (Гордаченко Н. по национальности русская). В частности тогда Кородины заявлял: «Почему ты здесь доживешься, ты не мать своих детей. В 1957 году я буду сидеть в кабинете за столом и вызывать к себе по одному человеку, кого я захочу, но от меня никто не выйdet».

²⁹⁷ Тут і далі в документі збережено стилістику тексту.

„Gvozgyev”
ügynök
[19]56. XII. 8.

Forrásunk jelenti, hogy Terebesfejérpatak falu számos lakosával folytatott beszélgetésből úgy értesült, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején a terebesfejérpataki magyarok összejövetelre gyűltek össze a falu fodrászüzletében, amelyet Korodini Angyal vezet.

Korodini Angyalról forrásunk annyit tud, hogy korábban a csehszlovák hadseregben, a Honvédó Háború idején pedig a magyar hadsereg árkász alakulatában szolgált.

„Szkala”
ügynök
[19]56. XII. 8.

Korodini Angyal politikai törekvéseit nem ismerem, sóhajtozik a magyarok után. Ukrán lányt vett feleségül, gyerekeit magyaroknak neveli, feleségével magyarul beszél.²⁹⁷

„Szkala”
ügynök
[19]56. XII. 8.

Manfridi Antal a horthysta hadsereg hivatásos katonája volt és a felszabadulás idején szabadságon volt Terebesfejérpatak faluban és a felszabadulásig revolverrel járkált, ami szokatlan Manfriditől.

„Orel” ügynök
[19]56. XII. 12.

1956. december 7-én Katyerinjuk Nyikolaj forrásunknak elmondta, hogy 1956. december 6-án a pékségbe Korodini azzal a kéréssel jött be hozzá, hogy ne jelentse be a szovjet hatalmi szerveknek azt a korábban lezajlott beszélgetésüket, amelyben a magyar ostromról volt szó.

Felsorolva a tekintélyes magyar személyeket Katyerinjuk kijelentette: „Itt van például Manfridi Gáspár, a fűrésztelep főnöke: úgy él, mint egy miniszter, annyi a pénze, mint a szemét, és mégis beszállt ebbe az ügybe. Az akkori összejövetelre gondolt vagy arra, hogy testvérével, MANFRIDI Antallal együtt fegyvereket tartottak a hegyen. Itt nemcsak nekik van fegyverük, van VIZAVER Gobijnak is, ő ládáknban tartja, de hol és milyen fegyvert, azt nem mondta, és van BUZIJ Lajcsinak is.

Gordacsenko
N. I. tanú
[19]56. XII. 17.

Elmondta, hogy 1956. szeptember 12-én Korodini A. A. fodrász, aki abban a boltban tartózkodott, ahol eladónőként dolgozott, figyelmeztette őt, hogy el kell mennie Kárpátaljáról (Gordacsenko N. orosz nemzetiségű). Korodini akkor többek között kijelentette: „Miért élsz itt, nem vagy anyja gyerekeidnek. 1957-ben ülök majd az irodában az íróasztalnál és egyenként berendelek embereket, akiket akarok, de tőlem nem jön ki senki”.

²⁹⁷ Itt és a dokumentum további részében megtartottuk a szöveg eredeti stílusát.

Операт[ивная]
заметка

19 декабря 1956 года в беседе член КПСС МЕШКО Василий Андреевич, сообщил, что от Катеринок Николая Алексеевича ему стало известно о том, что к Катериноку 13 и 20 октября 1956 года (до событий в Венгрии) парикмахер Кородины Ондьол дважды обращался с просьбой отдать ему имеющуюся у Катеринока венгерскую резиновую плетку, однако с какой целью Кородины не говорил (Допрошенный в качестве свидетеля Катеринок вышеизложенный факт подтвердил).

Кроме того МЕШКО сообщил, что в селе Деловое имеют место разговоры о том, что Кородины Ондьол является руководителем и организатором среди венгров. В частности РОМАНЮК Иван в беседе поэтому вопросу заверял МЕШКО, что Кородины действительно является руководителем среди венгров и обещал в другой раз рассказать об этом более подробно.

13 ноября 1956 года МЕШКО встретила посыльная сельсовета МАНДРИШОРА Елена и заявила: «тов. председатель, наши венгры с Деловое собираются на собрания за речкой», но где именно не сказала.

Также МЕШКО сообщил, что не помнит кто ему говорил о том, что Кородины однажды, будучи в буфете высказывал, что у него все записано о положении в селе.

СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ УКГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ. В РАХОВСКОМ РАЙОНЕ

— ЛЕЙТЕНАНТ —

[Підпис]

(БАГАНЕЦ)

На документі відбиток штампуг: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 2882 «2» IV 1957 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 314-319.
Оригінал. Машинопис.

Oper[atív] jegyzet

1956. december 19-én egy beszélgetés során az SZKP tag MESKO Vaszilij Andrejevics közölte, hogy Katyerinjuk Nyikolaj Alekszejevicsstől megtudta, hogy 1956. október 13-án és 20-án (még a magyarországi események előtt) Korodini Angyal fodrász kétszer kérte Katyerinjukot, hogy adja oda neki a nála lévő magyar gumiosztort, de hogy mi célból, azt Korodini nem mondta. (A tanúként kihallgatott Katyerinjuk a fent említett tényt megerősítette).

Ezen kívül MESKO közölte azt is, hogy Terebesfejérpatak faluban arról beszélnek, hogy Korodini Angyal az ottani magyarok vezetője és szervezője. Például ROMANYUK Ivan egy ezzel kapcsolatos beszélgetésben biztosította MESKOT arról, hogy Korodini tényleg vezető személyiség a magyarok között, és megígérte, hogy máskor mesél erről részletesebben is.

1956. november 13-án MESKÓVAL találkozott a falusi tanács küldönce, MANDRISORA Jelena, aki kijelentette: „Elnök elvtárs, a faluban lakó magyarjaink összejövetelüket tartanak a folyón túl, de hogy pontosan hol, azt nem mondta”.

MESKO azt is közölte, hogy nem emlékszik, ki mondta neki azt, hogy Korodini egyszer a büfében azt állította, hogy mindent leírt a faluban kialakult helyzetről.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE RAHÓI JÁRÁSI OPERATÍV
FŐMEGBÍZOTTJA

[Aláírás]

(BAGANYEC) HADNAGY

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 2882 1957. IV. »2«.”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 314–319. lap
Eredeti. Gépirás.

№ 41

**Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області на адресу 6-го спецвідділу КДБ
при РМ УРСР з матеріалами перлюстрації кореспонденції
осіб, які втекли під час революційних подій в Угорщині
на Захід**

15 лютого 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

екз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ 6 СПЕЦОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ УССР
Полковнику товарищу ГАПЕЕВУ²⁹⁸

г. Киев

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

О высказывании бежавших из Венгрии на Запад

В первой декаде февраля 1957 года, 6 спецотделением УКГБ по Закарпатской области, при контроле международной корреспонденции выявлено 12 документов с высказываниями лиц, бежавших из Венгрии на Запад.

Ниже приводятся эти высказывания:

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Ужгород,
пл. Хрущева. № 9, Ковач Маргарита.

15.IX.1956 г. «Дорогие Лаци и Манци! Мы чувствуем себя хорошо. Маргарита на днях приезжает ко мне. Новое место не нравится. Получил хорошую квартиру из трех комнат и к ним все удобства. Я здесь с многими знакомыми встречаюсь, но не хотят меня узнавать, только улыбаются. Работаю переводчиком в новом совете. С первый дней много пользы принес своей новой Родине. Врачебной работой полностью удовлетворен. Если все будет хорошо, то летом можете приехать в гости. Целую всех. Енев».

Примечание: Документ был написан 15 ноября 1956 года в Венгрии, а по штампу отправлен 23 января 1957 года из Ранквил, Австрия.

²⁹⁸ Гапеев Анатолий Федорович (1915–?) — начальник 6 спецвідділу КДБ при РМ УРСР. Народився у м. Мелітополь Запорізької області. Член КППС з 1941. В органах НКВС з 1937. 1943–1953 — заступник начальника, начальник відділу «В» НКВС/МДБ УРСР. 1953–1954 — заступник начальника 6 спецвідділу МВС УРСР. 1954–1955 — начальник 7 відділу 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1955–1959 — начальник 6 спецвідділу КДБ при РМ УРСР. Полковник (1955).

41.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Állambiztonsági Bizottság 6. Különleges osztályának a magyarországi forradalmi események során Nyugatra menekült személyek levelezésének ellenőrzéséről

1957. február 19.

SZIGORÚAN TITKOS

1. pld.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZONTSÁGI
BIZOTTSÁG 6. KÜLÖNLEGES OSZTÁLYA VEZETŐJÉNEK
GAPEJEV²⁹⁸ ezredes elvtársnak
Kijev

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

A Magyarországról Nyugatra szökött személyek megnyilatkozásai

1957 februárjának első negyedében az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 6. különleges osztálya a nemzetközi levelezés ellenőrzése során 12 olyan levelet talált, amelyek Magyarországról Nyugatra szökött személyek megnyilatkozásait tartalmazzák.

Lentebb ismertetem ezeket a megnyilatkozásokat:

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvár, Hruscsov tér 9. Kovács Margarita

1956. IX. 15. „Kedves Laci és Mancsi! Mi jól vagyunk. Margarita a napokban érkezik hozzám. Nekem tetszik az új hely. Jó hámoszobás lakást kaptam, összkomfortost. Találkozom itt sok ismerősömmel, de nem akarnak felismerni, csak mosolyognak. Fordítóként dolgozom az új tanácsban. Az első napoktól kezdve sok hasznot hoztam az új Hazámnak. Teljesen elégedett vagyok az orvosi munkával. Ha minden rendben lesz, nyáron eljöhettek vendégségbe. Mindenkit puszilok. Jenő.”

²⁹⁸ Gapejev Anatolij Fjodorovics (1915–?) A Zaporozsjei Terület Melitopol városában született. 1941-től az SZK(b)P tagja. 1937-től dolgozott az Belügyi Népbiztosság szerveinél. 1943 és 1953 között az USZSZK Belügyi Népbiztosság, illetve az Állambiztonsági Minisztérium „V” osztályának helyettes vezetője, illetve vezetője. 1953–1954-ben az USZSZK Belügyminisztériuma 6. Különleges osztályának helyettes vezetője. 1954–1955-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 7. osztályának, 1955 és 1959 között az Állambiztonsági Bizottság 6. Különleges osztályának vezetője. Ezredes (1955).

Документ «К» на венгерском языке.

ОТПРАВИТЕЛЬ: Венгрия, Мошонмадяровар, Ганжерош Евгений.

СПРАВКА: Инокорреспондент Ганжерош Евгений ранее проживал в г. Ужгороде, весной 1956 года выехал в Венгрию. С 1948 по 1954 год разрабатывался 2 отделом УКГБ по д/ф как агент венгерской контрразведки «Кемельгарито-Осталь». Дело сдано в архив за не подтверждением.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Ужгородский район,
с. Минай, Бекеш Иван Ст.

21.I.57 г. «Дорогие родители! Извините, что я так долго не сообщал о себе. Сейчас я нахожусь в Америке у Ицы вместе с семьей. Работаю на заводе вместе с мужем Ицы. Из тюрьмы я освобожден 23.XI.56 г. и мне удалось приехать сюда. Во время революции мы честно дрались за свободу. Много честных русских солдат перешло на сторону восставших и вместе с нами боролись за свободу. Мы из 5000 танков 450 уничтожили на улицах Будапешта. Не оставили без внимания и сотрудников Госбезопасности, и с ними рассчитались по заслугам. Сейчас я на свободной земле и семья моя спокойно живет. До свидания. Лайош».

ОТПРАВИТЕЛЬ: США, Тертх амбои 590, Гасолинг аве
Петервари Луиз (Бекеш Лайош).

Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения значится инкорреспондент Бекеш Лайош (Лайош), проживал по адресу: Венгрия, область Ваш, Целдемылский р-н, улица Байчи-Жилински, № 14. Поддерживал письменную связь с Бекеш Иваном Степановичем, 1882 года рождения, проживающим в Ужгородском районе, с. Минай.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Ужгород, улица
Минайская. № 60, Саланский Юлий Федорович.

28.I.57 г. «Дорогие родители, братья и сестры! С радостью сообщаю вам, что получил мамино письмо от 2.I.57 г. Мы живем хорошо, жаловаться не можем, все здоровы чего и Вам желаем. Я работаю кладовщиком в одной большой фирме, а жена здесь же у начальника фирмы на кухне, там и живем на квартире, получаем питание, зарабатываю очень хорошо, так что надеюсь скоро мы хорошо устроимся. Что касается нашего будущего, я окончательно не решил, так как Лайош еще нет между нами. К сожалению, мы его не смогли взять с собой. Ица здесь хорошо себя чувствует, я тоже поправился, мы только сейчас узнали, что существует 2 мира и что в этой половине есть настоящая жизнь, и что за эту новую жизнь стоит помучиться. Мой начальник обещал взять нас с собой летом при путешествии по Европе и тогда поедет в Вену за Лайошом. Целуем всех вас. Фери, Ицуш».

Megjegyzés: A levél 1956. november 15-én íródott Magyarországon, és a pecsét szerint 1957. január 23-án küldték el Ausztriából, Rankweilből.

Magyar nyelvű „K” dokumentum.

KÜLDŐ: Magyarország, Mosonmagyaróvár, Hanzséros Jenő

FELJEGYZÉS: Hanzséros Jenő külfölddel levelez, korábban Ungváron lakott. 1956 tavaszán Magyarországra költözött. 1948-tól 1954-ig a Csoportfőnökség 2. osztálya Figyelő-dossziét nyitott rá és *operatív feldolgozás alá vonta, mint a magyar kémelhárítás ügynökét. A dossziét archiválták a gyanú megerősítésének hiányában.*

CÍMZETT: Kárpátaljai terület, Ungvári járás, Minaj falu, Békés Iván Szt[epan].

[19]57. I. 21. „Kedves szüleim! Ne haragudjatok, hogy sokáig nem adtam hírt magamról. Jelenleg Amerikában vagyok Icánál családommal együtt. Gyárban dolgozom Ica férjével együtt. [19]56. XI. 23-án szabadultam a börtönből és sikerült ide jönnöm. A forradalom idején derekasan harcoltunk a szabadságért. Sok becsületes orosz katona átállt hozzánk és velünk együtt harcoltak a szabadságért. 5000 páncélosból 450-et semmisítettünk meg Budapest utcáin. Nem hagytuk figyelmen kívül az állambiztonság munkatársait sem, velük is leszámoltunk érdemeik szerint. Jelenleg szabad földön vagyok, a családom nyugalomban él. Viszontlátásra, Lajos”.

KÜLDŐ: USA, Perth Amboy 590, Gasoline Avenue Pétervári Louis (Békesi Lajos).

Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában szerepel Békesi Ludvig (Lajos), aki külfölddel levelez, lakcíme: Magyarország, Vas megye, Celldömölki járás, Bajcsy-Zsilinszky utca, 14. Levelező kapcsolatot tartott fenn Békesi Iván Sztjepanoviccsal, aki 1882-ben született, az Ungvári járás Minaj nevű falujában lakik.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvár, Minajszkaja utca, 60. Szalanszkij Julij Fjodorovics.

[19]57. I. 28. „Kedves szüleim és testvéreim! Örömmel értesítelek benneteket, hogy megkaptam anyám [19]57. I. 2-án kelt levelét. Mi jól vagyunk, nem panaszkodhatunk, mindenki egészséges, amit nektek is kívánunk. Én raktárosként dolgozom egy nagy cégnél, a feleségem pedig ugyanott a főnöknél a konyhában, ott is lakunk egy lakásban, kapunk étkezést, én nagyon jól keresek, úgyhogy remélem, hamarosan jól berendezkedünk. Ami a jövőnket illeti, még nem döntöttem véglegesen, mert Lacika még nincs velünk. Sajnos nem hozhattuk magunkkal. Ica nagyon jól érzi magát itt, én is meggyógyultam, csak most értettük meg, hogy két világ létezik, és hogy az igazi élet ezen a felén van, és hogy ezért az új életért érdemes szenvedni. A főnököm megígérte, hogy nyáron elvisz minket magával egy európai utazásra, és akkor elme gyünk Bécsbe Lacikáért. Puszilunk titeket. Feri, Icus”.

KÜLDŐ: Svájc, Arosa, ECCO cég, Szalanszkij Fjodor.
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

ОТПРАВИТЕЛЬ: Швейцария, г. Ароса, фирма ЭККО,
Саланский Федор.

СПРАВКА: Документ «К» на венгерском языке.
По учетам 6 спецотделения проходит: Соланский Юлий Федорович, 1897 года рождения, уроженец г. Ужгорода, Словак, проживает в г. Ужгороде, улица Минайская, 60. Письменную связь с заграницей поддерживал с Соланским Федором, Венгрия, г. Ниредгаза, ул. Сомарская, № 11.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Виноградовский район,
с. Вилок, Сенци Кароль Эмирович.

23.I.57 г. «Дорогие кум и кума! Последнее письмо я писал вам из города Папа, а теперь пишу вам из Австрии из г. Айсештадт, желаем вам счастья. Прошу передай от меня привет всем моим друзьям, которых я никогда не забуду. Мы чувствуем себя здесь очень хорошо, но едем дальше в Америку и если прибудем на место, мы вам еще напишем. Мы очень счастливы, что после стольких страданий, мы оказались в такой среде, где о нас заботятся и окружают нас вниманием, и что мы никогда ничем не сможем отблагодарить. Целуем Вас и всех знакомых; Дядю Элек, Сидоровых, Берциковых, Токач, Сеглянич, Тот и Раковци приветствую. О себе сообщал по радио Вам по паролю: «На крутых берегах Тисы» и «Малый Подьор». Передаю привет Тиби, Бонди, Подьору и всем футболистам. Пишите. Марика, Пишта, Еви».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Документ «К» на венгерском языке.
Австрия, г. Айсештадт, Део Степан.
СПРАВКА: Инокорреспондент Део Степан по учетам
6 спецотделения не значитися.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Береговский район,
с. Оросиево № 73, Солич Андрей Андреевич.

27.I.57 г. «Дорогой брат и семья Солич! Желаю Вам, чтобы мое письмо нашло Вас в таком здоровье, в каком я нахожусь. После стольких мучений и приключений наконец могу дать знать о себе, но жду от вас чтобы сразу ответили мне. Я слышал, что ты женился. Я пока нет, я рассчитываю на то, что дома женьюсь. Если можно будет, то я поеду домой в гости и выберу себе жену дома. Передаю привет и целую тетю Иолану и ее семью, всех знакомых и родственников. Пишите, что вам нужно, я вам пришлю. Мой адрес: США, шт. Нью Йорк, г. Нью-Йорк 40, 570, В. 191 стр[ит] Суп. Солич Евгений (с. о. п. Надь). Жду ответа. Ене».

ОТПРАВИТЕЛЬ: США, шт. Нью-Йорк, г. Нью-Йорк 40, 570. В. 191
стр. Суп, Солич (Надь) Иевген.
Документ «К» на венгерском языке.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában szerepel: Szalanszkij Julij Fjodorovics, aki 1897-ben született Ungváron, szlovák, Ungváron lakik a Minajszkaja u. 60 szám alatt. Külföldi levelező kapcsolatot tartott Szalanszkij Fjodorral, akinek a címe: Magyarország, Nyiregyháza. Szomarszkaja [az utca nevét nem tudtuk azonosítani] u. 11.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Nagyszőlősi járás, Tiszaújlak falu, Szenczi Károly.

[19]57. I. 23. „Kedves koma és komaasszony! A legutóbbi leveletem Pápáról írtam nektek, most pedig Ausztriából írok, Eisenstadt városból, boldogságot kívánunk nektek. Kérlek, add át üdvözetem az összes barátomnak, akiket sose felejték el. Mi itt nagyon jól érezzük magunkat, de tovább megyünk Amerikába, és ha megérkezünk oda, újra írunk nektek. Nagyon boldogok vagyunk, hogy ennyi szenvedés után olyan közegbe kerültünk, ahol gondoskodnak rólunk és figyelmesek velünk, amit soha semmivel nem fogunk tudni meghálálni. Puszilunk titeket és minden ismerősünket; üdvözlöm Elek bácsit, Szidorovékat, Bercikovékat, Takácsot, Szeglanicsot, Tóthot és Rakovcit. Magamról üzenem nektek rádióon keresztül „Tisza meredek partjain” és „Kis Pógyor” jeligével. Adjátok át üdvözetemet Tibinek, Bandinak, Pógyornak és minden focistának. Írjátok! Marika, Pista, Évi”.

Magyar nyelvű „K” dokumentum.

KÜLDŐ: Ausztria, Eisenstadt, Deo Szytepan.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában Deo Szytepan nevű külfölddel levelező nem szerepel.

CÍMZETT: Kárpátaljai terület, Beregszászi járás, Sárosoroszi falu, 73., Szolics Andrej Andrejevics.

[19]57. I. 27. „Kedves testvérem és Szolics család! Azt kívánom Nektek, hogy a levelem olyan egészségben találjon Titeket, amelyben én vagyok most. Ily sok szenvedés és kaland után végre hírt adhatok magamról, de azt várom, hogy ti mihamarabb válaszoljatok nekem. Hallottam, hogy megnősültél. Én egyelőre nem, arra számítok, hogy otthon megnősülök. Ha lehetséges lesz, hazamegyek vendégségbe és ott választok feleséget magamnak. Üdvözöllek és csókoltatom Jolán nénit és családját, minden ismerősömet és rokonomat. Írjátok meg, mire van szükségetek, és elküldöm nektek. A címem: USA, New York állam, New York város 40, 570, B. 191 street Superior Szolics Jenő (s. o. p. Nagy). Várom válaszotokat. Jenő”.

KÜLDŐ: USA, New York állam, New York város 40, 570, B. 191 street Superior Szolics (Nagy) Jenő

Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában Szolics Jenő nevű külfölddel levelező nem szerepel.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvár, Podgornaja utca, 18., Szemán Jánosné.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения инокорреспондент СОЛИЧ Евгений не значится.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Ужгород, улица Подгорная, № 18, Семан Яношне.

22.I.57 г. «Дорогая мама и папа! Не сердитесь, что так долго не писали, но очень были заняты. Мы чувствует себя хорошо. Дюла работает в одном ресторане, Ени устроился в семье одного священника. Очень скучаю за Вами. Как живете, тетя Оля не уехала еще в Швейцарию? Пишите нам, мы будем вам помогать. Напишите получили ли Вы письма ранее мною написанные? Передаю привет отцу Мейсарош и Буяло, целуем дядю Андраша и Пишту. Мария, Дюло и Янош».

ОТПРАВИТЕЛЬ: США, Нью-Джерси, г. Нью Арк 8, 70 Лесли стр[ит] Варга М.
Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения УКГБ значится: СЕ-МАН Мария Андреевна, 1906 года рождения, уроженка г. Ужгорода, проживает в г. Ужгороде, улица Подгорная, № 18. Поддерживала письменную связь с Варга Дюло, Венгрия, г. Будапешт XVI, Ракошсентмигаль, Окацфа 22.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Ужгород, улица Пархоменко, 17, Марина Ирина А.

25.I.57 г. «Дорогая Ика! Письмо твое получил. Когда ты будешь читать это мое письмо, я буду за Океаном. Мне очень тяжело писать эти строки. Я благодарю за ваши молитвы обо мне, но сейчас они мне очень нужны. Я оплачу вам тем же, потому что здесь на свободной земле никто уже не помешает мне в этом. Как видишь, я оставил Венгрию 5 января и перешел в Австрию. Я видел много красивых мест. Проживание и проезд для нас бесплатный. Я получил австрийское гражданство и был приглашен на работу в Венскую Духовную Академию, но я не хочу здесь оставаться в старой Европе, я пойду в Америку. Найди на карте, где находится Калифорния, я пойду туда в г. Алгамб. Прошу тебя, успокой мою мать. Если она ничего не знает об этом, то и не говори ей, а если узнает, то объясни, что здесь мне лучше, чем в Закарпатье или в Венгрии. Если будешь писать в середине февраля, то пиши по адресу: Калифорния, Н.И. 2911. В. Романа Роад г. Алгамб. Пишта (Степан)».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Австрия, Штаермарк Флухтлинг Шпиф-Варон, Неце Степан.
Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения значится инокорреспондент: Вегши Степан, проживал по адресу:

[19]57. I. 22. „Kedves mama és papa! Ne haragudjatok, hogy ilyen sokáig nem írtunk, de nagyon elfoglaltak voltunk. Jól érezzük magunkat. Gyula étteremben dolgozik, Eni egy pap családjánál helyezkedett el. Nagyon hiányoztok. Hogy vagytok, Olja néni még nem utazott el Svájcba? Írjatok nekünk, segíteni fogunk nektek. Irjátok meg, megkaptátok-e korábbi leveleim? Üdvözlöm Mészáros atyát és Bujalót, pusziljuk András bácsit és Pistát. Mária, Gyula és János”.

KÜLDŐ: USA, New Jersey, Newark 8, 70 Leslie st[reet] Varga M.
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége 6. különleges osztálya nyilvántartásában szerepel: SZEMÁN Maria Andrejevna, aki 1906-ban született Ungváron, Ungváron lakik a Podgornaja utca 18 szám alatt. Külföldi levelező kapcsolatot tartott Varga Gyulával, akinek a címe: Magyarország, Budapest XVI. Rákosszentmihály, Akácfa u. 22.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvár, Parhomenko utca, 17., Marina Irina A.

[19]57. I. 25. „Kedves Ika! Megkaptam leveled. Amikor olvasod ezt a levelem, már az óceánon túl leszek. Nagyon nehezemre esik írni ezeket a sorokat. Köszönöm az értem elmondott imáitokat, most nagy szükségem van rájuk. Ugyanúgy viszonzom majd ezeket, mert itt, szabad földön már senki nem akadályozhat ebben. Mint látod, január 5-én elhagytam Magyarországot és átmentem Ausztriába. Sok szép helyet láttam. A lakhatás és a közlekedés a számunkra ingyenes. Megkaptam az osztrák állampolgárságot, és a Bécsi Teológiai Akadémiához hívtak dolgozni, de nem akarok itt maradni, az öreg Európában, elmegyek Amerikába. Keresd meg a térképen azt a helyet, ahol Kalifornia van, oda megyek, Alhambra városába. Kérlek, nyugtasd meg anyám. Ha semmit sem tud erről, ne is mondd el neki, ha pedig megtudja, magyarázd meg neki, hogy nekem itt jobb, mint Kárpátalján vagy Magyarországon. Ha február közepén fogsz írni, akkor erre a címre írd: California, NY. 2911. West Romana Road, Alhambra. Pista (Sztyepan)”.

KÜLDŐ: Ausztria, Steiermark Flüchtling Schpif-Waron [A fonetikus átírás alapján nem sikerült azonosítani] Necze Sztyepan.
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában szerepel egy külfölddel levelező Végsi Sztyepan, aki a következő címen lakott: Magyarország, Sátoraljaújhely²⁹⁹, Főposta. Külföldi levelező kapcsolatot tartott Marina Irina Alekszandrovnával, aki 1927-ben született, Ungváron lakik a Balugyanszki utca 17 szám alatt.

CÍMZETT: Csap áll[omás], Bazarnaja utca, 125., Kovács [Adél] Karlov[n]a.

[19]57. I. 25. „Drága szüleim, testvéreim! Értesítelek Titeket arról, hogy nagyon messze vagyok tőletek. Jelenleg Wels városban lakunk, készülünk indulni Kanadába,

²⁹⁹ Az orosz nyelvű eredeti szövegben a város nevét hibásan írták le.

Венгрия, г. Шаторояляугел²⁹⁹ гл[авная] почта. Поддерживал письменную связь с Мариной Ириной Александровной, 1927 года рождения, проживает г. Ужгород, улица Балудянского, № 17.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Ужгородский район, ст. Чоп, улица Базарная, 125, Ковач Карлова.

25.I.57 г. «Дорогие родители, сестры, братья! Сообщаю Вам, что очень далеко нахожусь от вас. В настоящее время живем в г. Велс, собираемся выезжать в Канаду, но когда еще не известно. Здесь мы живем в лагере. Приняли нас очень хорошо. Всем мы обеспечены. Как будет дальше не известно. Как только приедем в Канаду, то сразу же вам вышлю посылку. Нам очень жаль, что вас здесь нет и теперь неизвестно, когда увидимся. Целуем Вас всех Иоли, Лайчи».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Австрия, Велс 1001, лагерь 4/3 барак Стефан Людвикова.

Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения УКГБ по Закарпатской области значится инкорреспондент Стефан Людвиг, Венгрия, район Боршодь, с. Руда-Баня. Поддерживал письменную связь со следующими лицами:

1. Кертес Юлией Михайловной, проживающей в г. Ужгороде,
2. Лешко Этеллой Михайловной, проживающей в Ужгородском районе, ст. Чоп, улица Ленина, № 121,
3. Ковач Аделой Карловной, проживающей в Ужгородском районе, ст. Чоп, улица Ленина, № 125.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Мукачево, улица Крылова, 47, Товт Георгий.

25.I.57 г. «Дорогие родители! Прибыли благополучно в Вену и самолетом улетаем дальше. Очень красивый город, очень хорошо было бы здесь остаться, но надеемся увидим еще красивее места. Целуем всех вас. Маргита, Александр и Юлина».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Австрия, проездом.

Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения значится: инкорреспондент Товт Маргита и Бечик Александр, проживали по адресу: Венгрия, г. Будапешт УП,

²⁹⁹ Правильно: «Шаторальяуйхей».

de még nem tudjuk, mikor. Itt táborban lakunk. Nagyon jól fogadtak minket. Min-
dennel el vagyunk látva. Nem tudjuk, hogyan lesz tovább. Ahogy megérkezünk Ka-
nadába, azonnal küldök csomagot. Nagyon sajnáljuk, hogy nem vagytok itt, és most
még nem lehet tudni, mikor látjuk egymást. Puszilunk mindenkit. Joli, Lajcsi”

KÜLDŐ: Ausztria, Wels 1001, 4. tábor/3. barak Ludvig István.
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A Csoportfőnökség 6. különleges osztálya nyilvántartásá-
ban szerepel Ludvig István, aki külfölddel levelez, Magyarország, Borsod megye, Ru-
dabánya. Levelező kapcsolatot tartott a következő személyekkel:

1. Kertész Júlia ungvári lakossal,
2. Lesko Etella, aki az Ungvári járás, Csap áll[omásán] lakik a Lenin utca 121 szám
alatt,
3. Kovács Adél Karlovnával, aki az Ungvári járás, Csap áll[omásán] lakik a Le-
nin utca 125 szám alatt.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Munkács, Krilov utca, 47., Tót György.
[19]57. I. 25. „Drága szüleim! Szerencsésen megérkeztünk Bécsbe és repülővel
megyünk tovább. A város nagyon szép, nagyon jó lenne itt maradni, de reméljük, lá-
tunk még szebb helyeket is. Puszilunk mindenkit. Margit, Sándor és Julianna”

KÜLDŐ: Ausztria, átutazóban.
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában szerepelnek:
Tót Margit és Becsik Sándor külfölddel levelezők, akik Magyarországon, Budapes-
ten VII. Wesselényi utca 2.1.6/b szám alatt laktak és levelező kapcsolatot tartottak
Tovt [Tóth] Georgij Georgijeviccsel, aki 1925-ben született, Munkácson a Krilov
utca 47 szám alatt lakik.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvári járás, Lengyelszállás, Ilcsik
Alekszandr

[19]57. I. 13. „Drága szüleim! Először is üdvözöllek benneteket Angliából. Na-
gyon jól érzem magam. Többet ne írjatok Lacinak³⁰⁰ (Vaszilijnek), mivel már Angliá-
ban vagyok. Már van állásom, és egy másik lakásba költözöm át, ti már az új címre ír-
jatok. Küldjétek el nekem Erzsébet néni amerikai címét, mert itt már nem vagyok mesz-
szi-re tőle és szeretnék írni neki. Üdvözöllek és csókollak benneteket: Vera”

KÜLDŐ: Anglia, H.P. Wisbech, Camps, Friday Bridge, War-Camp,
Beke Vera.

Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A 6. különleges osztály nyilvántartásában szerepel IL-
CSIK Alekszandr Alekszejevics, aki 1887-ben született, az Ungvári járásban, Len-
szálláson lakik. Levelező kapcsolatot tartott Beke Lászlónéval, Magyarország, Vics
Ivánnaal — CSSZK.

³⁰⁰ Az eredeti orosz nyelvű szövegben a nevet hibásan, Lascsinak írták.

улица Вешелини 2.1.6/б, которые поддерживали письменную связь с Товт Георгием Георгиевичем, 1925 года рождения, проживает в г. Мукачево улица Крылова, № 47.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Ужгородский район,
с. Ляховцы, Ильчик Александр.

13.I.57 г. «Дорогие родители! Прежде всего поздравляю вас из Англии. Я чувствую себя очень хорошо. Больше не пишите Лащи³⁰⁰ (Василию), так как я уже в Англии. Теперь я иду на работу, а также перееду на другую квартиру, и Вы будете писать на новый адрес. Пришлите мне адрес тети Ержи из Америки, потому что я здесь недалеко от нее и хочу ей писать. Поздравляю и целую вас. Вера».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Англия, Н.Р. Висбич Камбс Фридабридж,
Ва-Камп
Беке Вера.

СПРАВКА: Документ «К» на украинском языке.
По учетам 6 спецотделения проходит ИЛЬЧИК Александр Алексеевич, 1887 года рождения, проживет в Ужгородском районе, с. Ляховцы. Поддерживал письменную связь с Беке Васильевой, Венгрия, Вич Иваном — ЧСР.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, Мукачевский район,
с. Жнятино, Клим Михаил.

6.I.57 г. «Дорогие родители! 4-го января спустились на берег. В настоящее время находимся в г. Монктон (Канада). Жители Канады нас очень сердечно приняли. Здесь посылаю вам вырезку из газеты, где нас сфотографировали. Точного адреса еще не имеем. Как только будет немедленно сообщу. Дорогая мать, прошу вас если имеется у Вас адрес дяди Андрея и дяди Иосифа, то вышлите мне. Целую вас. Вера».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Канада (обратный адрес не указан).
Документ «К» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения УКГБ значится: Клим Михаил Андреевич, проживает в Мукачевском районе, с. Жнятино. Письменную связь поддерживал с Дока Георгием, Дока Георгиевой и Сабо Васильевой, Венгрия. Последний исходящий документ нами зарегистрирован 23.VI.1953 г. — Дока Георгию. Последний входя-

³⁰⁰ Правильно: «Лоци».

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Munkácsi járás, Izsnyéte falu, Klim Mihail.
[19]57. I. 6. „Drága szüleim! Január 4-én szálltunk partra. Jelenleg Moncton városában (Kanada) vagyunk. A kanadai lakosok nagyon szívélyesen fogadtak minket. Mellékelten küldök egy újságból kivágott fotót, amelyen mi vagyunk. Pontos címünk még nincs. Amint lesz, azonnal megírom. Drága anyám arra kérem, hogy ha meg van magának András vagy József bácsi címe, akkor küldje el nekem. Csókolom magukat. Vera”.

KÜLDŐ: Kanada (válaszcím nincs feltüntetve).
Magyar nyelvű „K” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A Csoportfőnökség 6. különleges osztálya nyilvántartásában szerepel: Klim Mihail Azlhejevics, aki a Munkácsi járás Izsnyéte nevű falujában lakik. Levelező kapcsolatot tartott Dóka Györggyel, Dóka Györgynével és Szabó Lászlónéval, Magyarország. Az utolsó kimenő dokumentumot 1953. VI. 23-án regisztráltuk — Dóka Györgynek. Az utolsó beérkezett dokumentumot 1952. IX. 21-én regisztráltuk — Dóka Györgytől.

CÍMZETT: Kárpátaljai Terület, Ungvár, Hruscsov tér, 11., Edelstein Vaszilij.

[19]57. I. 24. „Kedves Róza, Laci, Éva, Sanyi és Reni! Gondolom nem kis meglepetéssel veszitek kezetekbe levelünket, mivel már elég hosszú ideje nem írtunk. Utolsó leveletek még Miskolcon ért minket, de azóta sok minden történt velünk. Október 22-én érkezünk Budapestre engedéllyel, készen az elutazásra, de a következő napon kitört a fasiszta felkelés. A felkelés minden szörnyűségét 4 héten keresztül az ottani hotelben és Klein Zoli sógornál vészeltük át. November 25-én érkezünk meg ide, ahol Lilike rokonai élnek. Meg kell írnom a hírt: a testvéred Tibi és Magda lakást cseréltek. Most éppen Bécs környékén élnek, de Magda testvéréhez szeretnének majd költözni. Amikor meglesz az új lakásuk, szólnak nekünk, mi pedig megírjuk nektek. Egyszóval legyetek türelmesek. Nagyon érdekel minket, hogy mi van veletek, Sanyi és Reni. Lili, Laci, Judit, Ervin”.

KÜLDŐ: Izrael, Bnei Brak Sikun Gimel, c/o Edlis, Edelstein Pinkász.
Magyar nyelvű „A” dokumentum.

FELJEGYZÉS: A Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 6. különleges osztálya nyilvántartásában szerepel Edelstein Vaszilij Jevgenyijevics, aki 1913-ban született, Ungváron, a Hruscsov tér 11 szám alatt lakik. Külföldön levelezési kapcsolatot tart: Markovics Miroslávval, Izrael,
Edelstein Tiborral, Magyarország.

A jelen különleges jelentés másolatát operatív felhasználás céljából átadtuk a Csoportfőnökség 2. osztályának.

щий документ зарегистрирован 21.IX.1952 г. от Дока Георгия.

ПОЛУЧАТЕЛЬ: Закарпатская область, г. Ужгород, пл. Хрущева, № 11, Эделштайн Василий.

24.I.57 г. «Дорогая Роза, Лаци, Ева, Шани и Рени! Наверное, Вы с небольшим удивлением возьмете в руки наше письмо, так как мы довольно долгое время не писали. Ваше последнее письмо мы получили еще в Мишкольце, но с тех пор многое случилось с нами. 22-го октября мы поехали в Будапешт с пропуском, готовые к отъезду, а на следующий день вспыхнуло фашистское восстание. Все ужасы последнего мы на протяжении 4-х недель прожили там в гостинице и у шурина, Клайн Золи. 25 ноября мы приехали сюда, где живут родные Лилики. Должен был написать вам новость: твой брат Тиби с Магдой переменили квартиру. Пока что они находятся около Вены, но собираются переехать и поселиться у сестры Магды. Когда у них будет новая квартира, то они сообщат нам, а мы напишем вам. Словом, будьте терпеливы. Очень интересуется нас, что с вами Шони и Рени. Лили, Лаци, Юдита, Эрвин».

ОТПРАВИТЕЛЬ: Израиль, Бней-Брак Шикун Гимел к/о Едлиш, Эделштайн Пинкас.

Документ «А» на венгерском языке.

СПРАВКА: По учетам 6 спецотделения УКГБ Закарпатской области значится Эделштайн Василий Евгеньевич, 1913 года рождения, проживает г. Ужгород, пл. Хрущева № 11. Письменную связь с границей поддерживает:

Маркович Мирославом, Израиль,
Эделштайн Тибором, Венгрия.

Копия настоящего специального сообщения передана 2 отделу УКГБ для оперативного использования.

/ НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ
УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ
Подполковник — [Підпис М. Давидова] (П. САВЧУК)

НАЧАЛЬНИК 6 СПЕЦОТДЕЛЕНИЯ УКГБ
по Закарпатской области
Подполковник — [Підпис] (ВЕЛИЧКО)

«15» февраля 1957 г.
№ 136
г. Ужгород

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐJE

[Aláírás]

(P. SZAVCSUK)

alezredes

Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 6.
KÜLÖNLEGES OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

M. Davidov [aláírás]
(VELICSKO) alezredes

1957. február „15.”

N° 136

Ungvár

A dokumentumon szerepel Gapejev határozata: „Rogoza. Informálják a 2. csoportfőnökséget! [1957]. II. 19. [Aláírás]”.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata található: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 6. Különleges osztály. Beérk[ező] N^o502 1957. II «19»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 604. 147–154. lap
Eredeti. Gépirás.*

На документі резолюція А. Гапеева: «Рогоза. Направьте во 2 управление для озна-
комления 19/II-[1957 г.] [Підпис]».

На документі відбиток штампугу: «6 Спецотдел КГБ при СМ УССР. Вх. № 502 «19» II
1957 г.».

*ГДА СБУ — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 604. — Арк. 147-154.
Оригінал. Машинопис.*

№ 42

Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу КДБ при РМ УРСР про поширення чуток серед угорців Закарпаття щодо підготовки виступу в Угорщині на річницю революції 1848 р.

5 березня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. № ____

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ
УКРАИНСКОЙ ССР

генерал-майору тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

Управление КГБ при Совете Министров УССР по Закарпатской области располагает агентурными и другими сигналами, свидетельствующими о том, что в городах Ужгороде, Берегово, Виноградово и др. антисоветские элементы из числа венгерских националистов распространяют слухи о якобы готовящемся новом контрреволюционном выступлении в Венгрии, намечаемом на март месяц с. г. Такое выступление должно якобы начаться 15-го марта, т. е. в день начала революции 1848 года.

Среди антисоветски настроенных лиц венгерской национальности распространен лозунг «МУК» (Марциушбон уйро кездюк), что в переводе на русский язык означает «В марте вновь начнем», которым отдельные из указанной категории лиц, приветствуют друг друга при встрече³⁰¹.

Так, один из объектов разработки Виноградовского райаппарата КГБ на замечание агента «Бурлакова» о том, что в Венгрии стало спокойно, заявил: «Это только временно. Там дела еще не закончены». Заявив, что недавно по служебным делам он был в Берегово, где встречался со знакомыми, которые

³⁰¹ «В березні розпочнемо знову» (МУК) було гаслом ослабленої політичної опозиції, яка вимушено перебувала в нелегальному становищі, але навіть так наводила страх на діючу владу, підштовхуючи її до більш рішучих дій. Серед іншого через загрозу з боку МУК було створено Робітничу міліцію. Про це більш детально: *Krahulcsán Zsolt: MUK és HUKUK. A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”. Betekintő, 2007. 2. sz. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2007_2_krahulcsan.pdf.*

42.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének különleges jelentése az
USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottságnak a kárpátaljai magyarok között terjedő
hírekről, melyek szerint az 1848-as forradalom évfordulóján
Magyarországon újabb megmozdulást készítenek elő**

1957. március 5.

SZIGORÚAN TITKOS

___ számú pld.

AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKÉNEK

NYIKITCSENKO V. F. elvt[árs] vezérőrnagynak
Kijev

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége olyan, ügynököktől és más forrásból származó jelzésekkel is rendelkezik, amelyek arról tanúskodnak, hogy Ungváron, Beregszászon, Nagyszőlősen és más városokban a magyar nacionalistákból kikerülő szovjetellenes elemek híreket terjesztenek a Magyarországon állítólag készülő új ellenforradalmi fellépésről, amelyet folyó év márciusára tűztek ki. Ez a megmozdulás állítólag március 15-én, vagyis az 1848-as forradalom napján kezdődik majd.

A magyar nemzetiségű szovjetellenes beállítottságú személyek között a „MUK” (Márciusban újra kezdjük) jelszó terjedt el, amellyel egyes említett személyek találkozáskor üdvözlik egymást.³⁰¹

Így például a KGB nagyszőlősi járási apparátusa egyik operatív feldolgozásának célszemélye „Burlakov” ügynök megjegyzésére, hogy Magyarországon nyuga-

³⁰¹ „Márciusban újra kezdjük” (MUK) a gyengülő és illegálisba kényszerült politikai ellenállás jelszava volt, de ami így is félelmet keltett, és a korábnál keményebb fellépésre készítette a hatalom erőit. Többek közt a MUK fenyegetésére hivatkozva hozták létre a munkásörseget. Ezzel kapcsolatban lásd KRAHULCSÁN Zsolt: MUK és HUKUK. A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”.

Betekintő, 2007. 2. sz. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2007_2_krahulcsan.pdf.

рассказали, что среди венгров сейчас распространен лозунг «МУК», занесенный сюда из Венгрии.

26.II.57 г. агент «Климентий» сообщил, что на одной из перемен в Узловской школе (Береговский р-н) учительница АЛЬБЕРТОВА в присутствии ряда учителей приветствовалась с присутствовавшими произношением «МУК». На вопрос одного из учителей, что это значит, АЛЬБЕРТОВА ответила: «Марциушбон уйро кездюк!», заявив при этом, что «...венгры не успокоятся своим разгромом, а лучше умрут...».

Учительница АЛЬБЕРТОВА Мария, 1913 г. рождения, венгерка, уроженка Венгрии, проживает в г. Берегово. Нами проверяется.

Продавец санитарного магазина в гор. Виноградово ШЕРЕГИИ Золтан, в беседе с агентом «Адвокат» в виде анекдота рассказал: «Вы знаете в Венгрии молодежь приветствовалась здравствованием «МУК», пояснив при этом смысл каждой буквы».

О распространении аналогичного лозунга среди венгров в гор. Ужгороде сообщил агент «Тернов» и др.

Агент «Волынский» сообщил, что радиостанция из Лондона, на венгерском языке, призывала всех венгров, чтобы они 15 марта с. г. освободились от рабоче-крестьянского революционного правительства КАДАРА.

В УКГБ поступило анонимное письмо, а также информации агентов «Берта» и «Барков» о том, что отдельные жители села Глубокое, поселка Чоп и города Ужгорода ожидают в марте м-це мятеж в Венгрии и распускают слухи об отторжении Закарпатской области от Советского Союза.

В целях пресечения провокационных слухов и выявления их распространителей, нами через агентуру принимаются соответствующие меры.

Проведено расследование в отношении жителя с. Яворово Ужгородского района ГАДОР Т.Г., 1922 г. рождения, по национальности венгра, который распространял злобные антисоветские анекдоты, в том числе лозунг «МУК».

4 марта 1957 г. получена санкция облпрокурора на арест ГАДОРА.

Активизируем разработку лиц, подозреваемых в проведении антисоветской националистической деятельности. Продолжаем работу по вербовке новой агентуры.

Об этом ориентированы все Р/А УКГБ и сообщено Обкому КП Украины.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.

подполковник —

[Підпис]
(П. САВЧУК)

«5» марта 1957 года
№ 4/346
г. Ужгород.

lom lett, kijelentette: „Csak ideiglenesen van így. Ott a dolgoknak még nincs vége”. Azt mondta, hogy nem régen Beregszászon volt hivatalos ügyben és találkozott ismerőseivel, akik elmesélték, hogy a magyarok között jelenleg elterjedt a „MUK” jelszó, amelyet Magyarországról hoztak be ide.

[19]57. II. 26-án „Klimentyij” ügynök jelentette, hogy a bátyúi iskolában (Beregszászi járás) az egyik szünetben ALBERT tanárnő néhány tanár jelenlétében a „MUK” szóval üdvözölte a jelenlévőket. Az egyik tanár kérdésére, hogy ez mit jelent, ALBERT azt válaszolta: „Márciusban újra kezdjük!”, és kijelentette, hogy „...a magyarok inkább meghalnak, de nem nyugszanak bele a vereségükbe...”

ALBERT Mária tanárnő 1913-ben született Magyarországon, magyar, Beregszászon lakik. Ellenőrizzük.

A Nagyszőlősen működő egészségügyi bolt eladója, SEREGI Zoltán „ADVOKAT” [„Ügyvéd”] ügynökkel folytatott beszélgetés során vicc formájában elmondta: „Tudja, Magyarországon a fiatalok „MUK” köszönéssel üdvözlik egymást, és megmagyarázta minden betű jelentését”.

Arról, hogy ez a jelszó elterjedt a magyarok között Ungváron, jelentettek „Tyernov” ügynök és mások is.

„Volinszkij” ügynök jelentette, hogy a londoni rádióadó magyar nyelven hívta fel a magyarokat arra, hogy folyó év március 15-én szabaduljanak meg KÁDÁR forradalmi munkás-paraszt kormányától.

A Csoportfőnökséghez névtelen levél, valamint „Berta” és „Barkov” ügynökök információja érkezett be arról, hogy Mélyút, Csap és Ungvár egyes lakosai lázadásra számítanak márciusban Magyarországon és álhíreket terjesztenek arról, hogy a Kárpátaljai Területet elszakítják a Szovjetuniótól.

Ügynökeinken keresztül megfelelő intézkedéseket teszünk a provokatív álhírterjesztés megszüntetése és a terjesztők felkutatása céljából.

Vizsgálatot folytattunk az Ungvári járásban Eszeny falu lakosa, GÁDOR T[ibor] ellen (született 1922-ben, magyar nemzetiségű), aki gonosz szovjetellenes vicceket, többek között a „MUK” jelszót is terjesztette.

1957. március 4-én megkaptuk a kerületi ügyész hozzájárulását GÁDOR letartóztatásához.

Fokozzuk a szovjetellenes nacionalista tevékenységgel gyanúsítható személyek operatív feldolgozását. Folytatjuk az új ügynökök beszerzésére irányuló munkát.

Erről tájékoztattuk a Csoportfőnökség minden járási apparátusát, és jelentést küldtünk az Ukrán KP területi bizottságának.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐJE

[Aláírás]

(P. SZAVCSUK) alezredes

1957. március „5.”

На документі резолюція П. Тихонова: «т. Зубатенко. Информировать КГБ при Совете Мин. СССР и ЦК КП Украины [Підпис] 8.ІІІ.57 г.».

На документі резолюція М. Зубатенка: «т. Ипатову. Сегодня подготовит информацию в инстанции [Підпис] 8/ІІІ.57 г.».

На документі резолюція О. Ипатова: «т. Бондаренко. Ср[очно] исполнить. [Підпис] 8/ІІІ.57 г.».

На документі резолюція Бондаренка: «т. Степанову. Информация по этому вопросу в инстанции направлена. [Підпис] 9/ІІІ-57 г.».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР «индекс 1 Вход. № 1380 «7» ІІІ 1957 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 1960 «8» ІІІ 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 233–236.
Оригінал. Машинопис.*

A dokumentumon P. Tyihonov határozata szerepel: „Zubatyenko elvt[árs]. Tájékoztassa a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságot és az Ukrán KP KB-át! [Aláírás] [19]57. III. 8.”

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata szerepel: „Ipatov elvt[árs]nak. Ma készítsék elő az illetékes hatóságoknak küldendő információt! [Aláírás] [19]57. III. 8.”

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Bondarenko elvt[árs]nak. Sürgősen hajtsák végre! [Aláírás] [19]57. III. 8.”

A dokumentumon Bondarenko határozata szerepel: „Sztyepanov elvt[árs]nak. A kérdéssel kapcsolatos információt elküldtük az illetékes hatóságoknak. [Aláírás] [19]57. III. 9.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai találhatóak: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Index 1. Beérk[ező] № 1380 1957. III «7»” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Területi Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 1960 1957. III. «8»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 233–236. lap
Eredeti. Gépipírás.*

№ 43

**Спецповідомлення на адресу голови КДБ при РМ СРСР
про поширення чуток щодо підготовки виступу
в Угорщині на річницю революції 1848 р.**

8 березня 1957 року

Копія

Н/дело № 37

8 марта [19]57

№ 649/т

Совершенно секретно

экз. № 2

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СМ СССР
ГЕНЕРАЛУ АРМИИ

товарищу СЕРОВУ И.А.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

В Комитет государственной безопасности при Совете Министров Украинской ССР поступили данные, свидетельствующие о том, что на территории некоторых районов Закарпатской области враждебные элементы из числа венгерских буржуазных националистов, распространяют провокационные слухи о готовящемся новом контрреволюционном выступлении в Венгерской Народной Республике, которое якобы намечается на 15 марта т. г., и приурочивается к годовщине Венгерской революции 1848 года.

Среди антисоветски настроенных лиц венгерской национальности распространяется лозунг «МУК» (Морциушбон уйро кездюк), что означает «в марте вновь начнем». Отдельные лица из этой категории при встречах друг с другом приветствуются указанным лозунгом.

Так, 26 февраля 1957 года агент «КЛИМЕНТИЙ» сообщил, что преподаватель Узловской средней школы, Береговского района АЛЬБЕРТОВА Мария, по национальности венгерка, на одной из перемен приветствовалась с рядом учителей лозунгом «МУК». На вопрос присутствующих, что означает «МУК», АЛЬБЕРТОВА расшифровала значение этого слова и заявила, что «венгры умрут, но не успокоятся своим разгромом».

43.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése a Szovjetunió
Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottságnak azokról a hírekről, amelyek szerint
Magyarországon újabb megmozdulást készítenek elő
az 1848-as forradalom évfordulóján**

1957. március 5.

Másolat

N/37. sz. dosszié

[19]57. március 8.

N° 649/m

Szigorúan titkos

2. pld.

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKÉNEK

SZEROV I. A.

HADSEREGTÁBORNOK elvt[árs]nak

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottsághoz adatok érkeztek arról, hogy a Kárpátaljai Terület egyes járásaiban a magyar nacionalistákhoz tartozó ellenséges elemek provokatív álhíreket terjesztenek. Ezek szerint a Magyar Népköztársaságban új ellenforradalmi fellépés készül, amelyet állítólag folyó év március 15-re készítenek elő és az 1848-as magyar forradalom évfordulójára időzítik.

A magyar nemzetiségű szovjetellenes beállítottságú személyek között a „MUK” jelszó terjed, ami azt jelenti, hogy „Márciusban újra kezdjük”. Egyes, az említett kategóriához tartozó személyek találkozásukkor ezzel a jelszóval üdvözlik egymást.

Így például 1957. február 26-án „KLIMENTYIJ” ügynök JELENTETTE, HOGY a Beregszászi járásban működő bátyúi iskolában az egyik szünetben ALBERT Mária TANÁRNŐ, aki magyar nemzetiségű, a „MUK” jelszóval üdvözölt egyes tanárokat. A jelenlévőknek arra a kérdésre, hogy mit jelent a „MUK”, ALBERT megfejtette a

Продавец санитарного магазина в г. Виноградово ШЕРЕГИЙ Золтан в беседе с агентом «АДВОКАТ» рассказал, что молодежь Венгрии приветствуется лозунгом «МУК» и разъяснил значение каждой буквы.

В Управление КГБ при СМ УССР по Закарпатской области поступили анонимное письмо и сообщения агентов «БЕРТА» и «БАРКОВ» о том, что отдельные жители села Глубокое, поселка Чоп и г. Ужгорода ожидают в марте 1957 года нового контрреволюционного мятежа в Венгрии и распространяют слухи об отторжении Закарпатской области от Советского Союза.

В целях выявления распространителей указанных провокационных слухов и пресечения их вражеской деятельности, органами госбезопасности Закарпатской области приняты меры к активизации разработки лиц, подозреваемых в причастности к венгерским буржуазным националистам.

5 марта 1957 года Управлением КГБ арестован житель села Яворово Ужгородского района ГАДОР Т.Г., по национальности венгр, который распространял злобные антисоветские анекдоты, в том числе лозунг «МУК».

Об изложенном проинформирован Центральный Комитет КП Украины.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СМ УССР — ПОДПОЛКОВНИК

n/n

ТИХОНОВ

Черновик уничтожен

[Підпис О. Іпатова]

Верно: [Підпис]

(Іпатов)

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 239–241.
Завірена копія. Машинопис.

szó jelentését és kijelentette, hogy „a magyarok inkább meghalnak, de nem nyugszanak bele a vereségükbe”.

A Nagyszőlősen működő egészségügyi bolt eladója, SEREGI Zoltán „ADVOKAT” ügynökkel folytatott beszélgetése során elmondta, hogy Magyarországon a fiatalok a „MUK” köszönéssel üdvözlik egymást, és megmagyarázta minden betű jelentését.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségéhez névtelen levél, valamint „BERTA” és „BAR-KOV” ügynökök információja érkezett be arról, hogy Mélyút, Csap és Ungvár egyes lakosai arra számítanak, hogy márciusban lázadás lesz Magyarországon, és álhíreket terjesztenek arról, hogy a Kárpátaljai Területet elszakítják a Szovjetuniótól.

A kárpátaljai területi állambiztonsági szervek intézkedtek, hogy fokozzák a magyar burzsoá nacionalistákhoz való tartozással gyanúsítható személyek operatív feldolgozását, felkutassák az említett provokatív álhírek terjesztőit és megszüntessék ellenséges tevékenységüket.

1957. március 5-én a Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége letartóztatta az Ungvári járás Eszeny falu magyar nemzetiségű lakosát, GÁDOR T[ibor]t, aki gonosz szovjetellenes vicceket, többek között a „MUK” jelszót is terjesztette.

A fent leírtakról tájékoztattuk az Ukrán KP Központi Bizottságát.

Az eredetit aláírta: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA
MELLETT MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKHELYETTESE

TYIHONOV EZREDES

A piszkozatot megsemmisítették.

[Ipatov aláírása]

*Hiteles: [Aláírás]
(Ipatov)*

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 239–241. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 44

Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області у справі арештованого угорця Тібора Годора, який поширював чутки про підготовку виступу в Угорщині 15 березня 1957 р.

9 березня 1957 року

Н/дело № 37

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. № 1

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ С С Р
Полковнику

Тов. ТИХОНОВУ П.П.

г. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

(По следственному делу)

21 февраля 1957 года 4 отделом УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области было заведено дело предварительной оперативной проверки на жителя с. Яворово —

ГОДОР Тибора Гейзовича, 1922 г. рождения, уроженца с. Чонгор Береговского района Закарпатской области, венгра, гр-на СССР, из семьи рабочего, б/п, ранее не судимого, с незаконченным средним образованием, женатого, имеет двух детей, с 1940 по 1944 г. служил в мадыарской армии, работал механиком в колхозе, проживает в с. Яворово Ужгородского района,

который 4 марта с. г. с санкции областного прокурора арестован и привлечен к следствию в качестве обвиняемого по ст. 54-10, ч. 1 УК УССР.

В процессе предварительного расследования установлено, что ГОДОР, проживая в с. Яворово, на протяжении нескольких лет распространял анекдоты антисоветского характера, в которых содержалась клевета на советскую действительность, на руководителей Советского Союза, а также руководителя Революционного Рабоче-Крестьянского Правительства Венгерской Народной Республики и рассчитаны на подрыв дружбы между СССР и Венгрией.

Так, например, допрошенный в качестве свидетеля секретарь сельского совета с. Яворово БАЛЛА Ш.Ш. показал, что в 1955 году ГОДОР рассказал ему

44.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentése a letartóztatott Gádor Tibor
eszenyi lakos ügyéről, aki álhíreket terjesztett arról, hogy
Magyarországon 1957. március 15-én megmozdulás készül**

1957. március 9.

SZIGORÚAN TITKOS
sz. pld.

N/37. sz. dosszié 1.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKHELYETTESÉNEK

TYIHONOV P. P. ezredes elvt[árs]nak
Kijev

JELENTÉS

(Vizsgálati dossziéval kapcsolatban)

1957. február 21-én az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének 4. osztálya előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott Eszeny falu lakosára,

GÁDOR Tiborra (született 1922-ben a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásában lévő Csongor faluban, magyar, szovjet állampolgár, szegény munkáscsaládból származik, pártonkívüli, büntetlen előéletű, befejezetlen középfokú végzettségű, nős, két gyerek apja, a magyar hadseregben szolgált 1940-től 1944-ig, kolhozban dolgozott gépészként, az Ungvári járás Eszeny falujában lakik),

akit a területi ügyész hozzájárulásával folyó év március 4-én letartóztattak és vádlottként vizsgálat alá vontak az USZSZK BTK 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján.

Az előzetes vizsgálat során megállapítást nyert, hogy GÁDOR néhány éven keresztül szovjetellenes jellegű vicceket terjesztett Eszeny faluban, amelyek rágalmazták a szovjet valóságot, a Szovjetunió vezetőit, valamint a Magyar Népköztársaság Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának vezetőjét, és amelyek arra irányultak, hogy aláássák a Szovjetunió és Magyarország közötti barátságot.

Így például az eszenyi falusi tanács titkára BALLA S. S., akit tanúként hallgattak ki, azt vallotta, hogy 1955-ben GÁDOR egy olyan viccet mesélt neki, amely becsmé-

анекдот, в котором возводилась клевета на руководящих работников органов государственного управления СССР и советскую действительность.

В феврале 1957 г. в чайной с. Яворово, ГОДОР рассказывал БАЛЛА несколько анекдотов, по своему содержанию которые возводят клевету на взаимоотношения руководителей Советского государства с Венгрией, а также содержат клевету на руководителя Революционного Рабоче-Крестьянского Правительства Венгерской Народной Республики.

Свидетель МЕЗИВ И.И. показал, что ГОДОР рассказывал ему анекдот, в котором возводилась клевета на колхозную систему.

В ноябре–декабре 1956 года ГОДОР рассказывал этому свидетелю анекдоты, в которых возводилась клевета на действительность в Венгерской Народной Республике.

Свидетель МОЛНАР Н.М. работающий буфетчиком показал, что в феврале 1957 г. в буфете с. Яворово ГОДОР рассказал ему анекдот из которого видно, что новая империалистическая война начнется якобы на Западе, закончится у реки Волги, а руководитель Революционного Рабоче-Крестьянского Правительства Народной Республики Венгрии закончит свою жизнь на высоком дереве.

Распространение аналогичных анекдотов ГОДОР подтвердили допрошенные свидетели: МИТРОВЦЫ И.А. и ГОЙС Ш.Г.

Кроме того, эти же свидетели показали, что ГОДОР распространяет в селе слухи о том, что в Венгрии все граждане приветствуют сейчас друг друга словом «Мук», содержание этого слова ГОДОР расшифровал им следующим образом: «[В] марте сначала начнем».

Свидетель БАЛЛА показал, что лично он понял это в том смысле, что в марте 1957 г. в Венгрии снова поднимется мятеж.

Будучи допрошен обвиняемый ГОДОР показал, что он действительно распространял выше указанные анекдоты, которые он слышал от других граждан, в особенности от работников железной дороги.

Следствие по делу проводим в направлении вскрытия всей преступной деятельности ГОДОР, его связей и выяснения мотивов распространения им антисоветских анекдотов.

*Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР ПО
ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ ПОДПОЛКОВНИК*

*[Підпис Дейніченка]
(П. САВЧУК)*

№ 110-сл.

«9» марта 1957 года

г. Ужгород.

relte a Szovjetunió állami szerveinek vezető beosztású munkatársait és a szovjet valóságot.

1957 februárjában Eszeny falu teázójában GÁDOR néhány olyan viccet mesélt el BALLÁNAK, amelyek becsmérelték a szovjet állam vezetőinek Magyarországhoz való viszonyát, valamint a Magyar Népköztársaság Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának vezetőjét.

MEZIV I. I. tanú azt vallotta, hogy GÁDOR a kolhozrendszert becsmérő viccet mesélt neki.

1956 novemberében–decemberében GÁDOR olyan vicceket mesélt a tanúnak, amelyek becsmérelték a Magyar Népköztársaságon tapasztalható valóságot.

MOLNÁR N. M. tanú, aki büfésként dolgozik, azt vallotta, hogy 1957 februárjában GÁDOR olyan viccet mesélt neki Eszeny falu büféjében, amelyből látszik, hogy az új imperialista háború állítólag Nyugaton kezdődik, és a Volga folyónál fejeződik be, a Magyar Népköztársaság Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának vezetője pedig egy magas fán fejezi be az életét.

Azt, hogy GÁDOR hasonló vicceket terjesztett, megerősítették a kihallgatott tanúk is: MITROVCI I. A. és GOJSZ S. G.

Ezen kívül ugyanezek a tanúk azt is vallották, hogy GÁDOR olyan álhíreket terjeszt falujában, melyek szerint Magyarországon az összes polgár a „MUK” szóval üdvözli egymást, a szó jelentését GÁDOR a következőképpen fejtette meg a számukra: „Márciusban újra kezdjük”.

BALLA tanú azt vallotta, úgy értelmezte ezt, hogy 1957 márciusában Magyarországon újra kitör a lázadás.

Kihallgatásán GÁDOR azt vallotta, hogy valóban terjesztette a fent említett vicceket, amelyeket más polgároktól, főleg a vasúti dolgozóktól hallott.

Az említett ügy vizsgálatát abban az irányban folytatjuk, hogy feltárjuk GÁDOR egész törvényellenes tevékenységét és kapcsolatait, valamint kiderítjük, mi motiválta nála a szovjetellenes viccek terjesztését.

Az USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐJE

[Dejnicsenko aláírása]

(P. SZAVCSUK) ALEZREDES

N° 110-szl.

1957. március „9.”

Ungvár

A dokumentumon V. Nyikitscenko határozata szerepel: „Zubatjenko elvt[árs] [Aláírás] [19]57. III. 15.”

A dokumentumon Zubko³⁰² határozata szerepel: „Szverdlov elvt[árs]nak [Aláírás] [19]57. III. 16.”

³⁰² Zubko Viktor Alekszejevics (1912–?) az állambiztonsági szervek munkatársa. A Vorosilovgradi Terület Troickoje falujában született. 1940-től az SZK(b)P tagja, ez időtől dolgozott az NKVD szer-

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Зубатенко [Підпис] 15/III.57».

На документі резолюція [Зубка]³⁰²: «тов. Свердлову [Підпис] 16.III.57».

На документі резолюція П. Свердлова: «т. Черпак. Учень. [Підпис] 16/III.57 г.».

На документі коментар Черпака: «Справка: отмечено в журнале учета арестованных [Підпис] 20.III.57».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР «индекс 21 Вход, № 1482 «14» III 1957 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 2202 «15» III 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 242–244.
Оригінал. Машинопис.*

³⁰² Зубко Віктор Олексійович (1913–?) — співробітник органів держбезпеки. Народився у с. Троїцьке Ворошиловградської області. Член КПРС з 1940. В органах НКВС працював з 1940 у слідчих підрозділах. 1950–1953 — заступник начальника, начальник відділів Управління 2-Н МДБ УРСР. 1953–1956 — начальник 2 відділу 4 Управління МВС/КДБ при РМ УРСР. 1956–1958 — заступник начальника 4 Управління КДБ при РМ УРСР. 1958 — заступник начальника 4 відділу УКДБ у Житомирській області. Підполковник (1955).

A dokumentumon P. Szverdlov határozata szerepel: „Cserpak elvt[árs]nak. Vegye figyelembe. [Aláírás] [19]57. III. 16.”

A dokumentumon Cserpak határozata szerepel: Feljegyzés. Bejegyzés történt a letartóztatottak nyilvántartási naplójába. [Aláírás] [19]57. III. 20.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomata található: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Index 21. Beérk[ező] № 1482 1957. III «14»” és „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 2202 1957. III «15»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 242–244. lap
Eredeti. Gépirás.*

veiben a vizsgálati alegységeknél. 1950–1953-ban az USZSZK Állambiztonsági Minisztériuma 2-N Csoportfőnökségének helyettes vezetője, majd vezetője. 1953 és 1956 között az Állambiztonsági Minisztérium, illetve az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának, 1956–1958-ban a 4. Csoportfőnökség, 1958-tól a Zsitomiri Területi Csoportfőnökség helyettes vezetője.

№ 45
**Виписка з інформації УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області від 4 лютого 1957 р.**

11 березня 1957 року

Совершенно секретно

ВЫПИСКА

*Из информации УКГБ при СМ УССР по
Закарпатской области № 4/1/174 от 4.II-57 г.*

... В январе 1957 г. 4 отделом УКГБ совместно с райаппаратами КГБ Закарпатской области осуществлены следующие агентурно-оперативные мероприятия по выявлению и пресечению враждебной деятельности венгерских буржуазных националистов.

22 января с. г. Береговским Р/А КГБ арестован по ст. 54-10 ч. 1 УК УССР СОТМАРИ Эндре Франтишекович, 1923 г. р., уроженец и житель с. Попово Береговского р-на, по национальности венгр, б/парт., гр-н СССР, образование 7 кл., из крестьян-средняков, до ареста работал рядовым колхозником.

СОТМАРИ в связи с венгерскими событиями среди жителей с. Попово распространял провокационные антисоветские националистические слухи о якобы скором восстановлении режима буржуазной Венгрии, при этом высказывал свою солидарность венгерским контрреволюционным мятежникам.

Кроме этого пытался терроризировать действия советско-партийного актива на селе.

В настоящее время по делу СОТМАРИ ведется следствие.

31 января 1957 г. получена санкция по ст. 54-10 ч. 1 УК УССР на арест ЗИКУРА Элика Ивановича, 1908 г. р., урож. с. Матвеево Виноградовского р-на, по национальности венгра, из крестьян-бедняков, образование 7 кл., б/парт., гр-н СССР, проживает в с. Оросиево, Береговского р-на, работает в колхозе рядовым колхозником³⁰³.

ЗИКУРА привлекается к ответственности за то, что 25 января с. г. при просмотре киножурнала о событиях в Венгрии, допускал в клубе клеветнические а/с выкрики, утверждая, что киножурнал якобы не отражает действительности.

³⁰³ Обвинувальний акт і вирок у справі Елека Зікура, який у документах у книзі Наталії Вараді згадується як Елек Зіхур, опубліковані: Váradí N. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dokumentumai. Forrásválogatás. Vál., közread. és a bev. tanulmányt írta Váradí Natália. Szerk. Galambos Sándor. Nyíregyháza, 2012, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.

45.

Kivonat az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1957. február 4-ei jelentéséből a „magyar nacionalisták” ellen végrehajtott operatív intézkedésekről

1957. március 11.

Szigorúan titkos

KIVONAT

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége [19]57. II. 4-én kelt 4/1/174. számú jelentéséből

... 1957 januárjában az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének 4. osztálya a Terület járási apparátusaival együttműködésben a következő ügynöki-operatív intézkedéseket tette a magyar burzsoá nacionalisták által folytatott tevékenység felderítése és megszüntetése céljából.

Folyó év január 22-én a KGB beregszászi járási apparátusa az USZSZK BTK 54–10. cikkely 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján letartóztatva SZATMÁRI Endrét (született 1923-ban a Beregszászi járás Csonkapapi falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar nemzetiségű, pártonkívüli, szovjet állampolgár, 7 osztályt végzett, középparaszti származású, letartóztatása előtt kolhozparasztként dolgozott).

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban SZATMÁRI provokatív, szovjetellenes, nacionalista híreket terjesztett Csonkapapi falu lakosai között arról, hogy állítólag Magyarországon hamarosan helyreáll a burzsoá rendszer, és közben szolidaritását fejezte ki a magyar ellenforradalmi lázadókkal.

Ezen kívül megpróbálta terrorizálni a falusi tanácsi és pártaktívát.

Jelenleg SZATMÁRI ügyében vizsgálat folyik.

1957. január 31-én az USZSZK BTK 54–10. cikkely 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján hozzájárulást kaptunk ZIKURA [ZIHUR] Elek letartóztatásához (született 1908-ban a Nagyszőlősi járás Mátyfalva falujában, magyar nemzetiségű, szegényparaszti származású, 7 osztályt végzett, pártonkívüli, szovjet állampolgár, a Beregszászi járás Sárosorosi falujában lakik, kolhozparasztként dolgozik).³⁰³

³⁰³ A Zikura Elek — a közölt dokumentumokban Zihur Elek — ügyében kiadott vádiratot és ítéletet közli Váradi N. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kárpátaljai dokumentumai. Forrásválogatás. Vál., közread. és a bev. tanulmányt írta Váradi Natália. Szerk. Galambos Sándor. Nyíregyháza, 2012, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.

30 января с. г., находясь в правлении колхоза с. Оросиево, возводил клевету на организатора Советского государства, при этом допускал нецензурные выражения и требовал удаления его портрета.

В этот же день ЗИКУРА наносил оскорбления депутату УССР т. ПОПОВИЧУ³⁰⁴, допускал в отношении его хулиганские действия, заявляя при этом, что он сожалеет о том, что над ним не была учинена расправа в период к-р мятежа в Венгрии.

УКГБ по Закарпатской области выявлено и взято на оперативный учет по окраске «националист венгерский» 13 чел. из них по д-ф 1 чел, по ДПОП — 12 чел., в том числе одно ДПОП групповое на 3 чел.

Наиболее оперативный интерес представляют следующие дела: дело-формуляр на Ильканич Аккакия Георгиевича, 1925 г. р., урож. и житель г. Мукачево, из служащих, б/парт., мадьяр, гр-н СССР, образование н/среднее, работает руководителем ансамбля Мукачевского дома культуры.

Ильканич с 1942 г. являлся агентом «Кемельгаритоосталь» под псевдонимом «И-5». Будучи агентом, выявлял коммунистов и лиц, проводивших анти-мадьярскую деятельность.

В 1944 г. в г. Будапеште являлся участником фашистского карательного отряда, где выявлял и проводил аресты граждан еврейской национальности, а также лиц, имевших оружие и состоявших в антифашистских организациях.

В 1950 г. Ильканич был арестован и осужден к 10 г. ИТЛ, откуда возвратился в 1956 г.

В связи с венгерскими событиями Ильканич стал группировать вокруг себя мадьярскую молодежь, обрабатывая ее в антисоветском националистическом духе. Высказывал сожаление о том, что не мог принять личное участие в венгерских событиях.

Разработку Ильканич ведем в направлении его ареста в ближайшее время.

ДПОП на Оноди Гейзу Гейзовича, 1922 г. р., урож. с. П. Комаровцы Ужгородского района, мадьяр, б/парт., гр-н СССР, образование н/высшее, работает зав. венгерской начальной школы в с. Минеральное.

³⁰⁴ Попович Дмитро Петрович (1906–1989) — український радянський діяч, заступник голови Закарпатського облвиконкому, депутат Верховної Ради УРСР 2–4-го скликань (1947–1959). Народився у с. Боронява на Закарпатті. З 1928 – член Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ). За рішенням ЦК КПЧ у 1928 направлений у СРСР на навчання у радянську партійну школу у Києві. Після повернення на Закарпаття працював на комуністичній партійній роботі, організував страйки та демонстрації у м. Хуст. За комуністичну діяльність кілька разів був засуджений до тюремного ув'язнення та концтабору. 1945–1946 — голова Березівського окружного народного комітету Закарпатської України. 1946–1951 – перший секретар Березівського окружного комітету КП(б)У у Закарпатській області. У 1951–1958 — заступник голови виконавчого комітету Закарпатської обласної ради депутатів трудящих. У 1958–1962 — завідувач відділу організованого набору робітників і переселення виконавчого комітету Закарпатської обласної ради депутатів трудящих. 1962–1976 – завідувач архівного відділу виконавчого комітету Закарпатської обласної ради депутатів трудящих. З 1976 – на пенсії у м. Ужгород.

ZIKURÁT [ZIHURT] felelősségre vonták azért, mert folyó év január 25-én a magyarországi eseményekről szóló filmhíradó megtekintése során szovjetellenes rágalmozó bekiabálásokat engedett meg magának a kultúrházban azt állítva, hogy a filmhíradó állítólag nem tükrözi a valóságot.

Folyó év január 30-án a sárosoroszi kolhoz vezetőségi irodájában rágalmazta a szovjet állam szervezőjét, és eközben nyomdafestéket nem tűrő kifejezések kíséretében portréjának eltávolítását követelte.

Ugyanazon a napon ZIKURA [ZIHUR] sértegette az USZSZK képviselőjét, POPOVICS³⁰⁴ elvtársat, garázda magatartást tanúsított vele szemben és eközben kijelentette, sajnálja, hogy nem számoltak le vele a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején.

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 13 főt derített fel és vett operatív nyilvántartásba, mint magyar nacionalista gyanús személyt, közülük 1 főre Figyelő-dossziét, 12 főre pedig előzetes operatív ellenőrzési dossziét, közöttük egy 3 fős csoportos előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitottak.

Leginkább a következő ügyek képezhetik operatív érdeklődés tárgyát: *Ilkanics* Akakij Georgijevics Figyelő-dossziéja. (Született 1925-ben Munkácson, ahol jelenleg is lakik, alkalmazotti származású, pártonkívüli, magyar, szovjet állampolgár, befejezetlen középfokú végzettségű, a munkácsi kultúrház zenekarának karmestere).

Ilkanics 1942-től a magyar kémelhárító osztály ügynöke volt „I-5” fedőneven. Ügynökként a kommunisták és magyarelles tevékenységet folytató személyek felderítésével foglalkozott.

1944-ben Budapesten tagja volt a fasiszta büntetőosztagnak, amellyel zsidó nemzetiségű személyeket kutatott fel és tartóztatott le, valamint olyan személyeket, akik fegyverekkel rendelkeztek, és fasisztaellenes szervezetekhez tartoztak.

1950-ben *Ilkanicsot* letartóztatták és 10 év javító munkatáborban letöltendő büntetésre ítélték az USZSZK BTK 54–13. [„aktív tevékenység a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen a burzsoá rendszer idején”] és 109. cikkelye [„szigarúan bizalmas információk közlése vagy átadása”] alapján, a táborból 1956-ban tért vissza.

A magyarországi események nyomán *Ilkanics* csoportokba gyűjtötte a magyar nemzetiségű fiatalokat, szovjetellenes, nacionalista szellemben befolyásolta őket. Sajnálkozott, hogy nem tudott személyesen részt venni a magyarországi eseményekben.

³⁰⁴ Popovics Dmitrij Petrovics (1906–1989) — politikus, a kárpátaljai területi tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese, az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa képviselője (1947–1959). Husztbaranya faluban született. 1928-tól a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) tagja. A CSKP KB határozata alapján 1928-ban a Szovjetunióba küldték a kijevei pártiskolára. Amikor visszatért Kárpátaljára kommunista pártmunkás lett, sztrájkokat és tüntetéseket szervezett Huszton. Kommunista tevékenység miatt többször bebörtönözték. 1945–1946-ban Kárpát-Ukrajna beregszászi körzeti nemzeti bizottságának elnöke. 1946 és 1951 között a UK(b)P beregszászi körzeti bizottságának első titkára. 1951–1958 között a munkásküldöttek Kárpátaljai Területi Tanácsa végrehajtó bizottságának elnökhelyettese. 1958–1962 között a Kárpátaljai Területi Tanács Végrehajtó Bizottsága Szervezett Munkásfelvételi és Költöztetési Osztályának, 1962–1976 között Levéltári osztályának vezetője. 1976-tól nyugdíjas Ungváron.

Из имеющихся аг[антурных] материалов видно, что Оноди среди своего окружения высказывает а/с националистические взгляды.

В период к-р мятежа в Венгрии одобрял действия мятежников и высказывался за поддержку контрреволюции.

ДПОП на Надь Адальберта Гейзовича, 1933 г. р., урож. с. М. Геевцы Ужгородского р-на, венгр, образование среднее, б/п, гр-н СССР, работает учителем в с. Минеральное.

Надь среди своего окружения высказывает а/с националистические взгляды. В направленном в США письме, возводил клевету на советское государство и одобрял действия венгерских контрреволюционеров.

ДПОП на Пейчи Федора Степановича, 1925 г. р., уроженца г. Виноградово, образование среднее, б/п, гр-н СССР, работает лаборантом Ужгородской горбольницы.

Пейчи с начала к-р мятежа в Венгрии стал высказывать а/с националистическую клевету в отношении сов[етского] правительства и его позиции в венгерских событиях. Одобрят действия мятежников, сожалеет о том, что в настоящее время в г. Ужгороде очень мало осталось настоящих мадьярских людей, с которыми можно было бы свободно говорить и поддерживать близкие отношения.

Остальные дела заведены по аналогичным мотивам.

В настоящее время работу по вновь заведенным делам ведем в направлении приобретения агентов для организации глубокой разработки объектов с целью вскрытия их враждебной деятельности.

В отчетном периоде завербовано 4 агента по разработке мадьярских националистов.

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОДПОЛКОВНИК

(ТРОЯК)

ВЕРНО: СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 4 УПР. КГБ ПРИ СМ УССР

МАЙОР

[Підпис]

(СТЕПАНОВ)

«11» марта 1957 г.

*Подлинник информации находится
в к/деле № 17 по линии украинских
националистов*
[Підпис Степанова]

Ilkanics operatív feldolgozását a közeljövőben tervezett letartóztatása irányában folytatjuk.

Ónodi Géza előzetes operatív ellenőrzési dossziéja. (Született 1922-ben az Ungvári járás Palágykomoróc községében, magyar, pártönkívvüli, szovjet állampolgár, befejezetlen felsőfokú végzettségű, a Tiszaásvány faluban működő magyar általános iskola vezetőjeként dolgozik).

A rendelkezésünkre álló ügy[nöki] információk alapján látható, hogy Ónodi szovjetellenes nacionalista nézeteket hangoztat környezetében.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején helyeselte a lázadók tetteit és az ellenforradalom támogatása mellett nyilatkozott.

Nagy Adalbert előzetes operatív ellenőrzési dossziéja. (Született 1933-ban az Ungvári járás Kisgejőc falujában, magyar, középfokú végzettségű, pártönkívvüli, szovjet állampolgár, Tiszaásvány faluban tanárként dolgozik).

Nagy szovjetellenes, nacionalista nézeteket hangoztat környezetében. Az USA-ba küldött levelében rágalmazta a szovjet államot és helyeselte a magyar ellenforradalmárok tevékenységét.

Pécsi Tivadar előzetes operatív ellenőrzési dossziéja. (Született 1925-ben Nagyszőlősen, középfokú végzettségű, pártönkívvüli, szovjet állampolgár, az ungvári városi kórházban dolgozik laboránsként).

Pécsi a magyarországi ellenforradalmi lázadás leelejétől kezdve szovjetellenes, nacionalista rágalmakat hangoztatott a sz[ovjet] kormányról és annak a magyarországi eseményekről kialakított álláspontjáról. Helyesli a lázadók tevékenységét, sajnálja, hogy jelenleg csak nagyon kevés igazi magyar maradt Ungváron, akikkel lehetne szabadon beszélgetni és szoros kapcsolatot fenntartani.

A többi dossziét hasonló okok alapján nyitottuk.

Jelenleg oly módon dolgozunk az új ügyeken, hogy ügynököket szerezhessünk a célszemélyek mélyreható operatív feldolgozása és ellenséges tevékenységük felderítése érdekében.

A beszámolási időszak alatt 4 ügynököt szerveztünk be a magyar nacionalisták operatív feldolgozására.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFÖNÖKSÉG 4.
OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

(TROJAK) ALEZREDES

HITELES: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFÖNÖKSÉGE
OPER[ATÍV] FŐMEGBÍZOTTJA

[Aláírás]

(SZTYEPANOV) ÖRNAGY

1957. március 11.”

На документі відбиток штапу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. № 2072 «11» III
1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 219-222.
Завірена копія. Машинопис.*

A jelentés eredetijét az ukrán nacionalistákra vonatkozó 17. számú ellenőrzési dosszié tartalmazza

[Sztyepanov aláírása]

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség, Beérk[ező] № 272 1957. III »11«”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 219–222. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 46
Спецповідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу
ЦК КПУ про поширення у м. Берегово двох
антирадянських листівок угорською мовою

13 березня 1957 року

Копія

13 марта 1957
№ 697/к

Совершенно секретно
экз. № 2

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ УКРАИНЫ

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

Утром 12 марта с. г. в городе Берегово, Закарпатской области возле почты обнаружены две листовки антисоветского содержания, исполненные на венгерском языке.

На одной из них написано: «Да здравствует Венгерская революция — мук», на второй — слово «мук» (марциушбон уйро кездюк), означающее в переводе на русский язык: «в марте вновь начнем».

Приняты меры по розыску распространителей указанных листовок.
Сообщается в порядке информации.

n/n ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

Кардашев
В. НИКИТЧЕНКО

Черновик уничтожен
Верно: [Підпис] (Агеев)

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 247.
Завірена копія. Машинопис.

46.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az
UKP Központi Bizottságának két magyar nyelvű szovjetellenes
röplap terjesztéséről Beregszászon**

1957. március 13.

Másolat

[19]57. március 13.

N° 697/k

Szigorúan titkos

2. sz.pld.

UKRAJNA KOMMUNISTA PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

KÜLÖNLEGES JELENTÉS

Folyó év március 12-én reggel a Kárpátaljai Terület Beregszász városában a posta mellett két szovjetellenes tartalmú, magyar nyelvű röplapot találtak.

Az egyik felirat: „Éljen a magyar forradalom! MUK”, a másikon a MUK szó szerepel, amely azt jelenti, hogy „Márciusban újra kezdjük”.

Intézkedéseket tettünk az említett röplapok terjesztőinek felkutatására. Tájékoztatás céljából közöljük.

Aláírás AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
MEGB[ÍZOTT] ELNÖKE

Kardasev
V. NYIKITCSENKO

A piszkozatot megsemmisítették

Hiteles.

[Aláírás]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 247. lap
Hiteles másolat. Gépirás

№ 47

**Довідка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР у справі
оперативної перевірки угорця Людвіга Балажа**

2 квітня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СПРАВКА

по делу предварительной оперативной проверки
на Балаж

Уполномоченным аппарата КГБ при СМ УССР по Закарпатской области в Виноградовском районе 15 января 1957 года заведено дело предварительной оперативной проверки на

Балаж Людвиг Степановича, 1921 г. рождения, уроженца и жителя села Фанчиково Виноградовского района, по национальности венгр, образование 7 классов, работает в колхозе рядовым колхозником.

Из имеющихся материалов известно, что Балаж в 1938 году вместе с отцом и братом Йосифом из села Фанчиково (входило в то время в Чехословацкую территорию) бежали в оккупированное венграми село Вилок, затем вернулись обратно в село Фанчиково, когда оно было оккупировано венгерскими войсками.

Отец Людвиг являлся участником террористического отряда т. н. «Собот-Чопотош», в 1939 году расстрелян венгерскими офицерами.

В отношении Балаж Людвиг 24 ноября 1956 года агент аппарата УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области в Виноградовском районе «ИВАНОВИЧ» сообщил, что встретившись с Балаж и в состоявшейся беседе он высказал: -

«Ты знаешь что нового? Нам нужно организовать вместе, уже не долго будет так как сейчас есть, коммунистической власти скоро уже не будет, долой коммунистическую власть, не нужна она нам, долой колхозы, не нужны они нам, Нам нужно создать новую власть и свободу и сбросить железное коммунистическое ярмо».

На замечание агента о том, что мы не можем ничего сделать, потому что у нас нет ни сил, ни средств для осуществления намеченной вами цели, Балаж заявил:

47.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének
feljegyzése Balázs Lajos fancsikai lakos operatív ellenőrzésével
kapcsolatban**

1957. április 2.

SZIGORÚAN TITKOS

FELJEGYZÉS

a Balázusra

nyitott előzetes operatív ellenőrzési dossziéval kapcsolatban

1957. január 15-én az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége nagyszülősi járás megbízottja előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott

Balázs Lajos (született 1921-ben a Nagyszülősi járás Fancsika falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar nemzetiségű, 7 osztályt végzett, kolhozparasztként dolgozik).

A rendelkezésre álló anyagokból ismeretes, hogy 1938-ban Balázs apjával és József nevű testvérével együtt Fancsika faluból (abban az időben csehszlovák területhez tartozott) a magyarok által megszállt Tiszaújlak faluba szökött, később pedig mindhárom visszatértek Fancsika faluba, amikor az a magyar hadsereg megszállása alá került.

Lajos apja az ú. n. Szabadcsapatok terrorista osztagának volt tagja, 1939-ben a magyar tisztok agyonlőtték.

1956. november 24-én az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége nagyszülősi járási apparátusának „IVANOVICS” ügynöke Balázs Lajosról jelentette, hogy a találkozásuk alkalmából lezajlott beszélgetés során Balázs a következőt mondta:

„Tudod, mi újság? Nekünk mindannyiunknak szervezkednünk kellene, már nemsokáig lesz úgy, ahogy most van, a kommunista hatalom rövid idő múlva már nem lesz, le a kommunista hatalommal, nem kell nekünk, le a kolhozokkal, nem kellene nekünk. Új hatalmat, szabadságot kell megteremtenuk, és le kell rázni a kommunizmus rabigáját”.

Az ügynöknek arra a megjegyzésére, tehetetlenek vagyunk, mivel nincs se erőnk, se pénzünk ennek a célnak a megvalósítására, Balázs kijelentette:

„Nem, elég fegyverünk van. Fogsz fegyvert? Fellépsz velünk együtt? Megvéded a hazád, a földed és a vagyonunkat? Ki az idegenekkel, nem kellene nekünk. Elég

«Нет, у нас хватает оружия. Возьмешь оружие? Будешь выступать с нами? Будешь защищать свою родину, землю и наше имущество? Вон чужеземцев, не нужны они нам. У нас хватает оружия и силы, но мы хотим знать, не будет ли ЧОНКАШ (имеет ввиду жителей хутора Чонкаш³⁰⁵, где в основном проживают украинцы) против нас, не продаст ли нас».

После этих разговоров провожая агента Балаж еще раз предупредил –

«Будь организатором в Чонкаше, иди и организовывай, говори всем — будьте с нами и мы с вами, чтобы Чонкаш (жители) не были против Фанчикова (жителей), ибо тогда дойдет до плохого. Не думай, что это будет долго, только не предай нас, узнаем и вам будет беда».

В последующих встречах «ИВАНОВИЧА» с Балаж как видно из представленного им донесения от 29 декабря 1956 года Балаж уклоняется от встреч с агентом. В одной из встреч агент напомнил Балаж о состоявшемся разговоре между ними 24 ноября 1956 г., при этом Балаж со смехом заявил: -

«Да помню и знаю, что говорил и это не шутка, это скоро будет, но немного надо подождать».

Кроме того, Балаж рассказал агенту, что за мой разговор, дал понять о разговоре состоявшемся с агентом 24 ноября, он имел неприятность, так как позднее, через несколько времени участковый уполномоченный милиции проверил у него карманы на предмет обнаружения оружия (пистолета).

Эти обстоятельства могли явиться основанием подозревать агента «ИВАНОВИЧА» в сотрудничестве с органами КГБ.

По делу Балаж аппаратом уполномоченного УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области составлен план агентурно-оперативных мероприятий, по которому мною сделаны замечания и дополнения необходимых мероприятий по проверке представленных данных агентом «ИВАНОВИЧ».

Из числа связей Балаж готовится на вербовку в качестве агента Горват Стефан Иванович, работающий в этом же селе в колхозе в качестве учетчика.

СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ УССР — МАЙОР

[Підпис]

(СТЕПАНОВ)

На документі відбиток штампуг: «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 2875 «2» IV 1957 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1330. — Арк. 248–250.
Оригінал. Машинопис.

³⁰⁵ Зараз с. Притисянське Березівського р-ну Закарпатської області.

fegyverünk és erőnk van, de tudni akarjuk, hogy CSONKÁS (arról a Csonkás³⁰⁵ nevű kis faluról van szó, ahol főleg ukránok laknak) nem fordul-e ellenünk, nem árul-e el minket”.

Elkísérve az ügynököt a beszélgetés után Balázs még egyszer figyelmeztette:

„Légy szervező Csonkáson, menj és szervezz, mondd mindenkinek: legyetek ve-lünk, mi meg veletek, hogy Csonkás (lakosai) ne forduljanak Fancsika (lakosai) ellen, mert akkor rossz vége lesz. Ne hidd, hogy sokáig fog tartani, csak ne árulj el minket, mert megtudjuk, és abból bajotok lesz!”

Ahogy „IVANOVICS” 1956. december 29-én kelt jelentéséből kitűnik, a későbbiekben Balázs került az ügynökkel való találkozásokat. Az egyik találkozás alkalmából az ügynök emlékeztette 1956. december 24-ei beszélgetésükre, mire Balázs nevetve kijelentette:

„Igen, emlékszem és tudom, mit mondtam, és ez nem volt vicc, ez hamarosan bekövetkezik, csak kicsit várni kell”.

Ezenkívül Balázs elmondta az ügynöknek, hogy a beszélgetésük miatt – november 24-ei beszélgetésükről volt szó – kellemetlensége volt, mivel később, kis idő múlva a rendőrségi körzeti megbízott átkutatta zsebeit fegyvert (revolvért) keresve.

Ezek a körülmények alapot adhattak arra, hogy meggyanúsítsa „IVANOVICS” ügynököt azzal, hogy együttműködik a KGB-vel.

Balázs ügyében az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége megbízottjának apparátusa ügynöki-operatív intézkedési tervet állított össze, amelyhez megjegyzéseket és kiegészítéseket fűztem az „IVANOVICS” ügynök által közölt információk ellenőrzéséhez szükséges intézkedéseket illetően.

A Balázssal kapcsolatban álló személyek közül ügynöki beszerzésre készítjük elő Horvát Istvánt, aki ugyanabban faluban és kolhozban dolgozik nyilvántartóként.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4.
CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK OPER[ATÍV] FŐMEGBÍZOTTJA
[Aláírás]

(SZTYEPANOV) ÖRNAGY

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] 2875 1957. IV »2«”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1330. 248–250. lap
Eredeti. Gépírás

³⁰⁵ Jelenleg a Kárpátaljai Terület Nagyszőlősi járásának (ukránul) Pritiszjanszke nevű települése.

№ 48

**Виписка із доповідної записки УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області по лінії боротьби з українськими
та угорськими націоналістами за липень 1957 р.**

21 серпня 1957 року

Вх 7431

8 VIII-57 з.

Совершенно секретно

экз. № 1

ВЫПИСКА

из докладной записки УКГБ Закарпатской области № 4/1362
от 5 августа 1957 г. о результатах работы УКГБ по линии борьбы
с украинскими и венгерскими буржуазными националистами

за июль 1957 года

... Береговским райаппаратом УКГБ в этом же месяце заведено агентурное дело «НАКИПЬ», по которому проходят:

Сейчи Александр Александрович, 1939 года рождения, уроженец и житель села Косино Береговского района, происходит из рабочих, венгр, член ВЛКСМ, со средним образованием, работает старшим пионервожатым Липовской неполной средней школы.

Ормош Мария Иосифовна, 1939 года рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского района, из семьи кулаков, ее отец участник организации «Собот-Чопотош» за антисоветскую агитацию в 1949 г. арестован и осужден к 25 годам ИТЛ, где и умер, член ВЛКСМ, со средним образованием, работает пионервожатой неполной средней школы в селе Деренковец³⁰⁶ Береговского района.

Ормош Стефан Иосифович, 1940 года рождения, бывший учащийся Косинской средней школы, двоюродный брат Ормош Марии, венгр, беспартийный.

Сейчи Барнабаш Александрович, 1938 года рождения, уроженец и житель села Косино Береговского района, венгр, нигде не работает, брат Сейчи Александра.

³⁰⁶ Зараз с. Шом Берегівського р-ну Закарпатської області.

48.

Kivonat az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége jelentéséből az „ukrán és magyar nacionalisták elleni harcról” 1957 júliusában

1957. augusztus 21.

7431

8 VIII-57.

Szigorúan titkos
1. sz. példány

Kivonat

az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4/1362. számú 1957. augusztus 5-i jelentéséből a Csoportfőnökség munkájának eredményeiről az ukrán és a magyar burzsoá nacionalizmus elleni harcban 1957 júliusában

... A Csoportfőnökség beregszászi járási apparátusa ugyanebben a hónapban megnyitotta a „NAKIP” [„Vízkö”] csoportdossziét, amelyben szerepel:

Szécsi Sándor (született 1939-ben a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, munkás családból származik, magyar, a Komszomol tagja, középfokú végzettségű, a hetenyi hétéosztályos iskolában ifivezetőként dolgozik).

Ormos Mária (született 1939-ben a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, kulák családból származik, apja a „Szabadcsapatok” szervezet résztvevője, szovjetellenes agitációért 1949-ben letartóztatták és 25 év javító munkatáborra ítélték, ahol meg is halt, a Komszomol tagja, középfokú végzettségű, a Beregszászi járás Beregsom³⁰⁶ falu hétéosztályos iskolájában dolgozik ifivezetőként).

Ormos István (született 1940-ben a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, volt középiskolai tanuló, Ormos Mária unokatestvére, magyar, párttonkívuili).

Szécsi Barnabás (született 1938-ban a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, magyar, sehol nem dolgozik, Szécsi Sándor bátyja).

³⁰⁶ Jelenleg a falu neve ukránul is Som a korábbi Gyerenkovec helyett.

Ормош Елизавета Иосифовна, 1935 года рождения, уроженка и жительница села Косино Береговского района, член ВЛКСМ, венгерка работает учительницей Косинской средней школы.

Перечисленные лица, особенно Сейчи Александр и Ормош Елизавета, будучи резко антисоветски настроенными в дни венгерских событий в октябре–ноябре 1956 г. написали и распространили в селе Косино Береговского района антисоветскую, венгерско-националистическую листовку. Эта листовка была исполнена от руки, искаженными печатными буквами на тетрадном листе бумаги в клеточку Ормош Марией. Содержание ей диктовали другие объекты агентурного дела.

В ночь с 1 на 2 ноября 1956 г. листовка была прикреплена внутри газетной витрины села Косино Ормош Стефаном при участии Сейчи Барнабаша и Сейчи Александра, несших охрану в момент вывешивания ее Ормошем.

Процесс изготовления и распространения листовки названными лицами стал нам известен в результате проведенных через агента «ДАНКО» мероприятий по активизации разработки объекта агентурного дела Сейчи Александра с применением техники *литера «Н»*³⁰⁷.

Необходимость активизировать разработку Сейчи Александра была вызвана поступлением от агента «ДАНКО» материалов, в которых он характеризовал Ормош Елизавету как резко антисоветски настроенную личность, которая, как он выразился, «болела» за мятежников, бесчинствовавших в Венгрии. Она же на одной из книг, подаренной ею Сейчи Александру, 31 декабря 1956 г. учинила надпись:

«С большой любовью дарю тебе эту книгу на день твоего рождения, по случаю победы борющейся венгерской молодежи за свою свободу.

Александру от Лизы».

30 апреля 1957 г. агент «ДАНКО» сообщил, что в присутствии учителя ЮГАС И.Ф., в разговоре о майских праздниках Сейчи Александр допускал клевету в отношении политики советского правительства, заявляя, что «наша политика только обман».

В мае в учительской НСШ с. Липово Береговского района Сейчи и учительница БУЗИНКА допускали антисоветские измышления в связи с мероприятиями по государственному займу. Сейчи говорил, что якобы нет заботы о народе.

Тогда же агент «ДАНКО» сообщил, что еще в 1955 году в присутствии учителей ДАВИД, БУЗИНКИ и МАРКУША, учительница Ормош Елизавета говорила:

«Эти проклятые русские-восточники все лучшие места занимают, а гуцулами все города полны. Но будут они еще и бежать отсюда.

³⁰⁷ Оперативно-технічний захід — мікрофонне прослуховування.

Ormos Erzsébet (született 1935-ben a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, a Komszomol tagja, magyar, a mezőkaszonyi középiskola tanára).

A felsorolt személyek, különösen Szécsi Sándor és Ormos Erzsébet, erősen szovjetellenes beállítottságúak lévén, a magyar események idején 1956. október-novemberében a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában szovjetellenes, magyar nacionalista röplapot írtak és terjesztettek. Ezt a röplapot Ormos Mária kézzel készítette, eltorzított nyomtatott betűkkel kockás füzetlapra. Tartalmát a csoportdosszié többi célszemélye diktálta.

1956. november 1-jéről 2-ra virradó éjjel a röplapot Ormos István felragasztotta Mezőkaszony falu újságos vitrinének belsejébe Szécsi Barnabás és Szécsi Sándor jelenlétében, akik örködték addig, amíg azt Ormos kifüggesztette.

A röplapnak az említett személyek által történt elkészítése és terjesztése annak eredményeképpen vált ismertté előttünk, hogy „DANKO” ügynökön keresztül intézkedéseket hajtottunk végre a csoportdosszié célszemélye, Szécsi Sándor feldolgozásának aktivizálására, lehallgató technika³⁰⁷ alkalmazásával.

Szécsi Sándor feldolgozásának aktivizálását az tette szükségessé, hogy „DANKO” ügynöktől jelentéseket kaptunk, amelyekben Ormos Erzsébetet élesen szovjetellenes érzelmű személyként jellemezte, aki – ahogyan ő fogalmazott – a Magyarországon garázdálkodó felkelőknek „szurkolt”. Ugyanő az egyik könyvbe, amelyet 1956. december 31-én Szécsi Sándornak ajándékozott, azt írta be:

„Nagy szeretettel ajándékozom Neked ezt a könyvet születésnapodon, a saját szabadságukért harcoló magyar fiatalok győzelme alkalmából.

Sándornak Lizától”

1957. április 30-án „DANKO” ügynök közölte, hogy a májusi ünnepekről beszélgetve Szécsi Sándor JUHÁSZ I. F. tanár jelenlétében rágalmazta a szovjet kormány politikáját, kijelentette, hogy „a politikánk csupán ámítás”.

Májusban a Beregszászi járás Hetyen falu hétesztályos iskolájának tanári szobájában Szécsi és BUZINKA tanárnő az államkölcsonre vonatkozó intézkedésekkel összefüggésben szovjetellenes koholmányokat engedtek meg maguknak. Szécsi állítólag azt mondta, hogy a népről nem gondoskodnak.

Ugyanakkor „DANKO” ügynök közölte, hogy még 1955-ben DÁVID, BUZINKA és MÁRKUS tanárok jelenlétében Ormos Erzsébet tanárnő azt mondta:

„Ezek az átkozott oroszok-keletiek az összes jó helyeket elfoglalják, a városok pedig tele vannak huculokkal. De fognak ők még innen menekülni.

Ha az ifjúság itt összegyűlne, lehetne valamit szervezni.”

Mivel ilyen adatokkal rendelkezett, „DANKO” ügynöknek azt a feladatot adtuk, hogy állandóan érintkezzen Szécsivel és Ormossal, tanulmányozza kapcsolataikat és

³⁰⁷ Az operatív-technikai intézkedést az orosz nyelvben lityera „N”-nek nevezik.

Если бы молодежь здесь собрать, можно было бы что-то организовать».

Располагая такими данными агенту «ДАНКО» было дано задание постоянно общаться с Сейчи и Ормош, изучая их связи и политическое настроение. Вместе с тем ему было предложено при удобном случае рассказать им о том, что якобы в селе Липово жители находили много листовок.

Через непродолжительное время на одной из встреч агент «ДАНКО» сообщил, что Сейчи Александру известно содержание а/с листовки, обнаруженной 2-го ноября 1956 года в селе Косино распространенной от имени «Подкарпатского революционного союза».

Это обстоятельство дало возможность с помощью техники проконтролировать беседу агента с Сейчи А., в процессе которой установлено, что авторами и распространителями листовки являются перечисленные объекты агентурного дела.

В настоящее время по делу проводятся мероприятия, цель которых направлен на установление характера возможно проводимой объектами, кроме распространения а/с листовок, другой враждебной деятельности, на изучение их связей по городу Берегово и за его пределами, выявляется свидетельская база для последующей документации преступной деятельности.

Наиболее характерной вербовкой является вербовка Береговским Р/а УКГБ агента «Грета», 1933 года рождения, уроженки и жительницы села Косино Береговского района, венгерки, беспартийной, работает учительницей в Косинской средней школе.

Ее вербовка вызвана необходимостью вести разработку объектов агентурного дела «НАКИПЬ».

«ГРЕТА» на первых же встречах после вербовки охарактеризовала Ормош Елизавету как антисоветски настроенную личность, заявив, что на формирование ее антисоветских взглядов воздействует арест в 1949 г. ее отца органами государственной безопасности.

Верно: СТ. ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ УССР — МАЙОР

[Підпис]
(ДОЛИН)

«21» августа 1957 года

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 1331. — Арк. 78-81.
Завірена копія. Машинопис.

politikai beállítottságukat. Egyúttal azt javasoltuk neki, hogy megfelelő alkalommal beszéljen nekik arról, hogy Hetyen faluban állítólag a lakosok sok röplapot találtak.

Nem sokkal később az egyik találkozón „DANKO” ügynök közölte, hogy Szécsi Sándor ismeri a „Kárpátaljai Forradalmi Szövetség” nevében terjesztett szovjetellenes röplap tartalmát, amelyet 1956. november 2-án Mezőkaszony faluban találtak.

Ez a körülmény lehetővé tette, hogy technika segítségével ellenőrizzük az ügynök beszélgetését Szécsi Sándorral, melynek folyamán megállapítottuk, hogy a röplap szerzői és terjesztői a csoportdossziében felsorolt célszemélyek voltak.

Jelenleg az ügyben intézkedéseket hajtunk végre, amelyeknek a célja annak megállapítása, hogy a szovjetellenes röplapok terjesztésén kívül a célszemélyek esetleg milyen jellegű más ellenséges tevékenységet folytatnak. Tanulmányozzuk kapcsolataikat Beregszászon és környékén, valamint összegyűjtjük a szemtanúk vallomásait a bűncselekmények későbbi dokumentálására.

A legsikeresebb beszerzés, amelyet az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségének beregszászi járási apparátusa hajtott végre, „GRÉTA” ügynök beszerzése volt, aki 1933-ban született a Beregszászi járásban, Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, magyar, pártonkívüli, tanárnőként dolgozik a mezőkaszonyi középiskolában.

Beszerzésére azért volt szükség, mert a „NAKIP” csoportdosszié célszemélyeit fel kell dolgozni.

„GRÉTA” a beszerzését követő első találkozókon úgy jellemezte Ormos Erzsébetet, mint szovjetellenes beállítottságú személyt, hangsúlyozva, hogy szovjetellenes nézeteinek kialakulására hatással volt apjának 1949-ben az állambiztonsági szervek által történt letartóztatása.

Hiteles: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖKSÉGE OPERATÍV
FŐMEGBÍZOTTJA

[Aláírás]

(DOLIN)

ÖRNAGY

1957. augusztus 21.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 78–81. lap
Hiteles másolat. Gépirás.

№ 49

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській
області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
щодо агентурно-оперативних заходів по лінії боротьби
з угорськими націоналістами**

7 вересня 1957 року

исп. Долин

ар-2

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. № _____

НАЧАЛЬНИКУ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СМ УССР
подполковнику

ТОВ. ШУЛЬЖЕНКО Б.С.³⁰⁸

г. Киев

На № 4/1/4125³⁰⁹ от 30.VII.1957 г.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о проводимых агентурно-оперативных мероприятиях
по линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами

Оперативная обстановка в Закарпатской области по линии разработки венгерских буржуазных националистов, характеризуется следующими данными:

Еще до начала второй мировой войны венгерское хортистское правительство использовало отдельные слои венгерского населения и т. н. мадьяронов (омадьярившихся украинцев), особенно кулаков, чиновников, бывших офицеров австро-венгерской армии, духовенство и интеллигенцию для проведения

³⁰⁸ Шульженко Борис Сергійович (1919–1970) — радянський партійний діяч, в керівному складі КДБ УРСР. Народився у с. Хоружівка Сумської області. Член КПРС з 1943. 1946–1948 — перший секретар ківського міськкому ЛКСМУ. 1948–1950 — другий, перший секретар ківського обкому ЛКСМУ. 1950–1954 — секретар, другий секретар ЦК ЛКСМУ. 1954–1957 — заступник завідувача відділом пропаганди і агітації ЦК КПУ. Червень 1957 — серпень 1959 — начальник 4-го Управління КДБ при РМ УРСР. 1959–1970–1-й заступник голови КДБ при РМ УРСР. Генерал-майор (1964). Депутат Верховної Ради УРСР 6, 7-го скликань (1963–1971).

³⁰⁹ Не публікується.

49.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének a „magyar nacionalizmus elleni harc” vonalán végrehajtott ügynöki-operatív intézkedésekről

1957. szeptember 7.

Előa[dó] Dolin.

Szigorúan titkos
... sz. példány

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége vezetőjének
B. Sz. Sulzsenko³⁰⁸ alezredes elv[társ]nak
Kijev

A 4/1/4125. számhoz³⁰⁹ 1957. VII. 30.

Jelentés
a magyar burzsoá nacionalizmus elleni harc területén
végrehajtható ügynöki-operatív intézkedésekről

Az operatív helyzetet Kárpátalján a magyar burzsoá nacionalisták feldolgozása területén a következő adatok jellemzik:

Még a második világháború kezdete előtt a magyar horthysta kormány felhasználta a magyar lakosság egyes rétegeit, az ún. magyaronokat [мадьяронов] (elmagyarosított ukránokat), különösen a kulákokat, hivatalnokokat, az osztrák-magyar hadsereg volt tisztjeit, a papságot és az értelmiséget, hogy bomlasztó tevékenységet

³⁰⁸ Sulzsenko Borisz Szergejevics (1919–1970) – szovjet pártfunkcionárius, az állambiztonsági szervek vezető munkatársa. A Szuhomi Területen Horuzsenka faluban született. 1943-tól az SZK(b)P tagja. 1946–1948-ban az ukrán Komszomol kijevi városi bizottságának első titkára, 1948–1950-ben a Komszomol kijevi területi bizottságának második, majd első titkára. 1950 és 1954 között a Központi Bizottság titkára, második titkára. 1954-től 1957-ig az Ukrán KP KB agitációs és propaganda osztálya helyettes vezetője. 1957 júniusától 1959 augusztusáig az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének vezetője. 1959 és 1970 között az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökének első helyettese. Vezérőrnagy (1964). Az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa képviselője (1963–1971).

³⁰⁹ Nem közöljük.

подрывной работы с целью захвата и включения территории Закарпатья в состав буржуазной Венгрии.

Готовясь к захвату Закарпатья, венгерские разведывательные и контрразведывательные органы задолго до оккупации насаждали здесь свою агентуру, создавали из числа венгерских националистов диверсионно-террористические отряды, группы и организации.

Эти отряды, группы и организации, а также зажиточные слои венгерского населения, сыграли немаловажную роль в осуществлении оккупации Венгрией Закарпатья, которая началась в ноябре 1938 года и закончилась в марте 1939 года.

После оккупации венгерское правительство распустило существовавшие на Закарпатье при чехословацком буржуазном режиме политические партии, запретило существование Коммунистической партии и создало свои фашистские и профашистские политпартии.

Наиболее активными из них являлись:

«Мадьяр-Эйлет-парт» — (Партия мадьярской жизни) создана в 1939 году, считалась правительственной партией и возглавлялась регентом ХОРТИ³¹⁰. Членами этой партии были, главным образом, венгры и незначительная часть украинского населения, как правило торговцы, ремесленники и чиновники, а также реформатское духовенство.

«Нилош-Керестеш» — (партия Скрещенных стрел). Это типичная фашистская партия, девизом которой было — «С нацией за нацию». Руководил ею известный германский агент САЛАШИ.

«Модер-Мегуюлош-парт»³¹¹ — (партия мадьярского возрождения), в 1939 году выделилась из «Мадьяр-Эйлет-парт», возглавлялась бывшим премьер-министром ИМРЕДИ³¹².

Существовали на Закарпатье и некоторые другие буржуазные партии и группировки, распространявшие реакционное влияние на население.

В настоящее время на территории области проживает свыше 120 тысяч лиц венгерской национальности, сосредоточенных в основном в погра-

³¹⁰ Помилкове твердження. Див. посилання № 274.

³¹¹ Партия угорського відродження — парламентська партія, створена у жовтні 1940 р. під керівництвом колишнього прем'єр-міністра Бели Імреді. Члени партії (у більшості депутати з Верхньої Угорщини) створили нову фракцію, вийшовши з Угорської партії життя. Партія взяла участь у діяльності урядів Стояї та Салаші, сформованих після окупації Угорщини німцями у березні 1944 р. Після війни багато з керівників партії були засуджені, страчені як військові злочинці.

³¹² Імреді Бела (1891–1946) — економіст, політик, депутат парламенту, міністр (міністр фінансів 1931–1935, міністр економічної співпраці 1936–1938), директор (1935), потім президент (1936) Угорського національного банку. 14 травня 1938–16 лютого 1939 — прем'єр-міністр Угорщини. 1940 разом із багатьма іншими парламентськими депутатами вийшов із правлячої Угорської партії життя та створив Партію угорського відродження. Травень–серпень 1944 — міністр економічної співпраці в уряді, створеному після окупації Угорщини німцями. Після закінчення війни у листопаді 1945 Народний трибунал виніс вирок Імреді про смертну кару за військові злочини та колаборацію з нацистською Німеччиною. Розстріляний 28 лютого 1946.

végezzenek, és így megkaparintsák és a burzsoá Magyarországhoz csatolják Kárpátalja területét.

Kárpátalja megszerzésére készülve a magyar hírszerző és kémelhárító szervek jóval a megszállás előtt kiépítették itt az ügynökségüket, és a magyar nacionalistákból diverziós-terrorista osztagokat, csoportokat és szervezeteket hoztak létre.

Ezek az osztagok, csoportok és szervezetek, valamint a magyar lakosság tehetőseinek nem kis szerepet játszottak Kárpátalja Magyarország által történt megszállásában, ami 1938 novemberében kezdődött és 1939 márciusában ért véget.

A megszállás után a magyar kormány feloszlatta Kárpátalján a csehszlovák burzsoá rendszer idején működött politikai pártokat, megtiltotta a kommunista párt létezését és létrehozta a saját fasiszta és fasisztabarát pártjait.

Közülük a legaktívabbak voltak:

Magyar Élet Pártja – 1939-ben hozták létre, kormányzó pártnak számított és Horthy kormányzó vezette³¹⁰. Ennek a pártnak a tagjai főként magyarokból, illetve az ukrán lakosság jelentéktelen részéből kerültek ki, általában kereskedők, iparosok és hivatalnokok, valamint a református papság.

Nyilaskeresztes Párt – ez tipikus fasiszta párt, amelynek jelmondata „Néppel a népért” volt. Ennek vezetője az ismert német ügynök, Szálasi.

Magyar Megújulás Pártja³¹¹ – 1939-ben vált ki a Magyar Élet Pártjából, a korábbi miniszterelnök, Imrédy³¹² vezette.

Kárpátalján létezett még néhány más polgári párt és csoportosulás, amelyek reakciós befolyást gyakoroltak a lakosságra.

Jelenleg Kárpátalja területén több mint 120 ezer magyar nemzetiségű személy él, alapvetően a Magyarországgal határos járásokban koncentrálódva: a Beregszászi járásban kb. 90%-a, a Nagyszőlősi 45%-a, Ungváron és a környékén több mint 40%-a, Munkács és környékén 30%-a a lakosságnak. Élnek magyarok a Huszti, a Técsői és a Rahói járás egyes településein is.

Sok magyarnak vannak rokoni és más közeli kapcsolatai Magyarországon és a világ más kapitalista országaiban, akikkel levelezés útján kapcsolatot tartanak.

A magyar lakosság közül az állambiztonsági szervek annak idején nagyszámú elengedhetetlen elemeket büntetőeljárás alá, akiknek jelentős része visszatért a fogvatart-

³¹⁰ Lásd a 274. jegyzetet.

³¹¹ Magyar Megújulás Pártja – Imrédy Béla volt miniszterelnök vezetésével 1940 októberében alakult jobboldali parlamenti párt, melynek tagjai (többségükben felvidéki képviselők) a Magyar Élet Pártjából léptek ki és alakítottak önálló frakciót. A párt részt vett a német megszállást követően alakult Sztójay kormányban és a Szálasi kormányban is. Vezetői közül a háborút követően, mint háborús bűnös, többet elítéltek, kivégeztek.

³¹² Imrédy Béla (1891–1946) közgazdász, politikus, országgyűlési képviselő. Pénzügyminiszter (1931–1935), közgazdasági tárcanélküli miniszter (1936–1938), a Magyar Nemzeti Bank igazgatója (1935), majd elnöke (1936) Magyarország miniszterelnöke (1938. május 14.–1939. február 16.). Több képviselőtársával 1940-ben kilépett a Magyar Élet Pártja kormánypártból és megalakította a Magyar Megújulás Pártját. A Magyarország német megszállását követően alakult kormányban tárca nélküli gazdasági miniszter (1944. május–augusztus). A háború befejezését követően a népbíróság 1945 novemberében háborús bűntettek és a náci Németországgal való kollaboráció miatt halálra ítélte. 1946. február 28-án kivégezték.

ничных с Венгрией районах: в Береговском районе около 90 %, в Виноградском — 45 %, в гор. Ужгороде и районе свыше 40 %, в гор. Мукачево и районе 30 % от общей численности населения этих районов. Проживают венгры также в отдельных населенных пунктах Хустского, Тячевского и Раховского районов.

Многие венгры имеют родственные и другие близкие связи в Венгрии и в других капиталистических странах мира, с которыми поддерживают письменную связь.

Из числа мадьярского населения органы государственной безопасности в свое время репрессировали большое количество враждебного элемента, значительная часть которых возвратилась из заключения. В отношении некоторых лиц, вернувшихся из заключения мы располагаем данными о попытках с их стороны к возобновлению враждебной деятельности³¹³.

С началом контрреволюционного мятежа в Венгрии, венгерские националисты в области заметно активизировали антисоветскую деятельность.

В этот период зафиксировано: 16 случаев распространения а/с, в основном националистических, листовок, всего 243 экз., много случаев а/с высказываний среди интеллигенции, молодежи, рабочих, а также лиц, проживающих в сельской местности.

Во время венгерских событий за антисоветские высказывания и за угрозы в адрес советско-партийного актива УКГБ совместно с органами милиции было арестовано и осуждено к разным срокам наказания — 24 человека. В 1957 году арестовано и осуждено 13 человек, из них 10 человек по ст. 54–10, из числа которых характерными являются следующие:

СОТМАРИ Эндре Франтишевич, 1928 года рождения, уроженец и житель села Попово, Береговского района, венгра, б/п, образование 7 классов, колхозник.

Последний в связи с венгерскими событиями распространял среди жителей с. Попово провокационные антисоветские националистические слухи о якобы скором восстановлении режима буржуазной Венгрии в рамках «тысячелетних границ». Доказывал необходимость уничтожения советского государственного строя в Закарпатской области.

СОТМАРИ также распространял слухи о возобновлении контрреволюционного мятежа в Венгрии, высказывал свою солидарность и готовность принять участие на стороне контрреволюционных мятежников. Кроме этого он пытался терроризировать действия советско-партийного актива на селе.

ЗИКУРА Элик Иванович, 1908 года рождения, уроженец с. Матеево Виноградского района, венгр, образование 7 классов, б/п, гр-н СССР, до ареста проживал в селе Оросиево Береговского района, работал в колхозе.

³¹³ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

tásból. Néhány visszatért személyrel kapcsolatban adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy megkísérlik felújítani ellenséges tevékenységüket.³¹³

A magyarországi ellenforradalmi lázadás kezdetével a magyar nacionalisták a területen észrevehetően aktivizálták szovjetellenes tevékenységüket.

Ebben az időszakban 16 esetben rögzítettük szovjetellenes, alapvetően nacionalista röplap terjesztését, összesen 243 példányban, sok szovjetellenes kijelentés hangzott el az értelmiség, az ifjúság és a munkások, valamint a falusi lakosság körében.

A magyar események alatt szovjetellenes kijelentésekért, valamint a tanácsi és a pártaktívának címzett fenyegetések miatt a Csoportfőnökség a rendőri szervekkel közösen letartóztatott és különböző időtartamú büntetésre ítélt 24 főt, 1957-ben letartóztatottak és elítéltek 13 főt, közülük 10 főt az 54–10 cikkely [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján, amelyek közül jellemző ügyek a következők:

SZATMÁRI Endre, született 1928-ban a Beregszászi járásban Csonkapapi faluban, ahol most is lakik, magyar, pártonkívüli, 7 osztályt végzett, kolhozparaszt.

Utóbbi a magyar eseményekkel összefüggésben Csonkapapi falu lakosai között provokációs szovjetellenes nacionalista híreket terjesztett a burzsoá magyar rendszer állítólagos helyreállításáról az „ezeréves határok” keretei között. Azt bizonygatta, hogy Kárpátalján a szovjet államrendszert meg kell semmisíteni.

SZATMÁRI olyan híreket is terjesztett, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás újra kezdődik, kifejezte szolidaritását és készségét, hogy ebben részt vegyen az ellenforradalmi lázadók oldalán. Ezen kívül megpróbálta terrorizálni a tanácsi- és pártaktív tevékenységét a faluban.

ZIKURA [ZIHUR] Elek, született 1908-ban a Nagyszőlősi járásban Mátyfalva faluban, magyar, 7 osztályt végzett, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, letartóztatása előtt a Beregszászi járásban Sárosorosi faluban élt, a kolhozban dolgozott.

Azért tartóztatták le és ítélték el, mert a magyarországi eseményekről szóló filmhíradó megtekintésekor a klubban szovjetellenes nacionalista koholmányokat kiabált és azt állította, hogy a filmhíradó nem tükrözi a magyarországi események valós menetét.

Később, amikor Sárosorosi falu kolhozigazgatóságának irodájában tartózkodott ZIKURA [ZIHUR] nyomdafestéket nem tűrő kifejezésekkel rágalmazta a szovjet állam létrehozóját, és követelte arcképének eltávolítását az iroda helyiségeiből.

Ugyanezen a napon ZIKURA [ZIHUR] sértegette az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának a faluban tartózkodó képviselőjét, POPOVICS elvtársat, garázda magatartást tanúsított vele szemben. Kijelentette, sajnálja, hogy POPOVICCSAL nem számoltak le a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején.

³¹³ A bekezdést a dokumentum bal margóján függőleges vonallal emelték ki.

Арестован и осужден за то, что при просмотре киножурнала о событиях в Венгрии в клубе выкрикивал антисоветские националистические измышления и утверждал, что киножурнал не отражает действительный ход событий в Венгрии.

Позже, находясь в конторе правления колхоза села Оросиево, ЗИКУРА возводил клевету на создателя Советского государства, допускал при этом нецензурные выражения и требовал удаления его портрета с помещения конторы.

В этот же день ЗИКУРА наносил оскорбления находившемуся в селе депутату Верховного Совета УССР тов. ПОПОВИЧУ, допускал в отношении его хулиганские действия, заявляя, что он сожалеет о том, что над ПОПОВИЧЕМ не была учинена расправа в период контрреволюционного мятежа в Венгрии.

ГАДОР Тибор Гейзович, 1922 года рождения, уроженец с. Чонгор Береговского района, венгр, с незаконченным средним образованием, б/п, до ареста проживал в с. Яворово Ужгородского района, работал механиком.

В начале контрреволюционного мятежа в Венгрии и после его подавления среди населения села систематически распространял антисоветские националистические высказывания, возводил клевету на советскую действительность и руководителей Советского государства.

Имели место факты, когда он рассказывал анекдоты, в которых злобно высмеивал руководителей рабоче-крестьянского Революционного правительства Венгрии и дружбу между СССР и Венгрией.

Необходимо отметить, что в последние годы чекистская работа по выявлению и разработке венгерских националистов проводилась недостаточно активно. Не уделялось должного внимания созданию квалифицированного агентурного аппарата, в связи с чем оказались без агентурного наблюдения некоторые активные враждебные элементы из среды лиц венгерской национальности.

Учитывая создавшуюся обстановку и важное значение разработки венгерских националистов, в январе 1957 года создано 5 отделение при 4 отделе УКГБ, задачей которого является выявление и разработка венгерских националистов и оказание помощи райаппаратам в работе по этой линии. В Мукачевском и Виноградовском райаппаратах дополнительно введены в штат переводчики венгерского языка, а в Береговском — зам. уполномоченного, владеющий венгерским языком.

В связи с тем, что по линии разработки венгерских националистов агентурный аппарат был малочисленный и не отвечал предъявленным требованиям, УКГБ главное усилие направляло на создание работоспособного агентурного аппарата.

В 1957 году УКГБ завербовано 41 агент, из них райаппаратами 26 и 5 отделением — 15 агентов. Всего агенты по этой линии имеется 91 человек.

GÁDOR Tibor, született 1922-ben, a Beregszászi [Munkácsi] járásban Csongor faluban, magyar, befejezetlen középfokú végzettségű, pártonkívüli, a letartóztatása előtt az Ungvári járásban Eszeny faluban élt, műszerészként dolgozott.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás kezdetén és annak leverése után a falu lakosai között rendszeresen szovjetellenes nacionalista kijelentéseket tett, rágalmazta a szovjet valóságot és a szovjet állam vezetőit.

Előfordult, hogy anekdotákat mesélt, amelyekben rosszindulatúan kinevette a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány vezetőit és a Szovjetunió és Magyarország közötti barátságot.

Meg kell jegyezni, hogy az utóbbi években a magyar nacionalisták leleplezésére és feldolgozására irányuló csekista munka nem folyt eléggé aktívan. Nem fordítottunk kellő figyelmet kvalifikált ügynöki apparátus létrehozására, így a magyar nacionalisták közül néhány aktív ellenséges elem ügynöki megfigyelés nélkül maradt.

Tekintettel a kialakult helyzetre és a magyar nacionalisták feldolgozásának nagy jelentőségére, 1957 januárjában a Csoportfőnökség 4. osztálya mellett létrehoztuk az 5. alosztályt, amelynek feladata a magyar nacionalisták leleplezése és feldolgozása, valamint a járási apparátusoknak történő segítségnyújtás lett az ezen a vonalon folyó munkában. A munkácsi és nagyszőlősi járási apparátusokban pótlólag státusba vettek magyar fordítókat, a beregszásziban pedig megbíztak egy operatív megbízott helyettest, aki beszél magyarul.

Azzal összefüggésben, hogy a magyar nacionalisták feldolgozásán dolgozó ügynöki apparátus kislétszámú volt, és nem felelt meg a követelményeknek, a Csoportfőnökség a fő erőfeszítést a munkaképes ügynöki apparátus létrehozására fordította.

1957-ben a Csoportfőnökség beszervezett 41 ügynököt, közülük a járási apparátusok 26-ot és az 5. alosztály 15 ügynököt. Ezen a vonalon az ügynökök száma 91 fő.

A beszervezések alapvetően az ifjúság és az értelmiség köréből, illetve a büntetésük letöltése után visszatértek közül konkrét ügyek alapján történtek. Perspektivikusnak tartjuk a következő ügynökök beszerzését:

„Pjotr” 1920-ban született az Ungvári járásban Baranya faluban, magyar, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, középfokú végzettségű, közgazdászként dolgozik, Ungváron lakik.

Az előkészítés és beszerzés során megállapítottuk, hogy „Pjotr” befejezte a nyolcosztályos gimnáziumot, behívták a magyar hadseregbe, ahol 1944 áprilisáig szolgált a 21. magyar gyalogos hadosztály I-B felderítő osztálya tolmácsaként. A hadseregből történt visszatérése után „Pjotr” 1950-ig szovjetellenes nacionalista nézeteiket hangoztatott, amivel összefüggésben feldolgozás alá vonták a „Jadovitije” csoport-dossziében, amelyet 1952-ben realizáltak a célszemélyek letartóztatásával. „Pjotr” elegendő bizonyíték hiányában nem került letartóztatásba.

A beszervezést szívesen vállalta, megnevezte számos operatív érdeklődésre számot tartó kapcsolatát. A beszerzés után érdeklődésünkre számot tartó anyagokat bocsát rendelkezésünkre.

Вербовки проводились в основном из числа молодежи и интеллигенции, а также возвратившихся из заключения и по конкретным делам. Перспективными вербовками считаем вербовку агентов:

«Петр» 1920 года рождения, уроженца села Баранинцы Ужгородского района, венгр, б/п, гр-н СССР, образование среднее, работает экономистом, проживает в гор. Ужгороде.

В процессе подготовки и вербовки установлено, что «Петр» закончил 8 классов гимназии, был призван в венгерскую армию, где служил до апреля 1944 года в качестве переводчика разведывательного отдела «1-Б» 21 венгерской пехотной дивизии. После возвращения из армии «Петр» до 1950 года высказывал антисоветские националистические суждения, в связи с чем был взят в разработку по агентурному делу «Ядовитые», которое реализовано в 1952 году путем ареста объектов. «Петр» за недостаточностью материалов аресту не подвергался.

На вербовку пошел с желанием, назвал ряд связей, представляющих оперативный интерес. После вербовки представляет материалы, заслуживающие нашего внимания.

«ГЛАГОЛА», 1911 года рождения, уроженец и житель гор. Ужгорода, образование среднее, работает в торговой системе, проживает в гор. Ужгороде.

Из собранных материалов относительно «ГЛАГОЛЫ» установлено, что он происходит из семьи мелких торговцев.

С 1935 года работал в административных учреждениях пос. Иршава и г. Мукачево. В процессе вербовочной беседы «Глагола» сообщил, что в г. Ужгороде появился бывший жандармский следователь в Перечинском районе Закарпатской области, гражданин Венгрии ПОВЧИ Иосиф, который якобы нелегальным путем попал в Закарпатье.

Проверкой установлено, что ПОВЧИ Иосиф Лайшович, 1912 года рождения, уроженец с. Беркес, Нир-Богдановского округа (Венгрия), был арестован нашими органами и находился в ИТЛ.

29 октября 1955 года на основании указания 4 Спецотдела МВД СССР № 44/4–25015 от 15.X.1955 г. ПОВЧИ в числе других венгерских граждан вывезен на сборный пункт в г. Хабаровск для последующей репатриации в Венгерскую Народную Республику.

Розыск ПОВЧИ ведем через агента «Глаголу». Кроме этого агент направлен на разработку объекта ДПОП «Фотограф», по которому представляет материалы.

«РОБЕРТ», 1923 года рождения, уроженец с. Горяны, Ужгородского района, образование среднее, работает техником-строителем, проживает в гор. Ужгороде.

„Glagola” született 1911-ben Ungváron, ahol most is lakik, középfokú végzettségű, a kereskedelmi rendszerben dolgozik.

A „Glagolára” összegyűjtött anyagból megállapítható, hogy kiskereskedő családból származik. 1935-től Ilosva és Munkács közigazgatási intézményeiben dolgozott. A szervezési beszélgetés során „Glagola” elmondta, hogy Ungváron megjelent Kárpátalja Perecsenyi járása volt csendőrségi nyomozója, Magyarország állampolgára, Porcsi József, aki állítólag illegálisan került Kárpátaljára.

Ellenőrzéssel megállapítottuk, hogy Porcsi József (született 1912-ben, a Nyírbogdányi járásban Berkesz faluban /Magyarország/), akit szerveink letartóztattak, javító munkatáborban volt.

1955. október 29-én a Szovjetunió Belügyminisztériuma 4. Különleges Osztályának 44/4–25015 sz. 1955. november 15-ei utasítása alapján Porcsit több más magyar állampolgárral együtt Habarovszkba, a gyűjtőpontra szállították a Magyar Népköztársaságba történő repatriálás céljából.

Porcsi felkutatását „Glagola” ügynökön keresztül folytatjuk. Ezen kívül az ügynököt az előzetes operatív ellenőrzési dosszié célszemélye, „Fotograf” [„Fényképész”] feldolgozására állítottuk rá, akiről információkat szolgáltat.

„Robert”, született 1922-ben az Ungvári járás Gerény faluban, középfokú végzettségű, építész technikusként dolgozik, Ungváron lakik.

Miután a Vörös Hadsereg felszabadította Kárpátalját, „Robertet” behívták a határőrséghez, ahol német és magyar tolmácsként dolgozott.

1946-ban mozgósították a Belügyminisztérium szerveiben történő munkavégzésre, ahol a hivatali helyzetével való visszaélés miatt a 206–07-a cikkely³¹⁴ alapján 10 év javító munkatáborra ítélték. 1953-ban a büntetett előélet törlésével szabadult a javító munkatáborból.

A határőr csapatoknál és a Belügyminisztérium szerveiben „Robert” tudomást szerzett a szervek ügynöki munkájának módszereiről. Ungváron nagyszámú kapcsolattal rendelkezik, közöttük a fogvatartásból visszatért személyekkel, akikről érdeklődésünkre számot tartó anyagokat bocsát rendelkezésünkre.

Az ügynöki jelentések alapján megvalósult néhány szervezés, többek között a „Nakip” csoportdossziét és más operatív anyagokat illetően.

A Csoportfőnökségnél az operatív nyilvántartásban a magyar nacionalisták vonalán 55 személy szerepel, közülük egy csoportdossziében 5 fő, „Figyelő-dosszié” alapján 22 fő, előzetes operatív ellenőrzési dosszié alapján 30 ember, többek között

³¹⁴ A Munkás-Paraszt Vöröshadsereg vezető beosztású személye által megvalósított hatalommal való visszaélés, hatásköri túllépés, tétlenség, valamint a szolgálat hanyag kezelése, amennyiben ezek a cselekedetek rendszeresen vagy haszonszerzés vagy egyéb személyi érdekből valósultak meg, továbbá amennyiben ezen cselekmények folytán az említett személyre rábízott erőkből vagy ügyekben zavar keletkezik, valamilyen hadititokra derül fény, vagy egyéb súlyos esemény következik be, vagy ha nem is következik be, de előre tudhatóan bekövetkezhett volna, vagy amennyiben az említett személy a fent felsorolt cselekményeket háború idején vagy háborús helyzetben valósítja meg, – legalább hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

«Роберт» после освобождения Закарпатья Советской Армией, был призван в погран[ичные] войска, где служил переводчиком немецкого и венгерского языков.

В 1946 году мобилизован на работу в органы МВД, где за злоупотребление служебным положением был осужден по ст. 206–17-а³¹⁴ к 10 годам ИТЛ. В 1953 году из ИТЛ освобожден со снятием судимости.

В погран[ичных] войсках и в органах МВД «Роберт» осведомился о некоторых методах агентурной работы органов. В гор. Ужгороде он располагает многочисленными связями среди лиц вернувшихся из заключения, на которых представляет материалы, заслуживающие нашего внимания.

Осуществлено также несколько вербовок по агентурным разработкам в частности по аг[ентурному] делу «Накипь» и другим оперативным учетам.

На оперативном учете в УКГБ по линии венгерских националистов состоит 55 человек, из них: по 1 агентурному делу 5 человек, по Д/Ф — 20 человек, по ДПОП — 30 человек, в том числе одно групповое на 4 человека. В 1957 году заведено дел-формуляров — 4, агентурных дел — 2, из которых одно оперативное реализовано.

Оперативный интерес представляет агентурное дело «Мятежники», заведенное Виногардовским райаппаратом УКГБ.

Основанием для заведения дела послужили данные о том, что группа молодежи из числа учащихся венгерской средней школы № 3, подозревалась в изготовлении и распространении антисоветских листовок в гор. Виноградово³¹⁵.

Через агента «Черный» было установлено, что учащиеся 10 класса — ИЛЛЕШ, ВАРГА, МИЛОВАН, ДУДАШ проводили организованную антисоветскую деятельность, занимались изготовлением и распространением антисоветских листовок, ставили своей целью создание националистического подполья из числа молодежи на территории Виноградовского района.

Графической экспертизой был подтвержден факт изготовления антисоветских листовок одним из объектов агентурного дела «Мятежники».

24 июня 1957 года УКГБ было возбуждено уголовное дело и одновременно подвергнуты задержанию и аресту ИЛЛЕШ, ДУДАШ, ВАРГА, МИЛОВАН, а также КОВАЧ. Последний нигде не работал и не учился.

³¹⁴ Стаття 206–17 а) За зловживання владою, перевищення влади, бездіяльність влади, а також недбайливе ставлення до служби особи начальницького складу Робітничо-Селянської Червоної Армії, якщо ці дії вчинено систематично або з корисливих міркувань чи з іншої особистої заінтересованості, а також якщо вони мали своїм наслідком дезорганізацію доручених їй сил чи дорученої їй справи, або розголошення військових таємниць чи інші тяжкі наслідки, або хоча б вони і не мали зазначених наслідків, але завідомо могли їх мати, чи були вчинені у военний час або в бойовій обстановці, — позбавлення волі на строк не менше як шість місяців.

³¹⁵ Про молодіжну організацію у м. Виноградово див.: Dupka György: A szovjet hatóságok ... i.m. 106–110. Протоколи допитів обвинувальні акти та вироки у справах членів організації опубліковані в кн.: Az 1956-os forradalom és szabadságharc... i.m. 168–183.

egy csoportos dosszié 4 fővel. 1957-ben 4 Figyelő-dossziét, 2 csoportdossziét nyitotunk, amelyből az egyiket operatíván realizáltuk.

Operatív érdeklődésre tart számot a „Mjatyezsnyiki” [„Lázadók”] csoportdosszié, amelyet a Csoportfőnökség nagyszőlősi járási apparátusa nyitott.

A dosszié megnyitásának alapjául azok az adatok szolgáltak, amelyek szerint a 3. sz[ámú] magyar középiskolában tanuló fiatalok egy csoportját azzal gyanúsították, hogy szovjetellenes rölapokat készít és terjeszt Nagyszőlősen.³¹⁵

„Csornij” ügynökön keresztül megállapítottuk, hogy a 10. osztályban tanuló Illés, Varga, Milován, Dudás szervezett szovjetellenes tevékenységet folytattak, szovjetellenes rölapok készítésével és terjesztésével foglalkoztak, azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy illegális nacionalista csoportot hoznak létre fiatalokból a Nagyszőlősi járás területén. A grafológiai vizsgálat megerősítette, hogy a szovjetellenes rölapokat a „Mjatyezsnyiki” csoportdosszié egyik célszemélye készítette.

1957. június 24-én a Csoportfőnökség büntetőeljárást indított és egyidejűleg őrizetbe vették és letartóztatták Illést, Dudást, Vargát, Milóvánt, valamint Kovácsot. Utóbbi sehol nem dolgozott és sehol nem tanult.

A vizsgálat megállapította, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején az ügy célszemélyei szovjetellenes rölapokat készítettek és terjesztettek.

1957. március 14-re virradó éjjel ugyancsak Nagyszőlősen, a kolhoz piacán 4 szovjetellenes rölapot terjesztettek, amelyet saját készítésű klisé segítségével nyomtattak. A március 15-re virradó éjszaka akarták terjeszteni az új rölapokat, de ezt nem tették, mert a klisé nem bizonyult jó minőségűnek.

A vádlottak a kihallgatáskor bevallották, hogy saját kezdeményezésükre foglalkoztak a szovjetellenes rölapok készítésével és terjesztésével. A vizsgálat az ügyben befejeződött és ez év augusztus 27-én az ügy célszemélyeit különböző, 6 hónaptól 3 évig terjedő javító munkatáborra ítélték. Az ügyről részletesen tájékoztattuk Önt az 1957. július 4-i 4/1193 sz. [jelentésünkben]³¹⁶.

1957 júliusában a Csoportfőnökség beregszászi járási apparátusa „Nakip” csoportdossziét nyitott, amelyben szerepel: Szécsi Sándor (született 1939-ben), Ormos Mária (született 1939-ben), Ormos István (született 1940-ben), Szécsi Barnabás (született 1938-ban) és Ormos Erzsébet (született 1935-ben). Valamennyien Kárpátalja Beregszászi járásában Mezőkaszony faluban élnek.³¹⁷

A felsorolt személyek, különösen Szécsi Sándor és Ormos Erzsébet élesen szovjetellenes beállítottságúak lévén, 1956 októberében-novemberében a magyarországi események napjaiban szovjetellenes magyar-nacionalista rölapot írtak és terjesztettek Mezőkaszony faluban. A rölapot kézzel, eltorzított betűkkel egy kockás füzetlapra Ormos Mária írta. A tartalmát az ügy többi célszemélye diktálta.

³¹⁵ A nagyszőlősi fiatalok szervezkedéséről lásd Dupka György: A szovjet hatóságok ... i.m. 106–110. Kihallgatási jegyzőkönyveiket, vádiratukat és ítéletüket közölte Az 1956-os forradalom és szabadságharc... i.m. 168–183.

³¹⁶ Nem közöljük.

³¹⁷ A mezőkaszonyi fiatalok szervezkedéséről lásd Dupka György: A szovjet hatóságok i.m. 110–112. Vádiratukat közli: Az 1956-os forradalom és szabadságharc... i.m. 183–187.

Следствием установлено, что в период контрреволюционного мятежа в Венгрии объекты дела изготовили и распространили антисоветские листовки.

В ночь на 14 марта 1957 года они же распространили на колхозном рынке в г. Виноградово 4 антисоветские листовки, изготовленные посредством самодельного клише. В ночь на 15 марта намеревались распространить новую серию листовок, но не сделали этого потому, что клише оказалось некачественным.

Обвиняемые на допросе показали, что изготовлением и распространением антисоветских листовок они занимались по собственной инициативе. Следствие по делу закончено и 27 августа с. г. объекты дела осуждены к различным срокам наказания от 6 до 3 лет ИТЛ. Подробно по делу мы информировали вас № 4/1193³¹⁶ от 4.VII.57 г.

В июле 1957 года Береговским райаппаратом УКГБ заведено агентурное дело «Накипь», по которому проходят: Сейчи Александр Александрович, 1939 года рождения, Ормош Мария Иосифовна, 1939 года рождения, Ормош Стефан Иосифович, 1940 года рождения, Сейчи Барнабаш Александрович, 1938 года рождения и Ормош Елизавета Иосифовна, 1935 года рождения. Все они проживают в селе Косино Береговского района Закарпатской области³¹⁷.

Перечисленные лица, особенно Сейчи Александр и Ормош Елизавета, будучи резко антисоветски настроенными, в дни венгерских событий, в октябре–ноябре 1956 года написали и распространили в селе Косино антисоветскую венгерско-националистическую листовку. Эта листовка была исполнена от руки, искаженными буквами на тетрадном листе бумаги в клетку Ормош Марией. Содержание ей диктовали другие объекты дела.

В ночь с 1 на 2 ноября 1956 года листовка была прикреплена внутри газетной витрины села Косино Ормош Стефаном при участии Сейчи Барнабаша и Сейчи Александра, несших охрану в момент вывешивания ее.

Процесс изготовления и распространения листовки названными лицами стал нам известен в результате проведенных через вновь завербованного агента «Данко» мероприятий по активизации разработки Сейчи Александра и Ормош Елизаветы.

Располагая данными, что эти лица враждебно настроены по отношению к Советской власти, райаппаратом совместно с 4 отделом был завербован агент «Данко», которому после его проверки было дано задание постоянно общаться с Сейчи и Ормош, изучая их связи и политическое настроение. Вместе с тем ему было предложено при удобном случае рассказать им о том, что якобы в селе Липово жители находили много листовок, распространенных воздушными шарами.

Через непродолжительное время агент «Данко» сообщил, что Сейчи Александру известно содержание а/с листовки, обнаруженной 2 ноября 1956 года

³¹⁶ Не публикуется.

³¹⁷ Про молодіжну організацію у с. Косино див.: Dupka György: A szovjet hatóságok ... i.m. 110–112. Обвинувальний акт у їхній справі опублікований у кн.: Az 1956-os forradalom és szabadságharc...i.m. 183–187.

1956. november 1-jéről 2-ára virradó éjszaka a röplapot Ormos István – Szécsi Barnabás és Szécsi Sándor jelenlétében – akik a kifüggesztéskor örködtek – kiragasztotta Mezőkaszony falu újságos vitrinébe.

A röplapnak az említett személyek által történt elkészítése és terjesztése annak eredményeképpen jutott a tudomásunkra, hogy az újonnan szervezett „Danko” ügynökön keresztül intézkedtünk Szécsi Sándor és Ormos Erzsébet feldolgozásának meggyorsítására.

Mivel adatokkal rendelkezünk arról, hogy ezek a személyek ellenségesen viszonyulnak a szovjet hatalomhoz, a járási apparátus a 4. osztállyal közösen szervezte „Danko” ügynököt, akinek ellenőrzése után azt a feladatot adtuk, hogy tartson állandó kapcsolatot Szécsivel és Ormossal, tanulmányozza kapcsolataikat és politikai beállítottságukat. Ezzel együtt azt javasoltuk neki, hogy alkalomadtán meséljen nekik arról, hogy állítólag Hetyenben a lakosok sok röplapot találtak, melyeket léggömbörről terjesztettek.

Nem sokkal később „Danko” ügynök közölte, hogy Szécsi Sándor ismeri az 1956. november 2-án Mezőkaszony faluban felfedezett, a „Kárpátaljai Forradalmi Szövetés” nevében terjesztett szovjetellenes röplap tartalmát.

Ez a körülmény lehetőséget adott arra, hogy technika segítségével ellenőrizzük „Danko” ügynök beszélgetését Szécsi Sándorral, amelynek során megállapítottuk, hogy a röplap szerzői és terjesztői a „Nakip” csoportdossziében felsorolt célszemélyek voltak.

Az ügyben intézkedéseket hajtottunk végre, amelynek az a célja, hogy megállapítsuk a célszemélyek által (a szovjetellenes röplap terjesztésén kívül) esetleg végrehajtható más ellenséges tevékenység jellegét, tanulmányozzuk kapcsolataikat Beregszászon és annak környékén, valamint összegyűjtjük a szemtanúk vallomásait a bűncselekmények későbbi dokumentálására.

A „Nakip” csoportdosszié célszemélyeinek feldolgozására a beregszászi járási apparátus a Csoportfőnökség 4. osztályának segítségével végrehajtotta „Gréta” ügynök szervezését, aki 1933-ban született, a Beregszászi járásban Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, magyar, pártonkívüli, tanárként dolgozik a mezőkaszonyi középiskolában.

„Gréta” a szervezését követő első találkozások alkalmával Ormos Erzsébetet úgy jellemezte, mint szovjetellenes beállítottságú személyt, kijelentve, hogy szovjetellenes nézeteinek kialakulására hatással van apjának az állambiztonsági szervek általi letartóztatása 1949-ben.

Egy másik csoport ügyében a Csoportfőnökség rahói járási apparátusa elvégezte 4 személy előzetes operatív ellenőrzését, akik a magyar események idején illegális találkozóra gyűltek össze, ahol állítólag lázító kérdéseket vitattak meg. Ez év júliusában a 4. osztály segítségével végrehajtottuk „Vernij” ügynök szervezését. Ezt az ügynököt most ellenőrizzük, majd az ügy célszemélyeinek feldolgozására fogjuk irányítani.

„Vernij” ellenőrzése azzal függ össze, hogy 1939-től 1941-ig az egykori magyar hadseregben szolgált, saját kis fatelepe volt, szovjet táborokban volt. 1956 szeptembe-

в селе Косино, распространенной от имени «Подкарпатского революционного союза».

Это обстоятельство дало возможность с помощью техники проконтролировать беседу агента «Данко» с *Сейчи* А., в процессе которой установлено, что авторами и распространителями листовки являются перечисленные объекты агентурного дела «Накипь».

По делу проводятся мероприятия, цель которых направлена на установление характера возможно проводимой объектами (кроме распространения а/с листовок) другой враждебной деятельности, на изучение их связей по городу Берегово и за его пределами, выявляется свидетельская база для последующей документации преступной деятельности.

Для разработки объектов агентурного дела «Накипь» Береговским райаппаратом с помощью 4 отдела УКГБ осуществлена вербовка агента «Грета», 1933 года рождения, уроженка и жительница села Косино Береговского района, венгерка, беспартийная, работает учительницей в Косинской средней школе.

«Грета» на первых же встречах после вербовки охарактеризовала *Ормош* Елизавету как антисоветски настроенную личность, заявив, что на формирование ее антисоветских взглядов воздействует арест в 1949 году ее отца органами государственной безопасности.

По групповому делу предварительной оперативной проверки, заведенной Раховским райаппаратом УКГБ на 4-х человек, которые в период венгерских событий собирались на нелегальные сборища, где якобы обсуждались вопросы повстанческого характера, в июле с. г. с помощью 4 отдела осуществлена вербовка агента «Верный». Этот агент нами сейчас проверяется, после чего будет направлен на разработку объектов дела.

Проверка «Верного» связана с тем, что он с 1939 по 1941 год служил в бывшей венгерской армии, имел собственный небольшой лесосклад, содержался в советских лагерях. В сентябре 1956 года вместе с женой выезжал к родственникам в Венгрию, где находился в период контрреволюционного мятежа.

Из числа лиц, поддерживающих связь с закордоном и представляющих оперативный интерес, взят на учет по д/ф под кличкой «Волк» *Будаи* Ласло Ласлович, 1930 года рождения, венгр, проживает в пос. Тячево Тячевского района Закарпатской области.

«Волк» разрабатывается на основании материалов, свидетельствующих о том, что он в период контрреволюционного мятежа в Венгрии принимал там активное участие на стороне повстанцев.

В декабре 1956 года он вручил мятежникам какие-то письма, которые были нелегально привезены его братом из Вены, а также сопровождал брата и другого мятежника ТОТ Томаша³¹⁸ в Американское посольство для вручения письма

³¹⁸ Тот Тамаш (1934–?) — працював на підприємстві висотного будівництва, у 1954 перейшов у пароплавне товариство МАХАРТ, де працював крановщиком. У жовтні–листопаді 1956 — водій машини швидкої допомоги у лікарні на вул. Шандора Петерфі, разом із Белою Будаї

rében a feleségével elutaztak Magyarországra a rokonaikhoz, ahol az ellenforradalmi lázadás időszakában tartózkodtak.

Azok közül a személyek közül, akik a külfölddel kapcsolatot tartanak, és operatív érdeklődésre tartanak számot, Figyelő-dosszié alapján nyilvántartásba vettük „Volk” [„Farkas”] fedőnév alatt Budai Lászlót, aki 1930-ban született, magyar, a Kárpátaljai terület Técsői járásában, Técső településen lakik.

„Volk”-ot olyan anyagok alapján dolgozzuk fel, amelyek arról tanúskodnak, hogy a felkelők oldalán aktívan részt vett a magyarországi ellenforradalmi lázadásban. 1956 decemberében leveleket adott át a felkelőknek, amelyeket a fivére illegálisan hozott Bécsből, valamint elkísérte fivérét és egy másik felkelőt, Tóth Tamást³¹⁸ az amerikai követségre, hogy átadja MINDSZENTY³¹⁹ bíborosnak a leveleket, amelyeket Bécsből, a „Kard”³²⁰ elnevezésű ellenforradalmi központból hoztak.

1957 januárjában „Volk” megállapodott a testvérével és a felkelő Péch Gézával³²¹ arról, hogy hazatérése után összeállítja a Szovjetunióba kiszállított magyarok listáját és átküldi Péch Gézának.

³¹⁸ Tóth Tamás (Budapest, 1934. 07. 30.–?) A Magasépítő Vállalatnál dolgozott, majd 1954-ben a MA-HART-hoz került darukezelőnek. 1956. október és november folyamán mentősofőr volt a Péterfy Sándor utcai kórházban, Buday Bélával együtt vettek részt a forradalmi eseményekben. Rajta keresztül továbbították a Bécsből küldött és hajón becsempészett leveleket. A Nb. XI. 3676/1957. sz. ítéletében 10 év börtönre és 10 év jogvesztésre és teljes vagyonekhozásra ítélték. 1963. március 28-án szabadult amnesztiával.

³¹⁹ Mindszenty (Pehm) József (1892–1975) bíboros, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása. Zalaegerszegi plébánosként 1944 márciusában nevezték ki veszprémi püspöknek. 1944 októberében a nyilas kormány és Szálasi Ferenc bírálata miatt letartóztatták és csak a háború befejezése után szabadult. 1945. szeptemberében XII. Pius pápa kinevezte esztergomi érsekké, majd 1946. februárban bíborossá. Kritikusan bírálta a háborút követően Magyarországon megkezdődött demokratikus változásokat. A kommunista hatalomátvétel kezdetén határozottan fellépett a vallás és a katolikus egyház védelmében. 1948 decemberében hamis vádak alapján letartóztatták és 1949. februárban életfogytig tartó fegyházra ítélték. A forradalom napjaiban 1956. október 30-án szabadult ki a házi őrizetből. 1956. november 3-i rádióbeszédében számos politikai követelést fogalmazott meg. A forradalom leverése után a budapesti amerikai követségen kapott menedéket, ahol közel 15 évig élt. Diplomáciai tárgyalások eredményeképpen 1971-ben elhagyhatta Magyarország területét és Bécsben telepedett le. 1991. május 4-én Esztergomban ünnepélyesen újra temették és a bazilika Szent Adalbert kriptájában helyezték el maradványait.

³²⁰ A Népszabadság c. lapban 1957. október 5-én (8) Szabó László tollából megjelent cikk szerint „Kard” aláírással hoztak levelet Bécsből a Péterfy Sándor utcai kórházban működött forradalmár csoportnak. A levél aláírása nem egy szervezet elnevezése volt, hanem – Buday Béla vallomása szerint – egy személynévből (KApuin EduáRD) képzett betűszó. Lásd ÁBTL V.142229/2 számú dosszié. A levél szövegét lásd a 67. számú dokumentumban.

³²¹ Péch Géza (1940-ig Eckhardt Géza, Budapest, 1930. 05. 07. – 1958. 04. 22.) 1951-től polgári alkalmazott gépkocsivezető lett a honvédségnél. 1951 őszén beiratkozott a Műszaki Egyetem gépész tagozatának esti tanfolyamára és a Prés és Kovácsoló Gyárba ment át üzemtechnikusnak. Itt fél év után munkaügyi előadó lett. 1953-ban a Finomszerelvény gyárban, majd rövidesen a Fém-tömegcikk Műveknél helyezkedett el, ahonnan 3 hét után a Láng Gépgyárba ment át. 1955 januárjában a Szerszám-gépjavitó Vállalat, 1956 júniusától az Ikarusz dolgozója volt. 1956. október folyamán mentősofőr volt a Péterfy Sándor utcai kórházban, november elején megsebesült, ekkortól a kórházban tevékenykedett. Decemberben a forradalmi csoportok szervezésével foglalkozott, illetve december 8. és 14. között letartóztatásban volt. 1957 januárjában Bécsbe ment és ott felvette a kapcsolatot forradalmár cso-

кардиналу МИНДСЕНТИ³¹⁹, доставленого из Вени из контрреволюционного центра под названием «Кард»³²⁰ (меч).

В январе 1957 года «Волк» договорился с братом и мятежником ПЕХ Гейзой о том, что по возвращении домой, он достанет список венгров, вывозившихся в СССР и перешлет его ПЕХ Гейзе³²¹.

В разработку «Волка» введены агенты «Гроза» и «Тюльков», которыми в основном перекрыты данные об участии объекта в мятеже. По данным агента «Гроза» разрабатываемый в период мятежа был легко ранен, а агент «Тюльков» сообщил, что он выезжал автомашиной в Вену, где находился якобы две недели.

Брат «Волка» арестован венгерскими властями, как активный участник мятежа³²².

брав участь у революційних подіях. Через нього передавали листи, які направлялись з Відня і тайком переправлялись річковими судами. 1957 засуджений до 10 років ув'язнення, з поразенням у правах строком на 10 років і повною конфіскацією майна. 1963 звільнений по амністії.

³¹⁹ Йозеф Міндсенті (Йозеф Пехм; 1892–1975) — кардинал, архієпископ Естергома і герцог-примас Угорщини. У березні 1944 призначений єпископом Веспрема. У жовтні 1944 заарештований за критику нілашистського уряду та Ференца Салаші, звільнений лише після закінчення війни. У вересні 1945 папою Пієм XII був введений у статус єпископа Естергома, а у лютому 1946 — у сан кардинала. Міндсенті піддавав критиці демократичні перетворення, розпочаті після війни. Після приходу до влади комуністів активно виступав на захист релігії та католицької церкви. У грудні 1948 — заарештований на підставі сфабрикованих звинувачень, а у лютому 1949 засуджений до довічного ув'язнення. Під час революції, 30 жовтня 1956 — звільнений з домашнього ув'язнення. 3 листопада 1956 виступив по радіо з промовою, в якій сформулював кілька політичних вимог. Після придушення революції отримав політичний притулок в американському посольстві в Будапешті, де жив протягом майже 15 років. За результатами дипломатичних переговорів у 1971 залишив територію Угорщини і переїхав до Відня. Помер у 1975. 4 травня 1991 останки кардинала Міндсенті були урочисто перепоховано в крипті базилики святого Адальберта в Естергомі.

³²⁰ Відповідно до статті Ласло Сабо, надрукованої в газеті «Непсабашаг» від 5 жовтня 1957 (стор. 8), групі повстанців, які діяли в лікарні на вулиці Шандора Петерфі, доставили з Відня лист за підписом «Кард».

³²¹ Пех Геза (до 1940 — Геза Екхардт, 1930–1958) — з 1951 працював в армії цивільним водієм автомашини. Восени 1951 вступив на вечірні курси механічного відділення Технічного університету і перейшов на посаду виробничого техника на заводі пресованих і кованих виробів. За півроку став референтом з трудових відносин. З 1953 працював на заводі точних виробів, на заводі металічних виробів, на машинобудівному заводі «Ланг». З січня 1955 — працівник Станкоремонтного заводу, з червня 1956 — підприємства «Ікарус». У жовтні 1956 працював водієм машини швидкої допомоги в лікарні по вулиці Шандора Петерфі, на початку листопада був ранений і з того часу працював у лікарні. В грудні займався формуванням революційних груп, 8–14 грудня був під арестом. В січні 1957 виїхав до Відня, де установив зв'язок з революційними групами, а у лютому разом із Белою Будаї повернувся до Будапешта. 10 лютого їх піймали біля сел. Їньою. Засуджений до смертної кари і повної конфіскації власності. Страчений 22 квітня 1958.

³²² Будаї Бейла (1928–?) — народився у с. Руське Поле, у 1945–1950 навчався на пекаря, потім працював підмайстром пекаря. 1950–1951 проходив військову службу. 1951–1953 час від часу працював на різних підприємствах. 1953–1956 служив матросом. Жовтень–листопад 1956 — перевозив ранених у лікарні на вул. Шандора Петерфі, де познайомився із Гезою Пехом. Від-

„Volk” feldolgozásába „Groza” [„Vihar”] és „Tyulkov” ügynököket vontuk be, főleg tőlük érkeztek adatok a célszemélynek a lázadásban való részvételéről. „Groza” ügynök adatai szerint a feldolgozás alatt álló személy a lázadás idején könnyebben megsebesült, „Tyulkov” ügynök pedig azt közölte, hogy autóval elutazott Bécsbe, ahol állítólag két hetet töltött.

„Volk” testvérét a magyar hatóságok, mint a felkelés aktív résztvevőjét letartóztatták.³²²

A fent leírtakat figyelembe véve és tekintettel arra, hogy „Groza” ügynöknek lehetősége van Magyarországra kiutazni, intézkedéseket foganatosítunk annak érdekében, hogy felkészítsük az ügynököt elsődlegesen a magyarországi kiutazására, hogy megszerezze „Volk”-tól kapcsolatainak címét Magyarországon és talán Ausztriában is, hogy felhasználhassuk ezeket a címeket az elhárítás céljaira.

Operatív érdeklődésre tart számot az Alekszandr Matvejevics Zihermana (született 1935-ben) nyitott Figyelő-dosszié. Ő, amikor a szovjet hadseregben szolgált rendszeresen rágalmazta a szovjet valóságot, eközben dicsérte az egykori magyarországi burzsoá rendszert.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején Ziherman néhány levelet küldött a Szovjetunióban élő kapcsolatainak, amelyekben rosszindulatú szovjetellenes rágalmakkal illette a szovjet kormányt és a szovjet hadsereg tevékenységét az ellenforradalmi lázadás leveréséhez és a magyarországi rendteremtéshez történt segítségnyújtás miatt. Azon kívül írt a saját nacionalista meggyőződéséről, helyeselve a felkelők tevékenységét.

Ziherman az ismerőseinek írt leveleiben utalt arra, hogy 1957 júliusában egy teljes napot töltött Kijevben az angol delegációval, akik a VI. Világfesztiválra [Világifjúsági Találkozóra] utaztak Moszkvába.

Feldolgozásába bevontuk „Horvát” ügynököt, aki a múltban ügyvéd volt, a büntetése letöltése után tért vissza, foglalkozása fényképész, s akitől anyag érkezik a feldolgozás alatt álló személy szovjetellenes kijelentéseiről.

Az operatív állomány jelenleg a magyar nacionalisták és a szovjetellenes illegális szervezkedés felderítésére vonatkozó ügynöki-operatív munkát a következő irányokban folytatja:

portokkal, majd februárban Buday Bélával visszaindult Budapestre, 10-én Gönyүнél fogták el őket. A Nbf. I.5031/1958.36. sz. ítéletben halálra és teljes vagyonekobzásra ítélték. 1958. április 22-én kivégezték.

³²² Buday Béla (Úrmező, 1928.06.11.–?) 1945 és 1950 között péktanuló, majd péksegéd volt. 1950 és 1951 között katonai szolgálatát töltötte. 1951 és 1953 között alkalmi munkásként különböző üzemekben dolgozott. 1953 és 1956 között matrózként teljesített szolgálatot. 1956 októberében és novemberében a Péterfy Sándor utcai kórházban volt sebesültszállító, itt került kapcsolatba Péch Gézával. A vád szerint részt vett a Divatcsarnok kirablásában. Decemberben Bécsben kapcsolatba lépett egy forradalmár csoporttal és leveleket csempészett be Magyarországra Tóth Tamásnak (illetve Mindszenty bíborosnak), valamint adatokat továbbított Nyugatra. 1957 januárjában Ausztriába diszsidált, ahol kapcsolatba lépett Péchhel, akivel együtt február 10-én visszatért Magyarországra, ahol elfogták őket. A Nbf. I. 5031/1958/36. sz. ítéletben életfogytig tartó börtönre, 10 év jogvesztésre és teljes vagyonekobzásra ítélték. 1963. március.26-án szabadult amnesztiával.

Учитывая изложенное и наличие возможности выезда агента «Грозы» в Венгрию, проводим мероприятия по подготовке агента к выводу его первоначально в Венгрию с расчетом заполучения от «Волка» адресов его связей в Венгрии и возможно в Австрии для использования в контрразведывательных целях.

Оперативный интерес также представляет дело-формуляр на Зихермана Александра Матвеевича, 1935 года рождения, который находясь на службе в Советской Армии, систематически высказывал клевету на советскую действительность восхваляя при этом бывший буржуазный строй в Венгрии.

В период контрреволюционного мятежа в Венгрии, Зихерман направил своим связям, проживающим в СССР, несколько писем со злобной антисоветской клеветой на действия Советского правительства и Советской Армии по ликвидации контрреволюционного мятежа и оказании помощи в наведении порядка в Венгрии. Кроме того, он писал о своих националистических убеждениях, одобряя действия мятежников.

В своих письмах к знакомым Зихерман указывает, что в июле 1957 года целый день он провел в гор. Киеве с английскими делегатами, ехавшими на VI Всемирный фестиваль в Москву.

В его разработку введен агент «Горват», в прошлом адвокат, возвратился из мест заключения, по специальности фотограф, от которого поступает материал об антисоветских высказываниях разрабатываемого.

В настоящее время оперативный состав агентурно-оперативную работу по выявлению мадьярских националистов и антисоветского подполья ведет в направлении:

- а) создания квалифицированного агентурного аппарата из числа молодежи, интеллигенции, а также бывших участников мадьярских политпартий и организаций и лиц, возвратившихся из заключения;
- б) активизации разработки имеющихся дел оперативного учета и проведения по ним мероприятий, направленных на вскрытие враждебной деятельности;
- в) проверки вновь приобретенной агентуры и оказания помощи райаппаратам УКГБ в приобретении агентуры, так как после событий в Венгрии лица венгерской национальности в ряде случаев на вербовку идут под большим нажимом, а некоторые категорически отказываются от сотрудничества в органами КГБ.

повідно до обвинувального висновку, брав участь у пограбуванні Будинку моди. У грудні встановив у Відні зв'язок із однією з революційних груп і нелегально доставляв листи в Угорщину Тамашу Тоту (і Міндсенті) та переправляв інформацію на Захід. У січні 1957 втік до Австрії, де зустрівся з Пехом, з яким 10 лютого повернувся до Угорщини, де вони разом були заарештовані. Засуджений до довічного тюремного ув'язнення з поразенням у правах строком на 10 років і повною конфіскацією майна. 26 березня 1963 звільнений по амністії.

a) kvalifikált ügynöki apparátus létrehozása fiatalokból, értelmiségiekből, valamint a magyar politikai pártok és szervezetek egykori résztvevőiből, továbbá a fogvatartásból visszatért személyekből,

b) az operatív nyilvántartás meglévő dossziéi feldolgozásának felgyorsítása és ennek kapcsán intézkedések végrehajtása, amelyek az ellenséges tevékenység feltárására irányulnak

c) az újonnan szervezett ügynökség ellenőrzése és segítségnyújtás a Csoportfőnökség járási apparátusainak ügynökség szervezésében, mivel a magyarországi események után a magyar nemzetiségű személyek számos esetben csak nagy nyomás alatt egyeznek bele a beszerzésbe, néhányan pedig kategorikusan elutasítják a KGB szerveivel való együttműködést.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vezetőjének *helyettese*

Ny. Trojak [aláírás]
P. Szavcsuk alezredes

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4.
osztályának vezető *helyettese*

Ja. Beloj [aláírás]
Szurkov alezredes

1957. szeptember „7/9”
4/5/1571
Ungvár

A dokumentumon [Zubko] határozata látható: „Szverdlov elv[társ]nak. [Aláírás] [19]57. IX. 13.”

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Plesivcev elvt[árs]nak]. Készítsenek tájékoztatót a [Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának. Határidő 10 nap. [Aláírás] [19]57. IX. 13.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 8449 1957. IX. »11«.”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy.1331. 37–50. lap
Eredeti. Gépírás.

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР ПО
ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОДПОЛКОВНИК
[Підпис М. Трояка]
(П. САВЧУК)

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] 4 ОТДЕЛА УКГБ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.
подполковник
[Підпис Я. Белого]
(СУРКОВ)

«7/9» сентября 1957 г.
№ 4/5/1571
г. Ужгород

На документі резолюція [Зубка]: «т. Свердлову [Підпис] 13.IX.57».

На документі резолюція О. Іпатова: «т. Плешивцеву. Подготовьте інформацію КГБ Союза. Срок 10 дней [Підпис] 13/IX-57 г.».

На документі відбиток штампугу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 8449 «11» IX 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 37-50.
Оригінал. Машинопис.*

№ 50

**Витяг із доповідної записки УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області на адресу 4-го Управління
КДБ при РМ УРСР щодо агентурно-оперативних
заходів по лінії боротьби з українськими та угорськими
націоналістами**

4 жовтня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Серия «К»

НАЧАЛЬНИКУ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ПОДПОЛКОВНИКУ

тов. ШУЛЬЖЕНКО Б.С.

гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о результатах работы УКГБ по Закарпатской области по линии
борьбы с украинскими и венгерскими буржуазными
националистами за сентябрь месяц 1957 года

[...]

В отчетном месяце по нашим данным выявлена и изъята одна неисправная винтовка. Один автомат «ППШ» исправный был обнаружен учеником 6 класса Береговской школы № 2 в подвале дома № 66, по улице Ленина, ПИЛИПЕНКО и передан в райаппарат КГБ.

Органами милиции, за это же время, изъято две боевых винтовки, семь патронов и три винтовочных ствола.

Лица сдавшие оружие к уголовной ответственности не привлекались, так как оружие сдали добровольно.

По линии разработки венгерских националистов, в сентябре 1957 года заведено два дела-формуляр, завербовано 4 агента, проводились агентурно-оперативные мероприятия по делам оперативного учета, и проверке поступивших сигналов о враждебной деятельности венгерских националистов.

20 сентября с/г Виноградовским РА КГБ заведено дело-формуляр на

Балаж Людвиг Степановича, 1921 года рождения, уроженца и жителя села Фанчиково Виноградовского района, б/п, гражданина СССР, венгра, образование 7 классов, из крестьян-кулаков, не судим, работает колхозником.

50.

**Kivonat az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentéséből „az ukrán és magyar
nacionalisták” ellen végrehajtott ügynöki-operatív
intézkedésekről**

1957. október 4.

SZIGORÚAN TITKOS

„K” sorozat

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖSÉGE
VEZETŐJÉNEK

SULZSENKO B. SZ. ALEZREDES elvt[árs]nak

Kijev

JELENTÉS

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének az ukrán és a magyar burzsoá nacionalisták
elleni harcban 1957 szeptemberében elért eredményeiről

[...]

A beszámoló tárgyát képező hónapban adataink alapján egy működésképtelen puskát találtak és koboztak el. A beregszászi 2. számú iskola hatodik osztályos tanulója PILIPENKO egy működő PPS géppisztolyt talált a Lenin utca 66-os szám alatti ház pincéjében, a géppisztolyt a KGB járási apparátusának adta át.

Ugyanezen időszak alatt a rendőri szervek két harcra alkalmas puskát, hét töltenyt és három puskacsövet koboztak el.

A fegyvereket leadó személyeket nem vonták büntetőjogi felelősségre, mivel a fegyvereket önként adták át.

A magyar nacionalisták operatív feldolgozásával összefüggésben 1957 szeptemberében két Figyelő-dossziét nyitottunk, 4 ügynököt szerveztünk be, ügynöki-operatív intézkedéseket foganatosítottunk az operatív nyilvántartásba vett ügyek keretében és a magyar nacionalisták ellenséges tevékenységéről beérkezett jelzések ellenőrzésének céljából.

Folyó év szeptember 20-án a KGB nagyszőlősi járási apparátusa Figyelő-dossziét nyitott

Balázs Lajosra (született 1921-ben a Nagyszőlősi járás Fancsika falujában, ahol jelenleg is lakik, pártonkívüli, szovjet állampolgár, magyar, 7 osztályt végzett, kuliak paraszt családjából származik, büntetlen előéletű, kolhozparasztként dolgozik).

Основанием для заведения дела-формуляр на Балаж послужили агентурные материалы, из которых видно, что он является сыном венгерского витезя³²³. В 1938 году вместе с отцом и братом Иосифом бежал из села Фанчико-во (принадлежало тогда к Чехословакии) в оккупированное венграми село Вилок, где вступил в террористическую организацию «Собот-Чопотош», членом которой являлся и его отец (убитый тогда же венгерскими офицерами во время пьянки и драки).

По данным агента «Ивановича» Балаж во время контрреволюционного мятежа в Венгрии, в беседе заявил агенту: «Нам нужно организовать вместе, уже недолго будет так как сейчас есть, коммунистической власти скоро не будет... нам нужно создать новую власть и свободу и сбросить железное коммунистическое ярмо».

На замечание агента о том, что нельзя ничего сделать потому, что нет ни сил, ни средств, Балаж заявил: «Нет, у нас хватит оружия. Возьмешь оружие? Будешь выступать с нами? Будешь защищать свою родину, землю, наше имущество? Вон чужеземцев, они не нужны нам». При этом объект предлагал агенту стать организатором в своем селе, чтобы не было распрей между селами.

По делу предварительной оперативной проверки № 453, на ФИЛЕП Олену Карловну, разрабатывавшуюся, как исполнительницу нескольких а/с писем, в которых она угрожала расправой над коммунистами и колхозным активом, графической экспертизой было установлено, что автором указанных писем является ФИЛЕП.

Учитывая это, Следотделом УКГБ была проведена негласная документация преступной деятельности ФИЛЕП, а 24 сентября 1957 года она была задержана. На допросе ФИЛЕП признательных показаний не дала, в связи с чем ее арест областным прокурором не санкционирован. ФИЛЕП нами дополнительно будет проверена через агентуру с целью выявления ее преступных связей.

Из вновь полученных материалов заслуживают внимания данные агента «Данко».

На явке, состоявшейся 19 сентября 1957 года агент «Данко» сообщил, что 15.IX.1957 г., будучи в библиотеке с. Косино Береговского района, он слышал как учащиеся IX класса Косинской венгерской средней школы Фиалко Золтан Юльевич, 1941 года рождения, уроженец и житель г. Мукачево (в селе Косино проживает в школьном интернате), Оремус Арпад Калманович, 1942 года рождения, уроженец и житель села М. Ратовцы Ужгородского района (в с. Косино проживает в школьном интернате) говорили Ереме Степану Федоровичу, 1944 года рождения, уроженцу и жителю с. Косино, брат нашего агента «Греты», что имеется организация под названием «ФКЧ», герб которой они изготовили из школьной резины и что участники этой организации в Ужгороде, Мукачево и Чопе, как они выразились, «готовятся к октябрю»³²⁴.

³²³ Ймовірно, йдеться про особу, яка мала титул вітязя і була прийнята до ордену вітязів за заслуги під час Першої світової війни.

³²⁴ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

Balázs Figyelő-dosszióját ügynöki információk alapján nyitottuk, amelyekből kiderül, hogy Balázs magyar vitéz³²³ fia. 1938-ban apjával és József testvérével együtt Fancsika faluból (akkor Csehszlovákiához tartozott) a magyarok által megszállt Tiszaujlak faluba szökött, ahol ahhoz a terrorista szabad csapathoz csatlakozott, amelynek apja is tagja volt (akit akkortájt a magyar katonatisztek italozás és verekedés közben megölték).

„Ivanovics” ügynök információi szerint a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején Balázs egy beszélgetés során kijelentette: „Nekünk mindannyiunknak szervekednünk kell, már nemsokáig lesz úgy, ahogy most van, a kommunista hatalom rövid idő múlva már nem lesz..., új hatalmat, szabadságot kell teremtenünk, és le kell rázni a kommunizmus rabigáját.”

Az ügynöknek arra a megjegyzésére, hogy tehetetlenek vagyunk, mivel nincs se erőnk, se pénzünk, Balázs kijelentette: „Nem, elég fegyverünk van. Fogsz fegyvert? Fellépsz velünk együtt? Megvéded a hazád, a földed és a vagyonunkat? Ki az idegekkel, nem kellene nekünk”. Közben a célszemély javasolta az ügynöknek, hogy legyen szervező a falujában, hogy ne törjön ki viszály a falvak között.

A 453. számú előzetes operatív ellenőrzési dosszié keretében, amelyet FILEP Jenőre nyitottak, akit néhány szovjetellenes, a kommunistákat és a kolhozaktívát leszámolással fenyegető levél szerzőjeként vontak feldolgozás alá, a grafológiai vizsgálat megállapította, hogy FILEP valóban az említett levelek szerzője.

A fentieket figyelembe véve a Csoportfőnökség Vizsgálati Osztálya elvégezte FILEP törvényellenes tevékenységének titkos dokumentálását, 1957. szeptember 24-én pedig őrizetbe vette. Kihallgatásakor FILEP nem tett beismerő vallomást, és emiatt a területi ügyész nem járult hozzá a letartóztatásához. FILEPET, ügynökeink segítségével pótelőírásnak vetjük alá bűnözői kapcsolatainak feltárása céljából.

Az újonnan kapott anyagok közül figyelemre méltók a „Danko” ügynök által közölt információk.

Az 1957. szeptember 19-ei találkozón „Danko” jelentette, hogy 1957. IX. 15-én a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában működő könyvtárban hallotta, ahogy a mezőkaszonyi magyar középiskola tanulói: Fialkó Zoltán, aki 1941-ben született Munkácson, munkácsi lakos (Mezőkaszony faluban iskolai internátusban lakik), Orémusz Árpád, aki 1942-ben született az Ungvári járás Kistrát falujában, kistráti lakos (Mezőkaszony faluban iskolai internátusban lakik) elmondták Jerem Istvánnak (született 1944-ben Mezőkaszony faluban, mezőkaszonyi lakos), „Gréta” ügynökünk testvérének, hogy létezik egy „FKCS” elnevezésű szervezet, amelynek címerét iskolai gumiból készítették el, és hogy a szervezet ungvári, munkácsi és csapi tagjai, ahogy ők mondták, „októberre készülnek”³²⁴

„Danko” ügynök javaslata szerint a fentnevezett személyeket jellemző adatok pontosítása a Sipos nevű 8. osztályos tanulón keresztül végezhető el, akinek „Danko” magánórákat ad angol nyelvből, és aki Fialkó és Orémusz jó ismerőse.

³²³ Vélhetően vitézi címmel rendelkező személyről van szó, akit az első világháborúban tanúsított magatartásáért felvettek a vitézi rendbe.

³²⁴ A bekezdést a dokumentum baloldali margóján húzódó függőleges vonallal emelték ki.

Выясняя возможность уточнения характеризующих данных на указанных выше лиц, агент «Данко» предложил сделать это через ученика VIII класса Шипош, которому он «Данко» дает частные уроки английского языка и который хорошо знаком с Фиалко и Оремус.

23.IX.57 г. агент «Данко» представил донесение о том, что в беседе с Шипош Гаврилом, последний рассказал, что существует якобы молодежная организация, именующая себя «ФКЧ»–«ФЕКЕТЕ–Чопот» — Черный отряд.

Целью организации является развитие вражды между населением и советской властью, а также вывешивание подстрекательских листовок.

Шипош также сообщил агенту, что в октябре 1956 года учеником VIII класса Еремой С.Ф. были вывешены листовки около мельницы и на улице с антикоммунистическими воззваниями. Эти листовки были отпечатаны на машинке в колхозной конторе Еремой С.Ф., куда он проник незаметно ночью. (Появление а/с листовок, отпечатанных на машинке зафиксировано не было). Шипош рассказал «Данко», что у них есть боеприпасы, имеются члены в Чопе, Ужгороде и Мукачево, при этом назвал как участников организации Фиалко Золтана, Оремус Арпада, Товт Тиберия Андреевича и Ерему С.Ф., последние два учащиеся VIII класса Косинской средней школы.

Шипош заявил также агенту, что они готовятся к годовщине октябрьских событий и намерены вывесить подстрекательские листовки.

В связи с получением таких данных, агенту «Данко» было дано задание в доверительной беседе с Шипошем выявить по возможности всех участников, их намерения и наличие оружия.

На состоявшейся 24.IX.57 г. явке, «Данко» вторично подтвердил сведения о «ФКЧ» добытые у Шипоша, при этом последний рассказал, что он тоже является незначительным членом организации, что листовки он видел, но не все.

Кроме этого Шипош заявил агенту: «Вы знаете, мы готовимся усердно к годовщине Октябрьской «революции» (в Венгрии) 1956 года. Уже сделали сами пистолеты, есть противогазы. Имеем свой герб, вырезанный из резины. Даже среди взрослых есть люди, которые были в октябре 1956 года в ожидании удобного момента и были готовы помочь «революции» оружием. Их есть около 10 человек, я слышал об этом».

На замечание агента «Данко», что откуда Шипошу стало известно об этой глупости и видел ли он оружие, а также кто эти взрослые люди, последний ответил, что он не видел их, но знает, что ему об этом говорили бывшие члены фашистской партии, однако назвать их фамилии не хотел.

Учитывая это, было принято решение проверить агента «Данко» мероприятием литера «Н», когда он 28.IX.57 г. должен был быть на квартире Шипоша и давать ему урок английского языка.

Для обработки линии поведения агента и инструктажа согласно задания, «Данко» была назначена явка в лесу в 22 часа 26.IX.57 г., однако агент на встречу не явился.

[19]57. IX. 23-án „Danko” ügynök jelentette, hogy a Sipos Gergellyel folytatott beszélgetés során utóbbi elmondta, hogy állítólag létezik egy ifjúsági szervezet, amely „FKCS”-nek, Fekete csapatnak nevezi magát.

A szervezet célja a lakosság és a szovjet hatalom közötti ellenséges viszony elmélyítése, valamint uszító rölapok kifüggesztése.

Ezenkívül Sipos azt is elmondta ügynökünknek, hogy 1956 októberében Jerem I[stván] 8. osztályos tanuló szovjetellenes felhívásokat tartalmazó rölapokat függesztett ki a malom mellett és az utcán. A rölapokat Jerem I. írógépen gépelte le a kolhoz irodájában, ahova éjszaka észrevétlenül hatolt be. (Az írógépen legévelt szovjetellenes rölapok megjelenését nem regisztráltuk.) Sipos „Dankónak” elmondta, hogy a szervezetnek van lőszere, vannak tagjai Csapon, Ungváron, Munkácson, és a szervezet tagjaiként Fialkó Zoltánt, Orémusz Árpádot, Tóth Tibort és Jerem I[stván]t nevezte meg; az utóbbi kettő a mezőkaszonyi középiskola 8. osztályos tanulói.

Ezenkívül Sipos azt is elmondta ügynökünknek, hogy készülnek az októberi események évfordulójára és uszító rölapok kifüggesztése is szándékukban áll.

A fenti adatok alapján „Danko” ügynök azt a feladatot kapta, hogy Sipossal folytatott bizalmas beszélgetés során lehetőleg derítse ki a szervezet összes tagját, szándékait, és hogy van-e fegyverük.

Az [19]57. IX. 24-ei találkozón „Danko” másodszer erősítette meg a Sipostól származó és az „FKCS”-ra vonatkozó értesüléseket, ezen kívül az utóbbi elmondta, hogy ő is egy, igaz csak jelentéktelen, tagja a szervezetnek, hogy látta a rölapokat, de nem az összeset.

Ezenkívül Sipos kijelentette ügynökünknek: „Tudja, mi szorgalmasan készülünk az 1956-os (magyarországi) októberi „forradalom” évfordulójára. Már saját magunk készítettünk pisztolyokat, vannak gázálarcaink is. Van címerünk, amelyet gumiból készítettünk. Még a felnőttek között is vannak emberek, akik 1956 októberében várták a kedvező alkalmat és készek voltak fegyverrel segíteni a „forradalmat”. Közel tízen vannak, hallottam erről”.

„Danko” ügynök azon megjegyzésére, hogy Sipos honnan szerzett tudomást erről az ostobaságról, és látta-e a fegyvereket, valamint kik ezek a felnőttek, az utóbbi azt válaszolta, hogy nem látta, de tudja, mert a fasiszta párt volt tagjai beszéltek erről, de nem volt hajlandó elárulni a nevüket.

A fentieket figyelembe véve az a döntés született, hogy lehallgató technika alkalmazásával ellenőrizzük „Danko” ügynök információját, amikor [19]57. IX. 28-án Sipos lakásán angol nyelvórát tart neki.

„Dankót” [19]57. IX. 26-ára 22 órára találkozóra rendeltük be az erdőbe, hogy megbeszéljük az ügynök viselkedését és eligazítsuk a rábízott feladattal kapcsolatban, azonban az ügynök a találkozón nem jelent meg.

A másnapi ellenőrzés megállapította, hogy a találkozóra kerékpárral induló ügynök útközben kétszer balesetet szenvedett (mindkétszer szekerekkel ütközött össze), éjszaka súlyos állapotban (agyrázkódással) találtak rá az útárokban és a mezőkaszonyi falusi kórházba szállították.

Проверкой на другой день установлено, что агент, следуя на велосипеде на явку, дважды потерпел аварию (оба раза произошло столкновение с повозками) и в тяжелом состоянии (сотрясение мозга) ночью был найден в кювете дороги и доставлен в Косинскую сельскую больницу.

Принятыми мерами, 29.IX.57 г. и 1.X.57 г. в больнице с агентом были конспиративно проведены краткие встречи, осуществленные под соответствующей легендой и прикрытием.

«Данко» сообщил, что с ним находилось донесение в конверте, которое он передал своей матери и просил его сжечь под тем предлогом, что это было письмо брату, проживающему в Венгрии. Мать рассказала ему, что «письмо», т. е. донесение она сожгла, не читая, так как не знает русского языка.

Что-либо о причинах аварии, заслуживающего нашего внимания агент не сообщил, считая, что это было случайное столкновение в темноте на узкой проселочной дороге. По заключению врачей агент 10–15 октября выпишется из больницы, после чего нами будут проведены мероприятия по проверке его данных о «ФКЧ».

Учитывая, что в числе участников организации назван Ерема С.Ф., являющийся братом агента «Греты», с последней на явке в осторожной форме было установлено, что ее брат — Ерема С.Ф. действительно дружит с названными выше учениками. Также установлен факт нахождения агента «Данко» 15.IX.57 г. в библиотеке с. Косино, где в это время было много молодежи.

Установлены все названные агентом лица, которые нами проверяются.

Из числа вновь завербованных агентов интерес представляют: агент «Качов», 1925 года рождения, уроженец и житель села Блажиево³²⁵ Береговского района, венгр, б/п, гр-н СССР, образование 6 классов, работает звеньевым колхоза.

«Качов» является председателем церковного совета реформатской церкви села *Балажиево*, располагает связями среди жителей села, пользуется авторитетом у бывших кулаков и членов венгерских профашистских политпартий, а также у лиц, возвратившихся из заключения. В частности, «Качов» находится в близких взаимоотношениях с возвратившимися из заключения ПАСКА Иосифом Ивановичем и реформатским священником села Блажиево³²⁶ КОВАЧ Золтаном Адальбертовичем, а также с бывшими кулаками НАДЬ Людвигом Иосифовичем, 1913 года рождения и ИВАН Андреем Иосифовичем.

Вербовка «Качова» осуществлена с использованием компрометирующих его материалов, свидетельствующих о том, что он 27 августа 1957 года по договоренности с жителем села Блажиево КОВАЧ Антоном Ивановичем (председателем церковного совета православной церкви) собрал более 300 подписей от жителей села Блажиево, с целью разъединения укрепленного колхоза на два колхоза.

³²⁵ Правильно: «Балажиево». Зараз с. Кузьмино Мукачівського р-ну Закарпатської області.

³²⁶ Тут і далі в документі правильно: «Балажиево».

A foganatosított intézkedések eredményeképpen [19]57. IX. 29-én és [19]57. X. 1-jén rövid konspiratív találkozókat szerveztünk az ügynökekkel a kórházban, amelyeket megfelelő legenda és fedezet mellett bonyolítottunk le.

„Danko” közölte, hogy nála volt egy jelentést tartalmazó boríték, amelyet anyjának adott át azzal a kéréssel, hogy égesse el, mert ez a Magyarországon élő testvérnek szóló levél. Az anyja elmondta neki, hogy olvasatlanul égette el a „levelet”, vagyis a jelentést, mert nem tud oroszul.

A baleset okairól az ügynök nem mondott semmi olyat, ami minket érdekelne, mert úgy gondolja, hogy ez véletlen összeütközés volt a sötét, keskeny földúton. Az orvosok véleménye alapján október 10–15-én az ügynök elhagyja a kórházat, és ezután hajtjuk végre az „FKCS”-ről közölt információinak ellenőrzését.

Figyelembe véve, hogy a szervezet tagjai között megnevezték „Gréta” ügynök testvérét, *Jerem* I[stván]t is, az előbbivel történt legutóbbi találkozón óvatos formában kiderítettük, hogy testvére, *Jerem* I. valóban baráti viszonyban áll a fent nevezett tanulókkal. Megállapítást nyert az a tény is, hogy [19]57. IX. 15-én „Danko” ügynök valóban Mezőkaszony falu könyvtárában tartózkodott, ahol abban az időben sok fiatal volt jelen.

Azonosítottuk az ügynök által megnevezett összes személyt, akiket jelenleg ellenőrizzük.

Az újonnan beszervezett ügynökök közül figyelemre méltók a következők:

„Kacsov” ügynök (született 1925-ben a Beregszászi járás Beregszilvás³²⁵ falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártunkívüli, szovjet állampolgár, 6 osztályt végzett, kolhozban dolgozik csoportvezetőként).

„Kacsov” a *beregszilvási* református egyházi tanács elnöke, kapcsolatokkal rendelkezik a falubeliek között, tekintélye van a volt kulákok, magyar fasisztabarát politikai pártok tagjai, valamint a büntetésletöltésből visszatért személyek között. Többek között „Kacsov” közeli kapcsolatban áll a büntetés letöltése után visszatért PÁSZKA Józseffel és KOVÁCS Zoltánnal, Beregszilvás³²⁶ falu református lelkészével, valamint volt kulákokkal: az 1913-as születésű NAGY Lajossal és IVÁN Andrással.

„Kacsov” beszerzése az őt kompromittáló anyag felhasználásával történt, amelyek arról tanúskodnak, hogy 1957. augusztus 27-én a Beregszilvás faluban lakó KOVÁCS Antallal (a pravoszláv egyházi tanács elnökével) történt megegyezés alapján több mint 300 beregszilvási lakos aláírását gyűjtötte össze az egyesített kolhoz két kolhozzá történő szétválasztása céljából.

Az ügygel kapcsolatban megtartott kihallgatása során beismerő vallomást tett és teljes mértékben elismerte bűnösségét. A kihallgatás során kérte, hogy mentesüljön elkövetett tetteiért járó büntetéstől, amit fel is használtunk beszerzése alkalmából.

„Varenyics” ügynök (született 1919-ben a Beregszászi járás *Badaló* falujában, magyar, szovjet állampolgár, pártunkívüli, tud írni-olvasni, ideiglenesen egy élelmiszeripari üzemben dolgozik) Beregszászon lakik a *Hruscsov* utca 15 szám alatt.

³²⁵ Jelenleg a Kárpátaljai Terület Munkácsi járás Kuzmino feluja.

³²⁶ Az orosz nyelvű eredeti szövegben a település nevét hibásan, Balazsijevo helyett Blazsijevo-nak írták.

Будучи допрошенным по этому вопросу, дал признательные показания и полностью признал себя в этом виновным. В процессе допроса просил не наказывать его за совершенные действия, что и было использовано при его вербовке.

Агент «Варенич» 1919 года рождения, уроженец села Бадалово, Береговского района, венгр, гр-н СССР, б/п, грамотный, временно работает в пищекомбинате, проживает в гор. Берегово, по ул. Хрущева, № 15.

В декабре 1953 года «Варенич» по ст. 2 Указа ПВС СССР от 4.VI.47 г. Береговским нарсудом II участка был судим к семи годам лишения свободы. Наказание отбывал в Архангельской области. В апреле 1957 года по зачету дней из заключения освобожден.

По прибытию в Береговский район ему было отказано в прописке в пограничном селе Бадалово, где проживает его семья. В связи с этим он возбудил ходатайство о прописке по месту жительства его семьи в порядке исключения.

Воспользовавшись этим обстоятельством, с ним была проведена беседа, в ходе которой он просил оказать содействие в прописке в селе Бадалово, обещая оказать помощь органам КГБ. В связи с этим с «Вареничем» тогда был установлен оперативный контакт. Тогда же он рассказал, что со слов своей жены ему известно, что жене РАЦ Михаила (житель с. Бадалово) из Венгрии через границу были переброшены какие-то вещи, но обстоятельства всего этого он не знает. В дальнейшей беседе «Варенич» высказал желание помогать органам и по всем другим вопросам, которые будут представлять для нас интерес.

9 сентября 1957 года жителем села Бадалово в дневное время была нарушена граница в сторону Венгрии. Нарушителем оказался БАЛОГ Бейло Адальбертович, 1926 года рождения.

13 сентября 1957 года «Варенич» по собственной инициативе узнал и сообщил, что со слов жителя села Бадалово КЕМДИ Эрнеста ему стало известно, что БАЛОГ нарушает границу не в первый раз и что нарушение госграницы 9 сентября 1957 года со стороны БАЛОГА имело место в связи со спором при выпивке с односельчанином. Используя эти обстоятельства, «Варенич» был завербован нами в агентурную сеть.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА 4 ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОДПОЛКОВНИК

[Підпис]

(БЕЛЫЙ)

«4» октября 1957 г.

№ 4/1692

г. Ужгород.

На документі резолюція Б. Шульженка: «т. Свердлову [Підпис] 7.X.57».

На документі відбиток штампугу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 9206 «7» X.1957 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 51, 56–62

Оригінал. Машинопис.

1953 decemberében a II. körzeti Beregszászi Népbíróság 7 év szabadságvesztésre ítélte „Varenycsot” a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa [19]47. VI. 4-én kelt rendeletének 2. cikkelye alapján. Büntetését az Arhangelszki Területen töltötte. 1957 áprilisában szabadult a napok beszámítása alapján.

A Beregszászi járásba történt érkezése után a hatóságok visszautasították a bejelentkezését a határmenti Badaló faluba, ahol a családja lakik. Ezzel kapcsolatban „Varenycs” kérvényt nyújtott be azért, hogy kivételesen engedélyezzék a bejelentkezését arra a lakcímre, ahol a családja is lakik.

Ezt a körülményt kihasználva beszélgetést folytattunk le vele, amely során azt kérte, hogy segítsük elő a badalói lakcímre való bejelentkezését, és azt ígérte, hogy segítséget nyújt a KGB szerveinek. Ennek alapján operatív kapcsolatot alakítottunk ki „Varenycs”-el. Az utóbbi ugyanakkor elmondta, hogy felesége szavaiból értesült arról, hogy RÁC Mihály (badalói lakos) feleségének valamilyen tárgyakat juttattak át a határon Magyarországról, de ennek az ügynek a körülményeit nem ismeri. A további beszélgetés során „Varenycs” kifejezte azt a szándékát, hogy segíteni fog a szerveknek minden más minket érdeklő kérdésben is.

1957. szeptember 9-én a nappali órákban Badaló falu egyik lakosa határsértést követett el Magyarországra irányába. Mint kiderült, az 1926-os születésű BALOG Béla volt a határsértő.

1957. szeptember 13-án „Varenycs” saját kezdeményezésére megtudta és elmondta, hogy KEMDI Erneszt [Ernő] badalói lakos szavaiból úgy értesült, hogy BALOG nem először követett el határsértést, és hogy a BALOG által 1957. szeptember 9-én elkövetett határsértés a falubelijével italozás közben kötött fogadással kapcsolatban történt. Ezeket a körülményeket kihasználva beszerveztük „Varenycsot” az ügynöki hálózatunkba.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYÁNAK VEZETŐHELYETTESE

(BELIJ) [Aláírás]
ALEZREDES

1957. október „4.”

4/1692.

Ungvár

A dokumentumon B. Sulzsenko határozata szerepel: „Szverdlov elvt[árs]nak [Aláírás] [19]57. X. 7.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 9206 1957. X. »7».”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy.1331. 51., 56–62. lap
Eredeti. Gépírás.

№ 51

**Лист УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області
на адресу КДБ при РМ УРСР щодо оперативної розробки
угорця Ласло Будаї**

17 жовтня 1957 року

Совершенно секретно

Серия «К»

экз. № 1

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СМ УКРАИНСКОЙ ССР

Генерал-майору

тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.

гор. Киев

Управлением КГБ при СМ УССР по Закарпатской области разрабатывается по делу формуляр

Будои³²⁷ Ласло Ласлович, 1930 года рождения, уроженец с. Сомвар³²⁸ (Чехословакия), венгр, беспартийный, образование н[езаконченное]/среднее, гражданин СССР, работает маляром, проживает в п. Тячево Закарпатской области.

Из имеющихся агентурных и следственных материалов и данных «ПК» видно, что Будои Л.Л., находясь по частному выезду в Венгрии (с сентября 1956 года до января 1957 года) в период контрреволюционного мятежа принимал участие на стороне повстанцев.

По сообщению венгерских органов государственной безопасности, арестованный ими Будои Бейла Ласлович³²⁹, являющийся родным братом объекта, первый раз показал, что его брат во время мятежа работал шофёром скорой помощи, а затем санитаром в больнице на ул. Шандора Петефи, которая являлась одним из центров контрреволюции³³⁰.

В декабре 1956 года, объект вручил некоторым контрреволюционерам ряд писем, привезённых его братом из Вены. 14 декабря 1956 года он сопровождал

³²⁷ Так у тексті. В інших документах згадується як «Будаї», іноді «Будан Ласло Ласлович».

³²⁸ Точну назву села не встановлено.

³²⁹ В протоколах згадується як «Будай».

³³⁰ Тут і далі в тексті правильно: «улица Петерфи». Вулиця розташована у 7-му районі Будапешта, неподалік вокзала Келеті.

51.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a magyar forradalomban részt vett Budai László técsői lakos operatív feldolgozásáról

1957. október 17.

Szigorúan titkos
„K” sorozat
1.sz. példány

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökének
Nyikiticsenko V. F. vezérőrnagy elvt[árs]nak

Kijev

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége operatív feldolgozást folytat Budai³²⁷ László (született 1930-ban Szomvar³²⁸ faluban /Csehszlovákia/, magyar, pártonkívüli, befejezetlen középfokú végzettségű, szovjet állampolgár, festő-mázoló, lakhely: Kárpátaljai Terület, Técső község) ügyében.

A rendelkezésünkre álló ügynöki és vizsgálati anyagokból, valamint a K-ellenőrzés adataiból látható, hogy Budai L[ászló] magánjellegű magyarországi tartózkodása alatt (1956 szeptemberétől 1957 januárjáig) a felkelők oldalán részt vett az ellenforradalmi lázadásban.

A magyar állambiztonsági szervek értesítése szerint az általuk letartóztatott Buday³²⁹ Béla, a célszemély édestestvére, először azt vallotta, hogy a lázadás ideje alatt testvére mentőkocsi vezetőként, majd ápolóként dolgozott a Petőfi Sándor³³⁰ utcai kórházban, ahol az ellenforradalom egyik központja volt.

1956 decemberében a célszemély a testvére által Bécsből hozott leveleket adott át egyes ellenforradalmároknak. 1956. december 14-én elkísérte testvérét, valamint Tóth Tamást az amerikai követségre, hogy átadják Mindszentynek azt a levelet, ame-

³²⁷ Az orosz nyelvű szövegben Budoi, olykor Budan Lászlóként is említik. A helyes névalak Budai, mint az a későbbi iratokból egyértelműen kiderül.

³²⁸ A település nevét nem tudtuk azonosítani.

³²⁹ A kihallgatási jegyzőkönyveken aláírása Buday formában szerepel.

³³⁰ Itt és a szöveg többi részén helyesen: Péterfy Sándor utca.

своего брата и Тот Томаша в американское посольство, где они должны были вручить письмо Миндсенти, которое брат объекта, т. е. Будои Бейла привёз от члена Венгерского контрреволюционного центра под названием «Кард» (Сабля).

1 января 1957 года объект договорился со своим братом и одним из руководителей мятежа Пех Гейзой о том, что, возвратившись в Закарпатскую область он достанет список венгров, вывезенных в СССР, в частности в г. Стрий и почтой направит его Пех Гезе в адрес некой Ковач Розы.

Известно также, что разрабатываемый имел связь с армейским старшим лейтенантом Тот Иштваном³³¹, являвшимся одним из руководителей контрреволюционеров по ул. Петефи Шандор, с которым перед возвращением на Родину, т. е. в Закарпатье, имел встречу на квартире Тот в г. Дебрецене.

Введённые в разработку Будои Л.Л. агенты «Гроза» и «Тюльков» в разное время сообщили, что Будои Л.Л. во время мятежа работал санитаром и шофёром в указанной выше больнице, был ранен (аг. «Грозе» показывал рану — небольшой шрам на правом бедре). Но кем, когда и при каких обстоятельствах был ранен не говорил.

По данным агента «Тюлькова» от 10 июня 1957 года известно, что Будои Л.Л. во время венгерских событий выезжал в г. Вену (Австрия), где находился две недели, кроме этого он имел три легковых автомашины, две из которых были разбиты стрельбой по ним, но где, когда и кем разбиты агенту не сказал.

Будои Л.Л. по данным указанных выше агентов, ведёт себя очень настороженно, уклоняется от бесед относительно своего пребывания в Венгрии, и антисоветски себя не проявляет.

Кроме вышеизложенного, заслуживает нашего внимания документ «ПК», отправленный из Будапешта 14.VI.1957 года женой арестованного брата объекта, в котором она сообщает:

«Получила от Бейли (т. е. брата объекта, являвшегося связником между Венским центром «Кард» и контрреволюционными группами в Будапеште) весть, содержание которого следующее:

«Напиши Ласло (т. е. брату разрабатываемому нами), чтобы написал заявление о том, что действительную и послужную войны надо было вести

³³¹ Тот Иштван (1929–?) — старший лейтенант армії гонведів. Народився у м. Дебрецен. До 1949 працював у батьківському господарстві, потім вчився на каменяра. 1950 зарахований до Академії з підготовки офіцерів-політробітників ім. Петефі. 1951 отримав звання молодший лейтенант. 1952 закінчив батальйонні курси для офіцерів-політробітників. 26 жовтня 1956 залишив частину та прибув до лікарня на вул. Шандора Петерфі, де до 14 листопада був командиром збройної групи, що там діяла. Відповідно до обвинувального висновку, під його керівництвом були розгромлені будівля партійного комітету на площі Республіки і кілька магазинів, а також зайнята будівля Вищої партійної школи. У січні 1957 до нього звернувся Бейла Будаї, та пообіцяв рацію для продовження повстанських дій. 1957 засуджений до 8 років ув'язнення, пораження у правах строком на 8 років, розжалування і повної конфіскації майна. Звільнений за амністією 28 квітня 1963.

lyet a célszemély testvére, Buday Béla hozott a „Kard” elnevezésű bécsi ellenforradalmi központ tagjaitól.

1957. január 1-jén a célszemély megállapodott testvérével és a lázadás egyik vezetőjével, Péch Gézával arról, hogy a Kárpátaljai Területre való visszatérése után megszerzi a Szovjetunióba, többek között Sztrij városba elszállított magyarok listáját és postai úton elküldi azt Péch Gézának egy bizonyos Kovács Rózsa címére.

Ismeretes továbbá az is, hogy a célszemély kapcsolatban állt Tóth István³³¹ főhadnaggyal, a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai ellenforradalmárok egyik vezetőjével, akivel hazatérése, vagyis a Kárpátaljai Területre való visszautazása előtt találkozott Tóth lakásán, Debrecenben.

A Budai L[ászló] operatív feldolgozásába bevont „Groza” és „Tyulkov” ügynökök különböző időpontokban jelentették, hogy Budai L[ászló] a lázadás ideje alatt ápolóként és gépkocsivezetőként dolgozott a fent említett kórházban, megsebesült (meg is mutatta „Groza” ügynöknek a sebét - kis forradást a jobb combján). De arról nem beszélt, hogy ki, mikor és milyen körülmények között sebesítette meg.

„Tyulkov” ügynök 1957. június 10-én jelentett adataiból tudjuk, hogy a magyarországi események alatt Budai L[ászló] kiutazott Bécsbe (Ausztria), ahol két héten át tartózkodott, ezenkívül három személygépkocsija volt, ebből kettő összetört, de hogy hol, mikor és ki törte össze, arról az ügynöknek nem beszélt.

A fent említett ügynökök adatai szerint Budai L[ászló] nagyon óvatosan viselkedik, kerüli a magyarországi tartózkodására vonatkozó beszélgetéseket, szovjetellenes megnyilvánulásokat nem tesz.

A fent leírtakon kívül figyelemre érdemes az a „K”-ellenőrzés során előkerült levél, amelyet a célszemély letartóztatott testvérének felesége küldött 1957. VI. 14-én Budapestről, és amelyben a következőt írja: „Üzenetet kaptam Bélától (vagyis a célszemély testvérétől, aki a „Kard” elnevezésű bécsi központ és a budapesti ellenforradalmi csoportok összekötője volt), az üzenet tartalma a következő: „Írd meg Lászlónak (tehát a célszemélyünknek), hogy írjon egy beadványt arról, hogy háborús szolgálati könyvet kellett volna vezetni a felkelés alatt...” „Géza írt, kérte az elszállított emberek listáját ... erről Szilveszter környékén beszéltek ...”

Ezzel kapcsolatban a letartóztatott testvér felesége a célszemélyhez fordult és kérte: „Légy szíves, a válaszodban magyarázd meg ezt a szöveget, mert az számomra idegen és jóformán érthetetlen. Ha te sem igazodsz el benne, akkor legalább adj valamilyen magyarázatot arra, hogy mi húzódik meg az események és a nevek mögött, el sem tudom képzelni, hogy mit követhetett el...”

³³¹ Tóth István (Debrecen, 1929-?) – honvéd főhadnagy. 1949-ig apja földjén dolgozott, majd kőműves-tanonc lett. 1950-ben került a Petőfi Politikai Tisztképző Akadémiára. 1951-ben avatták alhadnaggyá. 1952-ben zászlóalj politikai tisztképző tanfolyamot végzett. 1956. október 26-án hagyta el alakulatát és ment a Péterfy Sándor utcai kórházba, ahol az ottani fegyveres csoport parancsnoka lett november 14-ig. A vádirat szerint parancsnoksága alatt fosztották ki a Köztársaság téri pártházat, több üzletet és foglalták le a Pártfőiskola épületét. 1957 januárjában Buday Béla felvette vele a kapcsolatot és rádió adó-vevőt ígért neki a szervezkedés folytatására. 1957-ben 8 év börtönre, 8 év jogvesztésre, lefokozásra és teljes vagyonekobzásra ítélték. 1963. március 28-án szabadult amnesztiával.

в восстании...» пишет Гейза, — просил список вывезенных людей... это говорили под новый год...»

Обращаясь в связи с этим к объекту, жена арестованного брата просит далее:

«Будь добрый в обратном ответе дай объяснение этому тексту, ибо он для меня не знаком и почти не понятен. Если и ты ничего не разберёшь в нём, то хотя бы дай какое-то разъяснение, что случилось за событиями и за фамилиями, я не могу представить себе, что он мог сделать...»

Отвечая на это письмо Будои Л.Л. сообщил, что он находился от начала и до конца в больнице Петефи Шандор, где работал на машине скорой помощи, а брат якобы помогал многим людям. И далее пишет «а с восставшими только лишь потому были заодно, чтобы спасти маму и меня, потому что мы были в гостях как советские граждане. Мы ни в какой антикоммунистической акции участия не принимали...много я не решился писать, а написал только то, что может ему помочь»...

Из анализа всей их переписки видно, что Будои Л.Л. не доверяет почему-то жене арестованного брата и, видимо, скрывает действительные обстоятельства дела.

По нашей просьбе в августе с. г. были допрошены, находившиеся тогда под следствием, а как теперь установлено, после суда, активные контрреволюционеры — Будои Бейла, Тот Томаш и Пех Геза показаний о преступной деятельности объекта, достаточных для его ареста, не дали, хотя и не отрицают своей связи с ним.

Характер враждебной деятельности контрреволюционной группы, действовавшей в больнице по ул. Петефи Шандора, где все время находился и объект, изложен в газете «Непсобошгаг»³³² (перевод прилагается), из которой видно, что брат объекта его связи, и надо полагать наш объект, были связаны с Венским шпионским центром «Кард», действовавшим под руководством американской, английской разведок и посольства ФРГ.

Сообщая о вышеизложенном, прошу Вас в срочном порядке разрешить вопрос о посылке нашего опытного оперработника в Венгрию, где совместно с советническим аппаратом он смог бы задокументировать преступную деятельность Будои Л.Л. с целью его ареста.

ПРИЛОЖЕНИЕ: выписка из венгерской газеты «Непсобошгаг»
на «7» листах³³³.

³³² «Непсабадшаг» від 5 жовтня 1957 (стор. 8) — «Підготовка радистів в Австрії — Зв'язок із англо-американськими розвідорганами і агентами РВЄ — План для поповнення контингенту парашютистів — Сотні тисяч ллються з Заходу на фінансування змови — Ціль: тримати населення у стані занепокоєння» (автор: Ласло Сабо).

³³³ Не публікується.

Erre a levélre válaszolva Budai L[ászló] megírta, hogy a kezdetektől fogva egész végig a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban volt, ahol mentőkocsiban dolgozott, a testvére pedig állítólag sok embernek segített. Ezután a következőt írja: „Csak azért tartottunk a felkelőkkel, hogy megmentsük a mamát és engem, mert szovjet állampolgárokként voltunk vendégségben. Semmilyen kommunistaellenes akcióban nem vettünk részt... Sokat nem mertem írni, csak azt írtam meg, ami segíthet neki...”

Az egész levelezésük elemzéséből látszik, hogy Budai L[ászló] valamiért nem bízik letartóztatott testvére feleségében, és valószínűleg eltitkolja az ügy valós körülményeit.

Kérésünkre folyó év augusztusában kihallgatták az akkor vizsgálat alatt lévő – ahogy a későbbi bírósági eljárás megállapította – aktív ellenforradalmárokat, Buday Bélát, Tóth Tamást és Péch Gézá, akik nem tettek a célszemély letartóztatásához eleendő vallomást annak törvénytelen tevékenységéről, bár nem tagadták, hogy kapcsolatban álltak vele.

Annak az ellenforradalmi csoportnak az ellenséges tevékenységéről, amely a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban tevékenykedett, ahol a célszemély is mindvégig jelen volt, tudósít a „Népszabadság” című újság³³² (fordítás mellékelve). A cikkből kitűnik, hogy a célszemély testvére és feltehetően maga a célszemély is kapcsolatban álltak a „Kard” elnevezésű bécsi kémközponttal, amely az amerikai és angol hírszerzés, valamint az NSZK-követség irányítása alatt tevékenykedett.

Tájékoztatva a fent leírtakról, kérem Önt, hogy sürgősen engedélyezze tapasztalt operatív munkatársunk Magyarországra küldését, ahol a tanácsadói apparátussal együtt dokumentálni tudná Budai L[ászló] törvényellenes tevékenységét annak letartóztatása céljából.

Melléklet: 7 old[al] részlet a „Népszabadság” című magyar újságból.³³³

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vezetője
[Aláírás]

P. Szavcsuk
alezredes

Ungvár, 1957. október 17.
№ 4/5/1764

A dokumentumon V. Nyikitsenko határozata olvasható: „Sulzszenko elvt[árs]. Jelentést kérek. [Aláírás] [19]57/X/21”

A dokumentumon B. Sulzszenko határozata olvasható: „Ipatov. Készítsék el a javaslatot. Határidő 3 nap. [Aláírás]. [1957.] X. 21.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata áll: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 99661 1957. X. «21».”

³³² Népszabadság 1957. október 5. (8) Rádióskiképzés Ausztriában – Összeköttetés az angol-amerikai hírszerző szervekkel és a SZER ügynökével – Terv az ejtóernyős utánpótlásra – Nyugatról ömlő száz- ezrek az összeesküvés finanszírozására – Cél: nyugtalanságban tartani a lakosságot (Szabó László)

³³³ Nem közöljük.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОДПОЛКОВНИК

[Підпис] (П. САВЧУК)

«17» октября 1957 г.

№ 4/5/1764

гор. Ужгород

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Шульженко. Доложите [Підпис] 21/X/57».

На документі резолюція Б. Шульженка: «Ипатов. Подготовьте предложения. Срок 3 дня [Підпис] 21.X.[1957]».

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 99661 «21» X 1957 г.».

ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр.1331. — Арк. 327–330.

Оригінал. Машинопис.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 327–330. lap
Eredeti. Gépírás

№ 52

Лист КДБ при РМ УРСР на адресу КДБ при РМ СРСР
з інформацією щодо Ласло Будаї

5 листопада 1957 року

5.XI.[19]57

№ 2572/н

Совершенно секретно

экз. № 2

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КГБ ПРИ СМ СССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ

товарищу ЛУНЕВУ К.Ф.³³⁴

Управлением КГБ при СМ УССР по Закарпатской области по делу-формуляр разрабатывается Будаи Ласло Ласлович, 1930 года рождения, уроженец села Сомвар (Чехословакия), венгр, с неполным средним образованием, работающий маляром, проживающий в пос. Тячево, Закарпатской области, который в сентябре 1956 года выезжал к родственникам в Венгрию, где находился до января 1957 года.

По сообщению венгерских друзей арестованный ими Будаи Бейла Ласлович — родной брат Будаи Ласло, на допросе показал, что последний принимал участие в контрреволюционном мятеже в Венгрии в качестве шофера и санитаря.

По имеющимся данным, Будаи Ласло в декабре 1956 года доставил контрреволюционерам ряд писем, привезённых из Вены его братом.

Тогда же он сопровождал своего брата и мятежника ТОТ Томаша в американское посольство, где они вручили письмо для кардинала МИНДСЕНТИ от Венского контрреволюционного центра.

1 января 1957 года Будаи Ласло, возвращаясь в Закарпатскую область, получил задание от брата Будаи и одного из руководителей мятежа ПЕХ Гейзы добыть списки венгров, оказавшихся в период мятежа на территории СССР, и выслать его в Будапешт на подставной адрес КОВАЧ Розы.

Установлено также, что Будаи имел связь с офицером венгерской армии старшим лейтенантом ТОТ Иштваном, являвшимся одним из руководителей

³³⁴ Лунов Костянтин Федорович (1907–1980) — співробітник радянських органів державної безпеки, начальник 9 Управління МВС СРСР (1953), 1-й заступник міністра внутрішніх справ СРСР (1953–1954), 1-й заступник голови КДБ при РМ СРСР (1954–1959), в. о. голови КДБ при РМ СРСР (8–25 січня 1958), голова КДБ при РМ Казахської РСР (1959–1960). Генерал-майор (1954).

52.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság jelentése a Szovjetunió
Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottságnak a magyar forradalomban részt vett Budai László
tevékenységéről**

1957. november

[19]57. IX. 5.

N° 2572/n

Szigorúan titkos

2. sz. pld.

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKHELYETTESÉNEK

LUNYOV³³⁴ K. F. VEZÉRŐRNAGY elvtársnak

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége Figyelő-dosszié alapján operatív feldolgozás alá vonta Budai Lászlót (született 1930-ban Szomvar faluban /Csehszlovákia/, magyar, befejezetlen közép fokú végzettségű, festő-mázolóként dolgozik, a Kárpátaljai Terület Técső községében lakik), aki 1956 szeptemberében rokonaihoz Magyarországra utazott, ahol 1957 januárjáig tartózkodott.

Magyar barátainktól kapott értesítés szerint az általuk letartóztatott Buday Béla – Budai László édestestvére – kihallgatásakor elmondta, hogy ez utóbbi gépkocsivezetőként és ápolóként részt vett a magyarországi ellenforradalmi lázadásban.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint 1956 decemberében Budai László az ellenforradalmároknak néhány levelet juttatott el, amelyeket testvére hozott Bécsből.

Ugyanabban az időben elkísérte testvérét és a TÓTH Tamás nevű lázadót az amerikai követségre, hogy átadják MINDSZENTY számára a bécsi ellenforradalmi központ levelét.

1957. január 1-jén Budai László a Kárpátaljai Területre történő visszatérésekor azt a feladatot kapta testvérétől és a lázadás egyik vezetőjétől, PÉCH Gézától, hogy

³³⁴ Lunyov Konsztantyin Fjodorovics (1907–1980) – a szovjet állambiztonsági szervek munkatársa, a Szovjetunió Belügyminisztériuma 9. osztályának vezetője (1953), a Szovjetunió belügyminiszterének első helyettese (1953–1954), a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság vezetőjének első helyettese (1954–1959), egy ideig (1958. január 8–25) megbízott vezetője. A Kazah SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság vezetője (1959–1960), vezérőrnagy (1954).

контрреволюционеров по улице Петефи Шандор и перед отъездом в Закарпатскую область встретался с ним в г. Дебрецене.

В августе с. г. венгерскими друзьями были допрошены в качестве свидетелей арестованные БУДАИ Бейла, ТОТ Иштван и ПЕХ Гейза, в показаниях которых имеется ряд серьёзных противоречий.

Для документации преступной деятельности Будаи Ласло, возникает необходимость повторного допроса свидетелей и взаимной информации по полученным данным на связи Будаи, проживающие в Венгрии.

В связи с этим просим Вашего разрешения командировать оперативного работника УКГБ при СМ УССР Закарпатской области в Венгрию для осуществления указанных мероприятий при помощи аппарата советника.

n/n ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
 ПРИ СМ УССР — ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

В. НИКИТЧЕНКО

Черновик уничтожен

Верно: [Підпис Доліна]

ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп.1. — Спр. 1331. — Арк. 339-341
Завірена копія. Машинопис.

szerezze meg azoknak a magyaroknak a listáját, akik a lázadás idején a Szovjetunió területére kerültek, és küldje el ezt a listát Budapestre, bizonyos KOVÁCS Rózsa fiktív címére.

Megállapítást nyert az is, hogy *Budai* kapcsolatban állt TÓTH Istvánnal, a magyar hadsereg főhadnagyával, aki a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai ellenforradalmárok egyik vezetője volt, és akivel Debrecenben a Kárpátaljai Területre való visszautazása előtt találkozott.

Folyó év augusztusában magyar barátaink tanúként hallgatták ki a letartóztatott BUDAY Bélát, TÓTH Istvánt és PÉCH Gézát, akiknek vallomásai között egy sor komoly ellentmondás van.

Budai László törvényellenes tevékenységének dokumentálásához szükség van a tanúk ismételt kihallgatására és a *Budai* magyarországi kapcsolataira vonatkozó adatokról történő kölcsönös tájékoztatásra.

Ennek érdekében kérjük, engedélyezze az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége operatív munkatársának Magyarországra küldését az említett intézkedéseknek a tanácsadó apparátus segítségével történő megtétele céljából.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKE

V. NYIKITCSENKO VEZÉRŐRNAGY

A piszkozatot megsemmisítették

Hiteles: [Dolin aláírása]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 339–341. lap
Hiteles másolat. Gépirás.

№ 53

Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР щодо викриття групи угорців, які поширювали антирадянські листівки у с. Косино Берегівського району у листопаді 1956 року

10 листопада 1957 року

СОВ. СЕКРЕТНО

Серия «К»

НАЧАЛЬНИКУ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
подполковнику

тов. ШУЛЬЖЕНКО Б.С.
г. Киев

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

В наших докладных записках № 4/1362³³⁵ от 5 августа и № 4/5/1571³³⁶ от 9 сентября 1957 года сообщалось о том, что Береговским Р/А КГБ по агентурному делу «Накипь» разрабатываются СЕЙЧИ Александр Александрович, ОРМОШ Мария Иосифовна, ОРМОШ Стефан Иосифович, СЕЙЧИ Барнабаш Александрович и ОРМОШ Елизавета Иосифовна, которые в дни венгерских событий в октябре–ноябре 1956 года написали и вывесили в селе Косино Береговского района антисоветскую венгерско-националистическую листовку. Листовка была исполнена от руки, искаженными буквами на тетрадном листе бумаги в клетку и в ночь с 1 на 2 ноября 1956 года вывешена внутри газетной витрины в центре села Косино.

Процесс изготовления и распространения листовки названными лицами стал нам известен в результате проведенных через агента «Данко» мероприятий, которые контролировались техникой.

Отобранные почерка объектов агентурного дела «Накипь» вместе с листовкой направлялись на графическую экспертизу.

Эксперты 3 спецотдела КГБ при СМ УССР тт. ГУЖОВ и КОППЕЛЬ дали предположительное заключение, что антисоветская листовка исполнена ОРМОШ Марией, а Киевский Научно-исследовательский институт судебной

³³⁵ Див. документ № 48.

³³⁶ Див. документ № 49.

53.

**Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének különleges jelentése az Ukrán
SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnökségének a mezőkaszonyi magyar
fiatalok ügyéről, akik részt vettek szovjetellenes röplapok
terjesztésében 1956 novemberében**

1957. november 10.

Szigorúan titkos
„K” sorozat

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége vezetőjének

B. Sz. Sulzszenko alezredes elvtársnak
Kijev

Különleges jelentés

1957. augusztus 5-i 4/1362. számú³³⁵ és 1957. szeptember 9-i 4/5/1571. számú jelentéseinkben³³⁶ tájékoztatást adtunk arról, hogy a KGB beregszászi járási apparátusa a „Nakip” csoportdosszié alapján feldolgozza SZÉCSI Sándort, ORMOS Máriát, ORMOS Istvánt, SZÉCSI Barnabást és ORMOS Erzsébetet, akik a magyarországi események napjaiban 1956. október-novemberben szovjetellenes, magyar nacionalista röplapot írtak és függesztettek ki a Beregszászi járásban Mezőkaszony faluban. A röplap kézírással, eltorzított betűkkel készült egy kockás iskolai füzetlapon és 1956. november 1-ről 2-re virradó éjszaka függesztették ki Mezőkaszony falu központjában az újságos vitrinben.

A röplapnak az említett személyek által történt elkészítése és terjesztése a „Dan-ko” ügynökön keresztül végrehajtott intézkedések eredményeképpen vált ismertté számunkra, amit technikával ellenőriztünk.

A „Nakip” csoportdosszié célszemélyeitől begyűjtött kézírásokat a röplappal együtt grafológiai vizsgálatra küldtük.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 3. speciális részlegének szakértői, GUZSOV és KOPPEL elvtársak olyan véleményt adtak, hogy a szovjetellenes röplapot valószínűleg ORMOS Mária készítette. A kijevi igaz-

³³⁵ Lásd a 48. számú dokumentumot.

³³⁶ Lásd a 49. számú dokumentumot.

экспертизы дал заключение, что эта же листовка вероятно исполнена ОРМОШ Марией.

В связи с тем, что после изготовления названной а/с листовки длительное время объекты агентурного дела активно себя не проявляли, Управлением КГБ было принято решение 30 октября 1957 года задержать и произвести обыск на квартирах у братьев СЕЙЧИ Александра Александровича и СЕЙЧИ Барнабаша Александровича, ОРМОШ Марии и ОРМОШ Степана Иосифовича. ОРМОШ Елизавета Иосифовна задержанию не подвергалась в связи с пятимесячной беременностью.

На предварительном расследовании ОРМОШ Мария Иосифовна, СЕЙЧИ Александр Александрович и ОРМОШ Стефан Иосифович сознались в изготовлении ими антисоветской, националистической листовки, на основании чего 31 октября 1957 года на них была получена санкция на арест, а СЕЙЧИ Барнабаш Александрович из-под стражи освобожден.

На допросе

ОРМОШ Мария Иосифовна, 1939 года рождения, уроженка и жительница села Косино Береговского района, из семьи кулаков, ее отец участник организации «Собот-Чопотош» за а/с агитацию в 1949 году арестован и осужден к 25 года ИТЛ, где и умер, член ВЛКСМ, со средним образованием, работала учительницей села Чома Береговского района,

показала, что под влиянием прослушанных ею радиопередач мятежников из города Бордош³³⁷ и гор. Мишкольцы она восприняла контрреволюционные действия мятежников как действительную борьбу венгерского народа за свободную Венгрию, а действия советских войск, призванных на помощь, как действия подавляющие свободу и издевательство над венгерским народом. В связи с этим она, СЕЙЧИ Александр и ее брат ОРМОШ Стефан у нее на квартире договорились совместно написать антисоветскую листовку с призывом к венгерскому населению Закарпатья бороться против Советской власти и оказывать помощь мятежникам.

Такая листовка, как показывает ОРМОШ Мария, была написана лично ею, а текст выработывался совместно.

После изготовления листовки ОРМОШ Степан и СЕЙЧИ Александр вывесили ее на газетной витрине в центре села Косино, Береговского района.

Допрошенный

СЕЙЧИ Александр Александрович, 1939 года рождения, уроженец и житель села Косино, из рабочих, венгр, член ВЛКСМ, со средним образованием, до ареста работал учителем в Поповской НСШ Береговского района,

показал, что он в квартире ОРМОШ Марии вместе с нею неоднократно слушал радиопередачи мятежников. 2 ноября 1956 года они втроем (ОРМОШ М.,

³³⁷ Правильно: «Боршодь».

ságügyi tudományos kutatóintézet szerint a röplapot vélhetően ORMOS Mária készítette.

Azzal összefüggésben, hogy az említett szovjetellenes röplap elkészítése után a csoportdosszié célszemélyei hosszú ideig nem mutattak aktivitást, a Csoportfőnökség 1957. október 30-án határozatot hozott, hogy őrizetbe kell venni őket, és házkutatást kell tartani SZÉCSI Sándor és SZÉCSI Barnabás, valamint ORMOS Mária és ORMOS István lakásán. ORMOS Erzsébetet nem vették őrizetbe, mivel öthónapos terhes.

Az előzetes vizsgálat során ORMOS Mária, SZÉCSI Sándor és ORMOS István beismerték, hogy ők készítették a szovjetellenes nacionalista röplapot, aminek alapján 1957. október 31-én engedélyt kaptunk a letartóztatásukra, SZÉCSI Barnabást pedig szabadlábra helyeztük.

A kihallgatáson

ORMOS Mária (született 1939-ben, a Beregszászi járásban, Mezőkaszony faluban és jelenleg is ott lakik. Kulák családból származik, apja a „Szabadcsapatok” szervezet résztvevője, szovjetellenes agitáció miatt 1949-ben letartóztatták és 25 év javító munkatáborra ítélték, ahol meg is halt. A Komszomol tagja, középfokú végzettségű, a Beregszászi járás Tiszacsoma falujának tanítónője)

bevallotta, hogy a felkelők bordosi³³⁷ és miskolci rádióadásainak hatására a lázadók ellenforradalmi tevékenységét úgy fogta fel, mint a magyar nép tényleges harcát Magyarország szabadságáért, a segítségül hívott szovjet csapatok tevékenységét pedig mint a szabadság leverését és a magyar nép megcsúfolását. Ezzel összefüggésben ő, SZÉCSI Sándor és a testvére, ORMOS István, a lakásán megállapodtak abban, hogy közösen írnak egy szovjetellenes röplapot felhívással Kárpátalja magyar lakosságához, hogy harcoljanak a szovjet hatalom ellen és nyújtsanak segítséget a felkelőknek.

A röplapot, ahogyan azt ORMOS Mária vallotta, személyesen ő írta, a szöveget pedig közösen dolgozták ki.

A röplapot ezt követően ORMOS István és SZÉCSI Sándor kifüggesztették a Beregszászi járásban, Mezőkaszony falu központjában lévő faliújságra.

A kihallgatott

SZÉCSI Sándor (született 1939-ben. Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, munkás családból [származik], magyar, a Komszomol tagja, középfokú végzettségű, a letartóztatásáig tanítóként dolgozott a Beregszászi járásban, a csonkapi hétosztályos iskolában)

bevallotta, hogy ORMOS Mária lakásán nem egyszer együtt hallgatták a felkelők rádióadásait. 1956. november 2-án ők hárman (ORMOS Mária, a testvére és ő) megállapodtak a röplap elkészítéséről, és együtt állították össze annak szövegét. Ezt követően ORMOS Mária az ő (SZÉCSI) diktálására leírta ezt a szöveget a kockás füzetlapra, ahová Szécsi lerajzolta a magyar állami zászlót. A továbbiakban SZÉCSI beval-

³³⁷ Elírás, helyesen: borsodi.

ее брат Стефан и он) договорились об изготовлении листовки и вместе составили ее текст. После этого ОРМОШ Мария под его (СЕЙЧИ) диктовку написала этот текст на листе тетрадной бумаги в клетку, где СЕЙЧИ нарисовал венгерский государственный флаг. Дальше СЕЙЧИ показал, что он оставил эту листовку у ОРМОШ Марии, а впоследствии с ее слов узнал, что листовка была прикреплена ее братом Степаном к газетной витрине.

ОРМОШ Стефан Иосифович, 1940 года рождения, бывший учащийся Косинской средней школы, родной брат ОРМОШ Марии, венгр, б/п,

показал, что он был обижен на Советскую власть за арест в 1949 году своего отца, т. к. этот арест считает не обоснованным. В период контрреволюционного мятежа в Венгрии, работая в ночной смене на пункте шампанкомбината, он слышал от венгерских граждан на границе призывы к венграм Закарпатья уничтожать колхозы, изгонять коммунистов и русских. На другой день, т. е. 2 ноября 1956 года он лично, придя домой, стал писать а/с листовку и в это время к нему присоединились сестра ОРМОШ Мария и СЕЙЧИ Александр.

ОРМОШ С.И. утверждает, что а/с листовка написана и вывешена лично им.

ОРМОШ Мария также показала, что сестра Елизавета и мать с ее слов знают, что они изготовили и распространили в селе листовку.

СЕЙЧИ Александр об этом рассказал брату Барнабашу.

Расследованием установлено, что листовка была изготовлена ими по собственной инициативе.

Пока не установлена их связь с другими лицами, которые бы в какой-то мере имели причастность к написанию листовки.

Поскольку имеются противоречия в показаниях арестованных, материалы готовятся на повторную экспертизу, а также ведется следствие, направленное на устранение противоречий в показаниях арестованных.

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР ПО
ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОДПОЛКОВНИК

[Підпис М. Трояка]

(САВЧУК)

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.
ПОДПОЛКОВНИК

[Підпис]

(СУРКОВ)

«10» ноября 1957 г.

№ 4/5/1879

г. Ужгород

lotta, hogy ezt a röplapot ORMOS Máriánál hagyta, majd megtudta, hogy a röplapot testvére, István kiragasztotta az újságos vitrinbe.

ORMOS István (született 1940-ben, a mezőkaszonyi középiskola egykori tanulója, ORMOS Mária testvére, magyar, pártönkízüli)

bevallotta, hogy megharagudott a szovjet hatalomra az apja 1949-ben történt le-tartóztatása miatt, mivel ezt megalapozatlannak tartja. A magyarországi ellenforra-dalmi lázadás időszakában, amikor éjszakai műszakban dolgozott a pezsgőgyárban, a határon hallotta a magyar állampolgároktól a felhívást Kárpátalja magyarjaihoz, hogy semmisítsék meg a kolhozokat, úzzék el a kommunistákat és az oroszokat. Más-nap, vagyis 1956. november 2-án, hazaérkezésekor ő maga kezdte el írni a szovjetel-lenes röplap szövegét, és ekkor csatlakozott hozzá a nővére, ORMOS Mária és SZÉ-CSI Sándor.

Ormos István állítja, hogy a szovjetellenes röplapot ő maga írta és függesztette ki.

ORMOS Mária szintén azt vallotta, hogy a nővére, Erzsébet és az anyja is az ő el-mondásából tudják, hogy ők készítették és terjesztették a faluban a röplapot.

SZÉCSI Sándor beszélt erről testvérenek, Barnabásnak.

A vizsgálat megállapította, hogy a röplapot saját kezdeményezésükből készítették.

Jelenleg még nem állapítottuk meg, van-e kapcsolatuk más személyekkel, akik valamilyen mértékben érintve voltak a röplap megírásában.

Mivel ellentmondások vannak a letartóztatottak vallomásaiban, az anyagokat előkészítjük az ismételt szakértői vizsgálatra, továbbá vizsgálat folyik a letartóztatot-tak vallomásaiban lévő ellentmondások megszüntetésére.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉG helyettes VEZETŐJE

Ny. Trojak [aláírás]
(SZAVCSUK) ALEZREDES

AZ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉG 4. OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE
(SZURKOV) ALEZREDES [Aláírás]

1957. november 10.

4/5/1879.

Ungvár

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata áll: „Szverdlov elvt[árs]nak. Tájékoztatni lehet az SZSZSZK Állambiztonsági Bizottságát. [Aláírás] [19]57. XI/13.”

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Bolgyin elvt[árs]. Beszéljük meg. [Alá-írás]. [19]57. XI. 18.”

На документі резолюція М. Зубатенка: «тов. Свердлову. Возможно дать информацию в КГБ СССР [Підпис] 13.XI.57».

На документі резолюція О. Іпатова: «т. Болдину. Переговорить [Підпис] 18.XI.57».

На документі резолюція невстановленого автора: «Подготовьте информацию Хамазюку³³⁸ [Підпис нерозбірливий] 20.XI.57».

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР Вх. 10336 «14» XI 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 82–85.
Оригінал. Машинопис.*

³³⁸ Хамазюк Ілларіон Васильович (1912–1999) — начальник 2 відділу 4 Управління КДБ при РМ СРСР (станом на 1957). Начальник 4 відділу 5 Управління КДБ при РМ УРСР (станом на 1972).

A dokumentumon azonosítatlan személy határozata szerepel: „Készítsék el a tájékoztatót Hamazjuknak.³³⁸ [Olvashatatlan aláírás] [19]57. XI. 20.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata áll: „Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 103361957. XI «14»”.

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 82–85. lap
Eredeti. Gépirás.*

³³⁸ Hamazjuk Illarion Vasziljevics (1912–1999) a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának vezetője (1957-es állapot szerint). A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 5. Csoportfőnöksége 4. osztályának vezetője (1972-es állapot szerint.)

№ 54

**Лист 4-го Управління КДБ при РМ СРСР на адресу
КДБ при РМ УРСР щодо командировання до Угорщини
співробітника КДБ для документації злочинів Ласло Будаї**

23 листопада 1957 року

Совершенно секретно

экз. № 1

СССР
КОМИТЕТ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ССР

4 УПРАВЛЕНИЕ
«23» ноября 1957 г.
№ 4/С/-1916
гор. Киев

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ КОМИТЕТА
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ
УКРАИНСКОЙ ССР
генерал-майору
тов. НИКИТЧЕНКО В.Ф.
гор. Киев

На № 2572 от 5.XI — 1957 года

По указанию Заместителя Председателя КГБ при СМ СССР тов. ЛУНЕВА направлять Вашего работника в Венгрию для документации преступной деятельности разрабатываемого Вами Будаи Ласло, нецелесообразно.

Допрос свидетелей и выяснение других интересующих Вас вопросов по этому делу может провести советнический аппарат КГБ СССР в Венгрии совместно с венгерскими друзьями.

В связи с этим просим дать указание подготовить интересующие Вас вопросы для допроса свидетелей, а также подобрать данные по делу Будаи Ласло, по которым следует информировать советнический аппарат и венгерских друзей.

Запрос и материалы, необходимые для ориентировки по делу Будаи Ласло, просим направить в ПГУ КГБ при СМ СССР.

НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ КОМИТЕТА ГОС-
БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР
генерал-лейтенант

[Підпис]

(ПИТОВРАНОВ³³⁹)

³³⁹ Пітовранов Євген Петрович (1915–1999) — начальник 2-го Головного управління МДБ СРСР (1946–1950), заступник міністра держбезпеки СРСР (1950–1951). 27 жовтня 1951 заарештований у «справі Абакумова». Перебував під слідством до 1 листопада 1952. Після звільнення обіймав ряд посад в МВС та КДБ — начальник Управління по розвідці за кор-

54.

**A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének levele az
USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottságnak a Bizottság munkatársának Magyarországra
küldéséről Budai László bűnösségének dokumentálására**

1957. november 23.

Szigorúan titkos
1. sz. pld.

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA
mellett működő

Állambiztonsági Bizottság
4. CSOPORTFŐNÖKSÉG

1957. november „23.”
№ 4/Sz/-1916
Kijev

AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA
MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
ELNÖKÉNEK

NYIKITCSENKO V. F. VEZÉRŐRNAGY
elvt[árs]nak

Kijev

Az 1957. XI. 5-én kelt 2572. sz. irathoz

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettese, LUNYOV elvtárs utasítása alapján az Önök munkatársának Magyarországra küldése a feldolgozás alá vont Budai László törvényellenes tevékenységének dokumentálása céljából nem célszerű.

A tanúk kihallgatását és más, Önöket ebben az ügyben érdeklő kérdések tisztázását a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága magyarországi tanácsadói apparátusa végezheti el magyar barátainkkal együtt.

Ennek érdekében kérjük, adjon utasítást arra, hogy készítsék elő az Önöket érdeklő kérdéseket a tanúk kihallgatásához, valamint válogassák ki azokat a Budai László ügyével kapcsolatos adatokat, amelyekről tájékoztatni kell a tanácsadói apparátust és magyar barátainkat.

Kérjük, hogy a kérést és a Budai László ügyével kapcsolatos tájékoztatáshoz szükséges anyagokat a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Első Főcsoportfőnökségéhez küldjék meg.

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4.
CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐJE

На документі резолюція В. Нікітченка: «т. Шульженко [Підпис] 28.XI.57».

На документі резолюція Б. Шульженка: «[...] Подготовьте указание [...] УКГБ. 28.XI.[1957] [Підпис]».

На документі резолюція невстановленого автора: «т. Голатину к исполнению [Підпис нерозбірливий] 29. XI.57».

На документі примітка невстановленого автора: «Исп[олнитель] Долин».

На документі відбитки штампів: «Секретариат КГБ при Совете Министров УССР Вх. д. 6928 «27» XI 1957 г.» та «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 10799 «28» XI 1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 343.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

доном ГРУ МДБ СРСР (5 січня — 11 березня 1953), заступник начальника 2-го Головного управління МВС СРСР (17 березня — 21 травня 1953), 1-й заступник начальника 1 Головного управління МВС СРСР (21 травня — 17 липень 1953), Уповноважений МВС в НДР (17 липня 1953 р. — березень 1954), Уповноважений КДБ в Німеччині (1954–1955), старший радник КДБ при РМ СРСР при органах МДБ НДР (березень 1954–23 березня 1957). Начальник 4-го Управління КДБ при РМ СРСР (23 березня 1957–20 лютого 1960). Старший консультант КДБ при зовнішньополітичній розвідці КНР (1960–1961). У розпорядженні Управління кадрів КДБ при РМ СРСР (1961–1962). Начальник Вищої школи КДБ ім. Ф.Е. Дзержинського (1962–1965). Генерал-лейтенант (1956).

A dokumentumon V. Nyikitszenko határozata szerepel: „Sulzszenko elvt[árs]. [Aláírás] [19]57. XI. 28.”

A dokumentumon B. Sulzszenko határozata szerepel: „[...] Készítse elő az utasítást a Csoportfőnökség számára. [1957.] XI. 28. [Aláírás]”.

A dokumentumon ismeretlen személy határozata szerepel: „Golatyin elvt[árs]nak végrehajtásra. [Olvashatatlan aláírás] [19]57. XI. 29.”

A dokumentumon ismeretlen személy megjegyzése szerepel: „Előa[dó]: Dolin.”

A dokumentumon a következő bélyegzők lenyomatai láthatók: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Titkárság. Beérk[ező] 6928 1957 XI »27«” és „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] 10799 1957 XI »28«”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1331. 343. lap

Eredeti. Formanyomtatvány. Gépirás.

³³⁹ Pitovranov Jevgenij Petrovics (1915–1999) – a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma 3. Főcsoportfőnökségének vezetője (1946–1950), a Szovjetunió állambiztonsági miniszterének helyettese (1950–1951). 1951. október 2-én az „Abakumov-ügyben” letartóztatták. 1952. november 1-ig vizsgálat alatt állt. Kiszabadulása után számos tisztséget töltött be a Belügyminisztériumban és az állambiztonsági szerveknél: a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma külföldi hírszerzési csoportfőnökségének vezetője (1953. január 5.–március 11.), a 2. Főcsoportfőnökség vezetőjének helyettese (1953. március 17.–május 21.), az 1. Főcsoportfőnökség vezetőjének első helyettese (1953. május 21.–július 17.), a Belügyminisztérium megbízottja az NDK-ban (1953. július 17.–1954. március), az állambiztonság rezidense Németországban (1954–1955), a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság főtanácsadója az NDK Állambiztonsági Minisztériuma mellett (1954. március–1957. március 23.). A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének vezetője (1957. március 23.–1960. február 20.). Az Állambiztonsági Bizottság vezető konzulense a Kínai Népköztársaság hírszerzése mellett (1960–1961). Az Állambiztonsági Bizottság Dzerzsinszkij főiskolájának vezetője (1962–1965) Altábornagy (1956)

№ 55

**Доповідна записка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
на адресу 2-го відділу 4-го Управління КДБ при
РМ СРСР щодо арешту групи угорців на Закарпатті
за вияв солідарності з Угорською революцією
у листопаді 1956 року**

27 листопада 1957 року

Совершенно секретно

Экз. № 2

4 Управление
27 ноября [19]57
4/1/6190

НАЧАЛЬНИКУ 2 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ СССР — Полковнику

тов. ХАМАЗЮКУ И.В.
город Москва

В докладной записке № 4/1/5719³⁴⁰ от 30 октября 1957 года Вам сообщалось о том, что проведенными УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области агентурно-оперативными мероприятиями было установлено, что разрабатываемые по агентурному делу «Накипь» — СЕЙЧИ Александр, ОРМОШ Мария, ОРМОШ Стефан, СЕЙЧИ Барнабаш в ноябре 1956 года изготовили и вывесили в с. Косино Береговского района, националистическую повстанческую листовку с призывом к венгерскому населению.

В связи с тем, что СЕЙЧИ А., ОРМОШ М., ОРМОШ С. и СЕЙЧИ Б. после венгерских событий длительное время активно себя не проявляют, УКГБ было принято решение о их задержании и разоблачении следственным путем, а также одновременном производстве обыска в квартире этих лиц.

Осуществляя указанные мероприятия, 30 октября с. г. УКГБ были задержаны и допрошены:

1. ОРМОШ Мария Иосифовна, 1939 года рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского района, происходит из кулацкой семьи, по национальности венгерка, член ВЛКСМ, образование среднее, до ареста работала учительницей НСШ села Чома, отец которой в 1949 году осужден к 25 годам ИТЛ, где и умер.
2. ОРМОШ Стефан Иосифович, 1940 года рождения, по национальности венгр, брат ОРМАШ Марии.

³⁴⁰ Не публікується.

55.

**Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének
jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának
a kárpátaljai magyar fiatalok letartóztatásáról**

1957. november 27.

Szigorúan titkos
2. számú példány

4. Csoportfőnökség
1957. november 27.
4/1/6190

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. Osztálya vezetőjének

I. V. Hamazjuk ezredes elvtársnak
Moszkva

Az 1957. október 30-ai 4/I/5719. számú jelentésben³⁴⁰ tájékoztattuk Önt arról, hogy az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége által végrehajtott ügynöki-operatív intézkedések alapján megállapítást nyert, hogy a „Nakip” csoportdosszié alapján feldolgozás alatt álló Szécsi Sándor, Ormos Mária, Ormos István, Szécsi Barnabás 1956. novemberében elkészítettek és a Beregszászi járás Mezőkaszony faluban kifüggesztettek egy nacionalista lázító röplapot, ami felhívást tartalmazott a magyar lakossághoz.

Azzal összefüggésben, hogy Szécsi S[ándor], Ormos M[ária], Ormos I[stván] és Szécsi B[arnabás] a magyarországi eseményeket követően hosszú ideig nem bizonyultak aktívnak, a Csoportfőnökség határozatot hozott őrizetbe vételükről és vizsgálati úton történő leleplezésükről, valamint egyidejűleg a lakásukon tartandó házkutatásról.

Az említett intézkedések végrehajtásakor, ez év október 30-án a Csoportfőnökség őrizetbe vette és kihallgatta:

1. Ormos Mária, született 1939-ben, a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásában Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, kulák családból származik, magyar nemzetiségű, a Komszomol tagja, középfokú végzettségű, letartóztatásáig tanító-

³⁴⁰ Nem közöljük.

3. СЕЙЧИ Александр Александрович, 1939 года рождения, уроженец и житель гор. Косино, из рабочих, венгр, член ВЛКСМ, работал учителем в НСШ села Поповское.
4. СЕЙЧИ Барнабаш Александрович, 1938 года рождения, уроженец с. Косино, венгр, работает учителем СШ в с. Косино.

На предварительном расследовании ОРМОШ Мария Иосифовна, ОРМОШ Стефан Иосифович и СЕЙЧИ Александр Александрович сознались в изготовлении ими антисоветской националистической листовки, на основании чего 31 октября с. г. на них была получена санкция на арест, а СЕЙЧИ Барнабаш освобожден.

На допросе ОРМАШ М.И.³⁴¹ показала, что под влиянием прослушанных контрреволюционных радиопередач из Венгрии она, СЕЙЧИ А.А. и ОРМОШ С.И. у нее в квартире договорились написать антисоветскую листовку с призывом к венгерскому населению Закарпатья бороться против Советской власти и оказывать помощь мятежникам.

Такая листовка, как показала ОРМОШ М., была написана лично ей, а текст выработан совместно, после чего она была вывешена в газетной витрине с. Косино ее братом ОРМАШ Стефаном и СЕЙЧИ Александром.

Эти показания на допросе в основном подтвердил и СЕЙЧИ Александр, однако последний заявил, что после изготовления с его участием указанной листовки, он ушел домой и только впоследствии со слов ОРМОШ Марии узнал, что указанная листовка была прикреплена на газетной витрине ее братом — ОРМОШ Стефаном.

ОРМОШ же Стефан показал, что, будучи обижен на Советскую власть за арест своего отца и под влиянием призывов из Венгрии к венгерскому населению Закарпатья уничтожать колхозы, изгонять коммунистов и русских, он 2 ноября придя домой стал писать антисоветскую листовку. В это время к нему присоединились пришедшие ОРМОШ Мария и СЕЙЧИ Александр.

ОРМОШ Стефан утверждает, что указанная листовка была написана и вывешена лично им.

Расследованием установлено, что эта листовка была изготовлена названными лицами по собственной инициативе и о ее изготовлении знали сестра ОРМАШ Марии — ОРМОШ Елизавета и ее мать.

Ввиду того, что в показаниях арестованных имеются противоречия, УКГБ готовятся материалы на проведение повторной графической экспертизы и принимаются меры к устранению отмеченных противоречий в показаниях арестованных.

О результатах следствия будем информировать.

³⁴¹ Тут і далі в документі правильно: «Ормош».

nőként dolgozott Tiszacsoma falu hétosztályos iskolájában, apja, akit 1949-ben szovjetellenes agitációért 25 év javító munkatáborra ítéltek, ott meghalt.

2. Ormos István, született 1940-ben, magyar nemzetiségű, Ormos Mária testvére.

3. Szécsi Sándor, született 1939-ben, Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, munkás családból származik, magyar, a Komszomol tagja, tanítóként dolgozott Csonkapapi falu hétosztályos iskolájában.

4. Szécsi Barnabás, született 1938-ban, Mezőkaszony faluban, magyar, hétosztályos iskola tanítójaként dolgozott Mezőkaszonyban.

Az előzetes vizsgálat alapján Ormos Mária, Ormos István és Szécsi Sándor beismerték, hogy szovjetellenes nacionalista röplapot készítettek, aminek alapján ez év október 31-én jóváhagyást kaptunk a letartóztatásukra, Szécsi Barnabás pedig szabadlábra került.

A kihallgatáson Ormos M[ária] bevallotta, hogy a magyarországi ellenforradalmi rádióadások hatására ő, Szécsi S[ándor] és Ormos István az ő lakásán megállapodtak, hogy szovjetellenes röplapot írnak Kárpátalja magyar lakosságához azzal a felhívással, hogy harcoljanak a szovjet hatalom ellen és nyújtsanak segítséget a felkelőknek.

Ezt a röplapot, amint azt Ormos M[ária] vallotta, személyesen ő írta, a szöveget pedig közösen dolgozták ki, ami után azt a testvére, Ormos István és Szécsi Sándor kifüggesztették Mezőkaszony falu faluújságára.

Ezeket a vallomásokat a kihallgatáson alapvetően megerősítette Szécsi Sándor is, aki ugyanakkor kijelentette, hogy miután részt vett az említett röplapnak az elkészítésében, hazament, és csak a későbbiekben, Ormos Mária elbeszéléséből tudta meg, hogy a testvére, Ormos István az említett röplapot kifüggesztette az újságos vitrinbe. Ormos István azt vallotta, mivel haragudott a szovjet hatalomra az apja letartóztatása miatt, továbbá a Magyarországról Kárpátalja magyar lakosságához intézett felhívások hatására, miszerint semmisítsék meg a kolhozokat, üldözzék el a kommunistákat és az oroszokat, november 2-án amint hazament, elkezdett írni egy szovjetellenes röplapot. Ekkor érkezett és csatlakozott hozzá Ormos Mária és Szécsi Sándor.

Ormos István állítja, hogy az említett röplapot ő maga írta és függesztette ki.

A vizsgálat megállapította, hogy ezt a röplapot az említett személyek saját kezdeményezéséből készítették, és annak elkészítéséről tudott Ormos Mária nővére, Ormos Erzsébet és annak édesanyja.

Tekintettel arra, hogy a letartóztatottak vallomásaiban ellentmondások vannak, a Csoportfőnökség anyagokat készít az ismételt grafológiai vizsgálatához, és intézkedéseket tesz a letartóztatottak vallomásaiban az említett ellentmondások kiküszöbölésére.

A vizsgálat eredményeiről tájékoztatást fogunk adni.

AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖKSÉGE
VEZETŐJÉNEK HELYETTESE

ZUBATYENKO alezredes

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ
СМ УКРАИНСКОЙ ССР — ПОДПОЛКОВНИК

n/n

(ЗУБАТЕНКО)

Верно: Ст. опер. уполн. 4 Упр. КГБ при СМ УССР

майор [Підпис] (Болдин)

Черновик уничтожен [Підпис Болдіна]

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1 — Спр. 1331. — Арк. 86–87.

Завірена копія. Машинопис.

Hiteles: Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség operatív főmegbízottja –

[Aláírás]

(Bolgyin) őrnagy

A piszkozat megsemmisítésre került [Bolgyin aláírása]

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára]. f. 1.
op. 1. gy. 1331. 86–87. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 56

Пояснення радянського агента А. Балого з приводу його контактів з В. Балогом та ставлення до подій Угорської революції 1956 року

29 листопада 1957 року

копія

В УПРАВЛЕНИЕ КГБ ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

от БАЛОГ Андрея Андреевича³⁴²

ОБЪЯСНЕНИЕ

Будучи учеником 9 класса Ужгородской средней школы № 11 Закарпатской области, я ездил в г. Ужгород на занятия поездом. Со мной ездили ребята из соседних сел. Я сам проживал в то время в с. Чоп Закарпатской области. Ввиду того, что ехать приходилось целый час, мы играли в шахматы в поезде. Так, однажды, играя в шахматы, к нам подсел один поездной мастер по фамилии БАЛОГ Василий. Мы с ним сыграли несколько партий в шахматы и в будущем он часто подсаживался к нам и мы с ним играли в шахматы. Он рассказал, что сам из Чопа и попросил, чтобы я зашел к ним когда-нибудь в ближайший свободный день. Так мы с ним познакомились и стали вместе ходить в кино и на танцы.

В это же время я работал помощником киномеханика в Чопе, и мы часто с ним ходили вместе в кино, когда это позволяло свободное время потому, что он сам занимался в вечернее время в школе, а я тоже занимался. Я был у них дома несколько раз. Сам он родом из семьи священника, его сестра занималась в то время в музыкальной школе, младший брат занимался в войсках.

БАЛОГ Василий работал поездным мастером и кормил всю семью. Он до сегодняшних дней работает в этой должности. Его сестра потом вышла замуж.

Когда я поступил в 1956 году в Одесский электротехнический институт связи, Василий мне обещал, что будет мне писать и просил, чтобы я тоже переписывался с ним. Мы договорились о взаимной переписке.

После венгерских событий в октябре–ноябре [19]56 г. Василий в двух письмах сообщил мне о происходивших в Венгрии событиях, о которых я знал по газетам и слышал по радио. В этих письмах он писал, что в Венгрии был путч и, что на несколько дней удалось в Венгрии установить старый порядок. При этом он говорил, что революционеры-путчисты получали поддержку от

³⁴² Див. також документ № 57.

56.

Balog András kárpátaljai főiskolai hallgató „igazoló jelentése” Balog Vaszilij csapi lakossal folytatott beszélgetéseiről és az 1956-os magyarországi forradalommal kapcsolatos véleményéről

1957. november 29.

Másolat

Az Állambiztonsági Bizottság Odesszai Területi Csoportfőnökségének
Balog Andrásról³⁴¹

Igazoló jelentés

Amikor a Kárpátaljai Terület ungvári 11. számú középiskolájának 9. osztályos tanulója voltam, vonattal utaztam Ungvárra az órákra. Velem utaztak a srácok a szomszédos falvakból. Én abban az időben a Kárpátaljai Terület Csap településén éltem. Tekintettel arra, hogy egy egész órát kellett utazni, sakkoztunk a vonaton. Sakkozás-kor egyszer mellénk ült egy Balog Vaszilij [László] nevű vonatmester. Játsoztunk vele néhány sakkjátszmát, és a későbbiekben gyakran leült mellénk és sakkoztunk vele. Elmondta, hogy ő maga Csapra való és megkért engem, hogy nézzek be hozzá valamikor egy közeli szabadnapon. Így megismerkedtünk és kezdtünk közösen moziba és táncolni járni.

Ebben az időben én a mozigépész segédjeként dolgoztam Csapon, és gyakran jártunk együtt moziba, amikor ezt a szabadidőnk engedte, mivel ő az esti időszakban iskolában tanult, és én szintén tanultam. Ő maga papi családból származik, a lánytestvére akkoriban zeneiskolában tanult, az öccse [...] ³⁴²

Balog Vaszilij vonatmesterként dolgozott és etette az egész családot. A mai napig ebben a munkakörben dolgozik. A lánytestvére utána férjhez ment.

Amikor én 1956-ban bekerültem az odesszai Elektrotechnikai Hírközlési Főiskolára, Vaszilij megígérte nekem, hogy írni fog és kérte, hogy én szintén levelezek vele. Megállapodtunk a kölcsönös levelezésben.

Az [19]56. októberi-novemberi magyarországi események után Vaszilij két levélben tájékoztatott engem a Magyarországon végbement eseményekről, amelyekről én tudtam az újságokból és hallottam a rádióban. Ezekben a levelekben azt írta, hogy Magyarországon puccs volt, és néhány nap alatt sikerült Magyarországon megteremteni a régi rendet. Ennek kapcsán azt mondta, hogy a forradalmárok-puccsis-

³⁴¹ Lásd az 57. számú dokumentumot is.

³⁴² Az orosz eredetiben „zanyimalszja v vojcsse” szerepel, ami értelmezhetetlen, mivel ilyen szó az orosz nyelvben nincs.

западных капиталистических государств, которые впредь обещали помогать Венгрии в будущих событиях. Он написал мне также, что путч был подавлен венгерскими коммунистами и советскими войсками, которые были введены в Венгрию. Он писал, что сам видел советские танки, проходящие мимо Чопа и идущие в Венгрию. После подавления путча многие венгры из Венгрии убежали на Запад. Он сообщил мне даже число сбежавших.

Далее он писал, что на Западе все в трауре в связи с неудавшимся путчем. В своих последующих письмах он сообщал, что «венгерский вопрос» будет рассмотрен в ООН и, что они, наверное, восстановят порядок в Венгрии. При этом он соболезнавал, что долго «венгерский вопрос» не ставится на повестку дня ООН. Потом он перестал писать мне об этих событиях.

Когда я поехал зимой домой на каникулы, в феврале 1957 г., он мне еще раз рассказывал об этих событиях, т. е. о событиях в Венгрии в октябре–ноябре 1956 г. Он рассказал, что вначале все было на стороне путчистов. Путчистам удалось захватить радицентр в Будапеште и несколько дней они держали студию в своих руках. По радио выступал кардинал МИНДСЕНТИ; все передачи проходили в духе старых времен, о которых он знает. Василию сейчас 25–26 лет и то время, когда в Закарпатье был еще венгерский капиталистический режим, он хорошо помнит.

Его отец, как уже упоминалось выше был священником, мать считалась в то время аристократического происхождения. В своих рассказах он рассказывал, что они имели свой большой дом в селе, отец его пользовался уважением и что им жилось в то время очень хорошо. Вот такие времена и были восстановлены в Венгрии на несколько дней после путча, — говорил он.

Он рассказывал, что передавались старые песни, говорили писатели, которые до ныне не выступали в прессе, и, что Запад торжествовал победу. Он рассказывал мне, что в то время, когда начался путч, была на границе около Чопа такая суматоха, что можно было свободно перебраться в Венгрию. Так, по его словам, и поступили несколько ребят из соседних сел Чопа, в частности из того села, где когда-то они жили.

Он говорил, что сам, будучи поездным мастером, мог бы перебраться в Венгрию, но его удерживала семья, ибо он не смог бросить семью на произвол судьбы. Он говорил, что уже восстановить путч невозможно и теперь уже все урегулировалось в Венгрии, но еще можно ждать еще от ООН что-нибудь. Он был убежден, что ООН вынесет какое-то решение, которое вернет все по-старому.

Вася говорил, что если что-нибудь снова случится в Венгрии, то он обязательно сообщит мне. Но ввиду того, что за ним могут следить, он просил меня, чтобы я дал ему какой-нибудь код, по которому он мог бы мне писать.

Еще в детстве я читал книгу Жюльверна «Шандор Матяш»³⁴³, в которой был описан один интересный код. Тогда я увлекся этим и сам составил себе такой код. Я ему обещал, что напишу в письме как он устроен. Вася говорил так-

³⁴³ Так у тексті, мається на увазі роман французького письменника Жуля Верна «Матіас Шандор».

ták támogatást kaptak a nyugati kapitalista államoktól, amelyek előre megígérték ezt Magyarországnak az elkövetkező eseményekben. Azt is írta nekem, hogy a puccsot a magyar kommunisták és a szovjet csapatok verték le, amelyek bevonultak Magyarországra. Azt írta, hogy látta a Csap mellett elhaladó és Magyarországra menő szovjet tankokat. A puccs leverése után sok magyar Magyarországról Nyugatra menekült. Ő még a menekültek számáról is tájékoztatott.

A továbbiakban azt írta, hogy Nyugaton mindenki gyászol a sikertelen puccsal összefüggésben. Az utána következő leveleiben tájékoztatott arról, hogy a „magyar kérdést” meg fogják tárgyalni az ENSZ-ben, és valószínűleg helyreállítják a rendet Magyarországon. Közben sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a „magyar kérdés” nem kerül az ENSZ napirendjére. Utána felhagyott azzal, hogy ezekről az eseményekről írjon.

Amikor 1957 februárjában hazamentem téli szünetre ő még egyszer beszélt ezekről az eseményekről, vagyis az 1956. október-novemberi magyarországi eseményekről. Elmesélte, hogy kezdetben mindenki a puccsisták oldalán volt. A puccsistáknak sikerült elfoglalni a rádióközpontot Budapesten és néhány napig a kezükben tartották a stúdiókat. A rádióban felszólalt Mindszenty bíboros. Minden adás a neki ismerős régi idők szellemében folyt. Vaszilij most 25–26 éves, és jól emlékszik arra az időre, amikor Kárpátalján még magyar kapitalista rendszer volt.

Apja, ahogyan arról fentebb már szó esett, pap volt, az anyja abban az időben arisztokrata származásúnak számított. Az elbeszéléseiben elmondta, hogy saját nagy házuk volt a faluban, az apja tiszteletnek örvendett és abban az időben nagyon jól éltek. Lám, ezeket az időket állították vissza Magyarországon néhány napra a puccs után – mondta.

Elmesélte, hogy régi dalokat közvetítettek, írók beszéltek, akik mostanáig nem szólaltak meg a sajtóban, és a Nyugat a győzelmet ünnepelte. Elmondta nekem, hogy abban az időben, amikor a puccs kezdődött, a határon Csap mellett olyan zűrzavar volt, hogy szabadon át lehetett jutni Magyarországra. Szavai szerint néhány gyerek így is tett a Csappal szomszédos falvakból, többek között abból a faluból is, ahol valamikor ők éltek.

Elmondta, hogy mint vonatmester ő maga is át tudott volna jutni Magyarországra, de a család visszatartotta, mert nem tudta a családját a sorsára hagyni. Azt mondta, már nem lehet újra kezdeni a puccsot, és most már minden elrendeződött Magyarországon, de még várni lehet valamit az ENSZ-től. Meg volt győződve arról, hogy az ENSZ hoz olyan határozatot, amely visszaállítja a régi helyzetet.

Vászja azt mondta, hogy ha valami újra történik Magyarországon, arról feltétlenül tájékoztat. De tekintettel arra, hogy őt figyelhetik, megkért engem, hogy adjak neki valamilyen kódot, ami szerint tud írni nekem.

Még gyermekkoromban olvastam Verne Gyula³⁴³ „Sándor Mátyás” című könyvét, amelyben le volt írva egy érdekes kód. Akkor komolyan érdeklődtem iránta és magam állítottam össze a magam számára ilyen kódot. Megígértem neki, hogy megírom neki levélben, hogyan működik. Vászja azt is mondta, hogy rendszeresen fog

³⁴³ Az eredeti orosz nyelvű szövegben hibásan „Julesvern”-nek írták.

же, что он будет мне регулярно писать каждую неделю раз и, чтобы я обязательно отвечал на его письма, чтобы наша переписка не окончилась и не прервалась.

Вася мне рассказывал о своих товарищах, которые разделяли его мнение, а именно о БАЛОГ Федоре и ВОЯЧЕК Александре.

БАЛОГ Федор, уроженец Чопа, ровесник Василия. До призыва в ряды Советской Армии работал в депо станции Чоп. После демобилизации он поступил на прежнюю работу. Отца не имеет. Живет один с матерью, ни братьев, ни сестер также не имеет.

Они, т. е. Федор и Василий, вместе занимались в вечерней школе ст. Чоп.

Федор также высказывал мнение, что он тоже мог бы сбежать в Венгрию, если бы не его мать. Живут они с матерью бедно, один Федор работает только, мать его уже старая женщина.

Василий дружит с Федором, они занимались даже в одном классе в школе. Федору о событиях рассказывал Василий, а также он слушал о них по радио соседей, а также у Василия.

ВОЯЧЕК Александр — работает путеобходчиком. Живет один с отцом-стариком и матерью. Он также один кормит всю семью. Еще при старой власти в Закарпатье он работал помощником киномеханика. Ему предлагали пойти работать в Будапешт либо механиком, либо работать на киностудии. Он тогда не согласился, будучи единственным сыном в семье. После установления Советской власти в Закарпатье, он сразу пошел работать на станцию, чтобы кормить семью. В войне, как Василий и Федор, я имею ввиду 2 империалистическую войну, он не участвовал.

ВОЯЧЕК тоже высказывал возможность перебега в Венгрию. Ему сейчас 30–35 лет, вполне взрослый человек, придерживается мнения, что при старом режиме жилось лучше. Поэтому он тоже с интересом следил за событиями.

Это все рассказал мне Василий во время наших разговоров. Лично меня он не спрашивал желаю или желал бы я перебежать в Венгрию, но обещал, что будет извещать меня о событиях.

После того, как я вернулся в Одессу после каникул, он еще несколько раз писал мне о заседаниях ООН и о том, что в Венгрии все уже упрочилось и пожалуй теперь, уже и не изменится.

В своих последующих письмах он уже перестал упоминать об этом. Наша переписка, правда, была очень редкой, но она не прекратилась.

Во время летних каникул он несколько раз еще коснулся этого вопроса. Он до ныне дружит с БАЛОГ Федором и ВОЯЧЕКОМ. Имеют ли ВОЯЧЕК и Федор в Венгрии близких родственников мне не известно. Василий имеет. Его дядя проживает в Венгрии, а другой дядя, насколько мне известно, живет в Чехословакии.

В этом учебном году я получал от Васи несколько писем, но они не касались вопросов политического характера, с ВОЯЧЕКОМ и БАЛОГ Федором я не переписываюсь.

írni nekem hetente egyszer, és én feltétlenül válaszoljak a leveleire, hogy a levelezésünk ne szakadjon meg.

Vászja beszélt nekem az elvbarátairól, nevezetesen Balog Fjodorról [Tivadarról] és Vojacsek Alekszandról [Sándor], akik osztják az ő véleményét.

Balog Fjodor Csapról származik, Vaszilijjal egyidős. Amíg be nem hívták a szovjet hadseregbe, Csap állomás depójában dolgozott. Amikor leszerelt, a korábbi munkahelyére lépett be. Nincs apja. Egyedül él az anyjával, se fivére, se nővére nincs.

Ők, vagyis Fjodor és Vaszilij együtt tanultak esti iskolában Csapon.

Fjodor szintén azt mondta, hogy el tudott volna utazni Magyarországra, ha nem lenne az anyja. Az anyjával szegényen élnek, egyedül Fjodor dolgozik csak, az anyja már öreg asszony.

Vaszilij barátkozik Fjodorral, ők még egy osztályban is tanultak az iskolában. Fjodornak az eseményekről Vaszilij mesélt, és hallott róluk a szomszédok rádiójából, valamint Vaszilijnál.

Vojacsek Alekszandr – pályafelügyezőként dolgozik. Egyedül él az öreg apjával és az anyjával. Ő szintén egyedül eteti az egész családot. Még a régi hatalom alatt Kárpátalján egy mozigépész segédjeként dolgozott. Javasolták neki, hogy menjen Budapestre gépészként vagy mozi stúdióba dolgozni. Ő akkor nem egyezett bele, mivel egyetlen fiú a családban. A szovjet hatalom megteremtése után Kárpátalján rögtön elment az állomásra dolgozni, hogy etesse a családot. A háborúban, értem ez alatt a második imperialista háborút, nem vett részt, mint Vaszilij és Fjodor.

Vojacsek szintén beszélt arról a lehetőségről, hogy átmeneküljön Magyarországra. Ő most 30–35 éves, teljesen felnőtt ember, az a véleménye, hogy a régi rendszer alatt jobban éltek. Ezért ő szintén érdeklődéssel figyelte az eseményeket.

Mindezt Vaszilij mondta el nekem beszélgetéseinkkor. Személyesen engem nem kérdezett, hogy akarok-e vagy akartam-e átszökni Magyarországra, de megígérte, hogy tájékoztatni fog az eseményekről.

Azt követően, hogy a szünet után visszatértem Odesszába, még néhány alkalommal írt az ENSZ ülészekairől és arról, hogy Magyarországon már minden megszilárdult, és most már nem is változik meg.

Az ezt követő leveleiben már felhagyott ennek említésével. Levelezésünk, igaz, nagyon ritka volt, de nem maradt abba.

A nyári szünet alatt néhányszor még érintette ezt a kérdést. Mostanáig barátkozik Balog Fjodorral és Vojacsekkel. Nem tudom, hogy Fjodornak és Vojacseknek vannak-e közeli rokonai Magyarországon. Vaszilijnek vannak. A nagybátyja Magyarországon él, a másik, amennyire én tudom, Csehszlovákiában lakik.

Ebben a tanévben Vaszilijtól néhány levelet kaptam, de nem érintett politikai jellegű kérdéseket, Vojacsekkel és Balog Fjodorral nem levelezek.

Amikor még téli szüneten voltam, Vaszilijjal beszélgetve elmondtam neki, hogy még ha sikerült is volna átszöknie Magyarországra, a helyzete nem lett volna jobb. Hiszen itt már jó munkája van és nem keres rosszul, ráadásul nem lehet eldobni a családot, az anyját. Azon kívül 25 évesen gondolnia kell a jövőjére, így pedig az ismeretlenségbe vetődött volna. Egyetértett velem, hogy a családot tényleg nem dobhatja

Будучи еще на зимних каникулах, и, беседуя с Василием я говорил ему, что даже если бы ему и удалось перебежать в Венгрию, то его положение не улучшилось бы. Ведь здесь он уже имеет хорошую работу и неплохо зарабатывает и к тому же нельзя бросать семью, мать. К тому же в 25 лет он должен думать о своем будущем, а так он просто бросился бы в неизвестность. Он согласился со мной, что семью действительно ему нельзя бросить и, что он неплохо зарабатывает, но говорил, что он так должен работать всю жизнь, а в Венгрии ему может быть могло бы житья лучше, ведь там дядя помогал бы семье и ему было бы меньше хлопот. Федор вполне согласился, что он не может и не имеет права бросить мать и что все это все равно ни к чему бы не привело. Он обосновал это тем, что после установления порядка в Венгрии его все равно бы вернули бы обратно в СССР и тогда было бы еще хуже.

ВОЯЧЕК говорил, что он сам венгр и ему очень хотелось бы жить в Венгрии и что может быть еще Кадар Януш договорится с Советским правительством, что венграм, живущим в Закарпатье разрешат переехать в Венгрию.

Он говорил, что хотя он и хотел убежать, но без семьи он не может уйти. Он говорил, что он надеялся, что Закарпатье или районы с венграми перейдут к Венгрии и что он это хотел бы и ждал это от путча.

Вася мне теперь не пишет, не знаю, как его намерения и как он сейчас живет.

Я лично виноват, что раньше не сказал об этом органам КГБ и что они не смогли раньше принять мер к данным товарищам.

БАЛОГ Андрей.

29.XI-57 г.

ВЕРНО: О/у 3 отделения 4 отдела УКГБ при СМ УССР
по Одесской области — лейтенант
[Підпис] (ЯКОВЛЕВ)

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 91–93.
Завірена копія. Машинопис.*

el, és nem keres rosszul, de, mint mondta, így egész életében dolgoznia kell, Magyarországon pedig lehet, hogy jobban élhetett volna, hiszen ott a nagybácsi, segített volna a családnak és neki, kevesebb lett volna a fáradtság. Fjodor teljesen egyetértett az-
zal, hogy nem tudja és nincs is joga eldobni az anyját, és hogy mindez végül semmi-
re nem vezetett volna. Ezt arra alapozta, hogy a magyarországi rendteremtés után őt
úgyis visszaküldték volna a Szovjetunióba, és akkor még rosszabb lett volna.

Vojacsek azt mondta, hogy ő magyar és nagyon szeretne Magyarországon élni,
és lehet, hogy Kádár János még megegyezik a szovjet kormányval, hogy a Kárpátalján
élő magyaroknak megengedik, hogy átköltözzenek Magyarországra.

Azt mondta, hogy habár el akart menekülni, de a családja nélkül nem tud elmen-
ni. Azt mondta, hogy reménykedett, hogy Kárpátalja vagy a magyar lakosságú járá-
sok átkerülnek Magyarországhoz, és ő ezt szerette volna és ezt várta a pucstól.

Vászja most nem ír nekem, nem tudom, hogy mi a szándéka, és hogyan él most.

Személyesen tehetek arról, hogy korábban nem értesítettem erről a KGB-szer-
veket, amelyek nem tudtak korábban intézkedni a nevezett elvbarátaival szemben.

Balog András

1957. november 29.

Hiteles: Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Odesszai Területi Csoportfőnöksége 4. Osztálya 3. alosztálya operatív megbízottja

[Aláírás]

Jakovlev hadnagy

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1331. 91–93. lap

Hiteles másolat.. Gépirás.

№ 57

**Повідомлення УКДБ при РМ УРСР в Одеській
області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
про А. Балога**

10 грудня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. № 1

НАЧАЛЬНИКУ 4 УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ
УКРАИНСКОЙ ССР — подполковнику

тов. ШУЛЬЖЕНКО Б.С.
гор. Киев

копия: НАЧ. УКГБ ПРИ СМ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ
ОБЛАСТИ — подполковнику

тов. САВЧУК
гор. Ужгород

В августе с. г. УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области ориентировало УКГБ при СМ УССР по Одесской области о том, что ими разрабатывается как венгерский националист Балог Василий Александрович, высказывающий изменнические намерения.

По этим же данным Балог В.А. поддерживает письменную связь со студентом Одесского электротехнического института связи Балог Андреем Андреевичем, 1937 года рождения, уроженцем гор. Ужгорода, венгром, который оказался нашим агентом «АНДРЕЕВЫМ».

Из их переписки также усматривается, что «АНДРЕЕВ» разделял изменнические намерения Балог В.А. и по его просьбе разработал код для ведения зашифрованной переписки, так как объект разработки высказывал опасение контроля его писем.

«АНДРЕЕВ» был завербован в апреле 1957 года.

В результате проверки каких-либо компрометирующих материалов, как в отношении его, так и родственников тогда получено не было.

Вскоре после вербовки, «АНДРЕЕВ» стал от встреч с оперработником уклоняться и никаких материалов не представлял.

В беседе с «АНДРЕЕВЫМ», после его возвращения с каникул в сентябре с. г., он каких-либо данных о своих связях по п. Чоп не сообщил.

57.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Odesszai Területi Csoportfőnökségének jelentése az
USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnökségének Balog András főiskolai
hallgatóról**

1957. december 10.

Szigorúan titkos
1. sz. példány

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége vezetőjének
B. Sz. Sulzsenko alezredes elv[társ]nak
Kijev

Másolat: Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Kárpátaljai Csoportfőnöksége vezetőjének
Szavcsuk elvtársnak
Ungvár

Ez év augusztusában az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége tájékoztatta az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Odesszai Területi Csoportfőnökségét arról, hogy Balog Vaszilij Andrejevicset feldolgozás alá vette, mint magyar nacionalistát, aki árulási szándékát hangoztatja. Ugyanezen adatok szerint Balog V. A. levelezési kapcsolatot tart az odesszai Elektrotechnikai Hírközlési Főiskola diákjával, Balog Andrással (született 1937-ben Ungváron, magyar), aki a mi „Andrejev” ügynökünk.

A levelezésükből az is megállapítható, hogy „Andrejev” osztotta Balog V. A. áruló szándékait, és a kérésére kidolgozott egy kódot rejtjelzett levelezés folytatására, mivel a feldolgozás célszemélye aggódott amiatt, hogy ellenőrzik a leveleit.

„Andrejev”-et 1957 áprilisában szerveztük be.

Az ellenőrzés eredményeként akkor nem találtunk semmilyen kompromittáló anyagokat sem rá, sem a rokonait illetően.

A beszerzését követően „Andrejev” elkezdett kitérni az operatív munkatársakkal való találkozó elől, és semmilyen anyagot nem bocsátott rendelkezésünkre.

„Andrejev” a szünetidőből visszatérése után ez év szeptemberében folytatott beszélgetés során semmilyen adatot nem közölt csapi kapcsolatairól.

В связи с поступившими материалами в отношении «АНДРЕЕВА», было принято решение провести обстоятельную беседу с ним с целью разоблачения его в неискренности в работе с органами КГБ и если он откровенно расскажет об изменнических намерениях Балог В.А. на основании имеющихся материалов перевербовать «АНДРЕЕВА» и использовать его в разработке Балог В.А.

29 ноября с. г. с ним была проведена такая беседа, в ходе которой он сообщил, что, проживая в п. Чоп Закарпатской области он был знаком с жителем п. Чоп Балог В.А., который в период венгерских событий, в разговорах с ним, высказывал антисоветские настроения и намерение изменить Родине, однако, в осуществлении этих намерений он якобы колебался, так как боялся оставить проживающую здесь мать.

В отношении кода «АНДРЕЕВ» объяснил, что он его составил по памяти из одного из прочитанных в детстве романов, который переслал Балог В.А., так как он высказывал опасение в контроле за его перепиской.

В отношении Балог В.А. «АНДРЕЕВ» также рассказал, что он происходит из семьи священника, семья его во время буржуазного строя была хорошо обеспеченной, имеет родственников за границей: один его дядя проживает в Венгрии, а другой в Чехословакии.

Кроме того, «АНДРЕЕВ» сообщил, что Балог В.А. познакомил его с жителями п. Чоп Балог Федором и Воячек Александром, которые также разделяют изменнические намерения Балог В.А.

В связи с откровенным и правдивым признанием «АНДРЕЕВА» об антисоветских взглядах и изменнических намерениях Балог В.А. и его друзей, а также признанием им своей вины перед органами КГБ, он был нами перевербован.

В настоящее время «АНДРЕЕВ» направлен на выявление среди студенческой молодежи электротехнического института связи антисоветских элементов, а также на изучение студентов-венгров из Венгерской Народной Республики, занимающихся в Одесских ВУЗ'ах.

Кроме того, «АНДРЕЕВ» будет использован в разработке Балог В.А. и его связей по п. Чоп во время зимних каникул.

ПРИЛОЖЕНИЕ: объяснение «Андреева» на 3-х листах³⁴⁴.

ЗАМ. НАЧ. УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР ПО
ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ — полковник [Підпис]

(ЮФЕРЕВ)

НАЧ. 4 ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ — подполковник [Підпис]

(ШИЛИН)

³⁴⁴ Див. документ № 56.

Az „ANDREJEV”-ről érkezett anyaggal kapcsolatban az a döntés született, hogy tárgyszerű beszélgetést kell vele folytatni azzal a céllal, hogy leleplezzük a KGB-szervekkel folytatott együttműködés során tanúsított őszintétlenségét. Ha őszintén tájékoztat Balog V. A. árulási szándékáról, akkor a rendelkezésünkre álló anyagok alapján ismételen be kell szervezni őt és felhasználni Balog V. A. feldolgozásában.

Ez év november 29-én lefolytattunk vele egy ilyen beszélgetést, amelynek során közölte, hogy amikor a Kárpátaljai Területen, Csapon élt, ismerte Balog V. A. csapi lakost, aki a magyarországi események időszakában folytatott beszélgetéseik során szovjetellenes érzelmeiről tett tanúságot és az volt a szándéka, hogy elárulja a hazáját. Ebben állítólag ingadozik, mert fél itt hagyni az itt élő édesanyját.

A kódot illetően „Andrejev” elmagyarázta, hogy ő ezt emlékezetből állította össze az egyik gyerekkorában olvasott könyvből, amit átadott Balog V. A.-nak, mivel az félt, hogy ellenőrzik a levelezését.

Balog V. A.-val kapcsolatban „Andrejev” azt is elmondta, hogy papi családból származik, a családja a burzsoá rendszer idején jól el volt látva, rokonai vannak külföldön: egyik nagybátyja Magyarországon él, a másik Csehszlovákiában.

Azon kívül „Andrejev” közölte, hogy Balog V. A. megismertette őt Balog Fjodor és Vojacsek Alekszandr csapi lakosokkal, akik ugyancsak osztják Balog V. A. árulási szándékát.

Mivel „Andrejev” nyílt és őszinte vallomást tett Balog V. A. és társai árulási szándékáról, valamint elismerte, hogy bűnt követett el az állambiztonsági szervekkel való munkájában, ismételen beszerveztük.

„Andrejevet” jelenleg arra utasítottuk, hogy az Elektrotechnikai Hírközlési Főiskola hallgatói között tárja fel a szovjetellenes elemek kapcsolatait, valamint tanulmányozza az odesszai felsőoktatási intézményekben tanuló, a Magyar Népköztársaságból érkezett magyar hallgatókat.

Azon kívül a téli szünete idején „Andrejevet” fel fogjuk használni Balog V. A. és csapi kapcsolatainak feldolgozásában.

Melléklet: „Andrejev” „igazoló jelentése” 3 oldalon.³⁴⁴

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Odesszai Területi Csoportfőnökségének helyettes vezetője

[Aláírás]
Juferev ezredes

AZ USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Odesszai Területi Csoportfőnöksége 4. Osztályának vezetője

[Aláírás]
Silin alezredes

4/5/2851 sz.

³⁴⁴ Lásd az 56. számú dokumentumot.

№ 4/2851
«10» декабря 1957 г.
гор. Одесса.

На документі резолюція Б. Шульженка: «тов. Свердлов. Надо чтобы в 1 отделе кто-то специально занимался венгерскими националистами. Это очень важный участок работы! Нужна также агентура и для выхода закордон. Переговорите со мной [Підпис] 13.XII.».

На документі резолюція П. Свердлова: «тов. Шевцову. Проследить за ходом использования агента «Андреева». Переговорите [Підпис] 18.XII.57 г.».

На документі резолюція Шевцова: «т. Долин, т. Бабич. Лично переговорите с тов. Свердловым. Контролируйте разработку «Б» и использование агента «Андреева» [Підпис] 19.XII-57 г.».

На документі відбиток штампугу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 11217 «13» XII.1957 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 88–90.
Оригінал. Машинопис.*

1957. december 10.

Odessza

A dokumentumon B. Sulzsenko határozata olvasható: „Szverdlov elv[társ]. Szükséges, hogy az 1. osztályon valaki külön foglalkozzon a magyar nacionalistákkal. Ez nagyon fontos része a munkának! Szükség van ügynökségre a külföldre történő kijutáshoz is. Beszéljünk erről. [Aláírás] XII. 13.”

A dokumentumon P. Szverdlov határozata szerepel: „Sevcov elvt[ársnak]. Kísérje figyelemmel »Andrejev« ügynök felhasználásának menetét. Beszéljünk. [Aláírás] [19]57. XII. 18.”

A dokumentumon Sevcov határozata: „Dolin, Babics elv[társak]. Személyesen beszéljenek Szverdlov elv[társsal]. Ellenőrizték „B” feldolgozását és „Andrejev” ügynök felhasználását. [Aláírás]. [19]57. XII. 19.”

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 11217. 1957. XII. »13«”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1331. 88–90. lap

Eredeti. Gépirás.

№ 58

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській
області на адресу КДБ при РМ УРСР щодо
боротьби з угорським націоналізмом на території
Закарпатської області**

20 грудня 1957 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Серия «К»

экз. № 1

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КГБ при СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

генерал-майору

товарищу МОРОЗ Н.Т.

гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О результатах агентурно-оперативной работы
по выявлению и разработке венгерских
буржуазных националистов в 1957 г.

I. ОПЕРАТИВНАЯ БАЗА И ОБСТАНОВКА

В 1957 г. оперативная обстановка в Закарпатской области по линии разработки венгерских буржуазных националистов в связи с контрреволюционным мятежом в Венгрии, до некоторой степени осложнилась.

На территории области проживает свыше 120 тыс. венгров сосредоточенных, в основном, в пограничных с Венгрией — Береговском, Виноградовском и Ужгородском районах.

Значительное количество венгров имеет родственные и другие близкие связи в Венгрии, а некоторые в капиталистических странах: Австрии, Западной Германии, США, Англии, Канаде и Франции, с которыми многие лица поддерживают письменную связь.

Продолжительный период времени, до захвата Закарпатья, венгерские контрразведывательные и разведывательные органы усиленно насаждали свою агентуру, создавали из числа венгерских националистов диверсионно-террористические отряды, группы и организации, которые совместно с кулаками, реформатским духовенством, венгерской интеллигенцией и бывшими

58.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentése a „magyar nacionalizmus elleni
harcról” Kárpátalja területén**

1957. december 20.

Szigorúan titkos!

„K” sorozat

1. sz. példány

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettesének
Ny. T. Moroz vezérőrnagy elvtársnak

Kijev

Jelentés

a magyar burzsoá nacionalista elemek felderítésére és feldolgozására
irányuló ügynöki-operatív munka eredményeiről 1957-ben

I. OPERATÍV BÁZIS ÉS HELYZET

1957-ben az operatív helyzet a Kárpátaljai Területen a magyar burzsoá nacionalisták feldolgozásának vonalán, a magyarországi ellenforradalmi lázadással összefüggésben, bizonyos fokig bonyolultabbá vált.

A területen több mint 120 ezer magyar él, akik alapvetően a Magyarországgal határos – Beregszászi, Nagyszőlősi és Ungvári – járásokban koncentrálnak.

A magyaroknak jelentős számban vannak rokonai és más közeli kapcsolatai Magyarországon, néhányuknak pedig kapitalista országokban: Ausztriában, Nyugat-Németországban, az USA-ban, Angliában, Kanadában és Franciaországban, akikkel több személy levelezésben áll.

A magyar hírszerző és kémelhárító szervek jóval Kárpátalja megszerzése előtt kiépítették itt az ügynökségüket, és a magyar nacionalistákból diverziós-terrorista osztagokat, csoportokat és szervezeteket hoztak létre, amelyek a kulákokkal, a református papsággal, a magyar értelmiséggel és az osztrák-magyar hadsereg egykori tisztjeivel sokféle segítséget nyújtottak Kárpátalja Magyarország általi megszállásához.

1939-ben a magyar megszálló hatóságok Kárpátalján fasiszta és fasisztabarát politikai pártokat hoztak létre, amelyek 1944 őszéig aktívan működtek; közülük a legnagyobb létszámúak voltak:

офицерами австро-венгерской армии, оказывали всяческую помощь в оккупации Венгрией Закарпатья.

В 1939 году венгерскими оккупационными властями в Закарпатье были созданы и активно действовали до осени 1944 года фашистские и профашистские политпартии, из числа которых наиболее многочисленными являлись:

«Нилош-Керестеш» — партия «скрещенных стрел» — типичная национал-фашистская партия, программным девизом которой было: «С нацией за нацию». Имела свои организации в гг. Берегово, Мукачево, Ужгороде и др. населенных пунктах.

«Мадьяр-Эйлет-парт» — «Партия мадьярской жизни» — считалась правительственной партией и возглавлялась регентом Хорти. «МЭП» была самой многочисленной, ее членами являлись венгерские торговцы, ремесленники и чиновники, а также реформатское духовенство.

Существовали и некоторые другие буржуазные политпартии и организации, оказывавшие реакционное влияние на население.

За исключением отдельных лиц, все главари этих партий и организаций, а также руководители разведывательных и контрразведывательных служб бежали в 1944 г. с оккупантами на Запад.

Изложенные специфические для Закарпатья данные, характеризовавшие прошлую оперативную обстановку, послужили причиной тому, что во время контрреволюционных событий в Венгрии, венгерские буржуазные националисты активизировали враждебную антисоветскую деятельность, путем распространения антисоветских националистических листовок (было распространено свыше 250 экз.), открытыми антисоветскими националистическими высказываниями, солидаризуясь с террористическими и программными действиями контрреволюционных элементов в Венгрии, на почве чего имели место несколько случаев саботажа и угроз партийно-советскому активу.

После разгрома контрреволюции в Венгрии и укрепления там позиций революционного правительства, среди лиц венгерской национальности антисоветские настроения и высказывания заметно сократились, а открытые проявления со стороны венгерских националистов прекратились вовсе.

Все же контрреволюционные события в Венгрии оказали определенное влияние на антисоветский элемент, усилили стремление среди некоторой части венгров к проведению антисоветской националистической деятельности, чем и характеризуется оперативная обстановка в области в настоящее время.

По агентурным данным отдельные венгерские националисты распространяют мнения о том, что «не все еще потеряно», что «такие события еще повторятся», «мы бой еще не проиграли» и т. д.

Венгерские националисты и другие антисоветские элементы «выжидают момента» для активизации враждебной деятельности и только некоторые из них, среди своих доверительных связей, высказывают антисоветские националистические суждения, ориентируясь при этом на империалистические государства.

– Nyilaskeresztes Párt – tipikus nemzeti-fasiszta párt, amelynek jelszava „Nép-pel a népért!” Szervezetei voltak Beregszász, Munkács, Ungvár városokban és más településeken.

– Magyar Élet Pártja – kormánypártnak tekintették és Horthy kormányzó vezette. A MÉP volt a legnagyobb létszámú [párt], tagjai voltak a magyar kereskedők, iparosok és hivatalnokok, valamint a református papság.

Működtek még más burzsoá politikai pártok és szervezetek, amelyek reakciós befolyást gyakoroltak a lakosságra.

Egyes személyek kivételével ezeknek a pártoknak és szervezeteknek a főkolompasai, valamint a kémelhárító és hírszerző szolgálatok vezetői 1944-ben a megszállókkal Nyugatra menekültek.

A fenti Kárpátaljára jellemző adatok, amelyek az előző operatív helyzetet jellemezték, okozták azt, hogy a magyarországi ellenforradalmi események idején a magyar burzsoá nacionalisták aktivizálták szovjetellenes tevékenységüket, szovjetellenes nacionalista röplapok terjesztése (több mint 250 példányt terjesztettek) és nyílt szovjetellenes nacionalista kijelentések útján, rokonszenvezve a magyarországi ellenforradalmi elemek terrorista és pogrom tevékenységével, melynek talaján néhány esetben előfordult szabotázs és a párt- és tanácsi aktíva megfenyegetése.

A magyarországi ellenforradalom leverése és a forradalmi kormány pozícióinak megerősödése után a magyar nacionalisták körében a szovjetellenes érzelmek és kijelentések érzékelhetően csökkentek, a nyílt megnyilvánulások pedig teljesen abba maradtak.

Mindazonáltal a magyarországi ellenforradalmi események bizonyos hatást gyakoroltak a szovjetellenes elemekre, a magyarok bizonyos részében erősítették a törekvést szovjetellenes nacionalista tevékenység folytatására, ami jelenleg az operatív helyzetet jellemzi.

Ügynöki adatok szerint egyes magyar nacionalisták azt terjesztik, hogy „nincs még minden veszve”, „ezek az események még megismétlődnek”, „még nem veszítettük el a csatát” stb.

A magyar nacionalisták és más szovjetellenes elemek „kivárják a pillanatot” ellességes tevékenységük aktivizálására, közülük néhányan, megbízható kapcsolataik körében, szovjetellenes nacionalista véleményeket hangoztatnak, miközben az imperialista államok felé orientálódnak.

A magyar burzsoá politikai pártok tagjai, a csendőrség néhány korábbi tagja, a régi horthysta hadsereg egykori katonái összegyűlnek valakinek a lakásán és kártyázás, borozgatás ürügyén szovjetellenes nacionalista beszélgetéseket folytatnak.

Tekintettel az 1957-ben kialakult operatív helyzetre, az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége határozott munkát végzett annak érdekében, hogy felderítse a nacionalista elemek és szervezetek bázisát, és megszervezze a magyar burzsoá nacionalisták feldolgozását célzó ügynöki-operatív intézkedéseket.

A területen az 1957. december 20-i állapot szerint a volt pártok tagjai:

- Nyilaskeresztes [Párt] 893 fő
- Magyar Élet Pártja 994 fő

Отдельные лица из числа бывших членов венгерских буржуазных политпартий, жандармов, быв. военнослужащих старой хортистской армии собираются у кого-либо на квартире, где под предлогом игры в карты и распития вина, ведут антисоветские националистические разговоры.

Учитывая сложившуюся в 1957 г. оперативную обстановку, УКГБ проделана определенная работа в целях выявления базы националистического элемента и организации агентурно-оперативных мероприятий по разработке венгерских буржуазных националистов.

На территории области по состоянию на 20 декабря 1957 г. установлено бывших членов партии: –

«Нилош-Керестеш».....	– 893 чел.
«Мадьяр-эйлет-парт».....	– 994 чел.
«Модер-Мигуюлош парт».....	– 84 чел.
Террористов «Собот-чопотош».....	– 129 чел.
быв. венгерских офицеров.....	– 62 чел.
Жандармов.....	– 111 «
Полицейских.....	– 20 «
Возвратилось из мест заключения и проживает на территории области –	
агентов быв. венгерской разведки	– 17 чел.
агентов быв. венгерской к/разведки	– 104 «
жандармов	– 16 «
националистов	– 69 «
членов указанных выше и др. партий	– 243 «
пособников венгерских оккупантов	– 398 «
террористов из отрядов «Собот-Чопотош»	– 48 «
реформатского духовенства	– 21 «

Большинство возвратившихся из заключения осело на прежних местах жительства в городах и рабочих поселках области, работает на промышленных предприятиях, в колхозах и т. д.

Агентура, направленная на изучение этого контингента, каких-либо материалов о проведении организованной антисоветской деятельности бывш. заключенными не представляет, за исключением некоторых данных об угрозах бывшим свидетелям и отдельных антисоветских националистических высказываниях, особенно в период контрреволюционных событий в Венгрии.

УКГБ в 1957 году, с помощью КГБ при СМ УССР были приняты меры по организации агентурно-оперативной работы по линии разработки венгерских буржуазных националистов. В январе 1957 г. создано 5 отделение в составе 4-х оперработников — старшего оперуполномоченного, двух оперуполномоченных и начальника отделения. В штате отделения имеется также переводчик. В Мукачевском и Виноградовском Р/а КГБ, дополнительно введены в штат переводчики венгерского языка, а в Береговском — зам. уполномоченного.

– Magyar Megújulás Pártja	84 fő
– „Szabadcsapatok” és terroristák	129 fő
– egykori magyar tiszték	62 fő
– csendőrök	111 fő
– rendőrök	20 fő
A büntetésletöltés helyéről visszatértek és a területen élnek:	
– az egykori magyar hírszerzés ügynökei	17 fő
– az egykori magyar kémelhárítás ügynökei	104 fő
– csendőrök	16 fő
– nacionalisták	69 fő
– a fent említett és más pártok tagjai	243 fő
– a magyar megszállók cinkosai	398 fő
– a „szabadcsapatok” osztagainak terroristái	48 fő
– református papság	21 fő

A büntetés letöltése után visszatértek többsége a korábbi lakóhelyén telepedett le, a terület városaiban és munkástelepein, ipari üzemekben, kolhozokban stb. dolgozik.

Az ügynökség, amelyet ennek a kontingensnek a tanulmányozására irányítottunk, semmilyen anyagot nem adott a korábban fogvatartottak szervezett szovjetellenes tevékenységéről, kivéve néhány adatot a korábbi tanúk megfenyegetéséről és egyes szovjetellenes nacionalista kijelentésekről, különösen a magyarországi ellenforradalmi események idején.

A Csoportfőnökség 1957-ben az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság segítségével intézkedéseket tett a magyar burzsoá nacionalisták feldolgozásának vonalán az ügynöki-operatív munka megszervezésére. 1957 januárjában létrehozták az 5. alosztályt 4 operatív munkatársból – operatív főmegbízott, két operatív megbízott és a részleg vezetője. Az alosztály státuszában van fordító is. A KGB munkácsi és nagyszőlősi járási apparátusában pótlólag státuszba vettek magyar tolmácsokat, a beregszásziban pedig egy operatív megbízott helyett.

Az operatív állomány, amely a beszámoló évében a magyar burzsoá nacionalisták felderítésén és feldolgozásán dolgozott, a fő erőfeszítést az ügynöki apparátus létrehozására, az operatív nyilvántartás dossziéinak feldolgozására és a magyarországi ellenforradalmi események idején beérkezett nagyszámú jelzés ellenőrzésére helyezte.

II. ÜGYNÖKSÉG

A magyar burzsoá nacionalisták leleplezésére és feldolgozására a Csoportfőnökségen 126 ügynök van. Közöttük 19 ügynök a büntetés letöltése után visszatért személyek közül.

1957-ben a Csoportfőnökség beszervezett 49 ügynököt, közülük 32-t a járási apparátusok, 17 ügynököt a 4. osztály. Többek között beszerveztek 10 ügynököt a büntetés letöltése után visszatért személyek közül.

Основное усилие оперативного состава, работавшего в отчетном году по выявлению и разработке венгерских буржуазных националистов, направлялось на создание агентурного аппарата, разработку дел оперативного учета и проверку имевшихся многочисленных сигналов, поступивших во время контрреволюционного мятежа в Венгрии.

II. АГЕНТУРА

Для выявления и разработки венгерских буржуазных националистов в УКГБ имеется 126 агентов. В том числе 19 агентов из числа лиц, возвратившихся из заключения.

В 1957 году УКГБ завербовано 49 агентов, из них райаппаратами КГБ — 32 и 4 отделом — 17 агентов. В том числе завербовано 10 агентов из числа лиц, возвратившихся из заключения.

Вербовки агентуры проводились в основном из среды молодежи, интеллигенции и возвратившихся из заключения, а также по конкретным делам оперативных учетов.

Из числа вновь завербованной агентуры положительно себя зарекомендовали агенты: «Лакотош», «Данко», «Руди», «Ковач», «Грета», «Чехов» и др., по материалам которых заводились дела оперучета и проводились аресты. Кроме того, от вновь завербованных агентов поступали другие, заслуживающие оперативного внимания, материалы.

В августе 1957 г. завербован агент «Лакотош», 1915 г. рождения, венгр, гр-н СССР, уроженец г. Бейкешчобо (Венгрия), житель села Федорово³⁴⁵ Виноградовского р-на, колхозник. В прошлом венгерский офицер. В период венгерской оккупации служил в карательных органах — начальником тюрьмы политических заключенных.

За совершенные преступления в 1949 г. нашими органами был арестован, а затем осужден к 25 годам ИТЛ. В 1956 г. возвратился из заключения, вступил в колхоз, где работает рядовым колхозником.

За время сотрудничества с нашими органами сообщил об антисоветской деятельности отдельных венгерских буржуазных националистов. Представляет материалы в отношении Кармис Людвиг Павловича, работающего учителем венгерской семилетней школы в с. Заболотье, который возводит клевету на советскую действительность. Среди своего близкого окружения ведет националистические разговоры, оправдывая действия венгерских контрреволюционных элементов.

Аналогичные материалы агент представляет на жителя с. Федорово, Виноградовского р-на Чонгери Густава Густавовича. 1923 г. рождения, который распространяет клевету на политический строй Советского государства и руководителей нашего правительства.

³⁴⁵ Зараз частина с. Пийтерфолво Берегівського р-ну Закарпатської області.

Az ügynökség beszervezését alapvetően az ifúságból, az értelmiségből és a büntetés letöltése után visszatértek közül végeztük, illetve az operatív nyilvántartás konkrét ügyei alapján hajtottuk végre.

Az újonnan beszervezett ügynökök közül jól teljesítettek „Lakatos”, „Danko”, „Rudi”, „Kovács”, „Gréta”. „Csehov” és mások, akiknek az információi alapján operatív nyilvántartási dossziékat nyitottunk és letartóztatásokat hajtottunk végre. Azon kívül az újonnan beszervezett ügynököktől más, operatív figyelemre érdemes, anyagok is érkeztek.

1957 augusztusában szerveztük be „Lakatos” ügynököt, született 1915-ben, magyar, a Szovjetunió állampolgára, Békéscsabáról (Magyarország) származik, a Nagyszőlősi járásban, Tivadarfalva³⁴⁵ lakosa, kolhozparaszt. A múltban magyar tiszt. A magyar megszállás időszakában a büntető szerveknél szolgált a politikai elítéltek börtönének parancsnokaként.

Büntett elkövetése miatt 1949-ben szerveink letartóztatták, azután 25 év javító munkatáborra ítélték. 1956-ban büntetése letöltése után visszatért, belépett a kolhozba, ahol egyszerű kolhozparasztként dolgozik.

A szerveinkkel való együttműködése alatt tájékoztatott egyes magyar burzsoá nacionalisták szovjetellenes tevékenységéről, anyagokat bocsátott rendelkezésre Kartisz [Kertész?] Lajossal kapcsolatban, aki tanárként dolgozik Sárdik falu hétéves magyar iskolájában, és aki rágalmazza a szovjet valóságot. Közvetlen környezetében nacionalista beszélgetéseket folytat, helyesli a magyar ellenforradalmi elemek tevékenységét.

Az ügynök hasonló anyagot bocsátott rendelkezésre a Nagyszőlősi járásban Tivadarfalva lakosára, Csongeri [Csengeri] Gusztávra (született 1923-ban), aki rágalmakat terjeszt a szovjet állam politikai rendszeréről és kormányunk tagjairól.

Ezenkívül az ügynöktől adatok érkeztek más személyekkel kapcsolatban is, akik nacionalista véleményeket hangoztatnak.

Ez év márciusában a KGB beregszászi járási apparátusa a Csoportfőnökség 4. osztályával közösen beszervezte

„Danko” ügynököt – született 1933-ban, a Beregszászi járásban Mezőkaszony faluban és jelenleg is ott lakik, a KOMSZOMOL tagja, a Szovjetunió állampolgára, magyar, befejezetlen felsőfokú végzettségű, hétéosztályos iskolai tanítóként dolgozik.

Az arra vonatkozóan rendelkezésre álló anyagok felhasználásával szervezték be, hogy eltitkolta tartózkodási helyét Odesszában lakó felesége előtt, ahol megnősült, amikor az idegen nyelvek főiskolájának hallgatója volt.

Nem sokkal beszerzése után „Danko” megbízásunk alapján közeli kapcsolatot alakított ki Szécsi Sándorral, aki a továbbiakban elmesélte az ügynöknek, hogy rokonnaival, Szécsi Barnabással, Ormos Istvánnal, Ormos Máriával és Ormos Erzsébettel

³⁴⁵ Jelenleg a Kárpátaljai Terület Nagyszőlősi járásában Tiszapéterfalvához tartozik.

Кроме этого от агента поступили данные в отношении др. лиц, высказывающих националистические суждения.

В марте с. г. Береговским Р/а КГБ совместно с 4 отделом УКГБ завербован агент –

«Данко» — 1933 г. рождения, уроженец и житель с. Косино Береговского р-на, чл. ВЛКСМ, гр-н СССР, венгр, образование незаконченное высшее, работает учителем НСШ.

Завербован с использованием имеющихся материалов о том, что он скрывал свое местонахождение от жены, проживающей в г. Одессе, где он женился, будучи студентом института иностранных языков.

Вскоре после вербовки «Данко», по нашему заданию установил близкие отношения с СЕЙЧИ А.А., который впоследствии рассказал агенту, что он совместно со своими родственниками СЕЙЧИ Барнабашем, ОРМОШ Степаном и ОРМОШ Марией и Елизаветой, в период контрреволюционных событий в Венгрии изготовили и распространили в селе Косино, Береговского р-на, антисоветскую националистическую листовку³⁴⁶.

Эти данные агента нашли свое подтверждение при проведении мероприятия *литера «Н»*, на основании чего на указанную группу лиц было заведено агентурное дело «Накипь», объекты которого в октябре с. г. нами арестованы (см. ниже).

Названный агент также представил материалы на группу учащихся старших классов Косинской СШ в количестве 4 человек, которые являются участниками антисоветской организации «ФКЧ» — «Фекете Чопот» — (Черный отряд), о деятельности которой и наших мероприятиях будет сказано ниже.

Агент «Руди» — 1904 г. рождения, уроженец и житель с. Мужиево Береговского р-на, б/п, гр-н СССР, венгр, работает бригадиром Мужиевского винсовхоза.

Завербован в мае 1957 г. для выявления и разработки венгерских буржуазных националистов в с. Добросилье и в Мужиевском винсовхозе, а также среди лиц, возвратившихся из заключения.

В 1950 г. «Руди» был осужден по ст. 54–10 ч. 1 и 54–13 УК УССР к 25 годам ИТЛ, как быв. член фашистской партии «Нилош-Керестеш» и инструктор молодежной организации «Левенте»³⁴⁷, а также за проведение антисоветской агитации.

³⁴⁶ Абзац виділено двома вертикальними лініями на лівому полі документа.

³⁴⁷ Рух «Левенте» з 1921 і до закінчення Другої світової війни забезпечував в Угорщині військово-підготовку та національно-патріотичне виховання молоді позашкільного віку на підставі т. зв. Закону про фізичну культуру. Поряд із фізичною підготовкою велика увага приділялась релігійно-етичному вихованню. В 1930-х рр. керівництво рухом перейшло до Міністерства оборони. Наприкінці 1944, після приходу до влади нілашистів, члени «Левенте» також були

közösen a magyarországi ellenforradalmi események idején szovjetellenes nacionalista röplapot készítettek és terjesztettek a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában.³⁴⁶

Az ügynök adatait megerősítették a lehallgató technika alkalmazásának eredményei, amelyek alapján az említett személyek csoportjára „Nakip” néven csoportdoszsiét nyitottunk, és a célszemélyeket ez év októberében letartóztattuk (lásd lentebb).

A nevezett ügynök ugyancsak anyagokat bocsátott rendelkezésünkre a mezőkaszonyi középiskola felsőbb osztályaiban tanuló 4 személyből álló csoportra, akik a „FKCS” („Fekete Csapat”) szovjetellenes szervezet résztvevői, melynek tevékenységéről és az intézkedéseinkről lentebb lesz szó.

„Rudi” ügynök – 1904-ben született, a Beregszászi járásban Nagymuzsalyon, ahol most is lakik, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, a nagymuzsalyi borászati állami gazdaság brigádvezetőjeként dolgozik.

1957 májusában szerveztük be a burzsoá nacionalisták, valamint a büntetés letöltése után visszatért személyek leleplezésére és feldolgozására Benya faluban és a nagymuzsalyi borászati állami gazdaságban.

1950-ben „Rudit” az USZSZK Büntető Törvénykönyve 54–10 cikkelye 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] és a 54–13. cikkelye [„aktív tevékenység a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen a burzsoá rendszer idején”] alapján szovjetellenes agitáció folytatásáért, mint a „Nyilaskeresztes” fasiszta párt korábbi tagját és a „Levente”³⁴⁷ ifjúsági mozgalom instruktort 25 év javító munkatáborra ítélték.

1956 májusában a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége 1956. március 24-i rendelete³⁴⁸ alapján kiszabadult a lágerből a büntetett előélet törlésével.

A beszervezéskor „Rudi” beszélt a büntetés letöltése után visszatértekkel, többek között a szovjetellenesnek mutakozó Gleb V.V.-vel való kapcsolatairól.

A velünk való munka alatt az ügynök anyagokat bocsátott rendelkezésünkre Szabó Géza szovjetellenes nacionalista érzelmeiről, aki levelezésben áll az USA-ban élő fiával, ahová Szabónak szándékában áll kiutazni, hogy ott letelepüljön. Ezen kívül az ügynök feldolgozza a büntetés letöltése után visszatért római katolikus papot, I. *Gallambost* és másokat.

1957 júniusában a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4. osztályának 5. alosztálya beszervezte

³⁴⁶ A bekezdést a dokumentum bal margóján két függőleges vonallal emelték ki.

³⁴⁷ A Levente Mozgalom Magyarországon 1921-től a második világháború végéig az ún. testnevelési törvény alapján az iskolából kimaradt fiatalok katonai előképzését és nemzeti szellemű nevelését biztosította. A testnevelés mellett jelentős hangsúlyt fektettek a vallásérkölcsei nevelésre. Irányítását az 1930-as években a Honvédelmi Minisztérium vette át. 1944 végén, a nyilas hatalomátvételt követően a levették is harcba vetették, közülük számosan kerültek a szovjet csapatok és a nyugati szövetségesek fogságába.

³⁴⁸ A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1956. március 24-i rendelete „A politikai, hivatali és gazdasági bűncselekmények miatt büntetésüket letöltött személyek ügyének felülvizsgálatáról”.

В мае 1956 г. он из лагеря был освобожден на основании Указа Президиума Союза ССР от 24 марта 1956 г.³⁴⁸ со снятием судимости.

При вербовке «Руди» рассказал о своих связях с возвратившимися из заключения, в частности, с антисоветски проявлявшим себя ГЛЕБА В.В.

За время работы с нами агент представил материалы об а/с националистических настроениях САБО Гейзы, поддерживающего переписку с сыном, проживающим в США, куда САБО стремиться выехать на жительство. Кроме этого агент разрабатывает, возвратившегося из заключения, римо-католического священника *Голомбоши И.* и др.

В июне 1957 г. 5 отделением 4 отдела УКГБ по Закарпатской области был завербован агент –

«Ковач» — 1923 года рождения, уроженец с. Струмковка Ужгородского района Закарпатской обл., по национальности венгр, гр-н СССР, б/п, со средним образованием, возвратившийся из заключения, работает в арт[еле] «29-го червня», проживает в гор. Ужгороде.

О «Коваче» было известно, что он с 1942 до 1944 г. служил в хортиевской армии солдатом, а затем попал в плен Советской Армии. В 1946 г., возвратившись из лагеря военнопленных некоторое время проживал в селе, а в 1947 г. за нарушение государственной границы был арестован и осужден к 25 ИТЛ. В 1955 году досрочно освобожден и возвратился в г. Ужгород, где проживает и в настоящее время.

На вербовку пошел охотно. В процессе дальнейшей работы агент представил ряд материалов на *Комони*, бывшего хортиевского офицера, который среди некоторых рабочих артели высказывает а/с националистические измышления и возводит резкую клевету на руководителей коммунистической партии Советского правительства.

«Ковач» так же представляет материалы и на других лиц, заслуживающих внимания.

II. ОПЕРАТИВНЫЕ УЧЕТЫ

По состоянию на 20 декабря 1957 г. в УКГБ по линии разработки венгерских националистов состоит на учете 50 чел., из них по делам-формулярам 20 чел., по ДПОП 30 чел., в том числе 3 ДПОП групповых на 9 чел.

В 1957 г. заведено 6 дел-формуляров и два агентурных дела. Последние оперативно реализованы.

Оперативный интерес представляло, заведенное в июне 1957 г. Виноградовским Р/а КГБ, агентурное дело «Мятежники». Основанием для заведения

направлені на фронт, багато було взято в полон радянськими військами та західними союзниками.

³⁴⁸ Указ Президії ВР СРСР від 24 березня 1956 р. «Про розгляд справ осіб, які відбувають покарання за політичні, посадові і господарські злочини».

„Kovács” ügynököt – 1923-ban született, a Kárpátaljai Terület Ungvári járás Szürte falujában, nemzetisége magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártonkívüli, középfokú végzettségű, a büntetése letöltése után tért vissza, a „Június 29” elnevezésű munkaközösségben dolgozik, Ungváron él.

„Kovácsról” ismert volt, hogy 1942-től 1944-ig a horthysta hadseregben szolgált katonaként, azután a szovjet hadsereg fogságába esett. 1946-ban visszatért a hadifogolytáborból, bizonyos ideig a faluban élt, 1947-ben határsértés miatt letartóztatták és 25 év javító munkatáborra ítélték. 1956-ban idő előtt szabadult és visszatért Ungvárra, ahol jelenleg is él.

A beszervezést szívesen vállalta. A további munka során az ügynök egy sor anyagot bocsátott rendelkezésre *Komosi* volt horthysta tisztre, aki a szövetkezet néhány munkása között szovjetellenes nacionalista koholmányokat hangoztat és éles rágalmakat szór a kommunista párt és a szovjet kormány vezetőire.

„Kovács” ugyancsak anyagokat bocsát rendelkezésre más, érdeklődésre számot tartó személyekre is.

III. OPERATÍV NYILVÁNTARTÁSOK

Az 1957. december 20-ai állapotnak megfelelően a Csoportfőnökségen a magyar nacionalisták feldolgozásának vonalán 50 személy szerepel a nyilvántartásban, közülük Figyelő-dosszié alapján 20 fő, EOED alapján 30 személy, köztük 3 csoportos előzetes operatív ellenőrzési dosszié 9 személyre.

1957-ben 6 Figyelő-dossziét és 2 csoportdossziét nyitottunk. Utóbbiakat operatíván realizáltuk.

Operatív érdeklődésre tart számot a KGB nagyszőlősi járási apparátusa által nyitott „Mjatyezsnyiki” csoportdosszié. A dosszié megnyitásához azok az ügynöki adatok szolgáltak alapul, miszerint a nagyszőlősi 3. számú magyar középiskolában tanuló fiatalok csoportját azzal gyanúsították, hogy szovjetellenes nacionalista röplapokat készítettek és terjesztettek.

„Csornij” ügynökön keresztül megállapítottuk, hogy az említett iskola 10. osztályában tanuló ILLÉS [József], VARGA [János], MILOVÁN [Sándor], DUDÁS [István] szervezett szovjetellenes tevékenységet folytattak, szovjetellenes röplapok készítésével és terjesztésével foglalkoztak. Azt tűzték ki célul, hogy a magyar fiatalokból nacionalista földalatti szervezetet hozzanak létre a Nagyszőlősi járásban.

A „Mjatyezsnyiki” csoportdosszié célszemélyeinek kézírásait a röplapokkal együtt elküldtük grafológiai vizsgálatra, amely megállapította, hogy a szovjetellenes röplapot a csoportdosszié célszemélye, ILLÉS írta.

1957. június 24-én a Csoportfőnökség Illés, Dudás, Varga, Milován és Kovács ellen büntetőeljárást indított. Valamennyiüket ugyanazon a napon őrizetbe vették, majd letartóztatták.

A vizsgálat megállapította, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás időszakában 1956. október-novemberben Illés József, aki az ellenforradalmi lázadók híve volt, elhatározta, hogy szovjetellenes röplapot ír és terjeszt a falu lakosai kö-

дела послужили агентурные данные о том, что группа молодежи из числа учащихся венгерской средней школы № 3 в г. Виноградово подозревалась в изготовлении и распространении антисоветских националистических листовок.

Через агента «Черный» было установлено, что учащиеся 10 класса названной школы — ИЛЛЕШ, ВАРГА, МИЛОВАН, ДУДАШ, проводили организованную антисоветскую деятельность, занимались изготовлением и распространением антисоветских листовок. Ставили своей целью создание националистического подполья из числа венгерской молодежи на территории Виноградовского р-на.

Отобранные почерка объектов агентурного дела «Мятежники» вместе с листовками были направлены на графическую экспертизу, которая установила, что антисоветские листовки были написаны объектом аг. дела ИЛЛЕШ.

24 июня 1957 г. УКГБ в отношении ИЛЛЕШ, ДУДАШ, ВАРГА, МИЛОВАН и КОВАЧ было возбуждено уголовное дело. Все они были в тот же день задержаны и впоследствии арестованы.

Следствием установлено, что в период контрреволюционного мятежа в Венгрии, в октябре–ноябре 1956 г., ИЛЛЕШ Иосиф, будучи сторонником контрреволюционных мятежников, решил написать и распространить среди населения города антисоветские листовки с призывом к венгерскому населению Закарпатья поддерживать мятежников. Об этом 4 ноября 1956 г. он рассказал своему сослуживцу ВАРГЕ Ивану, который разделил его мнение и изъявил свое согласие оказать помощь в изготовлении листовок.

По существу этого факта ИЛЛЕШ на допросе 1 июля 1957 г. показал: «Все требования мятежников я считал вполне правильными и решил написать листовки с призывом к мадьярскому населению Закарпатья поддерживать участников «революции» выступлением против советской власти...

4 ноября 1956 г. я рассказал ВАРГЕ Ивану о том, что намерен изготовить листовки по поводу событий в Венгрии... Варга с моим намерением согласился и мы тогда же поговорили о содержании листовок».

В результате обсуждения содержания листовок был выработан следующий текст одной из них –

«Братья! Друзья! Учащиеся!

Наши венгерские братья борются за свободу и полную независимость, которые каждую свою каплю крови посвящают изгнанию «злодеев».

Вторая листовка была подобного же содержания.

Через один или два дня ИЛЛЕШ, в присутствии ВАРГИ Ивана, собственноручно скорописью размножил эти листовки в количестве 8 экземпляров на обычных листах ученической тетради и тогда же договорились, что в ночь на 7 ноября 1957 г.³⁴⁹ они вместе распространят листовки в школе № 3, где в это время будет проходить вечер, посвященный празднованию 39-й годовщины Великой Октябрьской социалистической революции.

³⁴⁹ Правильно «1956».

zött, felhívással Kárpátalja magyar lakosságához, hogy támogassák a felkelőket. Erőről 1956. november 4-én beszélt osztálytársának, Varga Jánosnak, aki osztotta véleményét, és megígérte, hogy segít a röplap elkészítésében.

1957. július 1-jei kihallgatásán ezt a tényt Illés lényegében bevallotta: „A felkelők összes követelését teljesen jogosnak tartottam és elhatároztam, hogy írok egy röplapot Kárpátalja magyar lakosságához szóló felhívással, hogy támogassák a „forradalom” résztvevőit a szovjet hatóságokkal szembeni fellépéssel...”

1956. november 4-én beszéltem Varga Jánosnak arról, hogy a magyarországi események kapcsán szándékomban áll egy röplapot készíteni... Varga egyetértett a szándékkal és ugyanakkor beszéltünk a röplap tartalmáról...

A röplapok tartalmának megvitatása eredményeképpen az egyiknek a következő szöveget dolgoztuk ki –

„Testvéreim! Barátaim! Tanulók! Magyar testvéreink a szabadságért és a teljes függetlenségért harcolnak, akik minden csepp véréket a gonosztevők kiűzésének szentelik.”

A második röplap hasonló tartalmú volt.

Egy vagy két nap múlva Illés Varga János jelenlétében saját kezűleg, folyóírással ezeket a röplapokat közönséges iskolai füzetlapokon 8 példányban sokszorosította. Ugyanakkor megállapodtak, hogy 1957. november 7-én³⁴⁹ éjjel közösen terjesztik a röplapokat a 3. számú iskolában, ahol ebben az időpontban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 39. évfordulója alkalmából esti ünnepi összejövetelre került sor.

A megjelölt időpontban, ahogyan Illés vallotta, találkozott Varga Jánossal a 3. számú iskola helyiségében és ott átadott neki néhány darab röplapot, amiket Varga kiragasztott az iskola folyosóján és a falújságra. A maradék röplapokat Illés szétszórta az iskola udvarán, egyet pedig szöggel beütött az iskolai pince ajtajára.

Varga Illésnek ezeket a vallomásait alapvetően megerősítette, de tagadta azt a tényt, hogy a röplapok szövegét együtt dolgozták ki.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a dokumentumok szakértői vizsgálatával foglalkozó részlege olyan véleményt adott, hogy a középiskolában talált röplapokat Illés József készítette.

1957. március első felében Illés megállapodott Milován Sándorral, Dudás Istvánval és Varga Jánossal az 1848. március 15-i magyar forradalom napjára időzített szovjetellenes röplap elkészítéséről.

A röplapok szövegének összeállítását Milován Sándor vállalta magára. Ugyanakkor Dudás István azt a feladatot kapta Illéstől, hogy készítsen karton betűket a klisé számára, Varga pedig, hogy szerezzen bélyegzőpárnát. A klisé segítségével Illés Kovács Zoltánnal együtt 1957. március 13-án este 4 darab nacionalista tartalmú szovjetellenes röplapot készített Kárpátalja magyar lakosságához az oroszok elleni harcra szóló felhívással.

Ugyanezen éjjel Illés és Kovács Nagyszőlősen a piacon szórták szét a röplapot.

³⁴⁹ Helyesen: 1956.

В назначенное время, как показал ИЛЛЕШ, он встретился с ВАРГОЙ Ивановым в помещении школы № 3 и там передал ему несколько штук листовок, которые ВАРГА расклеил в коридоре школы и на доске объявлений. Оставшиеся листовки ИЛЛЕШ разбросал во дворе школы, а одну прибил гвоздями к дверям школьного подвала.

ВАРГА эти показания ИЛЛЕША в основном подтвердил, но отрицал тот факт, что текст листовок они выработали совместно.

Кабинет экспертизы документов КГБ при СМ УССР дал заключение, что представленные на исследование листовки, обнаруженные в средней школе, исполнены ИЛЛЕШ Иосифом.

В первой половине марта 1957 г. ИЛЛЕШ договорился с МИЛОВАН Александром, ДУДАШ Степаном и ВАРГОЙ Иваном об изготовлении антисоветских листовок, приуроченных ко дню венгерской революции 15 марта 1848 года.

Составление текста листовок взял на себя МИЛОВАН Александр. Тогда же ДУДАШ Степан получил от ИЛЛЕША задание изготовить картонные буквы для клише, а ВАРГЕ приобрести штемпельную подушку. С помощью клише ИЛЛЕШ совместно с КОВАЧ Золтаном, вечером 13 марта 1957 г. изготовил 4 шт. антисоветских листовок националистического содержания с призывом к мадьярскому населению Закарпатья вести борьбу против русских.

В эту же ночь ИЛЛЕШ и КОВАЧ распространили листовки на рынке в г. Виноградово.

Утром 14 марта 1957 г. распространенные на рынке листовки были обнаружены гражданами и переданы в органы безопасности.

В указанных листовках писалось:

«Дорогие венгерские братья! 15 марта — день борьбы за освобождение Венгрии.

Свободу венгерскому народу!

Бейте Москалей!».

ИЛЛЕШ, КОВАЧ, ВАРГА, МИЛОВАН и ДУДАШ на следствии признали свое участие в изготовлении и распространении на рынке этих листовок.

14 марта 1957 г., как показали обвиняемые ИЛЛЕШ, ВАРГА, МИЛОВАН и КОВАЧ, они изготовили другое клише и пытались напечатать новую серию антисоветских листовок для распространения их в городе Виноградово в ночь на 15 марта 1957 г., однако листовки не отпечатали в связи с тем, что изготовленное ими клише для размножения листовок было некачественным.

В обоих случаях клише были уничтожены. Кроме этого следствием установлено, что МИЛОВАН приобрел и хранил у себя в квартире холодное оружие — палаш.

Обвиняемые на допросе показали, что изготовлением и распространением антисоветских листовок они занимались по собственной инициативе. ВАРГА, КОВАЧ, ИЛЛЕШ, МИЛОВАН и ДУДАШ осуждены к различным срокам наказания.

A röplapokat 1957. március 14-én a piacon az állampolgárok megtalálták és átadták az állambiztonsági szerveknek.

Az említett röplap így szólt:

„Kedves magyar testvéreim! Március 15. – a Magyarország szabadságáért folyó harc napja.

Szabadságot a magyar népnek!

Üssétek a ruszkikat!”

Illés, Kovács, Varga, Milován és Dudás a vizsgálat során elismerték részvételüket ezeknek a röplapoknak a elkészítésében és a piacon történt terjesztésében.

1957. március 14-én, ahogy a vádlottak vallották, Illés, Varga, Milován és Kovács, készítettek még egy klisé és megpróbálták kinyomtatni egy új sorozat szovjetellenes röplapot, hogy azokat Nagyszőlősen terjesszék 1957. március 15-re virradó éjjel. A röplapokat azonban nem nyomtatták ki, mivel az általuk készített klisé rossz minősége miatt a röplapok sokszorosítására nem volt alkalmas.

A kliséket mindkét esetben megsemmisítették. Ezenkívül a vizsgálat megállapította, hogy Milován vágófegyvert (pallost) vett és őrzött a lakásában.

A vádlottak a kihallgatáson bevallották, hogy saját kezdeményezésükre foglalkoztak a szovjetellenes röplapok készítésével és terjesztésével. Vargát, Kovácsot, Illést, Milovánt és Dudást különböző időtartamú büntetésre ítélték.

1957 júliusában a KGB beregszászi járási apparátusa „Nakip” elnevezéssel csoportdossziét nyitott, amelyben szerepelt:

SZÉCSI Sándor, született 1939-ben, a Kárpátaljai Terület Beregszászi járása Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, a Komszomol tagja, tanítóként dolgozott a Beregszászi járás Csonkapapi községe hétosztályos iskolájában.

ORMOS Mária – született 1939-ben, a Kárpátaljai Terület Beregszászi járása Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, apja tagja volt a „Szabadcsapatok” szervezetnek, szovjetellenes agitációért 1949-ben letartóztatták és 25 év javító munkatáborra ítélték, ahol meghalt, magyar, a Komszomol tagja, tanítóként dolgozott a Beregszászi járás Tiszacsoma falujában.

ORMOS István – született 1940-ben, a mezőkaszonyi középiskola volt tanulója, Ormos Mária testvére, pártonkívüli.

ORMOS Erzsébet – született 1935-ben a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, Ormos Mária és István nővere.

SZÉCSI Barnabás – született 1938-ban a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, középfokú végzettségű, a borászati állami gazdaság részlegében dolgozott munkásként.

A dosszié megnyitásának alapjául azok az anyagok szolgáltak, amelyek arról tanúskodnak, hogy a felsorolt személyek, különösen Szécsi S[ándor] és Ormos E[rzsébet], élesen szovjetellenes érzelműek lévén, azzal gyanúsíthatók, hogy az 1956. október-novemberi magyarországi események napjaiban szovjetellenes magyar na-

В июле 1957 г. Береговским Р/а КГБ было заведено агентурное дело «Накипь», по которому проходили:

СЕЙЧИ Александр Александрович, 1939 г. рождения, уроженец и житель с. Косино Береговского р-на Закарпатской обл., венгр, член ВЛКСМ, работал учителем Поповской НСШ Береговского р-на.

ОРМОШ Мария Иосифовна, 1939 г. рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского р-на, из семьи кулака, ее отец бывший участник организации «Собот-Чопотош», за антисоветскую агитацию в 1949 г. арестован и осужден к 25 г. ИТЛ, где и умер, венгерка, чл. ВЛКСМ, работала учительницей с. Чома Береговского р-на.

ОРМОШ Стефан Иосифович, 1940 г. рождения, быв. учащийся Косинской СШ, родной брат ОРМОШ Марии, б/п.

ОРМОШ Елизавета Иосифовна, 1935 г. рождения, уроженка и жительница с. Косино, Береговского р-на, родная сестра ОРМОШ М. и Стефана.

СЕЙЧИ Барнабаш Александрович, 1938 г. рождения, уроженец и житель с. Косино, Береговского р-на, венгр, со средним образованием, работал в отделении винсовхоза рабочим.

Основанием для заведения дела послужили материалы, свидетельствующие о том, что перечисленные лица, особенно СЕЙЧИ А. и ОРМОШ Е., будучи резко антисоветски настроенными, в дни венгерских событий в октябре–ноябре 1956 г. подозревались в написании и распространении в центре с. Косино Береговского р-на антисоветской венгерско-националистической листовки, исполненной от руки, искаженными печатными буквами на тетрадном листе бумаги в клетку.

Располагая данными, что названные лица враждебно настроены по отношению к советской власти, райаппаратом совместно с 4 отделом УКГБ был завербован агент «Данко», которому после его проверки было дано задание, постоянно общаться с СЕЙЧИ, изучая его связи и политическое настроение. Вместе с тем ему было предложено при удобном случае рассказать СЕЙЧИ о том, что якобы в селе Липово жители нашли в разное время несколько листовок.

Через непродолжительное время агент «Данко» сообщил, что СЕЙЧИ А. известно содержание а/с листовки обнаруженной 2 ноября 1956 г. в селе Косино, распространенной от имени «Подкарпатского революционного союза».

Это обстоятельство впоследствии дало возможность с помощью техники проконтролировать беседу агента «Данко» с СЕЙЧИ А., в процессе которой установлено, что авторами распространителями указанной листовки являются перечисленные объекты агентурного дела «Накипь».

Для более глубокой разработки по месту жительства ОРМОШ Елизаветы и ее сестры Марии, в июле 1957 г. была осуществлена вербовка агента «Грета», 1933 года рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского р-на,

cionalista röplapot írtak és terjesztettek a Beregszászi járás Mezőkaszony falujának központjában, amely kézzel, eltorzított nyomtatott betűkkel készült kockás füzetlapon.

Mivel olyan adatokkal rendelkezünk, hogy az említett személyek ellenségesen viszonyulnak a szovjet hatalomhoz, a járási apparátus a Csoportfőnökség 4. osztályával közösen beszervezte „Danko” ügynököt, akinek ellenőrzése után azt a feladatot adtuk, hogy tartson állandó kapcsolatot Szécsivel, tanulmányozza kapcsolatait és politikai beállítottságát. Ezzel együtt azt javasoltuk, hogy alkalmas esetben beszéljen Szécsinek arról, hogy Hetyen faluban a lakosok állítólag különböző időben néhány röplapot találtak.

Nem sokkal később „Danko” ügynök közölte, hogy Szécsi S[ándor] ismeri a szovjetellenes röplap tartalmát, amelyet 1956. november 2-án Mezőkaszony faluban fedeztek fel, s amelyet a „Kárpátaljai Forradalmi Szövetség” nevében terjesztettek. Ez a körülmény a későbbiekben lehetőséget adott arra, hogy technika segítségével ellenőrizzük „Danko” ügynök Szécsi S[ándor]ral folytatott beszélgetését, amelynek során megállapítottuk, hogy az említett röplap szerzői és terjesztői a „Nakip” csoportdosszié felsorolt célszemélyei voltak.

ORMOS Erzsébet és Mária nevű testvére lakhelyükön történő mélyrehatóbb feldolgozása céljából 1957 júliusában beszerveztük „Gréta” ügynököt, aki 1933-ban született a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában és jelenleg is ott lakik, magyar, pártunkívüli, tanárnőként dolgozott a mezőkaszonyi középiskolában, jelenleg a férjével együtt Munkácson él.

„Gréta” már a beszerzése utáni első találkozások alkalmával úgy jellemezte Ormos Erzsébetet, mint szovjetellenes érzelmű személyt, kijelentve, hogy szovjetellenes nézeteinek kialakulására hatással volt, hogy apját 1949-ben az állambiztonsági szervek letartóztatták.

Az ügynöki-operatív intézkedések végrehajtásával egyidejűleg az ügyben más munka is folyt. A csoportdosszié célszemélyeitől beszerzett kézírásokat a röplappal együtt grafológiai vizsgálatra küldtük.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 3. különleges osztályának szakértői olyan szakvéleményt adtak, hogy a szovjetellenes röplapot Ormos Mária készítette, míg az igazságügyi szakértői bizottság kijevei tudományos-kutató intézete ugyancsak olyan szakértői véleményt adott, hogy ezt a röplapot valószínűleg ORMOS Mária készítette. Ezzel összefüggésben a Csoportfőnökség 1957. október 30-án úgy határozott, hogy őrizetbe veszik és házkutatást tartanak SZÉCSI Sándornál és Barnabásnál, valamint ORMOS Máriánál és ORMOS Istvánnál, ORMOS Erzsébetet nem vették őrizetbe, azzal összefüggésben, hogy 7 hónapos terhes.

Az előzetes vizsgálat során ORMOS M[ária], SZÉCSI S[ándor] és ORMOS I[stván] beismerték, hogy ők készítették a szovjetellenes nacionalista röplapot, ami alapján 1957. október 31-én jóváhagyást kaptunk a letartóztatásukra, SZÉCSI Barnabás pedig szabadlábra került.

A kihallgatásokon ORMOS Mária bevallotta, hogy 1956. november 2-án a szovjet hatóságok iránti ellenséges érzület talaján, ami a magyar ellenforradalmárok rá-

венгерка, б/п, работала учительницей в Косинской средней школе, в настоящее время проживает совместно с мужем в гор. Мукачево.

«Грета» на первых же встречах после вербовки охарактеризовала ОРМОШ Елизавету, как антисоветски настроенную личность, заявив, что на формирование ее антисоветских взглядов воздействовал арест в 1949 году ее отца органами государственной безопасности.

Наряду с проведением агентурно-оперативных мероприятий по делу проводилась другая работа. Отобранные почерка объектов агентурного дела вместе с листовкой направлялись на графическую экспертизу.

Эксперты 3 спецотдела КГБ при СМ УССР дали предположительное заключение, что антисоветская листовка исполнена ОРМОШ Марией, а Киевский научно-исследовательский институт судебной экспертизы дал заключение, что эта же листовка, вероятно исполнена ОРМОШ Марией. В связи с этим Управлением КГБ было принято решение 30-го октября 1957 г. задержать и произвести обыск на квартирах у братьев СЕЙЧИ Александра и Барнабаша, а также у ОРМОШ Марии и ОРМОШ Стефана Иосифовича, ОРМОШ Елизавета Иосифовна задержанию не подвергалась в связи с 7 месячной беременностью.

На предварительном расследовании ОРМОШ М.И., СЕЙЧИ А.А. и ОРМОШ С.И. сознались в изготовлении ими антисоветской националистической листовки, на основании чего 31 октября 1957 г. была получена санкция на их арест, а СЕЙЧИ Барнабаш из-под стражи освобожден.

На допросах ОРМОШ Мария показала, что 2-го ноября 1956 г. на почве враждебности к советской власти, возникшей в результате прослушивания радиопередач венгерских контрреволюционеров и в связи с арестом в 1949 г. ее отца за пособничество оккупантам, она вместе со своим братом ОРМОШ Стефаном и двоюродным братом СЕЙЧИ Александром, изготовили и распространили в с. Косино листовку — воззвание антисоветского содержания, с целью призвать венгерское население на борьбу против советской власти, за присоединение Закарпатья к Венгрии, оказывать помощь мятежникам.

ОРМОШ также показала, что текст листовки выработывался совместно ею, ОРМОШ С. и СЕЙЧИ А., а запись выработанного текста на лист тетрадной бумаги учинила она лично, измененным почерком под печатный шрифт. В этот же вечер ОРМОШ С. и СЕЙЧИ А. вывесили листовку в центре села Косино на газетной витрине. Об изготовлении и распространении ими листовки она рассказала матери ОРМОШ Елизавете и сестре ОРМОШ (по мужу Мейгес) Елизавете Иосифовне.

Мать подтвердила показание дочери. Кроме того, она показала, что, почувствовав недоброе, лично сама ходила в центр села, чтобы снять листовку, но листовки не было. А когда вернулся Стефан, она его отругала и посылала снять листовку, но Стефан ответил, что он сам хотел снять, однако листовки на витрине не оказалось.

ОРМОШ Стефан показал, что в период контрреволюционного мятежа в Венгрии ему пришлось слышать выкрики венгерских граждан, подошедших

dióadásainak eredményeként, illetve apjának a megszállókkal való együttműködéséért 1949-ben történt letartóztatásával összefüggésben alakult ki, testvérével, ORMOS Istvánnal és unokatestvérével, SZÉCSI Sándorral elkészítettek és Mezőkaszony faluban terjesztettek egy röplapot – egy szovjetellenes tartalmú felhívást azzal a céllal, hogy felszólítsák a magyar lakosságot a szovjet hatalom elleni harcra, a lázadóknak való segítségnyújtásra, Kárpátalja Magyarországhoz való csatlakozására.

ORMOS azt is bevallotta, hogy a röplap szövegét közösen dolgozták ki ő, ORMOS István és SZÉCSI Sándor, a szöveget a füzetlapra ő jegyezte le elváltoztatott, nyomtatott betűket utánzó írással. Ugyanezen az estén ORMOS István és SZÉCSI Sándor kifüggesztették a röplapot Mezőkaszony falu központjában az újságos vitrinbe. A röplap készítéséről és terjesztéséről beszélt anyjának, ORMOS Erzsébetnek és nővérének ORMOS (férje neve alapján Mejsesz) Erzsébetnek.

Az anya megerősítette a lánya vallomását. Azon kívül bevallotta, hogy mivel rossz érzése volt, maga ment a falu központjába, hogy levegye a röplapot, de a röplap nem volt ott. Amikor pedig István visszatért, összeszidta és elküldte levenni a röplapot, de István azt válaszolta, hogy ő maga is le akarta venni, de a röplap nem volt a vitrinben.

ORMOS István azt vallotta, hogy a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején hallotta a Szovjetunió államhatáránál, hogy a magyar állampolgárok azt kiabálják, csatolják Kárpátalját hozzájuk, zavarják el a kommunistákat és az oroszokat, semmisítsék meg a kolhozokat.

Ennek hatására, valamint megalapozatlannak tartva apja letartóztatását, elhatározta, hogy ír egy felhívást Kárpátalja magyar lakosságához abból a célból, hogy mozgósítson a szovjet hatalom elleni harcra, a Magyarországhoz csatlakozásra és a segítségnyújtásra a magyar felkelőknek.

Amint hazaért, vallotta a továbbiakban ORMOS István, maga kezdte el írni a felhívást a lakosokhoz. Ekkor bement a szobába nővére, ORMOS Mária és az unokatestvére, SZÉCSI Sándor, akik miután megismerkedtek a röplap szövegével, helyeselték a tevékenységét.

A továbbiakban ORMOS István megváltoztatta a vallomásait, amelyek teljesen megfeleltek ORMOS Mária és SZÉCSI Sándor vallomásainak.

SZÉCSI Sándor azt vallotta, hogy a felkelők rádióadásainak eredményeképpen a magyarországi eseményeket forradalmiaknak fogta fel.

1956. november 2-án elment ORMOS Mária lakására, ahol ő, SZÉCSI, ORMOS Mária és ORMOS István megállapodtak, hogy szovjetellenes röplapot, egy felhívást készítenek, melynek kidolgozták a szövegét. Ezt követően ORMOS M[ária] az ő diktálására elváltoztatott kézírással leírta a szöveget egy füzetlapra, ő pedig ugyanerre a lapra színes ceruzával rárajzolta a magyar állami zászlót.

A következő nap SZÉCSI S[ándor] beszélt a testvérének, SZÉCSI Barnabásnak arról, hogy a Mezőkaszony faluban fellelt röplapot ők, vagyis ORMOS M[ária], ORMOS I[stván] és ő – SZÉCSI S[ándor] készítették és terjesztették.

SZÉCSI B[arnabás], akit ugyancsak kihallgattak, megerősítette ezt.

к государственной границе СССР, о том, чтобы венгры Закарпатья присоединились к ним, изгоняли бы коммунистов и русских, уничтожали колхозы.

Под этим влиянием, а также считая необоснованным арест своего отца, он принял решение написать призыв к венгерскому населению Закарпатья, с целью поднять его на борьбу с советской властью, за присоединение к Венгрии и на оказание помощи венгерским мятежникам.

Придя домой, как показал далее ОРМОШ Стефан, он лично стал писать воззвание к населению. В это время в комнату зашли его сестра, Ормош Мария, и двоюродный брат СЕЙЧИ Александр, которые ознакомившись с текстом листовки, одобрили его действия.

В дальнейшем ОРМОШ Стефан изменил свои показания, которые полностью соответствуют показаниям ОРМОШ Марии и СЕЙЧИ Александра.

СЕЙЧИ Александр показал, что в результате прослушанных им радиопередач мятежников, события в Венгрии он воспринял якобы как революционные.

2 ноября 1956 г., придя на квартиру ОРМОШ Марии, он — СЕЙЧИ, ОРМОШ Мария и ОРМОШ Стефан договорились об изготовлении антисоветской листовки — воззвания, затем выработали текст, после чего ОРМОШ М. под его диктовку записала текст на тетрадном листе бумаги измененным почерком, а он на этом же листе нарисовал цветными карандашами венгерский государственный флаг.

На другой день СЕЙЧИ А.А. рассказал своему брату СЕЙЧИ Барнабашу о том, что обнаруженную в селе Косино листовку изготовили и распространили они, т. е. ОРМОШ М.И., ОРМОШ С.И. и он — СЕЙЧИ А.А.

СЕЙЧИ Б.А., будучи допрошенным, подтвердил это.

Следствием не установлена их связь с другими лицами, которые бы в какой-то мере воздействовали или имели причастность к написанию листовки.

С целью окончания следствия по делу а/с листовка, почерка арестованных вместе с цветными карандашами, которыми был нарисован венгерский государственный флаг, направлены на повторную экспертизу.

4-м отделом Управления КГБ по Закарпатской области разрабатывается по делу-формуляру *Будаи* Ласло Ласлович, 1930 года рождения, уроженец с. Савар³⁵⁰ (Чехословакия), венгр, б/п. Образование н/среднее, гр-н СССР, работает маляром, проживает в пос. Тячево Закарпатской области.

Дело на *Будаи* заведено в апреле с/года на основании агентурных и следственных материалов и данных «ПК» из которых видно, что *Будаи Л.Л.*, находясь по частному выезду в Венгрии (с сентября 1956 г. до января 1957 г.), в период контрреволюционного мятежа принимал участие на стороне повстанцев.

По сообщению венгерских органов государственной безопасности, арестованный ими *Будаи* Бейла Ласлович, являющийся родным братом объекта, первый раз показал, что его брат во время мятежа работал шофером скорой

³⁵⁰ В інших документах написано привильно: «Сомвар».

A vizsgálat nem állapította meg kapcsolatukat más személyekkel, akik valamilyen mértékben befolyással lettek volna rájuk, vagy részesei lettek volna a röplap megírásának.

Abból a célból, hogy befejezzék a vizsgálatot a szovjetellenes röplap ügyében, a letartóztatottak kézírását a színes ceruzákkal együtt, amelyekkel a magyar állami zászlót rajzolták, ismételt szakértői vizsgálatra küldtük.

A Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4. osztálya Figyelő-dosszié alapján feldolgozza *Budai* Lászlót, született 1931-ben Szavar³⁵⁰ faluban (Csehszlovákia), magyar, pártunkívüli. Végzettsége befejezetlen középfokú, a Szovjetunió állampolgára, szobafestőként dolgozik, a Kárpátaljai Területen Técső faluban él.

Budaira ez év áprilisában nyitottunk dossziét ügynöki és vizsgálati anyagok, valamint „K”-ellenőrzés adatai alapján, amelyekből látható, hogy *Budai* L[ászló], amikor magán utazáson járt Magyarországon (1956. szeptembertől 1957. januárig), a felkelők oldalán részt vett az ellenforradalmi lázadásban.

A magyar állambiztonsági szervek közlése szerint az általuk letartóztatott *Buday* Béla, aki a célszemély testvére, először azt vallotta, hogy testvére a felkelés alatt mentősofőrként, utána pedig ápolóként dolgozott a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban, amely az ellenforradalom egyik központja volt.

1956 decemberében a célszemély néhány ellenforradalmártól több levelet kapott, amelyeket a testvére hozott Bécsből.

1956. december 14-én elkísérte a testvérét és Tóth Tamást az amerikai követségre, ahol át kellett adniuk egy levelet Mindszentynek, amelyet a célszemély fivére, vagyis *Buday* Béla hozott a „Kard” elnevezésű magyar ellenforradalmi központ tagjától.

1957. január 1-jén a célszemély megállapodott testvérével és a felkelés egyik vezetőjével, PÉCH Gézával arról, hogy amint visszatért Kárpátaljára megszerzi a Szovjetunióba, többek között Sztrijbe, kiszállított magyarok listáját, és postán elküldi azt PÉCHNEK egy bizonyos Kovács Rózsa címére.

Ismeretes az is, hogy a feldolgozás alatt álló személynek kapcsolata volt TÓTH István főhadnaggyal, aki az ellenforradalmárok egyik vezetője volt a Petőfi [Péterfy] Sándor utcában, és akivel hazájába, vagyis Kárpátaljára való visszatérése előtt találkozott Tóth lakásán Debrecenben.

A *Budai* L[ászló] feldolgozásába bevont „Groza” és „Tyulkov” ügynökök különböző időben közölték, hogy *Budai* L. a felkelés idején ápolóként és sofőrként dolgozott a fent említett kórházban, megsebesült („Groza” ügynöknek megmutatta a sebet – nem nagy heg a jobb combján), de hogy kitől, mikor és milyen körülmények között sebesült meg, arról nem beszélt.

„Tyulkov” ügynök 1957. július 11-ei adatai alapján ismeretes, hogy *Budai* L[ászló] a magyarországi események idején kiutazott Bécsbe (Ausztria), ahol két hetet tartózkodott. Ezenkívül három személygépkocsija volt, amelyek közül kettő összetört, de hogy hol, mikor és ki törte össze, az ügynöknek nem mondta.

³⁵⁰ Más helyen Szomvar szerepel. Nem tudtuk azonosítani.

помощи, а затем санитаром в больнице на ул. Шандора Петефи, которая являлась одним из центров контрреволюции.

В декабре 1956 г., объект вручил некоторым контрреволюционерам ряд писем, привезенных его братом из Венны.

14 декабря 1956 г. он сопровождал своего брата и ТОТ Томаша в американское посольство, где они должны были вручить письмо Миндсенти, которое брат объекта, т. е. Будаи Бейла, привез от члена венгерского контрреволюционного центра под названием «Кард» (Сабля, Меч).

1 января 1957 г. объект договорился со своим братом и одним из руководителей мятежа ПЕХ Гейзой о том, что, возвратившись в Закарпатскую область, он достанет список венгров, вывезенных в СССР, в частности в г. Стрий и почтой направит его ПЕХ Гейзе в адрес некой КОВАЧ Розы.

Известно также, что разрабатываемый имел связь с армейским старшим лейтенантом ТОТ Иштваном, являвшимся одним из руководителей контрреволюционеров по улице Петефи Шандора, с которыми перед возвращением на Родину, т. е. в Закарпатье, имел встречу на квартире ТОТ в городе Дебрецене.

Введенные в разработку Будаи Л.Л. агенты «Гроза» и «Тюльков» в разное время сообщили, что Будаи Л.Л. во время мятежа работал санитаром и шофером в указанной выше больнице, был ранен, агенту «Грозе» показал рану — небольшой шрам на правом бедре, но кем, когда и при каких обстоятельствах был ранен — не говорил.

По данным агента «Тюлькова» от 11 июля 1957 г. известно, что Будаи Л.Л. во время венгерских событий выезжал в гор. Вену (Австрия), где находился две недели. Кроме этого он имел три легковых автомашины, две из которых были разбиты стрельбой по ним, но где, когда и кем разбиты — агенту не сказал.

Будаи Л.Л. по данным указанных выше агентов ведет себя очень настороженно, уклоняется от бесед относительно своего пребывания в Венгрии и антисоветски себя не проявляет.

Кроме вышеизложенного, заслуживает нашего внимания документ «ПК», отправленный из Будапешта 14.VI.57 г. женой арестованного брата объекта, в котором она сообщает:

«Получила от Бейлы (т. е. брата объекта, являвшегося связником между Венским центром «Кард» и контрреволюционными группами в Будапеште) весть, содержание которого следующее:

«Напиши Ласло (т. е. брату разрабатываемому нами), чтобы написал заявление о том, что действительную и послужную войны надо было вести в восстании... пишет Гейза, — просил список вывезенных людей... Это говорили под новый год...».

Обращаясь в связи с этим к объекту, жена арестованного просит далее:

«Будь добрый в обратном ответе дай объяснение этому тексту, ибо он для меня не знаком и почти не понятен. Если и ты ничего не разрешишь в нем,

Budai L[ászló] a fentebb említett ügynökök adatai szerint nagyon éberrel viselkedett, kitért a magyarországi tartózkodására vonatkozó beszélgetés elől, és nem mutatja magát szovjetellenesnek.

A fentebb kifejtettekén kívül figyelemre érdemes a „K”-ellenőrzésen [elfogott] levél, amelyet Budapestről küldött 1957. VI. 14-én a célszemély letartóztatott testvéreinek felesége, amelyben közli:

„Bélától (vagyis a testvérétől, aki összekötő a bécsi „Kard” központ és a budapesti ellenforradalmi csoportok között) kaptam hírt, aminek a tartalma a következő:

„Írd meg Lászlónak (vagyis testvéreinek, akit feldolgozunk), hogy írjon egy beadványt arról, hogy háborús szolgálati könyvet kellett volna vezetni a felkelés alatt...” „Géza írt, kérte az elszállított emberek listáját ... erről Szilveszter környékén beszéltek ...”

Ezzel kapcsolatban a célszemélyhez fordulva a letartóztatott felesége a továbbiakban kéri:

„Légy szíves, a válaszodban magyarázd meg ezt a szöveget, mert az számomra idegen és jóformán érthetetlen. Ha te sem igazodsz el benne, akkor legalább adj valamilyen magyarázatot arra, hogy mi húzódik meg az események és a nevek mögött, el sem tudom képzelni, hogy mit követhetett el...”

Budai L[ászló] erre a levélre azt válaszolta, hogy a kezdetektől végig a Petőfi [Péterfy] Sándor [utcai] kórházban volt, ahol mentőn dolgozott, a testvére pedig állítólag segített sok embernek. A továbbiakban azt írja: „Csak azért volt a felkelők pártján, hogy megmentse a mamát és engem, mert mint szovjet állampolgárok voltunk vendégségben...”

Mi nem vettünk részt semmilyen kommunistaellenes akcióban.... nem szántam rá magam, hogy sokat írjak, csak azt írtam le, ami segíthet neki...”

A teljes levelezésük elemzéséből látható, hogy Budai L[ászló] valamiért nem bízik letartóztatott testvére feleségében, nyilván eltitkolja az ügy valós körülményeit.

Kérésünkre ez év augusztusában kihallgatták az akkor vizsgálat alatt álló, és amint most, a bíróság után megállapítottuk, aktív ellenforradalmárokat, Buday Bélát, TÓTH Tamást és PÉCH Gézát, akik, habár a célszemély bűnös tevékenységéről nem tettek vallomást, de nem tagadták kapcsolatukat vele.

A Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban – ahol a célszemély végig tartózkodott – tevékenykedő ellenforradalmi csoport ellenséges tevékenységének jellegét bemutatták a Népszabadságban, amelyből látható, hogy a célszemély testvére, kapcsolatai és feltételeznünk kell, hogy a célszemélyünk, kapcsolatban álltak az amerikai, angol hírszerzés és az NSZK nagykövetség irányítása alatt álló „Kard” bécsi kémközponttal.³⁵¹

³⁵¹ A dokumentum baloldali margójára a következő megjegyzést írták: „Dolin elv[társ]. „B” feldolgozása gyengén van megszervezve, ezért nem tudjuk, hogy jelenleg hogyan és mivel foglalkozik. [Olvashatatlan aláírás] [19]57. XII/30.”

то хотя бы дай какое-то объяснение, что случилось за событиями и за фамилиями, я не могу представить себе, что мог он сделать.

Отвечая на это письмо Будаи Л.Л. сообщил, что он находился от начала и до конца в больнице Петефи Шандора, где работал на машине скорой помощи, а брат якобы помогал многим людям. И далее пишет: «А с восставшими только лишь потому были заодно, чтобы спасти маму и меня, потому что мы были в гостях, как советские граждане.

Мы ни в какой антикоммунистической акции участия не принимали... много я не решился писать, а написал только то, что может ему помочь...».

Из анализа всей их переписки видно, что Будаи Л.Л. не доверяет почему-то жене арестованного брата и, видимо, скрывает действительные обстоятельства дела.

По нашей просьбе в августе с/г были допрошены, находившиеся тогда под следствием, а как теперь установлено, после суда активные контрреволюционеры Будаи Белла, ТОТ Томаш и ПЕХ Гейза, которые показания о преступной деятельности объекта не дали, хотя и не отрицают своей связи с ним.

Характер враждебной деятельности контрреволюционной группы, действовавшей в больнице по ул. Петефи Шандора, где все время находился объект, изложен в газете «Нейпсабадшаг», из которой видно, что брат объекта, его связи, и надо полагать наш объект были связаны с венским шпионским центром «Кард», действовавшим под руководством американской, английской разведок и посольства ФРГ³⁵¹.

В настоящее время данных о проводимой Будаи враждебной деятельности не поступает.

Согласно указания 4 Управления КГБ УССР нами готовится перечень вопросов для направления советническому аппарату в Венгрии с целью проведения документации преступной деятельности Будаи Ласло.

Мукачевским Р/а КГБ разрабатывается по делу формуляр –

Ильканич Аккакий Георгиевич, 1925 г. рождения, уроженец и житель гор. Мукачево, из служащих, б/п, гр-н СССР, венгр, образование незаконченное среднее, работает руководителем ансамбля Мукачевского дома культуры.

Разработкой установлено, что Ильканич с 1942 г. являлся агентом б[ывшего] венгерского контрразведывательного органа «Кемельгарито-осталь» под псевдонимом «И-5». Будучи агентом выявлял коммунистов и других лиц, проводивших антивенгерскую деятельность.

³⁵¹ На лівому полі документа зауваження П. Свердлова: «Тов. Долин Розробка «Б» організована слабо, поэтому не знаєм как и чем он в настоящее время занимается [Підпис] 30/XII.57 г.».

Jelenleg nem érkeznek adatok *Budai* ellenséges tevékenységéről.

Az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága 4. Csoportfőnöksége utasításának megfelelően összeállítunk egy kérdés-listát, amit elküldünk a magyarországi tanácsadói apparátusnak abból a célból, hogy állítsák össze a dokumentációt Budai László bűnös tevékenységéről.

A KGB munkácsi járási apparátusa Figyelő-dosszié alapján feldolgozza:

Ilkanics Akakij Georgijevicset, 1925-ben született Munkácson, ahol jelenleg is lakik, tisztviselő családból származik, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, befejezetlen középfokú végzettségű, a munkácsi kultúrház együttesének karmestere.

A feldolgozás megállapította, hogy *Ilkanics* 1942-től az egykori magyar kémelhárító szervezet a „Kémelhárító osztály” ügynöke volt „I-5” álnéven. Ügynökként leleplezte a kommunistákat és más magyarelles tevékenységet folytató személyeket. 1944-ben Budapesten egy fasiszta büntetőosztág résztvevője, leleplezte és letartóztatta azokat a személyeket, akiknek fegyvere volt és antifasiszta szervezetek tagjai voltak.

1950-ben *Ilkanicsot* szerveink letartóztatták és 10 év javító munkatáborra ítélték, ahonnan 1956-ban tért vissza.

A magyar eseményekkel összefüggésben *Ilkanics* elkezdte maga köré csoportosítani a magyar ifjúságot, szovjetellenes nacionalista szellemben dolgozta meg őket. Sajnálta, hogy ő nem tud személyesen részt venni a magyar eseményekben, kijelentette, ha Kárpátalján a helyzet súlyosbodna, ő elsőként vesz részt a szovjet hatalom elleni harcban.

Jelenleg *Ilkanics* továbbra is szovjetellenes nacionalista koholmányokat hangoztat a környezetében.

Ilkanics feldolgozását abban az irányban folytatjuk, hogy leleplezzük gyakorlati szovjetellenes nacionalista tevékenységét és megállapítsuk esetleges magyarországi kapcsolatait azokkal, akikkel a múltban részt vett a büntetőosztágban, azzal a céllal, hogy felhasználjuk a kémelhárítási intézkedésekben.

A KGB nagyszülősi járási apparátusa 1957 márciusában Figyelő-dossziét nyitott *Klapek* Gáborra, aki 1908-ban született Nagyszőlősen és jelenleg is ott lakik, magyar, a Szovjetunió állampolgára, középfokú végzettségű, egy gyermekotthon könyvelőjeként dolgozik.

A dossziét ügynöki anyagok és tanúvallomások alapján nyitottuk, amelyekből látható, hogy hosszú ideje, különösen a magyar események idején, valamint az utóbbi időben is nacionalista nézeteinek ad hangot, rosszindulatú rágalmakat terjeszt az országunkban létező rendszerről.

Klapek lakásán az esti időszakban rendszeresen összegyűlnek szovjetellenes nacionalista személyek, többek között MIHAJLOVICS Sz. I., SÁRKÁNY L., SZABÓ G. F., SZEDLAKOVICS és mások, ahol a kártyajáték alatt szovjetellenes, nacionalista beszélgetést folytatnak.

В 1944 г. в г. Будапеште являлся участником фашистского карательного отряда, выявлял и арестовывал лиц, имевших оружие и состоявших в антифашистских организациях.

В 1950 г. Ильканич был нашими органами арестован и осужден к 10 годам ИТЛ, откуда возвратился в 1956 г.

В связи с венгерскими событиями Ильканич стал группировать вокруг себя мадьярскую молодежь, обрабатывать ее в антисоветском духе. Высказывал сожаление о том, что он не мог принять личное участие в венгерских событиях, заявляя, что в случае осложнения обстановки в Закарпатской области, он первым примет участие в борьбе против советской власти.

В настоящее время Ильканич продолжает среди близкого окружения высказывать антисоветские националистические измышления.

Разработку Ильканич ведем в направлении выявления его практической антисоветской националистической деятельности и установления возможно имеющихся связей в Венгрии из числа лиц, с которыми он в прошлом принимал участие в карательной деятельности, с целью возможного использования в контрразведывательных мероприятиях.

Виноградовским Р/а КГБ в марте 1957 г. заведено дело-формуляр на Клапек Гавриила Иосифовича, 1908 г. рождения, уроженца и жителя г. Виноградово, венгра, гр-н СССР, со средним образованием, работает бухгалтером детдома.

Дело заведено на основании агентурных материалов и свидетельских показаний, из которых видно, что он на протяжении длительного времени и, особенно, в период венгерских событий, а также в последнее время высказывает свои националистические взгляды, возводит злобную клевету на существующий строй в нашей стране.

В квартире Клапека систематически собирается в вечернее время группа а/с настроенных лиц, в частности, МИХАЙЛОВИЧ С.И., ШАРКАНЬ Л.Л., САБОВ Г.Ф., СЕДЛАКОВИЧ и др., где во время картежной игры ведут антисоветские националистические разговоры.

Будучи на отдыхе в санатории «Синяк» (Закарпатской обл.) Клапек среди отдыхающих резко осуждал советский строй, называя его «бандитским строем» и т. д.

По делу проводим мероприятия, направленные на полное вскрытие антисоветской деятельности Клапека и связанных с ним лиц.

В августе 1957 г. 4 отделом УКГБ по Закарпатской области заведено дело-формуляр на –

Оноди Гейзу Гезовича, 1922 г. рождения, урож. с. П-Комаровцы Ужгородского р-на, б/п, гр-н СССР, гр-н СССР, венгр, окончил учительскую семинарию, в настоящее время работает зав. венгерской начальной школой с. Миниральное Ужгородского р-на, где и проживает.

Amikor a „Szinyak” szanatóriumban (Kárpátaljai Terület) pihent *Klapek*, a nyaralók körében élesen elítélte a szovjet rendszert, „bandita rendszernek” nevezve azt stb.

Az ügyben intézkedéseket fogunk tenni, amelyek arra irányulnak, hogy teljesen feltárjuk *Klapek* és a vele kapcsolatban lévő személyek szovjetellenes tevékenységét.

1957. augusztusában az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztálya Figyelő-dossziét nyitott

Ónodi Gézára, aki 1922-ben született az Ungvári járás Palágykomoróc falujában, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, tanítóképzőt végzett, jelenleg a magyar általános iskola vezetője az Ungvári járásban, Tiszaásvány faluban, ahol most is lakik.

A dossziét „Prokop” ügynök adatai alapján nyitottuk, amelyek arról tanúskodnak, hogy *Ónodi* a környezetében szovjetellenes beszélgetéseket folytat, dicsóíti a fasiszta rendszert az egykori horthysta Magyarországon, és rágalmakat szór a szovjet gazdasági rendszerre.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején *Ónodi* együttérzését fejezte ki a lázadókkal.

A további feldolgozás folyamán „Prokop” ügynök közölte, hogy *Ónodi* a szovjetellenes nacionalista kijelentéseken kívül a környezetében rosszindulatún rágalmazza a szovjet tudósok találmányait és ennek kapcsán az amerikai tudósokat magasztalja.

A célszemély feldolgozásának aktivizálása és bűnös tevékenységének feltárása céljából jelenleg a kapcsolatait tanulmányozzuk abból a célból, hogy ügynököt szervezzünk be, aki képes teljesen feltárni *Ónodi* szovjetellenes nacionalista tevékenységét abból a célból, hogy a közeli időben letartóztassuk.

Ez év szeptember 20-án a KGB nagyszőlősi járási apparátusa Figyelő-dossziét nyitott:

Balázs Lajosra, 1921-ben született, a Nagyszőlősi járás Fancsika falujában, ahol jelenleg is lakik, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, 7 osztályt végzett, kulák családból származik, jelenleg kolhozparaszt.

Balázásra a dossziét ügynöki anyagok alapján nyitottuk, amelyekből látható, hogy ő egy magyar vitéz fia. 1938-ban az apjával és József testvérével együtt elmenekült Fancsika faluból (akkor Csehszlovákiához tartozott) a magyarok által megszállt Tiszaújlak faluba, ahol belépett a „Szabadcsapatok” terrorista osztagba, amelynek résztvevője volt apja is (akit egy magyar tiszt ivászat közben megölt).

„Ivanovics” ellenőrzött ügynök adatai szerint *Balázs* a magyarországi ellenforradalmi lázadás idején az ügynökkel folytatott beszélgetés során azt mondta: „Nekünk mindannyiunknak szervezkednünk kell, már nemsokáig lesz úgy, ahogy most van, a kommunista hatalom rövid idő múlva már nem lesz ... Új hatalmat, szabadságot kell teremtenünk, és le kell rázni a kommunizmus rabigáját.”

Az ügynök ellenvetésére arról, hogy semmit nem szabad tenni, mert nincs se erő, se eszköz, *Balázs* kijelentette: „Nem, nekünk elég fegyverünk van”... és a beszélgetés

Дело заведено на основании данных агента «Прокоп» свидетельствующих о том, что Оноди среди своего окружения ведет антисоветские разговоры, восхваляет фашистский строй в бывшей хортиевской Венгрии и возводит клевету на социалистическую систему хозяйства.

В период контрреволюционного мятежа в Венгрии Оноди высказывал свое сочувствие мятежникам.

В процессе дальнейшей разработки агент «Прокоп» сообщил, что Оноди кроме а/с националистических высказываний среди своего окружения возводит злостную клевету на изобретение советских ученых, восхваляя при этом американских ученых.

В целях активизации разработки и вскрытия фактов практической преступной деятельности объекта в настоящее время изучаем связи разрабатываемого для вербовки агента, способного полностью вскрыть а/с националистическую деятельность Оноди в целях его ареста в ближайшее время.

20 сентября с. г. Виноградовским Р/а КГБ заведено дело-формуляр на —

Балаж Людвиг Степановича, 1921 г. рождения, уроженца и жителя села Фанчиково Виноградовского р-на, б/п, гр-на СССР, венгра, образование 7 классов, из кулаков, в настоящее время колхозника.

Дело на Балаж заведено на основании агентурных материалов, из которых видно, что он является сыном венгерского витезя. В 1938 г. вместе с отцом и братом Иосифом бежал из села Фанчиково (принадлежало тогда к Чехословакии) в оккупированное венграми село Вилок, где вступил в террористический отряд «Собот-Чопотош», участником которого являлся и его отец (убит тогда же венгерским офицером во время пьянки).

По данным проверенного агента «Ивановича», Балаж во время контрреволюционного мятежа в Венгрии в беседе с агентом говорил: «Нам нужно организовать вместе, уже недолго будет так, как сейчас есть. Коммунистической власти скоро не будет..., нам нужно создать новую власть и свободу, и сбросить железное коммунистическое ярмо».

На возражение агента о том, что нельзя ничего сделать потому, что нет ни сил, ни средств, Балаж заявил: «Нет, у нас хватит оружия» ... и в дальнейшей беседе предлагал агенту стать организатором в своем селе, чтобы не было распрей между жителями их сел (агент украинец).

Дальнейшая разработка Балаж велась в направлении вскрытия его практической деятельности и возможно существующей группы из числа венгерских националистов, имеющих оружие, однако таких данных нами пока не добыто.

В настоящее время в разработку Балаж вводим агента «Шандора», который в прошлом вместе с Балаж учился в Береговской гимназии, имел с ним хорошие взаимоотношения, сохранившиеся до настоящего времени.

«Шандор» является бывшим добровольцем венгерской армии, в период венгерских событий высказывался как сторонник мятежников. С использо-

további részében azt javasolta az ügynöknek, hogy legyen szervező a saját falujában, hogy ne legyen vizsály a két falu lakosai között (az ügynök ukrán).

Balázs további feldolgozása abban az irányban folytatódott, hogy feltárjuk gyakorlati tevékenységét, egy magyar nacionalistákból álló fegyveres csoport esetleges létezését, de ilyen adatokat eddig nem találtunk.

Jelenleg Balázs feldolgozásába bevonjuk „Sándor” ügynököt, aki a múltban Balázzsal együtt tanult a beregszászi gimnáziumban, és a mai napig megőrizte jó viszonyát vele.

„Sándor” a magyar hadsereg egykori önkéntese, a magyar események idején úgy nyilatkozott meg, mint a felkelők híve. Ezeknek az adatoknak a felhasználásával 1956 decemberében beszerveztük ügynökként.

1957 októberében „Danko” ellenőrzött ügynök közlése alapján a KGB beregszászi járási apparátusa előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott a mezőkaszonyi középiskola 9. osztályában tanuló Orémuszra, Fialkóra és Jeremre, akik állítólag szovjetellenes ifúsági szervezetet hoztak létre „Fekete csapat” néven, és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára³⁵² szovjetellenes röplapokat szándékoztak készíteni és terjeszteni.³⁵³

Ezeknek az adatoknak az ellenőrzése céljából kétszer alkalmaztunk lehallgató technikát, ámde a szükséges feltételek hiányában ezek az intézkedések nem voltak eredményesek.

Az utóbbi időben „Danko” ügynöktől adatok érkeztek arra vonatkozóan, hogy a „FKCS”³⁵⁴ résztvevői attól való félelemből, amit a „Nakip” csoportdosszié célszemélyeinek letartóztatása váltott ki, lemondtak mindenféle aktív szovjetellenes tevékenységről. Ezzel összefüggésben a csoport vonatkozásában megelőző intézkedést teszünk.

Az újonnan kapott információk közül figyelemre méltóak „Stefuca” ügynök anyagai, aki 1957. november 11-én közölte, hogy Huszton a magyar nacionalisták közül néhány személy kártyázás címén összegyűlik Terebesi Gyula és Gyurkov Imre lakásán, ahol az „Amerika hangja” és a „BBC” szovjetellenes rádióadásait hallgatják, valamint szovjetellenes beszélgetést folytatnak.

Ebbe a csoportba tartoznak:

1. Zemkó Adalbert, 1906-ban született Huszton, nemzetisége magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártunkívüli, középfokú végzettségű, büntetlen előéletű, Kárpátalja magyar megszállása idején pénzügyi szerveknél dolgozott számviteli dolgozóként, jelenleg a „Május 1.” szövetkezet raktárának vezetője.
2. Terebesi Sándor, körülbelül 50 éves, Husztról származik és ott is lakik, magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártunkívüli, írástudó, büntetlen előéletű, korábban a „Szabadcsapatok” magyar terrorista-diverziós osztag résztvevője volt, jelenleg a huszti gépállomás éjjeliőre.

³⁵² Valójában az 1956-os magyar forradalom évfordulójáról van szó.

³⁵³ A bekezdést a dokumentum bal margóján két függőleges vonallal emelték ki.

³⁵⁴ Az orosz nyelvű eredetiben hibásan, „FKG”-nek írták.

ванием этих материалов он и был в декабре 1956 года завербован в качестве агента.

В октябре 1957 г. на основании сообщения проверенного агента «Данко» Береговским Р/а КГБ заведено ДПОП на учащихся 9 класса Косинской средней школы Оремус, Фиалко и Ерема, которые якобы создали антисоветскую молодежную организацию под названием «Фекете-Чопот» (Черный отряд) и, что к 40-ой годовщине Великой октябрьской социалистической революции³⁵² намерены изготовить и распространить антисоветские листовки³⁵³.

В целях проверки этих данных дважды проводилось мероприятие литера «Н», однако из-за отсутствия необходимых условий проведение этих мероприятий не дало результатов.

За последнее время от агента «Данко» поступили данные о том, что «участники «ФКГ³⁵⁴» из-за боязни, вызванной арестом объектов агентурного дела «Накись» от всякой антисоветской деятельности отказались. В связи с этим нами готовится мероприятие по профилактированию этой группы.

Из вновь полученных данных заслуживают внимания материалы агента «Штефуцы», который 11 ноября 1957 года сообщил, что в г. Хусте, несколько человек из числа лиц венгерской национальности, под предлогом игры в карты, собираются на квартире Теребешу Юлия и Дюрков Эмериха, где слушают антисоветские передачи радиостанции «Голос Америки» и «Би-би-си», а так же ведут антисоветские разговоры.

В состав этой группы входят:

1. Земко Адальберт Федорович, 1906 года рождения, уроженец гор. Хуста, по национальности венгр, гр-н СССР, б/п, со средним образованием, не судим, в период мадьярской оккупации Закарпатья работал в финансовых органах счетным работником, в настоящее время работает зав. склада артели имени 1-го мая.
2. Теребешу Александр Александрович, примерно 50 лет, уроженец и житель г. Хуста, мадьяр, гр-н СССР, б/п, грамотный, не судим, ранее являлся участником мадьярского террористическо-диверсионного отряда «Собот-Чопотош», ныне работает сторожем Хустской МТС.
3. Гендей Василий Васильевич, 1909 г. рождения, урож. и житель г. Хуста, венгр, гр-н СССР, б/п, грамотный, не судим, в период мадьярской оккупации Закарпатья имел собственный магазин, ныне работает заготовителем артели имени 1-го мая.
4. Дюрков Эмерих Николаевич, 1914 года рождения, урож. с. М. Раковец, Иршавского р-на, венгр, гр-н СССР, б/п, со средним образованием, с 1943 по 1945 г. служил в мадьярской армии в чине сержанта, находился в плену американских войск, в период венгерской оккупации Закар-

³⁵² Насправді йшлося про річницю Угорської революції 1956 р.

³⁵³ Абзац виділено двома вертикальними лініями на лівому полі документа.

³⁵⁴ Так у документі, правильно: «ФКЧ».

3. *Gendej* Vaszilij, 1909-ben született Huszton, ahol jelenleg is lakik, magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártonkívüli, írástudó, büntetlen előéletű, Kárpátalja magyar megszállása idején saját boltja volt, most a „Május 1.” szövetkezet felvásárlója.

4. *Gyurkov* Imre, 1914-ben született az Ilosvai járás Kisrákóc falujában, magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártonkívüli, középfokú végzettségű, 1943-tól 1945-ig a magyar hadseregben szolgált szakaszvezetői rangban, az amerikai csapatoknál volt fogságban, Kárpátalja magyar megszállása idején saját boltja volt Huszton, jelenleg a huszti városi vegyeskereskedésben dolgozik vulkanizálóként.

5. *Terebesi* Gyula, 1900-ban született Huszton, ahol jelenleg is lakik, magyar, a Szovjetunió állampolgára, pártonkívüli, 8 osztályt végzett, a múltban húskereskedő volt, jelenleg a városi kereskedelmi vállalatnál dolgozik a húsosztály vezetőjeként.

Az ügynök közölte, hogy erről *Terebesi* Sándortól szerzett tudomást, aki az ügynökkel folytatott további beszélgetésben elmondta, hogy a szovjetellenes beszélgetésekkel leginkább *Zemkó* és *Gyurkov* foglalkozik. Utóbbi kijelentette, hogy a helyzet súlyosbodása esetére a kezében benzin van és egy perc alatt meg tudja majd semmisíteni az egész telephelyet, amely a városi kereskedelmi vállalat gazdasági udvarában található.

Mivel az erről a csoportról kapott információk első alkalommal érkeztek és gondos ellenőrzésre szorulnak, intézkedéseket teszünk annak érdekében, hogy ügynököket szerezzünk a csoport tagjai vagy velük közeli kapcsolatban lévő személyek közül. Számolunk lehallgatási intézkedések bevezetésével is.

1957-ben az operatív nyilvántartásba vett dossziék és az elsődleges nyomravezetői adatok alapján a Csoportfőnökség által végrehajtott ügynöki-operatív intézkedések eredményeképpen 16 főt tartóztattunk le a szovjetellenes nacionalista tevékenységért és a párt- és tanácsi aktívának címezett fenyegetésekért, egyebek között a „Mjatyeznyiki” csoportdosszié alapján – 5 főt, a „Nakip” csoportdosszié alapján 3 főt, továbbá 3 személyt, akiket Figyelő-dosszié alapján dolgoztunk fel. A többieket elsődleges anyagok alapján. Számos ügyben megelőző intézkedéseket hajtottunk végre.

A magyar burzsoá nacionalisták feldolgozásában még komoly hiányosságok vannak. Közülük a legfőbbek: a kislétszámú és alacsonyan képzett ügynöki apparátus, amelyet alapvetően 1956–57-ben szerveztek, valamint a megfelelő létszámú ügynökség hiánya a korábbi tisztek, politikai pártok és más volt nacionalista szervezetek tagjai között, akiknek lehetőségük van utazgatni a területen, és akik operatív szempontból érdekes külföldi kapcsolatokkal rendelkeznek.

A Csoportfőnökség apparátusa tekintettel ezekre, és más hiányosságokra, a magyar nacionalisták leleplezésére és feldolgozására vonatkozó ügynöki munkát olyan irányban folytatja, hogy létszámban elegendő és minőségét tekintve kvalifikált ügynöki apparátust hozzon létre. Ennek kapcsán a legnagyobb erőfeszítés az ügynökség szervezésére irányul a fiatalok, értelmiségiek, volt tisztek, a politikai pártok tagjai és a büntetésük letöltése után visszatért személyek közül.

патья имел в гор. Хусте собственный магазин, в настоящее время работает в Хустском горсмешторге на должности вулканизатора.

5. Теребешу Юлий Александрович, 1900 г. рождения, урож. и житель гор. Хуста, венгр, гр-н СССР, б/п, образование 8 классов, в прошлом частный торговец мяса, ныне работает в горторге зав. мясным магазином.

Агент сообщил, что об этом ему стало известно от Теребешу Александра, который в дальнейшей беседе с агентом рассказал, что больше всего а/с разговорами занимаются Земко и Дюрков, последний заявлял, что на случай осложнения обстановки в его руках находится бензин и что он за одну минуту сможет уничтожить всю базу, находящуюся в хоздворе горторга.

Учитывая, что полученные материалы на эту группу являются первичными и требуют тщательной проверки, нами проводятся мероприятия по приобретению из этой группы или близких их связей агенты. Намечено также проведение литерных мероприятий.

В результате проведенных агентурно-оперативных мероприятий по делам оперативного учета и первичным зацепкам УКГБ в 1957 г. за антисоветскую националистическую деятельность, а также угрозы партийно-советскому активу арестовано 16 чел., в т. ч. по агентурному делу «Мятежники» — 5 чел., по аг. делу «Накипь» — 3 чел., 3 чел. разработывавшихся по делам-формулярам. Остальные — по первичным материалам. По ряду дел были проведены профилактические мероприятия.

В разработке венгерских буржуазных националистов еще имеют место серьезные недостатки. Главными из них являются: малочисленный и недостаточно квалифицированный агентурный аппарат, который в основном был приобретен в 1956–57 гг., а также отсутствие достаточного количества агентуры из числа бывших офицеров, членов политпартий и др. быв. националистических организаций, располагающих маршрутными возможностями на территории области и интересными в оперативном отношении связями за границей.

Оперативный состав УКГБ учитывая эти и другие недостатки, агентурную работу по выявлению и разработке венгерских националистов ведет в направлении создания достаточного по количеству и квалифицированного по качеству агентурного аппарата.

При этом главное усилие направляется на вербовку агентуры из числа молодежи, интеллигенции, бывших офицеров, членов венгерских политпартий и лиц, возвратившихся из заключения.

Одновременно принимаем меры по разработке имеющихся дел оперативного учета, путем проведения по ним активных агентурно-оперативных мероприятий, с целью выявления интересных связей для возможного использования по выводу нашей агентуры через Венгрию в эмигрантские венгерские центры в Австрии, Франции и Западной Германии.

Egyidejűleg foglalkozunk az operatív nyilvántartásban szereplő ügyek feldolgozásával oly módon, hogy aktív ügynöki-operatív intézkedéseket foganatosítunk azazal a céllal, hogy érdekes kapcsolatokat tárjunk fel, amelyeket felhasználhatunk ügynökeink eljuttatására Magyarországon keresztül az Ausztria, Franciaország és Nyugat-Németország területén lévő magyar emigráns központokba.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség vezetőjének *helyettese*

[Ny. Trojak aláírás]
P. Szavcsuk ezredes

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság
Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4. Osztályának vezetője

[Aláírás]
Szurkov alezredes

1957. december 20.

4/5/2081

Ungvár

A dokumentumon ismeretlen személy határozata olvasható: „Szverdlov elv[társ]nak. [Olvaszhatatlan aláírás] [19]57. XII. 30.”

A dokumentumon ismeretlen személy határozata látható: „Cserpak elv[társ]. A jelentésből látható, hogy a Csoportfőnökség 4. osztálya végzett bizonyos munkát ezen a vonalon. 1) Figyelemre méltóak az adatok az ú. n. „FKCS” – „Fekete Csapat” huszti tagjaira. Fokozni kell ügynöki feldolgozásukat, eddig ezek a személyek felületesen vannak felderítve. 2) Budai feldolgozását illetően lényegében nem történnek intézkedések. Jelentést kérek, hogy mit szándékoznak tenni a továbbiakban. 3) El kell rendelni Ilkanics és Klapek rendszeresen felbukkanó szovjetellenes koholmányainak dokumentálását, hogy büntetőjogi felelősségre vonhassuk a két említett személyt. 4) Úgy vélem, hogy „Lakatos” és „Kovács” ügynökök beszerzése szerencsés. Kísérjék figyelemmel a munkájukat. [Olvaszhatatlan aláírás] [19]57. XII. 31.”

A dokumentumon ismeretlen személy határozata látható: „Dolin elv[társ]. [Olvaszhatatlan aláírás]

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 11731 [19]57. XII. »30«.”

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331 94–115. lap
Eredeti. Gépírás.

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УПРАВЛЕНИЯ КГБ при СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УССР по ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ.
полковник—
[Підпис М. Трояка] (П. САВЧУК)

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ при СМ УССР
по Закарпатской обл. — подполковник
[Підпис]
(СУРКОВ)

«20» декабря 1957 года
№ 4/5/2081
гор. Ужгород.

На документі резолюція [Зубка]: «тов. Свердлову [Підпис] 30.XII.57».

На документі резолюція П. Свердлова: «тов. Черпак. Из доклада видно, что 4 отдел УКГБ провел некоторую работу по этой линии. 1) Заслуживают внимания данные на группу т. н. «ФКЧ — черный отряд» группу лиц в гор. Хусте. Надо усилить их агентурную разработку, пока эти лица освещены поверхностно. 2) По разработке Будаи мероприятий по существу не проводится. Доложите, что намечено делать дальше. 3) Систематически высказывающи[еся] а/с измышления Ильканичем и Клапеком нужно предложить задокументировать для решения вопроса о привлечении их к уголовной ответственности. 4) Считаю, что вербовки агентов «Лакотоша» и «Ковача» удачны. Проследите за их работой [Підпис] 31.XII.57 г.».

На документі резолюція Черпака: «т. Долину [Підпис]».

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 11731 «30» XII 1957 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 94–115.
Оригінал. Машинопис.

№ 59

Довідка 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області у справі попередньої оперативної перевірки Іштвана Кондича, Йосифа Кіша та Степана Ковача щодо поширення антирадянських листівок у м. Берегово

28 грудня 1957 року

Совершенно секретно

Экз. № 2

СПРАВКА

по делу предварительной оперативной проверки на:

1. Кондич Иштвана Иштвановича, 1939 года рождения, уроженца г. Мужиево Береговского района Закарпатской области, венгра, члена ВЛКСМ, учащегося Береговской средней школы № 4, проживающего в г. Берегово по ул. Сталина № 21.
2. Киш Йосифа Йосифовича, 1941 года рождения, уроженца гор. Берегово, члена ВЛКСМ, венгра, учащегося Береговской средней школы № 4, проживающего в Берегово по ул. Калинина № 16.
3. Ковач Степана Калмановича, 1940 года рождения, уроженца г. Берегово, венгра, члена ВЛКСМ, не работающего, проживающего в г. Берегово, ул. Сталина № 17.

Во время контрреволюционных выступлений враждебного элемента в Венгрии, 28 октября 1956 года в г. Берегово, Закарпатской области было распространено 150 штук антисоветских националистических листовок, исполненных самодельным клише на узкой полоске тетрадной бумаги.

В ходе розыска преступников, изготовивших и распространивших эти листовки было установлено, что жительница г. Берегово Краснова видела распространителя, который по ее описанию является блондином, в возрасте 20–25 лет, имел велосипед.

По имевшимся приметам проверенная агентура была направлена на розыск преступников, одновременно проводились мероприятия по опознанию Красновой лица, имеющего сходство с распространителем.

Направленный на розыск подозреваемых в распространении листовок архивный агент «Габор» сообщил, что идентичные приметы с разыскиваемым имеет учащийся Береговской средней школы № 4 с венгерским языком обучения Кондич Иштван Иштванович, 1939 года рождения.

59.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének feljegyzése szovjetellenes röplap
terjesztése miatt Kondics István, Kis József és Kovács István
beregszászi fiatalokra nyitott operatív ellenőrzési dossziékról**

1957. december 28.

Szigorúan titkos
2. sz. pld.

FELJEGYZÉS

az előzetes operatív ellenőrzési dossziékkal kapcsolatban,
amelyeket a következő személyekre nyitottak:

1. Kondics István (született 1939-ben a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásában Nagymuzsaly faluban, magyar, Komszomol-tag, a beregszászi 4. számú középiskola tanulója, Beregszászon lakik a Sztálin u. 21. szám alatt).
2. Kis József (született 1941-ben Beregszászon, Komszomol-tag, magyar, a beregszászi 4. számú középiskola tanulója, Beregszászon lakik a Kalinyin u. 16. szám alatt).
3. Kovács István (született 1940-ben Beregszászon, magyar, Komszomol-tag, nem dolgozik, Beregszászon lakik a Sztálin u. 17. szám alatt).

Az ellenséges elemek magyarországi ellenforradalmi fellépése idején, 1956. október 28-án a Kárpátaljai Terület Beregszász városában 150 darab szovjetellenes nacionalista röplapot terjesztettek, amelyeket házilagosan elkészített klisével nyomtatnak füzetből kivágott keskeny papírfecnikre.

A röplapokat készítő és terjesztő bűnözők keresése során megállapítást nyert, hogy Krasznova, beregszászi lakos látta a terjesztőt, aki leírása szerint szőke, 20–25 éves és kerékpárral rendelkezik.

A rendelkezésre álló ismertetőjegyek alapján kipróbált ügynököket irányítottunk a bűnözők felkutatására, ezzel egyidejűleg intézkedéseket tettünk annak érdekében, hogy Krasznova azonosítsa a röplapok terjesztőjére hasonlító személyt.

A röplapok terjesztésével gyanúsítható személyek keresésére irányított „Gábor” ügynök jelentette, hogy a beregszászi 4. számú magyar tannyelvű középiskola tanulója, az 1939-es születésű Kondics István a keresett személlyel azonos ismertetőjegyekkel rendelkezik.

Az említett iskola látogatási naplója alapján, a végrehajtott ellenőrzés során, megállapítást nyert, hogy a röplapok terjesztését megelőző napon, [19]56. X. 27-én Kondics hiányzott az órakeről. Ez a körülmény fokozta a Kondiccsal szemben felmerült gyanút.

Проверкой по журналу посещаемости учащихся указанной школы было установлено, что накануне распространения листовок 27/Х-56 г. Кондич на занятиях отсутствовал. Это обстоятельство усилило подозрения в отношении Кондич.

В результате негласного опознания Кондич через Краснову, она заявила, что черты лица этого человека имеют некоторое сходство с распространителем листовок.

Используя совместное обучение с Кондич в школе дочери аг. «Габор», ему было дано задание выявить через нее поведение Кондич, его характеризующие данные и связи.

Выполняя наше задание «Габор» сообщил, что Кондич в период венгерских событий вел себя подозрительно, высказывал нездоровые суждения.

Установив доверительные отношения с дочерью «Габора» — «М», она по заданию органов КГБ установила товарищеские отношения с учащейся средней школы ГАШПАР Анной, дружившей с Кондич, которая в одной из бесед рассказала, что Кондич в октябре 1956 года изготовил клише из резины и распространил а/с националистические листовки в г. Берегово отпечатанные его соучеником Кондич Иосифом, о чем знал Кондич Степан³⁵⁵.

С получением этих данных, в декабре с. г. проведено мероприятие литера «Н» по контролю разговора между агентом «Габор» и доверенной «М», в результате которых было установлено, что правдоподобность сообщений «М» сомнений не вызывает.

На основании этих данных на перечисленных выше лиц было заведено дело предварительной оперативной проверки.

В настоящее время, с использованием службы разведки, выявляем близкие связи разрабатываемых из числа которых намечаем вербовку агентуры, способной вскрыть практическую враждебную деятельность этой группы.

НАЧАЛЬНИК 5 ОТД-Я 4 ОТДЕЛА УКГБ
при СМ УССР по ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ
майор
[Підпис]

(РУДОВ³⁵⁶)

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ
при СМ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ
подполковник
[Підпис]

(Н. СУРКОВ)

³⁵⁵ Идется про Иштвана Кондича.

³⁵⁶ Рудов Петро Олексійович (1922–?) — народився у с. Биструха Новосибірської області. Член ВКП(б) з 1943. В органах держбезпеки з 1948. З 1951 — начальник відділень УМДБ/УКДБ у Закарпатській області. 1955–1956 — начальник 2 відділення 4 відділу УКДБ у Закарпатській області. 1956–1957 — начальник 3 відділення, потім 1957–1959 — начальник 5 відділення 4 відділу УКДБ у Закарпатській області. Служив до 1972 на посаді начальника відділення різних відділів УКДБ у Закарпатській області.

Kondicsnak a Krasznova részvételével lebonyolított titkos azonosítása eredményeképpen Krasznova kijelentette, hogy ennek az embernek arcvonásai bizonyos hasonlóságot mutatnak a röplapokat terjesztő személy arcvonásaival.

Kihasználva, hogy Kondics egy iskolában tanul „Gábor” ügynök lányával, azt a feladatot adtuk az említett ügynöknek, hogy lányán keresztül derítse fel Kondics magatartását, az őt jellemző adatokat és kapcsolatait.

Az általunk kijelölt feladatot teljesítve „Gábor” ügynök jelentette, hogy a magyarországi események idején Kondics gyanúsán viselkedett, ártalmas véleményeket hangoztatott.

Miután bizalmas viszonyt alakítottunk ki „Gábor” lányával, „M”-mel, ez utóbbi az állambiztonsági szervek megbízásából baráti viszonyba került GÁSPÁR Anna középiskolai tanulóval, aki barátkozott Kondiccsal és az egyik beszélgetésben elmondta, hogy 1956 októberében Kondics klisék készített gumiból és szovjetellenes nacionalista röplapokat terjesztett Beregszászon, amelyeket tanuló társa Kondics József nyomtatott, amiről tudott Kondics István³⁵⁵ is.

Ezeknek az adatoknak a megszerzése után, folyó év decemberében lehallgató technikát alkalmaztunk „Gábor” ügynök és az „M” társadalmi kapcsolat közötti beszélgetés ellenőrzése érdekében. Ennek eredményeképpen megállapítottuk, hogy „M” értesüléseinek hitelességéhez kétség sem fér.

Az adatok alapján előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitottunk a fent felsorolt személyekre.

Jelenleg a felderítő szolgálat segítségével a feldolgozás alá vont személyek közeli kapcsolatait tárjuk fel, akik közül olyan ügynököt tervezünk beszervezni, aki képes lenne feltárni a csoport gyakorlati ellenséges tevékenységét.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI
TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYA 5.
ALOSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

[Aláírás]

(RUDOV³⁵⁶) őrnagy

EGYETÉRTEK: AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4.
OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

³⁵⁵ Az eredeti orosz nyelvű szövegben ezen a helyen István helyett annak orosz megfelelőjét, Sztjepant írtak.

³⁵⁶ Rudov Pjotr Alekszejevics (1922–?) A Novoszibirszki Terület Bisztruha falujában született. 1943-tól az SZK(b)P tagja. 1948-tól dolgozott az állambiztonsági szerveknél. 1951-től az Állambiztonsági Minisztérium/Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége különböző alosztályait vezette. 1955–1956-ban a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztályának 2. alosztályát vezette. 1956–1957-ben a 3. alosztály vezetője, azután 1957 és 1959 között a 4. osztály 5. alosztályának vezetője. Ezt követően 1972-ig a KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége különböző alosztályait vezette.

«28» декабря 1957 г.
г. Ужгород

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 11019
«18» XII 1958 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 173–173 зв.
Оригінал. Машинопис.*

[Aláírás]

(Ny. SZURKOV) alezredes

1957. december „28.”

Ungvár

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 11019 1958. XII. »18«”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1331 173–173. lap hátoldala

Eredeti. Gépirás.

№ 60

**Доповідна записка 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області по лінії боротьби з угорським
націоналізмом**

28 грудня 1957 року

СОВ. СЕКРЕТНО

«УТВЕРЖДАЮ»

Зам. НАЧАЛЬНИК[А] УКГБ ПРИ СМ УССР
по ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ —
Полковник
[Підпис М. Трояка] (П. САВЧУК)
«28» декабря 1957 года.

СПРАВКА³⁵⁷

О работе 4 отдела УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области
по линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами
по состоянию на 1.1.1958 г.

На территории Закарпатской области проживает свыше 120 тыс. венгров, сосредоточенных в основном в пограничных с Венгрией — Береговском, Виноградовском и Ужгородском районах.

Значительное количество венгров имеет родственные и другие близкие связи в Венгрии, а некоторые — в капиталистических странах — Австрии, Западной Германии, США, Англии, Канаде и Франции, с которыми многие лица поддерживают письменную связь.

В период с 1920 по 1939 год венгерские разведывательные и контрразведывательные органы усиленно насаждали в Закарпатье свою агентуру, создавали из числа венгерских националистов диверсионно-террористические отряды, группы и организации, которые совместно с кулаками, реформатским духовенством, венгерской интеллигенцией и бывшими офицерами австро-венгерской армии оказывали всяческую помощь в оккупации Венгрией Закарпатья.

В 1939 году венгерскими оккупационными властями в Закарпатье были созданы и до осени 1944 года активно действовали фашистские и профашистские политпартии, из числа которых наиболее многочисленными являлись:

«Нилош-Керестеш» — партия «скрещенных стрел» типичная национал-фашистская партия, программным девизом которой было: «С нацией за

³⁵⁷ В документі зроблені графічні позначки та підкреслення.

60.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnöksége 4. osztályának feljegyzése „a magyar
nacionalizmus elleni harc vonalán” végzett munkáról**

1957. december 28.

Szigorúan titkos!

„Jóváhagyom.”

Az Ukrán Minisztertanács mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vezetőjének
helyettese

Ny. Trojak [aláírás]

P. Szavcsuk ezredes

1957. december 28.

Feljegyzés³⁵⁷

az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztályának munkájáról a magyar burzsoá nacionalizmus elleni harc vonalán
1958. január 1-jei állapot szerint

Kárpátalja területén több mint 120 ezer magyar él, alapvetően a Magyarországgal határos – Beregszászi, Nagyszőlősi és Ungvári – járásokban koncentrálódva.

A magyarok jelentős részének vannak rokonai és más közeli kapcsolatai Magyarországon, egyeseknek pedig kapitalista országokban, Ausztriában, Nyugat-Németországban, az USA-ban, Angliában, Kanadában és Franciaországban, akikkel többen levelezési kapcsolatot tartanak.

Az 1920-tól 1939-ig tartó időszakban a magyar hírszerző és kémelhárító szervek kiépítették az ügynökségüket Kárpátalján, a magyar nacionalistákból diverziós-terrorista osztagokat, csoportokat és szervezeteket hoztak létre, amelyek a kulákokkal, a református papsággal, a magyar értelmiséggel és az osztrák-magyar hadsereg egykori tisztjeivel együtt minden segítséget megadtak Kárpátalja magyar megszállásához.

1939-ben a magyar megszálló hatóságok Kárpátalján létrehozták és 1944 őszéig aktívan működtették a fasiszta és fasisztabarát politikai pártokat, amelyek közül a legnagyobb létszámúak voltak:

³⁵⁷ A dokumentumban számos széljegyzet és kiemelés található.

нацию!» Имела свои организации в гг. Берегово, Мукачево, Ужгороде и других населенных пунктах.

«Мадьяр-эйлет-парт» — «партия мадьярской жизни» — считалась правительственной партией и возглавлялась регентом Хорти. «МЭП» была самой многочисленной, ее членами являлись венгерские торговцы, ремесленники и чиновники, а также реформатское духовенство.

Существовали и некоторые другие буржуазные политпартии и организации, оказывавшие реакционное влияние на население. Главари этих партий и организаций, а также руководители разведывательных и контрразведывательных служб в 1944 году бежали с оккупантами на Запад.

Установленная на жительстве в Закарпатской области агентура венгерских разведывательных органов и многие члены буржуазных политпартий, террористы, жандармы, националисты с освобождением Закарпатья Советскими войсками, органами госбезопасности были арестованы.

В настоящее время оперативная обстановка в области характеризуется следующими данными:

1. Проживает в области бывших членов буржуазных партий 1971 чел.
В том числе:
 - «Нилош-Керестеш» 893 чел.
 - «Мадьяр-Эйлет-парт» 994 чел.
 - «Модёр-мигуюлош-парт» 84 чел.
2. Бывший террористов «Собот-Чопотош» 129 чел.
3. Бывший венгерских офицеров 62 чел.
4. Бывших жандармов 111 чел.
5. Бывших полицейских 20 чел.
6. Возвратилось из мест заключений 916 чел.
В том числе:
 - агентов бывш. венгерской разведки 17 чел.
 - агентов бывш. венгерской контрразв[едки] 104 чел.
 - членов буржуазных политпартий 243 чел.
 - террористов из отрядов «Собот-Чопотош» 48 чел.
 - бывших жандармов 16 чел.
 - венгерских националистов 69 чел.
 - реформатского духовенства 21 чел.
 - пособников венгерским оккупантам 398 чел.

В 1956–1957 годах на территории области имели место 16 случаев распространения националистических листовок, зарегистрировано свыше 100 случаев резких антисоветских высказываний и до 15 случаев угроз в адрес советско-партийного актива.

– a Nyilaskeresztes Párt – tipikus nemzeti-fasiszta párt, amelynek jelszava „Nép-pel a népért!”. Szervezetei voltak Beregszász, Munkács, Ungvár városokban és más településeken.

– a Magyar Élet Pártja – kormánypártnak tekintették és Horthy kormányzó vezette. A MÉP volt a legnagyobb létszámú, tagjai voltak a magyar kereskedők, iparosok és hivatalnokok, valamint a református papság.

Működtek még más burzsoá politikai pártok és szervezetek, amelyek reakciós befolyást gyakoroltak a lakosságra. Ezeknek a pártoknak és szervezeteknek főkolompasai, valamint a hírszerző és kémelhárító szolgálatok vezetői 1944-ben a megszállókkal Nyugatra menekültek.

A magyar hírszerző szervek ügynökségét és a burzsoá pártok több tagját, terroristákat, csendőröket, nacionalistákat, a magyar hírszerző szervek Kárpátalján lakó ügynökeit Kárpátaljának a szovjet csapatok általi felszabadításakor az állambiztonsági szervek letartóztatták.

Jelenleg a terület operatív helyzete a következő adatokkal jellemezhető:

1. A burzsoá pártoknak a területen élő tagjai: 1971 fő

Közülük:

– Nyilaskeresztes [Párt] 893 fő

– Magyar Élet Pártja 994 fő

– Magyar Megújulás Pártja 84 fő

2. „Szabadcsapatok”, volt terroristák 129 fő

3. Egykori magyar tiszték 62 fő

4. Volt csendőrök 111 fő

5. Volt rendőrök 20 fő

6. A büntetés letöltése után visszatértek 916 fő

Közülük:

– az egykori magyar hírszerzés ügynökei 17 fő

– az egykori magyar kémelhárítás ügynökei 104 fő

– burzsoá politikai pártok tagjai 243 fő

– a „Szabadcsapatok” osztagainak terroristái 48 fő

– volt csendőrök 16 fő

– magyar nacionalisták 69 fő

– református papság 21 fő

– a magyar megszállók cinkosai 398 fő

1956–1957-ben a területen 16 esetben került sor nacionalista röplap terjesztésére, több mint 100 esetben regisztráltak éles szovjetellenes kijelentéseket és legalább 15 fenyegetést a tanácsi és pártapparátus címére.

A magyar nacionalista elemek különösen aktívnak mutatkoztak a magyarországi ellenforradalmi puccs napjaiban.

Ebben az időszakban 253 példány nacionalista lázító jellegű röplapot terjesztettek, említés történt egy sor esetről, amikor nyíltan felszólítottak a magyarországi el-

Особенно активно венгерские националистические элементы проявили себя в дни контрреволюционного путча в Венгрии.

В этот период было распространено 253 экземпляра националистических листовок повстанческого характера, отмечено ряд случаев открытых призывов к солидарности с контрреволюционными элементами в Венгрии, а также угроз в адрес советско-партийного актива и отдельных коммунистов.

Учитывая сложившуюся в области оперативную обстановку, УКГБ было принято ряд мер по активизации агентурной работы среди венгерских буржуазных националистов и пресечению проводимой ими враждебной деятельности.

В этих целях в январе 1957 года в составе 4 отдела УКГБ области было создано 5 отделение в составе 4-х оперативных работников и переводчика.

В штаты Мукачевского и Виноградовского районных аппаратов КГБ дополнительно введены переводчики венгерского языка, а Береговского — оперработник, владеющий венгерским языком.

УКГБ и районными аппаратами в 1956–57 годах за активную антисоветскую националистическую деятельность арестовано 40 человек, в том числе 16 человек в 1957 г., из которых 8 человек по вновь заведенным агентурным делам «Мятежники» и «Накипь».

В связи с арестами Управлением КГБ ряда венгерских националистов и изменившейся обстановкой в Венгрии, венгерские националисты в последний период активно себя не проявляют, однако среди своего окружения высказывают антисоветские националистические суждения.

Имеются данные о том, что отдельные лица из числа бывших членов венгерских буржуазных политпартий, жандармов, офицеров старой хортистской армии, под предлогом игры в карты и распития вина, собираются на квартирах, где ведут антисоветские националистические разговоры.

Изучением поведения возвратившихся из мест заключения венгерских националистов, бывших агентов венгерских разведорганов и других, данных о проведении ими организованной антисоветской деятельности не получено.

Некоторые, прибывшие из лагерей, высказывают националистические суждения и угрозы в адрес свидетелей, выступавших по их делам.

Происходившие события в Венгрии сказались на активизации враждебной деятельности венгерской молодежи и интеллигенции.

В 1957 году УКГБ Закарпатской области было вскрыто и арестовано несколько молодежных националистических групп, занимавшихся изготовлением и распространением антисоветских листовок и другой враждебной деятельностью.

Установлено, что большинство молодежи, ставшей на путь антисоветской деятельности, являются учащимися старших классов средних школ и учителями этих школ³⁵⁸.

³⁵⁸ На лівому полі документа вказівка невстановленого автора: «Усилить работу по учителям».

lenforradalmi elemekkel való szolidaritásra, valamint elhangzottak a tanácsi és pártaktíva és egyes kommunistáknak címzett fenyegetések.

Tekintettel a területen lévő bonyolult operatív helyzetre, a Csoportfőnökség számos intézkedést tett az ügynöki-operatív munka aktivizálására a magyar burzsoá nacionalisták körében és az általuk folytatott ellenséges tevékenység félbeszakítására.

Ebből a célból 1957 januárjában a Területi Csoportfőnökség a 4. osztályon belül létrehozta a négy operatív munkatársból és fordítókból álló 5. alosztályt.

A KGB munkácsi és nagyszőlősi járási apparátusa státuszába pótlólag felvettek magyar nyelvi fordítókat, a beregszásziba pedig egy operatív munkatársat, aki bírja a magyar nyelvet.

A Csoportfőnökség és a járási apparátusok 1956–57-ben aktív szovjetellenes nacionalista tevékenységért 40 főt tartóztattak le, közülük 16 főt 1957-ben, akik közül 8 személyt az újonnan nyitott „Mjatyeznyiki” és „Nakip” csoportdossziék alapján.

Azzal összefüggésben, hogy a Csoportfőnökség letartóztatott számos magyar nacionalistát és megváltozott a helyzet Magyarországon, a magyar nacionalisták az utóbbi időszakban nem mutatnak aktivitást, ugyanakkor környezetükben szovjetellenes nacionalista véleményeket hangoztatnak.

Adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy a magyar burzsoá politikai pártok egykori tagjai, a csendőrök, a régi horthysta hadsereg tisztjei közül egyes személyek kártyázás és borozgatás ürügyén lakásokon gyűlnek össze, ahol szovjetellenes nacionalista beszélgetéseket folytatnak.

A büntetésük letöltése után visszatért magyar nacionalisták, a magyar hírszerzőszervek volt ügynökei és mások magatartásának tanulmányozása nem szolgáltatott adatokat arra vonatkozóan, hogy szervezett szovjetellenes tevékenységet folytatnak.

Néhány lágerből visszatért nacionalista véleményt hangoztat és fenyegeti az ügyében szereplő tanúkat.

A Magyarországon lezajlott események hatással voltak a magyar fiatalság és az értelmiség ellenséges tevékenységének aktivizálódására.

1957-ben a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség leleplezett és letartóztatott néhány, fiatalokból álló, nacionalista csoportot, amelyek szovjetellenes rölapok készítésével és terjesztésével és más ellenséges tevékenységgel foglalkoztak.

Megállapítottuk, hogy a szovjetellenes tevékenység útjára lépett fiatalok többsége a középiskola felsőbb osztályainak tanulója és ezen iskolák tanára.³⁵⁸

Az ifjúságra és az értelmiségre vonatkozóan beérkezett anyagok elemzése során megállapítottuk, hogy a szovjetellenes megnyilvánulások többsége a magyar tanítási nyelvű iskolákban fordul elő, ahol a tanári testületek jelentős részét megfertőzték a politikailag megbízhatatlan és nacionalista elemek, vagy olyan személyek, akik a múltban kompromittálták magukat.

³⁵⁸ A dokumentum bal margóján ismeretlen személy megjegyzése található: „Erősíteni kell a munkát a tanárokkal.”

Анализом материалов, поступивших по молодежи и интеллигенции установлено, что большинство случаев антисоветских проявлений имели место в школах с венгерским языком преподавания, где значительная часть учителей засорена политически неблагонадежным и националистическим элементом или лицами, в прошлом скомпрометировавшими себя.

В связи с создавшимся таким положением, в школах с венгерским языком преподавания, УКГБ в декабре 1957 года информировало Обком КП Украины для принятия мер по укреплению проверенными кадрами учителей венгерских школ.

Агентурная работа

Учитывая наличие в области серьезной оперативной базы, 5 отделение УКГБ основное внимание уделяло созданию квалифицированного агентурного аппарата, способного вскрыть возможно существующее венгерское националистическое подполье, выявлять замыслы венгерских националистов и вовремя пресекать их антисоветскую деятельность.

В 1957 году органами КГБ Закарпатской области завербовано 49 агентов. Из них 17 завербованы оперативным составом 5 отделения.

В числе вновь завербованных 10 агентов являются лица возвратившиеся из мест заключений.

Всего по линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами УКГБ используется 126 агентов, в том числе 22 состоит на связи оперативного состава 5 отделения.

Из числа вновь завербованной агентуры положительно себя зарекомендовали агенты: «Лакатош», 1915 года рождения, венгр, гражданин СССР, уроженец г. Бейкешчобо (Венгрия), житель села Федорово Виноградовского района, колхозник. В прошлом венгерский офицер. В период венгерской оккупации служил в карательных органах начальником тюрьмы политических заключенных. За совершенные преступления в 1949 году был арестован и осужден к 25 годам ИТЛ. В 1956 году возвратился из заключения и работает в колхозе с. Федорово, рядовым колхозником.

За время сотрудничества с органами КГБ представил материалы на учителя венгерской семилетней школы в селе Заболотье КЕРТИС Людвиг Павловича, возводящего клевету на советскую действительность и среди окружения ведет националистические разговоры, оправдывая действия венгерских контрреволюционных элементов³⁵⁹.

Аналогичные материалы агент представляет на жителя с. Федорово Виноградовского района Ченгери Густава Густавовича, 1923 года рождения, распространяющего клевету на политический строй Советского государства и руководителей нашего Правительства.

³⁵⁹ На лівому полі документа рукописний коментар невстановленого автора: «*Подтверждены эти данные другой агентурой?*».

A magyar tannyelvű iskolákban kialakult helyzettel összefüggésben a Csoportfőnökség 1957 decemberében tájékoztatta az Ukrán KP Területi Bizottságát, hogy tegyenek intézkedéseket a magyar iskolák ellenőrzött káderekkel való megerősítésére.

Ügynöki munka

Tekintettel arra, hogy a területen komoly operatív bázis van, a Csoportfőnökség 5. alosztálya a fő figyelmet a kvalifikált ügynöki apparátus létrehozására fordította, amely képes leleplezni az esetleges magyar nacionalistákat és félbeszakítani tevékenységüket.

1957-ben az Állambiztonsági Bizottság kárpátaljai szervei 49 ügynököt szerveztek be. Közülük 17 személyt az 5. alosztály operatív állománya szervezett be.

Az újonnan beszervezett 10 ügynök között vannak a büntetésletöltés helyéről visszatért személyek.

A Csoportfőnökség a magyar burzsoá nacionalisták elleni harc vonalán összesen 126 ügynököt foglalkoztat, közülük 22 az 5. alosztály állambiztonsági állományának kapcsolata.

Az újonnan beszervezett ügynökség közül jónak mutatkoznak: „Lakatos”, aki 1915-ben született, magyar, a Szovjetunió állampolgára, Békéscsabáról (Magyarország) származik, a Nagyszőlősi járás Tivadarfalva falujának lakosa, kolhozparaszt. A múltban magyar tiszt. A magyar megszállás idején a büntető szerveknél szolgált a politikai elítéltek börtönének parancsnokaként. Bűncselekmény elkövetéséért 1949-ben letartóztatták és 25 év javító munkatáborra ítélték. 1956-ban a büntetés letöltése után visszatért és Tivadarfalva kolhozában egyszerű kolhozparasztként dolgozik.

Az állambiztonsági szervekkel való együttműködése alatt anyagokat bocsátott rendelkezésre Sárdik falu hétéosztályos magyar iskolájának tanárára, Kertész Lajosra, aki rágalmazza a szovjet valóságot és a környezetében nacionalista beszélgetéseket folytat, helyeselve a magyar ellenforradalmi elemek tevékenységét.³⁵⁹

Hasonló anyagokat ad az ügynök a Nagyszőlősi járás Tivadarfalva falujának lakosára, Csengeri Gusztávra, aki 1923-ban született, rágalmakat terjeszt a szovjet állam politikai rendszeréről és kormányunk tagjairól.

„Lakatos” széleskörű kapcsolatokkal rendelkezik Kárpátalján és a Magyar Népköztársaság területén élő magyar nacionalista elemek körében.

Tekintettel az ügynök kedvező tulajdonságaira, a családhoz való ragaszkodására, magyarországi lehetőségeire és kapcsolataira, a Csoportfőnökség 4. osztálya intézkedéseket tesz „Lakatos” pótlólagos ellenőrzésére és tanulmányozza kiküldésének lehetőségét azzal az ürüggyel, hogy meglátogatja magyarországi rokonait, azzal a feladattal, hogy leleplezi a nacionalistákat az ügynök által ismert személyek körében, valamint az esetleg meglévő kapcsolati csatornákat a magyarországi és kárpátaljai elengedhetetlen elemek és a nacionalista csoportosulások között³⁶⁰ Ausztriában és más országokban.

³⁵⁹ A dokumentum bal margóján ismeretlen személy kézírásos megjegyzése olvasható: „Ezeket az adatokat más ügynökség megerősítette?”

³⁶⁰ A dokumentum bal margóján ismeretlen személy kézírásos megjegyzése olvasható: „Ez a fő.”

«Лакатош» располагает широкими связями среди венгерского националистического элемента, проживающего в Закарпатье и на территории Венгерской Народной Республики.

Учитывая положительные качества агента, привязанность к семье, возможности и связи в Венгрии, 4 отделом УКГБ проводятся мероприятия по дополнительной проверке «Лакатоша» и изучается вопрос посылки его под предлогом посещения своих родственников в Венгрию с заданием выявления националистов среди лиц, известных агенту, а также возможно существующих каналов связи между враждебными элементами Венгрии и Закарпатья с националистическими формированиями³⁶⁰ в Австрии и других странах.

«ДАНКО» — 1933 года рождения, уроженец и житель с. Косино Береговского района, член ВЛКСМ, гражданин СССР, венгр, образование незаконченное высшее, работает учителем НСШ.

Завербован в марте 1957 года с использованием имевшихся материалов о том, что, будучи женат, скрывал свое местонахождение от жены, проживающей в г. Одессе.

Выполняя задание органов КГБ, «Данко» установил близкие отношения с учителем средней школы в Береговском районе СЕЙЧИ Ал. Ал., который впоследствии рассказал агенту, что он совместно со своими родственниками СЕЙЧИ Барнабошем, ОРМОШ Степаном, ОРМОШ Марией и Елизаветой, в период контрреволюционных событий в Венгрии, принимал участие в изготовлении и распространении в селе Косино Береговского района антисоветской националистической листовки.

Эти данные агента нашли свое подтверждение при проведении мероприятия литера «Н». На основании сообщений «Данко» и других материалов на указанную группу лиц в июле с. г. Береговским аппаратом КГБ было заведено агентурное дело «Накипь», объекты которого в октябре с. г. арестованы.

Названный агент также представил материалы на группу учащихся старших классов Косинской СШ, в количестве 4 человек, которые являются участниками молодежной антисоветской организации «ФКЧ» — «Фекете Чопот» (Черный отряд).

В настоящее время «Данко» используется по разработке молодежной антисоветской группы «ФКЧ», выявлению возможных вдохновителей ее участников и конкретных фактов проводимой ими враждебной деятельности.

В дальнейшем намечается перевод агента на работу в гор. Берегово и ввод его в разработку известных ему венгерских националистов.

«Агент «РУДИ» — 1904 года рождения, уроженец и житель с. Мужицево Береговского р-на, венгр, работает бригадиром Мужиевского винсовхоза.

³⁶⁰ На лівому полі документа рукописний коментар невідомого автора: «*Это главное*».

„Danko” – 1933-ban született a Beregszászi járás *Mezőkaszony* falujában, ahol jelenleg is lakik, a Komszomol tagja, a Szovjetunió állampolgára, magyar, befejezetlen felsőfokú végzettségű, a hétosztályos iskola tanára.

1957 márciusában szerveztük be annak az anyagnak a felhasználásával, hogy nős lévén, eltitkolta tartózkodási helyét Odesszában lakó felesége elől.

„Danko” a Csoportfőnökség megbízásait teljesítve közeli kapcsolatot létesített a Beregszászi járás középiskolájának tanárával, Szécsi Sándorral, aki ennek következtében elmesélte az ügynöknek, hogy rokonaival – Szécsi Barnabással, Ormos Istvánval, Ormos Máriával és Erzsébettel – közösen a magyarországi ellenforradalmi események idején részt vett egy szovjetellenes nacionalista röplap elkészítésében és terjesztésében a Beregszászi járás *Mezőkaszony* falujában.

Az ügynök információit megerősítette a lehallgatás eredménye. „Danko” információi és az említett csoportra vonatkozó más adatok alapján ez év júliusában a KGB beregszászi apparátusa „Nakip” csoportdossziét nyitott, amelynek célszemélyeit ez év októberében letartóztatták.

A nevezett ügynök ugyancsak rendelkezésre bocsátott anyagokat a mezőkaszonyi középiskola felsőbb osztályaiban tanulók 4 fős csoportjára, akik egy szovjetellenes ifjúsági szervezet a „FKCS” – „Fekete csapat” résztvevői.

Jelenleg „Dankót” az „FKCS” szovjetellenes ifjúsági csoport feldolgozására használjuk fel, résztvevőinek esetleges ösztönzésére és az általuk folytatott ellenséges tevékenység konkrét tényeinek leleplezésére.

A továbbiakban tervezzük az ügynök áthelyezését Beregszászon történő munkára és az általa ismert magyar nacionalisták feldolgozásába történő bevonásra.

„Rudi” ügynök – 1904-ben született a Beregszászi járás *Nagymuzsaly* falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, a *nagymuzsalyi* borászati állami gazdaság brigádfőnöke.

1957 májusában szerveztük be a magyar burzsoá nacionalisták, valamint a büntetés letöltése után visszatért személyek leleplezésére és feldolgozására Benya faluban, a nagymuzsalyi borászati állami gazdaságban.

1950-ben „Rudit” az USZSZK Büntető Törvénykönyve 54–10 cikkely 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] és a 54–13 cikkely [„aktív tevékenység a munkásosztály és a forradalmi mozgalom ellen a burzsoá rendszer idején”] alapján szovjetellenes agitáció folytatásáért, mint a Nyilaskeresztes fasiszta párt egykori tagját és a „Levente” ifjúsági mozgalom instruktorát, 25 év javító munkatáborra ítélték.

1956 májusában a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága Elnökségének bizottsága büntetett előélete törlésével elbocsájtotta a lágerből.

Beszervezésekor „Rudi” megnevezte számos kapcsolatát a büntetésletöltés helyéről visszatértek közül, köztük a szovjetellenes GLEB V. V.-t.

A KGB szerveivel való együttműködése idején az ügynök anyagokat bocsátott rendelkezésre a szovjetellenes nacionalista beállítottságú SZABÓ Gézáról, aki levelezést folytat az USA-ban élő fiával, ahová ő is szándékozik kiutazni, hogy ott letelepedjen.

Завербован в мае 1957 года для выявления и разработки венгерских буржуазных националистов в с. Добросилье, Мужиевском винсовхозе, а также среди лиц возвратившихся из заключения.

В 1950 году «Руди» был осужден по ст. 54–10 ч. 1 и 54–13 УК УССР к 25 годам ИТЛ как бывший член фашистской партии «Нилош-Керестеш» и инструктор молодежной организации «Левенте», а также за проведение антисоветской агитации.

В мае 1956 года он Комиссией Президиума Верховного Совета СССР из лагеря освобожден со снятием судимости.

Во время вербовки «Руди» назвал ряд своих связей из числа возвратившихся из мест заключения, в том числе антисоветчика ГЛЕБА В.В.

За период работы с органами КГБ агент представил материалы об антисоветских националистических настроениях САБО Гейзы, поддерживающего переписку с сыном, проживающим в США, куда он стремится выехать на постоянное жительство.

В настоящее время «Руди» используется по разработке названных им лиц и возвратившегося из заключения римокатолического священника Голомбоша И., а также изучению других лиц, прибывших из лагерей.

«Ковач», 1923 года рождения, уроженец с. Струмковка Ужгородского р-на Закарпатской области, венгр, со средним образованием, работает в артели «29-го Червня», проживает в г. Ужгороде.

С 1942 по 1944 год «Ковач» служил рядовым в хортистской армии, затем был пленен войсками Советской армии и направлен в лагерь военнопленных.

В 1947 году при попытке нелегального перехода государственной границы в Венгрию был задержан и осужден к 25 годам ИТЛ.

В 1955 году из заключения досрочно освобожден и с того времени проживает в гор. Ужгороде.

Будучи завербован, «Ковач» представил заслуживающие внимания материалы на быв. хортистского офицера Комони Л., высказывающего среди близкого окружения резкие антисоветские суждения и клевету в адрес руководителей КПСС и Советского Правительства. По разработке названного объекта агент и используется.

Из числа ранее завербованной агентуры наиболее ценными являются:

«Эвгения», 1924 года рождения, уроженка села Русское Поле Тячевского района Закарпатской области, венгерка, дочь помещика, со средним образованием, работает лаборантом медфака Ужгородского госуниверситета и городской больницы.

В 1944 году «Эвгения» вышла замуж за офицера фашистской венгерской армии Кийкеши Шандора, пленного в период Отечественной войны Совет-

Jelenleg „Rudit” az általa megnevezett személyek és a büntetés letöltése után vizs-
szatért római katolikus pap, *Galambos I.* feldolgozására, valamint más, a légerekből
érkezett, személyek tanulmányozására használjuk fel.

„Kovács”, 1923-ban született a Kárpátaljai Terület Ungvári járás Szürte falujában,
magyar, középfokú végzettségű, a „Június 29.” elnevezésű szövetkezetben dolgo-
zik, Ungváron él.

1942-től 1944-ig „Kovács” sorkatona volt a horthysta hadseregben, utána a szov-
jet hadsereg fogságba ejtette, és hadifogolytáborba irányították.

1947-ben a határ Magyarország felé történő illegális átlépésének kísérletekor őri-
zetbe vették és 25 év javító munkatáborra ítélték.

1955-ben a fogvatartásból határidő előtt szabadult, és attól kezdve Ungváron él.

„Kovács” beszerzése után figyelemre méltó anyagokat bocsátott rendelkezésre
a volt horthysta tisztre, *Komosi L.-re*, aki közvetlen környezetében szovjetellenes kije-
lentéseket tesz és rágalmazza az SZKP és a szovjet kormány vezetőit. Az említett cél-
személy feldolgozásában az ügynököt is felhasználjuk.

A korábban beszerezett ügynökség közül a legértékesebbek:

„Jevgenyija” – 1924-ben született a Kárpátaljai Terület Técsői járás Úrmező fa-
lujában, magyar, földbirtokos lánya, középfokú végzettségű, az Ungvári Állami
Egyetem orvosi karának és a városi kórháznak a laboránsa.

1947-ben „Jevgenyija” férjhez ment a fasiszta magyar hadsereg tisztjéhez, Kékesi
Nándorhoz, akit a honvédő háború idején a szovjet csapatok fogságba ejtettek. Jelen-
leg „Jevgenyija” férje Magyarországon él, ahol másodszor nősült és gyerekei vannak.

„Jevgenyija” a KGB szerveivel 1956-tól együttműködve egy sor anyagot bocsá-
tott rendelkezésre a magyar nacionalistákról, amelyek operatív érdeklődésre tartanak
számot, többek között *Pécsi Fjodorra* [Tivadarra], aki a Csoportfőnökség feldolgozá-
sa alatt áll előzetes operatív ellenőrzési dosszié alapján.

„Jevgenyija” magyarországi rokonai közül él az apja, két lánytestvére és má-
sok, akikhez 1956-ban elutazott szabadságra, abban az időszakban még nem lévén a
KGB operatív hálózatának tagja.

A magyar események idején „Jevgenyija” két unokaöccse elmenekült Magyar-
országról és jelenleg az egyik közülük Kanadában, a másik Ausztriában található, az
ügynök nem levelez velük.

Figyelembe véve, hogy az ügynöknek rokonai vannak Magyarországon, aki-
ket 1958-ban szándékozik meglátogatni, ezt a körülményt felhasználjuk, hogy „Jev-
genyijával” kapcsolatot teremtsünk a kapitalista országokba menekült unokaöccse-
ivel és tisztázzuk annak lehetőségét, hogy külföldi hírszerzőszervek ügynökségéhez
és magyar nacionalista szervezetekhez tartoznak.

„Cservonij” – 1914-ben született a Kárpátaljai Terület Beregszászi járása Alsóre-
mete falujában, középfokú végzettségű, a „*Verhovina*” *étterem adminisztrátora*-
ként dolgozik, Ungváron él.

скими войсками. В настоящее время муж «Евгении» проживает в Венгрии, где вторично женился и имеет детей.

«Эвгения», сотрудничая с органами КГБ с 1956 года, представила ряд материалов на венгерских националистов, заслуживающих оперативного внимания, в том числе на ... *Пейчи* Федора, разрабатываемого УКГБ по делу предварительной оперативной проверки.

Из числа родственников «Евгении» в Венгрии проживают отец, две сестры и другие, к которым она в 1956 году выезжала в отпуск, не состоя в тот период в агентурной сети органов КГБ.

В период венгерских событий два племянника «Эвгении» бежали из Венгрии и в настоящее время один из них находится в Канаде, а другой в Австрии, переписки с ними агент не поддерживает.

Принимая во внимание наличие родственников агента в Венгрии, которых она в 1958 году намерена навестить, это обстоятельство будет использовано нами для установления «Эвгенией» связи с бежавшими в капиталистические страны ее племянниками и выяснения возможной принадлежности их к агентуре иностранных разведок и венгерским националистическим формированиям.

«Червоный», 1914 года рождения, уроженец с. Вышни Реметы Береговского района Закарпатской области, со средним образованием, работает администратором ресторана «Верховина», проживает в гор. Ужгород.

Завербован в июле 1945 года 2 отделом УКР «Смерш»³⁶¹ 4 Украинского фронта для выявления и разработки бывших агентов венгерского контрразведывательного органа «Кемельгарито-Осталь».

По материалам «Червоного» разоблачено и арестовано более 6 агентов «Кемельгарито-Осталь», а также заведено ряд дел оперативного учета.

В настоящее время «Червоный» используется в разработке объектов дел-формуляров «Купец» и «Бездельник», на которых представляет материалы заслуживающие внимания.

Имеется ряд других агентов, располагающих возможностями и необходимыми качествами для выявления и разработки венгерских буржуазных националистов.

Несмотря на то, что 5 отделение 4 отдела и районные аппараты УКГБ в 1957 году добились некоторых положительных результатов в создании ра-

³⁶¹ СМЕРШ (скорочення від «Смерть шпионам!») — назва трьох незалежних одна від одної контррозвідальних організацій в СРСР у часи Другої світової війни та перший повоєнний рік: 1) Головне управління контррозвідки «Смерш» Наркомату оборони (НКО) — військова контррозвідка, керівник — В.Абакумов; підпорядковувалася безпосередньо наркомату оборони Сталіну; 2) Управління контррозвідки «Смерш» Наркомату Військово-Морського Флоту, начальник — генерал-лейтенант берегової служби П.Гладков; підпорядковувалася наркомату флоту М. Кузнецову; 3) Відділ контррозвідки «Смерш» Наркомату внутрішніх справ, начальник — С. Юхимович; підпорядковувалася наркомату Л. Берії.

1945 júliusában szervezte be a 4. Ukrán front „SZMERS”³⁶¹ Kémelhárítási Csoportfőnökség 2. osztálya a „Kémelhárító Osztály”, magyar kémelhárító szerv egykori ügynökeinek leleplezésére és feldolgozására.

„Cservonij” anyagai alapján leplezték le és tartóztatták le a kémelhárító osztály több mint 6 ügynökét, valamint az operatív nyilvántartásban számos dossziét nyitottak.

„Cservonij” jelenleg a „Kupec” és „Bezgyelnjik” Figyelő-dosszié célszemélyeinek feldolgozására használjuk fel, akikre vonatkozóan figyelemre érdemes anyagokat bocsátott rendelkezésre.

Van még egy sor ügynök, akiknek lehetősége van a magyar burzsoá nacionalisták leleplezésére és feldolgozására és rendelkeznek az ehhez szükséges tulajdonságokkal.

Annak ellenére, hogy a Csoportfőnökség 4. osztályának 5. alosztálya és a járási apparátusok 1957-ben bizonyos kedvező eredményeket értek el a munkaképes ügynöki apparátus létrehozásában, szükségesnek látszik az ügynöki hálózat további kiegészítése olyan emberekkel, akik képesek leleplezni a magyar burzsoá nacionalistákat és ellenséges szándékaikat.

Az ügynökséggel való munka egyik hiányossága azoknak az ügynököknek kis létszáma, akiket a volt magyar burzsoá hadsereg tisztjeiből, a politikai pártok és más nacionalista szervezetek tagjai közül szerveztek be.³⁶²

Ez a hiányosság komoly hatással van a munkaszervezésre az ellenséges nacionalista elemek és az esetleg általuk folytatott szovjetellenes tevékenység leleplezésére.

A legutóbbi időkig a Csoportfőnökség 4. osztályának 5. alosztálya a magyar burzsoá nacionalizmus elleni harc vonalán a munkát arra összpontosította, hogy a területen feltárja az esetleg létező illegális szervezeteket.

A Csoportfőnökség 4. osztályának 5. alosztálya nem kapott a külföldi magyar nacionalista központok és szervezetek elleni munka megszervezésével összefüggő konkrét feladatokat.³⁶³

Jelenleg a Csoportfőnökség intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy megtalálja a lehetőségét annak, hogy Magyarországon keresztül eljuttassa az ügynökeit az Ausztriában, Franciaországban, NSZK-ban és más országokban működő magyar nacionalista szervezetekbe, valamint megvizsgálja a vissza nem tért személyeket és rokonaikat abból a célból, hogy ügynököket szervezzen be közülük, amelyeket azután be lehetne juttatni a külföldön működő nacionalista központokba.

³⁶¹ SZMERS – a Szmerty spionam! [Halál a kémekre] rövidítése – a Szovjetunió egymástól független katonai és belügyi kémelhárító szervezeteinek közös elnevezése a II. világháború alatt és az azt követő első években. 1) A Honvédelmi Népbiztosság „SZMERS” kémelhárító főcsoportfőnöksége – katonai kémelhárítás, vezetője V. Abakumov, közvetlenül J. Sztálinnak volt alárendelve; 2) A Tengeri Flotta Népbiztossága „SZMERS” kémelhárító Főcsoportfőnöksége, vezetője P. Gladkov a parti őrség altábornagya, a flotta népbiztosának, Ny. Kuznyecovnak volt alárendelve; 3) A Belügyi Népbiztosság „SZMERS” kémelhárító osztálya, vezetője Sz. Juhimovics, a belügyi népbiztosnak, L. P. Berijának volt alárendelve.

³⁶² A dokumentum bal margóján ismeretlen személy kézírásos megjegyzése olvasható: „Nem a mennyiségben, hanem a minőségben, az ügynöki hálózat az ügy kulcsa.”

³⁶³ A dokumentum baloldali margóján ismeretlen személy kézírásos megjegyzése olvasható. „Nem igaz, a Központ és az USZSZK Állambiztonsági Bizottsága állított ilyen feladatot.”

ботоспособного агентурного аппарата, ощущается необходимостью дальнейшего пополнения агентурной сети людьми, способными выявлять венгерских буржуазных националистов и их враждебные замыслы.

Одним из недостатков в работе с агентурой является малочисленность агентов, завербованных из числа бывших офицеров венгерской буржуазной армии, членов политических партий и других националистических организаций³⁶².

Этот недостаток серьезно сказывается на организации работы по выявлению среди указанных контингентов враждебного националистического элемента и возможно проводимой им антисоветской деятельности.

До последнего времени работа по линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами 5 отделением 4 отдела УКГБ велась в направлении вскрытия возможно существующего подполья внутри области.

Конкретных же задач по организации работы против закордонных националистических центров и формирований перед 5 отделением 4 отдела УКГБ не ставилось³⁶³.

В настоящее время УКГБ принимаются меры к изысканию возможностей продвижения нашей агентуры через Венгрию в националистические формирования венгров в Австрии, Франции, ФРГ и др. страны, а также изучению невозвращенцев и их родственников для вербовки из их числа агентуры и внедрения ее в националистические центры за кордоном.

Мероприятия по пресечению враждебной
деятельности венгерских националистов и
разработке дел оперативного учета

К моменту создания отделения по борьбе с венгерскими буржуазными националистами в УКГБ имелось ряд сигналов об активизации враждебной деятельности антисоветских элементов и отмечены отдельные открытые проявления националистического характера.

В связи с этим основное внимание оперативного состава было направлено на проверку этих сигналов, выявление националистических элементов, организацию их агентурной разработки и пресечение враждебной деятельности.

В ходе проводимых мероприятий, в начале 1957 года были получены данные о существовании среди учащихся Виноградовской средней школы № 3 молодежной националистической организации, ставившей своей целью создание антисоветского подполья из числа венгерской молодежи в Виноградовском районе.

Проверкой этих данных было установлено, что ученики 10 класса названной школы ИЛЛЕШ, ВАРГА, Милован, КОВАЧ и ДУДАШ в период венгерских

³⁶² На лівому полі документа рукописний коментар невідомого автора: «*Не в количестве, а в качестве, агентура гвоздь дела*».

³⁶³ На лівому полі документа рукописний коментар невідомого автора: «*Не верно, такую задачу ставил Центр и КГБ УССР*».

Intézkedések a magyar nacionalisták ellenséges tevékenységének félbeszakítására és az operatív nyilvántartás dossziéinak feldolgozására

A magyar burzsoá nacionalizmus elleni harccal foglalkozó alosztály létrehozásának idején a Csoportfőnökség számos jelzéssel rendelkezett a szovjetellenes elemek ellenséges tevékenységének aktivizálódásáról és megfigyelhetők voltak egyes nyílt nacionalista jellegű jelenségek.

Ezzel összefüggésben az operatív állomány figyelme alapvetően ezeknek a jelzéseknek az ellenőrzésére, a nacionalista elemek leleplezésére, ügynöki feldolgozásuk megszervezésére és az ellenséges tevékenység félbeszakítására irányult.

A meghozandó intézkedések során, 1957 elején kaptunk adatokat a nagyszőlősi 3. számú középiskola tanulói körében egy nacionalista ifjúsági szervezet létezéséről, amely azt tűzte ki céljául, hogy létrehozzon egy szovjetellenes illegális szervezetet a Nagyszőlősi járás magyar fiataljaiból.

Ezeknek az adatoknak az ellenőrzésével megállapítottuk, hogy az említett iskola 10. osztályos tanulói, Illés, Varga, Milován, Kovács és Dudás a magyarországi események időszakában Nagyszőlősön egy sor szovjetellenes röplapot készítettek és terjesztettek, felhívással a magyarországi ellenforradalmi felkelés támogatására.

A felsorolt személyekre vonatkozóan rendelkezésünkre álló anyagok alapján ez év júniusában „Mjatyeznyiki” csoportdossziét nyitottunk.

1957 júliusában Illést, Dudást, Vargát, Milovánt és Kovácsot illetően a Csoportfőnökség büntetőeljárást indított, letartóztatták és különböző időtartamú büntetésre ítélték őket.

A vizsgálat folyamán a felsorolt személyek lelepleződtek az általuk elkövetett bűnökben és bevallották, hogy saját kezdeményezésükből, a magyarországi ellenforradalmi események hatására tettek kísérletet a nacionalista szervezet létrehozására.

1957 júliusában³⁶⁴ a KGB beregszászi járási apparátusa „Nakip” csoportdossziét nyitott, amelynek alapján feldolgozás alá vonták:

Szécsi Sándort, született 1939-ben, a Kárpátaljai Terület Beregszászi járásában Mezőkaszony faluban, ahol most is lakik, magyar, a Komszomol tagja, a Beregszászi járás csonkapapi hétosztályos iskolájának tanítójaként dolgozik.

Ormos Máriát, aki 1939-ben született a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, a Komszomol tagja, tanítónő, kulák családból származik, apja résztvevője volt a „Szabadcsapatok” szervezetnek, 1949-ben 25 év javító munkatáborra ítélték, ahol meg is halt.

Ormos István, 1940-ben született, a mezőkaszonyi középiskola egykori tanulója, Ormos Mária testvére, pártonkívüli.

Ormos Erzsébetet, aki 1935-ben született a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, Ormos Mária és Ormos István nővére.

³⁶⁴ Valójában júniusban.

событий изготовили и распространили в г. Виноградово ряд антисоветских листовок, с призывом поддержки контрреволюционного мятежа в Венгрии.

На основании имевшихся материалов на перечисленную группу лиц, в июне с. г. было заведено агентурное дело «Мятежники».

В июле³⁶⁴ 1957 года в отношении ИЛЛЕШ, ДУДАША, ВАРГА, МИЛОВАНА и КОВАЧА УКГБ было возбуждено уголовное дело, и они были арестованы и осуждены к различным срокам наказания.

На следствии перечисленные лица изобличены в совершенных ими преступлениях и показали, что попытку создать националистическую организацию они делали по собственной инициативе, под впечатлением контрреволюционных событий в Венгрии.

В июле 1957 года Береговским райаппаратом КГБ было заведено агентурное дело «Накипь», по которому взяты в разработку –

СЕЙЧИ Александр Александрович, 1939 года рождения, уроженец и житель с. Косино Береговского района Закарпатской области, венгр, член ВЛКСМ, работал учителем Поповской НСШ, Береговского района.

ОРМОШ Мария Иосифовна, 1939 года рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского района, венгерка, член ВЛКСМ, учительница, из семьи кулака, ее отец бывший участник организации «Собот-Чопотош», в 1949 году осужден к 25 годам ИТЛ, где и умер.

ОРМОШ Стефан Иосифович, 1940 года рождения, бывший учащийся Косинской средней школы, родной брат ОРМОШ Марии, беспартийный.

ОРМОШ Елизавета Иосифовна, 1935 года рождения, уроженка и жительница с. Косино Береговского района, родная сестра ОРМОШ Марии и Стефана.

СЕЙЧИ Барнабаш Александрович, 1938 года рождения, уроженец и житель с. Косино Береговского района, венгр, со средним образованием, работал в отделении винсовхоза рабочим.

Основанием для заведения дела послужили материалы, свидетельствующие об их резких антисоветских настроениях в дни контрреволюционных событий в Венгрии, а также подозрения в изготовлении и распространении в с. Косино, Береговского района антисоветской венгерско-националистической листовки.

Завербованный 4 отделом УКГБ агент «Данко» представил донесение, что объекту разработки СЕЙЧИ Александру известно содержание антисоветской листовки, обнаруженной 2 ноября 1956 года в селе Косино за подписью «Подкарпатского революционного союза».

³⁶⁴ Насправді у червні.

Szécsi Barnabás, aki 1938-ban született a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, középfokú végzettségű, a borászati állami gazdaság részlegében dolgozott munkásként.

A dosszié megnyitásához azok az anyagok szolgáltak alapul, amelyek arról tanúskodnak, hogy [nevezettek] a magyarországi ellenforradalmi események napjaiban élesen szovjetellenes beállítottságúak voltak, továbbá az a gyanú, hogy szovjetellenes magyar nacionalista röplapot készítettek és terjesztettek a Beregszászi járás Mezőkaszony falujában.

A Csoportfőnökség 4. osztálya által szervezett „Danko” ügynök olyan jelentést adott, hogy a feldolgozás célszemélye, Szécsi Sándor ismeri a szovjetellenes röplap tartalmát, amelyet november 2-án Mezőkaszony faluban fedeztek fel „Kárpátaljai Forradalmi Szövetség” aláírással.

Ez a körülmény a későbbiekben lehetőséget adott arra, hogy lehallgató technika segítségével ellenőrizzük „Danko” ügynök és Szécsi S[ándor] beszélgetését, és megállapítsuk, hogy az említett röplap szerzői és terjesztői a „Nakip” csoportdosszié célszemélyei.

Ormos Erzsébet és testvére, Mária feldolgozása céljából 1957 júliusában szerveztük „Gréta” ügynököt, aki szovjetellenes beállítottságú személyként jellemezte Ormos Erzsébetet.

Miután a szakértői vizsgálat megerősítette, hogy a szovjetellenes röplapot Ormos Mária írta, a Csoportfőnökség döntést hozott a Szécsi testvérek, Sándor és Barnabás őrizetbevételéről, valamint házkutatás tartásáról náluk, Ormos Máriánál és Ormos Istvánnál.

A kihallgatásokon Ormos Máriára, Szécsi Sándorra és Ormos Istvánra rábizonyították, hogy ők készítették a szovjetellenes nacionalista röplapokat, amelyek alapján 1957. október 31-én letartóztatták őket.

A kihallgatásokon Ormos Mária bevallotta, annak oka, hogy a szovjet hatalom való harc útjára lépett a magyar ellenforradalmárok rádióadásai és apjának a KGB szervei által történt 1949-es letartóztatása volt.

A letartóztatott Szécsi Sándor azt vallotta, hogy a bűnös cselekedetek útjára a felkelők rádióadásainak hallgatása és a magyarországi események eredményeként lépett.

Ily módon az 1957-ben megnyitott „Mjatyeznyiki” és „Nakip” csoportdossziék realizálódtak.

Az 1957-ben, nyílt szovjetellenes megnyilvánulásokért letartóztatott személyek közül jellemzőek:

Szatmári Endre, született 1923-ban a Beregszászi járás Csonkapapi falujában, ahol jelenleg is lakik, magyar, 7 osztályt végzett, középparaszti családból származik, letartóztatása előtt egyszerű kolhozparaszt volt.

Szatmári E[ndre] a magyarországi eseményekkel összefüggésben Csonkapapi falu lakosai között provokációs szovjetellenes nacionalista híreket terjesztett a burzsoá Magyarországot helyreállításáról az „ezeréves határok” között.

Это обстоятельство впоследствии дало возможность с помощью техники литеры «Н» проконтролировать беседу агента «Данко» с СЕЙЧИ А. и установить, что авторами и распространителями указанной листовки являются объекты агентурного дела «Накипь».

Для разработки ОРМОШ Елизаветы и ее сестры Марии, в июле 1957 года была завербована агент «Грета», охарактеризовавшая ОРМОШ Елизавету как антисоветски настроенную личность.

Имея подтверждение экспертизы о написании антисоветской листовки ОРМОШ Марией, УКГБ было принято решение задержать братьев СЕЙЧИ Александра и Барнабаша, а также провести у них, ОРМОШ Марии и ОРМОШ Стефана квартирный обыск.

На допросах ОРМОШ Мария, СЕЙЧИ Александр и ОРМОШ Стефан были изобличены в изготовлении ими антисоветской националистической листовки, на основании чего они 31 октября 1957 года арестованы.

На допросах ОРМОШ Мария показала, что поводом к тому, что она стала на путь борьбы с Советской властью, послужили радиопередачи венгерских контрреволюционеров и арест в 1949 году органами КГБ ее отца.

Арестованный СЕЙЧИ Александр показал, что на путь преступных действий он стал в результате прослушанных радиопередач мятежников и событий в Венгрии.

Таким образом, заведенные в 1957 году агентурные дела «Мятежники» и «Накипь» реализованы.

Из числа лиц, арестованных в 1957 году за открытые антисоветские проявления, характерными являются:

СОТМАРИ Эндре Франтишекович, 1923 года рождения, уроженец и житель с. Попово Береговского р-на, венгр, образование 7 классов, из крестьян-средняков, до ареста работал рядовым колхозником.

СОТМАРИ Э.Ф. в связи с венгерскими событиями среди жителей с. Попово распространял провокационные антисоветские националистические слухи о восстановлении буржуазной Венгрии в рамках «тысячелетних границ».

Доказывал близкому окружению и некоторым другим жителям села неизбежность уничтожения Советского государственного строя в Закарпатской области.

СОТМАРИ распространял также слухи о возобновлении контрреволюционного мятежа в Венгрии, при этом высказывал свою солидарность венгерским контрреволюционным мятежникам.

Кроме этого пытался терроризировать действия советско-партийного актива на селе. СОТМАРИ осужден к 5 годам ИТЛ.

ЗИКУРА Элик Иванович, 1908 года рождения, уроженец с. Матеево Виноградского р-на, венгр, образование 7 классов, проживал в с. Оросиево Береговского района, работал рядовым колхозником.

Szűk környezetének és más lakosoknak bizonygatta a szovjet állam megsemmisítésének elkerülhetetlenségét a Kárpátaljai Területen.

Szatmári olyan híreket is terjesztett, hogy az ellenforradalmi lázadás újra kezdődik Magyarországon, és ennek kapcsán kifejezte szolidaritását a magyar ellenforradalmi lázadókkal.

Ezen kívül megpróbálta terrorizálni a tanácsi- és pártaktív tevékenységét a faluban. Szatmárit 5 év javító munkatáborra ítélték.

Zikura [Zihur] Elek, született 1908-ban a Nagyszőlősi járás Mátyfalva falujában, 7 osztályt végzett, a Beregszászi járás Sárosoroszi falujában lakott, egyszerű kolhozparasztként dolgozott.

Zikurát [Zihurt] azért vonták felelősségre, mert ez év január 25-én a magyarországi eseményekről szóló filmhíradó megtekintésekor rágalmakat szórt a szovjet állam megszervezőjére, miközben nyomdafestéket nem tűrő kifejezéseket használt és követelte portréjának eltávolítását.

Ugyanezen a napon Zikura [Zihur] megsértette az USZSZK Legfelsőbb Tanácsának képviselőjét, Popovics elvtársat, garázda magatartást tanúsított. Kijelentette, sajnálja, hogy a magyarországi ellenforradalmi események időszakában nem intézték el őt. Zikurát [Zihurt] 6 év javító munkatáborra ítélték.

1958. január 1-jei állapot szerint a magyar nacionalisták vonalán a Csoportfőnökség operatív nyilvántartásában 50 személy szerepel, köztük:

Figyelő-dossziék alapján	20 fő
előzetes operatív ellenőrzési dossziék alapján	30 fő

1957-ben 6 Figyelő-dossziét nyitottunk, közülük a legfontosabb operatív érdeklődésre számot tartó:

Figyelő-dossziét

Budai Lászlóra, született 1930-ban Szomvar faluban (Csehszlovákia), magyar, képzett, a Kárpátaljai Terület Técső falujában lakik.

Budai L[ászló] magán látogatáson tartózkodott Magyarországon (1956. szeptembertől 1957. januárig), és az ellenforradalmi lázadásban az ellenforradalmárok oldalán vett részt.

A magyar állambiztonsági szervek közlése alapján az általuk letartóztatott Buday Béla, édestestvére a célszemélynek, kikérdezésekor bevallotta, hogy testvére a lázadás idején mentőautó sofőrként dolgozott, utána a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban – ami az ellenforradalmárok egyik központja volt – ápoló volt.

1956 decemberében a célszemély néhány ellenforradalmárnak átadott több levelet, amelyet testvére hozott Bécsből.

1956. december 14-én elkísérte testvérét és Tóth Tamást az amerikai követségre, ahol nekik át kellett adniuk Mindszenty bíborosnak egy levelet, amelyet a célszemély testvére, vagyis Buday Béla hozott a KARD elnevezésű ellenforradalmi központ tagjától.

ЗИКУРА привлечен к ответственности за то, что 25 января с. г. при просмотре киножурнала о событиях в Венгрии, допускал в клубе клеветнические антисоветские выкрики утверждая, что киножурнал не отражает действительности.

30 января с. г., находясь в правлении колхоза села Оросиево, возводил клевету на организатора Советского государства, при этом допускал нецензурные выражения и требовал удаления его портрета.

В этот же день ЗИКУРА нанес оскорбления депутату Верховного Совета УССР тов. ПОПОВИЧУ, допуская в отношении его хулиганские действия, заявляя при этом, что он сожалеет о том, что над ним не была учинена расправа в период контрреволюционного мятежа в Венгрии. ЗИКУРА осужден к 6 годам ИТЛ.

По состоянию на 1 января 1958 года по линии венгерских националистов на оперативном учете УКГБ состоит 50 человек, в том числе:

по делам-формулярам 20 чел.

по делам предварительной
оперативной проверки 30 чел.

В 1957 году заведено 6 дел-формуляров, из числа которых наиболее важный оперативный интерес представляют:

Дело-формуляр на –

Будаи Ласло Ласловича, 1930 года рождения, уроженца с. Сомвор (Чехословакия), венгра, грамотного, проживающего в с. Тячево Закарпатской области.

Будаи Л.Л., находясь по частному выезду в Венгрии (с сентября 1956 года до января 1957 года), в период контрреволюционного мятежа принимал участие на стороне мятежников.

По сообщению венгерских органов государственной безопасности, арестованный ими Будаи Бейла Ласлович, являющийся родным братом объекта, будучи допрошен показал, что его брат во время мятежа работал шофером скорой помощи, а затем санитаром в больнице на ул. Шадора Петефи, которая являлась одним из центров контрреволюции.

В декабре 1956 года объект вручил некоторым контрреволюционерам ряд писем, привезенных его братом из Вены.

14 декабря 1956 года он сопровождал своего брата и ТОТ Томаша в американское посольство, где они должны были вручить письмо кардиналу Миндсенти, которое брат объекта, т. е. Будаи Бейла привез от члена Венгерского контрреволюционного центра под названием «Кард» (сабля, меч).

1 января 1957 года Будаи Ласло договорился со своим братом и одним из руководителей мятежа ПЕХ Гезой о том, что, возвратившись в Закарпатскую область, он достанет список венгров, вывезенных в СССР и почтой направит его ПЕХ Гезе на подставной адрес КОВАЧ Розы.

1957. január 1-jén *Budai* László megállapodott testvérével és a lázadás egyik vezetőjével, Péch Gézával arról, hogy amint visszatért Kárpátaljára, megszerzi a Szovjetunióba kiszállított magyarok listáját és postán elküldi Péch Gézának, Kovács Rózsa fiktív címre.

Ugyancsak ismeretes, hogy a feldolgozás alatt álló személy kapcsolatban állt Tóth István főhadnaggyal, aki a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai felkelők egyik vezetője volt, és akivel a hazájába történt visszatérése előtt találkozott a lakásán Debrecenben.

A Budai L[ászló] feldolgozásába bevont „Groza” és „Tyulkov” ügynökök különböző időpontban közölték, hogy *Budai* L[ászló] az ellenforradalmi lázadás idején ápolóként és sofőrként dolgozott a fent említett kórházban, megsebesült („Groza” ügynöknek megmutatta a sebet), de hogy ki által, mikor és milyen körülmények között sebesült meg, nem mondta el.

„Tyulkov” ügynök 1957. július 11-ei közlése alapján ismert, hogy *Budai* L[ászló] a magyar események idején elutazott Bécsbe (Ausztria), ahol két hétig tartózkodott. Három személyautója volt, amelyből kettő a harcok alatt összetört, de hogy hol, ki törte össze, azt az ügynöknek nem mondta.

Budai L[ászló] jelenleg nagyon óvatosan viselkedik, kitér a magyarországi tartózkodását érintő beszélgetések elől, nem mutatkozik szovjetellenesnek.

Operatív figyelemre tart számot a „K”-ellenőrzés [során elfogott] levél, amelyet Budapestről küldött 1957. június 14-én a célszemély letartóztatott testvérének felesége, és amelyben azt közli:

„Hírt kaptam Bélától: Írd meg Lászlónak, hogy írjon egy beadványt arról, hogy háborús szolgálati könyvet kellett volna vezetni a felkelés alatt... Géza írt, kérte az elszállított emberek listáját... erről Szilveszter környékén beszéltek...

„Légy szíves, a válaszodban magyarázd meg ezt a szöveget, mert az számomra idegen és jóformán érthetetlen. Ha te sem igazodsz el benne, akkor legalább adj valamilyen magyarázatot arra, hogy mi húzódik meg az események és a nevek mögött, el sem tudom képzelni, hogy mit követhetett el...”

Válaszolva erre a levélre *Budai* L[ászló] közölte, hogy ő a kezdetektől végig a Petőfy [Péterfy] Sándor utcai kórházban tartózkodott, ahol mentőautón dolgozott, a testvére pedig állítólag sok embernek segített. A továbbiakban azt írja:

„Csak azért tartottunk a felkelőkkel, hogy megmentsük a mamát és engem, mert szovjet állampolgárokként voltunk vendégségben. Semmilyen kommunistaellenes akcióban nem vettünk részt... Sokat nem mertem írni, csak azt írtam meg, ami segíthet neki...”

A teljes levelezés elemzéséből látható, hogy *Budai* L[ászló] nem bízik letartóztatott testvére feleségében, és nyilván titkolja a valós körülményeket.

Kérésünkre ez év augusztusában magyar barátaink kihallgatták az akkor vizsgálat alatt álló aktív ellenforradalmárokat, *Buday* Bélát, Tóth Tamást és Péch Gézát, akik

Известно также, что разрабатываемый имел связь с армейским старшим лейтенантом ТОТ Иштваном, являвшимся одним из руководителей контрреволюционеров по ул. Шандора Петефи, с которым перед возвращением на Родину имел встречу на его квартире в г. Дебрецене.

Введенные в разработку Будаи Л.Л. агенты «Гроза» и «Тюльков» в разное время сообщили, что Будаи Л.Л. во время мятежа работал санитаром и шофером в указанной выше больнице, был ранен (агенту «Грозе» показал рану), но кем, когда и при каких обстоятельствах ранен, не сказал.

По данным агента «Тюлькова» от 11 июля 1957 года известно, что Будаи Л.Л. во время венгерских событий выезжал в г. Вену (Австрия), где находился две недели, имел там три легковых автомашины, две из которых во время боя были разбиты, но где, когда и кем разбиты агенту не сказал.

Будаи Л.Л. в настоящее время ведет себя очень насторожено, уклоняется от бесед относительно своего пребывания в Венгрии и антисоветски себя на проявляет.

Заслуживает оперативного внимания документ «ПК», отправленный из Будапешта 14.VI.1957 года женой арестованного брата объекта, в котором она сообщает:

«Получила от Бейлы весть. Напиши Ласло, чтобы написал заявление о том, что действительную и послужную войны надо было вести в восстании... — пишет Гейза, — просил список вывезенных людей... это говорили под новый год...

... Будь добрый в обратном ответе дай объяснение этому тексту, ибо он для меня не знаком и почти не понятен. Если и ты ничего не разберешь в нем, то хотя бы дай какое-то объяснение, что случилось за событиями и за фамилиями, я не могу представить себе, что мог он сделать».

Отвечая на это письмо, Будаи Л.Л. сообщил, что он находился от начала и до конца в больнице Петефи Шандор, где работал на машине скорой помощи, а брат якобы помогал многим людям. И далее пишет:

«... а с восставшими только лишь потому были заодно, чтобы спасти маму и меня, потому что мы были в гостях как советские граждане. Мы ни в какой антикоммунистической акции участия не принимали... Много я не решился писать, а написал только то, что может ему помочь...

Из анализа всей переписки видно, что Будаи Л.Л. не доверяет жене арестованного брата и, видимо, скрывает действительные обстоятельства дела.

По нашей просьбе в августе с. г. венгерскими друзьями были допрошены, находившиеся тогда под следствием активные контрреволюционеры Будаи Бейла, ТОТ Томаш и ПЕХ Геза, однако показаний о преступной деятельности Будаи Л.Л. не дали, хотя и не отрицают своей связи с ним.

Budai L[ászló] bűnös tevékenységéről nem vallottak, habár nem is tagadták a kapcsolatukat vele.

A Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban tevékenykedő ellenforradalmi csoport, ahol egész idő alatt a célszemély tartózkodott, ellenséges tevékenységének jellegét kifejezték a Népszabadság című lapban, amelyből látható, hogy a célszemély testvére, kapcsolatai, és feltételezhető, hogy célszemélyünk is, kapcsolatban álltak a „Kard” [elnevezésű] bécsi kémközponttal, amely az amerikai, angol hírszerzés és az NSZK nagykövetsége irányítása alatt tevékenykedett.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége utasításának megfelelően összeállítjuk a kérdéseket az Állambiztonsági Bizottság magyarországi tanácsadói apparátusának *Budai L[ászló]* bűnös tevékenységének dokumentálása céljából.

Figyelő-dosszié

Ilkanics Akakij Georgijevicsre, született 1925-ben Munkácson, ahol jelenleg is lakik, tisztviselői családból származik, pártonkívüli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, befejezetlen középfokú végzettségű, a *munkácsi* művelődési ház együttesének karmestere.

A feldolgozás megállapította, hogy *Ilkanics* 1943-tól az egykori magyar kémelhárítás, a Kémelhárító osztály ügynöke volt „I-5” fedőnéven, kommunistákat és más magyarellenes tevékenységet folytató személyeket leplezett le.

1944-ben Budapesten tagja volt a fasiszta büntetőosztagnak, leleplezte és letartóztatta azokat az embereket, akiknek fegyverük volt vagy antifasiszta szervezetek tagjai voltak.

1950-ben *Ilkanicsot* letartóztatták és 10 év javító munkatárorra ítélték, ahonnan 1956-ban tért vissza.

A magyarországi eseményekkel összefüggésben *Ilkanics* elkezdte maga köré csoportosítani a magyar fiatalokat, hogy szovjetellenes nacionalista szellemben dolgozza meg őket. Sajnálkozott, hogy nem tudott személyesen részt venni a magyar eseményekben, kijelentette, hogy abban az esetben, ha a helyzet Kárpátalján komplikálódik, elsőként vesz részt a szovjet hatalom elleni harcban.

Jelenleg *Ilkanics* szűk környezetében továbbra is szovjetellenes nacionalista kohalmányokat terjeszt.

Ilkanics feldolgozását abban az irányban folytatjuk, hogy leleplezzük szovjetellenes nacionalista tevékenységét és megállapítsuk vannak-e kapcsolatai Magyarországon olyanokkal, akikkel részt vett a büntetőosztág tevékenységében, abból a célból, hogy azokat felhasználjuk kémelhárítási intézkedésekben.³⁶⁵

Figyelő-dosszié

³⁶⁵ A dokumentum bal szélén ismeretlen személy kézirásos megjegyzése olvasható: „Konkrétan mégis mit terveznek a leleplezésére.”

Характер враждебной деятельности контрреволюционной группы, действовавшей в больнице по ул. Петефи Шандора, где все время находился объект, изложенного в газете «Непсабашаг», из которой видно, что брат объекта его связи, и надо полагать наш объект, были связаны с Венским шпионским центром «Кард», действовавшей под руководством американской, английской разведок и посольства ФРГ.

Согласно указанию 4 Управления КГБ при СМ УССР нами готовится перечень вопросов для пересылки советническому аппарату КГБ в Венгрии, с целью документации фактов преступной деятельности Будаи Л.Л.

Дело-формуляр на –

Ильканич Аккакия Георгиевича, 1925 года рождения, уроженец и житель г. Мукачево, из служащих, беспартийный, гражданин СССР, венгр, образование незаконченное среднее, работает руководителем ансамбля Мукачевского дома культуры.

Разработкой установлено, что Ильканич с 1942 года являлся агентом б. венгерского контрразведывательного органа «Кемельгарито-Осталь» под псевдонимом «И-5», выявлял коммунистов и других лиц, проводивших антивенгерскую деятельность.

В 1944 году в г. Будапеште являлся участником фашистского карательного отряда, выявлял и арестовывал лиц имевших оружие и состоявших в антифашистских организациях.

В 1950 году Ильканич был арестован и осужден к 10 годам ИТЛ, откуда возвратился в 1956 году.

В связи с венгерскими событиями Ильканич стал группировать вокруг себя мадьярскую молодежь, обрабатывать ее в антисоветском националистическом духе. Высказывал сожаление о том, что не мог принять личное участие в венгерских событиях заявляя, что в случае осложнения обстановки в Закарпатской области, он первым примет участие в борьбе против Советской власти.

В настоящее время Ильканич среди близкого окружения продолжает высказывать антисоветские националистические измышления.

Разработку Ильканича ведем в направлении выявления его антисоветской националистической деятельности и установления возможно имеющих у него связей в Венгрии, с которыми он принимал участие в карательной деятельности, с целью возможного использования их в контрразведывательных мероприятиях³⁶⁵.

Дело-формуляр на –

³⁶⁵ На лівому полі документа рукописний коментар невідомого автора: «*Что же конкретно намечается для его разоблачения*».

Klapek Gáborra, 1908-ban született Nagyszőlősen, ahol jelenleg is lakik, magyar, pártontkívíűli, a Szovjetunió állampolgára, középokú végzettségű, egy *gyermekotthon könyvelője*.

Hosszú ideje és különösen a magyar események alatt, valamint az utóbbi időben Klapek nacionalista nézeteket hangoztat, aljas rágalmakat szór az országunkban fennálló társadalmi rendre.

Klapek lakásán rendszeresen összegyűlnek szovjetellenes beállítottságú emberek, többek között MIHAJLOVICS Sz. I., SÁRKÁNY L.L., SZABÓ G.F., SZEDLAKOVICS és mások, ahol kártyázás közben szovjetellenes nacionalista beszélgetést folytatnak.

Az ügyben intézkedéseket teszünk *Klapek* és a vele kapcsolatban álló személyek szovjetellenes tevékenységének teljes leleplezésére.

Figyelő-dosszié

Ónodi Gézára, született 1922-ben, az Ungvári járás Palágykomoróc falujában, magyar, tanítóképzőt végzett, az Ungvári járás Tiszaásvány falu magyar általános iskoláját vezette, ahol jelenleg lakik is.

A dossziét „Prokop” ügynök adatai alapján nyitottuk meg, amelyek arról tanúskodnak, hogy *Ónodi* környezetében szovjetellenes beszélgetéseket folytat, dicséri az egykori horthysta Magyarország fasiszta berendezkedését és rágalmazza a szovjet gazdasági rendszert.

A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején *Ónodi* kifejezte együttérzését a lázadókkal.

A további feldolgozás során „Prokop” ügynök közölte, hogy *Ónodi* a környezetében tett szovjetellenes nacionalista kijelentései mellett aljas rágalmakat szór a szovjet tudósok találmányaira, és ennek kapcsán az amerikai tudósokat dicséri.

A feldolgozás aktivizálása és *Ónodi* bűnös tevékenységének feltárása céljából jelenleg a kapcsolatait tanulmányozzuk, hogy a szovjetellenes nacionalista tevékenységét teljesen feltárni képes ügynököt szervezzünk be és a közeljövőben letartóztathassuk.

Figyelő-dosszié

Balázs Lajosra, aki 1921-ben született a Nagyszőlősi járás Fancsika falujában, ahol jelenleg is lakik, pártontkívíűli, a Szovjetunió állampolgára, magyar, 7 osztályt végzett, kulák családból származik, kolhozparaszt.

1938-ban az apjával és testvérével, Józseffel Balázs elmenekült Fancsika faluból (amely akkor Csehszlovákiához tartozott) a magyarok által megszállt Tiszaújlak faluba, ahol beléptek a „Szabadcsapatok” terrorista osztagba, amelynek résztvevője volt az apja is (őt egy magyar tiszt italozás közben ugyanakkor megölte).

A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején *Balázs* „Ivanovics” ügynökünkkel beszélgetve kijelentette:

Клапек Гавриила Иосифовича, 1908 года рождения, уроженца и жителя г. Виноградово, венгра, беспартийного, гр. СССР, со средним образованием, работает бухгалтером детдома.

На протяжении длительного времени и особенно в период венгерских событий, а также в последнее время Клапек высказывает националистические взгляды, возводит злобную клевету на существующий строй в нашей стране.

В квартире Клапек систематически собираются в вечернее время антисоветски настроенные лица, в частности МИХАЙЛОВИЧ С.И., ШАРКАНЬ Л.Л., САБОВ Г.Ф., СЕДЛАКОВИЧ и другие, где во время карточной игры ведут антисоветские националистические разговоры.

По делу проводим мероприятия, направленные на полное вскрытие антисоветской деятельности Клапек и связанных с ним лиц.

Дело-формуляр на –

Оноди Гейзу Гейзовича, 1922 года рождения, уроженца с. П. Комаровцы, Ужгородского р-на, венгр, окончил учительскую семинарию, работающего зав. венгерской начальной школой села Миниральное, Ужгородского р-на, где и проживает.

Дело заведено на основании данных агента «Прокоп» свидетельствующих о том, что Оноди среди своего окружения ведет антисоветские разговоры, восхваляет фашистский строй в бывшей хортиевской Венгрии и возводит клевету на социалистическую систему хозяйства.

В период контрреволюционного мятежа в Венгрии Оноди высказывал свое сочувствие мятежникам.

В процессе дальнейшей разработки, агент «Прокоп» сообщил, что Оноди кроме антисоветских, националистических высказываний среди своего окружения, возводит злостную клевету на изобретения советских ученых, восхваляя, при этом, американских ученых.

В целях активизации разработки и вскрытия фактов преступной деятельности Оноди в настоящее время, изучаем связи разрабатываемого для вербовки агента, способного полностью вскрыть антисоветскую националистическую деятельность разрабатываемого в целях его ареста в ближайшее время.

Дело-формуляр на –

Балаж Людвиг Степановича, 1921 года рождения, уроженца и жителя села Фанчиково, Виноградовского р-на, беспартийного, гр-на СССР, венгра, образование 7 классов, из кулаков, колхозника.

В 1938 году вместе с отцом и братом Иосифом Балаж бежал из села Фанчиково (принадлежало тогда к Чехословакии) в оккупированное венграми село Вилок, где вступил в террористический отряд «Собот-Чопотош», участником которого являлся и его отец (убит тогда же венгерским офицером во время пьянки).

„Nekünk együtt kell szervezkednünk, már nem sokáig lesz úgy, ahogy most van. Nemsokára nem lesz kommunista hatalom... Nekünk új és szabad hatalmat kell létrehozni, és le kell dobni a kommunista rabigát.”

Az ügynök ellenvetésére, hogy nem szabad semmit sem tenni, mert nincs se erő, se eszköz, *Balázs* ellentmondott: „Nem, nekünk elegendő fegyverünk van...” és a beszélgetés további részében azt javasolta az ügynöknek, hogy legyen szervező a saját falujában, hogy ne legyen viszály a falvaik lakosai között (az ügynök ukrán).

Balázs további feldolgozása abban az irányban folyt, hogy leleplezzük gyakorlati tevékenységét és a magyar nacionalisták esetleges csoportját, akiknek fegyvere van, ámde ilyen adatokat eddig nem sikerült szerezni.

Jelenleg *Balázs* feldolgozásába bevonjuk „Sándor” ügynököt, aki a múltban osztálytársa volt *Balásznak* a beregszászi gimnáziumban, és akiben megbízik.

„Sándor” a magyar hadsereg egykori önkéntese, a magyar események alatt, mint a lázadók híve nyilatkozott meg. Ezeknek az anyagoknak a felhasználásával 1956 decemberében, mint ügynököt beszerveztük.

1957 októberében „Dankó” ellenőrzött ügynök információi alapján a KGB beregszászi járási apparátusa előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott a mezőkasznyi középiskola 9. osztályában tanuló Orémuszra, Fialkóra és Tóthra, akik állítólag szovjetellenes ifjúsági szervezetet hoztak létre „Fekete csapat” elnevezés alatt, amelynek résztvevői Október 40. évfordulójára szovjetellenes röplapokat szándékoztak készíteni és terjeszteni.

Ezeknek az adatoknak az ellenőrzése céljából kétszer alkalmaztuk a litera „N” [lehallgatási] módszert, de a megfelelő feltételek hiányában nem kaptunk pozitív eredményt.

Az utóbbi időben „Danko” ügynöktől adatok érkeztek arról, hogy a „FKCS” résztvevői a „Nakip” csoportdosszié célszemélyeinek letartóztatása miatti félelemből mindenféle szovjetellenes tevékenységről lemondtak. Ezzel összefüggésben a csoportot illetően megelőző intézkedéseket készítünk elő.

Az újonnan kapott adatokból figyelemre méltó „Stefuca” ügynök anyaga, aki 1957. november 11-én közölte, hogy Huszton a magyar nacionalisták közül néhány ember *Terebesi* Julij [Gyula] és *Gyurkov* Imre lakásán gyűlik össze, ahol az „Amerika hangja” és a „BBC” szovjetellenes rádióadásait hallgatják, valamint szovjetellenes beszélgetést folytatnak.

Ebbe a csoportba tartozik:

1. Zemkó Adalbert, 1906-ban született Huszton, magyar, középfokú végzettségű, Kárpátalja magyar megszállása idején a pénzügyi szerveknél dolgozott számviteli dolgozóként, jelenleg a „Május 1.” szövetség raktárának vezetője.
2. *Terebesi* Sándor, kb. 50 éves, Husztról származik és ott is lakik, magyar, képzett, korábban a „Szabadcsapatok” magyar terrorista-diverziós osztag résztvevője volt, jelenleg a huszti gépállomáson dolgozik őrként.

Во время контрреволюционного мятежа в Венгрии Балаж в беседе с агентом «Иванович» заявил:

«Нам нужно организовать вместе, уже недолго будет так как сейчас есть. Коммунистической власти скоро не будет... нам нужно создать новую власть и свободу и сбросить железное коммунистическое ярмо».

На возражение агента о том, что нельзя ничего сделать потому, что нет ни сил, ни средств, Балаж возразил: «Нет, у нас хватит оружия...» и в дальнейшей беседе предлагал агенту стать организатором в своем селе, чтобы не было распрей между жителями их сел (агент — «украинец»).

Дальнейшая разработка Балаж велась в направлении вскрытия его практической деятельности и возможно существующей группы из числа венгерских националистов, имеющих оружие, однако таких данных нами пока не добыто.

В настоящее время в разработку Балаж вводим агента «Шандра», в прошлом соученика Балаж по Береговской гимназии, пользующегося у него доверием.

«Шандор» является бывшим добровольцем венгерской армии, в период венгерских событий высказывался как сторонник мятежников. С использованием этих материалов он в декабре 1956 года был завербован в качестве агента.

В октябре 1957 года на основании сообщения проверенного агента «Данко», Береговским райаппаратом КГБ заведено ДПОП на учащихся 9 класса Косинской средней школы Оремус, Фиалко и Товт, которые якобы создали антисоветскую молодежную организацию под названием «Фекете-Чопот» (Черный отряд), участники которой к 40-й годовщине Октября были намерены изготовить и распространить антисоветские листовки.

В целях проверки этих данных дважды проводилось мероприятие литеры «Н», однако из-за отсутствия необходимых условий, положительных результатов достигнуто не было.

За последнее время от агента «Данко» поступили данные о том, что участники «ФКЧ» из-за боязни, вызванной арестом объектов агентурного дела «Накипь», от всякой антисоветской деятельности отказались. В связи с этим нами готовится мероприятие по профилированию этой группы.

Из вновь полученных данных заслуживают внимания материалы агента «Штефуцы», который 11 ноября 1957 года сообщил, что в г. Хусте, несколько человек из числа лиц венгерской национальности, под предлогом игры в карты, собираются на квартире Теребешу Юлия и Дюрков Эмериха, где слушают антисоветские передачи радиостанций «Голос Америки» и «Би-Би-Си», а также ведут антисоветские разговоры.

В состав этой группы входят:

1. Земко Адальберт Федорович, 1906 года рождения, уроженец г. Хуста, венгр, со средним образованием, в период мадьярской оккупации Закарпатья работал в финансовых органах счетным работником, в настоящее время работает зав. складом артели имени 1 Мая.

3. *Gendej* Vaszilij Vasziljevics, született 1909-ben Huszton, ahol jelenleg is lakik, magyar, képzett, Kárpátalja magyar megszállása időszakában saját üzlete volt, jelenleg a Május 1. szövetkezet felvásárlója.
4. *Gyurkov* Imre, született 1914-ben az Ilosvai járás Kisrákóc falujában, magyar, középfokú végzettségű, 1943-tól 1945-ig a magyar hadseregben szolgált szakaszvezetői rangban, az amerikai csapatok fogságában volt, Kárpátalja magyar megszállása időszakában Huszton saját boltja volt, jelenleg a huszti városi vegyeskereskedésben dolgozik vulkanizálóként.
5. *Terebesi* [Gyula], 1900-ban született Huszton, ahol jelenleg is lakik, magyar, 8 osztályt végzett, a múltban magán húskereskedő, jelenleg a városi kereskedelmi vállalatnál húsbolt vezetőként dolgozik.

Az ügynök közölte, hogy Terebesi Sándor szavai szerint, a leginkább szovjetellenes kijelentéseket *Zemkó* és *Gyurkov* teszik, utóbbi kijelentette, hogy abban az esetben, ha a helyzet bonyolódik, benzin lesz a kezében, és egy perc alatt meg tudja semmisíteni az egész bázist, amely a városi kereskedelmi vállalat gazdasági udvarában található.

Mivel az erről a csoportról kapott információk első alkalommal érkeztek és gondos ellenőrzésre szorulnak, intézkedéseket teszünk annak érdekében, hogy ügynököket szerezzünk a csoport tagjai vagy velük közeli kapcsolatban lévő személyek közül, tervezzük lehallgatás végrehajtását is.

Az operatív nyilvántartásba vett dossziék közül, amelyekkel a Csoportfőnökség 2. osztálya foglalkozik, figyelmet érdemel az egykori magyar kémelhárítás hivatásos munkatársára vonatkozó kutató-dosszié.

Dénes Miklós³⁶⁶, született 1915-ben Kassán (Csehszlovákia), magyar.

Dénes rokonainak feldolgozása során olyan adatokat kaptunk, hogy ő 1943-ig Budapesten élt, ugyanabban az évben behívták a magyar hadseregbe és az első magyar hadseregben szolgált, ahol egy tanfolyam befejezése után átirányították szolgálatra ugyanezen hadsereg vezérkara 2-b³⁶⁷ osztályára.

Amikor a keleti fronton és Kárpátalján hírszerző és kémelhárító szolgálatot teljesített, alhadnagyi rangot kapott.

1944 januárjában Dénest átvezényelték a VKF 6. osztályára³⁶⁸, majd három hét múlva a frontra küldték, ahol propagandamunkát végzett, szovjetellenes adásokat, koncerteket szervezett.

³⁶⁶ Dénes Miklós (1915-?) 1943-ig a VKF-nél haditudósítóként dolgozott. 1943-ban az I. hadsereg parancsnokság 2/b osztályán teljesített szolgálatot. 1947-ig szovjet fogságban volt. 1948-ban Nyugatra távozott.

³⁶⁷ A hadsereg szintű csapattestek vezérkarának 2-b osztályai a kémelhárítással foglalkoztak.

³⁶⁸ A VKF 6. osztályt 1942-ben szervezték meg a bel- és külföldi honvédségi propaganda vezetésére és irányítására. Feladata volt a propaganda eszközeinek /sajtó, rádió, film, irodalom, művészetek/ katonai szempontból való ellenőrzése és irányítása, a nyomozás vezetése a honvédség erkölcsi értékét veszélyeztető visszaélések és közönséges bűncselekmények ügyében, a haditudósító századok szervezése, irányítása, a tőlük beérkezett anyag kiértékelése, feldolgozása és nyilvánosságra hozása, a cenzúraszolgálat irányítása honvédelmi szempontból.

2. Теребешу Александр Александрович, примерно 50 лет, уроженец и житель г. Хуста, мадьяр, грамотный, ранее являлся участником мадьярского террористическо-диверсионного отряда «Собот-Чопотош», ныне работает сторожем Хустской МТС.
3. Гиней Василий Васильевич, 1909 года рождения, уроженец и житель г. Хуста, венгр, грамотный, в период мадьярской оккупации Закарпаття имел собственный магазин, ныне работает заготовителем артели имени 1 Мая.
4. Дюрков Эмерих Николаевич, 1914 года рождения, уроженец с. М. Раковец, Иршавского района, венгр, со средним образованием, с 1943 по 1945 год служил в мадьярской армии в чине сержанта, находился в плену американских войск, в период венгерской оккупации Закарпаття имел в г. Хусте собственный магазин, в настоящее время работает в Хустском горсмешторге вулканизатором.
5. Теребешу Юлий Александрович, 1900 года рождения, уроженец и житель г. Хуста, венгр, образование 8 классов, в прошлом частный торговец мясом, работает в Горторге зав. мясным магазином.

Агент сообщил, что со слов Теребешу Александра, больше всего антисоветские разговоры высказывают Земко и Дюрков, последний заявил, что на случай осложнения обстановки в его руках находится бензин и что он за одну минуту сможет уничтожить всю базу, находящуюся в хоздворе горторга.

Учитывая, что полученные материалы на эту группу являются первичными и требуют тщательной проверки, нами проводятся мероприятия по приобретению из этой группы или их близких связей агентуры, намечено также проведение литерных мероприятий.

Из оперативных учетов, находящихся в производстве 2 отдела УКГБ, заслуживает внимания розыскное дело на официального сотрудника быв. венгерской контрразведки, –

Дейнеш Николая Ивановича³⁶⁶, 1915 года рождения, уроженца гор. Кошица (Чехословакия), венгра.

В ходе разработки родственников Дейнеш получены данные, что он до 1943 года проживал в Будапеште, в том же году был призван в венгерскую армию и служил в 1 армейском корпусе, где после окончания курсов, переведен на службу в отдел 2-Б³⁶⁷ штаба этого же корпуса.

Находясь на восточном фронте и в Закарпатской области на разведывательной и контрразведывательной службе, получил звание мл[адшего] лейтенанта.

³⁶⁶ Денеш Міклош (1915–?) — в 1943 служив у відділі 2-Б командування І угорського корпусу, до 1943 працював у Генштабі воєнним кореспондентом. До 1947 перебував у радянському полоні. 1948 виїхав на Захід.

³⁶⁷ В штабах з'єднань армійського рівня відділи 2-Б займалися контррозвідкою.

1944 decemberében és 1945 januárjában, amikor a szovjet hadsereg Budapestet ostromolta, Dénes Budapesten tartózkodott, mindennapos kapcsolatot tartott a VKF 6. osztályával. Amikor megpróbált a frontvonalon át nyugatra szökni, a szovjet hadsereg fogságába esett és 1947-ig hadifogoly táborban volt a Szovjetunióban.

1947-ben szabadult a táborból és visszatért Budapestre, ahol a leánytestvérénél, Becalel Magdolnánál lakott. Kapcsolatot teremtett a horthysta hadsereg volt tisztjével, azt a feladatot kapta tőlük, hogy Magyarországról meneküljön Nyugatra és teremtsen kapcsolatot a katonai emigránsok csoportjával.

1948 októberében Dénes Bécsbe, majd Frankfurt-am-Mainba (Nyugat-Németország) menekült, ahonnan 1951-ig levelezést folytatott leánytestvérével, Becalel Magdolnával.

Kárpátalján, Beregszászon Dénes Miklósnak a következő rokonai laknak:

Bátyja – Dénes Iván, 1905-ben született Lőcsén (Csehszlovákia), a múltban étterem tulajdonos volt, 1945-ben mint a kémelhárítás rezidensét az állambiztonsági szervek letartóztatták és 6 év javító munkatáborra ítélték.

Húga – Dénes Mária, 1913-ban született, nővérként dolgozik a beregszászi gyermekorvosi rendelőben.

Dénes Iván és Mária levelezést folytatnak a Magyarországon, Csehszlovákiában és az USA-ban élő rokonaikkal.

Figyelemre méltó az a dokumentum, amely 1955. decemberben érkezett a kutatandó személy lánytestvérétől, a Magyarországon élő Becalel Magdolnától Dénes Iván címére, amelyben azt közli:

„... Írt nekünk a testvérem, hogy nyitott egy különleges könyvesboltot azon a helyen, ahol él. Örülünk a boldogságának...”

Ez a körülmény alapot ad arra a feltételezésre, hogy Becalel Magdolna levelezést folytat a kutatódoszsiés személlyel és ismeri tartózkodási helyét.

Tekintettel arra, hogy jelenleg Dénes a külföldi hírszerzés szolgálatában állhat és annak feladatait teljesítheti a Szovjetunió elleni bomlasztó munkában, azt tervezzük, hogy magyar barátainkon keresztül tisztázzuk van-e Becalel Magdolnának kapcsolata a kutatódoszsiés személlyel, tudomással bír-e utóbbi tartózkodási helyéről és az általa jelenleg végzett ellenséges tevékenységről.

Abban az esetben, ha megállapításra kerül, hogy Becalel kapcsolatot tart a kutatódoszsiés személlyel, ismeri annak tartózkodási helyét, azt tervezzük, hogy az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége egyik ügynökét küldjük hozzá Dénes Iván nevű testvére nevében abból a célból, hogy a későbbiekben közvetlen kapcsolatot teremtsünk Dénes Miklóssal és eldöntsük, célszerű-e az ő be szervezése külföldön.

A KGB 2. osztálya ugyancsak intézkedéseket tesz Végh/Vég ügyében, akire vonatkozóan a feljegyzés mellékelve van.³⁶⁹

³⁶⁹ „Végh ügyét” nem tudtuk azonosítani, a feljegyzés nem található az irat mellett.

В январе 1944 года Дейнеш был переведен на службу в 6 отдел ВКФ³⁶⁸, а через три недели направлен на фронт, где вел пропагандистскую работу, устраивал антисоветские передачи, концерты.

В декабре 1944 года и январе 1945 года во время осады Будапешта Советской армией Дейнеш находился в Будапеште, ежедневно поддерживал связь с 6 отделом ВКФ. При попытке бежать через линию фронта на Запад был пленен Советскими войсками и до 1947 года находился в лагере для военнопленных в Советском Союзе.

В августе 1947 года из лагеря освобожден и возвратился в Будапешт, где проживал у сестры Бецалель Магдалины. Установил связь с бывшими офицерами хортиевской армии, получил от них задание бежать из Венгрии на Запад и установить связь с группой военных эмигрантов.

В октябре 1948 года Дейнеш бежал в Вену, а затем во Франкфурт — на Майне (западная Германия), откуда до 1951 года поддерживал переписку с сестрой Бецалель Магдалиной.

В гор. Берегово, Закарпатской области проживают родственники Дейнеш Николая:

брат — Дейнеш Иван Иванович, 1905 года рождения, уроженец г. Левочка (Чехословакия), в прошлом владелец ресторана, в 1945 году как резидент венгерской контрразведки органами МГБ был арестован и осужден к 6 годам ИТЛ.

сестра — Дейнеш Мария Ивановна, 1913 года рождения, работает медсестрой Береговской детской консультации.

Дейнеш Иван и Мария поддерживают переписку с родственниками, проживающими в Венгрии, Чехословакии и США.

Заслуживает внимания проследовавший в декабре 1955 года документ от сестры разыскиваемого Бенцалель Магдалины, проживающей в Венгрии в адрес Дейнеш Ивана, в котором она сообщила:

«... Писал нам наш брат, что он открыл особенный магазин для книг в том месте, где он живет. Мы рады его счастью...».

Это обстоятельство дает основание полагать, что Бецалель Магдалина поддерживает переписку с разыскиваемым и знает место его нахождения.

Учитывая, что Дейнеш в настоящее время может состоять на службе иностранной разведки и выполнять ее задания по проведению подрывной работы

³⁶⁸ 6-й відділ Генштабу створено в 1942 для керівництва внутрішньою та зовнішньою військовою пропагандою. До завдань відділу входило: контроль та керівництво з військової позиції засобами пропаганди (пресою, радіо, кінопрокатом, літературою та мистецтвом); ведення розслідувань щодо зловживання та злочинів, що загрожують моральним цінностям армії; організація та керівництво загонами військових кореспондентів, оцінка, обробка та оприлюднення матеріалів, що від них надійшли; керівництво цензурною службою з позиції потреб армії.

1957-ben az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Csoportfőnöksége célzott munkát végzett a magyar burzsoá nacionalisták leleplezésére és feldolgozására, elértünk bizonyos kedvező eredményeket, ugyanakkor a munkában ezen a vonalon továbbra is előfordulnak lényeges hiányosságok.

A legutóbbi időkhöz nem fordítottunk elég figyelmet a volt burzsoá politikai pártok, terror szervezetek tagjai, a magyar hadsereg katonái, valamint a fogvatartás helyéről visszatért személyek magatartásának tanulmányozására.

A szükséges létszámú ügynökség hiánya ebben a csoportban megnehezíti a szovjetellenes nacionalista beállítottságú elemek és személyek felderítését.

Csak kis mértékben vizsgáltuk a javító munkatáborokból visszatért magyar nacionalisták és a hírszerző szervek ügynökeinek a magatartását.

Ennek a mulasztásnak a következtében a Csoportfőnökségnek nem sikerült felderítenie sem a magyar nacionalisták tekintélyes személyiségeinek kilétét, sem a javító munkatáborokban büntetésüket töltő ukrán és más nacionalisták vezetőivel való kapcsolatukat.

A legutóbbi ideig nem minden operatív nyilvántartásba vett ügyben sikerült biztosítani a megfelelő ügynöki munkát. Jelenleg intézkedéseket teszünk a felsorolt hiányosságok felszámolására.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYA 5. RÉSZLEGÉNEK VEZETŐJE

P. Rudov őrmagy

„EGYETÉRTEK” – AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

[Aláírás]
Ny.Szurkov alezredes

1957. december 28.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] 11012. 1958. XII. 18.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 1117–141. lap
Eredeti. Gépirás.*

против СССР, намечаем через венгерских друзей выяснить наличие связей Бецалель Магдалины с разыскиваемым, осведомленность ее о месте нахождения последнего и проводимой им враждебной деятельности в настоящее время.

В том случае, если будет установлено, что Бецалель поддерживает связь с разыскиваемым, знает место нахождения его, намечаем осуществить мероприятия по подставе Бецалель агента УКГБ Закарпатской области от имени ее брата Дейнеш Иван для последующего установления непосредственной связи с Дейнеш Николаем и решения вопроса целесообразности его вербовки за кордоном.

Вторым отделом УКГБ проводятся также мероприятия по делу на Вейг он же Вега³⁶⁹, справка на которого прилагается.

В 1957 году УКГБ Закарпатской области проделана определенная работа по выявлению и разработке венгерских буржуазных националистов, достигнуты некоторые положительные результаты, однако в работе по этой линии продолжают иметь место существенные недостатки.

До последнего времени недостаточно уделялось внимания изучению поведения бывших членов буржуазных политических партий, террористических организаций, военнослужащих венгерской армии, а также лиц, возвратившихся из мест заключений.

Отсутствие из этого контингента должного количества агентуры затрудняет выявление среди них националистически настроенного элемента и лиц, пытающихся проводить антисоветскую деятельность.

Слабо изучалось поведение в лагерях прибывших из ИТЛ венгерских националистов и агентуры разведорганов.

Вследствие этого упущения УКГБ не выявлены авторитеты венгерских националистов и их связь с главарями украинских и др. националистов, отбывавших меру наказания в ИТЛ.

До последнего времени не все дела оперативного учета обеспечены должной агентурной разработкой.

В настоящее время принимаются меры к устранению перечисленных недостатков в работе.

НАЧАЛЬНИК 5 ОТДЕЛЕНИЯ 4 отдела УКГБ
при СМ УССР по ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

Майор

(П. РУДОВ)

«СОГЛАСЕН» — НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
по ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ. — Подполковник

[Підпис]

(Н. СУРКОВ)

«28» декабря 1957 г.

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 11012 «18» XII 1958 г.».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 117–141.
Оригінал. Машинопис.

³⁶⁹ Справу Вега (Вейга) не вдалося знайти. Зазначеної довідки у документі немає.

№ 61

**Лист 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
на адресу 2-го відділу 4-го Управління КДБ
при РМ СРСР щодо нових вказівок союзного керівництва
у боротьбі з угорським націоналізмом**

14 січня 1958 року

копия
Совершенно секретно
экз. № 3
Серия «К»

4 Управление
14 января [19]58
4/1/204

НАЧАЛЬНИКУ 2 ОТДЕЛА УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ СССР — ПОЛКОВНИКУ

тов. ХАМАЗЮКУ И.В.
гор. Москва

На № 4/С/-1974

Копия: НАЧАЛЬНИКУ УКГБ ПРИ СМ УССР ПО ЗАКАРПАТСКОЙ
ОБЛАСТИ — ПОЛКОВНИКУ

тов. САВЧУКУ П.Д.
гор. Ужгород

В соответствии с указанием КГБ при СМ СССР 3 января 1958 года в г. Киев был вызван начальник 5 отделения 4 отдела УКГБ Закарпатской области майор РУДОВ, который доложил начальнику 4 Управления КГБ СССР генерал-лейтенанту тов. ПИТОВРАНОВУ о состоянии чекистской работы по линии борьбы с венгерскими буржуазными националистами и план основных мероприятий по этой линии.

Тов. ПИТОВРАНОВ дал практическое указание по усилению работы по борьбе с венгерскими буржуазными националистами и предложил к 1 мая 1958 года подготовить конкретные предложения по выводу нашей агентуры в Венгрию для оказания помощи венгерским друзьям и перехвата каналов связи, идущим к националистам на территории Закарпатской области.

Направляя справку и план мероприятий, которые были доложены генерал-лейтенанту тов. ПИТОВРАНОВУ сообщаем, что 4 Управлением КГБ при

61.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének jelentése a
Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának „a magyar
nacionalisták” elleni tevékenységre vonatkozó új utasítások
végrehajtásáról**

1958. január 14.

Másolat
Szigorúan titkos
3. sz. pld.
„K” sorozat

4. Csoportfőnökség
[19]58. január 14.
4/1/204

A SZOVJETUNIÓ MINISZTERTANÁCSA
MELLETT MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI
BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖKSÉGE 2.
OSZTÁLYA VEZETŐJÉNEK

HAMAZJUK I. V. EZREDES elvt[árs]nak
Moszkva

A 4/SZ/-1974. sz. iratra

Másolat:

Az USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE
VEZETŐJÉNEK

SZAVCSUK P. D. EZREDES elvt[árs]nak
Ungvár

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság utasítása értelmében 1958. január 3-án Kijevbe kérték a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4. osztálya 5. alosztályának vezetőjét RUDOV őrnagyot, aki a magyar burzsoá nacionalisták elleni csekista tevékenységről, valamint az ezzel kapcsolatos főbb intézkedések tervezetéről tett jelentést a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága 4. Csoportfőnöksége vezetőjének, PITOVRANOV altábornagy elvtársnak.

СМ УССР будут приняты меры по усилению контроля за работой по этой линии и оказанию практической помощи УКГБ Закарпатской области.

ПРИЛОЖЕНИЕ: по тексту на «43» листах³⁷⁰.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КГБ
ПРИ СМ УССР — ПОДПОЛКОВНИК —
n/n
(ЗУБКО)

Черновик уничтожен
верно: [Підпис О. Доліна]

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 204.
Завірена копія. Машинопис.

³⁷⁰ Додаток складається з двох документів. Перший — це доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про роботу «по лінії боротьби з угорським націоналізмом», що публікується у цьому збірнику як документ № 60. Другий документ — створений УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області план заходів по лінії «боротьби з угорським буржуазним націоналізмом» на січень–квітень 1958. В рамках цього плану на першому місці зазначалось посилення агентурно-оперативної роботи шляхом вивчення можливості оперативного використання і — за сприятливої ситуації — агентурної вербовки 14 перерахованих у плані осіб. У другій частині плану робіт перераховувалися справи, в рамках яких вважалось за необхідне провести вербовку нових агентів для більш ґрунтовної розробки та викриття ворожої діяльності фігурантів цих справ.

PITOVRA NOV elvtárs gyakorlati utasítást adott a magyar burzsoá nacionalisták elleni harc fokozására és előírta, hogy 1958. május 1-jére konkrét javaslatokat készítsenek elő ügynökeink Magyarországra történő kihelyezéséről, hogy segítséget nyújthassunk magyar barátainknak és elzárjuk a Kárpátaljai Területen tevékenykedő nacionalistákhoz vezető kapcsolattartási csatornákat.

A PITOVRA NOV altábornagy elvtárral ismertetett tájékoztató feljegyzés és intézkedési terv elküldésével egyidejűleg tájékoztatjuk, hogy az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy fokozza az ezen a területen végzett munka ellenőrzését, és gyakorlati segítséget nyújtson a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségnek.

MELLÉKLET: „43” oldalas szöveg alapján³⁷⁰.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG 4. CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK
VEZETŐHELYETTESE

(ZUBKO) ALEZREDES

A piszkozatot megsemmisítették

Hiteles: [A. Dolin aláírása]

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 204. lap
Hiteles másolat. Gépirás.

³⁷⁰ A melléklet két dokumentumból áll. Az első az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének feljegyzése a „magyar burzsoá nacionalizmus elleni harc vonalán” végzett munkáról, amelyet a 60. dokumentumként közlünk. A második dokumentum az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének munkaterve a „magyar burzsoá nacionalizmus elleni harc” vonalán végrehajtandó állambiztonsági intézkedésekről 1958. január–április folyamán. Ennek keretében első helyen az ügynöki-operatív munka megerősítése szerepelt oly módon, hogy meg kell vizsgálni a munkatervben felsorolt 14 személy operatív felhasználásának és kedvező esetben ügynöki beszerzésének lehetőségét. A munkaterv második részében azokat az ügyeket nevezték meg, amelyek célszemélyeinek alaposabb feldolgozása és elleneséges tevékenységük leplezése érdekében ügynöki beszerzéseket tartottak szükségesnek.

№ 62

**Лист 4-го Управління КДБ при РМ УРСР на адресу
УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області щодо нових
вказівок союзного керівництва у боротьбі з угорським
націоналізмом**

18 січня 1958 року

Копія

Сов. секретно

экз. № 3

4 Управление
18 января 58
№ 116/м

НАЧАЛЬНИКУ УКГБ ПРИ СМ УССР ПО
ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — ПОЛКОВНИКУ

тов. САВЧУКУ П.Д.
гор. Ужгород

Комитет госбезопасности Союза СССР придает серьезное значение организации агентурной разработки венгерских буржуазных националистов в Закарпатской области, вскрытию их враждебных замыслов и каналов связи с националистами в Венгерской народной Республике, а также в сопредельных с ней Австрии, ФРГ и др. капиталистических странах.

В связи с этим прошу приступить к подбору и подготовке агентов, имеющих связи среди националистов в ВНР, для вывода их на территорию Венгрии с целью оказания помощи венгерским друзьям по разработке и вскрытию замыслов венгерских националистов, их каналов связи к националистам в Закарпатье и за кордон.

По мере подготовки такой агентуры, предложения по ней прошу направлять в 4 Управление КГБ при СМ УССР с подробной справкой-характеристикой на каждого агента.

К 1 мая 1958 г. предложение по этому вопросу будут докладываться Комитету госбезопасности при СМ Союза ССР.

n/n ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР
Н. МОРОЗ

Черновик уничтожен

Верно: ст/уп. 4 Упр. КГБ при СМ УССР

майор [Підпис] (Тищенко)

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 205.

Завірена копія. Машинопис.

62.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének
utasítása az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének a „magyar nacionalisták elleni harc”
fokozásáról**

1958. január 18.

Másolat
Szigorúan titkos
3. sz. példány

4. Csoportfőnökség
[19]58. január 18.
№ 116/m

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE VEZETŐJÉNEK
SZAVCSUK P. D. EZREDES elvt[árs]nak
Ungvár

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság komoly jelentőséget tulajdonít a Kárpátaljai Területen tevékenykedő magyar burzsoá nacionalisták ügynöki feldolgozásának, ellenséges terveik és őket a Magyar Népköztársaságban, valamint a vele határos Ausztriában, NSZK-ban és más kapitalista országokban tevékenykedő nacionalistákkal összekötő kapcsolattartási csatornák feltárásának.

Ezzel összefüggésben kérem, hogy kezdjék meg a Magyarországon tevékenykedő nacionalisták között kapcsolatokkal rendelkező ügynökök kiválogatását és felkészítést Magyarországra történő kihelyezésük céljából, hogy segítséget nyújthassunk magyar barátainknak a magyar nacionalisták terveinek, valamint a kárpátaljai és külföldi nacionalistákkal összekötő kapcsolattartási csatornáknak az operatív feldolgozásában és feltárásában.

Ezen ügynököknek a felkészítése során felmerülő javaslatokat az összes ügynökről szóló jellemzéssel együtt kérem, hogy küldjék az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének.

Az 1958. május 1-jéig ebben a kérdésben kialakított javaslatok ismertetésre kerülnek a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság előtt.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKHELYETTESE

Ny. MOROZ VEZÉRŐRNAGY

A pizskozatot megsemmisítették

Hiteles: Az USZSZK MINISZTERTANÁCSA mellett működő Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnökségének főmegbízottja

[Aláírás]

(Tyiscsenko) őrnagy

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.

op. 1. gy. 1331. 205. lap

Hiteles másolat. Gépirás.

Переклад рапорту у справі Ласло Будаї

28 травня 1958 року

Министерство внутренних дел
Отдел 11/8

Совершенно секретно

РАПОРТ

По делу гражданина СССР Будои Ласло

Будапешт, 28 мая 1958 г.

По просьбе Начальника Закарпатского областного управления КГБ, проведено расследование с целью раскрытия враждебной деятельности в Венгрии гражданина СССР — жителя Закарпатской области.

В процессе расследования получено подтверждение, что БУДОИ Ласло 1 сентября 1956 года вместе со своей матерью приехал в Венгрию с целью посещения родственников. В первые дни контрреволюционного мятежа он находился на квартире своего брата — Бейлы в городе Будапеште 3, ул. Нимрод № 12. 3 ноября через брата и ТОВТ Томаша он примкнул к добровольной контрреволюционной службе скорой помощи при больнице по улице Петерфи Шандора.

Вследствие вооруженного вмешательства советских воинских частей, 4 ноября несколько вооруженных контрреволюционных банд нашли свое убежище в больнице, откуда продолжали организованное нападение против советских частей и народно-демократического строя.

Из руководителей контрреволюционных вооруженных банд, БУДОИ Ласло имел личный контакт с: РУДОШ Яношем³⁷¹, ШИФФ Томашем³⁷², ЛОШОНЦИ Бейло³⁷³, ПЕХ Геза, доктором ЛАМБРЕХТ Миклошем³⁷⁴, ТОВТ Томашем и другими активными контрреволюционерами.

³⁷¹ Рудаш Янош — у 23-річному віці під час переддипломного навчання на медика, став учасником збройної групи лікарні на вул. Шандора Петерфі. У грудні 1956 втік до Відня.

³⁷² Шифф Тамаш (1934–?) — народився у м. Будапешт. Будучи студентом третього курсу Медичного університету, перебував у лікарні на вул. Шандора Петерфі і став членом збройної групи. У грудні 1956 втік до Відня.

³⁷³ Лошонци Бела (1920–?) — народився у м. Секешфехервар. Текстильний технік, був членом групи, яка діяла у будинку № 19 на площі Барош, а потім входив до складу розвідгрупи повстанців лікарні на вул. Шандора Петерфі. 3 грудня 1956 заарештований, а 8 грудня звільнений з-під варті. У січні 1957 втік до Відня.

³⁷⁴ Д-р Ламбрехт Миклош (1921–?) — народився у м. Будапешт. Працював лікарем-патологоанатомом лікарні на вул. Шандора Петерфі. Відповідно до обвинувального акта, 1956 прихову-

63.

A magyar állambiztonsági szervek jelentése Budai László forradalom alatti tevékenységéről

1958. május 28.

Belügyminisztérium
II/8. osztály

Szigorúan titkos

JELENTÉS

Budai László szovjet állampolgár ügyéről

Budapest, 1958. május 28.

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége vezetőjének kérésére nyomozást folytattunk egy, a Kárpátaljai Területen élő szovjet állampolgár Magyarországon kifejtett ellenséges tevékenységének feltárása céljából.

A nyomozás során megerősítést nyert, hogy BUDAI László 1956. szeptember 1-jén anyjával együtt rokonlátogatásra érkezett Magyarországra. Az ellenforradalmi lázadás első napjaiban testvére, Béla lakásán tartózkodott, Budapest, III. ker. Nimród u. 12 szám alatt. November 3-án testvére és Tóth Tamás közvetítésével a Péterfy Sándor utcai kórház mellett működő önkéntes ellenforradalmi mentőszolgálat-hoz csatlakozott.

November 4-én a szovjet csapatok beavatkozása következtében néhány fegyveres ellenforradalmi banda menedéket talált a kórházban, ahonnan folytatták a szovjet csapatok és a népi demokratikus rendszer ellen szervezett támadásokat.

Az ellenforradalmi fegyveres bandák vezetői közül BUDAI László személyes kontaktusban volt RUDAS Jánossal³⁷¹, SIFF Tamással³⁷², LOSONCZI Bélával³⁷³, PÉCH Gézával, LAMBRECHT Miklós³⁷⁴ orvossal, TÓTH Tamással és más aktív ellenforradalmárokkal.

³⁷¹ Rudas János 23 éves szigorló orvosként tagja volt a Péterfy S. utcai kórház fegyveres csoportjának. 1956 decemberében Bécsbe menekült.

³⁷² Schiff Tamás (Budapest, 1934. 07. 01. – ?) Harmadéves orvostanhallgatóként volt a Péterfy S. utcai kórházban, tagja volt a fegyveres csoportnak. 1956 decemberében Bécsbe menekült.

³⁷³ Losonczi Béla (Székesfehérvár, 1920. 09. 08. –?) Textiltechnikus. A Baross tér 19-ben működött fegyveres csoport, majd a Péterfy Sándor utcai kórház felderítő csoportjának tagja volt. 1957 januárjában Bécsbe menekült.

³⁷⁴ Dr. Lambrecht Miklós (Budapest, 1921.– ?) A Péterfy Sándor utcai kórház orvosa (kórboncnok). A vád szerint a kórházban forradalmárokat rejtegetett, és a nyugatra szökött forradalmárokkal 1957-ben is levelezett, azok megbízásából részt vett az itthoni szervezkedésben, röpcédulát fogalmazott, gyűjtést szervezett a forradalomban részt vett írók javára. 1957. február 11-én tartóztatták le, a Népbírótság 15 év szabadságvesztésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte.

После подавления вооруженных банд, БУДОИ Ласло остался в больнице по ул. Петерфи Шандор и там, воспользовавшись документами, свидетельствующими его советское гражданство, оказывал помощь по укрытию скрывавшихся в больнице контрреволюционеров.

Контрреволюционеры, в том числе: БУДОИ Бейло и ТОВТ Томаш, на глазах у БУДОИ Ласло ограбили модный магазин, один из самых больших магазинов Будапешта, разрушили здание Будапештского парткома, откуда забрали движимые предметы и ценности. Из награбленной одежды БУДОИ Ласло тоже досталось. При содействии руководителей контрреволюционного центра, БУДОИ Ласло получил должность водителя автомашины при службе больницы скорой помощи в больнице по улице Петерфи Шандора.

Ввиду проводившихся периодических облав и арестов в больнице, он в последние дни ноября месяца 1956 года ушел из больницы и перебрался на квартиру подруги брата по имени КОВАЧ Рожы.

После разгрома вооруженной контрреволюции, из числа друзей БУДОИ Ласло, многие руководящие контрреволюционеры бежали в Австрию, в Вену, откуда начали подготовку новой вооруженной борьбы. Установили контакт со шпионскими организациями империалистических государств и под их руководством и при их материальной помощи продолжали организовывать под единое руководство оставшихся в Венгрии контрреволюционеров. Венский контрреволюционный центр через связанных поддерживал связь с оставшимися контрреволюционными центрами. Одним из связанных стал БУДОИ Бейло, который трижды выезжал в Вену и вёл переговоры с руководителями Венского контрреволюционного центра. По их поручению несколько посланий — писем он привёз контрабандой в страну, в том числе привез письмо для осужденного бывшего кардинала Миндсенти Йожефа в Будапештское посольство США. Для ТОВТ Томаша, в котором Венский контрреволюционный центр определяет дальнейшие задачи для руководителей оставшихся в Венгрии контрреволюционных центров.

В это время БУДОИ Ласло поддерживал регулярный контакт с руководителями местных организаций, а именно: ТОВТ Томашем, ПЕХ Гейзой и ЛОШОНЦИ Бейлой. Из рассказов брата и указанных выше лиц он знал о существовании и целях контрреволюционной организации, руководимой из-за границы. Когда его брат возвращался из Вены в Венгрию, БУДОИ Ласло обычно участвовал при вручении привезенных Бейлой писем, посланий. БУДОИ Ласло является участником доставки письма привезенного для Миндсенти в по-

вав у лікарні революціонерів, у 1957 продовжував переписку з революціонерами, які втекли з лікарні на Захід, за їхнім дорученням брав участь у підпільній діяльності в Угорщині, підготував текст листівки і організував збір коштів на користь письменників, які брали участь у революції. 11 лютого 1957 заарештований, а пізніше засуджений Народним судом до 15 років ув'язнення з повною конфіскацією майна.

A fegyveres bandák leverése után BUDAI László a Péterfy Sándor utcai kórházban maradt és ott, kihasználva a szovjet állampolgárságát tanúsító dokumentumokat, segítséget nyújtott az ellenforradalmároknak a kórházban történő rejtőzködésben.

Az ellenforradalmárok – többek között Buday Béla és Tóth Tamás – BUDAI László szeme láttára egy divat üzletet, Budapest egyik legnagyobb üzletét rabolták ki, lerombolták a budapesti pártbizottság épületét, ahonnan tárgyakat és értékeket vittek el. BUDAI Lászlónak is jutott az elrabolt ruhából. Az ellenforradalmi központ vezetőinek segítségével BUDAI László gépkocsivezetői állást kapott a Péterfy Sándor utcai kórházban működő mentőszolgálatnál.

A kórházban tartott razzziákra és letartóztatásokra való tekintettel BUDAI László 1956 novemberének utolsó napjaiban elhagyta a kórházat és testvére Kovács Rózsa nevű barátnőjének lakására költözött.

A fegyveres ellenforradalom leverése után, a Budai László ismeretségi körébe tartozó több vezető ellenforradalmár Ausztriába, Bécsbe szökött, ahonnan új fegyveres harc előkészületeit kezdték meg. Kapcsolatot teremtettek az imperialista államok kémszervezeteivel és irányításukkal, anyagi segítségükkel folytatták a Magyarországon maradt ellenforradalmárok egységes irányítás alá szervezését. A bécsi ellenforradalmi központ összekötőkön keresztül kapcsolatot tartott fent a megmaradt ellenforradalmi központokkal. Az egyik összekötő BUDAY Béla lett, aki háromszor utazott ki Bécsbe és tárgyalásokat folytatott a bécsi ellenforradalmi központtal. Megbízásukból néhány levelet csempészett be az országba, többek között levelet hozott az elítélt volt bíboros Mindszenty József számára az Egyesült Államok budapesti nagykövetségére. TÓTH Tamás számára is hozott levelet, amelyben a bécsi ellenforradalmi központ a Magyarországon maradt ellenforradalmi központok soron következő feladatait határozta meg.

Abban az időben BUDAI László rendszeres kapcsolatot tartott fent a helyi szervezetek vezetőivel, nevezetesen TÓTH Tamással, PÉCH Gézával és LOSONCZI Bélával. Testvére és fentnevezettek elbeszéléséből tudott a külföldről irányított ellenforradalmi szervezet létezéséről és céljairól. Amikor testvére visszatért Bécsből Magyarországra, BUDAI László általában részt vett a Béla által hozott levelek átadásában. BUDAI László részt vett a Mindszenty számára az Egyesült Államok követségére hozott levél eljuttatásában is. Ismerte a „Kard” aláírással ellátott levél tartalmát is (a levelet mellékeljük³⁷⁵).

1957 januárjának első napjaiban PÉCH Géza követelésére Budai László beleegyezett abba, hogy a Szovjetunióba történő visszatérése után megszerzi azoknak a magyaroknak a listáját, akik szerintük letartóztatásban voltak Sztrij-Técs³⁷⁶ környékén, és elküldi KOVÁCS Rózsa címén Péch Géza számára.

BUDAI László tudta, hogy testvére Bécs megbízásából Nyugatra csempész ki olyan fényképeket és negatívokat, amelyek a sztálinvárosi erőmű belső berendezését

³⁷⁵ A levelet lásd a 67. számú dokumentumban.

³⁷⁶ A letartóztatott magyarokat valójában a belügyminisztérium ungvári és sztrijai börtöneiben tartották fogva.

сольство США. Он так же знаком с содержанием письма за подписью «Корд» (письмо прилагается³⁷⁵).

В первых числах января месяца 1957 года, по требованию ПЕХ Гейзы БУДОИ Ласло согласился, что после возвращения в Советский Союз достанет список фамилий венгров, по их мнению, находившихся под арестом в районе Шри-Тячево³⁷⁶ и вышлет его в адрес КОВАЧ Рожы для ПЕХ Гейзы.

БУДОИ Ласло было известно, что его брат по поручению Вены контрабандным путем вывезет на Запад фотографии и негативы, на которых сфотографировано внутреннее оборудование силовой станции Сталинвароша и эпизоды контрреволюционных событий. Выше упомянутое БУДОИ Ласло видел лично.

3 января 1957 года он с матерью в сопровождении БУДОИ Бейлы и КОВАЧ Рожы поехали в Дебрецен для посещения родственников и оттуда только в конце января возвратились в Советский Союз.

В процессе расследования не удалось получить доказательства о том, что БУДОИ Ласло во время контрреволюционного мятежа участвовал лично в вооружённых боях. Не имеется никаких сведений и о том, что запрошенный ПЕХ Гейзой список фамилий или чего-либо в связи с ним он выслал мятежникам в Венгрию.

Факты, установленные в процессе расследования подтверждаются приложенными материалами³⁷⁷.

Допросить ПЕХ Гейзу, БЕКЕШИ Бейлу, ГЕРЛЕН Йожефа³⁷⁸, БОЛОГ Ласлева³⁷⁹ по делу не можем, потому что суд приговорил их к расстрелу и приговор приведён в исполнение. ЛОШОНЦИ Бейло, РУДОШ Янош, ШИФФ То

³⁷⁵ Див лист у документі № 67.

³⁷⁶ Насправді заарештовані угорці утримувалися у в'язницях МВС в Ужгороді та Стрию.

³⁷⁷ Додатки не публікуються.

³⁷⁸ Герлеї Йожеф (1930–1958) — народився у Будапешті. Працював електромонтером. 10 липня 1956 засуджений до трьох років ув'язнення за згоду проводити шпигунську діяльність. 31 жовтня 1956 звільнений з в'язниці. 8 грудня 1956 втік до Австрії, де зв'язався з революційним центром під керівництвом Дюли Пастора, який двічі направляв Герлеї до Угорщини з організаційними завданнями. В цей час установив зв'язок із Гезою Пехом та його прибічниками, пообіцявши їм зброю та матеріальну підтримку. Разом із Ласло Балогом здійснював розвідувальні поїздки за Дунай та брав участь у переправці революціонерів за кордон. 6 лютого 1957 затриманий при спробі незаконного перетину кордону. Засуджений Народним судом до смертної кари, 22 квітня 1958 вирок виконаний.

³⁷⁹ Балог Ласло («Піпо») (1925–1958) — народився у м. Арад. Працював чистильщиком каналізаційних труб. Відповідно до обвинувального акта, з 31 жовтня до 4 листопада 1956 був батальонним командиром революційного загону площі Барош, брав участь в пограбуванні Будинку моди. 27 листопада 1956 разом із дружиною втік до Австрії та встановив зв'язок із Дюлою Пастором, який двічі відправляв Балога та Йожефа Герлеї до Угорщини для налагодження зв'язку із революційними групами. 13 лютого 1957 Балог допоміг втікти до Австрії Гезі Пеху та його товаришам. 6 лютого 1957 Балога схопили при спробі нелегально переправити до Австрії ще одну групу осіб. Засуджений Народним судом до смертної кари, 22 квітня 1958 вирок виконаний.

és az ellenforradalmi események epizódjait ábrázolják. BUDAI László személyesen látta a fent említett tárgyakat.

1957. január 3-án BUDAI László anyjával együtt BUDAY Béla és KOVÁCS Rózsa kíséretében Debrecenbe utaztak rokonlátogatásra és onnan csak január végén tértek vissza a Szovjetunióba.

A nyomozás során nem sikerült bizonyítani, hogy BUDAI László az ellenforradalmi lázadás idején személyesen részt vett volna a fegyveres harcokban. Nincs semmi adatunk arra vonatkozóan sem, hogy BUDAI László Magyarországra küldte volna a lázadóknak a PÉCH Géza által kért névsort vagy valami mást, ami azzal összefügg.

A nyomozás során megállapított tényeket a mellékelt anyagok támasztják alá.³⁷⁷

PÉCH Gézát, BÉKESI Bélát, GERLEN³⁷⁸ Józsefet és Balogh Lászlót³⁷⁹ ebben az ügyben kihallgatni nem tudjuk, mert őket a bíróság golyó általi halálra ítélte, és az ítéletet végrehajtották. LOSONCZI Béla, RUDAS János, SIFF Tamás, CSONGOS³⁸⁰ Erzsébet közvetlenül az ellenforradalmi lázadás után Nyugatra szöktek, jelenleg ott tartózkodnak.

KUCSLER Ferenc
rendőrfőhadnagy

№ 5–885/58.

Hiteles:

magyarról oroszra fordította:

Az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztályának fordítója

[Aláírás] (DOBRA)

³⁷⁷ A mellékleteket nem közöljük.

³⁷⁸ Elírás. Helyesen: Gerlei. Gerlei József (Budapest, 1930. 08. 23.–1958.) Villanyszerelőként dolgozott. 1956. július 10-én a bíróság 3 év börtönre ítélte kémkedés gyanúja miatt. 1956. október 31-én szabadult a börtönből. 1956. december 8-án Ausztriába szökött, ahol kapcsolatba került a Pásztor Gyula által irányított forradalmi központtal, ahonnan két alkalommal Magyarországra küldték szervezési feladatokkal. Ekkor találkozott Péch Gézáékkal, akiknek fegyvert és anyagi támogatást ígért. Balogh Lászlóval felderítő utakat tett a Dunántúlon és közreműködött a forradalmárok külföldre szöktetésében. 1957. február 6-án tartóztatták le tiltott határátlépés kísérlete közben. A Népbíróság halálra ítélte, az ítéletet 1958. április 22-én végrehajtották.

³⁷⁹ Balogh László «Pipó» (Arad, 1925.06.09. –1958) Csatornatisztítóként dolgozott. A vád szerint 1956. október 31. és 1956. november 4. között a Baross téri forradalmi csoport zászlóaljparancsnoka volt, részt vett a Divatcsarnok kifosztásában. 1956. november 27-én feleségével Ausztriába szökött, ahol kapcsolatba került Pásztor Gyulával, aki két alkalommal küldte vissza Magyarországra Gerlei Józseffel, a forradalmár csoportokkal való kapcsolatfelvétel céljából. 1957. január 13-án ő segített Péch Géza és társai Ausztriába szökésében. 1957. február 6-án fogták el, miközben további személyeket próbált Ausztriába szöktetni. A Népbíróság halálra ítélte, az ítéletet 1958. április 22-én végrehajtották.

³⁸⁰ Elírás. Helyesen: Csontos. Csontos Erzsébet, Csintalan Istvánné, Kollár Lászlóné (Dorog, 1930.06.06.) A Baross téren Nickelsburg László csoportjának egyik vezetője volt, a Landler Jenő és Domonkos utcai csoportok összekötője. Ott volt a Péterfy Sándor utcai kórházban is. 1957. januárjában Ausztriába szökött, ahol a Magyar Szabadságharcosok Szövetségének lett tagja. 1959-es adat szerint Angliában élt

маш, ЧОНГОШ³⁸⁰ Ержебет непосредственно после контрреволюционного мятежа бежали на Запад и в настоящее время находятся там.

Старший лейтенант полиции КУЧЛЕР Ференц

№5–885/58.

Верно:
с венгерского на русский язык перевели:
Переводчик 5 от-ния 4 отдела
УКГБ

[Підпис] (ДОБРА)

Оперуполн[омоченный] 5 от-ния 4 отдела
УКГБ — Мл. лейтенант

[Підпис] (ГАЙДОШ)

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 361–363.
Завірена копія. Машинопис.*

³⁸⁰ Правильно: «Чонтош». Чонтош Ержебет (1930–?) — народилася у м. Дорог. Була одним з керівників групи Ласло Нікельсбурга, що діяла на площі Барош, а також зв'язковою груп, що діяли на вулицях Еньо Ландлера і Домонкош. Деякий час перебувала і в лікарні на вул. Шандора Петерфі. В січні 1957 втікла до Австрії та стала членом Спілки угорських борців за свободу. Станом на 1959 мешкала в Англії.

Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztályának operatív megbízottja

[Aláírás]
(GAJDOS) alhadnagy

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálatának Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 361–363. lap
Hiteles másolat. Gépirás.*

№ 64

Лист УКДБ УРСР у Закарпатській області на адресу
КДБ УРСР у справі Ласло Будаї

9 серпня 1958 року

УПРАВЛЕНИЕ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ

/5/588

«9» августа 1958 г.

гор. Ужгород

Сов. секретно

Серия «К»

экз. № 1

ЗАМ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СМ УССР — Генерал-майору

товарищу МОРОЗ Н.Т.

г. Киев

По нашей просьбе, органами госбезопасности Венгерской Народной Республики, задокументирована преступная деятельность разрабатываемого нами Будои Ласло Ласловича, проживающего в пос. Тячево Закарпатской области.

Как видно из материалов следствия, Будои Л.Л., выехав в Венгрию к родственникам в сентябре 1956 года и находясь у них до февраля 1957 года, принимал активное участие в контрреволюционном мятеже.

Докладывая о вышеизложенном считаем, что Будои Л.Л. подлежит привлечению к ответственности по ст. ст. 54-1 «а» и 54-4 УК УССР.

С мнением УКГБ согласен прокурор Закарпатской области. Однако, прокурор воздерживается от дачи санкции на арест до выяснения обстоятельств вызова свидетелей из Венгрии.

В связи с этим просим Ваших указаний о целесообразности привлечения Будои Л.Л. к уголовной ответственности и возможности вызова свидетелей из ВНР.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Рапорт по делу гр-на СССР Будои Л.Л. Ласло от 28.V.58 г. на 3-х лист. Обращение «Кард» на 2-х лист.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ. — Подполковник

[Підпис]

(ТРОЯК)

64.

**Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentése az USZSZK Minisztertanácsa
mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak Budai
László ügyében**

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége
/5/588. Ungvár, 1958. augusztus „9.”

Szig[orúan] titkos
„K” sorozat
1. sz. pld.

AZ UKRÁN SZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG ELNÖKHELYETTESÉNEK
MOROZ Ny. T. vezérőrnagy elvtársnak
Kijev

Kérésünkre a Magyar Népköztársaság állambiztonsági szervei dokumentálták az általunk operatív feldolgozás alá vont Budai László törvényellenes tevékenységét, aki a Kárpátaljai Terület Técső községében lakik.

A vizsgálat anyagából kitűnik, hogy Budai L[ászló], aki 1956 szeptemberében Magyarországra utazott a rokonaihoz és ott 1957 februárjáig tartózkodott, aktívan részt vett az ellenforradalmi lázadásban.

A fentiek közlése mellett úgy gondoljuk, hogy indokolt Budai L[ászló] felelőségre vonása az USZSZK BTK 54–1.,a” [„hazaárulás”] és 54–4. [„a nemzetközi burzsoázia segítése”] cikkelyeinek alapján.

A Csoportfőnökség véleményével egyetért a Kárpátaljai Terület ügyésze is. Azonban az ügyész tartózkodik a letartóztatás engedélyezésétől, amíg nem tisztázottak a tanúk Magyarországról történő beidézésének feltételei.

Ezzel kapcsolatban az Ön utasítását kérjük arra vonatkozóan, hogy célszerű-e Budai L[ászló] büntetőjogi felelőségre vonása, és lehetséges-e a tanúk beidézése a Magyar Népköztársaságból.

MELLÉKLET: [19]58. V. 28-án kelt jelentés Budai L[ászló] szovjet állampolgár ügyéről 3 lapon. „Kard” levele 2 lapon.

На документі резолюція М. Мороза: «т. Зубатенко. Делать это нецелесообразно, да и оснований нет, предлагаю реабилитировать [Підпис] 14.VIII.».

На документі резолюція М. Зубатенка: «т. Свердлову. К исполнению [Підпис] 14/VIII».

На документі резолюція О. Іпатова: «т. Черпаку. Подготовьте ответ. [Підпис] 15/VIII.58».

На документі відбиток штампу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 6980 «14» VIII 1958 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 360.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT
MŰKÖDŐ ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG
KÁRPÁTALJAI TERÜLETI CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4.
OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

[Aláírás]
(TROJAK)
alezredes

A dokumentumon Ny. Moroz megjegyzése szerepel: „Zubatyenko elvt[árs]. Ez nem lenne célszerű, alapunk sincs rá, javaslom, hogy rehabilitáljuk. [Sic!] [Aláírás] VIII. 14.

A dokumentumon Ny. Zubatyenko határozata szerepel: „Szverdlov elvt[árs]nak Végrehajtásra [Aláírás] VIII. 14.”

A dokumentumon A. Ipatov határozata szerepel: „Cserpak elvt[árs]nak. Készítse elő a választ! [Aláírás] [19]58. VIII. 15”.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 6981 1958. VIII. »14

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 360. lap
Eredeti. Gépirás.

№ 65

**Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській
області щодо агентурно-оперативної діяльності проти
угорських націоналістів**

28 листопада 1958 року

**УПРАВЛЕНИЕ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ**

№ 4/5/2320

«28» ноября 1958 г.

г. Ужгород

Сов. секретно

Серия «К»

экз. № 1

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КГБ ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

Генерал-майору

товарищу МОРОЗ Н.Т.

гор. Киев

№ 5391–21 1/ХІІ-58 з.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О результатах агентурно-оперативной работы УКГБ
при СМ УССР по Закарпатской области по выявлению
и разработке венгерских буржуазных националистов
в 1958 году

ОПЕРАТИВНАЯ ОБСТАНОВКА

Из анализа поступивших в УКГБ агентурных, следственных и других материалов видно, что за последнее время оперативная обстановка по линии разработки венгерских буржуазных националистов характеризуется некоторым уменьшением открытых враждебных проявлений.

Если в период контрреволюционного мятежа венгерские буржуазные националисты резко активизировали открытую враждебную деятельность путем распространения антисоветских националистических листовок, почти открытого высказывания националистических взглядов и клеветы на советскую действительность, а так же угроз партийно-советскому активу, то после ликвидации мятежа, укрепления революционного строя в Венгрии, а так же ареста в 1956–1957 года на территории области некоторого количества лиц, про-

65.

**Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnökségének jelentése a „magyar nacionalisták” elleni
ügynöki-operatív tevékenységről**

1958. november 28.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE

N° 4/5/2320

Ungvár, 1958. november 28.

Szigorúan titkos
„K” sorozat
1. péld.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság elnökhelyettesének
Moroz Ny. T. vezérőrnagy elvtársnak
Kijev

N^o5391-21-[19]58. XII. 1.

JELENTÉS

az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége ügynöki-operatív munkájának eredményeiről a magyar burzsoá nacionalisták felderítése és feldolgozás terén 1958-ban

OPERATÍV HELYZET

A Csoportfőnökséghez beérkezett ügynöki, vizsgálati és egyéb anyagok elemzéséből látható, hogy az utóbbi időben az operatív helyzetet a magyar burzsoá nacionalisták tevékenységének operatív feldolgozása területén a nyílt ellenséges megnyilvánulások bizonyos csökkenése jellemzi.

Amíg az ellenforradalmi lázadás időszakában a magyar burzsoá nacionalisták jelentősen aktivizálták nyílt ellenséges tevékenységüket szovjetellenes nacionalista röplapok terjesztése, a nacionalista nézetek majdnem nyílt hangoztatása és a szovjet valóság megrágalmazása, valamint a párt- és tanácsi aktivistáknak címzett fenyegetések révén, addig a lázadás felszámolása, a forradalmi rendszer magyarországi meg-

водивших антисоветскую националистическую агитацию и высказывавших угрозы, враждебные проявления со стороны венгерских националистов заметно сократились.

Тем не менее контрреволюционный путч в Венгрии оказал определенное влияние на лиц венгерской национальности и особенно на молодежь, со стороны которой в 1958 году в области совершенно несколько антисоветских проявлений. Отдельные враждебные элементы пытаются распространять слухи о том, что такие события еще могут повториться и поэтому необходимо терпеливо ожидать их, сообразуясь с международным положением Советского Союза, ориентируясь при этом на США и ее партнеров.

Такая тактика венгерских буржуазных националистов подтверждается примером их реагирования на процесс Имре Надя³⁸¹ и поднятую в этой связи антисоветскую пропаганду в США и в Западной Европе.

Как только стало известно о приговоре Имре Надю и его сообщникам, в Береговском и Мукачевском районах было распространено несколько резких антисоветских националистических листовок с призывом уничтожать коммунистов. Вместе с этим венгерские националисты из числа старой интеллигенции и реформатских священников, агентуре и доверительным связям высказывали резкие антисоветские националистические суждения, злобно обвиняя коммунистов в том, что произошло в Венгрии.

Кроме этого в 1958 году наблюдалась некоторая тенденция к сборищам, где под видом игры в карты и распития вина, велись антисоветские разговоры, со стороны некоторой части старой венгерской интеллигенции.

По-прежнему значительная часть венгерского населения прослушивает антисоветские передачи радио «Свободная Европа» и других (станций), что весьма отрицательно сказывается на некоторой части молодежи. Так, под впечатлением прослушанных антисоветских радиопередач, учащийся 9 класса вечерней средней школы г. Ужгорода, проживающий в селе Галоч ПАСТЕЛЯК И.И., 1943 года рождения, изготовил и распространил в ночь на 22 октября с. г. резкие антисоветские националистические листовки, как он показал на следствии, по случаю второй годовщины контрреволюционного мятежа в Венгрии, с призывом к организации активной борьбы с Советской властью, создав антисоветскую группу, о которой смотрите ниже.

В настоящее время на территории области нами учтено:

Членов бывших буржуазных политпартий	–	1971 чел.
Бывших террористов «Собот-Чопотош»	–	120 чел.

³⁸¹ Таємний судовий процес над Імре Надем і його соратниками проходив у Будапешті з 28 січня до 15 червня 1958. На лаві підсудних постали 11 представників революційного уряду та командування за звинуваченням у зраді, спробі повалити комуністичний лад і реставрувати капіталізм в Угорщині. Вирок був винесений у консультації з урядом Яноша Кадара та радянським керівництвом 15 червня 1958. Імре Надя, Пала Малетера та Міклоша Гімеша було засуджено до смертної кари і наступного дня повішено. Інформацію про судовий вирок було оприлюднено тільки після страти.

szilárdulása, valamint bizonyos számú szovjetellenes nacionalista agitációt folytató, fenyegetéseket megfogalmazó személy 1956–1957-ben Kárpátalja területén történt letartóztatása után a magyar nacionalisták ellenséges megnyilvánulásainak száma érezhetően csökkent.

Ennek ellenére a magyarországi ellenforradalmi puccs bizonyos hatást gyakorolt a magyar nemzetiségű személyekre, főleg a fiatalokra, akiknek részéről néhány szovjetellenes megnyilvánulás történt 1958-ban Kárpátalja területén. Egyes ellenséges elemek olyan híreket igyekeznek terjeszteni, hogy hasonló események még megismétlődhetnek, ezért türelmesen kell várniuk úgy, hogy figyelemmel kísérik a Szovjetunió nemzetközi helyzetét, valamint igazodnak az USA-hoz és partnereinek magatartásához.

A magyar burzsoá nacionalisták ezen taktikáját bizonyítja a Nagy Imre perére³⁸¹ és az USA-ban és Nyugat-Európában a perrel kapcsolatosan elindított szovjetellenes propagandára való reagálásuk.

Közvetlenül azután, hogy ismeretessé vált Nagy Imre és bűntársainak ítélete, a Beregszászi és Munkácsi járásban néhány élesen szovjetellenes nacionalista, a kommunisták megsemmisítésére buzdító röpiratot terjesztettek. Emellett a régi értelmiségiek és reformátusok köréből kikerülő magyar nacionalisták élesen szovjetellenes nacionalista véleményeket fogalmaztak meg ügynökeink és megbízható társadalmi kapcsolataink előtt, galád módon vádoltak kommunistákat azzal, ami Magyarországon történt.

Ezen kívül 1958-ban bizonyos tendencia volt megfigyelhető olyan összejöveteleket illetően, ahol a régi magyar értelmiségiek egy része szovjetellenes beszélgetéseket folytatott kártyajáték és borozgatás ürügyén.

A magyar lakosság jelentős része továbbra is hallgatja a „Szabad Európa” rádió és más rádióállomások szovjetellenes adásait, ami nagyon negatívan hat a fiatalok bizonyos részére. Így a szovjetellenes műsorok hatására az ungvári esti iskola 9. osztályos tanulója PASZTELLÁK I., aki 1943-ban született és Gálocs falu lakosa, folyó év október 22-re virradó éjjelén – a vizsgálat során tett vallomása szerint – a magyarországi ellenforradalmi lázadás második évfordulójára olyan, élesen szovjetellenes nacionalista

³⁸¹ A Nagy Imre miniszterelnök és társai ellen indított titkos per 1958. január 28. és június 15. között zajlott le Budapesten. A vádlottak Nagy Imre, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Maléter Pál, Szilágyi József, Kopácsi Sándor, Donáth Ferenc, Jánosi Ferenc, Tildy Zoltán és Vásárhelyi Miklós voltak. A per során törvénytelenések sorát követték el, a védőket megfélemlítették, a védelem tanút nem hozhattott, a vádlottakba belefojtották a szót, bizonyítékaikat nem engedték elmondani és végül a politikai célnak megfelelő ítéleteket hozták. Az ítéletet 1958. június 15-én. hirdették ki. Nagy Imrét halálra és teljes vagyonekobzásra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt 6 évi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, Jánosi Ferencet 8 évi. Vásárhelyi Miklóst pedig 5 évi börtönre ítélték. A halálra ítéleteket másnap hajnalban kivégezték. Az ítélet és a kivégzés nemzetközi felháborodást és tiltakozást váltott ki. A holttesteket a börtön udvarán temették el, kátránypapírba drótozva. 1961-ben kihantolták, s az összedrótozott holttesteket a budapesti Új Köztemető 301-es parcellájában, jeltelen sírba, arccal lefelé földelték el. A rendszerváltozáskor, 1989-ben került sor rehabilitálásukra és ünnepélyes újratemetésükre. Lásd A Per. Nagy Imre és társa 1958, 1989. Szerk. Dornbach Alajos, Kende Péter, Rainer M. János, Somlai Katalin (Budapest, 2008, 1956-os Intézet)

Бывших венгерских жандармов и полицейских	–	129 чел.
Бывших венгерских офицеров	–	75 чел.
Возвратившихся из мест заключения, в прошлом осужденных по к/р статьям	–	910 чел.

С учетом изложенной выше оперативной обстановки и указаний КГБ при СМ УССР и КГБ при СМ СССР, основное усилие оперативного состава, работавшего по выявлению и разработке венгерских буржуазных националистов, направлялось на пополнение агентурного аппарата, активную разработку дел оперативного учета и выявление лиц подозрительных в проведении антисоветской националистической деятельности.

АГЕНТУРА

Для выявления и разработки венгерских буржуазных националистов в УКГБ имеется 130 агентов. В том числе 26 агентов из числа лиц возвратившихся из заключения.

В 1958 году УКГБ завербовано 20 агентов и 3 содержания явочной квартиры.

Из числа вновь завербованной агентуры положительно себя зарекомендовали агенты «Морозов», «Дубак», «Инспектор», «Александров», «Сигети», «Андраш» и другие, по материалам которых заводились дела оперативного учета, поступали другие, заслуживающие внимания, материалы.

В марте 1958 года Раховским райаппаратом КГБ завербован агент –

«ДУБАК», 1913 года рождения, уроженец и житель пос. Солотвино Раховского района, венгр, беспартийный, образование 7 классов, работает механиком на солеруднике.

В 1941 году «Дубак» был призван на службу в венгерскую армию. Участвовал в боях против Советской Армии. После освобождения Закарпатской области советскими войсками агент добровольно вступил в чехословацкую армию, в составе которой непродолжительное время участвовал в боях против немецких войск.

При вербовке агент сообщил, что на территории Раховского района в настоящее время проживает несколько бывших участников террористического отряда «Собот-Чопотош». Вместе с этим рассказал, что он имеет брата, 1923 года рождения, который будучи на службе в бывшей венгерской армии, являлся агентом армейской контрразведки. В настоящее время брат проживает в г. Льеж (Бельгия), инициативно установил связь с «Дубаком», которого настоятельно приглашает приехать к нему в гости в Бельгию³⁸².

Располагая возможностями вести разработку интересующих органы КГБ лиц из числа венгерской национальности, «Дубак» представляет первичные материалы заслуживающие чекистского внимания.

³⁸² На лівому полі документа написано чернилом: «Не ясна цель вербовки «Дубака»».

röplapokat készített és terjesztett, amelyekben a szovjet hatalom elleni aktív harcra hívtott fel, valamint szovjetellenes csoportot hozott létre, amelyről lentebb lesz szó.

Jelenleg Kárpátalja területén nyilvántartunk:

Volt polgári politikai pártok tagjai	1971 fő
Volt „szabadcsapatos” terroristák	120 fő
Volt magyar csendőrök és rendőrök	129 fő
Volt magyar katonatisztek	75 fő
Ellenforradalmi büntettek alapján elítéltek, akik büntetésvégrehajtási helyekről tértek vissza	910 fő

A fent ismertetett operatív helyzet, valamint az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság és az SZSZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság rendelkezései ismeretében a magyar burzsoá nacionalisták felderítésével és feldolgozásával foglalkozó operatív kontingens fő erőfeszítése arra irányult, hogy bővítsék az ügynöki apparátust, aktívan dolgozzanak az operatív nyilvántartásba vett ügyeken és felderítsenek olyan személyeket, akik szovjetellenes nacionalista tevékenységgel gyanúsíthatók.

ÜGYNÖKI ÁLLOMÁNY

A Csoportfőnökség 130 ügynökkel rendelkezik a magyar burzsoá nacionalisták felderítésére és operatív feldolgozására. Közülük 26 ügynök a büntetés-végrehajtási helyekről visszatért személyekből került ki.

1958-ban a Csoportfőnökség 20 ügynököt és „T-lakás”-fenntartót szervezett be.

Az újonnan beszervezett ügynökök közül jól teljesítettek „Morozov”, „Dubak”, „Inspektor”, „Alekszandrov”, „Szigeti”, „András” és más ügynökök, akiknek az információi alapján operatív nyilvántartási dossziékat nyitottunk, és akiktől más, figyelemre méltó anyagok is érkeztek.

1958 márciusában a KGB rahói járási apparátusa beszervezte

„DUBAK” ügynököt (1913-ban született a Rahói járás Aknaszlatina nevű községében, aknaszlatinai lakos, magyar, pártonkívüli, 7 osztályt végzett, *sóbányában* dolgozik műszerészként).

1941-ben „Dubak” sorkatonai szolgálatra vonult be a magyar hadseregbe. Részt vett a szovjet hadsereg elleni harcokban. Miután a szovjet csapatok felszabadították a Kárpátaljai Területet, az ügynök önként bevonult a csehszlovák hadseregbe és annak tagjaként rövid ideig harcolt a németek ellen.

Beszervezéskor az ügynök tájékoztatott arról, hogy jelenleg a Rahói járás területén néhány volt szabadcsapatos terrorista lakik. Ezzel együtt azt is elmondta, hogy van egy 1923-ban született testvére, aki a volt magyar hadseregben teljesített szolgálata során

В марте с. г. 4 отделом завербован агент «Инспектор», 1932 года рождения, уроженец и житель села Великая Добронь Ужгородского района, венгр, беспартийный, образование 9 классов, работает буфетчиком.

Во время вербовки «Инспектор» представил материалы о том, что вернувшийся из заключения РЕЙТИ К.К., проживающий в с. В. Добронь, высказывал угрозу расправиться с некоторыми коммунистами села на случай перемены власти на Закарпатье, и о хранении им оружия. В процессе работы с агентом, он сообщил данные, представляющие оперативный интерес в отношении отдельных лиц того же села, которые высказывают антисоветские суждения, возводят клевету на колхозный строй и советскую действительность. РЕЙТИ К.К. и другие враждебно настроенные лица, нами в настоящее время взяты в активную агентурную разработку.

В апреле 1958 года Тячевским райаппаратом КГБ завербован агент –

«Александров», 1931 года рождения, уроженец и житель п. Тячево, венгр, гражданин СССР, беспартийный, образование высшее, работает учителем средней школы.

Происходит агент из семьи кулака, отец его ранее был осужден за антиколхозную деятельность. При вербовке «Александров» сообщил об авторе и распространителе антисоветских националистических листовок, который нами разыскивался с 1956 года. Агент располагает обширными связями среди лиц венгерской национальности, особенно интеллигенции, пользуется у них доверием и авторитетом. В настоящее время от него поступают первичные материалы, заслуживающие оперативного внимания.

В июне с. г. Береговским райаппаратом КГБ завербован агент –

«Ланг», 1912 года рождения, уроженец г. Берегово, венгр, беспартийный, гражданин СССР, женат, образование 6 классов, проживает в с. Вари Береговского района, работает рядовым колхозником.

«Ланг» с 1939 по 1940 год учился в венгерской жандармской школе в городе Сомбатхейль³⁸³ (Венгрия), окончив которую был направлен жандармом при жандармской станции с. Торма (ЧСР), где получил звание сержанта и прослужил до 1945 года.

После освобождения Закарпатской области от венгерских оккупантов, «Ланг» проживал в с. Вари, где занимался сельским хозяйством, затем вступил в колхоз. В настоящее время «Ланг» представляет материалы на бывших жандармов, участников «Собот-Чопотош», а также на лиц, высказывающих антисоветские суждения.

³⁸³ Правильно «Сомбатхей».

a katonai kémelhárítás ügynöke volt. Jelenleg testvére Liège városában (Belgium) lakik, kezdeményezte a „Dubak”-kal való kapcsolatfelvételt és belgiumi látogatásra hívta őt.³⁸²

„Dubak”, akinek lehetősége van a KGB szerveit érdeklő magyar nemzetiségű személyek feldolgozására, elsődleges információt nyújt, ami érdemes a csekisták figyelmére.

Folyó év márciusában a 4. osztály szervezte be „Inszpektor” ügynököt (1932-ben született az Ungvári járás Nagydobrony nevű falujában, nagydobronyi lakos, magyar, pártunkívüli, 9 osztályt végzett, büfésként dolgozik).

Beszervezésekor „Inszpektor” információt közölt arról, hogy a büntetés letöltése után visszatért REJTI [RÉTI?] K., nagydobronyi lakos fenyegetően beszélt arról, hogy egy kárpátaljai hatalomváltás esetén leszámol a falu néhány kommunistájával, valamint arról, hogy fegyvert rejteget. Az ügynökkel tartott kapcsolata során az illető operatív érdeklődésre számot tartó adatokat közölt a falu egyes lakosairól, akik szovjetellenes nézeteket hangoztatnak, rágalmakat terjesztenek a kolhoz-rendszerrel és a szovjet valóságról. Jelenleg aktív ügynöki feldolgozás alá vontuk K. Rejtit és vele együtt más ellenséges beállítottságú személyeket.

1958 áprilisában a KGB técsői járási apparátusa beszervezte

„Alekszandrov” ügynököt (1931-ben született Técső községben, técsői lakos, magyar, pártunkívüli, felsőfokú végzettségű, középiskolai tanárként dolgozik).

Az ügynök kulák családból származik, apját korábban kolhozellenes tevékenységért ítélték el. Beszerzésekor „Alekszandrov” tájékoztatott minket azoknak a szovjetellenes nacionalista röplapoknak a szerzőjéről és terjesztőjéről, akit 1956 óta kerestünk. Az ügynök széleskörű kapcsolatokkal rendelkezik magyar nemzetiségű személyek, különösen értelmiségiek között, akik megbíznak benne, tekintélye van közöttük. Jelenleg olyan elsődleges információt kapunk tőle, ami figyelmet érdemel az operatív munka során.

Folyó év júniusában a KGB beregszászi járási apparátusa beszervezte

„Láng” ügynököt (1912-ben született Beregszászon, magyar, pártunkívüli, szovjet állampolgár, nő, 6 osztályt végzett, a Beregszászi járás Vári nevű falujában lakik, egyszerű kolhoztagként dolgozik).

1939–1940-ben „Lángot” a szombathelyi³⁸³ (Magyarország) magyar csendőri iskola elvégzése után Torna faluba (Csehszlovák Köztársaság) rendelték ki a csendőrőrsre, ahol őrmesteri rangot kapott és 1945-ig szolgált.

A Kárpátaljai Terület magyar megszállóktól való felszabadítása után „Láng” Vári faluban lakott, ahol mezőgazdasággal foglalkozott, majd belépett a kolhozba. Jelenleg

³⁸² A dokumentum bal margóján tintával ezt írták: „Nem világos »Dubak« beszerzésének célja.”

³⁸³ Az orosz nyelvű eredeti szövegben hibásan Szonbathejl szerepel.

Согласно Вашего указания № 116/м от 18.1.1958 года³⁸⁴ относительно выезда в Венгерскую Народную Республику нашей агентуры с целью оказания помощи венгерским друзьям по разработке и вскрытию замыслов венгерских националистов, их каналов связи к националистам в Закарпатье и за кордон, нами проводилась проверка агентов «Эвгении», «Габора» и «Шандора», намечавшихся для использования в указанных целях, о чем мы Вас подробно информировали своим № 4/712 от 3 апреля 1958 года.

Согласно Вашей санкции № 1323/м от 13.VI.1958 года 4 отделом УКГБ направлялась агент «Эвгения» в Венгерскую Народную Республику, где находилась с 25 по 28 августа 1958 года.

«Эвгении» давалось задание, согласно которому она должна была через родственные и другие связи установить контакт с бывшими участниками контрреволюционного путча, выявить возможно существующие каналы нелегальной связи венгерских буржуазных националистов в Венгрии с националистами, проживающими в Закарпатье, а также возможно действующие каналы связи участников контрреволюционного мятежа, оставшихся в Венгрии, с бежавшими на Запад националистами и активными контрреволюционными путчистами.

Одновременно агенту предлагалось наладить письменную связь с территории Венгрии с родственниками, бежавшими в капиталистические государства, с перспективой использования такой связи в интересах органов КГБ.

Возвратившись из Венгерской Народной Республики, «Эвгения» представила доклад³⁸⁵, из которого видно, что она добросовестно отнеслась к выполнению задания и сообщила данные, заслуживающие оперативного внимания, как-то: о политическом настроении и отношении некоторых лиц из числа интеллигенции к революционному рабоче-крестьянскому правительству Венгрии, к Советскому Союзу, а также о существовании в г. Будапеште подпольной группы, имеющей нелегальный канал связи с Канадой, используемый в валютных, а возможно и шпионских целях. Одновременно агент сообщила о настроении некоторых лиц, бежавших в Западную Германию, Францию и Канаду и о стремлении отдельных из них возвратиться в Венгрию.

Подробно о результатах выполнения нашего задания агентом «Эвгенией» мы Вас информировали № 4/5/1867 от 23 сентября 1958 года.

В настоящее время изучаем возможность установления письменной связи агента с ее родственниками, бежавшими на Запад и, в частности, с проживающими в США Брезеновцы Фери, подозрительным в причастности к американской разведке.

Отец Брезеновцы Фери нами разрабатывается по делу-формуляр, как венгерский националист.

³⁸⁴ Див. документ № 62.

³⁸⁵ У донесенні від 9 вересня 1958 агент «Евгения» детально повідомила про зміст своїх розмов із угорськими родичами. Донесення див.: ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 246–256.

a volt csendőrökről, a „szabadcsapatok” tagjairól és szovjetellenes nézeteket hangoztató személyekről nyújt információt.

Az Ön 1958. 01. 18-i keltezésű 116/m számú utasításának³⁸⁴ megfelelően, amely ügynökeinknek a Magyar Népköztársaságba való kijuttatására vonatkozott abból a célból, hogy segítséget nyújtsunk magyar barátainknak a magyar nacionalisták terveinek, a kárpátaljai és határon túli nacionalistákhoz vezető kapcsolattartási csatornáknak a kinyomozásában és feltárásában, elvégeztük „Jevgenyija”, „Gábor” és „Sándor” ügynökök ellenőrzését, akiket a fent megjelölt célra felhasználni szándékoztunk, amiről részletesen tájékoztattuk Önt az 1958. április 3-ai 4/712-es számú jelentésben.

Az Ön 1958. 06. 13-ai keltezésű 1323/m számú hozzájárulásának megfelelően az Állambiztonsági Bizottság Csoportfőnöksége 4. osztálya „Jevgenyija” ügynököt a Magyar Népköztársaságba küldte, ahol nevezett 1958. július 25-től augusztus 2-ig tartózkodott.

„Jevgenyija” azt a feladatot kapta, hogy rokonain és más kapcsolatain keresztül kontaktust teremtsen az ellenforradalmi puccs volt résztvevőivel, derítse fel a magyarországi magyar burzsoá nacionalisták és a Kárpátalján lakó nacionalisták között esetlegesen létező illegális kapcsolatokat, valamint az ellenforradalmi puccs Magyarországon maradt résztvevői és a Nyugatra szökött nacionalisták és aktív ellenforradalmi puccsisták között esetlegesen működő kapcsolattartási csatornákat.

Ugyanakkor az ügynöknek előírtuk, hogy teremtsen írásbeli kapcsolatot Magyarország területéről a kapitalista országokba szökött rokonaival, azzal a perspektívával, hogy felhasználja majd ezt a kapcsolatot az állambiztonság érdekében.

A Magyar Népköztársaságból visszatérése után „Jevgenyija” beszámolót nyújtott be³⁸⁵, amelyből kitűnik, hogy az ügynök lelkiismeretesen teljesítette a feladatát és olyan adatokat közölt, amelyek figyelmet érdemelnek az operatív munka során. Adatokat közölt például egyes értelmiségieknek a magyarországi forradalmi munkáspárti kormányhoz és a Szovjetunióhoz való viszonyáról, valamint arról, hogy Budapesten létezik egy földalatti csoport, amely illegális kapcsolatokkal rendelkezik Kanadában, és a csatornát a valutázás és talán kémkedés céljából is használja. Ugyanakkor az ügynök bizonyos, Nyugat-Németországba, Franciaországba és Kanadába szökött személyek hangulatáról is tájékoztatott, valamint arról, hogy néhányan közülük vissza szeretnének térni Magyarországra.

Arról, hogy „Jevgenyija” ügynök hogyan teljesítette az általunk kitűzött feladatot, részletesen tájékoztattuk Önt az 1958. szeptember 23-i keltezésű 1323/m számú 4/5/1867 számú jelentésben.

Jelenleg tanulmányozzuk annak a lehetőségét, hogy az ügynök írásos kapcsolatot teremtsen Nyugatra szökött rokonaival, többek között az USA-ban lakó Brezenovci Ferivel, aki azzal gyanúsítható, hogy köze lehet az amerikai hírszerzéshez.

³⁸⁴ Lásd a 62. számú dokumentumot.

³⁸⁵ „Jevgenyija” fedőnevű ügynök 1958. szeptember 9-ei keltezésű jelentésében részletesen beszámolt a magyarországi rokonaival folytatott beszélgetései tartalmáról. A jelentést lásd GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 1331. 246–256 lap.

По нашему заданию «Эвгения» в ноябре с. г. посетила родителей Фери, являющихся родственниками агента и обусловила с ними завязывание переписки с Фери.

19 ноября с. г. из США от Фери проследовал документ в адрес его отца, в котором он сообщает, что «наше предприятие посылает меня на Восток. Итак, я ближе буду к Вам. Павлу, то хотя бы к большому государству, куда принадлежит Павел. Письма посылайте на адрес почтовый ящик, откуда вышлют вслед за мной, где бы я ни был. Сколько я пробуду вдалеке от настоящего дома не известно...».

В связи с поступлением этого письма агент «Эвгения» нами вторично будет направлена к Брезеновцы³⁸⁶.

ОПЕРАТИВНАЯ УЧЕТЫ

По состоянию на 1 декабря 1958 года, в УКГБ по линии разработки венгерских буржуазных националистов, на оперативном учете состоит 45 чел., из них по делам-формулярам 27, по ДПОП 10, в том числе 4 ДПОП групповых на 8 человек.

В 1958 году заведено 8 дел-формуляров и 7 дел предварительной оперативной проверки.

Из числа вновь заведенных дел, оперативный интерес представляют:

Дело-формуляр на вернувшегося из мест заключения Фельдвари Рудольфа Федоровича, 1915 года рождения, уроженца с. Кобылецкая Поляна Раховского района Закарпатской области, из рабочих, венгра, образование 7 классов, работает чернорабочим, проживает в г. Виноградово.

Имеющиеся материалы свидетельствуют о том, что Фельдвари являлся агентом венгерской контрразведки «Кемельгарито-Осталь». В 1946 году на территории Закарпатской области создал и возглавил венгерскую националистическую организацию.

За совершенную враждебную деятельность Фельдвари в 1947 году был арестован и осужден по ст. ст. 54-1 «а», 54-4 и 54-11 УК УССР к 25 годам ИТЛ.

Вместе с ним так же был арестован и осужден его брат Фельдвари Федор Федорович, 1912 года рождения, который в настоящее время проживает совместно с разрабатываемым.

Возвратившись в 1956 года из мест заключения, Фельдвари Рудольф и Федор, не отказались от своих антисоветских убеждений. Своим близким связям и нашей агентуре высказывают свои враждебные намерения.

В июле 1957 года в беседе с агентом «Белович» Фельдвари Рудольф заявил ему, что он не напрасно сидел в лагерях, еще здоров, имеет силу и не останется

³⁸⁶ На лівому полі документа написано чорнилом: «[Не] говорить [о вербовке] агентуры по виявленню и разработке националистических элементов среди венгерской молодежи, хотя на стр. 2 указывает, что враги в этой среде действуют».

Brezenovci Feri apjára Figyelő-dossziét nyitottunk és operatív feldolgozás alá vontuk, mint magyar nacionalistát.

Folyó év novemberében „Jevgenyija” megbízásunkból meglátogatta Feri szüleit, akik az ügynök rokonai, és megbeszélte velük a Ferivel való levelezés megkezdését.

Folyó év november 19-én Feritől az USA-ból levél érkezett apja címére, amelyben azt tudatja, hogy „vállalatunk Keletre küld engem. Tehát közelebb leszek hozzátok. Talán betérek Japánba is. Akkor tényleg közelebb leszek, ha nem is Pavelhez, de legalább ahhoz a nagy államhoz, amelyhez Pavel tartozik. Leveleket postafiók címre küldjetelek, onnan küldik hozzám, bárhol is lennék. Nem lehet tudni, mennyi ideig leszek távol igazi otthonomtól...”

A levél érkezése miatt „Jevgenyija” ügynököt másodszer is elküldjük Brezenovcihoz.³⁸⁶

OPERATÍV NYILVÁNTARTÁSOK

1958. december 1-jei állapot szerint a magyar burzsoá nacionalisták operatív feldolgozása tekintetében a Csoportfőnökség operatív nyilvántartásában 45 fő szerepel; közülük 27 főre Figyelő-dossziét, 10 főre pedig előzetes operatív ellenőrzési dossziét (EOED), többek között 8 főre 4 csoportos EOED-t nyitottunk.

1958-ban 8 Figyelő-dossziét és 7 előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitottunk. Az újonnan nyitott dossziék közül operatív érdeklődésre tart számot:

Figyelő-dosszié a büntetés letöltése után visszatért Földvári Rudolfra (1915-ben született a Kárpátaljai Terület Rahói járásának Gyertyánliget nevű falujában, munkásszarmazású, magyar, 7 osztályt végzett, segédmunkásként dolgozik, nagyszülősi lakos).

A rendelkezésünkre álló információ arról tanúskodik, hogy Földvári a magyar kémelhárítás, a Kémelhárító osztály ügynöke volt. 1946-ban egy magyar nacionalista szervezetet hozott létre és vezetett a Kárpátaljai Területen.

1947-ben Földvárit ellenséges tevékenységért letartóztatták és az USZSZK Btk. 54-4 „a”, 54-4. [„a nemzetközi burzsoázia segítése”] és 54-11. cikkelye [„részvétel ellenforradalmi szervezkedésben”] alapján 25 éves – javító munkatáborban – letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

Vele együtt letartóztatták és elítélték testvérét, Földvári Tivadart (Fjodort), aki 1912-ben született és jelenleg együtt lakik az operatív feldolgozás alatt álló személlyel.

Visszatérve 1956-ban a büntetésletöltés helyéről Földvári Rudolf és Tivadar (Fjodor) nem tagadták meg szovjetellenes meggyőződésüket. Közeli kapcsolataikkal és ügynökeinkkel közölték ellenséges szándékaikat.

³⁸⁶ A dokumentum bal margójára tintával ezt írták: „[Nincs] szó ügynökség [beszervezéséről] a nacionalista elemek leleplezésére és feldolgozására a magyar ifjúság körében, habár a 2. lapon rámutat, hogy az ellenség ebben a közegben tevékenykedik”.

в долгу перед теми, кто его посадил; что это время приближается и когда оно наступит, он будет беспощадным.

Тому же агенту в августе 1957 года он заявил, что в лагерях он находился с такими людьми, которые ему открыли глаза и сейчас он ясно видит, что Советское государство распадается, потому что каждый второй житель неприятель и боится последствий будущего³⁸⁷.

В марте 1958 года проверенный агент «Адвокат» сообщил, что Фельдвари Рудольф под большим секретом рассказал ему о том, что он состоит в какой-то организации, предупредив агента о сохранении в тайне этого разговора³⁸⁸.

Характерным в поведении Фельдвари является его стремление больше общаться с лицами, подвергавшимися в разное время репрессиями, старается приблизить их к себе, в беседах с ними проверяет их отношение к Советской власти. Так, в марте с. г. Фельдвари, встретив в одной из закусокных г. Виноградово возвратившегося из заключения Онуфриенко, в разговоре об устройстве на работу заявил:

«Ну ничего мы еще найдем себе работу. Я и вот сейчас ношу всегда с собой...»

Высказывая это, он показал нож длиной до 25 см и спросил Онуфриенко не «продаст» ли он его?

Разработку Фельдвари ведем согласно плана агентурно-оперативных мероприятий, направленных на выявление и пресечение его враждебных замыслов.

В августе 1958 года Мукачевским райаппаратом КГБ заведено дело-формуляр на

Дудинского Эрнеста Андреевича, 1916 года рождения, уроженца села Жукова Мукачевского района Закарпатской области, венгра, гражданина СССР, беспартийного, со средним образованием, выходец из семьи священника, бывшего офицера венгерской армии, работающего заведующим вагон-лавки базы УРСА «Закарпатлеспром», проживает в г. Мукачево.

Основанием для заведения дела-формуляр на Дудинского послужили данные агента «Соколовского» и свидетельские показания о том, что Дудинский, будучи враждебно настроенным, допускал резкие антисоветские мадярско-националистические высказывания.

Введенный в разработку Дудинского агент «Южанин» в ноябре с. г. сообщил, что Дудинский каждое мероприятие КПСС и Советского правительства, направленное на улучшение материального и культурного уровня трудящих-

³⁸⁷ На лівому полі документа написано чорнилом: «Фельдвари заслуживает внимания. Как видно УКГБ не имеет агентуры, которая пользовалась бы доверием у Ф[ельдвари]. Рекомендовать для разработки. [Выбрать] агента [из числа] венгров и [находившегося] в заключении», ниже написано олівцем: «Проследить за ходом дальнейшей разработки».

³⁸⁸ Далі від руки написано: «А дальше почему не пошло развитие разработки?».

1957 júliusában a „Belovics” ügynökkel folytatott beszélgetés alkalmával Földvári Rudolf kijelentette, hogy hiába ült táborokban, még mindig egészséges, van ereje és nem marad adósa azoknak, akik lecsukták; hogy ez az idő közeledik és amikor elérkezik, könnyörtelen lesz.

1957 augusztusában ugyanennek az ügynöknek kijelentette, hogy a táborban olyan emberekkel volt együtt, akik felnyitották a szemét, és most világosan látja, hogy a szovjet állam fokozatosan esik szét, mert minden második polgára ellenség és fél a jövő következményeitől.³⁸⁷

1958 márciusában az „Advokat” fedőnevű megbízható ügynök jelentette, hogy Földvári Rudolf nagy titokban elmesélte neki, hogy tagja valamilyen szervezetnek, és figyelmeztette az ügynököt, hogy tartsa ezt a beszélgetést titokban.³⁸⁸

Jellemző Földvári viselkedésére, hogy igyekszik többet érintkezni azokkal, akikkel szemben különböző időben megtorló intézkedéseket alkalmaztak, szorosabb kapcsolatot teremteni velük és a beszélgetések alkalmából ellenőrzi, hogyan viszonyulnak a szovjet hatalomhoz. Így folyó év márciusában Földvári Nagyszőlős egyik falatozójában találkozott a büntetése letöltéséből visszatért Onufrienkóval és a munkavállalásról szóló beszélgetésük közben kijelentette:

„Semmi baj, még találunk munkát. Még most is magammal hordom ezt...”

Ezekkel a szavakkal egy körülbelül 25 centiméteres kést mutatott meg és megkérdezte Onufrienkótól, hogy nem „árulja-e el”?

Földvári operatív feldolgozását az ügynöki-operatív intézkedéseket tartalmazó terv szerint folytatjuk a célszemély ellenséges szándékainak felderítése és megakadályozása céljából.

1958 augusztusában a KGB munkácsi apparátusa Figyelő-dossziét nyitott

Dudinszky Ernőre (1916-ban született a Kárpátaljai Terület Munkácsi járásának Zsukó nevű falujában, magyar, szovjet állampolgár, pártonkívüli, középfokú végzettségű, papi családból származik, a magyar hadsereg volt tisztje, a „Zakarpateszprom” [Kárpátaljai Faipari Gazdaság] tröszt telephelyén egy vasúti kocsiban kialakított kisbolt vezetőjeként dolgozik, Munkács városában lakik).

A Figyelő-dosszié nyitásának alapját a „Szokolovszkij” ügynöktől kapott adatok, valamint tanúvallomások képezték, amelyekből kitűnt, hogy Dudinszky ellenséges beállítottságú személyként élesen szovjetellenes, magyar nacionalista kijelentéseket engedett meg magának.

Dudinszky operatív feldolgozásába bevont „Juzsanyin” ügynök folyó év novemberében jelentette, hogy Dudinszky ellenségesen értelmezi az SZKP és a szovjet kor-

³⁸⁷ A dokumentum bal oldali margóján tintával a következő szöveget írták: „*Földvári figyelemre érdemes. Mint látható, a Csoportfőnökség nem rendelkezik ügynökséggel, akiben F[öldvári] bízna. Javasoljuk feldolgozásra. [Ki kell választani] ügynököt a magyarok [közül] és a fogságban [voltakból], lentebb ceruzával odairva: „Kövessék figyelemmel a feldolgozás további menetét.”*

³⁸⁸ Lentebb kézírásos szöveg látható: „*A feldolgozás miért nem folytatódott tovább?*”

ся, истолковывает враждебно, расценивает их как пропаганду и заявляет, что Советская власть в СССР долго существовать не будет, в случае войны социалистический лагерь, якобы, будет разгромлен американцами в течение нескольких дней, так как сам советский народ повернет штыки против своего правительства.

Недалек тот час, надеется объект, когда он еще наденет мажарський мундир, который у него хранится до сего времени.

Разработка Дудинского ведется в направлении выявления свидетельской базы с целью документации его враждебной деятельности.

Береговским райаппаратом КГБ в ноябре с. г. заведено групповое ДПОП за № 552 на Туровцы Ференца Ференцевича, 1936 года рождения, Медве Николая Людвиговича, 1931 года рождения и Бочкай Яноша Карловича, 1936 года рождения, на основании данных агента «Сорокина», которому со слов Туровцы стало известно, что в селе Косино, Береговского района, якобы, продолжает существовать антисоветская организация в составе 24 человек, созданная будто бы еще ОРМОШ Стефаном, арестованным нами в 1957 году за участие в изготовлении и распространении антисоветских листовок³⁸⁹.

По данным агента «Сорокина», указанная антисоветская организация имеет свою группу в селе Заставное³⁹⁰, Береговского района в составе 17 человек, руководителями которой являются Туровцы и Медве.

Кроме того, Туровцы агенту «Сорокину» рассказал, что он ведет документацию деятельности, возглавляемой им группы в селе Заставное, и что он хранит якобы огнестрельное оружие и радиоаппаратуру, что участником их группы в селе Заставное является и названный выше Медве.

Учитывая важность представленных агентом «Сорокиным» материалов в отношении Туровцы и других, нами принимались меры к проверке этих данных.

2 ноября с. г. (в выходной день) в помещении правления колхоза села Косино, агенту «Сорокину» была организована встреча с Туровцы, которая контролировалась литером Н экстра, однако из-за отсутствия нормальных условий для беседы агента с объектом, это мероприятие ожидаемого результата не дало. Тем не менее проведенное литерное мероприятие дает основание полагать, что сообщенные «Сорокиным» данные в отношении Туровцы в какой-то мере соответствуют действительности.

По делу составлен план агентурно-оперативных мероприятий, которым предусматривается в первую очередь приобретение агента, способного вести дальнейшую разработку Туровцы и его связей, т. к. агент «Сорокин» по своим качествам обеспечить глубокую разработку этих лиц не может.

В сентябре 1958 года 4 отделом УКГБ заведено ДПОП на

³⁸⁹ На лівому полі документа рукописний коментар: «*Какие показания по этому вопросу дал Ормош? Организована ли разработка по месту отбытия наказания*», нижче: «*Прошу переговорить*».

³⁹⁰ Зараз с. Запсонь Берегівського р-ну Закарпатської області.

mány minden olyan intézkedését, amely a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának javítására irányul, propagandának minősíti azokat és kijelenti, hogy a szovjet hatalom és a Szovjetunió nem maradnak meg sokáig, háború esetén a szocialista tábor szerinte néhány nap alatt megsemmisítő vereséget szenved az amerikaiaktól, mivel a szovjet nép saját kormánya ellen fordítja a szuronyait.

A célszemély reménykedik abban, hogy nincs messze az az óra, amikor újra felveszi a magyar egyenruhát, amelyet a mai napig őrizget.

Dudinszky operatív feldolgozása abban az irányban folyik, hogy tanúvallomásokat szerezzünk a célszemély ellenséges tevékenységének dokumentálására.

Folyó év novemberében a KGB beregszászi járási apparátusa „Szorokin” ügynök információja alapján 552-es számmal csoportos előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott az 1936-os születésű Turóczi Ferencre, az 1931-es születésű Medve Miklósrára és az 1936-os születésű Bácskai Jánosra. Turóczi szavaiból az ügynök tudomására jutott, hogy a Beregszászi járás Mezőkaszony nevű falujában állítólag továbbra is létezik egy 24 főből álló szovjetellenes szervezet, amelyet, ahogy hírlik, ORMOS István hozott létre, akit 1957-ben tartóztattunk le szovjetellenes röplapok készítéséért és terjesztéséért.³⁸⁹

„Szorokin” ügynök adatai szerint a Beregszászi járás Zápszony³⁹⁰ falujában a fent jelzett szovjetellenes szervezetnek 17 fős csoportja van, amelynek vezetői Turóczi és Medve.

Ezen kívül Turóczi azt is elmondta „Szorokin” ügynöknek, hogy dokumentálja az általa vezetett csoport Zápszony falujában végzett tevékenységét, hogy állítólag lőfegyvereket és rádiókészüléket rejteget, és hogy a fentnevezett Medve is tagja a zápszonyi csoportnak.

A „Szorokin” ügynök által közölt, Turóczira és másokra vonatkozó információk fontosságára való tekintettel intézkedtünk ezen információk ellenőrzése érdekében.

Folyó év november 2-án (munkaszüneti napon) a zápszonyi kolhoz vezetőségi épületében megszerveztük a Turóczival való találkozást különleges lehallgató technikával történő ellenőrzés mellett, de mivel az ügynök és a célszemély közötti beszélgetéshez hiányoztak a megfelelő körülmények, ez az intézkedés nem hozta meg a várt eredményt. Ennek ellenére a végrehajtott lehallgatás, mint operatív intézkedés alapján feltételezhető, hogy a „Szorokin” által közölt, Turóczira vonatkozó információk bizonyos mértékben megfelelnek a valóságnak.

Ebben az ügyben kidolgozásra került az ügynöki-operatív intézkedési terv, amely elsősorban egy olyan ügynök felkutatását irányozza elő, aki képes lenne tovább folytatni Turóczi és kapcsolatai feldolgozását, mivel „Szorokin” ügynök képességei alapján nem tudja biztosítani a megnevezett személyek mély operatív feldolgozását.

1958 szeptemberében a Csoportfőnökség 4. osztálya előzetes operatív ellenőrzési dossziét nyitott

³⁸⁹ A dokumentum baloldali margóján megjegyzés olvasható: „Ebben a kérdésben Ormos milyen vallo-mást tett? Meg van-e szervezve feldolgozása a büntetése letöltésének helyén?”. Lentebb: „Kérem beszél-jék meg!”

³⁹⁰ Az orosz eredetiben Zasztavnoje néven szerepel. Jelenleg ukránul is Zapszony a neve.

Дакова Юлия Степановича, 1922 года рождения, уроженца и жителя города Ужгорода, гражданина СССР, беспартийного, образование среднее, работает продавцом универмага и

Иллини Людвиг Людвиговича, 1919 года рождения, уроженца г. Кошице (Чехословакия), гражданина СССР, беспартийного, с незаконченным средним образованием, работает зав. секцией Ужгородского универмага. Проживает в г. Ужгороде.

Основанием для заведения дела послужили материалы агентов «Горского» и «Теофила», свидетельствующие о том, что Даков и Иллини антисоветски настроены, систематически возводят клевету на советскую действительность. Во время контрреволюционного мятежа в Венгрии Даков оправдывал действия путчистов. В настоящее время он также высказывает антисоветски националистические суждения.

Иллини, являясь близкой связью Дакова, разделяет антисоветские взгляды последнего. С целью установления практической антисоветской деятельности Дакова и Иллини, их разработку ведем согласно плана агентурно-оперативных мероприятий, в направлении выявления возможно проводимой ими организованной враждебной деятельности.

По линии разработки венгерских националистов в отчетном периоде арестовано 6 человек. Из них:

- а) разрабатывавшихся по делам-формулярам – 3 чел.
- б) возвратившихся из заключения – 1 чел.
- в) за изготовление и распространение антисоветских листовок – 2 чел.

Так, в результате разработки объекта дела-формуляр, аппаратом УКГБ при СМ УССР по Закарпатской области в Виноградовском районе в январе 1958 года арестован –

КЛОПЕК Габор Иожефович, 1908 года рождения, уроженец и житель г. Виноградово, венгр, со средним образованием, в период венгерской оккупации Закарпатья работал чиновником в суде, а до ареста работал бухгалтером в детском доме № 2.

На протяжении ряда лет КЛОПЕК среди отдельных граждан высказывал недовольство существующим строем в Закарпатье и пророчил его гибель, клеветал на существующий Советский строй, на жизнь трудящихся Советского Закарпатья, восхвалял при этом фашистский режим и положение трудящихся в период мадыарско-фашистской оккупации. Клеветал на Коммунистическую партию, на Советское правительство и деятельность их руководителей.

Среди своего окружения распространял антисоветские анекдоты.

КЛОПЕК осужден по ст. 54–10 к 5 годам ИТЛ.

2 октября 1958 года УКГБ арестован разрабатывавшийся по делу-формуляр

Dakov Julij Sztjepanovicsra (1922-ben született Ungváron, ungvári lakos, szovjet állampolgár, pártunkívüli, középfokú végzettségű, áruházi eladóként dolgozik) és

Illinyi Lajosra (1919-ben született Kassán /Csehszlovákia/, szovjet állampolgár, pártunkívüli, befejezetlen középfokú végzettségű, az ungvári áruház osztályvezetőjeként dolgozik, ungvári lakos).

A dossziényitás „Gorszkij” és „Teofil” ügynökök információi alapján történt, akik arról tanúskodtak, hogy Dakov és Illinyi szovjetellenes beállítottságúak, rendszeresen rágalmakat terjesztenek a szovjet valóságról. A magyarországi ellenforradalmi lázadás idején Dakov mentegette a puccsisták tevékenységét. Jelenleg is hangoztatja szovjetellenes nacionalista véleményét.

Illinyi, aki Dakov közeli kapcsolata, osztja utóbbi szovjetellenes nézeteit. Hogy kiderítsük Dakov és Illinyi esetlegesen folytatott szervezett szovjetellenes tevékenységét, az ügynöki-operatív intézkedési terv szerint folytatjuk operatív feldolgozásukat.

A magyar nacionalisták operatív feldolgozása kapcsán a beszámolási időszak alatt 6 embert tartóztattunk le. Közülük:

a) Figyelő- dosszié alapján feldolgozásra került személyek	– 3 fő
b) a büntetés letöltése után visszatért személyek	– 1 fő
c) szovjetellenes röplapok készítéséért és terjesztéséért	2 fő

Így 1958 januárjában a Figyelő-dosszié alapján végrehajtott operatív feldolgozás eredményeképpen az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének apparátusa letartóztatta a Nagyszőlősi járásban

KLAPEK Gábort (1908-ban született Nagyszőlősön, nagyszőlősi lakos, magyar, középfokú végzettségű, Kárpátalja magyar megszállása idején bírósági hivatalnokként dolgozott, a letartóztatás előtt könyvelőként dolgozott a 2-es számú gyermekotthonban).

KLAPEK éveken keresztül beszélt egyes személyeknek arról, hogy elégedetlen a Kárpátalján fennálló rendszerrel és annak bukását jósolta, rágalmazta a szovjet rendszert, rágalmazó megjegyzéseket tett Szovjet Kárpátalja dolgozóinak életéről, miközben dicsérte a fasiszta rendszert és a dolgozók helyzetét a magyar fasiszta megszállás idején. Rágalmazta a kommunista pártot, a szovjet kormányt és vezetői tevékenységét.

Környezetében szovjetellenes vicceket terjesztett.

KLAPEKET az 54-10. cikkely [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján 5 év javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

1958. október 2-án a Csoportfőnökség Figyelő-dosszié alapján operatív feldolgozás alá vonta

KIVÁRI Józsefet (1910-ben született Terebesfejérpatak faluban, a Kárpátaljai terület Rahói járásának Feketetisza nevű falujában lakik, középparaszti családból

КИВАРИ Иосиф Юльевич, 1910 года рождения, уроженец с. Деловое, житель с. Черная Тисса Раховского района Закарпатской области, из крестьян-средняков, по специальности бухгалтер, работал объездчиком Довжанского лесничества,

который на протяжении 1956–1958 годов систематически восхвалял перед рабочими и служащими лесничества условия жизни и порядка при бывших буржуазных государствах Чехословакии и Венгрии, возводил злобную клевету на КПСС и Советское государство, а также на одного из вождей советского народа, опошлял советскую действительность. Высказывал провенгерские буржуазно-националистические настроения.

25 ноября 1958 года КИВАРИ осужден Закарпатским Облсудом по ст. 54–10 ч. 1 УК УССР к 4 годам ИТЛ, и 3 годам поражения в правах.

22 октября 1958 года Управлением КГБ арестован разработывавшийся по делу-формуляр

БАК Федор Федорович, 1919 года рождения, уроженец с. Великая Добронь Ужгородского района, венгр, беспартийный, образование 8 классов, до ареста работал в колхозе.

Основанием для заведения (в сентябре 1958 года) дела-формуляр послужили данные агентов «Ткаченко» и «Прокоп» о том, что БАК среди некоторых односельчан распространял клевету на руководителей Коммунистической партии и Советского государства. Высмеивал и охаивал советскую действительность. Высказывал угрозы в адрес советско-партийного актива.

В связи с тем, что БАК допускал резкие антисоветские выпады, нами была проведена негласная документация его преступной деятельности и он был арестован. Следствие по делу ведем в направлении вскрытия враждебной деятельности БАКА, установления всех фактов его антисоветских националистических высказываний, а также выявления возможно имеющих у него сообщников.

Из числа возвратившихся из заключения нами в августе 1958 года арестован –

СЕРЕНЧИШ Янош Яношевич, 1918 года рождения, венгр, бухгалтер по профессии, образование среднее, в последнее время нигде не работал, судим в 1956 г. Закарпатским облсудом по ст. 54–10 ч. 1 УК УССР к 3 годам ИТЛ.

СЕРЕШЧИШ, возвратившись из заключения и не отказавшись от своих враждебных позиций, среди населения стал высказывать клеветнические измышления в отношении Советской власти и ее руководителей, заявляя, что Советская власть существует только формально и т.д. При этом оскорблял одного из руководителей КПСС и Советского правительства. Одобрял действия контрреволюционеров Венгрии. Высказывал антисоветские националистические суждения.

származik, szakmája szerint könyvelő, a dolzsanszki erdőgazdaság erdőkerülőjeként dolgozott).

KIVÁRI 1956–1958 folyamán rendszeresen dicsérte az erdőgazdaság munkásai és alkalmazottai előtt a volt burzsoá államok, Magyarország és Csehszlovákia idejében fennálló életkörülményeket és állapotokat, dühödten rágalmazta az SZKP-t és a szovjet államot, valamint a szovjet nép egyik vezetőjét, becsmérelte a szovjet valóságot. Magyarbarát burzsoá-nacionalista érzéseinek adott hangot.

1958. november 25-én a Kárpátaljai Területi Bíróság KIVÁRIT az USZSZK Btk. 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján négy év javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre, illetve 3 év közügyektől való eltiltásra ítélte.

1958. október 22-én a Csoportfőnökség letartóztatta a Figyelő-dosszié alapján operatív feldolgozás alá vont

BAK Tivadart (1919-ben született az Ungvári járás Nagydobrony nevű falujában, magyar, pártonkívüli, 8 osztályt végzett, letartóztatása előtt kolhozban dolgozott).

A dossziényitás (1958 szeptemberében) „Tkacsenko” és „Prokop” ügynökök információi alapján történt, akik jelentették, hogy BAK rágalmakat terjesztett egyes falubeliek között a kommunista párt és a szovjet állam vezetőiről. Kigúnyolta és becsmérelte a szovjet valóságot. Fenyegető kijelentéseket tett a tanácsi és pártaktívával kapcsolatban.

Mivel BAK éles szovjetellenes kirohanásokat engedett meg magának, bizalmas eljárás keretében bűncselekményeit dokumentáltuk és a célszemélyt letartóztattuk. Ügyében a vizsgálat abban az irányban folyik, hogy feltárjuk BAK ellenséges tevékenységét, tényszerűen rögzítsük összes szovjetellenes nacionalista kijelentését és felderítsük összes esetleges bűntársát.

A büntetés letöltése után visszatértek közül 1958 augusztusában letartóztattuk

SZERENCSE S Jánost (1918-ban született, magyar, szakmája könyvelő, középiskola végzettségű, az utóbbi időben sehol sem dolgozott). 1956-ban a Kárpátaljai Területi Bíróság az USZSZK Btk. 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján három év javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte.

Visszatérve büntetésének letöltése után SZERENCSE S, aki nem tagadta meg ellenséges álláspontját, koholt rágalmakat hangoztatott a helyi lakosság körében a szovjet hatalomról és vezetőiről, kijelentette, hogy a szovjet hatalom csak formálisan létezik stb. Eközben sértegette az SZKP és a szovjet kormány egyik vezetőjét. Helyeselte a magyarországi ellenforradalmárok tevékenységét. Szovjetellenes nacionalista kijelentéseket tett.

За совершенное преступление СЕРЕНЧИШ осужден Закарпатским Облсудом по ст. 54–10 ч. 1 УК УССР на 6 лет ИТЛ.

В ночь на 23 октября 1958 года в с. Галоч, Ужгородского района, Закарпатской области были распространены три листовки резкого антисоветского содержания на венгерском языке. В листовках, в связи с датой начала в 1956 году контрреволюционного мятежа в Венгрии, содержались призывы к венгерскому населению объединяться и вести борьбу против Советской власти и коммунизма, а также возводилась злобная клевета на Советское правительство и Коммунистическую партию.

В результате принятых мер розыска, автор и распространитель антисоветских листовок был установлен. Им оказался ПАСТЕЛЯК Иштван Иштванович, 1943 года рождения, уроженец и житель с. Галоч, Ужгородского района, Закарпатской области, венгр, гражданин СССР, из семьи крестьянина-бедняка, холост, учащийся 9 класса средней школы рабочей молодежи № 2 гор. Ужгорода³⁹¹.

28 октября 1958 года ПАСТЕЛЯК И.И. был арестован. На следствии он первоначально показал, что антисоветские листовки изготовил и распространил он лично, без чьей-либо помощи или указания, под влиянием антисоветских передач радиостанций «Голос Америки», «Би-би-си», «Свободная Европа» и «Рим».

В процессе дальнейшего проведения активных агентурных и следственных мероприятий, ПАСТЕЛЯК показал, что в сентябре 1957 года он предложил односельчанину САНИ Яношу Яношевичу, 1944 года рождения, венгру, работающему в колхозе, создать организацию, приобрести оружие и в случае необходимости выступить против Советской власти «в защиту интересов венгерского населения». САНИ согласился с предложением ПАСТЕЛЯКА и порекомендовал привлечь в организацию МОЛНАР Ласло Иштвановича, 1945 года рождения, уроженца и жителя с. Галоч, учащегося 7 класса НСШ с. Шишловцы, Ужгородского района, а последний предложил привлечь в организацию ПЕРДУК Тибора Дюловича, 1942 года рождения, уроженца и жителя с. Галоч, венгра, учащегося 9 класса СШРМ № 2 г. Ужорода и ТОВТ Яноша Яношевича, 1945 года рождения, уроженца и жителя с. Галоч, учащегося 7 класса НСШ с. Шишловцы, но последние на «собраниях не присутствовали. Собравшись затем вчетвером — ПАСТЕЛЯК, САНИ, МОЛНАР и ПЕРДУК договорились создать организацию и приобретать оружие.

ПАСТЕЛЯК далее показал, что руководителем организации он рекомендовал себя, секретарем — САНИ Я.Я., кладовщиком МОЛНАР Л.И., а ПЕРДУК Т.Д., 1942 года рождения, учащегося 9 класса вечерней средней школы, сына бывшего венгерского жандарма, — своим заместителем. ПЕРДУК нами также арестован.

³⁹¹ Про справу проти Іштвана Пастеляка та інших див.: Dupka György: A szovjet hatóságok... i.m. 112–114.

A Kárpátaljai Területi Bíróság az USZSZK Btk. 54–10. cikkelyének 1. bekezdése [„ellenforradalmi propaganda és agitáció”] alapján Szerencsést az elkövetett bűncselekményéért hat év javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte.

1958. október 23-ára virradó éjjelen a Kárpátaljai Terület Ungvári járásának Gállocs nevű falujában 3 különböző szovjetellenes tartalmú, magyar nyelvű röplap került terjesztésre. Az 1956-os magyarországi ellenforradalmi lázadás kezdetének évfordulója alkalmából a röplap arra hívta fel a magyar lakosságot, hogy egyesüljön és harcoljon a szovjet hatalom és a kommunizmus ellen, valamint aljas rágalmakat tartalmazott a szovjet kormánnyal és a kommunista párttal kapcsolatban.

A nyomozati intézkedések eredményeképpen megtaláltuk a szovjetellenes röpiratok szerzőjét és terjesztőjét, PASZTELLÁK Istvánt (1943-ban született a Kárpátaljai Terület Ungvári járásának Gállocs nevű falujában, gálocsi lakos, magyar, szovjet állampolgár, szegény paraszti családból származik, nőtlen, az ungvári 2. számú esti iskola 9. osztályos tanulója).³⁹¹

1958. október 28-án PASZTELLÁK I.-t letartóztattuk. A vizsgálat során eleinte azt vallotta, hogy a szovjetellenes röplapokat személyesen, külső segítség vagy utasítás nélkül készítette és terjesztette, az „Amerika Hangja”, „BBC”, a „Szabad Európa” és „Róma” rádióállomások szovjetellenes adásainak hatására.

A további aktív ügynöki és vizsgálati intézkedések folyamán PASZTELLÁK azt vallotta, hogy 1957 szeptemberében javasolta SZANYI János nevű falubeli fiatalembernek (1944-ben született, magyar, kolhozban dolgozik), hogy hozzanak létre egy szervezetet, szerezzenek fegyvert és szükség esetén lépjenek fel a szovjet hatalom ellen „a magyar lakosság érdekeinek védelmében”. SZANYI egyetértett PASZTELLÁK javaslatával és azt ajánlotta, hogy vonják be a szervezetbe MOLNÁR Lászlót (1945-ben született Gállocs faluban, gálocsi lakos, az Ungvári járás Sislóc falujában levő hétosztályos iskola 7. osztályos tanulója), az utóbbi pedig javasolta, hogy vonják be a szervezetbe PERDUK Tibort (1942-ben született Gállocs faluban, gálocsi lakos, magyar, az ungvári 2. számú esti iskola 9. osztályos tanulója), és TÓTH Jánost (1945-ben született Gállocs faluban, gálocsi lakos, a Sislóc faluban levő hétosztályos iskola 7. osztályos tanulója), de a két utóbbi személy a „gyűléseken” nem volt jelen. PASZTELLÁK, SZANYI, MOLNÁR és PERDUK megbeszélték, hogy létrehozzák a szervezetet és szereznek fegyvert.

PASZTELLÁK továbbá azt vallotta, hogy saját magát javasolta a szervezet vezetőjének, SZANYI J[ános]t titkárnak, MOLNÁR L[ászló]t raktárosnak, PERDUK T[i-bor]t pedig (1942-ben született, az esti iskola 9. osztályos tanulója, volt magyar csendőr fia), helyettesének. PERDUKOT is letartóztattuk.

PASZTELLÁK vallomása szerint 1957 szeptemberében a csoport tagjai hivatalosan, titkos szavazás útján választottak vezetőt. Mivel PASZTELLÁK nem kapott kelendő számú szavazatot, közte és más tagok között nézeteltérések keletkeztek, ami miatt állítólag a vezetőt nem sikerült megválasztani, ezért PASZTELLÁK eredeti javaslata

³⁹¹ A Pasztellák István és társai ellen indított eljárásról lásd Dupka György: A szovjet hatóságok... i.m. 112–114.

Участники этой группы в сентябре 1957 года, как показал ПАСТЕЛЯК, «официально» избирали руководителя путем тайного голосования. В результате того, что ПАСТЕЛЯК не получил нужного количества голосов, между ним и другими участниками возникли разногласия, из-за чего, якобы, не был избран руководитель, а осталось в силе прежнее предложение ПАСТЕЛЯКА. На собрании участников была составлена клятва о верности организации и борьбе за «освобождение» Венгрии. После этого они больше не собирались, однако встречались друг с другом.

Летом 1958 года ПАСТЕЛЯК сначала сам, а затем вместе с ПЕРДУКОМ пытались вовлечь в группу ДЕАК Ференца Йожефовича, 1942 года рождения, колхозника колхоза «Искра», но последний отказался.

ПАСТЕЛЯК далее показал, что под воздействием антисоветских радиопередач и под влиянием реформатского священника ГАЧИ³⁹² создал антисоветскую группу, которая занималась сбором оружия и боеприпасов и, по заявлению ее участников, готовилась выступить против Советской власти на случай войны.

24 ноября сего года, оперативно реализуя данные камерного агента и показания ПАСТЕЛЯКА о наличии у его соучастников оружия, нами путем обыска было изъято: три пистолета, в том числе у САНИ Я.Я., ДЕАКА Ф.Й и МОЛНАРА Л.И. Кроме этого у МОЛНАРА Л.И., назначенного ПАСТЕЛЯКОМ кладовщиком организации, было изъято свыше 60 винтовочных патронов, 12 пистолетных патронов, до 1 кгг. взрывчатки, 6 штыков к винтовкам иностранного образца и две гранаты.

Имеются данные о наличии оружия у ПАСТЕЛЯК И.И. и ДЕАК Ф.Й. Проводим мероприятия по его изъятию.

Вместе с МОЛНАРОМ Л.И. были задержаны САНИ Я.Я. и ДЕАК Ф.Й. Учитывая то, что они дали признательные показания, осознали свою вину и являются несовершеннолетними, было принято решение аресту их не подвергать, а ограничиться проведением профилактических мероприятий.

В отношении реформатского священника ГАЧИ проводим негласную документацию его преступной деятельности с целью ареста в ближайшее время³⁹³.

Из анализа поступивших в УКГБ материалов видно, что часть лиц, возвратившихся из заключения, осталась на враждебных позициях. Агент «Буксар» сообщил, что возвратившийся из заключения НАДЬ Людвиг Калмано-

³⁹² Правильно: «Гече». Ендре Гече (1907–1959) — реформаторський священник с. Галоч на Закарпатті. Народився у священницькій родині. Отримав теологічну освіту в Угорщині. 1928–1930 — помічник реформаторського священника у с. Галоч, а у 1931–1958 служив тут священником. У травні 1958 отримав призначення на місце священника у Хусті. Заарештований 2 грудня 1958 УКДБ у Закарпатській області за звинуваченням у створенні антирадянської групи у с. Галоч. Під час слідства у в'язниці КДБ в Ужгороді 4 січня 1959 був закатований до смерті. У 1992 у реформаторській церкві с. Галоч в його пам'ять була встановлена меморіальна дошка. 1993 Президент Угорщини Арпад Ґонц нагородив посмертно Гече медаллю «На пам'ять про 1956 рік».

³⁹³ Про справу Гече див. Dupka György: A szovjet hatóságok... 114–116.

érvényben maradt. A taggyűlésen összeállították a szervezet iránti hűségéről és a Magyarország „felszabadításáról” szóló esküt. Ezután a tagok már nem tartottak gyűléseket, de találkoztak egymással.

1958 nyarán PASZTELLÁK először egyedül, azután PERDUKKAL együtt megkísérelte bevonni a csoportba DEÁK Ferencet (1942-ben született és kolhoztagként dolgozik a „Szikra” kolhozban), de az utóbbi megtagadta a csatlakozást.

PASZTELLÁK továbbá azt vallotta, hogy a szovjetellenes rádióadások és GÁCSI³⁹² nevű református lelkész hatására szovjetellenes csoportot hozott létre, abból a célból, hogy fegyvereket és lőszerket gyűjtsenek össze, és hogy háború esetén a szovjet hatalom ellen lépjenek fel.

Folyó év november 24-én felhasználva a cellaügynök adatait, valamint PASZTELLÁK vallomását arról, hogy bűntársai fegyvereket rejtegetnek, házkutatás útján három pisztolyt koboztunk el SZANYI J[ános]tól, DEÁK F[erenc]től és MOLNÁR L[ászló]tól, ezenkívül MOLNÁR L[ászló]tól, akit PASZTELLÁK a szervezet raktárosának nevezett ki, több mint 60 puskatöltényt, 12 pisztolytöltényt, közel 1 kg robbanószert, 6 külföldi puskához való szuronyt és 2 kézigranátot koboztunk el.

Információnk van arról, hogy fegyver van PASZTELLÁK I.-nél és DEÁK F[erenc]nél is. A fegyverek elkobzása érdekében intézkedéseket fogantatosítottunk.

MOLNÁR L[ászló]val együtt őrizetbe vettük SZANYI J[ános]t és DEÁK F[erenc]et. Figyelembe véve, hogy mindketten beismerő vallomást tettek és megbánták bűnüket, valamint még fiatalok, az a döntés született, hogy őket nem tartóztatjuk le és megelégszünk megelőző intézkedések fogantatosításával.

A GÁCSI [GECSE] nevű református lelkész vonatkozásában folyamatban van bűnös tevékenységének bizalmas dokumentálása legrövidebb időn belüli letartóztatásának céljából.³⁹³

A Csoportfőnökséghez beérkezett információk elemzéséből látszik, hogy a büntetés letöltése után visszatért személyek egy része megtartotta régi álláspontját. „Buk-szar” ügynök jelentette, hogy a büntetés letöltése után visszatért NAGY Lajos (1906-ban született, magyar, a „Szokol” elnevezésű szovjetellenes magyar nacionalista tiszántúli szabadcsapat volt vezetője³⁹⁴), nem egyszer tett szovjetellenes kijelentéseket és jelenleg minden eszközzel igyekszik megszerezni a magyarországi kiutazásra szóló engedélyt, hogy ne legyen itt a Szovjetunió és az imperialista országok közötti háború kezdetekor, mivel attól tart, hogy másodszor is letartóztatják a múltban elkövetett bűncselekményeikért:

³⁹² Helyesen: GECSE [Endre]. Gecse Endre (1907–1959). Papi családból származott. Magyarországon tanult teológiát. 1928–1930-ban a gálóczi református lelkész segítőtje, 1931 és 1958 között pedig ott szolgált lelkészként. 1958 májusában kinevezték Husztra lelkésznek. A KGB Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1958. december 2-án letartóztatta azzal a váddal, hogy Gálocson szovjetellenes csoportot hozott létre. A vizsgálat során a KGB ungvári börtönében 1959. január 4-én halálra kínozták. 1992-ben a református egyház Gálocson emlékéblát helyezett el az emlékére. 1993-ban a Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád Gecse Endrét posztumusz kitüntette az 1956-os Emlékéremmel.

³⁹³ Gecse Endre református lelkész ügyéről lásd Dupka György: A szovjet hatóságok... i.m. 114–116.

³⁹⁴ A (tiszántúli) „Szokol szabadcsapatot” nem tudtuk azonosítani.

вич, 1906 года рождения, венгр, бывший руководитель антисоветской венгерско-националистической организации именованной «Затисянский свободный отряд «Сокол»³⁹⁴, неоднократно высказывал свои антисоветские суждения и в настоящее время всеми средствами пытается добиться разрешения на выезд в Венгрию, чтобы в случае возникновения войны между СССР и странами империализма не находиться здесь, так как опасается вторичного ареста за совершенные им в прошлом преступления:

«Я сомневаюсь, что разрешат мне, судившемуся по политическим статьям, выехать с территории Советского Союза. Видишь, Надь Имре тоже казнили каким грязным путем... Да, пока что нужно молчать обо всем, тут и разговора не может быть о какой-либо организации. Я даже радиоприемник не купил, чтобы не могли ко мне привязаться.

Если же удастся перейти в Венгрию и бог поможет нам, чтобы была переменна, то тогда мы должны знать свое место. Нельзя поддаваться гаданиям, но уже не смогут Советы петь долго свою песню, т. к. всему миру уже достаточно. Удалось бы перейти еще до того, пока между ними начнется крах».

Говоря о перспективе националистической работы, НАДЬ заявил:

«Если переворот успешно будет осуществляться, то все равно спросят, что кто кем являлся. В настоящее время нет такой молодежи, на которую можно было бы серьезно положиться. Но Запад знает обстановку и знает, что когда и какую карту использовать и когда использовать козырь».

Осужденный в свое время за антисоветскую националистическую деятельность, возвратившийся из заключения ПРОФУС Петр Иванович, 1903 года рождения, рассказывая о самоубийстве своего односельчанина, заявил:

«Дурак он, раз уже решил покончить с собой, то надо было предварительно уничтожить несколько русских...».

Возвратившийся из заключения, в прошлом так же судимый за антисоветскую пособническую деятельность в пользу венгерских оккупантов СТАГОРА Жигмунд Жигмундович, 1906 года рождения, перед нашей агентурой высказывает антисоветские суждения, нагло клеветает на одного из руководителей Коммунистической партии и Советского правительства:

«... Если бы у нас люди были умнее, то сделали бы то, что делалось в Венгрии, тогда рабочие жили бы лучше. Разрешили бы частную торговлю...».

В агентурно-оперативной работе против деятельности венгерских буржуазных националистов у нас еще имеют место много недостатков и упущений.

³⁹⁴ Не вдалося ідентифікувати.

„Kétkedem abban, hogy engedélyt kapok arra, hogy elhagyjam a Szovjetunió területét, hiszen politikai bűncselekményért ítélték el. Látod, Nagy Imrét is milyen mocskos módszerrel végezték ki... Igen, egyelőre hallgatni kell mindenről; szó sem lehet semmilyen szervezkedésről. Én még rádiókészüléket sem vettem, hogy ne tudjanak belekötni.

De ha sikerül átmenni Magyarországra, és Isten segítségével lesz változás, akkor tudnunk kell, hol a helyünk. Nem szabad jósolgatni, de a szovjetek már nem dőlhetnek sokáig, mert az egész világnak már elege van. Csak sikerüljön átmenni, mielőtt beütne a krach.”

A nacionalista munka kilátásairól NAGY kijelentette a következőt:

„Ha a fordulat sikeresen lezajlik, úgymint megkérdezik, ki micsoda volt. Jelenleg nincsenek olyan fiatalok, akikre komolyan lehetne támaszkodni. De a Nyugat ismeri a helyzetet és tudja, mikor melyik kártyát kell kijátszani, és mikor kell be dobni az aduást.”

A szovjetellenes nacionalista tevékenységért a múltban elítélt és a büntetés letöltése után visszatért PROFUSZ Pjotr Ivanovics (1903-ban született), miközben mesélt a falubelije öngyilkosságáról, kijelentette:

„Hülye ez az ember, ha már öngyilkos akart lenni, előtte megölhetett volna néhány orosz...”

A büntetés letöltése után visszatért és a magyar megszállókat segítő tevékenységért a múltban szintén elítélt 1906-os születésű SZTAGORA Zsigmond ügynökeink előtt szovjetellenes kijelentéseket hangoztatott, arcátlanul rágalmazta a kommunista párt és a szovjet kormány egyik vezetőjét:

„Ha nálunk okosabbak lennének az emberek, megtennék azt, amit megtettek Magyarországon, és akkor jobban élnének a munkások. Megengednék a magán kereskedelmet...”

A magyar burzsoá nacionalisták tevékenysége elleni ügynöki operatív munkánkban még sok a hiba és a mulasztás. Közülük a legfontosabb a képzett, hozzánk hű magyar ügynökök hiánya közvetlenül a Csoportfőnökségnél és a járási apparátusoknál. A gyakorlati munkában egy sor esetben azzal találkozunk, hogy a megfelelően felkészített és beszélgetésre meghívott magyarok nem egyeznek bele a beszerzésbe, egy részük pedig az aláírás és együttműködési ígéret után igyekszik a legkülönbözőbb ürügyekkel kitérni a feladatok teljesítése elől.

Ilyen esetek különösen a magyarországi ellenforradalmi lázadás leverése után fordulnak elő.

A Csoportfőnökségnek és a járási apparátusoknak ezen a vonalon dolgozó operatív állománya arra törekszik, hogy ügynöki munkája során kiküszöbölje az általunk ismert hibáit, és a beszerzésre jelölt személyek gondos válogatására és sokol-

Главные из них — это недостаточное количество квалифицированной, преданной нам агентуры из числа венгров, как непосредственно в УКГБ, так и в райаппаратах. В ряде случаев мы в практической работе сталкиваемся с такими фактами, когда соответствующим образом подготовленные нами и вызванные на беседу венгры не идут на вербовку, а некоторая часть, дав подписку и обещание работать с нами, стремится, под любыми предложениями уклониться от выполнения заданий.

Такие явления, особенно, стали наблюдаться после ликвидации контрреволюционного мятежа в Венгрии.

Оперативный состав УКГБ и районных аппаратов, работающий по этой линии, агентурную работу ведет с учетом устранения известных нам недостатков, направляя внимание на тщательный подбор и всестороннюю проверку лиц,готавливаемых на вербовку. В этом вопросе 4 отдел УКГБ стал больше оказывать райаппаратам конкретной помощи. Повышена требовательность в работе по выявлению и разработке венгерских буржуазных националистов, уделяя при этом главное внимание молодежи и интеллигенции.

Зам. НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — Полковник
[Підпис М. Трояка]
П. Савчук

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛА УКГБ ПРИ СМ УССР
ПО ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛ. — Подполковник
[Підпис] Н. Сурков

На документі резолюція Кононенка: «т. Шевцов! Подготовить указания [Підпис] 6.XII.58».

На документі резолюція Шевцова: «т. Зеленский. К исполнению указаний т. Кононенко и по тексту 6/XII-58 [Підпис]» та підпис Зеленського про ознайомлення.

На документі відбиток штампугу: «4 Управл. КГБ при СМ УССР. Вх. № 10420 «2» XII 1958 г.».

*ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 260–275.
Оригінал. Машинопис на бланку.*

dalú ellenőrzésére összpontosítsa figyelmét. Ebben a kérdésben a Csoportfőnökség 4. osztálya mind több konkrét segítséget nyújt a járási apparátusoknak. Szigorúbb követelményeket állítottunk a magyar burzsoá nacionalisták felderítésével és operatív feldolgozásával kapcsolatos munkában, különös figyelmet fordítva a fiatalokra és értelmiségiekre.

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK VEZETŐHELYETTESE

Ny. Trojak [aláírás]
P. Szavcsuk ezredes

AZ USZSZK MINISZTERTANÁCSA MELLETT MŰKÖDŐ
ÁLLAMBIZTONSÁGI BIZOTTSÁG KÁRPÁTALJAI TERÜLETI
CSOPORTFŐNÖKSÉGE 4. OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

[Aláírás]
Ny. Szurkov alezredes

A dokumentumon Kononyenko határozata szerepel: „Sevcov elv[társ]! Készítse elő az utasításokat! [Aláírás] [19]58. XII. 6.”

A dokumentumon Sevcov határozata szerepel: „Zelenszkij elv[társ]. Kononyenko elv[társ] utasítását végrehajtani [19]58-XII/6-i szöveg szerint! [Aláírás] és Zelenszkij tudomásulvételt igazoló aláírása.

A dokumentumon a következő bélyegző lenyomata látható: „Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökség. Beérk[ező] № 10420 1958. XII. 2.”

*GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 260–275. lap
Eredeti. Formanyomtatvány. Gépirás.*

№ 66

**Довідка про перевірку Берегівським апаратом УКДБ
при РМ УРСР у Закарпатській області Ференца Туровці,
Миколи Медве та Яноша Бачкаї**

15 травня 1959 р.

Совершенно секретно

Экз. № ____

вх. 849

18/V 59

вх. 3958. 2.6.59 г.

СПРАВКА

Береговским апаратом УКГБ Закарпатской области взяты на оперативный учёт по делу предварительной оперативной п р о в е р к и –

Туровци Ференц Ференцович, 1936 года рождения, венгр, образование 9 классов, член ВЛКСМ, проживает в с. Заставное Береговского района и работает учетчиком в колхозе имени Энгельса.

Медве Николай Людвигович, 1931 года рождения, венгр, образование 7 классов, проживает в с. Заставное и работает в колхозной строительной бригаде.

Бачкаи Янош Карлович, 1936 года рождения, венгр, образование 7 классов, житель с. Заставное, рядовой колхозник.

Основанием к заведению ДПОП послужили данные агента «Сорокина» о существовании в с. с. Косино, Попово и Заставное Береговского района антисоветской националистической организации, участниками которой являются указанные выше лица.

В частности, вскоре после возвращения по демобилизации из Советской Армии «Сорокин» сообщил, что 17 октября 1958 года ему со слов учётчика колхоза Туровци Ференца стало известно в отношении действующей организации, созданной бывшим жителем с. Косино ОРМАШ³⁹⁵ Стефаном (арестован в 1957 года за изготовление и распространение советских листовок), которая располагает оружием, радиоаппаратурой и денежными средствами.

Туровци Ференц, рассказав «Сорокину» о существовании указанной организации, предложил последнему вступить в неё, на что агент дал своё согласие.

³⁹⁵ Правильно: «Ормош».

66.

Feljegyzés Turóczi Ferenc, Medve Miklós és Bácskai János zápszonyi lakosoknak az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége beregszászi apparátusa által illegális szervezkedés gyanúja miatt végzett ellenőrzéséről

1959. május 15.

Beérk[ező] 849
[19]59/V/18.

Szigorúan titkos
___sz. pld.

Beérk[ező] 3958.[19] 59.6.2.

FELJEGYZÉS

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége beregszászi apparátusa az előzetes operatív ellenőrzési dosszié alapján operatív nyilvántartásba vette:

Turóczi Ferencet (született 1936-ban, magyar, 9 osztályt végzett, Komszomol-tag, a Beregszászi járás Zápszony falujában lakik, az Engels nevét viselő kolhozban dolgozik nyilvántartóként).

Medve Miklóst (született 1931-ben, magyar, 7 osztályt végzett, Zápszony faluban lakik, a kolhoz építő brigádjában dolgozik).

Bácskai Jánost (1936-ban született, magyar, 7 osztályt végzett, Zápszony faluban lakik, egyszerű kolhozparaszt).

Az előzetes operatív ellenőrzési dosszié nyitására „Szorokin” ügynök információja szolgáltatott alapot, aki azt jelentette, hogy a Beregszászi járás Mezőkaszony, Csonkapapi és Zápszony falvaiban szovjetellenes nacionalista szervezet létezik, amelynek a fentnevezett személyek a tagjai.

Nevezetesen „Szorokin” nem sokkal a szovjet hadseregből történt leszerelése és visszatérése után jelentette, hogy 1958. október 17-én a kolhoz nyilvántartója, Turóczi Ferenc elmondásából tudomást szerzett egy működő szervezetről, amelyet Mezőkaszony falu volt lakosa, ORMAS³⁹⁵ István (1957-ben tartóztatták le szovjetellenes

³⁹⁵ Helyesen: Ormos.

Вторично Туровци рассказывал «Сорокину» в отношении организации 28 октября 1958 года. Он заявил агенту, что участники организации согласны на принятие «Сорокина» в её состав и в ближайшие дни об этом ему будет объявлено на очередном сборище.

Кроме того, Туровци рассказал «Сорокину», что в эту организацию якобы входит из с. Косино — 24 чел., из села Попово — 31 чел. и из с. Заставное 17 чел. В организации имеются лица, участвовавшие в ограблении магазина в 1954 году, отдельные её участники патрулировали с оружием в «рождественскую» ночь 1956 года³⁹⁶.

Как заявил Туровци, он и житель с. Заставное Медве Николай занимает руководящее положение в организации, у него хранится документация и что-то вроде «компрометирующих материалов» на колхозно-сельский актив.

Сообщениям «Сорокина» было придано серьёзное значение, отработано ему конкретное задание и линия поведения в общении с Туровци Ференцом

2-го ноября 1958 г. беседа «Сорокина» с Туровци, состоявшаяся в колхозной конторе, контролировалась литерной техникой, в результате чего зафиксировали между ними диалог, дающий основание предполагать, что разговор шёл о предстоящем сборище:

«...Аг. – Что будет с этим?

Об. – На этой неделе обязательно сделаем.

Аг. – Надо быть осторожным.

Об. – Ну кто же может узнать.

Аг. – Но ты точно говоришь?

Об. – Я тебе точно говорю. Я думал в эту среду, но как-то не вышло. С

Митю (Медве) надо договориться.

Аг. – А когда ты думаешь сделать?

Об. – Вечером. Ещё договоримся.

Содержание представленного «Сорокиным» донесения в основном совпадает с литерными материалами, однако происходивший с Туровци разговор им значительно приукрашен. Из донесения также видно, что Туровци якобы спрашивал «Сорокина» знает ли он подходящих для организации парней, на что агент якобы ответил отрицательно. Этого разговора литерной техникой не зафиксировано.

6 ноября «Сорокину» от жителя этого же села Бачкаи Яноша стало известно, что Туровци ему также предлагал вступить в организацию и показал ему какую-то тетрадь будто бы с записями об этой организации, на обложке которой было написано «Венгерская национальность», а также рассказал ему о согласии агента являться её участником.

Через несколько дней после этого разговора «Сорокин» и Бачкаи в беседе с Туровци взяли под сомнение существование организации, однако он яко-

³⁹⁶ Абзац виділено вертикальною лінією на лівому полі документа.

röpiratok elkészítéséért és terjesztéséért) hozott létre, és amely fegyverekkel, rádiókészülékkel és pénzeszközökkel is rendelkezik.

Miután Turóczi Ferenc elmondta „Szorokinnak” a fentnevezett szervezet létezését, felajánlotta az utóbbinak, hogy lépjen be, amibe az ügynök beleegyezett.

1958. október 28-án Turóczi másodszer beszélt „Szorokinnak” a szervezetről. Kijelentette az ügynöknek, hogy a szervezet tagjai egyetértenek „Szorokin” felvételével és a közeli napokban bejelentik ezt a soron következő összejövetelük alkalmából.

Ezenkívül Turóczi elmondta „Szorokinnak”, hogy állítólag Mezőkaszony faluból 24 fő, Csonkapapi faluból 31 fő, Zápszony faluból pedig 17 fő tartozik a szervezethez. A szervezetben vannak olyan személyek is, akik 1954-ben részt vettek egy üzlet kirablásában, a szervezet egyes tagjai részt vettek a fegyveres járőrözésben 1956 „karcsony” éjszakáján.³⁹⁶

Turóczi kijelentette, hogy ő Zápszony falu lakosával, Medve Miklóssal együtt vezető pozícióban van a szervezetben, ő őrzi a dokumentációt, valamint valamiféle, a kolhoz- és falusi aktívát „kompromittáló anyagokat”.

„Szorokin” értesüléseinek komoly jelentőséget tulajdonítottunk, konkrét feladatot jelöltünk ki neki és kidolgoztuk, hogyan kell viselkednie Turóczi Ferencsel történő érintkezésekor.

1958. november 2-án operatív technikával ellenőriztük a „Szorokin” és Turóczi közötti beszélgetést, amely a kolhoz irodájában zajlott le. Ennek eredményeként egy köztük történt párbeszédet rögzítettünk, amely alapján feltételezhető, hogy a soron következő összejövetelről folyt a beszélgetés:

„... Ügyn[ök] – Ezzel mi lesz?
Célsz[emély] – Ezen a héten feltétlenül megcsináljuk.
Ügyn[ök] – Óvatosnak kell lennünk.
Célsz[emély] – De hát ki tudhatja meg?
Ügyn[ök] – De biztos az, amit mondasz?
Célsz[emély] – Biztosan mondom neked. Arra gondoltam, hogy még ezen a szerdán, de valahogy nem sikerült. Meg kell beszélni Miklóssal (Medvével).
Ügyn[ök] – És mikor gondold megcsinálni?
Célsz[emély] – Este. Még megbeszéljük”.

A „Szorokin” által benyújtott jelentés tartalma alapvetően megegyezik az operatív ellenőrzés anyagával, azonban a Turóczival lefolytatott beszélgetését „Szorokin” nagymértékben kiszínezte. A jelentésből látható az is, hogy Turóczi állítólag megkérdezte „Szorokintól”, ismer-e megfelelő srácokat a szervezet számára, amire az ügynök állítólag tagadóan válaszolt. Ezt a beszélgetést az operatív technika nem rögzítette.

November 6-án „Szorokin” ugyanannak a falunak a lakosától, Bácskai Jánostól megtudta, hogy Turóczi neki is felajánlotta, hogy lépjen be a szervezetbe, és megmutatott neki egy, állítólag a szervezetről szóló feljegyzéseket tartalmazó, füzetet, amely-

³⁹⁶ A bekezdést a dokumentum baloldali margóján függőleges vonallal emelték ki.

бы отстаивал правдоподобность своего заявления и обещал дать им денег из ее фондов, однако этого обещания не выполнил.

2 декабря на именинах у Туровци Ференца бывший учётчик колхоза ЗЕЛЕ Иосиф, в присутствии стоявших на коленях гостей, после приветствия в адрес именинника декламировал венгерский гимн.

Дальнейшие мероприятия по разработке Туровци через «Сорокина» положительных результатов не дали. Как видно из донесений, «Сорокин» неоднократно обращался к Туровци с просьбой оформить его прием в организацию на сборище её участников, познакомить с документацией, а также упрекал его в отсутствии доверия к нему.

Туровци якобы продолжает настаивать на существовании этой организации, но в одной из бесед в марте с. г. уже заявил «Сорокину», что, в связи с намерением вступить в коммунистическую партию (соответствует действительности), он прекратил свою деятельность в организации, Бачкаи же он показывал тетрадь со стихотворениями, которую не может сейчас найти.

Под предлогом уточнения обстоятельств срыва колхозного собрания с Бачкаи в апреле с. г. проводилась беседа, в ходе которой он отрицал наличие враждебных элементов в сёлах Косино и Заставное.

В целях активизации мероприятий по проверке материалов агента «Сорокина» о существовании в Береговском районе антисоветской националистической организации целесообразно провести следующее:

1. Из анализа имеющихся материалов видно, что Туровци Ференц мог рассказать «Сорокину» о наличии антисоветской организации, однако правдоподобность этого заявления вызывает сомнение.

Учитывая это, на разработку Туровци направить архивного агента «Уманского», в прошлом зарекомендовавшего себя с положительной стороны. «Уманский» после объединения двух колхозов работает в одной конторе с Туровци и имеет возможность постоянно с ним общаться на работе.

2. Агента «Сорокина» от разработки Туровци временно отвести и предложить ему разговор об организации самоинициативно не поднимать, так как в результате навязчивого его поведения Туровци мог заподозрит последнего в связях с органами КГБ и сознательно прекратить с ним разговоры об организации.
3. На изучение «Сорокина» направить агента «Говаша», работу с которым строить в таком направлении, чтобы «Сорокин» рассказал ему о заявлении Туровци в отношении организации³⁹⁷.
4. С Бачкаи продолжать поддерживать доверительные отношения, так как не исключено, что в ходе дальнейших встреч он может рассказать нам о своих беседах в отношении организации с Туровци и «Сорокиным».

³⁹⁷ Абзац виділений від руки.

nek borítóján a „Magyar nemzet” felirat állt, valamint elmondta neki azt, hogy az ügynök beleegyezett abba, hogy tagja legyen a szervezetnek.

Néhány nappal az említett beszélgetés után „Szorokin” és Bácskai Turóczival társalogni kétségbe vonták a szervezet létezését, azonban az utóbbi állítólag ragaszkodott kijelentése igazságtartalmához és megígérte, hogy pénzt ad nekik a szervezet pénzalapjából, de ezt az ígérte nem teljesítette.

December 2-án Turóczy Ferenc névnapja alkalmából a kolhoz volt nyilvántartója, ZELE József a térdelő vendégek jelenlétében a névnapos felköszöntése után elszavalta a magyar himnuszt.

A Turóczy operatív feldolgozása keretében „Szorokinnak” keresztül tett további intézkedések nem hoztak eredményt. A jelentésekből kitűnik, hogy „Szorokin” nem egyszer fordult Turóczyhoz azzal a kéréssel, hogy intézze el felvételét a szervezetbe a taggyűlésen, ismertesse vele a dokumentumokat, valamint szemrehányást tett neki amiatt, hogy nem bíz benne.

Turóczy állítólag továbbra is állítja, hogy a szervezet létezik, de folyó év márciusában, az egyik beszélgetés során már kijelentette „Szorokinnak”, hogy beszüntette a szervezetben való tevékenységét, mert belépni szándékozik a kommunista pártba (ez megfelel a valóságnak), Bácskainak pedig megmutatta a verseket tartalmazó füzetet, amelyet jelenleg nem talál.

Folyó év áprilisában Bácskaival beszélgetést folytattunk annak ürügyén, hogy tisztázzuk a kolhozgyűlés meghíúsításának körülményeit, a beszélgetés folyamán Bácskai tagadta, hogy ellenséges elemek lennének Mezőkaszony és Zápszony faluban.

A „Szorokin” ügynök által közölt, a Beregszászi járásban létező szovjetellenes nacionalista szervezettel kapcsolatos információ ellenőrzésének meggyorsítása céljából célszerű végrehajtani a következőket:

1. A rendelkezésünkre álló információk elemzéséből látható, hogy Turóczy Ferenc beszélhetett „Szorokinnak” a szovjetellenes szervezet létezéséről, azonban ennek a kijelentésnek az igazságtartalma kétségbe vonható.

Ezt figyelembe véve Turóczy operatív feldolgozására rá kell állítani az „Umanszkij” fedőnevű régi ügynököt, aki a múltban jó munkát végzett. A két kolhoz egyesítése után „Umanszkij” egy irodában dolgozik Turóczival, és lehetősége van arra, hogy rendszeresen érintkezzen vele a munkahelyén.

2. „Szorokin” ügynököt ideiglenesen ki kell vonni Turóczy operatív feldolgozásából, és utasítani őt arra, hogy saját kezdeményezésére ne kezdjen beszélgetést a szervezetről, mivel a tolakodó viselkedése miatt Turóczy meggyanúsíthatta azzal, hogy kapcsolatban áll az állambiztonsági szervekkel, és tudatosan szüntethette be a vele folytatott beszélgetéseket a szervezetről.

3. „Szorokin” tanulmányozására rá kell állítani „Govas” ügynököt, akinek úgy kell alakítani munkáját, hogy „Szorokin” beszéljen neki Turóczy szervezetre vonatkozó kijelentéséről.³⁹⁷

³⁹⁷ A bekezdést bekeretezték.

5. С помощью агента «Карпатского» организовать наблюдение за ЗЕЛЕ Иосифом, в отношении которого имеются данные о его враждебном отношении к советскому строю.
6. В ближайшее время подготовить и провести мероприятия литеры «Н» на квартире Туровци, который в настоящее время в связи с переломом руки находится дома, или в колхозной конторе после его выздоровления.

В ходе этих мероприятий необходимо проконтролировать беседу Туровци с «Сорокиным», а также с Медве и Бачкаи.

В случае невозможности организовать литературные мероприятия на квартире Туровци или в колхозной конторе, провести их на квартире агента «Сорокина», проживающего в центре села в Заставное.

Старший Оперуполномоченный 4
Управления КГБ Украинской ССР

майор

[

Підпис]

(МОДЗОЛЕВСКИЙ)

Со справкой и мероприятиями Согласен:

Уполномоченный УКГБ при СМ УССР
по Закарпатской области в
Береговском районе –

подполковник

[Підпис]

(ЕВДОКИМОВ)

«15» мая 1959 года
гор. Берегово

Согласен

21/V-59 г. [Підпис М. Суркова]

На документі резолюція невстановленого автора: «т. Мадзолевскому. На [...] завести контр. мероприятие. С учетом замечаний по мероприятиям Вам необходимо принять личное участие в их осуществлении. Обратите внимание на проверку аг. «Сорокина». 10.VI/ 59. [Підпис нерозбірливий]».

ГДА СБУ. — Ф.1. — Оп.1. — Спр. 1331. — Арк. 376–380.
Оригінал. Машинопис.

4. Bácskaival folytatni kell a bizalmi kapcsolatot, mivel nem zárható ki, hogy a következő találkozások alkalmából beszélni fog nekünk azokról a beszélgetésekről, amelyeket Turóczival és „Szorokinnal” folytatott a szervezetről.

5. „Karpatszki” ügynök segítségével meg kell szervezni ZELE József megfigyelését, akiről olyan információk van, hogy ellenségesen viszonyul a szovjet rendszerhez.

6. A közeljövőben elő kell készíteni és végre kell hajtani a lehallgatást Turóczi lakásán, aki jelenleg otthon van kéztörése miatt, vagy a kolhoz irodájában Turóczi gyógyulása után.

Az intézkedések végrehajtása során ellenőrizni kell Turóczi beszélgetéseit „Szorokinnal”, valamint Medvével és Bácskaival.

Amennyiben az operatív ellenőrzést Turóczi lakásán vagy a kolhoz irodájában végrehajtani nem lehet, akkor azokat „Szorokin” ügynök lakásán, aki Zápszony falu központjában lakik, kell lefolytatni.

Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének
operatív főmegbízottja

[Aláírás]
(MODZOLEVSZKIJ) őrnagy

A feljegyzéssel és az intézkedésekkel egyetértek:

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének beregszászi
járás megbízottja

[Aláírás]
(JEVDOKIMOV) alezredes

1959. május „15.” Egyetértek
Beregszász
[19]59.V/21. [Ny. Trojak aláírása]

A dokumentumon ismeretlen személy határozata szerepel: „Modzolevszkij elvt[árs]nak. Ellenőrző intézkedést fogantatosítson [...] vonatkozóan. Az intézkedésekkel kapcsolatban tett megjegyzéseket figyelembe véve személyesen vegyen részt végrehajtásukban! Figyeljen „Szorokin” ügynök ellenőrzésére!” [19]59. VI. 10. [Aláírás]”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálat Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 376–380. lap
Eredeti. Gépírás.

№ 67

**Довідка 5-го відділення 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР
у Закарпатській області у справі-формулярі
щодо Ласло Будаї**

22 травня 1959р.

Сов. Секретно

вх. 3958. 2.6.59 г.

СПРАВКА

По делу-формуляр № 1339, кличка «Мятежник» на –

БУДАИ Ласло Ласловича, 1930 года рождения, уроженца с. Сомвар (Чехословакия), венгр, беспартийный, гражданин СССР, образование незаконченное среднее, работает маляром Тячевской стройконтры, проживает в пос. Тячево, ул. Киевская 8.

Дело-формуляр заведено 5 отделением 4 отдела УКГБ Закарпатской области в апреле 1957 года.

Из имеющихся агентурных и следственных данных «ПК» установлено, что БУДАИ Ласло в сентябре 1956 года по частной визе выезжал в Венгрию к своему брату БУДАИ Бейла, у которого находился до февраля 1957 года.

Будучи в Венгрии, 3 ноября 1956 года под воздействием брата Бейлы и ТОВТ Томаша примкнул к добровольной контрреволюционной службе скорой помощи при больнице по улице Петефи Шандора.

В связи с известными действиями советских воинских частей, 4 ноября 1956 года несколько вооружённых контрреволюционных групп укрылись в указанной больнице, откуда продолжали организованное нападение против советских солдат и представителей народно-демократического строя.

БУДАИ Ласло имел личный контакт с руководителями контрреволюционных групп: РУДОШ Яношем, ШИФФ Томашем, Лошонци Бейлой, ПЕХ Гейзой, ТОВТ Томашем и другими активными контрреволюционерами.

По данным агентов «Грозы» и «Тюлькова» БУДАИ Ласло во время событий работал санитаром, а затем шофёром в больнице по ул. Петерфи Шандора, был ранен (агенту «Грозе» показывал рану — небольшой шрам на правом бедре), якобы выезжал в гор. Вену (Австрия), где находился две недели, однако не рассказывает с кем выезжал и с какой целью.

Заслуживает оперативного внимания документ «ПК», отправленный из Будапешта 14.VI.1957 г. женой арестованного брата объекта, в котором она сообщает:

67.

Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztályának feljegyzése a Budai Lászlóra vonatkozó Figyelő-dossziéről

1959. május 22.

Beérk[ező] 3958.[19] 59.6.2.

FELJEGYZÉS

Az 1339. sz. Figyelő-dossziéval kapcsolatban, amelyet „Mjatyecznyik [„Lázadó”] fedőnévvel nyitottak

Budai Lászlóra (született 1930-ban Szomvar faluban (Csehszlovákia), magyar, pártunkívüli, szovjet állampolgár, befejezetlen középfokú végzettségű, a técsői építési irodán dolgozik festő-mázolóként, Técső községben lakik a Kijevi utca 8 szám alatt).

A Figyelő-dossziét az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztályának 5. alosztálya nyitotta 1957 áprilisában.

A rendelkezésünkre álló ügynöki és „K”-ellenőrzési vizsgálati anyagok alapján megállapítást nyert, hogy 1956 szeptemberében BUDAI László magán vízummal Magyarországra utazott BUDAY Béla nevű testvéréhez, akinél 1957 februárjáig maradt.

Magyarországi tartózkodása alatt 1956. november 3-án Béla testvérének és TÓTH Tamásnak hatására a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórház mellett működő önkéntes ellenforradalmi mentőszolgálathoz csatlakozott.

A szovjet csapatok ismert tevékenysége következtében 1956. november 4-én néhány fegyveres ellenforradalmi csoport menedéket talált a fentnevezett kórházban, ahonnan a szovjet katonák és a népi demokratikus rendszer képviselői ellen szervezett támadásokat folytattak.

BUDAI László személyes kapcsolatban állt az ellenforradalmi csoportok vezetőivel: RUDAS Jánossal, SIFF Tamással, LOSONCZI Bélával, PÉCH Gézával, TÓTH Tamással és más aktív ellenforradalmárokkal.

„Groza” és „Tyulkov” ügynökök adatai szerint BUDAI László az események ideje alatt a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban dolgozott ápolóként, majd gépkocsivezetőként, megsebesült („Groza” ügynöknek megmutatta sebeit, kis sebhelyet a jobb combján), állítólag Bécsben (Ausztria) járt, ahol két hétig tartózkodott, de nem beszél arról, hogy kivel és milyen célból járt ott.

Operatív érdeklődésre tart számot az a „K”-ellenőrzésen elfogott levél, amelyet 1957. VI. 14-én a célszemély letartóztatott testvérének felesége küldött Budapestről, és amelyben a következőt írja:

«Получила от Бейлы весть, содержание которой следующее: напиши Ласло, чтобы написал заявление о том, что действительную и послушную войну надо было вести в восстании...» и далее: «Пишет Гейза, — просил список вывезенных людей... Это говорили под Новый год...»

Жена брата просила БУДАИ Ласло разъяснить смысл просьбы ПЕХ Гезы.

Отвечая ей, Будаи Ласло сообщил, что он находился продолжительное время в больнице Петерфи Шандор, где работал на автомашине скорой помощи, а брат якобы помогал многим людям. Своё отношение и причастность к путчистам объяснил так: «А с восставшими только лишь потому были заодно, чтобы спасти маму и меня, потому что мы были в гостях как советские граждане. Мы не в какой антикоммунистической акции участия не принимали. Много я не решился писать, а написал только то, что может ему помочь...»

Из анализа всей их переписки видно, что БУДАИ не доверял жене арестованного брата, скрывал действительные обстоятельства дела. В то же время пытался повлиять на неё с целью облегчения наказания брату.

По нашей первой просьбе в августе 1957 года были допрошены находившиеся под следствием активные контрреволюционеры ПЕХ Геза, ГОВТ Томаш и Будаи Бейло, которые показаний о преступной деятельности объекта, достаточных для его ареста, не дали.

Из материалов газеты «Непсботшаг» № 235 от 5 октября 1957 года о первом судебном процессе над этой группой видно, что обвинявшиеся по делу 16 человек были изобличены свидетелями и вещественными доказательствами, захваченным у них оружием, картами, радиоаппаратурой, магнитофонами, гектографами, письменными указаниями Запада и т. д.

Следствием и судом было установлено, что брат разрабатываемого нами БУДАИ Ласло — БУДАИ Бейла является связником контрреволюционной группы ПЕХ Гезы и других, выполняя их задания, осуществил несколько нелегальных ходок в Вену, откуда приносил указания, послания и деньги для действовавшего после 4 ноября контрреволюционного подполья, о чем знал БУДАИ Ласло, непосредственно общавшийся с братом и руководством указанной группы. За эту враждебную деятельность его брат Бейла первый раз был приговорён к 15 годам тюремного заключения.

В связи с получением этих и др. данных, свидетельствующих о причастности БУДАИ Ласло к контрреволюционным путчистам, УКГБ в январе 1958 года направило в советнический аппарат в Венгрии вопросник для допроса свидетелей с целью документации преступной деятельности БУДАИ Ласло.

Из полученных в июле 1958 года материалов следствия видно, что БУДАИ Ласло после ликвидации вооружённых контрреволюционных групп, остался в больнице по ул. Петерфи Шандор, где, используя свои документы, свидетельствовавшие его советское гражданство, оказывал помощь по укрытию скрывавшихся в больнице контрреволюционеров.

„Üzenetet kaptam Bélától, tartalma a következő: «Írd meg Lászlónak, hogy írjon egy beadványt arról, hogy háborús szolgálati könyvet kellett volna vezetni a felkelés alatt...», és lejjebb: «Géza írt, kérte az elszállított emberek listáját... Erről Szilveszter környékén beszéltek...»”

A letartóztatott testvér felesége arra kérte BUDAI Lászlót, hogy magyarázza meg, mit jelent PÉCH Géza kérése.

Erre válaszul Budai László közölte, hogy hosszú ideig a Petőfy [Péterfy] Sándor utcai kórházban volt, ahol mentőautón dolgozott, a testvére pedig állítólag sok embernek segített. A puccsistákhoz való viszonyát és tartozását a következőképpen magyarázta: „Csak azért tartottunk a felkelőkkel, hogy megmentjük a mamát és engem, mert szovjet állampolgárokként voltunk vendégségben. Semmilyen kommunistaellelens akcióban nem vettünk részt... Sokat nem mertem írni, csak azt írtam meg, ami segíthet neki...”

Az egész levelezésük elemzéséből látszik, hogy BUDAI nem bízott letartóztatott testvére feleségében és eltitkolta az ügy valós körülményeit. Ugyanakkor megpróbált hatni rá, hogy enyhítse a testvéreére váró büntetést.

Első kérésünkre 1957 augusztusában kihallgatták a vizsgálat alatt álló aktív ellenforradalmárokat, PÉCH Gézát, TÓTH Tamást és BUDAY Bélát, akik nem tettek valamást a célszemély letartóztatásához elegendő törvényellenes tevékenységéről.

A csoport első peréről a „Népszabadság” 1957. október 5-i, 235. számában publikált anyagokból látható, hogy a 16 vádlott bűnösségét a tanúk és a tárgyi bizonyítékok, a vádlottaknál lefoglalt fegyverek, térképek, rádióberendezések, magnók, hektográfok, Nyugatról kapott írásbeli utasítások stb. bizonyítják.

A vizsgálat és a bíróság megállapította, hogy az általunk operatív feldolgozás alá vont BUDAI László testvére, BUDAY Béla a PÉCH Géza féle ellenforradalmi csoport és mások összekötője volt, a tőlük kapott feladatokat teljesítve néhányszor Bécsbe utazott, ahonnan utasításokat, leveleket és pénzt hozott a november 4. után illegalitásban tevékenykedő ellenforradalmárok számára, amiről BUDAI László is tudott, mivel közvetlen kapcsolatot tartott testvérel és a fent említett csoport vezetőivel. Testvérét, Bélát első alkalommal 15 év börtönre ítélték ezért az ellenséges tevékenységért.

Ezek és más, BUDAI Lászlónak az ellenforradalmi puccsisták tevékenységében való részességéről tanúskodó adatok ismeretében a Csoportfőnökség 1958 januárjában a tanúk kihallgatásához összeállított kérdőívet küldött a Magyarországon működő tanácsadói apparátusnak abból a célból, hogy BUDAI László törvényellenes tevékenységét dokumentálják.

Az 1958 júliusában kapott vizsgálati anyagokból látható, hogy a fegyveres ellenforradalmi csoportok felszámolása után BUDAI László a Petőfi [Péterfy] Sándor utcai kórházban maradt, ahol, kihasználva a szovjet állampolgárságát tanúsító dokumentumokat, segítséget nyújtott az ellenforradalmároknak a kórházban történő rejtőzködésben.

BUDAI Lászlónak, aki a csoport vezetői, PÉCH Géza, Tóth Tamás és mások teljes bizalmát élvezte, szabad bejárása volt a puccsisták rádióállomására, valamint

Пользуясь полным доверием руководства группы — ПЕХ Гезы, ТОТ Томаша и других, БУДАИ Ласло имел свободный доступ на радиостанцию путчистов и в места, где печатались контрреволюционные листовки, разрабатывались и готовились вооружённые выступления.

При содействии руководства этой банды, БУДАИ Ласло был устроен водителем автомашины при службе их добровольной скорой помощи в названной больнице.

БУДАИ Ласло возил на машине по Будапешту своего брата Бейлу, являвшегося связником группы с Венским контрреволюционным центром, с целью посещения последних нужных ему лиц, причастных к путчистам.

Ввиду проводившихся периодических облав и арестов в больнице, БУДАИ Ласло в конце ноября 1956 года переехал на квартиру сожительницы брата — КОВАЧ Рожи, которая показала, что в январе 1957 года по требованию ПЕХ Гезы БУДАИ Ласло согласился после возвращения в СССР доставить список венгров, вывезенных в Закарпатскую область в район п. Тячево³⁹⁸ и г. Стрый Дрогобычской области. Этот список объект должен был выслать КОВАЧ Роже для ПЕХ Гезы, который намеревался использовать полученные сведения в антисоветских пропагандистских целях.

После разгрома вооружённой контрреволюции, многие главарь путчистов и активные участники мятежа, с которыми общался БУДАИ Ласло и его брат, бежали в Вену, откуда начали подготовку нового вооружённого выступления. Так, Венский центр поддерживал нелегальную связь с некоторыми подпольными контрреволюционными центрами, одним из их связных стал брат объекта Бейла, трижды выезжавший в Вену, где вёл переговоры с руководителями Венского контрреволюционного центра.

По поручению этого центра БУДАИ Бейла нелегально привёз несколько посланий-писем, в том числе письмо для бывшего кардинала Миндсенти Йожефа, находившегося в посольстве США в Будапеште и другим лицам, с указаниями о дальнейших задачах руководителей, оставшихся в Венгрии контрреволюционных элементов, по борьбе с народно-демократическим строем.

При доставке письма МИНДСЕНТИ, БУДАИ Ласло сопровождал своего брата в американское посольство, но по показаниям последнего объект в здании посольства якобы не был, а присутствовал при вручении писем и посланий другим лицам. Он также сопровождал Бейлу до г. Комароми, при выезде его в Вену и встречал, когда он возвращался. Объект также знаком с письмом за подписью «Кард» (сабли), привезённого братом из Вены, следующего содержания:

³⁹⁸ Насправді затриманих угорців на Закарпатті утримували у в'язниці м. Ужгорода.

azokra a helyekre, ahol a szovjetellenes röplapokat nyomtatták, a fegyveres akciókat kidolgozták és előkészítették.

A fent említett banda vezetőinek segítségével BUDAI László gépkocsivezetői állást kapott a fentnevezett kórházban működő önkéntes mentőszolgálatnál.

BUDAI László Budapesten gépkocsin vitte testvérét Bélát, aki a csoport és a bécsi ellenforradalmi központ között összekötő volt, hogy az utóbbi meglátogathassa a számára szükséges, a puccsistákhoz tartozó személyeket.

A kórházban rendszeresen tartott razziákra és letartóztatásokra való tekintettel BUDAI László 1956. november végén testvére KOVÁCS Rózsa nevű barátnőjének lakására költözött, aki elmondta, hogy 1957 januárjában PÉCH Géza követelésére Budai László beleegyezett abba, hogy a Szovjetunióba történő visszatérése után megszerzi azoknak a magyaroknak a listáját, akiket a Kárpátaljai Területre, Técső község környékére³⁹⁸, valamint a Drogobicsi Terület Sztrij városába szállítottak el. A listát a célszemélynek KOVÁCS Rózsa címére kellett volna elküldenie PÉCH Géza számára, aki a kapott adatokat szovjetellenes propaganda céljából szándékozott felhasználni.

A fegyveres ellenforradalom leverése után sok puccsista vezető és a lázadás aktív résztvevője, akikkel BUDAI László és testvére érintkezett, Bécsbe szökött, ahonnan új fegyveres harc előkészületeit kezdték meg. Így a bécsi központ illegális kapcsolatot tartott egyes földalatti ellenforradalmi központokkal, az egyik összekötőjük a célszemély testvére, Béla lett, aki háromszor utazott ki Bécsbe és tárgyalásokat folytatott a bécsi ellenforradalmi központtal.

A központ megbízásából BUDAY Béla néhány levelet hozott be illegálisan az országba, többek között levelet hozott a volt bíboros, Mindszenty József számára, aki az Egyesült Államok budapesti nagykövetségén tartózkodott, valamint más személyeknek is. Ezek a Magyarországon maradt ellenforradalmi elemek vezetőinek szóló utasításokat tartalmaztak a népi demokratikus rendszer elleni harccal kapcsolatos további feladatokat illetően.

BUDAI László elkísérte testvérét az amerikai követségre a MINDSZENTY-NEK címzett levél kézbesítésekor, de testvére vallomása szerint állítólag nem járt a követség épületében, viszont jelen volt a más személyeknek szóló levelek átadásánál. Ezen kívül BUDAI László elkísérte Bélát Komáromig, amikor Béla Bécsbe utazott, és fogadta őt visszatérésekor. A célszemély ismeri a testvére által Bécsből hozott „Kard” aláírású levelet is, amelynek tartalma a következő:

³⁹⁸ Az őrizetbe vett magyarokat Kárpátalján valójában az ungvári börtönben tartották fogva.

«Заграница 23 декабря 1956 года
Боевым друзьям, борцам за свободу!
Венгерским рабочим советам!

Боевые друзья!

Учитывая трудность связи, независимо от первых связных я доложу о нашей работе. Без дачи обязательств мы завоевали материальную, моральную и иную поддержку некоторых больших государств. Трудности, однако, создавались со стороны разных союзов и комитетов, созданных самозванцами, опирающимися на разную партийную основу, которые независимо от домашних хотят продать борцов за свободу и рабочие советы. В настоящее время один политик за границей больше может вредить, чем дома сто броневиков. Но независимо от этого честных людей, желающих работать за интересы нации всегда привяжет к нам бескорыстное желание работать на службу Родины! Национальное единство мы здесь за пределами страны тоже создадим любой ценой (огнём и мечом) потому что это действительно требуют интересы страны.

Мы осознаём также, как и вы все, что совершаем мировую политику и от нас зависит судьба страны. Мы призваны служить делу борьбы за свободу и свободной Венгрии, и этому посвятили свою жизнь. Нашей жизнью располагает только Родина, а не скрытые за деньгами, чужие интересы. Мы не висим в воздухе, а опираемся на и по ныне воюющие и страйкующие силы.

Для этой цели мы должны объединить все группы под единое командование и так военный, как пассивный центр сопротивление нам вышлет протокол об объединении в нескольких экземплярах разными связными. Таким образом за пределами страны мы лучше можем представлять Вас и сможем получить эффективнейшую поддержку. Прежде всего от каждой группы (пришлите от переводчика) 1–2 специалистов по радио, чтобы после краткой подготовки на новейших приемопередатчиках, установить связь между собой и с нами. Ключ к шифру мы дадим.

Обо всех Ваших желаниях и запросах, о необходимых Вам вещах дайте нам знать через надёжных связных, которых можно будет перепроверить. Чтобы мы могли принять срочные меры.

Каждое послание и протокол просим заверить печатью. С той целью, чтобы посторонние враги не могли подключиться, через первого связного сообщаем Вам определённый пароль.

Кроме внутренней помощи мы заложили основу всемирного союза венгерских борцов за свободу, который в каждом большом городе земного шара будет проводить свою деятельность. В этот Союз мы вовлечём все действующие за границей группы. Не допустим, чтобы партийная или другая точка зрения могла вступить в силу. Нашу борьбу за свободу не оседлают чужие интересы. Ценой крови павших на баррикадах боевых друзей никто не имеет права искать личные выгоды. На баррикадах не было партии, не было класса, а был

„Külföld, 1956. december 23.
Bajtársaknak, szabadságharcosoknak!
Magyarországi munkástanácsoknak!

Bajtársak!

A kapcsolattartási nehézségekre való tekintettel az első összekötőktől függetlenül is beszámolok tevékenységünkről. Kötelezettségvállalás nélkül ki tudtuk harcolni néhány nagyhatalom anyagi, erkölcsi és más támogatását. Ugyanakkor nehézségeket támasztottak a különböző, önjelöltek által létrehozott, különböző pártokra támaszkodó szövetségek és bizottságok, amelyek az otthoniaktól függetlenül el akarják árulni a szabadságharcosokat és a munkástanácsokat. Jelenleg egy külföldön tartózkodó politikus nagyobb kárt okozhat, mint száz páncélcoksi otthon. De ettől függetlenül a nemzet érdekében dolgozni kívánó becsületes embereket mindig összeköti a Haza szolgálatának önzetlen akarása! Mi itt is, az ország határain túl is bármi áron (tűzzel-vassal) megteremtjük a nemzeti egységet, mert ezt nyomatékosan követelik az ország érdekei.

Ahogy ti is, mi is tudatában vagyunk annak, hogy világpolitikát alakítunk, és hogy tőlünk függ az ország sorsa. Arra vagyunk hivatottak, hogy a szabadságharc és a szabad Magyarország ügyét szolgáljuk, ennek szenteltük életünket. Nem a pénz mögött rejtőzködő idegen érdekek, hanem csak a Haza rendelkezhet életünkkel. Nem lógunk a levegőben, hanem támaszkodunk a most is harcoló és sztrájkoló erőkre.

Ebből a célból az összes csoportot egységes vezetés alatt kell egyesítenünk, a katonai és passzív ellenállási központ is küldje el nekünk az egyesítésről szóló jegyzőkönyvet több példányban és több összekötőn keresztül. Ily módon jobban tudnánk képviselni titeket az ország határain túl és meg tudnánk szerezni a leghatékonyabb támogatást. Mindenekelőtt küldjete minden csoporttól 1–2 rádiószakembert, hogy rövid előkészítés után a legújabb adó-vevő készülékek segítségével kapcsolatot teremthessenek egymással és velünk. A titkosírás kulcsát később közöljük.

Hogy sürgősen intézkedhessünk, minden kívánságotokról, igényetekről és a számotokra szükséges dolgokról olyan megbízható összekötőkön keresztül értesítetek minket, akiket leellenőrizhetünk.

Kérjük, hogy minden levelet és jegyzőkönyvet hitelesítetek pecséttel. Abból a célból, hogy az ellenség ne kapcsolódhasson hozzánk, az első összekötővel egy meghatározott jelszót küldünk el nektek.

A belső támogatáson kívül leraktuk a magyar szabadságharcosok világszövetségének alapjait, amely a világ minden nagyvárosában folytatja tevékenységét. A szövetségbe minden külföldön tevékenykedő csoportot bevonunk. Nem engedjük, hogy erőre kapjanak a pártos vagy egyéb szempontok. Idegen érdekek nem telepednek rá szabadságharcunkra. Senkinek nincs joga személyes előnyöket keresni a barikádokon elesett bajtársak kiontott vére árán. A barikádokon nem voltak pártok, nem voltak osztályok, csak az egységes nép volt ott. A történelmünk során ezerszer árultak el és csaptak be minket. Ezerszer legyének átkozottak a hitszegő politikai szélkaka-

единый народ. На протяжении истории нас тысяча раз продавали и обманывали. Тысячу проклятий на вероломных политических флюгерей. Мы не выпустим из рук судьбу Родины и народа. Через газету Немзетер³⁹⁹ (национальный охранник), через мировую прессу и радио мы передаём дух (идеи) борьбы за свободу. Нашими союзниками является всемирный рабочий класс, студенчество, писатели, хозяйственное и моральное кольцо вокруг советов пока страна не освободится. Но в остальном тоже не сидим сложа руки. О каждом нашем шаге мы будем информировать Вас и отчитываться перед Вами. Нашей задачей и целью является оказание действенной помощи не находившимся за границей беженцам, а тем, кто дома отстаивает наше дело. Но мы хотим спасти для свободной Венгрии и тех, кто теперь эмигрировал. Подготовлена встреча с премьер-министром Индии Неру, от которой мы многое ожидаем. Никсон тоже сделает всё в наших интересах. Теперь мы увидим не сразу чудеса, а очень серьёзные результаты. Мы должны обходиться без напрасного кровопролития. Строй является очень нужным и результативным.

Кадар долго не продержится. Пусть не находятся соглашатели, предатели, которые станут на его сторону, так как они будут осуждены. С этого письма снимите копии и разошлите всем надёжным группам. Адрес получите от связанных. В виду того, что время поджидает, мы должны получить через связанных как можно быстрее письма о протоколах и помощи. Организуйте между собой и центрами сопротивления службу связанных, а потом через радио Чепель, Будапешт, Мишкольц, Мечек, Вертеш, Бюк, Боконь и т. д.

Пусть приедет хотя бы 20 человек для обучения и за рациями.

Вечная память павшим боевым друзьям!

Честь сопротивляющимся!

С боевым дружеским приветом

Кард».

В это время БУДАИ Ласло, будучи вместе с братом, поддерживал регулярный контакт с главарями указанной подпольной группировки ПЕХ Гезой, ТОВТ Томашем и ЛОШОНЦИ Бейлой.

Из их сообщений и рассказов брата БУДАИ Ласло знал о существовании и целях подпольной организации, руководимой из Вены.

В присутствии БУДАИ Ласло участниками организации — братом Бейлой, ТОВТ Томашем и другими был ограблен самый большой, т.н. модный магазин г. Будапешта и подвергнуто частичному разрушению здание Будапештского парткома, откуда было взято движимое имущество и ценности, определённая часть которого досталась и БУДАИ Ласло.

Кроме того, из показаний ПЕХ Гезы, ТОТ Томаша, КОВАЧ Рожи, брата и других видно, что БУДАИ Ласло знал, что его брат по заданию Венского цен-

³⁹⁹ Перший випуск газети вийшов 1 грудня 1956 р.

sok! Nem engedjük ki kezünkől Hazánk és népünk sorsát. A „Nemzetőr” című újságon³⁹⁹, világsajtón és rádión keresztül terjesztjük a szabadságharc szellemét (eszmejét). Szövetségesünk az egész világ munkásosztálya, egyetemistái, írói, valamint a Szovjetunió körüli gazdasági és erkölcsi gyűrű, amely megmarad, amíg országunk fel nem szabadul. De egyébként sem ülünk ölbe tett kézzel. Minden lépésünkről tájékoztatunk titeket és beszámolunk nektek. Az a feladatunk és célunk, hogy nem a külföldre került menekülteknek nyújtsunk hathatós segítséget, hanem azoknak, akik ott-hon harcolnak ügyünkért. De meg akarjuk menteni a szabad Magyarország számára azokat is, akik jelenleg emigrációban vannak. Elő van készítve a Nehru indiai miniszterelnökkel való találkozás, amelytől sokat várunk. Nixon is mindent megtesz az érdekünkben. Most majd nem rögtön csodákat, de nagyon komoly eredményeket fogunk látni. El kell kerülnünk a felesleges vérontást. Nagyon fontos és eredményes az összetartás.

Kádár nem tart ki sokáig. Ne kerüljenek elő a kiegyezők és az árulók, akik az ő oldalára állnak, mert elítélik őket. Erről a levélről készítetek másolatokat és küldjétek szét a megbízható csoportoknak. A címet megkapjátok az összekötőktől. Mivel az idő szorít, minél hamarabb meg kell kapnunk az összekötőkön keresztül a jegyzőkönyvekről és a segítségről szóló leveleket. Szervezzétek meg az összekötői szolgálatot magatok és az ellenállási központok között, később pedig tartsatok kapcsolatot a csepeli, budapesti, miskolci, mecseki, vértesi, bükki, bakonyi stb. rádióval keresztül.

Jöjjen legalább 20 ember kiképzésre és adó-vevőkért.

Az elesett bajtársak emléke örökké élni fog!
Dicsőség az ellenállóknak!
Bajtársi üdvözlettel

Kard?

Abban az időben BUDAI László testvérével együtt rendszeres kapcsolatot tartott fenn a fentnevezett földalatti csoport vezetőivel, PÉCH Gézával, TÓTH Tamással és LOSONCZI Bélával.

Közléseikből és testvére elbeszéléseiből BUDAI László tudott a Bécsből irányított földalatti szervezet létezéséről és céljairól.

BUDAI László jelenlétében a szervezet résztvevői, László testvére Béla, TÓTH Tamás és mások egy ú. n. divat üzletet, Budapest egyik legnagyobb üzletét rabolták ki és részlegesen lerombolták a budapesti pártbizottság épületét, ahonnan mozdítható tárgyakat és értékeket vittek el, a tárgyak bizonyos része BUDAI Lászlónak jutott.

Ezenkívül Péch Géza, Tóth Tamás, Kovács Rózsa, BUDAI László testvére és mások vallomásából kiderült, hogy BUDAI László tudta, hogy testvére a bécsi központ megbízásából illegális úton Nyugatra való eljuttatásra készített elő olyan fényképeket és negatívokat, amelyek a sztálinvárosi erőmű belső berendezését, az ellenforra-

³⁹⁹ A lap első száma 1956. december elsején jelent meg.

тра нелегальным путем подготовил к вывозу на Запад фотографии и негативы внутреннего оборудования силовой станции г. Сталинвароша и отдельные эпизоды выступлений контрреволюционных путчистов и их ликвидацию.

Прямые свидетели БЕКЕШИ Бейла, ГЕРЛЕН⁴⁰⁰ Йожеф, БОЛОГ Ласлова и ПЕХ Геза вторично не допрошены ввиду того, что после повторного суда они приговорены к смертной казни через повешение.

Брат БУДАИ Ласло — Бейла приговорён к пожизненному заключению.

Упомянутые ЛОШОНЦЫ Бейла, РУДОШ Янош, ШИФФ Томаш и ЧОН-ТОШ Ержибет после подавления мятежа сразу же бежали на Запад. Поэтому раскрыть всю преступную деятельность БУДАИ Ласло не представилось возможным.

Поскольку БУДАИ Ласло из венгерской печати и переписки со своими связями стало известно о судьбе брата и его сообщников, он в настоящее время ведёт себя замкнуто и осторожно, каких-либо антисоветских проявлений с его стороны после процесса над братом не зафиксировано.

НАЧАЛЬНИК 5 ОТДЕЛЕНИЯ 4 ОТДЕЛА УКГБ

Капитан

[Підпис] (ПАВЛОВИЧ)

СТ. ОПЕРУП[ОЛНОМОЧЕННЫЙ] 5 ОТДЕЛЕНИЯ 4 ОТДЕЛА
УКГБ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ — Ст. лейтенант

[Підпис] (РЫБАКОВ)

«22» мая 1959 г.

На документі резолюція невстановленого автора: «тов. Мадзолевскому. Дело на Будаи Ласло представляет интерес и в связи с наличием у него связи закордоном. При [...] в УКГБ изучили дело на Будаи и [...] в Тячево [...] в мероприятиях по разработке его в настоящее время. 10.VI.59 г. [Підпис нерозбірливий]».

ГДА СБУ. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1331. — Арк. 368–373.
Оригинал. Машинопис.

⁴⁰⁰ Правильно: «Герлеи».

dalmi puccsisták tevékenységének egyes epizódjait, valamint a puccsisták likvidálását ábrázolják.

A közvetlen szemtanúk, BÉKESI Béla, GERLEN⁴⁰⁰ József, BALOGH László és PÉCH Géza ismételt kihallgatására nem került sor, mivel a másodfokú bírósági per során kötél általi halálra ítélték őket.

BUDAI László testvérét, BÉlát életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték.

Az említett LOSONCZI Béla, RUDAS János, SIFF Tamás és CSONTOS Erzsébet közvetlenül a lázadás leverése után Nyugatra szöktek. Ez lehetetlenné tette BUDAI László törvényellenes tevékenységének teljeskörű felderítését.

Mivel BUDAI László a magyar sajtóból és a vele kapcsolatban álló személyekkel folytatott levelezésből értesült testvére és tette társainak sorsáról, jelenleg zárkózottan és óvatosan viselkedik, a testvére bírósági pere után semmilyen szovjetellenes megnyilvánulást a részéről nem regisztráltunk.

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztályának vezetője

[Aláírás]
(PAVLOVICS) százados

Az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi
Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztálya operatív főmegb[ízottja]

[Aláírás]
(RIBAKOV) főhadnagy

1959. május „22.”

A dokumentumon ismeretlen személy határozata szerepel: „Modzolevszkij elvt[árs]nak. Budai László dossziéja azért érdekes, mert az illetőnek vannak kapcsolatai a külfölddel. [...] A Csoportfőnökségen áttanulmányozták Budai dossziéját és [...] Técsőn [...] a jelenlegi operatív feldolgozása során tett intézkedésekben. [19]59. VI. 10. [Olvashatatlan aláírás]”.

GDA SZBU [Ukrajna Biztonsági Szolgálata Állami Ágazati Levéltára] f. 1.
op. 1. gy. 1331. 368–373. lap
Eredeti. Gépirás.

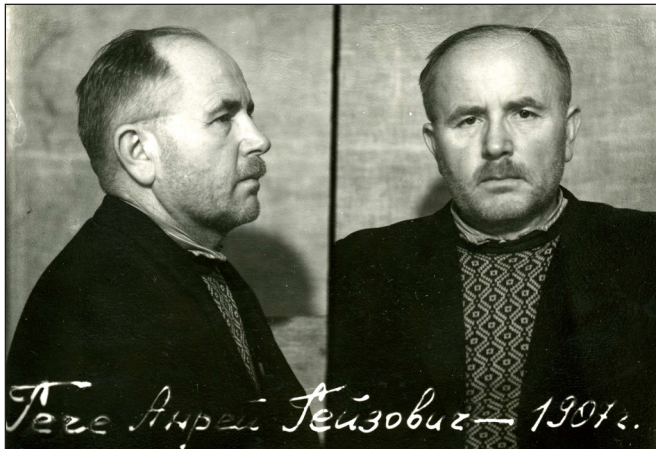
⁴⁰⁰ Helyesen: Gerlei.

Ілюстрації / Illusztrációk

У ніч на 23 жовтня 1958 р., до другої річниці угорської революції, дев'ятикласник Іштван Пастеляк виготовив і розповсюдив у рідному селі Галоч на Закарпатті три листівки із закликом до угорського населення об'єднатися у боротьбі проти комунізму за свободу та незалежність. Вже 25 жовтня він був заарештований КДБ. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області

1958. október 23-ára virradó éjjel a kilencedik osztályos Pasztellák István a magyar forradalom második évfordulójára röplapokat készített és terjesztett a magyar lakosságnak szóló felhívással, hogy egyesüljenek a kommunizmus elleni, a szabadságért és függetlenségért folyó harcban. A KGB már október 25-én letartóztatta. Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálati Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

Реформаторський священник Ендре Гече, який був заарештований КДБ у 1958 р. у справі поширення листівок, помер у слідчій в'язниці КДБ в Ужгороді 4 січня 1959 р. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області

Gece Endre református pap, akit a KGB 1959-ban röplapterjesztési ügyben letartóztatott, meghalt a KGB vizsgálati börtönében Ungváron 1959. január 4-én. Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálati Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

Заарештований Іштван Пастеляк показує місце, де він вивісив антирадянську листівку до другої річниці угорської революції у с. Галоч на Закарпатті. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області

A letartóztatott Pasztellák István megmutatja azt a helyet, ahová a magyar forradalom második évfordulójára készített szovjetellenes röplapot kifüggesztette a kárpátaljai Gálocson. Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

17-річний Тибор Пердук був засуджений у 1959 р. до двох років позбавлення волі у дитячих виправно-трудовах колоніях за поширення антирадянських листівок у с. Галоч на Закарпатті. Цього ж року Верховний Суд СРСР зменив термін ув'язнення до одного року. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області.

A 17 esztendő Perduk Tibor, akit 1959-ban két év, ifjúsági javító munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélték, mert szovjetellenes röplapot terjesztett a kárpátaljai Gálocson. Ebben az évben a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa a fogvatartás időtartamát egy évre csökkentette.

Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

Вибухові засоби, гранати та фауст-патрони, які були вилучені КДБ під час обшуку у 13-річного Ласло Молнара у листопаді 1958 р. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області.

Háborús maradványok: robbanószerek, gránátok és kézi páncéltörő gránátvetők, melyeket a KGB a 13 éves Molnár Lászlónál tartott 1958. novemberi házkutatás alkalmával foglalt le.

Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

31 жовтня 1957 р. КДБ заарештував Шандора та Барнабаши Сейчі, Марію, Стефана та Єлизавету Ормош, які в ніч з 1 на 2 листопада 1956 р. вивісили на газетній вітрині села Косонь на Закарпатті антирадянську листівку. 21 січня 1958 р. Закарпатський обласний суд присудив Шандору Сейчі п'ять років, а Марії та Стефану Ормошам – чотири роки позбавлення волі у виправно-трудовах колоніях. Джерело: Архів УСБУ у Закарпатській області.

1957. október 31-én a KGB letartóztatta Szécsi Sándort és Barnabást, Ormos Máriát, Istvánt és Erzsébetet, akik 1956. november 1-jéről 2-ára virradó éjszaka a kárpátaljai Mezőkaszonyban az újságos vitrinre kifüggesztettek egy szovjetellenes röplapot. 1958. január 21-én a Kárpátaljai Területi Bíróság Szécsi Sándort 5 év, Ormos Máriát és Istvánt 4 év javító munkatelepen letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára

Універмаг с. Косонь, де була вивішена листівка в ніч з 1 на 2 листопада 1956 р.
A helyszín Mezőkaszonyban, ahol a röplapot 1956. november 1-ről 2-ra virradó éjszaka kifüggesztették.

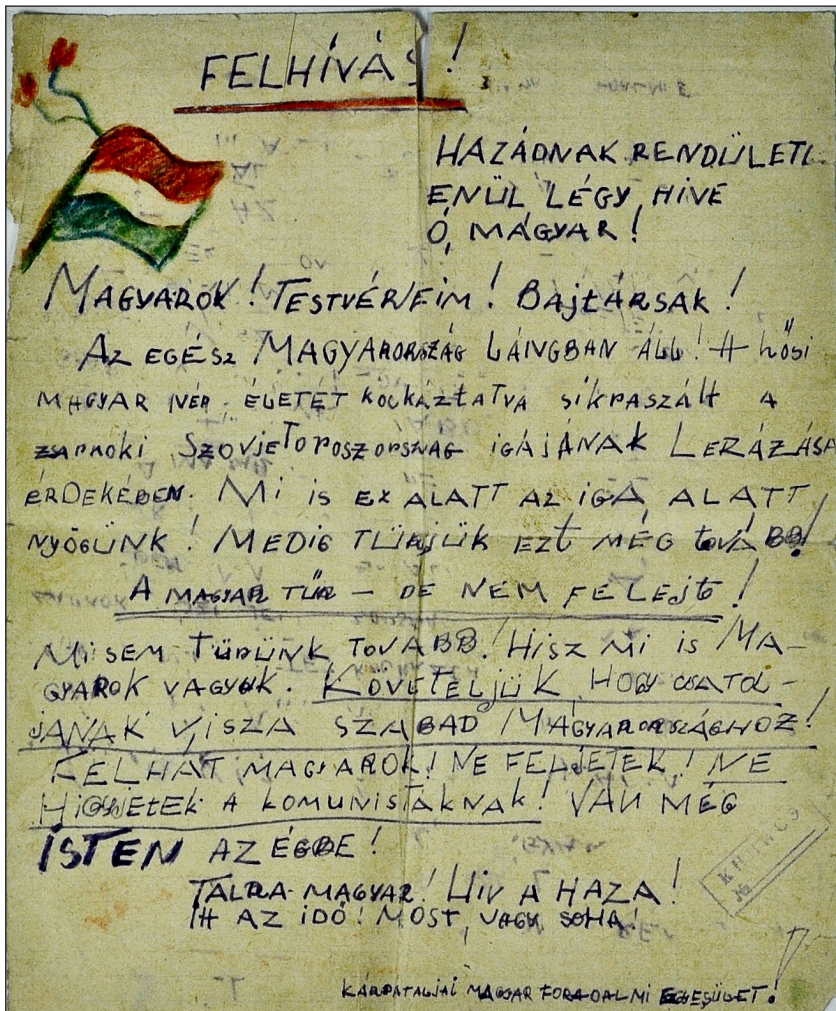

Шандор Сейчи
Szécsi Sándor

Мария Ормош
Ormos Mária

Стефан Ормош
Ormos István

Текст листівки: «Угорці! Брату! Бойові друзи! Вся Угорщина стоїть у полум'ї. Героїчний угорський народ, ризикуючи своїм життям, став на полі бою в інтересах повалення деспотичного ярма Радянської Росії. Ми також під цим ярмом стогнемо. До якого часу ми будемо ще далі терпіти. Угорець терпить, але не забуває! Ми також далі не терпимо! Адже ми також угорці вимагаємо, щоб нас приєднали до вільної Угорщини. Піднімайтеся угорці! Не бійтеся! Не вірте комуністам. Є ще Бог на небі! Піднімайся угорець! Батьківщина кличе! Зараз або ніколи! (Архів УСБУ у Закарпатській області. – Ф. 7. – Спр. С-5737. – Т. 2. – Арк. 97 (накет)).

A róplap szövege: „ Felhívás! Hazádnak rendületlenül légy híve ó magyar! Magyarok! Testvéreim! Bajtársak! Egész Magyarország lángban áll. A hősi magyar nép életét kockáztatva síkra szállt a zsarnoki Szovjet-Oroszország igájának lerázása érdekében. Mi is ez alatt az iga alatt nyögünk. Meddig tűrjük ezt még tovább. A magyar tűr – de nem felejt! Mi sem tűrünk tovább! Hísz mi is magyarok vagyunk. Követeljük, hogy csatlójanak vissza [a] szabad Magyarországhoz! Fel hát magyarok! Ne féljétek! Ne higgyetek a kommunistáknak. Van még Isten az égben!
Talpra magyar! Hív a haza! Itt az idő, most vagy soha! Kárpátaljai Magyar Forradalmi Egyesület Forrás: Ukrajna Biztonsági Szolgálat Kárpátaljai Csoportfőnökségének Levéltára f. 7. gy. Sz-5737 2. kötet 97. lap (csomag)

*Крип'якевич Іван Петрович (1886–1967),
директор Інституту суспільних наук
АН УРСР, професор (з відкритих джерел)*

*Kripjakevics Ivan Petrovics (1886–1967)
Az USZSZK Tudományos Akadémiája
Társadalomtudományi Intézetének
igazgatója (nyílt forrásból)*

*Тарасенко Василь Якимович (1907–2001),
завідувач кафедри нової та новітньої
історії історичного факультету Київського
державного університету (з відкритих джерел)*

*Taraszenko Vaszilij Akimovics (1907–2001)
A Kijevi Állami Egyetem történettudományi
kara új- és legújabbkori történelem
tanszékének vezetője (nyílt forrásból)*

*Соколов Юрій Дмитрович (1896–1971),
член-корреспондент АН УРСР, професор,
доктор фізико-математичних
наук (з відкритих джерел)*

*Szokolov Jurij Dmitrovics (1896–1971)
Az USZSZK Tudományos Akadémiája
levelező tagja, professzor, a fizika-matematika
tudományok doktora (nyílt forrásból)*

*Лелекач Микола Михайлович (1907–1975),
завідувач кафедри загальної історії
УжДУ, доцент (з відкритих джерел)*

*Lelekács Miklós (1907–1975)
Az Ungvári Állami Egyetem egyetemes történelem
tanszékének vezetője, docens (nyílt forrásokból)*

*Сулінчак Василь Йосипович (1892–1969),
завідувач кафедри іноземних мов
УжДУ (з відкритих джерел)*

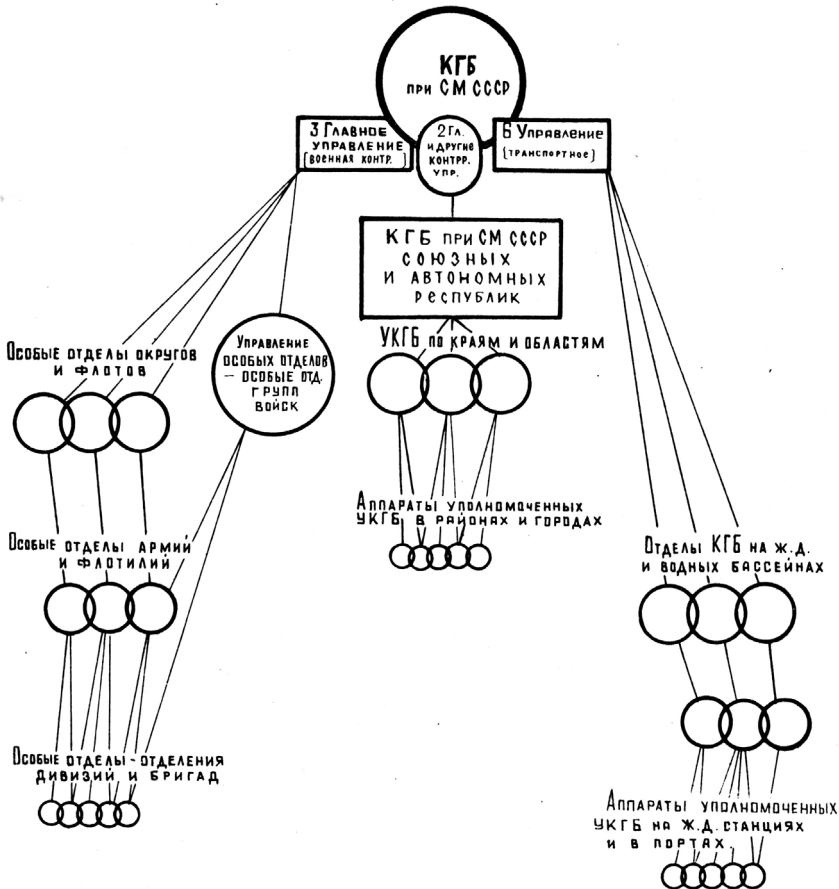
*Szulincsák László (1892–1969)
Az Ungvári Állami Egyetem idegen nyelvek
tanszékének vezetője (nyílt forrásból)*

*Савчук Прокопій Демидович,
начальник Управління КДБ при
РМ УРСР у Закарпатській області
(ГДА СБУ – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 2868)*

*Szavcsuk Prokopij Gyemidovics,
az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai
Területi Csoportfőnökségének vezetője
(GDA SZBU f. 12. op. 2. gy. 2868)*

СИСТЕМА ОРГАНОВ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР [1954 - 1959 гг.]

Структура органов КДБ СРСР у 1954-1959 рр.
(ГДА СБУ. - Ф. 13. - Оп. 1. - Спр. 666. - Арк. 634.)

A Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága szervezeti struktúrája 1954-1959-ben (GDA SZBU f. 1. op. 1. gy. 666. 634. lap)

*Трояк Микола Захарович,
заступник начальника УКДБ при РМ УРСР
по Закарпатській області
(ГДА СБУ – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 21938)*

*Trojak Nyikolaj Zaharovics, az USZSZK
Minisztartanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége
helyettes vezetője (GDA SZBU f. 12. op. 2. gy. 21938)*

*Шульженко Борис Сергійович,
начальник 4-го Управління КДБ при РМ УРСР
(ГДА СБУ – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 15512)*

*Sulzsenko Boris Szergejevics,
az USZSZK Minisztartanácsa mellett működő
Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének
vezetője (GDA SZBU f- 12. op. 2. gy. 15512)*

*Свердлов Петро Якович,
начальник 1 відділу 4 Управління КДБ
при РМ УРСР
(ГДА СБУ – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 12537)*

*Szverdlov Pjotr Jakovlevics, az USZSZK
Minisztartanácsa mellett működő Állambiztonsági
Bizottság 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának
vezetője (GDA SZBU f. 12. op. 2. gy. 12537)*

*Сурков Микола Васильович,
начальник 4 відділу УКДБ
у Закарпатській області
(ГДА СБУ – Ф. 12. – Оп. 2. – Спр. 10016)*

*Szurkov Nyikolaj Vasziljevics,
a Kárpátaljai Területi Csoportfőnökség 4.
osztályának vezetője
(GDA SZBU f. 12. op. 2. gy. 10016)*

Список скорочень

- АВН** — Управління державної безпеки, Államvédelmi Hatóság (Управление государственной безопасности)
- МУК (Márciusban Újra Kezdjük)** див. МУК
- а/с** — антирадянський (антисоветский)
- АБН** — Антибільшовицький блок народів
- аг.** — агент
- АН** — Академія наук (Академия наук)
- арк.** — аркуш
- ВАПЛІТЕ** — Вільна академія пролетарської літератури
- ВДТВ** — відділення дорожньо-транспортного відділу (отделение дорожно-транспортного отдела)
- ВКП(б)** — Всесоюзна комуністична партія (більшовиків) (Всесоюзная коммунистическая партия (большевиков))
- ВЛКСМ** — Всесоюзний ленінський комуністичний союз молоді (Всесоюзный ленинский коммунистический союз молодежи)
- ВМН** — вища міра кримінального покарання (высшая мера уголовного наказания)
- ВПТ** див. УПТ
- ВР** — Верховна Рада
- ВУАН** — Всеукраїнська академія наук (Всеукраинская академия наук)
- ВУЗ** — вищий навчальний заклад (высшее учебное заведение)
- ВЧ** — високочастотний зв'язок (высокочастотная связь)
- ВЧК** — Всеросійська надзвичайна комісія (Всероссийская чрезвычайная комиссия)
- г. р.** — рік народження (год рождения)
- ГДА** — Галузевий державний архів
- ГУЛАГ** — Головне управління виправно-трудоувих таборів, трудових поселень та місць ув'язнення (Главное управление исправительно-трудоувих лагерей, трудовых поселений и мест заключения)
- Д/Ф, д.-ф.** — справа-формуляр (дело-формуляр)
- ДКО** — Державний комітет оборони (Государственный комитет обороны)
- ДПОП** — справа попередньої оперативної перевірки (дело предварительной оперативной проверки)
- ЗУЗ** — західноукраїнські землі (западноукраинские земли)

ЗЧ — Закордонні Частини
ИТЛ — виправно-трудоий табір (исправительно-трудоий лагерь)
к., к-р — контррозвідувальний (контрразведывательный)
КВО — Київський військовий округ
КДБ (КГБ) — Комітет державної безпеки (Комитет государственной безопасности)
кол. — колишній
КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України (Коммунистическая партия (большевиков) Украины)
КПІ — Київський політехнічний інститут
КПП — Комуністична партія Польщі (Коммунистическая партия Польши)
КПП — контрольно-пропускний пункт (контрольно-пропускной пункт)
КПРС (КПСС) — Комуністична партія Радянського Союзу (Коммунистическая партия Советского Союза)
КПУ — Комуністична партія України (Коммунистическая партия Украины)
КПЧ — Комуністична партія Чехословаччини (Коммунистическая партия Чехословакии)
КЭЧ — квартирно-експлуатаційна частина (квартирно-эксплуатационная часть)
ЛКСМУ — Ленінський комуністичний союз молоді України (Ленинский коммунистический союз молодежи Украины)
ЛО — лінійний відділ (линейный отдел)
м. — місто
МВС (МВД) — Міністерство внутрішніх справ (Министерство внутренних дел)
МДБ — Міністерство державної безпеки (Министерство государственной безопасности)
МДУ — Московський державний університет (Московский государственный университет)
МЗС — Міністерство закордонних справ
МТС — машино-тракторна станція (машино-тракторная станция)
МУК — лозунг «В березні розпочнемо знову» (лозунг «В марте вновь начнем»)
МЭП — Партія угорського життя «Мадьяр-ейлет-парт» (Партия венгерской жизни «Мадьяр-эйлет-парт»)
НВАЮ — Народно-визвольна армія Югославії (Народно-освободительная армия Югославии)
НГЧ — дистанція цивільних споруд (дистанция гражданских сооружений)
НКВС (НКВД) — Народний комісаріат внутрішніх справ (Народный комиссариат внутренних дел)
НКДБ (НКГБ) — Народний комісаріат державної безпеки (Народный комиссариат государственной безопасности)
НКО — Народний комісаріат оборони (Народный комиссариат обороны)
НСШ — неповна середня школа (неполная средняя школа)
НТШ — Наукове товариство імені Шевченка
обл. — область
ОВД — Організація Варшавського договору (Организация Варшавского договора)
ОВИР — відділ віз і реєстрації (отдел виз и регистрации)

ОДВУ — Організація державного відродження України
ОКПП ПВ — окремий контрольно-пропускний пункт Прикордонних військ (отдельный контрольно-пропускной пункт Пограничных войск)
ООН — Організація Об'єднаних Націй (Организация Объединенных Наций)
оп. — опис
ОРС НОД — відділ робочого постачання начальника відділення дороги (отдел рабочего снабжения начальника отделения дороги)
ОТК — відділ технічного контролю (отдел технического контроля)
ОУН — Організація Українських Націоналістів (Организация Украинских Националистов)
ПВС СССР — Президія Верховної Ради СРСР (Президиум Верховного Совета СССР)
ПК — перлюстрація кореспонденції (перлюстрация корреспонденции)
ПКК — Політичний консультативний комітет (Политический консультационный комитет)
ПОРП — Польська об'єднана робітничка партія (Польская объединенная рабочая партия)
ППШ — пістолет-кулемет Шпагіна (пистолет-пулемёт Шпагина)
ПрикВО — Прикарпатський військовий округ
ПРП — Польська робітничка партія (Польская рабочая партия)
Р/А — районний апарат (районный аппарат)
РВЕ — Радіо «Вільна Європа»
РКП(б) — Російська комуністична партія (більшовиків) (Российская коммунистическая партия (большевиков))
РМ (СМ) — Рада міністрів (Совет министров)
р-н — район
РНАП — Російська національно-автономна партія (Русская национально-автономная партия)
РНК — Рада народних комісарів (Совет народных комиссаров)
рос. — російський
РПЦ — Російська православна церква (Русская православная церковь)
РСДРП(б) — Російська соціал-демократична робітничка партія (більшовиків) (Российская социал-демократическая рабочая партия (большевиков))
РСЧА — Робітничо-селянська Червона армія (Рабоче-крестьянская Красная армия)
РУРП — Русько-українська радикальна партія (Русско-украинская радикальная партия)
с. — село
СБУ — Служба безпеки України
СДПН — Соціал-демократична партія Німеччини (Социал-демократическая партия Германии)
СЕПН — Соціалістична єдина партія Німеччини (Социалистическая единая партия Германии)
СМ — див. РМ
СМЕРШ — Смерть шпигунам (Смерть шпионам)

смт — селище міського типу
СМУ — будівельно-монтажне управління (строительно-монтажное управление)
спр. — справа
СПУ — Союз письменників України
ст. — станція
ССТ — сільське споживче товариство (сельское потребительское общество)
ст. — стаття (статья)
СШ — середня школа (средняя школа)
СШРМ — середня школа робітничої молоді (средняя школа рабочей молодежи)
УВО — Українська військова організація (Украинская военная организация)
УВУ — Український вільний університет
УГВР — Українська Головна Визвольна Рада
УжДУ — Ужгородський державний університет (Ужгородский государственный университет)
УКДБ (УКГБ) — Управління Комітету державної безпеки (Управление Комитета государственной безопасности)
УМДБ (УМГБ) — Управління Міністерства державної безпеки (Управление Министерства государственной безопасности)
УНКВС (УНКВД) — Управління Народного комісаріату внутрішніх справ (Управление Народного комиссариата внутренних дел)
УНКДБ (УНКГБ) — Управління Народного комісаріату державної безпеки (Управление Народного комиссариата государственной безопасности)
УПА — Українська Повстанська Армія (Украинская Повстанческая Армия)
упр. — управління (управление)
УПТ — Угорська партія трудящих (Венгерская партия трудящихся)
УСРП — Угорська соціалістична робітничка партія (Венгерская социалистическая рабочая партия)
ф. — фонд
ФЗО — школа фабрично-заводського навчання (школа фабрично-заводского обучения)
ФКЧ — Чорний загін, Фекете Чопот (Черный отряд, Фекете Чопот)
ХПЗТ — Харківський інститут інженерів залізничного транспорту (Харьковский институт инженеров железнодорожного транспорта)
ХПИ — Харківський політехнічний інститут (Харьковский политехнический институт)
ЦДАГО — Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦК — Центральний Комітет (Центральный Комитет)
ч. — частина (часть)
чес. — чеський
екз. — примірник (экземпляр)
шт. — штат
ЮНРРА — Адміністрація допомоги і відновлення Об'єднаних Націй (Администрация помощи и восстановления Объединенных Наций)

Rövidítések

- AN** — Akagyemija Nauk [Tudományos Akadémia]
ANB — Antibolsevista Nemzetek Blokkja
ASZSZK — Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság
ÁVH — Államvédelmi Hatóság
ATZ SZBU — Arhiv timcsaszovogo zberigannya USZBU v Zakarpatszkij oblaszti [Ukraina Biztonsági Szolgálat Ideiglenes Kárpátaljai Területi Levéltára]
BBC — British Broadcasting Company Ltd. [az angol rádiótársaság]
BM — Belügyminisztérium
Btk. — Büntető törvénykönyv
CDAGO [Ukrajna] — Centralnij derzsavnij arhiv gromadszkih objednany Ukraini [Ukrán Társadalmi Egyesületek Központi Állami Levéltára]
CDVP Levéltár — Arhiv Centru doszlidzseny vizvolnogo ruhu [A Felszabadító Mozgalom Kutatóközpontjának Levéltára] —
CSKP — Csehszlovák Kommunista Párt
CSZK — Csehszlovák Szocialista Köztársaság
EOED — előzetes operatív ellenőrzési dosszié
f. — fond
Fhdgy. — főhadnagy
FKCS — Fekete Csapat
GDA — Galuzevij derzsavnij arhiv [Állami ágazati levéltár]
GULAG — Glavnoje Upravlenyje Iszpravityelno-Trudovih Lagerej [Javító-munkatáborok Főigazgatósága]
gy. — gyelo [ügyirat-dosszié]
KGB — Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi [Állambiztonsági Bizottság]
KGST — Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KHJ — Kémelhárítási jelentés
KME — Kijevi Műszaki Egyetem
KP — Kommunista Párt
KR — Külföldi Részleg
KV — Központi Vezetőség
LEMP — Lengyel Egyesült Munkáspárt
KB — Központi Bizottság
MDP — Magyar Dolgozók Pártja
MÉP — Magyar Élet Pártja

MGB — Minyisztyersztvo Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi [Állambiztonsági Minisztérium]
MGU — Moszkovszkij Goszudarsztvennij Unyiverszityet [Moszkvai Állami Egyetem]
MKP — Magyar Kommunista Párt
MNK — Magyar Népköztársaság
MSZMP — Magyar Szocialista Munkáspárt
MT — Minisztertanács
MUK — Márciusban Újra Kezdjük
MVD — Minyisztyersztvo Vnutrennyih Del [Belügyminisztérium]
Nbf. — Népbíróság fellebezési ügy
NDK — Német Demokratikus Köztársaság
NF — nagy frekvenciájú
NKGB — Narodnij Komisszariat Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi [Állambiztonsági Népbiztosság]
NKVD — Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Del [Belügyi Népbiztosság]
NSZK — Német Szövetségi Köztársaság
OK(b)P — Orosz Kommunista (bolsevik) Párt
ONAP — Orosz Nemzeti Autonóm Párt
op. — opisz [fondcsoport]
OSZD(b)P — Oroszországi Szociáldemokrata (bolsevik) Párt
OSZSZK — Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság
OUN — Organizacija Ukrajnszkijh Nacionalisztov (Ukrán Nacionalisták Szervezete)
PB — Politikai Bizottság
Pld. — példány
PPS — Pisztolet pulemjet konztrukcii Spagina [orosz géppisztoly]
SZBU — Szluzsba Bezpeki Ukraini (Ukrajna Biztonsági Szolgálata)
SZER — Szabad Európa Rádió
SZKP — Szovjetunió Kommunista Pártja
SZK(b)P — Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja
SZMERS — Szmerty Spionam [Halál a kémekre] (szovjet kémelhárítás)
UÁE — Ukrán Állami Egyetemen
UGB — Upravlenyje Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi [Állambiztonsági Csoportfőnökség]
UPA — Ukrajnszka Povsztanszka Armija [Ukrán Felkelő Hadsereg]
SZSZK — Szovjet Szocialista Köztársaság
SZU — Szovjetunió
TEFU — Teherfuvarozási Vállalat
UGVR — Ukrajnszka Golovna Vizvolna Rada [Ukrán Felszabadítási Főtanács]
UI — Ukrajnai Írószövetség
UK(b)P — Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártja
Uo. — ugyanott
Uő. — ugyanő
UKP — Ukrajna Kommunista Pártja
UNA — Ukrajnszkaja Naciolnaja Armija [Ukrán Nemzeti Hadsereg]

UNRRA — United Nations Relief and Rehabilitation Administration [Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala]
USA — United States of America [Amerikai Egyesült Államok]
USZSZK — Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság
VB — Végrehajtó Bizottság
VKF — Vezérkari Főnökség
VUAN — Vszekrainszka Akagyemija Nauk [Összukrán Tudományos Akadémia]

Іменний покажчик

- Baráth Magdolna (угорс.) 340
Dikán Nóra (угорс.) 196
Filep Tibor (угорс.) 196
Gati Charles (англ.) 25
Gazdag István (угорс.) 196
Györkei J. (угорс.) 23
Hornják Csaba (угорс.) 496
Horvát S. (угорс.) 27, 82, 86
Kirov Alexander M. (англ.) 23
Kramer Mark (англ.) 22, 24, 25, 74
Malashenko Yevgeny I. (англ.) 23
Sőregi Zoltán (угорс.) 496
Szakolczai Attila (угорс.) 196
Tromly Benjamin K. (англ.) 58
Valuch Tibor (угорс.) 196
- Абакумов В. 656, 734
Абрагам 408
Аверин (рос.) 408
Агеев (рос.) 592
Альбертова Мария (рос.) 570, 574
Анатал Федор Иванович (рос.) 340
Андерсон Бенедикт (рос.) 25
Андор Федор Елекович (рос.) 434
Анталовский (рос.) 180
Антоненко 76
Антонов О. 218
Арань Этелла-Елизовета Жигмундовна (рос.) 520
- Бабит Иосиф Иванович (рос.) 168
Бабич (рос.) 678
Бабієвський, Бабиевский (рос.) 49, 386
Бабіч Б. 64
Баганец (рос.) 550
- Бажан О. 26, 39, 58, 61, 62, 73, 77, 95, 109, 128, 132, 144, 147
Базилевич С., Базилевич С.Э. (рос.) 60, 450
Бак Федор Федорович (рос.) 796
Балаж Иосиф Степанович (рос.) 78, 79, 512, 514, 524, 748
Балаж Людвиг Степанович (рос.) 594, 596, 626, 628, 708, 748, 750
Балла Ласло Карлович 78, 506, 524
Балла Ш.Ш. 578, 580
Балог Андрій Андрійович, Балог Андрей Андреевич (рос.) 666, 672, 674
Балог Бейло Адальбертович 634
Балог Василь Олександрович, Балог Василий Александрович (рос.) 666, 674, 676
Балог Ласло «Піпо» (Балог Ласлева (Ласлова)) 770, 824
Балог 522
Балог Федор (рос.) 670, 676
Бандера Степан 54, 298
Баран В.К 43, 51, 113, 121
Барна 39, 276
Барта Тибор 490
Барташ Стефан 162, 166
Барток Шандор 264, 266, 280
Баттяні Лайош 258, 260
Бачкаї Янош Карлович, Бачкаї Янош Карлович (рос.) 82, 806, 808, 810, 812
Башани А.И. (рос.) 322, 328, 398
Бежинец Анна (рос.) 534
Бежинец Мария (рос.) 534
Бейла Міклош 164
Беке Васильєва (рос.) 562

- Беке Вера (рос.) 562
 Бекеші Бейла 770, 824
 Бекеші Іван Степанович (рос.) 554
 Бекеші Людвіг (Лайош) 554
 Белей Іван Петрович, Белей Іван Петрович (рос.) 41, 514
 Белецкая (рос.) 234, 396
 Беллецца Сімоні, Bellezza Simone Attilio (італ.) 57, 74
 Белович 374
 Белый (рос.) 634
 Бем Юзеф 258
 Бендет Гай 69
 Бендовський Гаврило 77
 Березовчук М. 168
 Березький, Березький (рос.) 422, 424
 Бернер В.Т. (Вернер) 47, 386, 388, 406
 Берциковы (рос.), родина 556
 Бетлен Іштван 496
 Бецалель (Бенцалель) Магдаліна 754, 756
 Бечик Александр (рос.) 560
 Биндас Александр (рос.) 172
 Біркін В. 77
 Богач Здислав (Зреслав) 216, 248
 Богуславець 47
 Бойко П. 46
 Боков 332, 514
 Болдарев (рос.) 190
 Болдін, Болдин (рос.) 200, 492, 654, 664
 Болог Ласлева (Ласлова) див. Балог Ласло «Піпо»
 Бондаренко 414, 524
 Бондаренко Алексей Петрович (рос.) 246
 Бочкай Янош Карлович 792
 Брезеновцы Фери 786, 788
 Броз Йосип (Тіто Й.), Тіто (рос.) 63, 242, 244, 248, 288, 290, 298, 314, 330, 390, 404, 450
 Бруг 386
 Бубряк 202, 204
 Буга Эмма 202, 318, 320
 Буда Федір Федорович, Буда Федор Федорович (рос.) 310
 Будаї (Будої) Бейла Ласлович, Будаї Бейла Ласлович 79, 618, 620, 636, 638, 640, 644, 646, 700, 702, 704, 742, 744, 768, 770, 814, 816, 818, 822, 824
 Будаї (Будан, Будої) Ласло Ласлович, Будаї Ласло Ласлович (рос.) 79, 80, 618, 636, 638, 640, 644, 646, 656, 700, 702, 704, 714, 742, 744, 746, 766, 768, 770, 774, 814, 816, 818, 822, 824
 Бузій Лойчий 548
 Бузинка 600
 Букович Золтан Альбертович 39, 340
 Булах Варвара Васильевна 360
 Булаховський Леонід Арсенійович, Булаховський Л.А. (рос.) 58, 268
 Булганін Микола Олександрович, Булганін (рос.) 218, 230, 360
 Бундаш Ержебет 32
 Бурунов 64
 Бучак Василь Антонович, Бучак Василій Антонович (рос.) 41, 316
 Бычков Александр 334, 406
 Вайдафі Гейза Золтанович, Вайдафі Гейза Золтанович (рос.) 69, 346
 Вайнагі Василій Васильевич (рос.) 474
 Вайнер Амір, Weiner Amir (англ.) 25, 42, 43, 50, 88, 89
 Валага Евстахий Николаевич (рос.) 376
 Валетчик 526
 Валішек Золтан 56
 Вальц Иене (рос.) 172
 Вараді Наталія, Váradi N. (угорс.) 28, 584
 Варга Адальберт Степанович 338, 344, 346
 Варга Бонді 546
 Варга Дюло 558
 Варга Золтан 490
 Варга Янош, Варга Іван (рос.) 81, 614, 692, 694, 736, 738
 Варга М. 558
 Варцаба 340
 Василенко Зиновій 48
 Васильченко 302
 Вегши Степан 558
 Вейг (Ver) 756
 Вейг (Vig; Kuni) Дердь (Юрій), Виг (рос.) 40, 192, 196, 198, 416, 456, 458
 Величко 564
 Вернер Франц 47, 224
 Вертыш (рос.) 308

Весоловський Богдан 448
 Визавер Гобий (рос.) 546, 548
 Винер И.И. (рос.) 168
 Вич Иван (рос.) 562
 Вишки Ангела 166, 168
 Вишневський Давид Кельманович, Вишневский Давид Кельманович (рос.) 246
 Віднянський Степан 27, 96
 Вінт Ена, Винт Ена (рос.) 69, 432
 Владич Леонід Володимирович (Розенберг Іоан-Вольф Пінхасович) 60, 272
 Власкина Зоя Тимофеевна 354
 Вовчук Василь Михайлович, Вовчук Василий Михайлович (рос.) 376, 378
 Войновські Збігнев, Wojnowski Zbigniew (англ.) 28, 29, 30, 31, 59
 Войтюк 67
 Волошин Августин Іванович 184
 Волшаник (Волошник) Николай Абрамович (рос.) 248
 Воробіов Олександр Федорович, Воробьев Александр Федорович (рос.) 63, 360
 Ворохта Алексей Петрович (рос.) 544
 Воячек Александр (рос.) 670, 672, 676
 Вронська Т. 51, 121
 Врубель В. 45

 Гаврильченко Михайло 77
 Гадор Тибор Гейзович 570, 576, 610
 Гайдаш Бейло Ф. 35, 334, 406
 Гайдош 772
 Галли Іосиф 412
 Гапеев Анатолій Федорович, Гапеев (рос.) 552, 566
 Гарагонич 172
 Гарш Іштван, Гарши (Гаш) (рос.) 194, 198
 Гаудач Іван (Янош), Гаудач Иван (рос.) 71, 432
 Гачи див. Гече Ендре
 Гашпар Анна 718
 Гевон Гефге 222, 254
 Гейци 504
 Гендей Василий Васильевич 710
 Гербич Михаил 488
 Гере Эрне, Гере Эрне (рос.) 172, 264

 Гере 416, 456
 Гере Федір Олександрович, Гере Федор Александрович (рос.) 35, 326
 Гере Юлій Юлійович (Юрій Юрійович), Гере Юрий Юрьевич (рос.) 35, 290, 308, 332, 514
 Герей Карл 534
 Герей Павел Карлович 534
 Геренчук С.И. 486
 Гержени Александр 436
 Гериєв Юлий Юльевич див. Гере Юлій Юлійович
 Герлеї Йожеф, Герлеи (Герлен Йожеф) (рос.) 770, 824
 Гернади Золтан Юрьевич 324
 Гернь Ю.Ю. див. Гере Юлій Юлійович
 Герцман С.М. 60, 272
 Гершкевич М.Г. 290
 Герштейн М.П. 60, 290, 404
 Гетман Мария (рос.) 410, 412
 Гече Ендре 85, 800, 826
 Гиней Василий Васильевич (рос.) 752
 Гирнык (рос.) 448
 Гімеш Міклош 84, 780
 Гладков П. 734
 Глеба В.В. 690, 732
 Гливка Елена (рос.) 212
 Гнап 262
 Гноинский Александр Александрович 254, 400
 Годзак (Гоздак) 332, 406, 514
 Годор Тибор Гейзович, Годор Тибор Гейзович (рос.) 80, 578, 580
 Гойдош Бейла Федорович 326
 Голатин 658
 Голендер 33, 188, 210
 Головка Александра Ефимовна (рос.) 468
 Голомбош 178
 Голомбош И. (рос.) 690, 732
 Гомакі Людвіг, Гомаки Людвиг (рос.) 69, 346
 Гомонай 38
 Гомулка Владислав 23, 29, 182, 218, 228, 230, 234, 238, 248, 272, 302
 Горват 324
 Горват Дюри 324, 328
 Горват Иван 532, 534
 Горват Иван Іосифович 534

- Горват Міклош, Horváth Miklós (угорс.)
11, 23, 71
- Горват Стефан Іванович 596
- Гордаченко Н.І. 548
- Гордійчук Сергій 27, 78, 96, 148
- Горнок 510
- Горняк Маргарита Івановна 534
- Горті Міклош, Хорти (рос.) 496, 498, 606,
682, 724
- Гофман Єрві, Гофман Ерви 33, 284
- Грабар 46, 390
- Гревцов (рос.) 248
- Гредзиш Николай (рос.) 300
- Гренвіл Джоан, Granville J.C. (англ.) 21
- Грень Юзеф 222, 254, 332
- Гречуха Михайло 66
- Григор'єв Анатолій Іванович, Григорьев
(рос.) 174, 214, 222, 256, 266, 276, 286,
292, 302, 336, 342, 348, 364, 370, 382,
392, 406, 452, 476
- Гричак Ю. 45
- Гришанов (рос.) 63
- Гришин 64
- Грищенко Николай Іванович (рос.) 362
- Грінченко Олександр Маркович, Грин-
ченко Александр Маркович (рос.) 240
- Грушевський М. 446
- Грюнвальд Вільям 85
- Губанова 490
- Гужов (рос.) 648
- Гуливатый Яков Трофимович (рос.) 356
- Гулянич 190, 192
- Гумінілович Степан 448
- Гуснай 490
- Гута 470
- Гьонц Арпад 8, 800
- Габрі Михаїл, Габри (рос.) 194
- Гротеволь Отто, Гротеволь (рос.) 232
- Дабіжа Василий Калистратович (рос.)
360
- Давид 600
- Дагулич Ю.І. (рос.) 210, 212
- Даков Юлій Степанович 794
- Даниленко В. М. 26, 39, 43, 96, 109, 113
- Данильчук Я. 77
- Данко 308
- Данко Іосиф Михайлович (рос.) 470
- Данч Карл 490
- Данч Е.І. 322, 324, 328, 398
- Деак Федор Степанович (рос.) 314, 330
- Деак Ференц Йозефович (рос.) 85, 800
- Деври Н.А. (рос.) 284
- Деде Ласло 46
- Дейкан Іштван 194
- Дейнеш Іван Іванович (рос.) 754, 756
- Дейнеш Марія Івановна (рос.) 754
- Дейніченко 534, 580
- Дементьев Михаил Іванович 238, 282
- Демик 44
- Демко Владимир Михайлович 532
- Демко Марія Андреевна 532
- Демшин Ілля Іванович 428
- Денеш Міклош, Дейнеш Николай Івано-
вич (рос.) 752, 724, 756
- Део Степан 556
- Держалюк Микола 27, 96
- Дерканич 178, 210
- Деркач М. 42, 44, 47, 50, 51, 112, 114, 117,
120, 121
- Дерман І.Г. 240
- Деяк Ференц, Деак Ференц (рос.) 85, 800
- Диньеш Лайош 504
- Дитюк В.М. 330
- Дмитриев (рос.) 380
- Добра 772
- Добсон Міріам, Dobson Miriam (англ.)
23, 42, 92
- Дока Георгієва (рос.) 562
- Дока Георгій (рос.) 562, 564
- Долинко Степан Юрьевич 368
- Долін О., Долин (рос.) 602, 604, 646, 658,
678, 704, 714, 760
- Дорі Янош 78
- Друкер Герш Іосифович (рос.) 300
- Дубенко Микола 48
- Дудаш Іштван (Степан) 81, 614, 692, 694,
736, 738
- Дудаш Федор Федорович (рос.) 78, 512
- Дудинский Ернест Андреевич (рос.) 790,
792
- Дулішкович Євмен Олександрович,
Отець Євмен, Дулишкович Евгений
Александрович (рос.) 312, 314

- Дунаєвський П.В., Дунаевский П.В. (рос.) 60, 272
 Дуневич Альбин Демьянович (рос.) 362
 Дупка Дьордь, Dupka György (угорс.) 27, 28, 70, 82, 86, 290, 614, 616, 620, 798, 800
 Дучинский М.И. (рос.) 486
 Дюре Ева Федоровна (рос.) 374
 Дюрко И.Ю. (рос.) 170
 Дюрков Емерих (Эмерих) Николаевич (рос.) 710, 712, 750, 752

 Евдокимов 812
 Евчак Берталон 468
 Егреші Іосиф, Эгреші Иосиф Иосифович (рос.) 34, 368
 Еделштайн (Эделштайн) Василий Евгеньевич (рос.) 564
 Ейзенхауер Дуайт, Эйзенхауэр (рос.) 168, 182, 360
 Ейсмонт Михайло Архипович, Эйсмонт (рос.) 438, 474
 Екель Гергард (рос.) 224
 Экхардт Геза див. Пех Геза
 Ерьош Янош, Эревш Янош (рос.) 502, 504

 Ельцин Борис 8
 Єрема Степан Федорович, Ерема Степан Федорович (рос.) 82, 628, 630, 632, 710
 Єрмоленко 63

 Желиховский Савватий Данилович (рос.) 234, 236, 396
 Жмудка Збигнев (рос.) 218
 Жолтер Василий (рос.) 344
 Жуда 248
 Жуков Г. 218
 Жукова 540, 542
 Жукровский И.П. (рос.) 448

 Завялов 376
 Задорожний Р., Задорожный Р.Н. (рос.) 41, 284
 Зайчик І., Зайчик И.И. (рос.) 65, 450
 Зал Андрей Иосифович (рос.) 516
 Зан Юлиана Иосифовна (рос.) 502
 Зарицкий Юзеф (рос.) 300

 Збанацький Юрій 74
 Зеле Іосиф (рос.) 810, 812
 Зеленський, Зеленский (рос.) 804
 Зельд Іван, Зельд Іван (рос.) 33, 258, 260
 Земко Адальберт Федорович (рос.) 710, 712, 750, 752
 Зікура Елик Іванович (рос.) 584, 586, 608, 610, 740, 742
 Зихерман Александр Матвеевич (рос.) 622
 Зікур (Зіхур) Елік (Елек) 80, 584
 Золтан Сабо 458
 Зубатенко Микола Іванович 188, 200, 222, 266, 340, 342, 348, 364, 368, 370, 372, 382, 464, 468, 472, 572, 582, 654, 664, 776
 Зубко Віктор Олексійович 582, 624, 714, 760
 Зубко Ф. 47
 Зуховицький Симон Ізраїльович, Зуховицький С.И. (рос.) 60, 444

 Іван Андрей Іосифович (рос.) 632
 Іваницький Янек (рос.) 274
 Іванова (рос.) 316
 Іваньо Василий Семенович (рос.) 308
 Ігнатко Іван Михайлович (рос.) 180, 206
 Іллеш Іосиф (рос.) 614, 692, 694, 736, 738
 Іллини Людвиг Людвигович (рос.) 794
 Ілошваі Эмерих Эмерихович (рос.) 504
 Ільчик Александр Алексеевич (рос.) 562
 Імреді див. Імреді Бела
 Іозефи Михаіл (рос.) 352
 Іоцентрук Груя (рос.) 254
 Ірищак Федор (рос.) 546

 Іллейш Йозеф 81
 Ілошваі Ємеріх 78
 Ільканич Аккакій, Ильканич Аккакий Георгиевич (рос.) 78, 508, 522, 524, 586, 704, 706, 714, 746
 Імреді Бела, Імреді (рос.) 606
 Іпатов Олексій Олександрович, Іпатов (рос.) 188, 200, 342, 344, 348, 524, 572, 576, 624, 642, 654, 776

- Каганович Лазар Мойсейович 218, 226, 228, 380
- Кадар Янош 26, 40, 67, 71, 80, 340, 418, 420, 422, 426, 458, 460, 570, 672, 780, 822
- Козачок Ярослав, Козачок Ярослав Викторович (рос.) 45, 296, 300, 378
- Калашников Сергій Григорович (рос.) 442
- Калинов (рос.) 308
- Калинович Володимир Іванович, Калинович В.И. (рос.) 450
- Кампо Андрій, Кампо Андрей Іванович (рос.) 38, 388, 396, 450, 452, 508, 510
- Капітан Лариса І. 27
- Кардашев (рос.) 592
- Каретніков І. 27, 48, 77
- Карпенко 540
- Картис Людвиг Павлович (рос.) 686
- Катеринюк Николай Алексеевич (рос.) 542, 548, 550
- Катренко Світлана 37
- Кацанич Юрій, Кацанич Юрий (рос.) 32, 176, 208
- Кебелеш Іван, Кебелеш Іван Іванович (рос.) 35, 334, 516
- Кейкеши Іосиф Андреевич (рос.) 324
- Кекеші Балинт Балингович (рос.) 162, 166
- Кекеші Элек (рос.) 166
- Кемди Эрнест (рос.) 634
- Кентій А. 42, 44, 47, 50, 51
- Керекеш 518
- Керн Іван (рос.) 544
- Кертес Юлія Михайловна (рос.) 560
- Кертис Людвиг Павлович (рос.) 728
- Кивари Іосиф Юльевич (рос.) 796
- Кидерий Юрий (рос.) 436
- Кийкеши Ленке Васильевна (рос.) 518
- Кийкеши Шандор Фердинандович (рос.) 732
- Кираль Василий Іванович (рос.) 334, 516
- Кириченко Олексій 50
- Киричук Ю. 49, 51, 53
- Кирн Николай Николаевич (рос.) 546
- Кірал Ласло 35
- Кіш Йосиф, Киш Йосиф Йосифович (рос.) 34, 716
- Клайн Ева Енеовна (рос.) 532
- Клайн Золи (рос.) 564
- Клапек (Клопек) Гавриил (Габер) Іосифович (Іожефович) (рос.) 340, 342, 390, 706, 714, 748, 794
- Клим Михаил Андреевич (рос.) 562
- Ключенко Денис Михайлович (рос.) 362
- Кляп Юлія Васильевна (рос.) 320
- Кобаль 410
- Коболь Юрий Михайлович (рос.) 186
- Ковалец Бронислав (рос.) 218
- Ковач 464
- Ковач Адела Карловна (рос.) 560
- Ковач Антон Іванович (рос.) 632
- Ковач Золтан 81, 614, 692, 694, 736, 738
- Ковач Золтан Адальбертович 632
- Ковач Іван Іванович (рос.) 434
- Ковач Карлова 560
- Ковач Маргарита 552
- Ковач 334
- Ковач Роза (Рожа) 638, 644, 702, 742, 768, 770, 818, 822
- Ковач Степан Калманович 34, 83, 716
- Ковач 264
- Ковтонюк 63
- Когн (Гершкович) Сидона Соломоновна (рос.) 532
- Когн Георгий (Дьердь) Соломонович (рос.) 530, 532
- Когут Андрій 13
- Когут Т.К. (рос.) 72, 450
- Козарь Дмитро, Козарь Дмитрий Васильевич (рос.) 35, 344, 516
- Козарь Іван, Козарь Іван Васильевич (рос.) 35, 344, 516
- Козачок Ярослав, Козачок (Козачек) Ярослав Викторович (рос.) 45, 296, 300, 378
- Козлов Володимир 74, 86
- Козодой 72, 442, 444
- Кокорін Є. 63
- Кокотайло Р.Р. 274, 402
- Коляда М.М. (рос.) 452
- Комловший (рос.) 170
- Комони Л. (рос.) 690, 732
- Комор Лацци (рос.) 412
- Кон Шони (рос.) 412

- Конди Михай 56
 Кондич Иосиф 718
 Кондич Иштван (Степан), Кондич Иштван Иштванович (рос.) 34, 83, 716, 718
 Конев І. 218
 Коновалець Євген, Коновалец (рос.) 378
 Кононенко 804
 Копачі Шандор 458
 Коппель (рос.) 648
 Корай 264
 Коробкін, Коробкин (рос.) 204, 318, 320
 Кородини Ондьол (Ангел) Алойошевич (рос.) 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550
 Кос-Анатольський Анатолій Йосипович, Кос-Анатольский (рос.) 59, 448
 Косик Юрий Юрьевич (рос.) 184, 212
 Котенець Степан, Котенец Стефан Иванович (рос.) 38, 368
 Кото Елена (рос.) 436
 Кошут Лайош 258
 Кравцов (рос.) 344, 516
 Краснова (рос.) 716, 718
 Крелик Иван Юрьевич (рос.) 470
 Кривляк (рос.) 408
 Крикун Серафим Иванович 174, 222, 250, 266, 302, 310, 316, 342, 348, 364, 370, 382, 406, 412, 414, 436, 492
 Крип'якевич Иван Петрович, Крипякевич И.П. (рос.) 60, 446, 832
 Крупчинский (рос.) 374
 Кузнецов М. 734
 Кузьмук 330
 Кук Василь 42, 298
 Кулаков О. 77
 Кулчар Мингерт (рос.) 512
 Кульшринова Нафиса Майдаровна (рос.) 410
 Кун Людвигова див. Кун-Горняк Маргарита Павловна (Людвигова)
 Кун Людвіг, Кун Людвиг (рос.) 69, 434
 Кун Федір, Кун Федор (рос.) 69, 434
 Кун-Горняк Маргарита Павловна (Людвигова) (рос.) 534
 Кутий Людвиг Иосифович (рос.) 314, 330
 Куц Иван Карлович (рос.) 426, 428, 452, 464, 466
 Кучак Василь 35
 Кучлер Ференц 772
 Кушнір Василь 37
 Кушан 35, 434
 Лаас Н.О. 26, 39
 Лавринец Арпад Иосифович (рос.) 306
 Лаврухин (рос.) 430
 Лагунов Олександр, Лагунов Александр Самойлович (рос.) 60, 240, 280
 Лазоренко Анатолій 57, 89
 Ламбрехт Міклош, Ламбрехт Миклош (рос.) 766
 Лапге Гельга (рос.) 224
 Ларьков (рос.) 410
 Ласло Золтан Альбертович 520
 Ласло Йосиф, Ласло Иосиф Юрьевич (рос.) 35, 326, 332, 334
 Лаутнер 55
 Лашкарьов Вадим Євгенович, Лашкарев В.Е. (рос.) 440, 442
 Левин (рос.) 248
 Левин С.Б. (рос.) 394
 Левке Арпат (рос.) 180, 210
 Левко Михаил Васильевич (рос.) 342
 Левринец Александр Александрович (рос.) 436
 Левринец Жужана (рос.) 434
 Левчук Єремій, Левчук Еремей Лазаревич (рос.) 33, 178
 Левшенков (рос.) 166
 Лейко Александр (рос.) 468
 Лелекач Микола Михайлович, Лелекач Н.М. (рос.) 72, 170, 833
 Лендвай (рос.) 308
 Лендель Степан (рос.) 510, 512
 Леник В. 54
 Ленин (рос.) 226
 Ленкавський Степан 54
 Леонт'єв Иван 57
 Лефлер (рос.) 76, 488
 Лешко Этелла Михайловна (рос.) 560
 Літак Павло Іванович, Литак Павел Иванович (рос.) 33, 322, 324, 328, 398
 Литвинов Сергій Прохорович 188, 200
 Лицак Павел Иосифович (рос.) 436
 Лозицький В. 42, 44, 47, 50, 51
 Лойш Матей 32, 176, 208

Лоци Янош (рос.) 424
Лошонци Бела (Бейло, Бейла) 766, 768,
770, 814, 822, 824
Лошонци Геза 458
Лубаи Мария (рос.) 468
Луговий 49
Лук'яненко Левко 89
Лукач Дмитрий Юрьевич (рос.) 296
Лукач Дьердь 458
Лукашенко Н.Л. (рос.) 390, 400
Луньов Костянтин Федорович,
Лунев К.Ф. (рос.) 644, 656
Лучинський Павло П. (Лучинин П.П.),
Лучинский Павел П. (рос.) 47, 334,
378, 398
Львовський Ярослав 46
Ляшенко В. 442

Майзельс Иштван (рос.) 502
Майзельс Марта (рос.) 502
Макаров Алексей (рос.) 24
Маковецкий Николай Яковлевич (рос.)
360
Маленков Георгій Максиміліанович 226,
228, 380
Малетер Пал 70, 84, 780
Малий 59
Малін В.Н. 9
Мандришора Елена (рос.) 550
Манори Ласло (рос.) 266, 280
Манфреді Антон Карлович, Манфриди
(Манфредий) Антон Карлович (рос.)
538, 540, 542, 544, 546, 548
Манфриди (Манфредий) Людвиг Карло-
вич (рос.) 538, 542, 546
Манфриди Гашпар (Готий, Гожий, Го-
ший) Карлович (рос.) 540, 542, 546,
548
Манфриди Карл Феликсович (рос.) 542
Мао Цзедун 306
Маргітич Володимир 78
Маргуліс І., Маргуліс І.Е. (рос.) 71, 332,
400
Марина Ирина Александровна (рос.) 558,
560
Маркли И.И. (рос.) 274
Марков (рос.) 486

Маркович Мирослав (рос.) 564
Маркович Петр (рос.) 408, 410
Маркуш (рос.) 600
Мартиненко Євген Васильович,
Мартыненко (рос.) 362
Мартыглони Стефан (рос.) 546
Марцинишина (рос.) 178
Марченко 65
Марченко Петро 78
Матвеев (рос.) 330, 400
Матвеев (рос.) 344
Матей Александр Александрович (рос.)
468
Матей Лойш 176, 208
Матий Михаил (рос.) 434
Матичинец Иван Михайлович (рос.) 308
Матій Стефан, Матий Стефан Иванович
(рос.) 69, 434
Матрук 460
Матяш Ірина 27
Машинский (рос.) 448
Медве Микола (Міклош), Медве Нико-
лай Людвигович (рос.) 82, 792, 806,
808, 812
Медін Олексій Іванович, Медин (рос.)
200
Мезив И.И. (рос.) 580
Мейзельс Ласло (Василь) Людвигович,
Майзельс Василий Людвигович (рос.)
500, 502, 504, 516, 518
Мейсарош Людвіг, Мейсарош Людвиг
Викторович (рос.) 34, 466, 468
Мельник Євген 78
Мельников (рос.) 378
Мендюков (рос.) 218
Меньчик (рос.) 172
Мешко Василий Андреевич (рос.) 550
Мілован Шандор, Мілован Александр
(рос.) 81, 614, 692, 694, 736, 738
Миндак Степан Людвигович (рос.) 510,
512
Минчин (рос.) 398
Михайленко В. 76, 78
Михайлик Юрій, Михайлик Юрий (рос.)
41, 212, 308
Михайлович С.И. (рос.) 706, 748
Михненко Петр Кононович (рос.) 360

- Мишина (рос.) 316
Міклош Бейла 164
Мікоян А. 218
Міндсенти Йозеф (Йозеф Пехм), Миндсенти Йозеф (рос.) 79, 620, 622, 638, 644, 668, 702, 742, 768, 818
Місінкевич Л. 43
Мовсеев Сергей Артемьевич (рос.) 246
Модзольский (рос.) 812
Моїсеєнко 67
Молдаван Андрей Андреевич (рос.) 474
Молнар Йосиф, Молнар Иосиф (рос.) 69, 434
Молнар Ласло, Молнар Ласло Иштванович (рос.) 85, 798, 800, 828
Молнар Н.М. 580
Молотов В'ячеслав Михайлович 218, 226, 380
Монета (рос.) 254, 400
Морели (рос.) 266, 282
Мороз Микола Тихонович, Мороз Н.Т. (рос.) 83, 382, 412, 436, 492, 494, 680, 762, 774, 776, 778
Мункачи Степан Степанович (рос.) 472
Мюнніх Ференц, Мюнних (рос.) 418, 420
- Нагорная Надежда Федоровна (рос.) 294
Надай Юліус, Надай Юлиус Юлиусович (рос.) 35, 212, 292, 310
Надь Адальберт Гейзович (рос.) 588
Надь Імре, Надь Имрэ (рос.) 22, 56, 57, 164, 242, 244, 410, 418, 422, 426, 458, 504, 544, 780, 802
Надь Людвиг Иосифович (рос.) 632
Надь Людвиг 522
Надь Людвиг Калманович (рос.) 800, 802
Надь Міклош (Микола), Надь Николай (рос.) 69, 346
Надь Ференц 504
Насер Гамаль 22, 68, 182, 354, 358, 442, 444
Насуленко М., Насуленко Н.Я. (рос.) 76, 478
Науенко Степан Степанович 57, 356, 452
Немеш Иван Васильевич (рос.) 472
Неце Степан 558
- Никифорова З.Д. (рос.) 412
Нікітченко Віталій Федотович, Никитченко В.Ф. (рос.) 32, 58, 79, 162, 176, 188, 190, 214, 216, 222, 234, 250, 256, 264, 266, 276, 286, 292, 294, 302, 304, 310, 316, 322, 334, 338, 342, 344, 348, 350, 364, 366, 370, 372, 390, 408, 412, 452, 476, 480, 486, 492, 530, 568, 582, 592, 636, 642, 646, 656, 658
Носач Андрей Павлович (рос.) 472
- Овчинникова (рос.) 374
Огиенко (рос.) 318, 482
Огородник Зинаида (рос.) 408
Ольшовский (рос.) 274
Омелько Микола Тимофійович, Омелько Николай Тимофеевич (рос.) 45, 298, 300, 388
Онищенко Олександр, Онищенко Александр Игнатъевич (рос.) 48, 352, 446
Оноди Гейза Гейзович (рос.) 514, 586, 588, 706, 708, 748
Опришко Олексій Олексійович, Опрышко А. (рос.) 382, 412, 492
Оремус Арпад Калманович 82, 628, 630, 710, 750
Орехова Е.Д. (рос.) 10, 21, 22
Ормош Стефан, Ормош Стефан Иосифович (рос.) 81, 82, 598, 600, 616, 648, 650, 652, 660, 662, 688, 696, 698, 700, 730, 738, 740, 792, 806, 829, 830
Ормош (Мейгес) Єлизавета, Ормош (Мейгес) Єлизавета Иосифовна (рос.) 81, 600, 602, 616, 618, 648, 650, 662, 688, 696, 698, 730, 738, 740, 829
Ормош Марія, Ормош Марія Иосифовна (рос.) 81, 82, 598, 600, 616, 648, 650, 652, 660, 662, 688, 696, 698, 700, 730, 738, 740, 829, 830
Ормош Янош 35
Ормош, родина 82, 602
Орос 430
Орос Александр (рос.) 468
Орос 490
Ормош Иван Густавович (рос.) 292, 308, 332, 406, 514
Ормош Єлизавета 698

Осипов (рос.) 376, 462
Острянин Данило 61
Осубко-Моравський Е. 230
Охримович Василь Остапович 298, 388

Павленко І. 42, 44, 47, 50, 51
Павлович (рос.) 824
Пагіря Олександр, Pahirya Oleksandr
(англ.) 11, 21, 52, 496
Пайдич М. 488
Паламарчук 390, 400
Палко Юлиус (рос.) 346, 410, 412
Палфи (рос.) 522
Панасович А.А (рос.) 450
Панасюк А.І. 41, 452
Пап Василий (рос.) 168
Папирник Иосиф Иосифович (рос.) 530,
532
Папирник Михаил (рос.) 532
Пархоменко 306
Пархомовский Г.Д. (рос.) 240
Пасічний Петро 45
Паска Иосиф Иванович (рос.) 632
Паскевич Иван 37, 260
Пасса Андрей Петрович (рос.) 316
Пастеляк Иштван, Пастеляк Иштван
Иштванович (рос.) 84, 85, 780, 798,
800, 826, 827
Пастор Дюла 770
Паук В.В. 334, 516
Пейчи Федор Степанович (рос.) 588, 734
Пелюх Володимир, Пелюх Владимир
(рос.) 41, 388
Пердук Тібор, Пердук Тибор Дюлович
(рос.) 85, 798, 800, 828
Перл Хайм Сендерович (рос.) 530, 532
Петені Йозеф 198
Петервари Луиз див. Бекеши Лайош
Петровский А.І. (рос.) 272
Петросян А.Х. (рос.) 516
Петрунич Михаил Михайлович (рос.)
436
Пех Геза (Гейза) (Екхардт Геза) 620, 622,
638, 640, 644, 646, 702, 704, 742, 744,
766, 768, 770, 814, 816, 818, 822, 824
Пеца Елена Михайловна (рос.) 412
Пецко Ю.П. 41, 284, 398

Пигарь Адальберт (рос.) 276
Пилипенко (рос.) 626
Пилявский И.І. (рос.) 272
Піневзі Шандор, Пиневзи Александр
Карлович (рос.) 35, 342
Питерских В.А. (рос.) 332, 406, 514
Питкаляк (рос.) 172
Пиффер Степан Иванович (рос.) 324
Пичкарь Юрий Дмитриевич (рос.) 468
Підгорний Микола 66
Пій XII 620
Пікановський Володимир 49
Піос Андрій 35
Пірош Ласло, Пирош Ласло (рос.) 194
Пітовранов Євген Петрович, Питовра-
нов (рос.) 83, 656, 758
Піщанський Федор 77
Пронаї Пал 496
Плюснина (рос.) 306
Плюта Мечислав (рос.) 222, 254
Поваляев Микола, Поваляев Николай
(рос.) 48, 354
Повчи Иосиф Лайошович (рос.) 612
Подоляк (рос.) 308
Подрезов А. 48
Позднякевич Р., Позднякевич Р.І. (рос.)
57, 388
Поліщук Ф. 47
Пономарева Галина (рос.) 314
Попов Сергей Иванович (рос.) 236, 282,
402,
Попович Бейло (рос.) 474
Попович Дмитро Петрович 80, 586, 610,
742
Попович Іван, Попович Іван Павлович
(рос.) 35, 326
Попп Юрий (рос.) 474
Попюрканич Петро 35
Поростовский Иосиф Федорович (рос.)
180, 206
Починок Е.С. (рос.) 272
Приступа В.І. (рос.) 46, 390
Прокша Ференц (рос.) 254
Профус Петр Иванович (рос.) 802
Проців 47
Пустовалов Петр Степанович (рос.)
362

Пустош 458
 Пухов 472
 Пушкаш 374
 Пьюце Тібор, Пьюце (рос.) 194

 Радецкий Михаил Карлович (рос.) 428, 472
 Райк Ласло 67, 164, 220, 264, 418
 Райтмон (рос.) 280
 Раковци, родина 556
 Ракоші Матяш (Матяш Розенфельд), Ракоші Матяш (рос.) 32, 164, 166, 172, 192, 220, 224, 264, 324, 340, 418
 Рац Михаил (рос.) 634
 Ребеш 210
 Резнік Михайло, Резник Михаил Вениаминович (Резник М.Г.) (рос.) 240, 280
 Рейти К.К. (рос.) 784
 Решетов Микола Антонович, Решетов Н. (рос.) 222, 250
 Ривак Василь 46
 Ривак М., Ривак Н.С. (рос.) 46, 448
 Рильський Максим 61
 Риндин (рос.) 178
 Рогоза (рос.) 566
 Розман Ю., Розман Ю.Л. (рос.) 35, 488
 Рокосовський Костянтин Костянтинович, Рокоссовский (рос.) 218, 238, 298, 350, 352, 360
 Романюк Иван (рос.) 550
 Ронус А.М. (рос.) 450
 Рудаш Янош, Рудош Янош (рос.) 766, 770, 814, 824
 Руденко Микола 89, 160
 Руди (рос.) 318
 Рудинская Алла Андреевна (рос.) 300
 Рудов Петро Олексійович, Рудов (рос.) 83, 718, 756, 758
 Рудь (рос.) 542
 Русанов (рос.) 334
 Русин Петро, Русин Петр (рос.) 37
 Руснак (рос.) 542, 546
 Рутнянский Иван (рос.) 366
 Рыбак (рос.) 350
 Рыбаков (рос.) 824
 Ряшко (рос.) 532

 Сабо Васильева (рос.) 562
 Сабо Гейза (рос.) 690, 732
 Сабо Ласло 620, 640
 Сабов Г.Ф. (рос.) 706, 748
 Сабчук (рос.) 316
 Савка Иван Васильевич (Савка И.И.) (рос.) 276, 372, 374
 Савчук Прокопій Демидович 32, 79, 83, 174, 188, 190, 310, 316, 326, 342, 346, 370, 412, 524, 534, 564, 570, 580, 624, 652, 674, 714, 722, 758, 762, 804, 833
 Саладчак Людвиг Николаевич (рос.) 314
 Саланский (Соланский) Юлий Федорович (рос.) 554, 556
 Салаші Ференц, Салаша (рос.) 496, 498, 606, 620
 Самойленко Фирс Иванович (рос.) 362
 Сані Янош, Сани Янош Яношевич (рос.) 85, 798, 800
 Санітович В. 45
 Сарваш Бейла 208
 Сасько 374
 Свердлов Петро Якович, Свердлов Петр Яковлевич (рос.) 200, 262, 414, 482, 492, 582, 624, 634, 654, 678, 704, 714, 776, 835
 Свиаренко Трофим (рос.) 322
 Севбо Володимир Иванович, Севбо В.И. (рос.) 72, 168
 Сеглянич, родина 556
 Седлакович 706, 748
 Сейчи Александр Александрович (рос.) 598, 600, 602, 616, 618, 648, 650, 652, 660, 662, 688, 696, 698, 700, 730, 738, 740
 Сейчі Барнабаш, Сейчи Барнабаш Александрович (рос.) 81, 598, 600, 616, 648, 650, 660, 662, 688, 696, 698, 700, 730, 738, 740, 829
 Сейчі Шандор 82, 829, 830
 Селюх Иван Семенович (рос.) 544
 Семан Мария Андреевна (рос.) 558
 Сенци Кароль Эмерихович (рос.) 556
 Сенченко Иван Юхимович, Сенченко И.Е. (рос.) 58, 268
 Сергеев (рос.) 224, 232
 Середа В.Т. 10, 16, 21, 22

- Серенчиш Янош Яношевич (рос.) 504, 506, 796, 798
- Серов Іван Олександрович, Серов І.А. (рос.) 10, 11, 26, 70, 278, 386, 424, 426, 440, 574
- Сидоровы (рос.), родина 556
- Сич О. 54, 124
- Сіладі Ласло, Селади (рос.) 422
- Скворцова М.М. 71, 212, 396
- Скубенич Степан 432
- Сливка Василь, Сливка Василій (рос.) 32, 178
- Слуцький Олександр Борисович, Слуцький А.Б. (рос.) 58, 270
- Смолій В. 43, 113
- Соколов Юрій Дмитрович 412, 444, 832
- Соколови, родина 444
- Соколовський Олексій Никанорович, Соколовский А.Н. (рос.) 242, 244, 278, 280
- Сокур М., Сокур Н.С. (рос.) 48, 332
- Соланский (Саланский) Федор (рос.) 556
- Солич (Надь) Іевген (Евгеній) (рос.) 556, 558
- Солич (рос.), родина 556
- Солич Андрей Андреевич (рос.) 556
- Соломонко Іван, Соломонко Іван Васильевич (рос.) 35, 342
- Солончак Мар'ян 72
- Сотмарі Ендре, Сотмарі Эндре Франтишекович (Франтишевич) (рос.) 80, 584, 608, 740
- Спивак (рос.) 272
- Ставецкий (рос.) 338
- Стагора Жигмунд Жигмундович (рос.) 802
- Сталін Й.В., Сталин І.В. (рос.) 24, 28, 30, 40, 59, 62, 63, 67, 71, 72, 86, 164, 168, 224, 226, 228, 230, 236, 242, 244, 288, 332, 360, 444
- Старовойтов (рос.) 190, 276, 428
- Шташевський Дмитро Миколайович, Шташевский (рос.) 58, 270
- Стегура В.В. 516
- Степанов (рос.) 572, 588, 596
- Стесенко Никита Родионович (рос.) 352
- Стефан Людвиг (Людвикова) 560
- Стикалін Олександр, Стыкалин А.С. (рос.) 9, 10, 21, 22, 23, 55, 86, 87
- Стойка Олександр 312
- Стояї Д. 606
- Стус Василь 89
- Стяжкіна О. 51, 121
- Сулінчак Василь Йосипович, Сулінчак (рос.) 36, 304, 306, 833
- Сурков Микола Васильович, Сурков Н. (рос.) 536, 624, 652, 714, 718, 756, 804, 812, 835
- Сюч 376
- Таді Ф., Тади Ф.Л. (рос.) 32, 180
- Тарасенко Василь Якимович, Тарасенко (рос.) 71, 402, 832
- Тарканій Іосиф Іосифович (рос.) 316
- Темерев (Теметив), Темерев (рос.) 33, 188, 210
- Теребеші Олександр Олександрович (рос.) 710, 712, 752
- Теребеші Юлій Олександрович (рос.) 710, 712, 750, 752
- Теренди Юрій (рос.) 264
- Терлецький Тадей 45
- Терпак (Тирпак) Йосип, Терпак Іосиф (рос.) 41, 274
- Тидир Андрей Андреевич (рос.) 532
- Тимко 410, 412
- Титов Віталій Миколайович, Титов В.Н. (рос.) 250
- Тихий Олекса 77
- Тихонов Павло Павлович 51, 528, 536, 572
- Тищенко Трохим Петрович, Тищенко Трофим Петрович (рос.) 244, 288, 762
- Тілді Золтан 164
- Ткаченко 276
- Ткаченко Леонід 57
- Ткачов Анатолій Федорович, Ткачев (рос.) 266
- Товт Георгій Георгієвич (рос.) 560, 562
- Товт Маргіта 560
- Товт Миколай Николаевич (рос.) 260
- Товт Тіберій, Товт Тиберій Андреевич (рос.) 82, 630
- Товт Томаш 750, 766, 768, 814, 816, 822

- Товт Янош Яношевич 85, 518, 798
Токач, родина 556
Томчани (рос.) 518
Тот Тамаш, Тот Томаш (рос.) 618, 622, 638, 640, 644, 702, 704, 742, 744, 818, 822
Тот Иштван, Тот Иштван (рос.) 638, 644, 702, 744
Тот, родина 556
Трамбола 374, 490
Трояк Микола Захарович, Трояк (рос.) 414, 482, 524, 588, 624, 652, 714, 755, 774, 804, 835
Туба Михаил Михайлович (рос.) 372
Турецкий (рос.) 210
Туровці Ференц, Туровцы Ференц Ференцевич (рос.) 82, 792, 806, 808, 810, 812
Турок Юрий Васильевич (рос.) 184, 212
Турук (рос.) 332
- Уйлаки (рос.) 410
Ульбріхт Вальтер, Ульбрихт (рос.) 232
Урган Вера (рос.) 470
- Фабіян Андрей Андреевич (рос.) 340
Фабрин Дюла Дюлович (рос.) 522
Файнер С.С. 398
Фаркаш Володимир (Ласло), Форкош (рос.) 420
Фаркаш де Кішбарнак Ференц 52
Фаркаш Михайло 420
Фарук І. 354
Фастовский Марк Иосифович (рос.) 238
Фединець Олександр Васильович, Феденец (рос.) 37, 306
Федор Клара Иосифовна (рос.) 520
Фекете (рос.) 274
Фельдвари Рудольф Федорович (рос.) 788, 790
Фельдвари Федор Федорович (рос.) 788
Фенцик Степан, Фенцик (рос.) 508, 510
Фердинанд V 258
Фильцер Иван Юльевич (рос.) 172
Фіалко Золтан, Фіалко Золтан Юльевич (рос.) 82, 628, 630, 710, 750
Філеп Олена, Філеп Олена Карловна (рос.) 82, 628
- Фінкель М., Фінкель М.Ш. (рос.) 60, 288, 396
Франко Иван Якович, Франко Иван (рос.) 184
Франц Йосиф I 496
Фрізман (Фрідман) Леонід Генріхович, Фризман Леонид Генрихович (рос.) 59, 236, 238, 282
Фролков 65
Фурцева Катерина Олексіївна, Фурцева (рос.) 380
- Хамазюк И.В. (рос.) 654, 660, 758
Харитонов 65
Хацкилевич 63
Хічій Остап Федорович, Хичий (рос.) 170
Хмельницький Богдан 446
Хованец (рос.) 374
Хоменко І. 47
Хорти див. Горті Міклош
Хосберггор Франц Францович (рос.) 474
Хрущов Микита Сергійович, Хрущов Н.С. (рос.) 8, 22, 23, 24, 28, 29, 56, 66, 73, 74, 80, 86, 87, 89, 143, 145, 157, 164, 218, 226, 228, 278, 380
- Цап Иосиф (рос.) 366
Цибуляк 44
Циглер Омелян 34
Циклер (Чигояс) Ленин (рос.) 202, 204, 318, 320, 482
Циклер Рудольф 202
Цимбал Тихон Степанович (рос.) 358
Цираки А.С. (рос.) 488
Цуканов Л.А. (рос.) 354
Цукрук Степан 61
Цуперяк (рос.) 324
Цыглер Емельян Емельянович (рос.) 368, 370
- Чабан Іван 46
Чабі Дьєрдь 56
Чаловка Иван Юрьевич (рос.) 436
Чанка (рос.) 516
Чейке Ибоя Людвиговна (рос.) 314
Чекаля И.В. (рос.) 516
Ченгери Густав Густавович (рос.) 728

- Червоненко Степан 35
 Чердер Корнелий Юрьевич (рос.) 182, 208, 404
 Черепаня И.В. (рос.) 344
 Черманек див. Кадар Янош
 Чернов 342, 368, 370
 Чернышева (рос.) 346, 410
 Черняков Марк Владимирович (рос.) 246, 288
 Черпак 582, 714, 776
 Черяпкин (рос.) 382
 Чигояс Ленин (рос.) див. Циклер Ленин
 Чонгери Густав Густавович (рос.) 686
 Чонтош Ержебет, Чонтош (Чонгош) Ер-
 жибет (рос.) 772, 824
 Чубатый (рос.) 298
 Чупик 490
 Чуча Юрий (рос.) 208
 Чучка Людвіг, Чучка Л.П. (рос.) 32, 178, 206
- III. Тот Йозеф, Эш-Товт (рос.) 456**
 Шандор Ласло 506
 Шаркань Л.Л. 706, 748
 Швайгер Володимир, Швайгер Владимир
 Андреевич (рос.) 72, 358
 Швайгер В.А. 290
 Шевцов (рос.) 678, 804
 Шевченко Т.Г. 60, 272
 Шелест Петро 56, 162
 Шепілов Дмитро Трохимович, Шепилов
 (рос.) 380, 442
 Шерегей Евгений Миронович (рос.) 324
 Шерегий Золтан (рос.) 570, 576
 Шилин (рос.) 676
 Шипе Имре (рос.) 264
 Шипош Гаврило, Шипош (рос.) 630
 Шитик (рос.) 306, 308
 Шитов 372
 Шифф Тамаш (Томаш) (рос.) 766, 770, 814, 824
 Шихман Арон Эммануилович (рос.) 360
- Шлюко 254
 Шофер Гития (рос.) 314
 Шпак Д.О. 27, 96
 Шрицик Андор (рос.) 222, 254
 Штайнгибел Федор Эдуардович (рос.) 358, 546
 Штефанець Юрій, Штефанець Юрий
 Юрьевич (рос.) 41, 212, 306
 Шугалиева (рос.) 428
 Шулер 410
 Шульженко Борис Сергійович, Шуль-
 женко Б.С. (рос.) 604, 626, 634, 642, 648, 658, 674, 678, 835
 Шуман Вольфганг (рос.) 224, 232
 Шумук Данило, Shumuk Danylo (англ.) 39, 49, 109, 119
- Щербак 478**
 Щурат 64
- Эделштайн Пинкас (рос.) 564
 Эделштайн Тибор (рос.) 564
 Эндревди (рос.) 510
 Эндрик (рос.) 506
- Югас (рос.) 374**
 Югас И.Ф. (рос.) 600
 Юрак В.В. (рос.) 540
 Юровский (рос.) 190, 200
 Юсевич 64
 Юферев (рос.) 676
 Юхимович С. 734
- Яблонський Леонід 448**
 Яковлев 672
 Якунін Леонід 77
 Ямпольський Л., Ямпольский Л.М. (рос.) 59, 272
 Янів І. 77
 Ярецкий Василий (рос.) 490
 Ярмоловский Петр (рос.) 218, 220
 Ярослав С.Ю. (рос.) 390

Névmutató

- Abakumov Viktor Szemjonovics 735
Ábrahám 409, 411
Agejev 593
Akkerman 471
Albert Mária 571, 575
Alekszandrovna Marina Irina 559
Anderson Benedict 94
Andor Tivadar 435
Andráskó Vazul 437
Antal Fjodor Ivanovics 341
Antalovszkij 181
Antonov Alekszej Innokentyjevics 219
Antonyenko 147
Arany Etella Erzsébet 521
Averin 411
- Babics B.** 135, 679
Babijevszkij 119, 387
Babita József 167
Bácskai János 153, 793, 807, 809, 811, 813
Baganyec 551
Bak Tivadar 797,
Balázs József 149, 513, 525, 595, 629, 707,
747
Balázs Lajos 595, 597, 627, 629, 707, 709,
747, 749
Balla László 49, 505, 507, 525
Balla S. S. 579, 581
Balog (református lelkész) 521
Balog András 667, 673, 675, 677
Balog Béla 635
Balog Fjodor [Tivadar] 671, 673, 677
Balog Vaszilij [László] 667, 669, 671, 673,
675, 677
Balogh László 771, 825
- Bandera Sztjepan 123, 299
Barna 108, 277
Barta Tibor 491
Bartók Sándor 265, 267, 281, 283
Bartos István 165
Basanyi A. I. 323, 329, 399
Bazilevics Sz. E. 130, 449, 451
Bazsan Oleg 95, 96
Becalel Magdolna 753
Beke Lászlóné 561
Beke Vera 561
Békés Iván Sztepan 555
Békesi Béla 771, 825
Békesi Lajos 555
Beleckaja 235, 397
Belej Ivan Petrovics 111, 515
Belij 635
Bellezza Simone 127, 144
Beloj Ja. 623
Belovics 375
Bencsik Sándor 561
Bendovszkij Gavril 148
Benkó Lajos 437
Bereczki 423
Berezovcsuk M. 169
Berija Lavrentyij Pavlovics 735
Berner V. T. 116, 389, 405
Bethlen István 497
Bezsinec Anna 535
Bezsinec Mária 535
Bicskov Alekszandr 335, 407
Bindász Sándor 171, 173
Birkin V. 147
Bodnár Tivadar 435
Bogacz Zdzislaw 217, 247, 249

Boguszlavac 117
 Bojko P. 115
 Bokov 333, 515
 Boldarev 191
 Bolgyin 201, 493, 653, 665
 Bondarenko 415, 525, 573
 Bondarenko Alekszej Petrovics (népművész)
 245
 Brezenovci Feri 787, 789
 Brezsnyev Leonyid Iljics 143
 Brody Andrej 185
 Brug 387
 Bubrjak 203, 205
 Bucsak Vaszilij Antonovics 111, 317
 Buda Tivadar 105, 311
 Budai László 149, 150, 619, 637, 639, 641,
 645, 647, 657, 701, 703, 705, 713, 741,
 743, 745, 767, 769, 771, 775, 815, 817,
 819, 823, 825
 Buday Béla 150, 619, 621, 637, 639, 641,
 645, 647, 701, 703, 741, 743, 767, 769,
 771, 815, 817, 819, 823, 825
 Buga Emma 203, 319, 321
 Bukovics Zoltán A. 109, 341
 Bulah Varvara Vasziljevna 361
 Bulahovszkij Leonyid Arszenyjevics 128,
 271
 Bulganyin Nyikolaj Alekszandrovics 219,
 231, 361
 Bundás Erzsébet 102
 Burunov 134
 Buzij Lajcsi 549
 Buzinka 601

 Cap József 367
 Cibuljak 114
 Cigler Jemeljan Jemeljanovics 104, 369
 Cikler-Csigojasz [Czigler–Csigolyás] Lenin
 203, 205, 319, 321, 483
 Cikler-Csigojasz [Czigler–Csigolyás] Rudolf
 203
 Cimal Tyihon Sztjepanovics 359
 Ciráki A. Sz. 489
 Cukanov L. A. 355
 Cukruk Sztjepan 131
 Cuperjak 325
 Csaban Ivan 116

 Csabi György 126
 Csalovka Ivan Jurjevics 437
 Csanka 517
 Csejke Ibolya 315
 Csekal I. V. 515
 Csengeri Gusztáv 687, 729
 Cserder K. Ju. 183, 209, 405
 Cserepanya I. V. 345
 Cserjapkin 383
 Csernisova 347, 411
 Csernov 343, 369, 371
 Csernyakov Mark Vlagyimirovics 245, 289
 Cserpak 583, 713, 777
 Cservonyenko Sztjepan 104
 Csontos Erzsébet 771, 825
 Csubatij 299
 Csucsá Jurij 209
 Csucska Lajos P. 102, 179, 207
 Csupik 491

 Dabizsa Vaszilij Kalisztratovics 361
 Dagulics Ju. I. 211
 Dakov Julij Sztjepanovics 795
 Dancs Je. I. 323, 325, 329, 399
 Dancs Károly 491
 Dankó (tanár) 309
 Dankó József 471
 Danyilsuk Ja. 147
 Dávid 601
 Davidov M. 565
 Deák Ferenc 155, 156, 801
 Deák Tivadar 315, 331
 Dede László 116
 Dejnicsenko 537, 581
 Dékán István 195
 Dementyev Mihail Ivanovics 239, 283
 Demik 114
 Dénes Iván 753
 Dénes Mária 753
 Dénes Miklós 751, 753
 Deo Sztjepan 557
 Derkanics 179, 211
 Derman I. G. 241
 Devri N. A. 285
 Ditjuk V. M. 331
 Dmitrijev 381, 383
 Dobra 771

Dobson Miriam 111
 Dóka György 563
 Dóka Györgyné 563
 Dolin 603, 647, 659, 679, 703, 713, 761
 Dolinko Sztjepan Jurjevics 369
 Donáth Ferenc 459, 781
 Dori János 148
 Druker Gers Jozsifovics 299, 301
 Dubenko Nyikolaj 118
 Ducsinszkij M. I. 487
 Dudás István 151, 615, 691, 693, 695, 737
 Dudás Tivadar 149, 511
 Dudinszky Ernő 791, 793
 Duliskovics Jevgenij Alekszandrovics 313, 315
 Dunajevszkij P. V. 131, 273
 Dunyevics Albin Gyemjanovics 363
 Dupka György 97

ECKEL Gerhard 225
 Edelstein Pinkász 563
 Edelstein Vaszilij Jevgenijevics 563
 Edelstein Tibor 563
 Egresi József 104, 369
 Eisenhower Dwight D. 169, 361
 Ejszmont Mihail Arhipovics 439, 475
 Endrédi 509
 Endrik 507
 Engels Friedrich 807
 Erves [Eróss] János 503

Fábrián Andrej Andrejevics 341
 Fábri Gyula 521
 Fajner Sz. Sz. 399
 Farkas Ferenc kisbarnaki 122
 Farkas Mihály 421
 Farkas Vladimir 421
 Faruk I. 355
 Fasztovszkij Mark Jozsifovics 239
 Fedinecz Sándor 107, 307
 Fekete 275
 Fenczik István 509
 Ferenc József 497
 Fialkó Zoltán 153, 629, 631, 709, 749
 Filcer Ivan Juljevics 171
 Filep Jelena 153, 629
 Finkel I. S. 130, 291, 397

Fodor Klára 519
 Földvári Rudolf 789, 791
 Földvári Tivadar 789
 Franco Francisco 221
 Franko Ivan Jakovics 185, 449
 Frizman Leonyid Genrihovics 129, 237, 283
 Frolko 135
 Furceva Jekatyerina Alekszejevna 381

Gábri Mihály 195
 Gádor Tibor 151, 571, 577, 579, 581, 611
 Gaj Bendet 139
 Gajdos 773
 Gajdos Béla 105, 327, 335, 407
 Galambos 179, 689, 733
 Gapejev Anatolij Fjodorovics 553, 565
 Garagonics 171
 Gáspár Anna 719
 Gaudacs (Hudacs) Iván 141, 433
 Gavrilszenko Mihail 148
 Géczy 503
 Gecse Endre 155, 156, 801, 826
 Gendej Vaszilij Vasziljevics 711, 761
 Gerbics Mihail 489
 Gercman (Herzman) Sz. M. 130, 273
 Gere 417, 457
 Gere Tivadar 105, 327
 Gerebics Mihail 489
 Gerei Károly 535
 Gerei Pál 535
 Gerencsuk Sz. I. 487
 Gerlei József 771, 825
 Gerő Ernő 101, 171, 265
 Gerő Gyula 105, 293, 309, 333, 515
 Gerskovics M. G. 291, 405
 Gerstein M. P. 130, 291, 405
 Gerzsenyi Sándor 439
 Gevon Gergő 223, 255
 Gimes Miklós 154, 781
 Girnik 449
 Gladkov P. 735
 Gleb V. V. 689, 731
 Glivka Jelena 213
 Gnap 261
 Gnoinnski Alekszandr Alekszandrovics 255, 401
 Gódor Tibor 151

Gozdak 333, 407, 513
 Gojsz S. G. 581
 Golatyin 659
 Golovko Alekszandra Jefimovna 469
 Gomulka Wladyslaw 92, 98, 183, 219, 229,
 235, 239, 247, 249, 273, 301
 Gordacsenko N. I. 549
 Gordijcsuk Szergej 96
 Göncz Árpád 14, 801
 Grabar 116
 Granville Johanna 90
 Grecsuha Mihail 136
 Gredzis Nyikolaj 301
 Greny József 223, 255
 Grevcov 247
 Gricsak Ju. 114
 Grigorjev Anatolij Ivanovics 173, 223, 257,
 267, 277, 287, 293, 303, 337, 343, 349,
 365, 371, 385, 393, 453, 477
 Grincsesko Alekszandr Markovics 241
 Grincsenko Nyikolaj Ivanovics 361
 Grisanov 133
 Griscsenko Nyikolaj Ivanovics 361
 Grisin 134
 Grotewohl Otto 231
 Grusevszkij Mihail 447
 Grünwald Vilmos 155
 Gubanova 491, 493
 Guljanyics 191, 193
 Guminyovics Sztjepan 447
 Guta 471
 Guzsov 649
 Gyemko Marija Andrejevna 535
 Gyemko Vlagyimir Mihajlovics 533, 535
 Gyemsin Ilja Ivanovics 429
 Gyenyikin 379
 Gyerzsaljuk Nyikolaj 96
 Gyurkó I. Ju. 169
 Gyurkó Miklós 169
 Gyurkov Imre 709, 711, 749, 751
 Gyüre Éva Fjodorovna 375

Hackilevics 133
 Halli József 413, 415
 Hamazjuk Illarion Vasziljevics 655, 661, 759
 Hanzséros Jenő 555
 Haritonov 135

Hárs István 195, 199
 Hernádi Zoltán 325
 Heszberger Ferenc 473
 Hetman Mária 413
 Hicsij Osztap Fjodorovics 169
 Hitler Adolf 443
 Hmelnyickij Bogdan 447
 Hofman Ervin 102, 285
 Holender 102, 187, 211
 Homenko I. 117
 Homoki Lajos 139, 347
 Homonnai 108
 Hornok 509
 Hornyák Margarita Ivanovna 535
 Horthy Miklós 497, 607, 683, 725
 Horvát (kommunista) 325
 Horvát István 597
 Horváth Gyuri 325, 329
 Horváth Iván 535
 Horváth Iván 535
 Horváth Miklós 17
 Hovanec 375
 Hruscsov Nyikita Szergejevics 14, 92, 93,
 97, 98, 126, 136, 150, 157, 160, 219, 227,
 229, 381
 Hulivatij Jakov Trofimovics 357
 Husznai 491

Ignatko Ivan Mihajlovics 181, 207
 Ilcsik Alekszandr Alekszejevics 561
 Ilkanics Akakij Georgijevics 149, 507, 509,
 521, 525, 587, 705, 745
 Illés József 151, 615, 691, 693, 695, 713, 737
 Illinyi Lajos 795
 Ilosvai Imre 149, 503, 505
 Imrédy Béla 607
 Iocentruk Gruja 255
 Ipatov Alekszej Alekszandrovincs 187, 201,
 343, 345, 349, 525, 573, 577, 623, 649,
 653, 777
 Iriscsák Tivadar 547
 Iván András 633
 Ivanova 317
 Ivanyo Vaszilij Szemjonovics 309
 Iwanicki Janek 275

Jablonszkij Leonyid 449

Jakovlev 673
 Jakunyin Leonyid 148
 Jampolszkij L. M. 129, 273
 Jánosi Ferenc 781
 Janov I. 147
 Jareckij Vaszilij 493
 Jarmoowski Pjotr 219, 221
 Jaroszlav Sz. Ju. 391
 Jelcin, Borisz 14
 Jerem István 153, 629, 631, 633, 709
 Jermolenko 134
 Jevdokimov 813
 Jozefi Mihail 353
 Juferev 677
 Juhász 377
 Juhász I. F. 601
 Juhimovics Szemjon Petrovics 735
 Jurak V. V. 541
 Jurovskij 191, 199
 Jusznyevics 134

 Kacanics Jurij 102, 177, 209
 Kádár János 92, 95, 110, 137, 141, 151, 154,
 341, 419, 421, 425, 457, 461, 571, 673,
 823
 Kaganovics Lazar Mojszejevics 219, 227,
 229, 381, 539
 Kalasnyikov Szergej Grigorjevics 443
 Kalinov 309
 Kalinovics Vlagyimir Ivanovics 449, 451
 Kampo Andrej Ivanovics [Kampy András]
 107, 389, 397, 451, 509, 511
 Kapitán Larisza 96
 Kapuin Eduárd 619
 Kardasev 593
 Karetnyikov I. 96
 Karpenko 541
 Katrenko Szeptlana 106
 Katyerinjuk Nyikolaj Alekszejevics 543, 549,
 551
 Kébeles Iván I. 105, 335, 515
 Kékesi Bálint 165
 Kékesi Elek 165
 Kékesi József 325
 Kékesi Lenke 517
 Kékesi Nándor 517, 733
 Kemdi Erneszt [Ernő] 635

 Kerekes 519
 Kern Iván 545
 Kertész Júlia 561
 Kertész Lajos 687, 729
 Kiderij Jurij 437
 Király László 105, 335, 515
 Kiricsenko Alekszej 119
 Kirn Miklós 547
 Kirov Szergej Mironovics 515
 Kis 417
 Kis József 103, 153, 717
 Kivári József 795, 797
 Klapek Gábor 341, 391, 705, 707, 713, 747,
 795
 Klein Éva 533
 Klein Zoli 563
 Klim Mihail Azlhejevics 563
 Kljap Júlija Vasziljevna 321
 Kljucsenko Gyenyisz Mihajlovics 363
 Kobal 413
 Kobol Jurij Mihajlovics 185
 Kohn Sanyi 413, 415
 Kohn (Herskovics) Szidónia 533
 Kohn György 533
 Kohut T. K. 142, 449
 Kokorin Je. 133
 Kokotajlo R. R. 275, 403
 Koljada M. M. 453
 Komlósi 169
 Komor Laci 415
 Komosi L. 691, 733
 Kondi Mihály 126
 Kondics István 103, 153, 717, 719
 Kondics József 719
 Kononyenko 805
 Konovalec Jevgenyij Mihajlovics 379
 Konyev Ivan Sztjepanovics 219
 Kopácsi Sándor 419, 459, 781
 Koppel 649
 Korobkin 205, 319, 321
 Korodini Angyal 539, 541, 543, 545, 547,
 549, 551
 Kosz-Anatolszkij Anatolij Ioszifovics 129,
 447
 Koszik Jurij Jurjevics 183, 185, 213
 Koto Jelena 439
 Kotyenec Sztjepan Ivanovics 107, 369

Kovács 465
 Kovács (kommunista) 335
 Kovács Adél Karlovna 559, 561
 Kovács Antal 633
 Kovács István 103, 153, 717
 Kovács Iván 435
 Kovács Károly 265
 Kovács Margarita 553
 Kovács Rózsa 639, 647, 701, 743, 769, 771,
 819, 823
 Kovács Zoltán 151, 615, 691, 693, 695,
 737
 Kovács Zoltán (református lelkész) 633
 Kovtonyuk 133
 Kowalec Broniszlav 219
 Kozacsok Jaroszlav Viktorovics 115, 297,
 301, 381
 Kozar Dmitrij Vasziljevics 105, 345, 515
 Kozar Ivan Vasziljevics 105, 345, 515
 Kozlov Vlagyimir 144, 156
 Kozodoj 142, 443
 Krasznova 717, 719
 Kravcov 345, 515
 Krelik Ivan Jurjevics 471
 Krikun Szerafim Ivanovics 173, 223, 249,
 267, 303, 311, 317, 343, 349, 365, 371,
 385, 407, 415, 437, 439, 493
 Krilov 537
 Kripjakevics Ivan Petrovics 131, 447, 832
 Krivijak 411
 Krupcsinszkij 377
 Kuc Ivan Karlovics 427, 463, 465, 467
 Kucsák Vaszilij 105
 Kucsler Ferenc 771
 Kuk Vaszilij 112, 299
 Kulakov A. 147
 Kulcsár Menyhért 511
 Kulsrinova Nafisza Majdarovna 413
 Kun Lajos 139, 435
 Kun Ludvigova 535
 Kun Tivadar 139, 435
 Kuscsan 104, 435, 437
 Kusnyir Vaszilij 106, 107
 Kuti Lajos 107, 315, 331
 Kuzmuk 331
 Kuznyecov Ny. 735
 Lagunov Alekszandr Szamojlovics 130, 241,
 281
 Lambrecht Miklós 767
 Lapge Helga 225
 Larkov 411
 Laskarjov Vagyim Jevgenyevics 441, 443
 László József 105, 327, 333, 335
 László Zoltán 519
 Lautner 126
 Lavrevec Alekszandr Alekszandrovics 437
 Lavrinec Árpád 307
 Lavrinec Zsuzsanna 435
 Lavruhin 431
 Lazorenko Anatolij 127
 Lebovics 435
 Lefler 146, 489
 Lejkó Sándor 467
 Lelekács Miklós 142, 169, 833
 Lendvai 309
 Lengyel István 511
 Lenin Vlagyimir Iljics 227
 Lenkavszkij Sztjepan 123
 Lenyik V. 123
 Leontyev Ivan 128
 Jablonszkij Leonyid 447
 Lesko Etella 561
 Levcsuk Jeremej Lazarevics 102, 179
 Levin Sz. B. 247, 395
 Levke Árpád 181, 211
 Levko Mihail Vasziljevics 343
 Levsenkov 167
 Litak Pavel Ivanovics 102, 323, 325, 329, 399
 Litvinov Szergej Prohorovics 187, 201
 Lizák Pál 437
 Lóczi János 423, 425
 Losonczi Béla 767, 769, 771, 815, 823, 825
 Losonczy Géza 459, 781
 Lubán Mária 469
 Lucsinszkij Pavel 116, 117, 335, 379, 399
 Ludvig István 561
 Lugovoj 118
 Lukács Dmitrij Jurjevics 297
 Lukács György 459
 Lukasenko N. L. 391, 401
 Lukjanyenko Levko 159
 Lunyov Konsztantyin Fjodorovics 645, 657
 Lvovszkij Jaroszlav 115

Makoveckij Nyikolaj Jakovlevics 359
 Malenkov Georgij Makszimilianovics 381
 Maléter Pál 140, 154, 781
 Malij 129
 Malin V. Ny. 15
 Mandrisora Jelena 551
 Manfridi Antal 539, 541, 545, 547, 549
 Manfridi Gáspár 541, 543, 547, 549
 Manfridi Károly 543
 Manfridi Lajos 539, 547
 Mao Ce-Tung 307
 Marcinisina 179, 211
 Marczenko Pjotr 135, 148
 Margitics Vlagyimir 148
 Margulisz I. Je. 141, 333, 401
 Marina Irina Alekszandrovna 559
 Markli M. I. 275
 Markov 487
 Markovics Miroszláv 563
 Markovics Péter 411
 Márkus 601
 Martiglioni István 547
 Martinyenko Jevgenyij Vasziljevics 363
 Masinsztkij 449
 Matej Lojs 102, 177, 209
 Maticsinec Ivan Mihajlovics 309
 Matij Alekszandr Alekszandrovics 467
 Matij Mihail 435
 Matij Stefan 139, 435
 Matruk 461
 Matvejev 331, 345, 401
 Mátyás Irina 96
 Medve Miklós 153, 793, 807, 809, 813
 Megyin Alekszej Ivanovics 199
 Meizelsz [Meisels] István 501
 Meizelsz [Meisels] Márta 501
 Meizelsz Vazul Ludvigovics [Meisels László]
 501, 503, 517
 Melnik Jevgenyij 148
 Melnyikov 379
 Mencsik 171
 Mendjukov 219
 Mesko Vaszilij Andrejevics 551
 Mészáros Lajos 103, 467, 469
 Meziv I. I. 581
 Micsin 399
 Mihajlenko V. 147
 Mihajlik Jurij 111, 213, 309
 Mihajlovics Sz. I. 705, 747
 Mihnyenko Pjotr Kononovics 361
 Mikojan Anasztasz Ivanovics 219
 Milován Sándor 151, 615, 691, 693, 695, 737
 Mindák István 511
 Mindszenty (Pehm) József 150, 619, 621,
 637, 645, 669, 701, 741, 769, 819
 Misina 317
 Mitrovci I. A. 581
 Modzolevszkij 813, 825
 Mojszejenko 137
 Moldován András 473
 Molnár József 139, 435
 Molnár László 155, 156, 799, 801, 828
 Molnár N. M. 581
 Molotov Vjacseszlav Mihajlovics 219, 381
 Monori László 265, 267, 281, 283
 Monyeta 255, 401
 Moreli 267, 283
 Moroz Nyikolaj Tyihonovics 154, 385, 415,
 437, 439, 493, 495, 681, 765, 775, 777,
 779
 Movszejev Szergej Artyomovics 247
 Munkácsi István 473
 Münnich Ferenc 419
 Nádai Gyula 105, 211, 213, 293, 311
 Nagornaja Nagyezsda Fjodorovna 295
 Nagy 417
 Nagy Adalbert 589
 Nagy Imre 91, 98, 126, 127, 154, 155, 165,
 243, 349, 411, 421, 423, 425, 459, 545,
 781, 803
 Nagy Lajos 521, 633, 801, 803
 Nagy Miklós 139, 347
 Nasszer Gamal abd-el 91, 138, 183, 355, 359,
 443
 Naszulenko Ny. Ja. 146, 481
 Naumenko Sztjepan Sztjepanovics 127,
 357, 451
 Necze Sztjepan 559
 Nehru Dzsaváharlál 823
 Nemes János 473
 Nickelsburg László 771
 Nixon Richard 823
 Noszacs Andrej Pavlovics 471

Nyikiforova Z. D. 413
 Nyikitscenko Vitalij Fedotovics 101, 128,
 150, 163, 177, 187, 191, 213, 217, 223,
 235, 249, 257, 265, 267, 277, 287, 293,
 295, 303, 305, 311, 317, 323, 335, 339,
 343, 345, 349, 351, 365, 367, 371, 373,
 393, 409, 415, 453, 477, 481, 487, 493,
 531, 569, 581, 593, 637, 641, 647, 657,
 659
 Ogienko 319, 483
 Ogorodnyik Zinaida 409
 Ohrimovics Vaszilij Osztapovics 299, 389
 Olszowski 275
 Omelko Nyikolaj Tyimofejevics 115, 297,
 299, 301, 389
 Ónodi Géza 513, 589, 707, 747
 Onufrienko 791
 Onyiscsenko Alekszandr Ignatyevics 117,
 353, 445
 Oprisko Alekszej Alekszejevics 383, 415,
 493
 Orémusz Árpád 153, 629, 631, 709, 749
 Ormos Erzsébet 152, 601, 603, 615, 617,
 649, 651, 653, 663, 687, 695, 697, 699,
 731, 737, 739, 829
 Ormos István 152, 153, 599, 601, 615, 617,
 649, 651, 653, 661, 663, 663, 687, 695,
 697, 699, 731, 737, 739, 793, 807, 829,
 830
 Ormos Iván 105, 293, 309, 333, 407, 513,
 515
 Ormos Mária 152, 599, 601, 615, 649, 651,
 653, 661, 663, 687, 695, 697, 699, 731,
 737, 739, 829, 830
 Orosz 431, 433, 491
 Orosz Sándor 469
 Oszipov 377, 463
 Osztrjanyin Danyilo 131
 Ovcsinnyikova 375
 Öcsák Bertalan 469
 Pajdics M. 489
 Pahirya Olekszandr 17
 Palamarczuk 391, 401
 Pálfi 521
 Palkó 347, 411, 413
 Panaszjuk A. I. 110, 451
 Panaszovics A. A. 451
 Pap Vaszil 167
 Papirnyik Joszif Joszifovics 533
 Papirnyik Mihály 533
 Parhomenko 307
 Parhomovszkij G. D. 241
 Paszicsnij Pjotr 114
 Pászka József 633
 Paszkevics Ivan 106
 Passza Andrej Petrovics 111, 317
 Pasztellák István 155, 156, 781, 799, 801,
 826, 827
 Pásztor Gyula 771
 Pauk Vaszilij Vasziljevics 335, 515
 Pavlovics 825
 Peca Jelena Mihajlovna 413
 Péch Géza 619, 621, 639, 641, 645, 647, 701,
 703, 743, 767, 769, 771, 815, 817, 823,
 825
 Pecko Ju. P. 110, 285, 399
 Pécsi Tivadar 589, 733
 Peljuh Vlagyimir 110, 389
 Perduk Tibor 155, 156, 799, 801, 828
 Perl Haim Szenderovics 533
 Petényi József 199
 Petroszjan A. H. 515
 Petrovskij A. I. 273
 Petrunyics Mihail Mihajlovics 437
 Picskár Jurij Dmitrijevics 467
 Piffer Sztjepan Ivanovics 325
 Pigár Adalbert 277
 Pikanovszkij Vlagyimir 118
 Piljavszkij I. I. 273
 Pilipenko 627
 Pinevzi Sándor 105, 343
 Piosz Andrej 105
 Piros László 195
 Pisciánszkij Fjodor 148
 Pitkaljak 173
 Pitovranov Jevgenij Petrovics 154, 659,
 759, 761
 Pityerszkij V. A. 333, 407, 513
 Pius pápa XII. 619
 Plesivcev 623
 Pljusznjina 307
 Pljuta Mieczyslaw 223, 255

Pocsinok Je. Sz. 273
 Podgornij Nyikolaj Viktorovics 120, 136
 Podoljak 309
 Podrezov A. 118
 Poliscsuk F. 117
 Ponomarjova Galina 315
 Popjurkanyics Pjotr 105
 Popov Szergej Ivanovics 237, 283, 403
 Popovics Béla 327, 473
 Popovics Dmitrij Petrovics 150, 587, 609,
 741
 Popovics Ivan Pavlovics 105, 327
 Popp/Papp Jurij 473
 Porcsi József 613
 Porosztovszkij Jozsif Fjodorovics 181,
 207
 Povaljajev Nyikolaj 117, 355
 Pozdnyakevics R. I. 127, 391
 Pöcze Tibor 195
 Prisztupa V. O. 115, 391
 Prociw 117
 Profusz Pjotr Ivanovics 803
 Proksa Ferenc 255
 Prónay Pál 497
 Puhov 473
 Puskás Ferenc 377
 Pusztos [Pusztai] 459
 Pusztovalov Pjotr Sztyeapanovics 363

Rác Mihály 635
 Radetzky Mihály 429, 471
 Rajk László 137, 221, 265
 Rajtmon 281
 Rákosi Mátyás 101, 165, 171, 193, 265, 325
 Rebes 209
 Rejti [Réti] K. 785
 Resetov Nyikolaj Antonovics 223, 249
 Reznjik Mihail Benjaminovics 130, 239,
 241, 281
 Ribak 351
 Ribakov 825
 Rilszkij Makszim 131
 Ringyinij 179
 Rivak Ny. Sz. 116, 449
 Rivak Vaszilij 116
 Rjasko 533
 Rogoza 565

 Rokosszovszkij Konsztantyin
 Konsztantyinovics 219, 239, 299, 353,
 361
 Romanyuk Ivan 551
 Ronusza A. M. 451
 Rozmán Ju. L. 105, 489, 491
 Rudas János 767, 771, 815, 825
 Rudenko Mikola 160
 Rudov Pjotr Alekszejevics 154, 719, 755, 759
 Rügy 543
 Rügyinszkaja Alla Andrejevna 301
 Ruszanov 335
 Ruszin Pjotr 107, 343
 Rusznák 543, 547
 Rutnyanszkij Ivan 367

S. Tóth József 457
 Sándor László 507
 Sárkány L. 705, 747
 Schumann Wolfgang 225, 227, 229, 231
 Scserbak 479
 Scsurat 134
 Seleszt Pjotr Jefimovics 126, 163
 Sepilov Dmitrij Trofimovics 381, 443
 Seregély Jevgenyij Mironovics 325
 Seregi Zoltán 571, 577
 Sevcov 679, 805
 Sevcsenko Tarasz 130, 273
 Siff Tamás 767, 771, 815, 825
 Sihman Aron Emmanulovics 361
 Silin 677
 Sipe Imre 265
 Sipos Gergely 629, 631
 Siskin 371
 Sitik 307, 309
 Sitov 373
 Sljuko 255
 Sofer Gitti 315
 Spak D. 96
 Sricik Andor 223, 255
 Stajko 333
 Stefanec Jurij Jurjevics 111, 213, 307
 Steinhibel Tivadar 539, 547
 Sugalijeva 429
 Suler 411
 Sulzsenko Borisz Szergejevics 605, 627, 635,
 641, 649, 659, 675, 679, 835

Sumuk Danyil 109, 118
 Svajger Vlagyimir Andrejevics 142, 291, 359
 Szabcsuk 317
 Szabó G. F. 705, 747
 Szabó Géza 689, 731
 Szabó László 619, 649
 Szabó Lászlóné 563
 Szaladcsak Ludvig Nyikolajevics 315
 Szalanszkij Fjodor 555, 557
 Szalanszkij Julij Fjodorovics 555, 557
 Szálasi Ferenc 497, 607, 619
 Szalva János 461
 Szamojlenko Firsz Ivanovics 363
 Szántó Zoltán 459
 Szanyi János 155, 156, 799, 801
 Szanyitovics V. 114
 Szarvas Béla 209
 Szaszko 375
 Szatmári Endre 150, 585, 609, 739, 741
 Szavcsuk Prokopij Gyemidovics 101, 150,
 154, 173, 187, 191, 311, 317, 327, 343,
 349, 371, 415, 523, 537, 565, 571, 581,
 623, 641, 653, 675, 713, 723, 759, 763,
 805, 833
 Szavka Ivan Vasziljevics 277, 373, 375
 Szécsi Barnabás 152, 599, 601, 615, 617, 649,
 651, 653, 661, 663, 687, 695, 697, 731,
 739, 829
 Szécsi Sándor 152, 599, 601, 603, 615, 617,
 649, 651, 653, 661, 663, 687, 695, 697,
 699, 731, 737, 739, 829, 830
 Szedlakovics 705, 747
 Szeljuh Ivan Szemjonovics 545
 Szemán Jánosné 557
 Szemán Maria Andrejevna 559
 Szcenci Károly 557
 Szencsenko Ivan Jefimovics 128, 269
 Szereda, Vjacseszlav 15
 Szerencsés János 505, 797, 799
 Szergejev 225, 233
 Szerov Ivan Alekszandrovics 16, 17, 95, 140,
 279, 387, 425, 441, 575
 Szevbo Vlagyimir Ivanovics 142, 167
 Szilágyi József 781
 Szilágyi László 423
 Szkubenyics István 433
 Szkvorcova M. M. 141, 213, 397
 Szlivka Vaszilij 102, 179
 Szluckij Alekszandr Boriszovics 129, 271
 Szokolov Jurij Dmitrijevics 445, 832
 Szokolovszkij Alekszej Nyikanorovics 129,
 243, 279, 281
 Szokur Ny. Sz. 118, 333
 Szolics Andrej Andrejevics 557
 Szolics Jenő 557
 Szolomonko Ivan Vasziljevics 105, 343
 Szolonscak Marjan 142
 Szpivak 273
 Sztagora Zsigmond 803
 Sztálin Joszif Visszarionovics 93, 100, 110,
 129, 133, 134, 141, 142, 157, 165, 167,
 237, 245, 289, 333, 361, 445, 735
 Sztarovojtov ezredes 191, 289, 427
 Sztarobojtov 277
 Sztasevskij Dmitrij Nyikolajevics 129, 271
 Sztaveckij 339
 Sztikalin Alekszandr Szergejevics 15, 157
 Sztusz Vaszil 160
 Sztessenko Nyikita Ragyionovics 353
 Sztjegure V. V. 515
 Sztjepanov 485, 573, 589, 591, 597
 Szulincsák László 106, 305, 307, 833
 Szuprun 537
 Szurkov Nyikolaj Vasziljevics 537, 623, 653,
 713, 721, 755, 805, 835
 Szücs 377
 Szverdlov Pjotr Jakovlevics 201, 261, 415,
 485, 493, 581, 583, 623, 635, 653, 679,
 713, 777, 835
 Szvinarenko Trofim 323
 Tagyi F. 102, 181
 Taraszenko Vaszilij Akimovics 142, 403, 832
 Tárkányi József 315, 317
 Terebesi Gyula 709, 711, 749, 751
 Terebesi Sándor 709, 711, 749, 751
 Terendi György 265
 Tigyir Andrej Andrejevics 533
 Tildy Zoltán 781
 Timkó 413
 Tito, Joszif Broz 133, 241, 245, 249, 289, 291,
 299, 315, 331, 391, 405, 449
 Tkacsleno 277
 Tkacsenko Leonyid 128

Tkacsov Anatolij Fjodorovics 267
 Tomcsányi 519
 Tót György 561
 Tót Margit 561
 Tóth (volt ügyvéd) 519
 Tóth István 639, 647, 701, 743
 Tóth János 155, 799
 Tóth János (ügyvéd fia) 519
 Tóth Nyikolaj Nyikolajevics 261
 Tóth Tamás 619, 621, 637, 641, 645, 701,
 703, 741, 743, 767, 769, 815, 817, 823
 Tóth Tibor 153, 631, 749
 Trambola 375, 491
 Trojak Nyikolaj Zaharovics 415, 483, 523,
 589, 623, 653, 713, 723, 777, 805, 813,
 835
 Tuba Mihály 373
 Tureckij 211
 Turóczi Ferenc 153, 793, 807, 809, 811, 813
 Turok Jurij Vasziljevics 183, 213
 Turuk 333
 Tyemerjev 102, 187, 211
 Tyerleckij Faggyej 115
 Tyerpak Jozsif [Tirpák József] 110, 275
 Tyihij Oleksza 147, 148
 Tyihonov Pavel Pavlovics 121, 529, 537, 573,
 577, 579
 Tyiscsenko Trofim Petrovics 133, 245, 289
 Tyiscsenko őrnagy 765
 Tyitov Vitalij Nyikolajevics 249

 Újlaki 411
 Ulbricht Walter 231
 Urgan Vera 471

 Vajdafi Géza 139, 347
 Vajnági Vazul 473
 Valaga Jevsztahij Nyikolajevics 377
 Valc Jenő 171
 Valetcsik 527
 Valisek Zoltán 126
 Váradi Natália 97
 Varcaba 341
 Varga Adalbert 339, 345, 347
 Varga Bandi 547
 Varga Gyula 559
 Varga János 151, 615, 691, 693, 737

 Varga M. 559
 Varga Zoltán 491
 Vásárhelyi Miklós 781
 Vaszilcsenko 303
 Vaszilenko Zinovij 118
 Vaszilevszkaja Vanda 144
 Végh 753
 Végh (Kuni) György 109, 193, 195, 199, 417,
 457, 459
 Végsi Sztjepan 559
 Velicsko 565
 Verne Gyula 669
 Vértes 309
 Veszolovszkij Bogdan 447
 Vics Iván 561
 Vidnyanszkij Sztjepan 96
 Viner I. I. 167
 Viski Angéla 167
 Visnyevszkij David Kelmanovics 245
 Vizaver Gobij 547, 549
 Vladics Leonyid Vlagyimirovics (Rozenberg
 Ioan-Volf) 130, 273
 Vlaszkina Zoja Tyimofejevna 355
 Vojacsek Alekszand [Sándor] 671, 673, 677
 Vojtyuk 137
 Volosin Avgusztin Ivanovics 185
 Volsanyik Nyikolaj Abramovics 247
 Vorobjov Alekszandr Fjodorovics 133, 361
 Vorohta Alekszej Petrovics 545
 Vovcsuk Vaszilij Mihajlovics 115, 379
 Vrubel V. 114

 Weiner Amir 94, 111, 158, 159
 Werner Franz 225, 227, 231
 Wint Jenő 139, 433, 435
 Wojnowski Zbigniew 97, 98, 99, 130

 Zala András 515
 Zadorozsnij R. Ny. 110, 285
 Zajcsik I. I. 135, 449
 Zan Julianna 503
 Zaryck József 301
 Zavjalov 377
 Zbanackij Jurij 144
 Zdanovics A. A. 16
 Zele József 811, 813
 Zelenszkij 805

Zemkó Adalbert 709, 711, 749, 751
Ziherman Alekszandr Matvejevics 621
Zikura [Zihur] Elek 150, 585, 587, 609, 741
Żmudka Zbigniew 219
Zöld Iván 102, 259, 261
Zubatzenko Nyikolaj Ivanovics 187, 201,
223, 267, 341, 343, 349, 365, 369, 371,
375, 385, 465, 467, 469, 473, 573, 581,
653, 663, 777
Zubko F. 117
Zubko Viktor Alekszejevics 581, 761
Zuhovickij Szimon Izrailevics 130, 445
Zselihovszkij Szavvatij Danyilovics 129,
235, 397
Zsolter Vaszilij 347
Zsuda 249
Zsukov Georgij Konsztantyinovics 219
Zsukova 541, 543
Zsukrovszkij I. P. 449

Географічний покажчик

- Австрійська імперія 258, 260
Австрійська монархія 258
Австрія (рос. Австрия) 53, 166, 186, 210,
324, 422, 424, 458, 496, 534, 552, 556, 558,
560, 622, 638, 640, 680, 702, 712, 722, 730,
734, 736, 744, 762, 768, 770, 772, 814
Австро-Угорська монархія 260
Адріатичне море 498
Азбест, м. 228
Азія 244
Айзенштадт, м. 556
Акабська затока 182
Албанія 226
Алгамб, м. 558
Америка див. США
Амстердам, м. 532
Амурська обл. 536
Англія див. Велика Британія
Ароза, комуна 556
Архангельськ (рос. Архангельск), м. 440
Архангельська (рос. Архангельская) обл.
634
Африка 182, 244, 444
- Бадалово, с. 434, 634
Баконь, м. 822
Балашовська (рос. Балашовская) обл. 294
Балкани (рос. Балканы) 242
Балта, м. 76, 478
Балтія, регіон 25, 40, 41, 88, 230
Банат, край 258
Баранинці (рос. Баранинцы), с. 612
Бараня, істор. область 194
Батьово (рос. Батево, Батьево) с., ст. 472,
488, 520
- Бейкешчаба, м. 686, 728
Белград, м. 418
Бельгія (рос. Бельгия) 54, 782
Бене (кол. Добросілля) 334, 516, 688, 732
Берегівський (Береговский) р-н, Берегів-
щина 34, 78, 80, 84, 170, 190, 198, 290,
292, 308, 310, 312, 326, 332, 334, 368,
406, 430, 434, 436, 438, 466, 472, 494,
510, 512, 514, 516, 522, 556, 570, 574,
578, 584, 596, 598, 600, 602, 608, 610,
618, 628, 632, 634, 648, 650, 660, 680,
686, 688, 696, 716, 722, 730, 734, 738,
740, 780, 784, 792, 806, 810
Берегово, м., ст. 34, 35, 38, 69, 71, 80, 260,
324, 368, 428, 432, 470, 500, 504, 512,
516, 518, 520, 568, 570, 592, 602, 618,
634, 682, 716, 718, 724, 730, 754, 784,
812
Бережани, м. 46
Бережанський повіт 170
Береськ, с. 452
Береягшурань, с. 424
Беркес, с. 612
Берлибаш, ст. 538, 540, 546
Берлін, м. 178, 232, 278
Биструха, с. 718
Білки, с. 180
Білорусь 46
Близький Схід 22, 66, 182
Бней-Брак, м. 564
Богдан (Богдар), с. 532
Боголюби (рос. Боголюбы), с. 41, 452
Богородчанський р-н 47
Болгарія (рос. Болгария) 10, 37, 226, 314,
330, 340

Болеславець (рос. Болеславец), повіт 300
 Болехів, м. 77
 Боржава, с. 436
 Борислав, м., ст. 46, 376
 Боронява, с. 586
 Боршод–Абауй–Земплен, комітат (медьє) 532
 Боршодь, м., р-н 560, 650
 Ботфалва (кол. Прикордонне), с. 468
 Бремен, м. 426, 462
 Бровково, с. 414
 Бубнів, с. 47
 Будапешт, м. 2, 8, 9, 11, 21, 22, 32, 37, 38, 39, 47, 53, 55, 56, 59, 61, 62, 63, 65, 67, 70, 71, 72, 78, 79, 84, 89, 164, 166, 172, 180, 182, 186, 194, 196, 198, 208, 220, 222, 224, 226, 232, 248, 252, 264, 266, 274, 282, 286, 296, 304, 306, 308, 316, 324, 346, 356, 374, 376, 378, 380, 416, 418, 422, 426, 458, 460, 498, 500, 506, 508, 510, 516, 532, 534, 554, 558, 560, 564, 586, 620, 636, 638, 644, 668, 670, 702, 706, 744, 746, 752, 754, 766, 768, 770, 780, 786, 814, 818, 822
 Бургенланд, федеральна земля 496
 Буффало, м. 502, 532
 Буштино, смт 342
 Бюк, м. 822

Вари, с. 784
 Варшава, м. 218, 226, 228, 230, 234, 274
 Васильківці (рос. Васильковцы), с. 300
 Ваш, область 554
 Вашарошнамень, м. 416
 Велика Бийгань (рос. Великая Быгань), с. 326, 334, 406, 510
 Велика Британія (Великобританія, Англія, Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії, рос. Англия) 10, 12, 22, 37, 45, 54, 68, 182, 258
 Велика Добронь (рос. Великая Добронь), с. 784, 796
 Великий Березний (рос. Великий Березный), с. 39, 210, 276, 292, 310
 Великий Чернятин, с. 174
 Великі Лучки (рос. Великие Лучки), с. 344, 516
 Велико-Борковський (рос. Велико-Борковский) р-н 298
 Вельс, м. 560
 Вертеш, м. 822
 Верхні Ремети, с. 734
 Веспрем, м. 70, 426, 620
 Вилок, смт 34, 38, 312, 318, 340, 512, 532, 534, 594, 628, 708, 748
 Виноградів (кол. Севлюш, рос. Виноградово), м. 80, 81, 318, 320, 340, 390, 568, 570, 576, 588, 614, 616, 692, 694, 706, 738, 748, 788, 790, 794
 Виноградівський (рос. Виноградовский), р-н, Виноградівщина 34, 76, 81, 284, 312, 338, 340, 368, 468, 480, 494, 504, 512, 522, 534, 556, 584, 594, 608, 614, 626, 680, 686, 692, 708, 722, 728, 736, 740, 748, 794
 Вири, с. 322
 Високе (кол. Товстобаби) 300
 Вишково (рос. Вышково), смт 472
 Відень (рос. Вена), м. 53, 79, 258, 554, 560, 564, 618, 620, 636, 638, 644, 702, 742, 744, 754, 768, 814, 816, 818, 822
 Вінниччина (Вінницька обл.) 174
 Вовчанськ (рос. Волчанск), м. 300
 Воєводина, регіон 258
 Волга, річка 580
 Волинська (рос. Волынская) обл. 47, 51
 Волинь 39, 41, 46
 Воловець (рос. Воловец), с. 260, 428, 532
 Воловська округа 186
 Володимир-Волинський (рос. Владимир-Волынский), м. 41, 388
 Воркута, м. 47
 Воронеж, м. 194
 Ворошиловград, м. 39, 88, 89,
 Ворошиловградська область 266, 582
 Вроцлав, м. 300
 Вузлове (рос. Узловое), с. 488

 Галичина 47, 274, 448
 Галоч, с. 84, 85, 780, 798, 800, 826, 827, 828
 Гамбург, м. 318
 Гать, с. 170
 Гейчень, с. 422
 Гельсінкі, м. 418

Гетен (кол. Липово), с. 600, 602, 616, 696
Глибоке (рос. Глубокое), с. 570, 576
Глубчицький повіт 300
Голубине, с. 312
Гомок, с. 340
Горяни (рос. Горяны), с. 530, 612
Грибівці (рос. Грибовцы), с. 508
Гусятинський (рос. Гусятинский) р-н 300
Гюню, с. 620

Дебрецен, м. 38, 40, 70, 194, 196, 198, 416,
426, 638, 646, 702, 744, 770
Деренковець (рос. Деренковец) див. Шом
Дер (рос. Дьер), м. 194, 424
Дзержинськ, м. 460
Діброва (кол. Кабани), с. 228
Дідово (рос. Дедово), с. 510
Ділове (кол. Трибушани, рос. Деловое), с.
33, 548
Діюшдер, м. 196
Дніпропетровськ (рос. Днепропетровск)
55, 77, 264
Добросілля (рос. Доброселье) див. Бене
Довге (рос. Довгое) 186
Домбовар, м. 70, 426
Донбас 27, 48, 77, 96, 118, 148
Донецьк (кол. Сталіно), м. 57, 63
Донецька (кол. Сталінська) обл. 77, 188,
266
Дравці (рос. Дравцы), с. 208
Дрогобицька (рос. Дрогобычская) обл.,
Дрогобиччина 40, 44, 47, 49, 50, 188,
298, 334, 378, 382, 386, 398, 404, 428,
464, 818
Дрогобич (рос. Дрогобыч), м. 45, 70, 77,
392, 426
Дунай, річка 53, 242, 458, 770
Дунауйварош (Дунапентеле, кол. Сталін-
варош), м. 518, 770, 824
Дусино, с. 324, 342
Дякове (рос. Дяково), с. 480
Едліц (рос. Эдлиц), м. 534
Есень (кол. Яворово), с. 69, 430, 570, 576,
578, 580, 610
Естергом, м. 620
Ештуріл, м. 496

Європа 54, 168, 246, 254, 400, 554, 558
Єгипет (рос. Египет) 22, 37, 59, 68, 69,
74, 75, 182, 248, 300, 346, 350, 352, 354,
358, 362, 372, 376, 380, 394, 398, 404,
440, 442, 444, 486, 488, 492

Жнятино, с. 562
Жуково, с. 194, 790

Заболоття (рос. Заболотье) див.
Ферешолмаш
Загонь, ст. 70
Задунайщина 210
Закарпатська обл., Закарпаття
(рос. Закарпатская, Закарпатье) 6, 10,
25, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 41, 43, 47, 51, 52, 66, 69, 70, 71,
75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 96,
148, 162, 166, 168, 170, 176, 182, 186,
188, 194, 206, 208, 210, 260, 274, 276,
284, 296, 304, 306, 312, 314, 316, 320,
322, 324, 326, 330, 332, 338, 340, 344,
366, 368, 372, 388, 390, 396, 398, 404,
406, 408, 410, 412, 426, 428, 430, 432,
434, 436, 450, 468, 470, 476, 478, 480,
488, 490, 494, 496, 498, 502, 506, 508,
510, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526,
528, 530, 532, 534, 538, 548, 552, 554,
556, 558, 560, 562, 564, 568, 570, 574,
576, 578, 584, 586, 592, 596, 598, 604,
606, 608, 612, 614, 616, 618, 632, 636,
638, 644, 646, 650, 652, 660, 662, 666,
668, 670, 672, 676, 680, 682, 686, 690,
692, 694, 696, 698, 700, 702, 706, 710,
716, 722, 724, 730, 732, 734, 738, 740,
742, 746, 750, 752, 754, 758, 762, 766,
774, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794,
796, 798, 800, 818, 826, 827, 828, 829
Залізці, смт 448
Запорізька обл. 77, 552
Заспось (кол. Заставне), с. 82, 792, 806,
808, 810, 812
Зарічово, Заріччя (рос. Заречево), с. 41,
284, 398
Заставне (рос. Заставное) див. Запось
Захід (рос. Запад) 30, 37, 38, 46, 49, 53,
59, 73, 75, 78, 80, 83, 290, 314, 330, 404,

- 422, 490, 498, 504, 506, 530, 552, 580,
622, 640, 668, 682, 724, 752, 754, 768,
770, 772, 786, 802, 816, 824
- Західна Європа (рос. Западная Европа)
87, 236, 396, 780
- Західна Німеччина (рос. Западная Герма-
ния) 52, 54, 166, 298, 426, 458, 532, 680,
712, 722, 754, 786
- Західна Україна 25, 26, 26, 39, 42, 43, 45,
50, 51, 52, 66, 170, 376
- Захонь, ст. 376, 462
- Зашків, с. 378
- Збараський р-н 298, 300
- Зеленово, м. 200
- Зея, м. 536
- Івано-Франківськ (кол. Станіслав, Ста-
ніславів), м. 70, 170, 426
- Івано-Франківська (кол. Станіславська)
обл. 44, 45, 47, 50, 334, 398, 450, 478
- Ізмаїл (рос. Измаил), м. 330
- Ізраїль (рос. Израиль) 22, 59, 68, 71, 182,
238, 248, 352, 354, 358, 380, 402, 444,
488, 530, 564
- Ільницький р-н 180
- Іршава (рос. Иршава), с. 186, 612
- Іршавський (рос. Иршавский) р-н 180,
182, 184, 210, 308, 342, 404, 710, 752
- Іспанія 172, 220
- Кабани див. Діброва
- Каїр, м. 182
- Калинівка, с. 226
- Каліфорнія (рос. Калифорния) 558
- Кам'янка, с. 188
- Кам'янське (рос. Каменское) 342
- Канада 84, 378, 532, 560, 562, 680, 722, 734,
786
- Карлсхорст, р-н 232
- Карпатська Україна 33, 184, 186, 298, 494,
496
- Карпати 314
- Келечин, с. 184
- Кендереш, м. 496
- Кенізде, с. 532
- Керменд, м. 500
- Кестхей, м. 532
- Киданці (рос. Киданцы), с. 300
- Київ (рос. Киев), м. 33, 48, 50, 55, 56, 58,
60, 62, 71, 72, 74, 83, 89, 162, 178, 216,
234, 252, 254, 268, 272, 290, 292, 294,
300, 332, 334, 350, 352, 354, 358, 378,
396, 398, 400, 404, 408, 440, 444, 446,
452, 482, 486, 494, 518, 530, 552, 568,
578, 586, 604, 622, 626, 636, 648, 656,
674, 680, 758, 774, 778
- Київська (рос. Киевская) обл. 40, 228,
394, 404
- Китайська Народна Республіка (рос. Ки-
тайская Народная Республика) 218,
242, 306, 402
- Кишинів (рос. Кишинев), ст. 488
- Кіровоградська обл., Кіровоградщина 63,
414
- Кішварда (рос. Кишварда), м. 376, 506
- Княгининок, с. 46, 390
- Кобилецька Поляна (рос. Кобылецкая
Поляна) 788
- Колониця (рос. Колоница), с. 466
- Копшвар, м. 70, 426
- Копчів, с. 170
- Корея 180, 242
- Коритняни (рос. Корытняны), с. 69, 346
- Королево, ст. 504
- Королівство Пруссія 258
- Косонь (Косино), с. 34, 35, 81, 82, 292,
308, 312, 326, 332, 406, 514, 598, 600,
602, 616, 618, 628, 632, 648, 650, 660,
662, 688, 696, 698, 700, 730, 738, 792,
806, 808, 810, 829
- Кошице, м. 420, 752, 794
- Краків (рос. Краков), м. 298
- Красний Луч (тепер Хрустальний), м. 77
- Крим 65, 88
- Кузьмино (кол. Балажієво) 534, 632
- Курська обл. 226
- Ладомирова, с. 466
- Лалово, с. 534
- Левоча, м. 754
- Ленінград див. Санкт-Петербург
- Липово див. Гетен
- Лісабон, м. 498
- Лондон, м. 182, 570

- Луганськ (кол. Ворошиловград), м. 48, 77
 Луганська обл. 77
 Лужанка, с. 40, 190, 192, 198
 Луки, с. 362
 Луцький (рос. Луцкий) р-н 452
 Львів (рос. Львов), м., ст. 39, 59, 65, 66, 88,
 272, 274, 330, 400, 402, 404, 408, 438,
 446, 448, 450, 452, 486, 488
 Львівська (рос. Львовская) обл. 10, 40, 44,
 50, 330, 400, 404, 452
 Льеж (рос. Льеж), м. 782
 Любкув, с. 300
 Ляхівці (рос. Ляховцы), с. 562
- Маківка, гора 378
 Макиївка, м. 266
 Малий Березний (рос. Малый Березный),
 с. 428, 464, 466
 Малий Раковець (рос. Малый Раковец),
 с. 710, 752
 Малий Ходачків (рос. Малый Ходачков),
 с. 298
 Малі Геївці (рос. Малые Геевцы), с. 588
 Малі Ратівці (тепер у складі с. Ратівці,
 рос. Малые Ратовцы) 628
 Магійово (рос. Магеево), с. 584
 Мелітополь, м. 552
 Мечек, с. 822
 Миколаїв, м. 29
 Микулинецький (рос. Микулинецкий)
 р-н 296
 Минай, с. 554
 Миролюбівка (кол. Чортория), с. 45, 296
 Міжгірський р-н 186
 Мінеральне (рос. Минеральное) див. Ти-
 саашвань
 Мішкольц (рос. Мишкольц), м. 40, 196,
 198, 426, 460, 516, 564, 650, 822
 Монастирський (рос. Монастырский)
 р-н 300
 Монктон, м. 562
 Мордовська АРСР, Мордовія 82, 314
 Москва, м. 4, 8, 10, 23, 25, 28, 30, 32, 41,
 46, 50, 58–60, 69–71, 79, 82, 89, 162,
 164, 172, 186, 194, 218, 222, 224, 226,
 230, 234, 238, 242, 254, 268, 340, 354,
 418, 426, 428, 442, 448, 464, 478, 622,
 660, 758
 Мотовилівка, с. 378
 Мочола, с. 326
 Мошонмадяровар, м. 554
 Мужієво (рос. Мужиево), с. 34, 69, 326,
 430, 434, 436, 466, 512, 688, 716, 730
 Мукачево, м., ст. 32, 33, 35, 36, 38, 78, 82,
 168, 202, 258, 276, 306, 312, 314, 318,
 320, 410, 412, 428, 482, 488, 490, 504,
 508, 510, 522, 532, 534, 560, 562, 586,
 608, 612, 628, 630, 682, 698, 704, 724,
 746, 790
 Мукачівський (рос. Мукачевский) р-н 84,
 306, 344, 410, 470, 482, 494, 508, 516,
 522, 534, 562, 632, 780, 790
 Мюнхен, м. 54, 306
- Надькалло, м. 416, 456
 НДР (рос. ГДР) див. Німецька Демокра-
 тична Республіка
 Невицьке (рос. Невицкое), с. 470
 Негрово, с. 312
 Нирбогданский округ 612
 Нідерланди 54
 Німецька Демократична Республіка
 (НДР, рос. Германская Демократичес-
 кая Республика, ГДР) 32, 178, 180, 222,
 224, 226, 230, 232, 264, 340, 658
 Німеччина (рос. Германия) 54, 68, 178,
 186, 228, 230, 232, 272, 278, 318, 356,
 378, 444, 498, 606, 658, 838
 Ніредьгаза (рос. Ниредьгаза), м. 40, 70,
 192, 196, 198, 376, 416, 422, 426, 460,
 556
 Новий Світ (рос. Новый Свет), с. 334, 378
 Новоселиця (рос. Новоселица), с. 284
 Новосибірська обл. 718
 Ньїрбатор (рос. Ньирбатор), м. 40, 416,
 424
 Ньюарк, м. 534, 558
 Нью-Джерсі (рос. Нью-Джерси) 534, 558
 Нью-Йорк, м., шт. 556
- Об'єднана Арабська Республіка 354
 Одеса (рос. Одесса), м. 330, 334, 352, 476,
 670, 678, 688, 730

Одеська обл. 76
Олександрія, м. 182
Омська обл. 188
Оноківці (рос. Оноковцы), с. 436
Ополе, воеводство 300
Оросієво (рос. Оросиево), с. 80, 584, 586,
608, 610, 740, 742
Орошени (рос. Орошены), ст. 490
Охримівці, с. 298

Павлово див. Палло
Павловце (рос. Павловце), с. 506
Паладь-Комарівці (рос. Паладь-
Комаровцы), с. 338, 344, 586, 706, 548
Паланок, с. (тепер у складі м. Мукаче-
во) 534
Палло (кол. Павлово), с. 366
Папа, м. 556
Париж, м. 182, 510
Перечин, м. 464
Перечинський (рос. Перечинский) р-н
41, 186, 208, 284, 316, 398, 514, 612
Печ (Пейч), м. 70, 418, 426
Пешт, м. 258
Пийтерфолво, с. 686
Підкарпатська Русь 312, 494, 510
Плоешті (рос. Плоешти), м. 266, 282
Пльзень, м. 426
Познань, м. 182, 208, 220, 228, 296, 350,
378
Поліський р-н 228
Поль, м. 520
Польська Народна Республіка (ПНР) 9,
182, 238,
Польща (рос. Польша) 9, 10, 23, 24, 29, 32,
37, 45, 46, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65,
66, 68, 71, 73, 74, 75, 86, 87, 170, 174,
180, 182, 216, 218, 220, 222, 228, 230,
234, 236, 238, 240, 242, 244, 246, 248,
254, 268, 270, 272, 276, 278, 280, 282,
288, 290, 296, 298, 300, 314, 330, 340,
350, 352, 356, 358, 360, 376, 380, 388,
390, 394, 396, 398, 440, 442, 446, 448,
514
Поляна, с. 464, 466
Попово, с. 35, 82, 290, 308, 310, 326, 332,
514, 584, 586, 608, 662, 740, 806, 808

Порт-Саїд, м. 182
Португалія 496, 498
Порт-Фуад, м. 182
Прага, м. 9, 186, 304, 426, 464, 466
Прикордонне (рос. Прикордонное) див.
Ботфалва
Притисянське (кол. Чонкаш), с. 596
Путнок, м. 518

Радянський Союз (рос. Советский Союз)
див. СРСР
Ранквайль, м. 552
Рахів (рос. Рахов), м. 322, 542
Рахівський (рос. Раховский) р-н, Рахів-
щина 33, 34, 76, 312, 474, 478, 532, 538,
540, 608, 782, 788, 796
Республіка Єгипет див. Єгипет 22, 37, 59,
68, 69, 74, 75, 182, 350, 354, 372, 440
Рівненська обл. 51, 222
Рієка (кол. Фіуме), м. 496
Росвигово, с. (тепер у складі Мукачево)
33, 258, 260
Російська Федерація (РФ) 8, 10, 226, 228
Росія (рос. Россия) 72, 82, 230, 240, 282,
332, 334, 358, 406, 444, 450, 458, 514,
831
Руда-Баня с. 560
Румунія (рос. Румыния) 10, 25, 37, 46, 88,
166, 186, 226, 254, 266, 282, 290, 314,
330, 340, 448, 514
Румунська Народна Республіка (рос.
Румынская Народная Республика)
254, 266, 282
Руське Поле (рос. Русское Поле), с. 518,
620, 732
РФ див. Російська Федерація
Рязанська обл. 200
Саболч, область 40, 196, 198, 416, 456,
458,
Саболч-Сатмар, область 40, 192, 376, 416,
422, 456
Садгірський р-н 44
Санкт-Петербург (кол. Ленінград), м. 58,
272
Сахнівка, с. 174
Свалява, м. 312, 412, 450

- Свалявський (рос. Свалявский) р-н 170, 314, 324, 342
- Свердловська обл. 228
- Севастополь, м. 162
- Севлюш див. Виноградів
- Сегед, м. 498
- Секешфегервар, м. 70, 426, 766
- Середне (рос. Среднее), смт 41, 284
- Сибір (рос. Сибирь) 43, 47, 50, 63, 71, 164, 276, 432, 440
- Сирія 354
- Словаччина (рос. Словакия) 25
- Снятин, ст. 380
- Сокирниця (рос. Сокирница), с. 274, 316
- Соловка, с. 69, 430
- Соломоново, с. 35, 410
- Солотвино, с. 34, 76, 312, 474, 478, 782
- Сольнок, м. 38, 70, 192, 340, 426
- Сомбатгей (Сомбатгей), м. 70, 426, 784
- Сомвар, с. 636, 644, 700, 742, 714
- Софія, м. 418
- Сполучені Штати див. США
- Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії див. Велика Британія
- СРСР (Радянський Союз, Країна Рад, рос. СССР, рос. Советский Союз) 8, 9, 10, 11, 12, 16, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 54, 55, 56, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 95, 108, 128, 145, 147, 157, 164, 168, 172, 178, 180, 182, 190, 192, 194, 202, 206, 210, 216, 218, 220, 222, 226, 228, 230, 232, 236, 238, 242, 246, 248, 250, 254, 264, 266, 270, 272, 280, 282, 288, 296, 300, 324, 346, 350, 354, 362, 366, 376, 378, 380, 382, 386, 390, 398, 400, 402, 404, 408, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 432, 442, 444, 448, 450, 456, 460, 462, 464, 466, 488, 490, 498, 504, 506, 508, 510, 512, 518, 520, 522, 530, 532, 534, 570, 576, 578, 580, 584, 586, 588, 608, 610, 612, 620, 622, 626, 632, 634, 636, 638, 644, 656, 672, 686, 688, 690, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 728, 730, 734, 742, 746, 748, 754, 756, 762, 766, 770, 774, 780, 784, 786, 790, 792, 794, 798, 802, 814, 818
- Стакчин, ст. 466
- Сталінварош (рос. Сталинварош) див. Дунауйварош
- Сталінська обл. див. Донецька обл.
- Станіслав, Станіславів див. Івано-Франківськ
- Станіславська (рос. Станиславская) обл. див. Івано-Франківська обл.
- Становка, с. 188
- Старо-Майорське, с. 188
- Сторожниця (рос. Сторожница), с. 366
- Стрий (рос. Стрый), м., ст. 45, 47, 70, 79, 376, 378, 398, 426, 428, 464, 466, 638, 702, 818
- Стрийський (рос. Стрыйский) р-н 334, 378
- Струмківка (рос. Струмковка), с. 690, 732
- Суецький (рос. Суэцкий) канал 22, 68, 182, 208, 238, 304, 354, 362
- Сумська (рос. Сумская) обл. 188, 322, 362, 604
- Сурово, с. 222
- Сусково, с. 314
- Східна Галичина 274
- Східна Європа 8, 12, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 64, 73, 74
- Східна Німеччина (рос. Восточная Германия) 178, 232, 382
- Східний Берлін 178
- США (Америка, Сполучені Штати Америки) 10, 12, 37, 45, 54, 63, 79, 166, 168, 180, 182, 184, 208, 210, 240, 242, 282, 306, 314, 330, 340, 342, 346, 350, 352, 372, 374, 378, 390, 402, 404, 408, 466, 502, 504, 530, 532, 534, 554, 556, 558, 562, 680, 690, 722, 732, 754, 768, 770, 780, 786, 788, 818
- Таллін, ст. 382
- Тамбовська обл. 222
- Тбілісі (рос. Тбилиси), м. 518
- Текель, м. 70
- Тересва, смт, ст. 518, 532
- Тернопіль (рос. Тернополь) м., ст. 45, 294, 296, 278, 392

Тернопільська (рос. Тернопольская) обл.
 44, 45, 46, 50, 200, 294, 296, 298, 300,
 388
 Тернопільське воєводство 170
 Тернопільський р-н 296
 Тибет 242
 Тиса, річка 376, 458
 Тисаагтелек (кол. Тисянка), с. 408
 Тисаашвань (кол. Мінеральне), с. 514,
 586, 588, 706, 748
 Тисаеслар, м. 502
 Тисалек (рос. Тисалэк), с. 458
 Тисянка див. Тисаагтелек
 Товстобаби (рос. Товстобабы) див. Високе
 Томаші, м. 70, 426
 Томськ (рос. Томск), м. 294, 296
 Топорівці, с. 44
 Торма, ст. 784
 Торчинський (рос. Торчинский) р-н 452
 Трансильванія 25, 170, 258
 Трибушани (рос. Трибушаны) див. Ді-
 лове
 Троїцьке, с. 582
 Трускавець, м. 47
 Тур'ї Ремети (рос. Турьи Реметы), с. 41,
 316, 464, 514
 Тур'я Поляна (рос. Турья Поляна), с. 210
 Тячево, м. 33, 79, 162, 166, 284, 342, 520,
 618, 636, 644, 700, 742, 770, 774, 784,
 814, 818, 824
 Тячівський (рос. Тячевский) р-н 296, 342,
 518, 532, 608, 732, 770
 Убля, с. 466
 Угорська Народна Республіка (УНР, рос.
 ВНР, Венгерская Народная Республі-
 ка) 21, 68, 164, 194, 246, 418, 458
 Угорська Радянська Республіка 164, 172,
 498
 Угорське королівство 87, 258, 496, 508
 Угорщина (рос. Венгрия) 8, 10, 12, 21, 22,
 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35,
 36, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49,
 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64,
 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 162, 166, 168,
 170, 172, 176, 178, 180, 186, 188, 192,
 200, 202, 206, 208, 210, 212, 216, 220,
 222, 224, 228, 234, 236, 238, 240, 242,
 244, 246, 248, 252, 254, 258, 260, 264,
 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280,
 282, 284, 286, 288, 290, 294, 296, 298,
 300, 304, 306, 308, 312, 314, 316, 318,
 320, 322, 324, 328, 330, 332, 334, 338,
 340, 342, 344, 346, 350, 352, 354, 356,
 358, 360, 362, 366, 368, 372, 374, 376,
 380, 382, 386, 388, 390, 394, 396, 398,
 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 416,
 420, 422, 424, 430, 432, 434, 436, 440,
 442, 444, 446, 448, 450, 452, 456, 458,
 460, 462, 466, 470, 472, 476, 480, 482,
 486, 488, 490, 492, 498, 500, 502, 504,
 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520,
 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 540,
 542, 544, 548, 550, 552, 554, 556, 558,
 560, 562, 564, 568, 570, 576, 578, 580,
 584, 586, 588, 600, 606, 608, 610, 612,
 616, 618, 622, 628, 630, 632, 634, 636,
 638, 640, 644, 646, 650, 652, 656, 662,
 666, 668, 670, 672, 676, 680, 682, 684,
 686, 688, 692, 694, 698, 700, 702, 704,
 706, 708, 712, 716, 722, 726, 728, 730,
 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746,
 748, 750, 754, 758, 762, 766, 768, 770,
 774, 778, 780, 784, 786, 794, 796, 798,
 800, 802, 804, 814, 816, 818, 820, 822
 Ужгород, м. 26, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39,
 40, 69, 70, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 84,
 85, 89, 96, 162, 166, 170, 172, 176, 178,
 186, 190, 208, 210, 212, 274, 290, 292,
 304, 306, 308, 310, 312, 314, 322, 324,
 328, 330, 334, 338, 340, 344, 346, 366,
 368, 408, 410, 416, 422, 426, 428, 432,
 450, 472, 476, 482, 484, 486, 488, 490,
 506, 518, 520, 524, 530, 532, 552, 554,
 554, 556, 558, 560, 564, 568, 570, 576,
 580, 586, 608, 612, 614, 624, 628, 630,
 634, 642, 652, 666, 674, 682, 690, 714,
 720, 724, 732, 734, 758, 762, 770, 774,
 778, 780, 794, 798, 800, 818, 826
 Ужгородський (рос. Ужгородский) р-н
 41, 69, 84, 190, 212, 284, 306, 308, 338,
 340, 344, 346, 366, 408, 430, 432, 436,
 468, 470, 490, 494, 514, 522, 530, 554,
 560, 560, 562, 570, 576, 578, 586, 588,

- 610, 612, 628, 680, 690, 706, 722, 732,
734, 748, 784, 796, 798
- Узбекистан 240
- Україна (рос. Украина) 10, 24, 25, 26, 27,
28, 29, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 47, 48,
49, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 64,
65, 68, 113, 121, 170, 254, 268, 284, 298,
402, 424, 440, 442, 446, 495
- Українська Народна Республіка 378
- Українська РСР (УРСР, рос. Украинская
ССР, УССР) 10, 27, 28, 48, 50, 57, 60,
61, 62, 65, 68, 73, 74, 77, 86, 96, 206, 240,
242, 268, 402, 426, 528, 586
- Умань, м.
- УНР див. Угорська Народна Республіка
- УНР див. Українська Народна Республіка
- УРСР (рос. УССР) див. Українська РСР
- Уфа, м. 440
- Фанчиково, с. 512, 514, 594, 596, 626, 628,
708, 748
- Федорово, с. (тепер у складі
Пийтерфолво) 686, 728
- Фертешолмаш (кол. Заболоття) 686, 728
- Фіуме див. Рієка
- Франкфурт-на-Майні (рос. Франкфурт-
на-Майне) 754
- Франція (рос. Франция) 10, 22, 37, 54, 68,
182, 314, 330, 358, 362, 380, 530, 680,
712, 722, 736, 786
- Французька республіка 258
- ФРН (рос. ФРГ) 640, 704, 736, 746, 762
- Хабаровськ (рос. Хабаровск), м. 612
- Харків (рос. Харьков) 55, 62, 77, 216, 218,
222, 232, 250, 252, 288, 292, 382, 396, 446
- Харківська (рос. Харьковская) обл. 40,
282, 300, 394, 404, 528
- Харцизьк, м. 49
- Херсон, м. 67
- Хмельницька обл. 67
- Хоружівка, с. 604
- Хуст, м. 186, 304, 586, 712, 714, 750, 752,
800
- Хустський (рос. Хустский) р-н 274, 316,
342, 472, 608, 710, 712
- Целдемылський р-н 554
- Центральна Азія 43
- Центральна Європа 8, 12
- Центрально-Східна Європа 21, 45, 63, 87
- Циганівці (рос. Цыгановцы), с. 40, 190,
192
- Цюрих, м. 306
- Часлівці (рос. Часловцы), с. 41
- Чепа, с. 34, 338, 368
- Чепель, район 822
- Червеньово, с. 410
- Черкаська область, Черкащина 37, 174,
200
- Черна (чес. Čierna), ст. 314, 330
- Чернівецька область 44, 51, 222, 536
- Чернівці, м. 70, 426
- Чернігівська область 67, 382
- Чехословаччина (рос. Чехословакия) 10,
25, 32, 37, 46, 88, 226, 314, 320, 330,
368, 378, 426, 448, 466, 502, 506, 586,
628, 636, 644, 670, 676, 700, 708, 742,
748, 752, 754, 794, 796, 814, 837
- Чинадійово (рос. Чинадиево), с. 170
- Чома, с. 650, 660, 696
- Чомонин (кол. Чонгор), с. 578, 610
- Чонкаш див. Притисянське
- Чоп, с., ст. 33, 38, 70, 71, 76, 82, 178, 206,
276, 282, 372, 374, 376, 408, 410, 412,
426, 432, 488, 490, 560, 570, 576, 628,
630, 666, 668, 670, 674, 676
- Чорна Тиса (рос. Черная Тиса), с. 796
- Чорна, м. 460
- Чорторія (рос. Черторыя) див. Мироллю-
бівка
- ЧСР 32, 180, 462, 464, 562, 784
- Чугуїв (рос. Чугуев), м. 282
- Шальготар'ян, м. 192
- Шаторальяуйхей, м. 560
- Швейцарія (рос. Швейцария) 378, 534,
556, 558
- Шишлівці (рос. Шишловцы), с. 468, 798
- Шом (кол. Деренковець), с. 598
- Шомодь, область 194
- Шопрон, м. 70, 426, 496

Югославія (рос. Югославия) 10, 37, 58,
59, 71, 186, 216, 242, 244, 248, 288, 314,
316, 330, 390, 402, 448

Яблонка, с. 300

Явас, м. 312

Яворів (рос. Яворов), с. 49, 386

Яворово, с. див **Есень**

Ярославль, м. 58

Ясьберень (рос. Ясберень), м. 38

A kötetben előforduló földrajzi nevek

- Aknaszlatina 104, 146, 313, 473, 479, 783
Alekszejevo-Druzskovka 148
Alhambra (USA, Kalifornia) 559
Alsóremete 733
Amszterdam 533
Amuri Terület 537
Arad 771
Arhangelszki Terület 635
Arosa (Svájc) 555
Aszbeszt 229
Asztély 109, 193, 199
- B**adaló 435, 633, 635
Balasovi Terület 295
Balazsijevo 633
Balta 146, 481
Bányfalu 315
Barabás 152
Baranya 611
Baranya megye 419
Barnabás 539, 541, 547
Bátyú 473, 489, 521
Bécs 150, 307, 509, 555, 561, 563, 619, 621,
637, 639, 645, 701, 741, 743, 753, 767,
769, 815, 817, 819
Békéscsaba 687, 729
Bene (korábban Benya) 515
Benya (jelenleg Bene) 335, 689, 731
Beregdeda 511,
Beregkisfalud (=Szilce) 181
Beregkövesd 343
Beregleányfalva 535
Beregson (korábban Gyerenkovec) 599
Beregsurány 425
Beregszász 103, 108, 151, 259, 325, 369, 429,
433, 469, 511, 517, 569, 571, 593, 603,
615, 633, 683, 719, 725, 731, 753, 785,
823
Beregszászi járás 103, 104, 149, 150, 155,
169, 193, 199, 293, 309, 311, 313, 315,
327, 333, 335, 407, 431, 435, 437, 439,
467, 473, 495, 505, 511, 513, 557, 571,
575, 579, 585, 599, 601, 603, 607, 609,
611, 615, 629, 633, 635, 649, 651, 661,
681, 687, 689, 695, 697, 717, 723, 731,
733, 737, 739, 741, 781, 785, 793, 807,
811, 813
Beregszilvás (jelenleg Kuzmino) 535, 633
Berezje 453
Berezsanyi 115
Berezsanyi járás 169
Berkesz 613
Berlin 179, 231
Bilke 181
Bisztruha 719
Bnei Brak (Izrael) 563
Bogoljuba 110, 451
Bogorodcsanyi járás 117
Bolehov 147
Boleslawieci járás 117, 301
Boriszláv 377
Borsod megye 561
Borsod-Abaúj- Zemplén megye 533
Botfalva 469
Bréma 427, 463
Brovkovo 415
Bubnov 117
Budapest 14, 90, 101, 102, 108, 116, 123,
125, 131, 135, 137, 140, 142, 149, 154,
160, 165, 167, 185, 195, 199, 221, 225,
231, 247, 253, 265, 267, 275, 283, 287,
295, 307, 309, 315, 325, 347, 357, 375,

- 377, 379, 381, 417, 419, 421, 459, 497,
507, 509, 517, 533, 535, 555, 559, 561,
563, 587, 619, 621, 639, 647, 669, 671,
703, 705, 743, 745, 751, 753, 767, 769,
771, 781, 787, 815, 819, 823
- Buffalo (USA New York állam) 503, 535
- Bustyaháza 343
- Celldömölki járás 555
- Cigányos 109, 191, 193
- Csap 103, 108, 140, 141, 153, 179, 207, 277,
283, 373, 375, 377, 411, 413, 425, 433,
489, 559, 561, 571, 577, 631, 667, 669,
671, 677
- Csarondahát 411
- Császlóc 111, 213, 307, 309
- Csengeri járás 457
- Csepe 104, 339, 369
- Cserkasz Terület 106, 107, 173, 201
- Cserna 315, 331
- Csernigovi Terület 138
- Csernovci 140
- Csernovici Terület 114, 120
- Csertorija (jelenleg Miroljubovka) 115, 297
- Cservenyovo 411
- Csongor 579, 611
- Csonkapapi 150, 153, 293, 309, 311, 327, 333,
515, 585, 609, 663, 695, 739, 807, 809
- Csonkás (jelenleg Pritiszjanszkoje) 597
- Csugujev 283
- Debrecen 108, 109, 110, 140, 195, 197, 199,
417, 425, 639, 647, 701, 743, 771
- Dibrova (korábban Kabanyi) 229
- Dnyepetrovszsk 125, 265, 397
- Dolha 185
- Dombóvár 140, 425
- Donyeck (korábban Sztalino) 127
- Donyecki Terület 187, 267
- Dorog 771
- Drogobics 140, 387, 389, 393
- Drogobicsi járás 114, 427, 465
- Drogobicsi Terület 109, 117, 119, 120, 299,
335, 379, 387, 389, 399, 405, 818
- Drugetháza 110, 285, 399
- Dunapentele (jelenleg Dunaújváros,
korábban Sztálinváros) 517
- Edlitz (Ausztria) 535
- Eisenstadt (Kismarton) Ausztria 557
- Estoril (Portugália) 497
- Eszeny 140, 387, 431, 571, 577, 579, 581, 611
- Esztergom 619
- Fancsika 149, 511, 513, 595, 597, 627, 629,
707, 747
- Feketetisza 795
- Felsődomonya 437
- Fiume 497
- Frankfurt-am-Main 753
- Gálocs 155, 781, 799, 801, 828
- Gát 169
- Gerény 533, 613
- Glubczycki járás 301
- Golubino 313
- Gombás 509
- Gönyü 621
- Gusztyini járás 301
- Gyerenkovec (jelenleg /Bereg/Som) 599
- Gyertyánliget 789
- Győr 195, 423
- Habarovszk 613
- Hamburg 319
- Harcizszk 118
- Harkov 125, 132, 217, 219, 223, 231, 249,
253, 283, 289, 383, 397, 447
- Harkovi Terület 109, 283, 301, 405
- Herszon 137
- Hetyen 601, 603, 697
- Hmelnyci Terület 138
- Horuzsenka 605
- Huszt 509, 587, 707, 709, 711, 749, 751, 801
- Husztai járás 275, 315, 343, 473, 607
- Husztbaranya 587
- Ilnycja 181
- Ilonca 181
- Ilosva 185, 211, 613
- Ilosvai járás 181, 183, 211, 343, 711, 751
- Ivano-Frankovszk (korábban Sztanyiszlav)
169
- Ivanovo-Frankovszki Terület (korábban
Sztanyiszlavi Terület) 114, 335

Izсныéte 563

Jablonka 301
 Jászberény 108
 Javasz (láger) 313
 Javorov 119
 Javorovo 437

Kabanyi (később Dibrova) 229
 Kalifornia (USA szövetségi állam) 559
 Kalinovka 227
 Kamenko 187
 Kaposvár 140, 425
 Kárpátalja lásd Kárpátaljai Terület
 Kárpátaljai Terület 16, 94–96, 101–105, 107,
 109, 110, 113, 117, 120, 121, 136, 139–
 141, 146, 149–154, 158, 165, 167, 169,
 171, 183, 185, 187, 207, 209, 211, 259,
 261, 275, 277, 285, 297, 305, 307, 313,
 315, 317, 321, 323, 325, 327, 331, 333,
 339, 341, 345, 367, 369, 373, 391, 397,
 399, 405, 407, 413, 427, 429, 433, 435,
 437, 451, 471, 477, 481, 489, 491, 495,
 497, 499, 501, 507, 509, 513, 515, 517,
 519, 521, 523, 527, 529, 531, 533, 535,
 539, 549, 553, 555, 557, 559, 561, 563,
 571, 575, 577, 579, 585, 593, 597, 605,
 607, 609, 613, 615, 619, 627, 633, 637,
 639, 645, 647, 651, 653, 661, 663, 667,
 669, 671, 673, 677, 681, 683, 687, 691,
 693, 695, 699, 701, 705, 707, 709, 711,
 717, 723, 725, 729, 733, 737, 741, 743,
 745, 749, 751, 753, 761, 763, 767, 775,
 779, 781, 783, 785, 787, 789, 791, 795,
 799, 819
 Kassa 421, 505, 751, 795
 Kenderes 497
 Kenézlő 533
 Kereknye 139, 347
 Keszthely 535
 Kidanca 301
 Kijev 117, 125, 132, 141, 144, 154, 159, 163,
 217, 235, 253, 255, 269, 291, 295, 299,
 337, 351, 353, 355, 359, 373, 379, 399,
 409, 445, 447, 451, 483, 487, 495, 519,
 531, 553, 569, 579, 605, 621, 627, 637,
 649, 657, 675, 681, 759, 775, 779

Kijevi Terület 109, 229, 405, 447, 451
 Kincshomok 341
 Királyháza 503, 505
 Kirovográdi Terület 134, 415
 Kisbégány 335
 Kisberezna 427, 465, 467
 Kisgejőc 589
 Kisinyov 489
 Kiskolon 467
 Kistrákóc 711, 751
 Kistrát 629
 Kisvárdai 377, 505
 Knyaginynok 115, 391
 Komárom 819
 Kopcsiv 169
 Körmend 501
 Krakkó 299
 Krasznyj Lucs 148
 Krimi Terület 415
 Kurszki Terület 227
 Kuzmino (korábban Beregszilvás) 633

Ladomérvágása 467
 Lengyelország 561
 Leningrád (jelenleg Szentpétervár) 128
 Libkuv 301
 Liège 785
 Lisszabon 497
 Lőcse 753
 Luck 158, 453
 Lucki járás 391, 451
 Luganszk (korábban Vorosilovgrád) 118
 Luganszki Terület 148
 Luki 363
 Lvov 109, 136, 158, 275, 333, 405, 409, 447,
 449, 487, 489
 Lvovi járás 114
 Lvovi Terület 16, 109, 114, 120, 331, 379,
 401, 405, 453

Macsola 327
 Makejevka 267
 Makovka 379
 Malij Hodacskov 297
 Maszárfalva 313
 Mátyfalva 585, 609, 741
 Melitopol 553

Mélyút 571, 577
 Mezőkaszony 104, 152, 153, 293, 309, 313,
 327, 333, 407, 513, 599, 601, 603, 615,
 617, 629, 633, 649, 651, 661, 663, 687,
 689, 695, 697, 699, 731, 737, 739, 793,
 807, 809, 811, 829
 Mikulineci járás 297
 Minaj 555
 Miroljubovka (korábban Csertorija) 115,
 297
 Miskolc 109, 110, 140, 197, 199, 425, 461,
 515, 563
 Molotov 173
 Monasztiri járás 301
 Moncton 563
 Mordvin ASZSZK 313
 Mosonmagyaróvár 555
 Moszkva 14, 16, 92, 94, 95, 97, 99, 102, 110,
 116, 120, 128, 129, 130, 131, 139, 140,
 152, 159, 163, 195, 219, 225, 227, 229,
 235, 239, 253, 269, 341, 355, 427, 443,
 447, 465, 479, 621, 661, 759
 Munkács 102, 105, 149, 153, 167, 203, 259,
 277, 307, 313, 319, 321 413, 427, 483,
 491, 505, 507, 509, 521, 535, 561, 587,
 607, 613, 629, 631, 683, 697, 705, 725,
 745, 791
 Munkácsi járás 155, 307, 345, 495, 509, 515,
 535, 563, 611, 633, 781
 München 123, 307, 781, 791

 Nagybégány 327, 407, 511
 Nagyberezna 211, 277, 293, 311
 Nagyborzsova 437, 439
 Nagydobrony 785, 797
 Nagykálló 417
 Nagylucska 345, 509, 515
 Nagymuzsaly 139, 327, 431, 435, 467, 511,
 689, 717, 731
 Nagyszőlős 151, 307, 313, 319, 321, 569,
 571, 577, 589, 615, 693, 695, 705, 737,
 747, 791, 795
 Nagyszőlősi járás 103, 104, 146, 151, 285,
 313, 339, 341, 369, 469, 481, 495, 503,
 505, 511, 535, 557, 585, 595, 597, 607,
 609, 615, 627, 681, 687, 691, 707, 723,
 729, 737, 741, 747, 795

 Negrovo 313
 Nevetlenfalú 146, 481
 Nevicke 471
 New Jersey (USA szövetségi állam) 535, 559
 New York 557
 Newark (USA, New Jersey) 535, 559
 Nyikolajev 98
 Nyírbátor 199, 417
 Nyírbogdányi járás 613
 Nyíregyháza 109, 110, 140, 193, 197, 199,
 377, 417, 419, 423, 425, 461, 557
 Novij Szvet 335, 379
 Novoszibirszki Terület 719

 Odessza 147, 331, 337, 353, 671, 679, 687,
 731
 Odesszai Terület 146
 Ohrimovci 297
 Omszki Terület 187
 Opole vajdaság 301
 Oroszvég (Munkács része) 102, 259, 261
 Ördarma 367

 Palágykomoróc 339, 345, 589, 707, 747
 Palánka 535
 Palló 367
 Pálóc 505
 Pápa 557
 Párizs 509
 Pécs 140, 425
 Percseny 465
 Percsenyi járás 110, 185, 209, 285, 317, 399,
 515, 613
 Perth Amboy (USA, New Jersey) 555
 Ploesti (Románia) 267, 283
 Plzeň 427, 465
 Polena 465, 467
 Poleszki járás 229
 Poznan 221, 229, 297, 381
 Prága 15, 185, 307, 427, 465, 467
 Pritiszjanszkoje (korábban Csonkás) 597
 Putnok 517

 Rahó 323, 543
 Rahói járás 103, 104, 146, 313, 473, 479, 533,
 539, 541, 607, 783, 789, 795
 Rankweil (Ausztria) 555

Rivneyi Terület 120
 Rjazanyi Terület 199
 Rotterdam 379
 Rudabánya 561

Salgótarján 193
 Sárdik 687, 729
 Sárosroszi 150, 557, 585, 609, 741
 Sátoraljaújhely 559
 Sislóc 469, 799
 Sopron 140, 425, 497
 Szabolcs megye 195, 197
 Szabolcs-Szatmár megye 377
 Szadgorodszki járás 114
 Szahnovka 173
 Szalóka 140, 431
 Szeged 497
 Székesfehérvár 140, 425, 767
 Szeklence 275, 315
 Szentmiklós 169
 Szerednye 110, 285
 Szevasztopol 163
 Szilce (=Beregkiszfalud) 181
 Sznyatyin 381
 Szolnok 108, 140, 193, 341, 413, 425
 Szolyva 313, 413, 451
 Szolyvai járás 169, 315, 325, 343
 Szombathely 140, 425
 Sztálini Terület 148, 267
 Sztalino (jelenleg Donyeck) 127, 133
 Sztálinváros (korábban Dunapentele) 517
 Sztanovko 187
 Sztanyiszlav (jelenleg Ivano-Frankovszk)
 140, 169
 Sztanyiszlavi járás 114
 Sztanyiszlavi Terület 114, 117, 399, 449, 479
 Sztaro-Majorszkoje 187
 Sztrij 115, 140, 150, 335, 379, 399, 425, 427,
 465, 467, 639, 701, 769, 819
 Sztrijai járás 335
 Szuhomei Terület 605
 Szumi járás 323
 Szumi Terület 187, 363
 Szurovo 223
 Sziurte 691, 733
 Szvatosino 117, 355
 Szverdlovi Terület 229

Takcsány 467
 Tallin 383
 Tamási 140, 425
 Tambovi Terület 223
 Taracköz 517, 533
 Tbiliszi 517
 Técső 165, 343, 519, 619, 637, 645, 701, 741,
 775, 785, 815, 819, 825
 Técsői járás 285, 297, 343, 517, 533, 607,
 619, 733
 Terebesfejrpaták 103, 539, 541, 543, 545,
 547, 549, 551, 795
 Tiszaágtelek 411
 Tiszaásvány 513, 707, 747
 Tiszabogdány 533
 Tiszacsernyő 315
 Tiszacsoma 651, 663, 695
 Tiszaeszlár 503
 Tiszalök 459
 Tiszapéterfalva 687
 Tiszasalamon 411
 Tiszaújhely 285, 535
 Tiszaújlak 103, 108, 313, 319, 341, 469, 513,
 535, 557, 595, 629, 707, 747
 Tivadarfalva 687, 729
 Tomszk 295, 297
 Toporivci 114
 Torcsini járás 453
 Torna 785
 Tovsztohabi (jelenleg Viszoke) 301
 Tököl 140
 Troickoje 581
 Truszkavec 117
 Turjamező 211
 Turjaremete 317, 465, 515
 Turkovi járás 119
 Tyernopol 295, 297, 381, 393
 Tyernopoli járás 114, 297
 Tyernopoli Terület 114, 115, 120, 295, 297,
 299, 301, 389
 Tyeszjanka 411

Ugar 467
 Umany 201
 Ungdaróc 209
 Ungvár 95, 103, 109, 139, 141, 146, 148, 149,
 151–153, 159, 163, 167, 171, 177, 179,

185, 191, 213, 275, 291, 305, 307, 311,
313, 315, 323, 325, 337, 339, 345, 367,
393, 409, 413, 423, 429, 433, 451, 477,
483, 487, 489, 491, 495, 505, 507, 509,
519, 525, 531, 533, 553, 555, 557, 559,
563, 565, 569, 571, 573, 577, 581, 587,
589, 607, 611, 613, 623, 631, 635, 641,
653, 667, 675, 683, 691, 713, 721, 725,
733, 759, 763, 775, 779, 795, 826
Ungvári járás 110, 111, 140, 155, 191, 213,
285, 307, 309, 341, 345, 347, 367, 411,
431, 437, 469, 471, 491, 513, 523, 533,
555, 557, 561, 571, 577, 579, 589, 611,
613, 629, 681, 691, 707, 723, 733, 747,
785, 797, 799
Úrmező 517, 621, 733, 799
Vári 785
Várkulcsa 307
Varsó 219, 229, 235, 275
Vas megye 555
Vásárosnamény 417
Vaszilkovci 301
Velikij Csernyatyin 173
Veliko-Borkovói járás 297
Veszprém 140, 425
Vinnyciai Terület 173
Viri 323
Visk 473
Vlagyimir-Volinszkij 110, 389
Volcsanszk 301
Volhíniai Terület lásd Volinyi Terület
Volinyi Terület 117, 120, 391, 453
Volóc 259, 427, 533
Voronyezs 195
Vorosilovgrád 109, 158, 159
Vorosilovgrádi Terület 267, 581
Wels (Nagy Britanna) 561
Wisbech (Nagy Britannia) 561
Wroclaw vajdaság 301
Záhony 140, 377, 463
Zajgó 325, 343
Zalizca 447
Zaporozsjei Terület 148, 267, 553
Zápszony (korábban Zasztanovje) 153, 793,
807, 809, 811
Zaskov 379
Zasztavnoje (jelenleg Zapszony) 793
Zbarazsi járás 297, 301
Zeja 537
Zelenovo 199
Zürich 307
Zsitomiri Terület 583
Zsukó 195, 791

A kötetben előforduló kárpátaljai települések magyar és orosz/ukrán neve¹

Назви населених пунктів Закарпатської області українською, російською та угорською мовами

Aknaszlatina	Солотвино (Солотвино)
Alsóremete	Вышни Реметы (Верхні Ремети)
Asztély	Лужанка (Лужанка)
Badaló	Бадалово (Бодалово)
Balta	Балта (Балта)
Bányfalu	Сусково (Сусково)
Baranya	Баранинцы (Баранинці)
Barnabás	Берлибаш (Берлибаш)
Bátyú	Батево (Батьово)
Benya	Доброселье (Добросілля, тепер Бене)
Bercsényifalva	Дубриничи (Дубриничі)
Beregdeda	Дедово (Дідово)
Beregkisfalud	Сельцо (Сільце)
Beregkövesd	Каменское (Кам'янське)
Beregleányfalva	Лалово/Лалове (Лалово)
Beregson	Деренковец (Деренковець)
Beregszász	Берегово (Берегово)
Beregszilvás	Кузьмино (Кузьмино)

¹ Az összeállítás Sebők László: Határon túli magyar helységnévszótár (Teleki László Alapítvány, Bp., 1997) című műve alapján készült.

Складений на основі книги Sebők László: Határon túli magyar helységnévszótár (Teleki László Alapítvány, Bp., 1997)

Botfalva	Прикордонное (Прикордонне, тепер Ботфалва)
Bustyaháza	Буштино (Буштино)
Cigányos	Цыгановцы (Циганівці)
Csap	Чоп (Чоп)
Csarondahát	Червоне (Червеньово)
Császlóc	Часловцы (Часлівці)
Csepe	Чепа (Чепа)
Csongor	Чонгор (Чонгор, тепер Чомонин)
Csonkapari	Попово (Попово)
Csonkás	Чонкаш (Чонкаш, тепер у складі Нового Села)
Dolha	Довгое (Довге)
Drugetháza	Зарчево (Зарічово)
Eszeny	Яворово (Яворове, тепер Есень)
Fancsika	Фанчиково (Фанчиково)
Feketetisza	Черная Тисса (Чорна Тиса)
Felsődomonya	Оноковцы (Оноківці)
Gálocs	Галоч (Галоч)
Gát	Гать (Гать)
Gerény	Горяны (Горяни)
Gombás	Грибовцы (Грибівці)
Gyertyányliget	Кобылецка Поляна (Кобилецька Поляна)
Huszt	Хуст (Хуст)
Husztbaranya	Бороняво (Боронява)
Hetyen	Липово (Липове, тепер Гетен)
Ilonca	Ильница (Ильниця)
Iosva	Иршава (Иршава)
Izsnyéte	Жнятин (Жнятин)
Kereknye	Корытяны (Коритняни)
Kincshomok	Гомок (Гомок, Мезевгомok, тепер у складі Дийда)
Királyháza	Королево (Королево)
Kisberezna	Малый Березный (Малий Березний)
Kisbégány	Бейгань (Велика Бийгань)
Kisgejőc	М. Геєвцы (Малі Геївці)
Kisrákóc	М. Раковец (Малий Раковець)
Kisrát	М. Ратовцы (Малі Ратовці, тепер у складі Ратівці)
Lengyelszállás	Ляховцы (Ляховець, тепер Лісковець)
Macsóla	Мочола (Мочола)
Maszárfalva	Негрово (Негрово)
Mátyfalva	Матиево ukránul Matijovo (Матійово)

Mélyút	Глубокое (Глибоке)
Minaj	Минай (Минай)
Munkács	Мукачево (Мукачево)
Nagybégány	Велика Бийгань (Велика Бийгань)
Nagyberezna	Великий-Березный (Великий Березний)
Nagyborzsova	Боржава (Боржава)
Nagydobrony	Великая Добронь (Велика Добронь)
NagyLucska	Великие Лучки (Великі Лучки)
Nagy muzsaly	Мужиеве (Мужієво)
Nevetlenfalu	Дяково (Дяково)
Nevicke	Невицке (Невицьке)
Oroszvég (Munkács)	Росвигово (Мукачево) (Росвигово, тепер у складі Мукачево)
Órdarma	Сторожница (Сторожниця)
Palágykomoróc	Паладь-Комаровцы (Паладь-Комарівці)
Palánka	Паланок (Паланок)
Palló	Павлово (Павлово, тепер Палло)
Perecseny	Перечин (Перечин)
Polena	Поляна (Поляна)
Rahó	Рахово (Рахів)
Sárdik	Заболотье (Заболоття, тепер Фертешолмаш)
Sárosoroszi	Оросиеве (Оросієво)
Sislóc	Шишловцы (Шишлівці)
Szalóka	Соловка (Соловка)
Szeglence	Сокирница (Сокирниця)
Szentmiklós	Чинадиево (Чинодійово)
Szerednye	Середне (Середне)
Szlatina	Солотвино (Солотвино)
Szürte	Струмковка (Струмківка)
Taracköz	Тересва (Тересва)
Terebesfejrpaták	Деловое (Ділове)
Tiszaágtelek	Тесянко (Тисянка, тепер Тисаагтелек)
Tiszaásvány	Минеральное (Мінеральне, тепер Тисаашвань)
Tiszabogdány	Богдан (Богдан)
Tiszacsoma	Чома (Чома)
Tiszasalamon	Соломоново (Соломоново)
Tiszaújhely	Новосело (Новоселиця)
Tiszaújlak	Вилок (Вилок)
Tivadarfalva	Федорово (Пийтерфолво)

Turjamező	Турья Поляна (Тур'я Поляна)
Turjaremete	Турья Реметы (Тур'ї Ремети)
Ungdaróc	Дравца (Дравці)
Ungvár	Ужгород (Ужгород)
Úrmező	Русское Поле (Руське Поле)
Vári	Вари (Вари)
Várkulcsa	Ключарки (Ключарки)
Visk	Вышкове (Вишково)
Volóc	Воловец (Воловець)
Zajgó	Дусино (Дусино)
Zápszony	Заставне (Заставне, тепер Запсонь)
Zsukó	Жуково (Жуково)

Показчик документів

- № 1. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про антирадянські настрої серед населення Закарпаття та реагування на події в Угорщині 162
- № 2. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про антирадянські настрої серед населення Закарпаття та реакцію на події в Угорщині 176
- № 3. Записка по «ВЧ» із оперативною завіткою УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про прибуття групи оперативних співробітників із Угорщини 190
- № 4. Агентурне повідомлення про збройну антирадянську групу, що мала намір перейти в Угорщину для допомоги тамтешнім повстанцям 202
- № 5. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про реакцію жителів Закарпатської області на угорські події..... 206
- № 6. Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР у Харківській області до КДБ при РМ УРСР про відлуння подій в Угорщині та Польщі серед угорських і польських студентів в УРСР..... 216
- № 7. Агентурне донесення про відголос подій Угорської революції серед іноземних студентів у Харкові 224
- № 8. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Харківській області в КДБ при РМ УРСР про висловлювання населення Харківської області щодо подій в Угорщині та Польщі 234
- № 9. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ про реакцію на угорські події студентів із країн соцтабору, що навчалися у вишах Києва та Харкова..... 252
- № 10. Агентурне повідомлення про реакцію угорців Мукачева на події в Угорщині..... 258

№ 11. Записка по «ВЧ» із Дніпропетровська про реакцію закордонних студентів на угорські події	264
№ 12. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про реакцію суспільства на події в Польщі та Угорщині	268
№ 13. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ та КДБ при РМ СРСР про реакцію суспільства на події в Польщі та Угорщині	278
№ 14. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ про суспільну реакцію на події в Польщі та Угорщині	288
№ 15. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Тернопільській області на адресу КДБ при РМ УРСР про відголос угорських подій у Тернопільській області	294
№ 16. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну реакцію на угорські події . . .	304
№ 17. Оперативне зведення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про реагування на угорські події «антирадянських елементів»	312
№ 18. Агентурне повідомлення про намір деяких угорців м. Мукачєва перейти в Угорщину для допомоги місцевим повстанцям.	318
№ 19. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну реакцію на угорські події . . .	322
№ 20. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК КПУ про реакцію суспільства на події в Угорщині.	328
№ 21. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про суспільну реакцію на угорські революційні події.	338
№ 22. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про реагування «антирадянських елементів» на події в Угорщині	344
№ 23. Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР у Київській області на адресу КДБ при РМ УРСР про реакцію жителів Києва на міжнародні події в Угорщині, Польщі та Єгипті	350
№ 24. Записка по «ВЧ» із оперативним зведенням УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про реагування «антирадянських елементів» на події в Угорщині	366

№ 25. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР на Львівській-залізниці на адресу КДБ при РМ УРСР щодо агентурно-оперативних заходів із виявлення реакції залізничників на події у Єгипті та Угорщині	372
№ 26. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР у ЦК КПУ та КДБ при РМ СРСР про реакцію суспільства на події в Угорщині	386
№ 27. Довідка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР про реакцію суспільства на міжнародні події	394
№ 28. Доповідна записка голові КДБ при РМ УРСР В. Нікітченку про реакцію залізничників Львова на події в Угорщині	408
№ 29. Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС Південно-Західного округу у зв'язку з подіями в Угорщині.	416
№ 30. Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС СРСР Південно-Західного округу про реакцію жителів Закарпатської області на угорське повстання	430
№ 31. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу КДБ при РМ СРСР про суспільну реакцію в Україні на міжнародні події в Угорщині, Польщі та Єгипті	440
№ 32. Контррозвідувальне зведення прикордонних військ МВС СРСР Південно-Західного округу у зв'язку з подіями в Угорщині.	456
№ 33. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК КПУ про виявлення антирадянських листівок і написів в Ужгороді та Одесі	476
№ 34. Спеціальне повідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК КПУ про поширення антирадянських листівок у с. Солотвино на Закарпатті	478
№ 35. Лист 1-го відділу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР на адресу Уповноваженого апарату КДБ при РМ УРСР у Закарпатській області в Мукачівському районі з приводу агентурних даних про збройну антирадянську групу, що мала намір перейти в Угорщину .	482
№ 36. Доповідна записка УКДБ при РМ СРСР на Львівській залізниці про агентурно-оперативні заходи щодо виявлення політичних настроїв серед місцевого населення	486
№ 37. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про підсумки агентурно-оперативної роботи у 1956 р. проти угорських націоналістів.	494

- № 38. Лист в.о. голови КДБ УРСР на адресу керівника канцелярії Президії Верховної Ради УРСР про застосування Указу ВР від 9 листопада 1956 р. щодо засуджених угорських націоналістів 526
- № 39. Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області про втечу під час революційних подій 1956 р. жителів Закарпатської області на Захід 530
- № 40. Меморандум у справі попередньої оперативної перевірки, заведеної апаратом уповноваженого УКДБ при РМ УРСР по Закарпатській області в Рахівському районі 538
- № 41. Спеціальне повідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу 6-го спецвідділу КДБ при РМ УРСР з матеріалами перлюстрації кореспонденції осіб, які втекли під час революційних подій в Угорщині на Захід. 552
- № 42. Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу КДБ при РМ УРСР про поширення чуток серед угорців Закарпаття щодо підготовки виступу в Угорщині на річницю революції 1848 р. 568
- № 43. Спецповідомлення на адресу голови КДБ при РМ СРСР про поширення чуток щодо підготовки виступу в Угорщині на річницю революції 1848 р. 574
- № 44. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області у справі арештованого угорця Тібора Годора, який поширював чутки про підготовку виступу в Угорщині 15 березня 1957 р. 578
- № 45. Виписка з інформації УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області від 4 лютого 1957 р. 584
- № 46. Спецповідомлення КДБ при РМ УРСР на адресу ЦК КПУ про поширення у м. Берегово двох антирадянських листівок угорською мовою. 592
- № 47. Довідка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР у справі оперативної перевірки угорця Людвіга Балажа. 594
- № 48. Виписка із доповідної записки УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області по лінії боротьби з українськими та угорськими націоналістами за липень 1957 р. 598
- № 49. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР щодо агентурно-оперативних заходів по лінії боротьби з угорськими націоналістами 604

- № 50. Витяг із доповідної записки УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР щодо агентурно-оперативних заходів по лінії боротьби з українськими та угорськими націоналістами. 626
- № 51. Лист УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу КДБ при РМ УРСР щодо оперативної розробки угорця Ласло Будаї 636
- № 52. Лист КДБ при РМ УРСР на адресу КДБ при РМ СРСР з інформацією щодо Ласло Будаї. 644
- № 53. Спецповідомлення УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР щодо викриття групи угорців, які поширювали антирадянські листівки у с. Косино Берегівського району у листопаді 1956 року 648
- № 54. Лист 4-го Управління КДБ при РМ СРСР на адресу КДБ при РМ УРСР щодо командировання до Угорщини співробітника КДБ для документації злочинів Ласло Будаї 656
- № 55. Доповідна записка 4-го Управління КДБ при РМ УРСР на адресу 2-го відділу 4-го Управління КДБ при РМ СРСР щодо арешту групи угорців на Закарпатті за вияв солідарності з Угорською революцією у листопаді 1956 року 660
- № 56. Пояснення радянського агента А. Балого з приводу його контактів з В. Балогом та ставлення до подій Угорської революції 1956 року 666
- № 57. Повідомлення УКДБ при РМ УРСР в Одеській області на адресу 4-го Управління КДБ при РМ УРСР про А. Балого 674
- № 58. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області на адресу КДБ при РМ УРСР щодо боротьби з угорським націоналізмом на території Закарпатської області. 680
- № 59. Довідка 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області у справі попередньої оперативної перевірки Іштвана Кондича, Йосифа Кіша та Степана Ковача щодо поширення антирадянських листівок у м. Берегово. 716
- № 60. Доповідна записка 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області по лінії боротьби з угорським націоналізмом. 722
- № 61. Лист 4-го Управління КДБ при РМ УРСР на адресу 2-го відділу 4-го Управління КДБ при РМ СРСР щодо нових вказівок союзного керівництва у боротьбі з угорським націоналізмом. 758

№ 62. Лист 4-го Управління КДБ при РМ УРСР на адресу УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області щодо нових вказівок союзного керівництва у боротьбі з угорським націоналізмом.	762
№ 63. Переклад рапорту у справі Ласло Будаї.	766
№ 64. Лист УКДБ УРСР у Закарпатській області на адресу КДБ УРСР у справі Ласло Будаї.	774
№ 65. Доповідна записка УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області щодо агентурно-оперативної діяльності проти угорських націоналістів.	778
№ 66. Довідка про перевірку Берегівським апаратом УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області Ференца Туровці, Миколи Медве та Яноша Бачкаї.	806
№ 67. Довідка 5-го відділення 4-го відділу УКДБ при РМ УРСР у Закарпатській області у справі-формулярі щодо Ласло Будаї.	814

Dokumentumok mutatója

1. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív jelentése a Kárpátalja lakossága körében tapasztalható szovjetellenes hangulatról és a magyarországi eseményekre történő reakciókról. 163
2. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött összefoglalója a Kárpátalja lakossága körében tapasztalható szovjetellenes hangulatról és a magyarországi eseményekre történő reakciókról. 177
3. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív jelentése a Nyíregyházáról menekült államvédelmi tisztek beszámolójáról a forradalmi eseményekről Debrecenben, Miskolcon és Nyíregyházán 191
4. Ügynöki jelentés egy szovjetellenes fegyveres csoportról, amely Magyarországra kíván átmenni a felkelők megsegítése céljából 203
5. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a Kárpátaljai Terület lakosainak reakciójáról a magyarországi eseményekre. 207
6. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése a Magyarországon és Lengyelországban történt események visszhangjáról a harkovi felsőoktatási intézményekben tanuló magyar és lengyel hallgatók körében. 217
7. Ügynöki jelentés a magyar forradalom visszhangjáról a harkovi egyetem külföldi hallgatói körében 225

8.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Harkovi Területi Csoportfőnökségének jelentése a Harkovi Terület lakosságának véleményéről a magyarországi és lengyelországi eseményekről	235
9.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a „népi demokratikus” országok Kijev és Harkov felsőoktatási intézményeiben tanuló diákjainak reagálásáról a magyarországi eseményekre.	253
10.	Ügynöki feljegyzés Munkács magyar lakosainak reagálásáról a magyarországi eseményekre.	259
11.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Dnyepropetrovszki Területi Csoportfőnökségének jelentése a Dnyepropetrovszkban tanuló külföldi hallgatók reakciójáról a magyar eseményekre	265
12.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre.	269
13.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre . . .	279
14.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a lengyelországi és magyarországi eseményekre.	289
15.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Tyernopoli Területi Csoportfőnökségének jelentése a magyar forradalom visszhangjáról a Tyernopoli Területen	295
16.	Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események visszhangjáról.	305
17.	Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének operatív jelentése a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre . . .	313

18. Ügynöki információ néhány munkácsi magyar lakos azon szándékáról, hogy átmennek Magyarországra segíteni a felkelőknek 319
19. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események társadalmi visszhangjáról 323
20. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának a lakosság reagálásáról a magyarországi eseményekre 329
21. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a magyarországi események társadalmi visszhangjáról 339
22. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött operatív összefoglalója a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre 345
23. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kijevi Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése Kijev lakosainak reagálásáról a magyarországi, lengyelországi és egyiptomi eseményekre. 351
24. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének „NF” kapcsolaton keresztül küldött jelentése a „szovjetellenes elemek” reagálásáról a magyarországi eseményekre. 367
25. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének jelentése a vasúti dolgozók reagálásáról a magyarországi és egyiptomi eseményekre 373
26. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának a lakosság reagálásáról a magyarországi eseményekre 387
27. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének összefoglalója a nemzetközi események ukrainai társadalmi visszhangjáról 395
28. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének jelentése a vasutasok reagálásáról a magyarországi eseményekre 409

29. A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. . 417
30. A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a Kárpátaljai Terület lakosságának reagálásáról a magyarországi felkelésre 431
31. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak és az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának Ukrajna lakosságának reagálásáról a magyarországi, lengyelországi és egyiptomi eseményekre..... 441
32. A Belügyminisztérium Határőrizeti Csapatai Délnyugati Körzete parancsnokának jelentése a magyarországi eseményekkel kapcsolatos információkról 457
33. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának szovjetellenes röplapok és feliratok felfedezéséről Ungváron és Odesszában..... 477
34. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának szovjetellenes röplapok terjesztéséről Kárpátalján, Szlatina községben... 479
35. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 1. osztályának utasítása a Kárpátaljai Terület munkácsi járási állambiztonsági megbízottjának egy Magyarországra készülődő fegyveres szovjetellenes csoportra vonatkozó korábbi ügynöki adatok ellenőrzéséről 483
36. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Lvovi Vasúti Csoportfőnökségének jelentése a vasúti dolgozók véleményéről a magyarországi és egyiptomi események kapcsán487
37. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése a magyar „burzsoá nacionalisták” ellen 1956-ban folytatott ügynöki-operatív munka eredményeiről 495
38. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság megbízott elnökének levele az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa elnökségi hivatala vezetőjének a Legfelsőbb Tanács 1956. november 9-ei rendeletének alkalmazásáról az elítélt „magyar nacionalisták” ügyében..... 527

39. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak Magyarországon tartózkodó kárpátaljai lakosok Nyugatra szökéséről 531
40. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége rahói járási megbízottjának emlékeztetője egyes terebesfejérpataki lakosok magatartásáról 539
41. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Állambiztonsági Bizottság 6. Különleges osztályának a magyarországi forradalmi események során Nyugatra menekült személyek levelezésének ellenőrzéséről..... 553
42. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a kárpátaljai magyarok között terjedő hírekről, melyek szerint az 1848-as forradalom évfordulóján Magyarországon újabb megmozdulást készítenek elő 569
43. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak azokról a hírekről, amelyek szerint Magyarországon újabb megmozdulást készítenek elő az 1848-as forradalom évfordulóján 575
44. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése a letartóztatott Gádor Tibor eszenyi lakos ügyéről, aki álhíreket terjesztett arról, hogy Magyarországon 1957. március 15-én megmozdulás készül 579
45. Kivonat az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 1957. február 4-ei jelentéséből a „magyar nacionalisták” ellen végrehajtott operatív intézkedésekről 585
46. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság különleges jelentése az UKP Központi Bizottságának két magyar nyelvű szovjetellenes röplap terjesztéséről Beregszászon..... 593

47. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének feljegyzése Balázs Lajos fancsikai lakos operatív ellenőrzésével kapcsolatban 595
48. Kivonat az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége jelentéséből az „ukrán és magyar nacionalisták elleni harcról” 1957 júliusában 599
49. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének a „magyar nacionalizmus elleni harc” vonalán végrehajtott ügynöki-operatív intézkedésekről. 605
50. Kivonat az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentéséből „az ukrán és magyar nacionalisták” ellen végrehajtott ügynöki-operatív intézkedésekről. 627
51. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a magyar forradalomban részt vett Budai László técsői lakos operatív feldolgozásáról 637
52. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a magyar forradalomban részt vett Budai László tevékenységéről. 645
53. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének különleges jelentése az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének a mezőkaszonyi magyar fiatalok ügyéről, akik részt vettek szovjetellenes röplapok terjesztésében 1956 novemberében. 649
54. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének levele az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak a Bizottság munkatársának Magyarországra küldéséről Budai László bűnösségének dokumentálására 657

55. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának a kárpátaljai magyar fiatalok letartóztatásáról 661
56. Balog András kárpátaljai főiskolai hallgató „igazoló jelentése” Balog Vaszilij csapi lakossal folytatott beszélgetéseiről és az 1956-os magyarországi forradalommal kapcsolatos véleményéről 667
57. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Odesszai Területi Csoportfőnökségének jelentése az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének Balog András főiskolai hallgatóról 675
58. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése a „magyar nacionalizmus elleni harcról” Kárpátalja területén 681
59. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének feljegyzése szovjetellenes röplap terjesztése miatt Kondics István, Kis József és Kovács István beregszászi fiatalokra nyitott operatív ellenőrzési dossziékról 717
60. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztályának feljegyzése „a magyar nacionalizmus elleni harc vonalán” végzett munkáról 723
61. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének jelentése a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnöksége 2. osztályának „a magyar nacionalisták” elleni tevékenységre vonatkozó új utasítások végrehajtásáról 759
62. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság 4. Csoportfőnökségének utasítása az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének a „magyar nacionalisták elleni harc” fokozásáról 763
63. A magyar állambiztonsági szervek jelentése Budai László forradalom alatti tevékenységéről 767
64. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottságnak Budai László ügyében 775

65. Az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnökségének jelentése a „magyar nacionalisták” elleni ügynöki-operatív tevékenységről 779
66. Feljegyzés Turóczi Ferenc, Medve Miklós és Bácskai János zápszonyi lakosoknak az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége beregszászi apparátusa által illegális szervezkedés gyanúja miatt végzett ellenőrzéséről. 807
67. Az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Területi Csoportfőnöksége 4. osztálya 5. alosztályának feljegyzése a Budai Lászlóra vonatkozó Figyelő-dossziéről. 815

Наукове видання

**Відголос:
Угорська революція 1956 р.
та українське суспільство у документах КГБ**

Упорядники:

Андрій КОГУТ, Герге-Бендегуз ЧЕХ, Олександр ПАГІРЯ,
Ірина ЛЯБАХ, Магдолна БАРАТ

Науково-допоміжна робота, переклад:

Валентина Лавренюк, Рената Паладі, Сергей Філіппов, Віталій Говоруха

Редактор: Анна Моргун

Дизайн обкладинки: Мітя Кобринський

Додрукарська підготовка: ФОП Марченко Ю.І.

Підписано до друку 05.04.2019. Формат 70x100/16.
Умов. друк. арк. 96,75. Папір офсетний. Друк офсетний.
Тираж 500 прим.

Друк та палітурні роботи:
«Майстер книг»
м. Київ, вул. М. Кривоноса, 2Б,
тел. (044) 390 0056
e-mail: info@masterknyg.com.ua
Свідоцтво про реєстрацію ДК №

Tudományos kiadvány

Visszhang:
**Az 1956-os magyar forradalom és az ukrán társadalom
a KGB dokumentumainak tükrében**

Összeállították:

Andrij Kohut, Cseh Gergő Bendegúz, Baráth Magdolna,
Irina Lyabakh, Olekszandr Pahirya

Közreműködtek a szöveg gondozásában és fordításban

Filippov Szergej, Valentina Lavrenyuk, Paládi Renáta, Vitalij Govoruha

Szerkesztő: Anna Morgun

Borítóterv: Mitya Kobrinszkij

Nyomdai előkészítés: Marcsenko Ju. I.

Підписано до друку 05.04.2019. Формат 70x100/16.
Умов. друк. арк. 96,75. Папір офсетний. Друк офсетний.
Тираж 500 прим.

Друк та палітурні роботи:
«Майстер книг»
м. Київ, вул. М. Кривоноса, 2Б,
тел. (044) 390 0056
e-mail: info@masterknyg.com.ua
Свідоцтво про реєстрацію ДК №